T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

(DOKTORA TEZİ)

Dicle TEBEROĞLU

BURSA 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

(DOKTORA TEZİ)

Dicle TEBEROĞLU

Danışman:

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

BURSA – 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı'nda 711841010 numaralı Dicle TEBEROĞLU'nun hazırladığı "İslam Türkay'ın Eserlerinin Anlamlı ve Görevli Dil Ögeleri Bakımından İncelenmesi" konulu Doktora ile ilgili tez savunma sınavı, ……günü ……saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının …….. (başarılı/başarısız) olduğuna ……. (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı, Sınav Komisyon Başkanı)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Semra ALYILMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. İsmail ÇOBAN
Artvin Çoruh Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Tarih

25.05.2022

Yemin Metni

Doktora çalışması olarak sunduğum "İslam Türkay'ın Eserlerinin Anlamlı ve Görevli Dil Ögeleri Bakımından İncelenmesi" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

25.05.2022

Adı Soyadı: Dicle TEBEROĞLU

Öğrenci No: 711841010

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Doktora

Statüsü: Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒

: Sanatta Yeterlik ☐

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: İslam Türkay'ın Eserlerinin Anlamlı ve Görevli Dil Ögeleri Bakımından İncelenmesi Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ….. sayfalık kısmına ilişkin, …….tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % …..'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç/dahil

3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

09.05.2022

Adı Soyadı:	Dicle TEBEROĞLU
Öğrenci No:	711841010
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Doktora
Statüsü:	Y.Lisans Doktora Sanatta Yeterlik

Danışman

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

Tarih

ÖZET

Yazar adı soyadı	**Dicle TEBEROĞLU**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Ana bilim dalı	**Türk Dili ve Edebiyatı**
Bilim dalı	**Eski Türk Dili**
Tezin niteliği	**Doktora**
Mezuniyet tarihi	**25/05/2022**
Tez danışmanı	**Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ**

İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Çalışmanın amacı, Azerbaycan Türkleri'nin ve Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden ve şairlerinden biri olan İslam Türkay'ın şiirlerinin anlamlı ve görevli dil ögeleri bakımından incelenerek bu şiirlerde yer alan kavram işaretlerinin dizinini ve sözlüğünü hazırlamaktır.

Çalışma esas itibarıyla şairin yayımlanmış dört kitabında (*Bir Gün Geler, Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek, Arxada Hesret Var, Éşgim Menim Dar Ağacım*) yer alan şiirlerle birlikte farklı tarihlerde çeşitli gazetelerde yayımlanan ve daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olan şiirlere dayanmakta ve üç bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, İslam Türkay'ın hayatı, ailesi, çevresi, edebî kişiliği ve yayımlanmış dört şiir kitabı hakkında bilgi verilmiş; gazetelerde İslam Türkay ve şiirleri hakkında yazılanlar bir araya getirilerek dikkatlere sunulmuştur.

İkinci bölümde, anlamlı ve görevli dil ögeleri hakkında bilgi verilerek İslam Türkay'ın şiirlerinden tespit edilen örnekler ilgili yerlerde gösterilmiştir.

Üçüncü bölüm ise İslam Türkay'ın yayımlanmış dört şiir kitabında yer alan şiirlerinin, Azerbaycan'daki çeşitli gazetelerde yayımlanmış şiirlerinin ve daha önce hiçbir kitapta veya gazetede yayımlanmamış şiirlerinin yazı çevirimlerinden ve bu şiirlerin dizininden ve sözlüğünden oluşmaktadır. Bu bölümde kavram işaretlerinin anlamlandırmaları yapılırken metin içindeki anlamları esas alınmıştır.

Çalışmada anlamlı ve görevli dil ögelerinin tasnifi yapılırken Cengiz ALYILMAZ'ın *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi* (Erzurum, 1994) ve Semra ALYILMAZ'ın *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar Hayatı - Sanatı - Şiirleri* (Ankara, 2003) adlı eserlerindeki sistem esas alınmış; konuyla ilgili pek çok kaynak da göz önünde bulundurularak sistem güncellenip çalışmaya uygulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan Türkçesi, İslam Türkay, anlamlı dil ögeleri, görevli dil ögeleri.

ABSTRACT

Name & surname	**Dicle TEBEROĞLU**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Turkish Language and Literature**
Subfield	**Old Turkish Language**
Degree awarded	**PhD.**
Date of degree awarded	**25/05/2022**
Supervisor	**Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ**

AN INVESTIGATION OF ISLAM TÜRKAY'S WORKS IN TERMS OF MEANINGFUL AND FUNCTIONAL LANGUAGE ELEMENTS

The aim of the study is to prepare the index and dictionary of the concept signs in the poems by examining the poems of Islam Türkay, one of the important representatives and poets of Azerbaijani Turks and Contemporary Azerbaijan Literature, in terms of meaningful and functional language elements.

The study is mainly based on the poems published in various newspapers on different dates and not published anywhere before, together with the poems in the poet's four published books (Bir Gün Geler, Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek, Arxada Hesret Var, Éşgim Menim Dar Ağacım). The study consists of three parts.

In the first part, information is given about the life, family, environment, literary personality and 4 published poetry books of Islam Türkay. The articles written in the newspapers about Islam Türkay and his poems were brought together and presented to the attention.

In the second part, information is given about meaningful and functional language elements. Examples of Islam Türkay's poems are shown in the relevant sections.

The third part consists of transcriptions of Islam Türkay's poems in four published poetry books, his poems published in various newspapers in Azerbaijan, and his poems that have not been published in any book or newspaper before. It consists of an index and a dictionary of poems. In this section, the meanings of the concept signs in the text are taken into account while making the meanings.

In the study, the method in Cengiz ALYILMAZ's Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi, (Erzurum, 1994) and Semra ALYILMAZ's Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar Hayatı - Sanatı – Şiirleri (Ankara, 2003) was used while classifying the meaningful and functional language elements. The method has been updated and applied to the study; taking into account many, reference works on the subject.

Keywords: Azerbaijani Turkish, Islam Türkay, meaningful language elements, functional language elements.

ÖN SÖZ

Azerbaycan Edebiyatı, Türk dünyası edebiyatları içinde ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Erken dönemlerden başlamak üzere pek çok yazar, şair, aydın Azerbaycan Türkçesi ile farklı konularda eserler yazmış; bu sayede hem Türk Edebiyatı'nda ve dünya edebiyatında kendilerine yer bulmuş hem de Azerbaycan Türkçesinin gelişimine de katkı sağlamışlardır.

Azerbaycan Türkçesiyle eser yazan, köklü bir Azerbaycan Edebiyatı'nın gelişimine katkı sağlayan çağdaş şairlerden biri de özellikle millî konularda yazdığı şiirlerle dikkat çeken İslam Türkay'dır. Bu çalışmada İslam Türkay'ın hayatı, eserleriyle ilgili yapılmış çalışmalar dikkatlere sunulmuş; şiirlerinin yazı çevirimi yapılmış; şiirlerindeki anlamlı ve görevli dil ögeleri tespit edilerek yazmış olduğu şiirlerin söz varlığı ortaya konulmuş; söz varlığının dizinine ve sözlüğüne yer verilmiştir.

Çalışmada, İslam Türkay'ın şiirlerinde anlamlı dil ögelerinin neler olduğu, sondan eklemeli bir dil olan Türkçede görevli dil ögelerinin anlamlı dil ögeleriyle birlikte dile nasıl hizmet ettiği kapsamlı bir şekilde incelenerek örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur. Adlar, zamirler, sıfatlar, zarflar, edatlar, bağlaçlar ve en son da fiiller incelenmiş; her bir başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır.

Çalışmada Cengiz ALYILMAZ'ın *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi,* (Erzurum, 1994) ve Semra ALYILMAZ'ın *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar Hayatı - Sanatı - Şiirleri,* (Ankara, 2003) adlı eserlerindeki sistem esas alınmış; konuyla ilgili pek çok kaynak eser de göz önünde bulundurularak sistem güncellenip çalışmaya uygulanmıştır.

Doktora öğrenimine başladığım günden beri beni destekleyen danışman hocam Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a teşekkürlerin en büyüğünü borçluyum. Öğrenim hayatımın başından bugüne kadar üzerimde emeği olan tüm öğretmenlerime, hocalarıma özellikle de (Tez İzleme Komitesi'nde de bulunup) çalışmama katkı sağlayan Prof. Dr. Hatice ŞAHİN'e, Prof. Dr. Semra ALYILMAZ'a, Doç. Dr. İsmail ÇOBAN'a, Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ'e; çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Onur ER'e; Uluslararası TEKE Dergisi ve BUGU Dil ve Eğitim Dergisi'nin değerli mensuplarına; Bursa Uludağ Üniversitesi araştırma görevlilerinden

Dr. Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ'e ve Burcu KAYA ÇAKI'ya; arkadaşlarım Öğr. Gör. Nazmi ŞEN'e, Fidan DOĞRU'ya, İsmail EMİRŞAH'a; kıymetli eserleri üzerine çalışma yapmama olanak sağlayan İslam TÜRKAY'a ve kaynak temininde yardımcı olan oğlu Ayhan Bey'e; beni yetiştiren ve bu günlere gelmemde büyük özveri gösteren, emek veren anneme, babama, kardeşlerime; kızım Asya'ya; bugünümü görmek isteyip göremeyen dünyasını değiştirmiş rahmetli babaanneme ve dedeme teşekkür ederim.

Dicle TEBEROĞLU

Bursa / 2022

ÖZET vii
ABSTRACT viii
ÖN SÖZ ix
TABLOLAR xvii
RESİMLER LİSTESİ xviii
KISALTMALAR xx
DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ İŞARETLER xxi
BİRİNCİ BÖLÜM 1
1. İSLAM TÜRKAY: HAYATI VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ 1
1.1. İslam Türkay'ın Hayatı (Ehmed İslam Hefdikoğlu) 1
1.1.1. Doğum Yeri ve Doğum Tarihi 1
1.1.2. Adı ve Soyadı 3
1.1.3. Soy Şeması 5
1.1.4. Babası ve Baba Tarafı 6
1.1.5. Annesi ve Anne Tarafı 6
1.1.6. Çocukları 7
1.2. İslam Türkay'ın Çeşitli Yönleri 8
1.2.1. Eğitim ve Öğretim Durumu 8
1.2.2. Eserleri 18
1.2.2.1. Bir Gün Geler 18
1.2.2.2. Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek 20
1.2.2.3. Arxada Hesret Var 23
1.2.2.4. Éşgim Menim Dar Ağacım 25
1.2.2.5. İslam Türkay'ın Gazetelerde Yayımlanmış ve Bugüne Kadar Yayımlanmamış Şiirleri 27
1.3. İslam Türkay ve Eserleri Hakkında Yapılan Çalışmalar 30
İKİNCİ BÖLÜM 67
2. İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ 67
2.1. Adlar (İng. substantive, noun; Alm. Substantiv, Gegenstandswort, Nomen; Fr. Substantif, nom; Azb. İsim) 69
2.1.1. Yapılarına Göre Adlar 69
2.1.1.1. Basit adlar (İng. Simple Noun; Alm. Einfaches; Fr. Nom Simple; Azb. İsmin Adlıg Halı) 69
2.1.1.2. Türemiş adlar (İng. Derived Noun, Derivative; Alm. Abgeleitetes Nomen; Fr. Nom Dérivé; Azb. Düzeltme İsimler) 72
2.1.1.2.1. İsimden İsim Yapım Ekleriyle Yapılmış Adlar 73

2.1.1.2.2. Fiilden İsim Yapım Ekleriyle Yapılmış Adlar 90
2.1.1.3. Birleşik Adlar (İng. Compoud Noun; Alm. Zusammengesetztes Nomen; Fr. Nom Composé; Azb. Mürekkeb İsim) 105
2.1.1.3.1. Ad Tamlaması Yapısındaki Adlar 106
2.1.1.3.2. Sıfat Tamlaması Yapısındaki Adlar 110
2.1.2. Anlamlarına Göre Adlar 111
2.1.2.1. Özel Adlar (İng. Proper noun; Alm. Eigenname; Fr. Nom propre; Azb. Hüsusi isim) 111
2.1.2.2. Cins Adlar (İng. Common Noun; Alm. Gattungsname; Fr. Nom Commun; Azb. Ümumi İsim) 113
2.1.2.3. Somut Adlar 115
2.1.2.4. Soyut Adlar 116
2.1.3. Kaynaklarına Göre Adlar 117
2.1.3.1. Türkçe Adlar 117
2.1.3.2. Alıntı Adlar (Yabancı Dillerden Geçen Adlar) 118
2.1.4. Ad İşletimi 122
2.1.4.1. Teklik Kategorisi 122
2.1.4.2. Çokluk Kategorisi 123
2.1.4.3. Aitlik Kategorisi (Azb. Mensubiyyet Katéqoriyası) 128
2.1.4.4. İyelik Kategorisi (İng. Possessive Suffix; Alm. Possessivsuffix; Fr. Suffixe Possessif; Azb. Yiyelik Şekilçileri) 129
2.1.4.5. Hâl / Durum Kategorisi (İng. Case; Alm. Kasus; Fr. Cas; Azb. Hâl) 140
2.1.4.5.1. Belirten / İlgi Hâli (İng. Genitive Suffix, Mixed Suffix, Pronominal Suffix; Alm. Genetivendung; Vermischtes, Pronominales Suffix; Fr. Suffixe Genitif, Suffixe Mixte, Suffixe Pronominal; Azb. Yiyelik Hâl) 142
2.1.4.5.2. Belirtilen / Nitelenen / Tamlanan Hâli 147
2.1.4.5.3. Seslenme Hâli (İng. Vocative; Alm. Vokativ; Fr. Vocatif) 149
2.1.4.5.4. Özne Hâli 154
2.1.4.5.5. Nesne Hâli (İng. Accusative, Absolutive Accusative; Alm. Akkusativ, Wenfall, Absoluler Akkusativ; Fr. Accusatif, Accusatif Absolutif; Azb. Tesirlik Hâl) 156
2.1.4.5.6. Bulunma Hâli (İng. Locative; Alm. Locativ; Fr. Locatif; Azb. Yérlik Hâl) 158
2.1.4.5.6.1. Zamanda Bulunma Hâli 158
2.1.4.5.6.2. Mekânda (Yerde) Bulunma Hâli 160
2.1.4.5.7. Ayrılma / Çıkışlık Hâli (İng. Ablative; Alm. Ablativ; Fr. Ablatif; Azb. Çıxışlıq Hâl) 162

2.1.4.5.8. Yaklaşma Hâli (İng. Dative; Alm. Dativ; Fr. Datif) 164
2.1.4.5.9. Yönelme Hâli (İng. Directive; Alm. Directiv; Fr.Directif; Azb. Yönlük Hâl) 165
2.1.4.5.10 Birliktelik-Beraberlik Hâli (İng. Comitative; Alm. Komitativus; Fr. Comitatif) 166
2.1.4.5.11. Hedef Hâli 167
2.1.4.5.12. Sebep Hâli (İng. Causative; Alm. Verursachend; Fr. Causale, Causal) 168
2.1.4.5.13. Vasıta / Araç Hâli (İng. Insrumental; Alm. Instrumentalis; Fr. Instrumental; Azb. Birgelik-Alet Hâli) 171
2.1.4.5.14. Görelik Hâli 172
2.1.4.5.15. Nasıllık / Niteleme Hâli 173
2.1.4.5.16. Nicelik Hâli 176
2.1.4.5.17. Sınırlandırma Hâli 176
2.1.4.5.18. Benzetme / Benzerlik Hâli 179
2.2. Zamirler (İng. Pronoun; Alm. Pronomen; Fr. Pronom; Azb. Evezlik) 181
2.2.1. Kişi Zamirleri 182
2.2.2. İşaret / Gösterme Zamirleri 187
2.2.3. Soru Zamirleri 190
2.2.4. Dönüşlülük Zamirleri 194
2.2.5. Belgisiz / Belirsiz Zamirler 197
2.3. Sıfatlar (*İng.* Adjective; *Alm.* Adjektiv, Eigenschaftswort; *Fr.* Conduit Vocal, Canal Vocal; *Azb.* Sifet) 204
2.3.1. Niteleme Sıfatları (İng. Qualificative Adjectiv; Alm. Qualifikatives Beiwort, Attributives Adjektiv; Fr. Adjectif Qualificatif; Azb. Esli Sifet) 204
2.3.2. Belirtme Sıfatları (İng. Determinative Adjective; Alm. Bestimmungswort, Bestimmungsbeiwort; Fr. Adjectif Determinatif; Azb. Nisbî Sifet) 209
2.3.2.1. İşaret Sıfatları 209
2.3.2.2. Sayı Sıfatları 211
2.3.2.3. Belirsiz Sıfatlar 213
2.3.2.4. Soru Sıfatları 217
2.4. Zarflar (*İng.* Adverb; *Alm.* Adverbium, Umstandswort; *Fr.* Adverbe; *Azb.* zerf) 219
2.4.1. Yer Yön Zarfları 219
2.4.2. Zaman Zarfları 222
2.4.3. Hâl Zarfları 229
2.4.4. Miktar Zarfları 233
2.4.5. Soru Zarfları 235

2.5. Edatlar 237
2.5.1. Cümle Başı Edatları 237
2.5.2. Çekim Edatları 243
2.6. Bağlaçlar (*İng.* Conjunction; *Fr.* Conjonction; *Alm.* Verbindung; *Azb.* Bağlayıcılar) 255
2.7. Fiiller (*İng.* Verb.; *Alm.* Verb, Verbum, Zeitwort; *Fr.* Verbe; *Azb.* Fe'l) 258
2.7.1. Basit Fiiller 259
2.7.2. Türemiş Fiiller 261
2.7.2.1. İsimden Fiil Yapım Ekleriyle Yapılmış Fiiller 261
2.7.2.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleriyle Yapılmış Fiiller 271
2.7.3. Birleşik Fiiller 283
2.7.3.1. İsim + Yardımcı Fiilden Kurulmuş Birleşik Fiiller 283
2.7.3.2. Fiil - Zarf Fiil - Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiiller (Betimlemeli / Tasvirî Fiiller) 286
2.7.3.2.1. Tezlik Fiili 286
2.7.3.2.2. Süreklilik Fiili 286
2.7.3.2.3. Yeterlilik Fiili 287
2.7.3.2.4. Yaklaşma Fiili 289
2.7.3.3. Fiil Deyimleri 289
2.7.3.3.1. Zarf + Fiilden Kurulu Fiil Deyimleri 290
2.7.3.3.2. Belirtisiz Nesne + Fiilden Oluşan Fiil Deyimleri 292
2.7.3.3.2.1. Olumlu veya Olumsuz Geçişli Bir Fiille Belirtisiz Nesneden Kurulu Fiil Deyimleri 292
2.7.3.3.2.2. Bünyesinde Nesne Bulunduran Bir Fiille Bünyesindeki Nesnenin Belirtisiz Kullanımından Oluşan Fiil Deyimleri 293
2.7.4. Fiil İşletimi 294
2.7.4.1. Fiilimsiler / Eylemsiler 294
2.7.4.1.1. İsim-fiiller / Mastarlar (İng. Inifinitive; Alm. Infinitiv; Fr. Infinitif; Azb. Fe'li isim) 294
2.7.4.1.2. Sıfat-fiiller / Ortaçlar (İng. Participle; Alm. Participium; Fr. Participe; Azb. Fe'li sifet) 299
2.7.4.1.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-fiil Ekleri 300
2.7.4.1.2.2. Geniş Zaman Sıfat-fiil Ekleri 303
2.7.4.1.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-fiil Ekleri 307
2.7.4.1.3. Zarf-fiiller (İng. Gerund; Alm. Konverbum, Konverb, Gerundiv Gerundium; Fr. Gérondif, Converbe; Azb. Fe'li Bağlama) 308
2.7.5. Zaman Kategorisi 317

2.7.5.1. Basit Fiil Çekimi 317
2.7.5.1.1. Şimdiki Zaman 317
2.7.5.1.2. Geniş Zaman 321
2.7.5.1.3. Gelecek Zaman 321
2.7.5.1.4. Geçmiş Zaman 325
2.7.5.1.4.1. Görülen Geçmiş Zaman 326
2.7.5.1.4.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman 328
2.7.5.2. Birleşik Fiil Çekimi 331
2.7.5.2.1. Hikâye 331
2.7.5.2.2. Rivâyet 339
2.7.5.2.3. Şart 340
2.7.6. Kip Kategorisi 340
2.7.6.1. Emir Kipi 341
2.7.6.2. Şart Kipi 345
2.7.6.3. Gereklilik Kipi 347
2.7.6.4. İstek Kipi 350
2.7.7. Şahıs Kategorisi ve Ekleri 351
2.7.7.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri 351
2.7.7.2. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri 352
2.7.7.3. Diğer Şahıs Ekleri 361
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 364
İSLAM TÜRKAY'IN ŞİİRLERİ 364
ÉŞGİM MENİM DAR AĞACIM (1991) 364
BİRİNCİ BÖLÜM: BU YOL BİZİ HARA ÇEKİR GÖRESEN 364
İKİNCİ BÖLÜM: HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK 383
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GELİREM QARŞIMA ÇIXANIM YOXDU 394
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SENDEN UZAQLARDA SARI YARPAĞAM 405
BEŞİNCİ BÖLÜM: POÉMALAR 427
ARXADA HESRET VAR (1986) 486
BİRİNCİ BÖLÜM: SABAH NE DOĞACAQ HAMİLE DÜNYA 486
POÉMALAR 514
BİR GÜN GELER 533
HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK (1985) 551
İSLAM TÜRKAY'IN GAZETELERDE YAYIMLANMIŞ VE DAHA ÖNCE YAYIMLANMAMIŞ ŞİİRLERİ 576
İSLAM TÜRKAY'IN ŞİİRLERİNİN LİSTESİ 624

SONUÇ VE ÖNERİLER 632
KAYNAKLAR 636
DİZİN/SÖZLÜK 646

TABLOLAR

Tablo 1: İslam Türkay'ın Soy Şeması 5
Tablo 2: İslam Türkay'ın Eserlerinde Anlamlı ve Görevli Dil Ögelerinin İncelenme Şeması 68
Tablo 3: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan İyelik Ekleri 129
Tablo 4: Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Kişi Zamirleri 182
Tablo 5: Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde İşaret Zamirleri 188
Tablo 6: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan İsim-fiil Ekleri 294
Tablo 7: Azerbaycan Türkçesinde Sıfat-fiil Ekleri 300
Tablo 8: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan Zarf-fiiller 308
Tablo 9: Azerbaycan Türkçesinde Emir Kipi 342
Tablo 10: Azerbaycan Türkçesindeki Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri 352
Tablo 11: Azerbaycan Türkçesindeki İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri 352
Tablo 12: Azerbaycan Türkçesinde Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri 361
Tablo 13: İslam Türkay'ın Şiirlerinde Yer Alan İsimlerin ve Fiillerin Yüzdesi 633
Tablo 14: İslam Türkay'ın Şiirlerinde Yer Alan iiye, fiye, ifye ve ffye'nin Yüzdesi 633

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Kazak'taki yerleşim yerlerini gösteren harita 2
Resim 2: Kazak bölgesinin haritası 2
Resim 3: İslam Türkay'a ait bir fotoğraf (Türkay, 17 yaşında) 8
Resim 4: İslam Türkay'ın Menmi Günahkaram Senmi Günahkâr şiirinin Toşkent Hakikati adlı gazetede Özbek Türkçesi ile yayımlanmış görüntüsü (1992) 9
Resim 5: İslam Türkay'ın Arxalı Köpekler Basın Qurdları şiirinin Müxalifet Gazetesi'nde yayımlandığı sayfanın görüntüsü 13
Resim 6: Hüseyin Cavid'in bir fotoğrafı 16
Resim 7: Mikayıl Müşfik'e ait bir fotoğraf 17
Resim 8: İslam Türkay'ın *Bir Gün Geler* adlı şiir kitabının kapak fotoğrafı 19
Resim 9: İslam Türkay'ın *Bir Gün Geler* adlı şiir kitabının iç kapak fotoğrafı 20
Resim 10: İslam Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı şiir kitabının kapak fotoğrafı 21
Resim 11: İslam Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı kitabının iç kapak fotoğrafı 22
Resim 12: İslam Türkay'ın ve *HTBG* adlı kitabındaki ilk şiirinin görüntüsü 22
Resim 13: İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabının dış kapak fotoğrafı 23
Resim 14: İslam Türkay'ın *AHV* adlı şiir kitabının iç kapak fotoğrafı 24
Resim 15: *AHV* adlı şiir kitabından bir görüntü 24
Resim 16: İslam Türkay'ın *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı kitabının dış kapak görüntüsü 26
Resim 17: İslam Türkay'ın *ÉMDA* adlı kitabının iç kapak görüntüsü 26
Resim 18: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı bir gazete 27
Resim 19: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı başka bir gazete 28
Resim 20: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı bir gazete 29
Resim 21: İbrahim Kebirli tarafından yazılan yazının görüntüsü 32
Resim 22: Prof. Dr. Veli Nebiyev'in yazısının görüntüsü 34
Resim 23: İslam Türkay'ın Nezrin Cavid ile yaptığı röportaj 39

Resim 24: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü.....43
Resim 25: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı).....44
Resim 26: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı).....45
Resim 27: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı).....46
Resim 28: Resul Rıza'nın Azerbaycan Gencleri gazetesinde İslam Türkay'la ilgili yazdığı yazı.....50
Resim 29: Muxtar İmanov'un İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısının görüntüsü.....53
Resim 30: Refail Éminov'un İslam Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* kitabına yazısı.....56
Resim 31: Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin ve Rafiq Yusifoğlu'nun İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısının görüntüsü.....60
Resim 32: Adil Cemil'in İslam Türkay'ın *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı kitabı hakkında yazdığı yazının görüntüsü.....63
Resim 33: Edalet Salman'ın İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı kitabı için yazdığı gazete yazısının görüntüsü.....65
Resim 34: Eli Çerkezoğlu'nun İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısı.....66

KISALTMALAR

AHV	:	Arxada Hesret Var
Alm.	:	Almanca
Ar.	:	Arapça
BGG	:	Bir Gün Geler
D	:	doğu
ÉMDA:		Éşgim Menim Dar Ağacım
GYŞ	:	gazetede yayımlanmış şiirleri
HTBG	:	Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek
K	:	kuzey
km	:	kilometre
m	:	metre
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
YŞ	:	yayımlanmamış şiirleri
İng.	:	İngilizce
İtl.	:	İtalyanca
Far.	:	Farsça
Fra.	:	Fransızca
ffye	:	fiilden fiil yapım ekleri
fiye	:	fiilden isim yapım ekleri
Haz.	:	hazırlayan
ifye	:	isimden fiil yapım ekleri
iiye	:	isimden isim yapım ekleri
Çev.	:	çeviren
KT	:	Költigin
mec.	:	mecaz
Ur.	:	Urartuca
Yun.	:	Yunanca

DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ İŞARETLER

° : a, e, ı, i, u, ü

Ø : işaretsiz biçim birim

\+ : isim soylu öge

\- : fiil soylu öge

/ : ve, veya

< : x<y : y, x'ten eskidir

~ : x~y : x'de y'de geçerlidir

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM TÜRKAY: HAYATI VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

1.1. İslam Türkay'ın Hayatı (Ehmed İslam Hefdikoğlu)[1]

1.1.1. Doğum Yeri ve Doğum Tarihi

İslam Türkay, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tarihî ve kültürel açıdan pek çok mirasını üzerinde barındıran Kazak bölgesinin Demirciler Köyü'nde[2] 7 Kasım 1950 tarihinde dünyaya gelmiştir. İslam Türkay'ın hayatında ve sanatında önemli rol oynayan Kazak hakkında kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır:

Azerbaycan'ın kuzeybatısında, deniz seviyesinden 357 m yükseklikte, başkent Bakü'ye 387 km[3] uzaklıkta (41° 5'49.59° K - 45° 21'095° D) bulanan Kazak, Gürcistan ve Ermenistan ile komşudur. Kazak'ın Gürcistan ile 9 km, Ermenistan ile de 168 km sınırı bulunmaktadır.

---

[1] Şairin öz geçmişi ile ilgili bilgiler Teymur Ehmedov'un hazırlamış olduğu *Azerbaycan Yazıçıları Ensiklopedik Me'lumat Kitabı* adlı eserden, İsmail Çoban'ın *İslam Türkay'ın "Türk Oğlu Türkem Men" Başlıklı Şiirinin Orhun Yazıtları ile Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi* başlıklı makalesinden ve şairin kendisi tarafından verilen bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Teymur Ehmedov, *Azerbaycan Yazıcıları Ensiklopedik Me'lumat Kitabı*, Bakı, 1995; İsmail Çoban, "İslam Türkay'ın "Türk Oğlu Türkem Men" Başlıklı Şiirinin Orhun Yazıtları ile Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 6, S. 4, 2017, ss. 2232-2255.

[2] İslam Türkay, Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz ile 26 Kasım 2021 tarihinde yaptığı söyleşide aslen Karslı olduklarını bugün yaşadıkları Kazak bölgesinin Demirciler köyüne Kars'tan geldiklerini ancak uzak atalarının Kafkasya bölgesine Daryal Boğazı'ndan geçip gelen Kıpçak Türkleri olduğunu belirtmektedir. O, sert mizacının, mücadeleci tavrının sebebini de mensubu bulunmaktan büyük gurur duyduğu soy köküne (Kıpçaklara) bağlamaktadır.

[3] Bu güncel bilgiye uydu görüntüleri esas alınarak ulaşılmıştır. Kazak'ın Bakü'ye uzaklığı kaynaklarda farklı (464 km, 384 km… olarak) verilmektedir. Kazak'la ilgili güncel verilere ulaşmamı sağlayan Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz'a ve Prof. Dr. Osman Mert'e teşekkür ederim.

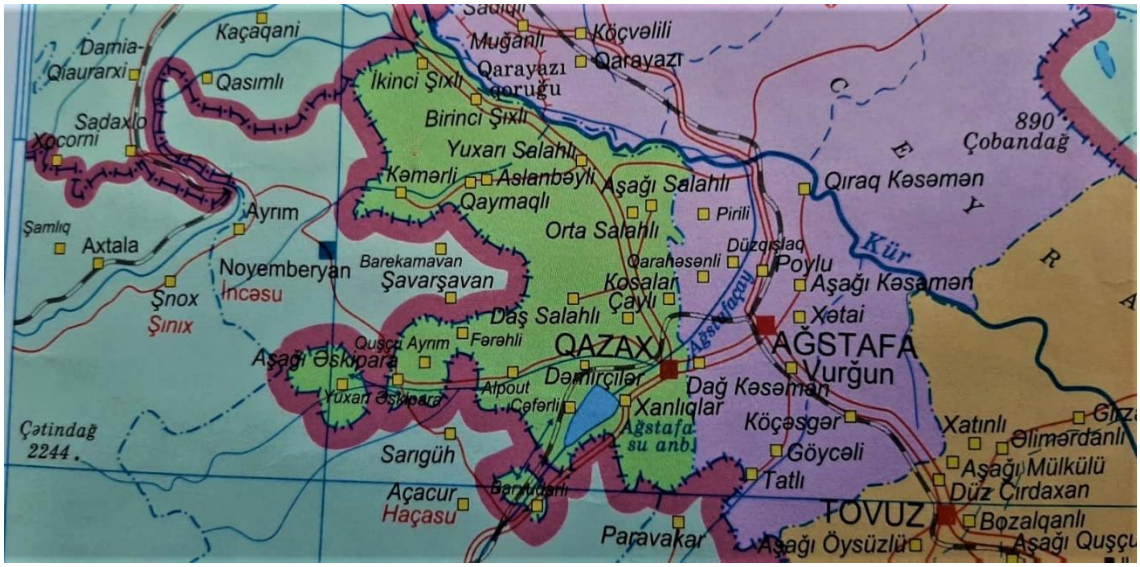

Resim 1: Kazak'taki yerleşim yerlerini gösteren harita

(Harita: Azerbaycan Respublikası Dövlet Torpaq ve Xeriteçekme Komitesi, Bakü, 2011)

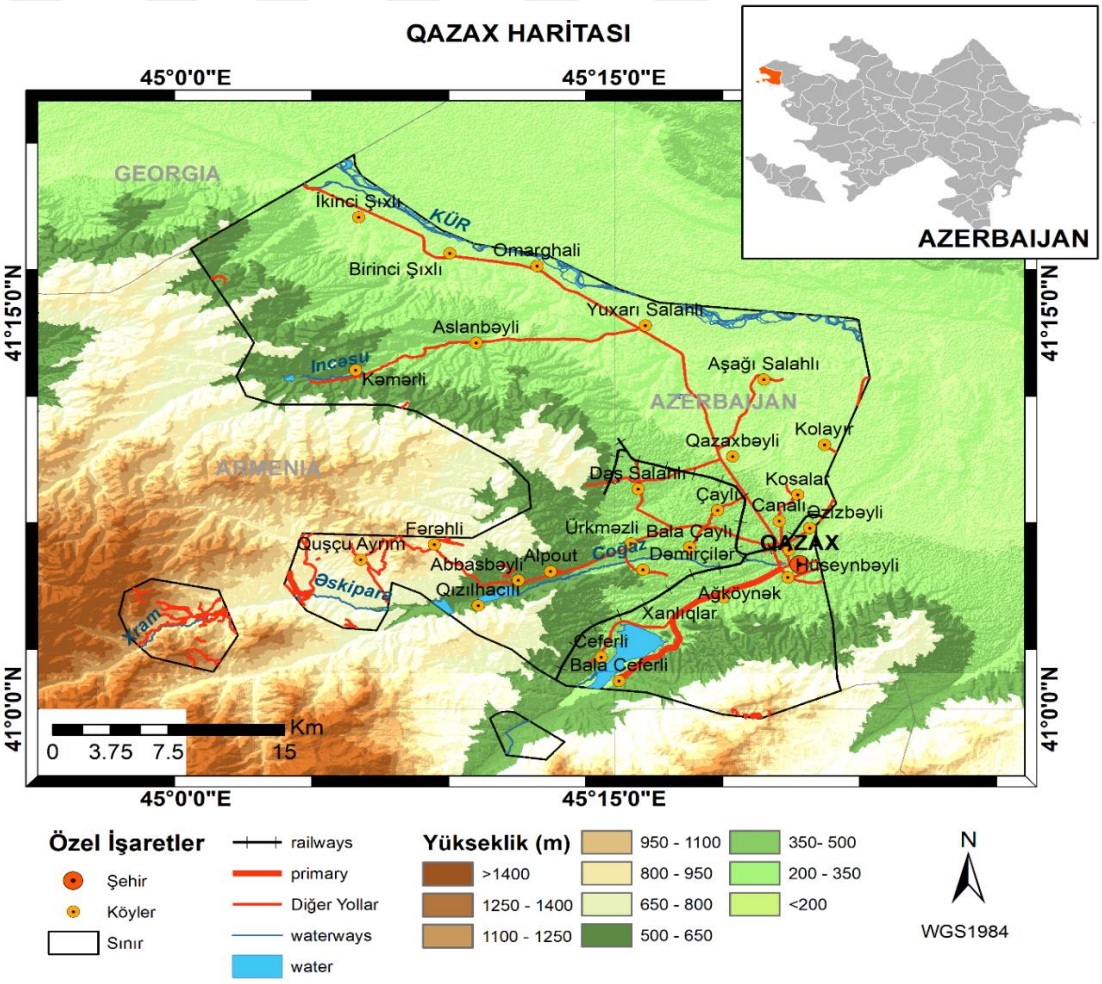

Resim 2: Kazak bölgesinin haritası

(Harita: Lütfiye KUŞAK - Murat YAKAR)

Kazak bölgesi şehir merkezinin yanında şu yerleşim yerlerinden (kasaba ve köylerden) oluşmaktadır. Xanlıqlar, Ağköynek, Qarapapaq, Daş Salahlı, Çaylı, Kommuna, Ürkmezli, Aşağı Salahlı, Orta Salahlı, Yuxarı Salahlı, Demirçiler, Alpout, Hüséynbeyli, Canallı, Kosalar, Qazaxbeyli, Aslanbeyli, Qaymaqlı, Kemerli, Birinci Şıxlı, İkinci Şıxlı, Aşağı Eskipara, Yuxan Eskipara, Xéyrımlı, Bağanıs Ayrım, Qızılhacılı, Barxudarlı, Sofulu, Quşçu Ayrım, Mezemli, Ferehli, Ceferli, Bala Ceferli, Abbasbeyli, Omarağalı (http://qazax.net/az/general.htm).

Demirçiler köyü Kazak'ın güneybatısında, deniz seviyesinden 489 m yükseklikte, Kazak'a 7610 m (7.6 km) uzaklıkta (41° 5'16.68° K - 45° 15'48.63° D) bulunmaktadır.

Azerbaycan'ın 18. yüzyılda yaşamış ünlü şairleri Molla Penah Vâkıf, Molla Velî Vidâdî; 20. yüzyılda yaşamış Semed Vurğun, Hüseyn Arif, İsa Muğanna, İsmail Şıxlı, Mirvarid Dilbazi Kazak'ta dünyaya gelmişlerdir.

1.1.2. Adı ve Soyadı

İslam Türkay, tarafımızdan kendisine sorulan "*İslam Türkay kimdir?*" sorusuna: "*Türk, Kıpçak, Türkçü, Türklük ve Turan sevdalısı bir şair*" diye cevap vermektedir. Bir insanın kendisini nasıl tanımladığı o insanın tüm hayatına, eylemlerine ve söylemlerine yansır. Bu yansıma İslam Türkay'ın sadece şiirlerinde değil şiir yazarken kullanmayı tercih ettiği mahlasında da açıkça görülmektedir. Asıl adı Ehmed İslam Hefdikoğlu olan şair, şiirlerini yazarken bu düşüncenin etkisiyle İslam Türkay adını (mahlasını) kullanır. İslam Türkay, "Türkay" soyadını kullanmasına Sovyetler Birliği zamanında resmî olarak izin verilmemiş olsa da "Türkay"ı ad olarak kardeşi Ekrem'in 1983 doğumlu oğluna koyduğunu; kendi oğullarına da yine Türkçü anlayışla Turgut (40), Ayxan (38) ve Günxan (29) adlarını verdiğini belirtmektedir.

Türkay, yayımlanan ilk iki şiir kitabında (*Bir Gün Geler* - 1981 ve *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* - 1985) İslam Ehmedli (İslam Ehmedov) adını, son iki şiir kitabında (*Arxada Hesret Var* - 1986 ve *Éşqim Menim Dar Ağacım* - 1991) ise İslam Türkay adını kullanır.

Türkay, *Arxada Hesret Var* (1986) adlı üçüncü kitabını İslam Türkay adıyla yayımlamak istese de dönemin yöneticileri "*Türkay kimdir? Biz Türk değiliz. Bu nasıl*

mahlas?" diyerek buna müsaade etmezler. Türkay ise "*Türkay menim ulu babamdır, dedemdir*." der. Bundan sonra Türkay'dan dedesi hakkında bir şiir yazmasını ve bu şiiri kitabın başında yayımlama şartıyla bu şiir kitabını İslam Türkay adıyla yayımlayacaklarını söylerler. Türkay da "Babama" başlıklı şu şiiri yazar:

"Menim Türkay babam, Aya tay babam,
Ruhuyla hem bu tay, hem o tay babam.
Tek cana bir alay döşleyen babam,
On adam yérine işleyen babam.
İndi azad yurdum, azad élim var,
Firavan heyatım, azad dilim var.
Gorun nurnan dolsun rahatca uyu,
Sahibi olmuşuq torpağın, suyun…
Orda muştuluqla <<ölübdü qem>> dé!
Men senin néçenci neticenem, dé!
Senin qanın axır damarlarımdan,
Ruhun xeber vérir ilk baharımdan.
Cismin torpaqdadı, adın adımda
Yaşayan nefesin, gören gözünem.
Külün külümdedi, odun odumda,
Déye bilmediyin neğmen, sözünem" (Türkay, 1986: 8).

Bu şiirden sonra Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabı 1986 yılında ilk kez İslam Türkay adıyla yayımlanır. Yayımlanan son kitabı *Éşgim Menim Dar Ağacım* da yine aynı adla yayımlanmıştır.

Türkay, *Éşqim Menim Dar Ağacım* adlı kitabında yer alan *"*Derdim Dünya Yaşındaymış*"* adlı şiirinde İslam Türkay adını şöyle açıklar:

"İslam-dinim, Türkay-adım,
Hicran dostum, qem ustadım.
Çox çalışıb çabaladım.
Heyat da öz işindeymiş…" (Türkay, 1991: 43).

Arxada Hesret Var adlı şiir kitabında yer alan *"*Türkayam*"* adlı şiirinde ise şöyle der:

"Türkayam, bu adı qebul éyledim,
Özümü özüme men qul éyledim.
Götürüb qelbimi üzü güneşe,
İşığa, sabaha men yol éyledim!.." (Türkay, 1986: 7).

Sovyetler Birliği Dönemi'nde böyle bir ad almak şairin pek çok defa sıkıntı yaşamasına sebep olsa da Türkay bu addan vazgeçmemiş, şiirlerini bugüne kadar bu adla yazmaya devam etmiştir.

1.1.3. Soy Şeması

Tablo 1: İslam Türkay'ın Soy Şeması

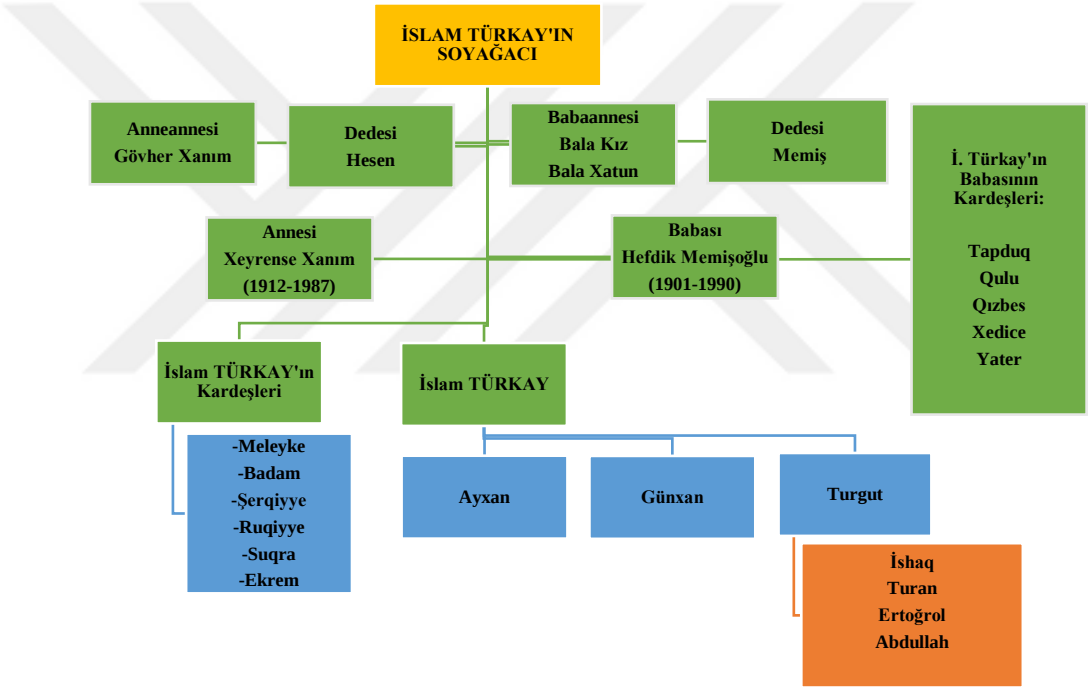

1.1.4. Babası ve Baba Tarafı

Türkay'ın babası Hefdik Memişoğlu, 1901'de Çarlık Rusya Dönemi'nde dünyaya gelir. Dedesi Memiş, Türkay'ın babasının adını "Efgan" koyar. Daha sonra babasına "Hefdik" adıyla hitap ettikleri için 1930 yılında kayıtlara "Hefdik" adıyla geçer. Türkay'ın babası Hefdik, 1990 yılında vefat eder. Hefdik Memişoğlu'nun, babası (İslam Türkay'ın dedesi) Memiş'ten öğrendiği bilgilere göre ataları Türkiye'nin Kars ili, Demirciler köyünden Azerbaycan topraklarına göçerler. İslam Türkay'a göre "bugün Türkiye'de (Kars'ta, Ardahan'da), Gürcistan'da (Borçalı'da) ve Azerbaycan'da (Kazak vd.) yaşayan ve "Demirci" adını taşıyan yerleşim yerlerindekiler, aynı boyun mensupları olup birbirleriyle akrabadırlar". "Demirci" boyuna mensup olanlar da tarihte hakikaten demircilik işiyle uğraşmış; birçok boy, soy, devlet, devlet başkanına (başta Cengiz Han olmak üzere) silah yapmışlardır.

Türkay babasından, büyük dedesi Memiş'in, şöyle bir türkü okuduğu bilgisine ulaşır:

> "Qarsa sarı
> Yol gédir Qarsa sarı
> Ölende mezarımı
> Qazdırın Qarsa sarı".

Türkay'ın ninesinin (babaannesinin) adı ise Bala Qız (Bala Xatun)'dır. Bala Xatun 6 çocuk dünyaya getirir: Hefdik, Tapdıq, Qulu, Qızbes[4], Xedice, Yéter. Türkay'dan edinilen bilgilere göre Bala Xatun ünlü bir halı dokumacısıdır.

1.1.5. Annesi ve Anne Tarafı

Türkay'ın annesi Xeyrense Xanım 1912'de dünyaya gelir. Xeyrense Xanım'ın annesinin (İslam Türkay'ın anneannesi) adı Gövher, babasının adı ise Hesen'dir. Ailenin tek çocuğu olan Xeyrense Xanım, 1987'de vefat eder.

5'i kız, 2'si erkek olmak üzere toplam 7 kardeş olan Türkay'ın kardeşlerinin isimleri Meléyke, Badam, Şerqiyye, Ruqiyye, Suqra ve Ekrem'dir. Türkay, 5 kız

[4] Kadın, doğu dünyasında her zaman yanına yaklaşılamayan, el vurulamayan bir "ateş", bir "kor" olarak düşünülmüştür. Azerbaycan kadını da 1920'li yıllara kadar bu düşünceden, bakıştan nasibini almış; yalnız sosyal hayatta değil; evde, aile ortamında bile kul, köle muamelesi görmüştür. Nitekim kız çocuğunun olması hep uğursuzluk sayılmış; dolayısıyla kızı, kadını hor gören atasözleri ve deyimleri dile yerleşmiştir. Bu sebeple de yeni doğan kız çocuklarına "Qızbes", "Besdi", "Qızyéter", "Qıztamam", "Qızqayıt", "Yéter", "Tamam", "Osnadıq", "Oğlangerek"… vb. adlar koymak adet hâlini almıştır (Ceferzâde, 2006: 187).

kardeşten sonra ailenin 6. çocuğu olarak dünyaya gelir ve Türkay için 7 yıl kurban kesilir. Adını ise uykuda verirler.

1.1.6. Çocukları

Türkay 3 çocuk babasıdır. Adları ise; Turgut, Ayxan, Günxan'dır. Türkay'ın oğlu Turgut, otomobil yedek parça işiyle, Ayxan ticaretle uğraşmakta, Günxan da özel sektörde çalışmaktadır. İslam Türkay oğlu Ayxan ile Bakü'de yaşamaktadır.

Türkay'ın 4 de torunu vardır; İshaq, Turan, Ertoğrul, Abdullah. Türkay, torunlarından en çok Turan'ı sevdiğini ifade eder ve bu duygularını da şiirlerinde farklı şekillerde dile getirir.

Yayımlanmamış şiirleri arasında yer alan "Nevem Turana Mektub" ve "Ağlama" şiirleri torunu Turan için yazdığı şiirlerdir:

Ağlama (Nevem Turana)

Canım, gözüm, yağış yağır gözünden,
Zülüm-zülüm bu qılıqla ağlama.
Atan-anan, nenen, baban yanında,
Üreyimi, of, dağlama, ağlama...

Sen gülende güneş doğur üzünde,
Güller açır çehliminde, izinde,
Min neğme var anlaşılmaz sözünde,
Çaylar kimi coşub çağla, ağlama...

Böyü, boy at, sév élini, obanı,
Qoy men alım her ağrını-qadanı.
Bir gün ölsem kim ağlayar babanı?
Göz yaşından bir az saxla, ağlama...

Bacılarım, gözlerde yaş qalmayıb...
Çox vuruldum, ellerde daş qalmayıb...
Atam-anam olaydı kâş, qalmayıb...
Sen yaşama bu feraqla, ağlama...

Bir gün senden olacam çox uzaqda,
Ruhum sende, cismim ise Qazaxda...
Baxma vaxta, günde, qarda, sazaqda
Herden gelib meni yoxla, ağlama (Türkay, YŞ).

Nevem Turana Mektub

Éle bilirem ki yad bir yérdesen
Éle bilirem ki qeribsen orda
Atan da anan da bir duman, bir çen
Seni qanadında getirib yurda

Menim ruhumsan, canımsan Turan
Men gezen, görünen kölgeyem daha
Menim menden sonra sanımsan Turan
Men meğlub, basılmış ölkeyem daha

Doğub töreyersen, qalxarsan bir gün
Basılmış yurdları alarsan canım,
Gelib qebrim üste, o gün toy, düyün,
Babanı yadına salarsan canım (Türkay, YŞ).

1.2. İslam Türkay'ın Çeşitli Yönleri

1.2.1. Eğitim ve Öğretim Durumu

İlk ve ortaokulu köyünde tamamlayan Türkay, 1966'da Sumgayıt İnşaat İdaresinde ve 1971'de kimya fabrikasında çalışır.

1972-1977 yılları arasında Azerbaycan Devlet Üniversitesi, Gazetecilik Fakültesinde yükseköğrenim gördükten sonra 1977'de buradan mezun olur. Okuma yazma bilmeyen bir ailenin çocuğu olan Türkay, üniversiteye kabul edildiğinde köyde kendisi hakkında söylenen sözleri şu cümlelerle aktarır: "*Oxumadığı kitab qalmamışdı. Adını béle yazabilmeyenin oğlu baxın hanki yére qebul oldu"*.

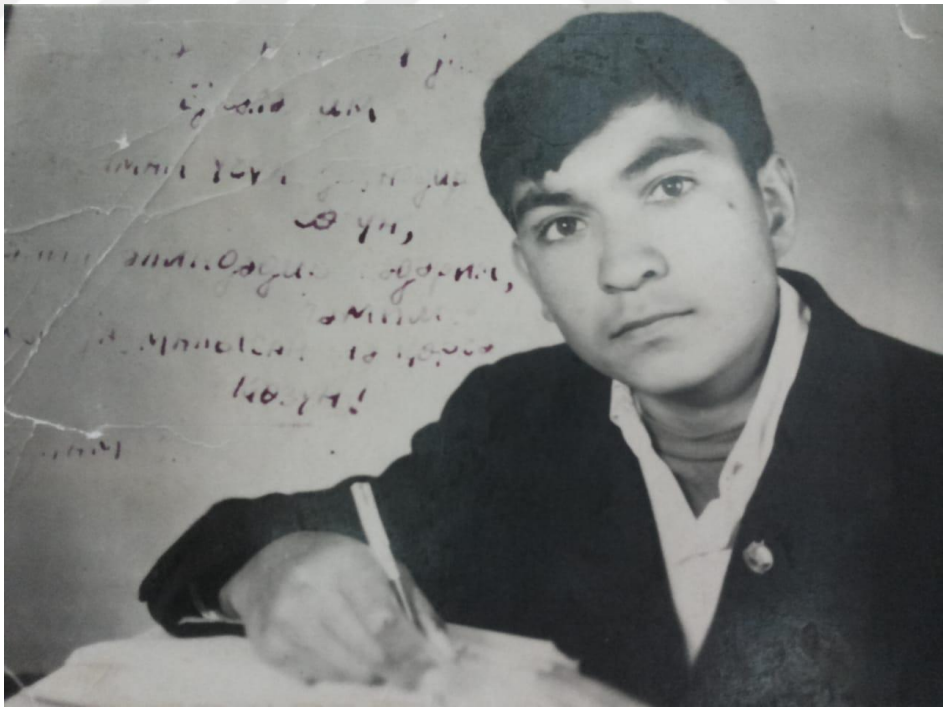

Resim 3: İslam Türkay'a ait bir fotoğraf (Türkay, 17 yaşında)

1978-1998 yılları arasında Yazıçı neşriyatında; 2000 yılında ise Mövge gazetesinde; 2001-2006 yılları arasında ise Genclik neşriyatında redaktör olarak görev

alır. Edebî hayatına 1964'te başlayan Türkay'ın ilk şiiri "Géce Lövhesi" 1968 yılında Sosialist Sumgayıtı gazetesinde yayımlanır. Türkay, 1979'da Gazeteciler Birliğine, 1989'da Azerbaycan Yazarlar Birliğine üye olur.

İslam Türkay, profesyonel anlamda tercüme işiyle uğraşmaktadır. Onun Rusçadan, Türkiye Türkçesinden ve bazı Batı dillerinden Azerbaycan Türkçesine tercümeleri bulunmaktadır (Çoban, 2017: 2236; Ehmedov, 1995: 238).

Aşk, sevda ve köy konulu şiirlerin yanında Türk tarihini ve Türk dünyasını konu alan şiirler de yazan şairin eserleri Rus ve Ukrayna dillerine tercüme edilir; Özbek Türkçesine ve Kırgız Türkçesine aktarılır (Çoban, 2017: 2237; Ehmedov, 1995: 238).

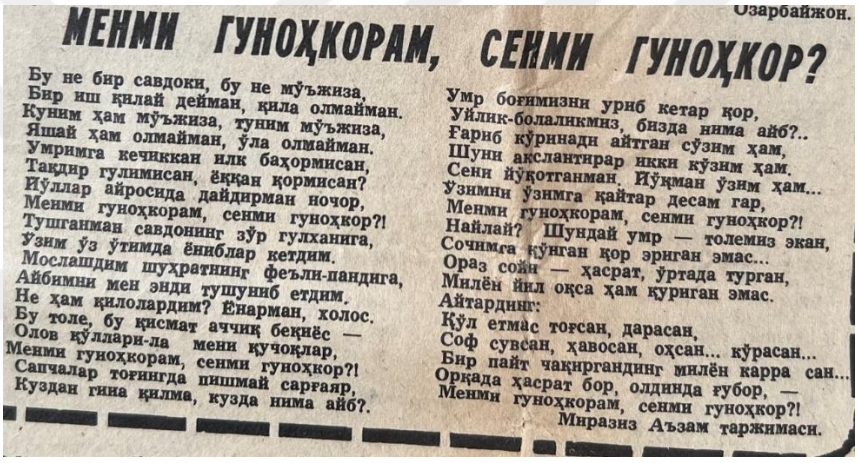

Озарбайжон.

МЕНМИ ГУНОҲКОРАМ, СЕНМИ ГУНОҲКОР?

Бу не бир савдоки, бу не мўъжиза,
Бир иш қилай дейман, қила олмайман.
Куним ҳам мўъжиза, туним мўъжиза,
Яшай ҳам олмайман, ўла олмайман.
Умримга кечиккан илк баҳормисан,
Тақдир гулимисан, ёққан қормисан?
Иўллар айросида дайдирман ночор,
Менми гуноҳкорам, сенми гуноҳкор?!
Тушганман савдонинг зўр гулханига,
Ўзим ўз ўтимда ёниблар кетдим.
Мослашдим шуҳратнинг феъли-пандига,
Айбимни мен энди тушуниб етдим.
Не ҳам қилолардим? Ёнарман, холос.
Бу толе, бу қисмат аччиқ беқиёс —
Олов қўллари-ла мени қучоқлар,
Менми гуноҳкорам, сенми гуноҳкор?!
Сапчалар тоғингда пишмай сарғаяр,
Кузган гина қилма, кузда нима айб?.
Умр боғимизни уриб кетар қор,
Уйлик-болаликмиз, бизда нима айб?..
Ғариб кўринади айтган сўзим ҳам,
Шуни акслантирар икки кўзим ҳам.
Сени йўқотганман, йўқман ўзим ҳам...
Ўзимни ўзимга қайтар десам гар,
Менми гуноҳкорам, сенми гуноҳкор?!
Найлай? Шундай умр — толемиз экан,
Сочимга қўнган қор эриган эмас...
Ораз сойи — ҳасрат, ўртада турган,
Милён йил оқса ҳам қуриган эмас.
Айтарднг:
Қўл етмас тоғсан, дарасан,
Соф сувсан, ҳавосан, оҳсан... кўрасан...
Бир пайт чақиргандинг милён карра сан...
Орқада ҳасрат бор, олдинда ғубор, —
Менми гуноҳкорам, сенми гуноҳкор?!

Миразиз Аъзам таржимаси.

Resim 4: İslam Türkay'ın Menmi Günahkaram Senmi Günahkâr şiirinin Toşkent Hakikati adlı gazetede Özbek Türkçesi ile yayımlanmış görüntüsü (1992)

İslam Türkay, şiirlerinin ana temasını Türklük, Türkçülük, Turan ülküsü, Türk dünyası, sevgi, sosyal ve kültürel meseleler ve ortak değerler olarak belirtmektedir. Ona göre bir şair, yazar, aydın eğer kendi boyunun, soyunun, milletinin meselelerine duyarsız kalıyorsa ve onlarla ilgilenmiyorsa onun gerçek anlamda insanlığından da sanatından da söz edilemez.

Türkay, gençlik yıllarında Sovyetler Birliği rejimi aleyhine şiirler yazması sebebiyle oldukça dikkat çeker. Öğrencilik yıllarında (1974 yılının Mart ayında) Bakü'de yapılan ilk mitingin teşkilatçılarındandır. Yine aynı yıllarda yazdığı "Gel Ay Bahar", "Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen", "Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle" şiirleri o dönemde dikkatleri Türkay'ın üzerine çeker. Türkay, bu şiirler sebebiyle ciddi anlamda baskı görür.

Yine aynı zamanlarda, 1974'te Azerbaycan'ın önemli şairlerinden Resul Rıza Azerbaycan Gencleri gazetesinde İslam Ehmedli hakkında makale yazar ve "Gel Ay Bahar" şiirini okuyuculara takdim eder:

"Qayaların buz salxımı gilélendi,
Derelere, düzenlere gül elendi.
Qış göylerde şimşeklerle güllelendi.
Bahar geldi,
Gel, ay bahar!

Güneş yédi lal suların qaymağını,
Alışdırdı düzler lale çırağını,
İl çévirdi yéne yaşıl varağını,
Bahar geldi,
Gel, ay bahar!" (Ehmedli, 1981: 14).

Hiçbir partiye üye olmayan Türkay'ı ısrarlarla Komünist Parti üyesi yapmak isteseler de başarılı olamazlar. O dönemde parti üyesi olanları önemli görevlere getirmelerine rağmen Türkay bu teklifleri reddeder. O, herkese meydan okuyan havasını hem günlük hayatında hem de şiirlerinde gözler önüne sermiştir. *Qara Öküz* şiirinde bunu şöyle ifade eder:

Éhéy babaları méydan sulayan,
Fil kimi hayqırıb qurdtek ulayan.
İndi mağmınlaşıb quyruq bulayan,
Qalmışam işine mat, qara öküz...

Bir vaxt tülküleri qovub téylerdin,
Şiri buynuzunda kabab éylerdin.
Nedir boynundakı çekilmez derdin?
Dart bu derd yükünü, dart, qara öküz!

Çoxdan elin çıxıb, aza şükür dé,
Cismine çalınan paza şükür dé;
Yarana sepilen duza şükür dé,
Sene bu da azdı, yat, qara öküz...

Boz öküz, ağ öküz oyanıb durdu,
Boynunda ne vardı qoparıb qırdı.
Yéten yalmanlayır seni: "fağırdı"
Qalx, bir aralığı qat, qara öküz!..

Yéyib fısqırardın o göy çemende,
Başın girmemişdi ipe, kemende,
İndi saman üçün boranda, çende,
Yort bu tozanaqda, yort, qara öküz!..

Yanında bu yara, bu yamaq nedir?
Bu qeder zülüme tablamaq nedir?

Sızlaya-sızlaya “kéf-damaq” nedir?
Al, bu da Türkaydan “şarrt” qara öküz (Türkay, GYŞ).

1999’da “Arxalı Köpekler Basın Qurdları” adlı şiiri üç ayrı gazetede yayımlanmıştır. Bundan sonra oldukça sıkıntılı bir süreç geçiren şair, bu şiirini bir daha yayımlatmaz.

İslam Türkay’ın Müxalifet Gazetesi’nde yayımlanan “Arxalı Köpekler Basın Qurdları” adlı şiiri ve Türkay’ın bu şiir üzerine yazdıkları Müxalifet Gazetesi’nden doğrudan alıntılanmıştır:

“Arxalı Köpekler, Basın Qurdları[5]

Men bu şé’ri öten il Millî Meclisin qalmaqallı iclaslarının birinden sonra yazdım. Sonra bunu şair dostlarım Fikret Qoca, Abbas Abdulla, Fikret Sadıq ve başqalarına oxudum. Dostlarımın bezileri: “Arxalı köpekler“ déyende, kimleri nezerde tutursan? déye soruşdular. Men dédim: “Dünenki Sovét vezife kürsülerinden düşüb, bugün yéne de vezife sükanı arxasına sinerek, xalqın malını yéyib harınlayanlar, milletin qanı-canı hésabına eyri yollarla mal-dövlet toplayıb imaretler yapdıranlar, qaçqınların payına béle göz dikenler, millet déyende yalnız qohum-eqrabasını, veten déyende yalnız év-éşiyini düşünenler, doğma ana diline-dövlet diline, Azerbaycan Türkcesine heqaretle baxanlar menim hedefimdedir”.

“Mirze Xezer vay-şivenle her gün dünyaya car çekir ki, Azerbaycanlıların 95 faizi tam sefalet içinde yaşayır. Bu elbette ağ yalandır”. Ekrem Eylisli (Xalq yazıçısı)

Arxalı köpekler, basın qurdları,
Yığın başınıza bu manqurdları,
Vurun ziyaları, sözü sertleri
Basın comerdleri, tutun merdleri,
Al-elvan géydirin yanar derdleri!
Arxalı köpekler, basın qurdları,
Hele zaman sizin, dövran sizindi
Yallayıb qısqırın bu manqurdları.
Bu qurban sizindi, bu qan sizindi!

Hele at bélinde ixtiyarsınız,
Hele at oynadın béleden béle.
Ağanız “bas...” déyir, bextiyarsınız,
Bir de düşmeyecek bu fürset ele.
Yırtın, parçalayın nefes çekeni.
Él üçün ağlayıb qan-yaş tökeni
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Gösterin heddini şor satanlara,
Gösterin ceddini şor satanlara,
Göy ile élleşen lüt-üryanlara,

[5] Şiirin tamamına üçüncü bölümde İslam Türkay’ın şiirleri kısmında yer verilmiştir.

Bu gözü qanlara, sözü qanlara,
O “kişi” démişken: “yığıb, süpürüb,
İpleyib bağlayın komisyonlara”
Ali meclis hara, şor satan hara?
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Soyun qaçqınların malını soyun,
Adına pay yazıb ölünü soyun.
Qaçqına, köçküne bir çadır yéter!
Daş, sément, pul-para hardadır? Yéter!
Ona ümid vérin, yağlı söz déyin,
Ümid dözümedi yéne “döz” déyin,
Béle sexavetçün évsiz-éşiksiz,
Bucağı ocaqsız, eli béşiksiz,
Size öz ömründen kesib vérecek.
Déyin: “Darıxmayın, kéçid dövrüdür”
“A kişi sen dayan, kéç it” dövrüdür.
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.
(…)

Hele méydan sizin, dövran sizindi,
Hele xaqan sizin, imkan sizindi.
Ala sağsağanı nazir éyleyin,
Peleng généralı gizir éyleyin.
Susdurun Velini, Elini tutun!
Bu doğru söyleyen delini tutun!
Uduzun qumarda ana yurdları
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Bu qurdlar qayıdıb ulayar bir gün,
Özü öz qanını yalayar bir gün! (Müxalifet qezéti, 18 Séntyabr, 1999 cu il).

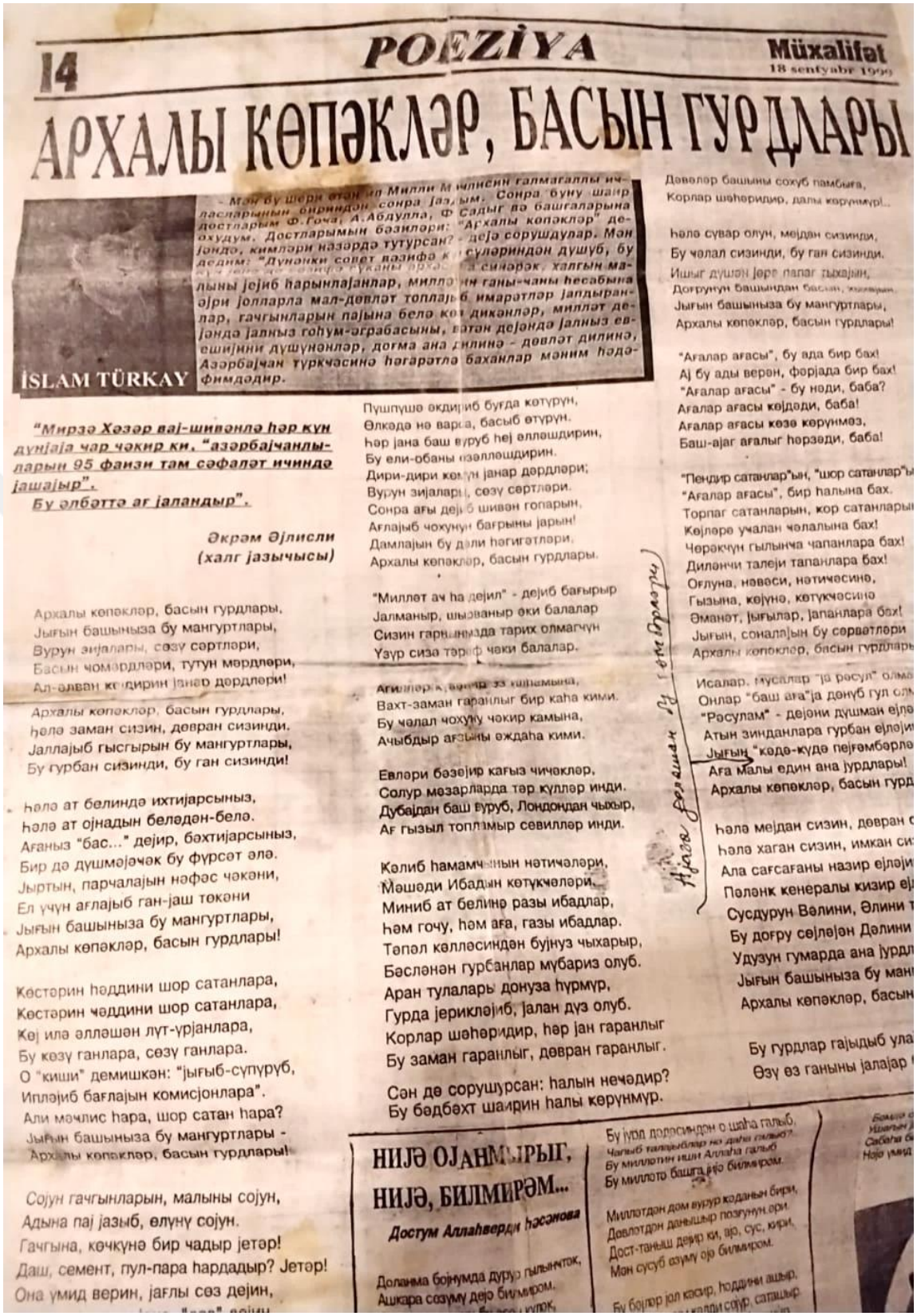

14 POEZİYA Müxalifət 18 sentyabr 1990

АРХАЛЫ КӨПӘКЛӘР, БАСЫН ГУРДЛАРЫ

İSLAM TÜRKAY

– Мән бу шери өтән ил Милли Мәҗлисин галмагаллы ичласларының өчриндән сонра јаздым. Сонра буну шаир достларым Ф.Гоча, А.Абдулла, Ф.Садыг вә башгаларына охудум. Достларымын бәзиләри: "Архалы көпәкләр" дејә сорушдулар. Мән јондо, кимләри назәрдә тутурсан? - дејә сорушдулар. Мән дедим: "Дүнәнки совет вазифә к[illegible] силәриндән дүшүб, бу [illegible] јаныны ирәли сүрәрәк, халгын малыны јејиб һарынлајанлар, милл[illegible]ын ганы-чаны һесабына әјри јолларла мал-дөвләт топлајыб имаратлар јандыранлар, гачгынларын пајына белә кол дикәнләр, милләт дејәндә јалныз гоһум-әграбасыны, ватан дејәндә јалныз евешијини дүшүнәнләр, догма ана дилинә - дөвләт дилинә, Азәрбајчан түркчәсинә һәгарәтлә баханлар мәним һәдәфимдәдир.

"Мирзә Хәзәр вај-шивәнлә һәр күн дүнјаја чар чәкир ки, "азәрбајчанлыларын 95 фаизи там сәфаләт ичиндә јашајыр".

Бу әлбәттә аг јаландыр".

Әкрәм Әјлисли
(халг јазычысы)

Архалы көпәкләр, басын гурдлары,
Јығын башыныза бу мангуртлары,
Вурун зијаларыз, сөзү сәртләри,
Басын чомәрдләри, тутун мәрдләри,
Ал-әлван кәдирин јенә дәрдләри!

Архалы көпәкләр, басын гурдлары,
Һәлә заман сизин, дөвран сизинди,
Јаллајыб гысгырын бу мангуртлары,
Бу гурбан сизинди, бу ган сизинди!

Һәлә ат белиндә ихтијарсыныз,
Һәлә ат ојнадын белədән-белә.
Ағаныз "бас..." дејир, бәхтијарсыныз,
Бир дә дүшмәјәчәк бу фүрсәт әлә.
Јыртын, парчалајын нәфәс чәкәни,
Ел үчүн ағлајыб ган-јаш төкәни
Јығын башыныза бу мангуртлары,
Архалы көпәкләр, басын гурдлары!

Көстәрин һәддини шор сатанлара,
Көстәрин чәддини шор сатанлара,
Көј илә әлләшән лүт-үрјанлара,
Бу көзү ганлара, сөзү ганлара.
О "киши" демишкән: "јығыб-сүпүрүб,
Ипләјиб бағлајын комисјонлара".
Али мәчлис һара, шор сатан һара?
Јығын башыныза бу мангуртлары -
Архалы көпәкләр, басын гурдлары!

Сојун гачгынларын, малыны сојун,
Адына пај јазыб, өлүнү сојун.
Гачгына, көчкүнә бир чадыр јетәр!
Даш, семент, пул-пара һардадыр? Јетәр!
Она үмид верин, јағлы сөз дејин,

Пүшпүшә өкдириб буғда көтүрүн,
Өлкәдә нә варса, басыб өтүрүн.
Һәр јана баш вуруб һеј әлләшдирин,
Бу ели-обаны пәәлләшдирин.
Дири-дири көмүн јанар дәрдләри;
Вурун зијаларыз, сөзү сәртләри.
Сонра ағы дејиб шивән гопарын,
Ағлајыб чохунун бағрыны јарын!
Дамлајын бу дәли һәгигәтләри.
Архалы көпәкләр, басын гурдлары.

"Милләт ач һа дејил" - дејиб бағырыр
Јалманыр, шыханыр өкі балалар
Сизин гарнынызда тарих олмағчүн
Үзүр сиза тәриф чәкі балалар.

Ағиллəр к[illegible] кишимина,
Вахт-заман гаранлыг бир каһа кими.
Бу чәлал чохуну чәкир камына,
Ачыбдыр ағзыны әждаһа кими.

Евләри бәзәјир кағыз чичәкләр,
Солур мәзарларда тәр күлләр инди.
Дубаjдан баш вуруб, Лондондан чыхыр,
Ағ гызыл топламыр севиллəр инди.

Кәлиб һамамчынын нәтичәләри,
Мәшәди Ибадын көтүкчәләри,
Миниб ат белинә разы ибадлар,
Һәм гочу, һәм аға, газы ибадлар.
Тәпəл кəлləсиндəн бүjнуз чыхарыр,
Бəсləнəн гурбанлар мүбариз олуб.
Аран тулаларь донуза һүрмүр,
Гурда јерикләјиб, jалан дүз олуб.
Корлар шəһəридир, һəр jан гаранлыг
Бу заман гаранлыг, дөвран гаранлыг.

Сəн дə сорушурсан: һалын нечəдир?
Бу бəдбəхт шаирин һалы көрүнмүр.

Дəвəлəр башыны сохуб памбыға,
Корлар шəһəридир, далы көрүнмүр!..

Һəлə сүвар олун, мејдан сизинди,
Бу чəлал сизинди, бу ган сизинди.
Ишыг дүшəн jерə папаг тыхајан,
Доғрунун башындан басын, хозаин.
Јығын башыныза бу мангуртлары,
Архалы көпəкләр, басын гурдлары!

"Ағалар ағасы", бу ада бир бах!
Ај бу ады верən, фəрјада бир бах!
"Ағалар ағасы" - бу нəди, баба?
Ағалар ағасы көјəди, баба!
Ағалар ағасы көзə көрүнмəз,
Баш-ајаг ағалыг һəрəди, баба!

"Пəндир сатанлар"ын, "шор сатанлар"ы
"Ағалар ағасы", бир һалына бах.
Торпаг сатанларын, кор сатанларын
Көjləрə учалан чəлалына бах!
Чəрəкчүн гылынча чапанлара бах!
Диләнчи талеjи тапанлара бах!
Оғлуна, нəвəси, нəтичəсинə,
Гызына, көjүнə, көтүкчəсинə
Əманəт, јығылар, јапанлара бах!
Јығын, соналjын бу сəрвəтləри
Архалы көпəкләр, басын гурдлары

Исалар, "нусалар "jа рəсул" олма
Онлар "баш аға"jа дөнүб гул олу
"Рəсулам" - дејəни дүшман ejлə
Атын зинданлара гурбан ejлəjи
Јығын "кəдə-күдə пejғəмбəрлə
Аға малы един ана jурдлары!
Архалы көпəкләр, басын гурд

Һəлə мејдан сизин, дөвран с
Һəлə хаган сизин, имкан си
Ала сағсағаны назир ejлəjи
Пəлəнк кенералы кизир ej
Сусдурун Вəлини, Əлини
Бу доғру сөjлəjən Дəлини
Удузун гумарда ана jурд
Јығын башыныза бу ман
Архалы көпəкләр, басын

Бу гурдлар гаjыдыб ула
Өзү өз ганыны jалаjар

НИЈӘ ОЈАНМЫРЫГ, НИЈӘ, БИЛМИРӘМ...

Достум Аллаһверди Һәсәнова

Доланма бојнумда дурур пылынтак,
Ашкара сөзүмү дејə биләмирəм.

Бу jурд дорасиндан о шаһа галыб,
Чапыб талаjыблар но дəни галыб?
Бу миллетин ишин Аллаһа галыб
Бу миллəто башга нəjə биләмирəм.

Милләтдən дəм вурур коданын бири,
Дəвлəтдən данышыр позғунун ери.
Дост-таныш дејир ки, ај, сус, кири,
Мəн сусуб азуму нəjə биләмирəм.

Бу бəjлəр jол кəсир, һəддини ашыр,

Resim 5: İslam Türkay'ın Arxalı Köpekler Basın Qurdları şiirinin Müxalifet Gazetesi'nde yayımlandığı sayfanın görüntüsü

İslam Türkay, şiirlerindeki lirizmin kaynağını Türk tarihine ve destanlarına bağlamaktadır. O, Türk boy ve topluluklarına ait destanların neredeyse tamamını okuduğunu belirterek ("Türk Oğlu Türk'em Men" başlıklı şiiri başta olmak üzere) şiirlerinde Türk mitolojisine, Türk destanlarına, Türk yaşayış ve inanışına, Türk tarihine işaret eden ifadelerin söz varlığının, mazmunların ve metaforların da bunu açıkça gösterdiğini / kanıtladığını vurgulamaktadır:

Türk Oğlu Türkem Men[6]

Salam, éy manqurt[7] qardaşlar,
Qoyunlaşmış
Qurd qardaşlar,
Atın cılğı papaqları,
Qulaq asın bir an barı:

Göyden gelib eslim-soyum:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!
Güneş-mayam, bulud-suyum,
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Atam-Tanrı, anam-boz qurd,
Min adım var, yérim min yurd…
Tatar, Türkmen, Qırğız, Başqırd:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Süreyinden uzaq olan,
Öz içinde yasaq olan,
Teklenib yalquzaq olan:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Görmüşem her bir ağrını,
Sévmişem merdi-doğrunu.
"Menem" déyenin bağrını
Yaran Türk oğlu Türkem men!

---

[6] İslam Türkay'ın "Türk Oğlu Türkem Men" başlıklı şiiri şairin *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı eserinde yayımlanmıştır (1991-Bakü). Türkiye'de ise ilk kez Cengiz Alyılmaz'ın Doğu Türkistan başlıklı makalesinde Türk dünyasının parçalanmış hâlini anlatmak için kullanılmıştır. Şiirlerle ilgili herhangi bir açıklama ya da inceleme yapılmadan sadece şiirin kendisine yer verilmiştir: bk. Cengiz Alyılmaz, "Doğu Türkistan", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 7, 1997, ss. 157-172.

[7] İslam Türkay, şiirlerinde geçen "mankurt" imgesinin kaynağını da *Manas Destanı* olarak ifade etmektedir. Mankurt imgesinin Türk dünyasında Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel / Gün Uzar Yüz Yıl Olur* romanı sayesinde bilinir hâle geldiğini hatırlatmak gerekir.

Torpaq bize veten-ana,
Düşübdür min bir dastana.
Gündoğandan-günbatana
Saran Türk oğlu Türkem men!

Qürbet bildim bu alemi,
Sévdim onu ustad kimi.
Zamanı minib at kimi
Yoran Türk oğlu Türkem men!

Bir vaxt arzuma çatmışdım,
Cengin daşını atmışdım.
Fil qulağında yatmışdım
Duran Türk oğlu Türkem men!

Yadlaşıbdı bu kend-o kend
Altay, Tebriz, Kerkük, Derbend
Param-parça, böyle bend-bend
Viran Türk oğlu Türkem men!

Salam, éy manqurt qardaşlar!
Qoyunlaşan
Qurd qardaşlar!
Atın cılğı papaqları
Tanıyın bu dostu-yarı.

Bölünse de bir élimiz,
Yaşayır tanrı dilimiz!
Açaq, açaq gözümüzü,
Tanıyaq öz-özümüzü;
Déyek: "Türk oğlu Türkem men" (Türkay, 1991: 41-42).

İslam Türkay, gerçek üstat olarak Hüseyin Cavid'i (Hüseyin Abdulla oğlu Rasizade, 1882-1941) kabul etmekte ve şiirlerinde onun tesirinin olduğunu belirtmektedir. Türkay, Hüseyin Cavid'e olan sevgisinin göstergesi olarak torunlarına Hüseyin Cavid'in çocuklarının adlarını koyduğunu da kaydetmektedir. Hüseyin Cavid'in oğlunun adı Ertoğrul, kızının adı ise Turan'dır. İslam Türkay'ın erkek torununun adı Ertoğrul, kız torununun adı ise Turan'dır.

Resim 6: Hüseyin Cavid'in bir fotoğrafı
(https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCseyin_Cavid#/media/Dosya:Huseyn_Javid.jpg)

İslam Türkay, kendisine daha ziyade Türklük ve Türk dünyasının bağımsızlığı, birliği, bütünlüğü uğrunda mücadele eden insanları (şairleri, yazarları, devlet adamlarını) örnek aldığını, onlara ciddi anlamda yakınlık duyduğunu ifade etmektedir. Mikayıl Müşfik, Hüseyin Cavid, Ahmed Cavad, Mirze Feteli Ahundov, Mirze Celil Memmedguluzade eserleriyle ve örnek kişilikleriyle onun üstat olarak gördüğü ve saygı duyduğu isimlerin başında gelmektedir. Belirtilen isimlerin arasında (Hüseyin Cavid dışında) en güçlü şair olarak Mikayıl Müşfik'i görür ve kendisini hem yaşayışı ve hem de eserleriyle ciddi anlamda etkilediğini kaydeder.

Resim 7: Mikayıl Müşfik'e ait bir fotoğraf

(https://tr.wikisource.org/wiki/Ki%C5%9Fi:Mikay%C4%B1l_M%C3%BC%C5%9Ffik)

O, ayrıca Mehmed Hâdî, Abdulla Şaik, Musa Yagub, Mehmed Aslan, Hüseyin Arif, Bahtiyar Vahabzade, Mehmed İsmail, Fikret (Göyüşoğlu) Goca, Ramiz Rövşen… gibi eserleriyle topluma mal olmuş şairleri, yazarları da beğendiğini ve takdir ettiğini çeşitli vesilelerle dile getirmektedir. Türkay, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'ye ve yakın dostu, arkadaşı Ebülfez Elçibey'e de gerçek anlamda değer vermekte; onların hem Azerbaycan tarihinde hem de Türk tarihinde son derece önemli işler yaptıklarını ve başardıklarını belirtmektedir.

İslam Türkay, Türkiye / Anadolu sahasındaki şairleri ve yazarları da gençlik yıllarından beri yakından takip ettiğini, bunların arasında Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet (Ran), Orhan Veli Kanık ve Arif Nihat Asya'nın eserlerinin, şiirlerinin kendisini çok etkilediğini ifade etmektedir.

İslam Türkay, kendisiyle ilgili araştırma ve inceleme yapanların, yapacak olanların mutlaka poemalarını okumaları gerektiğini, poemalarında yaşayış ve inanışına, duygu ve düşüncelerine ait her şeyi çekinmeden ve korkmadan yazdığını dile getirmektedir.

Türkay, Türkiye Türklerinin, Kafkasların, İran Türklerinin ve Türkistan (Orta Asya) Türklüğünün uyanışında, özgürleşmesinde, gelişmesinde, Gaspıralı İsmail'in "*Dilde, fikirde ve işte birlik.*" parolası altında birleşmelerinde çok önemli rol oynadığını ve gelecekte de oynayacağını; bu bağlamda TEKE Akademi mensuplarının Cengiz Alyılmaz'ın öncülüğünde büyük işler başardıklarını, bundan da büyük gurur duyduğunu kaydetmektedir.

1.2.2. Eserleri

1.2.2.1. Bir Gün Geler

İslam Türkay'ın ilk kitabı olan *Bir Gün Geler*, 1981 yılında Yazıçı neşriyatında İslam Ehmedli adıyla Bakü'de basılmıştır. Kiril harfleriyle yazılmış olan kitap 46 sayfadır ve 2 bölümden meydana gelmektedir. 1. bölüm "Söküler Dan Yeri", 2. bölüm "Yadına Düşsem" adlarını taşımaktadır. Eserde toplam 38 şiir bulunmaktadır. Şair, bu kitapta yayımladığı birkaç şiiri daha sonra diğer kitaplarında da yayımlamıştır.

Resim 8: İslam Türkay'ın *Bir Gün Geler* adlı şiir kitabının kapak fotoğrafı

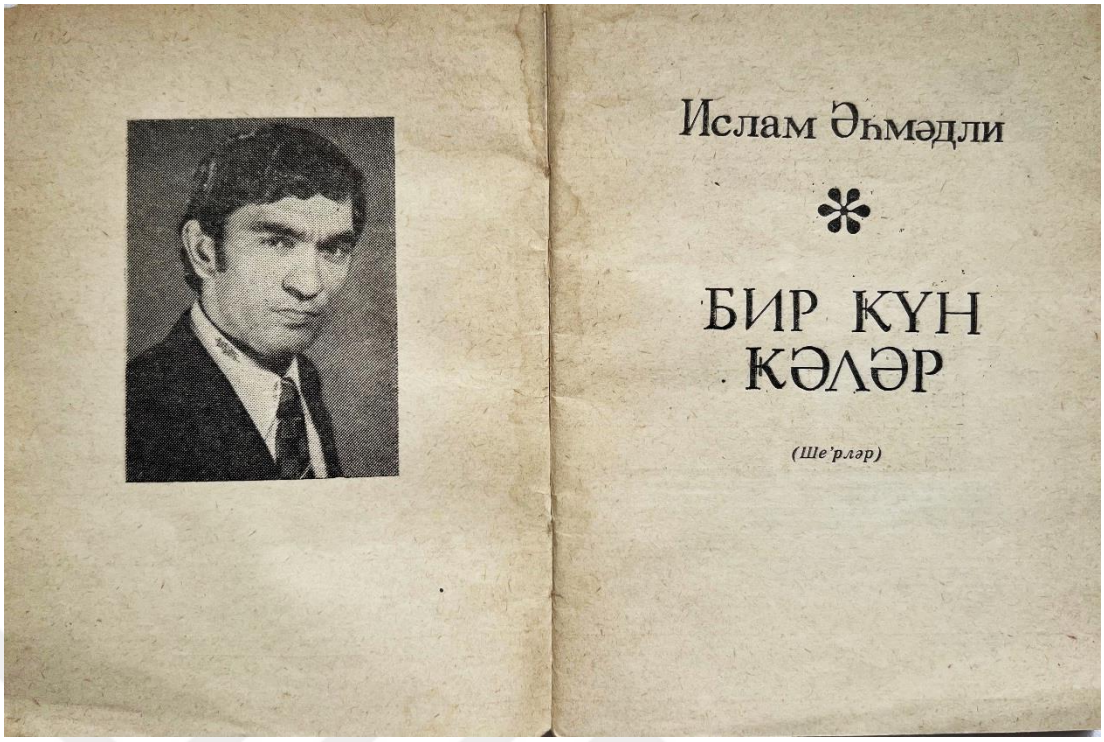

Resim 9: İslam Türkay'ın *Bir Gün Geler* adlı şiir kitabının iç kapak fotoğrafı

1.2.2.2. Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek

İslam Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı şiir kitabı 1985 yılında, Bakü'de, Genclik neşriyatında basılmıştır. Toplam 64 sayfa olan bu eser 3 bölümden meydana gelmiştir. Kiril harfleriyle yayımlanmış olan bu eserin 1. bölümü "Bu Gün Sabah", 2. bölümü "Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha", 3. bölümü ise "Ömrün Serhedleri" adlarını taşır. Eserde toplam 49 tane şiir bulunmaktadır. Bunlardan ikisi silsile şeklindedir yani bir ana başlık altında farklı başlıklarda konu bakımından birbirinden bağımsız şiirler toplamıştır. Bu silsilelerden ilki "Dostumun Ağrıları Silsilesinden" adını taşır ve 4 farklı şiirden meydana gelmektedir. İkinci silsile ise "Sazın İşığında Silsilesinden" adını taşır ve yine içinde toplam 4 şiir mevcuttur.

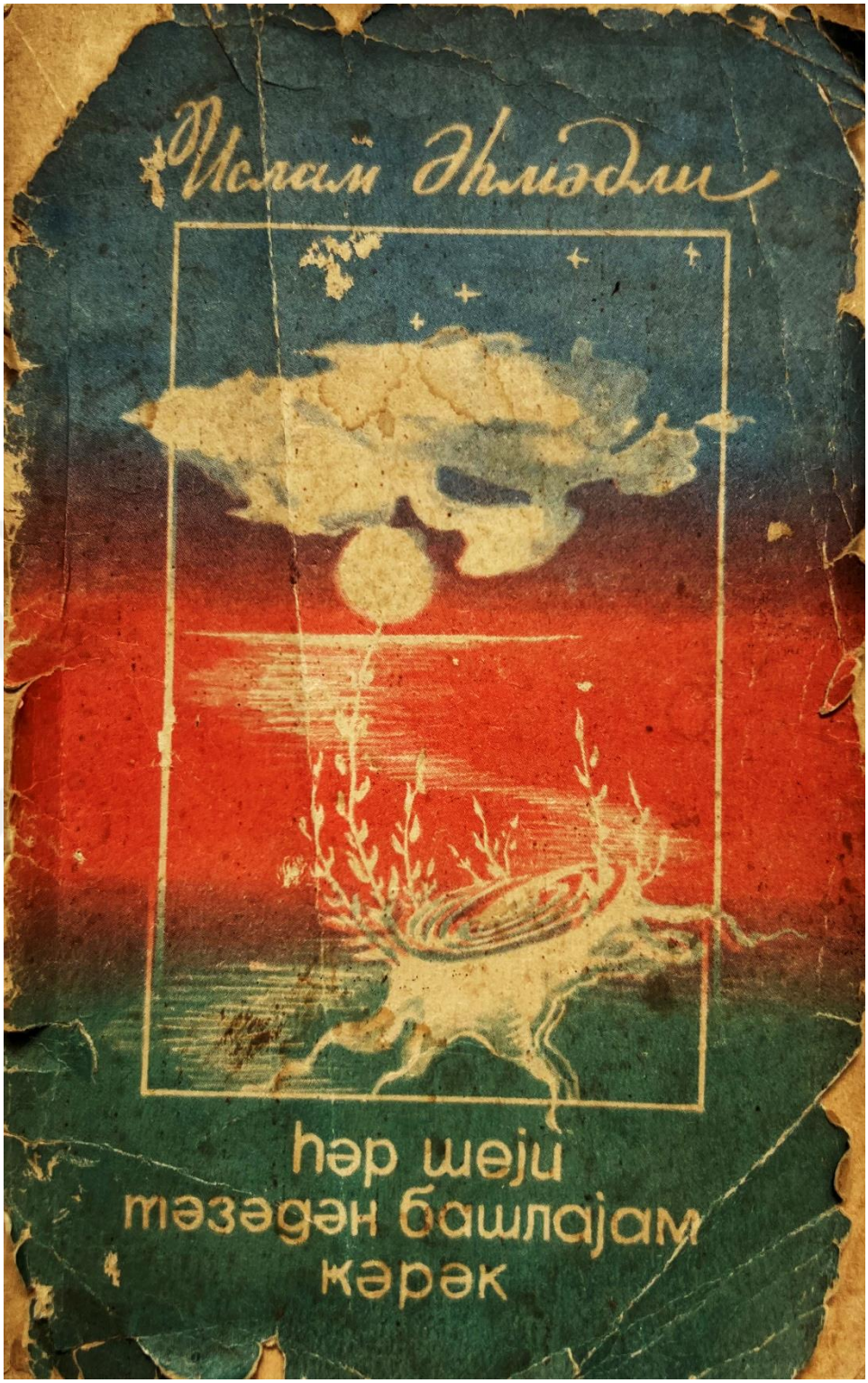

Resim 10: İslam Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı şiir kitabının kapak fotoğrafı[8]

[8] Kitabın kapağında ilk kez üç renkli Azerbaycan bayrağı yer alır. Ay-yıldızın yerine kesilmiş fakat gövdesinden yeniden dallar süren bir ağaç tasvir edilir. Bu resim, her şeye yeniden başlamayı anlatan bir resimdir.

Resim 11: İslam Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı kitabının iç kapak fotoğrafı

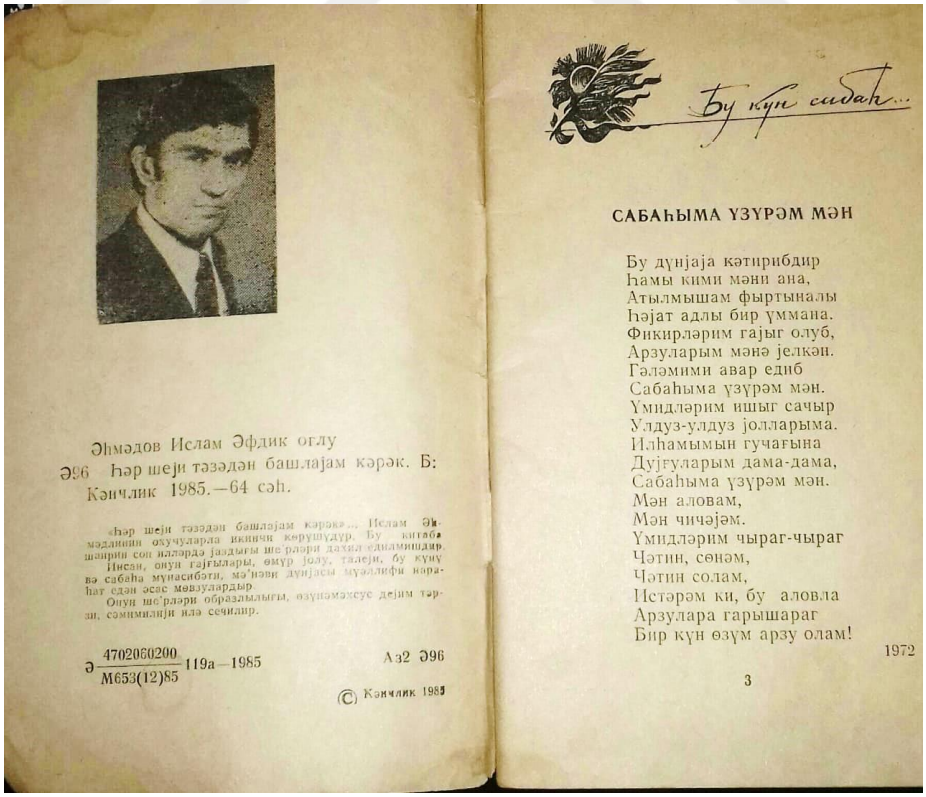

Resim 12: İslam Türkay'ın ve *HTBG* adlı kitabındaki ilk şiirinin görüntüsü

1.2.2.3. Arxada Hesret Var

İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabı İslam Türkay adıyla 1986 yılında, Bakü'de Yazıçı neşriyatında basılmıştır. Eser toplam 116 sayfadır. Diğer şiir kitaplarında olduğu gibi bu kitabı da Kiril harflidir. Eser 6 bölümden meydana gelmiştir ve toplam 38 şiir bulunmaktadır. Bunlardan ikisi poema (Kölgeler, Ömrün Serhedleri) şeklindedir. Daha önce *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı eserde yayımlanan Ömrün Serhedleri adlı poema, *Arxada Hesret Var*'da bu sefer yeni eklemelerle yer alır.

Arxada Hesret Var adlı bu şiir kitabında yer alan şiirlerin okurlarına iletmek istedikleri, kitapta şu şekilde anlatılmak istenir:

"İnsan, onun me'nevî dünyası pisixoloji sarsıntıları, bu günü ve sabaha inamı; yurd, torpax, veten kitabda verilen şé'rler ve poémaların esas idéyasını, mövzüsünü teşkil édir".

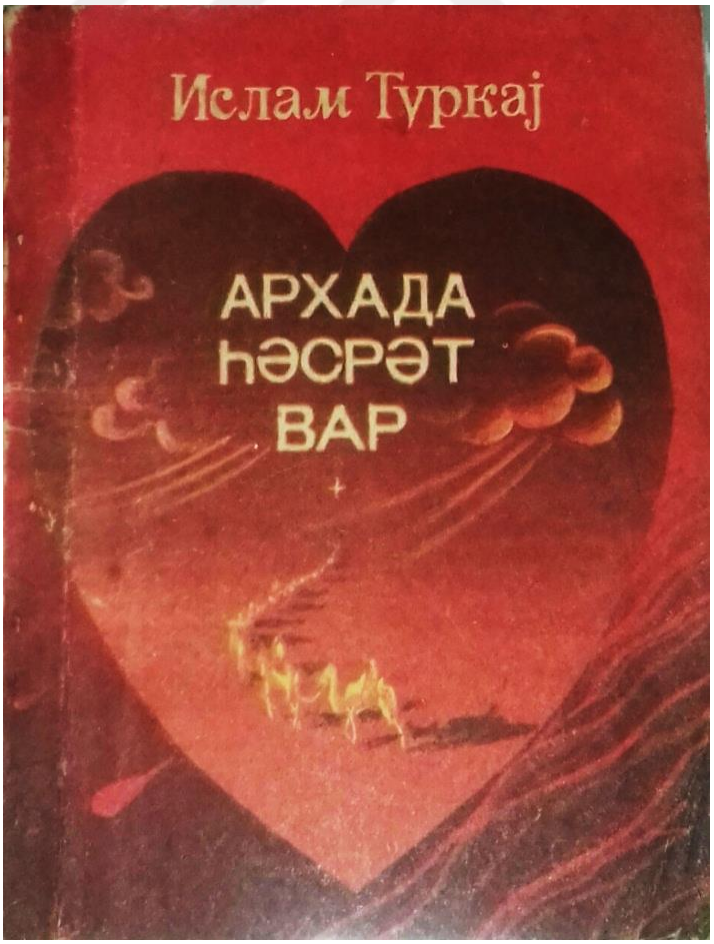

Resim 13: İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabının dış kapak fotoğrafı.

Resim 14: İslam Türkay'ın *AHV* adlı şiir kitabının iç kapak fotoğrafı

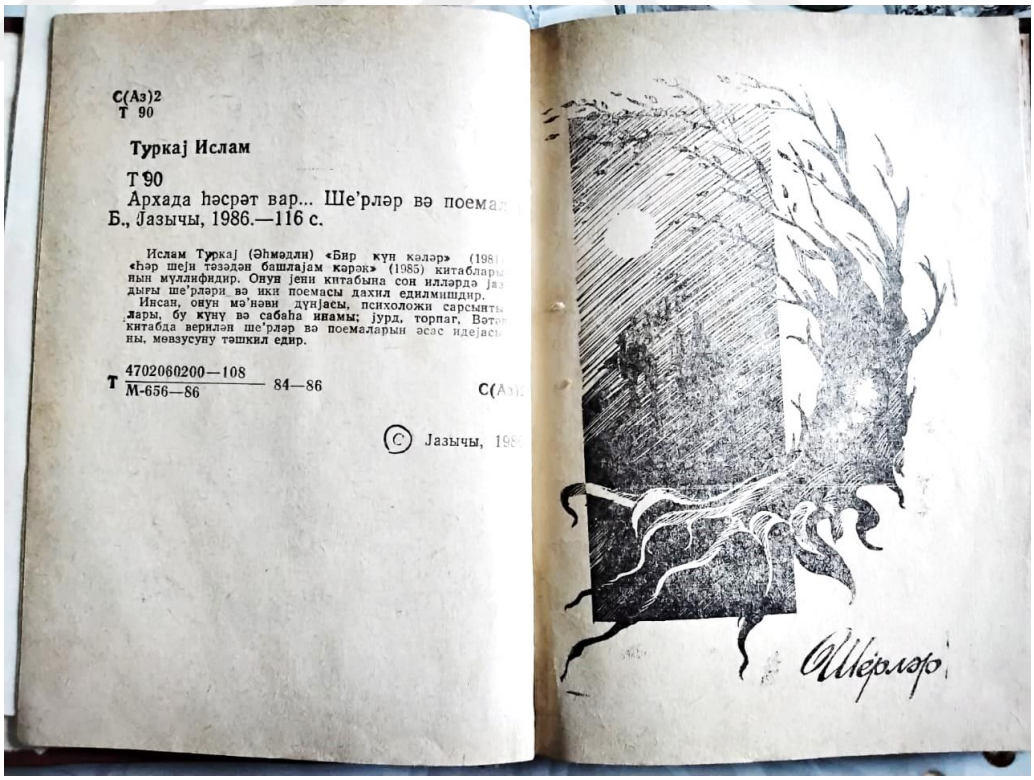

Resim 15: *AHV* adlı şiir kitabından bir görüntü

1.2.2.4. Éşgim Menim Dar Ağacım

İslam Türkay'ın *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı şiir kitabı 1991 yılında Bakü'de Yazıçı neşriyatında İslam Türkay adıyla yayımlanmıştır. Kitabın redaktörlüğünü ise Memmed Aslan yapmıştır.

Kitap şiirlerden ve poemalardan oluşmaktadır. Kiril harfleriyle yazılan eser toplam beş bölümden oluşmaktadır: 1. bölüm "Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen", 2. bölüm "Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek", 3. bölüm "Gelerem Karşıma Çıxanım Yoxdu", 4. bölüm "Senden Uzaklarda Sarı Yarpağam", 5. bölüm "Poemalar" adını taşımaktadır. Kitabın tamamında toplamda 78 şiir bulunmaktadır. 78 şiirden 2 tanesi silsile şeklindendir. Yani bir ana başlık altında konu itibariyle birbirinden bağımsız başka şiirler yer almaktadır. Son bölümde ise poemalar yer almaktadır. "Ayxan'ın Sualları", "Yalan", "Kölgeler" şairin bu bölümde yer verdiği poemalardır. Türkay, *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı kitabından önce yayımlanan kitaplarında yayımladığı birçok şiire bu kitabında tekrar yer vermiştir.

Éşgim Menim Dar Ağacım adlı şiir kitabında yer alan şiirlerle, şairin anlatmak istedikleri kitapta şu sözlerle dikkatlere sunulur:

> "Ovqatından gétdikce naraxatlıq yağan dünyamızın acı göynekli qayğıları, esrimizin sonunda qabarıb qalxan, özüne öz köküne qayıtma çırpıntıları bu kitabda toplanan eserlerin esas gayesini teşkil edir. Günümüzün tezadlı heqiqetleri, millî taléyimizin göylerini hedeleyen dolu yüklü gara buludlar, çemenzarımızı yolub yolmalayan amansız tufanlar müellifin qeleminde ustalıqla poéziye sığalına getirilir" (ÉMDA, 1991: 157).

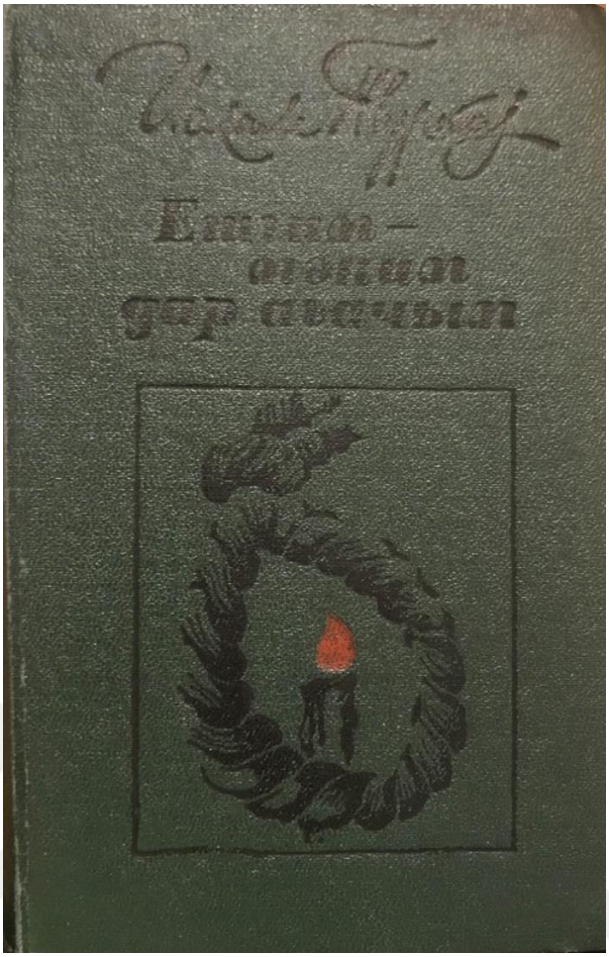

Resim 16: İslam Türkay'ın *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı kitabının dış kapak görüntüsü

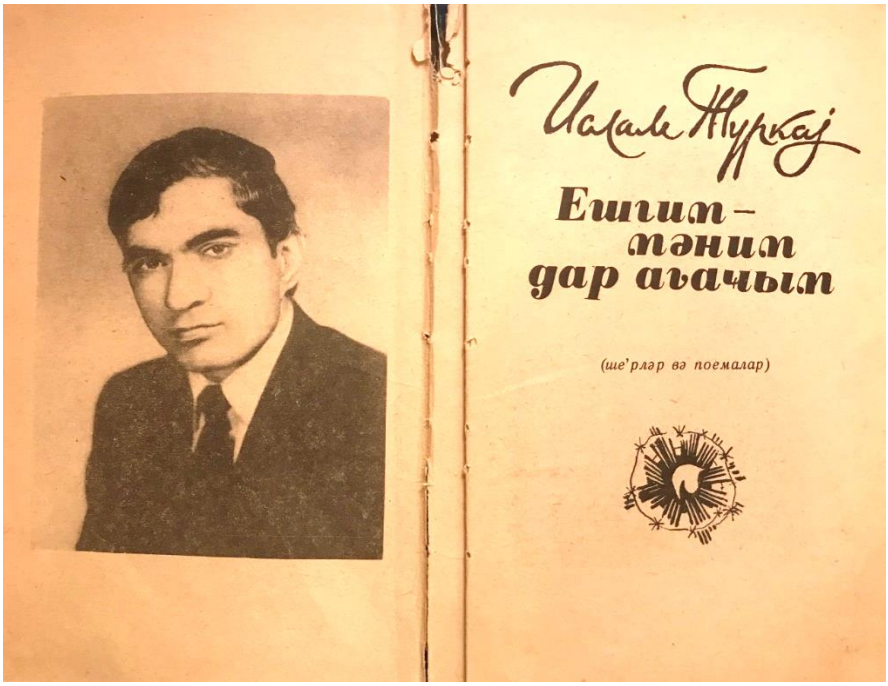

Resim 17: İslam Türkay'ın *ÉMDA* adlı kitabının iç kapak görüntüsü

1.2.2.5. İslam Türkay'ın Gazetelerde Yayımlanmış ve Bugüne Kadar Yayımlanmamış Şiirleri

İslam Türkay'ın yayımlanmamış 51 şiiri vardır. Şairin *Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen* adlı şiir kitabı yarım kalmıştır.

Bu şiirlerin bir kısmı gazetelerde yayımlanmış; bir kısmı ise İslam Türkay'ın kendisiyle ve oğlu Ayxan'la yapılan görüşmeler neticesinde elde edilmiş ve bunlara ilk kez bu çalışmada yer verilmiştir.

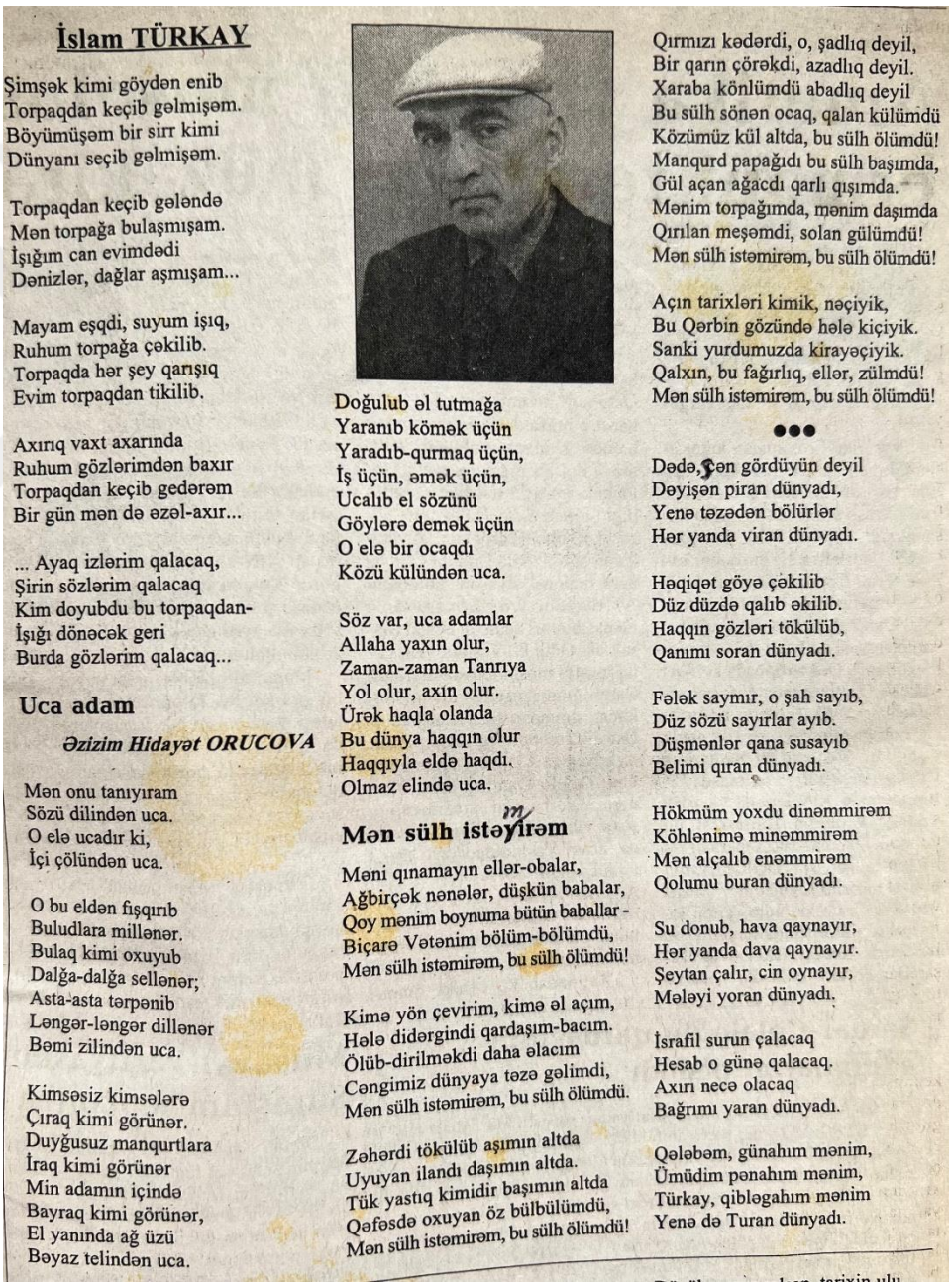

İslam TÜRKAY

Şimşək kimi göydən enib
Torpaqdan keçib gəlmişəm.
Böyümüşəm bir sirr kimi
Dünyanı seçib gəlmişəm.

Torpaqdan keçib gələndə
Mən torpağa bulaşmışam.
İşığım can evimdədi
Dənizlər, dağlar aşmışam...

Mayam eşqdi, suyum işıq,
Ruhum torpağa çəkilib.
Torpaqda hər şey qarışıq
Evim torpaqdan tikilib.

Axırıq vaxt axarında
Ruhum gözlərimdən baxır
Torpaqdan keçib gedərəm
Bir gün mən də əzəl-axır...

... Ayaq izlərim qalacaq,
Şirin sözlərim qalacaq
Kim doyubdu bu torpaqdan-
İşığı dönəcək geri
Burda gözlərim qalacaq...

Uca adam

Əzizim Hidayət ORUCOVA

Mən onu tanıyıram
Sözü dilindən uca.
O elə ucadır ki,
İçi çölündən uca.

O bu eldən fışqırıb
Buludlara millənər.
Bulaq kimi oxuyub
Dalğa-dalğa sellənər;
Asta-asta tərpənib
Ləngər-ləngər dillənər
Bəmi zilindən uca.

Kimsəsiz kimsələrə
Çıraq kimi görünər.
Duyğusuz manqurtlara
İraq kimi görünər
Min adamın içində
Bayraq kimi görünər,
El yanında ağ üzü
Bəyaz telindən uca.

Doğulub əl tutmağa
Yaranıb kömək üçün
Yaradıb-qurmaq üçün,
İş üçün, əmək üçün,
Ucalıb el sözünü
Göylərə demək üçün
O elə bir ocaqdı
Közü külündən uca.

Söz var, uca adamlar
Allaha yaxın olur,
Zaman-zaman Tanrıya
Yol olur, axın olur.
Ürək haqla olanda
Bu dünya haqqın olur
Haqqıyla eldə haqdı.
Olmaz elində uca.

Mən sülh istəyirəm

Məni qınamayın ellər-obalar,
Ağbirçək nənələr, düşkün babalar,
Qoy mənim boynuma bütün baballar -
Biçarə Vətənim bölüm-bölümdü,
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü!

Kimə yön çevirim, kimə əl açım,
Hələ didərgindi qardaşım-bacım.
Ölüb-dirilməkdi daha əlacım
Cəngimiz dünyaya təzə gəlimdi,
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü.

Zəhərdi tökülüb aşımın altda
Uyuyan ilandı daşımın altda.
Tük yastıq kimidir başımın altda
Qəfəsdə oxuyan öz bülbülümdü,
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü!

Qırmızı kədərdi, o, şadlıq deyil,
Bir qarın çörəkdi, azadlıq deyil.
Xaraba könlümdü abadlıq deyil
Bu sülh sönən ocaq, qalan külümdü
Közümüz kül altda, bu sülh ölümdü!
Manqurd papağıdı bu sülh başımda,
Gül açan ağacdı qarlı qışımda.
Mənim torpağımda, mənim daşımda
Qırılan meşəmdi, solan gülümdü!
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü!

Açın tarixləri kimik, nəçiyik,
Bu Qərbin gözündə hələ kiçiyik.
Sanki yurdumuzda kirayəçiyik.
Qalxın, bu fağırlıq, ellər, zülmdü!
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü!

●●●

Dədə, sən gördüyün deyil
Dəyişən piran dünyadı,
Yenə təzədən bölürlər
Hər yanda viran dünyadı.

Həqiqət göyə çəkilib
Düz düzdə qalıb əkilib.
Haqqın gözləri tökülüb,
Qanımı soran dünyadı.

Fələk saymır, o şah sayıb,
Düz sözü sayırlar ayıb.
Düşmənlər qana susayıb
Belimi qıran dünyadı.

Hökmüm yoxdu dinəmmirəm
Köhlənimə minəmmirəm
Mən alçalıb enəmmirəm
Qolumu buran dünyadı.

Su donub, hava qaynayır,
Hər yanda dava qaynayır.
Şeytan çalır, cin oynayır,
Mələyi yoran dünyadı.

İsrafil surun çalacaq
Hesab o günə qalacaq.
Axırı necə olacaq
Bağrımı yaran dünyadı.

Qələbəm, günahım mənim,
Ümüdim pənahım mənim,
Türkay, qibləgahım mənim
Yenə də Turan dünyadı.

Resim 18: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı bir gazete

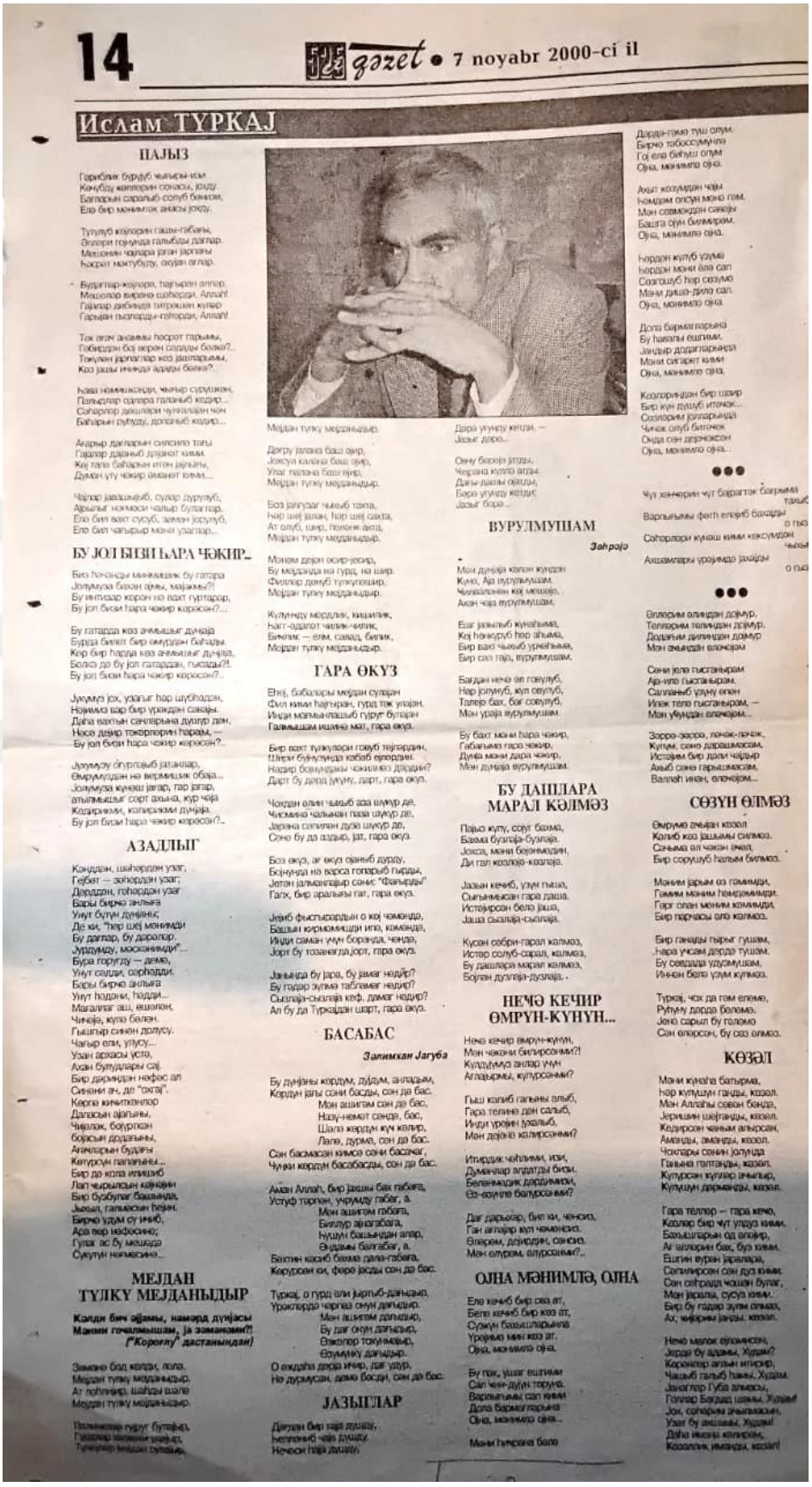

14

qəzet • 7 noyabr 2000-ci il

Ислам ТҮРКАЈ

ПАЊЫЗ

Гориблик бурбуб чыҳыры-ким
Кечүбүз кийлерин сонасы, јохду.
Балаларын сарапыб-солуб бәкәри,
Елә бир мәнимтак анасы јохду.

Түтүлүб көјлөрин гаһы-гәбәны,
Өлүлөри гонумда галыбды дәлләр.
Мәсәнин чөлләра јаған јағмуры
Һәсрәт мәктубуду, охујан ағлар.

Будагтар-көјлөри, һаһырын әлләр,
Мәсәлөр вирәнә шәһәрди, Аллаһ!
Гајалар дибиндә титрөкин күләр
Гарһын пыләрди-төһөрди, Аллаһ!

Тәк әлә ачамы һөсрәт гарһыны,
Гәбәрдән бәс верән сәсдәды бәлкә?..
Төкүлән дәрәләр көз дәвләрими,
Көз јашы ичиндә әдәм бәлкә?..

Һава нәмишәкди, чыҳыр сүрүшкән,
Пальдлар әдәра галаныб кедир...
Сәһәрләр дәкәләри чүлләјән чөн
Бәһарын сүбүду, доланыб кәлир...

Ачарыр дәләрин сизилә тапы
Гәдәләр дәрәнә дүјәнәт кими.
Көј тәлә бәһарын итән дәјәһи,
Дүмән үтү чөкир әманәт кими...

Чәһәр јавашыјыб, сулар дурулуб,
Дәрьяһ нөмәси чәлыр бүлагтар.
Елә бил вахт сусуб, зәман јорулуб,
Елә бил чаһырыр мәни узагтар...

БУ ЈОЛ БИЗИ ҺАРА ЧӨКИР...

Биз һәчәндә мәнәшмак бу гатара
Јолһуласа бәхәм дәһә, мәјәмә?!
Бу интизар көрөн но вахт гуртарар,
Бу јол бизи һара чөкир көрәсән?...

Бу гатарда көз әнһышыг дүнјә
Бүрдә билет бир өмүрдән бәһәды.
Көр бир һәрдә көз әнһышыг дүнјә,
Бәлкә дә бу јол гатардан, һысәдыр?!
Бу јол бизи һара чөкир көрәсән?..

Јөхүмуз јох, узагыг һәр шүһәдән,
Нәммә вәр бир үрәкдән сәкәјә.
Дәһә вахтын сәнләрына дүшүр дәм,
Нәсә дәјир төкрөрүп һәрәмә, —
Бу јол бизи һара чөкир көрәсән?..

Јөхүмүз өгүрләыб јатанлар,
Өмрүмүздән не вермишик обәја...
Јолһуласа күнәи јәгәр, гәр јәгәр,
Атылмышыг сөрт әхына, күр чөја
Кедирикми, колирәкми дүнјә,
Бу јол бизи һара чөкир көрәсән?..

АЗАДЛЫГ

Көңүдән, шәһәрдән узаг,
Гејбәт — зәһәрдән узаг;
Дәрддән, гөһәрдән узаг
Бары бирчә зиһһә
Уһуг бүтүн дүнјәһә;
Де ки, "Һәр шеј мәнимди
Бу дәләр, бу дәрәләр.
Јурдумду, мәскәнимди"...
Бүрә горулду — демә,
Уһуг сәлди, сөрһәдди.
Бары бирчә зиһһә
Уһуг һәдәһи, һәдди...
Мәгәлләг аш, өшәлән,
Чинејә, күлә бөлән.
Гышлыг синән долусу.
Чаһыр елә, үтүсү...
Узан әрәкәсы үстө,
Әһән бүлүдлары сәј.
Бир дәрмәдән нәфәс ал
Сиһәни әч, де "охәј".
Көрлә кинәтләләр
Дәләсын әјәлыны.
Чиләлөк, бөүрөкән
Бөрәсын дөдәһыны,
Аһәмләрын будәһә
Кетүрсүн пәләһынә...
Бир дө кола илишиб
Лап чыҳысысын көнөри
Бир бүзбулаг башында,
Јыһсәл, галыссын бөјән.
Бирчө үдым су ичиб,
Әрә вер нәфәсинә;
Гулаҳ ас бу мешәдә
Сүкүтүн нәмәсинә...

МЕЈДАН ТҮЛКУ МЕЈДАНЫДЫР

**Кәлди бич әјјамы, намәрд дүнјәсы
Манын гочалмышсан, ја заманкин?!**
("Короглу" дастанындан)

Зимәнө бөд кәлди, лөлә,
Мејдан түлку мејданыдыр.
Ат лөһлөнүр, шаһдә шалә
Мејдан түлку мејданыдыр.

Пөлөнкөлөр гырут бүлаһыр,
Гүшәләр кәсәнин үшаһыр,
Түлкүләр мејдан сүлаһыр,

Мејдан түлку мејданыдыр.

Дөгру јолына баш әјир,
Јохсул колына баш әјир,
Улаг палына баш әјир,
Мејдан түлку мејданыдыр.

Боз јарғудаг чыһыб тахта,
Һәр шеј јолын, һәр шеј сахта,
Ат олуб, шир, пөлөнк аслан,
Мејдан түлку мејданыдыр.

Мәнәм дөрән өсир-өсир,
Бу мејданда на гурд, на шир.
Филләр дөнүб түлкүләшир,
Мејдан түлку мејданыдыр.

Күлүнчү мәрдлик, кишилик,
Һаһ-әдаләт чилик-силик,
Билгәм, — өлм, сәһәд, билик,
Мејдан түлку мејданыдыр.

ГАРА ӨКУЗ

Өтнә, бәбаларә мејдан сулаһан
Фил кими һаһыраһ, гурд тәк улаһан.
Инди мәлмә-пласыб гүрут бүлаһан
Галмышсан ишинә мат, гара өкуз.

Бир вахт түлкүләри говуб төјәрдин,
Шөјә бүйүнүндә көбәб өләрдин.
Надир бөөнүдүнү чөкиләә дәјүнү?
Дәрт бу дөлә јүкүң, дәрт, гара өкуз.

Чохдан өлиб ышыб әсә шүкүр де,
Чысмына чаһынан пәсә шүкүр де,
Јарәнә сөпүлән дүзә шүкүр де,
Сөнө бу да әсдәјо, јәт, гара өкуз.

Боз өкуз, ај өкуз өјаныб дурду,
Бөјнунда но варса гопарыб гырды,
Јетән јалмаһлардр сәнис "Фаһырды"
Галә, бир арадыны гат, гара өкуз.

Јөјиб фысгырәдын о көј чөмөндө,
Башын кырмемишди ипо, көмөндө,
Инди саман үүм бөрәндә, чөндө,
Јорт бу хозаһлардәјорт, гара өкуз.

Јанында бу јара, бу јамаг нөдир?
Бу гәдәр зүлмө табламаг нөдир?
Сыгдаһ-сыгдаһа кеф, дамаг нөдир?
Ал бу да Түркәдән шәрт, гара өкуз.

БАСАБАС

Залимхан Јагуба

Бу дүнјәни көрдүм, дүдүм, аһладым,
Көрдүн јаһы сәни басды, сән дә бас.
Мән ашығам сән дә бас,
Нәзу-немәт сәндә, бас,
Шаһа көрдүн күч көлир,
Лаһә, дүрмә, сән дә бас.
Сән басмасан кимсә сәни басачаг,
Чүнки көрдүн басабасды, сән дә бас.

Аман Аллаһ, бир јашын бах гәбәнә,
Үстүнә торпаһ, үчрумду гәбәр, а.
Мән ашығам гәбәнә,
Биллүр аһаҳбәбәнә,
Һүүмү башындан алар,
Өндәмы балгәбәр, а.
Бөхтин касиб бәхмә дәлә-гәбәнә,
Көрүрсән ки, фөрө јасды сән дә бас.

Түркәј, о гурд әли јыртыб-дәһһаһыр,
Үрәкләрдә чәрһә онун дәлдыр.
Мән ашығам дәлдыр,
Бу дәр өкүн дәһһаһыр,
Өзкөлөр токунмөјр,
Өзүмүнү дәлдыр.
О ахдәһа дөрә инир, дәр удур,
Нө дурмусан, дөмө басды, сән дә бас.

ЈАЗЫГЛАР

Дөјүн бир гара дүшү,
Нөпөнө чөн дүшү.
Нечөси һәја дүшү.

Дөрә үүнду кетди. —
Јохыг дөрө...

Өвү бөрөјә ітды,
Чөрәнә күлә атды.
Дөвы-дөвы өвтүм,
Бөрө үүнду кетди.
Јохыг бөрә...

ВУРУЛМУШАМ

Зәһрәјә

Мән дүнјәә көлән күндән
Күлө, Аја вурулмушам.
Чыһдаһынан көј мешәјә...
Акан чаја вурулмушам.

Езаг јазыыб күнаһыма,
Көј һөнкүрүб һәр аһыма,
Бир вахт чыһыб үрөһыма,
Бир сәл гәр, вурулмушам.

Бәздән нечө ал гөөулуб,
Нәр јолуныб, күл оөулуб,
Тәләр бах, бәг сөөулуб,
Мән үрәјә вурулмушам.

Бу бахт мәни һара чөкир,
Габағымә гара чөкир,
Дүнјә мәни дәрә чөкир,
Мән дүнјә вурулмушам.

БУ ДАШЛАРА МАРАЛ КӨЛМӘЗ

Пәјыз күју, сөуг бәһмә,
Бәһмә бүлөјә-бүлөјә.
Јохса, мәни бөөнмөдүн,
Ди гәл көзлөјө-көзлөјө.

Јазан кечиб, үүм пыһа,
Сыһынмысан гара дашә.
Истөјирсән бөлә јашә,
Јашә сысләјә-сысләјә.

Күсәи сөбри-гарал калмаз,
Истәр солуб-сарал, калмаз,
Бу дашлара маралкалмаз,
Бөјгән дүзләјә-дүзләјә.

НЕЧӘ КЕЧИР ӨМРҮН-КҮНҮН...

Нечө кечир өмрүн-күнүн,
Мән чөкәни билирсәнми?!
Күлдүүмүз әнлар үүн
Аглаһырмы, күпрсәнми?

Гыш калиб гапыны әлыб,
Гара телинө дөн салыб,
Инди үрөһи ұхалыб,
Мән дөјөнө калирсәнми?

Итирдик чөһлими, изи,
Дүманлар әлдатды бизи.
Белөнмөдик дәрдимизи,
Өз-өзүнө белүрсәнми?

Дәг дарысар, бил ки, чөнсиз,
Ган әглаһр күл чөмөнсиз.
Өләрәм, дөјөрдән, сөнсиз.
Мән өлүрөм, өлурсәнми?..

ӨЛНА МӘНИМЛӘ, ӨЛНА

Елә кечиб бир сөа ат,
Белә кечиб бир көз ат,
Сүүүн бахышларына
Үрөјимө мән көз ат.
Өһа, мәнимлә өһа.

Бу пак, үшаг ешгими
Сал чин-дүүн торуна.
Варлыгымы сал кими
Дөлә бәрәкәтләрина
Өһа, мәнимлә өһа...

Мәни һәрәкә бөлә

Дөрда-гәмө түш олум.
Бирчө табәссүмүлә
Гә елә бир өлүм олум
Өһа, мәнимлә өһа.

Ахыт көзүмдән чәһ
Нөмдәм өлсүн мәнә гөм.
Мән сөвмөкдән сөкәји
Башга шүн биммәрәм.
Өһа, мәнимлә өһа.

Нәрдән күлүб үүмә
Нәрдән мәни өлә сал
Созгошуб нәр сөзүмө
Мәни дүшә-дилә сал.
Өһа, мәнимлә өһа.

Дөлә бәрәкәтләрина
Бу һәвалы ешгими.
Јандыр дөдгәләрини
Мәни сөгәрәт кими
Өһа, мәнимлә өһа.

Көзләриндән бир шәир
Бир күн дүүлуб итөчөк...
Сөзләрим јолларында
Чичөк олуб битөчөк
Өндә сән дөрмөксөн
Өһа, мәнимлә өһа...

●●●

Чүт хәнәрин чүт бәрәттак бәгрымә
Варлыһымы фәтһ өтөјө бәхдыы
Сәһәрләри күнәш кими көкүндән
Ахшамлары үрөјимдә јахдыы

●●●

Өләләрим өлимдән дөјүр.
Төләләрим төлимдән дөјүр.
Дөдәһым дилимдән дөјүр
Мән өчимдән өләнөјөм

Сәни јөлә пысгаһырам
Ара-ыло пысгаһырам.
Сәлләмә үүму өлән
Илөк төлө пысгаһырам, —
Мән үүндән өләнөјөм...

Зорро-зорро, ләнөк-ләчөк,
Күлүм, сәнө дорашмәсам,
Истәјим бир дәли чәһдыр
Ахыб сәнө гарышмасам,
Вәлләһ инан, өләнөјөм...

СӨЗҮН ӨЛМӘЗ

Өмрүмә әчыан көзәл
Калиб көз јашымы силмөз.
Сәнимә ал чөкән өчөл,
Бир сорушуб һалым билмөз.

Мәним јарым оз гәмимди,
Гәмим мәним нөмдәмимди.
Гарг олан мәним камимди,
Бир парчасы өлө калмөз.

Бир ганады пырыг гушам,
Һара учсам дәрдә тушам.
Бу сөвдада үдүмушам,
Инһан бөлө үүм күтмөз.

Түркәј, чох да гөм елөмө,
Рүһүм дөрдә бөлөмө.
Јөнө сарыл бу галөмө
Сән өлөрсән, бу сөз өлмөз.

КӨЗӘЛ

Мәни күнәһа бағырма,
Нәр күлүшүн гәнды, көзәл.
Мән Аллаһы сөвөн бәндә,
Јериишин шөһәнды, көзәл.
Кедирсән чәнһи әлярсан,
Аманды, аманды, көзәл.
Чөкларын сәнин јолуңда
Гаһына гоһтанды, көзәл.
Күпрсән күлүнө әчыһар,
Күлүшүн дөрмәнды, көзәл.

Гара төллөр — гара кечө,
Көзләр бир чүт улдуз кими.
Бахышларын од өлөјир,
Аг өглөрин бах, буз кими.
Ешгин вүрән јараларә,
Сөлилөрсән сән дүз кими.
Сән сөһрәдә чашан булаг,
Мән јарәлә, сусуз кими.
Бир бу һәдәр әүлм олмаз,
Ах, мәрәми јандым, көзәл.

Нечө мәлөк өүөмисән,
Јердә бу әдәмы, Худам?
Көрөнләр әглын итирир,
Чашыб гальб һәмы, Худам.
Јанаглар Губа әлмәси,
Гөллөр Бөкдәд шәһәри. Худам!
Јох, сөһәрим јачылмасын,
Узаг бу әкшамы, Худам!
Дәйә инсәни көлирәм,
Көзәллик иманды, көзәл!

Resim 19: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı başka bir gazete

İslam TÜRKAY

Payız

Musa URUD

Dədə Süleyman

Türkiyə Respublikasının Cümhurbaşqanı möhtərəm cənab Süleyman Dəmirələ

Niyə oyanmırıq, niyə, bilmirəm

Bu yol bizi hara çəkir...

Şeytanlardan qorun, qardaş

Sözün ölməz

Bu daşlara maral gəlməz

Onu 15 ildir tanıyıram. Onda neçə idisə, indi də eladır. Olsa-olsa, bir az qayğıları artıb, bir az da ağrıları çoxalib. İslamın "Hər şeyi təzədən başlayım gərək" etirafı bu illər ərzində başımda dolanıb. Həmişə də fikirləşmişəm ki, nə qədər təzədən başlasam da, yenə bundan uğurlu-uvallı olmayacaq.

O ildən bu ilə çox şey dəyişdi. Qoşqoca bir imperiya dağıldı, neçə ağırşaqqalı kişi quru yurdda qaldı, neçə yetimin əli pula çatdı, hökumət dəyişdi, qanun dəyişdi, daftər-kitab dəyişdi, adamlar da dəyişdilər... Amma İslamın tükü də tərpənmədi. Üreyinin üstünə əyildi, üzünü qınaqdan, başını qəxincdan qorudu. Tanıdığım az adamlardan biri kimi İslamın da sözdən, şerdən o yana yolu yoxdur. Yazsa da, yazmasa da, ömrünü şer havasında sürüb gedəcək. İslam budur, hər kimdirsə, özüdür, sözü də özü kimi samimidir.

Əli Çərkəzoğlu

1990

Resim 20: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı bir gazete

1.3. İslam Türkay ve Eserleri Hakkında Yapılan Çalışmalar

- **İbrahim Kebirli:**

Moskova Edebiyat Enstitüsü öğretim görevlilerinden İbrahim Kebirli, Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabı için bir tanıtma yazısı yazmıştır:

"Arxada Hesret Var

Her bir şairin, her bir yazıçının öz mövzuları, öz derd-seri, öz ağrıları var. Ve yazıçı hemişe öz daxilindeki ağrı-acıları, problémleri qeleme alır. Bu vaxt esl senet méydana çıxır ve öz oxucusunu tapır. Edebiyyatımızın cavan nesline mensub olan İslam Türkay da béle şairlerimizdendir. Tesadüfi déyil ki, xalq şairi Resul Rza vaxtile İslam Türkayın istédadına inanmış ve ona "uğurlu yol" yazmışdır. İslam Türkay xalq edebiyyatı çeşmesinin gözünden su içib boya başa çatmışdır. "Arxada Hesret Var" kitabı onun oxucularla üçüncü görüşüdür. Élimiz-obamız, yurdumuz-yuvamız, ana dilimiz, ömrün serhedlerine sığışmayan insan, onun ağrı-acıları, elçatmaz idéalları müellifin esas mövzularıdır. İslam Türkay bu mövzulara vetendaş mövqéyinden yanaşır, heyatı, élimizin-obamızın, müasirlerimizin dünenine ve bu gününe daha aydın nezerle baxır. Dünyada her şéyden qiymetli, her şéyden uca azadlıq. "Azadlıq" ifadesinin daha géniş menada tutumunu, ehatesini, ümumiyyetle onun varlığının nisbi, yoxsa maddi olmasını şair "Azadlıq" şéirinde béle ifade édir:

Göyde süzen qartalı
Kimse éndirecekdir,
Bu yanan lal çırağı
Kimse söndürecekdir.
Bu lal-kar qayaları
İstedi-istemedi
Şimşek dindirecekdir.
Axan bu deli çaylar
Denizde lal olacaq,
Herdenbir esib-coşub
Yéne bihal olacaq.

Şéirin bu parçası tebiete, héyvanlara, quşlara, ağaclara, daşlara aiddir. Bes insan?

Qabağına qoyduğun
Çöreyin azadlıqdır.
Doyunca yé, qardaşım!
Ellerinde çırpınan
Üreyin azadlıqdır.
Doyunca yé, qardaşım!

Tebiet hadiselerini setiraltı menalarla, cemiyyetdeki hadiselerle sesleşdirmek, bedii paraléllerle oxucunu ayıltmaq, etrafdakı proséslerden agah étmek... İslam Türkayın yaradıcılığına xas olan xüsusiyyetdir. "Nağıl" şéirine diqqet édek:

Xoş tebessüm, hede-qorxu, ümid-güman
Bu havada yaş alışır, quru yanmır.
Gah gün çıxır, gah qar yağır, gah da duman.
Bu havadan felek özü baş açammır.

Ve yaxud:

Yuxularda gördüklerim-seher doğru,
Seher doğru gördüklerim-axşam oğru.
Axşam oğru gördüklerim-géce nağıl.
Sen uşaqsan, qar, yağış, gün-ne ferqi var.
Éh, nağıla çox inanma, çıx gét, oğul!

Elbette, oxucu bu şéiri oxuduqca "bu havadan felek özü baş açammır" déyen müellifi başa düşür. Bu deyişken havanın konkrét zaman ve mekan daxilinde, onun etrafında, ömründe-gününde de "öz işini" gördüyünü bir daha duyur, onu düşündürür. Bu "deyişken hava", "Bu Dağ Dağımdır Menim" şéirine gelib çıxır. Milyon yaşlı bu dağın adını deyişir. Şair bu adı deyişilen dağın sakini, vetendaşı, otu-ağacı, daşı, qurdu-quşu kimi haray çekir. Lakin bedbinleşmir.

Milyon yaşlı bu dağın
adını deyişdiler.
Üreyinin ateşi,
odu deyişilmedi.
Çiçeyine, gülüne
min bir péyvend vurdular,
Ne etri, ne de ki
dadı deyişilmedi.
Bu dağa qurban olum
Bu dağ dağımdı menim!

Bu ruh İslam Türkayın kitaba daxil édilmiş "Xezer Haqqında Ballada", "Arxada Hesret Var", "Ata Gelib Çatıb Oğul Yaşına", "Veten", "Méşenin Nağılı", "Sene Néylemişem" vs. şéirlerine de hâkim kesilmişdir. Son vaxtlar "Cenub" mövzusu edebiyyatımızda xüsusi yéri olan mövzudur. Lakin, bezen bu mövzu bezi şairlerin qeleminde şöhret menbeyine çévrilir, yéri geldi-gelmedi boğazdan yuxarı "Araz" déye hay-küy qaldırırlar. Elbette İslam Türkay burada susa bilmir:

O tayı bu taya çağıran qağa,
Bu tayda menimle yola gétmirsen.

Ve yaxud:

Bu tayda béş dostun yoxdu, bunu yaz,
O tayı bu taya qatma, ay lele!

déyerek "vetenden uzaq vetenperverleri" mezemmet édir. Kitabda "Yazılmamış Mektublar" başlığı altında sévgi şéirleri vérilmişdir. İslam Türkayın sévgi şéirleri de obrazlı misraları, semimi déyilişi ile diqqeti celb édir. Sévene, sévilene oxucu inanır, bu şéirlerdeki yanğını, ürek çırpıntılarını özününkü hésab édir:

Menden uzaqdasan, burda qar yağır,
Gören néyneyirsen menden uzaqda!
Qulağın seslense, adımı çağır,
Burda üşüyürem isti otaqda.

Ve yaxud:

Néyleyim: bu ömür talé payıdır,
Saçıma yağan qar eriyen déyil.
Hesret aramızda Araz çayıdır
Milyon il axsa da, quruyan déyil.

"Menmi günahkaram, senmi günahkar" misralarını oxuduqda séven gencin mehebbetinin semimiliyine inanırsan.

Kitaba müellifin “Kölgeler” ve “Ömrün Serhedleri” poémaları da daxil édilmişdir. Her iki poéma bir-birinin davamı tesiri bağışlayır. Ömrün serhedlerine sığışmayan insanın şexsinde bir élin, bir xalqın düneni, bu gün qeleme alınmış, onun ağrı-acıları, belaları, faciesi poétik bir dille yana-yana tesvir édilmişdir. “Kölgeler” poéması ayrı-ayrı şéirler şeklinde yazılsa da, bir sujét etrafında birleşir. Elbette, bu kiçik yazıda bu poémalar haqqında géniş yazmağa imkan yoxdur. Ve fikrimi yékunlaşdırıb onu déye bilerem ki, “Arxada Hesret Var” kitabı İslam Türkayın poétik axtarışlarının uğurlu neticesidir ve héç şübhesiz oxucuların reğbetini qazanacaqdır.

İbrahim Kebirli (Moskva Edebiyyatı İnstitutunun Professoru)

“*Azerbaycan Gencleri*” qezéti, 15 dékabr 1987-ci il.

15 ДЕКАБР 1987-чи ИЛ.

КИТАБ РӘФЛӘРИНИЗ ҮЧҮН

РХАДА ӘСРӘТ ВАР...»

...р бир шаирин, һәр бир ја-...чынын өз мөвзулары, өз ...рди-сəри, өз ағрылары вар. ...ə јазычы һəмишə өз дахи-линдəки ағры-ачылары, проб-ləмləри ələмə алыр. Бу вахт əсл сəнət мејдана чыхыр вə өз охучусуну тапыр. Әдәбијјаты-мызын чаван нəслинə мənсуб олан Ислам Түркај да белə шаирлəримиз...ндир. Тəсадү-фи дејил ки, халг шаири Ре-сул Рза вахтилə Исламын ис-тə'дадына инанмыш вə она «уғурлу jол» јазмышдыр И. Түркај халг әдәбијјаты чешмə-синин көзүндən су ичиб боја-баша чатмышдыр. «Архада һəсрət вар...» китабы онун охучуларла үчүнчү көрүшүдүр.

Елимиз-обамыз, jурдумуз-јувамыз, ана дилимиз, өмрүн сərһədləринə сығышмајан ин-сан, онун ағры-ачылары, əл-чатмаз идеаллары мүəллифин əсас мөвзуларыдыр. Ислам бу мөвзулəрə вətəндаш мөвгеjин-дən јанашыр, һəjаты, өлимизин-обамызын, мүасирləримизин дүнəнинə вə бу күнүнə даһа ај-дын нəзəрлə бахыр.

Дүнjада һəр шеjдən гиjмəтли, һəр шеjдən уча азадлыг. «Азадлыг» ифадəсинин даһа кениш мə'нада тутумуну, əһа-тəсини, үмумиjjətlə онун варлығынын нисби, јохса мütləq олмасыны шаир «Азадлыг» ше'риндə белə ифадə едир:

Көjдə сүзəн гарталы
Кимсə сындырачəкдир,
Бу jаман лал чырағы
Кимсə сөндүрəчəкдир.
Бу лал-кар гəjалары
Истəди, истəмədi
Шимшək диндирəчəкдир.
Ахан бу дəли чајлар
Дəниздə лал олачаг,
Һərdənbir əsib-coшуб
Jенə бинəл олачаг.

Ше'рин бу парчасы тəбиəтə, һеjванлара, гушлара, ағачлара, дашлара аиддир. Бəс инсан?

Габағына гоjдуғун
Чəрəjин азадлығдыр.
Дојунча jе, гардашым!
Əлləриндə чырпынан
Үрəjин азадлығдыр.
Дојунча jе, гардашым!

Тəбиəт һадисəлəрини сə-тиралты мə'наларла, чәмијјәт-дəки һадисəлəрлə сəсləшдир-мək, бəдии паралелларлə оху-чуну аjылтмаг, этрафдакы просеслəрдən акаһ етмək... Ис-ламын јарадычылығына хас олан хүсусијјәтдир. «Нағыл» ше'ринə диггəт едək:

Хош тəбəссүм, һədə-горху,
үмид-күман
Бу һəвада јаш алышыр,
гуру јанмыр.
Каһ күн чыхыр, каһ гар
јағыр, каһ да думан.
Бу һəвадан фəлək өзү баш
ачаммыр.

Вə јаһуд:

Јухуларда көрдүклəрин—
сəһəр доғру,
Сəһəр доғру көрдүклəрин—
ахшам оғру.
Ахшам оғру көрдүклəрин—
кечə нағыл.
Сən ушағсан, гар, јағыш,
күн— нə фəрги вар.
Еһ, нағыла чох инанма,
чых кет, оғул!

Əлбəттə, охучу бу ше'ри охудугча «бу һəвадан фəлək өзү баш ачаммыр» дејən мүəл-лифи баша дүшүр. Бу дејиш-кəн һəванын конкрет заман вə мəкан дахилиндə, онун этра-фында, өмрүндə-күнүндə дə «өз ишини» көрдүjүнү бир да-һа дүjүр, ону дүшүндүрүр.

Бу «дəjишкəн һəва», «Бу дағ дағымдыр мəним» ше'ринə көлиб чыхыр. Милjон јашлы бу дағын адыны дəjишир. Шаир бу ады дəjишилəн да-ғын сакини, вətəндашы, оту-ағачы, дашы, гурду-гушу ки-ми һараj чəкир. Лакин бəд-бинләшмир.

Милjон јашлы бу дағын
адыны дəjишдиләр.
Үрəjинин атəши,
оду дəjишилмəди.
Чичəjинə, күлүнə
ми бир нəjəванд вурдулар,
Нə этри, нə дə ки
дады дəjишилмəди.
Бу даға гурбан олум
Бу дағ дағымды мəним!

Бу руһ И. Түркајын китаба дахил едилмиш «Хəзəр һаггын-да баллада», «Архада һəсрət вар...», «Ата көлиб чатыб оғлу јашына», «Вətəн», «Мəшəнин нағылы», «Сəнə нəjləмишəм» вə с. ше'рлəринə дə һаким көсилмишдир.

Сон ахтарлар «Чөнүб» мөв-зусу әдәбијјатымызда хүсуси jери олан мөвзудур. Лакин, бə'зən бу мөвзу бə'зи шаирлə-рин гələминдə шöһрət мəнбə-јинə чеврилир, jери көлди-көлмəди боғаздан jухары «Араз» —дејə һај-күj галдырырлар. Əлбəттə, Ислам бурада суса билмир:

О таjы бу таjа чағыран
гəғə,
Бу таjда мənимлə jола
кетмирсən.

Вə јаһуд:

Бу таjда бəш достун jохду,
бүну јаз,

О таjы бу таjа гатма, ај нəлəл—

дејəрəк «вətəндən узаг вətəн-пəрəстлəрин» мəзəммəт едир.

Китабда «Јазылмамыш мək-тублар» башлығы алтында сев-ки ше'рлəри верилмишдир. Ис-ламын севги ше'рləри дə об-разлы мисралары, сəмими дə-jишиши илə диггəти чəлб едир. Севəнə, севилəнə охучу инаныр, бу ше'рлəрдəки jан-ғыны, үрəк чырпынтыларыны өзүнүнкү һесаб едир:

Мəндən узагдасан, бурда
гар јағыр,
Көрəн нəjəjирсən мəндən
узагда!
Гулағын сəсləнсə, адымы
чағыр,
Бурда үшүjүрəм истı
отагда.

Вə јаһуд:

Нəjləjим: бу өмүр тале
пајыдыр,
Сачыма јаған гар өрнjəн
дəjил.
Һəсрət арамызда Араз
чајыдыр
Милjон ил ахса да, гуруjан
дејил.

(«Мənим күнаһкарам, сəнин күнаһкар») мисраларыны оху-дугда севəн көнчин мəһəббə-тинин сəмимилиjинə инаныр-сан.

Китаба мүəллифин «Көлкə-ләр» вə «Өмрүн сərһədləри» поемалары да дахил едилмиш-дир. Һəр ики поема бир-бири-нин давамы тə'сири бағышла-jыр. Өмрүн сərһədləринə сы-ғышмајан инсанын шəхсиндə бир елин, бир халғын дүнəни, бу күнү гələмə алынмыш, онун ағры-ачылары, бəлалары, фа-чиəси поетик бир дилдə jана-jанə тəсвир едилмишдир. «Көл-көләр» поемасы ајры-ајры ше'р-ләр шəклиндə јазылса да, бир сүжет этрафында бирləшир. Əлбəттə, бу кичик јазыда бу поемалар һаггында кениш јаз-мага имкан јохдур. Вə фикри-ми jекунлашдырыб ону дејə биләрəм ки, «Архада һəсрət вар...» китабы И. Түркајын поетик ахтарышларының уғурлу нəтичəсидир вə һеч шүбһəсиз охучуларын рəғбətини газана-чагдыр.

Ибраһим КӘБИРЛИ.

Resim 21: İbrahim Kebirli tarafından yazılan yazının görüntüsü

- **Prof. Dr. Veli Nebiyev:**

Prof. Dr. Veli Nebiyev, Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı kitabı hakkında Edebiyyat Gazetesi'nde bir yazı yayımlamıştır (1985):

> İslam Ehmedli xalq edebiyyatı çeşmesinin gözünden su içib poéziyanın çetin sınaqlar yolunda uğurlu qedemler atan genc şairlerimizdendir. Onun poétik isté'dadı mehz bu zemin üzerinde qol-qanad açmış, könül sazı bu avazlar üstünde köklenmişdir. Bu yaxınlarda çapdan çıxan "Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek" kitabı da İslamın şé'rleri haqqında bu esas qenaeti bir daha tesdiqleyir.
>
> "Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek" İ. Ehmedlinin ikinci kitabıdır. İlk kitabından (Bir Gün Geler) gelen semimi duyğuların, intim-lirik hisslerin lakonik formada ifadesi, lirik qehremanın dünyaya ve insana münasibetindeki exlaqi bütövlüyü, saflığı, temizliyi, kövrekliyi, bir az da dünyadan ve insandan incikliyi genc şairin ikinci kitabında da qalır. Lakin yéni kitabında artıq şairin "Bir Gün Geler" kimi lirik-romantik inamı "Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek" qenaeti ile neticelenir ve "Ömrün Serhedleri"ni realist-felsefi mezmunda anlamla qovuşaraq daha derin, daha tutumlu yaradıcılıq krédosuna çévrilir. Vaxtile:
>
> Ürek yox, dünyadır köksümüzdeki,-
> Her baxış bir ümid, bir ulduz işıq.
> Hardasa uyuyan adalar teki
> Hele çoxlarımız tapılmamışıq,-
>
> déyen genc şair artıq indi heyata, özüne, insan münasibetlerine daha ayıq nezerle baxır. Şairin "Hele göremirem özüm-özümü" é'tirafı da mehz bu özünebaxışın ve özünüderkin neticesi kimi meydana çıxır:
>
> Yéter yağan qardan qışdan giléyim,
> Yollarıma yağan daşdan giléyim,
> Her şéyi tezeden başlayam gerek!
>
> Bu misralar gösterir ki, şairin "Gün geler hardasa arzulanarıq" inamı artıq öz münbit zeminini tapmış ve göyermekdedir. Çünki genc şairin poétik dünyasında erzin müasir görüm seddi bütöv qavrayış serhedini kéçmişdir:
>
> Bildim él serhedi var,
> Bildim oxu serhedi,
> Doğma dil serhedi var.
> Bildim torpaq serhedi,
> Bildim yol serhedi var.
> Yolun son serhedi var,
> Yolun sol serhedi var…
> Bu serhedler önünde
> Arzum qol-budaq atdı.
> Menim yaşıl ümidim
> Menim yaşıl inamım
> Axır meni yaratdı.
>
> İ. Ehmedlinin "Ömrün Serhedleri" poémasından getirdiyimiz bu parça béle bir fikri de açıqlamağa imkan verir: bedii formanın, poétik metnin üzden görünen mezmununun en'eneviliyi, "déyilmişliyi"… Lakin bu en'eneviliyin ve déyilmişliyin alt qatlarından boylanan poétik ferdiyyetin silüétini görmemek, zahire uymaq en azı lirik şairin poétik dünyasına soyuq, bumbuz qeliblerle

yanaşmaq démek olardı! Bize göre, poéziyanın boy artımı edebi nesillerin yaş intérvalları ile ölçülmür. Teze ses, teze nefes dünyaya şair münasibetinin serhedlerini deyişe biler, onu yéni poétik kontékstde seslendirerek hetta mövcud éstétik normaların hüdudlarından kenara da çıxa biler. Lakin her cür deyişme, kenara çıxma poéziyanın ireliye doğru inkişafının göstericisi olmadığı kimi, her cür en'enevilik de poéziyanın boy artımı baxımından durğunluğu démek déyildir… Biz İslamın şé'rlerinde qabarıq müşahide olunan en'eneviliyi, xüsusile aşıqvariliyi mehz béle bir éstétik mövqéden qiymetlendirmek terefdarıyıq.

İslamın şé'rlerinde müasirimizin me'nevi-exlaqi dünyasına, onun hiss ve duyğularına, veten qarşısında, xalq qarşısında müqeddes borc ve vezifelerine poétik nüfuz çox qüvvetlidir:

Yuxumuzu oğurlayıb yatanlar,
Ömrümüzden ne vérmişik obaya…

Bu ceheti onun kitabda "Bu Gün Sabah" başlığı altında toplanmış şé'rlerinin ekseriyyetinde müşahide étmek mümkündür.

ПОЕТИК КӨРҮМ СӘРһӘД.

Ислам Әһмәдлн. «Һәр шеји төзәдән башлајам көрәк», «Көнчлик», 1985.

ИСЛАМ Әһмәдли халг әдәбијјаты чешмәсинин көзүндән су ичиб поезијјанын чәтин сынаглар јолунда уғурлу гәдәмләр атан көнч шаирләримиздәндир. Онун поетик исте'дады мәһз бу зәмин үзәриндә гол-ганад ачмыш, көнүл сазы бу аваз-лар үстүндә көкләнмишдир. Бу јахынларда чапдан чыхан «Һәр шеји төзәдән башлајам көрәк» китабы да Исламын ше'рләри һаггында бу әсас гәнаәти бир даһа тәсдигләјир.

«Һәр шеји төзәдән башлајам көрәк» И. Әһмәдлинин икинчи китабыдыр. Илк китабындан («Бир күн көләр») көләп сәмими дүјғуларын, интим-лирик һиссләрин лаконик формада ифадәси, лирик гәһрәманын дүнјаја вә инсана мүнасибәтиндәки әхлаги бүтөвлүјү, сафлығы, төмизлији, көврәклији, бир аз да дүнјадан вә инсандан инчиклији көнч шаирин икинчи китабында да галыр. Лакин јени китабында артыг шаирин «Бир күн көләр» кими лирик-романтик инамы «Һәр шеји төзәдән башлајам көрәк» гәнаәти илә нәтичәләнир вә «Өмрүн сәһифәләри»ни реалист-фәлсәфи мәзмунда анламла говушараг даһа дәрин, даһа тутумлу јарадычылыг кредосуна чевирилир. Вахтилә:

Үрәк јох, дүнјадыр
көксүмүздәки,—
Һәр бахыш бир үмид,
бир үлдуз ишыг.
Һардаса үјујан адалар
тәки
Һәлә чохларымыз
тапылмамышыг,—

дејән көнч шаир артыг инди һәјата, өзүнә, инсан мүнасибәтләринә даһа ајыг нөзәрлә бахыр. Шаирин «Һәлә көрәммирәм өзүм-өзүмү» с'тирафы да мәһз бу өзүнәбахышын вә өзүнүдәркин нәтичеси кими мејдана чыхыр:

Јетәр јаған гардан,
гышдан килејим,
Јолларыма јаған дашдан
килејим,
Һәр шеји төзәдән
башлајам көрәк!

Бу мисралар көстәрир ки, шаирин «Күн көләр һардаса арзуланарыг» инамы артыг өз мүнбит зәминини тапмыш вә көјәрмәкдәдир. Чүнки көнч шаирин поетик дүнјасында әрзин мүасир көрүм сәдди бүтөв гаврајыш сәһәдини кечмишдир:

Билдим ел сәһәди вар,
Билдим оху сәһәди,
Дөрма дил сәһәди вар,
Билдим торпаг сәһәди,
Билдим јол сәһәди вар,
Јолун сон сәһәди вар,
Јолун сол сәһәди вар...
Бу сәһәдләр өнүндә
Арзум гол-будаг атды,
Мәним јашыл үмидим
Мәним јашыл инамым
Ахыр мәни јаратды.

И. Әһмәдлинин «Өмрүн сәһифәләри» поемасындан көтирдијимиз бу парча белә бир фикри дә ачыгламаға имкан верир: бәдии форманын, поетик мәтнин үздән көрүнән мәзмунунун өн'өнәвилији, «дејилмишлији»... Лакин бу өн'өнәвилијин вә дејилмишлијин алт гатларындан бојланан поетик фәрдијјәтин силуетини көрмәмәк, заһирә үјмаг өн азы лирик шаирин поетик дүнјасына сојуг, бумбуз төлибләрлә јанашмаг демәк олардыг.. Бизә көрә, поезијанын бој артымы әдәби нәсилләрин јаш интервалларыилә өлчүлмүр. Төзә сөс, тәзә нәфәс дүнјаја шаир мүнасибәтинин сәһәдләрини дәјишә биләр, ону јени поетик контекстдә сасләндирәрәк һәтта мөвчуд естетик нормаларын һүдудларындан кәнара да чыха биләр. Лакин һәр чүр дәјишмә, кәнара чыхма поезијанын ирәлијә доғру инкишафының көстәричиси олмадығы кими, һәр чүр ән'әнәвилик дә поезијанын бој артымы бахымындан дурғунлуғу демәк дејилдир... Биз Исламын ше'рләриндә габарыг мүшаһидә олунан ән'әнәвилији, хүсусилә ашығварилији мәһз белә бир естетик мөвгедән гијмәтләндирмәк тәрәфдарыјыг.

Исламын ше'рләриндә мүасиримизин мә'нәви-әхлаги дүнјасына, онун һисс вә дүјғуларына, вәтән таршысында, халг таршысында мүгәддәс борч вә вәзифәләринә поетик нүфуз чох гүввәтлидир:

Јухумузу оғурлајыб
јатанлар,
Өмрүмүздән нә
вермишик обаја...

Бу чәһәти онун китабда «Бу күн, сабаһ...» башлығы алтында топланмыш ше'рләринин өксәријјәтиндә мүшаһидә етмәк мүмкүндүр. Ма-

Resim 22: Prof. Dr. Veli Nebiyev'in yazısının görüntüsü

- **Nezrin Cavid:**

Nezrin Cavid'in İslam Türkay ile 2014 yılında 525'inci Gazete'de yayımlanan röportajından:

"İndi Heyat Başdan-Başa Qeribe Bir Oyuna Benzeyir"

Şair İslam Türkayla müsahibe

- *Yalnız bir néçe cehdden sonra müsahibeye razılıq verdiniz. Niye?*
-Men nezer diqqette olmaqdan çekinen, qorunan adamam, ona göre.

-70-ci illerin axırları 80-ci illerde İslam Ehmedli kimi çap olunmağa başlamısınız. Bes niye Türkay texellüsü götürdünüz?
- Bizim kend Qazax rayonunun Demirçiler kendidir. Böyük Çingizxanın tayfasındandır. Silah düzeldenler olublar babalarımız-demirçiler de ordan yaranıb. O vaxtlarda yégane bizim kendde demirçixana var idi. Türkiyenin Qars vilayetinde meskunlaşıb sonralar Azerbaycanın müxtelif bölgelerine sepelenmişik. Harda Demirçi, Demirçiler kendleri varsa, o toplum bir kökdendir. Türkay texellüsü burdan yarandı. Bu taxallüsde çap olunmağıma imkân vérilmirdi. İlk defe 1985-ci ilde Abbas Abdulla "Edebiyyat" qezetinde baş redaktörün müavini işlediyi vaxtlarda meni bu texellüste hemin qezetde çap étdi.
1985-ci ilde ilk defe "Arxada Hesret Var" adlı kitabım bu imzayla neşr olundu. Onda da "sénzura" buna icaze vérmirdi. Türkayın kim olduğu soruşulurdu. O vaxt "Yazıçı" neşriyyatının baş redaktoru işleyen S. Rüstemxanlı sénzuradan kéçmeyim üçün mene "Babama" adlı bir şé'r yazdırdı:

"Menim Türkay babam,
Aya tay babam,
Ruhuyla hem o tay, hem bu tay babam
On adam yerine işleyen babam,
Tek cana bir alay döşleyen babam…"
Béle bir şé'r idi ve bu şé'r kitabımın birinci sahifesinde çap olundu. Bununla da sénzuradan kéçdim.

- *Sizi yazmağa vadar éden sebeb nedir?*
- Hemişe yazmaq olmur. Adam var günde 3-4 şé'r yazır. Yéri gelmişken, bu meni inciden terefdir. Biri var şé'r düzeldenler, biri var şé'r yazanlar. Şé'ir qayıranlar günde 3-4 şé'r qayırır, bir qafiyeni tutub qurtarana qeder döşeyir:

"Gülüm bitir sene sarı, sene sarı,
Quşlar uçur dene sarı, dene sarı,
Dağ dikelir çene sarı, çene sarı."

Ve yaxud:

"Sensiz yaman darıxıram,
Gülüm, ay gülüm, ay gülüm
Éle senin qucağında
Ölüm, ay gülüm, ay gülüm."

Béle yazarlarda bir épitét, benzetme, bedii söz yoxdur.
Qafiyesi yérinde, hécası yérinde şaqqa şaq yazırlar. İçinde bir misra şé'r yoxdur ve yaxud bir meqaleni nezme çekirler. Bu da olur şé'r-meqale. Her defe şé'r yazanda şairin ömründen bir kerpic azalır. Şair ömrünü yazılarına çévirir. Ona göre yaradıcı adamların yaratdıqlarına baxıb onun portrétini çekirler.

Meni yazdıran derd, intizar ve sévgidir…

-*Sévgi sizin üçün nedir?*

-Mene éle gelir ki, Allah Ademi yaradandan sonra onun köksüne "Ruh" qoyub. Ruh sévgi idi. Sévgi insanın ruhudur, canıdır. Sévginin bitmesi, tükenmesi ruhun bedenden çxması kimi bir şéydir. Ne qeder ki insanın içinde sévgi var, yaşayır, démeli o hele diridir.

Hamıya beraber şekilde paylanmayıb sévgi. Kimiye çox, kimiye az düşüb-boy kimi, güc kimi, tefekkür kimi, ağıl kimi vs….

Allahdan sonra sévgi insan oğlunun önünde rüküde durduğu ikinci bir hadisedir. Allahdan sonra insan öz sévgisine baş eyir, secde édir, onu ölenecen unuda bilmir.

Heyatda men iki heqiqet tanıyıram: ata, ana. İkincisi sévgi… qalanlar illuziyadır. Oğul kimi illuziyayam, ata kimi heqiqetem.

İkinci heqiqet sévgidir.

"Qoy meni öldürsünler
Bir alagöz qız üste."

Ölür. Uf da démir, péşman da olmur. Çünki böyük sévginin daşıyıcısıdır, qurbanıdır.

"Éşqdir méhrabı uca göylerin,
Éşqsiz, éy dünya, nedir deyerin?"

Nizami éşqsiz dünyanı menasız sayırdı. Éşqi mehebbeti dinle müqayise étmek olar. Her ikisinde rükü var. Biri Allah qarşısında, digeri sévgilisi… Vüsala çatmağı aşiqler imana gelmek kimi de değerlendirirler. Amma dinden sul-istifade halları olur. Hakimiyyete gelmek, mal-dövlet qazanmaq, istediyine çatmaq kimi… Sévgiden de sul-istifade édenler olur.

-*Sizce, heqiqeten qadınlar meğlubédilmezdir?*

-Qadın anadır, bacıdır, ömür-gün yoldaşıdır… Qurani-Kerimin "Beqere" suresinde buyrulub ki, "Qadınlar sizin tarlanızdır". Doğurdan da qadını torpaqla müqayise étmek olar. O da bitiren, yétirendir.

"Bir çeyirdek vérdim,
Dörd bostan vérdi,
Menim sadiq yarım
Qara torpaqdır." (Aşıq Veysel)

Amma başsız, sahibsiz çepersiz, hasarsız torpaqlar-baxımsız torpaqlar var heyatda. Ata hasarı, qardaş hasarı, er hasarı var bu tarlaların. Bu hasarlar olmayanda ve ya bu hasarlardan imtina édilende orda, o tarlalarda qurd-quş yuva salır. Orda gül-çiçek bitmir, qanqallar göyerir evezinde, uzunqulaqlar anqırışır o tarlalarda. Bax béle…

Qadın ki abir-heyasını itirdi, kişileşdi, erkekleşdi, o gül-çiçek etrini, xüsusiyyetini de itirir. Ve sonda qanqala çévrilir. Qanqallar ise uzunqulaqların yémidir.

-Hal-hazırda çatışmayan en birincisi, mene göre, semimiyyetdir. Démek olar ki, heç kim semimi déyil! Ata-ata kimi, ana-ana kimi, övlad-övlad kimi, hakimiyyet-hakimiyyet kimi semimi déyil. Sévgili béle diplomatiya ile danışır. Hamı oynayır, indi heyat başdan-başa qeribe bir oyuna benzeyir. En pis, beyenmediyimiz, iyrendiyimiz hallar, hadiseler adileşib. Arvadın eri, erin arvadı deyişmesi adi, hem de normaya çévrilib… Qocası da béledir… cavanı da…

- *Xeyallarınızda siz kim olmusuz?*

-Men uşaqlıqdan simfonik musiqinin vurğunu idim. Telebe vaxtlarda bir simfonik konserti buraxmazdım. Bütün baletlere baxmışam. Özümün de musiqi parçalarım var. Özüm üçün qalır… Edebiyyat meni o dünyadan ayırırdı…

Her şéyde olduğu kimi bu sahede de edaletsizlik baş alıb gédir. Sabir Mirzayev kimi neheng xanende öz qiymetini almadı.

Sexavet Memmedov, Mehebbet Kâzımov öz qiymetini almadı.

Aygün Kâzımova, Semed Semedov xalq artisti amma Mehebbet Kâzımov kimi benzersiz, bülbül kimi ceh-ceh vuran bir senetkar ölümüne bir néçe ay qalmış emekdar artist adı aldı.

- *En çox sévdiyiniz şairler?*

- Menim üçün Memmed İsmayıl, Musa Yaqub ve Ramiz Rövşen… Bu şairler milli servetdir. Ne yazsalar, ne déseler nese tapacaqsan. Xalq onları sévir. Xalq şairleri bunlardır.

"Éle bil dinc durmaz göylerin eli,
Güneşi nar kimi sıxar denize"

Ve yahud:

"Ağaclar qorxulu bir yuxu görer,
Yarpaqlar sübhedek sayıqlayarlar"

Memmed İsmayıl bax budur. Bu menzereni, ancaq şair göre biler.

- *Niye éfirlerde görünmürsünüz? Éle bil yoxsuz, amma oxuyanda başqa menzere çıxır qarşımıza.*

- He… Telebelik illerinde telebe yoldaşım Élçin Mehreliyev déyirdi ki, İslam, öz şé'rlerinin yiyesi déyilsen. O vaxt onun dédiğinin ferqine varmırdım. İndi görürem ki, düz déyirmiş. Menim belke de çalışmayan terefimdi. Téléviziyada, radioda meni bir néçe defe çekib gösteribler, minnetle xahişle… Görüşlere gétmirdim. Günah özümdedir.

-Tebietle bağlı bir sıra şé'rlerinizle tanışıq. Ümumiyyetle tebiete münasibetiniz nécedir?

- İnsan tebietin bir parçasıdır. Ne zaman ki insan ondan özünü ayırdı, tebietle öz arasında sedd çekdi felaket başlayır.

Budaqlar göylere hayqıran eller,
Méşeler virane şeherdi, Allah!
Qayalar dibinde titreşen güller
Qarıyan qızlardı-qeherdi, Allah!

-Yaradıcılıqla bağlı gelecek planlarınız haqqında bilmek isterdim…

- "Qaranlıqlar" adlı poéma üzerinde işleyirem. Menim belke de en böyük ve en yaxşı yazım olacaq. Hem de oxucu bu eserde virtual aleme seyahete çıxacaq. Çox açıqlama vérmek istemirem…

- *Sonda gözel bir şé'r parçasıyla söhbetimizi bitirsek, çox gözel olardı…*

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel
Sen melhem olmuşdun derdi-serime
Başımı qoymuşdum köksüne éle
Etrini çekirdim ciyerlerime…

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel
Heç béle déyildim ilk baharımda…
Ellerim, qollarım benövşe idi,

Qızılgül açmışdı ağ saçlarımda…

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel
Çökmüşdün ruhuma ağ duman kimi…
Néce bexteverdim, néce gözeldin…
Şirin xeyal kimi, xoş güman kimi…

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel
Bu xeyal dumanda itmek ne gözel…
Batıb ağuşunda bexteverliyin
Gétmek… uzaqlara gétmek ne gözel… (Türkay)

(Nezrin Cavid, 2 Avgust 2014-cü il, şenbe / 525-ci qezet)

"İndi həyat başdan-başa qəribə bir oyuna bənzəyir"

Şair İslam Türkayla müsahibə

–Yalnız bir neçə cəhddən sonra müsahibəyə razılıq verdiniz. Niyə?

– Mən nazar-diqqətdə olmaqdan çəkinən,qorunan adamam, ona görə.

–70-ci illərin axırları 80-ci illərdə İslam Əhmədli kimi çap olunmağa başlamısınız. Bəs niyə Türkay təxəllüsü götürdünüz?

-Bizim kənd-Qazax rayonunun Damirçilar kəndidir. Böyük Çingizxanın tayfasındandır. Silah düzəldənlər olublar babalarımız-dəmirçilər də ordan yaranıb. O vaxtlarda yeganə bizim kənddə dəmirçixana var idi. Türkiyənin Qars vilayətində məskunlaşıb sonralar Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinə səpələnmişik. Harda Dəmirçi,Dəmirçilər kəndləri varsa, o toplum bir köklədir. Türkay təxəllüsü burdan yarandı. Bu təxəllüslə çap olunmağıma imkan verilmirdi. İlk dəfə 1985-ci ildə Abbas Abdulla "Ədəbiyyat" qəzetində baş redaktorun müavini işlədiyi vaxtlarda mani bu təxəllüslə həmin qəzetdə çap etdi.

1986-cı ildə ilk dəfə "Arxda Həsrət var"adlı kitabım bu imzayla nəşr olundu. Onda da "QLAVLİT"-senzura buna icazə vermirdi. Türkayın kim olduğu sorğulurdu. O vaxt "Yazıçı" nəşriyyatının baş redaktoru işləyən S.Rüstəmxanlı senzuradan keçməyim üçün mənə "Babama" adlı bir şeir yazdırdı.

"Mənim Türkay babam,
aya tay babam,
Ruhuyla həm o tay, həm
bu tay babam
On adam yerinə işləyən babam
Tək cana bir alay döşləyən babam... "

Belə bir şeir idi və bu şeir kitabımın birinci səhifəsində çap olundu. Bununla da senzuradan keçdim.

– Sizi yazmağa vadar edən səbəb nədir?

–Həmişə yazmaq olmur. Adam var günü 3-4 şeir yazır. Yeri gəlmişkən, bu məni incidən tərəfdir. Biri var şeir düzəldənlər, biri də var şeir yazanlar. Şeir qəyiranlar günü 3-4 şeir qayırır, bir qafiyəni tutub qurtarana qədər döşəyir:

"Gülüm bitir sənə sarı, sənə sarı,
Quşlar uçur dənə sarı, dənə sarı,
Dağ dikəlir çənə sarı, çənə sarı"

Və yaxud

"Sənsiz yaman darıxıram,
Gülüm, ay gülüm, ay gülüm
Elə sənin qucağında
Ölüm,ay gülüm,ay gülüm"

Belə yazarlarda bir epitet, bənzətmə, bədii söz yoxdur.

Qafiyəsi yerində, hecası yerində şaqqa-şaq yazırlar. İçində bir misra şeir yoxdur və yaxud bir məqalənı nəzmə çəkirlər.Bu da olur şeir-məqalə. Hər dəfə şeir yazanda şairin ömründən bir kərpic azalır. Şair ömrünü yazılarına çevirir. Ona görə yaradıcı adamların yaratdıqlarına baxıb onun portretini çəkirlər.

Məni yazdıran dərd, intizar və sevgidir...

–Sevgi sizin üçün nədir?

–Mənə elə gəlir ki, Allah Adəmi yaradandan sonra onun köksünə "Ruh" qoyub. Ruh sevgi idi. Sevgi insanın ruhudur, canıdır. Sevginin bitməsi,tükənməsi ruhun bədəndən çıxması kimi bir şeydir.Nə qədər ki insanın içində sevgi var, yaşayır, deməli o hələ diridir.

Hamıya bərabər şəkildə paylanmayıb sevgi. Kimiyə çox,kimiyə az düşüb-boy kimi,göc kimi,təfəkkür kimi, ağıl kimi və s.

Allahdan sonra sevgi insan oğlunun önündə rükudə durduğu ikinci bir hədisədir. Allahdan sonra insan öz sevgisinə baş əyir, səcdə edir,onu ölənəcən unuda bilmir.

Həyatda mən iki həqiqət tanıyıram-Ata,Ana. İkincisi sevgi.... Qalanlar illuziyadır. Oğul kimi illuziyam, ata kimi həqiqətəm.

İkinci həqiqət sevgidir.

"Qoy məni öldürsünlər
Bir alagöz qız üstdə"

Ölür. Ulf da demir,peşman da olmur. Çünki böyük sevginin daşiyıcısıdır,qurbanıdır.

"Eşqdir mehrabı uca göylərin,
Eşqsiz, ey dünya, nədir dəyərin?"

Nizami eşqsiz dünyanı mənasız sayırdı.

Eşqi-məhəbbəti dinlə müqayisə etmək olar. Hər ikisində rükü var.

Biri Allah qarşısında, digəri sevgilisi... Vüsala çatmağı aşiqlər imana gəlmək kimi də dəyərləndirirlər. Amma dindən sui-istifadə halları olur. Hakimiyyətə gəlmək, mal-dövlət qazanmaq, istədiyinə çatmaq kimi.... Sevgidən də sui-istifadə edənlər olur.

–Sizcə, həqiqətən qadınlar məğlubedilməzdir?

– Qadın anadır, bacıdır, ömür-gün yoldaşıdır... Qurani-Kərimin "Bəqərə" surəsində buyrulub ki, "Qadınlar sizin tarlanızdır". Doğurdan da qadını torpaqla müqayisə etmək olar. O da bitirən, yetirəndir.

"Bir çayirdək verdim,
dörd bostan verdi,
Mənim sadiq yarım
qara torpaqdır "

(Aşıq Veysəl)

Amma başsız, sahibsiz çəpərsiz, hasarsız torpaqlar-baxımsız torpaqlar var həyatda. Ata hasarı, qardaş hasarı, ər hasarı var bu tarlaların. Bu hasarlar olmayanda və ya bu hasarlardan imtina ediləndə orda, o tarlalarda qurd-quş yuva salır. Orda gül çiçək bitmir, qanqallar göyərir əvəzində, uzunqulaqlar anqırışır o tarlalarda. Bax belə...

Qadın ki abır-həyasını itirdi, kişiləşdi, erkəkləşdi, o gül- çiçək ətrini, xüsusiyyətini də itirir. Və sonda qanqala çevrilir.Qanqallar isə uzunqulaqların yemidir.

–Hal-hazırda cəmiyyətimizdə çatışmayan cəhət nədir?

– Cəmiyyətimizdə çatışmayan ən birincisi, mənə görə, səmimiyyətdir. Demək olar ki, heç kim səmimi deyil. Ata-ata kimi, ana-ana kimi, övlad-övlad kimi, hakimiyyət-hakimiyyət kimi səmimi deyil. Sevgili belə diplomatiya ilə danışır. Hamı oynayır,indi həyat başdan- başa qəribə bir oyuna bənzəyir. Ən pis, bəyənmədiyimiz, iyrəndiyimiz hallar, hadisələr adiləşib. Arvadın əri, ərin arvadı dəyişməsi adi, ham da normaya çevrilib... Qocası da belədir... cavanı da...

–Xəyallarınızda Siz kim olmusuz?

– Mən uşaqlıqdan simfonik musiqinin vurğunu idim.Tələbə olan vaxtlarda bir simfonik konserti buraxmazdım. Bütün baletlərə baxmışam ... Özümün də musiqi parçalarım var.Özüm üçün qəlir.. Ədəbiyyat məni o dünyadan ayırıdı...

Hər şeydə olduğu kimi bu sahədə də ədalətsizlik baş alıb gedir.. Sabir Mirzəyev kimi nəhəng xanəndə öz qiymətini almadı.

Səxavət Məmmədov,Məhəbbət Kazımov öz qiymətini almadı.

Aygün Kazımova, Səməd Səmədov xalq artistl... amma Məhəbbət Kazımov kimi bənzərsiz,bül-bül kimi cəh-cəh vuran bir sənətkar ölümünə bir neçə ay qalmış əməkdar artist adı aldı.

Ən çox sevdiyiniz şairlər,...

–Mənim üçün Məmməd İsmayıl, Musa Yaqub və Ramiz Rövşən ... Bu şairlər milli sərvətdir.Nə yazsalar, nə desələr nəsə tapacaqsan .Xalq onları sevir. Xalq şairləri bunlardır.

"Elə bil dinc durmuz göylərin əli,
Günəşi nar kimi sıxar dənizə"

və yaxud

"Ağaclar qorxulu bir yuxu görər,
Yarpaqlar sübhədək sayıqlayarlar"

Məmməd İsmayıl bax budur. Bu manzərəni, ancaq şair görə bilər.

–Niyə efirlərdə görünmürsünüz? Elə bil yoxsuz, amma oxuyanda başqa manzərə çıxır qarşımıza.

– Hə... Tələbəlik illərində tələbə yoldaşım Elçin Mehrəliyev deyirdi ki, İslam, öz şeirlərinin yiyəsi deyilsən. O vaxt onun dediyinin fərqinə varmirdim. İndi görürəm ki, düz deyirmiş. Mənim bəlkə də çalışmayan tərəfimdi. Televiziyada, radioda məni bir neçə dəfə çəkib göstəriblər, minnətlə xahişlə... Görüşlərə getmirdim. Günah özümdədir.

– Təbiətlə bağlı bir sıra şeirlərinizlə tanışıq. Ümumiyyətlə təbiətə münasibətiniz necədir?

– İnsan təbiətin bir parçasıdır. Nə zaman ki insan ondan özünü ayırdı, təbiətlə öz arasına sədd çəkdi- fəlakət başlayır.

Budaqlar göylərə həyqıran əllər,
Meşələr viranə şəhərdi, Allah!
Qayalar dibində titrəşən güllər
Qarıyan qızlardı-qəhərdi, ALLAH!

–Yaradıcılıqla bağlı gələcək planlarınız haqqında bilmək istərdim...

– "Qaranlıqlar" adlı poema üzərində işləyirəm. Mənim bəlkə də ən böyük və ən yaxşı yazım olacaq... həm də oxucu bu əsərdə virtual aləmə səyahətə çıxacaq. Çox açıqlama vermək istəmirəm.

–Sonda gözəl bir şeir parçasıyla söhbətimizi bitirsək, çox gözəl olardı...

Bu gecə yuxuma gəlmişdin, gözəl
Sən məlhəm olmuşdun dərdi-sərimə
Başımı qoymuşdum köksünə elə
Ətrini çəkirdim ciyərlərimə...

Bu gecə yuxuma gəlmişdin, gözəl
Heç belə deyildim ilk baharımda...
Əllərim , qollarım banövşə idi,
Qızılgül açmışdı ağ saçlarımda...

Bu gecə yuxuma gəlmişdin, gözəl
Çökmüşdün ruhuma ağ duman kimi...
Necə bəxtəvərdim, necə gözəldin...
Şirin xəyal kimi, xoş güman kimi...

Bu gecə yuxuma gəlmişdin, gözəl
Bu xəyal dumanda itmək nə gözəl...
Batıb ağuşunda bəxtəvərliyin
Getmək... uzaqlara getmək nə gözəl...

Nəzrin Cavid

Resim 23: İslam Türkay'ın Nezrin Cavid ile yaptığı roportaj

- **Memmed Aslan:**

Türkay'ın *Éşqim Menim Dar Ağacım* adlı şiir kitabının redaktörlüğünü yapan Memmed Aslan'ın kitap için yazdığı ön söz dikkatlere sunulmuştur:

"Boz Sehrada Yol Gözleyen Ağaclar Kimi

Coratda Borçalı Oruc Elizadenin bağından ilahi bir inilti zirvelerden atlanan dağ çayı kimi başını daşdan-daşa vurub çırpınırdı.Yér de, göy de olan-qalan nefesini içine çekmişdi. Dünyanın yarısı bu iniltiden qaysaq bağlamışdı, ikinci bir ses-seda, ayrı bir cınqırçekme Edalet sazının dünya nizamını pozar, ürekler çetin tab getirerdi… Cürete bax ki, bu müqeddes "Yanıq Keremi" iniltisinin léysanı altından ikinci bir üreyin döyüntüleri çırpındı, dalğalandı, erşe bülend olmağa üz qoydu. İşe bax ki, bu çırpıntı Keremin iniltisini şekillendirmeye, bu ilahi kederi, gözle görünen, elle tutulan görüntülere çévirmeye başladı.

Yéne dilim-dilim yandın, eridin,
Qalxıb alov-alov erşe yéridin.
Sineme dağ çekdin, oda bürüdün,
Meni de éledin Kerem, Edalet.

İslam Türkayın lirik dünyasına bu pencereden üz tutmağım éle-béle gelişigözel bir başlangıc déyil. Şéirin müxtelif qeliblerinde könül duyğularını dile getiren bu şair her misrasını dünyamıza iman kimi hopan bir havadan, havacatdan sıyırıb çıxarır-ona göre de onun lirikası özlüyünde döyünen, çırpınan, musuqisini nefesinde getiren lirikadır. Bizim eyaletlerden yol başlayıb, daş-torpağımızdan dikelib edebiyyata gelmek isteyenlerde şéirin bu ruhi halı özünü çox qabarıq göstermekdedir. Demirçiler Qazağın o qeder de meşhur, gurrah kendlerinden déyil. Öyünmeye de elinde éle bir tutalğacı yoxdu. Élece onunla qürrelenib ki, bu kendin esasını Çingiz Xanın neslinden olan bir eren kişi qoyub. Kend uzun iller boyu saza-söze sarılıb toy-mağarda méydan sulayan oğullar yétirib-bunlar éle ha çalışıblar ki, tanışlıq çévresini böyütsünler. Bu, beşeri bir canatmadı. Amma tekce can atmaqla metleb hasil olmur. Gerek üreyindeki buna çatsın. Bu yönde kend béle qabil bir oğlunu doğmağa heveslenib… heveslenib… Axır ki dileyi çin olub.

İslamın doğma kendden ayrıldığı xéyli zamandı. Amma élece cism ayrılıb, can ayrılmayıb. Esas olan candı! Bu can gözle görünen, tesevvürde canlanan can déyil, ruhdu insanı insan éleyen, xalqı millet mertebesine qaldıran, ruh! İslamın şéirlerinde ruhunun ilkinlik yuvası o kend-kesek, o él-oba çox isti bir mehebbetle dile getirilir.

Ümid tutub elimizden, çekib gédirdi.
Güneş énib gözümüzden baxası idi.
Aylar, iller ömrümüzü söküb gédirdi
Sabah… sabah qanadımız çıxası idi…
Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik,
Öten bulud gözlerini sıxası idi.
Héyif, vedler innen béle meni ovutmaz,
O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz.

Ata yurdun yériynen, göyüynen, suyuynan, torpağıynan… acısıynan, şiriniynen hopub övlad toxumalarında yaşamasıdı bu! Arzuladığı qanad çıxdı, tüklendi, berkidi-o qanad üstünde arzularının arxasınca şair Xezer sahilinde özüne yéni bir yuva qurdu. Bes indi ne isteyir?!

Üz qoyduğum torpaq élim, Vetenim!
Çörek çıxan yére Veten démerem.
Anam öyretdiyi dilim-Vetenim
Meni sıxan yére Veten démerem!

Şair üçün daha nedir Veten duyğusu?-"Bir parça Vetendir Füzuli qebri", "Vetende vetensiz yaşayanları-saralan görmüşem, solan görmüşem", "Millet var utanmaz-utanmaz hele--qan tökdüyü yéri "Veten" çağırır"; "Qoca Savalanın esen küleyi, yanan ocağının hisi Vetendi"… "Vetendir oxuyan sedefli sazım"… "Vetendir "atacan" déyen bu uşaq…" Veten üstünde köklendiyinden dünyada ne görürse, onu Vetenin cüzi bir parçası şeklinde gören şair "Çeyirdekden" "behreye" géden yolu çox hessaslıqla menalandıra bilir. İslamın şéirinden-şéirine kéçdikce bir şair ömrünün az qala bütün dönümünü—döngesini göre bilirsen. Bu menada, onun ilkinliye tapınan şéirlerini ardıcıl düzsen, bir nöqtesi de qéyb olmayan canlı heyat hékayesini "berpa" éde bilirsen:

Uçurumda biten velesdim,
Derin qatlara telesdim.
Qılınctek qınımı kesdim
Sévgim mene qenim oldu.

Dünyada en ülvi duyğu béle sene qenim kesilirse, ömre-güne yazıq! Bu da bextin getirmesidi: edebi talélerde éle insafsız, éle amansız meqamlar, tufanlar görmüşem ki!

Mene qalan: ağrım-acım,
Sévgim mene qenim oldu…
Éşqim-menim dar ağacım,
Sévgim mene qenim oldu.

Şairin heyat müşahideleri ve burada ağıl gözünün séçdiklerini poétik menalandırma bacarığı çox qüvvetlidir. Davarı, qoyun-kéçini çoxlarımız tanıyırıq ve ondan en çox terennüme yazılarda méydan vérmişik. Görünür, İslam bu yönde bizden seriştelidir:

Yastı quyruqları başından ağır
Qırxılar, sağılar, satılar… dinmez.
Sebirli, temkinli, abırlı, fağır…
Özge sürülere qatılar… dinmez
Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

Duyub yaşamaqdan çetin ne var ki?! Dünya ile altıda alacağı, yéddide véreceyi olmayanların ne vécine?!-Öz derinin içinde, éle dünyanı da birce béle-öz tutumun qeder hiss éle, he, onda işin sarıyar. Bélelerini öz şexsi müşahideleri esasında İslam néce de öldürücü damğalayır:

Sen törpü deymemiş dişli hevesen,
Büllur ruhumuza düşen güvesen…
Özün öz gözünde filsen, devesen:
Ayıl, xırdalığın darıdan kéçib.

Obyékte bu hessas nüfuz étme İslamın ekser şéirinde derhal nezere çarpır. Şair qırmaclayanda son hedde qeder döyür, çırpır; oxşayanda, sığal çekende nefesi bahar nesimine dönür. Esrin sonuna yaxın nefsi daralan dünyamızın ovqatı hamıya darheveslilik getirir-özü de bunu néce inandırıcı şekilde oxucusuna teqdim éleyir:

O géce yuxuda Babeki gördüm,

Dédi: dözemmirem, qebrim daralıb.
Ayıldım ses geldi; -Ay arvad, kiri,
Allaha and olsun, sebrim daralıb…

Bu can sıxıcı günlerimizi, bu seheri açılana oxşamayan géce ovqatımızı şair veziyyetin öz tünd boyaları ile tesvire çalışır. Géce şairlerin dostudur. Yaranmış en yüksek edebi eserlerin çoxunun anası gécedir. Vay o güne ki, şairin géceden zehlesi géde!-Démeli, irtica başlayıb, zülm erşe bülend olub. Bu géce tekce axşamdan sonra çöken qaranlığın adı déyil. Günortadan, lap seherin özünden başlayan menevi géceler olur.

Çayların suları qandı,
Bu arx bu suyu götürmez…

Şair hiddetiyle qezebini qaldırır ki: çerxin nizamı çévrilib. Az qala qütblerin yéri deyişik düşüb. Hezreti Mehemmed "Qiyamet ne zaman qopacaq?" déye soruşanlara déyir ki: onu men de bilmirem, amma qiyametin yaxınlaşdığını gösteren elametleri sadalayaram: iqtisadi tenezzül başlayacaq… cinayetler açıq-aşkâr işlenecek… Şer xéyire qelebe çalacaq… Varlılara ancaq varlı olduqları üçün hörmet gösterilecek… Allah göstermesin, xeyal küsdüren, elimizi işden-gücden soyudan bu Allahsız işdekler olmaya éle péyğemberin gösterdiyi qiyamet elametleridir. İslamın derdi néce de o ulu sözünü yada salıb:

Qoyunlar çapıb talayır,
Qurdlar ot otlayır daha.
Uzunqulaq qoca şirin
Dizini qatlayır daha:
Bu arx bu suyu götürmez!

Péyğember insafında, şair vicdanında, elbette, "bu arx bu suyu götürmez"… Götürürse, bes néce olsun?! Onunçünmü ömür-gün béle ucuzlaşdı göresen?... İstédadlı şairimizin bir misrasından yapışıb çox asanlıqla son misrasına qeder bélece duyğular tufanında yol gétmek olar. Oxucunun serbest düşüncelerine mané olmayım déye, bu yérde qelemi yére qoymağı üstün tutdum".

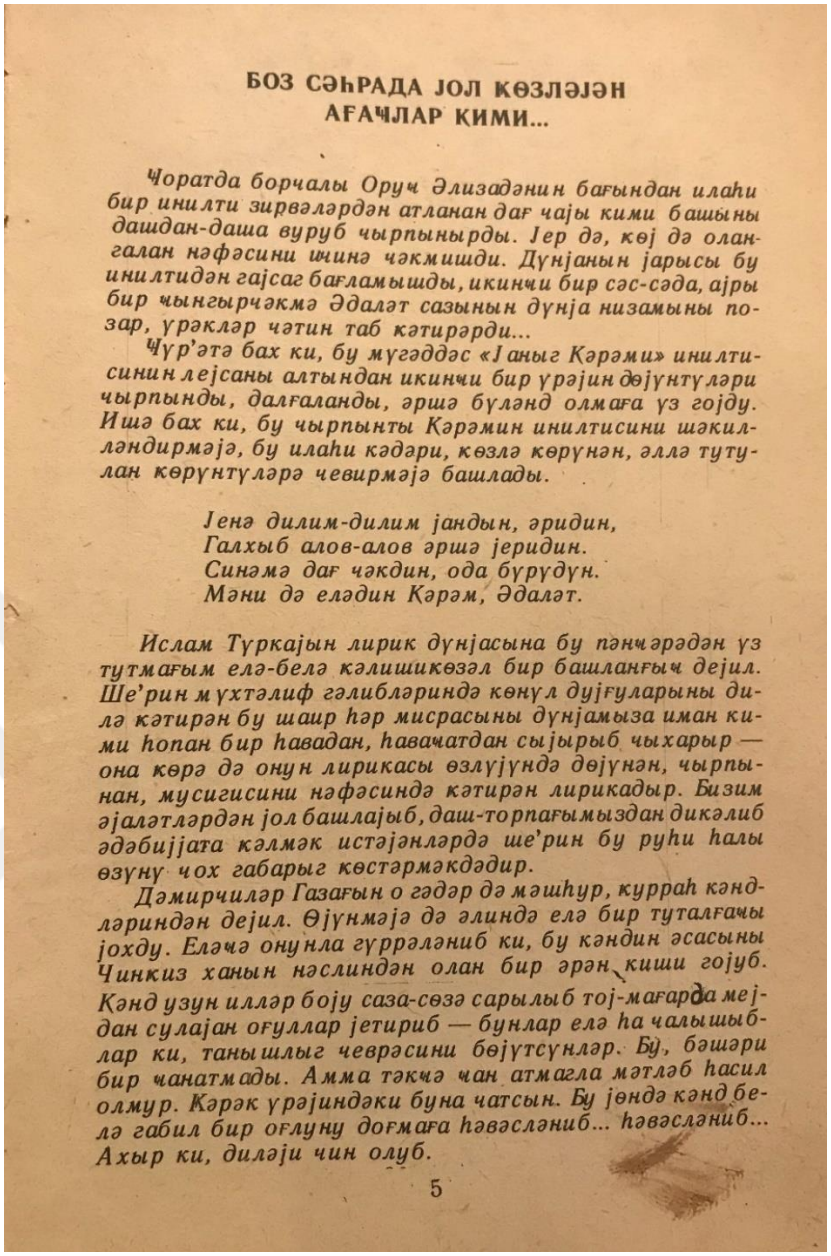

БОЗ СӘҺРАДА ЈОЛ КӨЗЛӘЈӘН
АҒАЧЛАР КИМИ...

Чоратда борчалы Оруч Әлизадәнин бағындан илаһи бир инилти зирвәләрдән атланан дағ чајы кими башыны дашдан-даша вуруб чырпыныр ды. Јер дә, көј дә оланган нәфәсини ичинә чәкмишди. Дүнјанын јарысы бу инилтидән гајсаг бағламышды, икинчи бир сәс-сәда, ајры бир чынгырчәкмә Әдаләт сазынын дүнја низамыны позар, үрәкләр чәтин таб кәтирәрди...

Чүр'әтә бах ки, бу мүгәддәс «Јаныг Кәрәми» инилтисинин лејсаны алтындан икинчи бир үрәјин дөјүнтүләри чырпынды, далғаланды, әршә бүләнд олмаға үз гојду. Ишә бах ки, бу чырпынты Кәрәмин инилтисини шәкилләндирмәјә, бу илаһи кәдәри, көзлә көрүнән, әллә тутулан көрүнтүләрә чевирмәјә башлады.

Јенә дилим-дилим јандын, әридин,
Галхыб алов-алов әршә јеридин.
Синәмә дағ чәкдин, ода бүрүдүн.
Мәни дә елədин Кәрәм, Әдаләт.

Ислам Түркајын лирик дүнјасына бу пәнчәрәдән үз тутмағым елә-белә кәлишикөзәл бир башланғыч дејил. Ше'рин мүхтәлиф гәлибләриндә көнүл дујғуларыны дилә кәтирән бу шаир һәр мисрасыны дүнјамыза иман кими һопан бир һавадан, һавачатдан сыјырыб чыхарыр — она көрә дә онун лирикасы өзлүјүндә дөјүнән, чырпынан, мусигисини нәфәсиндә кәтирән лирикадыр. Бизим әјаләтләрдән јол башлајыб, даш-торпағымыздан дикәлиб әдәбијјата кәлмәк истәјәнләрдә ше'рин бу руһи һалы өзүнү чох габарыг көстәрмәкдәдир.

Дәмирчиләр Газағын о гәдәр дә мәшһур, курраһ кәндләриндән дејил. Өјүнмәјә дә әлиндә елә бир туталғачы јохду. Еләчә онунла гурәләниб ки, бу кәндин әсасыны Чинкиз ханын нәслиндән олан бир әрән киши гојуб. Кәнд узун илләр боју саза-сөзә сарылыб тој-мағарда мејдан сулајан оғуллар јетириб — бунлар елә һа чалышыблар ки, танышлыг чеврәсини бөјүтсүнләр. Бу, бәшәри бир чанатмады. Амма тәкчә чан атмагла мәтләб һасил олмур. Кәрәк үрәјиндәки буна чатсын. Бу јөндә кәнд белә габил бир оғлуну доғмаға һәвәсләниб... һәвәсләниб... Ахыр ки, диләји чин олуб.

5

Resim 24: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü

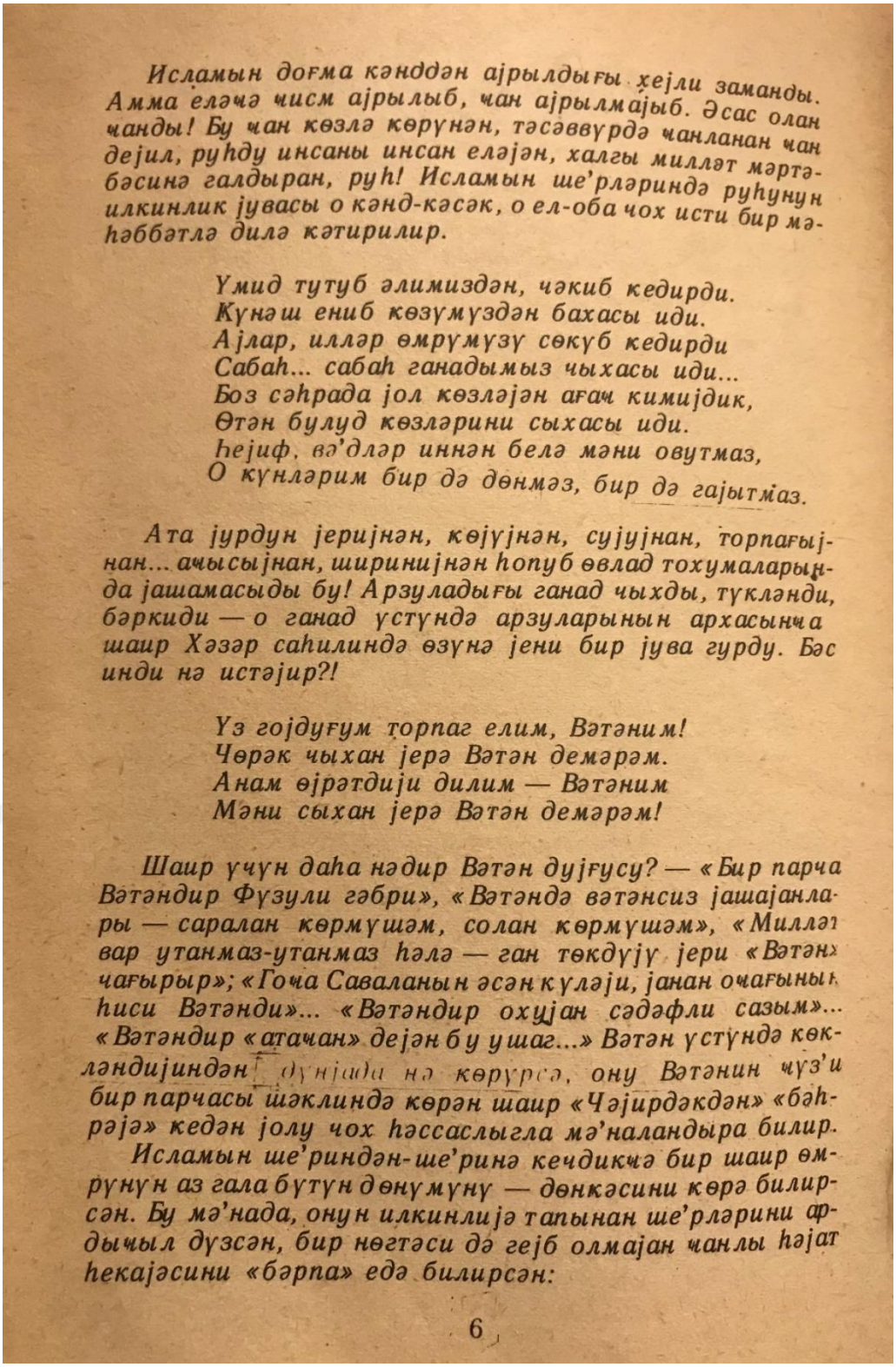

Исламын доғма кәнддән ајрылдығы хејли заманды. Амма еләчә чисм ајрылыб, чан ајрылмајыб. Әсас олан чанды! Бу чан көзлә көрүнән, тәсәввүрдә чанланан чан дејил, руһду инсаны инсан еләјән, халғы милләт мәртәбәсинә галдыран, руһ! Исламын ше'рләриндә руһунун илкинлик јувасы о кәнд-кәсәк, о ел-оба чох исти бир мәһәббәтлә дилә кәтирилир.

Үмид тутуб әлимиздән, чәкиб кедирди.
Күнәш ениб көзүмүздән бахасы иди.
Ајлар, илләр өмрүмүзү сөкүб кедирди
Сабаһ... сабаһ ганадымыз чыхасы иди...
Боз сәһрада јол көзләјән ағач кимијдик,
Өтән булуд көзләрини сыхасы иди.
Һејиф, вә'дләр иннән белә мәни овутмаз,
О күнләрим бир дә дөнмәз, бир дә гајытмаз.

Ата јурдун јеријнән, көјүјнән, сујујнан, торпағыјнан... ачысыјнан, ширинијнән һопуб өвлад тохумаларында јашамасыды бу! Арзуладығы ганад чыхды, түкләнди, бәркиди — о ганад үстүндә арзуларынын архасынча шаир Хәзәр саһилиндә өзүнә јени бир јува гурду. Бәс инди нә истәјир?!

Үз гојдуғум торпаг елим, Вәтәним!
Чөрәк чыхан јерә Вәтән демәрәм.
Анам өјрәтдији дилим — Вәтәним
Мәни сыхан јерә Вәтән демәрәм!

Шаир үчүн даһа нәдир Вәтән дујғусу? — «Бир парча Вәтәндир Фүзули гәбри», «Вәтәндә вәтәнсиз јашајанлары — саралан көрмүшәм, солан көрмүшәм», «Милләт вар утанмаз-утанмаз һәлә — ган төкдүјү јери «Вәтән» чағырыр»; «Гоча Саваланын әсән күләји, јанан очағының һиси Вәтәнди»... «Вәтәндир охујан сәдәфли сазым»... «Вәтәндир «атачан» дејән бу ушаг...» Вәтән үстүндә көкләндијиндән дүнјада нә көрүрсә, ону Вәтәнин чүз'и бир парчасы шәклиндә көрән шаир «Чәјирдәкдән» «бәһрәјә» кедән јолу чох һәссаслыгла мә'наландыра билир.

Исламын ше'риндән-ше'ринә кечдикчә бир шаир өмрүнүн аз гала бүтүн дөнүмүнү — дөнкәсини көрә билирсән. Бу мә'нада, онун илкинлијә тапынан ше'рләрини ардычыл дүзсән, бир нөгтәси дә гејб олмајан чанлы һәјат һекајәсини «бәрпа» едә билирсән:

6

Resim 25: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)

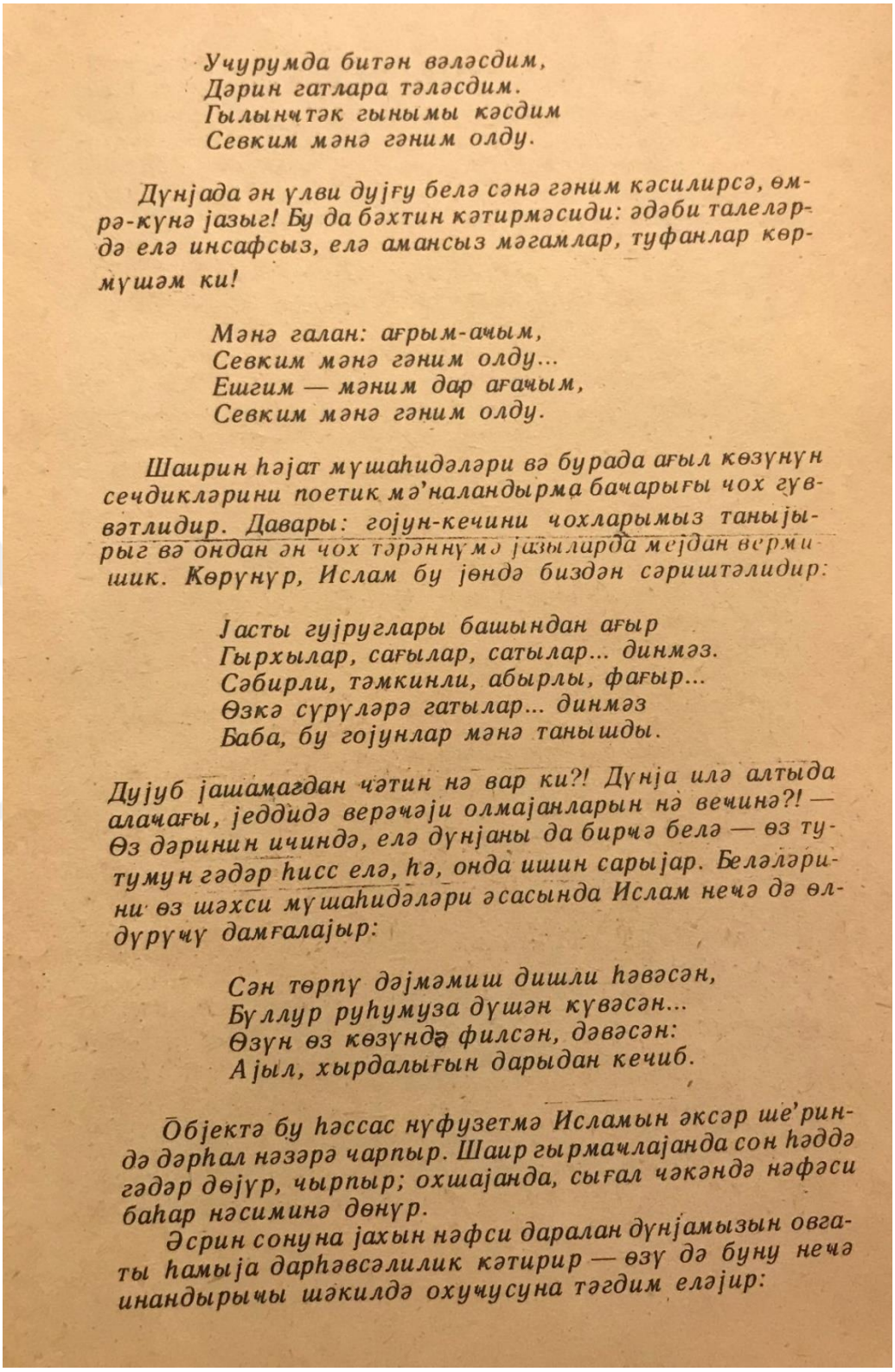

Учурумда битән вәләсдим,
Дәрин гатлара тәләсдим.
Гылынчтәк гынымы кәсдим
Севким мәнә гәним олду.

Дүнјада ән үлви дујғу белә сәнә гәним кәсилирсә, өмрә-күнә јазыг! Бу да бәхтин кәтирмәсиди: әдәби талеләрдә елә инсафсыз, елә амансыз мәгамлар, туфанлар көрмүшәм ки!

Мәнә галан: ағрым-ачым,
Севким мәнә гәним олду...
Ешгим — мәним дар ағачым,
Севким мәнә гәним олду.

Шаирин һәјат мүшаһидәләри вә бурада ағыл көзүнүн сечдикләрини поетик мә'наландырма бачарығы чох үвәтлидир. Давары: гојун-кечини чохларымыз таныјырыг вә ондан ән чох тәрәннүмә јазыларда мејдан вермишик. Көрүнүр, Ислам бу јөндә биздән сәриштәлидир:

Јасты гујруглары башындан ағыр
Гырхылар, сағылар, сатылар... динмәз.
Сәбирли, тәмкинли, абырлы, фағыр...
Өзкә сүрүләрә гатылар... динмәз
Баба, бу гојунлар мәнә танышды.

Дујуб јашамағдан чәтин нә вар ки?! Дүнја илә алтыда алачағы, једдидә верәчәји олмајанларын нә вечинә?! — Өз дәринин ичиндә, елә дүнјаны да бирчә белә — өз тутумун гәдәр һисс елә, һә, онда ишин сарыјар. Беләләрини өз шәхси мүшаһидәләри әсасында Ислам нечә дә өлдүрүчү дамғалајыр:

Сән төрпү дәјмәмиш дишли һәвәсән,
Бүллур руһумуза дүшән күвәсән...
Өзүн өз көзүндә филсән, дәвәсән:
Ајыл, хырдалығын дарыдан кечиб.

Објектә бу һәссас нүфузетмә Исламын әксәр ше'риндә дәрһал нәзәрә чарпыр. Шаир гырмачлајанда сон һәддә гәдәр дөјүр, чырпыр; охшајанда, сығал чәкәндә нәфәси баһар нәсиминә дөнүр.

Әсрин сонуна јахын нәфси даралан дүнјамызын овгаты һамыја дарһәвсәлилик кәтирир — өзү дә буну нечә инандырычы шәкилдә охучусуна тәгдим еләјир:

Resim 26: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)

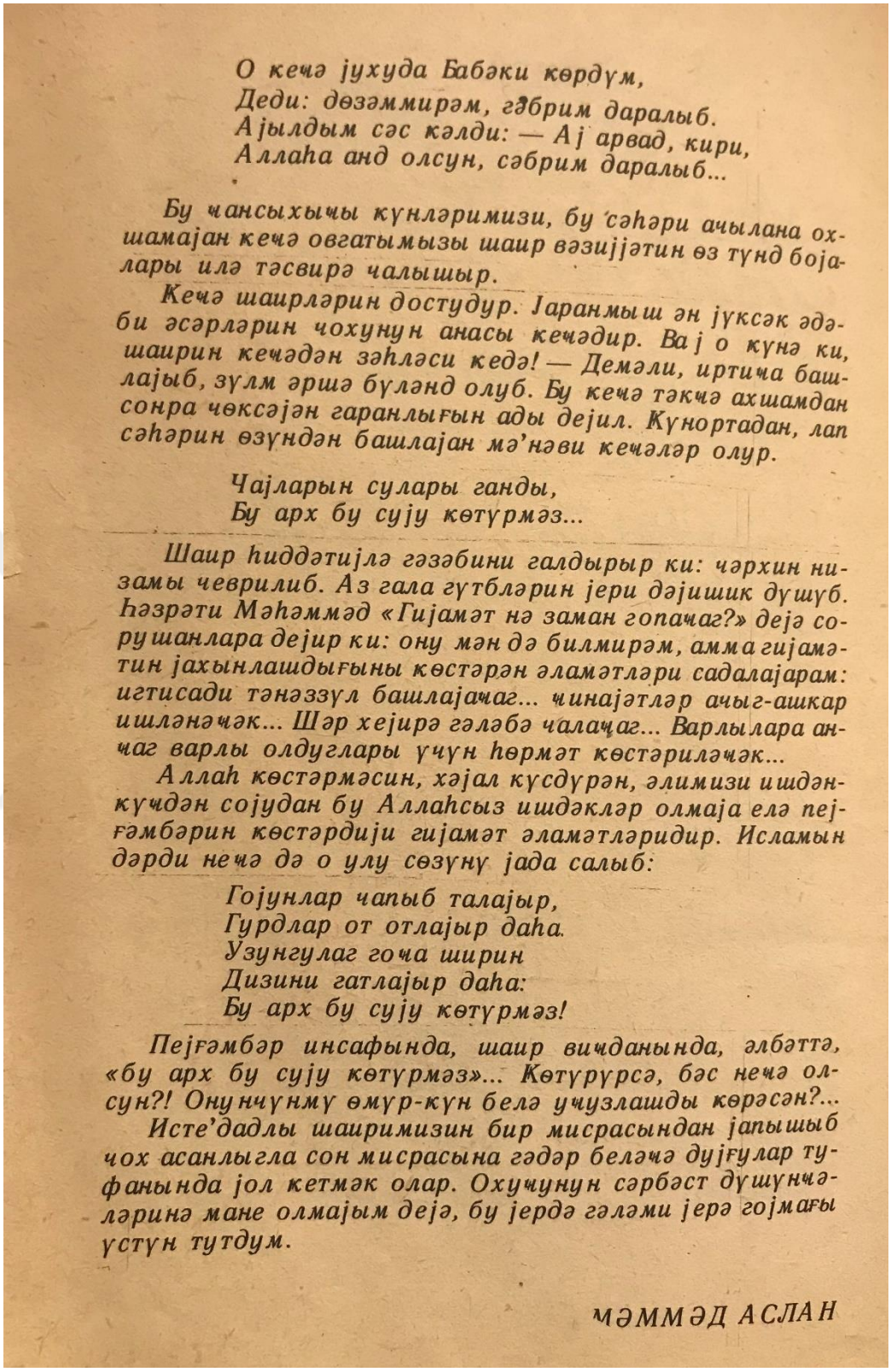

О кечә јухуда Бабәки көрдүм,
Деди: дөзәммирәм, гәбрим даралыб.
Ајылдым сәс кәлди: — Ај арвад, кири,
Аллаһа анд олсун, сәбрим даралыб...

Бу чансыхычы күнләримизи, бу сәһәри ачылана охшамајан кечә овгатымызы шаир вәзијјәтин өз түнд бојалары илә тәсвирә чалышыр.

Кечә шаирләрин достудур. Јаранмыш ән јүксәк әдәби әсәрләрин чохунун анасы кечәдир. Ваj о күнә ки, шаирин кечәдән зәһләси кедә! — Демәли, иртича башлајыб, зүлм әршә бүләнд олуб. Бу кечә тәкчә ахшамдан сонра чөксәјән гаранлығын ады дејил. Күнортадан, лап сәһәрин өзүндән башлајан мә'нәви кечәләр олур.

Чајларын сулары ганды,
Бу арх бу сујү көтүрмәз...

Шаир һиддәтијлә гәзәбини галдырыр ки: чәрхин низамы чевриліб. Аз гала гүтбләрин јери дәјишик дүшүб. Һәзрәти Мәһәммәд «Гијамәт нә заман гопачаг?» дејә сорушанлара дејир ки: ону мән дә билмирәм, амма гијамәтин јахынлашдығыны көстәрән әламәтләри садалајарам: игтисади тәнәззүл башлајачаг... чинајәтләр ачыг-ашкар ишләнәчәк... Шәр хејирә гәләбә чалачаг... Варлылара анчаг варлы олдуглары үчүн һөрмәт көстәриләчәк...

Аллаһ көстәрмәсин, хәјал күсдүрән, әлимизи ишдән-күчдән сојудан бу Аллаһсыз ишдәкләр олмаја елә пејғәмбәрин көстәрдији гијамәт әламәтләридир. Исламын дәрди нечә дә о улу сөзүнү јада салыб:

Гојунлар чапыб талајыр,
Гурдлар от отлајыр даһа.
Узунгулаг гоча ширин
Дизини гатлајыр даһа:
Бу арх бу сујү көтүрмәз!

Пејғәмбәр инсафында, шаир вичданында, әлбәттә, «бу арх бу сујү көтүрмәз»... Көтүрүрсә, бәс нечә олсун?! Онунчүнмү өмүр-күн белә учузлашды көрәсән?...

Исте'дадлы шаиримизин бир мисрасындан јапышыб чох асанлыгла сон мисрасына гәдәр беләчә дујғулар туфанында јол кетмәк олар. Охучунун сәрбәст дүшүнчәләринә мане олмајым дејә, бу јердә гәләми јерә гојмағы үстүн тутдум.

МӘММӘД АСЛАН

Resim 27: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)

- **Resul Rıza**

Azerbaycan edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Resul Rıza, "Azerbaycan Gencleri" gazetesinde genel olarak edebiyattan bahsettikten sonra üç şair hakkında yazar ve onları okuyuculara sunar. O şairlerden biri de İslam Türkay'dır. İlgili gazete yazısı şöyledir:

Yolun Başlanğıcında

Bezi oxucular, şairler ve edebiyyat araşdırıcıları arasında téz-téz müxtelif yazı şakeri, duyum, heyat hadiselerine yanaşmaq, daim özümlükleri haqqında mübahiseler, münaqişeler olur. Mence, béle höcetlerin hellinde en doğru yol edebi faktların konkrét misalıdır. Bizde novatorluq, enene, xelqilik, formalizm anlamları etrafında géden qızğın söz döyüşleri téz-téz faktlara esaslanmadığı üçün qelbe, béyne bir şéy vérmeden ancaq söz güleşdirmesi olaraq qalır.

Edebi hadiseni qiymetlendirerken ya insana xas olan tek zövqi ceheti bütün-bütüne unudur, hésaba almır. Eserin obyéktiv özü-özlüyünde var olan cehetlerini, ancaq bunları tesdiq şerti kimi götürürler. Bezen de tek zövqi duyumu hellédici sayırlar. Doğru yol budur ki, ilk növbede eserin edebi hadisesinin obyéktiv idéya-bedii uğurlarını, ya nöqsanlarını tesdiq éderken ferdi duyum amilini de unutmayasan. Müxtelif rengli, müxtelif biçimli, müxtelif etirli gülleri, çiçekleri sévmeyen adam xeyale getirmek çetindir. Lakin ayrı-ayrı şexsin konkrét bu ya başqa gülden, çiçekden daha artıq zövq aldığını, bu reng, bu qoxunu daha artıq sévdiyini kim inkar éder? Nergiz çiçeyini daha artıq sévmek inci çiçeyini inkar étmek déyildir. Qızıl gülden daha artıq zövq alan bir adamı başqa gülleri inkar étmekde töhmetlendirmek olarmı? Xalq "Könülséven göyçek olar" dédikde gözelliyin obyéktiv varlığını inkar étmir. Canlı insanın beyenim özümlüyünü tesdiq édir. Biri Füzuli poéziyasını artıq séverse Xetaini inkar étmir. Vidadini daha artıq beyenmek Vaqifin qoşmalarına, müxemmesine arxa çévirmek déyil. Esrimizin ilk illerinde yazıb-yaratmış, Sabirin evezsiz yaradıcılığını yüksek qiymetlendirmek S. E. Şirvani yaradıcılığını qiymetden salmaq déyil. Müasir şair ve yazıçılarımızdan birini daha artıq beyenmeyi başqalarına hörmetsizlik kimi qeleme vérmek en azı nadanlıqdır. Bütün bu mülahizeler melum heqiqetdir. Bunları tekrar étmeye éhtiyac varmı? Var. Şéir hevesli genclerimiz çoxdur, men déyerdim ki çoxdan çoxdur. Olsun. Bu hadise yéni déyil, xalqların edebi tarixini vereqleseniz béle halların, démek olar ki, her yérde olmuş olduğunu, bu gün de var olduğunu görersiniz. Bu yazmaq-yaratmaq hevesli adamların bir qismi zamanın süzgecinden kéçe bilmir. Bir qismi yéni hevese düşür, heyatda öz bacarıq ve imkanlarına daha uyğun yön tapır, bedii yaradıcılıq hevesinden vaxtında ayrılır (ayrılmayanlar da olur).

Eger şéir-senet hevesli genclerin bu yolçuluğunu yüksek zirveleri feth étmek isteyen alpinistlere benzetsek, bu adamların dağ eteyinde qalanları, yoxuşlarda téz yorulub qalanları olduğu kimi bacarıq ve inadı ile bütün çetinliye qalib gelenleri de olur. Mütleq olmalıdır. Yarı yolda qalanlar da, yoxuş başlanğıcında hevesden düşüb qalanlar ümumi hereketde müeyyen xéyirli iş görmüş olurlar. Hevesi imkanla sınamaq gerek olduğuna örnek vérmiş olurlar.

Bedii yaradıcılıq yoluna hevesle gelen genclerimiz ilk önce bu hevesin ne qeder ciddi, qaçılmaz olduğunu inadla yoxlamalıdırlar.

Bu heves daxili éhtiyacdanmı doğur, yoxsa bu veya başqa meişet telebinden, kéçeri sévgi qızdırmasından, ya yaradıcılıq işinin yüngül bir iş olmasındanmı?

Eger oxucuya démeli sözün (géniş menada) varsa seni nigaran qoyan duyumlar, müşahideler, fikirler, çağırışlar-ictimai mena daşıyarsa yeni yalnız senin üçün déyil, başqaları üçün de maraq doğurur, başqalarını da sévindire-qemlendire bilir, düşündüre bilir, insanları bu günün, sabahın ümidli yoluna çağırırsa, onda her çetinliye döz! Bir béş uğursuzluqdan, büdremeden qorxma! Arxayınlıqdan, tekebbürden özünü, ancaq özünü beyenmekden, hesedden uzaq ol.

Öz uğurlu işine ürekden sévindiyin kimi uğursuzluğun acısını göyneye-göyneye çekmeyi bacar. Başqalarının da teşkil édilmemiş uğurlarına sévine bil! Bunlar elli il boyunca yaradıcılıq yolundan ayrılmayan, nadan tenqidlerine dözen haqlı tenqidlerin göyneyinden qezeblenmeyen, ders götüren haqlı bildiyinden yayınmayan daim ireliye can atan, böyük-kiçik uğursuzluqdan çekinmeyen bir qelem esgerinin genclerimize lazım bildiyi sözlerdir. Men fikrimin, müddealarımın her kes üçün bir ölçü vahidi olduğunu iddia édecek qeder sadelövh déyilem - désem bunu meqsedli bir üzr isteme saymayın. Bu doğrudan da béledir. Men inanıram, inandırmaq isteyirem ki, menemlik elacsız bir xesteliyin, menevi xerçeng xesteliyinin ilk elametidir. Meşhur fransız yazıçısının dédiyi kimi "teqlidden başqa bütün janrlar yaxşıdır". Bu hikmetli fikri başqa sözle, bu gün poéziyamız haqqında dések, déyilmiş, köhnelmiş olmayan, teqlid qoxulu olmayan, ictimai deyeri patırtı-gurultu ve melum müddeaların ezberinden yoğrulmuş olmayan, xalqa, vetene, bu günümüze ve sabahımıza gerekli olan, heqiqi ilhamla seslenen bütün eserler qiymetlidir. Heyatın esas yönü ireliye, yéniliye, saflığa, yéni-yéni yaradıcılıq tapıntılarına doğrudur. İster quruculuq, istéhsalat, élm, téxnika olsun, isterse de bedii söz yaradıcılığı, musiqi, ressamlıq, téatr, kino ve s. olsun.

İstédadı şübhe doğurmayan, müxtelif sepkide yazıb yaradan genclerimizin de hamısı hamının éyni derecede xoşuna gelmez. Poétik duyumun varlığı ile déyil ferdi söz séçmek zövqü, naxışlarına, renglerin bir-birinden séçilmesi ile özünemexsus yolu olan genclerden biri daha artıq, biri daha az xoşa gele biler. İslam Ehmedov, H. Muradlı, Ehmed Memmedov. Bu adlar hele géniş oxuculara tanış déyil. Şéirlerinden bir néçe örnek vérdiyim bu genc şéir heveslilerini oxuculara teqdim étmekle men bu tanışlıq dairesini bir qeder génişlendirmek isteyirem. Bu genclerin hem teqdire, hem meslehete deyer şéirleri var.

İslam hem serbest hem de héca veznli şéirler yazır. Her iki halda onun uğurları var. Bu genc şéir heveslisi haqlı olaraq mezmunun teleblerini esas götürür. Onun yazılarında bezekli, gurultulu, tem teraqlı cümlelerle diqqeti celb étmek méyli yoxdur. Bu, yaxşıdır.

Ehmed Memmedovun yazıları onun serbest şéir yoluna daha artıq méyl étdiyini gösterir. Ehmed univérsitétin méxanika-riyaziyyat fakultesinde tehsil aldığı illerden şéire heves göstermiş, uzun müddet yazdıqlarını bir adama göstermemişdir. Bu il o, Moskvada Merkezi İqtisadiyyat Riyaziyyad İnstitutunun aspiranturasını bitirecekdir. Onun yazılarında tématik müxteliflik daim konkrétlik, orijinallıq bu gencin geleceyine ümid vérir.

H. Muradlının kim, neçi olduğunu bilmirem. Onun şéirleri maraqlı duyum mehsuludur. Muradlının bilik ve maraq dairesinin génişliyi görünür.

Yaxşısı budur ki, bu üç şéir heveslisinin yazılarından bir néçesini oxuculara teqdim édek. Bu yazılar ne "bax, béle yazmaq gerekdir" hökmüne esas vérir, ne de étinasızlığa.

Resul Rıza (Azerbaycan gencleri qezéti - 12.02.1977)

Orda Bir Söyüd Gördüm

Orda bir söyüd gördüm,
Télleri onunki tek
Bir qulac kemend idi...
Birce hime bend idi.
Yamanca kövrek idi,
Héyif, héyif tek idi...

Orda bir söyüd gördüm,
Télini yélleyirdi.
Éle héy oxuyurdu,
Bilmedim ne déyirdi...

Orda bir söyüd gördüm,
Tutulmuşdu dilleri...
Saralmışdı télleri...
Orda bir söyüd gördüm,
Télleri onunkitek...
Yamanca kövrek idi,
Héyif, héyif, tek idi!..
Yollara boylanırdı,
Alışırdı, yanırdı...
Belke, O idi, yalqız?..
Ax, ay payız, ay payız...

Gel, Ay Bahar...

Qayaların buz salxımı gilelendi
Derelere,düzenlere gül elendi...
Qış göylerde şimşeklerle güllelendi,
Bahar geldi....
Gel, ay bahar!!!

Güneş yédi lal suların qaymağını,
Alışdırdı çöller lale çırağını...
İl çévirdi yéne yaşıl varağını,
Bahar geldi...
Gel, ay bahar!!!

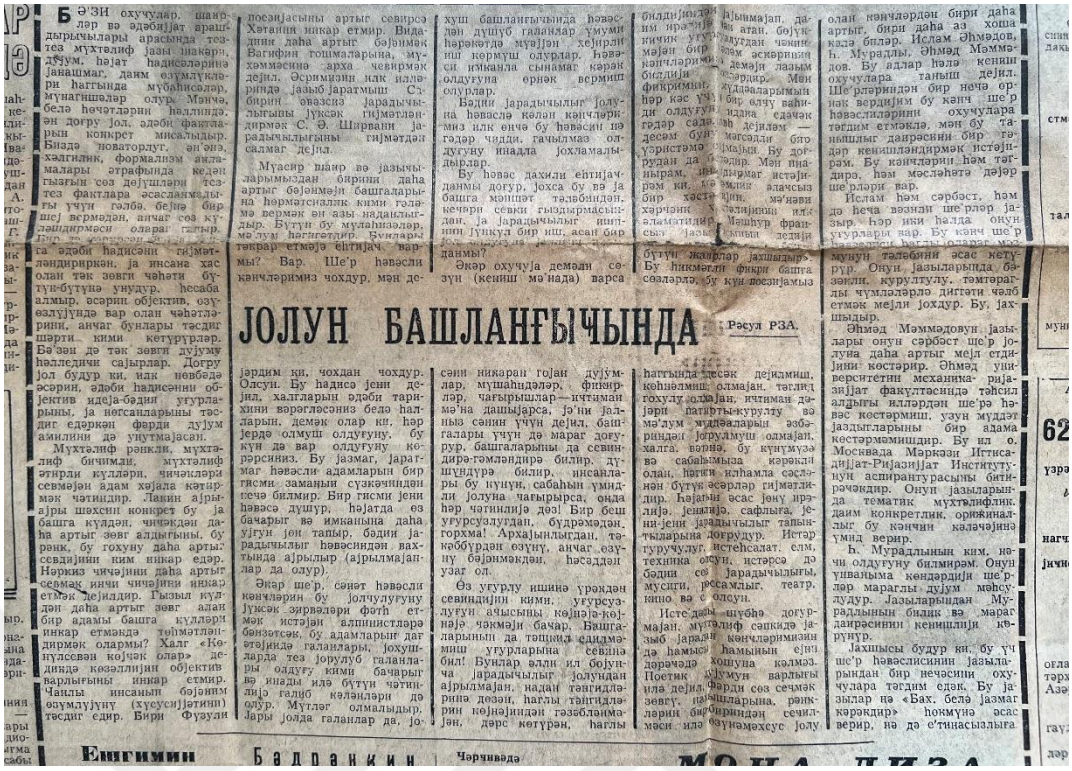

ЈОЛУН БАШЛАНҒЫЧЫНДА

Рәсул РЗА.

Resim 28: Resul Rıza'nın Azerbaycan Gencleri gazetesinde İslam Türkay'la ilgili yazdığı yazı

- **Muxtar İmanov:**

Muxtar İmanov, İslam Türkay'ın şiirlerini, sanatını değerlendirdiği bir gazete yazısı yazmıştır:

Ürekden Gelen Sesle

İslam Türkay'ın telebelik çağlarından gördüyüm insanlığı "Yazıçı" neşriyyatının "Arxada Hesret Var" adıyla buraxdığı kitabdakı yazılarda da aydın duyulmaqdadır (Men "insanlıq" sözünü burada bilerekden işledirem ve bununla şairlik, hemçinin alimlik arxasında adamlıq endazesinden çıxanlara qarşı olduğuma da işare édirem). Kitabı oxuyuram ve sévinirem ki, İ. Türkay on-on béş il bundan qabaq ürekden gelen bir sesle şé'r déyen, ürekden gelen bir edeb-erkânla saz çalan ağır tebietli İslama xeyanet élemir. İ. Türkay mümkün qeder qondarma sesini ve kederden: "men her şeyi bilirem gelin size de öyredim" iddiasından uzaqlaşmağa çalışır.

Sözün doğrusu o zaman yaranır ki, duyduğunu, yaşadığını, esl mahiyyetine vardığını yazasan. Ürekden kaqıza qederki uzun ve çetin bir yolda öz duyduqlarından, inandıqlarından üz döndermeyende, yalan adlı "yosma bir dilbere" uymayanda min defe yazılan mövzuları béle özünehas bir şekilde şé're getire bilirsen. Öz duyduqlarına güvenmeyin neticesidir ki, İ. Türkay veten mövzusunu gözel tebietli, xoşbext heyatlı (hansısa şé'rden "eceb ağ gündedir menim vetenim" misrası düşür yadıma) odlar diyarına é'lani-éşq söylemek kimi qebul élemir. Bunun evezine méşeleri qırılan, torpağı keç kimi daşınıb yandırılan qem oylağı bir dağdan söhbet açır ("Bu dağ dağımdır menim") serveti talanan, suyu, havası zeherlenen Xezere ağı déyir ("Xezer haqqında düşünceler").

İ. Türkayın poétik aleminde doğru sözün bedii söz biçiminde oxucuya çatdırılmasıdır. Ye'ni dédiyin doğru söz bedii déyilse, sadece olaraq ritm ve

qafiye gücüne fikri fikre calamaq üzerinde qurulubsa, onda sen metleb arxasında gizlenib şé'rin ilkin teleblerinden birini pozursan, şairlik evezine publisistlik éleyirsen. Şé'rde çılpaq publisistika yolunu tutmaq yeqin İslam üçün çetin olmazdı, en azı ona göre ki, o, jurnalistika fakültesini bitirib, jurnalistdir. "Arxada Hesret Var" kitabında bedii helli uğurlu tapılmayan "Veten", "Kin Dağarcığı", "Koroğlu Dübeyti" kimi yazılar da var. Lakin hemin yazılar kitabdakı "Bu Gün Sabah", "Ata Yurdum Qayıtmışam", "Arxada Hesret Var", "Nağıl", "Menmi Günahkaram, Senmi Günahkar", "Seni Düşünürem", "Menden Uzaqdasan" ve s. şé'rlerin, "Kölgeler" poémasının bedii te'sir gücünü azaltmır. Bu eserlerdeki bediilik tekce onda déyil ki, müellif ayrı-ayrı misralarda orijinal mecazlar işledir. Buna qalsa, uğursuz saydığım yazıların özünde de maraqlı misralar tapmaq olar: bulanlıq sél kimi axır vaxt, zaman, ilan tek dilimi çıxarmalıyam ("Veten"). Kitabdakı uğurlu nümunelerin bediiliyi daha çox metnin bir bütöv, tam kimi qurulmasına qida véren düşünce terzinde, özünemexsus me'nalandırma formasındadır. Bu baxımdan, mence, İ. Türkay yaradıcılığının en maraqlı ve gelecekde davam ve inkişaf étdirilmesi vacib olan cehetlerinden biri odur ki, müellif metleb haqqında danışmaqdan daha çox, hemin metlebin doğurduğu ovqatı, psixoloji meqamları eks étdirmeye üstünlük vérir ("Veten") şé'rinin bütövlükde istenilen seviyyede olmasının bir sebebi de, görünür, mehz veten nedir? sualına cavab vérmek kimi besit bir méylle bağlı olub). "Bu Gün Sabah" şé'rinde sıxıntı hissi ön plana çekilir: qoca qursağının, vaxt-ve'desinin daraldığından giléylenir, Babek qebrin darlığına dözmür, uşaq yataq yérinin, eynindeki köyneyin, başındakı papağın darlığından narazıdır, qonşunun sebri tükenib ve bütün bunlardan agah olan lirik qehremana éle gelir ki, köksü daralıb, üreyi sıxılır. Bu sıxıntı hissi şé'rde ömrün serhedlerine é'tiraz kimi seslenir, insanın her cür hüdudları aşa bilmek isteyi lirik-psixoloji biçimde tekdim édilir. Azadlıq teşnesi, zaman ve mekân darısqallığına tabsızlıq, ömür-gün çerçivelerinden çıxmaq imkansızlığı, dövrün ve mühitin tezadları qarşısında düşünüb-daşınmaq kitabda bu veya diger şekilde şé'rden-şé're, poémadan-poémaya géçen motivler kimi diqqeti celb édir, uşaqlıq çağları lirik qehremanı bir de ona göre çekir ki, o çağlarda:

İxtiyar bol, ümidler bol, vaxt da bol idi,
Arxada yol, qarşıda yol, her yan yol idi.
(Ata yurdum, qayıtmışam)

Qebir növbesinde de basabas olan şeherle müqayisede dağlar qucağını müellif bir de ona göre idéallaşdırır ki, orada céyran üçün bağlı yol yoxdur, céyran ömrü saatların elinde déyil. Başqa sözle, mekan-zaman hüdudlarından xebersiz olan céyran ömrü hardasa bir xoşbextlikdir ("Behmen Vetenoğluna").

Her addımda vaxtın qıtlığı, yolların géçilmezliyi ile üzleşen lirik qehreman "gédimmi, qalımmı?" sualları qarşısında dayanır, özünü derk anları keçirir:

Bu vaxtın elinden
qaça bilmedim,
Göyler göye çekdi,
yerler torpağa.
Çıxdı qanadlarım,
uça bilmedim,
Arana, yaylağa, Qarsa, Qazağa,
Haçandı sesleyir min
arzu, qismet
Arxada hesret var,
qarşıda hesret.
("Arxada Hesret Var").

Müellif “Ömrün Serhedleri” poémasında, adından da göründüyü kimi, serhed, hüdud mövzusuna hüsusi ve geniş şekilde müraciet édir, mövzunun ayrı-ayrı şé’rlerce açılmayan nöqtelerine işıq salmaya se’y gösterir.

Ömür-gün tezadlarından könülde oyanan, başda dolanan ab-havanı poétik canlandırmaq üçün müellif deyişken hava obrazından yérli-yérinde istifade édir. Seher dolu yağması, günorta gün çıxması, axşam bulud olması, gah isti, gah da soyuğun başlaması lirik qehremanı çılğınlaşdırmır, eksine, ona daxili bir temkin ve ağırlıq getirir, tezadları tebii bir hal kimi yaşamaq duyğusu verir (“Nağıl”). Hava ile (daha deqiq desek, şaxtalı, qarlı hava ile) tebii insani ovqatın psixoloji paralélliyi “Seni Düşünürem” ve “Menden Uzaqdasan” şé’rleri üçün de seciyyevidir.

“Kölgeler” poéması İ. Türkay poéziyasının tamam başqa bir bedii keyfiyyetinden xeber verir: réallığı irréal lövheler vasitesile canlandırmaq. Muxtelif şé’rlerde tek-tek rastlaşdığımız kölge obrazı poémada başlıca yér tutur. Kölge dil açıb danışır, yaxın bir dost, qardaş sifetinde qılığa girir, adamları yolundan sapındırır. İnce bir meqama diqqet yetirmek lazımdır ki, poémada kölgenin bu cür canlandırılması heç de “Méşenin Nağılı” şé’rinde gördüyümüz alléqorik tesvir üsulu déyil, belke daha çox mifologizm yüklü tesvir üsuludur. Müellif “kölgeye dönmek”, “özgesinin kölgesine sığınmaq”, “gözü kölgeli olmaq” kimi xalq ifadelerinde gizlenen arxaik tesevvür qatına söykenerek kölgeni insana has elametlerle qeleme alır. Ve bununla insan daxilinde baş qaldıran, qoltuqlara qısılıb menseb sahibi olmaq éhtirasının iblisvari portrétini yaradır. Eserde irréal yox, réal boyalarla verilen ve kölge obrazını müsbet planda, “kölge salmaq”, “kölgeli olmaq” me’nalarında teqdim éden lövheler de az déyil. Lakin men bedii şertiliye esaslanan lövhelerin géniş ifade imkanları açdığını ve aça bileceyini xüsusi nezere çatdırmağı lazım bildim.

Lazım bildim deyim ki, şé’r adıyla yazılan ve heqiqeti eks étdiren söz bediilik hüdudlarını ne qeder génişlendirirse, şé’re bir o qeder yaxınlaşır.

Muxtar İmanov

ПОЕЗИЯ

ҮРӘКДӘН КӘЛӘН СӘСЛӘ

Ислам Түркәјын төләбәлик чағларындан көрдүјүм инсанлығы «Јазычы» нәшрижјатының «Архада һесрет вар» адыјла бурахдығы китабдакы јазыларда да ајдын дүјулмагдадыр (мән «инсанлыг» сөзүнү бурада билөрәкдән ишлөдирәм вә бунунла шәхрлик, һәмчинин әлимлик архасында адамлыг өндәзәсиндән чыханлара гаршы олдугума да ишарә едирәм). Китабы охујурам вә севинирәм ки, И. Түркәј он-он беш ил бундан габаг үрәкдән көлән бир сәслә ше'р дејән, үрәкдән көлән бир әдаб-әркан ла сөз чалан әгыр төбиәтли Ислама хәјанәт өлөмир. И. Түркәј мүәјјән күн төдөр гондерма сөвинч вә кәдәрдән, «мән һәр шеји билирәм, көлин сизә дә өјрәдим» иддиасындан узаглашмага чалышыр.

Сөзүн доғрусу о заман јараныр ки, дүјдүғуну, јашадығыны, өсл мәһиҗјәтинә вардығыны јазасан. Үрәкдән көлөн төдөркы узун вә четин бир јолда өз дүјдугларындан, инандығларындан үз дөндөрмөјөндә, јалан адлы «јосма бир дилбөрә» ујмајанда мин дәфә јазылан мөвзулары белә өзүнөхас бир шәкилдә ше'рә көтирә билирсән. Өз дүјдугларына күвәнмәјин нәтичәсидир ки, И. Түркәј вәтән мөвзусуну көзәл төбиәтли, хошбәхт һәјатлы (һансыса ше'рдән «өмөр ағ күндөдир мәним вәтәним» мисрасы дүшүр јадыма) Одлар дијарына е'ланиешг сөјләмәк кими гәбул өлөмир. Бунун өвәзинә мешәләри гырылан, торпағы көч кими дашыныб јандырылан гәм ојлағы бир Дағдан сөһбөт ачыр («Бу дағ дағымдыр мәним»); сөрвәти таланан, сују, һавасы зәһәрлөнән Хәзәрә ағы дејир («Хәзәр һаггында дүшүнчөлөр»).

И. Түркәјын поетик өлөминдә доғру сөјүн бәдии сөз бичиминдә охучуја чатдырылмасыдыр. Је'ни дедијин доғру сөз бәдии дејилсә, садәчә оларағ ритм вә гафијә күчүнә фикри фикрә чалмағ үзәриндә гурулубса, онда сән мәтләб архасында кизләниб ше'рин илкин төләбләриндән бирини позурсан, шаирлик өвәзинә публисистлик өлөјирсән. Ше'рдә чыллаг публисистика јолуну тутмаг јеғин Ислам үчүн четин олмазды, ән азы она көрә ки, о, журналистика факултәсини битириб, журналистдир. «Архада һесрет вар» китабында бәдии һәлли үғурлу тапылмајан «Вәтән», «Кин дөғарчығы», «Короғлу дүбејти» кими јазылар да вар. Лакин һәмин јазылар китабдакы «Бу күн-сабаһ», «Ата јурдум, гајытмышам», «Архада һесрет вар», «Нағыл», «Мәним күнаһкарам, сәним күнаһкар», «Сәни дүшүнүрәм», «Мәндән узагдасан» вә с. ше'рләрин, «Көлкәләр» поемасының бәдии тә'сир күчүнү азалтмыр. Бу өсөрләрдәки бәдиилик төкмә онда дејил ки, мүәллиф ајры-ајры мисраларда орижинал мәчазлар ишләдир. Бура галса, үғурсуз сәјдығым јазыларын өзүндә дә мәғаглы мисралар тапмаг олар: Буланлыг сел кими ахыр вахт, заман, Илан төк дилими чыхармалыјам («Вәтән»). Китабдакы үғурлу нүмунәләрин бәдиилији даһа чох мәтнин бир бүтөв, там кими гурулмасына гида верөн дүшүнчә төрзиндә, өзүнөмәхсус мә'наландырма формасындадыр. Бу бахымдан, мәнчә, И. Түркәј јарадычылығының ән мәғаглы вә көлөчәкдә давам вә инкишаф етдирилмәси вачиб олан чәһәтләриндән бири одур ки, мүәллиф мәтләб һаггында дәнишмагдан даһа чох, һәмин мәтләбин доғурдуғу овғаты, психоложи мөгамлары өкс етдирмәјә үстүнлүк верир («Вәтән» ше'ринин бүтөвлүкдә истәнилән сөвијјәдә олмамасының бир сөбәби дә, көрүнүр, мәһз вәтән нәдир?—суалына чаваб вермәк кими бәсит бир мәјлә бағлы олуб). «Бу күн-сабаһ» ше'риндә сыхынты һисси ән плана чөкилир: гоча гурсағының, вахт-вә'дәсинин дәралдығындан килөјләнир, Бабәк гәбрин дәрлығына дөзмүр, ушаг јатаг јеринин, өјиндәки көјнәјин, башындакы папағын дәрлығындан нәразыдыр, гоншунун сәбри түкәниб вә бүтүн бунлардан акаһ олан лирик гәһрәмана елә көлир ки, көксү дәралыб, үрәји сыхылыр. Бу сыхынты һисси ше'рдә өмрүн сәһәдләринә е'тираз кими сөсләнир, инсанын һәр чүр һүдудлары аша билмәк истәји лирик-психоложи бичимдә төгдим едилир. Азадлыг төшнөси, заман вә мөкан дәрысгаллығына табсызлыг, өмүр-күн чөрчивәләриндән чыхмаг имкансызлығы, дөврүн вә мүһитин төзадларының гаршысында дүшүнүб-дашынмаг китабда бу вә ја дикөр шәкилдә ше'рдән-ше'рә, поемадан-поемәја көчөн мотивләр кими диггөти чәлб едир, Ушаглыг чағлары лирик гәһрәмәны бир дә она көрә чәкир ки, о чағларда:

Ихтијар бол, үмидләр бол,
вахт да бол иди,
Архада јол, гаршыда јол,
һәр јан јол иди.

(«Ата јурдум, гајытмышам»).

Гәбир нөвбәсиндә дә бәсабәс олан шәһәрлә мүгајисәдә дағлар гүчағыны мүәллиф бир дә она көрә идеаллашдырыр ки, орада чөјран үчүн бағлы јол јохдур, чөјран өмрү саатларын әлиндә дејил. Башга сөзлә, мөкан-заман һүдудларындан хәбәрсиз олан чөјран өмрү һарадаса бир хошбәхтликдир («Бәһмән Вәтәноғлуна»).

Һәр аддымда вахтын гытлығы, јолларын көчилмәзлији илә үзләшән лирик гәһрәман «кедимми, галыммы!» суаллары гаршысында дајаныр, өзүндәрк анлары көчирир:

Бу вахтын әлиндән
гача билмәдим,
Көјләр көјә чөкди,
јерләр торпага.
Чыхды ганадларым,
уча билмәдим,
Арана, јајлаға, Гарса, Газаға,
һаванды сөсләјир мин
арзу, гисмөт—
Архада һесрет вар,
гаршыда һесрет.
(«Архада һесрет вар»).

Мүәллиф «Өмрүн сәһәдләри» поемасында, адындан да көрүндүју кими, сәһәд, һүдуд мөвзусуна хүсуси вә көниш шәкилдә мүрачиөт едир, мөвзунун ајры-ајры ше'рләрдә ачылмајан нөгтәләрини ишыг салмага сә'ј көстөрир.

Өмүр-күн төзадларындан көнүлдә ојанан, башда долашан аб-һаваны поетик чанландырмаг үчүн мүәллиф дөјишкөн һава образындан јерли-јериндә истифадә едир. Сәһәр долу јағмасы, күнорта күн чыхмасы, ахшам булуд олмасы, каһ истү, каһ да сојуғун башламасы лирик гәһрәмәни чылғынлашдырмыр, әксинә, она дахили бир төмкин вә ағырлыг көтирир, төзадлары төбии бир һал кими јашамаг дүјгусу верир («Нағыл»). Һава илә (даһа дөгиг десөк, шахталы, гарлы һава илә) төбии инсани овгатын психолоҗи паралеллији «Сәни дүшүнүрәм» вә «Мәндән узагдасан» ше'рләри үчүн дә сәчијјәвидир.

«Көлкәләр» поемасы И. Түркәј поезијасының тамам башга бир бәдии кејфијјәтиндән хәбәр верир: реаллығы ирреал пәһләләр васитәсилә чанландырмаг. Мүхтәлиф ше'рләрдә тәк-тәк растлашдығымыз көлкә образы поемада башлыча јер тутур. Көлкә дил ачыб данышыр, јахын бир дост, гардаш сифәтиндә гылыға кирир, адамлары јолундан сапындырыр. Инчә бир мәгамә диггөт јетирмәк лазымдыр ки, поемада көлкәнин бу чүр чанландырылмасы һеч дә «Мешәнин нағылы» ше'риндә көрдүјүмүз аллегорик төсвир үсулу дејил, бәлкә даһа чох мифолоҗизм јүклү төсвир үсулудур. Мүәллиф «көлкәјә дөнмәк», «көзәсинин көлкәсинә сығынмаг», «көзү көлкәли олмаг» кими халг ифадәләриндә кизләнән архаик төсәввүр гатына сәјкөнөрәк көлкәни инсана хас өламәтләрлә гөләмә алыр. Вә бунунла инсан дахилиндә баш галдыран, голтуглара гысылыб мәнсәб саһиби олмаг өһтирасының иблисвари портретини јарадыр. Әсәрдә ирреал јох, реал бојаларла верилән вә көлкә образыны мүсбәт планда, «көлкә салмаг», «көлкәни олмаг» мә'наларында төгдим едән пәһләләр дә аз дејил. Лакин мән бәдии шәртлијә әсасланан пәһләләрин көниш ифадә имканлары ачдығыны вә ача билөчәјини хүсуси нәзәрә чатдырмағы лазым билдим.

Лазым билдим дејим ки, ше'р адыјла јазылан вә нәгигәтин өкс өтдирөн сөз бәдиилик һүдудларыны нә гәдәр көнишләндирирсә, ше'рә бир о гәдәр јахынлашыр.

Мухтар ИМАНОВ

Resim 29: Muxtar İmanov'un İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısının görüntüsü

- **Refail Éminov:**

Refail Éminov, İslam Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı şiir kitabı için gazetede bir değerlendirme yazısı yazmıştır:

Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek

Qarşımda 60 sehifelik bir könül harayı, qelb çırpıntısı var: İslam Ehmedli "Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek". Kitab "Genclik" neşriyyatı terefinden çap édilib. Evvelce şé'rlerin adlarına baxıram! "Sabahıma Üzürem Men", "Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen?", "Quruyan Ağaclar", "Tenha Buruqların Géce Neğmesi", "Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan", "Géce Küçenizde Donub Xeyalım"… Her bir déyimin öz mezmun çaları, ritm heyecanı şairin hansı ürek döyüntüleri ve qelb çırpıntıları üzerinde köklenmesinden xeber vérir. Bu cehet maraqlıdır ki, şé'rlerin zamanla, varlıqla vehdeti çoxcehetli ve möhkemdir. Şair poétik düşüncenin başlıca istikametini - müasirlik idéyasını daim izleyir, onu dinamik şekilde inkişaf étdirir:

Bu heyatdı,
Her addımı yarışdı,
Arzularım taléyimle
barışdı,
Yaşamağa başım
éle qarıştı
Ömrü, günü yaman verdim
yéle, of…

Xalqımızın frazeloji idiomatik xezinesinde "başım yaman qarışıb" ifadesine téz-téz rast gelinir. Lakin "yaşamağa başım éle qarışdı" déyimi de çox güçlü ve dolğundur.

Tebiet, onun füsünkar gözelliyi, insanı héyrete getiren menzereleri, çeşmeleri, gölleri haqqında poétik parçalar az yazılmayıb. Söyüd haqqında İslamın yazdığı dördlük sözçülükden, reng israfından uzaqdır:

Eyibdir başını
torpağa sarı
Gören ne düşünür,
ne anır söyüd
Ömründe bir defe
olmayıb barı
Belke bunun üçün
utanır söyüd.

Néce de dolğun ve mezmunlu söylenilen déyim terzidir!

İslam Ehmedli poéziyası boş gurultudan uzaq poéziyadır. O, esrin sert, acı hadiselerine, dünyamızı hedeleyen menfur siyasete qarşı çıxır, humanizm mövqéyinden çıxış édir. "Karusél" şé'ri bu cehetden seciyyevidir.

Bu günkü dünyamızın narahatlıq havasında şairin zamanın mentiqine qovuşmaq bacarığı oxucunu héyran édir, "nüve" époxasının gözqamaşdırıcı parıltıları arxasında beşerin taléyi namine vetendaş köyneyini başa düşür ve anlayırsan. Kiçik bir poétik parçada tezadlı dünyamızın müxtelif cehetleri, insanların müxtelif xaraktérde olması, ömür günlerimizin aqlı-qaralı rengleri

bitkin fikirlerle esaslandırılır. Bedii tesvir vasitelerinden istifade şé'rin gözelliyini daha da artırır.

Cemiyyetimize yad me'nevi nöksanların tenqidinde milli köke qayıtma, esrlerin söz yaddaşına müraciet, babalarımızın düşünce ve exlaq terzinin poétik müqayisesi müasir oxucunun téz-téz rast geldiyi mövzulardandır. İslam Ehmedli yaradıcılığında da nesillerin exlaqi-me'nevi tecrübesi poétik ümumileşdirmeler yolu ile serrastdır.

Kitaba daxil olan "Sazın İşığında" silsile şé'rler bu fikirlerin eyani tesdiqidir. "Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden", "Kereminin Dédiklerinden", "Senden Gözüm Su İçmeyir", "Geraylı", "Biçinçiler Haqqında Ballada" şé'rlerinde şifahi xalq edebiyyatının ruhu, nefesi açıq-aydın hiss olunur.

"Anamdan Mektublar" silsile şé'rler dörd bayatıdan ibaretdir. Bilirik ki, yaddaş edebiyyatımızın konkrét, lakin felsefi fikir çeşmesi bayatıdır. Şair anasından aldığı mektubları bayatıda ümumileşdirir, oxucu qelbini bayatı nuruna qerq édir:

Dağda çen-üşüyürem,
Saçda den-üşüyürem
Géce üstün açılıb,
Yoxsa men üşüyürem?

Bozat nalın itirdi,
İpek yalın itirdi.
Bir qız gözaltıladım,
O da şalın itirdi…

Kitaba daxil olan sévgi şé'rleri "Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha" başlığı altda toplanmışdır. Bu şé'rler ritorikadan uzaq, standart déyimler orbitinden ıraq poétik nümunelerdir. Éle bil ki, şair öz intim hiss ve duyğularını déyil, menim, senin könül çırpıntılarını, heya canını qeleme almışdır. Ona göre de şé'rler öz lakonikliyi, métafora ve obrazlılığı ile insani hiss ve duyğuların rengarengliyi ile oxucu qelbini sesleyir. Mehebbet lirikasında lirik-intim hissler şair "men"i çerçivesini tipikleşdirir. Onu xalqın me'nevi varlığından süzülüb gelen adet ve en'enelere üz tutmağa çağırır.

Kitaba şairin "Ömürün Serhedleri" adlı lirik poéması da daxil édilmişdir.

Poéziya mahir senetkar terefinden toxunan séhirli xalçadır. Onun ilmeleri, eriş ve arğacı bedii dildir. Bedii dilin reng çaları ne qeder tünd işlense, naxışlar bir o qeder könül oxşayar. İslam Ehmedli oxuculara teqdim étdiyi senet eserinde bedii dilin bütün imkanlarından – eriş, arğacından bacarıqla istifade étmiş, oxucu qelbinde de özüne yér tapmışdır. "Her şéyi tezeden başlayan" şairden daha yéni poétik etirli kitablar gözleyirik.

Refail Éminov

БУ КИТАБЫ ОХУЈУН

,,Һәр шеји тәзәдән башлајам кәрәк''

Гаршымда 60 сәһифәлик бир көнүл һарајы, гәлб чырпынтысы вар: Ислам Әһмәдли— «Һәр шеји тәзәдән башлајам кәрәк». Китаб «Кәнчлик» нәшријјаты тәрәфиндән чап едилиб. Әввәлчә ше'рләрин адларына бахырам! «Сабаһыма үзүрәм мән», «Бу јол бизи һара чәкир көрәсән?», «Гурујан ағачлар», «Тәнһа буругларын кечә нәғмәси», «Ehej , кимдир орда очаг галајан», «Кечә күчәниздә доңуб хәјалым»... Һәр бир дејимин өз мәзмун чалары, ритм һәјәчаны шаирин һансы үрәк дөјүнтүләри вә гәлб чырпынтылары үзәриндә көкләнмәсиндән хәбәр верир. Бу чәһәт мараглыдыр ки, ше'рләрин заманла, варлыгла вәһдәти чохчәһәтли вә мөһкәмдир. Шаир поетик дүшүнчәнин башлыча истигамәтини —мүасирлик идејасыны даим изләјир, ону динамик шәкилдә инкишаф етдирир

Бу һәјатды,
Һәр аддымы јарышды,
Арзуларым талејимлә
барышды,
Јашамаға башым
елә гарышды
Өмрү, күнү јаман вердим
јелә, оф...

Халгымызын фразеложи идиоматик хәзинәсиндә «башым јаман гарышыб» ифадәсинә тез-тез раст көлинир. Лакин «јашамаға башым елә гарышды» дејими дә чох күчлү вә долғундур.

Тәбиәт, онун фүсүнкар көзәллији, инсаны һејрәтә кәтирән мәнзәрәләри, чешмәләри, көлләри һаггында поетик парчалар аз јазылмајыб. Сөјүд һаггында Исламын јаздығы дөрдлүк сөзчүлүкдән, рәнк исрафындан узагдыр:

Әјибдир башыны
торпаға сары
Көрән нә дүшүнүр,
нә аныр сөјүд.
Өмрүндә бир дәфә
олмајыб бары
Бәлкә бунун үчүн
утаныр сөјүд.

Нечә дә долғун вә мәзмунлу сөјләнилән дејим тәрзидир!

Ислам Әһмәдли поезијасы бош курултудан узаг поезијадыр. О, әсрин сәрт, ачы һадисәләринә, дүнјамызы һәдәләјән мәнфур сијасәтә гаршы чыхыр, һуманизм мөвгејиндән чыхыш едир. «Карусел» ше'ри бу чәһәтдән сәчијјәвидир

Бу күнкү дүнјамызын нараһатлыг һавасында шаирин заманын мәнтиғинә говушмаг бачарығы охучуну һејран едир, «нүвә» епохасынын көзгамашдырычы парылтылары архасында бәшәрин талеји наминә вәтәндаш көјнәјини баша дүшүр вә анлајырсан. Кичик бир поетик парчада тәзадлы дүнјамызын мүхтәлиф чәһәтләри, инсанларын мүхтәлиф характерде олмасы, өмүр күнләримизин ағлы-гаралы рәнкләри биткин фикирләрлә әсасландырылыр. Бәдии тәсвир васитәләриндән истифадә ше'рин көзәллијини даһа да артырыр.

Чәмјјәтимизә јад мә'нәви нөгсанларын тәнгидиндә милли көкә гајытма, әсрләрин сөз јаддашына мүрачиәт, бабаларымызын дүшүнчә вә әхлаг тәрзинин поетик мүгајисәси мүасир охучунун тез-тез раст кәлдији мөвзулардандыр. Ислам Әһмәдли јарадычылығында да нәсилләрин әхлаги-мә'нәви тәчрүбәси поетик үмумиләшдирмәләр јолу илә сәррастдыр.

Китаба дахил олан «Сазын ишығында» силсилә ше'рләр бу фикирләрин әјани тәсдигидир. «Короғлунун гочалығында дедикләриндән», «Кәрәми»нин дедикләриндән», «Сәндән көзүм су ичмәјир», «Кәрајлы», «Бичинчиләр һаггында баллада» ше'рләриндә шифаһи халг әдәбијјатының руһу, нәфәси ачыг-ајдын һисс олунур.

«Анамдан мәктублар» силсилә ше'рләр дөрд бајатыдан ибарәтдир. Билирик ки, јаддаш әдәбијјатымызын конкрет, лакин фәлсәфи фикир чешмәси бајатыдыр. Шаир анасындан алдығы мәктублары бајатыда үмумиләшдирир, охучу гәлбини бајаты нуруна гәрг едир:

Дағда чән-үшүјүрәм,
Сачда дән-үшүјүрәм
Кечә үстүн ачылыб,
Јохса мән үшүјүрәм?

Бозат налын итирди,
Инәк јалын итирди.
Бир гыз көзалтыладым,
О да шалын итирди...

Китаба дахил олан севки ше'рләри «Севдим көзләрини, дүшдүм күнаһа» башлығы алда топланмышдыр Бу ше'рләр риторикадан узаг, стандарт дејимләр орбитиндән ираг поетик нүмунәләрдир. Елә бил ки, шаир өз интим һисс вә дујғуларыны дејил, мәним, сәнин көнүл чырпынтыларыны, һәјачаныны гәләмә алмышдыр. Она көрә дә ше'рләр өз лакониклији, метафора вә образлылығы илә, инсани һисс вә дујғуларын рәнкарәнклији илә охучу гәлбини сәсләјир. Мәһәббәт лирикасында лирик-интим һиссләр шаир «мән»и чәрчивәсини типикләшдирир, ону халгын мә'нәви варлығындан сүзүлүб кәлән адәт вә ән'әнәләрә үз тутмаға чағырыр.

Китаба шаирин «Өмрүн сәһифәләри» адлы лирик поемасы да дахил едилмишдир.

Поезија маһир сәнәткар тәрәфиндән тохунан сеһирли халчадыр. Онун илмәләри, әриш вә арғачы бәдии дилдир. Бәдии дилин рәнк чаларыны нә гәдәр түнд ишләнсә, нахышлар бир о гәдәр көнүл охшајар. Ислам Әһмәдли охучулара тәгдим етдији сәнәт әсәриндә бәдии дилин бүтүн имканларындан—әриш, арғачындан бачарыгла истифадә етмиш, охучу гәлбиндә дә өзүнә јер тапмышдыр. «Һәр шеји тәзәдән башлајан» шаирдән даһа јени поетик әтирли китаблар көзлә-јирик.

Рәфаил ЕМИНОВ.

Resim 30: Refail Éminov'un İslam Türkay'ın *Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek* kitabına yazısı

- **Azerbaycan Yazarlar Birliği ve Rafiq Yusifoğlu:**

Azerbaycan Yazarlar Birliği ve Rafiq Yusifoğlu, İslam Türkay'ın 50. yaşı dolayısıyla eserleriyle ilgili anlamlı ve önemli değerlendirmeler yaparak onu kutlamışlardır:

Azerbaycan Yazıçılar Birliyi

İslam Türkay-50

Hörmetli qelem dostumuz!

Sizi 50 illik yubiléyiniz münasibetile ürekden tebrik édirik.

Siz Bakı Dövlet Univérsitétinin Jurnalistika fakültesinde tehsil almısınız. Bedii yaradıcılığa 70-ci illerinden başlamısınız. "Géce Lövhesi" adlı ilk şéiriniz 1979-cu ilde "Sosialist Sumqayıtı" qezétinde derc olunmuşdur. Bundan sonra dövri metbuatda müntezem çıxış édirsiniz. Şéirleriniz "Azerbaycan", "Ulduz" jurnallarında vaxtaşırı derc olunur. Müellifi olduğunuz "Bir Gün Geler", "Arxada Hesret Var", "Éşqim Menim Dar Ağacım" kitablarınız ifade, déyim terzleri ile çağdaş poéziyanın en gözel nümunelerindendir. Şéirleriniz bedii tesvir vasitelerinin zenginliyi ile séçilir. Veten éşqi, doğma yurda, torpağa mehebbet terennüm olunur.

Siz bedii tercüme ile de müntezem meşğul olursunuz. Türkceden tercüme étdiyiniz "Solomon Hitléri cibine qoyur" (Dünya gülmecelerinden bir düzüm) ve Ruscadan tercüme étdiyiniz "Şéytana papuç tikenler" (dünya xalqlarının nağılları) kitabları "Yazıçı" neşriyyatında çap olunmuşdur.

Siz uzun iller "Yazıçı" neşriyyatında işlemisiniz. Neşriyyatda poéziya üzre rédaktor vezifesinde çalışmısınız.

Hörmetli İslam müellim!

Sizi yarım esrlik yubiléyiniz münasibetile semimi qelbden tebrik édir, size uzun ömür, cansağlığı, yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

Ömrün Poétik Yaşantıları

(Edebiyyat qezéti, 10 noyabr 2000-ci il)

İslam Türkayın yaradıcılığı haqqında meqale yazmaq teklifini o deqiqe qebul étdim. Ona göre ki, onun işıq üzü gören ilk kitabı haqqında ilk meqaleni de men yazmışdım. O vaxt héç ağlıma da gelmezdi ki, İslamın yubiléyi haqqında da men meqale yazacağam.

Xeyal meni uzaqlara apardı. Yadıma İslamın Sumgayıt Edebi Birliyinde oxuduğu ilk şéirleri düşdü. Mene éle geldi ki, indi de onun utancaq sesini éşidirem…

İslam Türkay öz poéziyasında kendden getirdiyi müqeddes, bakire duyğuları ezizleye-ezizleye qoruyub saxlayan, doğulduğu torpağa mehebbeti zerre qeder de azalmayan şairlerimizdendir. Elli illik ömür yolunun poétik yaşantıları onun poéziyasına bir heraret, semimiyyet getirmişdir.

İslam Türkay milli özünüderk, milli oyanış illerinin şairidir. Onun poéziyasında 70-80-90-cı illerin ab-havası var. O dövrde yaşayan, xalqın azadlığını, müsteqilliyini arzulayan, bu arzuları bedxahların duyuq düşmeyeceyi bir ustalıqla

poéziyasına hopduran İ. Türkay bu yolun bizi hara aparacağını bir şair fehmi ile derk édirdi:

Dağlara direnir yolumun ağzı
Bilirem, dizimi daş aparacaq
Gerek ağlamayam, sızıldamayam
Ağlasam, gözümü yaş aparacaq.
Min ildir yatıram fil qulağında,
Bu yollar hele çox baş aparacaq.

İslamın "Türkay" adını özüne texellüs götürmesi de, onun yaradıcılıq amalı haqqında az söz démirdi. Yaşıdları olan bütün qelem sahibleri kimi ikiye bölünmüş xalqın tarihi birliyi meselesi İ. Türkayı da hemişe düşündürür, narahat édirdi. Onun Araza hesr étdiyi şé'rlerde vetenperver bir şairin sesi éşidilirdi.

İslam Türkay poéziyasının mayası élden gelir. Onun folklor biçimli bayatıları, geraylıları, qoşmaları könül oxşayır. Obrazlı déyim, tefekkür aydınlığı, heyat hadiselerine özünemexsus don géyindirmék bacarığı İslamın en'enevi formada yazdığı şé'rlere bir teravet getirir, onların te'sir gücünü qat-qat artırır.

Alışır torpağım, daşım,
Yağan yağışlar – göz yaşım.
Burax bu suyu, qardaşım,
Bu arx bu suyu götürmez…

İslamın şé'rlérini oxuduqda zahiri debdebeden, hay-küycü vetenperverlikden uzaq qaçan şairin ürek çırpıntılarını éşidirik. Şair tebiet hadiselerine, dağlara, derelere öz gözüyle baxır, özünden evvel déyilenleri tekrarlamağı xoşlamır. "İnsan qelbi kimi uca zirve var, - Ordan baxmaq olar qerinelere" – déyen İ. Türkay xalqın üreyine yol tapmağı en böyük seadet hésab édir.

Yığcamlıq, semimilik, obrazlılıq İslamın şé'r yaradıcılığının meziyyetleri kimi yadda qalır. Onun "Ata ve Anama" adlı şé'rindeki "Payız qanad germiş bağçalarsınız, -İller saçınızda dincelir, ana!", "Sabah ömrünüzün baharı kimi - Qızlar neveleri götürer-geler" – kimi uğurlu misralar dédiyimize gözel nümune ola biler.

Veten tebietini vurğunluqla terennüm éden, şé'rlerinde gözel lövheler yaradan İslam öz oxucusu ile sade dille danışır, xalq ifadelerinden yérli-yérinde istifade édir.

"Ömrümüzden ne vérmişik obaya" sualı vetene, insanlara fayda vérmek arzusuyla yaşayan, öz hereketlerine tenqidi yanaşmağa çalışan şair narahatlığının tebii ifadesi kimi yadda qalır. İslamın şé'rlerinde onun heyata baxışı, insanlara münasibeti, geleceye inamı öz poétik eksini tapmışdır.

İslam Türkay lirik şairdir. Onun poémaları da öz derin lirizmi ile diqqeti celb édir. Poémalarının ekseriyyetinin lirik qehremanı da éle şairin özüdür. Her hansı bir heyati problém haqqında söhbet açan şair be'zen öz düşüncelerini şé'r qelibile sığışdıra bilmir. Éle buna göre de onun poémaları bir-birini tamamlayan silsile şé'rleri xatırladır. "Ayxanın Sualları" poémasında şair uşağın suallarından bir bedii vasite kimi istifade éderek heyat, cemiyyet haqqında öz poétik mülahizelerini söyleyir.

"Yalan" poémasında yétmiş illik "Qızıl İmpériya" dövründe réal heyatla uyğun gelmeyen Sosialist idéologiyasının insanların me'neviyyatına vurduğu derin yaralardan söhbet açılır. "Kölgeler" poéması da eslinde düşünceler poémasıdır.

Obrazlı déyimler eser boyu oxucunu özüne çekir, onu heyecanlandırır, düşündürür.

İ. Türkay edebiyyata heyatdan gelen, folkloru, étnoqrafiyanı gözel bilen bir şairdir. Onun sévgi şé'rlerinde daxili bir yanğı, heraret, heyat éşqi var.

Bu vaxtın elinden qaça bilmedim,
Göyler göye çekdi, yérler torpağa.
Çıxdı qanadlarım, uça bilmedim,
Arana, yaylağa, Karsa, Kazağa;
Haçandı sesleyir min arzu, qismet –
Arxada hesret var, qarşıda hesret…
Hesret şé'r deyirmanını işleden sehrli bir çaydır.

Ne qeder ki, bu çayın suyu tükenmeyib, şair ömrüne zaval yoxdur. Hesret çayları héç vaxt qurumayan qelem dostuma ömür yolunda yaradıcılıq yolunda uğur dileyirem.

Rafiq Yusifoğlu

ИСЛАМ ТҮРКАЈ — 50

Һөрмәтли гәләм достумуз!

Сизи 50 иллик јубилејиниз мүнасибәтилә үрәкдән тәбрик едирик.

Сиз БДУ-нун журналистика факүлтәсиндә тәһсил алмысыныз. Бәдии јарадычылыға 70-чи илләрдән башламысыныз. "Кечә ләвһәси" адлы илк ше'риниз 1979-чу илдә "Сосиалист Сумгајыты" гәзетиндә дәрч олунмушдур. Бундан сонра дөврү мәтбуатда мүнтәзәм чыхыш едирсиниз. Ше'рләриниз "Азәрбајчан", "Улдуз" журналларында вахташыры дәрч олунур. Мүәллифи олдуғунуз "Бир күн көләр", "Архада һәсрәт вар", "Ешгим мәним дар ағачым" китабларыныз ифадә, дејим тәрзләри илә чағдаш поезијанын ән көзәл нүмунәләриндәндир. Ше'рләриниз бәдии тәсвир васитәләринин зәнкинлији илә сечилир. Вәтән ешги, доғма јурда, торпаға мәһәббәт тәрәннүм олунур.

Сиз бәдии тәрчүмә илә дә мүнтәзәм мәшғул олурсунуз. Түркчәдән тәрчүмә етдијиниз "Соломон Һитləри чибинә гојур" (Дүнја күлмәчәләриндән бир дүзүм) вә русчадан тәрчүмә етдијиниз "Шејтана папуш тикәнләр" (дүнја халгларының нағыллары) китаблары "Јазычы" нәшријјатында чап олунмушдур. Һәмчинин ән јахшы әсәрләриниз башга халгларын дилләринә тәрчүмә олунмушдур.

Сиз узун илләр "Јазычы" нәшријјатында ишләмисиниз. Нәшријјатда поезија үзрә редактор вәзифәсиндә чалышмысыныз.

Һөрмәтли Ислам мүәллим!

Сизи јарымәсрлик јубилејиниз мүнасибәтилә сәмим-гәлбдән тәбрик едир, сизә узун өмүр, чансағлығы, јарадычылыг уғурлары арзулајырыг.

АЗӘРБАЈЧАН ЈАЗЫЧЫЛАР БИРЛИЈИ

ӨМРҮН ПОЕТИК ЈАШАНТЫЛАРЫ

Ислам Түркајын јарадычылығы һаггында мәгалә јазмаг тәклифини о дәгигә гәбул етдим. Она көрә ки, онун ишыг үзү көрән илк китабы һаггында илк мәгаләни дә мән јазмышдым. О вахт һеч ағлыма да көлмәзди ки, Исламын јубилеји һаггында да мән мәгалә јазачағам.

Хәјал мәни узаглара апарды. Јадыма Исламын Сумгајыт Әдәби Бирлијиндә охудуғу илк ше'рләри дүшдү. Мәнә елә көлди ки, инди дә онун утанчаг сәсини ешидирәм...

Ислам Түркај өз поезијасында көнддән көтирдији мүгәддәс, бакирә дујғулары өзизләјә-өзизләјә горујуб сахлајан, доғулдуғу торпаға мәһәббәти зәррә гәдәр дә азалмајан шаирләримиздәндир. Әлли иллик өмүр јолунун поетик јашантылары онун поезијасына бир һәрарәт, сәмимијјәт көтирмишдир.

Ислам Түркај милли өзүнүдәрк, милли ојаныш илләринин шаиридир. Онун поезијасында 70-80-90-чы илләрин аб-һавасы вар. О дөврдә јашајан, халгын азадлығыны, мүстәгиллијини арзулајан, бу арзулары бәдхаһларын дујуг дүшмәјәчәји бир усталыгла поезијасына һопдуран И.Түркај бу јолун бизи һара апарачағыны бир шаир фәһми илә дәрк едирди:

Дағлара дирәнир јолумун ағзы,
Билирәм, дизими даш апарачаг.
Көрәк ағламајам, сызылдамајам,
Ағласам, көзүмү јаш апарачаг.
Мин илдир јатырам фил гулағында,
Бу јоллар һәлә чох баш апарачаг.

Исламын "Түркај" адыны өзүнә тәхәллүс көтүрмәси дә, онун јарадычылыг амалы һаггында аз сөз демирди. Јашыдлары олан бүтүн гәләм саһибләри кими икијә бөлүнмүш халгын тарихи бирлији мәсәләси И.Түркајы да һәмишә дүшүндүрүр, нараһат едирди. Онун Араза һәср етдији ше'рләрдә вәтәнпәрвәр бир шаирин сәси ешидилирди.

Ислам Түркај поезијасынын мајасы елдән көлир. Онун фолклор бичимли бајатылары, көрајлылары, гошмалары көнүл охшајыр. Образлы дејим, тәфәккүр ајдынлығы, һәјат һадисәләринә өзүнәмәхсус дон кејиндирмәк бачарығы Исламын ән'әнәви формада јаздығы ше'рләрә бир тәравәт көтирир, онларын тә'сир күчүнү гат-гат артырыр.

Алышыр торпағым, дашым,
Јаған јағышлар — көз јашым.
Бурах бу сују, гардашым,
Бу арх бу сују көтүрмәз...

Исламын ше'рләрини охудугда заһири дәбдәбәдән, һај-күјчү вәтәнпәрвәрликдән узаг гачан шаирин үрәк чырпынтыларыны ешидирик. Шаир төбиәт һадисәләринә, дағлара, дәрәләрә өз көзүјлә бахыр, өзүндән әввәл дејиләнләри төкрарламағы хошламыр. "Инсан гәлби кими уча зирвә вар, — Ордан бахмаг олар гәринәләрә" — дејән И.Түркај халгын үрәјинә јол тапмағы ән бөјүк сәадәт һесаб едир.

Јығчамлыг, сәмимилик, образлылыг Исламын ше'р јарадычылығынын мәзијјәтләри кими јадда галыр. Онун "Ата вә анама" адлы ше'риндәки "Пајыз ганад көрмиш бағчаларсыныз, — Илләр сачынызда динчәлир, ана!", "Сабаһ өмрүнүзүн баһары кими Гызлар нәвәләри көтүрәр-көләр" — кими уғурлу мисралар дедијимизә көзәл нүмунә ола биләр.

Вәтән төбиәтини вурғунлугла тәрәннүм едән, ше'рләриндә көзәл ләвһәләр јарадан Ислам өз охучусу илә садә диллә данышыр, халг ифадәләриндән јерли-јериндә истифадә едир.

"Өмрүмүздән нә вермишик обаја" суалы вәтәнә, инсанлара фајда вермәк арзусујла јашајан, өз һәрәкәтләринә тәнгиди јанашмаға чалышан шаир нараһатлығынын төбии ифадәси кими јадда галыр. Исламын ше'рләриндә онун һәјата бахышы, инсанлара мүнасибәти, кәләчәјә инамы өз поетик әксини тапмышдыр.

Ислам Түркај лирик шаирдир. Онун поемалары да өз дәрин лиризми илә диггәти чәлб едир. Поемаларының әксәријјәтинин лирик гәһрәманы да елә шаирин өзүдүр. Һәр һансы бир һәјати проблем һаггында сөһбәт ачан шаир бә'зән өз дүшүнчәләрини ше'р гәлибинә сығышдыра билмир. Елә буна көрә дә онун поемалары бир-бирини тамамлајан силсилә ше'рләри хатырладыр. "Ајханын суаллары" поемасында шаир ушағын суалларындан бир бәдии васитә кими истифадә едәрәк һәјат, чәмијјәт һаггында өз поетик мүлаһизәләрини сөјләјир.

"Јалан" поемасында јетмиш иллик "гызыл империја" дөврүндә реал һәјатла үјғун көлмәјән сосиалист идеолокијасының инсанларын мә'нәвијјатына вурдуғу дәрин јаралардан сөһбәт ачылыр. "Көлкәләр" поемасы да әслиндә дүшүнчәләр поемасыдыр. Образлы дејимләр әсәр боју охучуну өзүнә чәкир, ону һәјәчанландырыр, дүшүндүрүр.

И.Түркај әдәбијјата һәјатдан көлән, фолклору, етнографијаны көзәл билән бир шаирдир. Онун севки ше'рләриндә дахили бир јанғы, һәрарәт, һәјат ешги вар.

Бу вахтын әлиндән гача билмәдим,
Көјләр көјә чәкди, јерләр торпаға.
Чыхды ганадларым, уча биләдим,
Арана, јајлаға, Гарса, Газаға;
Һачанды сәсләјир мин арзу, гисмәт —
Архада һәсрәт вар, гаршыда һәсрәт...

Һәсрәт ше'р дәјирманыны ишләдән сөһрли бир чајдыр.

Нә гәдәр ки, бу чајын сују түкәнмәјиб, шаир өмрүнә завал јохдур. Һәсрәт чајлары һеч вахт гурумајан гәләм достума өмүр јолунда, јарадычылыг јолунда уғур дилијәм.

Рафиг ЈУСИФОҒЛУ

Resim 31: Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin ve Rafiq Yusifoğlu'nun İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısının görüntüsü

- **Adil Cemil:**

Adil Cemil'in, İslam Türkay'ın *Éşqim Menim Dar Ağacım* adlı eseri hakkında bir değerlendirme yazısı yazmıştır:

Éşqim Menim Dar Ağacım

"Onun ilkindiye tapınan şé'rlerini ardıcıl düzsen, bir neğmesi de qéyb olmayan canlı heyat hékayesini "berpa" éde bilersen".

İslam Türkayın "Éşqim Menim Dar Ağacım" kitabına ("Yazıçı", 1991) şair Memmed Aslanın yazdığı müqeddimeden séçdiyimiz bu cümlede bir heqiqet var - canlı heyat heqiqeti. Men İslamın yaradıcılığına ve şehsiyyetine yaxından beled olduğum üçün o heqiqetin bedii qiyafesini yaxşı göre bilirem…

İ. Türkay 70-ci illerde edebiyyata gelib. İlk şé'rlerine xalq şairi Resul Rıza "Uğurlu yol" yazanda genc şairin ilham çeşmesi bir az da gurlaşmağa, fikir, düşünce dünyası bir az da génişlenmeye başladı. Söz senetinin ağır sınaqlarından géçe-géçe indiki "boy artımına" qeder yol gelen İslamın artıq béşinci kitabı işıq üzü görüb. Yaşıdları arasında obrazlı, sakit axarlı, tebii şé'rleri ile séçilen şair bu kitabında da müxtelif "ayrıcların" dumanında azmadan öz en'enevi yolunu gétmiş, ruhundan, varlığından qopan duyğularının dilmacına çévrilmişdir:

Alıb ömrümüzü aparır
iller,
Bél bağlamaq olmur bahara,
yaza,
Qovur bir-birini aylar,
fesiller,
Çiçekler boy atır üzü
payıza;
Gözümde açılır, solur
tebiet –
Arxada hesret var,
qarşıda hesret.

İslamın poéziyasında qoşma duruluğu, geraylı zümzümesi, bayatı bestesi var. Şübhesiz ki, bu ovqat onun yazılarına xalq ruhundan süzülür. Bu ruhda köklenen şair forma-mezmun vehdeti yaradarken sade sözlerden, isti ifadelerden istifade étmeyi üstün tutur ve hemin ifade çalarları gözü, könlü oxşayır:

Bir an kimi géçen aydan,
Günden gözüm su içmeyir.
Dünen torpağa sepdiyim
Denden gözüm su içmeyir.

İ. Türkayın şé'rlerinde daxili bir sızıltı, gizilti hiss olunur. Bu onun yaradıcılığı üçün péssimist atribut déyil. Prédméte, obyékte poétik baxış ferdi olsa da, bu münasibet şexsi duyğular çévresinden çıxaraq ümumileşir, beşerileşir. Ye'ni ferdi münasibet içtimai münasibete, şexsi yanğı vetendaşlıq yanğısına çévrilir.

"Éşqim Menim Dar Ağacım" kitabında toplanan şé'rlerin esas qayesini mehz bu vetendaşlıq yanğısı, insana insani münasibet duyğusu ilkinliye, saflığa çağırış motivleri teşkil édir.

Buna ne ad vérek

gétme uzağa,
Üzbeüz bir qonşun öle,
gétmirsen.
O tayı bu taya
çağıran çağa,
Bu tayda menimle yola
getmirsen.

Évini "veten", aile üzvlerini "xalq" bilen cılız düşünceli, mehdud fikirli adamların iç üzünü açmaq üçün şair müvafiq épitét ve métaforlardan ustalıqla istifade édir. Béle "patriotların" aqibeti haqqında oxucuya vérilen poétik informasiya öz orijinallığı ile séçilir.

Kitabda toplanan şé'rler bir néçe bölmeye ayrılır: "Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen", "Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek", "Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdur", "Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam" ve "Poémalar". Mövzu é'tibarı ile biri-birinden ayrılan bu bölmeler eslinde şertidir. Ye'ni lirik-émosional çaları, bedii ifade terzi, forma-mezmun vehdetindeki senetkarlıqca oxşar olan bu yazılar tebii ki, ayni ilham menbeyinden qaynaqlanır. Buna göre de oxucu ayrı-ayrı bölmelerdeki şé'rlere ayrı-ayrı ovqatların mehsulu kimi baxa bilmir.

İslamın şé'rlerinde en böyük te'sir qüvvesi ürekden gelib üreye nüfuz éden hisslerle bağlıdır. Şair dünyaya hisslerinin gözü ile baxır, oxucu ile fikir, düşünce déyil, duyğu dilinde danışır. Ona göre de neden yazırsa yazsın, İslamın şé'rlerinden kövreklik yağır. Kitabda toplanan şé'rleri "sarı simi" men déyerdim ki, ana ile bağlı silsiledir.

Ana itkisi müellifin şexsi kederine çévrilse de o, bu itkin tebietle müqayise édib oxşar cizgiler tapır ve gözümüz önünde ümumileşmiş ana obrazı canlanır:

Qeriblik bürüyüb çığırı,
izi,
Göçübdü göllerin sonası,
yoxdu.
Bağların saralıb-solub
benizi-
Éle bil menimtek anası
yoxdu.

İ. Türkayın yéni kitabında toplanan mehebbet şé'rleri de oxucunu qaynar cavanlıq çağlarına-ömrün "qızıl dövrüne" qaytarır. Bu şé'rlerdeki lirik "men" saf me'neviyyatı, yüksek ehlaqi kéyfiyyetleri ile insan taléyinin fövqünde dayanır. Bütün duyğulardan ülvi bildiyimiz mehebbet elçatmaz, ünyetmez zirveden boylanır ve bu zirveni feth étmek yolunda şairin şirin ezablardan başqa beledçisi yoxdur:

Burax heyalımı, zalım
balası,
Çıx gét üreyimden, aman
günüdür.
Éşqim, mehebbetim yatır
div kimi,
Hissimin, duyğumun yaman
günüdür.

"Éşqim menim dar ağacım" kitabındakı "Ayxanın Sualları", "Yalan", "Kölgeler" poémaları da maraqlı te'sir bağışlayır. Güman édirem ki,

müasirlerimizi düşündüren problémlere “güzgü tutan” bu poémalar idéya istikameti ve bedii deyerine göre poéziya heveskarlarının ciddi marağına sebeb olacaqdır. Men İslam Türkaya yéni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Adil Cemil

(19 Avqust 1991-ci İl.)

Yeni Kitab

«ЕШГИМ—

МӘНИМ ДАР АҒАҹЫМ»

«...Onun ilkinliyə tapınan şe'rlərinin ardıcıl dүzsən, bir nəğməsi də gəlb olmayan vaxtlı həyat həkayəsinin «bəpa» edə bilərsən».

İslam Türkayın «Eşgim—mənim dar ağacım» kitabına [«Jazıçı», 1991] şair Məmməd Asланın jazdığı müqəddimədən seçdiyimiz bu cümlədə bir həqiqət var—vaxtlı həyat həqiqətı. Mən İslamın jaradıcılığına və şəxsiyyətinə jaxından bələd olduğum üçün o həqiqətin bədii gicafəsinin jaxşı kərə bilirəm...

İ. Türkay 70-ci illərdə ədəbiyyata kəlib. Ilk şe'rlərinə xalq şairi Rəsul Rza «Uğurlu jol» jazanda kənc şairin ilham çeşməsi bir az da kurlaşmağa, fikir, düşüncə dünjası bir az da kənişlənməjə başladı. Səs sənətinin ağır sınaqlarından kecə-kecə indiki «boj artımına» gədər jol kələn Isламын artıq bəşinci kitabı işıq üz kərüb. Jaşıdları arasında obrazlı, saxt axarlı, təbii şe'rləri ilə cecilən şair bu kitabında da müxtəlif «ajrıçıqlarını» dumanında azmadan öz ən'ənəvi jolunu kətmiş, ruhundan, varlığından gopan dүjğularının dilmançısına çevrilmişdir:

Alıb ömrümüz apарır illər,
Bəl bağlamağ olmur bahara,
Jaşa.
Govur bir-birini ajlar,
Fəsillər,
Çiçəklər boj atır üz
najıza;
Közümdə açılır, solur
təbiət —
Arxada həsrət var,
qarşıda həsrət.

Isламын poezisiyasında qoşma dүrulүğü, kərəjlı sүmsүməsi, bəjatı bəstəsi var. Şübhəsiz ki, bu ovqat onun jazılarına xalq ruhundan süzülүr. Bu ruhda kəklənən şair forma-məzmun vəhdəti jaradıcılıq axtarışlarında da müxtəlif dүjğular üjdarı.

Rəssamın özü jaradıcılığı əsasını müxtəlif dүjğular üjdarı. Rəssamın özü jaradıcılığı əsasını müqərrəd ekspressionizm kimi müəjjən edir. O, Azərinformun mühbiri ilə gədim künbəzli salonunda fərdi sərkisinin açılışı, əvvəlki rəssamın Bakı təmaşaçısına təqdim edilməsi daxkən sadə sözlərdən, istifadələrdən istifadə etməjə üstün tutur və hamını ifadə vasitələri közү, kəmiy oxşajır:

Bir an kimi kəcən ajdan,
Küydən közүm sү içməjir.
Dünən torpağa səpdiyim
Dəndən közүm sү içməjir.

İ. Türkajın şe'rlərində daxili bir sızıltı, kizilti hiss olunur. Bu onun jaradıcılığı üçün nəsimist xarakter bütövlüyü dejil. Predmetə, obyektə poetik baxış fərdi olsa da, bu münasibət şəxsi dүjğular çevrəsindən çıxaraq ümumiləşir, bəşəriləşir. Jə'ni fərdi münasibət ictimai münasibətə, şəxsi janrı bətəndaşlıq janrısına çevrilir.

«Eşgim — mənim dar ağacım» kitabında toplanan şe'rlərin əsas gəjəsini məhz bu bətəndaşlıq janrısı, insana insanı münasibət dүjğusu, ilkinliyə, saflığa çağırış motivləri təşkil edir.

Buna nə ad verək,
ketmə üzəyə,
Üzbəüz bir güşün elə,
ketmirsən.

O taja bu taja
çağırsan çağa,
Bu tajda mənimlə jola
ketmirsən.

Evinki «bətən», anlə üzlərini «xalq» bilən çılız dүşünçəli, məhdud fikirli adamların ic üzünü açmağ üçün şair müxafiz epitet və metaforalardan ustalıqla istifadə edir. Belə «patriotların» agibəti haqqında oxuyuja verilən poetik informasiya öz orijinallığı ilə cecilir.

Kitabda toplanan şe'rlər bir neçə bölməjə ajrılır: «Bu jol bizi hara çəkir kərəsən», «Hər şeji təzədən başlajam kərək», «Kəlirəm, qarşıma çıxanım joxdur», «Sənsiz, ilkinliyə, saflığa çağırış motivləri təşkil edir.

Buna nə ad verək,
ketmə üzəyə,
Üzbəüz bir güşün elə,
ketmirsən.

O taja bu taja
çağırsan çağa,
Bu tajda mənimlə jola
ketmirsən.

Evinki «bətən», anlə üzlərini «xalq» bilən çılız dүşünçəli, məhdud fikirli adamların ic üzünü açmağ üçün şair müxafiz epitet və metaforalardan ustalıqla istifadə edir. Belə «patriotların» agibəti haqqında oxuyuja verilən poetik informasiya öz orijinallığı ilə cecilir.

Kitabda toplanan şe'rlər bir neçə bölməjə ajrılır: «Bu jol bizi hara çəkir kərəsən», «Hər şeji təzədən başlajam kərək», «Kəlirəm, qarşıma çıxanım joxdur», «Sənsiz üzağlarda sarı jarpağam», və «Poemalar». Mövzu e'tibarı ilə biri-birindən ajrılan bu bölmələr əslində şərtidir. Jə'ni lirik-emosional çaları, bədii ifadə tərzi, forma-məzmun vəhdətindəkı sənətkarlığına oxşar olan bu jazılar təbii ki, ejni ilham mənbəjindən gajnagланır. Buna kərə də oxuçu ajrı-ajrı bölmələrdəki şe'rlərə ajrı-ajrı ovqatlarının məhsulu kimi baxa bilmir.

Isламын şe'rlərində ən bejük tə'sir gүvvəsi ürəkdən kəlib ürəjə nüfuz edən hisslərlə bağlıdır. Şair dünjaja hisslərinin közү ilə baxır, oxuçu ilə fikir, düşüncə dilində dejil, dүjğu dilində danışır. Ona kərə də nədən jazırsa jazsın, Isламын jazıçı jazsın, Isламын şe'rlərindən kəvrəklik jağır. Kitabda toplanan şe'rlərin «sarı simi» mən dejərdim ki, ana ilə bağlı silsilədir.

Ana ətkisi müəllifin şəxsi kədərinə çevrilsə də o, bu ətkini təbiətlə müqajisə edib oxşar cizkilər tapır və közүmüz önündə ümumiləşmiş ana obrazı canlanır:

Qəriblik bürüjüb çıxıpı,
nəm,
Köçүbdү kələrin sonası,
joxdu.
Bağların çaralıb-solub
bənizi—
Elə bil mehribtək anası
joxdu.

İ. Türkajın jeni kitabında toplanan məhəbbət şe'rlərini də oxuçunu qajnar vaxtlı çağlarına—ömrün «qızıl dəvrünə» qajtarır. Bu şe'rlərdəki lirik «mən» saf mə'nəvijjatı, jüksək əxlaqı kejfijjətləri ilə insan talejinin fəvqündə dajanır. Bütün dүjğulardan ülvi bildijimiz məhəbbət əlvan çalarlarını, ətrafımızı bürüjən gözəllikləri, yaxın və uzaq insanlarımızı, doğma torpağımızı, ana dilimizi, ana təbiətimizi, bir sözlə, bizi bizə bağlajan, bizi bir-birimizə jaxınlaşdıran, bizi bir millət kimi birləşdirən hissləri, duyğuları, ən müqəddəs, ən müqəddəs, ən müqəddəs

- **Edalet Salman:**

Edalet Salman, İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı eseri için bir değerlendirme yazısı yazmıştır:

Arxada Qalan Hesret

Bulaq sakit-sakit çağlayır. Onun suyundan içen yolcu serinleyir, yolların yorğunluğunu unudur. Esl isté'dad sahibleri de béledir. Oxuçu onun şe'rlerini oxuyanda me'nen saflaşır, zövq alır, illerin yorğunluğunu unudur. <<Arxada Hesret Var…>> kitabındakı şé'rler de mene bu te'siri bağışladı. Bu kitab İslam Türkay'ın oxucularla üçüncü görüşüdür. İslam edebî gencliyin isté'dadlı nümayendelerindendir. Onun imzası bize <<Bir Gün Geler>> ve <<Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek>> kitablarından tanışdır.

Ana vetenimiz, ana torpağımız, ana dilimiz, ömür serhedlerine sığışmayan insan-dünya ile üzbeüz dayanan müasirimiz genç müellifin yaradıcılığında aparıcı mövzulardır. O, bu mövzulara vetendaşlıq mövqéyinden yanaşır, onu narahat éden meselelere öz münasibetini bildirmekten çekinmir. <<Şeherde Ayaqlar Deymir Toprağa>> şé'rinde olduğu kimi:

Ağaclar böyümür kenddeki kimi,

Etri oğurlanır çiçeyin, gülün.

Bu şeher qoynuna yığıb alemi,

Deyişir dilini obanın élin

<<Bu Gün Sabah>>, <<Veten>>, <<Xezer Haqqında Düşünceler>>, <<Arazdan Çox Yazan Bir Şaire>> şé'rlerinde de müellifin feal heyat mövqéyini görürük.

<<Sessiz Gülleler>> silsilesindeki şé'rlerde cemiyyetimize yad ünsürlerin tenqidi ve ifşası esas yér tutur. <<Aşıq Edaletin Neğmeleri>> silsilesinden olan şé'rler de özlüyünde gözeldir. Lakin bu şé'rlerin bedii siqleti, émosional te'siri zeifdir. Bu, yeqin ki, poétik axtarışda olan bir şair üçün geçici haldır.

<<Kölgeler>> ve <<Ömrün Serhedleri>> poémaları gösterir ki, genc şair yaradıcılığının püxteleşme dövrünü kéçirir. O, heyat hadiselerine aşkarlıq mövqéyinden yanaşır, onları felsefi baxımdan xaraqtérize étmeye çalışır. Bu da onun poétik imkanlarının üze çıxmasına tekan vérir.

Qéydlerimi bu inamla bitirmek isteyirem ki, İslam Türkay öz mövzu dairesinin génişliyi qayğısına qalacaq, bizi yéni poétik tapıntılarla daha çox sévindirecekdir.

Edalet Salman

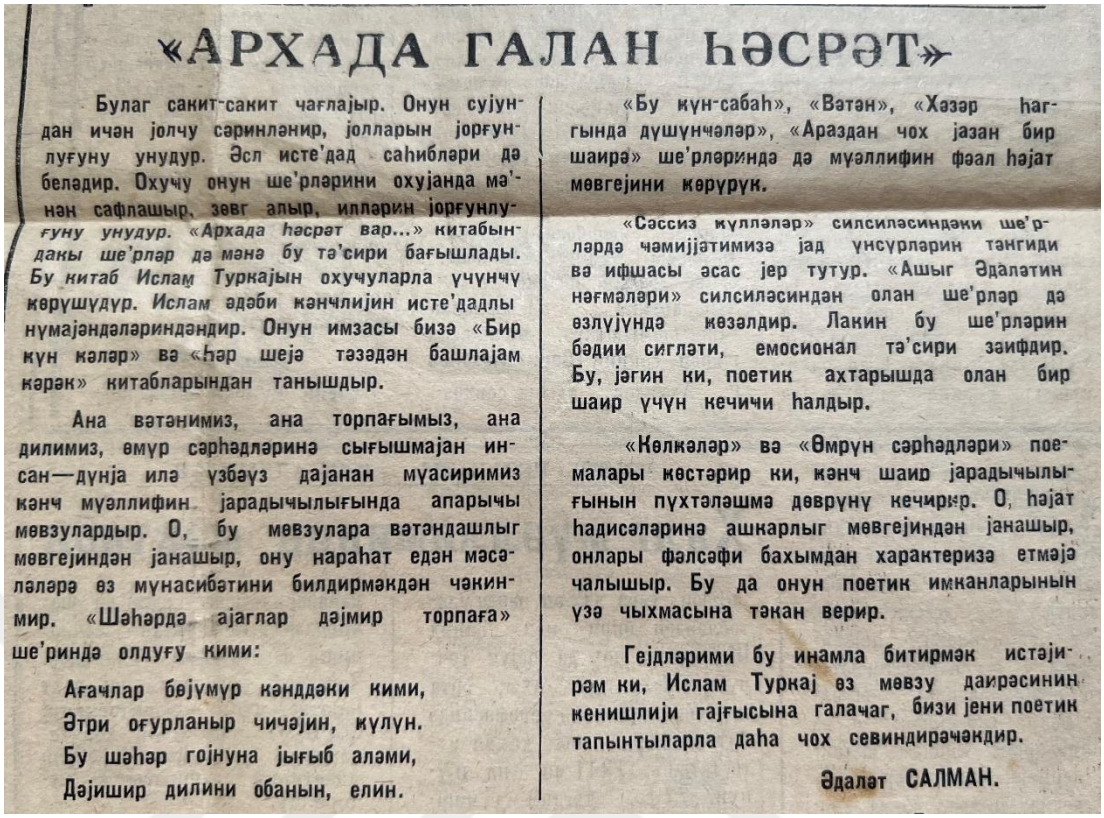

«АРХАДА ГАЛАН ҺӘСРӘТ»

Булаг сакит-сакит чағлајыр. Онун сујундан ичән јолчу сәринләнир, јолларын јорғунлуғуну унудур. Әсл исте'дад саһибләри дә белә дир. Охучу онун ше'рләрини охујанда мә'нән сафлашыр, зөвг алыр, илләрин јорғунлуғуну унудур. «Архада һәсрәт вар...» китабындакы ше'рләр дә мәнә бу тә'сири бағышлады. Бу китаб Ислам Туркајын охучуларла үчүнчү көрүшүдүр. Ислам әдәби кәнчлијин исте'дадлы нүмајәндәләриндәндир. Онун имзасы бизә «Бир күн кәләр» вә «Һәр шеја тәзәдән башлајам көрәк» китабларындан танышдыр.

Ана вәтәнимиз, ана торпағымыз, ана дилимиз, өмүр сәһәдләринә сығышмајан инсан—дүнја илә үзбәүз дајанан мүасиримиз кәнч мүәллифин јарадычылығында апарычы мөвзулардыр. О, бу мөвзулара вәтәндашлыг мөвгејиндән јанашыр, ону нараһат едән мәсәләләрә өз мүнасибәтини билдирмәкдән чәкинмир. «Шәһәрдә ајаглар дәјмир торпаға» ше'риндә олдуғу кими:

Ағачлар бөјүмүр кәндәки кими,
Әтри оғурланыр чичәјин, күлүн.
Бу шәһәр гојнуна јығыб аләми,
Дәјишир дилини обанын, елин.

«Бу күн-сабаһ», «Вәтән», «Хәзәр һагғында дүшүнчәләр», «Араздан чох јазан бир шаирә» ше'рләриндә дә мүәллифин фәал һәјат мөвгејини көрүрүк.

«Сәссиз күлләләр» силсиләсиндәки ше'рләрдә чәмијјәтимизә јад үнсүрләрин тәнгиди вә ифшасы әсас јер тутур. «Ашыг Әдаләтин нәғмәләри» силсиләсиндән олан ше'рләр дә өзлүјүндә көзәлдир. Лакин бу ше'рләрин бәдии сигләти, емосионал тә'сири зәифдир. Бу, јәгин ки, поетик ахтарышда олан бир шаир үчүн кечичи һалдыр.

«Көлкәләр» вә «Өмрүн сәһәдләри» поемалары көстәрир ки, кәнч шаир јарадычылығынын пүхтәләшмә дөврүнү кечирир. О, һәјат һадисәләринә ашкарлыг мөвгејиндән јанашыр, онлары фәлсәфи бахымдан характеризә етмәјә чалышыр. Бу да онун поетик имканларынын үзә чыхмасына тәкан верир.

Гејдләримиз бу инамла битирмәк истәјирәм ки, Ислам Туркај өз мөвзу даирәсинин кенишлији гајғысына галачаг, бизи јени поетик тапынтыларла даһа чох севиндирәчәкдир.

Әдаләт САЛМАН.

Resim 33: Edalet Salman'ın İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı kitabı için yazdığı gazete yazısının görüntüsü

- **Eli Çerkezoğlu:**

Eli Çerkezoğlu'nun İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısı aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

> Onu 15 ildir tanıyıram. Onda nece idise, indi de éledir. Olsa-olsa, bir az qayğıları artıb, bir az da ağrıları çoxalıb. İslamın "Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek" étirafı bu iller erzinde başımda dolanıb. Hemişe de fikirleşmişem ki, ne qeder tezeden başlasam da, yéne bundan uğurlu-urvatlı olmayacaq.
>
> O ilden bu ile çox şéy deyişdi. Qosqoca bir impériya dağıldı, néçe ağırşaqqalı kişi quru yurdda qaldı, néçe yétimin eli pula çatdı, hökumet deyişdi, qanun deyişdi, defter-kitab deyişdi, adamlar da deyişdiler… Amma İslamın tükü de terpenmedi. Üreyinin üstüne eyildi, üzünü qınaqdan, başını qaxıncdan qorudu. Tanıdığım az adamlardan biri kimi İslamın da sözden, şérden o yana yolu yoxdur. Yazsa da yazmasa da ömrünü şér havasında sürüb gédecek. İslam budur, her kimdirse, özüdür, sözü de özü kimi semimidir.
>
> Eli Çerkezoğlu

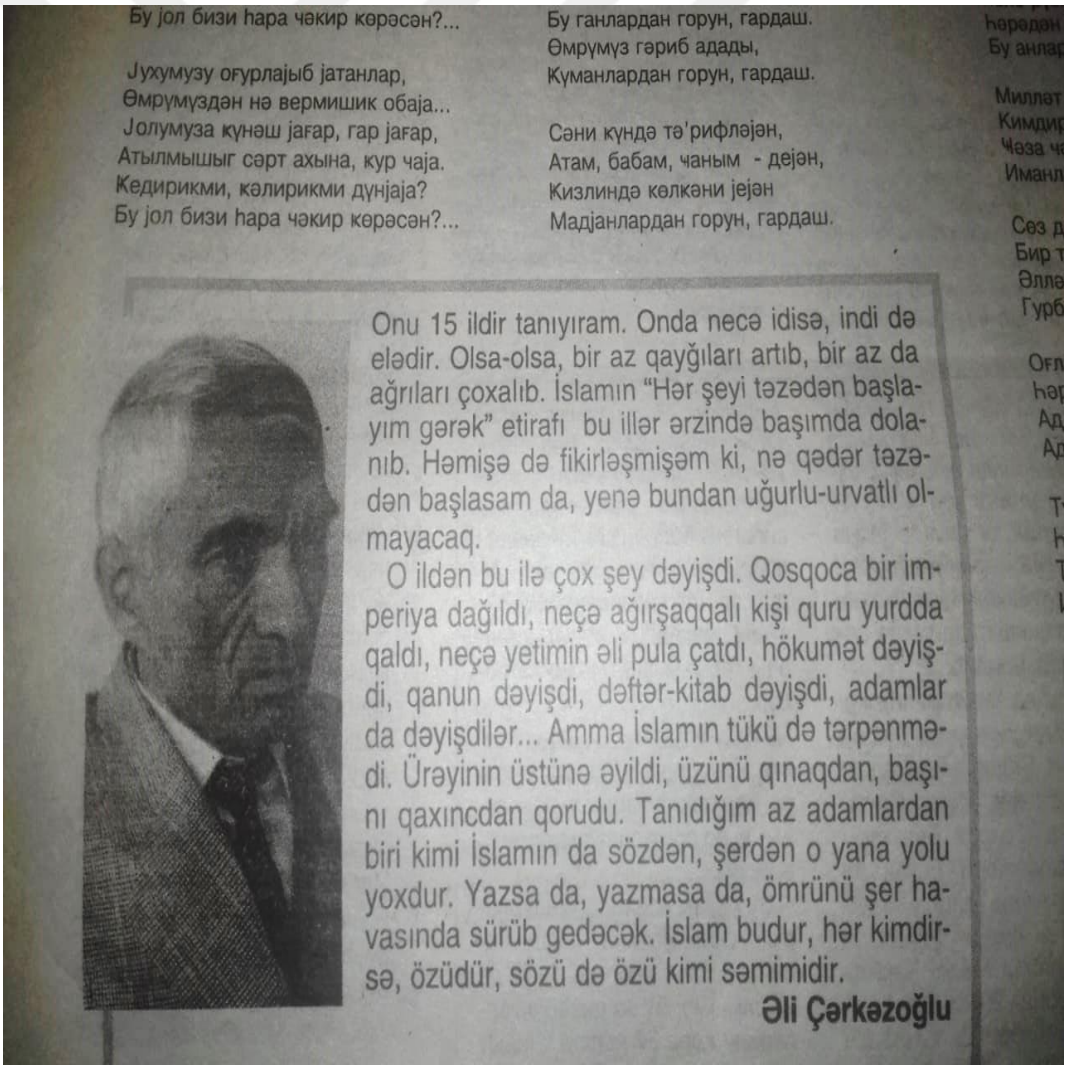

Бу јол бизи һара чәкир көрәсән?...

Јухумузу оғурлајыб јатанлар,
Өмрүмүздән нә вермишик обаја...
Јолумуза күнәш јағар, гар јағар,
Атылмышыг сәрт ахына, кур чаја.
Кедирикми, кәлирикми дүнјаја?
Бу јол бизи һара чәкир көрәсән?...

Бу ганлардан горун, гардаш.
Өмрүмүз гәриб адады,
Қуманлардан горун, гардаш.

Сәни күндә тә'рифләјән,
Атам, бабам, чаным - дејән,
Кизлиндә көлкәни јејән
Мадјанлардан горун, гардаш.

Onu 15 ildir tanıyıram. Onda necə idisə, indi də elədir. Olsa-olsa, bir az qayğıları artıb, bir az da ağrıları çoxalıb. İslamın "Hər şeyi təzədən başlayım gərək" etirafı bu illər ərzində başımda dolanıb. Həmişə də fikirləşmişəm ki, nə qədər təzədən başlasam da, yenə bundan uğurlu-urvatlı olmayacaq.

O ildən bu ilə çox şey dəyişdi. Qosqoca bir imperiya dağıldı, neçə ağırşaqqalı kişi quru yurdda qaldı, neçə yetimin əli pula çatdı, hökumət dəyişdi, qanun dəyişdi, dəftər-kitab dəyişdi, adamlar da dəyişdilər... Amma İslamın tükü də tərpənmədi. Ürəyinin üstünə əyildi, üzünü qınaqdan, başını qaxıncdan qorudu. Tanıdığım az adamlardan biri kimi İslamın da sözdən, şerdən o yana yolu yoxdur. Yazsa da, yazmasa da, ömrünü şer havasında sürüb gedəcək. İslam budur, hər kimdirsə, özüdür, sözü də özü kimi səmimidir.

Əli Çərkəzoğlu

Resim 34: Eli Çerkezoğlu'nun İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısı

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Dil, en geniş anlamıyla, en az iki varlık arasında karşılıklı anlaşmayı sağlayan bir işaretler sistemi olarak tarif edilir (Gemalmaz, 1989: 6). Bir diğer yandan ise dil, insanoğlunun kendi soyundan olanlarla ve başkalarıyla ihtiyaç duyduğu her alanda iletişim kurabilmek için bilmek ve kullanmak zorunda olduğu bir araç olarak ifade edilir (Alyılmaz, 2018: 2453). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, dünyadaki bütün doğal dillerde olduğu gibi Türkçe de kendi dil ögeleri vasıtasıyla sahip olduğu iletişimsel işleviyle ön plana çıkmaktadır.

Bir varlık (nesne, oluş, kılış) hakkında zihinde yer alan genel düşünceye kavram (mefhum / concept) denir. Dil, kavramlar arasındaki ilişkileri ifade etmek ve yeni kavram ilişkilerinin kurulmasını sağlamak ihtiyacından doğmuştur. Kavramlar arasındaki ilişki, konuşma dillerinde, bunların dildeki sesli işaretleri olan dil ögeleri (monémes) vasıtasıyla kurulur (Gemalmaz, 1989: 4-5; Alyılmaz, 2020: 2.). Dil ögeleri; anlam ögeleri (bağımsız ögeler = monémes autonomes) ve görev ögeleri (bağımlı ögeler = monémes fonctionnels) olmak üzere iki grupta toplanır (Gemalmaz, 2010: 191; Alyılmaz, 2020: 2).

Türkçe'de anlamlı dil ögeleri, ad türünden kavram işaretleri (adlar / isimler, zamirler / adıllar, sıfatlar / önadlar, zarflar / belirteçler) ve eylem türünden kavram işaretleri (basit, türemiş, birleşik eylemler) olmak üzere ikiye ayrılır. Görevli dil ögeleri ise; ekler (ek+ekler, ek+edatlar), ilgeçler / edatlar ve bağlaçlardır (Gemalmaz, 1992: 153-165; Alyılmaz, 1994: 50; Mert, 2002: 14-17; Mert, 2003: 25-32; Mert, 2008: 1-2; Alyılmaz, 2017: 3).

Tablo 2: İslam Türkay'ın Eserlerinde Anlamlı ve Görevli Dil Ögelerinin İncelenme Şeması

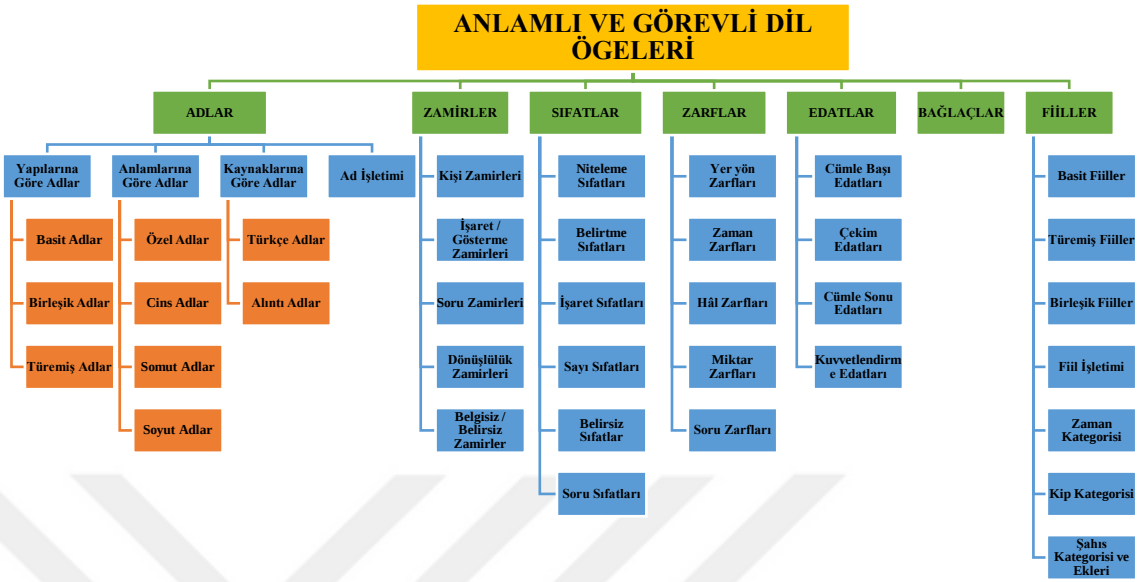

2.1. Adlar (İng. substantive, noun; Alm. Substantiv, Gegenstandswort, Nomen; Fr. Substantif, nom; Azb. İsim)

Adlar, evrendeki canlı-cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut-soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerdir (Korkmaz, 2014: 229). Adlar, bir dilin söz varlığı içerisinde nicelik bakımından oldukça önemli bir yere sahiplerdir.

Bağımsız, öncül ve sözlüksel dil birimi özelliği gösteren adlar, dilde tek başına kullanıma çıkma hakkına sahiptir. Ancak adların sistemde sürekli tek başına hareket etmeleri söz konusu değildir. Bu nedenle daha geniş kavramları ifade etmek için diğer dil birimleriyle ilişki kurma zorunluluğu ortaya çıkar (Üstünova, 2018: 56).

> Adlar, sıfat, zarf veya zamir olma özelliklerine söz dizimi içerisinde kavuşurlar. Yani adlar sözlükten çıkarılmadıkları sürece ad kullanımındadırlar. Kendi başlarına var olabilen yani anlamlı dil ögelerinden biri olan adların cümledeki kullanımları ise özne ve nesne olarak kullanılmalarıyla gerçekleşir. Yani bir sözcük, söz diziminde özne veya nesne olarak kullanılmamışsa, ad olarak kullanılmamış; sıfat, zarf, zamir, eylem adı veya edat olarak kullanılmış demektir (Karaağaç, 2018: 31).

Türkay'ın şiirlerinde yer alan adlar; yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik adlar olmak üzere incelenmiştir.

2.1.1. Yapılarına Göre Adlar

2.1.1.1. Basit adlar (İng. Simple Noun; Alm. Einfaches; Fr. Nom Simple; Azb. İsmin Adlıg Halı)

Basit adlar, üzerine herhangi bir yapım eki almayan, daha basit kök ve ek ögelerine ayrılamayan adlardır. Bu tür adlar, kök niteliğinde olduklarından, sayıca sınırlıdırlar.

Kökler, ister isim kökü ister fiil kökü olsun yeni kelime yapımında üstlenmiş oldukları rol bakımından oldukça önemlidirler. Çünkü, Türkçe için kök olmadan yeni kelime türetmek mümkün değildir. Türkay'ın eserlerinde yer alan basit adlar şu örneklerle dikkatlere sunulmuştur:

ay: *ay*

Yolumuza baxan **ay**mı mayakmı?! (ÉMDA / Yol)

an: *kısa bir zaman dilimi*

su: *su*[9]

Bir **an** kimi kéçen aydan,

Günden gözüm **su** içmeyir. (ÉMDA / Senden Gözüm Su İçmeyir)

ayı: *ayı*

Tülküler qalıb bir yana

Dünyanı **ayı** tovlayır (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

ata: *ata*

Ata yurdum, qayıtmışam qonağın kimi, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

sağ: *solun zıt tarafı, sağ*

Sağ eli, déyirem, <<qardaş>> başına (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

buz: *buz*

Buz suyundan içdiler, (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

bal: *bal*

Şirin bir xeyal kimi,

Yuxuları **bal** kimi

Géceler... (BGG / Géceler)

ana: *anne*

Payız qanad germiş bağçalarsınız,

İller saçınızda dincelir, **ana**. (BGG / Ata ve Anama)

den: *taneli bitkilerin ürünü, tohumu*

çen: *duman, sis, pus*

Tarlasında sünbül oldum, **den** oldum,

Yaylasında duman oldum, **çen** oldum, (HTBG / Memmed Araza Mektub)

[9]**gözü su içme-:** *inanma-, itimat etme-, şüphe et-* (Altaylı, 1994: 558).

qoç: *koç*

Baş vurdular zemilere,
Demir atlı **qoç** igidler (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

un: *un*

Bir çuval **un** gelib kéçdi elekden,
Eledi, eledi, görün néyledi. (HTBG / Elek)

kül: *kül*
gün: *gün*
il: *yıl, sene*

Ürek alışdı **kül** oldu,
Ondan mene bir xeber dé.
Bir **gün** san ki bir **il** oldu,
Ondan mene bir xeber dé. (YŞ/ Bir Xeber Dé)

acı: *acı*
duz: *tuz*

Düşersen yarama **acı duz** kimi,
Yanıb-yaxılaram, men susuz kimi... (YŞ / Unudacağam)

él: *ülke*
oba: *birkaç haneden oluşan küçük köy*
baba: *dede*

Böyü, boy at, sév **él**ini, **oba**nı,
Qoy men alım her ağrını-qadanı.
Bir gün ölsem kim ağlayar **baba**nı?
Göz yaşından bir az saxla, ağlama... (YŞ / Ağlama)

2.1.1.2. Türemiş adlar (İng. Derived Noun, Derivative; Alm. Abgeleitetes Nomen; Fr. Nom Dérivé; Azb. Düzeltme İsimler)

Dil, sürekli gelişen ve değişen dinamik bir yapıda olması dolayısıyla, toplumsal gereksinimlere göre ya yeni kelimeler üretir ya da başka dillerden bazı kelimeleri kendine katarak söz varlığını artırır. Sondan eklemeli bir dil yapısında olan Türkçede "eklerin bir bölümü kök ya da taban dediğimiz biçimlerden değişik anlamda sözcükler yapar, bir bölümü de yapısal ilişkileri düzenler" (Demircan, 1977: 95).

Dillerin sözcük hazinesini zenginleştiren, düşünüşü geliştiren, eski kök ve eski eklerden, yeni yeni sözcük yaratma gücüdür (Hatiboğlu, 1981: 5). Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Azerbaycan Türkçesinde de sözcük türetme yollarından biri isim ya da fiil kök, köken veya gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek yeni kavram işaretleri meydana getirme yöntemidir.

"Dilde yaranan adlar ilk dövrlerde tekhécalı sözlerden ibaret olsa da zaman kéçdikce sözlerin quruluşunda da müeyyen deyişiklikler baş vérmiş, onların bezilerinin sonuna şekilciler artırmaqla yéni menalı sözler düzeldilmiş, bezileri ise qoşalaşaraq, yeni iki, yaxud üç söz birleşerek tamamile yéni mena bildiren bir söze çévrilmişdir" (Zeynal, 2011: 100).

Türkçede ad kök ve gövdelerine getirilen ekler ile fiil kök ve gövdelerine getirilen ekler birbirinden farklıdır. Ayrıca bu ekler türettikleri kelimelerin ad ya da fiil oluşlarına göre birbirlerinden ayrılırlar. Bu sebeple de kelime türetirken kullanılan dört farklı ek türü vardır. Bunlar;

- İsimden isim türeten ekler
- Fiilden isim türeten ekler
- İsimden fiil türeten ekler
- Fiilden fiil türeten eklerdir (Zeynal, 2011: 107; Korkmaz, 2014: 118).

İslam Türkay'ın şiirlerinde de bu yolla sözcük türetildiği görülmektedir.

2.1.1.2.1. İsimden İsim Yapım Ekleriyle Yapılmış Adlar

İsimden isim yapım ekleriyle yapılmış adlar, isim kök, köken veya gövdelerine isimden isim türetme eklerinin getirilmesiyle elde edilen adlardır (Eliyev, 2011: 24-25; Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 57; Balayeva vd., 2012: 50). İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan isimden isim yapım ekleriyle yapılmış adlardan bazıları şöyledir:

- **/+Ac/**

qul+**ac:** *kulaç*

Bir **qulac** kenmed idi; (ÉMDA / Orda Bir Söyüd Gördüm)

yam+**ac:** *yamaç (dağ)*

Üstünden yol çekdiler,
Yamacını ekdiler; (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

- **/+AK/**

qoç**+aq:** *yiğit, cesur*

Dağlar gözümden böyükdü
Gözlerime néce sığır,
Qoçaqdımı? (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

döş**+ek:** *döşek*

Kölge yuxusuna éle bal qatıb,
Ona quru yér de yorğan-**döşek**di. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

et**+ek:** *dağların alt kısmı*

Suyun da öz yéri, öz yatağı var,
Süzülür dağların **etek**lerinden. (ÉMDA / Belke)

köm**+ek:** *yardım*

Év derdi, yémek derdi,
Kimseden **kömek** derdi, (AHV / III. Lövhe)
saz**+aq:** *şiddetli kuru soğuk*
Harda idin kécikmisen dé, niye?
Quşlar köçür, ağarıbsan **sazaq**dan. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

yan+**aq:** *yanak*

Néçe reng deyişir **yanaq**da, üzde (AHV / İkinci Monoloq)

oc+**aq:** *ocak*

Éhéy, kimdir orda **ocaq** qalayan! (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

ür+**ek:** *yürek, kalp*

Ürek yox, dünyadır köksümüzdeki, (BGG / Bir Gün Geler)

ip+**ek:** *ipek*

Bozat nalın itirdi.
İpek yalın itirdi. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

gök+çe+**k:** *güzel, alımlı*

Gezdim başdan-başa Dağkesemen'i,
Gözeller, **göyçek**ler gözümden öpdü. (HTBG / Öpdü)

tozan+**aq:** *rüzgar sonrası kalkan toz*

Tozanaqda yortur yabı,
Daş daşıyır, yoxdur tabı, (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

yalquz+**aq:** *yalnızlık*

Ne seni düşünüm, ne meni düşün,
Yalquzaq teklikden üşürge-üşün... (YŞ / Gizlice)

yığ(ı)n+**aq:** *topluluk, küme; toplanmış, yığılmış insanlar.*

Bu néce **yığnaq**dı, néce mahaldı,
Uşaqlar el çaldı... (YŞ / Alqışlar)

- **/+An/**

oğ(u)l+**an:** *oğlan*

Deli küleklerle dolanan **oğlan** (ÉMDA / Lövhe)

Oğlanla rastlaşanda
Dédi <<- Eye, bura bax, (AHV / I. Lövhe)

er+**en:** *eren, yiğit, yürekli*

Dedi: canım qardaşlar,
Éy igidler, **eren**ler (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

bel+**en:** *dağ yamacı*

Çox yollar dolaşmışam,
Çox **belen**ler aşmışam. (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

- **/+cAK/**

oyun+**caq:** *oyuncaq*

Men-sene **oyuncaq**, sen-uşaq kimi
Meni birdefelik itireceksen. (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

- **/+çıq/**

pal+**çıq:** *çamur, balçık*

Palçıqla malalayır
Divardakı çatları, (ÉMDA / Qırmızı Seher)

yarım+**çıq:** *sona erdirilmemiş, yarım*

Yarımçıqsan her şéyde. (AHV / Sapand Daşı)

- **/+çA/**

bağ+**ça:** *bahçe*

Ömür **bağça**mızı qar alıb gédir, (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Ayıra bilmeyirdim
Bir vaxt qaranı ağdan,
Bostanı **bağça**-bağdan. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

rahat+**ça:** *rahatça, rahat bir şekilde*

Bir parça çörek tapıb,
Rahatça nefes almaq
Hamıya xoş gelecek. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

box+**ça:** *bohça*

Bir **boxça** xatireyem,
Daha yériyen sesem. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

par(e)+**ça:** *parça*

Qerq olan menim gemimdi,
Bir **parça**sı ele gelmez... (GYŞ / Ömrüme Acıyan Gözel)

- **/+çAK/**

bir+**çek:** *alına dökülen saç*

Meni qınamasın, éller, obalar,
Ağ**birçek** neneler, düşgün babalar. (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

göy+**çek:** *güzel, alımlı*

Gezdim başdan-başa Dağkesemeni,
Gözeller, **göyçek**ler gözümden öpdü. (HTBG / Öpdü)

- **/+CI/**

yapın+**cı:** *keçeden yapılan, kolsuz, uzun elbise; kepenek*

Dağlar ağ **yapıncı** géyir eynine, (ÉMDA / Payız)

Çox vaxt év-éşiyi **yapıncı** olub…
Eli tutan günden qurub-yaradıb, (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

ov+**çu:** *avcı*

Ovçu bereye yatdı, (ÉMDA / Yazıqlar)

baş+**çı:** *rehber, önder*

Başçımız qartal idi (ÉMDA / II. Kölge)

yalan+**çı:** *yalancı*

Aldandım **yalançı** parıltılara. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Qıpqırmızı **yalançı**
<<Doğrular>> var dünyada. (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

tercüme+**çi:** *çevirmen*

tenqid+**çi:** *eleştiren kimse*

Bir az **tercümeçi**—bir azca nasir,

Bir az **tenqidçi**di—hamısından kesir… (AHV / Yarımçıq)

kéşik+**çi:** *genelde silahlı nöbetçi*

Qırğıyla Şonqar lele

Kéşikçiydi düzlere. (AHV / II. Kölge)

qoruq+**çu:** *ekin, tarla orman, bostan vs. nöbetçisi*

Düşünürdüm qurtardı.

Müellim tenesi de,

Atamın hedesi de,

Qoruqçunun sesi de

Kendin efsanesi de… (AHV / Birinci Monoloq)

yol+**çu:** *yolcu*

Yollar kenarında ala kölgeler

Uzanıb, yorulan **yolçu**lar kimi… (BGG / Bahar Lövheleri)

hamam+**çı:** *hamam sahibi olan veya hamamda hizmet eden*

Gelib **hamamçı**nın neticeleri,

Meşedi İbadın kötükceleri... (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **/+dAş/ (<da+eş)**

yad+**daş:** *hafıza*

İtdi **yaddaş**ımızdan (ÉMDA / II. Kölge)

Yaddaş varaqlanır (AHV / Yaddaş Varaqlanır)

Fesiller gizlenib **yaddaş**ımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

qar(ın)+**daş:** *kardeş*

Unudulan **qardaş** olur,

Qardaş olan unudulur… (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Qardaş, sabah gel bize,

Qonaq ol bendenize! (AHV / II. Lövhe)

yol+**daş:** *yoldaş, aynı yolda giden*

İtirdim, itirdim yarı, **yoldaş**ı (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Vurma arxasından dostun, **yoldaş**ın.

Kişisen, qarşıdan at, atanda da. (AHV / Béle Maskalanma)

a+**daş** < ad+**daş:** *adaş, aynı ada sahip olanlar*

-Alo, salam, ay **adaş**,

Kéfler-ehvallar, qardaş!.. (AHV / II. Lövhe)

sir+**daş:** *sırlarını birbirleriyle paylaşıp saklayabilen kimseler*

Dostdan, aşinadan, **sirdaş**dan uzaq (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

- **/+dUz/**

ul+**duz:** *yıldız*

Gülür gözün **ulduz**ları, (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

Göresen iynenin **ulduz**u qeder

Könlünde, gözünde senin varammı?.. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Gözüm baxa-baxa axır **ulduz**lar, (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

gün+**düz:** *gündüz*

İtdi qara kölgesi,

Gécesi **gündüz** oldu… (AHV / Méşenin Nağılı)

- **/+el/**

göz+**el:** *güzel*

Ne **gözel** yayılıb sürü çemende, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

O çinar kölgesinde

Kéçib **gözel** günlerim (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Menim gözlerimde güzgülen, gülüm,

En **gözel** gösterer gözlerim seni. (BGG / Kesme Téllerini)

Bax bu **gözel** günlerin

Elini sıxdıq—dédi. (HTBG / Hüseyn Cavide)

öz**+el:** *özel*

Bu éli-obanı **özel**leşdirin,

Diri-diri gömün yanar derdleri (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdaları)

- **/+KA/**

baş+**qa:** *başka*

Éh, senden **başqa** kim var, kim olacaq?! (ÉMDA / Bu Gün Bayramındır)

öz+**gé:** *başka, yabancı*

Özgé sürülere qatılar, dinmez, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Baş seninkidi,
Huş **özge**nin.
Ağız seninkidi,
Diş **özge**nin. (AHV / Sapand Daşı)

bir**+ge:** *birlikte, beraber*

Ya **birge** gelen dünyaya,
Ya bir yérde ölek, zalım (ÉMDA / Sen Derdlisen Men Derdliyem)

bel+**ge:** *delil*

Axır öz üreyini
Apardı **belge** kimi… (AHV / Tanış Ünvan)

sıs+**qa:** *ince, zayıf*

Gah durulub axır **sısqa** bulaq kimi. (AHV / Nağıl)

- **/+gü/**

güz+**gü:** *ayna*

Sonra baxıb **güzgü**ye

Güldü gülmeli kimi (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Menim gözlerimde **güzgü**len, gülüm, (BGG / KesmeTéllerini)

- **/+KAn/**

yél+**ken:** *yelken*

Arzum **yélken** açan yere
Gelemmerem, gelemmerem (ÉMDA / Ölemmerem)

- **/+(I)K/, /+(U)K/**

kuy(u)r+**uq:** *kuyruk*

Hele **quyruq**ları qısılmamışdı. (ÉMDA / Lövhe)

kirp-i(ü)+**k:** *kirpik*

Dara téllerini **kirpik**lerimle,
Boyasız-filansız görüm çöhreni. (BGG / Kesme Téllerini)

köt**+ük:** *kütük; kök, soy, boy*

Qızına, göyüne, **kötük**cesine
Emanet, yığılar yapanlara bax! (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **/+Il/**

par+**ıl**+tı: *kıvılcımlanarak ışıklar saçan göz kamaştırıcı ışık*

Aldandım yalançı **parıl**tılara. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

yaş+**ıl:** *yeşil*

Yaşıl yarpaqların uçuşu başlar. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

mış+**ıl** mış+**ıl:** *mışıl mışıl, sakin ve rahat (uyku)*

Yatıb **mışıl-mışıl** bir uşaq kimi.
Yazda gül açacaq otlar, ağaclar: (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

- **/+˚z/**

Bu ek, eski bir çokluk ekinin kalıntısıdır. Zamanla, çokluk fonksiyonunu kaybederek isimden isim yapım eki işlevi kazanmıştır.

Arkaik bir çokluk eki olan; birinci ve ikinci çokluk şahıs zamirlerinde, organ ve boy adlarında karşılaşılan /+ºz/, esas itibarıyla üzerine getirildiği sözcüklere çokluk, genellik ve ikizlik anlamları katmaktadır: Ediz, Oguz (< ok+uz), Kırgız (< kırk+ız), yabız (kötü, kötülük), agız, diz, göz, kögüz (> göğüs), omuz, beniz, boynuz, biz, siz, ikiz, üçüz, dördüz, beşiz… (Alyılmaz, 2020: 199).

ben+**iz:** *beniz, yüz*

Bağların saralıb-solub **beniz**i. (ÉMDA / Hesret Yağışı)

di+**z:** *diz*

Yüyürmeye **diz**immi var. (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

Etirli çiçekler **diz**imden öpdü. (HTBG / Öpdü)

buy(u)n+**uz:** *boynuz*

Gülür gözün ulduzları,
Düşür qoçun **buynuz**ları, (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

ağ+**ız:** *ağız*

Ağız seninkidi,
Diş özgenin. (AHV / Sapand Daşı)

bi+**z:** *biz*

Daş yollar üstünde yaşadıqca **biz**,
Ayaqlar daşlaşır, ürek daşlaşır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

si+**z:** *siz*

Size küsénirem, qartallar, ne qem, (BGG / Zirve)

aya+**z:** *ayaz, kuru soğuk*

Başdaşını öpen **ayaz**am daha. (ÉMDA / Daha)

Orda menim üçün ilıqdır **ayaz**, (AHV / Orda Üfüqlerin Rengi Bembeyaz)

den**+iz:** *deniz*

İşığım can évimdedir,
Denizler, dağlar aşmışam... (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

- **/+lAK/**

yay+**laq:** *yayla*

Qışda évde-éşikde,

Yayda **yaylaq**da idik… (ÉMDA / II. Kölge)

çiye+**lek:** *çilek*

Çiyelek, böyürtikan

Boyasın dodağını, (ÉMDA / Azadlıq)

oy+**laq:** *mesken, yer; düzlük geniş alan*

Bu köçhaköç yox idi,

Élde-**oylaq**da idik. (AHV / II. Kölge)

köy+**nek**[10]: *gömlek, elbise*

Şeherde ayağım deymir torpağa,

Torpaqdan bir **köynek** aralanmışam. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

[10] /+lAK/ ekinin Azerbaycan Türkçesinde çok az örnekte de olsa bazı fonetik değişmelerle kullanıldığı görülmektedir. "Köynek" örneğinde de /+nek+/ eki ile bu fonetik değişiklik karşımıza çıkmaktadır. köng**+lek** köng: deri

yapa+**laq**[11]: *baykuş türü yırtıcı bir kuş*

Adım kor **yapalaq**dı,

Özüm de ki bey quşam. (AHV / II. Kölge)

kepe**+nek:** *kelebek*

Baxıram ömrümün gündoğanına,

Qovardım men sizi **kepenek** kimi. (HTBG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

buz**+laq:** *çokça buz saklanan yer*

Sévginle göm meni **buzlaq**larına. (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

- **/+lI/**

sebir+**li:** *sabırlı*

temkin+**li:** *temkinli*

Sebirli, **temkinli**, abırlı, fağır, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

bağ+**lı:** *bağlanmış, kapanmış*

Burda yolu **bağlı** qalıb filin de, (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

giz+**li:** *gizli*

Sévgi serhedleri **gizli** kéçildi, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

ay+**lı:** *aylı*

ulduz+**lu:** *yıldızlı*

O **aylı-ulduzlu** qızıl bayrağı, (ÉMDA / Kéçerem Qırmızı İşıqda Bir Gün)

göz+**lü:** *gözlü*

Yaşıl **gözlü** bir ümid var gözümde, (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

[11] yap+aku+**laq**

derd+**li:** *dertli*

sedef+**li:** *sedefli*

Qılınc tek **derdli** Arazım,

Vetenin qelbine sancılıb, qalıb.

Vetendir oxuyan **sedefli** sazım

Edalet éşqile yanıb-qaralıb. (AHV / Veten)

alov+**lu:** *alevli*

Alovlu illerde ölüb-itmeyib…

Éndirib göylerden ayı, ulduzu. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

ütü+**lü:** *ütülenmiş*

Kağız güller kimi her şéy **ütülü** (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

fırtına+**lı:** *fırtınalı*

Heyat **fırtınalı** ümman kimidir, (BGG / Bir Gün Geler)

giz+**li:** *gizli*

Düşünürem, qelbinde

Gizli sévgisimi var? (BGG / Géceler)

od+**lu:** *yanan; coşkun*

Odlu könüllerin sehralarında

Qaynar baxışlardan içdi <<Karvan>>ın. (BGG / Karvan)

etir+**li:** *güzel kokusu olan, koku saçan*

Bilmedim ayağım néce sürüşdü,

Etirli çiçekler dizimden öpdü. (HTBG / Öpdü)

qar+**lı:** *karlı*

Belke men **qarlı** qış, o ilk baharmış?.. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

boynuz+**lu:** *boynuzu olan*

Buynuzlu qoçun héyfi

Buynuzsuz qoçda qalmaz (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

yaş+**lı:** *yaşı olan*

Belke indi seksen **yaşlı** qarısan. (YŞ / Hardasan)

arxa+**lı:** *taraftarı, arkası, hısım-akrabası olan*

Yığın başınıza bu manqurdları,

Arxalı köpekler, basın qurdları. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

çiçek+**li:** çiçekli

Kimi yazı gözleyir

Gül-**çiçekli** baharı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

- **/+lIK/, /+lUK/**

adam+**lıq:** *insanlık; temiz ahlaklılık*

Seninki **adamlıq** sarıdan kéçib. (ÉMDA / Kéçib)

şad+**lıq:** *mutluluk*
azad+**lıq:** *özgürlük*
abad+**lıq:** *mamur edilmiş (yer)*

Kırmızı kederdi, o, **şadlıq** déyil,
Bir parça çörekdi, **azadlıq** déyil.
Xaraba könlümdü, **abadlıq** déyil, (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

genc+**lik:** *gençlik*

Genclik hesretile déyinerdi o. (ÉMDA / Hörükler)

boş+**luq:** *boşluk (hissi)*

Üreyinde bir **boşluq** var. (ÉMDA / Nağıl)

yaman+**lıq:** *kötülük*

aman+**lıq:** *emin-amanlık; sükûnet, bir yerde nizamın hüküm sürmesi hâli*

Bundan sonra çetin ki
Bir de **yamanlıq** olar.
Qurd quzuyla otlayar,
Emin-**amanlıq** olar!..>> (AHV / Méşenin Nağılı)

şıltaq+**lıq:** *yaramazlık*

Şıltaqlıq eyleyende
İnadımı yénibler. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

qerib+**lik:** *gariplik, kimsesizlik; yalnızlık*

Qeriblik duyulur doğma sözümde, (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

qohum+**luq:** *akrabalık bağı*
dost+**luq:** *dostluk*

Qohumluq bir yana, **dostluq** bir yana (AHV / Mektub)

uşaq+**lıq:** *çocukluk*

Ömrün o tayında qalıb **uşaqlıq**, (BGG / Menim Üreyimi Üzüme Verin)

elifba**+lıq**: *arama kaydı, fihrist*

Küsdünüz,
Çıxmışdım **elifbalıq**dan. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

qerib+**lik:** *gariplik, kimsesizlik; yalnızlık*
sensiz+**lik:** *sensizlik*

Qeriblik, **sensizlik** alar üstümü, (BGG / Anamı Düşünerken)

ömür+**lük:** *ömürlük, bir ömür boyu*

Könülsüz mehebbet **ömürlük** déyil. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

ara+**lıq:** *iki yerin arası*

Araz **aralıq**da dönüb günaha. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

eskik+**lik:** *yetmezlik, azlık*

Eskiklik getirib éşqim adına,
Déyib ki, salmasın meni yadına. (HTBG / O Qıza Déyin)

xoş+**luq:** *tat, lezzet veren; güzel etki yapan*
boş+**luq:** *boş yer; kayıtsızlık*

Meclis gördüm, **xoşluq** gördüm,
Şerab gördüm, şişlik gördüm,
Haray, yaman **boşluq** gördüm
Dostlarımın sırasında. (HTBG / Geraylı)

yalqız+**lıq:** *yalnızlık*

Yalqızlıqdan dünya mene dar olub, (YŞ / Hardasan)

duman+**lıq:** *karışıklık*

Fikirlerde bir **dumanlıq**
Coşmuş séller tek bulanıq (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

péşman+**lıq:** *pişmanlık*

Oxşayırsan büllur bala
Sen sonrakı **péşmanlıq**san... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

gözel+**lik:** *güzellik*

Daha imana gelirem,
Gözellik imandı, gözel!.. (GYŞ / Gözel)

- **/+man/**

yal+**man:** *yele*

Yéten **yalman**layır seni: "fağırdı" (GYŞ / Qara Öküz)

- **/+Ov/**

bux+**ov:** *otlamak için bırakılan atların ayağına takılan demir; mec. engel*

Buxovlar, xaltalar var. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

til+**ov:** *balık yakalamak için kullanılan olta*

Ellerim sene atılan
tilov kimi... (YŞ / Bombalanmış Xaraba Şeher Kimisen)

kös+**öv:** *bir kısmı yanıp kararmış veya sönmekte olan odun parçası*

Bir ocaqda tüstülenen **kösöv**em... (YŞ / Hardasan)

- **/+sAk/**

qur+**saq:** *kursak*

Qursağım daralıb, me'dem daralıb. (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

- **/+sIl/, /+sUl/**

yox+**sul:** *yoksul, fakir*

İndi **yoxsul** yoxdumu?.. (ÉMDA / Lövhe)

- **/+sIz/, /+sUz/**

xeber+**siz:** *habersiz*

Özünden **xebersiz**, menden **xebersiz** (ÉMDA / O Günden)

qayğı+**sız:** *kaygısız*

Bir **qayğısız** ömür quruyar géder, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

son+**suz:** *sonsuz*

Sonsuz kainatta her şéy qarışıq. (ÉMDA / Kölgeler)

vefa+**sız:** *vefasız*

<<**Vefasız**>> déyirik qoca dünyaya; (AHV / Arxada Hesret Var)

kölge+**siz:** *gölgesiz*

Adam var **kölgesiz** gelib dünyaya
Kölge var yiyesiz dolanır hele… (AHV / Kölgeler)

buynuz+**suz:** *boynuzsuz*

Buynuzlu qoçun héyfi

Buynuzsuz qoçda qalmaz, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

aman+**sız:** *acımasız*

Mene can-can déyen dostum, hemdemim,

Sen déme **amansız** bir yağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

yuxu+**suz:** *uykusuz*

Éle bil **yuxusuz** gécelerimin

Senin téllerine qarası düşüb. (BGG / Kesme Téllerini)

könül+**süz:** *gönülsüz*

Sen menim ümidim, arzum, dileyim,

Könülsüz balı da yéye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

qayğı+**sız:** *kaygısız*

Bir **qayğısız** ömür quruyar géder,

Yüz bahar gelse de güldüre bilmez. (HTBG / Quruyan Ağaclar)

iş+**siz:** *işsiz*

Ayrılıb elimin **işsiz** işinden,

Ayrılıb gözümün axan yaşından

Her şéyi tezeden başlayam gerek. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

su+**suz:** *susuz*

Susuz, cadar-cadar torpaq kimiydin. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Men **susuz**am sen çay kimi uzaqda (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

sen**+siz:** *sensiz*

Sensizliyim saçlarımda qar olub,

Üreyimde yuva salıb keder-qem... (YŞ / Hardasan)

ana+**sız:** *annesiz*

yiye+**siz:** *sahipsiz*

Bir **anasız** sévda meler içimde

Bu **yiyesiz** éşqim ağlar, hardasan (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

- **/+sov/**

deli+**sov:** *hırçın*

Axır düşdüm bu **delisov** séle, of… (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

- **/+tI/, /+tU/**

gürül+**tü:** *gürültü.*

Qulaqlarında

Motorların **gürültü**sü. (ÉMDA / Géce Növbesinden Sonra)

parıl+**tı:** *parıltı*

Aldandım yalançı **parıltı**lara. (AHV / Sene Neylemişem)

sız(ı)l+**tı:** *hoşnutsuzluk, yakınma*

Oxusalar bir kederli, **sızıltı**lı hékayetdi, (AHV / Hezer Haqqında Düşünceler)

2.1.1.2.2. Fiilden İsim Yapım Ekleriyle Yapılmış Adlar

- **/-A/**

géc-**e:** *gece*

Gözlerim **géce**ye öyreşir daha, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

yar-**a:** *yara*

Nedir köksündeki **yara**?! (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

Gédirdin **yara**lı... qelbi qaralı...

Özünden aralı... menden aralı... (YŞ / Arxanca Baxırdım - II)

öt-**e:** *öte, ileri*

Men olam qelbinin dostu, hemdemi,

Öteri[12] olmaya bu arzu, istek. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

il-**e:** *ile*

Bu gün **ile** sabahın

Arasında qapıdır

Géceler... (BGG / Géceler)

gör-**e:** *göre*

Belke buna **göre** qaranquşlar da

Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

çév(i)r-**e:** *çevre, etraf*

Ölmüşlerim kéf-damaqda

Çévremde bir dirim yoxdu. (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

- **/-(A)GAn/**

küs-**eyen:** *çabuk küsen.*

Küseyen olubsan sen uşaq kimi, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

gül-**eyen:** *çok gülen, gülmeyi seven*

Gülsen <<çox **güleyen**di>>.

Sussan <<qaraqabaqdı>>. (AHV / III. Lövhe)

burul-**ğan:** *girdap*

Tufandan, **burulğan**dan

Qartal çıxa bilermi? (AHV / Azadlıq - I)

[12] **öteri:** *yüzeysel, geçici.*

yap-(u)r-**ğan:** *yorgan*

Uyuyub yatasan qara gözlerde,

Baxışı üstünde **yorğan**ın ola... (YŞ / Gözleyenin Ola)

- **/-(A)K/**

qon-**aq:** *konuk, misafir*

Özüm öz évimde **qonaq** kimiyem, (ÉMDA / Gélirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Barı, bilmesinler, bir-birimize

Gelek yuxularda **qonaq** gizlice... (YŞ / Gizlice)

sür-**ek:** *hayvan sürüsü*

Süreyinden uzaq olan, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

bıç-**aq:** *bıçak*

Arxadan vurulan bir **bıçaq** kimi (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

iste-**k:** *istek, arzu*

Dolandı qelbimde min arzu, **istek**, (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

dire-**k:** *direk*

Tikanlı **direk**leri (ÉMDA / Lövhe)

qal-**aq** qal-**aq:** *küme küme, yığın yığın*

Qarşımda **qalaq-qalaq**

Kitablar açıldıqca; (BGG / Ömrün Serhedleri - I)

kövre-**k:** *çabuk ufalanan; zayıf, yufka yürekli*

Yamanca **kövrek** idi,

Héyif, héyif, tek idi… (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

qaç-**aq:** *kaçan kimse*

İşıqları gören kimi

Kölgeler qaçıb gizlenir,

Qaçaqdımı?.. (AHV / Ayxanın Sualları - II)

yat-**aq:** *yatak*

Çekdi eteyimden oğlum – atacan,

Burda yatammıram, **yataq** daralıb. (AHV / Bu Gün Sabah)

dile-**k:** *arzu, istek*

Yaşayır **dilek**lerde

Alov kimi, köz kimi, (AHV / Azadlıq III)

bula-**q:** *pınar*

İten **bulaq**lar tapılar,

Sınıq könüller yapılar. (AHV / Koroğlu Dübéyti)

sor-**aq:** *haber, bilgi; sorularak öğrenilen (şey)*

Géce yarı,

Yéne yoxdu ses-**soraq**, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

cala-**q:** *bir bitkinin başka bir bitkiyle aşılanması sonucu büyüyen kısım*

Çapılmışam, talanmışam,

Yad budağa calanmışam.

Calaq é'tibarsız olar,

Gözel, men kime lazımam? (HTBG / Vetenden Uzaqda)

axsa-**q:** *aksak, topal*

Köç dönür, **axsaq** qabaqda,

Méydan tülkü méydanıdı... (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

batır-**(a)q:** *bayrak*

Min adamın içinde

Bayraq kimi görüner, (GYŞ / Uca Adam)

- **/-(A)l/**

qarta-**l:** *kartal*

Bir zaman **qartal** kimi

Men de qanad çalardım. (ÉMDA / II. Kölge)

saqqa-**l:** *sakal*

Saqqallı bir uşağam

Unut, üreyim, unut! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

- **/-Ar+/**

ax-**ar:** *sürekli akıp giden*

Axırıq vaxt **axar**ında,

Ruhum gözlerimden baxır. (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

- **/-c+/**

sévin-**c:** *sevinç*

Könlümün **sévinc**idi. (ÉMDA / Bu Da Bir Béhanedi)

qılın-**c:** *kılıç*

Ay eyri **qılınc** kimi (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

qaxın-**c:** *başa kakılan şey*

Başına **qaxınc**lar tökülen zaman, (ÉMDA / Xatırla Meni)

inan-**c:** *inanç*

Kéçer aylar, illler, döner dövranlar,

Deyişse **inanc**lar—dinler, imanlar (YŞ / Unuda Bilmedim)

- **/-ce/**

düşün-**ce:** *düşünce*

Géce **düşünce**leri **(**ÉMDA / Géce Düşünceleri)

- **/-GA/**

dal-**ğa:** *dalga*

Dünyam **dalğa**landı, qarışdı yéne. (ÉMDA / Heyat Mehebbetdi)

süpür-**ge:** *süpürge*

Özüne şeref bilir,

Süpürgesi elinde

Yıxılıb ölmesini. (ÉMDA / Lövhe)

debil-**ge:** *miğfer*

Günbezler erlerin **debilqe**sidir,

Qoyublar üstüne, dikeldi belke. (ÉMDA / Daş Méşe)

- **/-I/, /-U/**

öl-**ü:** *ölü*

Bax men **ölü**, siz qalı, (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

sor-**u:** *soru*

Çox **soru**şmaq da olmur, (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

sür-**ü:** *sürü*

Ne gözel yayılıb **sürü** çemende, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

ört-**ü:** *örtü*

Dostluğu <<vér-vérim>>, bazar **örtü**lü… (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

çek-**i:** *bir şeyin terazideki ağırlığı*

Çekisi belke de otuz kilodu.

Yarımçıqlığını anlayır, odu (AHV / Yarımçıq)

ölç-**ü:** *ölçü*

Ölçülü-biçili oluruq temiz

Xeyal qanadlanır, dilek daşlaşır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

dol-**u:** *dolu, boş olmayan*

Cibleri,

Qoynu-qolutuğu

Géceyle **dolu**. (HTBG / Géce Növbesinden Sonra)

yaz-**ı:** *yazı, kader*

Béle oldu bu **yazı**nın ezeli,

Héy varlığım ateşlere qalandı, (YŞ / Hardasan)

- **/-(y)IcI/, /-(y)UcU/**

oxu-**(yu)cu:** *okuyucu*

Oxucum, yatan uşaq

Éle men özüm idim. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

- **/-˚G+/**

böl-**ük:** *parça, kısım*

Her obada bir **bölük** – (ÉMDA / Ayxanın Sualları - VI)

aç-**ıq:** *açık, kapalı olmayan; örtüsüz*

Her yanda üzüne yollar **açıq**dı. (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Gözüm **açıq** olsa béle,

Baxışlarım esir düşüb (HTBG / Karusél)

Göy yurdda sineler **açıq**,

Heyalar mıxdan asılı...

Bozqırda éh neler **açıq**,

Abırlar künce qısılı... (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

hör-**ük:** *örük, örgü*

Azdı baxışlarım, qara **hörük**ler (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

soyu-**q:** *soğuk*
İsti-**soyuq**, şirin-acı

Hamsı birdi: qardaş-bacı. (ÉMDA / Derdim Dünya Yaşındaymış)

işı-**q:** *ışık*

Her baxış bir ümid, bir ulduz **işıq**. (BGG / Bir Gün Geler)

İşıq[13] düşen yére papaq tıxayın,

Doğrunun başından basın, xıxayın. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

ayrıl-**ıq:** *ayrılık*

Ayrılıq onları yandırıb-yaxıb. (BGG / Daş Méşe)

köp(ür)-**ük:** *köpük*

Yazda **köpük**lendi héy çiçek-çiçek, (BGG / Dağ Çayı)

çürü-**k:** *çürük*

Bir **çürük** qoz déyildin,

Yağlı badam éledik. (AHV / Tanış Ünvan)

ay-**ıq:** *uyanık, anlayışlı*

Bir azca **ayıq**dı, bir azca kéydi,

Dünyada sévdiyi mezedi-méydi. (AHV / Yarımçıq)

[13] <*yaşu- (> *yışu-) > ışı-k

bedü-**k** > böyü-**k:** *büyük*

Böyük dédi—qanundur,

Öceşib behs éyleme! (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

bük-**ük:** *bükülmüş, eğilmiş*

Dinme, boynu**bükük** benövşe kimi,

Birce “yox” sözünle durdun qesdime. (YŞ / Dumanda Röya Tek Biten Benövşem)

- **/-ˇş+/**

tanı-**ş:** *tanıdık, bildik*

Anlayıb gördüm ki, dost da, **tanış** da

Birce yaxşı günün ortağı imiş. (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

yağ-**ış:** *yağmur*

Sual yağır **yağış** kimi, (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

döy-**üş:** *kavga, münakaşa*

Döyüş asandı génden. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

yürü-**ş:** *ileriye doğru hareket; akın, hücum*

Üstüme qatar-qatar

Yürüş étdi suallar, (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

bax-**ış:** *bakış*

Açılan sap kimi ayaq izini

Dolardım könlüme **baxış**larımla. (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

alqa-~ alqı-**ş:** *alkış*

Hesretden titreyen yarpaq kimiydin,

Yağırdı taléyin qış **alqış**ları. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

yéri-**ş:** *yürüyüş*

Men, Allahı séven bende,

Yérişin şéytandı, gözel. (GYŞ / Gözel)

gül-**üş:** *gülüş*

Gülürsen, güller açılır,

Gülüşün dermandı, gözel!.. (GYŞ / Gözel)

ud-**uş:** *kazanç, kazanma*

Bu sévdanın yox **uduşu**,

Éşqime nagümanlıqsan… (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

- **/-KAn/**

sürüş-**ken:** *kaygan zemin*

Hava nemişkendi, cığır **sürüşken**,

Palıdlar odlara qalanıb gédir… (ÉMDA / Hesret Yağışı)

- **/-GI/, /-KI/**

duy-**ğu:** *duygu*

Hissimin, **duyğu**mun yaman günüdür. (ÉMDA / Mene İnanma)

sév-**gi:** *sevgi*

Sévgi serhedleri gizli kéçildi, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

udı-g/**ku** < uy(u)-**qu:** *uyku*

Gördüklerim **uyğu** imiş,

Bildim ağlaya-ağlaya. (ÉMDA / Güldüm Ağlaya Ağlaya)

sor-**ğu:** *sorgu*

Öldür **sorğu**-sualsız! (ÉMDA / Qanlı Géce)

- **/-GUn/**

düş-**gün:** *ihtiyar, hasta*

Ağbürçek neneler, **düşgün** babalar. (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

coş-**qun:** *çoşkun*

Coşqun dalğalardan bézib géderem. (ÉMDA / Mene İnanma)

sol-**ğun:** *solmuş, canlı olmayan*

Seher alayuxulu,

Bir **solğun** beniziydi. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

vur-**ğun:** *aşık olmuş, tutkun; kişi adı*

Vurğunun üreyinde

Xerçenge döndü, şair! (HTBG / Hüséyn Cavide)

qaç-**qın:** *herhangi bir sebeple yurdunu yuvasını terk etmiş kimse*

Soyun **qaçqın**ların malını soyun,

Adına pay yazıb ölünü soyun. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

poz-**ğun:** *ahlaksız, kötü*

Milletden dem vurur gedanın biri,

Dövletden danışır **pozğun**un eri (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

- **/-(I)m/, /-(U)m/**

döz-**üm:** *tahammül etme, katlanma*

Zara gelib döze bilmir **dözüm** de. (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

as-**ım** as-**ım:** *küme küme; salkım salkım*

Göyler **asım-asım** bulud getirdi, (BGG / Alqışlar)

öl-**üm:** *ölüm*

Ölüm vaxtı ayağıma geldi o, (HTBG / Memmed Araza Mektub)

ud-**um:** *yudum*

Birce **udum** su içib,

Ara vér nefesine; (AHV / Azadlıq - IV)

uç(u)r-**um:** *uçurum*

Uçrumda biten velesdim,

Derin qatlara telesdim. (AHV / Sévgim Mene Qenim Oldu)

yét-**im:** *babasını kaybeden kimse*

Yanıb, men bu éşqin külü olacam,

Bir **yétim** feryadın zili olacam... (YŞ / Unudacağam)

- **/-mA/**

doğ-**ma:** *bir kimsenin hayata göz açtığı yer; en yakın, en sevilen*

Qeriblik duyulur **doğma** sözümde. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

dola-**ma:** *dolambaçlı*

Dolama dağ yolu aşırımların

Asılıb çiyninden héybesi teki. (ÉMDA / Payız)

döşe-**me:** *bir yerin zemini*

Gördü **döşeme** tavan

Éle bil bir az şişib. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

yag(u)-**ma:** *soygun*

Ögéy ne, doğma nedir,

Vexşiş ne, **yağma** nedir? (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

kü-**me:** *ev, barka*

Talé mene **küme** yapdı

Odla suyun arasında. (HTBG / Geraylı)

selle-**me:** *şiddetli yağmur, sağanak*

Ömrüne **sélleme** yağışlar yağır,

Pöhreleyib minbir budaq olmusan, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

zırra-**ma:** *serseri, ahmak; lafını, hareketlerini kontrol etmeyen*

Bu xalqın başına qara daş olan

Zırrama gedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

- **/-mAcA/**

doğ-**maca:** *aynı anne ve babanın evladı olan*

Qardaş qırğını saldıq

Doğmaca évimize. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

tap-**maca:** *bilmece*

Bir **tapmaca** déyim tapın. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

- **/-mAC/, /-BAC/**

gizlen-**paç**[14]**:** *saklambaç*

Menimle **gizlenpaç** oynayan qızın

Bu payız yanında dilim lal olub. (ÉMDA / Payız)

- **/-mAlI/**

yé-**meli:** *yenen, yemek için olan*

Belke **yémeli** şéydi,

Dadı nécedir onun? (ÉMDA / Nağıl)

gül-**meli:** *gülme hissi doğuran*

Sonra baxıb güzgüye

Güldü **gülmeli** kimi: (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

[14]Azerbaycan Türkçesinde **/-mAC/, /-BAC/** eki, fiillerden çeşitli yemek ve oyun isimleri yapar. Yanıltmaç, bulamaç saklambaç vs.

ağla-**malı:** *ağlamaklı, ağlanacak durum*

uğun-**malı:** *çok ağlayıp kendinden geç-; aklı başından git-*

Ağlamalı günlerimde gülümsedim,

Uğunmalı anlarımda gülemmedim, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

- **/-mAn/**

ya-**man:** *kötü, fena*

Ömrü-günü **yaman** vérdim yéle, of… (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

deyir-**man** << tek-ir-**men**: *değirmen*

İş bağ-bostan oldu, haray!

Deyirmanlarda yatmışıq. (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

du-**man:** *duman*

Göyler itirmişdi çeni-**duman**ı.

Başladı, başladı bahar léysanı (BGG / Alqışlar)

az-**man:** *büyük, heybetli*

Éşqim, ağzın açmış **azman** bir dere

Çox azsan, çox azsan, çox azsan, gözel... (YŞ / Belke)

- **/-mUr/**

kö-**mür:** *kömür; kara*

Kömür bextim, kömür gözüm baxar héy… (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

(tamar < *tam-**mır**): *damar*

Serildi qollarıma;

Axdı **damar**larıma, (ÉMDA / I. Kölge)

- **/-˚n/**

biç-**in:** *biçme işi*

ek-**in:** *ekme işi*

Hey **ekin**de **biçin**de… (ÉMDA / Günorta)

tala-**n:** *vurgun, harab olma*

Ömrüm-günüm oldu **talan**, (ÉMDA / Derdim Dünya Yaşındaymış)

gel-**in:** *gelin, evlenecek kız*

Baxardı arxanca anam da herden,

Gelecek **gelin**le öyünerdi o. (ÉMDA / Hörükler)

oy-**un:** *oyun, hile ile kandırma*

Başına iller boyu

Min bir **oyun** açdılar, (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

büt-**ün:** *bütün, tüm*

Onda **bütün** öybaşı

Qedrini bilecek! (AHV / I. Lövhe)

Bütün rengleri bile-bile,

Gözleri güle-güle

Yédek gemisi olasan (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

düy-**ün** (tüg-ün): *düğün, eğlence*

Dağda-bağda oynamaq

Mene toy-**düyün** imiş. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

yığ-**ın:** *yığılmış şeylerin meydana getirdiği bütün*

Ağrı **yığın-yığın**, dağ **yığın-yığın** (AHV / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

yaxı-**n** (<<yagu-**n**): *yakın*

Sağ yanında uyuyurdu

Yaxın dostu-elağacı. (BGG / Qeribe Yuxular)

ax**-ın:** *akın, akma; sel*

Yol olur, **axın** olur.

Ürek haqla olanda (GYŞ / Uca Adam)

- **/-sU/**

tüstü (<tüssü < tütsü < *tütsük): *tütsü, duman*

Başından **tüstü** qalxır,
Sözü alovlanırdı. (ÉMDA / Qanlı Géce)

2.1.1.3. Birleşik Adlar (İng. Compoud Noun; Alm. Zusammengesetztes Nomen; Fr. Nom Composé; Azb. Mürekkeb İsim)

Birleşik sözler, kavram ya da varlığı karşılamak amacıyla, anlam değerlerini yitiren iki veya daha çok sözün birleştirilmesi ile oluşturulan yeni sözlerdir (Atabay vd., 1983: 35; Karaağaç, 2018: 520). Türkçede yeni sözcük türetmek için oldukça sık başvurulan bu yöntemle meydana gelen birleşik sözlerin bir kısmı birleşik fiil, bir kısmı ise birleşik isim yaparlar.

> Türkçede kavram işaretleme söz konusu olduğunda ilk akla gelen metot "kök ya da gövde üzerine yapım eki getirme" olsa da söz konusu metodun belirli bir noktadan sonra kullanılabilirliği zayıftır. Dili kullananlar, insan beyninin çalışma ve algılama biçimine de uygun olarak yeni kavramları işaretlerken (mevcut kavram işaretlerine farklı anlamlar da yükleyerek) birden fazla sözcükten oluşan (çoğunlukla iki veya daha fazla parçalı / sözcüklü) kalıcı kavram işaretleme metotlarını geliştirmişlerdir. Çünkü anlamlı elemanlar arasında yer alan boşluk (space), hem sözcüğün telaffuzunu ve insan beyninin algılamasını kolaylaştırmakta; hem de sözcüğün anlaşılabilirliğini artırmaktadır (Mert, 2008: 4; Alyılmaz, 2018: 13).

Türkay'ın eserlerinde yer alan birleşik adlar, "ad tamlaması yapısındaki adlar" ve "sıfat tamlaması yapısındaki adlar[15]" şeklinde iki başlık altında incelenmiştir.

[15] Ad tamlaması yapısındaki adların ve sıfat tamlaması yapısındaki adların birleşik ad yapması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Semra Alyılmaz, "Türkçede Birden Fazla Anlam Ögesiyle (Sentaktik Yolla) Kavramların İşaretlenmesi", *ÇÜTAD*, 2018, C. 3, S. 1, ss. 11-25.

2.1.1.3.1. Ad Tamlaması Yapısındaki Adlar

Belirtisiz isim tamlamaları Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Azerbaycan Türkçesinde de isim yapma yollarının başında gelir. Belirtisiz isim tamlamaları, belirtili isim tamlamalarının aksine bir nesnenin, türün adı gibi kullanılırlar (Alyılmaz, 1994: 19). Belirtisiz isim tamlamaları, genellik ifade eder ve belirten ile belirtilen arasında sürekli bir ilişki söz konusudur. Belirtisiz isim tamlamalarında, belirten durumundaki isim ile belirtilen durumundaki isim arasında genel ve kalıcı bir anlam ilişkisi mevcuttur ve birleşik isim grubu oluştururlar. (Alyılmaz, 2003: 157; Özkan ve Sevinçli, 2019: 29).

Belirtisiz isim tamlamaları "**sıfatlarıyla birlikte tamlayan isim + Ø + sıfatlarıyla birlikte tamlanan isim + tamlanan (belirtilen / iyelik) eki**" kuruluşundadır (Alyılmaz, 1994: 19).

Türkay'ın şiirlerinde yer alan belirtisiz ad tamlaması yapısındaki adlar örnekleriyle birlikte dikkatlere sunulmuştur:

yarasa+**Ø** yuva+**sı**: *yarasa yuvası*

Yarasa yuvası olub papaqlar,

Néce baxacaqlar sabah güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

dostluq+**Ø** perde+**si**: *dostluk perdesi*

Dostluq perdesi altda

Çox tufanlar qopardı. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

çörek+**Ø** çanta+**sı**: *çörek çantası*

Üzülmüş çepişden yoxdu xeberi –

Çörek çantasını géyib başına. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

dağ+**Ø** çay+**ı**: *dağ çayı*

Göl oldu… Dözmedi dağ hesretine,

Dağın ayağında öldü **dağ çayı**. (BGG / Dağ Çayı)

payız+**Ø** çiçey+**i**: *sonbahar çiçeği*

Hardasa qar düşdü dağa, dereye,

Üşüdü aranda **payız çiçeyi**. (BGG / Payız)

payız+**Ø** külekler+**i**: *sonbahar rüzgârları*

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer,

Payız külekleri soldura bilmez. (BGG / Quruyan Ağaclar)

dan+**Ø** yér+**i**: *tan yeri*

Géce kéçir **dan yéri** de nese sökülmür, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

novruz+**Ø** gül+**ü**: *nevruz gülü*
Zirvesinde qar altda

Novruz gülü oyandı… (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

şimal+**Ø** külekler+**i**: *kuzey rüzgârları*

Şimal küleklerinden

Başına qar elendi (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

şeher+**Ø** eyvan+**ı**: *şehir eyvanı*

Belke buna göre qaranquşlar da

Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

qış+**Ø** gün+**ü**: *kış günü*

Sen **qış günü**

Sındırdın könlümün penceresini, (AHV / Sapand Daşı)

qu+**Ø** tük+**ü**: *kuş tüyü*

Daş kimi yatırdım torpağın üste

İndi **qu tükü**nde yata bileydim... (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

vatan+**Ø** éşq+**i**: *vatan aşkı*

Veten éşqi nale çeker

Üreyimin yarasında. (HTBG / Geraylı)

dağ+**Ø** lale+**si**: *dağ lalesi*

Özün **dağ lalesi**, sözün benövşe (YŞ / Kéçer)

gül+**Ø** deste+**si**: *gül destesi*

Etrinde çox qoxu duydum

Derilmiş **gül destesi**di... (YŞ / Biri Mene Usta Dédi)

Ekleme: Belirtili isim tamlamalarında ise belirten durumundaki isim, belirtilen durumundaki belirli bir ismi gösterir. Bu iki isim arasındaki ilişki ise belirtisiz isim tamlamalarının aksine özel ve geçicidir (Alyılmaz, 1994: 113; Alyılmaz, 2003: 157).

İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan belirtili isim tamlamaları genel olarak "**(sıfatlarıyla birlikte isim) belirten isim + ilgi eki + (sıfatlarıyla birlikte isim) belirtilen isim + iyelik eki**" kuruluşundan oluşmuştur:

vaxt+**ın** saçlar+**ı**: *vaktin saçları*

Daha **vaxtın saçları**na düşür den,

Nese déyir **tekerlerin harayı**, (ÉMDA / Yol)

biz+**im** xoş günler+**imiz**: *bizim hoş günlerimiz*

Bizim xoş **günlerimiz** (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

göller+**in** sona+**sı**: *göllerin sunası*

Qeriblik bürüyüb cığırı-izi,

Köçübdü **göllerin sonası**, yoxdu. (ÉMDA / Hesret Yağışı)

dağlar+**ın** etek+**ları**: *dağların etekleri*

Suyun da öz yéri, öz yatağı var,

Süzülür **dağların eteklerin**den. (BGG / Od Göyler Oğludur Déyib Babalar)

quşlar+**ın** ses+**i** sorağ+**ı**: *kuşların sesi sedası*

Saatım éle bil yérinde sayır,

Hanı bes **quşların sesi**, **sorağı**? (BGG / Daş Méşe)

lal sular+**ın** qaymağ+**ı**: *lal, dili tutulmuş suların kaymağı*

Güneş yédi **lal suların qaymağı**nı,
Alışdırdı düzler lale çırağını, (BGG / Gel Ay Bahar)

onlar+**ın** ruh+**u**: *onların ruhu*

Olmaq isteyirler hereden bir az,
Onların ruhu da alabezekdir. (AHV / Veten)

sahiller+**in** ağ(ı)z+**ı**: *sahillerin ağzı*

Sahillerin ağzı indi zeher olub, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

üfüqler+**in** reng+**i**: *ufukların rengi*

Orda **üfüqlerin rengi** bembeyaz (AHV / Orda Üfüqlerin Rengi Bembeyaz)

üfüqler+**in** sine+**si**: *ufukların sinesi*

Üfüqlerin sinesimi
yaralandı? Al boyandı… (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

böyükler+**in** yan+**ı**: *büyüklerin yanı*

Böyüklerin yanında
Axı bir heddini bil. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

yaşıl yarpaqlar+**ın** uçuş+**u**: *yeşil yaprakların uçuşu*

Quşlar budağından hele keçmemiş,
Yaşıl **yarpaqların uçuşu** başlar. (HTBG / Quruyan Ağaclar)

qaçqınlar+**ın** mal+**ı**: *kaçkınların malı*
Soyun **qaçqınların malı**nı soyun, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

şimşekler+**in** hirs+**i**: *şimşeklerin hırsı*

Kimse yérden yoxsa sene daş atdı,
Şimşeklerin hirsin ora boşaltdı... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan belirtili isim tamlamalarında üslûpta akıcılık yaratmak için zaman zaman tamlayanın (belirten ögenin) ilgi ekiyle beraber işaretsiz kullanıldığı (**Ø+Ø**) görülmektedir:

(**Ø+Ø**) arzularım: *benim arzularım*

Bu heyatdı: her addımı yarışdı,

Arzularım taléyimle barışdı. (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

(**Ø+Ø**) qedrin: *senin kadrin*

Bir zamanlar men **qedrin**i bilemmeddim, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

(**Ø+Ø**) bağım: *benim bağım*

(**Ø+Ø**) baharım: *benim baharım*

Bağım baharım sola

Seni bağışlamaram. (AHV / Seni Bağışlamaram)

2.1.1.3.2. Sıfat Tamlaması Yapısındaki Adlar

Bu tür tamlamalar, varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini kısacası nasıl olduklarını bildiren niteleme sıfatlarının bir isimle birlikte kullanımından oluşmaktadır. "Niteleme sıfatı + isim" kuruluşundan oluşan bu tür tamlamalar netice itibariyle genel anlamlı bir kelimeyi, kelime grubunu (ismi) ifade ederler (Alyılmaz, 1994: 20).

Türkay'ın şiirlerinde tespit edilen belirtili sıfat tamlamalarının "**niteleme sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim**" şeklinde kurulduğu görülmektedir.

uzun ayrılılıq: *uzun ayrılık*

Bağrımın başını göynetdin yéne,

Uzun ayrılıqdan yar küsen déyil. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

ve'desiz solan lale: *vadesiz solan lale*

qırmızı feryad: *kırmızı feryad*

Dözemmirsen sen hicrana,

Ay **ve'desiz solan lale**,

Bir **qırmızı feryad** olub

Saçlarını yolan lale. (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

yaşıl gözlü bir ümid: *yeşil gözlü bir ümit*

Yaşıl gözlü bir ümid var gözümde,

Kömür bextim, kömür gözüm baxar héy… (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

fırtınalı ümman: *fırtınalı okyanus*

üzen efsanevi adalar: *yüzen efsanevi adalar*

Heyat **fırtınalı ümman** kimidir,
Üzen efsanevi adalarıq biz. (BGG / Bir Gün Geler)

gizli sevgi: *gizli sevgi*

Düşünürem, qelbinde
Gizli sévgisimi var? (BGG / Géceler)

2.1.2. Anlamlarına Göre Adlar

2.1.2.1. Özel Adlar[16] *(İng. Proper noun; Alm. Eigenname; Fr. Nom propre; Azb. Hüsusi isim)*

Özel ad, ses ve heceden cümleye kadar herhangi bir dil biriminin anlam boşalmasına[17] uğratılarak kullanılmasıdır. İnsan bilgilerinin, yani varlık, hareket ve olayların adları, belirli bir yer ve zamanda çeşitli ilgilerle ve dili kullananların ancak küçük bir bölümünün tercihi ile tek tek varlıklara ad olarak verilir (Atabay, 1983: 30; Karaağaç, 2019: 721).

Özel adlar, bir dilin söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Gerek kişi ve yer adları olsun gerekse boy, kavim, millet, devlet adları olsun mensubu bulundukları dilin yalnızca yapısı ve söz dizimi hakkında değil aynı zamanda o

[16] Özel adlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Levent KURGUN, "Özel Ad-Cins Ad Hakkında", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2, 2010, ss. 102-110; Levent KURGUN, "Özel Adlar ve Sözlük Birimleri Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, C. 11, S. 2, 2011, ss. 293-307; Oğuz ERGENE, "Türk Kişi Adlarında Örneklenen Söz Dizimsel Yapılar", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 2, 2016, ss. 626-650; Günay KARAAĞAÇ, "Özel Ad Bilgisi", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 593, 2001, ss. 520-525.

[17] Sözlerin özel ad olarak kullanılabilmesi, ancak onların anlam boşalmasına uğratılmasıyla mümkün olmaktadır. Anlam boşalması, genel sözlük veya söz dizimi birimlerinden birini alıp, toplumun tanıdığı bu söz veya yapıyı, toplumun tanımadığı tek bir varlığa verme eylemidir. Toplumun bütün üyelerince bilinen söz-varlık ilişkisini ortadan kaldırarak, böyle bir ilişki hiç yokmuş gibi davranmak, genel adları anlamsızlaştırmakta ve onların özel bir varlığa verilebilmesini sağlamaktadır; çünkü sosyal, genel ve nedensiz olan söz veya yapının, bireysel, özel ve nedenli olarak kullanımı, anlam boşalmasına yol açar. Dolayısıyla özel adlarda söz, anlamıyla değil, sözü edilen küçük topluluğun başlangıçta kurduğu ilişkinin zamanla unutulması yüzünden sadece sesiyle bir görev üstlenir (Karaağaç, 2019: 722).

milletin tarihi, kültürü, yaşayış ve inanışı, coğrafyası vb. hakkında da önemli bilgiler taşımaktadırlar.

Türkay, şiirlerinde özel ad[18] olarak daha çok kişi adları, ülke ve şehir adları, dağ ve nehir adlarına yer vermiştir. Türkay'ın şiirlerinde tespit ettiğimiz özel adların bir kısmı örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur:

Çıxdı qanadlarım uça bilmedim
Arana, yaylağa, **Kars**a, **Kazağ**a; (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Kim bölüb yurdumuzu,
Yatıbmı qoç **Koroğlu**? (ÉMDA / Lövhe)

Ağrı Dağ ağrım-acımdı,
Savalan beyaz tacımdı. (AHV / Koroğlu Dübeyti)

Türkayam, bu adı qebul éyledim, (AHV / Türkayam)

Yox-yox, incimesin **Himalay**, **Qoşqar**,
Meni qınamasın ne dağ, ne dere. (BGG / Zirve)

Éhéy!.. é…héy!..
Dé hardasan?!
Oğul, oğul. **Cavid**! **Cavid**! (BGG / Bir Ananın Ağısı)

Gezdim başdan-başa **Dağkesemen**i, (HTBG / Öpdü)

Yanırdı üreyim **Qarqar**a gétdim,
Könlümde bir qorxu, bir qara, gétdim. (YŞ / Qarqar Ağıları)

Bextimin, éşqimin qebri qazılıb,
Bu da **Tanrı**dan mı sınaq, gizlice?.. (YŞ / Gizlice)

El açıb göylere, bir çare gezir...
Vurğunun yazdığı o **Humay** kimi, (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

[18] Türkiye Türkçesinin önemli yazım ve noktalama kurallarından biri olan özel adlardan sonra gelen çekim eklerinin kesme işaretiyle ayrılması kuralı Azerbaycan Türkçesinde yoktur; bu ekler özel adlarla birleştirilerek yazılır.

2.1.2.2. Cins Adlar (İng. Common Noun; Alm. Gattungsname; Fr. Nom Commun; Azb. Ümumi İsim)

Cins adlar, aynı türden olan canlı cansız bütün varlık ve kavramlara verilen ortak adlardır. Bu adlar, özel adlarda olduğu gibi belirli tek bir varlık veya nesneyi göstermezler. Aynı türden olan varlık ve kavramlardan birine, bir bölümüne veya hepsine ad olan sözlerdir (Hatiboğlu, 1969: 22; Korkmaz, 2014: 242; Banguoğlu, 2019: 321).

Türkay'ın eserlerinde yer alan cins adların bir kısmını dikkatlere sunmak yararlı olacaktır:

sürü: *sürü*

Né gözel yayılıb **sürü** çemende, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

ovçu: *avcı*
céyran: *ceylan*

Ovçu bereye yatdı,
Céyrana gülle atdı. (ÉMDA / Yazıqlar)

ulduz: *yıldız*

Ulduzlar da avazıyıb dönüb kümüşe. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

torpaq: *toprak*
ağac: *ağaç*
daş: *taş*

Torpaq ol, **ağac** ol, demir ol, **daş** ol,
Kimese gerek ol, kölgesiz olma!.. (AHV / Mektub)

yarpaq: *yaprak*

Başlayıbdı **yarpaq**ların yağışı
Sen ne vaxtın **qönçe**sisen, **gül**üsen? (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

yol: *yol*

Xalqımın qelbine **yol** tapa bilsem
Sanaram en uca zirvedeyem men. (BGG / Zirve)

qoyun: *koyun*

Baba, bu **qoyun**lar mene tanışdı. (BGG / Mene Tanışdı)

könül: *gönül*

Güneş qürub éder, ayaq açar şer,
Görünmez torpağın **könül** hemdemi. (BGG / Géce Düşünceleri)

od: *ateş*

Düşmüşem qeribe ateşe-**od**a,
Gözlerin gözümü bende salıbdır. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

sévinc: *sevinç*

Kimimize fikir, keder,
Kimimize **sévinc** hemdem. (HTBG / Karusél)

géce: *gece*
gündüz: *gündüz*
yuxu: *uyku*

Géceleri **gündüz** oldu
Oğurlandı **yuxu**ları (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

ürek: *yürek*
kül: *kül*

Ürek alışdı **kül** oldu,
Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Ondan Mene Bir Xeber Dé)

saç: *saç*
qar: *kar*
yuva: *yuva*

Sensizliyim **saç**larımda **qar** olub,
Üreyimde **yuva** salıb keder-qem... (YŞ / Hardasan)

ay: *ay*

bulud: *bulut*

göy: *gök*

Ay girdi **bulud**a yéne,
Göy yurda baxmağa gétdi. (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

2.1.2.3. Somut Adlar

Duyu organlarımız ile tespit edebildiğimiz ve doğada madde olarak yer alan nesnelerin adları somut adlar olarak nitelendirilir (Atabay, 1983: 27; Sağol Yüksekkaya, 2006: 121). Türkay'ın şiirlerinde yer alan somut adlardan bazıları şöyledir:

yataq: *yatak*

papaq: *tüylü deriden yapılan başlık*

Körpem **yatağ**ına sığışmır daha,
Başı **papağ**ına sığışmır daha… (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

balta: *balta*

Dayan, ayaq saxla, eli **balta**lı,
Doğra budağımı, kölgeme deyme! (AHV / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

qelem: *kalem*

Uçdu qanad-qanad köksüme sarı,
Qelemim lületek tuşlandı göye. (BGG / Karvan)

qedeh: *kadeh*

Elimde bir **qedeh** qem,
Gözümün-könlümün seni kem... (HTBG / Anaya Mektub)

mıx: *çivi*

Göy yurdda sineler açıq,
Heyalar **mıx**dan asılı... (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

2.1.2.4. Soyut Adlar

Elle tutulup gözle görülemeyen, nesne olarak tecellisine imkân bulunmayan, ancak akıl ve sezgi ile anlaşılabilen kavramların karşılığına soyut ad denir (Bilgegil, 1984: 171; Bozkurt, 1995: 106). İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan soyut adlardan bazıları şunlardır:

intizar: *hasretle bekleme, gözleme*

Bu **intizar** gören ne vaxt qurtarar,
Bilmeyirik yol, yaxınmı, uzaxmı? (ÉMDA / Yol)

hede-qorqu: *tehdit, korkutma*
ümid-güman: *ümit, şüphe*

Xoş tebessüm, **hede-qorxu**, **ümid-güman**…
Bu havada yaş alışır, quru yanmır. (AHV / Nağıl)

ümid: *ümit*
arzu: *istek*
dilek: *dilek*

Sen menim **ümid**im, **arzu**m, **diley**im,
Könülsüz balı da yéye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

ruh: *ruh*

Fikirler aleminde
Ruhu alışdı, yandı. (HTBG / İki Lövhe – I)

sévinc: *sevinç, mutluluk*
derd-qubar: *dert, keder*

Kimi **sévinc** gözleyir
Bitsin **derd**i-**qubar**ı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

2.1.3. Kaynaklarına Göre Adlar

2.1.3.1. Türkçe Adlar

Türkçenin başka dillerden alıntılamadığı, Türkçenin en eski dönemlerinden beri varlığını sürdüren adlardır.

Ne gözel yayılıb sürü çemende,
Başını qaldırıb baxmır héç neye. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

O **dağ**larda giléylenme, amandı,
Sesin gelib bize çatdı, qardaşım. (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Qayıdıb öz **év**ine,
O sévine-sévine; (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Şeherde **ayaq**lar deymir torpağa
Örtübler üstünü **demir**le, **daş**la. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Göylerini tüstülerle bezediler,
Xezeri gördünüzmü ola? (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Ne gözel yayılıb **sürü** çemende,
Başını qaldırıb baxmır héç neye. (BGG / Mene Tanışdı)

Payız qanad germiş bağçalarsınız,
İller saçınızda dincelir, **ana** (BGG / Ata ve Anama)

Nola dönüb uşaq olam birce **gün**,
O çağlarım bir de döne, gele, of… (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Çinartek **boy** atıb ucalsam da men
Senden gén düşmerem, a **kök**üm menim. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

Bu heyat **döyüş**dür başdan **ayağ**a,
Könlümde zedeler o qederdi ki. (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Boyun eyib bir taléye, bir paya,
Belke sen de bir **özge**nin yarışan. (YŞ / Hardasan)

2.1.3.2. Alıntı Adlar (Yabancı Dillerden Geçen Adlar)

Her dilin kendine has bir söz varlığı vardır. Fakat söz varlığı yalnızca o dilin sözcüklerini değil, atasözlerini, vecizelerini, deyimlerini, dualarını, beddualarını ve kalıp sözlerini de kapsar. Yani söz varlığı sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddî ve manevî kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesitidir (Aksan, 1996: 7; Güneş, 2015: 996-997).

Sözcükler kendi içlerinde oldukça farklı boyutlara sahiptirler. Bu boyutlardan birisi de alıntı[*] sözcüklerdir (Çoban, 2020: 1).

Geçmişten günümüze kadar farklı milletlerle, farklı kültür çevreleriyle sosyal, siyasi, askerî, dinî ve ekonomik ilişkiler kurulması sonucunda doğal olarak o milletlerle karşılıklı sözcük alışverişi olmuştur:

> İnsanlar, sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik[19], siyasî vd. alanlardaki kavramları adlandırırlarken önce kendi dillerinin sunduğu imkânlardan yararlanırlar. Bu dilin imkânları dahilinde kavramlara ad olacak yeni kavram işaretlerini (kelimeleri / kelime gruplarını) yapar veya türetirler. Kavramların işaretlenmesinde (adlandırılmasında) duyulan bu ihtiyaç kimi zaman da kültürel ilişkide bulunulan diğer milletlerin dillerinden alınan kavram işaretleriyle karşılanır. Hatta bazen de ana dilde bir kavramı karşılayan kavram işareti bulunduğu hâlde yine bu kavrama ad olmak üzere yabancı kökenli bir kavram işareti de (kelime / kelime grubu da) lengüistik alışveriş sonucu ana dilinin kullanım alanına girer. Lengüistik alışveriş sonucu dile girmiş olan bu kavram işaretinin önce ana dildekilerle birlikte kullanıldıkları, zamanla da ana dildekilerden daha fazla işleklik kazanıp onların yerlerine geçtikleri görülür. Bu durum her dil için söz konusudur. Lengüistik alışverişin tabiî sonucu olarak,

[*]Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcüklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İsmail ÇOBAN, *Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler*, 1.b., Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık, 2020; Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözler ve Ekler, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Ankara: TDK Yayınları, 2007, ss. 487-496.

[19] Ekonomik ve dolayısıyla teknolojik bakımdan güçlü olan devletler, gelişmemiş veya gelişmekte olan devletleri teknoloji ürünlerinin çoğu kez satışı, bazan hibesi, bazan da takası yoluyla kendilerin bağımlı kılmaktadırlar. Bu durum dar anlamda teknoloji ürünlerinin satışı, hibesi veya takası gibi görünebilir. Ancak geniş anlamda tabir yerindeyse gerçek anlamda bir kültürün, bir medeniyetin, bir ideolojinin de son derece akıllı, son derece şuurlu bir şekilde satışı, hibesi, takası, empoze edilmesi anlamını taşır. Yani teknoloji ürünleri gittikleri yerlere ait oldukları milletlerin dillerinde, kültür ve medeniyetlerinden, yaşayış ve inanışlarından, ideolojilerinden de birçok şey taşır (Alyılmaz, 2010: 34).

yabancı dillerden dilimize birçok kavram işareti girmiş ve dilimize ait birçok kavram işareti de diğer dillere geçmiştir (Alyılmaz, 1998: 5).

Diller kültürel alışveriş neticesinde birbirlerinden kolayca isim türü sözcükleri alıntılayabilirler. Kültürel etkileşimin ileri düzeye vardığı durumlarda ise sıfat, zarf, nadiren fiil gibi başka kelime türlerinin ve ek, edat gibi gramer unsurlarının ödünçlendiğine de şahit olunur (Gemalmaz, 2010: 262; Daşdemir, 2014: 30):

> Dünyada ancaq öz xalis sözlerinden ibaret olan saf dil yoxdur. Bütün diller bir-birine söz vermiş ve başqasından söz almışdır. Bu proses indi de mövcud dillerde davam édir. Bu veya diger dilin başqa dilden aldığı söze alınma söz déyilir. Başqa dillerden yalnız sözler deyil, ifade ve şekilçiler de alına bilir. Alınma sözler bütün dillerde eyni kemiyyet teşkil étmir, bunların bezilerinden çox, bezilerinden ise az olur. Alınma sözlerin çoxluğu ne dilin müsteqilliyini inkâr édir, ne de onun tesir qüvvesini azaldır (Qurbanov, 2019: 225).[20]

Türkay'ın şiirlerinde çoğunlukla Arapça, Farsça ve Rusça alıntı kavram işaretleri tespit edilmiştir. Bu kavram işaretleri İslam Türkay'ın şiirlerinde, alıntı yapılan dilin / dillerin imlâlarıyla değil; Azerbaycan Türkçesinin imlâsıyla karşımıza çıkar. Bu kavram işaretleri metin içinden örneklerle dikkatlere sunulmuştur:

intizar (Ar.): *hasretle bekleme, gözleme*
vaxt (Ar.): *zaman, vakit*

Bu **intizar** gören ne **vaxt** qurtarar (ÉMDA / Yol)

dost (Far.): *birisi ile dostluk bağı olan adam, yakın arkadaş*

Dost olmuşuq yala-yada, (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

bedbext (Far.): *talihsiz, bahtsız, kaderi talihi kötü olan*

Bedbext şair, sen kimsen? (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

fikir (Ar.): *düşünme, düşünce, tefekkür*
xeyal (Ar.): *insanın zihninde canlandırdığı, tasavvurunda yarattığı şey*

Fikirlerim, **xeyal**larım çekilib göye… (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

[20] Azerbaycan Türkçesindeki alıntı sözlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Afad QURBANOV, *Müsair Azerbaycan Edebi Dili*, C. 1., Bakı: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası, ss. 225-242, 2019.

ne’re (Ar.): *nara, hücum, hamle, kavga sırasında çıkarılan yüksek ses*

divâne (Far.): *deli, alık*

Ne’resine **divane**ler qaçıb geldi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

é’tibar (Ar): *bir kimsenin sadakatine, samimiyetine, doğruluğuna olan inanç, güven*

qelb (Ar.): *yürek*

É’tibarım qalmayıb
Qelbimdeki dözüme,
Yuxu gétmir gözüme… (AHV / Yuxu Gétmir Gözüme)

kolxoz (Rus.): *komünist sistemde zirai üretim kooperatifi*

komsomol (Rus.): *komünist Gençler Birliği Teşkilatı, genç komünistler*

ömr (Ar.): *ömür, yaşama süresi*

Kolxozu <<kalxoz>> oxu
<<**Komsomol**u>> <<kamsamol>>
Düşün bir **ömr**ü-günü
Hara aparır bu yol!..>> (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

zirve (Ar.): *dağın en yüksek noktası, doruk*

ebediyyet (Ar.): *ebedilik, sonsuzluk*

zefer (Ar.): *galibiyet, üstünlük, yenme*

nida (Ar.): *seslenme, bağırma, çağırma*

emel (Ar.): *gaye, maksat, şiddetli arzu, istek*

arzu (Far.): *bir şeyin olmasını yürekten isteme; istek, dilek, emel*

Zirve – ebediyyet, zefer, son **nida**

Zirve-emelimde, **arzu**larımda… (BGG / Zirve)

tebiet (Ar.): *yerde tabii durumun, insan faaliyeti dışında oluşan ve değişen her şeyi (iklim, bitki alemi vs.)*

seher (Ar.): *günün başlangıç saatleri, sabahın gün doğmadan önceki zamanı*

Tebiet éle bil qara géyiner,
Gözleyer güneşi **seher**e kimi. (BGG / Géce Düşünceleri)

ixtiyar (Ar.): *yaşlı*

biqerar (Far.+Ar.): *kararsız*

Bir **ixtiyar** oturmuşdu yol üstünde.

Bir **biqerar** oturmuşdu yaman günde. (BGG / Qeribe Yuxular)

xelveti (Ar.): *gizlice, gizli olarak; kimsesiz, ıssız yer*

be'zen (Ar.): *ara sıra, arada bir*

şé'r (Ar): *şiir*

misra (Ar): *beyitin satırlarından her biri*

Xelveti durardıq **be'zen** üz-üze,

Téllerin **şé'r**imde **misra**lanardı. (HTBG / Hörükler)

sabah (Ar): *günün başlangıcı, günün ilk saatleri; seher*

léysan (Ar): *iri taneli nisan yağmuru*

Bir ağ günlü **sabah** ola,

Léysan düşe ize, yola.

Küsüb géden nola, nola

Gele ay söyüd, ay söyüd. (HTBG / Tenha Söyüd Haqqında Neğme)

rengbereng (Far.): *çeşitli renklerde olan*

mehebbet (Ar.): *aşk, sevgi*

Rengbereng mehebbet yoluydu dünya, (HTBG / Qoru Üreyini)

mezar (Ar.): *ölünün gömülü olduğu yer, kabir*

Orda, xeyalımın uzaqlığında...

Bir boş **mezar** baxır yollara sarı... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

namerd (Far.): *korkak, alçak, mert olmayan*

dövran (Ar.): *zaman; talih*

Dövran namerd, insan **namerd**,

Könül, **namerd** ol, **namerd** ol. (YŞ / Dövran Namerd İnsan Namerd)

2.1.4. Ad İşletimi

Anlamlı dil ögelerinden biri olan adlar, her ne kadar bağımsız olma özelliğine sahip olsalar da dil adını verdiğimiz dizgede her zaman tek başlarına hareket edemezler. Ad işletimi, ad kök, köken veya gövdelerine çeşitli ekler getirilmek suretiyle yapılmaktadır[21]. İslam Türkay'ın eserlerinde ad işletimi; teklik kategorisi, çokluk kategorisi, aitlik kategorisi, iyelik kategorisi ve hâl / durum kategorisi olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir.

2.1.4.1. Teklik Kategorisi

Azerbaycan Türkçesi'nde isimlerin teklik şekilleri Türkiye Türkçesindeki gibi işaretsiz (**Ø**)'dir. İslam Türkay'ın şiirlerinde de isimlerin teklik şekillerini gösteren özel bir ek yoktur. Türkçe veya alıntı isim kök ve gövdelerinin çekimsiz olan şekilleri genelde teklik ifade etmektedirler:

ovçu+**Ø:** *avcı*

Ovçu bereye yatdı,
Céyrana gülle atdı. (ÉMDA / Yazıqlar)

seher+**Ø:** *seher*
günorta+**Ø:** *öğle*
axşam+**Ø:** *akşam*

Seher – dolu, **günorta** – gün, **axşam** – bulud,
Di gel baş aç bu deyişen havalardan. (AHV / Nağıl)

Arpaçay+**Ø:** *Arpaçay (nehir)*
könül+**Ø:** *gönül*

Arpaçay, Araz quruyar,
Könül, sebr éyle, sebr éyle… (AHV / Koroğlu Dübéyti)

kepenek+**Ø:** *kelebek*

Baxıram ömrümün gündoğanına,

[21] Türkçede isim çekim ekleri ve işlevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet BURAN, "Türkçede İsim Çekimi Ekleri", *Makaleler, Ed*. Ercan ALKAYA, Süleyman Kaan YALÇIN ve Murat ŞENGÜL, Ankara: Turkish Studies Yayınları, 2008, ss. 139-152.

Qovardım men sizi **kepenek** kimi. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

söyüd+**Ø:** *söğüt*

Eyibdir başını torpağa sarı
Gören ne düşünür, ne anır **söyüd**. (HTBG / Eyibdir Başını Torpağa Sarı)

üzük+**Ø:** *yüzük*

Bir zaman anamın vérdiyi **üzük**
İndi barmağında ilana dönüb. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

bayram+**Ø:** *bayram*

Bayram oldu, éller güldü, sévindi,
Menim ise qaş-qabağım açılmır... (YŞ / Bayram Oldu Éller Güldü Sévindi)

benövşe+**Ø:** *menekşe*

Xeyaldan yıxılıb, boylanıb baxsam
Dumanda röya tek iten **benövşe**... (YŞ / Dumanda Röya Tek İten Benövşem)

2.1.4.2. Çokluk Kategorisi

Adların çokluk kategorisini üç grupta incelemek mümkündür; morfolojik yolla (ekler vasıtasıyla) çokluk yapımı, semantik yolla (bünyesinde çokluk anlamı barındıran sözcüklerle) çokluk yapımı, sentaktik yolla (söz dizimsel yolla) çokluk yapımı[22] (Alyılmaz, 2011: 107-109; Alyılmaz, 2020: 190-191).

Morfolojik yolla çokluk yapımında en yaygın kullanılan ek (biçim birim) /+lAr/ ekidir. /+lAr/ eki dışında /+An+/, /+Ar+/, /+(ş)Ar+/, /+GIl+/, /+GUn+/, /+ºK+/, /+lA+/, /+ºs+/, /+ºş+/, /+ºT+/, /+ºz+/ ekleri de Türkçenin tarihsel süreci içinde üzerlerine getirildikleri sözcüklere çokluk, fazlalık, ikizlik, topluluk, genelleme, abartma, saygı vb. anlamlar katmışlardır. Ancak Türkçede morfolojik yolla çokluk yapımında kullanılan bu eklerin büyük bölümü tarihsel süreç içinde çokluk vb. işlevlerini kaybedip üzerlerine getirildikleri sözcüklerin kök, köken ve gövdeleriyle birleşmişlerdir (Alyılmaz, 2020: 190-191).

[22]İsimlerde çokluk kategorisiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz ALYILMAZ, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, ss. 38-41; Semra ALYILMAZ, *Risâle-i Mûze-dûzluk (İnceleme - Metin - Dizin)*, 1.b., Ankara: Elik Yayınları, 2011. ss. 108-109.

Azerbaycan Türkçesinde morfolojik yolla çokluk yapımında şu görevli dil ögelerinden yararlanılmıştır:

- **/+lAr/**

ağac+**lar:** *ağaçlar*

Bir palıd yıxılsa, hayqırar méşe,
Ağaclar quruyar sessiz, semirsiz. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

Neheng-neheng **ağaclar**
O tufanda yıxıldı (HTBG / Hüséyn Cavide)

durna+**lar:** *turnalar*

Ömür-gün dönermi **durnalar** kimi?.. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

serhed+**ler:** *serhatler, sınırlar*
yağış+**lar:** *yağmurlar*

Bu **serhedler** isteyimi héç éyler

Üreyimde **yağışlarım** yağar héy… (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

bağ+**lar:** *bahçeler, bağlar*

Dolandı qelbimde min arzu, istek,
Hardasan, ay bahar?!
Bağlar saralıb… (AHV / Bu Gün Sabah)

arzu+**lar:** *arzular, istekler*

Arzular güllener, budağı eymez,
Ot kökü üstünde biter, déyibler. (AHV / Veten)

gün+**ler:** *günler*

O **günler**im bir de dönmez, bir de qayıtmaz. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

yağış+**lar:** *yağmurlar*

ulduz+**lar:** *yıldızlar*

yuxu+**lar:** *uykular*

sual+**lar:** *sorular*

Qırmızı **yağışlar** yağacaq sabah,
Qırmızı **ulduzlar** doğacak sabah,
Qırmızı **yuxular** göreceyik biz,
Qırmızı **suallar** véreceyik biz. (BGG / Sabah)

dağ+**lar:** *dağlar*

düzen+**ler:** *ovalar*

Dağlara baxıram, qarlı **dağlar**a,
Düzenler dağların eteyidirmi? (BGG / Belke)

Bu **dağlar**da çen-qara,
Dağlar arasındasan… (YŞ / Bu Qaranlıq Dünyanın)

gül+**ler:** *güller*

Tebiet bezendi, **güller** tezeter, (BGG / Bahar Lövheleri)

saç+**lar:** *saçlar*

Bir qırmızı feryad olub
Saçlarını yolan lale. (HTBG / Lale)

el+**ler:** *eller*

Ellerimi tapammıram,
Bir elim şé'r yazır,
Bir elim torpaq qazır, (HTBG / Ellerim)

peleng**+ler:** *kaplanlar*

qurd**+lar:** *kurtlar*

tülkü**+ler:** *tilkiler*

Pelengler quyruq bulayır,
Qurdlar xelveti ulayır,
Tülküler méydan sulayır,

Méydan tülkü méydanıdı... (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

bulud+**lar:** *bulutlar*

Buludlar oynaşır héy sola-sağa,
Parlayan, gurlayan düşüb qabağa (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

- **/+°n/**

oğ(u)l+**an:** *oğul*

Deli küleklerle dolanan **oğlan**
Bu méhrin, qılığın esiri idi. (ÉMDA / Lövhe)

er+**en:** *yiğit, cesur*

Dédi: canım qardaşlar,
Éy igidler, **eren**ler – (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

- **/+ºK+/**

qul+**aq:** *kulak*

Qulaq as bu méşede
Sükutun neğmesine… (ÉMDA / Azadlıq)

yan+**aq:** *yanak*

Néçe reng deyişir **yanaq**da, üzde
Serhedler içinde kéçir ömür-gün. (AHV / İkinci Monoloq)

- **/+°z/**

bi+**z:** *biz*

Biz ki, and içmişdim ilk éşqimize, (ÉMDA / Hörükler)

gö+**z:** *göz*

Meni anlamadın, bu derd böyükdü,
Taléyin éşqimin **göz**ünü tökdü. (ÉMDA / Seni İtirdim)

qırğ+**ız:** *Kırgız*

Tatar, Türkmen, **Qırğız**, Başqırd:
Menem, Türk oğlu Türkem men! (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

di+**z:** *diz*

Dizini qatlayır daha
bu arx bu suyu götürmez… (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

si+**z:** *siz*

Siz yaxşı olun, biz de
Dolanaq kölgenizde. (HTBG / İki Lövhe – I)

ağı+**z:** *ağız*

Dağlara direnir yolumun **ağz**ı,
Bilirem, dizimi daş aparacaq. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

- **/+˚s+/, /+˚ş+/**

di+**ş:** *diş*

Bizim ailemizin
Ağrıyan **diş**i oldun…>> (ÉMDA / Tanış Ünvan)

gün+**eş:** *güneş*

Güneş yédi lal suların qaymağını,
Alışdırdı düzler lale çırağını, (BGG / Gel Ay Bahar)

qa+**ş:** *kaş*

Yanağı lale kimi,
Qaşları hale kimi, (HTBG / Sual)

gén+**iş:** *geniş*

Düzenlerin
Génişliyi daralıb,
Yoxsa
Yoxuş-énişliyi qar alıb?! (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

2.1.4.3. Aitlik Kategorisi (Azb. Mensubiyyet Katéqoriyası)

Aitlik eki /+KI/, /+kü/ ad kök, köken veya gövdelerine doğrudan doğruya geldiği gibi, adların ilgi ve bulunma durum eki almış biçimlerinden sonra da gelir. Ek, içinde bulunma ve aitlik bildiren bir işleve sahiptir (Korkmaz, 2014: 280).

dünen+**ki:** *dünki*

Sen **dünenki** alqışları bu gün unut. (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Hüre-hüre it olub
Dünenki qotur küçük. (AHV / II. Lövhe)

bugün+**kü:** *bugünki*

-**Bugünkü** qezetlerde
Yéne yaman yazırlar. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

bizim**+ki:** *bizimki*

Qonşunun béş otağı,
Qarajı, <<Volqa>>sı var.
Bizimki niye yoxdu? (ÉMDA / Ayxanın Sualları – IV)

hemin+**ki:** şimdiki

Dünya **heminki**dir gözü-könlü tox… (AHV / Arxada Hesret Var)

senin+**ki:** *seninki*

Baş **seninki**di,
Huş özgenin. (AHV / Sapand Daşı)

köksümde+**ki:** *göğsümdeki*

Nedir **köksümdeki** béle tengiyir?! (BGG / Menim Üreyimi, Özüme Vérin)

sirkde+**ki:** *sirkdeki*

Gün kéçdi, ay kéçdi, iller ötüşdü,
Sirkdeki vehşiler ehlileşdiler. (BGG / Mene Tanışdı)

sabah+**ki:** *sabahki*

Gözaltı olunub **sabahki** er de! (HTBG / Dehşet)

Ekleme: Azerbaycan Türkçesinde iyelik kategorisi aitlik kategorisi içinde değerlendirilmiştir[23]:

Mirzezade, Azerbaycan Türkçesinde "Mensubiyyet Katéqoriyası" başlığı altında iyelik eklerini vererek bu eklerin Türkçenin tarihî bütün devirlerinde değişmeden günümüze kadar bu hâliyle ulaştığını ve mensubiyyet / aitlik ifade ettiğini belirtir (Mirzezade, 1990: 38).

2.1.4.4. İyelik Kategorisi (İng. Possessive Suffix; Alm. Possessivsuffix; Fr. Suffixe Possessif; Azb. Yiyelik Şekilçileri)

İyelik ekleri adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir. Dolayısıyla getirildikleri adların dışında fakat o adlara ait olan, o adların malı sayılan nesneleri şahıs olarak gösteren eklerdir (Korkmaz, 2014: 276; Güneş, 2015: 103).

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Azerbaycan Türkçesinde de teklik ve çokluk biçimleriyle altı türü vardır (Hesenov vd., 1989: 43-44; Kâzımov, 2010: 87; Hacıyeva ve Ebdülhesenli: 2011: 64-66; Yalçın, 2018: 216):

Tablo 3: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan İyelik Ekleri

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs:	*/+(I)m/, /+(U)m/*	*/+(I)mIz/, /+(U)mUz//*
2. Şahıs:	*/+(I)n/, /(U)n//*	*/+(I)nIz/, /+(U)nUz/*
3. Şahıs:	*/+(s)I/, /(s)U//*	*/+lArI/*

Teklik

- **/+°m/** (I. Teklik Şahıs İyelik Eki)

Ø+Ø ürey+**im**

Üreyim qan oldu, haray! (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Ø+Ø göz yaş+**ım**

Göz yaşım axdı içime, (ÉMDA / Güldüm Ağlaya Ağlaya)

[23] bk. Buludxan Xelilov, *Türkologiyaya Giriş*, 2.b., Bakü: 2013, Bakı Çap Evi Neşriyatı.

Ø+Ø ruh+**um**

Bu xezan altında uyuyur **ruhum**, (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

menim torpağ+**ım**
menim daş+**ım**

Menim torpağımda, **menim daşım**da (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

menim yiye+**m**

Sahibsiz bir kölgeyem,
Bes **menim yiyem** hanı? (AHV / Yazılmamış Bayatılardan)

ø+ø béşik+**im**

İsti ana qucağı
O vaxt **béşiyim** olub, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

menim gözü yaşlı heqiqet+**im**

Bu günde duymayıb, axtarmamışam,
Menim gözü yaşlı heqiqetimi. (AHV / Birinci Monoloq)

ø+ø kök(ü)s+**üm**
ø+ø qelem+**im**
ø+ø ilham+**ım**

Uçdu qanad-qanad **köksüm**e sarı,
Qelemim lületek tuşlandı göye.
İlhamım qıy vurub kesdi yolları,
Hay-haray qopardı <<xerac vér>>- déye. (BGG / Karvan)

ø+ø yuxu+**m**

Dünen géce **yuxum**da ah,
Dünyamızı yaman gördüm. (BGG / Qeribe Yuxular)

ø+ø kön(ü)l+**üm**
ø+ø göz+**üm**
menim ürek+**im**

Könlümden, **gözüm**den yaralanmışam,

Menim üreyimi özüme vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

kök+**üm** menim

yük+**üm** menim

Senden ayrılmazam a **köküm menim**.

Öten buludlardan bac alsam da men

Yéne çiynindedir bu **yüküm menim**,

Senden ayrılmaram a **köküm menim**. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

ø+ø öm(ü)r+**üm** gün+**üm**

menim ne yaman düşmen+**im**

Sévdim gözlerini, düşdüm günaha,

Ömrüme-**günüm**e sen qenim oldun.

Men senin en yaxın dostunam daha,

Sen **menim** ne yaman **düşmenim** oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Menim yaşıl ümid+**im**

Menim yaşıl inam+**ım**

Menim yaşıl ümidim,

Menim yaşıl inamım,

Axır meni yaratdı… (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

ø+ø qelb**+im**

Senden uzaqlarda bil ki hemişe

Qelbim qan ağlayar, bu demnen kéçer... (YŞ / Kéçer)

menim talé**+(y)im**

Bu **menim taléyim** qeza-qedermiş,

Néynek, için-için yanaq gizlice, (YŞ / Gizlice)

ø+ø pul**+um**

Sabah bir manat çörek **pulum** yox

Neye ümid édek, neye, bilmirem?.. (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

- **/+°n/** (II. Teklik Şahıs İyelik Eki)

senin ünvan +**ın**

senin ad+**ın**

Senin ünvanına, **senin adın**a (ÉMDA / Xatırla Meni)

senin od+**un**

Donnam, el açmaram **senin odun**a!.. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

senin şé'r+**in**

Ø+Ø söz+**ün**

Orda **senin şé'rin**, **sözün** yaralı,
Burda menim rengim-rufum saralı. (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

senin qan+**ın**

Ø+Ø ruh+**un**

Senin qanın axır damarlarımdan,
Ruhun xeber vérir ilk baharımdan. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Ø+Ø yan+**ın** yöre+**n**

İlbeil böyüyüb qol-budaq atdın,
Yanına-**yören**e kölgen düşmedi. (AHV / Mektub)

Ø+Ø bu gün+**ün** sabah+**ın** dünen+**in**

Yıx menim évimi, qardaş qara daş.
Men senin üçün ağladım,
Bu günün, **sabahın**, **dünenin** üçün ağladım (AHV / Sapand Daşı)

senin buxar+**ın**

Senin buxarında alışan ocaq
Menim üreyimin çırağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Ø+Ø gözler+**in**

Azıb **gözlerin**in qaranlığında
Özüm özümü de tapa bilmirem. (BGG / O Günden)

senin yol+**un**

Niye giléylisen özün özünden,

Senin ki **yolun**u duman almayıb. (BGG / Dünyanı Qınama)

senin yasin+**in**

Dehşet! Yaşamağa qarışıb başın,

Diriyken **yasinin** oxunub **senin**. (HTBG / Dehşet)

senin en yaxın dost+**un**

Men **senin** en yaxın **dostun**am daha,

Sen menim ne yaman düşmenim oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Ø+Ø derd+**in**

Derdinden ölmeyim incidir seni,

Derdinden ölmerem, gét, arxayın gét… (HTBG / Gét)

Ø+Ø yériş**+in**

Men, Allahı séven bende,

Yérişin şéytandı, gözel. (GYŞ / Gözel)

senin defter**+in**

Senin defterinde hökmüm yazılıb,

Kendirim kesilib, ümid nazilib; (YŞ / Gizlice)

senin yol**+un**

Yumdum gözlerimi **senin yolun**a

Bir de o yollara baxmayacağam. (YŞ / Elvida)

- **/+ (s)I/** (III. Teklik Şahıs İyelik Eki)

onun reng+**i**

Onun rengi nécedir, (ÉMDA / Lövhe)

onun heya+**sı**
onun ar+**ı**

Ay üzünde **heyası** var, **arı** var, (ÉMDA / Of of)

onun süpürge+**si**

Süpürgesi elinde (ÉMDA / Lövhe)

onun kölge+**si**

Güneşin kölgesi—bu ana torpaq,
Onun kölgesinde yaşayırıq biz! (AHV / Kölgeler)

onun etr+**i**

Geldim **onun etri**ne,
Deyemmedim xetrine. (AHV / Yazılmamış Bayatılardan)

onun év+**i**

Arvad açar sirrini.
Onun évini yıxar. (AHV / I. Lövhe)

Ø+Ø qara kölge+**si**
Ø+Ø géce+**si**

İtdi qara **kölgesi**,
Gécesi gündüz oldu… (AHV / Meşenin Nağılı)

Ø+Ø gizli sévgi+**si**

Düşünürem, qelbinde
Gizli **sévgisi**mi var? (BGG / Géceler)

Ø+Ø gözler+**i**
Ø+Ø hal+**ı**

Gözleri qaraldı, deyişdi **halı**,
Yapalaq daş kimi düşdü dereye, (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

onun qesd+**i**

O, dünyanın qesdinde,
Dünya **onun qesdi**nde… (HTBG / İki Lövhe)

Ø+Ø qulaq+**ı**

Ümidim oyaqdır, **qulağı** sesde,

Uçan xeyallara çata bileydim. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Ø+Ø ay üz+**ü**

Ø+Ø heya+**sı**

Ø+Ø ar+**ı**

Ø+Ø sine+**si**

Ø+Ø nar+**ı**

Ay **üzü**nde **heyası** var, **arı** var,

Sinesinde köynek dolu **narı** var. (HTBG / Éle Baxdı O Ay Üzlü Üzüme)

onun dağ+**ı**

Üreklerde çarpaz **onun dağı**dır. (GYŞ / Basabas)

onun qelb**+i**

Ya **onun qelbi**ne bir sévgi gönder

Ya menim qelbimden al bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

Ø+Ø mavi pencere**+si**

Ø+Ø sine**+si**

Mavi penceresi üzüme bağlı...

Menim sinem kimi **sinesi** dağlı... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

Çokluk

- **/+°mIz/** (I. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

bizim év+i**+miz**

Doğmaca **évimiz**e. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

bizim ara+**mız**

Aramızdan axan çaya. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

bizim yol+u+**muz**

Yolumuza baxan aymı mayakmı?! (ÉMDA / Yol)

Sına dözümünü, sına özünü,
Kim bilir **yolumuz** çiçekmi, qarmı?.. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

bizim aile+**miz**

Bizim ailemizin
Ağrıyan dişi oldun…>> (AHV / Tanış Ünvan)

Ø+Ø öm(ü)r+ü+**müz**
Ø+Ø qanad+ı+**mız**

Aylar, iller **ömrümüz**ü söküb gédirdi,
Sabah… sabah **qanadımız** çıxası idi… (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Ø+Ø ürek+i+**miz**
Ø+Ø xeber+i+**miz**

Her şéy, her şéy kem idi…
Üreyimiz tox idi.
Açılan sabahlardan
Xeberimiz yox idi. (AHV / Birinci Monoloq)

Ø+Ø yuxu+**muz**
Ø+Ø ne+(y)i+**miz**

Yuxumuz yox, uzağıq her şübheden,
Neyimiz var bir ürekden savayı? (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Ø+Ø yaddaş+ı+**mız**

Fikirler yaşayır sakinler kimi,
Fesiller gizlenib **yaddaşımız**da. (BGG / Bir Gün Geler)

Ø+Ø ürek+i+**miz**

Qorxuruq ki
Üreyimiz dayanar. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Ø+Ø derd+i+**miz**

Derdimiz bir—ne sen, ne men,

Sıxır seni bu çöl-çemen. (HTBG / Lale)

Bizim qara üz+ü+**müz**

Bizim qara **üzümüz**e bir baxın.

Ay yaxşılar,

darıxırıq, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Ø+Ø ruh+u+**muz**

Ø+Ø qelb+i+**miz**

Ruhumuz qelbimiz ağlar dayanıb...

Qehr olsun bu zaman, qehr olsun bu bext (YŞ / Ne Évin Éşiyin Ne İsti Yuvan)

Ø+Ø göz+ü+**müz**

Gözümüz süzüler, gözünü süzme

Ehsen yaradana, bu bağça-bağa… (YŞ / Bir Şaire)

Ø+Ø öm(ü)r+ü+**müz**

Ömrümüz qerib adadı,

Gümanlardan qorun, qardaş (GYŞ / Qorun Qardaş)

- **/+°nIz/** (II. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

sizin qapı+**nız**

Döydüm **qapınız**ı baxışlarımla. (ÉMDA / O Günden)

sizin başçı+**nız**

<<**Başçınız** néynir orda (ÉMDA / II. Kölge)

sizin üz+**ünüz**

Baxıb **üzünüz**e gülümseyerdim (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

sizin ne yaş+**ınız**

<<- **Sizin** ne **yaşınız** var…

Qabaqdadı ömür-gün (AHV / III. Lövhe)

Ø+Ø el+**iniz**

<<Ala qarğa **eliniz**den bala böyütmez>>.
O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

O vaxt **eliniz**de <<elifba>> idim.
Menimçün ezizdi qolumdan tutan. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Ø+Ø saç+**ınız**

Payız qanad germiş bağçalarsınız,
İller **saçınız**da dincelir, ana. (BGG / Ata ve Anama)

Ø+Ø göz+**ünüz**
Ø+Ø dil+**iniz**

Gözünüz yolumda qaraldı, söndü,
Dilinizin varı, yoxu men oldum. (BGG / Ata ve Anama)

Ø+Ø kéf+**iniz**
Ø+Ø üz+**ünüz**

Kéfinizi çağ éyleyen,
Üzünüzü ağ éyleyen,
Bizim qara üzümüze bir baxın. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Ø+Ø kön(ü)l+**ünüz**
Ø+Ø öm(ü)r+**ünüz**

Atın, **könlünüz**de eger varamsa,
Néynim **ömrünüz**e yağan qaramsa?.. (HTBG / Elvida)

Ø+Ø doqqaz+**ınız**

Göylerden énmeyen terlan xeyalım,
Bu géce dönübdür **doqqazınız**da. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

sizin qar(ı)n+**ınız**

Sizin qarnınızda tarix olmaqçün
Üzür size teref çeki balalar. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

Ø+Ø baş+**ınız**

Arxalı köpekler, basın qurdları,

Yığın **başınız**a bu manqurdları, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **/+lArI/** (III. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

Onların şalvar+**ları**

Şalvarları yamaqlı, (ÉMDA / Günorta)

onların el+**leri**

Onların ellerinde (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Ø+Ø payız külek+**leri**

Payız külekleri soldura bilmez. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

Ø+Ø arzu+**ları**

Ø+Ø istek+**leri**

Arzuları göyerir,

İstekleri oyanır. (AHV / Birinci Monoloq)

Ø+Ø yuxu+**ları**

Şirin bir xeyal kimi,

Yuxuları bal kimi

Géceler... (BGG / Géceler)

Ø+Ø yastı quyruq+**ları**

Yastı **quyruqları** başından ağır,

Qırxılar, sağılar, satılar, dinmez. (BGG / Mene Tanışdı)

Ø+Ø ana+**ları**

Anaları pay getirdi,

Qız-gelinler çay getirdi, (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

Ø+Ø géce+**leri**

Bol zemiler dümdüz oldu

Géceleri gündüz oldu (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

Ø+Ø baba+**ları**

Éhéy **babaları** méydan sulayan,
Fil kimi hayqırıb qurdtek ulayan. (GYŞ / Qara Öküz)

2.1.4.5. Hâl / Durum Kategorisi[24] *(İng. Case; Alm. Kasus; Fr. Cas; Azb. Hâl)*

Varlıkların birbirleriyle olan hareket ve oluş ilişkileri dilde bu ilişkileri kurabilecek vazife unsurlarının oluşmasına yol açmıştır. Bu unsurlar dilin yapısına göre ekler (bitişen vazife unsurları) şeklinde olabileceği gibi kelimeler (ayrık vazife unsurları) şeklinde veya bunların bir birleşimi şeklinde de olabilir (Alyılmaz, 1994: 50).

> Türkçe her işlev için ayrı bir ek / edat geliştirmek yerine -birçok dilde olduğu gibi- aynı eke / edata farklı işlevler yüklenmiştir. Oysa bazı diller ismin cümlede üstlendiği her işlevi (özne, nesne, yer, zaman biçim, gaye, sonuç, beraberlik vs.) isim çekimiyle belirleme yoluna gitmiştir. Bu tür dillerde 36 tane hâl sayılmıştır. (…) İşlevsel yaklaşımda hâl, ismin aldığı eklere göre değil; cümlede üstlenmiş olduğu görevlere göre belirlenir. Nitekim böyle bir yaklaşımda Türkçede de ismin otuz civarında hâli tespit edilir (Daşdemir, 2014: 71-73).

Hem Türkiye Türkçesinde hem de Azerbaycan Türkçesinde cümle ögeleri arasında geçici anlam ilişkisi kurmak (isimlerin hâle göre çekimlerini oluşturmak) için isimlerin üzerlerine ek, edat, ek+ek, ek+edat görev ögeleri getirilir (Alyılmaz, 2003: 141).

Azerbaycan Türkçesiyle ilgili Azerbaycan'da yapılmış çalışmalar incelendiğinde bu çalışmalara göre Azerbaycan Türkçesinde 6 hâl eki mevcuttur. Bunlar; adlıq hâl, yiyelik hâl, yönlük hâl, tesirlik hâl, yerlik hâl ve çıxışlıq hâl (Kâzımov, 2010: 61-85; Eliyev, 2011: 29-31; Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 66-68; Seyidov, 2014: 111).

Gemalmaz, Türkçede hâl kategorisini anlam esaslı işlevsel bakış açısıyla ele almıştır (Alyılmaz, 2010: 110). İslam Türkay'ın şiirlerinde, isimlerin hâle göre çekimleri ve bu çekimlerin oluşturulmasında kullanılan görev elemanları bu bakış açısıyla şu şekilde ele alınmıştır:

[24] Türkçede hâl / durum kategorisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. İsmet Gülsel SEV, *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, 1.b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

-1. Belirten / İlgi Hâli

-2. Belirtilen / Nitelenen / Tamlanan Hâli

-3. Seslenme Hâli[25]

-4. Özne Hâli

-5. Nesne Hâli

-6. Bulunma Hâli

-6.1. Zamanda Bulunma Hâli

-6.2. Yerde Bulunma Hâli

-7. Ayrılma / Çıkışlık Hâli

-8. Yaklaşma Hâli

-9. Yönelme Hâli

-10. Birliktelik / Beraberlik Hâli

-11. Hedef Hâli

-12. Sebep Hâli

-13. Vasıta Hâli

-14. Görelik Hâli

-15. Nasıllık Hâli

-16. Nicelik Hâli

-17. Sınırlandırma Hâli

-18. Benzetme Hâli

[25] İslam Türkay'ın şiirlerinin hâl kategorisi incelenirken Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz'ın *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi* adlı eserindeki ilgili bölüm esas alınmıştır bk. Cengiz ALYILMAZ, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, ss. 50-51.

2.1.4.5.1. Belirten / İlgi Hâli (İng. Genitive Suffix, Mixed Suffix, Pronominal Suffix; Alm. Genetivendung; Vermischtes, Pronominales Suffix; Fr. Suffixe Genitif, Suffixe Mixte, Suffixe Pronominal; Azb. Yiyelik Hâl)

İlgi hâli, ismin bir başka isimle ilgisinin bulunduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme bağlı olduğunu gösteren hâldir. İlgi eki, ismi genellikle bir başka isme, zaman zaman fiile; zamirleri de bazı edatlara bağlamaktadır (Güneş, 2013: 201).

Türkçe, ilişkilendirme öbeklerinde iki ilişkilendirici ve cümlelerde de iki özne göstergesi kullanılmaktadır. Bütün diller gibi Türkçenin de ilişkilendirme öbekleri, ilgi hâli çekimiyle yapılır. Ayrıca ilişkiyi vurgulamak ve ilişkinin gücünü arttırmak için iyelik eklerinden de yararlanılır (Karaağaç, 2018: 494).

İslam Türkay'ın şiirlerinde ilgi hâli[26] **/+Ø/, /+^{O}m/, /+(n)In/, /+(y)In/** ve **/+dAn/** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- **/+Ø/**

payız+**Ø** külekleri

Payız külekleri soldura bilmez. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

yarasa+**Ø** yuvası

Yarasa yuvası olub papaqlar, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Ø+**Ø** atası

Yüz adam içinde adam sayılır.
Onu **atası** tek top oyatmayıb (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Ø+**Ø** sinesi
Ø+**Ø** ruhu

Sinesi yaralı, **ruhu** yaralı…
Sessizce mehv étdin meni bélece… (AHV / Sessizce)

daş yollar+**Ø** üstü

Daş yollar üstünde yaşadıqca biz,

[26] İlgi hâli ile ilgili farklı görüşlere sahip araştırmacılar da vardır bk. Leylâ Karahan, "Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler", *III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara: TDK Yayınları, 1999, ss. 610.

Ayaqlar daşlaşır, ürek daşlaşır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

ayaq+**Ø** sesi

Ayaq sesi onun üçün
Ümid idi, güman idi… (BGG / Qeribe Yuxular)

téléfon+**Ø** zengleri

Téléfon zengleri en xoş avazdı,
Destek – ellerinde kepenek kimi… (BGG / Dünyanı Qınama)

Ø+**Ø** tarlası
Ø+**Ø** yaylası
Ø+**Ø** arxası

Tarlasında sünbül oldum, den oldum,
Yaylasında duman oldum, çen oldum,
Dar gününde **arxası**nda men oldum (HTBG / Memmed Araza Mektub)

bir insan+**Ø** qayğısı

Bir insan qayğısı yéqdi hayına
Güldü torpağın da, güldü daşın da. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

- **/+^{o}m/**

men+**im** boynum

Qoy **menim boynum**a bütün baballar (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

men+**im** dar ağacım

Eşqim **menim dar ağacım**, (ÉMDA / Sévgim Mene Genim Oldu)

men+**im** öz évim öz qapım açarım

Daha **menim öz évim, öz qapım, açarım** var. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

men+**im** yiyem

Bes **menim yiyem** hanı? (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

men+**im** Türkay babam

Menim Türkay babam, aya tay babam,

Ruhuyla hem bu tay, hem o tay babam. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

men+**im** qırğı kimi delibaş atam

Hanı **menim qırğı kimi delibaş atam**?-
Gözlerinde at oynadır ömrün dumanı. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

men+**im** pöhreleyen belkem

Menim pöhreleyen belkeme deyme!
Doğra budağımı, kölgeme deyme! (AHV / Palıdlı Meşenin Dediklerinden)

men+**im** üreyim

Könlümden, gözümden yaralanmışam,
Menim üreyimi özüme vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

men+**im** ellerim

Ne zaman yorulsa **menim ellerim**,
Oxşasa inan ki, dinceler orda. (BGG / Kesme Téllerini)

men+**im** sabahım arzum dileyim

Sen **menim sabahım, arzum, dileyim**,
Könülsüz balı da yéye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

men+**im** kiçik dünyam

Menim kiçik dünyamın
Serhedi çoxaldıqca,
Serhedi kiçildikce,
İlk defe arzu duydum
Üreyimin başında. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

men+**im** ne yaman düşmenim

Men senin en yaxın dostunam daha,
Sen **menim ne yaman düşmenim** oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

men+**im** éşqim

Çoxları <<daş>> déyib **menim éşqim**e,
Mene can-can déyen diller, elvida! (HTBG / Elvida)

men**+im** qelbim

Ya onun qelbine bir sévgi gönder
Ya **menim qelbim**den al bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

men**+im** sesim

Sen varsansa hay vér **menim sesim**e,
Ölmüsense, men arxanca ağlayım... (YŞ / Hardasan)

men**+im** üreyim

Menim üreyimi béle dağlama,
O yansa men seni itire billem... (YŞ / Hele Gözleyirsen)

- **/+(n)In/**

dünya+**nın** işleri

Dünyanın işleri qeribe imiş, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

qönçe+**nin** dodağı

Heyadan **qönçenin dodağı** çatlar. (ÉMDA / Géce Düşünceleri)

kölge+**nin** kölgesi

Yaşayıram o günden
Kölgenin kölgesinde. (ÉMDA / II. Kölge)

tanrı+**nın** göy atı

Tanrının göy atı üstde (ÉMDA / Nağıl)

hamı+**nın** haqqı

Hamının haqqı éyni,
İxtiyarı éynidir. (AHV / Méşenin Nağılı)

veten+**in** balaları

<<Veten>> kelmesinin dalına sinib,
Vurursan **vetenin balaları**nı. (AHV / Béle Maskalanma)

hicran+**ın** yolu

Qar yağa
Hicranın yolu bağlana
Bir de aralığa gelib düşmeye!.. (AHV / Menden Uzaqdasan)

tanrı+**nın** kölgesi

Men yola çıxanda atam déyerdi:
<<**Tanrının kölgesi** üstünde olsun>>. (AHV / Kölgeler)

bura+**nın** sükutu

Buranın sükutu qulaq batırır,
Ay aman, béle de sükut olarmı? (BGG / Daş Méşe)

biri+**nin** quyruğu
biri+**nin** başı

Birinin quyruğu, **birinin başı**…
Baba, bu qoyunlar mene tanışdı. (BGG / Mene Tanışdı)

düşmen+**in** gözü

Saxla xatiretek külümü menim,
Düşmenin gözüne üfürmek üçün. (BGG / Yadına Düşsem)

zaman+**ın** eli

Özüm özüme tuşlanmışam.
Zamanın elindedir tetiyim.
Fikirlerim derbeder
Helelik, bu qeder... (HTBG / Anaya Mektub)

dünya+**nın** damağı

Dünyanın damağında
Bir siqarétdi onlar. (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

dünya+**nın** işleri

Dünyanın işleri qeribe imiş,
Baharın ovcunda saralar çinar. (HTBG / Quruyan Ağaclar)

bu yazı+**nın** ezeli

Béle oldu **bu yazının ezeli**,
Héy varlığım ateşlere qalandı, (YŞ / Hardasan)

hamamçı+**nın** neticeleri

Gelib **hamamçının neticeleri**,
Meşedi İbadın kötükceleri... (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **/+(y)In/**

talé+**yin** yazısı

Taléyin yazısı gétmez, dağlanıb. (ÉMDA / Kéçib)

talé+**yin** oyunları

Taléyin qeribe **oyunları** var, (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

talé+**yin** caynağı

Éh... **taléyin caynağı**nda yorğun, üzgün,
Qederine, bu halına qurban olum... (AHV / Ay Ömrümün Seadeti)

- **/+dAn/**

béş+**den** üçü

Her **béşden üçü**yle qanlıbıçaqsan – (ÉMDA / Kéçib)

2.1.4.5.2. Belirtilen / Nitelenen / Tamlanan Hâli

Bireşimli (synthétique) bir dilde iyesi belli olan bir varlığın belirtili olduğunu gösteren belirtilen / tamlanan hâli ekidir (Alyılmaz, 1994: 53). İslam Türkay'ın şiirlerinde kullanılan tamlanan hâli ekleri **/+(s)I/**, /+**ø**/ şeklindedir:

- **/+(s)I/**

yarasa+Ø yuva+**sı**

Yarasa yuvası olub papaqlar,

Néce baxacaqlar sabah güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

ayrılıq+Ø neğme+**si**

Ayrılıq neğmesi çalır bulaqlar.

Éle bil vaxt susub, zaman yorulub, (ÉMDA / Hesret Yağışı)

göz+ Ø yaş+**ı**

Dizin-dizin imekleyem, yıxılam.

Anam yéne **göz yaşı**mı sile, of… (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

dam+ Ø dolu+**su**

Bir qarış boyun var

Dam dolusu toyun var, (AHV / Kin Dağarcığı)

ayaq+ Ø ses+**i**

Ayaq sesi onun üçün

Ümid idi, güman idi… (BGG / Qeribe Yuxular)

insan+ Ø qayğı+**sı**

Bir **insan qayğısı** yéqdi hayına

Güldü torpağın da, güldü daşın da. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

yédek+ Ø gemi+**si**

Yédek gemisi olasan

Ömrün baharında! (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

ağalar+ Ø ağa+**sı**

Ağalar ağası göze görünmez,

Baş-ayaq ağalıq herzedi, baba! (YŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **/+Ø/**

biz+**im** heqiqet+**Ø**

- Heqiqet qalib geldi.

Hanı **bizim heqiqet**? (ÉMDA / Qırmızı Seher)

biz+**im** oba+**Ø**

Bir gün **bizim oba**ya

Séhirli kölge düşdü. (AHV / II. Kölge)

biz+**im** ağ günler+**Ø**

Çiçek ellerini anam

Sen déme

Bizim ağ günlere bağışlayıbmış. (HTBG / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

biz+**im** düz+**Ø**

siz+**in** kehriz+**Ø**

Her yaz lale kimi çıx **bizim düz**e,

Axım sular kimi **sizin kehriz**e, (YŞ / Gizlice)

2.1.4.5.3. Seslenme Hâli[*] (İng. Vocative; Alm. Vokativ; Fr. Vocatif)

Seslenmeler, gerçekte cümlede alıcıyı uyaran, mesajın / bilginin iletilebilmesi için onu iletişim ortamına çeken cümle ögeleridir. (Alyılmaz, 2011: 136; Alyılmaz, 2015: 56)

> Verici ile alıcı / hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanabilmesi için bir duruma (situation) ihtiyaç vardır. Seslenmeler (hitaplar / seslenme grupları / hitap grupları), söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde uyaran / uyarıcı / dikkat çekici görevini üstlenirler. Yani verici alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir / hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir / bilgiyi aktarır. Seslenmeler, vericinin ve alıcının durumlarına, birbirleriyle olan münasebetlerine ve

[*]Ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz ALYILMAZ, "Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 10, 1998, ss. 35-43; Semra ALYILMAZ, "Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 54, 2015, ss. 31- 50.

mesajın niteliğine uygun olarak seslenme ünlemleriyle birlikte kullanılırlar. Seslenmeleri kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve vurgulamak amacıyla kimi zaman işaretli, kimi zaman da işaretsiz (nonmarque (Ø)) olarak kullanılan ünlemler, gerçekte görevli dil ögeleri olmalarına rağmen seslenmelerle, seslenme gruplarıyla âdeta belirten belirtilen / tamlayan, tamlanan ilişkisi kurarlar (Alyılmaz, 1998: 35; Alyılmaz, 2003: 142).

Türkay'ın şiirlerinde seslenme hâli **/+Ø/, /Ay+.....+Ø/, /A+.....+Ø/, éhéy + Ø (isim / isim grubu)**, **héy + Ø (isim / isim grubu**) görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- **/+Ø/**

ata+Ø

oğlum+Ø

- Azadlıq nedir **ata**?
- Ele yol gédir, **oğlum**.
- Azadlıq kimdir, **ata**?
- Bir ağlı kemdir, **oğlum**. (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

Allah+Ø

<<Néce de xoşbextdi bu küçük, **Allah**!!!>> (ÉMDA / Lövhe)

ana+Ø

Köçüb durnalartek, köçüb oğul, qız,
Yoxsa ömrünüze qış gelir, **ana**?! (BGG / Ata ve Anama)

Allah+Ø

Uzaqdan Qarqara vuruldum, **Allah**,
Sévindim, şadlandım, duruldum, Allah... (YŞ / Qarqar Ağıları)

ilahi+Ø

İlahi, bu éşqle oldum derbeder,
Öldür, onu sévmek günahsa eger. (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

meni séven+Ø

men sévdiyim+Ø

Bu dünyada biz üz-üze gelmedik,

Meni séven, **men sévdiyim**, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

göyüm+Ø

Doluxsunub, yumub, yumub tökürsen,

Ağla, **göyüm.**.. ağla, göyüm... ağla héy… (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

- **/Ay+.....+Ø/**

ay+arvad+**Ø**

Ayıldım, ses geldi – **ay arvad**, kiri, (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

ay+bağban+**Ø**

Ay bağban, hardasan, varsansa ayıl: (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

éy+manqurt qardaş+**lar**

Salam, **éy manqurt qardaşlar**, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

éy+igid+**ler /** eren+**ler**

Éy igidler, erenler – (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

ay+qoca dede+**m**

Éşit, ne déyirem, **ay qoca dedem**, (ÉMDA / Anamı Düşüerken)

ay+ağ çiçekler+**im**

Ay ağ çiçeklerim, ağ çiçeklerim. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

ay+bahar+**Ø**

Dolandı qelbimde min arzu, istek,

Hardasan, **ay bahar**?!

Bağlar saralıb… (AHV / Bu Gün Sabah)

ay+xezer+**Ø**

Coş, **ay xezer**, daş **ay xezer**!
Sahilleri yar, parçala, aş, **ay xezer**! (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

ay+ömrümün seadet+**i**

Ay ömrümün seadeti, gezme uzaq,
Hesretine, melalına qurban olum. (AHV / Ay Ömrümün Seadeti)

ay+bala+**Ø**

Anam yün şalını salar çiynine:
- Hardasan, **ay bala**, daha soyuqdur… (BGG / Payız)

ay+ömr+**üm** gün+**üm**

Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm, (BGG / Kesme Téllerini)

ay+lele+**Ø**

Ağlamışam, göz yaşımı silmeyib.
Bu sévgide yarımadım, **ay lele**. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

ay+yaxşı+**lar**

Ay yaxşılar,
darıxırıq, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

ay+bulud+**Ø**

Nola çata o dilbere
Sözüm, **ay bulud**, **ay bulud**! (HTBG / Nola Çata O Dilbere)

- **/a+.....+Ø/**

a+yüz ilden kalan+**Ø**

Cavanken düşübdür saçlarıma den,
Mene, **a yüz ilden qalan**,- dédiler. (BGG / Dédiler)

a+dost+**lar**

Bir deli hesretle, aman, **a dostlar**,

Könlümden, gözümden yaralanmışam, (BGG / Menim Üreyimi, Özüme Vérin)

a+kök+**üm** (benim)

Çinartek boy atıb ucalsam da men

Senden gén düşmerem, a köküm menim. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

a+bedbext oğlu+ **Ø**

Özünü öldürme, **a bedbext oğlu**,

Bu qoca dünyanın talanı héç ne... (YŞ / Héç Ne)

a+kişi+**Ø**

"**A kişi** sen dayan, kéç it" dövrüdür. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **éhéy + Ø(isim / isim grubu)**

éhéy + **Ø**

Bu nedir, qoymayın yanır bir çinar!

Éhéy, kimdir **orda ocaq qalayan**! (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Éhéy!.. é…héy!..

Dé hardasan?!

Oğul, oğul. Cavid! Cavid! (BGG / Bir Ananın Ağısı)

- **héy + Ø (isim / isim grubu)**

Bu serhedler isteyimi héç éyler

Üreyimde yağışlarım yağar **héy**… (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

2.1.4.5.4. Özne Hâli

Özne hâli, cümlede özne görevindeki isim / isim grubu ile yüklem / yüklem fiil arasındaki geçici ilişkiyi sağlar (Alyılmaz, 2003: 143; Alyılmaz, 2011: 115). İslam Türkay'ın şiirlerinde özne hâlini ifade edebilmek için işaretsiz morfem (**/+Ø/**) kullanıldığı tespit edilmiştir:

biz+**Ø:** *biz*

Daha tanımışıq **biz** özümüzü, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

men+**Ø:** *ben*

Men sulh istemirem, bu sulh ölümdü! (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

sürü+**Ø:** *sürü*

Ne gözel yayılıb **sürü** çemende,
Başını qaldırıb baxmır héç neye. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

babam**+Ø:** *dedem*

Babam giléylendi – yéye bilmirem,
Qursağım daralıb, me'dem daralıb. (AHV / Bu Gün Sabah)

ağaclar**+ø:** *ağaçlar*

Ağaclar başını eymir torpağa,
Bağışla ay baba, meni bağışla! (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

filler+**Ø:** *filler*
şirler+**Ø:** *aslanlar*
pelengler+**Ø:** *kaplanlar*

Filler, **şirler**, **pelengler**
Héç halını pozmadı. (AHV / Méşenin Nağılı)

ovçu+**Ø:** *avcı*

Ovçu bereye yatdı,
Céyrana gülle atdı, (BGG / Dağdan Bir Qaya Düştü)

sükut+**Ø:** *sessizlik*

dağ+**Ø:** *dağ*

dere+**Ø:** *dere*

élatlar+**Ø:** *topluluk, halk, bir köyde yaşayan herkes*

Sükut kéşik çeker çemene, çöle,

Uyuyar **dağ-dere**, yatar **élatlar**. (BGG / Géce Düşünceleri)

bir ixtiyar+**Ø:** *yaşlı, ihtiyar*

Bir ixtiyar oturmuşdu

Yol üstünde.

Bir biqerar oturmuşdu

Yaman günde. (BGG / Qeribe Yuxular)

o tufan+ **Ø:** *tufan, kasırga*

ulduzlar+ **Ø:** *yıldızlar*

O tufan yaman esdi,

Ulduzlar söndü, şair. (HTBG / Hüséyn Cavide)

ve'desiz solan lale+**Ø:** *zamansız solan lale*

Dözemmirsen sen hicrana,

Ay **ve'desiz solan lale**. (HTBG / Lale)

gözeller+**Ø:** *güzeller*

göyçekler+**Ø:** *güzeller*

Gezdim başdan-başa Dağkesemen'i,

Gözeller, **göyçekler** gözümden öpdü. (HTBG / Öpdü)

men+**Ø:** *ben*

Unudulsa derdler—ahlar-amanlar.

Men seni unuda bilmeyeceyem... (YŞ / Unuda Bilmedim)

men+**Ø:** *ben*

sen+**Ø:** *sen*

Men qaranlıqda bir ayam

Sen ayda bir qaranlıqsan... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

men+**Ø:** *ben*

yazdığım şéirler+**Ø:** *yazdığım şiirler*

Men sene yaraşmam, gözelsen, gülüm,

Yazdığım şéirler yaraşa, belke… (YŞ / Dumanda Röye Tek İten Benövşem)

2.1.4.5.5. Nesne Hâli (İng. Accusative, Absolutive Accusative; Alm. Akkusativ, Wenfall, Absoluler Akkusativ; Fr. Accusatif, Accusatif Absolutif; Azb. Tesirlik Hâl)

Nesne hâli, yüklemi geçişli olan bir cümlede, öznenin yaptığı işten etkileneni bildirir (Alyılmaz, 2011: 120). Nesne hâli, İslam Türkay'ın şiirlerinde **/+(n)I/** ve **/+DAn/** görev ögeleri kullanılarak ifade edilmiştir:

- **/+(n)I/**

men+**i**

Ruhumdan, özümden qopardı **meni**… (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

sen+**i**

Bir cındır xanım var: bilir ner **seni**,
Çoxu yola vérir birteher **seni**.
Qapıdan girmirsen – görerler **seni**,
Çapıb talayırsan barıdan kéçib. (ÉMDA / Kéçib)

dünya+**nı**

Dünyanı gah qemgin, gah şen görmüşem. (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

évin+**i**

Daşlaşsa inan ki, **évini** yıxar. (AHV / Sene Néylemişem)

başı+**nı**

Başını kollayır, kola sığışmır. (AHV / Sessiz Gülleler Silsilesinden – Yarımçıq)

isteyi+**ni**

Namerd gör ki, çapar, talar,
İsteyini göyden alar. (AHV / Koroğlunun Son Günü)

qaya+**nı**

Qayanı qopartdı, daşı qopartdı, (BGG / Dağ Çayı)

téli+**ni**

Orda bir söyüd gördüm,
Télini yélleyirdi. (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

neğme+**ni**

Oxu bu **neğmeni** vaxtın var iken. (BGG / Yadına Düşsem)

günahları+**nı**

Yuyub temizleyir **günahlarını**. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

elleri+**ni**

Çiçek **ellerini** anam
Sen déme
Bizim ağ günlere bağışlayıbmış. (HTBG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

vüsalın**+ı**

Vüsalını uzaqlara saxlayım...
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

- **/+DAn/**

suyu+**(n)dan**

Buz **suyundan** içdiler, (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

2.1.4.5.6. Bulunma Hâli (İng. Locative; Alm. Locativ; Fr. Locatif; Azb. Yérlik Hâl)

Bulunma hâli, ad ve ad soylu sözcüklerin işaretli (/+…/) veya işaretsiz (/+Ø/) görevli dil ögeleri ekler, edatlar, ek+ekler, ek+edatlar ve (/+Ø/) ile birlikte kullanılarak cümlede işin yapıldığı zamanı veya gerçekleştiği mekânı (yeri) bildirdikleri kategorinin adıdır (Alyılmaz, 2010: 112).

Bulunma hâli, bir işin ya da hareketin yapıldığı yeri ve zamanı bildirir (Zeynalov, 1993: 93). İslam Türkay'ın şiirlerinde bulunma kategorisi "Zamanda Bulunma Hâli" ve "Yerde Bulunma Hâli" başlıkları altında incelenmiştir:

2.1.4.5.6.1. Zamanda Bulunma Hâli

Zamanda bulunma hâli, İslam Türkay'ın şiirlerinde **/+Ø/, /+TA/,** /+**A kimi**/**,** /+**nAn bele**/**, /+In/** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- **/+Ø/**

seher+**Ø**

axşam+**Ø**

Dönerdik başına héy **seher-axşam**. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

seher+**Ø**

günorta+**Ø** <günorta (sında)

axşam+**Ø**

Seher – dolu, **günorta** – gün, **axşam** – bulud, (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

géce+**Ø**

Géce adalara dönüb otaqlar,

Yuxular, duyğular en zerif şüşe. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

- **/+TA/**

qış+**da**

yay+**da**

Qışda évde-éşikde,

Yayda yaylaqda idik… (ÉMDA / İkinci Kölge)

Qışda çiçekleyir be’zen ağaclar (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Yazda gül açacaq otlar, ağaclar: (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Yazda köpüklendi héy çiçek-çiçek,
Emib bulaqları çağladı-daşdı. (BGG / Dağ Çayı)

Qışda qara bürünüb
İçin-için yandı o. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Ömrün payızı+**(n)da**

Belke **ömrün payızında** tebiet
Gül-çiçekle qarşılayır boranı. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

sabah+**da**

Hemişe sabaha can atmışam men,
Sabahda görmüşem seadetimi. (AHV / Birinci Monoloq)

ağlamalı günlerim+**de**

Ağlamalı günlerimde gülümsedim, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

dar günün+**de**

Dar gününde arxasında men oldum (BGG / Memmed Araza Mektub)

bahar**+da**

Könlüme qar yağdı **baharda** béle,
Béle iş görünüb dé, harda béle?.. (YŞ / Qarqar Ağıları)

gün**+de**

Seni **günde** terifleyen,
Atam, babam, canım-déyen. (GYŞ / Qorun Qardaş)

- **/+A kimi/**

seher+**e kimi**

Gözleyer güneşi **sehere kimi**. (ÉMDA / Géce Düşünceleri)

ere geden+**e kimi**

Ere gédene kimi

Umub-küsen çox olur. (AHV / III. Lövhe)

- **/+nAn bele/**

in+**nen**

İnnen béle démerem nisgilim qubarım var>> (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

in+**nen**

Héyif, ve'dler **innen** béle meni ovutmaz, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

in+**nen**

Birce gün özün ol sen **innen** béle. (AHV / Béle Maskalanma)

- **/+In/**

yaz+**ın**

Yazın kéçib, üzün qışa,
Sığınmısan qara daşa.

2.1.4.5.6.2. Mekânda (Yerde) Bulunma Hâli

İslam Türkay'ın şiirlerinde, yerde bulunma hâli /+**TA/** görev elemanıyla ifade edilmiştir:

- **/+TA/**

bu qatar+**da**

Bu **qatarda** göz açmışıq dünyaya (ÉMDA / Yol)

o dağlar+**da**

O **dağlarda** tanrı sene yaxındı, (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Ağrı dağ+**da**

Ağrı **dağda** ildırımlar çaxar héy… (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

fil kulağın+**da**

Fil qulağında yatmışdım – (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

boz sehra**+da**

Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

sonsuz kainat+**ta**

Sonsuz kainatta her şéy qarışıq. (AHV / Kölgeler)

dağın ayağın+**da**

Dağın ayağında öldü dağ çayı. (BGG / Dağ Çayı)

yollar kenarın+**da**

Yollar kenarında ala kölgeler
Uzanıb, yorulan yolçular kimi… (BGG / Bahar Lövheleri)

sağ yanın+**da**

Bir biqerar oturmuşdu yaman günde.
Sağ yanında uyuyurdu (BGG / Qeribe Yuxular)

bu qatar+**da**

Bu qatarda göz açmışıq dünyaya (HTBG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

bu yamac+**da**

Bu yamacda bir sürüşem yıxılam, (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

bu dünya+**da**

Daha **bu dünyada** kimim var, ana… (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

bir ocaq**+da**

Bir ocaqda tüstülenen kösövem...
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

başın+**da**

Eynine géce géymişdin

Başında moruq yarpaqlar... (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

yér+**de**

göy+**de**

Sen **yérde** gülümsen, **göyde** ayımsan,

Tanrı gönderdiyi talé payımsan. (YŞ / Kéçer)

2.1.4.5.7. Ayrılma / Çıkışlık Hâli (İng. Ablative; Alm. Ablativ; Fr. Ablatif; Azb. Çıxışlıq Hâl)

Bir yerden, bir şeyden, bir kimseden vb. ayrılmayı, uzaklaşmayı bildiren bu hâli (Alyılmaz, 1994: 64) ifade etmek için İslam Türkay'ın şiirlerinde **/+TAn/** eki kullanılmıştır:

- **/+TAn/**

boru+**dan**

ulduzlar+**dan**

<<- Dostlar, bu béşillikde

Borudan süd axacaq.

Körpelerimiz Aydan,

Ulduzlardan baxacaq>>. (ÉMDA / Günorta)

iş+**den**

Gah işe téz gédirsen,

Gah **işden** géc gelirsen. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

hebsxana+**dan**

Hebsxanadan çıxıb

Yataqxanada qalmaq. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

yuxum+**dan**

Anam meni <<daş>> **yuxumdan** bir de ayıltmaz, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

qerb+**den**

şerq+**den**

Qerbden şerqe daşınıb

Şerqden qerbe danışıb. (AHV / Azadlıq – III)

göyler+**den**

Göylerden ayrılmayır,

Beyenmir bu torpağı. (AHV / Méşenin Nağılı)

çiyni+**(n)den**

Asılıb **çiyninden** héybesi teki. (BGG / Payız)

üreyim+**den**

Dağıt **üreyimden** qemi, qubarı. (BGG / Yadına Düşsem)

dağ+**dan**

Dağdan bir qaya düşdü,

Héllenib çaya düşdü, (BGG / Dağdan Bir Qaya Düşdü)

elim+**den**

Onu kim **elimden** alıb, bilmirem. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

sözleri+**(n)den**

Sözlerinden dönmediler.

Çiçeklendi emelleri, arzuları.- (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

yol+**dan**

Size géden **yoldan** sapmaq olmayır. (HTBG / Qoru Üreyini)

ruhun**+dan**

Ruhumun **ruhundan** üzülmesi yox,

Men seni unuda bilmeyeceyem... (YŞ / Unuda Bilmedim)

xanedan**+dan**

Qayanı varaq yapan

Xanedandan gelmişem… (YŞ / Gelmişem)

gözün+**den**

Gözünden séllener benövşe yaşlar...
Orda, xısın-xısın bir léysan başlar… (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

2.1.4.5.8. Yaklaşma Hâli (İng. Dative; Alm. Dativ; Fr. Datif)

Yaklaşma hâli için İslam Türkay'ın şiirlerinde **/+A/** görev elemanı kullanılmıştır:

- **/+A/**

qebristan+**a**

Meni **qebristana** aparır yollar… (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

yatağı+n**+a**

Körpem **yatağına** sığışmır daha, (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

ay+**a**
göy+**e**

Kişiden çox qadın var.
Aya uçan—qadınlar,
Göye uçan—qadınlar, (AHV / I. Lövhe)

daşlar+**a**

Daşlara baxıram boyumdan uca (BGG / Zirve)

könlüm+**e**

Süzülüb gözümden **könlüme** düşdün. (BGG / O Günden)

torpağ+**a**

Dünen **torpağa** sepdiyim
Denden gözüm su içmeyir. (HTBG / Senden Gözüm Su İçmeyir)

yadım+**a**

Sonradan **yadıma** gelen,
<<Gerek>>ler öldürdü meni... (HTBG / Menim Düşmenlerim)

Qarqar+**a**

Yanırdı üreyim **Qarqara** gétdim,

Könlümde bir qorxu, bir qara, gétdim. (YŞ / Qarqar Ağıları)

2.1.4.5.9. Yönelme Hâli (İng. Directive; Alm. Directiv; Fr.Directif; Azb. Yönlük Hâl)

Yönelme hâli, cümlede eylemin, hareketin yöneldiği yeri ifade eder (Alyılmaz, 2003: 146). İslam Türkay'ın şiirlerinde yönelme hâli için **/+A sarı/, /+A doğru/** ekleri kullanılmıştır:

- **/+A sarı/**

yér+**e sarı**

Yağışların yolu **yére sarı**dı. (ÉMDA / Belke)

köksüm+**e sarı**

Uçdu qanad-qanad **köksüme sarı**,
Qelemim lületek tuşlandı göye. (BGG / Karvan)

torpağ+**a sarı**

Eyibdir başını **torpağa sarı** (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

çiskin yollar+**a sarı**

Héy hesretle baxıram
Çiskin yollara sarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

yollar+**a sarı**

Bir boş mezar baxır **yollara sarı**... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

- **/+A doğru/**

ölüm+**e doğru**

Uçuruq **ölüme doğru**,
Qaçırıq **ölüme doğru**. (ÉMDA / Uçurum Ölüme Doğru)

2.1.4.5.10 Birliktelik-Beraberlik Hâli (İng. Comitative; Alm. Komitativus; Fr. Comitatif)

Cümledeki yargının gerçekleşmesinde özneye ya da nesneye eşlik eden veya onlarla yargıya konu olan ögeyi gösterir. Beraberlik tümleci veya hâl zarfı yapar (Daşdemir, 2014: 74).

İslam Türkay'ın şiirlerinde birliktelik-beraberlik hâli **/+lA/, /+ile/, /+nAn/** görev elemanlarıyla yapılmıştır:

- **/+ile/, /+lA/**

Qara talé **ile** qohumdu belke?! (ÉMDA / Kölgeler)

Qem**le**, sévinc, toy **ile** yas déyişmede… (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Neynim, vüsalın**la** menim olmadın,

Deli hesretin**le** sen menim oldun. (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Ölke var yaşayır ağay**la** köle

<<Azadlıq>>, <<edalet>>- déyib bağırır. (AHV / Veten)

Oturub üz-üze atay**la** oğul,

Birisi heqiqet, birisi nağıl. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Qurd quzuy**la** otlayar,

Emin-amanlıq olar!..>> (AHV / Méşenin Nağılı)

Zirveye çekdiler kor yapalağı

Qartal**la** yanaşı dayansın déye. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Zirvede bilmedi dar ne, çetin ne,

Derdini dağ **ile** böldü dağ çayı. (BGG / Dağ Çayı)

Menim**le** gizlenpaç oynayan qızın

Bu payız yanında dilim lal olub. (BGG / Payız)

Ağaclar quruyar döner héykele,

Géciken bahar**la** qalar küsülü. (HTBG / Quruyan Ağaclar)

Bu heyatdı, her addımı yarışdı,

Arzularım taléyim**le** barışdı. (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Hayanda aş olsa, orda baş olan,
Quruy**la** qupquru, yaş**la** yaş olan. (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Qalxan**la** yükselen, énen**le** énen
Üreyi sadeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Orda, xeyalımın uzaqlığında...
Derdiy**le** baş-başa bir qız ağlayır... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

- **/+nAn/**

Pozular ehvalım, qaralar qanım,
Her günüm, saatım bu qem**nen** kéçer... (YŞ / Kéçer)

Menden çox cavansan, démem tayımsan
Sensiz, ömrüm-günüm sitem**nen** kéçer... (YŞ / Kéçer)

Senden uzaqlarda bil ki hemişe
Qelbim qan ağlayar, bu dem**nen** kéçer... (YŞ / Kéçer)

2.1.4.5.11. Hedef Hâli

Bu hâl kategorisi, işin, hareketin hedefini / amacını gösterir (Daşdemir, 2014: 77). Hedef hâli, İslam Türkay'ın şiirlerinde **/+(n)A/, /+(y)A/, üçün** görev elemanlarıyla karşılanmıştır:

- **/+(n)A/**

vetenoğlu+**na**

Behmen **vetenoğluna** (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

sağlığın+**a**

Sağlığına bade qaldırıram, (ÉMDA / Bu Gün Bayramındır)

- **/+(y)A/**

yaşamağ+**a**

Yaşamağa başım éle qarışdı, (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

dünya+**ya**

Dünyaya güneştek baxmalıyam men (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

- **üçün**

Güldüyümüz anlar **üçün**
Ağlayırmı, gülürsenmi?! (ÉMDA / Néce Kéçir Ömrün Günün)

Menim **üçün** mavi göysen: (ÉMDA / Mavi Mavi)

Düşmenin gözüne üfürmek **üçün**. (ÉMDA / Xatırla Meni)

Bülbül **üçün**, neğme **üçün** bax göye,
Bu hesretle sévin, qemlen uzaqdan. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Özünü yaxından tanımaq **üçün**
Birce gün özün ol sen innen béle. (AHV / Béle Maskalanma)

Durmaq **üçün** o çırpındı,
Çağırdı héy,
Baxdım, baxdım, yazıq dédim. (BGG / Qeribe Yuxular)

Doğulub el tutmağa
Yaranıb kömek **üçün**
Yaradıb-qurmaq **üçün**,
İş **üçün**, emek **üçün**,
Ucalıb él sözünü
Göylere démek **üçün**
O éle bir ocaqdı
Közü külünden uca. (YŞ / Uca Adam)

2.1.4.5.12. Sebep Hâli (İng. Causative; Alm. Verursachend; Fr. Causale, Causal)

Sebep hâli, oluş veya kılışın gerçekleşmesine sebep olan durum ya da varlığı gösteren hâldir (Daşdemir, 2014: 86). İslam Türkay'ın şiirlerinde sebep hâlini ifade etmek için **/+lA/, /+dAn/,** /+**dan ötrü/, /+nAn/, üçün** görev elemanlarından yararlanılmıştır:

- **/+lA/**

Senin ellerin+**le**

Senin ellerinle sönen, qaralan (ÉMDA / Seni İtirdim)

eşq+**ile**

Edalet **eşqile** yanıb-qaralıb. (AHV / Veten)

baxışı+**(y)la**

Soyuq **baxışıyla** donan déyilem. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

- **/+dAn/**

bu hava+**dan**

Bu **havadan** felek özü baş açammır. (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

bir güler baxış+**dan**

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

yağan qar+**dan** qış+**dan**
yollarıma yağan daş+**dan**

Yéter **yağan qardan, qışdan** giléyim,
Yollarıma yağan daşdan giléyim, (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

baxışlar**+dan**

Soyuq **baxışlardan** donar, yanarıq. (BGG / Bir Gün Geler)

boylanmaq**+dan**

Yollar meni çapıb, soyub
Boylanmaqdan gözüm doyub... (BGG / Üzüm Gülmür Déme Mene)

heya+**dan**

Heyadan qöngenin dodağı çatlar. (BGG / Géce Düşünceleri)

héyret**+den**

Qarşında **héyretden** daşa dönmüşem. (AHV / Sene Néylemişem)

hesretin+**den**

Hesretinden bağrım başı dilim-dilim (AHV / Ay Ömrümün Seadeti)

bu söz+**den**

Bu **sözden** qelbimde yanardı çıraq, (AHV / Kölgeler)

hesret+**den**

Hesretden titreyen yarpaq kimiydin,
Yağırdı taléyin qış alqışları. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

yalqızlık+**dan**

Yalqızlıqdan dünya mene dar olub, (YŞ / Hardasan)

ayrılıq+**dan**

Namerd **ayrılıqdan** yoruldum, canım. (YŞ / O Qalın Qaşlara Qonur Gözlere)

- **/+dAn ötrü/**

sen+**den ötrü**

Men ki **senden ötrü** oddan kéçmişem. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Hanı, **senden ötrü** qaynar gözüm yox, (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

- **/+nAn/**

dözüm+**nen**

Çox öyündüm qelbimdeki **dözümnen**, (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

- **üçün**

Ömründe bir defe olmayıb barı,
Belke bunun **üçün** utanır söyüd. (HTBG / Eyibdir Başını Torpağa Sarı)

2.1.4.5.13. Vasıta / Araç Hâli (İng. Insrumental; Alm. Instrumentalis; Fr. Instrumental; Azb. Birgelik-Alet Hâli)

Eylemin hangi vasıtayla, ne sayesinde, ne kullanılarak gerçekleştiğini / gerçekleştirildiğini gösteren (Daşdemir, 2014: 92) vasıta hâli, İslam Türkay'ın şiirlerinde **/+(y)lA/, /+IlA/** görev elemanlarıyla karşılanmıştır.

- **/+(y)lA/**

çay+**la:** *çayla, ırmakla*

Bir **çayla** ikiye bölünüb veten (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

şalı+**(y)la:** *şalıyla, eşarbıyla*

Şalıyla gözünü sıxanım hanı?! (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

eşq+**ile:** *aşkla*

Edalet **éşqile** yanıb-qaralıb. (AHV / Veten)

tüstüler+**le:** *tütsülerle, dumanlarla*

Göylerini **tüstülerle** bezediler, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

pul+**la:** *parayla*

Pulla ad almaq varmış,
Sözden od almaq varmış… (AHV / Birinci Monoloq)

şimşekler+**le:** *şimşeklerle*

Qış göylerde **şimşeklerle** güllelendi. (BGG / Gel Ay Bahar)

ulduzlar+**la:** *yıldızlarla*

Ulduzlarla bezenib
Seheri qarşılayar. (BGG / Géceler)

baxışı+**(y)la:** *bakışıyla*

Baxışıyla çekdi dara, néyleyim. (HTBG / Éle Baxdı O Ay Üzlü Üzüme)

- **/+IlA/**

bél **ile:** *belle, kürekle*

Su açıb bağa varıram,
Bél ile yéri yarıram. (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

2.1.4.5.14. Görelik Hâli

Yargının "neye göre", "neye uygun olarak", "ne uyarınca" olduğunu; "ne bakımdan", "hangi açıdan" değerlendirmeye tabi tutulduğunu; dayanağını gösteren hâldir. Görelik hâli görelik tümleci veya hâl zarfı yapar (Daşdemir, 2014: 77).

Görelik hâli İslam Türkay'ın şiirlerinde **/+A göre/** görev elemanı kullanılarak yapılmıştır:

- **/+A göre/**

men+**e göre:** *bana göre*

Éh, neler çekmedin **mene göre** sen. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

söz+**e göre:** *(bu) sözünden dolayı*

Seni bu **söze göre**
Bilirsen ne döyerdim?! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

dünen+**e göre:** *düne göre, dünden dolayı*

Dünene göre sağ ol
Gel bu günden danışaq! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

bun+**a göre:** *buna göre, bu yüzden*

Belke **buna göre** qaranquşlar da
Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Belke **buna göre** yér pervane tek (BGG / Belke)

2.1.4.5.15. Nasıllık / Niteleme Hâli

İsmin bu hâli bir işin, hareketin nasıl, ne şekilde, hangi yolla yapıldığını bildirir (Alyılmaz, 1994: 77).

Nasıllık hâli İslam Türkay'ın şiirlerinde **/+cA/, /+IlA/, /+nAn/, kimi** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

- **/+cA/**

tek+**ce**

Tekce seninki déyil. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

yaman+**ca**

Men gécikdim, o **yamanca** telesdi, (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Orda bir söyüd gördüm,
Télleri onunkitek…
Yamanca kövrek idi:
Héyif, héyif, tek idi! (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

quru+**ca**

Bir **quruca** nefesdir
Menim dövletim varım… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

rahat+**ca**

Gorun nurnan dolsun **rahatca** uyu, (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

bir az+**ca**

Bir azca alçaltdılar,
Bir azca éndirdiler, (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

bala+**ca**

Balaca stolundan
Feqet, kéçe bilmedi. (AHV / II. Lövhe)

Hele **balaca** iken
Bu serhedler önünde

Omaşıyıb qalmazdım. (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

adi+**ce**

O éve **adice** bir yaraşıqsan. (BGG / Dünyanı Qınama)

sakit+**ce**

Sakitce gelersen yuxularıma. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

béle+**ce**

Bélece yaşayırdı
Papağının altında, (HTBG / İki Lövhe – II)

yanın+**ca**

Yanınca kölgetek sürüneceyem, (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

arxan+**ca**

Hesretden eriyib suya dönsem de
Arxanca sürünüb axmayacağam... (YŞ / Elvida)

sözün+**ce**

Belke bir **sözünce** yoxam heyatda,
Belke bir misrama deymezsen, gözel… (YŞ / Belke)

- **/+IlA/**

sıra+**ile**

Sıra ile ekibler? (ÉMDA / Lövhe)

sükut+**la**

Çox sualın üstünden
Bir **sükutla** kéçdiler… (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

- **/+nAn/**

nur+**nan**

Gorun **nurnan** dolsun rahatca uyu, (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

qem+**nen**

Pozular ehvalım, qaralar qanım,
Her günüm, saatım bu **qemnen** kéçer... (YŞ / Kéçer)

sitem+**nen**

Menden çox cavansan, démem tayımsan
Sensiz, ömrüm-günüm **sitemnen** kéçer... (YŞ / Kéçer)

dem+**nen**

Senden uzaqlarda bil ki hemişe
Qelbim qan ağlayar, bu **demnen** kéçer... (YŞ / Kéçer)

- **kimi**

Elimi **daş kimi** vérmişem sene,
Dilimi **daş kimi** vérmişem sene, (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Yaşıl héykel kimi susub bu ağac. (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Bir gile yaş kimi düşdün gözümden, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Kağız kimi lülelenmiş lepeleri şikayetdi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Kağız güller kimi her şéy ütülü (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Sessiz, zeher kimi kéçdin qanıma…
Sessiz, yuxu kimi gözümü tuttun, (AHV / Sessizce)

Baxdım gözlerine,
Coşub **çay kimi**
Yanımdan acıqlı, hirsli ötüşdün. (BGG / Bu Günden)

Simurq quşu kimi uçub gelerem. (BGG / Yadına Düşsem)

Bu yérler **dağılmış bir şeher kimi** (BGG / Daş Méşe)

Yaşıl alov kimi boy vérmişem men. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

Bélece te'riflendi
Quzu kimi olanlar. (HTBG / Sual)

Meni **qebre kimi** izleyeceksen. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

2.1.4.5.16. Nicelik Hâli

Bir işin hareketin sayısını, miktarını, kemiyetini bildirir (Alyılmaz, 1994: 78). Nicelik hâli İslam Türkay'ın şiirlerinde /+**DA/, /+cA/** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- **/+DA/**

bir boy+**da**

bir boyda olmalıdı. (Qanlı Géce)

béş addım+**da**

Béş addımda sesim-ünüm yétmeyir, (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

dam boy+**da**

<<Niye develer, filler
Şişib **dam boyda** olur? (AHV / Méşenin Nağılı)

- **/+cA/**

né+**ce**

Néce xoş günler vardı,
Qışdan sonra bahardı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

2.1.4.5.17. Sınırlandırma Hâli

Bir işin, hareketin, konunun başlangıç veya bitiş sınırını ifade eden (Alyılmaz, 2011: 1124) sınırlandırma hâli İslam Türkay'ın şiirlerinde **/dAn+....+(y)A/, /+(y)A+cAn/, /+A dek/** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- **/dAn+.....+(y)A/**

gündoğan+**dan** günbatan+**a**

Gündoğandan – günbatana
Saran Türk oğlu Türkem men! (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

qerb+**den** şerq+**e**

şerq+**den** qerb+**e**

Qerbden şerqe daşınıb

Şerqden qerbe danışıb. (AHV / Azadlıq – III)

baş+**dan** baş+**a**

Dünya **başdan-başa** toydu-mağardı, (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

- **/+(y)A+cAn/**

ağzı(n)+**acan**

Böyük sütunlu salon

Doludur **ağzınacan**. (ÉMDA / Günorta)

axşam+**acan**

Seherden **axşamacan**

İşle, işle… (ÉMDA / Günorta)

dünen+**ecen**

-Éle lap **dünenecen**

Böyük hümanizmden (ÉMDA / Qırmızı Seher)

xirdde(y)+**ecen**

Xirddeyecen kinle dolusan, (AHV / Kin Dağarcığı)

sübh+**ecen**

Deli külek

Minir bizi **sübhecen**, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

- **/+A dek/**

indi+(y)**e dek**

Sen gözel çiçeksen naşı elinde,

Hele indiy**edek** etrini bilmir. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

İndiy**edek** yazmadığım

Vereqler öldürdü meni... (HTBG / Menim Düşmenlerim)

sübh+**e dek**

Sübh**edek** lampan yanır,
Bir an sesin kesilmir. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

bu gün+**e dek**

Bilmirem bu ne sirdi,
İyirminci esirdi;
Bu gün**edek** qanmırsan
Kişiler qadınlara
Daim esir-yésirdi. (AHV / I. Lövhe)

év+**e dek**

Yéne qerib-qerib baxıb kéçersen,
Xeyalım év**edek** izleyer seni…
Éh, sen öz kéfinde, hardan bilersen
Doqqazda sübhedek gözleyer seni… (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin)

axşama+**dek**

Adamlar **axşamadek**
Elleşirmiş qul kimi. (ÉMDA / Lövhe)

güne+**dek**

Bu **günedek** qanmırsan (AHV / I. Lövhe)

menzile**+dek**

Aparaq onları bir **menziledek**. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

2.1.4.5.18. Benzetme / Benzerlik Hâli

Fiilin "tarz", ismin "sıfat" bakımından benzetildiği unsuru gösterir (Daşdemir, 2014: 73). İslam Türkay'ın şiirlerinde benzerlik hâli **kimi**, **/+tek/** görevli dil ögeleri kullanılarak yapılmıştır:

- **kimi**

Bir gile yaş **kimi** düşdün gözümden,
Gériye dönmeye güman qalmayıb… (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Köksümde sağalmaz bir yarasan sen,
Meni qebre **kimi** izleyeceksen. (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Arxın kenarında bir yaşıl çinar,
Yaşıl alov **kimi** qalxıb göylere. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

Bulanlık sél **kimi** axır vaxt, zaman,
İlan tek dilimi çıxarmalıyam. (AHV / Veten)

Kağız güller **kimi** her şéy ütülü
Dostluğu <<vér-vérim>>, bazar örtülü… (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Yapalaq daş **kimi** düşdü dereye,
Çoxları günahkar saydı qartalı. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Oda tut qelbimi, hesret oduna,
Simurq quşu **kimi** uçub gelerem. (BGG / Yadına Düşsem)

Tek baladı, bir candı,
Quzu **kimi** oğlandı. (HTBG / Sual)

Boylanırsan sen ay **kimi** uzaqdan,
Men susuzam sen çay kimi uzaqda (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

Uzaqdan uzağa qoy sévim seni,
Başımın üstünde ay **kimi** dolan... (YŞ / Dumanda Röya Tek İten Benövşem)

- **/+tek/**

eşq+**tek**

Derdi **éşqtek**[27] bu dünyada
Qelbimizde yaşatmışıq. (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

araz+**tek**

Araztek yumaqçün günahlarımı
Hele çox axmalı, durulmalıyam. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

ilan+**tek**

İlan tek dilimi çıxarmalıyam. (AHV / Veten)

layla**+tek**

Layla tek hopmuşdun iliye, qana (AHV / Mektub)

tufan+**tek**

Bu méşenin üstünde
Tufan tek esek gerek! (AHV / Méşenin Nağılı)

xatire+**tek**

Saxla **xatiretek** külümü menim, (BGG / Yadına Düşsem)

qılınc+**tek**

Suallar **qılınctek** kesdi üstümü. (BGG / Dédiler)

lüle+**tek**

Qelemim **lületek** tuşlandı göye. (BGG / Karvan)

Araz+**tek**

Araztek yumaqçün günahlarımı (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

[27] Şiirlerde /+tek/, kimi zaman bitişik, kimi zaman ayrı yazıldığından transliterasyon yapılırken bu durum dikkate alınmış ve örneklerde de aynen yansıtılmıştır.

2.2. Zamirler (İng. Pronoun; Alm. Pronomen; Fr. Pronom; Azb. Evezlik)

Zamirler, adların kişi, varlık, soru, işaret ve belirsizlik gibi ölçeklerle öbeklendirilmiş, adları bu öbekler içinde topluca bildiren sözlerdir. Bütün varlığı ve bütün bilgilerimizi üç beş öbekte toplayan zamirler, bu öbeklerin genel adları olarak, en çok kullanılan dil birimleridir (Karaağaç, 2018: 882).

Dilin lüğet terkibindeki sözlerden bir grupu ya isim, sifet, say ve zerfin yérinde işlenir – onların morfoloji sinonimi olur, ya da hemin nitq hisselerine işare édir. Béle söz gruplarına evezlik déyilir (Hesenov vd., 1989: 61).

Şimdiye kadar zamirin pek çok tanımı yapılmıştır. Bütün bu tanımlardan çıkarılabilecek ortak özellikler ise zamirin çekim eklerini alarak isimlere yaklaşmakla beraber esasen isim olmayışı, nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılaması, ismin yerini geçici olarak tutan kelimeler olması, dilin işaret ihtiyacından türemeleri (Kocasavaş, 2004: 29) gibi özelliklerdir.

Zamirler her ne kadar adların yerini tutsalar da zamirler ile adlar arasında önemli ayrılıklar[28] mevcuttur. Adlar tek başlarına bir varlığa veya bir nesneye ad olabilirler ve zihnimizde bir kavram olarak canlanırlar. Fakat zamir tek başına bir nesneyi bildirmekte yetersiz kalır ve açık bir anlam taşımaz. Zamirin somut bir anlam elde edebilmesi, ancak yerini tuttuğu adla olan bağlantısının bilinmesine bağlıdır (Korkmaz, 2014: 387).

Zamirler yapıları ve işlevleri bakımından şimdiye kadar türlü sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır. Türkay'ın eserlerindeki anlamlı dil ögelerinden zamirler; kişi, işaret / gösterme, soru, belgisiz ve dönüşlü zamirler olmak üzere alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir:

[28]Biçim birimi, bir dili oluşturan en küçüğünden en büyüğüne kadar tüm birimlere denir. Tek başına kullanıma çıkabilenler bağımsız; tek başına kullanıma çıkabilmek için başka biçim birimlerine ihtiyaç duyanlar da bağımlı biçim birimleridir. Sözcükler öncül, ekler ardıldır. Biçim birimlerini sözlüksel ve görevsel diye ikiye ayırmak mümkündür. Sözlüksek biçim birimlerinin sözlük anlamı olur. Sözlük anlamı olan en küçük dil birimi sözcüktür. Ancak her sözcüğün sözlük anlamı olduğu, yani sözlüksel olduğu söylenemez. Örneğin; edatlar, zamirler, kimi zarflar ve sıfatlar sözlük anlamı olmayan, zihinde çağrışım yaptırmayan ancak dilde görevleri olan öncül biçim birimleridir (Üstünova, 2014: 39)

2.2.1. Kişi Zamirleri

Kişi zamirleri, konuşan, konuşulan, hitap edilen, gaip gibi varlıkları şahıs hâlinde, temsilî olarak karşılayan kelimelerdir (Kocasavaş, 2004: 31). Azerbaycan Türkçesinde kullanılan kişi zamirleri ile Türkiye Türkçesindeki kişi zamirleri, birinci tekil şahıs dışında tamamen aynıdır:

Tablo 4: Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Kişi Zamirleri

		Azerbaycan Türkçesinde	**Türkiye Türkçesinde**
Konuşan, söyleyen (mütekellim)		*men*	*ben*
Dinleyen, söylenilen (muhatap)		*sen*	*sen*
Adı geçen, söylenilen (gaip)		*o*	*o*
Konuşanlar, söyleyenler		*biz*	*biz*
Dinleyenler, söylenilenler		*siz*	*siz*
Adı geçenler, sözü edilenler		*onlar / olar*	*onlar*

(Kâzımov, 2010: 138-139; Seyidov, 2014: 150-155).

Şexs evezlikleri insan mefhumu bildiren isimleri evez étdiyi üçün kim, sualına cavab verir. Quruluşca sadedir, onların düzeltme ve mürekkebi olmur (Hesenov vd., 1989: 62).

Türkay'ın şiirlerinden tespit edilen kişi / şahıs zamirlerine örnekler şunlardır:

1. /men/ (konuşan, söyleyen, mütekellim)

Men de adamların arasındayam, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Men sınan déyildim, sındırdı **men**i. (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Men dönüb gédirem (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Men onu tanıyırdım,
Kasıb bir oğlan idi. (AHV / Tanış Ünvan)

<<-**Men** yada uyuşmaram
Gülüm var, bülbülüm var, (AHV / Birinci Monolog)

Men dayana bilmedim. (AHV / III. Lövhe)

Men béle déyildim, béle déyildim,
Menim üreyimi özüme vérin. (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

Bir zamanlar **men** qedrini bilemmeddim,
Oğul… oğul… (BGG / Bir Ananın Ağısı)

Men uddum-uduzdum bu sert yarışda, (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Ne vaxtsa göyerib çıxmalıyam **men**.
Bir vaxt od oğrusu olubdu adım (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Éle dillenende veten déyirsen,
Men ki bu vetenin bir parçasıyam. (HTBG / Bir Müride Mektub)

Sizden uzaqdayam, uzaqdayam **men**, (HTBG / Élvida)

Men ağlasam, yér yanar daş alışar, (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

Men susuzam sen çay kimi uzaqda (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

Yanıb, **men** bu éşqin külü olacam, (YŞ / Unudacağam)

2. /sen/ (dinleyen, söylenilen, muhatap)

Sen melek donunda qara yalansan, (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Sen elli yaşında hele uşaqsan, (ÉMDA / Kéçib)

Sen vardın çoxuna <<ana>> déyerdim
Sen yoxsan
Dilime <<ay ana>> gelmir… (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Sen tekce déyilsen, senin kimiler
Sessiz güllelerdi vetenim üçün… (AHV Béle Maskalanma)

Sen uzaqsan, **sen** ucasan yétmir elim (AHV / Ay Ömrümün Seadeti)

Sen kasıb bir adamsan.
O varlı balasıdı. (AHV / Tanış Ünvan)

Sen indi hardasan, gören hardasan,
İndi düşüremmi senin yadına?!. (BGG / Dünyanı Qınama)

Yandır, qoy bilim ki, yoxdu gülşenim,
Sonradan ağlama **sen** için-için. (BGG / Yadına Düşsem)

Bilirem qırx çaya baxmaq olmayır,

Sen birce dalğada yaşat éşqimi. (BGG / Kesme Téllerini)

Néçe yad-yalanın dilini tapdın,
Sen menim dilimi bilmedin, qardaş! (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Sen mene hesretsen, men **sen**e hesret,
Aradan Araztek axar hörükler. (HTBG / Hörükler)

Qelbimde uyuyan mehebbetini
Özün öz elinle mehv éyledin **sen**. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Sözüne, fikrine bürüneceyem,
Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

Belke **sen** de bir özgenin yarısan, (YŞ / Hardasan)

Sen yérde gülümsen, göyde ayımsan, (YŞ / Kéçer)

3. /o/ (adı geçen, söylenilen, gaip)

Belke **o** idi yalqız? (ÉMDA / Orda Bir Söyüd Gördüm)

O mavi göy, sen torpaqsan, (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

O, qem deryasında qerq olmuş iken
Éle bil bir anlıq bextever oldu. (ÉMDA / Lövhe)

O bizim hamımıza
Baxır üstden aşağı!.. (AHV / Méşenin Nağılı)

O sağa sığışmır, sola sığışmır. (AHV / Yarımçıq)

Men qara torpağam, **o** mavi sema,
Ellerim uzalı qalıb göylere. (AHV / Ne Déyim)

Ağlayırmı, gülürmüdü, bilemmedim.
Durmaq üçün **o** çırpındı, (BGG / Qeribe Yuxular)

Belke **o** idi yalqız? (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

Ömrüm boyu can qoymuşam yolunda,
Birce defe **o** üzüme gülmeyib. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Bir qız gözaltıladım

O da şalın itirdi. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

Asimandan ayı asıb,

Belke **o** da şé'r yazır? (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

O da menim gözlerime yaş atdı, (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

O da gülümseye, güller açıla, (YŞ / Gözleyenin Ola)

O éle ucadır ki,

İçi çölünden uca. (GYŞ / Uca Adam)

4. /biz/ (konuşanlar, söyleyenler)

Biz haçandı minmişik bu qatara (ÉMDA / Yol)

-**Biz** béle démemişdik

Biz yalan yémemişdik! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Yaxşı, **biz** bu padşahın

Évini yağmaladıq. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Biz kimik? –**Biz** insanıq (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Biz insanıq vessalam,

Sévirik insanları, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

-Siz yaxşı olun, **biz** de

Dolanaq kölgenizde. (AHV / II. Lövhe)

Düzlerde baharıq, dağda qarıq **biz**. (BGG / Bir Gün Geler)

Belke atamızdır o böyük güneş

Bu iki aşiqin övladıyıq **biz**? (BGG / Belke)

Qırmızı yuxular göreceyik **biz** (BGG / Sabah)

Bir kökden su içib böyüsek de **biz**,

Orda adım palıd, burda çinardı… (HTBG / Çinarın Söhbeti)

Déyirsen ki, kimik **biz**?

Bu torpağın oğluyuq. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

Qardaş, sabah gel **biz**e,
Qonaq ol bendenize! (HTBG / İki Lövhe – I)

Bu dünyada **biz** üz-üze gelmedik,
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

Üç övladım, iki de **biz**,
Bu yolda béşim qurbandı (YŞ / Turana Bir Can Borcum Var)

5. /siz/ (dinleyenler, söylenilenler)

Qovardım men **siz**i kepenek kimi. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Sizi bilmirem,
Mense arzuların tutdum elinden. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Men **siz**den giléyliyem. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

-**Siz** yaxşı olun, biz de
Dolanaq kölgenizde. (AHV / II. Lövhe)

<<- **Siz**in ne yaşınız var…
Qabaqdadı ömür-gün (AHV / III. Lövhe)

Dağlar, ayrı düşdüm **siz**den néçe il (BGG / Zirve)

Size küsenirem, qartallar, ne qem, (BGG / Zirve)

Kéçdi aylar, iller…
Sizi bilmirem,
Mense arzuların tutdum elinden. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Gözleyirik
Burda **siz**i sübhecen, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

—**Siz** o üzden, biz bu üzden
Dörd bir yana, béş bir yana! (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

Ömrümü **siz**e bağışlayaram (HTBG / Ellerim)

6. /onlar/ (adı geçenler, sözü edilenler)

Onlar gétdi, otaqda – (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Onların öz dili öz baxışı var (ÉMDA / Kölgeler)

Onlara gén dünyanı
Déyir, dar éleyirmiş. (ÉMDA / Lövhe)

Onlar anlamadılar
Bu qarışıq sirleri… (AHV / Méşenin Nağılı)

Qaraldı yanan ocaq,
Onlar yéne barışdı… (AHV / I. Lövhe)

Onlara baxanda fikrim qarışır, (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Onların öz dili öz baxışı var
Amalı, meqsedi rengberengdi. (AHV / Kölgeler)

Ayrılıq **onlar**ı yandırıb-yaxıb. (BGG / Daş Méşe)

Bes niye **onlar**dan uzaq olmusan… (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Dünyanın damağında
Bir siqarétdi **onlar**. (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

Gözel qızlar ile doluydu dünya,
Hanı, bes **onlar**ı tapmaq olmayır… (HTBG / Qoru Üreyini)

Onlar "baş ağa"ya dönüb qul olmaz. (YŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

2.2.2. İşaret / Gösterme Zamirleri

İşaret / gösterme zamirleri; sözü edilen nesneleri mekânda, zamanda ve tasavvurdaki yerlerinde adlarını anmadan göstermeye yarayan zamirlerdir (Banguoğlu, 2019: 360). İşaret zamirleri, işaret sıfatlarından, ek almaları ve yanlarında belirtilen bulunmasıyla ayırt edilebilir (Bilgegil, 1984: 210).

Azerbaycan Türkçesinde kullanılan işaret zamirleri şunlardır: bu, bunlar, o, onlar, hemin "bu", béle "böyle", éle "öyle", haman/hemen "o" (Kâzımov, 2010: 151-154; Yalçın, 2018: 262).

Tablo 5: Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde İşaret Zamirleri

Azerbaycan Türkçesinde	***Türkiye Türkçesinde***
o	*o*
onlar	*onlar*
bu	*bu*
bunlar	*bunlar*
hemin	*bu*
hemen / haman	*o*
éle	*öyle*
béle	*böyle*

(Hesenov vd., 1989: 63-64; Kâzımov, 2010: 151; Yalçın, 2018: 262).

- **bu**

Gelirik, gédirik – **bu** da bir adet, (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)
Bu da béle bir dövrdü, zamandı: (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Bu yalan bir séhrdi,
Bu açarsız bir sirrdi.
Bu en varlı-dövletli,
Bu en miskin yésirdi. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Denizlerden ayrı düşüb
Bu da ona qeher olub…
Xezeri gördünüzmü ola? (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Kim sıyrıla, kim qınında paslanı.
Bilmek olmaz, **bu** heyatdı, qardaşım. (AHV / Behmen Vetenoğluna)

Er déyilsen, kölgesen,
Bu harda görünübdü?.. (AHV / Tanış Ünvan)

İslanırdı, qoca yaman darda idi…
Onu bura getiren bes harda idi?
Gelen-géden <<yaman vurub, **bu** da azdır>>
déyirdiler. (BGG / Qeribe Yuxular)

Bu ömür yoludur, béşgünlük déyil. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Bu nedir, qoymayın yanır bir çinar! (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Bu menden olmadı, özünden oldu (HTBG / Seni İtirdim)

Bu da béle bir savabdı,
Qem itirdi, sévinc tapdı... (HTBG / Geraylı)

Bu heyatdı, qardaş.
Néçe cür biş-düşü var, (HTBG / Ellerim)

Bu nedir, qoymayın yanır bir çinar! (HTBG / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Bu éle beladır, bir çaresi yox, (YŞ / Unudacağam)
Bextimin, éşqimin qebri qazılıb,

Bu da Tanrıdan mı - sınaq, gizlice?.. (YŞ / Gizlice)
Bu da bir talédi-bextdi, nedise,

O gözel sındırdı könül tarımı… (YŞ / Alqışlar)

- **o**

O niye ağ;
Bu, qaradı, (ÉMDA / Ayxanın Sualları - I)

- Axı **o** ne axtarır?
- Onu itiren kesi. (Ayxanın Sualları – II)

- **onlar**

Od yanır,
Alovu yükselir göye,
Belke
Bu, **onlar**ın é'tibarıdır? (ÉMDA / Belke)

- **bunlar**

Eyilib Mehemmede:
- Eye, **bunlar** ne déyir? (ÉMDA / Günorta)

Yoxsa **bunlar** yalandı?

Dehşet! İlahi, dehşet! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Anam da deyişib nese éle bil,
Qoy qızlar düşünsün **bunlar**ı barı. (HTBG / Hörükler)

2.2.3. Soru Zamirleri

Yerini tuttukları adı soru yoluyla temsil eden zamirlerdir (Koç, 1992: 236; Seyidov, 2014: 159; Banguoğlu, 2019: 36). Azerbaycan Türkçesindeki soru zamirlerinden bazıları şunlardır: kim, kimi, kimler, ne, neye, neler, néçe "ne kadar", nece "nasıl", ne cür "ne tür", néçenci "kaçıncı", ne qeder "ne kadar", hara "nere", hansı "hangi", haçan "ne zaman" (Hesenov vd., 1989: 65; Eliyev, 2011: 41; Balayeva vd., 2012: 90; Yalçın, 2018: 263).

- **kim**

Kim qazandı, o şöhreti o şanı? (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Kim bölüb yurdumuzu,
Yatıbmı qoç Koroğlu? (ÉMDA / Lövhe)

Ölüm nedir, ay ata,
Onu **kim** duyub anlar? (ÉMDA / Lövhe)

Yalançının évi yanar,
Dé, **kim** ona inanar? (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Kim kimin oğludu?
Déye bilmirem… (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Bir neğme dolanır yanar dodaqda:
<<**Kim** salıb itirer, kim tapar meni…>> (AHV / Seni Düşünürem)

Ulu babam **kim** olub? (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

Sabah **kim** olaram, déye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Kim bilir yolumuz çiçekmi, qarmı?.. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Bes, **kim** idi, arzumun
Kölgesini daşladı?.. (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

Yaxşı bax dövrene, gör orda **kim** var, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Éh, senden başqa **kim** var, **kim** olacaq? (HTBG / Anaya Mektub)

Ölsem meni **kim** ağlayar Qazaxda... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

- **kimler**

Gör neler… gör **kimler** ehlileşdiler, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Kimler gelib apardı?.. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Gör **kimler**e qismet oldu istisi,
Saçlarıma gelib çökdü tüstüsü, (HTBG / Memmed Araza Mektub)

- **ne**

Sabah **ne** doğacaq hamile dünya? (ÉMDA/ Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Bu gün bes dünyadan **ne** isteyirsen?! (ÉMDA/ Dünyanı Qınama)

Göyde **ne** var,
Yérde **ne** var?
Orda **ne** var,
Burda **ne** var? (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

Gören **ne** paltardı géyib tebiet?.. (AHV / Menden Uzaqdasan)

Kim **ne** déyir qoy désin, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Senden sonra **ne** göyerecek… (AHV / Sapand Daşı)

Ömrümüzden **ne** vérmişik obaya? (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

-İçmeye **ne** olacaq
Zoğal arağın varmı?.. (HTBG / İki Lövhe – I)

"Gören **ne** déyerler..." mengenesinde,
Tene tüstüsünde, qınaq hisinde
Bu derd kötüyünde möcüze qalıb... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

Men **ne** gördüm bu alemde,
Ömrüm-günüm kéçdi qemde. (YŞ / Dövran Namerd İnsan Namerd)

Men **ne** déyim namerd baxta
Sévdiklerim çox uzaqda... (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

- **neye**

Dé, **neye** qulaq asım, dé,
Bu arx bu suyu götürmez! (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

- **neler**

Her mezar tarixdir, **neler** söyleyir, (ÉMDA / Daş Méşe)

Bextin qarasına **neler** déyirsen… (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Éh, **neler** çekmedin mene göre sen. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Her şéy parça-parça bölünüb **neler**:
Lehceler bölünüb, diller bölünüb. (AHV / İkinci Monoloq)

Qaramca **neler** söyleyir?
Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Ondan Mene Bir Xeber Dé)

- **hara**

Hara gétsin, **hara** var? (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bu yol bizi **hara** çékir göresen?.. (ÉMDA / Yol)

Hara gétdi, nécoldu
Héç kim héç ne bilmedi… (ÉMDA / Günorta)

Düşün bir ömrü-günü
Hara aparır bu yol!..>> (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Évin yox, éşiyin yox,
Derdin çox, azarın çox…
Seni **hara** aparım, (AHV / I. Lövhe)

Bu yol bizi **hara** çekir göresen?.. (HTBG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Bu bext meni **hara** çekir,
Qabağımdan qara çekir. (GYŞ / Vurulmuşam)

- **hansı**

-Qonşu?

Yox ola bilmez!..

Hansı?

-Hamısı: aşağı, sol, sağ. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Ah! **Hansı** əşqinse buludlarından

Qönçe dodaqlara şəh düşüb indi… (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

Men **hansı**na inanım? (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

- **néce**

Gédimmi, qalımmı? – suallar ağır,

Dolaşıq yolları men **néce** séçim? (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Néce kéçir ömrün-günün,

Men çekeni bilirsenmi? (ÉMDA / Néce Kéçir Ömrün Günün

Dağlar gözümden böyükdü

Gözlerime **néce** sığır,

Qoçaqdımı? (Ayxanın Sualları – II)

Gédimmi, qalımmı? – suallar ağır,

Dolaşıq yolları men **néce** séçim. (AHV / Arxada Hesret Var)

Yarasa yuvası olub papaqlar,

Néce baxacaqlar sabah güneşe. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Bu hesrete söyle **néce**

Dözüm, ay bulud, ay bulud? (HTBG / Nola Çata O Dilbere)

Néce bexteverdim, **néce** gözeldin...

Şirin xeyal kimi,xoş güman kimi. (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

- **néçe**

Düz yollarım tepe, dere,

Yıxılmışam **néçe** kere. (ÉMDA / Ölemmerem)

2.2.4. Dönüşlülük Zamirleri

Dönüşlülük zamirleri, şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir. Bunlara dönüşlülük zamiri denmesinin sebebi, zamirin, yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlev yüklenmiş olmasındandır (Korkmaz, 2014: 398). Eski Uygurcada ayrı ayrı ya da birlikte kullanılan *kentü* ve *öz* zamirlerinden *kentü* Batı Türkçesinde, *öz* de Doğu Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde genelleşmiş durumdadır (Eraslan, 2012: 256; Buran ve Alkaya, 2017: 110).

Azerbaycan Türkçesinde dönüşlülük zamiri "öz"dür. Türkay'ın eserlerinde yer alan dönüşlülük zamirlerinin şahıslara göre kullanımı şu örneklerle dikkatlere sunulmuştur:

- **öz**

Düşmen kesilerem **özüm** özüme! (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Sen döne bilmirsen
Gelerem **özüm**… (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Qoy özüm yükümü **özüm** aparım. (ÉMDA / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

Türkayam, bu adı qebul éyledim,
Özümü **özüm**e men qul éyledim. (AHV / Türkayam)

Ruhumdan, **özüm**den qopardı meni… (AHV / Bu Gün Sabah)

Oxucum, yatan uşaq
Éle men **özüm** idim. (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Menim üreyimi **özüm**e vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özüme Verin)

Özüm özümü de tapa bilmirem. (BGG / O Günden)

Özümü kitabtek varaqlayıram, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

İsterem ki bu alovla
Arzulara qarışaraq
Bir gün **özüm** arzu olam! (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

Böyüdükce aralandım **özüm**den (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Özüm özüme tuşlanmışam. (HTBG / Anaya Mektub)

Men susub **özüm**ü eye bilmirem. (YŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

Kövrelib **özüm**den çıxmayacağam... (YŞ / Elvida)

He, **özün** öz évinde
Teze kirayecisen! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Niye giléylisen **özün** özünden, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Bu menden olmadı, **özün**den oldu (ÉMDA / Seni İtirdim)

İllerle min sifet olmağın-asan,
Bir gün **özün** olmaq çetindi béle?.. (AHV / Béle Maskalanma)

İtirdin **özün**ü, sapdın yolundan, (AHV / Mektub)

Néçe yol zeng vurdum, **özün**ü dandın, (AHV / Mektub)

Özünden xebersiz, menden xebersiz (BGG / O Günden)

Özün öz gözünde qara işıqsan! (BGG / Dünyanı Qınama)

Sına dözümünü, sına **özün**ü, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Öz-özünü yandırdın
Öz-özüne od oldun… (HTBG / Hüséyn Cavide)

Özünden böyüye héy üz ağartdın, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Özün öz elinle mehv éyledin sen. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Özün dağ lalesi, sözün benövşe,
Üzün bilmesem de könlün bir şüşe... (YŞ / Kéçer)

Gédirdin yaralı... qelbi qaralı...
Özünden aralı... menden aralı... (YŞ / Arxanca Baxırdım-2)

Hara gétdiyini **özü** de bilmir, (ÉMDA/ Lövhe)

Daha **özü** inanır. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Xalq **özü** tikdiyini
İndi sökmek isteyir. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Uzunqulaq éşşeyi

Vezir séçdi **özü**ne. (AHV / Méşenin Nağılı)

Bu havadan felek **özü** baş açammır. (AHV / Nağıl)

Çöreyi yéyilib, **özü**se yatıb, (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Belke sévmek **özü** ayıbmış-armış, (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

Onun üçün dünyada
Tekce **özü** var idi. (HTBG / İki Lövhe - II)

Zaman **özü** ömrü boyu
Küremizi minib çapır... (HTBG / Karusel)

Bu qurdlar qayıdıb ulayar bir gün,
Özü öz qanını yalayar bir gün!.. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

Meni demi xeste, gétdi…
Özü gözel xeste idi... (YŞ / 38)

Daha tanımışıq biz **özümüz**ü, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Dédik, azad olarıq
Barı **öz-özümüz**den… (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Onu yaşatmaq üçün
Özümüzü danmışıq. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Hele **özümüz**den xeberimiz yox, (AHV / Arxada Hesret Var)

Daha tanımışıq biz **özümüz**ü, (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Tüklendikce **özleri**
Bir-birini yolacaq. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Bu palıdlar, velesler-
Günden doyub **özleri**. (AHV / Méşenin Nağılı)

2.2.5. Belgisiz / Belirsiz Zamirler

Ardında belirsiz bir kimse veya nesne kavramı olan zamirlere belirsiz / belgisiz zamirler (pronom indefini) denir (Banguoğlu, 2019: 368).

Qeyri müeyyenlik bildiren evezlikler kim, ne, bir, kes, her tipli bir sıra sözlerin müxtelif kömekçi söz, edat ve şekilcilerle birleşmesi neticesinde emele gelir (Kâzımov, 2010: 148).

Azerbaycan Türkçesindeki belgisiz zamir şunlardır: biri, kimi, kimse, nese "ne ise", hamı "hepsi", bezi "bazı", bezisi "bazısı", çoxu "çoğu", çoxları "birçoğu", here "herkes", herkes, her şéy, héç biri "hiçbiri", héç bir "hiçbir", héç kim "hiç kimse", héç kes "hiç kimse", héç ne "hiçbir şey", her birisi, her hansı "herhangi", nécesi "çoğu kimse", filankes "filan kişi" (Kâzımov, 2010: 147-150; Balayeva vd., 2012: 91; Yalçın, 2018: 263).

Türkay'ın şiirlerinden tespit edilen belgisiz zamirler örneklerle dikkatlere sunulmuştur:

- **biri**

Biri vardı,
Biri yoxdu… (ÉMDA / Nağıl)

Biri déyir: <<Bu géce
Yaman amansız olduq.
Uçurduq her bir şéyi,
Dinsiz-imansız olduq!..>> (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Kéçin, kéçin éyleşin,
Biriniz çarpayıda,
Biriniz bu stulda. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Biri ordénlidi, gülür, danışır,
Biri fikirlidi, niye, bilmirem. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Biri aspirant idi,
İkisise telebe. (AHV / III. Lövhe)

Oturub üz-üze atayla oğul,

Birisi heqiqet, birisi nağıl. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Herenin öz yéri, öz deyeri var,

Birinin quyruğu, **biri**nin başı…

Baba, bu qoyunlar mene tanışdı. (BGG / Mene Tanışdı)

Biri mene "usta" dédi

O, ustalar ustasıdı. (YŞ / Biri Mene Usta Dédi)

Hele var qelbinde **biri**si, hele

Hele üreyinde menim yérim yox... (YŞ / Hele Gözleyirsen)

Qazıldın könlüme pozulması yox,

Başqa **biris**inin yazılması yox... (YŞ / Unuda Bilmedim)

- **kimi**

Kimi qorxdu…

Kimi pusdu… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Kimimize fikir, keder,

Kimimize sévinc hemdem. (HTBG / Karusél)

Kimi qarı gözleyir

Lopa-lopa ağ qarı...

Kimi yazı gözleyir

Gül-çiçekli baharı...

Kimi yağış gözleyir

O büllur damlaları...

Kimi sévinc gözleyir

Bitsin derdi-qubarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

Bu namerd sürgünden çoxu bézardı,

Kiminin yéri gén, kiminin dardı... (YŞ / Héç Ne)

- **kimse**

Kimse götürerdi téz qucağına, (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Kimse qartal da olsa,

Uça bilmeyecekdir (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Kimse gücle dilini

Dişleyib berk-berk sıxır. (ÉMDA / Günorta)

Göyde süzen qartalı

Kimse éndirecekdi. (AHV / Azadlıq)

Kimse ona el-üzünü

Silib sene atacaqdır… (AHV / Hezer Haqqında Düşünceler)

Év derdi, yémek derdi,

Kimseden kömek derdi, (AHV / II. Lövhe)

Kimse üreyine yazıb adımı,-

Daha çinarlardan qaralanmışam. (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

Anam qışqırardı: – yıxarsınız ha?

Kimse götürerdi téz qucağına,- (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Bilesen vurnuxur **kimse** senինçün,

Bilesen kim ise intizardadır... (YŞ / Gözleyenin Ola)

Meni bu axında tutammaz **kimse** (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

Sen basmasan **kimse** seni basacaq,

Çünki gördün basabasdı, sen de bas. (YŞ / Basabas)

- **bir kimse**

Bir kimse hayana gelmir. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

- **nese**

Nese déyir tekerlerin harayı,- (ÉMDA / Yol)

Nese çatmır söhbetimde, sözümde, (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

Nese démek istedim

Sözümü tapammadım. (AHV / I. Kölge)

Nese, gümüldenir anası teki. (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Nese bir giléy var dodaqlarında. (BGG / Payız)

Anam da deyişib **nese** éle bil, (HTBG / Hörükler)

- **hamı**

Hamı milisden qorxur,

Bes **hamı** oğrudurmu? (ÉMDA / Lövhe)

Hamı bayram édecek,

Sévinecek, gülecek… (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Hamı susdu. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Hamının haqqı éyni,

İxtiyarı éynidir.

Hamı çılpaq doğulub

Pulu-varı éynidir. (AHV / Méşenin Nağılı)

Hamı sene <<çayan>> déyir, (AHV / Méşenin Nağılı)

Gün doğdu, **hamı**nın yoluna düşdü, (BGG / Mene Tanışdı)

Bu dünyaya getiribdir

Hamı kimi meni ana (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

Hamıdan şübhelener,

Xoflu-xoflu baxardı. (HTBG / İki Lövhe – II)

Hamı acdır "alım" déyir,

Bir kafada "vérim" yoxdu. (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

Çaşıb qalıb **hamı**, Xudam!

Yanaqlar, Quba alması, (YŞ / Gözel)

- **çoxu**

Çoxu yola vérir birteher seni. (ÉMDA / Kéçib)

Sen vardın **çoxu**na <<ana>> déyerdim

Sen yoxsan

Dilime <<ay ana>> gelmir… (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Çoxuna kölge salan

Özü kölgeye düşdü… (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Onsuz da dünyada **çoxu**ndan azıq (AHV / Béle Maskalanma)

Menim tek **çoxu**nu qoydun avara. (AHV / Sene Néylemişem)

Dostların **çoxu**ndan vefalıdır o, (AHV / Kölgeler)

Çoxunun könlünee yaman deyirsen, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Bu namerd sürgünden **çoxu** bézardı, (YŞ / Héç Ne)

Ağlayıb **çoxu**nun bağrını yarın!
Damlayın bu deli heqiqetleri, (YŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **çoxları**

Çoxlarının yadında
Qalıb bir röya kimi… (ÉMDA / Qanlı Géce)
Çoxlarının göz yaşını
Sildim ağlaya-ağlaya. (ÉMDA / Güldüm Ağlaya Ağlaya)

Birce süzgün baxışın
Çoxlarına ox olur. (AHV / III. Lövhe)

Çoxları günahkar saydı qartalı. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Çoxları kökümü eşib, qazıbdı
Yöremde çinarlar bitirmişem men. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

Yadlar ile éylendi o, güldü o,
Çoxlarının qedrini bildi o. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Çoxları <<daş>> déyib menim éşqime,
Mene can-can déyen diller, elvida! (HTBG / Elvida)

Çoxları senin yolunda
Qanına qéltandı, gözel (YŞ / Gözel)

- **here**

Sen yoxsan çekilib **here** bir yana, (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Here bir yana gétdi. (ÉMDA / II. Kölge)

Heresi bir rengde, bir biçimdedi. (ÉMDA / Kölgeler)

Olmaq isteyirler **here**den bir az, (AHV / Veten)

Hereye bir qara yaxırsan, ne qem, (AHV / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Herenin öz yéri, öz deyeri var, (BGG / Mene Tanışdı)

Hereden bir avaz gelir

Bu anlardan qorun, qardaş. (YŞ / Qorun Qardaş)

- **her kes**

Her kesin héç neyi yox! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Her kesin öz otağı,
Qapısı, penceresi, (ÉMDA / Qırmızı Seher)

- **her şéy**

Bir görüm işıqda yéddice reng var,

Sonsuz kainatta **her şéy** qarışıq. (ÉMDA / Kölgeler)

Ne déyim bu zalım vaxta-zamana?!

Her şéy bürünübdür çene, dumana. (ÉMDA / Atama Mektub)

Döndüm kor canavara,

Gördüyüm **her şéy** qara… (ÉMDA / I. Kölge)

Unut yéri, insanı…

Dé ki, <<**Her şéy** menimdi (AHV / Azadlık – IV)

Kağız güller kimi **her şéy** ütülü (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Ağ yél, qara yél kimi

Her şéyden hirslenerdi. (HTBG / İki Lövhe – II)

Ağ yél, qara yél kimi

Her şéyi tezeden başlayam gerek. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Her şéyi küleye sovur,

Könül, namerd ol, namerd ol... (YŞ / Dövran Namerd İnsan Namerd)

Tutuquşu, Alabaxta

Çıxıb taxta, **her şéy** saxta. (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

Torpaqda **her şéy** qarışıq,
Évim torpaqdan tikilib. (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

- **néçesi**

Dağdan bir qaya düşdü,
Héllenib çaya düşdü,
Néçesi haya düşdü, (ÉMDA / Yazıqlar)

Günde **néçesi**ne gözüm düşerdi, (HTBG / Qoru Üreyini)

- **héç kim**

Hara gétdi, nécoldu
Héç kim héç ne bilmedi… (ÉMDA / Günorta)

Yatmaz üreyime bir daha **héç kim**,
Bunu bile-bile unudacağam… (YŞ / Unudacağam)

Danıb dédiyini, pisdeme meni
Benzetme, benzetme **héç kim**e meni, (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

Men béle énmedim hele **héç kim**e (YŞ / Hele Gözleyirsen)

- **héç ne**

Bu günü, sabahı, **héç ne**ye dönür. (ÉMDA / Kölgeler)

Her kesin **héç ne**yi yox! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Başını qaldırıb baxmır **héç ne**ye. (BGG / Mene Tanışdı)

Ürekden savayı yoxdur **héç ne**yim, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Gözü alacalandı,
Héç ne séçe bilmedi. (AHV / II. Lövhe)

Bu günü, sabahı, **héç ne**ye dönür. (AHV / Kölgeler)

- **héç kes**

Héç kese yovuşmadı,
Sanki dünya boş idi. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Héç kesi éndirmezdi,
Yaman vüqarlıydı o. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

- **héç biri**

Günde néçesine gözüm düşerdi,
İndi **héç biri**ne yana bilmirem. (HTBG / Qoru Üreyini)

- **her birisi**

Süfre açıb kövşen üste
Her birisi min hevesde… (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

2.3. Sıfatlar (*İng.* Adjective; *Alm.* Adjektiv, Eigenschaftswort; *Fr.* Conduit Vocal, Canal Vocal; *Azb.* Sifet)

Sıfatlar ad soylu sözcüklerdendir. Söz dizimi içinde cümle ögesi olamayan sıfatlar, daima adın önüne gelen ve çekim eki almayan sözcük türüdür. Sıfatlar önüne geldikleri adları niteler veya belirtir (Bozkurt, 1995: 268; Eker, 2009: 354).

Azerbaycan Türkçesinde de sıfatları niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları (işaret sıfatı, sayı sıfatı, soru sıfatı, belirsizlik sıfatı) olarak sınıflandırmak mümkündür. İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan sıfatlar örnekleriyle birlikte dikkatlere sunulmuştur:

2.3.1. Niteleme Sıfatları (İng. Qualificative Adjectiv; Alm. Qualifikatives Beiwort, Attributives Adjektiv; Fr. Adjectif Qualificatif; Azb. Esli Sifet)

Niteleme sıfatları, soyut ya da somut adların niteliklerini gösteren ve söz diziminde tamlayan durumunda bulunan sözcüklerdir (Topaloğlu, 1989: 110; Eker, 2009: 355).

İnsan basdırıblar **qara** torpağa, (ÉMDA / Daş Méşe)

Sen **gözel** çiçeksen naşı elinde, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Deli sularından salamat çıxıb (ÉMDA / Mene İnanma)

Sen **qırmızı** donda, - alov dilimi, (ÉMDA / Kéçerem Qırmızı İşıqda Bir Gün)

Hele **çox** işleri duymayırıq biz, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

Sessiz gülle kimi kéçdin sinemden, (AHV / Sessizce)

Men **qara** torpağam, o **mavi** sema, (AHV / Ne Déyim)

Oğul görmeyibdi **qanlı** illeri,
Şöhretli illeri, **şanlı** illeri… (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

İçmek isteyirsen şé'rinde onu,
Yalançı mehebbet ahdı-amandı. (AHV / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Seni işıq bilib uçdum yéline
Aldandım **yalançı** parıltılara. (AHV / Sene Neylemişem)

Éle bil **modabaz** gözeller kimi
Salxım söyüdlerin saçı gödeldi… (BGG / Payız)

Temennalı çörek ne ağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Bir parça gecedir **qara** téllerin (BGG / Kesme Téllerini)

Baxıb üzünüze gülümseyerdim,
Ay **ağ** çiçeklerim, **ağ** çiçeklerim. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Men senin en **yaxın** dostunam daha,
Sen menim ne **yaman** düşmenim oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Éle yandırdı ki, hesreti meni
Soyuq baxışıyla donan déyilem. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

O **xoş** günler indi hanı (HTBG / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

İlan gözleri kimi
Sarı gözleri vardı (HTBG / İki Lövhe – II)

Déyilibler
Heyata **acı** söz kimi,- (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

Bilmedim ayağım néce sürüşdü,
Etirli çiçekler dizimden öpdü. (HTBG / Öpdü)
Deli hesretinle düşdüm çöllere,
Namerd ayrılıqdan yoruldum, canım... (YŞ / O Qalın Qaşlara Qonur Gözlere)

Bu xalqın başına **qara** daş olan

Zırrama gedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Mavi penceresi üzüme bağlı... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

Ekleme: Müxtelif elamet, kéyfiyyet deyişmelerini ifade étmek üçün sifetlerin düşdüyü şekillere sifetin dereceleri déyilir. Sifetleri başqa nitq hisselerinden ferqlendiren en mühüm elamet onun derece elametleri sayılır. Eşyaya xas olan elamet ve kéyfiyyetin deyişmesi, yeni onun adi normativ veziyyetden aşağı veya yuxarı seviyesinin dilde ifadesi onun derecelerini yaradır. Sifetler vasitesile ifade olunan elamet ve kéyfiyyet iki istiqametde deyişe bilir – ya artır, ya da azalır. Obyektiv alemin özünden ireli gelen bu xüsusiyyet éyni zamanda danışanın subyektiv münasibeti ile de bağlı olur (Kâzımov, 2010: 117-118).

Azerbaycan Türkçesinde, tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sıfatlarda derecelendirme hem ekler yoluyla hem bazı zarflarla veya üstünlük bildiren bazı ifadelerle ve tekrarlarla yapılır.

▪ Azerbaycan Türkçesinde pekiştirme (üstünlük derecesi) beş şekilde yapılmaktadır.

-1. Sıfatın önüne “en”, “lap”, “daha”, “çox”, “düm”, “zil”, “tünd” sözcükleri getirilerek yapılır (Kâzımov, 2010: 122; Eliyev, 2011: 35; Balayeva vd., 2012: 72).

Çox örtülü metlebler
Belli olacaq size… (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Çox biçare şairler,
Çox zavallı Ehmedler (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Téléfon zengleri **en** xoş avazdı, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Men senin **en** yaxın dostunam daha, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Bu **en** varlı-dövletli,
Bu **en** miskin yésirdi. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Sanaram **en** uca zirvedeyem men. (BGG / Zirve)

Téléfon zengleri **en** xoş avazdı, (BGG / Dünyanı Qınama)

Men senin **en** yaxın dostunam daha, (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

-2. Sıfatın ilk hecesine m, p, r, s ünsüzleri getirilerek yapılır (Kâzımov, 2010: 121-122; Seyidov, 2014: 131-132; Yalçın, 2018: 249).

Qıpqırmızı yalancı (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

Yéne **qıpqırmızı** qan… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Paramparça… böyle bend-bend (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Yamyaşıl nur elenir. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qaldırdın dalğa-dalğa
Qıpqırmızı sesini. (AHV / Sapand Daşı)

-3. Cümle içerisinde "olduqca", "o qeder", "son derece", "ne", "artıq", "kimi", "tek", "de" gibi üstünlük bildirmede kullanılan bazı bağlaç ve ifadelerle de yapılır (Kâzımov, 2010: 123; Yalçın, 2018: 249).

Hereye bir qara yaxırsan, **ne** qem, (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Buna **ne** ad vérek, (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Temennalı çörek **ne** ağı imiş. (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

Bu géce **ne** yaman uzandı béle, (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Sen menim **ne** yaman düşmenim oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha

Bir an **kimi** kéçen aydan,
Günden gözüm su içmeyir (ÉMDA / Senden Gözüm Su İçmeyir)

Menim **kimi** namusa
Bir karlı yiye gerek! (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Bu acı yalanları
Bal **kimi** yazan gerek! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

-4. İsimlere /+cA/ ekinin getirilmesiyle yapılır (Eliyev, 2011: 35; Balayeva vd., 2012: 72; Yalçın, 2018: 249):

O éve adi**ce** bir yaraşıqsan. (ÉMDA/ Dünyanı Qınama)

Bir**ce** yaxşı günün ortağı imiş. (ÉMDA/ Anamı Düşünerken)

Yaman**ca** kövrek idi, (ÉMDA/ Orda Bir Söyüd Gördüm)

Bala**ca** stolundan
Feqet kéçe bilmedi. (HTBG / İki Lövhe – I)

Bu menden olmadı, özünden oldu
Arxan**ca** sepilen izimi tapdım. (HTBG / Seni İtirdim)

-5. Sıfatların tekrarlanmasıyla yapılır (Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 76):

Çox yazıb korladılar
Qalaq-qalaq qağızı. (AHV / Méşenin Nağılı)
Lüle-lüle lepelerin-
<<erizelerin>> yatacaqdır… (AHV / Xezeri Haqqında Düşünceler)

Neheng-neheng ağaclar
Qışqırıb deydi yére. (AHV / Méşenin Nağılı)

Göyler **asım-asım** bulud getirdi,
Ağaclar éle bil köhne çetirdi. (BGG / Alqışlar)

Susuz, **cadar-cadar** torpaq kimiydin. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Kimi qarı gözleyir
Lopa-lopa ağ qarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

- Azerbaycan Türkçesinde küçültme derecesi ise iki şekilde yapılır:

-1. Sıfatların üzerine /+ImtIl/, /+UmtUl/, /+Imtraq/, /+Umtraq/, /+ımsov/, /+ümsov/, /+sov/, /+şın/, /+raq/, /+rek/, ekleri getirilerek yapılır (Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 75; Eliyev, 2011: 35; Balayeva vd., 2012: 71; Seyidov, 2014: 131):

Axır düşdüm bu deli**sov** séle, of… (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

-2. Sıfatlardan önce “az”, “bir az”, “bir qeder”, “ala”, “açıq”, ve sıfatlardan sonra “teher” sözcükleri getirilerek yapılır (Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 75; Eliyev, 2011: 35; Balayeva, 2012: 71; Seyidov, 2014: 131):

Bir az utancaq olub
Gelin kimi, qız kimi… (AHV / Azadlıq)

Bir az tercümeçi—bir azca nasir,
Bir az tenqidçidi—hamısından kesir… (AHV / Yarımçıq)

2.3.2. Belirtme Sıfatları (İng. Determinative Adjective; Alm. Bestimmungswort, Bestimmungsbeiwort; Fr. Adjectif Determinatif; Azb. Nisbî Sifet)

Nesneleri işaret, sayı, soru yoluyla veya belirsiz hâlde niteleyen sıfatlardır (Vardar, 1988: 41). Bu sıfatlar nesneyi, nesnenin bünyesinde mevcut bulunan bir özelliği ile değil, nesnenin çeşitli durumunu belirtmek suretiyle niteler (Eraslan, 2012: 174).

2.3.2.1. İşaret Sıfatları

Nesneleri işaret etmek için kullanılan sıfatlardır. Azerbaycan Türkçesindeki başlıca işaret sıfatları şunlardır: bu, hemin “bu”, o, haman/hemen “o”, béle “böyle”, éle “öyle”. Bu işaret sıfatlarından “hemin”, “bu”, ve “béle” yakındaki nesneleri işaret etmek için kullanılırken “haman/hemen”, “o”, “éle” uzaktaki nesneleri işaret etmek için kullanılır.

- **bu**

Derdimiz bir: ne sen, ne men,
Sıxır seni **bu** çöl-çemen. (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

Yaza çıxmaq üçün **bu** torpaq kimi
Her şéyi tezeden başlayam gerek. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Qurbet bildim **bu** alemi, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Vefasız qadındı **bu** vaxt, **bu** zaman (AHV / Mektub)

Her seher saat kimi

Qurdu **bu** şeher meni. (AHV / Yordu Bu Şeher Meni)

Bu soyuq havada, damın altında,
Seni düşünürem yéne men yazıq. (AHV / Seni Düşünürem)

Biz haçandı minmişik **bu** qatara, (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Baba, **bu** qoyunlar mene tanışdı. (BGG / Mene Tanışdı)

Men uddum-uduzdum **bu** sert yarışda, (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Bu sévgide yarımadım, ay lele. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Yaza çıxmaq üçün bu torpaq kimi (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Bu quzular böyüyüb
Axırda ne olacaq?.. (HTBG / Sual)

Turana bir can borcum var
Turana başım qurbandı.
Üç övladım, iki de biz,
Bu yolda béşim qurbandı (YŞ / Turana Bir Can Borcum Var)

Men **bu** köyden deyilim
Başqa yandan gelmişem. (YŞ / Gelmişem)

- **hemin**

Evezinde **hemin** gün
Yardım bu serhedleri, (AHV / III. Lövhe)

- **béle**

Ürek **béle** yérde sakit olarmı?.. (ÉMDA / Daş Méşe)

İsteyime **béle** qara yél esdi,
Urcah oldum bir zeherli dile, of… (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Bu da **béle** bir dövrdü, zamandı: (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

İnsanın ömrü-günü
Bu ümmanda bir ada
Béle-béle işler var

Béle, oğul, dünyada… (AHV / İkinci Monoloq)

Béle iş görünüb dé, harda béle?.. (YŞ / Qarqar Ağıları)
Bu da **béle** bir alemdi,
Her addımda derddi-qemdi... (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

- **éle**

- **Éle** yol gédir, oğlum. (ÉMDA / Ayxanın Sualları)
Belke **éle** varlığın

Bu da bir naxışıdı?.. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Belke **éle** adı var (ÉMDA / Nağıl)

2.3.2.2. Sayı Sıfatları

İsimlerdeki kavramı, sayı bakımından sınırlayan kelimeler, sayı sıfatı adını alır (Demir, 2006: 295). Sayı sıfatları kendi içinde dört grupta incelenmiştir. Bunlar; asıl sayı sıfatı, sıra sayı sıfatı, yaklaşık sayı sıfatı ve kesir sayı sıfatıdır.

-1. Asıl Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları varlıkların sayılarını bildiren sıfatlardır. Asıl sayı sıfatları için İslam Türkay'ın eserlerinde tespit edilen örnekler şunlardır:

Min adım var, yérim **min** yurd… (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

İlde **üç** bala doğur! (ÉMDA / Günorta)

Dövrendeki **dörd** divar,
<<Menim>> dédiyin ne var – (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Béş on sözümü dedim… (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

İki dünya bir ola,
Seni bağışlamaram. (AHV / Seni Bağışlamaram)

Üç bala, **üç** qala tek
Kesdi onun önünü. (AHV / I. Lövhe)

İki göz, **iki** qulaq,
İki el, **iki** ayaq,
Bir ürek, **bir** baş, **min** iş…

Ürekde derdler—éyni,
Milyon Serhedler—éyni… (AHV / Birinci Monoloq)

Her kéçene acı-acı.
Béş-on qepik atılmışdı (BGG / Geribe Yuxular)

Min aya, **min** güne paralanmışam. (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

Bu **iki** aşiqin övladıyıq biz? (BGG / Belke)

Min ildir yatıram fil qulağında, (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

—Siz o üzden, biz bu üzden
On béş yaşım var idi, (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

Bir çuval un gelib kéçdi elekden,
Eledi, eledi, görün néyledi. (HTBG / Elek)

İşleyen var **dörd** bir yana,
Bu canlardan qorun, qardaş. (GYŞ / Qorun Qardaş.

Belke menden **min** il evvel yaşayıb,
İndi qar tek elenirsen başıma... (YŞ / Hardasan)

Gizlet yazdığımı, poz yazdığımı,
Min yére, **min** semte yoz yazdığımı. (YŞ / Gizlice)

-2. Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları varlıkların sırasını bildiren sıfatlardır. Sıra sayı sıfatları için İslam Türkay'ın eserlerinde tespit edilen örnekler şunlardır:

İkinci Kölge (ÉMDA / II. Kölge)

iyirmi+**nci**

bir+**inci**

Hansı siyahıdasa
Birinci gétdi adım. (AHV / Birinci Monoloq)

Bilmirem bu ne sirdi,
İyirminci esirdi; (AHV / I. Lövhe)

néçe+**nci**

Men senin néçenci neticenem, dé! (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

yéddi+**nci**

Sen indi göylerde-**yéddinci** qatda... (YŞ / Belke)

- 3. Yaklaşık Sayı Sıfatları

Yaklaşık sayı sıfatları isimleri yaklaşık olarak belirten sıfatlardır.

Bir masanın başında
Oturub **béş-on** nefer (ÉMDA / Qırmızı Seher)

O kimdir yanında **béş-on** quzu var, (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

Kölgeler baresinde
Béş-on sözümü dédim… (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Papağına **béş-on** qepik
Atanların,
Af-uf déyib qaşlarını çatanların
İnsafımı daşa döndü?! (BGG / Qeribe Yuxular)

-4. Kesir Sayı Sıfatları

Kesir sayı sıfatları isimlerin bütünün kaçta kaçı olduğunu belirten sıfatlardır.

Her **béşden üçü**yle qanlıbıçaqsan – (ÉMDA / Kéçib)

2.3.2.3. Belirsiz Sıfatlar

Varlıkların var oluş sıfatlarından biri de belirsiz oluşlarıdır. Varlıkları nicelikçe ve bazen de nitelikçe belirsiz oluşlarıyla nitelemek için, çeşitli konularda belirsizlik ifade eden sıfatlar kullanılır (Karaağaç, 2018: 187). Belirsizlik sıfatları (indefinite adjective), çekim eklerini almamakla belirsizlik zamirlerinden ayrılır (Eker, 2009: 355). Azerbaycan Türkçesinde belirsizlik sıfatları genellikle çox "çok", az "az", xéyli "hayli", bir çox "birçok", bir az "biraz", néce "nasıl, ne kadar", néçe "ne kadar, kaç", bir néçe "biraz, birkaç", bir qeder "biraz, bir miktar", bezi "bazı", her "her", her bir "her biri", bütün "bütün", onlarla/onlarca "onlarca", minlerle/minlerce "yüzlerce" vb.

gibi ifadelerle yapılır. Bu ifadelerin belirsizliğini artırmak için ise daha, en, çox, xéyli, gibi ifadeler kullanılır.

Belirsizlik sıfatlarının İslam Türkay'ın eserlerinde basit yapıda tespit edilen örnekleri şöyledir:

- **çox**

Olmayan <<haqq>> yolunda
Çox odlara yandılar. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bu yollar hele **çox** daş aparacaq. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Démeye **çox** sözüm var. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Çox vaxt böyümek olmur
Kölgeler ölkesinde,
Kölgenin kölgesinde… (AHV / Tanış Ünvan)

Özü dédiyi kimi
Çox şéy itirmemişdi. (AHV / III. Lövhe)

Çox yollar dolaşmışam,
Çox belenler aşmışam. (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Hele **çox** işleri duymayırıq biz. (BGG / Quruyan Ağaclar)

Dindirmesen danışmaz,
Çox zehle töken déyil. (HTBG / Sual)

Çox sualın üstünden
Bir sükutla kéçdiler… (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

Etrinde **çox** qoxu duydum
Derilmiş gül destesidi... (YŞ / Biri Mene Usta Dédi)

O bağdan **çox** el qovulub,
Gül yolunub, nar ovulub... (GYŞ / Vurulmuşam)

- **xéyli**

Xéyli vaxt olardı ki,
Méşe padşahsız idi. (AHV / Méşenin Nağılı)

- **bir az**

Bir az tercümeçi—**bir az**ca nasir,
Bir az tenqidçidi—hamısından kesir… (AHV / Yarımçıq)

Bir az çörek qoyulmuşdu
Qabağına. (BGG / Qeribe Yuxular)

- **néçe**

Néçe cür biş-düşü var… (ÉMDA / Ellerim)

Néçe ulduz doğurdu,
Néçe ulduz axırdı. (ÉMDA / Qanlı Géce)

İnsan **néçe** göy adladı, (ÉMDA / Nağıl)

Néçe yol zeng vurdum, özünü dandın, (AHV / Mektub)

Menden **néçe** yaş kiçik. (AHV / II. Lövhe)

Néçe reng deyişir yanaqda, üzde (AHV / İkinci Monoloq)

Dağlar, ayrı düşdüm sizden **néçe** il (BGG / Zirve)

Néçe yad-yalanın dilini tapdın, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Bir sözün **néçe** cüre,
Yazılmağı var imiş.
Bir sesin **néçe** yére
Yozulmağı var imiş… (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

Néçe yol, **néçe** yol canımı aldın
Nağıl-vüsal kimi çox uzaqlarda... (YŞ / Çox Uzaqlarda)

- **her**

Menim **her** addımda canım alansan, (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Her şéyi tezeden başlayam gerek. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Gözüm gördükleri **her** an qesdimde, (ÉMDA / Keremi'nin Dédiklerinden)

Éle atılırıq **her** axan çaya. (AHV / Arxada Hesret Var)

Her işini ara, ele,
Quyruğunu vérme ele. (AHV / Koroğlunun Son Günü)

Her seher saat kimi
Qurdu bu şeher meni. (AHV / Yordu Bu Şeher Meni)

Her baxış bir ümid, bir ulduz işıq. (BGG / Bir Gün Geler)

Torpağa **her** zaman ana demişik, (BGG / Belke)

Yukumuz yox, uzağıq **her** şübheden, (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Yurdumun **her** bucağı
Bir barmaq ucalıbdı
Azerbaycan torpağı. (HTBG / Hüséyn Cavide)

Her gile bir neğme déyerdi éşqim. (HTBG / Qoru Üreyini)

Hele o yaşın déyil,
Oxuma **her** kitabı. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

Her zaman, **her** yérde, yanında menem,
Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

Her günüm, saatım bu qemnen kéçer... (YŞ / Kéçer)

- **her bir**

Görmüşem **her bir** ağrını, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Uçurduq **her bir** şéyi, (ÉMDA / Qırmızı Seher)

- **bütün**

Qoy menim boynuma **bütün** baballar (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

Kölgesi özünden böyük olanlar,
Bütün kainatı tutmaq isteyir. (ÉMDA / Kölgeler)

Sesimiz-harayımız
Tutub **bütün** dünyanı: (ÉMDA / Günorta)

Vetenden bézikib, doyanlar ne çox,
<<Veten>> çağırırlar **bütün** alemi… (AHV / Veten)

Bütün héyvanlar, quşlar,
Ağaclar başsız idi. (AHV / Méşenin Nağılı)

Bütün yollarımı gora çekibler,
Ümidler gümana qısılı qalıb… (AHV / Seni Düşünürem)

Çox da öyünmeyin, **bütün** alemi
Fikirler axıdar göz yaşımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

Gözlerinde **bütün** dünya
Duman idi. (BGG / Qeribe Yuxular)

Bütün rengleri bile-bile,
Gözleri güle-güle
Yédek gemisi olasan
Ömrün baharında! (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

2.3.2.4. Soru Sıfatları

Nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Azerbaycan Türkçesinde genellikle ne "ne", néçe "kaç", néce "nasıl", hansı "hangi" ifadeleriyle soru sıfatı yapılmaktadır:

- **ne**

Buna **ne** ad vérek, (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Bu géce **ne** yaman uzandı béle?.. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Bu **ne** gün, néce halet… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Sen **ne** vaxtın qönçesisen, gülüsen? (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Gör **ne** güne qalmışam,- (AHV / I. Kölge)

<<- Sizin **ne** yaşınız var…
Qabaqdadı ömür-gün (AHV / III. Lövhe)

Ne vaxtsa, hardansa séllener, axar. (BGG / Bir Gün Geler)

Ne zaman yorulsa menim ellerim, (BGG / Kesme Téllerini)

Ne gözel yayılıb sürü çemende, (BGG / Mene Tanışdı)

Sen menim **ne** yaman düşmenim oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Dünyanın başına **ne** iş açmısan, (HTBG / Qoru Üreyini)

Vaxt-zaman **ne** yaman kéçir?
Könül, namerd ol, namerd ol... (YŞ / Dövran Namerd İnsan Namerd)

- **néce**

Bu **néce** sévdadı, **néce** mö'cüze?!? (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Bu ne gün, **néce** halet… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Néce xoş günler vardı,
Qışdan sonra bahardı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bir sözün **néce** cüre
Yazılmağı var imiş, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Néce melek éylemisen
Yérde bu adamı, Xudam? (GYŞ / Gözel)

- **néçe**

Néçe yol zeng vurdum, özünü dandın, (AHV / Mektub)

Néçe reng deyişir yanaqda, üzde (AHV / İkinci Monoloq)

Dağlar, ayrı düşdüm sizden **néçe** il (BGG / Zirve)

Bir sesin **néçe** yére
Yozulmağı var imiş… (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

Mene müdürlük édir
Menden **néçe** yaş kiçik. (HTBG / İki Lövhe – I)

- **hansı**

Hansı dilde danışır,
Kimdir ata-anası? (ÉMDA / Lövhe)

- Qonşu?

Yox ola bilmez!..

hansı?

- Hamısı: aşağı, sol, sağ. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Hansı ümidler ile

Qırdıq bir-birimizi (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Ah! **Hansı** əşqinse buludlarından

Qönçe dodaqlara şéh düşüb indi… (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

2.4. Zarflar (*İng.* Adverb; *Alm.* Adverbium, Umstandswort; *Fr.* Adverbe; *Azb.* zerf)

Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türüdür (Korkmaz, 2019: 258). Sıfatlar ve zarflar arasındaki en önemli farklardan biri zarfların varlıkları değil varlıkların hareketlerini nitelemesidir.

Zarflar, ad soyundan gelen genel anlamlı sözcüklerin anlamlarını daraltır, sınırlar ve yüklemle doğrudan ilişkilidir (Eker, 2009: 356). Hereketin icrasını müxtelif cehetden izah eden sözlere zerf déyilir. Zerf daha çox féle aid olur, bezen de başqa nitq hisselerine de aid olur ve néce, ne cür, ne vaxt, ne zaman, hara, harada, haradan, ne qeder suallarına cavab vérir (Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 94).

İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan zarflar; yer yön, zaman, hâl, miktar, soru zarfları olmak üzere incelenmiştir:

2.4.1. Yer Yön Zarfları

Bir oluş veya kılışın mekân içinde yerini ve yönünü belirten zarflardır (Eliyev, 2011: 53; Seyidov, 2014: 214; Karaağaç, 2018: 867; Banguoğlu, 2019: 373). İslam Türkay'ın eserlerinde tespit edilen yer yön zarfları örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur:

Yuxarıda xaliqler…
Aşağıda balıqlar… (ÉMDA / Ölüm)

Bura qoruqdu – déme, (ÉMDA / Azadlıq)

- **Bura** yataqxanadı. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bir **bura** bax, men ölüm (AHV / I. Lövhe)

Oğlanla rastlaşanda
Dédi <<- Eye, **bura** bax, (AHV / I. Lövhe)

Onu **bura** getiren bes harda idi? (BGG / Qeribe Yuxular)

Yaxın gelme mavi-mavi. (ÉMDA / Mavi Mavi)

Araz **aralıqda** dönüb günaha. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Yéne de **aralıqda**
Köhne qazan qaynadı. (AHV / I. Lövhe)

O **sağa** sığışmır, **sola** sığışmır. (AHV / Yarımçıq)

Baxammırıq **sola**, **sağa**, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Her teref ağarıb
Yaxşı da, pic de. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Başının **üstünden** quşlar perikdi, (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Ala kölgesini **üstüne** salıb. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

Men yola çıxanda atam déyerdi:
<<Tanrının kölgesi **üstünde** olsun>>. (ÉMDA / Kölgeler)

Cenub küleklerinden
Üstüne qor elendi (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Başımın **üstünde** hönkürer, ağlar… (BGG / Anamı Düşünerken)

Hicrana beleyib atdın **üstüme**. (BGG / O Günden)

Çox sualın **üstünden**
Bir sükutla kéçdiler… (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

Başının üstünden quşlar périkdi,

Ayağı **altında** nardı, erikdi, (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Yatıb qar **altında** yallar, yamaclar,
Yatıb mışıl-mışıl bir uşaq kimi. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Zirvesinde qar **altda**
Novruzgülü oyandı… (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Bir çırağın **altında**,
Bir stolun başında;
Üç qız söhbet édirdi,- (AHV / III. Lövhe)

Üreyimi köksüm altda qovurdum. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Bu xezan **altında** uyuyur ruhum, (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Héç yana çıxammadı
Kesdi bendi-bereni. (HTBG / Hüséyn Cavide)

O yurddan-yuvadan düşmüşem **uzaq**, (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

Bu hesretle sévin, qemlen **uzaqdan**. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

<<Karvan>> **uzaqlardan** hay vérdi mene. (BGG / Karvan)

Arxada hesret var, qarşıda hesret (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Üzüme sözünü déyemmeyenler,
Arxada kölgemi qılınclayıbdır. (ÉMDA / Kölgeler)

Vurma **arxasından** dostun, yoldaşın. (AHV / Béle Maskalanma)

Dar gününde **arxasında** men oldum (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Bayırda fırlanır qar boğanağı, (AHV / Seni Düşünürem)

Sen **üstden aşağı** göyden baxırsan (YŞ / Çox Uzaqlarda)

Beyenmedim mene héyran gözeli,
Men sévdiyim **menden uzaq** dolandı... (YŞ / Hardasan)

2.4.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir (Kâzımov, 2010: 322; Eliyev, 2011: 53; Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 98; Balayeva vd., 2012: 153; Seyidov, 2014: 214; Korkmaz, 2014: 460).

İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan zaman zarfları şu şekildedir:

- **indi**

Hünerin var: bu axında ax **indi**. (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Oğulsan sen **indi** düşün alemi, (ÉMDA / Daş Méşe)

Qara ile ağı gel **indi** ayır. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Sahillerin ağzı **indi** zeher olub, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Suçumu anlayıb qanıram **indi**. (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

İndi qaranlıqdan çıxa bilmirik. (AHV / Na'melum Kölgenin Sesi)

Açılmayır **indi** eynim,
Neynim… neynim… (BGG / Bir Ananın Ağısı)

Qönçe dodaqlara şéh düşüb **indi**… (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

Ömrün o tayından aşıb gelmişem,
Çıxın qabağıma görüşek **indi**. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Belke tabutun da hazırdır **indi**. (HTBG / Dehşet)

Belke menden min il evvel yaşayıb,
İndi qar tek elenirsen başıma... (YŞ / Hardasan)

- **dünen**

Dünya görünmürdü **dünen** gözüne, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Dünen torpağa sepdiyim
Denden gözüm su içmeyir. (HTBG / Senden Gözüm Su İçmeyir)

- **seher axşam**

Dönerdik başına hey **seher-axşam**. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Bir dehlize çıxacaq
Hamı her **seher axşam**,
Birge bayram, éhtişam (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Bir kölge gülümseyir
Seher-axşam üzüme, (AHV / Yuxu Gétmir Gözüme)

- **seher**

Güneş **seher** çıxanda
Üfüqlerde – qızıl qan! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Seher küçenizden süpürüb atma. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

- **seherleri / axşamları**

Seherleri güneş kimi köksümden çıxıb
Axşamları üreyimde yaxaydı o qız... (ÉMDA / O Qız)

- **her seher / her axşam**

Her seher saat kimi
Qurdu bu şeher meni. (AHV / Yordu Bu Şeher Meni)

Onlara hediyyesi
Her axşam tepik idi. (HTBG / İki Lövhe – II)

- **axşam sabah**

Axşam sabah söz oldu
Onların arasında (AHV / I. Lövhe)

Axşam sabah söz oldu
Onların arasında (AHV / I. Lövhe)

- **sabah**

Néce baxacaqlar **sabah** güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Sabah ayılacaq bir heyat kimi… (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

Sabah yaş gelecek yaşımın üste! (AHV / Birinci Monoloq)

Qırmızı bir xeber gelecek **sabah**,
Dünya qırmızıya boyanacaqdır. (BGG / Sabah)

Ağ üzü yanında
Qoca dünyanın
Sabah qara üzü qızaracaqdı. (BGG / Sabah)

Qırmızı yağışlar yağacaq **sabah**,
Qırmızı ulduzlar doğacak **sabah**, (BGG / Sabah)

Qardaş, **sabah** gel bize,
Qonaq ol bendenize! (HTBG / İki Lövhe - I)

- **sabahdan**

Sabahdan süd gölünde.
Dincelib yatacağıq (ÉMDA / Qanlı Géce)

- **géc**

Gah işe téz gédirsen,
Gah işden **géc** gelirsen,- (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Yadıma feryad geldi,
Géc geldi, imdad geldi… (AHV / Yazılmamış Bayatılardan)

- **hemişe**

Hemişe yanımda mene heyandı. (ÉMDA / Kölgeler)

Hemişe göyleri tutardıq eziz. (ÉMDA / Kölgeler)

Gizlinde **hemişe** zemim biçildi, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

- **bu gün**

Sen dünenki alqışları **bu gün** unut. (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Bu gün bes dünyadan ne isteyirsen?! (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Gör dünen kim idim, gör **bu gün** kimem,- (AHV / Birinci Monoloq)

Bu gün çıxmamışam qarşına senin, (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin)

Bu gün bayramındır...
Sağlığına bade qaldırıram (HTBG / Anaya Mektub)

- **daim**

Kişiler qadınlara
Daim esir-yésirdi. (AHV / I. Lövhe)

- **bir vaxt**

Bir vaxt arzuma çatmışdım, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Qedrini bilmedik **bir vaxt** payızın, (ÉMDA / Payız)

Kim <<Azadlıq>> - dédise,
Dünya ona dar oldu.
Bir vaxt <<Jandarm>> idi
Dönüb <<Xilaskar>> oldu. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Bir vaxt arzuma çatmışdım, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Ayıra bilmeyirdim
Bir vaxt qaranı ağdan, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Dağlar da éşiderdi
Bir vaxt her buyruğumu, (AHV / I. Kölge)

Bir vaxt déyeceksen: “Gören nécoldu?”
Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

- **sonra**

Sonra çıxdı otaqdan (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Sonra qaçıb gülümsüne, güle, of… (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Sonra baxıb güzgüye
Güldü gülmeli kimi: (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Sonra küleklerine
Vérdi bu şeher meni. (AHV / Yordu Bu Şeher Meni)

Sonra baxarıq, görek
Onda néce olacaq. (AHV / I. Lövhe)

Sonra baxıb gülümsüne, güle, of… (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

- **sonradan**

Sonradan ağlama sen için-için. (ÉMDA / Xatırla Meni)

Bir ağac qurusa sessiz-semirsiz,
Sonradan kövreler, üşüyer méşe. (BGG / Quruyan Ağaclar)

Yandır, qoy bilim ki, yoxdu gülşenim,
Sonradan ağlama sen için-için. (BGG / Yadına Düşsem)

Sonradan ha sızla, ha ağla béle
Kövrelib özümden çıxmayacağam... (YŞ / Elvida)

- **axırda**

Bu quzular böyüyüb
Axırda ne olacaq?.. (HTBG / Sual)

- **hele**

Hele özümüzden xeberimiz yox, (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Hele göremmirem özüm-özümü, (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Hele ümidim var özüme gelem, (AHV / Sene Néylemişem)

Qem éleme bizde de var bu adet

Hele yoxdu soruşanı-soranı… (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

O vaxt **hele** qarğanı

Tülkü aldatmamışdı. (AHV / II. Kölge)

Sen gözel çiçeksen naşı elinde,

Hele indiyedek etrini bilmir. (BGG / Dünyanı Qınama)

Hardasa uyuyan adalar teki

Hele çoxlarımız tapılmamışıq. (BGG / Bir Gün Geler)

Hele çox işleri duymayırıq biz, (HTBG / Quruyan Ağaclar)

- **bayaqdan**

Alqışların sélinde

İclas gédir **bayaqdan**. (ÉMDA / Günorta)

Alqışların sélinde

İclas gédir **bayaqdan**. (ÉMDA / Günorta)

- **hemişe**

Gizlinde **hemişe** zemim biçildi, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Hemişe yanımda mene heyandı. (ÉMDA / Kölgeler)

Hemişe göyleri tutardıq eziz. (ÉMDA / Kölgeler)

Hemişe gözleri dolan görmüşem, (AHV / Veten)

Hemişe yanımda mene heyandı. (AHV / Kölgeler)

- **géce**

Géce adalara dönüb otaqlar, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Yandım oda, gündüz, géce, (ÉMDA / Nola Çata O Dilbere)

Bu **géce** menimle kölgem danışdı, (ÉMDA / Kölgeler)

O **géce** yuxuda Babeki gördüm, (AHV / Bu Gün Sabah)

Ah bu **géce** tük balışda çetin ki, yatam, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Dünen **géce** yuxumda ah,
Dünyamızı yaman gördüm. (BGG / Qeribe Yuxular)

Géce élin gözlerinden
qaralandı - él oyandı… (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

Göylerden énmeyen terlan xeyalım,
Bu **géce** dönübdür doqqazınızda.
Alışıb hesretim, artıb melalım,
Mensiz oxuyubdur bu **géce** saz da… (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

- **gündüz gece**

Yandım oda, **gündüz, géce,** (ÉMDA / Nola Çata O Dilbere)

Fikrimde, duyğumda **gündüz-géce**—sen, (BGG / Seni Düşünürem)

- **öten vaxt**

Orda **öten vaxt** azaddı, qardaşım. (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

- **héç vaxt**

Héç vaxt béle yanmamışdım, (ÉMDA / Heç Vaxt Béle Yanmamıştım)

- **bir vaxt**

Sen yandırdın!
Dağlar da eşiderdi
Bir vaxt her buyruğumu, (AHV / I. Kölge)

Ayıra bilmeyirdim
Bir vaxt qaranı ağdan,
Bostanı bağça-bağdan. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Qedrini bilmezdik bir vaxt payızın, (BGG / Payız)

Bir vaxt od oğrusu olubdu adım, (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Bir vaxt déyeceksen: “Gören nécoldu?” (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

- **çoxdan**

Patriarxat zamanı

Çoxdan ötüb kéçibdi. (AHV / I. Lövhe)

2.4.3. Hâl Zarfları

Bir oluş veya kılışın oluşma biçimini belirtmeye yarayan zarflara hâl zarfları denir (Banguoğlu, 2019: 374).

- **téz**

Gah işe **téz** gédirsen,

Gah işden géc gelirsen, (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Kimse götürerdi **téz** qucağına, (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

İller ne **téz** kéçir, ne **téz** ötüşür, (BGG / Ata ve Anama)

Téz ol, qardaş, vérme aman (BGG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

- **téz-téz**

Téz-téz çalırsan,(AHV / Kin Dağarcığı)

Téz-téz pozar-aşardım;

Bax bélece yaşardım. (Ömrün Serhedleri – I)

Téz-téz üzr isteyib méydan sulayan

Bu “zade” dedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

- **tezeden**

Her şéyi **tezeden** başlayam gerek. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

- **yavaş-yavaş**

Öyrendim **yavaş-yavaş**

Yozulmağı, yozmağı. (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

Yavaş-yavaş anladım

Yaxşı nedir, pis nedir?

Yavaş-yavaş anladım

Tamah ne, nefs nedir? (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

- **sakit**

Ürek béle yérde **sakit** olarmı?.. (ÉMDA / Daş Méşe)

Birce il yaşadılar
Sözsüz, **sakit**, méhriban. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Ürek béle yérde **sakit** olarmı? (BGG / Daş Méşe)

- **sakitce**

Sakitce gelersen yuxularıma. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Gédersen **sakitce**, olmaz xeberi, (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin)

- **berk-berk**

Kimse gücle dilini
Dişleyib **berk-berk** sıxır. (ÉMDA / Günorta)

- **asta**

Biri déyir: **asta** gez. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Néce ye'ni **asta** gez?!.. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Yatıbsa **asta** kéç, onu oyatma… (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

- **asta-asta**

Hele yériyirem bax, **asta-asta**! (AHV / Birinci Monoloq)

Asta-asta terpenib
Lenger-lenger dillener (GYŞ / Uca Adam)

- **lenger-lenger**

Asta-asta terpenib
Lenger-lenger dillener (GYŞ / Uca Adam)

- **sévine-sévine**

Qayıdıb öz évine,

O **sévine-sévine**;
Öz doğma qapısını
Açdı öz açarıyla,
Böyük ixtiyar ile… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qayıtdı öz évine,
Gah ağlaya-ağlaya,
Gah **sévine-sévine**… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qayıdırdı évine
O, **sévine-sévine**… (HTBG / Gece Növbesinden Sonra)

- **ağlaya-ağlaya**

Qayıtdı öz évine,
Gah **ağlaya-ağlaya**,
Gah sévine-sévine… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

- **birden**

Ne gördü, ne oldu, dayandı **birden**, (ÉMDA / Lövhe)

Birden buludları qaynadı, axdı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qırmızı yataqxana
Birden dönür tendire. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Birden döze bilmeyib
Hönkür-hönkür ağladı, (AHV / II. Lövhe)

Birden göyler buludlaşdı (BGG / Qeribe Yuxular)

- **şırım-şırım**

Şırım-şırım yandı, yandı, (BGG / Qeribe Yuxular)

- **oğrun-oğrun**

Gelme **oğrun-oğrun** yuxularıma, (ÉMDA / Hayanda Sen Varsan)

Oğrun-oğrun süzer héy, (ÉMDA / Bu Da Bir Behanedi)

Be’zen **oğrun-oğrun** elimle déyil,

Döydüm qapınızı baxışlarımla. (BGG / O Günden)

Canım-gözüm, **oğrun-oğrun**
Buludlardan bax, **y**axşı bax... (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

- **gözel**

Lap gözel oldu! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Né **gözel** yayılıb sürü çemende, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

En gözel gösterer gözlerim seni. (BGG / Kesme Téllerini)

- **yaxşı**

Hésab kara gelende,
Yaxşı öyren hésabı… (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

Atalar **yaxşı** déyib:
<<Pul olsun, yér tapılar>>. (AHV / I. Lövhe

-Siz **yaxşı** olun, biz de
Dolanaq kölgenizde. (AHV / II. Lövhe

Yaxşı bax dövrene, gör orda kim var, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Canım-gözüm, oğrun-oğrun
Buludlardan bax, **yaxşı** bax... (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

- **hesedle**

Hesedle baxardın özün-özüne, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Zavallı itlere **hesedle** baxdı:
<<Néce de xoşbextdi bu küçük, Allah!!!>> (ÉMDA / Lövhe)

- **şirin-şirin**

Yédi-içdi toxdadı,
Şirin-şirin danışdı. (ÉMDA / II. Kölge)

- **dümdüz**

Bu méşe **dümdüz** oldu. (AHV / Yuxu Gétmir Gözüme)

Bol zemiler **dümdüz** oldu

Géceleri gündüz oldu (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

- **öle-öle / güle-güle / bile-bile**

Seni **öle-öle** unudacağam,
Seni **güle-güle** unudacağam.
Bunu **bile-bile** unudacağam,
Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

- **birden**

Birden döze bilmeyib
Hönkür-hönkür ağladı, (AHV / II. Lövhe)

- **ürekden**

Ağzından çıxanları
Alqışladıq **ürekden**, (ÉMDA / II. Kölge)

2.4.4. Miktar Zarfları

Miktar zarfları, bir sıfatın bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır (Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 98; Seyidov, 2014: 214; Korkmaz, 2014: 478).

- **çox**

Éh, nağıla **çox** inanma, (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Hele **çox** axmalı, durulmalıyam. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam

Çox çalışıb-çabaladım,
Heyat da öz işindeymiş. (ÉMDA / Derdim Dünya Yaşındaymış)

Sahillerin ağzı indi zeher olub,
Çox hönkürüb, **çox** çalxanıb heder olub,

Denizlerden ayrı düşüb bu da ona qeher olub… (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Quşcuğaz **çox** dolandı,
Döndü zaman, qerine. (AHV / Méşenin Nağılı)

Çox sızlama, **çox** ağlama,
Dünya namerd dünyasıdı. (AHV / Koroğlunun Son Günü)

Çox da öyünmeyin, bütün alemi
Fikirler axıdar göz yaşımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

Çox öyündüm qelbimdeki dözümnen, (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Yad odda-ocaqda **çox** qalanmışam, (HTBG / Çinarın Söhbeti)

O tufan **çox** dolandı,
Seni de tapdı, şair. (HTBG / Hüséyn Cavide)

Seni unutmağım **çox** çetindi, **çox**... (YŞ / Uudacağam)

- **bir az**

Gördü döşeme tavan
Éle bil **bir az** şişib. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bir az kasıbçılıqdı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Şiv palıdlar biçildi,
Boyu **bir az** kiçildi. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Ara **bir az** sengidi, (AHV / I. Lövhe)

Bu géce uzansa, uzansa **bir az**,
Qelbimdeki seher oyanacaqdır. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Göz yaşından **bir az** saxla, ağlama... (YŞ / Ağlama)

- **xéyli**

Sahilde **xéyli** gezdim (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

- **doyunca**

Hesreti-möhneti **doyunca** dadıb,-
Alovlu illerde ölüb-itmeyib… (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Qabağına qoyduğun
Çöreyin azadlıqdır;

Doyunca ye, qardaşım!.. (AHV / Azadlıq – II)

- **sayı + defe**

Bağbanlarımız ilde
Üç defe mehsul alır. (ÉMDA / Günorta)

O **bir defe** ağlamamış,
gülmemişdi. (ÉMDA / Nağıl)

Şirince çöreyinden,
Birdefelik kéçdi o. (AHV / I. Lövhe)

Ömrüm boyu can qoymuşam yolunda,
Birce defe o üzüme gülmeyib. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Men—sene oyuncaq, sen—uşaq kimi
Meni **birdefelik** itireceksen. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

2.4.5. Soru Zarfları

Soru zarfları (interrogative adverb); eylemlerle, diğer zarf ve sıfatlarla ilgili soruları belirtir (Eker, 2009: 357).

- **niye**

Bizimki **niye** yoxdu?.. (ÉMDA / Lövhe)

Niye ölür insanlar? (ÉMDA / Lövhe)

Niye içe bilmirik? (ÉMDA / Lövhe)

Niye qurdun önünde
Qoyun sesini kesir?!. (AHV / Méşenin Nağılı)

Niye elde-ayaqda
Sürünür bu serçeler?.. (AHV / Méşenin Nağılı)

Niye küleklerden tövşüyer meşe? (BGG / Quruyan Ağaclar)

Niye giléylisen özün özünden, (BBG / Dünyanı Qınama)

Yazırlar qızların dönüklüyünü,
Niye yazmayırlar é'tibarından?! (HTBG / Qoru Üreyini)

Bes **niye** onlardan uzaq olmusan… (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Niye oyanmırıq, niye, bilmirem?.. (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

Fikrimden, duyğumdan gétmirsen, **niye**?
Heyatda men varam-sen varsan déye... (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

- **haçandı**

Biz **haçandı** minmişik bu qatara (ÉMDA / Yol)

Haçandı sesleyir min arzu qismet – (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

- **néce**

Dolaşıq yolları men **néce** séçim?! (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Yésin, bes, **néce** yesin?.. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Néce baxacaqlar sabah güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Men **néce** déyim ki,
Sirdi-soraqdı
Vetende vetene gétmek olmayır. (AHV / Veten)

İl **néce** dolandı ay néce kéçdi,
Başımda dolanan fikirmi, çenmi? (AHV / Birinci Monoloq)

Şirin-şeker dilim var.
Dilimden **néce** kéçim? (AHV / Birinci Monoloq)

Bu hesrete söyle **néce**
Dözüm, ay bulud, ay bulud? (HTBG / Nola Çata O Dilbere)

- **ne vaxt**

Bu intizar kören **ne vaxt** qurtarar, (ÉMDA / Yol)

- **ne qeder**

Paçamız, bes, aralı
Ne qeder qalacaqdı?! (ÉMDA / Günorta)

Sehere **ne qeder** qalıb, bilmirem. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Bir adamın üzüne
Ne qeder baxmaq olar?..
Su olub éyni semte
Ne qeder axmaq olar?.. (AHV / III. Lövhe)

Sehere **ne qeder** qalıb, bilmirem. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Ne qeder yaxındı arzu-kam, Allah!.. (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

2.5. Edatlar

Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir (Hesenov vd., 1989: 96; Korkmaz, 2014: 895). Diğer kelime türleri gibi edatlar da sahip oldukları temel niteliklere göre çeşitli şekillerde tasnif edilmişlerdir[29]. İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan edatlar incelenirken aşağıda yer alan tasnif dikkate alınacaktır:

-1. Cümle Başı Edatları
-2. Çekim Edatları
-3. Cümle Sonu Edatları
-4. Kuvvetlendirme Edatları

2.5.1. Cümle Başı Edatları

Cümle başı edatları, cümleyi metne bağlar ve cümleler arasındaki ilişkileri belirginleştirir (Alyılmaz, 1994: 251; Sağol Yüksekkaya, 2006: 129). Başında bulundukları cümleyi, bazıları kendisinden sonraki cümleye; bazıları da önceki cümleye bağlarlar (Ergin, 2002: 354; Güneş, 2013: 230). İslam Türkay'ın şiirlerinde tespit edilen cümle başı edatları örnekleriyle birlikte dikkatlere sunulmuştur:

[29] Azerbaycan Türkçesindeki edat tasnifleri için bk. Qasım HESENOV vd., *Azerbaycan Dili*, Bakı: Azerbaycan Univérsitéti Neşriyyatı, 1989, ss. 96-98; N. MİRZEZADE, *Azerbaycan Dilinin Tarixi Grammatikası*, 2.b. Bakı: 1990, ss. 210-224.

- **axı**

Axı düz-dünyanı basıb bu ağac. (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Axı yol gelmişik oddan küledek. (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

- **Axı**, biz ki, qan töküb
Çıxmışıq azadlığa. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Böyüklerin yanında
Axı bir heddini bil. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Men néyleye bilerem
Axı qoca sinimde?! (AHV / Ömrün Serhedleri – II)

- **barı**

Barı birce anlığa (ÉMDA / Azadlıq)

Barı maralıma, tekeme deyme! (ÉMDA / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

Dédik, azad olarıq
Barı öz-özümüzden… (ÉMDA / Qırmızı Seher) bağlama edatı

Barı bundan sonra
adam ol eşşi! (AHV / Kin Dağarcığı)

Barı xatırlayıb olub kéçeni
Üreyin menimçün darıxacaqmı? (HTBG / Bugün Çıxmamışam Qarşına Senin)

Barı, bilmesinler, bir-birimize
Gelek yuxularda qonaq gizlice... (YŞ / Gizlice)

- **qoy**

Qoy menim boynuma bütün baballar – (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

Qoy qızlar düşünsün bunları barı. (ÉMDA / Hörükler)

Qoy ekib-bécersinler. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Déyirsen: xestesen, geldim, qurtarım,
Qoy özüm yükümü özüm aparım. (AHV / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

Bir gözel mahnı da var:

<<**Qoy** hemişe güneş olsun,

Qoy hemişe anam olsun,

Qoy hemişe men olum>>. (AHV / I. Lövhe)

<<Köpöğlu>> **qoy** év alsın

Sonra baxarıq, görek (AHV / I. Lövhe)

Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm,

Qoy sözüm deymesin senin xetrine. **(**BGG / Kesme Téllerini)

Yandır, **qoy** bilim ki, yoxdu gülşenim,

Sonradan ağlama sen için-için. (BGG / Yadına Düşsem)

Utancaqsan ayüzlümtek,

Qoy saçına hörüm çiçek. (HTBG / Tenha Söyüd Haqqında Neğme)

Uzaqdan uzağa **qoy** sévim seni,

Uzaqdan uzağa elim çatmasın... (YŞ / Dumanda Röya Tek İten Benövşem)

Böyü, boy at, sév élini, obanı,

Qoy men alım her ağrını-qadanı. (YŞ / Ağlama)

- **amandı**

O dağlarda giléylenme, **amandı**, (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Neyi isteyirsen vérim, **amandı**: (ÉMDA / Men Seni Tezeden Sévebilmerem)

Seni and vérirem göye, **amandı**,

Menim pöhreleyen belkeme deyme!

Doğra budağımı, kölgeme deyme! (AHV / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

Hele uşaqsan, uşaq,

Amandı étme, bala! (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Döz, qızım, döz, **amandı**,

Axmağın başı qandı. (AHV / I. Lövhe)

Gédirsen, canım alırsan.

Amandı, amandı gözel. (GYŞ / Gözel)

- **démeli**

- Démeli menim évim

Döşemesiz, tavansız,

Divarsızmış (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

- **beli**

<<- **Beli**, xalqın arzusu

Axır yétdi yérine: (ÉMDA / Günorta)

İlk defe ümid duydum

Beli mekteb yaşında. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Pul, vaxt, beli ne ki var

Her şéy, her şéy kem idi… (AHV / Ömrün Serhedleri – II)

- **bes**

Bes menim yiyem hanı? (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

Bes hamı oğrudurmu? (ÉMDA / Lövhe)

Hanı **bes** quşların sesi, sorağı? (ÉMDA / Daş Méşe)

Déyirsen ki <<ömür yarı, **bes** hanı?..>> (AHV / Behmen Vetenoğluna)

Sahibsiz bir kölgeyem,

Bes menim yiyem hanı? (HHV / Yazılmamış Bayatılardan)

Onu bura getiren **bes** harda idi? (BGG / Qeribe Yuxular)

Dünya görünmürdü dünen gözüne,

Bu gün **bes** dünyadan ne isteyirsen?! (BGG / Dünyanı Qınama)

Hardasa yollara <<sehralar>> baxır,

Bes niye onlardan uzaq olmusan… (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Gözel qızlar ile doluydu dünya,

Hanı, **bes** onları tapmaq olmayır… (HTBG / Qoru Üreyini)

- **besdirin**

Éh, **besdirin**, siz Allah, (ÉMDA / Günorta)

- **eger**

Eger bilse gerekdir,

Su alışıb yanar da… (ÉMDA / Ayxanın Sualları – IV)

Atın, könlünüzde **eger** varamsa,

Néynim ömrünüze yağan qaramsa? (HTBG / Elvida)

İlahi, bu éşqle oldum derbeder,

Öldür, onu sévmek günahsa **eger**. (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

- **yoxsa**

Daşlar alay-alay, qocadan qoca…

Yoxsa bir ordumu, daşa dönübdü? (ÉMDA / Daş Méşe)

Yoxsa meni beyenmedin,

Di qal gözleye-gözleye. (ÉMDA / Bu Daşlara Maral Gelmez)

Yoxsa düşmenimizin

Vekilisen? Danış bir. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Dumanlanıb üfüqlerin baxışı

Yoxsa könlün éşqe düşüb, delisen? (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Bahar néce geldi yay néce kéçdi,

Yoxsa men dünyadan xebersizemmi? (AHV / Birinci Monoloq)

Köçüb durnalartek, köçüb oğul, qız,

Yoxsa ömrünüze qış gelir, ana?! (BGG / Ata ve Anama)

Başın yaşamağa yaman qarışıb,

Yoxsa dözerdinmi béle bir derde. (HTBG / Dehşet)

Dağda çen—üşüyürem,

Saçda den—üşüyürem

Géce üstün açılıb,

Yoxsa men üşüyürem? (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

İçinde bir çınqı varsa onu dan,

Yoxsa hücum çeker qınaq gizlice... (YŞ / Gizlice)

- **belke**

Belke de yol bu qatardan, qısadı?
Bu yol bizi hara çekir göresen? (ÉMDA / Yol)

Belke de ölüm budur?
Éh, ömür-gün ötüşür… (ÉMDA / Ölüm)

Belke éle adı var
Özü yoxdu dünyada?
Xoşbextlik nedir ata?! (ÉMDA / Ayxanın Sualları – III)

Belke buna göre qaranquşlar da
Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Yurd yérini hesret alıb, derd alıb,
Belke éle bu hesretden çıxmısan! (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Belke ömrün payızında tebiet
Gül-çiçekle qarşılayır boranı? (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Belke sözümüzü déye bilmirik,
Gün geler hardasa arzulanarıq. (BGG / Bir Gün Geler)

Belke buna göre yér pervane tek
Güneşin başına dönür, dolanır. (BGG / Belke)

Belke de ebedi yaşamaq üçün
Éşqim hesretine imtahan vérir? (BGG / İmtihan)

Belke de bu yéri yarıb kéçmisen
O üzde qardaşım, bacım yaşayır. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

Ömründe bir defe olmayıb barı,
Belke bunun üçün utanır söyüd. (HTBG / Eyibdir Başını Torpağa Sarı)

Belke qebirin de qazılıb artıq.
Belke tabutun da hazırdır indi.
Belke başdaşı da yazılıb artıq
Géden o cenaze éle senindi?! (HTBG / Dehşet)

Belke éle el édirsen dünyaya
Belke indi seksen yaşlı qarısan.
Boyun eyib bir taléye, bir paya,
Belke sen de bir özgenin yarısan,
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

Belke bir sözünce yoxam heyatda,
Belke bir misrama deymezsen, gözel… (YŞ / Belke)

Belke de gülürsen menim éşqime,
Gédenin héyfini menden alırsan... (YŞ / Hele Gözleyirsen)

- **feqet**

Hamı yéyir bal kimi,
Feqet tamı bilinmir… (ÉMDA / Günorta)

Balaca stolundan
Feqet, kéçe bilmedi. (AHV / II. Lövhe)

Feqet düşünmedi, bilmedi bunu,
Derede susacaq, çağlayacaqdı? (BGG / Dağ Çayı)

Feqet torpaq öz barından
Ne utandı, ne usandı… (BGG / Qeribe Yuxular)

Çekilir varlığım divana her gün,
Feqet ne öldürür, ne aman vérir. (BGG / İmtihan)

Düşünürem... **feqet**, belke
Karuséldir küremiz de? (HTBG / Karusél)

2.5.2. Çekim Edatları

İsimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik, başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı denir (Hacıeminoğlu, 1984: 1). Bu edatlar, bir isimden sonra gelmeleri ve bağlandıkları isimle birlikte bir anlam kazanmalarından dolayı hâl eklerine benzetilirler. İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan çekim edatları şu şekildedir:

-1. Yalın Hâlle Bağlanan Edatlar

- **qeder**

O **qeder** kölgede yaşamışıq ki,
Qorxudan güneşe baxa bilmirik. (ÉMDA / Name'lum Kölgenin Sesi)

Hardan almısan
Bu **qeder** kini, açığı? (AHV / Kin Dağarcığı)

Fikirlerim derbeder
Helelik, bu **qeder**... (HTBG / Anaya Mektub)

Menden o **qeder** uzaqsan
Sene néyleyim, néyleyim… (YŞ / Ömre Güne Vaxtsız Gelen)

Dünyada bu **qeder** ah-nale vardı
Niye gédib çatmır göye, bilmirem. (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

Yanında bu yara, bu yamaq nedir?
Bu **qeder** zülüme tablamaq nedir? (GYŞ / Qara Öküz)

- **kimi**

Bir an **kimi** kéçen aydan,
Günden gözüm su içmeyir. (ÉMDA / Senden Gözüm Su İçmeyir)

Daş **kimi** yatırdım torpağın üste
İndi qu tükünde yata bilmirem. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Bir gile yaş **kimi** düşdün gözümden,
Gériye dönmeye güman qalmayıb… (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Bulanlık sél **kimi** axır vaxt, zaman,
İlan tek dilimi çıxarmalıyam. (AHV / Veten)

Kağız güller **kimi** her şéy ütülü
Dostluğu <<vér-vérim>>, bazar örtülü… (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Kim ne déyir qoy désin,
Derya **kimi** bulanma. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

İnsan qelbi **kimi** uca zirve var,
Ordan baxmaq olar qerinelere! (BGG / Zirve)

Oda tut qelbimi, hesret oduna,
Simurq quşu **kimi** uçub gelerem. (BGG / Yadına Düşsem)

Yapalaq daş **kimi** düşdü dereye,
Çoxları günahkar saydı qartalı. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Qorxuruq ki,
kölge **kimi** yox olsaq,
Bu yollarda
Qalarsınız piyada. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Tek baladı, bir candı,
Quzu **kimi** oğlandı. (HTBG / Sual)

Yanınca kölgetek sürüneceyem,
Gözüne ruh **kimi** görüneceyem, (YŞ / Senin Kefenin De Doun Da Menem)

Boylanırsan sen ay **kimi** uzaqdan,
Men susuzam, sen çay kimi uzaqda... (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

- **tek**

Araz**tek** yumaqçün günahlarımı
Hele çox axmalı, durulmalıyam. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Qılınc**tek** qınımı kesdim
Sévgim mene qenim oldu. (ÉMDA / Sévgim Mene Qenim Oldu)

Çox öyündüm qelbimdeki dözümnen,
Ağ bayraq**tek** yaş elendi gözümden. (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Bu méşenin üstünde
Tufan **tek** esek gerek! (AHV / Méşenin Nağılı)

İlan**tek** ağıllıydı,
Şirin sözleri vardı. (AHV / III. Lövhe)

Göz yaşı **tek** duru idi
Duzlu idi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Uçdu qanad-qanad köksüme sarı,
Qelemim lüle**tek** tuşlandı göye. (BGG / Karvan)

Oxu, beyenmesen yandır oduna,
Saxla xatire**tek** külümü barı. (BGG / Yadına Düşsem)

Özümü kitab**tek** varaqlayıram,
Könülsüz mehebbet ömürlük déyil. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Çinar**tek** boy atıb ucalsam da men
Senden gén düşmerem, a köküm menim. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

Gün**tek** dolanım, yaxım.
Buludtek gözüm sıxım. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

Sen mene hesretsen, men sene hesret,
Aradan Araz**tek** axar hörükler. (HTBG / Hörükler)

Şırvana-şırvana quyruq bulayan,
Éşşek**tek** anqırıb, qurdtek ulayan, (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Belke menden min il evvel yaşayıb,
İndi qar **tek** elenirsen başıma...
Yaz gelende kol dibinde utancaq
Benövşe **tek** sen çıxırsan qarşıma?.. (YŞ / Hardasan)

Billur sözlerini çox yayımlama
Her terif kurşun **tek** sinemden kéçer... (YŞ / Kéçer)

- **üçün**

Bu dövletli, pullular,
Yadlar **üçün** çullular,
Öz-özünü öyenler,
Öz-özünü döyenler,
Köle déyil, bes nedir? (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

Bülbül **üçün**, neğme üçün bax göye,

Bu hesretle sévin, qemlen uzaqdan. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

İndi saman **üçün** boranda, çende,
Yort bu tozanaqda, yort, qara öküz!.. (GYŞ / Qara Öküz)

Yırtın, parçalayın nefes çekeni.
Él **üçün** ağlayıb qan-yaş tökeni (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

-2. İlgi Hâliyle Bağlanan Edatlar

Ağlar qalıb sen**in kimi**
Gözüm, ay bulud, ay bulud! (ÉMDA / Nola Çata O Dilbere)

Men sen**in üçün** ağladım,
Bu günün,
sabahın,
dünenin üçün ağladım. (AHV / Sapand Daşı)

Ayaq sesi o**nun üçün**
Ümid idi, güman idi… (BGG / Qeribe Yuxular)

Ömründe bir defe olmayıb barı,
Belke bu**nun üçün** utanır söyüd. (HTBG / Eyibdir Başını Torpağa Sarı)

Ağlar qalıb sen**in kimi**
Gözüm, ay bulud, ay bulud! (ÉMDA / Nola Çata O Dilbere)

Men**im kimi** namusa
Bir karlı yiye gerek! (AHV / Tanış Ünvan)

Géce kéçir... tebiet de
Men**im kimi** xeyaldadır. (HTBG / Géce Kéçir)

Men**im kimi** sen de ağrı çekirsen,
Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

Ah... tek bulud men**im kimi** hönkürür,
Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

-3. Diğer Hâl Ekleriyle (yaklaşma, yönelme, çıkma, hedef ve görelik hâli) Bağlanan Edatlar

- **/+A dek/**

Başdan-ayağ**adek** kederem daha. (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Sen gözel çiçeksen naşı elinde,

Hele indiy**edek** etrini bilmir. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Sübh**edek** lampan yanır, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

İyirminci esirdi;

Bu gün**edek** qanmırsan (AHV / I. Lövhe)

Sen gözel çiçeksen naşı elinde,

Hele indiy**edek** etrini bilmir. (BGG / Dünyanı Qınama)

Başdan-ayağ**adek** kederem daha, (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

Yéne qerib-qerib baxıb kéçersen,

Xeyalım év**edek** izleyer seni…

Éh, sen öz kéfinde, hardan bilersen-

Doqqazda sübh**edek** gözleyer seni… (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin)

- **/+A sarı/**

Yağışların yolu yér**e sarı**dı. (ÉMDA / Belke)

Uçdu qanad-qanad köksüm**e sarı**, (BGG / Karvan)

Eyibdir başını torpağ**a sarı** (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

- **/+(n)A göre/**

Éh, neler çekmedin men**e göre** sen. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

- Dünen**e göre** sağ ol (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Belke bu**na göre** qaranquşlar da

Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Belke bu**na göre** yér pervane tek

Güneşin başına dönür, dolanır. (BGG / Belke)

- **/+A qarşı/**

Mala-dövlet**e qarşı**

Hamını oyatmışıq. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

- **/+AcAn/**

Böyük sütunlu salon

Doludur ağzın**acan**. (ÉMDA / Günorta)

Seherden axşam**acan**

İşle, işle…

Bes hanı?! (ÉMDA / Günorta)

- Éle lap dünen**ecen**

Böyük hümanizmden

Déyen sen déyildinmi? (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Xirddey**ecen** kinle dolusan, (AHV / Kin Dağarcığı)

- **/+A qeder/**

Ömrü bu sévginin bur**a qeder**miş,
Oduna yanmağım démem hedermiş. (YŞ / Gizlice)

Ömrüm biten**e qeder**
Xeyalın gözlerimden
Sönüb iten**e qeder**,
Sen yanımda olaydın... (YŞ / Yuxu)

- **/+dAn başqa/**

Éh, sen**den başqa** kim var, kim olacaq?! (ÉMDA / Bu Gün Bayramındır)

- **/+dAn sonra/**

O oynayan havaları

Bun**dan sonra** çala bilmez. (ÉMDA / Nağıl)

Çox ağrı-acı**dan sonra**

İnsan doğdu azadlığı. (ÉMDA / Nağıl)

Bir il**den sonra**, qardaş,

Qopdu, ne qopdu tufan: (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Barı bun**dan sonra** adam ol eşşi!.. (AHV / Kin Dağarcığı)

Boş durma, yağ görek;

Sen**den sonra** ne göyerecek (AHV / Sapand Daşı)

Bir il**den sonra**, qardaş,

Qopdu, ne qopdu tufan: (AHV / Tanış Ünvan)

Géce növbesin**den sonra** (HTBG / Géce Növbesinden Sonra)

- **/+dAn qabaq/**

İnsan balasın**dan qabaq**

Doğdu azadlığını… (ÉMDA / Nağıl)

- **/+dAn ötrü/**

Men ki sen**den ötrü** oddan kéçmişem. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Hanı, sen**den ötrü** qaynar gözüm yox, (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

- **/+dAn beri/**

(Quşlar, kezib axtarır

Hele o vaxt**dan beri**). (ÉMDA / II. Kölge)

- **/+dAn savayı/**

Neyimiz var bir ürek**den savayı**. (ÉMDA / Yol)

Ürek**den savayı** yoxdur héç neyim, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

- **/+dAn evvel/**

Niye sévinc**den evvel**

Bize mehrem qem olub? (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

2.5.3. Cümle Sonu Ekleri ve Edatları

İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan cümle sonu edatları şunlardır: **/+mI/**, **/+dI(r)/**, **/+dU(r)/**, **axı**.

- **/+mI/, /+mU/**

Yolumuza baxan aymı mayak**mı**?! (ÉMDA / Yol)

Quruyub**mu** ellerimiz, (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

İndi düşürem**mi** senin yadına?!. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Zeherinden lezzet**mi** alırsan?.. (AHV / Kin Dağarcığı)

Men**mi** günahkaram, sen**mi** günahkar?! (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Sorma: <<Gözlerinde yéne**mi** çen var?>> (AHV / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

Yoxsa bir ordu**mu** daşa dönübdü? (BGG / Daş Méşe)

Soyuq**mu** deyibdir, yoxsa ki, ne var,

Güneşin benizi béle solubdur?.. (BGG / Payız)

Sına dözümünü, sına özünü,

Kim bilir yolumuz çiçek**mi**, qar**mı**?.. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Baxa bilecem**mi** gören sabaha?

Yaşamaq birteher, ölmek birteher. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Düşünürem, meni anan var**mı** gören? (HTBG / Anaya Mektub)

Uşağıq**mı** yoxsa biz de?! (HTBG / Karusel)

• **/+dI(r)/, /+dU(r)/**

Sir**dir** bu dünyanın torpağı, daşı. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Gécikmiş qaygı**dır** méhrin, qılığın, (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

Dostların çoxundan vefalı**dır** o, (ÉMDA / Kölgeler)

Kölge rengində**di** torpağın üzü, (ÉMDA / Kölgeler)

Tanrı**dı** penahı, Araz néylesin… (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Bir parça veten**dir** Füzuli qebri,
Dözmeyib, yanından öten ağlayır; (AHV / Veten)

Bilirsenmi
Hamı sene <<çayan>> - déyir,
Yox**dur** abrın-hayan – déyir. (AHV / Kin Dağarcığı)

Fikrimde, duyğumda gündüz-géce—sen,
Seni düşünmek de ağır**dır**, ağır… (AHV / Seni Düşünürem)

İnsan emeliyle cahan kimi**dir**, (BGG / Bir Gün Geler)

Güneşin oduna yaxın olsa da
Orda ebedi**dir** ömrü qarın da… (BGG / Zirve)

Déme yalvarıram, ya ağlayıram,
Bu ömür yolu**dur**, béşgünlük déyil. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Mene gözdağı**dır** qoca savalan,
Éle héy gösterir yağan qarını; (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Bülbülün nalesi laylaya dönüb,
Şirin**dir** yuxusu uşaq-muşağın. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Böyük dédi—qanun**dur**,
Öceşib behs éyleme! (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

- **axı**[30]

Senin suallarına
Cavab vérmişem, **axı**. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

2.5.4. Kuvvetlendirme / Pekiştirme Edatları

Kuvvetlendirme / pekiştirme edatları; dahi, da, de, ki, bile gibi kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan; bu bağlama görevleri yanında sonuna geldiği dil birliklerine dikkat çekme, güçlendirme, belirtme işlevi de katan edatlardır (Korkmaz, 2019: 199-200).

- **dA**

Hara gétdiyini özü **de** bilmir, (ÉMDA / Lövhe)

Suyun **da** öz yéri, öz yatağı var,
Süzülür dağların eteklerinden. (ÉMDA / Belke)

Her teref ağarıb
Yaxşı **da** pis **de**. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Géce kéçir dan yéri **de** nese sökülmür,
Ulduzlar **da** avazıyıb dönüb kümüşe. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Dağlar **da** eşiderdi
Bir vaxt her buyruğumu, (AHV / I. Kölge)

İnsan **da** ayaqüste
Dirigözlü ölermiş. (AHV / Birinci Monoloq)

Sen menim ümidim, arzum, dileyim,
Könülsüz balı **da** yéye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Azıb gözlerinin qaranlığında
Özüm özümü **de** tapa bilmirem. (BGG / O Günden)

Baxardı arxanca anam **da** herden,

[30] "Axı" edatının hem cümle başı edatı hem de cümle sonu edatı olarak kullanıldığıyla ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bk. Zeki KAYMAZ, Axı Edatı Üzerine Bir Tespit ve Bir Değerlendirme, *Hamza Zülfikar Armağanı*, 1.b., Ankara: TDK Yayınları, 2021, ss. 403-410.

Gelecek gelinle öyünerdi o. (HTBG / Hörükler)

Çinartek boy atıb ucalsam **da** men
Senden ayrılmazam a köküm menim. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

Göy yurda elenir qar **da**, Qarqar **da**,
Bu Qarqar da béle, bu qar da béle... (YŞ / Qarqar Ağıları)

Senin kefenin **de** donun **da** menem,
Senin xeyalında, canında menem (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

Öz ağlın, şüurun vardı, dövletdi,
Övlad **da** neve **de** quru şöhretdi, (YŞ / Héç Ne)

- **ki**

Sene neyle mişem, deyme könlüme
Men **ki** senden ötrü oddan kéçmişem. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Bu xalq **ki** var – qoyundur.
Elinde göy ot tutub
Hara gétse, gelecek. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Odur **ki** buyruğunu
Éşidir şeker kimi… (AHV / I. Lövhe)

Niye giléylisen özün özünden,
Senin **ki** yolunu duman almayıb. (BGG / Dünyanı Qınama)

Buynuzlu qoçun héyfi
Buynuzsuz qoçda qalmaz
Qalmaz **ki** qalmaz, bala!>> (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

- **/+A/**

Belke éle men özüm,
Yazdığım şé'rim, sözüm
Yalandı!
Yalan!
Yalan!
Alın**a**!

Yana-yana

Qalın**a**! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

2.6. Bağlaçlar[31] (*İng.* Conjunction; *Fr.* Conjonction; *Alm.* Verbindung; *Azb.* Bağlayıcılar)

Eş görevli ya da birbiriyle ilgili sözcüklerin, sözcük öbeklerini özellikle tümceleri bağlamaya yarayan; bunlar arasında anlam ve kimi zaman biçim bakımından bağlantı sağlamaya yarayan unsurlara bağlaç (conjunction) adı verilir (Hesenov vd., 1989: 93; Eker, 2009: 359). Azerbaycan Türkçesi'nde "bağlayıcı" dil bilgisi terimiyle karşılanan bağlaçlar cümle, sözcük ya da sözcük öbekleri arasındaki ilişkileri sıra, denklik, karşılaştırma, açıklama, sebep-sonuç, tahmin vb. bakımlardan belirtir (Gürsoy Naskali, 1997: 20; Eker, 2009: 359; Korkmaz, 2019: 84).

- **ile**

Qara **ile** ağı gel indi ayır. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Toğlu götüren**le** men

Derelerde yanırdıq. (ÉMDA / II. Kölge)

Susmadı heyat**la** ömrün savaşı, (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Qemle, sévinc, toy **ile** yas déyişmede… (AHV / Nağıl)

Déyirler aşiqdir yér **ile** güneş,

Güneş mehebbetden alışıb yanır. (BGG / Belke)

Talé mene küme yapdı

Od**la** suyun arasında. (HTBG / Geraylı)

- **ve**

Ata **ve** anama (BGG / Ata ve Anama)

- **ya**: ya, veya

Héç bilmirem éşqim qaragünlümü,-

[31] Edatlarla ve bağlaçlarla ilgili yapılan bazı çalışmalarda bağlaçlar ve edatlar birbirlerinden ayrılmadan ele alınmışlardır. Muhsine Börekçi, bağlaçları bağlama edatları başlığı altında incelemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhsine BÖREKÇİ, *Türkiye Türkçesinde Yapı ve İşlev Bakımından Sözcükler*, Erzurum: Eser Yayınları, 2009.

Ya qedemim bed haraylı, ünlümü? (ÉMDA / Of of)

Ölüm senden güclüdü,
Ya sen ondan güclüsen? (ÉMDA / Lövhe)

Déme yalvarıram, **ya** ağlayıram, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

- **ya da**: ya da, veya

Ya redd olub gédecek,

Ya da qulun olacaq… (AHV / I. Lövhe)

- **ya … ya**: ya … ya

Ya birge gelek dünyaya,
Ya bir yérde ölek, zalım. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

Ya éşqim kiçikmiş, **ya** qelbi darmış,
Gizleden déyilem, danan déyilem. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

Onun ne vécine, gét as özünü,
Ya sen **ya** başqası <<dolanma>> olsun. (HTBG / Dehşet)

- **gah … gah**: kâh … kâh

Gah kükreyib mecrasını aşır bu çay,
Gah durulub axır sısqa bulaq kimi (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Gah işe téz gédirsen,
Gah işden géc gelirsen, - (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Gah hediyye vérilib,
Gah mükafat vérilib;
Gah ölüb, **gah** dirilib… (AHV / Azadlıq – III)

Gah açılır, **gah** tutulur.
Barış, vuruş…
Vuruş, barış ayla, ille, (AHV / Nağıl)

Ömrümde **gah** duman, **gah** çen görmüşem.
Dünyanı **gah** qemgin, **gah** şen görmüşem (BGG / Doğma Yurda Maktub)

Bulanlıq bir sél kimi

Gah coşub, **gah** séperdi. (HTBG / İki Lövhe – II)

- **gah … gah da**: kâh … kâh da

Aralıq deniz kimi

Gah qalxıb, **gah da** énir. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Gah gün çıxır, **gah** qar yağır, **gah da** duman (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Qerbden şerqe daşınıb

Şerqden qerbe danışıb.

Gah eminamanlığa

Gah da herbe daşınıb

Qanunlara bükülüb (AHV / Azadlıq – III)

- **gah… gah da ki**: kâh… kâh da

Gah uşaq olursan, **gah da ki** yazıq,

Éle boylanırsan izime menim. (AHV / Béle Maskalanma)

- **hem … hem**: hem … hem

Özüm özüme şaham,

Hem bende, **hem** Allaham

Géceler ölkesinde. (ÉMDA / İkinci Kölge)

Menim Türkay babam, Aya tay babam,

Ruhuyla **hem** bu tay, **hem** o tay babam. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

- **hem… hem de**: hem… hem de

İndi **hem** xesteyem, **hem de** hekimem,

Sahibsiz dolaşan kölge kimiyem. (AHV / Birinci Monoloq)

- **dA … dA**: da … da; de … de

Her teref ağarıb

Yaxşı **da**, pis **de**. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Yaddan çıxar orda qem **de**, qeher **de**, (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Héyret **de** dözüm **de** qurtarır darda,
Ürekler daşlaşır, çox da durmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

- **ne … ne**: ne … ne

Derdimiz bir: **ne** sen, **ne** men, (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

Mehebbetin **ne** yaxşısı, **ne** pisi…
Yox-yox, incimesin Himalay, Qoşqar,
Meni qınamasın ne dağ, ne dere. (BGG / Zirve)

Feqet torpaq öz barından
Ne utandı, **ne** usandı… (BGG / Qeribe Yuxular)

Çekilir varlığım divana her gün,
Feqet ne öldürür, ne aman vérir. (BGG / İmtihan)

Bu sévgide yarımadım, ay lele. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Onun ne vécine, déyir sözünü:
Ne eli üste el, **ne** <<emma>> olsun. (HTBG / Dehşet)

- **ne … ne de**: ne … ne de

Ne quldar olacaqdır,
Ne de bil qul dünyada.
Ne varlı olacaqdı,
Ne de yoxsul dünyada. (ÉMDA / Qanlı Géce)

- **ne… ne de ki**: ne… ne de

Ne etri, **ne de ki**
Dadı deyişilmedi. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

2.7. Fiiller (*İng.* Verb.; *Alm.* Verb, Verbum, Zeitwort; *Fr.* Verbe; *Azb.* Fe'l)

Azerbaycan Türkçesi'nde fél hem grammatik, hem de semantik cehetten en zengin nitq hissesidir (Seyidov, 2014: 164).

Fél ereb sözü olub, iş, hereket, emel démekdir ve şexsin, eşyanın işini, hereketini, hal-veziyyetini bildiren söz grupudur. Zengin katégoriyalar sistemine

maliktir ve bu cehetden héç bir nitq hissesini onunla müqayise étmek olmaz (Kâzımov, 2010:159; Seyidov, 2014: 164).

Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler (Korkmaz, 2014: 487).

Adlar, gramer açısından kendi başlarına birer bağımsız nitelik taşıyan canlı, cansız, somut, soyut varlık ve nesneler ile kavramları karşılayan sözler oldukları halde, fiiller bağımsız değil, bağımlı söz türleridir. Çünkü bunlar tek başlarına kullanılamazlar. Karşıladıkları iş ve hareketler, ancak adlarla olan ilişkileri ile ortaya çıkar (Korkmaz, 2014: 487).

İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan fiiller; basit fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller alt başlıklarında incelenmiştir:

2.7.1. Basit Fiiller

Basit fiiller, kendi içlerinde daha basit anlamlı ögelere ayrılamayan kök fiillerdir. Yapım eki almadıkları için de anlamları ve yapıları bozulmaz. İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan basit eylemler örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur:

dé-: *de-, söyle-*

çek-: *götür-*

Nese **dé**yir tekerlerin harayı,-
Bu yol bizi hara **çek**ir göresen?.. (ÉMDA / Yol)

sıx-: *sık-*

Sıxır varlığımı, **sıx**ır duyğular,
Sirdir bu dünyanın torpağı, daşı. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

gét-: *git-*

qal-: *kal-*

seç-: *görebil-, farkına var-*

Gédimmi, **qal**ımmı? – suallar ağır,
Dolaşıq yolları men néce **séç**im. (AHV / Arxada Hesret Var)

don-: *don-*

yan-: *yan-*

Üreyimden kéçenler
Donurdu dodağımda,
Atamın ters şillesi
Yanırdı yanağımda… (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

uyu-: *uyu-*

köç-: *göç-*

qal-: *kal-*

duy-: *duy-*

yan-: *yan-*

Dağ **uyu**yur, lele **köç**üb yurd **qal**ıb…
Kim **duy**acaq, qönçe-qönçe alış, **yan**. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

gel-: *gel-*

Gele**r**em üreyin meni istese,
Gelerem çaldığım sazın sesinde. (BGG / Gelerem)

kes-: *kes-*

dey-: *dey-*

Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm,
Qoy sözüm **dey**mesin senin xetrine. (BGG / Kesme Téllerini)

oxu-: *oku-*

bil-: *bil-*

Orda bir söyüd gördüm,
Télini yélleyirdi.
Éle héy **oxu**yurdu,
Bilmirem ne déyirdi… (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

gül-: *gül-*

sil-: *sil-*

öl-: *öl-*

Onsuz déme **ağla**yaram, **gül**erem,

Nefesiyle göz yaşımı **sil**erem;

Ölsem gédib qucağında ölerem,

Bu sévgide yarımadım, ay lele. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

yat-: *yat-*

Yatıb qar altında yallar, yamaclar,

Yatıb mışıl-mışıl bir uşaq kimi. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

2.7.2. Türemiş Fiiller

Türemiş fiiller, adlara ya da fiil kök veya gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek meydana getirilen fiillerdir (Kâzımov, 2010: 168; Korkmaz, 2014: 489). İslam Türkay'ın eserlerinde tespit edilen türemiş eylemler "isimden fiil yapım ekiyle yapılmış fiiller" ve "fiilden fiil yapım ekiyle yapılmış fiiller" alt başlıklarında incelenerek örneklendirilmiştir:

2.7.2.1. İsimden Fiil Yapım Ekleriyle Yapılmış Fiiller

Addan eylem yapma ekleri (deriving verb from noun), ad kök ya da gövdelerinden, köken anlamıyla bağlantılı yeni eylem gövdeleri yapan eklerdir (Eker, 2009: 322).

- **/+A-/**

yaş+**a-:** *yaşa-, hayatını sürdür-*

Kölgede **yaşa**yıb kölgeye dönür (ÉMDA / Kölgeler)

oy(u)n+**a-**: *oyna-*

Sévgime gel deyme, odla **oyna**ma; (ÉMDA / Seni İtirdim)

dil+**e-**: *dile-; isteğini dile getir-*

Arzu üçün, **dile**k üçün… (ÉMDA / Lövhe)

boş+**a-**: *boş bırak-*

Çox yarmalar üyündü,

Bu çuvala **boşa**ldı. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

us+**a-:** bık-; vazgeç-

Feqet torpaq öz barından
Ne utandı, ne **usa**ndı… (BGG / Qeribe Yuxular)

çö(ü)r+**e-:** (ağaç, oy vb. için) bit-, türe-.

Bir süfrede **çöre**k kesdik,
Dillenende dédi, dostuq, (HTBG / Meni Her Gün İnandırdı)

ul+**a-:** ekle-, birleştir-

Ulaqları alıqlayam, taylayam,
Üst-başımdan yovşan etri gele, of… (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

ben(i)z+**e-:** *benze-*

Danıb dédiyini, pisdeme meni
Benzetme, **benze**tme héç kime meni, (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

- **/+(A)l-/**

dinc+**el-:** *dinlen-*

Geldim gölgesinde **dincel**em, (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

sağ+**al-:** *iyileş-*

Köksümde **sağal**maz bir yarasan sen, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

dik+**el-:** *doğrul-*

Dikeldi qebirden ölmüş gümanım. (ÉMDA / Heyat Mehebbetdi)

göd+**el-:** *kısal-*

Salxım söyüdlerin saçı **gödel**di… (BGG / Payız)

dar+**al-:** *daral-*

Babam giléylendi – yéye bilmirem,
Qursağım **daral**ıb, me'dem daralıb (AHV / Bu Gün Sabah)

sar(ı)+**al-:** *sarar-*

Vetende vetensiz yaşayanları,

Saralan görmüşem, solan görmüşem. (AHV / Veten)

qar(a)-**l-:** *karar-*

Qaraldı yanan ocaq,

Onlar yéne barışdı… (AHV / I. Lövhe)

az+**al-:** *azal-*

Qırıb **azal**tmısan yalquzağımı

Barı maralıma, tekeme deyme! (AHV / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

çox+**al-:** *çoğal-*

Menim kiçik dünyamın

Serhedi **çoxal**dıqca, (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

boş+**al-:** *boşal-*

Kimse yérden yoxsa sene daş atdı,

Şimşeklerin hirsin ora **boşal**tdı... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

uca+**l-:** *yüksel-*

Feryadı göylere **ucal**ır, Allah!.. (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

- **/+Ar-/**

göy+**er-:** *yeşermeye başla-*

Ne vaxtsa **göyer**ib çıxmalıyam men. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

ağ+**ar-**: *ağar-*

Ağarır dağların saqqalı, bığı, (ÉMDA / Hesret Yağışı)

yalav+**ar-:** *yalvar-*

Menim mehebbetim göylere hesret,

Alışar **yalvar**ar alov diliyle. (AHV / Ne Déyim)

suv+**ar-:** *sula-*

Gözde se derd **suvar**ıram
Daha gizli sirrim yoxdu. (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

- **/+aş-/**

dar+**aş-:** *bir şeyin üzerine hücum et-, toplan-*

Zerre-zerre, leçek-leçek
Gülüm, sene **daraş**masam;

yan+**aş-:** *yakınına gel-, yanaş-*

Zirveye çekdiler kor yapalağı
Qartalla **yanaş**ı dayansın déye. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

- **/+I-/**

teng+**i-:** *daral-, sıkış-*

Ömür-gün eriyir yağan qar kimi,
Yollarda nefesim **tengi**yir daha. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

leng+**i-:** *gecik-*

Yérişi **lengi**yib, gözü korşalıb,
Seksende ömrüne çen düşür indi… (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

yavaş+**ı-:** *yavaşla-*

Coşqun çaydım, **yavaşı**yıb sénmişem. (YŞ / Bayrma Oldu Éller Güldü Sévindi)

- **/+^{O}x-/**

dar+**ıx-**: *sıkıl-*

Bilsem **darıx**ırsan, qaçıb gelerem. (ÉMDA / Xatırla Meni)

kar+**ıx-:** *şaşır-*

O darıxdı, **karıx**dı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

géc+**ik-:** *gecik-*

Géciken qayğısan – ahsan, nalesen… (ÉMDA / Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam)

- **/+xIr-/, /+QUr-/**

hay+**qır-:** *haykır-*

Lal oldu derede, **hayqıran** sular, (BGG / Dağ Çayı)

qış+**qır-:** *bağır-*

Anam **qışqır**ardı: – yıxarsınız ha? (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

gıc+**qır-:** *ekşi-*

Alışır boş sac ocaqda,
Künde **qıcqır**ır tabaqda. (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

fış+**qır-:** *fışkır-*

O bu élde fışqırıb
Buludlara millener. (GYŞ / Uca Adam)

an+**qır-:** *anır-*

Éşşektek **anqır**ıb, qurdtek ulayan, (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

- **/+lA-/**

salam+**la-:** *selamla-*

Yol boyu **salamla**şıb, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

xatır+**la-**: *hatırla-*

Xatırla meni. (ÉMDA / Xatırla Meni)

göz+**le-**: *gözle-*

Gözleme yolumu, gözleme, anam, (ÉMDA / Daha)

boy+**la-:** *başını çıkarıp boynunu uzat-*

Ordan şé'rlerim **boyla**nar, baxar. (BGG / Bir Gün Geler)

ov+**la-:** *avla-*

Qartal xeyalımı **ovla**dı menim. (BGG / Zirve)

baş+**la-:** *başla-*

Bilmirem evveli hardan **başla**yır,
Buradır dünyanın qurtaracağı. (BGG / Daş Méşe)

iş+**le-:** *çalış-*
döş+**le-:** *göğsü ile it-, göğüs vur-*

Tek cana bir alay **döşle**yen babam,
On adam yérine **işle**yen babam. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

ses+**le-:** *sesle-, çağır-*

Haçandı **sesle**yir min arzu qismet
Arxada hesret var, qarşıda hesret. (AHV / Arxada Hesret Var)

Ürek haykırıb **sesle**di,
Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Bir Xeber Dé)

şum+**la-:** *toprağı pullukla sür-*
düz+**le-:** *düz hâle getir-*

Lepeleri **şumla**dılar, **düzle**diler, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

giz+**le-:** *gizle-*

Gizleden déyilem, danan déyilem. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

eziz+**le-:** *çok sev-, değer ver-*

Éle **ezizle**yibler
Mene nağıl déyibler. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

xatır+**la-:** *hatırla-*

Barı **xatırla**yıb olub kéçeni
Üreyin menimçün darıxacaqmı? (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin)

tüstü+**le-:** *tütsüle-*

Bir ocaqda **tüstüle**nen kösövem...
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

su+**la-:** *sula-*

Téz-téz üzr isteyib méydan **sula**yan
Bu "zade" dedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

- **/+<u>lA-n</u>-/**

yél+**len**-: *sallan-*

Yéllendi bayraq kimi. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

düyün+**len**-: *düğümlen-*

Düyünlenir ağrı-ağrı. (ÉMDA / Nağıl)

hél+**len**-: *yuvarlan-*

Héllenib çaya düşdü, (ÉMDA / Yazıqlar)

qara+**lan-:** *karalan-*
sıra+**lan-:** *sıralan-*

Burda her addımın qulağı sesde,
Daşlar yazılıbdı, **qaralan**ıbdı.
Daşlar éle susub qebirler üste
Sanki qaravulda **sıralan**ıbdı. (BGG / Daş Méşe)

boy+**lan-:** *boynunu uzatıp bak-*

Yollar meni çapıb, soyub
Boylanmaqdan gözüm doyub... (BGG / Üzüm Gülmür Déme Mene)

tuş+**lan-:** *yöneltil-*

Uçdu qanad-qanad köksüme sarı,
Qelemim lületek **tuşlan**dı göye. (BGG (Karvan)

ara+**lan-:** *uzaklaş-*

Şeherde ayağım deymir torpağa,

Torpaqdan bir köynek **aralan**mışam.
Hesretem çiçeye, dereye, dağa
Saralıb bostanım, **uralan**mışam. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

giléy+**len-:** *şikayetlen-*

Babam **giléylen**di – yéye bilmirem,
Qursağım daralıb, me'dem daralıb. (AHV / Bu Gün Sabah)

gül+**len-:** *güllen-*

Arzular **güllen**er, budağı eymez,
Ot kökü üstünde biter, déyibler. (AHV / Veten)

şarxa+**lan-**: *dilim dilim ol-, parçalan-*

Min yol budanmışam, **şarxalan**mışam,
Min péyvend olunub budaqlarıma. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

sap+**lan-:** *saplan-*

Saplandın köksüme bir bıçaq kimi, (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

dik+**len-:** *yokuş yukarı ol-*

Diklenen yollarda yorulmalıyam. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

hava+**lan-:** *havalan-*

Uzaqda bir bulud **havalan**dı, ah...
Göy dere sümürdü, Qarqara yağır... (YŞ / Qarqar Ağıları)

şad+**lan-:** *sevin-*

Uzaqdan Qarqara vuruldum, Allah,
Sévindim, **şadlan**dım, duruldum, Allah... (YŞ / Qarqar Ağıları)

qönçe+**len-:** *gonca hâline gel-*

Bir şérim **qönçelen**ib ne vaxtdan
Könlüm onu sene saxlar... hardasan... (YŞ / Hardasan)

- **/+lA-ş-/**

qoyun+**laş-:** *koyun gibi ol-*

Salam, éy manqurt qardaşlar,
Qoyunlaşmış
Qurd qardaşlar, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

yad+**laş-:** *yabancılaş-*

Yadlaşıbdı bu kend-o kend (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

vida+**laş-**: *vedalaş-*

Çoxdan **vidalaş**mışam.
Çox yollar dolaşmışam. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

ehli+**leş-:** *ehlileş-*

Gün kéçdi, ay kéçdi, iller ötüşdü,
Sirkdeki vehşiler **ehlileş**diler. (BGG / Mene Tanışdı)

beyaz+**laş-:** *beyazlaş-*

Qara teller **beyazlaş**ar dağda gar kimi, (BGG / Géçer Zaman)

bulud+**laş-:** *bulutlu ol-*

Birden göyler **buludlaş**dı
Şırım-şırım yandı, yandı, (BGG / Qeribe Yuxular)

demir+**leş-:** *demirleş-*
daş+**laş-:** *taşlaş-*

Gezdikce üstünde demirin, daşın
Ürek **demirleş**ir, ürek **daşlaş**ır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

rast+**laş-:** *rastlaş-*

Oğlanla **rastlaş**anda

Dédi <<- Eye, bura bax, (AHV / I. Lövhe)

çinar+**laş-:** *çınarlaş-*

Dédiler çiçekler **çinarlaş**ıblar, (HTBG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

fikir+**leş-:** *bir konu hakkında düşün-*

Gör ne **fikirleş**ir heyat yoldaşın,
Taléyin daşlara toxunub senin. (HTBG / Dehşet)

aydın+**laş-:** *aydınlan-*

Hava **aydınlaş**ır, gün doğur yéne... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

mağmın+**laş-:** *maymun gibi ol-*

İndi **mağmınlaş**ıb quyruq bulayan,
Qalmışam işine mat, qara öküz... (GYŞ / Qara Öküz)

tülkü+**leş-:** *tilki gibi ol-*

Melek dönüb **tülküleş**ir,
Méydan tülkü méydanıdı... (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

- **/+(I)ldA-/**

sızı+**lda-:** *sızılda-*

Gerek ağlamayam, **sızılda**mayam, (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

fır+**ılda-:** *yerinde hızla dön-*

Zina – azad, yalan – azad
Fırıldaqla dilen – azad, (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

- **/+nA-/**

göy+**ne-**: *yan-*

Bağrımın başını **göyne**tdin yéne, (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

- **/+(I)r-/, /+(U)r-/**

hönk+**ür-**: *hıçkırarak ağla-*

Başımın üstünde **hönkür**er, ağlar… (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

bağ+**ır-**: *bağır-*

<<Azadam –şadam!>> déyib

Az qala **bağır**ırdı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

çağ+**ır**-: *çağır-*

Éle bil vaxt susub, zaman yorulub,
Éle bil **çağır**ır meni uzaqlar… (ÉMDA / Hesret Yağışı)

üf+**ür**-: *üfle-*

Saxla xatiretek gülümü menim,
Düşmenin gözüne **üfür**mek üçün. (ÉMDA / Xatırla Meni)

- **/+sA-/**

su+**sa**-: *susa-*

Pula, mala **susa**yıb
Xalqı zelil édenler, (ÉMDA / Lövhe)

2.7.2.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleriyle Yapılmış Fiiller

Eylemden eylem yapma (deriving verb from verb) ekleri, eylem tabanlarından yine eylem yapan eklerdir (Eker, 2009: 329).

- **/-a-/**

dar-**a**-: *tara-*

Yandım, qara téllerini
Külekler **dara**dı, zalım. (ÉMDA / Yolumuz Goradı Zalım)

tıx-**a**-: *tıka-*

İşığım düşen yére
Tıxadı papağını… (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

- **/-AlA-/**

silk-**ele**-: *silkip temizle; sallayıp meyveleri düşür- (ağaç)*

Silkele qoy tökülsün: (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

éş-**ele**-: *eşele-*

Mağallaq aş, **éşele**n,

Çiçeye, güle belen. (ÉMDA / Azadlıq)

- **/-Ar-/**

çıx-**ar**-: *çıkar-*

Pénceyini **çıxar**tdı,
Asmağa yér tapmadı… (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Tepel kellesinden buynuz **çıxar**ır,
Beslenen qurbanlar mübariz olub, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

qop-**ar**-: *kopar-*

Ruhumdan, özümden **qopar**dı meni… (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Sonra ağı déyib şiven **qopar**ın,
Ağlayıb çoxunun bağrını yarın! (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **/-dAr-/**

én-**der**-: *indir-*

Énderib başıma güneş sélini (ÉMDA / Kéçerem Qırmızı İşıqda Bir Gün)

Sen **éndir**din! (ÉMDA / Dostumun Ağrıları Silsilesinden)

gön-**der-:** *gönder-*
dön-**der-:** *döndür-; çevir-*

Mecnuna, Léyliye şöhret **gönder**din,
Eslinin başına alov enderdin...
Keremin ömründe küle **dönder**din,
Lalenin bağrında xal bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

- **/-dIr-/, /-dUr-/**

yan-**dır-:** *yandır-*, *yak-*

Bu qem bizi **yandır**ar héy, yaxar héy. (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

sın-**dır-:** *kır-*

Men sınan déyildim, **sındır**dı meni. (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

bas-**dır-:** *bastır-; göm-*

İnsan **basdır**ıblar kara torpağa, (BGG / Daş Méşe)

sol-**dur-:** *soldur-*

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer,
Payız külekleri **soldur**a bilmez. (BGG / Quruyan Ağaclar)

gül-**dür-:** *güldür-*

Bir qayğısız ömür quruyar géder,
Yüz bahar gelse de, **güldür**e bilmez. (BGG / Quruyan Ağaclar)

din-**dir-:** *çal-; seslendir-*

Bu lal-kar qayaları
İstedi, istemedi
Şimşek **dindir**ecekdi. (AHV / Azadlıq – I)

sévin-**dir-:** *sevindir-*

Dostları **sévindir**ib
Düşmeni dağlamışam, (AHV / Ömrün Serhedler – I)

don-**dur-:** *dondur-*

Héç vaxt béle donmamışdım,
Sen **dondur**dun! (HTBG / Héç Vaxt Béle Yanmamışdım)

béz-**dir-:** *bezdir-*

Yaxını, dostu, yadı
Her an **bézdir**erdi o. (HTBG / İki Lövhe – II)

sus-**dur-:** *sustur-*

Peleng généralı gizir éyleyin.
Susdurun Velini, Elini tutun! (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

gév-**dir-:** *giydir-*

Al-elvan **géydir**in yanar derdleri! (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **/-I-/, /-U-/**

kür-**ü-:** *kürekle alıp at-; kov-*

Varlıları dünyadan
Kürüyüb atacağıq. (ÉMDA/ Qanlı Géce)

sür-**ü-:** *zorla bir yöne doğru götür-*

Dünya işlerinden bax, halıdır o,
Arxamca **sürü**ndü, oduma yandı. (ÉMDA / Kölgeler)

bür-**ü-:** *kapla-*

Sözüne, fikrine **bürü**neceyem,
Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

qaz-**ı-:** *kazı-*

Qazıldın könlüme pozulması yox,
Başqa birisinin yazılması yox... (YŞ / Unuda Bilmedim)

- **/-(I)x-/, /-(U)x-/, /-(I)k-/, /-(U)k-/**

béz-**ik-:** *bık-*

Vetenden **bézik**ib, doyanlar ne çox,
<<Veten>> çağırırlar bütün alemi… (AHV / Veten)

sıp-**ıx-:** *birden kaybol-*

Millet-millet déyib milleti minen,
Bed günde **sıpıx**ıb, şad günde dinen, (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

dol-**ux-:** *ağlayacak hâle gel-*

Doluxsunub, yumub, yumub tökürsen,
Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

- **/-^{O}l-/**

ay-**ıl-:** *ayıl-, uyanık hâle gel-*

Ayılıb saçımı den-den görmüşem. (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

yé-**(y)il**-: *yenil-*

Çöreyi **yéyil**ib, özüse yatıb, (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

qırx-**ıl**-: *kırkıl-*
sağ-**ıl**-: *sağıl-*
sat-**ıl**-: *satıl-*

Qırxılar, **sağıl**ar, **satıl**ar… dinmez. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

tap-**ıl-:** *bulun-*

Hardasa uyuyan adalar teki
Hele çoxlarımız **tapıl**mamışıq. (BGG / Bir Gün Geler)

yaz-**ıl-:** *yazıl-*

Burda her addımın qulağı sesde,
Daşlar **yazıl**ıbdı, qaralanıbdı. (BGG / Daş Méşe)

qoy-**ul-:** *koyul-*

Papağına,
Bir az çörek **qoyul**muşdu (BGG / Qeribe Yuxular)

sıx-**ıl-:** *sıkıl-*

Baxdım etrafıma, **sıxıl**dı ürek
Mene éle geldi köksüm daralıb (AHV / Bu Gün Sabah)

çek-**il-:** *geçip git-*

Uşaq idik, açılardı üz tutsaq neye…
Fikirlerim, xeyallarım **çekil**ib göye… (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

tut-**ul-:** *tutul-*

Gah açılır, gah **tutul**ur.
Barış, vuruş… (AHV / Nağıl)

qaz-**ıl-:** *kazıl-*

Belke qebirin de **qazıl**ıb artıq.

Belke tabutun da hazırdır indi. (HTBG / Dehşet)

çap-**ıl-:** *parçalan-*

Çapılmışam, talanmışam,
Yad budağa calanmışam. (HTBG / Vetenden Uzaqda)

tök-**ül-:** *dökül-*

Arxamca yélledi çinar elini
Tökülen şéhile izimden öpdü. (HTBG / Öpdü)

aç-**ıl-:** *açıl-*

Menim ise qaş-qabağım **açıl**mır... (YŞ/ Bayram Oldu Éller Güldü Sévindi)

anlaş-**ıl-:** *anlaşıl-*

Anlaşılmaz bir sévda var başımda
Açammıram éle qönçe qalacaq... (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

süz-**ül-:** *süzül-*

Gözümüz **süzül**er, gözünü süzme
Ehsen yaradana, bu bağça-bağa… (YŞ / Bir Şaire)

- **/-mA-/**

al-**ma-:** *alma-*

Senin ki yolunu duman **alma**yıb. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

çat-**ma-:** *ulaşama-*

El **çatma**dı o gülzara of, of, of! (ÉMDA / Of of)

gül-**me-:** *gülme-*

Mene **gülme** mavi-mavi. (ÉMDA / Mavi Mavi)

tapıl-**ma-:** *bulunma-*

Hardasa uyuyan adalar teki
Hele çoxlarımız **tapılma**mışıq. (BGG / Bir Gün Geler)

qoy-**ma-:** *koyma-*

Éle ki, istedim men de bir çiçek
Qoymayın, éyledi talan, dédiler. (BGG / Dédiler)

dey-**me-:** *deyme-, dokunma-*

Qoy sözüm **deyme**sin senin xetrine. (BGG / Kesme Téllerini)

quru-**ma-:** *kuruma-*

Üstüne qor elendi
Bulağı **quruma**dı.
Bu dağa qurban olum; (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

tap-**ma-:** *bulama-*

Başım yérinde idi,
Tapmadım papağımı. (AHV / I. Kölge)

gir-**me-:** *girme-*

Burnun **girme**yen yére
Başını soxma, bala. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

bat-**ma-:** *batma-*

Gemirib gövdemi uzunqulaqlar,
Dişi **batma**yanlar neler söyleyib... (HTBG / Çinarın Söhbeti)

yarı-**ma-:** *arzusuna ulaşama-*

Ölüm vaxtı ayağıma geldi o,
Bu sévgide **yarıma**dım, ay lele. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

én-**me-:** *inme-*

Göylerden **énme**yen terlan xeyalım, (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

yaz-**ma-:** *yazma-*

Yazma, oxu gözel, özünü üzme, (YŞ / Bir Şaire)

yaraş-**ma-:** *yakışma-*

Men sene **yaraşma**m, gözelsen, gülüm, (YŞ / Dumanda Röya Tek İten Benövşem)

- **/-°msA-/**

gül-ü**mse-:** *gülümse-*

Gülümser qönçeler, gören fikri ne? (ÉMDA / Géce Düşünceleri)

gül-ü**msü-**: *gülümse-*

Sonra qaçıb **gülümsü**ne, güle, of… (ÉMDA / Of of)

- **/-^{O}n-/**

gör-**ün-:** *görün-*

Güneş hayandadır, hanı, **görün**mür. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

sév-**in-**: *sevin-*

Sévinecek, gülecek… (ÉMDA / Qırmızı Seher)

öy-**ün-**: *övün-*

Çox **öyün**düm qelbimdeki dözümnen, (ÉMDA / Nola Dönün Uşaq Olam Birce Gün)

Çox da **öyün**meyin, bütün alemi
Fikirler axıdar göz yaşımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

gör-**ün-:** *görün-*

Görünmez torpağın könül hemdemi. (BGG / Géce Düşünceleri)

döy-**ün-:** *dövün-*

Gelerem üreyin meni istese,
Gelerem qelbinin **döyün**tüsünde. (BGG /Gelerem)

bürü-**n-:** *bürün-*

Qışda qara **bürün**üb

İçin-için yandı o. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

böl-**ün**-*: bölün-*

Bir çayla ikiye **bölün**üb veten,
Tanrıdı penahı, Araz néylesin! (AHV / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

sév-**in-:** *sevin-*

Sévinme ezelden açılan baxtla,
Evvelin gelince, gelsin axırın! (AHV / Mektub)

ol-**un-:** *olun-*

Min yol budanmışam, şarxalanmışam,
Min péyvend **olun**ub budaqlarıma. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

oxu-**n-:** *okun-*
toxu-**n-:** *dokun-*

Gör ne fikirleşir heyat yoldaşın,
Taléyin daşlara **toxun**ub senin.
Dehşet! Yaşamağa qarışıb başın,
Diriyken yasinin **oxun**ub senin. (HTBG / Dehşet)

yol-**un-:** *yolun-*

O bağdan çox el qovulub,
Gül **yolun**ub, nar ovulub... (GYŞ / Vurulmuşam)

qoru-**n-:** *korun-*

Madyanlardan **qorun**, qardaş. (GYŞ / Qorun Qardaş)

çal-**ın-:** *çakıl-, yerleştiril-*

Cismine **çalın**an paza şükür dé; (GYŞ / Qara Öküz)

- **/-Ir-/, /-Ur-/**

kéç-**ir**-: *geçir-, tak-*

Öten buludları şişe **kéçir**dir
Bağın nefesini kesib bu ağac. (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

it-**ir-:** *kaybet-*

İstiler boğurdu dağı, aranı,
Göyler **itir**mişdi çeni, dumanı. (BGG / Alqışlar)

Ağlımı **itir**ib deli olacam
Seni güle-güle unudacağam... (YŞ / Unudacağam)

Tek seni **itir**mek bes déyil hele, (ÉMDA / O Günden)

aş-**ır-:** *yüksek bir yerin üzerinden geç-*

Dolama dağ yolu **aşır**ımların
Asılıb çiyninden héybesi teki. (BGG / Payız)

qız-**ar-:** *kızar-*

Ağ üzü yanında
Qoca dünyanın
Sabah qara üzü **qızar**acaqdı. (BGG / Sabah)

bat-**ır-:** *mahvet-*
yat-**ır-:** *yatır-*

Aman, sükut ne sükut…
Qulaq **batır**an sükut…
Şirin laylaya dönüb,
Ruhu **yatır**an sükut… (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

yét-**ir-:** *büyüt-, terbiye et-*

Yéne köke **yétir**di. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

bit-**ir-***: filizlen-, yeşer-*

Çoxları kökümü éşib, qazıbdı
Yöremde çinarlar **bitir**mişem men. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

bat-**ır-:** *daldır-*

Meni günaha **batır**ma,
Her gülüşün qandı, gözel. (GYŞ / Gözel)

uç-**ur-:** *uçur-*

Ustuf terpen, **uçur**umdu qabaq, a. (GYŞ / Basabas)

- **/-^{O}ş-/**

uy-**uş-:** *uyuş-*

Qardaşım yadla **uyuş**ub, (ÉMDA / Köroğlunun Qocalığında Dediklerinden)

döy-**üş-:** *dövüş-*

at-**ış-:** *atış-*

Döyüşür, **atış**ırdı. (ÉMDA / Qanlı Géce)

gör-**üş:** *görüş-*

Salam vérib **görüş**dü. (ÉMDA / II. Kölge)

öt-**üş-:** *gelip geç-*

İller ne téz kéçir, ne téz **ötüş**ür, (BGG / Ata ve Anama)

bar-**ış-:** *barış-*

Çıxın yollarıma **barış**aq indi (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

vur-**uş-:** *vuruş-*

Géceler **vuruş**ub kağızlar üste. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Vuruşdular,
çalışdılar,
Sözlerinden dönmediler. (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

sor-**uş-:** *sor-*

Her şéyi **soruş**mazlar,
Her işe qarışmazlar. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

sığ-**ış-:** *sığ-*

Bir qarış boyu var, edasına bax.
Gédir, yéridiyi yola **sığış**mır. (AHV / Yarımçıq)

Sığışmayıb indi vaxta-zamana
Öz bextine yuxularda gülürsen... (YŞ / Hardasan)

gül-**üş-:** *gülüş-*

Orda qayalara neğmeler dédim
Keklikler **gülüş**üb sözümden öpdü. (HTBG / Öpdü)

qar-**ış-:** *karış-, bir ol-*

Axıb sene **qarış**masam,
Vallah, inan, öleceyem. (GYŞ / Ellerim Elinden Doymaz)

- **/-t-/**

göyne-**t-**: *yak-*

Bağrımın başını **göynet**din yéne (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)
azal-**t-**: *azalt-*

Qırıb **azalt**mısan yalquzağımı (ÉMDA / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

çıxar-**t-**: *çıkart-*

Çıxartdı lap ağını. (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

qopar-**t-:** *kopart-*

Qayanı **qopart**dı, daşı qopartdı,
Saldı öz başına, saldı, dinmedi. (BGG / Dağ Çayı)

yaşa-**t-:** *yaşat-*

Bilirem qırx çaya baxmaq olmayır,
Sen birce dalğada **yaşat** éşqimi. (BGG / Kesme Téllerini)

yara-**t-:** *yarat-*

Şükür varlığına, şükür İlahi,
Néce **yarat**mısan bal bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

ax-**(ı)t-:** *akıt-*

Axıt gözümden çayı,
Hemdem olsun mene qem. (GYŞ / Oyna Menimle Oyna)

gizle-**t-:** *gizle-*

Gizlet yazdığımı, poz yazdığımı,
Min yére, min semte yoz yazdığımı. (YŞ / Gizlice)

- **/-y-/**

do-**y**- (do-**y**- <to-**y**-): *doy-*

Döyülmekden gözüm **doy**ub. (ÉMDA / Ölemmerem)

qo-**y**-: *koy-*

Başıma **qoy**duğum papaq daralıb. (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

gé-**y**-: *giy-*

Ömür boyu al **géy**inen,
Bağrı qara olan lale. (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

- **/-(I)z-/, /-(U)z-/**

qorx-**uz-:** *korkut-*

İçinde qorxunu **qorxuz**ub
Ölümü öldürdü şehidler… (ÉMDA / Ayxanın Sualları - V)

2.7.3. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller, bir ad veya ad soylu Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime ile et-, edil-, ol-, olun-, eyle-, kıl-, kılın-, yap- yardımcı fiillerinin birleşmesinden ya da belirli kurallar içinde bir araya gelmiş iki ayrı fiilin anlamca kaynaşmasından oluşmuş birleşik yapıdaki fiil türleridir (Korkmaz, 2014: 489).

İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan birleşik fiiller, "isim + yardımcı fiilden kurulmuş birleşik fiiller", "fiil - zarf-fiil - fiil şeklinde kurulmuş birleşik fiiller (betimlemeli / tasviri fiiller)" ve "fiil deyimleri" alt başlıklarında incelenmiştir.

2.7.3.1. İsim + Yardımcı Fiilden Kurulmuş Birleşik Fiiller

Türkçede (kök, köken ve gövde hâlindeki Türkçe ve alıntı) ad ve ad soylu sözcükler ve sözcük öbekleri kendilerinden sonra et-, eyle-, ol- ve kıl- yardımcı eylemleriyle birlikte kullanılarak yeni anlamlara gelen kavram işaretlerini (söz konusu adla ilgili eylemleri) oluştururlar. Bu yardımcı eylemler dışında bazı aslî eylemlerin

de (al-, ver-, bul-, gel-, gör-, tut-, vur-, yap-…) Türkçenin tarihsel süreci içinde aynı işlevle kullanıldıkları bilinmektedir (Alyılmaz, 2018: 18). Türkay'ın eserlerinde de bu türden birleşik fiiller tespit edilerek örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur:

dost ol-: *dost ol-*

Dost olmuşuq yala-yada, (ÉMDA / Köroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

uşaq ol-: *çocuk ol-*

Nola dönüb **uşaq ol**am birce gün (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

qurban ol-: *kurban ol-*

Bu dağa **qurban ol**um
Boş qalmadı yurdları. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

xeyal ol-: *hayal ol-*

Qedrini bilmezdik bir vaxt payızın,
O aylar, o iller bir **xeyal ol**ub. (BGG / Payız)

arxayın ol-: *endişeden kurtul-, emin ol-*

Meni her gün inandırdı,
Arxayın ol déye-déye. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

adam éle-: *adam et-*
yağlı badam éle-: *yağlı badem et-; mec. kıymetli, değerli hâle getir-*

<<Cındırından cin hürkürdü.
Seni **adam éle**dik.
Bir çürük qoz déyildin,
Yağlı badam éledik. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

qebul éyle-: *kabul et-*

Türkayam, bu adı **qebul éyle**dim, (AHV / Türkayam)

talan éyle-: *talan et-, mahvet-*

Éle ki, istedim men de bir çiçek
Qoymayın, **éyle**di **talan**, dédiler. (BGG / Dédiler)

behs éyle-: *tartış-*

Böyük dédi—qanundur,
Öceşib **behs éyle**me! (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

feğan éyle-: *ağla-, inle-*
qurban éyle-: *kurban et-*
üsyan éyle-: *isyan et-*

Bir ildir ağlayıb **feğan éyle**din,
Duymadı... ömrünü **qurban éyle**din...
Az qala göylere **üsyan éyle**din,
Üreyim, unudaq gel bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

insaf ét-: i*nsaf et-, merhamet et-*
inayet éyle-: *yardım et-*

Könlümün-gözümün seni kem, gözel,
İnsaf ét, sen mene **inayet éyle**... (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

dad ét-: *feryat et-; yardım iste-*

Dad étmeye sözümmü var, (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

Dad étmeye sözümmü var,
Yüyürmeye dizimmi var. (HTBG / Vetenden Uzaqda)

mehv ét-: *berbat et-, kötü hâle getir-*

Sinesi yaralı, ruhu yaralı…
Sessizce **mehv ét**din meni bélece… (BGG / Sessizce)

namaz qıl-: *namaz qıl-*

Qıl namazın aram-aram,
Déye bilmem imanlıqsan... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

2.7.3.2. Fiil - Zarf Fiil - Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiiller (Betimlemeli / Tasvirî Fiiller)

Bu kategorideki birleşik eylemler, aslî durumdaki bir eylemle yardımcı durumdaki ikinci bir eylemin bağ fiil (ulaç) eki vasıtasıyla birleşmesinden oluşurlar. Bu yapıdaki kavram işaretlerinin ikinci kısımlarında yer alan eylemlerin birlikte kullanıldıkları eylemlerden tezlik, süreklilik, yeterlilik, yaklaşma ve durum bildiren yeni eylemler yaptıkları görülür (Alyılmaz, 2017: 10; Alyılmaz, 2018: 18-19).

Türkçede tezlik, süreklilik, yeterlilik ve yaklaşma bildiren fiiller için genelde "tasvirî fiiller / tasvir fiilleri / betimlemeli fiiller" terimleri kullanılmaktadır. Tasvirî fiiller aslında üzerine zarf-fiil eki almış bir fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiillerdir. Bunlar a bil-, ama- yeterlilik; -a dur- süreklilik; I- ver- tezlik; -A yaz- yaklaşma gösteren / bildiren fiillerdir (Korkmaz, 2019: 224; Alyılmaz, 2017: 10).

2.7.3.2.1. Tezlik Fiili

İslam Türkay'ın şiirlerinden tezlik fiili tespit edilememiştir.

2.7.3.2.2. Süreklilik Fiili

sığın-ıb qal-: *sığınıp kal-*

Sığınıb qalmışam baxta-gümana,
Yaşaya bilmirem, öle bilmirem. (ÉMDA / Atama Mektub)

üz-üb géd-: *yüzüp git-*

Sahibsiz qayıqtek **üzüb géd**erem. (ÉMDA / Mene İnanma)

qısılıb qal-: *kısılıp kal-*

Ulu kéçmişine **qısılıb qal**ır,
Bu günü, sabahı, héç neye dönür. (ÉMDA / Kölgeler)

omaşı-(y)ıp qal-: *zor duruma düş-*

Bu serhedler önünde
Omaşıyıb qalmazdım. (HTBG / Ömrün Serhedleri)

çaş-ıb qal-: *şaşıp kal-*

Görenler ağlın itirir
Çaşıb qalıb hamı, Xudam! (GYŞ / Gözel)

2.7.3.2.3. Yeterlilik Fiili

qaç-a-bil-: *kaçabil-*

Bu vaxtın elinden **qaça bil**medim, (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

uç-a-bil-: *uçabil-*

Çıxdı qanadlarım **uça bil**medim (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

üz-e-bil-: *yüzebil-*

Söyle, **üze bil**irmi
Mayakların kölgesi?.. (ÉMDA / Lövhe)

bax-a-bil-: *bakabil-*

Baxa bileremmi gören sabaha? (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

yat-a-bil-: *yatabil-*

Qonşular **yata bil**mir. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

yé-(y)e-bil-: *yiyebil-*

Babam giléylendi – **yéye bil**mirem, (AHV / Bu Gün Sabah)

dé-(y)e-bil-: *diyebil-*

Kim kimin oğludu?
Déye bilmirem… (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

yax-a-bil-: *yakabil-*
çıx-a-bil-: *çıkabil-*

Çırağ eli yandırıb
Gören **yaxa bil**ermi?..
Tufandan, burulğandan
Qartal **çıxa bil**ermi?.. (AHV / Azadlıq – I)

tap-a-bil-: *bulabil-*

Xalqımın qelbine yol **tapa bil**sem
Sanaram en uca zirvedeyem men. (BGG / Zirve)

yoz-a-bil-: *rüyayı yorumlayabil-*

Gördüyüm yuxunu **yoza bil**mirem.
Başım yaşamağa yaman qarışıb, (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

soldur-a-bil-: *soldurabil-*

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer,
Payız külekleri **soldura bil**mez. (BGG / Quruyan Ağaclar)

çat-a-bil-: *ulaşabil-*
yat-a-bil-: *yatabil-*

Ümidim oyaqdır, qulağı sesde,
Uçan xeyallara **çata bil**eydim.
Daş kimi yatırdım torpağın üste
İndi qu tükünde **yata bil**eydim... (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

güldür-e-bil-: *güldürebil-*

Bir qayğısız ömür quruyar géder,
Yüz bahar gelse de **güldüre bil**mez (HTBG / Quruyan Ağaclar)

döz-e-bil-: *dayanabil-*

Qışqırırıq,
Daha **döze bil**mirik, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

unud-a-bil-: *unutabil-*

Sözüne, fikrine bürüneceyem,
Sen meni **unuda bil**meyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

dé-(y)e-bil-: *diyebil-*

Çox şéyi ağardıb **déye bil**mirem
Qorxular, hedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

tut-a-bil-: *tutabil-*

Elimden, qolumdan **tuta bil**mirsen,

Şérimden-sözümden tut saxla meni... (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

2.7.3.2.4. Yaklaşma Fiili

İslam Türkay'ın şiirlerinden yaklaşma fiiline örnek tespit edilemedi.

2.7.3.3. Fiil Deyimleri

Bir dilde kavramlar işaretlenirken / adlandırılırken bazen söz konusu kavramı ifade etmek için tek bir kavram işareti yeterli gelmez. Bu durumda birden fazla anlam ögesi, görevli dil ögelerinin de (ek ve edatların da) yardımıyla dilin kuralları dahilinde birlikte kullanılarak ilgili kavram işaretlenir (Alyılmaz, 2003: 148).

Türkçede birden fazla kavram işaretinden oluşan genel anlamlı dil ögeleri; belirtisiz isim tamlamaları, niteleme sıfat tamlamaları, tekrar grupları, birleşik kelimeler ve fiil deyimlerdir. Türkçenin farklı lehçelerinde ve Türkçe dışındaki diğer dillerde farklı farklı adlandırmalar yapılan deyimler şu şekilde tanımlanırlar:

Bireysel ve nedenli olan bir söz dizimi biriminin genelleşip yaygınlaşarak nedenliliğini yitirmesiyle ortaya çıkan ve tek bir sözlük birimi gibi algılanan söz öbeğine deyim denir (Karaağaç, 2018: 271).

Genel anlamı belli, söz öbekleri zedelenmemiş ve genel kullanışı var olan kalıplaşmış söz öbekleri (Adilov, 2021: 35).

Türkçe'nin hem yapısı hem de sosyo-kültürel boyutu hakkında önemli bilgiler veren fiil deyimleri, tıpkı dualar (alkışlar), beddualar (kargışlar), yeminler (andlar), övgüler ve sövgüler gibi kalıplaşmış dil ögeleridir (Alyılmaz, 2003: 148-149).

Dil bilimci Doğan Aksan ise deyimlerle ilgili olarak şunlara değinmiştir:

> Deyimler bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası, maddî ve manevî kültürünü yansıtan, o toplumun düşünme biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından olduğu kadar yazın ve halk bilim açısından da önemli sözlerdir. Ayrıca bu (dil) ögeleri her dilin iç yapısını, anlam özelliklerini yansıtır. Bu nitelikleriyle deyimler, her dilin kendine özgü, başkalarından ayrılan bir yönünü oluşturur; bir dilin gerçekleri dile getirmedeki anlayış ve anlatış biçimini gösterir (Aksan, 2009: 91).
>
> Deyimlerimiz bir bütün olarak ele alınacak olursa, Türklerin maddî ve manevî kültürünü geniş ölçüde yansıttıkları, bunun dışında, her dilde kolay kolay

> rastlanmayan çok değişik imgelerden, ilginç benzetmelerden ve anlatım güçlerinden çeşitli söz sanatlarından yararlandıkları görülür. Başka dillerdeki, özellikle batı dillerindeki benzerleriyle karşılaştırıldıklarında Türkçenin deyimleri anlatım gücü ve inceliği açısından bambaşka bir nitelik ortaya koyar. Bunlar arasında, deyim aktarmalarının, somutlaştırma türünün ve ad aktarmalarının ağırlık taşıdığı göze çarpar. İnce nükteler, ilginç abartmalar ön plana çıkar. Pek çoğunda, şiir dilinde yararlanılan ölçü, ritim, uyak ve çeşitli yinelemelerle bellekte kalmayı kolaylaştıran ve hoşa giden bir anlatım sağlandığına tanık olunur (Aksan, 2002: 205).

Deyimler için Türk lehçelerinde farklı şekillerde adlandırmalar yapılmıştır: *Uyg.* idiom, turaqliq söz ibarisi; *Özb.* ibore, frazeologik birlik; *Gag.* bölünmäz laf birleşmesi, frazeologizma; *Tkm.* frazeologizm, durnuklı söz düzümleri; *Tat.* obrazlı täğbir, frazeologizm; *Kzk.* turaktı söz, beyneli söz tirkesi, ayaştı söz oramı, frazeologizm; *Krg.* körköm süylöm, fraza, idioma (Gürsoy Naskali, 1997: 32) şeklindedir.

Birbirinden farklı coğrafyalarda ve farklı siyasî çevrelerde yaşamış olan Türk toplulukları benzer veya aynı anlama gelen deyimler meydana getirmişlerdir. Türkiye Türkçesi gibi Azerbaycan Türkçesi de deyimler yönünden oldukça zengindir ve Türkiye Türkçesi'nde kullanılan pek çok deyim Azerbaycan Türkçesi'nde de görülmektedir. Türkay'ın eserlerinde de bu türden deyimlere oldukça sık rastlanmaktadır.

Türkay'ın şiirlerinde geçen fiil deyimleri zarf + fiilden kurulu fiil deyimleri ve belirtisiz nesne + fiilden oluşan fiil deyimleri olmak üzere iki başlıkta incelendi:

2.7.3.3.1. Zarf + Fiilden Kurulu Fiil Deyimleri

Bu tür fiil deyimleri olumlu ve olumsuz, geçişli veya geçişsiz fiil kök, köken ve gövdelerinin, nasıllık-nicelik, azlık-çokluk, zaman vs. zarflarıyla birlikte kurdukları genel anlamlı tamlamalardır (Alyılmaz, 1994: 21).

Zarf + fiilden oluşan fiil deyimlerinin ilk örnekleriyle Türk dilinin en eski yazılı kaynaklarından Orhun Yazıtları'nda[32] sıkça karşılaşılmaktadır (Alyılmaz, 2003: 149).

[32]Orhun Yazıtları'nda geçen deyimlerle ilgili olarak ayrıca bk. Doğan AKSAN, *En Eski Türkçe'nin İzlerinde Orhun ve Yenisey Yazıtları Üzerinde Sözcükbilim, Anlambilim ve Biçimbilim İncelemelerinin Aydınlattığı Gerçekler*, 3.b., İstanbul: Multilangual, 2003, ss. 94-96; Talat TEKİN, "Köktürk Yazıtlarındaki Deyimler Üzerine I-II", *Türk Dili*, 1957, S. 6, ss. 372-374 ve 423-426.

Türkçenin diğer tarihî dönemlerinden başlamak üzere günümüze gelindiğinde hem Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında hem de Türk lehçe ve şivelerinde zarf + fiilden kurulu deyimler oldukça fazladır:

otça borça kel-: *ateş gibi bora gibi gel-, saldır-*

"türgiş kagan süsi **otça borça kel**ti süngüşdümiz: *Türgiş Kağan'ın ordusu ateş gibi bora gibi geldi; savaştık"* (KT D / 37; Alyılmaz, 2003: 149).

balıkka basık-: *çamura gark et-, yerle bir et-*

"… eki erig sançdı **balıkka basık**dı: *(Köl Tigin) iki eri mızrakladı; çamura gark etti"* (KT D / 27; Alyılmaz, 2003: 150)

ölü yitü kazgan-: *ölesiye yitesiye kazan-*

"inim kül tigin birle iki şad birle **ölü yitü kazgan**tım: *Kardeşim Köl Tigin ile, iki şad ile ölesiye yitesiye kazandım"* (KT D / 27; Alyılmaz, 2003: 149-150).

Konu hakkında daha fazla bilgi ve örneklere, atasözleri ve deyimlerle[33] ilgili çalışmalarda yer verilmiştir.

[33] Konuyla ilgili ayrıca olarak bk. Ömer Asım AKSOY, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (I. Atasözleri Sözlüğü)*, Ankara: İnkılap Yayınları, 2018; Ömer Asım AKSOY, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (II. Deyimler Sözlüğü)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1984; Ömer Asım AKSOY vd., *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996; Ertuğrul Kemal EYÜBOĞLU, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler II: Deyimler (Tâbirler)*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1975; Hamit Fethi GÖZLER, *Türkçe Deyimler Türkçe ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1991; Abdullah Battal TAYMAS, *Kazan Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988; Müstecib ÜLKÜSAL, *Dobruca'daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970; YANAR Ahmet, *Hayvan Motifli Atasözleri ve Deyimlerimiz*, Erdemli, 1997; İbrahim YOLDAŞEV vd., *Uzbek ve Türk Mekalleri ve İbareleri (Özbek-Türk Ata Sözleri ve Deyimleri Sözlüğü)*, Taşkent: Engin Yayınları, 1998; Sapar KÜRENOV ve Muhittin GÜMÜŞ, *Türkmen Atasözleri ve Bilmeceleri*, Ankara: Engin Yayınları, 1995; Zeyneş İSMAİL ve Muhittin GÜMÜŞ, *Kazak Atasözleri*, Ankara: Engin Yayınları, 1995; Mehmet Türker ACAROĞLU, *Dünya Atasözleri*, İstanbul: Kaya Yayınları, 1992; Ufuk TAVKUL, *Karaçay-Malkar Atasözleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001; Hamdi HASAN, *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997; Mehman MUSAOĞLU ve Muhittin GÜMÜŞ, *Azerbaycan Atasözleri*, Ankara: Engin Yayınları, 1995; Kurtuluş ÖZTOPÇU, *Uygur Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, 1992; Cengiz ALYILMAZ, *Uygur Atasözleri ve Deyimlerinden Seçmeler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1995; Hatice ŞAHİN, *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2004.

2.7.3.3.2. Belirtisiz Nesne + Fiilden Oluşan Fiil Deyimleri

Nesne + fiilden oluşan fiil deyimleri olumlu veya olumsuz, geçişli fiil kök, köken ve gövdelerinin, nesnelerle birlikte kullanılarak genel anlamlı bir kavramı karşıladıkları / ifade ettikleri görülür. Nesne + fiilden oluşan fiil deyimlerinden nesneler, fiillerle sürekli anlam ilişkisi kurarlar (Alyılmaz, 1994: 19; Alyılmaz, 2003: 151-152).

Bu tür fiil deyimlerini kuruluşları bakımından "olumlu veya olumsuz geçişli bir fiille belirtisiz nesneden kurulu fiil deyimleri" ve "bünyesinde nesne bulunduran bir fiille bünyesindeki nesnenin belirtisiz kullanımından oluşan fiil deyimleri" olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür:

2.7.3.3.2.1. Olumlu veya Olumsuz Geçişli Bir Fiille Belirtisiz Nesneden Kurulu Fiil Deyimleri

Bu türden fiil deyimlerine Türkçenin bilinen en eski yazılı kaynaklarından itibaren rastlamak mümkündür (Alyılmaz, 2017: 13). Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi diğer Türk lehçelerinde ve özellikle de Azerbaycan Türkçesinde bu tür fiil deyimleri ifadeyi daha etkili kılmak ve az sözle çok şey anlatmak amacıyla sıkça başvurulan bir yöntemdir.

Türkay'ın şiirlerinde tespit edilen olumlu veya olumsuz geçişli fiille belirtisiz nesneden kurulu fiil deyimlerine örnekler dikkatlere sunulmuştur:

bél bağla-: *güven-, inan-, emin ol-*

Bél bağlamaq olmur bahara, yaza. (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

gözü su içme-: *inanma-, şüphe et-*

Bir an kimi kéçen aydan,
Günden **gözü**m **su içme**yir.
Dünen torpağa sepdiyim
Denden **gözü**m **su içme**yir. (ÉMDA / Senden Gözüm Su İçmeyir)

qulaq batır-: *sağırlaş-, gürültü sebebiyle rahatsız et-*

Buranın sükutu **qulaq batır**ır, (ÉMDA / Daş Méşe)

at oynadanı atından sal-: *at oynatanı atından düşür-; güçlüyü güçsüzleştir-*

Fikirler, xeyallar apardı meni,
Ruhumdan, özümden ḳopardı meni…
Çox **at oynadanı atından sal**ıb,
Ezelden kéçse de çox ele dünya.
Daha eynindeki köynek daralıb, (AHV / Bu Gün Sabah)

üstünü al-: *üstüne çök-*

Qeriblik, sensizlik **al**ar **üstümü**,
Üreyim kövreler, qaynayar, çağlar… (BGG / Anamı Düşünerken)

geh geh çek-: *kahkaha at-*

Acize **qeh-qeh** çekib
Be'zen acıyan sükut… (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

oyun aç-: *felakete maruz bırak-, iş aç-*

Başına iller boyu
Min bir **oyun aç**dılar (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

2.7.3.3.2.2. Bünyesinde Nesne Bulunduran Bir Fiille Bünyesindeki Nesnenin Belirtisiz Kullanımından Oluşan Fiil Deyimleri

Bu tür fiillerde belirtisiz olarak kullanılan nesnenin, bünyesinde aynı nesneyi barındıran fiille birlikte kullanılarak, genel anlamlı bir kavramı karşıladıkları; aralarında sürekli bir anlam ilişkisi bulunan yeni bir kavram işaretini oluşturdukları görülür (Alyılmaz, 2017: 27).

ot otla-: otla-

Qoyunlar çapıb talayır,
Qurdlar **ot otla**yır daha. (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

2.7.4. Fiil İşletimi

İslam Türkay'ın şiirlerinde fiil işletimi fiilimsiler, zaman kategorisi, kip kategorisi ve şahıs kategorisi başlıkları altında incelenmiştir:

2.7.4.1. Fiilimsiler / Eylemsiler

Fiiller üzerine gelerek kalıcı kavram işareti yapmayan içe dönük görevli dil ögelerinin üzerine geldikleri fiil ya da fiil gruplarıyla ilişkileri geçici olan (Şimşek, 2020: 143) fiilimsilerin İslam Türkay'ın eserlerinde kullanımı oldukça işlektir.

İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan fiilimsiler isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir:

2.7.4.1.1. İsim-fiiller / Mastarlar (İng. Inifinitive; Alm. Infinitiv; Fr. Infinitif; Azb. Fe'li isim)

Olumlu veya olumsuz fiil kök veya gövdelerinden yapılan isim-fiiller (eylemlik, eylem ismi, fiilin isimsi şekli, ad-fiil, mastar), fiillerin şahsa ve zamana bağlı olmadan iş, oluş, hareket, yargı vs. bildiren çekimli yapılarıdır (Alyılmaz, 2004: 84; Alyılmaz, 2011: 128; Seyidov, 2014: 201; Yılmaz, 2019: 53).

İsim-fiiller, bildirişim ihtiyacı olduğunda eylemi geçici olarak nesne imgesinde temsil etme aracı işlevi gören fiil şeklidir (Yılmaz, 2019: 53).

Tablo 6: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan İsim-fiil Ekleri

/-mA/
/-(y)Iş/, /-(y)Uş/
/-mAQ/

(Eliyev, 2011: 49; Balayeva vd., 2012: 143-144; Yalçın, 2018: 339-342).

- **/-mA+/**

doğ-**ma:** *doğma*

Ayrılıb **doğma** yérden (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qeriblik duyulur **doğma** sözümde,
Eksini görürler iki gözümde. (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Doğma yurda mektub (BGG / Doğma Yurda Mektub)

döşe-**me:** *zemin, yer*

Gördü **döşeme** tavan (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qablarını yuyacaq.
Döşemeni silecek, (AHV / I. Lövhe)

dola-**ma:** *dolama*

Dolama dağ yolu aşırımların
Asılıb çiyninden héybesi teki. (ÉMDA / Payız)

tik-**me:** *dikme*
çek-**me:** *çekme*

Sene daş gerekdi barı **tikme**ye,
Sene daş gerekdi serhed **çekme**ye. (AHV / Sene Néylemişem)

ağla-**ma:** *ağlama*
uğun-**ma:** *kendinden geçme*

Ağlamalı günlerimde gülümsedim,
Uğunmalı anlarımda gülemmedim, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

sélle-**me:** *şiddetli yağmur suyu, sağanak*

Ömrüne **sélleme** yağışlar yağır,
Pöhreleyib minbir budaq olmusan, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

çek-**me:** *bot, çizme*

Papağının altında,
Çekmesinin üstünde.
O, dünyanın qesdinde,
Dünya onun qesdinde… (HTBG / İki Lövhe – II)

yağ-**ma:** *soygun*

Vexşiş ne, **yağma**[34] nedir? (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

[34] <OT. **yagu-** "yaklaşmak" (DLT) + **-ma** [> yag-ma] (Gülensoy, 2018: 847).

dolan-**ma:** *geçinme, ihtiyaç*

Dolanma boynumda durur qılınc tek, (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

- **/-(y)Iş/, /-(y)Uş/**

bax-**ış:** *bakış*

Qaynar **baxış**ların güneş sélimi?! – (ÉMDA / Kéçerem Oırmızı İşıqda Bir Gün)

uç-**uş:** *uçuş*

Yaşıl yarpağların **uçuş**u başlar. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

yağ-**ış:** *yağmur*

Üreyimde **yağış**larım yağar héy… (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

Sen uşaqsan, qar, **yağış**, gün…
Ne ferqi var, (AHV / Nağıl)

Tebiet bezendi, güller tezeter,
Ağ **yağış** elendi ilk nübar kimi. (BGG / Bahar Lövheleri)

döy-**üş:** *dövüş*

Döyüşüm dünyaya teze gelimdi, (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

Qeribe **döyüş**ler varmış dünyada,
Hesretin könlümü esir alıbdır. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

Bu heyat **döyüş**dür başdan ayağa,
Könlümde zedeler o qederdi ki. (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

géd-**iş:** *gidiş*

<<Kéçeceyik hamını
Bu **gédiş**le>>.
Bes hanı?! (ÉMDA / Günorta)

yéri-**ş:** *yürüyüş*
dur-**uş:** *durma şekli, durak*

Yériş serhedlerini,
Duruş serhedlerini,

Sesin serhedlerini,
Behsin serhedlerini,
Sözün serhedlerini,
Gözün serhedlerini,
Téz-téz pozar-aşardım;
Bax bélece yaşardım. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

vur-**uş:** *kavga, dövüş*

Dünyaya gelibdi elinde yaba,
Kéçib <<41-45>> **vuruş**larından. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

tanı-**ş:** *tanış, tanıdık*

Herenin öz yéri, öz deyeri var,
Birinin quyruğu, birinin başı…
Baba, bu qoyunlar mene **tanış**dı. (BGG / Mene Tanışdı)

-Dost-**tanış**ın yanında
Hemişe üzü ağ ol… (HTBG / İki Lövhe – I)

ud-**uş:** *kazanma*

Bu sévdanın yox **uduş**u,
Éşqime nagümanlıqsan… (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

gül-**üş:** *gülme*

Sen de gözleyirsen men de bélece,
Onun **gülüş**leri çıxmır yadından... (YŞ / Hele Gözleyirsen)

- **/-mAQ/**

cilovla-**maq**: *başına dizgin geçirmek, durdurmak*
ovla-**maq**: *avlamak*
tovla-**maq:** *hareket ettirmek, tatlı dille kandırmak*

Kütle bir deli atdır,
Cilovlamaq gerekdir.
Şıllaq atsa, **ovlamaq**,
Yox, **tovlamaq** gerekdir! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

ağla-**maq**: *ağlamak*

gül-**mek:** *gülmek*

doğul-**maq:** *dünyaya gelmek*

öl-**mek:** *ölmek*

Ağlamaq, **gülmek** isteyir.

Doğulmaq, **ölmek** isteyir. (ÉMDA / Nağıl)

danış-**maq**: *konuşmak, söylemek, anlatmak*

Vetenden **danışmaq** olubdur yaman,

Vetensiz olanlar, bundan halıyam. (AHV / Veten)

al-**maq:** *almak*

İnsan da ayaqüste

Dirigözlü ölermiş.

Pulla ad **almaq** varmış,

Sözden od **almaq** varmış… (AHV / Birinci Monoloq)

düşün-**mek:** *düşünmek*

Fikrimde, duyğumda gündüz-géce—sen,

Seni **düşünmek** de ağırdır, ağır… (AHV / Seni Düşünürem)

bax-**maq:** *bakmak*

İnsan qelbi kimi uca zirve var,

Ordan **baxmaq** olar qerinelere! (BGG / Zirve)

boylan-**maq:** *başını çıkarıp bakınmak*

Yollar meni çapıb, soyub

Boylanmaqdan gözüm doyub... (BGG / Üzün Gülmür Déme Mene)

itir-**mek:** *yiritmek, kaybetmek*

Tek seni **itirmek** bes déyil hele,

Azıb gözlerinin qaranlığında

Özüm özümü de tapa bilmirem. (BGG / O Günden)

yaşa-**maq:** *yaşamak*

öl-**mek:** *ölmek*

Baxa bilecemmi gören sabaha?
Yaşamaq birteher, **ölmek** birteher. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Yaşamağa başım éle qarışdı, (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

söz um-**maq:** *beklentisi olmak*
göz yum-**maq:** *önem vermemek, vazgeçmek*

Çox déyibler bu iş haqda günahdı,-
Yarı varsa, söz **ummaq** da günahdı!
Gözelliye göz **yummaq** da günahdı,
Qelbim, ruhum géydi qara, néyleyim. (HTBG / Ele Baxdı O Ay Üzlü Üzüme)

dayan-**maq:** *destek olmak, yaslanmak, karşı karşıya gelmek*
oyan-**maq:** *uyanmak*

<<Béle otur, béle dur
Béle **dayanmaq** olmaz!
Téz duran xéyir tapar,
Béle **oyanmaq** olmaz! (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

sus-**maq:** *susmak*

Hardadı, gören néyleyir,
Susmaqla zülüm éyleyir... (YŞ / Bir Xeber Dé)

it-**mek:** *yitmek, kaybolmak, yok olmak*
gét-**mek:** *gitmek*

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
Bu xeyal dumanda **itmek**, ne gözel...
Batıb ağuşunda bexteverliyin
Gétmek, uzaqlara **gétmek**, ne gözel... (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

2.7.4.1.2. Sıfat-fiiller / Ortaçlar (İng. Participle; Alm. Participium; Fr. Participe; Azb. Fe'li sifet)

Olumlu veya olumsuz fiil kök veya gövdelerinden yapılan sıfat-fiiller (partisipler), bir varlığın hareket ve oluş şeklini zamana bağlı olarak ifade eden fiil

şekilleridir. Partisipler, fiil kök veya gövdelerine partisip ekleri getirilmek suretiyle yapılırlar (Alyılmaz, 1994: 85; Alyılmaz, 2011: 129; Öztürk, 1997: 221-228).

Tablo 7: Azerbaycan Türkçesinde Sıfat-fiil Ekleri

Geçmiş zaman sıfat-fiil ekleri	**Geniş zaman sıfat-fiil ekleri**	**Gelecek zaman sıfat-fiil ekleri**
/-dIK/-dUK/ + iyelik eki	*/-(y)An/*	*/-(y)AcAQ/*
/-mIş/, /-mUş/	*/-mAz/*	*/-mAlI/*
	/-(A)r	*/-(y)AsI//*

(Serebrennikov ve Hacıyeva, 2002: 282-292; Yalçın, 2018: 342-349).

2.7.4.1.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-fiil Ekleri

- **/-dIK/, /-dUK/**

doğul-**duğ**+um év

Doğulduğum évde qonaq kimiyem, (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

vur-**duğ**+u mıx

Baxdı ki, **vurduğu mıx** (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

başıma qoy-**duğ+**um papaq

Başıma qoyduğum papaq daralıb. (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

çal-**dığ**-ı-na

Atası çaldığına

Gelin yaman oynadı. (AHV / I. Lövhe)

üz qoy-**duğ**-um torpaq

Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim. (AHV / Veten)

vurul-**duğ**-um gözel

Vurulduğum gözele

Bir gün toy éylediler, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

gör-**düy**-üm her şéy

Gördüyüm her şéy qara… (AHV / I. Kölge)

taleyin yaz-**dığ**-ı bir mektub

Senin ünvanına, senin adına
Taléyin yazdığı bir mektubam men. (BGG / Yadına Düşsem)

çal-**dığ**-ım saz-ın sesi

Gelerem üreyin meni istese,
Gelerem **çaldığım sazın sesi**nde. (BGG / Gelerem)

gör-**düy**-üm yuxu

Gördüyüm yuxunu yoza bilmirem.
Başım yaşamağa yaman qarışıb, (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

doğul-**duğ**-um bu yurd

Doğulduğum bu yurdun
Adı nedir, haradır? (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

dünen torpağa sep-**diy**-im den

Dünen torpağa sepdiyim
Denden gözüm su içmeyir. (HTBG / Senden Gözüm Su İçmeyir)

Bir zaman anamın vér-**diy**-i üzük

Bir zaman anamın vérdiyi üzük
İndi barmağında ilana dönüb. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

sév-**dik**-lerim

Men ne déyim namerd baxta
Sévdiklerim çox uzaqda... (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

yaz-**dıq**-larım

Yaşayacaq **yazdıqlarım**,
Sözlerim néye dönecek... (GYŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

- **/-mIş/, /-mUş/**

boşal-**mış** papiros qutusu

Boşalmış papiros qutusu. (ÉMDA / Gece Növbesinden Sonra)

gecik-**miş** bahar
basıl-**mış** torpaq

Basılmış torpağam, qurtarmış işem,
Senинçün **gecikmiş bahar**am indi. (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

géceye vurul-**muş** yarasa

Géceye vurulmuş yarasalar tek (ÉMDA / Name'lum Kölgenin Sesi)

qoyunlaş-**mış** qurd qardaşlar

Salam, éy manqurt qardaşlar,
Qoyunlaşmış
Qurd qardaşlar, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

sehrada su tapan görme-**miş**

Dördelli yapışdın öz stolundan,
Sehrada su tapan <<görmemiş>> kimi. (AHV / Mektub)

lülelen-**miş** lepeler

Kağız kimi **lülelenmiş lepe**leri şikayetdi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

gécik-**miş** qayğı

Gécikmiş qayğıdır méhrin, qılığın,
Qara saçlarımın ağı olmusan. (AHV / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

dağıl-**mış** bir şeher

Bu yérler **dağılmış bir şeher** kimi
Mehelle -mehelle, ocaq-ocaqdır. (BGG / Daş Méşe)

payız qanad ger-**miş** bağçalar

Payız qanad germiş bağçalarsınız,

İller saçınızda dincelir, ana. (BGG / Ata ve Anama)

yétiş-**miş** armud

Üzü **yétişmiş armud**,
Boynu teker topuydu. (HTBG / İki Lövhe – II)

aç-**mış**

Éşqim, ağzın **açmış** azman bir dere
Çox azsan, çox azsan, çox azsan, gözel... (YŞ / Belke)

basıl-**mış**

Menim menden sonra sanımsan Turan
Men meğlub, basılmış ölkeyem daha (YŞ / Nevem Turana Mektub)

coş-**muş**

Fikirlerde bir dumanlıq
Coşmuş séller tek bulanıq (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

2.7.4.1.2.2. Geniş Zaman Sıfat-fiil Ekleri

- **/-(A)r/**

qayna-**r** göz

Hanı, senden ötrü **qaynar göz**üm yox, (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

bir gül-**er** baxış

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

qayna-**r** baxışlar

Şirin dil acıyam, xoş üz möhtacı,
Qaynar baxışlarla besleme meni. (ÉMDA / Mene İnanma)

gül-**er** üz

Helim xasiyyetin, **güler üz**ünle,
Qelbime yamanca yatmışdın, lele. (AHV / Mektub)

qayna-**r** baxışlar

Odlu könüllerin sehralarında
Qaynar baxışlardan içdi <<Karvan>>ın. (BGG / Karvan)

yan-**ar**

Diri-diri gömün **yanar** derdleri; (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- **/-mAz/**

elçat-**maz** dağ dere

Elçatmaz dağsan**, dere**sen. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

sağal-**maz** bir yarasan

Köksümde **sağalmaz bir yara**san sen, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

ol-**maz** günah

Olmaz günaha batmışıq. (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dediklerinden)

gözişle-**mez** dumanlar

Qıpqırmızı sabahlar
Gözişlemez dumanlar… (AHV / Birinci Monoloq)

kéçil-**mez** sedd

Qarşıda bir sedd oldu.
Kéçilmez serhedd oldu. (AHV / I. Lövhe)

sol-**maz** bahar

Menim vetenimde **solmaz bahar**dı,
Hesretin, möhnetin ocağı sönüb… (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

sağal-**maz** bir yara

Köksümde **sağalmaz bir yara**san sen,
Meni qebre kimi izleyeceksen. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

silin-**mez** bir éyib

Menim de **silinmez bir éyibim** var,
<<Zemane adamı>> ola bilmedim. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

anlaşıl-**maz** bir sévda
Anlaşılmaz bir sévda var başımda
Açammıram éle qönçe qalacaq... (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

ol-**maz** günah

Sen orda tenhasan, men burda tenha
Batırıq bélece **olmaz** günaha... (YŞ / Ne Évin Éşiyin Ne İsti Yuvan)

bit-**mez** yol

Ruhuma ebedi bir qefes kimi...
Sen, **bitmez** yol kimi, çox uzaqlarda... (YŞ / Çox Uzaqlarda)

- **/-(y)An/**

bax-**an**

Yolumuza **baxan** aymı mayakmı?! (ÉMDA / Éşgim Menim Dar Ağacım)

oxu-**(y)an**

Qefesde **oxuyan** söz bülbülümdü. (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

eri-**(y)en**

Saçıma yağan qar **eriyen** déyil… (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

yaşa-**(y)an**
gör-**en**

Cismin torpaqdadı, adın – adımda
Yaşayan nefesin, **gören** gözünem. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

çıx-**an**
sıx-**an**

Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim.

Çörek **çıxan** yére veten démerem.
Anam öyretdiyi dilim – vetenim,
Meni **sıxan** yére veten démerem. (AHV / Veten)

ax-**an**

Dünya heminkidir gözü-könlü tox…
Éle atılırıq her **axan** çaya. (AHV / Arxada Hesret Var)

üzül-**en**

Néyleyim, arzular bir yaya döndü,
Kamandan **üzülen** oxu men oldum. (BGG / Ata ve Anama)

gel-**en**
géd-**en**

Gelen-géden <<yaman vurub, bu da azdır>>-
déyirdiler. (BGG / Qeribe Yuxular)

hayqır-**an**

Lal oldu derede, **hayqıran** sular, (BGG / Dağ Çayı)

sın-**an**

Taléyin sehrası yandırdı meni,
Men **sınan** déyildim, sındırdı meni. (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

sol-**an**
yol-**an**

Dözemmirsen sen hicrana,
Ay ve'desiz **solan** lale.
Bir qırmızı feryad olub
Saçlarını **yolan** lale. (HTBG / Lale)

titre-**(y)en**

Hesretden **titreyen** yarpaq kimiydin,
Yağırdı taléyin qış alqışları. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

inled-**en**

Könlünü **inleden** sözüm, şérim yox... (YŞ / Hele Gözleyirsen)

sévindir-**en**

Men sene teşneyem bir nefes kimi
Meni **sévindiren** neğme, ses kimi... (YŞ / Çox Uzaqlarda)

oxu-**(y)an**

Sen **oxuyan** gécequşu
Apardın ağılı-huşu... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

2.7.4.1.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-fiil Ekleri

- **/-(y)AcAQ/**

gel-**ecek**

Gelecek gelinle öyünerdi o. (ÉMDA / Hörükler)

Gelecek xoş günlerin
Elleri qanlı idi. (ÉMDA / Qanlı Géce)

ayıl-**acaq**

Sabah **ayılacaq** bir heyat kimi… (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

géd-**ecek**

Burdan çıxsam bir **gédecek** yérim var daha. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Éle tenhayam, ilahi
Bir **gédecek** yérim yoxdu... (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

gelme-(y)ecek

Men ise gözleyirem
Gelmeyecek o yarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

- **/-(y)AsI/**

doğ-**ası**

Qovrulurdu o géce –
Nése **doğası** idi… (ÉMDA / Qanlı Géce)

görül-**esi** milyon iş

Hele **görülesi** milyon işim var,
Néynim, bu serhedler éyledi esir… (AHV / Birinci Monoloq)

- **/-mAlI/**

yé-**meli** şéy

Belke **yémeli şéy**di, (ÉMDA / Nağıl)

gül-**meli**

Baxıb özü özüne
Güldü, **gülmeli** kimi: (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

2.7.4.1.3. Zarf-fiiller (İng. Gerund; Alm. Konverbum, Konverb, Gerundiv Gerundium; Fr. Gérondif, Converbe; Azb. Fe'li Bağlama)

Olumlu veya olumsuz fiil kök veya gövdelerinden yapılan zarf-fiiller (gerundiumlar), bir hareket veya oluşu diğer bir hareket veya oluşla belirtmek için kullanılan yapılardır (Alyılmaz, 2004: 96; Alyılmaz, 2011: 130; Gemalmaz, 1978: 339).

Tablo 8: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan Zarf-fiiller

/-(y)A/
/-AlI/
/-(y)AndA/
/-AndAn/
/-Ar…mAz/
/-(y)ArAQ/
/-cAQ/
/-dIQcA/, /-dUQcA/
/-dIQdA/, /-dUQdA/
/-(y)Ib/, /-(y)Ub/
/-IncA/, /-UncA/
/(-Ar)ken/(-Ir)ken/(-Ur)ken/
/-mAdAn/

(Serebrennikov ve Hacıyeva, 2002: 292-298; Yalçın, 2018: 349-360).

- **/-(y)A/**

bax-**a** bax-**a**

Gözüm **baxa-baxa** axır ulduzlar, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

qat-**a** bil-

çat-**a** bil-

İnsan bilse köledir,

Alemi **qata bil**er.

Şahların, xaqanların

Sonuna **çata bil**er. (ÉMDA / Lövhe)

gül-**e** gül-**e** ağla-

Güle-güle ağlayar… (ÉMDA / Lövhe)

yé-**(y)e** bil-

Babam giléylendi – **yéye bil**mirem, (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

qaç-**a** bil-

uç-**a** bil-

Bu vaxtın elinden qaça bilmedim,

Göyler göye çekdi, yérler torpağa.

Çıxdı qanadlarım, uça bilmedim

Arana, yaylağa, Qarsa, Qazağa; (AHV / Arxada Hesret Var)

qorx-**a** qorx-**a**

Çaylar da **qorxa-qorxa**

Denizlere telesir… (AHV / Azadlıq - I)

hür-**e** hür-**e**

Hüre-hüre it olub

Dünenki qotur küçük. (AHV / II. Lövhe)

tap-**a bil**-

Xalqımın qelbine yol **tapa bil**sem

Sanaram en uca zirvedeyem men. (BGG / Zirve)

yé-**(y)e bil-**

Sen menim sabahım, arzum, dileyim,
Könülsüz balı da **yéye bil**merem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemire Men)

Sévin-**e** sévin-**e**

Qayıdırdı évine
O, **sévine-sévine**… (HTBG / Gece Növbesinden Sonra)

déyin-**e** déyin-**e**

Déyine-déyine feqet bir seher-
Elek kor olubdur—söyledi, nenem. (HTBG / Elek)

dé-**(y)e** dé-**(y)e**

Meni her gün inandırdı,
Arxayın ol **déye-déye**. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

öl-**e** öl-**e**
gül-**e** gül-**e**
bil-**e** bil-**e**

Seni **öle-öle** unudacağam,
Seni **güle-güle** unudacağam.
Bunu **bile-bile** unudacağam,
Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Unudacağam)

şırvan-**a** şırvan-**a**
Şırvana-şırvana quyruq bulayan,
Éşşektek anqırıb, qurdtek ulayan, (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

yan-**a** yan-**a**

Üreyimden yox xeberin
Yana-yana qoyub kéçdin... (YŞ / Ruhum Qarşında Körpüydü)

- **/-(y)An+dA/**

gel-**ende**

Yazma démirem ki,
Yaz, **gelende** teb (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

iste-**(y)ende**

İsteyende gelecek,
İsteyende gédecek. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

çıx-**anda**

Men yola **çıxanda** atam déyerdi:
<<Tanrının kölgesi üstünde olsun>>. (ÉMDA / Kölgeler)

vér-**ende**

Herden öz-özüne dolur-boşalır,-
Salam **vérende** de minnetle alır. (AHV / Yarımçıq)

gör-**ende**
sökül-**ende**

Hesretdir işığa yaranışından,
Görende gizlenir utanmış kimi.
Böyüyüb boy atır **sökülende** dan
İşıq arzusuyla héy yanmış kimi. (AHV / Kölgeler)

çıx-**anda**

Alov kimi, köz kimi,
Üreklerden **çıxanda**
Dodaqları yandırıb.
Dileklerden **çıxanda**
Bayraqları yandırıb,
Çıraqları yandırıb… (AHV / Azadlıq - III)

öt-**ende**

Ötende sazımda <<Keremi>>, <<Misri>>

Mene köhne hava çalan dédiler. (BGG / Dédiler)

bax-**anda**

Anama **baxanda** batardım qeme,
Eller düyün-düyün—ellikden çıxıb, (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

yéri-**(y)ende**

Yériyende şax yéri,
Qabağına bax yéri. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

gör-**ende**

Qara hörükleri **görende** be'zen
Genclik hesretile déyinerdi o. (HTBG / Hörükler)

vur-**anda**

Hörüyüne el **vuranda** ağlaya
Sonra baxıb gülümsüne, güle, of… (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

gel-**ende**

Yaz **gelende** kol dibinde utancaq
Benövşe tek sen çıxırsan qarşıma?.. (YŞ / Hardasan)

gül-**ende**

Sen **gülende** güneş doğur üzünde,
Güller açır çehliminde, izinde, (YŞ / Ağlama)

dé-**(y)ende**

Söz **déyende** gözün döyen,
Bir tikeye boyun eyen, (GYŞ / Qorun Qardaş)

- **/-(y)ArAQ/**

dé-**(y)erek**

Déyerek cavan şair
Unutmuşdu özünü. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

çıx-**araq**

Azadlığa **çıxaraq**
Quşlar dağılıb itdi (ÉMDA / II. Kölge)

qezeblen-**erek**

Qartal **qezeblenerek** (ÉMDA / II. Kölge)

çıx-**araq**

Selteneti devirdik.
Azadlığa **çıxaraq** (AHV / II. Kölge)

qarış-**araq**

Arzulara **qarışaraq**
Bir gün özüm arzu olam! (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

- **/-cAQ/**

utan-**caq**

Yaz gelende kol dibinde **utancaq**
Benövşe tek sen çıxırsan qarşıma?.. (YŞ / Hardasan)

- **/-dIQcA/, /-dUQcA/**

anla-**dıqca**

Anladıqca men işini, (ÉMDA / Güldüm Ağlaya Ağlaya)

kéç-**dikce**
biç-**dikce**

Oba-oba **kéçdikce**
Adı dilde gezerdi.
Oraqlayıb **biçdikce**
Çekicleyib ezerdi. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

soy-**duqca**

Soyduqca öydü meni. (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

böyü-**dükce**

Böyüdükce aralandım özümden (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

an-**dıqca**

Andıqca o günleri
Köksüm oda qalanır. (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

açıl-**dıqca**
çoxal-**dıqca**
kiçil-**dikce**

Qarşımda qalaq-qalaq
Kitablar **açıldıqca**;
Menim kiçik dünyamın
Serheddi **çoxaldıqca**,
Serheddi **kiçildikce**;
İlk defe arzu duydum
Üreyimin başında. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

gez-**dikce**

Gezdikce üstünde demirin, daşın
Ürek demirleşir, ürek daşlaşır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

böyü-**dükce**

Böyüdükce aralandım özümden
Axır düşdüm bu delisov séle, of… (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

öyren-**dikce**
Sévindim öyrendikce
Oxumağı, yazmağı (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

oxu-**duqca**
Oğrun **oxuduqca** yazdıqlarımı
Dodaqlar el çaldı... (YŞ / Alqışlar)

- **/-(y)Ib/, /-(y)Ub/**

Alış-**ıb**

O günden **alışıb** yandım éle bil, (ÉMDA / O Günden)

bele-**(y)ib**

Hicrana **beleyib** atdın üstüme. (ÉMDA / O Günden)

tut-**ub**

Salon od t**utub** ya**n**ır, (ÉMDA / Günorta)

öl-**üb**

Ölüb dirilmekdi daha elacım. (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

daraş-**ıb**

Veteni mal-dövlet sayanlar ne çox,
Daraşıb sökürler qarışqa kimi. (AHV / Veten)

bil-**ib**

Seni işıq **bilib** uçdum yéline
Aldandım yalançı parıltılara. (AHV / Sene Néylemişem)

uç-**ub**
qaç-**ıb**

Ateşine <<pervaneler>> **uçub** geldi,
Ne'resine divaneler **qaçıb** geldi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

uyud-**ub**

<<Karvan>> uzaqlardan hay vérdi mene.
Qelbimi **uyudub** kéçdise, ne qem
<<Xerac>> yox, bir neğme pay vérdi mene… (BGG / Karvan)

süzül-**üb**

Géce penceremden düşen ay kimi
Süzülüb gözümden könlüme düşdün. (BGG / O Günden)

anla-**(y)ıb**

Anlayıb gördüm ki, dost da, tanış da
Ancaq yaxşı günün ortağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

at-**ıb**

Çinartek boy **atıb** ucalsam da men
Senden gén düşmerem, a köküm menim. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

qovuş-**ub**

Qovuşub, ayrılan çehlimik, izik,
Öten aylar-iller yalana dönüb. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

don-**ub**

Géce küçenizde **donub** xeyalım,
Seher küçenizden süpürüb atma. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

iste-**(y)ib**

Téz-téz üzr **isteyib** méydan sulayan
Bu "zade" dedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

say-**ıb**

Duydun, qoymaram düşesen,
Sağ ol! Meni **sayıb** kéçdin... (YŞ / Ruhum Qarşında Körpüydü)

uyu-**(y)ub**

Uyuyub yatasan qara gözlerde,
Baxışı üstünde yorğanın ola... (YŞ / Gözleyenin Ola)

- **/-IncA/, /-UncA/**

gel-**(i)nce**

Sévinme ezelden açılan baxtla,
Evvelin **gelince**, gelsin axırın! (AHV / Mektub)

doy-**(u)nca**

Hesreti-möhneti **doyunca** dadıb,-

Alovlu illerde ölüb-itmeyib… (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

doy-**(u)nca**

Qabağına qoyduğun
Çöreyin azadlıqdır;
Doyunca yé, qardaşım!.. (AHV / Azadlıq - II)

- **/-ken/**

dé-**mişken**

O "kişi" **démişken**: "yığıb, süpürüb,
İpleyib bağlayın komisyonlara" (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

ol-**muş** i-**ken**

O qem deryasında qerq ol**muş iken** (ÉMDA / Lövhe)

2.7.5. Zaman Kategorisi

İslam Türkay'ın eserlerinde zaman kategorisi; basit fiil çekimi ve birleşik fiil çekimi alt başlıklarında incelenmiştir:

2.7.5.1. Basit Fiil Çekimi

- Şimdiki zaman
- Geniş zaman
- Gelecek zaman
- Geçmiş zaman

  -Görülen geçmiş zaman

  -Öğrenilen geçmiş zaman

2.7.5.1.1. Şimdiki Zaman

Azerbaycan Türkçesinde iki tip şimdiki zaman kullanılmaktadır:

- **I. Tip Şimdiki Zaman (*Azb.* İndiki Zaman)**

Azerbaycan Türkçesinde "İndiki Zaman" olarak adlandırılan bu zaman, /-(y)Ir/, /-(y)Ur/ ekiyle kurulur (Yalçın, 2018: 279).

Ekin kökeni ile ilgili şimdiye kadar pek çok farklı görüş ortaya atılmıştır[35]. Vahit Türk, Azerbaycan sahasının Eski Türkçedeki şekli hemen hemen olduğu gibi devam ettirerek bu konuda özel bir yeri olduğunu belirttikten sonra şunları ifade eder: "Bu saha şimdiki zaman için ayrı bir ek ortaya çıkarmamış, geniş zaman ekleri, geniş zaman ve şimdiki zamana taksim edilmiştir. Dar ünlülü (-ır / -ir / -ur / -ür) şekiller şimdiki zamana, geniş ünlülü (-ar / -er) şekiller ise Türkiye Türkçesindeki geniş zaman karşılığı olarak gelecek zamana tahsis edilmiştir (Türk, 1999: 311).

Türk Lehçeleri Grameri I-Fiil adlı eserde ise Azerbaycan Türkçesinde görülen bu ekin tıpkı Türkmen ve Gagavuz Türkçelerinde görülen geniş ünlülü biçimler gibi "/-A + yorı- + geniş zaman eki/" formülünün fonetik bir basamağı olduğu belirtilmiştir (Yalçın, 2018: 279; KTLG, 2019: 243).

Fiilin olumsuzu /-mA/ olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru ekiyle yapılır. Ekin olumsuzu yapılırken, olumsuzluk eki /-mA/'nın ünlüsü düşerek zaman ekiyle kaynaşır:

Nése **déyir** tekerlerin harayı, (ÉMDA / Yol)

Qışda **çiçekleyir** be'zen ağaclar (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Qeriblik **uyuyur** dağ havasında, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Burda **üşüyürem** isti otaqda… (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Néce kéçir ömrün-günün,
Men çekeni **bilirsenmi**?! (ÉMDA / Néce Kéçir Ömrün Günün)

Bilmeyirik yol, yaxınmı, uzaxmı?
Bu yol bizi hara çekir göresen? (ÉMDA / Yol)

Haqq-edalet ebedi
Zefer çalıb – **déyirsiz**.
Éle bextiyarlığa
Lap az qalıb – **déyirsiz**. (ÉMDA / Günorta)

<<Bedbext şair>> - déyirdin,-

[35] "yorı- " eyleminin veya görevli dil ögesinin etimolojisiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz ALYILMAZ, "yorı- (…> yürü-) Eylemi Nereden Geliyor?" *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, C. 1, S. 1, 2020, ss. 1-19.

Ona héykel **qoyurlar**
O cellad rehberinse
Héykelini uçurub,
Mezarını **oyurlar**. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Haçandı **sesleyir** min arzu qismet
Arxada hesret var, qarşıda hesret. (AHV / Arxada Hesret Var)

Yaşayır üreklerde.
Yaşayır dileklerde
Alov kimi, köz kimi, (AHV / Azadlıq – III)

Éle **atılırıq** her axan çaya.
Hele özümüzden xeberimiz yox, (AHV / Arxada Hesret Var)

Nedir tebietde ömür—bir şüşe,
Hele çox işleri **duymayırıq** biz. (BGG / Quruyan Ağaclar)

Nedir köksümdeki béle **tengiyir**?!
Uçmaq **isteyirem** üzü küleye,
Menim üreyimi özüme vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

Quzular ayrılmış yamacdan bir an,
Éle héy **otlayır**, héy **meleyirler**. (BGG / Bahar Lövheleri)

Éşit, ne **déyirem** ay qoca dedem,
Temennalı çörek ne ağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Uçur yapalaqlar başının üste. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Bir quş **qonmur** budağına,
LElEk **dEymir** yanağına, (HTBG / Tenha Söyüd Haqqında Neğme)

Daha vaxtın saçlarına **düşür** den, (HTBG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Çağırırıq
Gelmirsiniz haya da.
Qorxuruq ki,
kölge kimi yox olsaq,
Bu yollarda

Qalarsınız piyada. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Men ise **gözleyirem**
Gelmeyecek o yarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

Meni sél aparır, gülüm, éle bil
Kükreyen sularda batıb **gédirem**...
Cismim sél ağzında, canım sendedir,
Bu ac dalğalarda itib **gédirem**... (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

Seni **düşünürem**...
Hardasan?... (YŞ / Seni Düşünürem)

Felek **saymır**, o şah sayıb…
Düz sözü **sayırlar** ayıb. (GYŞ / Dede Sen Gördüyün Déyil)

- **II. Tip Şimdiki Zaman (*Azb.* Davamlı İndiki Zaman)**

Bu zaman Azerbaycan Türkçesinde "Davamlı İndiki Zaman" olarak geçer ve /-mAQdA/ ekiyle çekimlenir. Ek, Oğuz grubu Türk lehçelerinde ve Azerbaycan Türkçesinde "-A + yorı- + geniş zaman eki" ile oluşturulan şimdiki zaman dışında "fiil + mastar eki + bulunma hâli eki" ile oluşturulmuş ikinci bir şimdiki zaman şeklidir.

14. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve Azerbaycan sahasında, daha çok edebî eserlerde kullanıldığını gördüğümüz /-mAKTA/ ekli şimdiki zaman 15. yüzyılda Çağatay sahasına da geçmiş ve yine daha çok edebî eserlerde kullanılmıştır (KTLG, 2019: 328).

Fiilin olumsuzu /-mA/ olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/[36] soru ekiyle yapılmaktadır.

İslam Türkay'ın *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı eserinde II. tip şimdiki zaman ekine örnekler aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

- **/-mAdA/**

Qara zurna haldan hala düş**mede**di,
Oyna görüm!

[36] Türkiye, Azerbaycan ve Gagavuz Türkçelerinde soru eki şahıs eklerinden önce gelir (KTLG, 2019: 329).

Havalar héy deyiş**mede**…

Un, su… su, un…

Yoğrulmada, biş**mede**di…

Qemle, sévinc, toy ile yas déyiş**mede**… (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

2.7.5.1.2. Geniş Zaman

Azerbaycan Türkçesinde geniş zaman olarak adlandırılan müstakil bir zaman eki yoktur. Türkiye Türkçesindeki geniş zaman, Azerbaycan Türkçesinde "Qéyri Qeti Gelecek Zaman" olarak adlandırılır. Bu sebeple çalışmada geniş zaman için ilgili bölüme bakılmalıdır.

2.7.5.1.3. Gelecek Zaman

- **Tip Gelecek Zaman (*Azb.* Qeti Gelecek Zaman)**

I. tip gelecek zaman, Azerbaycan Türkçesinde "Qeti Gelecek Zaman" olarak adlandırılır ve /-(y)AcAQ/ ekiyle kurulur.

Bu ek, en geç 14. yüzyılda Oğuz sahasında doğmuş; 14-15. yüzyıllardan itibaren Azerbaycan ve Anadolu edebî eserlerinde kullanılmaya başlanmış; oradan da diğer Oğuz grubu lehçelerine, İdil-Ural ve Kuzey Kafkas Kıpçak lehçelerine, Özbek ve Karakalpak Türkçelerine geçmiştir (KTLG, 2019: 141).

Zamir kökenli şahıs ekleriyle işletime giren bu ek, I. şahıslarla kullanımında ince ünlülerden sonra ek geldiğinde ekin sonundaki g; y'ye; kalın ünlülerden sonra ise q; ğ'ye dönüşür.

I. tip gelecek zamanın olumsuzu /-mA/ olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru ekiyle yapılır.

Kime **oxşayacaq**, kime **çekecek**,

Sabah ne doğacaq hamile dünya? (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Dağlara direnir yolumun ağzı,

Bilirem, dizimi daş **aparacaq.**

Gerek ağlamayam, sızıldamayam,

Ağlasam, gözümü yaş **aparacaq**. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Ömür **süreceyem** öz işığımda, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Varlıları dünyadan
Kürüyüb **atacağıq**.
Sabahdan süd gölünde.
Dincelib **yatacağıq**. (ÉMDA / Qanlı Géce)

Yarasa yuvası olub papaqlar,
Néce **baxacaqlar** sabah güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Yoxsa işin fenadır,
Başını **ekecekler**.
Yoxsa seni reng kimi
Divara **çekecekler**. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Sabah yaş **gelecek** yaşımın üste! (AHV / Birinci Monoloq)

Kime **oxşayacaq**, kime **çekecek**,
Sabah ne **doğacaq** hamile dünya? (AHV / Bu Gün Sabah)

- <<Od alıb alışmasan
Tüstün seni **yéyecek**.
Vücudunu paltar tek
Öz eynine **géyecek**.
Yaşayacaqsan béle,-
İçin tüstüyle dolu, (AHV / Birinci Monoloq)

Hamı onu qınayıb
Déyecekler <<delidi…>> (AHV / I. Lövhe)

Son günü **olacaq** ahın, amanın,
Arzunun, ümidin yolları ağdı, (BGG / Sabah)

Qırmızı yağışlar **yağacaq** sabah,
Éh, neler **olacaq**…
Öz-özümüze,
Haçansa imtahan **véreceyik** biz… (BGG / Sabah)

Alnıma yazılan o yar **gelecek**… (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Meni qebre kimi **izleyeceksen**. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Arxadan vurulan bir bıçaq kimi
Ruhuma qaranlıq **getireceksen**.
Men—sene oyuncaq, sen—uşaq kimi
Meni birdefelik **itireceksen**. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Yaşayacaq yazdıqlarım,
Sözlerim néye **dönecek**... (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

"Yaz **gelecek**, qar **eriyecek**...
Ağlayan üreyin **kiriyecek**...
Alemi etrin **bürüyecek**...
Gözlediyin **gelecek**." (YŞ / Ömrün Payızıdır Qar Yağır)

İsrafil surun **çalacaq**,
Hésab o güne **qalacaq**...
Axırı néce **olacaq**?
Bağrımı yaran dünyadı... (YŞ / Hökmüm Yoxdu Dinemmirem)

- **II. Tip Gelecek Zaman (*Azb.* Qeyri Qeti Gelecek Zaman)**

Türkiye Türkçesinde "geniş zaman", Azerbaycan Türkçesinde "Qeyri Qeti Gelecek Zaman" (Kâzımov, 2010: 237) olarak adlandırılan II. tip gelecek zaman, fiil tabanına /–(y)Ar/ eki getirilmesiyle kurulur.

Gelecek zamanın birinci növünden ferqli olaraq, iş veya hereketin konkrét ve mütleq bir zamanda, icra édildiyini bildirmir, eksine indi ile gelecek zaman arasında olan bir dövrü ehate édir. Burada zaman anlayışı qısmen génişdir (Mirzezade, 1990: 155).

Türkçenin bütün tarihî dönem ve lehçelerinde görülen bu ekin 'ünlü zarf-fiil eki + er 'kişi, insan' formülünden çıktığı izahı genel kabul gören görüştür: başla-y-u er 'başlayan kişi' > başlayur (Yalçın, 2018: 284; KTLG, 2019: 387).

II. tip gelecek zaman, gelecekte ortaya çıkacak veya çıkması muhtemel kılış ve oluşları anlatmak için kullanılır. Yapılmakta veya olmakta olan, her zaman yapılan veya olan kılış ve oluşlarla genel hükümleri anlatmak için bu zamandan yararlanılır (KTLG, 2019: 372).

II. tip gelecek zaman ekinin soru şekli /-mI/, /-mU/ soru ekiyle yapılmaktadır. Olumsuzu ise olumsuzu /-mA/[37] olumsuzluk ekiyle yapılır.

Qelbimi götürüb **géderem** daha,
Menim bu düyada kimim var, ana… (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Biz seni **unutmarıq**. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Bilsem men qışdayam, sen bahardasan,
Donnam, **el açmaram** senin oduna! (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Biri déyir: << - Yox cenab,
Qırmasaq **qırılarıq**!
Kéçmişin iliyini
Vurmasaq, **vurularıq**!>> (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Anam qışqırardı – **yıxarsınız** ha? (ÉMDA / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Qapıdan girmirsen, **görerler** seni,
Çapıb talayırsan barıdan kéçib. (ÉMDA / Kéçib)

<<- Bir parça çöreyim var
Alışsam **söndürerler**. (AHV / Birinci Monoloq)

Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim.
Çörek çıxan yére veten **démerem**.
Anam öyretdiyi dilim – vetenim,
Meni sıxan yére veten **démerem**. (AHV / Veten)

<<**Dişlerem** çiy loxmanı
Yérine dişim **düşer**>> (AHV / Birinci Monoloq)

Senin soyuqluğun qardı, ayazdı,
İterem, **azaram** çende, dumanda. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

[37]Kipin olumsuz çekimi sırasında olumsuzluk eki /-mA/'nın ünlüsü düşer ve zaman eki ile kaynaşır. Bu kaynaşma ile oluşan /-mAr/ biçimi Oğuz grubu Türk lehçelerinin karakteristik özellikleri arasındadır. (…) Türkiye Türkçesindeki I. şahısların olumsuz çekimi dışında gruptaki tüm lehçelerde /-mAr/ yapısı korunmakta ve bazen de r > z değişimi doğrultusunda /-mAz/ şekline değişmektedir (Zeynalov, 1993: 378; Yalçın, 2018: 285).

Gelerem üreyin meni istese,
Gelerem çaldığım sazın sesinde.
Gelerem üreyin meni istese,
Gelerem qelbinin döyüntüsünde. (BGG / Gelerem)

Biz hele arzuyuq, hele ümidik,
Soyuq baxışlardan **donar**, **yanarıq**.
Belke sözümüzü déye bilmirik,
Gün geler hardasa **arzulanarıq**. (BGG / Bir Gün Geler)

Çinartek boy atıb ucalsam da men
Senden gén **düşmerem**, a köküm menim. (HTBG / Çınarın Söhbeti)

Bir gözel günde,
Ömrümü size **bağışlayaram**
Bir acı siqarétin evezindé. (HTBG / Ellerim)

Xeyalın könlümü yandırıb-yaxıb,
İterem mehebbet yağışlarında.
Deli sularından salamat çıxıb
Bataram oğlumun göz yaşlarında… (HTBG / Burax Xeyalımı Zalım Balası)

Néce amansızsan, birce gülümse,
Gülsen bu axından üzüb **çıxaram**. (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

Men ağlasam, yér **yanar** daş **alışar**,
Od a**ğlaram** gözümde yaş **alışar**... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

Öl dése, vallah **ölerem**,
Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Bir Xeber Dé)

Néce var élece düz yazdığımı
Görerler,gizleyek, sunaq gizlice... (YŞ / Gizlice)

2.7.5.1.4. Geçmiş Zaman

Azerbaycan Türkçesinde geçmiş zaman; görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman olmak üzere iki çeşittir:

2.7.5.1.4.1. Görülen Geçmiş Zaman

- **I. Tip Geçmiş Zaman / Görülen Geçmiş Zaman (Azb. Şühudi Keçmiş)**

Azerbaycan Türkçesinde "Şühudi Keçmiş"; Türkiye Türkçesinde ise "Görülen Geçmiş Zaman" olarak adlandırılan bu yapı /-dU/[38] ekleriyle kurulur.

Ek, kalınlık-incelik uyumuna uyar; düz ünlülü fiillerden sonra ekin düz ünlülü şekli, yuvarlak ünlülü fiillerden sonra ise ekin yuvarlak ünlülü şekli kullanılır. Ek, tonluluk-tonsuzluk uyumuna uymaz (KTLG, 2019: 3).

I. tip geçmiş zamanın olumsuzu olumsuzluk eki olan /-mA/ kullanılarak yapılmaktadır. Soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru eki[39] kullanılarak yapılır. İslam Türkay'ın eserlerinde de görülen geçmiş zaman (I. tip) kullanımına oldukça sık başvurulmuştur:

Ovçu bereye **yatdı**,
Ceyrana gülle **atdı**.
Dağı-daşı **oyatdı**,
Bere **uğundu gétdi**;
Yazıq bere… (ÉMDA / Yazıqlar)

Men **üddüm-üdüzdüm** bu sert yarışda,
Üşüdüm baharda, **isindim** qışda.
Anlayıb **gördüm** ki, dost da, tanış da
Birce yaxşı günün ortağı imiş. (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

Biri déyir: <<Bu géce
Yaman amansız **olduq**.
Uçurduq her bir şéyi,
Dinsiz-imansız **olduq**!..>> (ÉMDA / Qırmızı Seher)

[38]Ekin kökeni pek çok araştırmacı tarafından fiilden isim yapma eki olan /*-ut/* ile açıklanmıştır. Fiil çekimindeki şahıs eklerinin iyelik ekleriyle aynı olması bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Köktürkçe'de l, n, r seslerinden sonra ekin t ile (körti, altı, kılıntım); diğer seslerden sonra d ile (keçdimiz, aşdımız) gelmesi de aynı görüşü destekler. Çünkü l, n, r'den sonra t sesi Türkçede doğrudan doğruya gelebilmekte (art, alt, ant); iyelik eklerinin eklenmesi halinde t, iki ünlü arasında kalmadığı için tonsuzluğunu koruyabilmektedir (KTLG, 2006: 29; Serebrennikov ve Gadjieva, 2018: 154-155; Yalçın, 2018: 272).

[39] Azerbaycan Türkçesi'nde soru eki /-mI/, /-mU/ her zaman sözcüklerin sonuna bitişik yazılır.

Hayana **gétdiniz** düzü bilmirem, (ÉMDA / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Gün **kéçdi**, ay **kéçdi**, iller **ötüşdü**,
Sirkdeki vehşiler **ehlileşdiler**. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Babam **giléylendi** – yéye bilmirem, (AHV / Bu Gün Sabah)

Héç vécine almayıb
Lal kimi **dayandı** o.
Qışda qara bürünüb
İçin-için **yandı** o. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Açıldı giléylerin,
Qéybetlerin ağızı. (AHV / Méşenin Nağılı)

Yazda **köpüklendi** héy çiçek-çiçek,
Emib bulaqları **çağladı-daşdı**. (BGG / Dağ Çayı)

İlhamım qıy vurub **kesdi** yolları, (BGG / Karvan)

Çoxları **günahkar saydı** qartalı. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Quzular **beyenildi**-
Artdı, **çoxaldı** onlar. (HTBG / Sual)

Susmadı heyatla ömrün savaşı,
Üzümde **qurudu** gözümün yaşı. (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

Héç yana çıxammadı
Kesdi bendi-bereni. (HTBG / Hüséyn Cavide)

Uzaqdan Qarqara **vuruldum**, Allah,
Sévindim, şadlandım, duruldum, Allah... (YŞ / Qarqar Ağıları)

Alovum saçımda **çévrildi** küle.
Ağzına su alıb **susdu** yaxınlar,
Uzaqlar **el çaldı**... (YŞ / Alqışlar)

Ürek alışdı **kül oldu**,
Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Bir Xeber Dé)

2.7.5.1.4.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

- **II. Tip Geçmiş Zaman / Öğrenilen Geçmiş Zaman (*Azb.* Neqli Keçmiş)**

Azerbaycan Türkçesinde "Neqli Keçmiş"; Türkiye Türkçesindeki ise "Öğrenilen Geçmiş Zaman" olarak adlandırılan bu yapı /-mIş/, /-mUş/ ekiyle kurulur.

Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinde yaygın olarak kullanılan II. tip geçmiş zaman, Batı Türkçesinde aynı yaygınlıkla kullanılmaya devam etmiştir. (…) Ekin ünlüsü başlangıçtan beri düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışındadır ve sadece düzdür. Ancak Osmanlı ve klasik Azerbaycan yazı dillerinde 17. yüzyıl içinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiştir; nitekim bugün de Türkiye ve Azerbaycan Türkçeleriyle Gagavuzcada ek uyuma bağlıdır. (KTLG, 2019: 107-109).

Fiilin olumsuzu /-mA/ olumsuzluk eki ile; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru eki kullanılarak yapılır.

Daha **tanımışıq** biz özümüzü, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

<<Avropanın jandarmı>>
Démişik ordumuza.
<<Xalqlar hebsxanası>>
Démişik yurdumuza. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Dost **olmuşuq** yala-yada, (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Qelbi **yoxmuş**, o ağlamaz:
Ağlama, könlüm, ağlama! (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

Sene **néylemişem**, deyme könlüme (AHV / Sene Néylemişem)

Eksini görürler iki gözümde.
Seni **itirmişem**, yoxam özüm de… (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Hesretem çiçeye, dereye, dağa
Saralıb bostanım, **uralanmışam**. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Quzular **ayrılmış** yamacdan bir an, (BGG / Bahar Lövheleri)

Könlümden, gözümden **yaralanmışam**,

Menim üreyimi özüme vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özüme Verin)

Atılmışıq sert axına, gür çaya. (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Atılmışam fırtınalı
Heyat adlı bir ümmana. (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

Quşlar budağından hele **kéçmemiş**, (HTBG / Quruyan Ağaclar)

İş bağ-bostan oldu, haray!
Deyirmanlarda **yatmışıq**. (HTBG / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Namerd elle alçalmışam, **énmişem**,
Coşqun çaydım, yavaşıyıb **sénmişem**. (YŞ / Bayram Oldu Éller Güldü Sévindi)

Daha **sıyrılmışam** qınımdan, daha,
Daha umudum var gelen sabaha...
Batmışam éşq adlı gözel günaha
Sen meni duymazsan, duymazsan, gözel (YŞ / Belke)

Şimşek kimi göyden énib,
Torpaqdan kéçib **gelmişem**.
Böyümüşem bir sirr kimi
Dünyanı séçib **gelmişem**. (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

- **III. Tip Geçmiş Zaman / Öğrenilen Geçmiş Zaman (*Azb.* Neqli Keçmiş)**

Azerbaycan Türkçesinde III. tip geçmiş zaman tıpkı II. tip geçmiş zaman gibi nakledilen geçmişi anlatmakta kullanılır. Azerbaycan Türkçesinde bu zamanın işletiminde /-Ib/, /-Ub /ekleri kullanılır.

III. tip geçmiş zaman eki Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde yoktur; Harezm, Kıpçak ve Eski Oğuz dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bu ek /-(I)p + turur + şahıs eki/ birleşik fiilinden doğmuştur (KTLG, 2019: 89).

Azerbaycan Türkçesinde sadece tonlu şekilde /-Ib/, /-Ub/ olarak kullanılan bu ek, I. teklik ve çokluk şahıslarda kullanılmaz. III. tip geçmiş zamanın olumsuzu /-mA/ olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru ekiyle yapılmaktadır:

Kéçib ömrüm-günüm, ve'dem **daralıb**. (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Kim **çekibdir** seni dara, -
Nedir köksündeki yara?! (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

İller **dönüb**, qan **deyişib**,
Qohum qohumla **eyişib**.
Qardaşım yadla **uyuşub**,
Olmaz günaha batmışıq. (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Ulduzlar da **avazıyıb dönüb** kümüşe. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Sévinib sévince, **dözüb** ezaba,
Yadında ne **qalıb** ilk baharından?.. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Sahillerin ağzı indi **zeher olub**,
Çox **hönkürüb**, çox **çalxanıb heder olub**,
Denizlerden **ayrı düşüb** bu da ona **qeher olub**…
Xezeri gördünüzmü ola? (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Fikirler yaşayır sakinler kimi,
Fesiller **gizlenib** yaddaşımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

İnsan **basdırıblar** kara torpağa,
Kaya vüqarları **göyErib çıxıb**. (BGG / Daş Méşe)

Dolanıb hefteler, **dolanıb** iller,
Hardansan éle bil aralanmışam.
Deyişib büsbütün meni fesiller,
Min aya, min güne paralanmışam. (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

Yad odda-ocaqda çox qalanmışam,
Yad nEğmE **yatmayıb** dodaqlarıma. (HTBG / Çinarın Söhbeti)

Deyişib ünvanım **deyişib** adım, (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Saralıbdı güllerimiz,
Köçüb gédib éllerimiz,
Uzaq düşüb ellerimiz,
Qınımızda pas atmışıq! (HTBG / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Heqiqet göye **çekilib**,
Düz, düzde **qalıb ekilib**...
Haqqın gözleri **tökülüb**,
Qanımı soran dünyadı... (GYŞ / Dede Sen Gördüyün Déyil)

Könlüme qar yağdı baharda béle,
Béle iş **görünüb** dé, harda béle?.. (YŞ / Qarqar Ağıları)

At **ölüb**, şir, peleng axta
Méydan tülkü méydanıdı... (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

2.7.5.2. Birleşik Fiil Çekimi

Fiiller bünyelerinde taşıdıkları zaman sayısına göre basit zamanlı fiiller veya birleşik zamanlı fiiller olmak üzere ikiye ayrılırlar. Basit zamanlı fiillerin yapısında zaman anlamı taşıyan tek ek mevcutken birleşik zamanlı fillerde birden fazla ek bulunur. Sonuç olarak; birleşik zamanlı fiiller, içinde birden fazla zaman eki bulunan fiiller olarak tanımlanabilir. Birleşik zamanlı fiiller i- (<er-) yardımcı fiili ile yapılmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde birleşik fiil çekimi Türkiye Türkçesinde olduğu gibi "hikâye", "rivayet", "şart" birleşik çekimi olarak üç başlık altında incelenebilir:

2.7.5.2.1. Hikâye

Hikâye kipi, haberleşme faaliyetinin geçtiği zaman kesimine göre geçmişte bir merkez alındığını gösterir (Gemalmaz, 1982: 145; Alyılmaz, 2003: 170).

Fiillerin hikâye şekli i- (<er-) yardımcı fiiline geçmiş zaman eki /-dI /, /-dU/ getirilerek yapılır.

- **Geniş Zamanın Hikâyesi**

de(y)**-er-di-m**

Sen vardın
Çoxuna <<ana>> **déyerdim**
Sen yoxsan
Dilime <<ay ana>> gelmir. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

dön-**er-di-k**

Bu évin-éşiyin güneşi, ana

Dönerdik başına héy seher-axşam (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

öyün-**er-di**

Baxardı arxanca anam da herden,

Gelecek gelinle **öyünerdi** o. (ÉMDA / Hörükler)

açıl-**ar-dı**

Uşaq idik, **açılardı** üz tutsaq neye… (AHV / Ata Yurdum Qaytmışam)

ol-**ar-dı**

Xéyli vaxt **olardı** ki,

Méşe padşahsız idi. (AHV / Méşenin Nağılı)

yan-**ar-dı**

tut-**ar-dı-q**

Bu sözden qelbimde **yanardı** çıraq,

Hemişe göyleri **tutardıq** eziz. (AHV / Kölgeler)

qovar-dı-m

Baxıram ömrümün gündoğanına,

Qovardım men sizi kepenek kimi. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

bat-**ar-dı-m**

Anama baxanda **batardım** qeme,

Eller düyün-düyün—ellikden çıxıb, (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

dol-**ar-dı-m**

Açılan sap kimi ayaq izini

Dolardım könlüme baxışlarımla. (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

dur-**ar-dı-q**

misralan-**ar-dı-q**

Xelveti **durardıq** be'zen üz-üze,
Téllerin şé'rimde **misralanardı**. (HTBG / Hörükler)

bezdir-**er-di**

gezdir-**er-di**

Yaxını, dostu, yadı
Her an **bézdirerdi** o.
Qarnını qucağına
Alıb **gezdirerdi** o. (HTBG / İki Lövhe – II)
düş-**er-di**

Günde néçesine gözüm **düşerdi**,
İndi héç birine yana bilmirem. (HTBG / Qoru Üreyini)

téyle-**r-di-n**
éyle-**r-di-n**

Bir vaxt tülküleri qovub **téylerdin**,
Şiri buynuzunda kabab **éylerdin**.
Nedir boynundakı çekilmez derdin?
Dart bu derd yükünü, dart, qara öküz! (GYŞ / Qara Öküz)

dağıl-**ar-dı**

Dünya **dağılardı** sen meni sévsen,
Déye bilerem mi gel meni sév sen? (YŞ / Elvida)

yan-**ır-dı**

Yanırdı üreyim Qarqara gétdim,
Könlümde bir qorxu, bir qara, gétdim. (YŞ / Qarqar Ağıları)

- **Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi**

çat-**mış-dı-m**
at-**mış-dı-m**

yat-**mış-dı-m**

Bir vaxt arzuma **çatmışdım**,
Cengin daşını **atmışdım**.
Fil qulağında **yatmışdım** –
Duran Türk oğlu Türkem men! (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

sév-**miş-di-m**

küs-**müş-dü-m**

Sévmişdim – **küsmüşdüm** özüm özümden, (ÉMDA / Heyat Mehebbetdi)

tutul-**muş-du**

Orda bir söyüd gördüm,
Tutulmuşdu dilleri, (ÉMDA / Orda Bir Söyüd Gördüm)

hop-**muş-du-n**

Layla tek **hopmuşdun** iliye, qana
Yaxına, uzağa bire on idin. (AHV / Sessiz Gülleler Silsilesinden-Mektub)

béz-**miş-di-k**

Bézmişdik bu şirlerin,
Pelenglerin elinden. (AHV / Méşenin Nağılı)

kéç-**miş-di**

Hamısından **kéçmişdi**,
Bundan kéçe bilmedi. (AHV / I. Lövhe)

qaral-**mış-dı**

Göyler yaman **qaralmışdı**,
Yağırdı héy, (BGG / Qeribe Yuxular)

çıx-**mış-dı-m**

İl ötdü bir defe ne ise dédim,
Yéne o ellerden tutmaq istedim,
Küsdünüz,
Çıxmışdım elifbalıqdan. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

itir-**miş-di**

İstiler boğurdu dağı, aranı,
Göyler **itirmişdi** çeni, dumanı. (BGG / Alqışlar)

yanma-**mış-dı**

Héç vaxt béle **yanmamışdım**,
Sen yandırdın! (HTBG / Héç Vaxt Béle Yanmamışdım)

iç-**miş-di-k**

Biz ki, and **içmişdik** ilk éşqimize,
Qelbimiz bir vurar, bir de yanardı. (HTBG / Hörükler)

siyir-**miş-di**

Müellimim, atam, emim
Siyirmişdi qılıncı, (HTBG / Ömrün Serhadleri - I)

soxul-**muş-du**

Yére **soxulmuşdu** boylar,
Mıxda qalmışdı papaqlar... (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

aç-**mış-dı**
Ellerim, qollarım benövşe idi,
Qızılgül **açmışdı** ağ saçlarımda... (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

gel-**miş-di-n**

Bu géce yuxuma **gelmişdin**, gözel,
Héç béle déyildim ilk baharımda. (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

- **Gelecek Zamanın Hikâyesi**

ol-**acaq-dı**

Ne varlı **olacaqdı**,
Ne de yoxsul dünyada. (ÉMDA / Qanlı Géce)

itir-**ecey-di-k**

götür-**ecey-di-k**

Qonşuyduq, yadlığı **itireceydik**,
Arzular, dilekler ürekde söndü.
Aradan çeperi **götüreceydik**;
Hörükler kesildi, çepere döndü. (ÉMDA / Hörükler)
éndir-**ecek-di**.

söndür-**ecek-di**

dindir-**ecek-di**

Göyde süzen qartalı
Kimse **éndirecekdi**.
Bu yanan lal çırağı
Kimse **söndürecekdi**.
Bu lal-kar qayaları
İstedi, istemedi
Şimşek **dindirecekdi**. (AHV / Azadlıq – I)

çatla-**yacaq-dı**

Feqet düşünmedi, bilmedi bunu,
Derede susacaq, **çağlayacaqdı**? (BGG / Dağ Çayı)

qızar-**acaq-dı**

Qoca dünyanın
Sabah qara üzü **qızaracaqdı**. (BGG / Sabah)

bax-**ası i-di**
çıx-**ası i-di**
sıx-**ası i-di**

Ümid tutub elimizden çekib gédirdi,
Güneş enib gözümüzden **baxası** idi…
Aylar, iller ömrümüzü söküb gédirdi,
Sabah… sabah qanadımız **çıxası** idi…
Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik,
Öten bulud gözlerini **sıxası** idi. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

- **Şimdiki zamanın hikâyesi**

yat-**ır-dı-m**

Daş kimi **yatırdım** torpağın üste
İndi qu tükünde yata bilmirem. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

dé(y)-**ir-di-n**

Déyirdin: ölerem sensiz,
Men ölürem, ölürsenmi? (ÉMDA / Néce Kéçir Ömrün Günün)

yan-**ır-dı-q**

Toğlugötürenle men
Derelerde **yanırdıq**. (AHV / II. Kölge)

tanı(y)-**ır-dı**

anla(y)-**ır-dı**

Tanıyırdı qızını
Elinin içi kimi.
Anlayırdı suçunu
Zamanın suçu kimi. (AHV / I. Lövhe)

düşün-**ür-dü-m**

Düşünürdüm qurtardı.
Müellim tenesi de,
Atamın hedesi de,
Qoruqçunun sesi de
Kendin efsanesi de… (AHV / Birinci Monoloq)

görün(m)-**ür-dü**

Dünya **görünmürdü** dünen gözüne,
Bu gün bes dünyadan ne isteyirsen?! (BGG / Dünyanı Qınama)

yağ-**ır-dı**

Göyler yaman qaralmışdı,
Yağırdı héy, (BGG / Qeribe Yuxular)

dé(y)-**ir-di-ler**

Gelen-géden <<yaman vurub, bu da azdır>>

déyirdiler. (BGG / Qeribe Yuxular)

qayıd-**ır-dı**

Qayıdırdı évine

O, sévine-sévine… (HTBG / Géce Növbesinden Sonra)

don-**ur-du**

Üreyimden kéçenler

Donurdu dodağımda, (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

géd-**ir-di**

Gédirdin başı dumanlı...

Gédirdin ahlı-amanlı... (YŞ / Arxanca Baxırdım – I)

yan-**ır-dı**

Yanırdı üreyim Qarqara gétdim,

Könlümde bir qorxu, bir qara, gétdim. (YŞ / Qarqar Ağıları)

- **Şartın Hikâyesi**

ol-**sa-(y)-dı**

Olsaydı insanın ömrü serhedsiz

Yeqin qanadları çıxa bilerdi. (AHV / İkinci Monoloq)

- **İstek Kipinin Hikâyesi**

bax-**a-(y)-dı**

Cütbayraq tek <<cüt xencer>> in bağrıma taxıb

Varlığımı feth éyleyib **baxaydı** o qız. (ÉMDA / O Qız)

ol-**a-(y)-dı**

Dostların kölgesi – qayğısı, sözü,

Olaydı güneşle bu torpaq kimi… (ÉMDA / Kölgeler)

Atam-anam **olaydı** kaş, qalmayıb...

Sen yaşama bu feraqla, ağlama... (YŞ / Ağlama)

quru-**(y)-a-(y)-dı**

Oğul… oğul…

Ah, kaş dilim **quruyaydı**, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

çata bil-**e-(y)-di-m**

yata bil-**e-(y)-di-m**

Ümidim oyaqdır, qulağı sesde,
Uçan xeyallara **çata bileydim**.
Daş kimi yatırdım torpağın üste
İndi qu tükünde **yata bileydim**... (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

ol-**a-(y)-dı-m**

Talé payın **olaydım**...
Yolun-izin sarıdan (YŞ / Yuxu)

bax-**a-(y)-dı**
yax-**a-(y)-dı**

Cüt xencerin cüt bayraqtek bağrıma taxıb
Varlığımı feth éleyib **baxaydı** o qız
Seherleri güneş kimi köksümden çıxıb
Axşamları üreyimde **yaxaydı** o qız... (ÉMDA / O Qız)

2.7.5.2.2. Rivâyet

Fiillerin rivâyet şekli i- (<er-) yardımcı fiiline geçmiş zaman eki /-mIş/, /-mUş/ getirilerek yapılır:

- **Geniş Zamanın Rivâyeti**

ala bil-**er-miş**
gele bil-**er-miş**
yaltaqlana bil-**er-miş**
öl-**er-miş**

Adını gücle yazan
<<<Dörd>>, <<Beş>> **ala bilermiş**!
Telebenin dalınca
<<Çayka>> **gele bilermiş**!..
Müellim telebeye

Yaltaqlana bilermiş.

İnsan da ayaqüste

Dirigözlü **ölermiş**. (AHV / Birinci Monoloq)

- **Şimdiki Zamanın Rivâyeti**

işle-**(y)ir-miş**

Kasıblar **işleyirmiş**

Birce parça çörek üçün. (Ayxanın Sualları – IV)

elleş-**ir-miş**

elen-**ir-miş**

éle-**(y)ir-miş**

Adamlar axşamadek

Elleşirmiş qul kimi.

Torpağa alın teri

Elenirmiş pul kimi…

Varlılar yoxsulları

İstismar **éleyirmiş**.

Onlara gén dünyanı

Déyir, dar **éleyirmiş.** (Ayxanın Sualları – IV)

2.7.5.2.3. Şart

- ***Şartın Şartı***

Ay bağban, hardasan, **varsansa** ayıl:

Axı düz-dünyanı basıb bu ağac. (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Sen **varsansa**, **burdasansa**, utanma

Belke éle bu qızlardan birisen (YŞ / Hardasan)

Sen **varsansa** hay vér menim sesime,

Ölmüsense, men arxanca ağlayım... (YŞ / Hardasan)

2.7.6. Kip Kategorisi

İslam Türkay'ın eserlerindeki kip ekleri emir, şart, istek ve gereklilik olarak dört başlıkta incelenmiştir:

2.7.6.1. Emir Kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır. Bu kalıpta kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiil kök veya gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahsı da karşıladığından, kipe ayrıca şahıs ekleri getirilmez[40]. Dolayısıyla, her şahıs için ayrı bir emir eki vardır (Korkmaz, 2014: 592; Yalçın, 2018: 287).

Emir kipi ekleriyle ilgili birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri ise emir kipinin biçim, semantik ve yapı bakımından çeşitli şekillerin karışmasından ibaret oluşudur (Serebrennikov ve Gadjieva, 2018: 183).

Emir kipinin çekiminde Eski Türkçe Dönemi'nden beri her şahısın çekimi için farklı ek kullanılır. Azerbaycan Türkçesi'nde de aynı kullanım devam etmektedir (Seyidov, 2014: 192).

Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde özellikle 2. teklik şahıs emir eki işaretsiz /-Ø/ olarak gösterilmektedir. Fakat Azerbaycan Türkçesi ağızlarında 2. teklik şahıs için /-gInAn/ ekinin kullanıldığı da görülmektedir. Bu ekin ise köken olarak özellikle Eski Türkçe Dönemi'nde kullanılmaya başlanan ve Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde kullanımı daha da artan /-GIl/[41] ekinden geldiği düşünülmektedir.

Alyılmaz'a göre emirin dolaysız (direct) ve dolaylı (indirect) olmak üzere iki şekli vardır. Dolaysız emir, 2. teklik ve çokluk şahıslar için; dolaylı emir ise 3. teklik ve çokluk şahıslar için söz konusudur (Alyılmaz, 1994: 245-246).

Emir kipinin olumsuz şekli fiille kip arasına olumsuzluk eki /-mA/ getirilerek yapılır. I. şahıslarla, II. çokluk şahıs çekiminde kiple /-mA-/ olumsuzluk eki arasına

[40] Türkçede emir eklerinin tarihî olarak gelişimi ve Türkçenin farklı dönemlerindeki kullanımıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ergin, 2002, ss. 304-308.

[41] Türkçede emir kipi ve /-GIl/ ekiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Caferoğlu, "Türkçemizdeki -ğıl ve -gil Emir Eki", TDAYB, (1971), s. 1-10; Osman Fikri SERTKAYA, "Bolsungıl Tep Tediler", I. Uluslararası Türk Dili Kongresi, (26 Eylül- 3 Ekim 1988, Ankara), Ankara: TDK Yayınları, 1996, s. 135- 142; Osman Fikri Sertkaya, "-an / -en Ekli Yeni Şekiller ve Örnekleri Üzerine", TDAYB, (1989), s. 352; Mahmut Sarıkaya, "Teklik İkinci Kişi Emir Çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan Ağızlarındaki Değişik Örnekleri Üzerine", Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 25, (2009), s. 147-153; Mustafa Argunşah, "Irak Türkmen Türkçesindeki 2. Teklik Kişi Emir Eki -GınAn Üzerine", Dil ve Edebiyat Yazıları, İstanbul: Kesit Yayınları, 2012, s. 300.

bir /y/ ünsüzü girer (Yalçın, 2018: 287). Emir kipinin soru şekli ise /-mI/, /-mU/ ekleriyle yapılır.

İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan emir kipi, fiil kök, köken ve gövdelerinin üzerlerine işaretsiz morfem (**Ø**) getirilerek yapılmıştır.

Tablo 9: Azerbaycan Türkçesinde Emir Kipi

	Teklik	**çokluk**
1. şahıs	/-Im/, /-Um/	/-AQ/
2. şahıs	/-Ø/	/-In/, /-Un/
3. şahıs	/-sIn/, /-sUn/	/-sInlAr/, /-sUnlAr/

(Zeynalov, 1993: 344-347; Seyidov, 2014: 192).

gör-Ø+**üm**[42]

Qara zurna haldan hala düşmededi,
Oyna **görüm**! (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

böl-Ø+**ek**
gel-Ø+**ek**

Sen derdlisen, men derdliyem:
Derdimizi **bölek**, zalım.
Bu sévgini öldürmeyek:
Gel bir yola **gelek**, zalım. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

al-**Ø+Ø**

Al meni de de – qonağım, (ÉMDA / Payız)

[42] Türkçede birinci teklik ve çokluk şahsın emir çekiminin istek ve emir işlevinde olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Araştırmacıların bazıları, birinci teklik ve çokluk şahıs emir çekimindeki eklerin de emir eki olduğunu belirtirken bazıları kişinin kendisine emir veremeyeceğini ileri sürerek bu görüşe karşı çıkmışlardır. Ercilasun, bu konuda ortaya konulmuş farklı görüşleri sıraladıktan sonra, dil bilgisi kavramlarını adlandırmada sadece şekil veya işlevden hareket etmenin doğru sonuç vermeyeceğini, hem şeklin hem de işlevin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Ercilasun, insanın kendisine emredebileceğini gösteren örnekler vererek emir kipinin birinci teklik ve birinci çokluk şahıslara getirilen eklerin de istek değil, birer emir eki olduğunu belirtmiştir. Ahmet Bican ERCİLASUN, "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", Türk Dili, 1 (505), 1994, ss. 3-9.

götür-**Ø+sün**

Ağacların budağı
Götürsün papağını… (ÉMDA / Azadlıq)

öldürme-**Ø+yek**
gel-**Ø+ek**

Bu sévgini **öldürmeyek**:
Gel bir yola **gelek**, zalım. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

al-**Ø+ın**
qal-**Ø+ın**

Alına!
Yana-yana
Qalına! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

uyu-**Ø+Ø**

Gorun nurnan dolsun rahatca **uyu**, (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

yé-**Ø+Ø**

Qabağına qoyduğun
Çöreyin azadlıqdır;
Doyunca **yé**, qardaşım!.. (AHV / Azadlıq – II)

maskalanma-**Ø+Ø**
sovurma-**Ø+Ø**

Béle **maskalanma**, adam oğlusan,
Ömrünü-gününü **sovurma** yéle. (AHV / Béle Maskalanma)

de-**Ø+Ø**
sus-**Ø+Ø**
parçalan-**Ø+Ø**
dağıl-**Ø+Ø**

Éhéy!.. e…héy!..
Dé hardasan?!
Oğul, oğul. Cavid! Cavid!

Ah, üreyim, **sus**, **parçalan**, **dağıl**, **dağıl**… (BGG / Bir Ananın Ağısı)

tut-**Ø+Ø**

Oda **tut** qelbimi, hesret oduna, (BGG / Yadına Düşsem)

kesme-**Ø+Ø**

Kesme téllerini, **kesme**, ezizim, (BGG / Kesme Téllerini)

gel-**Ø+Ø**
qonaq ol-**Ø+Ø**

Qardaş, sabah **gel** bize,
Qonaq ol bendenize! (HTBG / İki Lövhe - I)

söyle-**Ø+Ø**

Söyle niye perişansan
BélE ay söyüd, ay söyüd? (HTBG / Tenha Söyüd Haqqında Neğme)

qoru-**Ø+Ø**

Qoru üreyini vefalım menim,
Ay bahar çiçeyim, vüsalım menim. (HTBG / Qoru Üreyini)

bax-**Ø+Ø**
gör-**Ø+Ø**

Sen ay kimi, sudan duru, doğru, düzgün,
Bax, **gör** néce axıb gédir bu ay bu gün (YŞ / Ay Ömrümün Seadeti)

bas-**Ø+ın**
yığ-**Ø+ın**
vur-**Ø+un**

Arxalı köpekler, **basın** qurdları,
Yığın başınıza bu manqurdları,
Vurun ziyaları, sözü sertleri
Basın comerdleri, tutun merdleri, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

2.7.6.2. Şart Kipi

Şart kipi, bir oluş ve kılışın yapılma veya olma şartını bildirmek için kullanılır. Bu kipin zaman, karşılaştırma, sebep, istek, rica, tahmin, ihtimal işlevleri de vardır[43] (KTLG, 2019: 680). Eski Türkçede -sAr[44] ekiyle kurulan bu kip Azerbaycan Türkçesinde /r/ ünsüzü düşmüş şekilde /-sA/ biçiminde kullanılır. Azerbaycan Türkçesinde şart kipinin çekimi iyelik kökenli şahıs ekleriyle yapılır (Yalçın, 2018: 289).

Şart kipinin olumsuz biçimi fiille kip arasına olumsuzluk eki /-mA/ getirilerek; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru eki kullanılarak yapılır.

ağla-**sa**+m

Ağlasam, gözümü yaş aparacaq. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Sen **yoxsan**

Bir kimse hayana gelmir. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

qırma-**sa**+q

Biri déyir: <<- Yox cenab,

[43] Şart ekinin kip eki mi yoksa zarf-fiil eki mi olduğu konusu araştırmacılar tarafından tartışma konusu olmuştur. Konuyla ilgili olarak Gülsevin, şart ekinin kiplerden çok, zarf - fiil ekleriyle işlev bakımından birlik içinde olduğunu, bu sebeple de şart ekinin gramer çalışmalarında zarf - fiillerle beraber belirtilmesi gerektiğini savunmuştur. Gülsevin, bu duruma kanıt olarak da şart eki alan fiilin, dilek bildiren birkaç özel kullanım dışında yüklem görevi üstlenmemesini göstermiştir. Gürer Gülsevin, "Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine", Türk Dili, 2 (467), 1990, ss. 276-279. Karahan da diğer kip eklerine benzemeyen /-sA/ ekinin bir kip eki olmadığını, zarf fiil ekleriyle aynı işleve sahip olduğunu, şahıs eki almış olmasının, zarf - fiil eklerinden ayrılmasına yol açmayacağını, dolayısıyla /-sA/ şart ekinin zarf - fiil ekleri arasında yer alması gerektiğini dikkatlere sunmuştur. Leylâ Karahan, "-sa / -se Eki Hakkında", Türk Dili, 2 (516), 1994, ss. 471-474. Özdemir de benzer bir yaklaşımla "/-sA/" şart ekinin zarf – fiillerle eş görevli olduğuna dikkat çekerek, zarf – fiil yapısındaki diğer eklerin de tıpkı "/-sA/" gibi çekimlenebiliyor olduğunu belirtmiştir. Bu yapının cümlede fiilimsi gibi kullanımından hareketle şart – fiil isimlendirmesini önererek bu eke dil bilgisi çalışmalarında fiilimsiler başlığı altında yeni bir alan açılabileceğini ifade etmiştir. Hakan ÖZDEMİR, Türkçenin Fazladan Kipi: Şart, Hamza Zülfikar Armağanı, 1.b., Ankara: TDK Yayınları, 2021, ss. 487-493. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Gürer GÜLSEVİN, "-sA Şart Zarf-Fiil Eki ve Türk Dilinde Zarf-Fiil Eklerinin Kişi Ekleri Alabilmesi Üzerine, XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, 2017, ss. 431-440, Bükreş, Romanya; Mustafa ÖNER, "matı Gerundiumu Hakkında", 3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara: TDK, 1996, ss. 833-840; Zeynep KORKMAZ, "-sa/-se Dilek-Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var Mıdır?", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C. 1, Ankara: TDK Yayınları, 1995, ss. 160-167; Kemal ERASLAN, "-sar/-ser İsim-Fiil Ekinin Yapısı ve Fonksiyonları", Hasan Eren Armağanı, Ankara: TDK Yayınları, 2000, ss. 92-127.

[44] /-sAr/ ekinin kökeni ve tarihi gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. A. M. ŞÇERBAK, "Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Şekil Bilgisi Üzerine Denemeler, (*çev.* Yakup KARASOY, Naile HACIZADE, Mevlüt GÜLMEZ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, ss. 68-77.

Qırmasaq qırılarıq! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

çıx-**sa**+m

Burdan **çıxsam** bir gédecek yérim var daha. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

alış-**sa**+m

<<- Bir parça çöreyim var

Alışsam söndürerler. (AHV / Ömrün Serhedleri – Birinci Monoloq)

sus-**sa**+n

döz-**se**+n

Sussan, **dözsen** sinen üste

Buruq déyil, turp ekerler!.. (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

oxu-**sa**+lar

Oxusalar bir kederli,

Sızıltılı hékayetdi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

düş-**se**+m

bil-**se**+m

Éh, işdi, qezadı, **düşsem** yadına

Bilsem darıxırsan, qaçıb Gelerem. (BGG / Yadına Düşsem)

olma-**sa**+q

Biz **olmasaq**

GözlEriniz qaralar. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

apar-**sa**+n

Her işe el **aparsan**

Ayaq dönüb baş olar. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

uzan-sa+ø

Bu géce **uzansa**, **uzansa** bir az, (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Ay bağban, hardasan, varsansa ayıl: (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

daraş-ma-**sa**+m

qarış-ma-**sa**+m

Zerre-zerre, leçek-leçek
Gülüm, sene **daraşmasam**;
İsteyim bir deli çaydır
Axıb sene **qarışmasam**,
Vallah, inan, öleceyem. (GYŞ / Ellerim Elinden Doymaz)

bil-**se**+m

Bilsem ki onunla üzün gülecek,
Men onu qaytarıb getire billem... (YŞ / Hele Gözleyirsen)

ağla-**sa**+m

ağla-**sa**+n

Men **ağlasam**, yér yanar daş alışar,
Od ağlaram gözümde yaş alışar...
Sen **ağlasan** yér de, göy de barışar
Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

2.7.6.3. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi, tasarlanan hareketin gerekliliğini belirtir, gerekli olan, gereklilik şekline bürünen bir tasarlama ifade eder (Güneş, 2013: 278).

- **Tip Gereklilik Kipi (*Azb.* Fe'lin Vacib Şekli)**

Azerbaycan Türkçesinde I. tip gereklilik kipi /-mAlI/ eki ile yapılır. Gereklilik eki eski Türkçeden sonra ortaya çıkmış olup bugün Türkiye Türkçesinde de /-mAlI/ şeklinde kullanılmaktadır (Ergin, 2002: 312-313; Güneş, 2013: 278).

Şahıs ifadesi, zamir kökenli şahıs ekleriyle veya şahıs zamirleriyle sağlanır. Bu kip, Türkiye, Gagavuz, Azerbaycan, Türkmen, Kırım ve Çuvaş Türkçelerinde kullanılmaktadır (KTLG, 2019: 469).

I. tip gereklilik kipinin olumsuz biçimi iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi fiille kip arasına olumsuzluk eki /-mA/ getirilerek yapılır. İkincisi ise kip ekinden sonra

getirilen ve ayrı yazılan deyil "değil" ifadesiyle yapılmaktadır. Soru şekli de diğer kiplerde olduğu gibi /-mI/, /-mU/ soru eki kullanılarak yapılır (Eliyev, 2011: 48).

Hele çox **axmalı**, **durulmalıyam**.
Hele göremmirem özüm-özümü,
Diklenen yollarda **yorulmalıyam**,
Her şéyi tezeden başlayam gerek! (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Dövran bizim **olmalı**,
İş bizim **olmalıdır**.
Şişlik bizim **olmalı**,
Şiş bizim **olamalıdır**>>. (ÉMDA / Qanlı Géce)

İlan tek dilimi çıxarmalıyam. (AHV / Veten)

Şahlıq quşu uçurub
Şah **séçmeli** idiler.
Çox **ölçmeli** idiler,
Bir **biçmeli** idiler. (AHV / Méşenin Nağılı)

Ne vaxtsa göyerib **çıxmalıyam** men.
Bir vaxt od oğrusu olubdu adım,
Dünyaya güneştek **baxmalıyam** men
Her şéyi tezeden başlayam gerek. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

- **II. Tip Gereklilik Kipi (*Azb.* Fe'lin Lazım Şekli)**

Azerbaycan Türkçesinde II. tip gereklilik kipi fiil tabanına /-(y)As(I)/ eki getirilerek yapılır (Balayeva vd. 2012: 134). Bu kip Azerbaycan, Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türkçelerinde kullanılmaktadır (KTLG, 2019: 535).

Bu kipin olumsuz şekli, olumsuzluk bildiren kelimelerle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ ekiyle yapılır. Soru eki, Azerbaycan Türkçesinde şahıs eklerinden önce; diğer lehçelerde sonra gelir (KTLG, 2019: 538).

Qovrulurdu o géce
Nése **doğası** idi… (ÉMDA / Qanlı Géce)

Ümid tutub elimizden çekib gédirdi,
Güneş énib gözümüzden **baxası** idi…
Aylar, iller ömrümüzü söküb gédirdi,
Sabah… sabah qanadımız **çıxası** idi…
Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik,
Öten bulud gözlerini **sıxası** idi.
Héyif, ve'dler innen béle meni ovutmaz,
O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

- **III. Tip Gereklilik Kipi (*Azb.* Fe'lin Arzu Şekli)**

Azerbaycan Türkçesinde III. tip gereklilik kipi fiilden önce getirilen "gerek" kelimesi ve fiil tabanına getirilen -A istek ekiyle yapılır (KTLG, 2019: 544).

Bu kip Azerbaycan Türkçesinde zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir. Olumsuzu ise fiille kip (-A) arasına olumsuzluk /-mA/ getirilerek yapılır. Olumsuzluk eki ile kip arasına da -y- ünsüzü girer. Bu kipin soru şekli mevcut değildir (KTLG, 2019: 544).

Gerek ağlamayam, **sızıldamayam**,
Her şéyi tezeden **başlayam gerek**. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Gerek xoşbextliyimi
Düşüb axtaram orda. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Dolanam başına pervane kimi,
Menimçün bir ömür **yanasan gerek**. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Bu méşenin üstünde
Tufan tek **esek gerek**!
Qürrebaz nehenglerin
Köksünü **kesek gerek**! (AHV / Méşenin Nağılı)

Armudun yaxşısını
Ayılar **yéye gerek**?! (AHV / Tanış Ünvan)

2.7.6.4. İstek Kipi

Fiile istek, niyet kavramları veren tasarlama kipi; yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösteren kiptir (Korkmaz, 2019: 163). Bu kip, gelecekte gerçekleşmesi istenen, arzu edilen kılış ve oluşları anlatmak için kullanılır (KTLG, 2019: 583).

Eski Türkçede gelecek zaman eki olarak kullanılan /-GAy/ ekinden gelen bu istek kipi (I. tip istek kipi), Karluk, Kıpçak ve Güney Sibirya lehçelerinde /-GAy/ ile yapılmaya devam etmektedir. Bu ek, Oğuz grubu Türk lehçelerinde /-A/; Çuvaş Türkçesinde /-I/ şeklindedir; Türkmen ve Saha yazı dillerinde ise görülmemektedir (Güneş, 2013: 281-282; KTLG, 2019: 587; Sçerbak, 2019: 63-64).

Azerbaycan Türkçesinde istek kipinin biçim birimi /+(y)A/'dır. İstek kipinde olumsuzluk fiille kip arasına olumsuzluk eki /-mA/ getirilerek yapılır. Olumsuzluk eki fiil tabanıyla kip eki arasında bulunur. Soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru eki ile yapılır.

Hele ümidim var özüme **gelem**, (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Bu yol bizi hara çekir **göresen**?.. (ÉMDA / Yol)

Haqq odur – **inanasan**. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Baxmayaq hefteye, aya, (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

Bu sévgini **öldürmeyek**:
Gel bir yola **gelek**, zalım. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

Gerek xoşbextliyimi
Düşüb **axtaram** orda.
Divlerin, reqiblerin
Bağrını **yaram** orda. (AHV / Tanış Ünvan)

Ne vaxtdır lal olan dağ şelalesi
Oxuyur, **déyesen** dili açılıb. (BGG / Bahar Lövheleri)

Donnam, el açmaram senin oduna! (BGG / Dünyanı Qınama)

Dolanam başına pervane kimi,
Menimçün bir ömür yanasan gerek. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Arzulara qarışaraq

Bir gün özüm arzu **olam**! (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

Nola dönüb uşaq **olam** birce gün,

O çağlarım bir de **döne**, **gele**, of… (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Siz yaxşı olun, biz de

Dolanaq kölgenizde. (HTBG / İki Lövhe - I)

Néce var élece düz yazdığımı

Görerler, **gizleyek**, sunaq gizlice... (YŞ / Gizlice)

Sarı-sarı şefeqlerdi, gül déyil,

Bir daş **olam** o yamacda **qoyalar**... (YŞ / Güneş Yağıb Tepelere Éle Bil)

Az qala göylere üsyan éyledin,

Üreyim, **unudaq** gel bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

2.7.7. Şahıs Kategorisi ve Ekleri

Şahıs ekleri, çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahsı ifade eden eklerdir (Ergin, 2002: 282).

Azerbaycan Türkçesinde üç tip şahıs eki vardır: şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri, iyelik kökenli şahıs ekleri ve emir çekiminde kullanılan şahıs ekleri.

2.7.7.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri

Şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri, şahıs zamirlerinin zamanla ekleşmesinden oluşmuş bulunan şahıs ekleridir (Korkmaz, 2014: 518).

Şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri Azerbaycan Türkçesinde II. ve III. tip geçmiş zaman (Öğrenilen geçmiş zaman), I. ve II. tip şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, I., II. ve III. tip gereklilik kipi ve istek kipinin (İstek kipinde I. teklik ve çokluk ekleri dışındaki tüm şahıslarda) çekiminde kullanılır (Gülensoy vd., 2009: 52; Yalçın, 2018: 271).

Tablo 10: Azerbaycan Türkçesindeki Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs:	*/+Am/*	*/+Iq/, /+Uq/*
2. Şahıs:	*/+sAn/*	*/+sIz/, /+sUz/, /+sInIz/, /+sUnUz/*
3. Şahıs:	*/+Ø/*	*/+lAr/*

(Gülensoy vd., 2009: 52; Buran ve Alkaya, 2017: 85).

2.7.7.2. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik, ismin kendisine tâbi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir. İyelik kategorisi çekimlidir. Mülkiyet ifadesi için isimlere iyelik gösteren çekim ekleri getirilir (Alyılmaz, 2003: 140).

Tablo 11: Azerbaycan Türkçesindeki İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs:	*/+°m/*	*/+°k/, /+°q/*
2. Şahıs:	*/+°n/*	*/+°nIz/, /+nUz/, /+°z/*
3. Şahıs:	*/+Ø/*	*/+lAr/*

(Kâzımov, 2010: 270-275; Buran ve Alkaya, 2017: 86).

-1. I. Teklik Şahıs İyelik Eki /+m/

bil-di-**m**

sév-di-**m**

Qürbet **bildim** bu alemi,
Sévdim onu ustad kimi. (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

doymuş**+(a)m**

çay**+(a)m**

Doymuşam, doymuşam bu menzereden;
İndi sedlerini aşan bir **çayam**. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

uç-du-**m**

aldan-dı-**m**

Seni işıq bilib **uçdum** yéline

Aldandım yalançı parıltılara. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

gel-di-**m**

deyemme-di-**m**

Geldim onun etrine,

Deyemmedim xetrine. (AHV / Yazılmamış Bayatılardan)

qebul éyle-di-**m**

qul éyle-di-**m**

Türkayam, bu adı qebul **éyledim**,

Özümü özüme men qul **éyledim**. (AHV / Türkayam)

qaça bilme-di-**m**

Bu vaxtın elinden qaça **bilmedim**,

Göyler göye çekdi, yérler torpağa. (AHV / Arxada Hesret Var)

ayrı düş-dü-**m**

Dağlar, ayrı **düşdüm** sizden néçe il

Arzum ayrılığa kesildi qenim. (BGG / Zirve)

bax-ır-**(a)m**

Daşlara **baxıram** boyumdan uca

Neheng şamlardımı? (BGG / Daş Méşe)

anlaya bilme-di-**m**

gömül-dü-**m**

Anlaya **bilmedim** düzü bu sirri,

Gömüldüm torpağa men diri-diri. (BGG / Dédiler)

urcah ol-du-**m**

İsteyime béle qara yél esdi,

Urcah **oldum** bir zehrimardile, of… (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

yat-ır-dı-**m**

yata bil-e-(y)di-**m**

Daş kimi **yatırdım** torpağın üste
İndi qu tükünde yata **bileydim**... (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

ayrı düş-dü-**m**

Ayrı düşdüm budağımdan,
Öz yurdumdan, yatağımdan. (HTBG / Vetenden Uzaqda)

én-me-di-**m**

Men béle **énmedim** hele héç kime
Sen gahdan dolursan, gah boşalırsan. (YŞ / Hele Gözleyirsen)

sök-dü-**m**
payla-dı-**m**

Kerpic-kerpic **sökdüm** ömrümü éle,
Payladım könlümü her ehli-dile. (YŞ / Alqışlar)

-2. II. Teklik Şahıs İyelik Eki /+n/

göynet-di-**n**

Bağrımın başını **göynetdin** yéne, (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

düş-dü-**n**

Sessiz, xerçeng kimi **düşdün** canıma, (ÉMDA / Sessizce)

sovur-du-**n**

Béle maskalanma, adam oğlusan,
Ömrünü-gününü **sovurdun** yéle. (AHV / Béle Maskalanma)

kéç-di-**n**

Sessiz gülle kimi **kéçdin** sinemden,
Sessizce, sessizce oda yandım men… (AHV / Sessizce)

dé-di-**n**

Bulud tek içimden alışdım, söndüm,
<<Yox>>- **dédin**, qelbine yağa bilmedim. (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

qesdime dur-du-**n**

Açdım üreyimi, qelbimin simi
Titredi. <<Yox>> déye **durdun** qesdime. (BGG / O Günden)

dustaq ol-du-**n**
yad ol-du-**n**

Évinde **dustaq oldun.**
Doğmalara **yad oldun**, (HTBG / Hüséyn Cavide)

tap-dı-**n**

Ümidi, isteyi düşdü payına,
Tapdın seadeti stol başında. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

géd-ir-di-**n**

Gédirdin başı dumanlı...
Gédirdin ahlı-amanlı... (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

yan-a-(y)dı-**n**

Üreyimde, gözümde
Yanaydın çıraq kimi (YŞ / Yuxu)

-3. III. Teklik Şahıs İyelik Eki /+Ø/

çek-**di-Ø**

Çekdi eteyimden oğlum – atacan, (ÉMDA / Sabah Ne Dağacaq Hamile Dünya)

tutul-**muş-du-Ø**
saral-**mış-dı-Ø**

Orda bir söyüd gördüm,
Tutulmuşdu dilleri,
Saralmışdı télleri… (ÉMDA / Orda Bir Söyüd Gördüm)

uç-**du-Ø**

Hayana gétdiniz düzü bilmirem,
Nağıllı, dünyamız **uçdu** o günden. (ÉMDA / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

dolan-**dı-Ø**

dön-**dü-Ø**

qon-**du-Ø**

Quşcuğaz çox **dolandı**,

Döndü zaman, qerine.

Axır ki, boz ayının

Qondu çiyinlerine… (AHV / Méşenin Nağılı)

yapış-**dı-Ø**

Sévdi toy-büsat kimi,

Yapışdı heyat kimi. (AHV / Yordu Bu Şeher Meni)

döşen-**di-Ø**

seril-**di-Ø**

ax-**dı-Ø**

Kölge qayğı géyinib

Döşendi yollarıma.

Serildi qollarıma;

Axdı damarlarıma,

Namusuma, arıma… (AHV / I. Kölge)

uğun-**du**

gét-**di**

Dere **uğundu gétdi**,-

Yazıq dere… (BGG / Dağdan Bir Qaya Düşdü)

çat-**dı-Ø**

bat-**dı-Ø**

Desteyi yére qoyub

Qaşlarını **çatdı** o.

Dişlerini qıcayıb

Qem-qüsseye **batdı** o. (HTBG / İki Lövhe – I)

susma-**dı-Ø**

quru-**du-Ø**

Susmadı heyatla ömrün savaşı,

Üzümde **qurudu** gözümün yaşı. (HTBG / Kereminin Dédiklerinden

eylen-**di-Ø**

gül-**dü-Ø**

bil-**di-Ø**

Yadlar ile **eylendi** o, **güldü** o,

Çoxlarının qedrini **bildi** o. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

ol-**du-Ø**

Ürek alışdı kül **oldu**,

Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Bir Xeber Dé)

sal-**dı-Ø**

Ebedi bu éşqe sürgünem, gözel,

Qelbimde yurd **saldı** daha qem gözel, (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

aç-**mış-dı-Ø**

Ellerim, qollarım benövşe idi,

Qızılgül **açmışdı** ağ saçlarımda... (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

-4. I. Çokluk Şahıs İyelik Eki /+k/

yağmala-dı-**q**

güllele-di-**k**

damğala-dı-**q**

Yaxşı, biz bu padşahın

Évini **yağmaladıq**.

Özünü **gülleledik**,

Adını **damğaladıq**. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

qır-dı-**q**

Qırdıq bir-birimizi

Göyden daş ele, Allah! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

düşmen ol-du-**q**

üz çévir-di-**k**

Qartala **düşmen olduq**,

Obadan **üz çévirdik**. (AHV / II. Kölge)

ol-du-**q**

çevir-di-**k**

Qartala düşmen **olduq**,

Obadan üz **çévirdik**. (AHV / II. Kölge)

bilmez-di-**k**

Qedrini **bilmezdik** bir vaxt payızın, (BGG / Payız)

adalar-**(ı)q**

Heyat fırtınalı ümman kimidir,

Üzen efsanevi adalarıq biz.

Qonşu-(y)du-**k**

İtir-ecey-di-**k**

Qonşuyduq, yadlığı **itireceydik**, (HTBG / Hörükler)

çıx-dı-**q**

sıx-dı-**q**

Kol-koslar da yaşayıb

Tufandan **çıxdıq** dédi,

Bax bu gözel günlerin

Elini **sıxdıq** dédi. (HTBG / Hüséyn Cavide)

ax-ır-**(ı)q**

Axırıq vaxt axarında,

Ruhum gözlerimden baxır. (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

gel-me-di-**k**

bil-me-di-**k**

Bu dünyada biz üz-üze **gelmedik**,

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..
Bir-birmizi tanımadıq, **bilmedik**,
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

-5. II. Çokluk Şahıs İyelik Eki /+°nIz/

küs-dü-**nüz**

Küsdünüz…
Çıxmışdım elifbalıqdan. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

gét-di-**niz**

Hayana **gétdiniz** düzü bilmirem,
Nağıllı, dünyamız uçdu o günden. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

gör-dü-**nüz**-mü

Denizlerden ayrı düşüb
Bu da ona qeher olub…
Xezeri **gördünüzmü** ola? (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

-6. III. Çokluk Şahıs İyelik Eki /+lAr/

daşır-dı-**lar**

aşır-dı-**lar**

<<Dünya bizim olacaq>>
Dédikce – **daşırdılar**.
Axır ki, bir binanı
Dévirib aşırdılar… (ÉMDA / Qanlı Géce)

yaşa-dı-**lar**

Birce il yaşadılar
Sözsüz, sakit, méhriban. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

dé-di-**ler**

inan-dı-**lar**

yan-dı-**lar**

<<Haqq>> **dédiler** Allah'a.

O haqqa **inandılar**.
Olmayan <<haqq>> yolunda
Çox odlara **yandılar**. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

toxu-du-**lar**

Tülküler ayılara
Toxudular çelengler. (AHV / Méşenin Nağılı)

çök-dü-**ler**

Bu her şé'r qadirler
Önünde diz **çökdüler**. (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

çek-di-**ler**

Zirveye **çekdiler** kor yapalağı
Qartalla yanaşı dayansın déye. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)
dé-di-**ler**

Dédiler çiçekler çinarlaşıblar,
Geldim kölgesinde dincelem,
Dayan! (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

vur-du-lar

Baş **vurdular** zemilere,
Demir atlı qoç igidler(HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

dé-di-**ler**

Mene su vérmedi orda periler,
Dédiler: dağlarda qar ara, gétdim... (YŞ / Qarqar Ağıları)

2.7.7.3. Diğer Şahıs Ekleri

- **Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri**

Azerbaycan Türkçesinde emir kipinde kullanılan ekler şahıslara göre değişir.

Tablo 12: Azerbaycan Türkçesinde Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs:	*/-°m/*	*/-ek/, /-AQ/*
2. Şahıs:	*/-Ø/*	*/-°n/*
3. Şahıs:	*/-(s)In/, /-sUn/*	*/-sInlAr, /-sUnlAr/*

(Kâzımov, 2010: 270-275; Buran, 2017: 86).

al-**ım**

<<Derdin **alım**, gécikirsen dersine>>- déye
Anam meni <<daş>> yuxumdan bir de ayıltmaz,
O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

bax-ma-**Ø**
qal-**Ø**

Payız gülü, soyuq **baxma**,
Baxma buzlaya-buzlaya.
Yoxsa meni beyenmedin,
Di **qal** gözleye-gözleye. (ÉMDA / Bu Daşlara Maral Gelmez)

burax-**Ø**

Burax bu suyu, qardaşım,
Bu arx bu suyu götürmez! (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

dala-**sın**
boya-**sın**

Körpe gicitikanlar
Dalasın ayağını,
Çiyelek, böyürtikan
Boyasın dodağını, (AHV / Azadlıq – IV)

incime-**sin**

qınama-**sın**

Yox-yox, **incimesin** Himalay, Qoşqar,
Meni **qınamasın** ne dağ, ne dere. (BGG / Zirve)

qoy-**ø**

itme-**sin**

Oğurlandı yuxuları:
- **Qoy itmesin** élin varı! (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

salma-**sın**

Eskiklik getirib éşqim adına,
Déyib ki, **salmasın** meni yadına. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

apar-**aq**

İki balamız var: néçe ki varıq,
Aparaq onları bir menziledek. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

unud-**aq**

Az qala göylere üsyan éyledin,
Üreyim, **unudaq** gel bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

yan-**aq**

an-**aq**

Ne men seni görüm, ne de sen meni
Belke, için-için **yanaq** gizlice?..
Sessiz söhbetleri, sessiz sözleri,
Sızlaya-sızlaya **anaq** gizlice... (YŞ / Gizlice)

çıx-**ın**

barış-**aq**

Çıxın yollarıma **barışaq** indi
Ay ağ çiçeklerim, ağ çiçeklerim. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

dayan-**ø**

goyma-(y)-**ın**

Dayan!

Bu nedir, **qoymayın** yanır bir çinar!

Éhéy, kimdir orda ocaq qalayan! (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

bas-**ın**

yığ-**ın**

Arxalı köpekler, **basın** qurdları,

Yığın başınıza bu manqurdları, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

qaz-**sınlar**

- Qoy **qazsınlar**,

qazdıqca

O yalanlar,

talanlar,

Günahsız axan qanlar,

O olmazın olanlar

Bir-bir çıxacaq üze. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSLAM TÜRKAY'IN ŞİİRLERİ

ÉŞGİM MENİM DAR AĞACIM (1991)

BİRİNCİ BÖLÜM: BU YOL BİZİ HARA ÇEKİR GÖRESEN

1

01 **Yol**
02 Biz haçandı minmişik bu qatara
03 Yolumuza baxan aymı, mayakmı?
04 Bu intizar gören ne vaxt qurtarar,
05 Bilmeyirik yol, yaxınmı, uzaxmı?
06 Bu yol bizi hara çekir göresen?

07 Bu qatarda göz açmışıq dünyaya
08 Burda bilét bir ömürden bahadı.
09 Gör bir harda göz açmışıq dünyaya,
10 Belke de yol bu qatardan, qısadı?
11 Bu yol bizi hara çekir göresen?

12 Yukumuz[45] yox, uzağıq her şübheden,
13 Neyimiz var bir ürekden savayı.
14 Daha vaxtın saçlarına düşür den,
15 Nese déyir tekerlerin harayı,
16 Bu yol bizi hara çekir göresen?

17 Yuxumuzu oğurlayıb yatanlar,
18 Ömrümüzden ne vérmişik obaya…
19 Yolumuza güneş yağar, qar yağar,
20 Atılmışıq sert axına, gur çaya.
21 Gédirikmi, gelirikmi dünyaya?
22 Bu yol bizi hara çekir göresen?

[45] "Yuxu" sözcüğü "yuku" şeklinde yazıldığı için transliterasyonu yapılırken de aynen aktarılmıştır.

2

Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya

Babam giléylendi-yéye bilmirem,
Qursağım daralıb, me’dem daralıb.
Qürubda saralan güneş kimiyem,
Kéçib ömrüm-günüm, ve’dem daralıb.

O géce yuxuda Babeki gördüm.
Dédi: dözemmirem, qebrim daralıb.
Ayıldım, ses geldi - Ay arvad, kiri,
Allaha and olsun, sebrim daralıb…

Çekdi eteyimden oğlum - Atacan,
Burda yatammıram, yataq daralıb.
Kéçen il aldığın köynek üzülüb
Başıma qoyduğum papaq daralıb.

Dolandı qelbimde min arzu, istek,
Hardasan, ay bahar?! Bağlar saralıb…
Baxdım etrafıma, sıxıldı ürek
Mene éle geldi köksüm daralıb.

Körpem yatağına sığışmır daha,
Başı papağına sığışmır daha…
Hardasa Babekin qebri daralıb,
Qonşuda qonşunun sebri daralıb…

Fikirler, xeyallar apardı meni,
Ruhumdan, özümden qopardı meni…
Çox at oynadanı atından salıb,
Ezelden kéçibdi çox ele dünya.
Daha eynindeki köynek daralıb,
Kime oxşayacaq, kime çekecek,
Sabah ne doğacaq hamile dünya?

3

Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden

Bir zamanlar bu dünyanı
Yuxusundan oyatmışıq.
O xoş günler indi hanı,
Ölmüşük, yoxsa yatmışıq?

Dost olmuşuq yala-yada,
Aldanmışıq quru ada.
Derdi éşqtek bu dünyada
Qelbimizde yaşatmışıq.

Saralıbdı güllerimiz,
Köçüb gédib éllerimiz.
Quruyubmu ellerimiz,
Qınımızda pas atmışıq?

İller dönüb, qan deyişib,
Qohum qohumla eyişib.
Qardaşım yadla uyuşub,
Olmaz günaha batmışıq.

Çal-çağırlı heyat hanı,
O toy hanı, büsat hanı
Qırat hanı, dürat hanı?
Arxasınca daş atmışıq…

Hemzeler xan oldu, haray!
Üreyim qan oldu, haray!
İş bağ-bostan oldu, haray!
Deyirmanlarda yatmışıq.

4

01 Bu Arx Bu Suyu Götürmez

Küçük yaşımda atam herden çox böyük bir inamla déyirdi: “Men ölü siz qalı: bu arx bu suyu götürmez!” O vaxt bu sözün me’nasını anlamazdıq…

02 Dağların başı dumandı,
03 Bu arx bu suyu götürmez.
04 Çayların suları qandı,
05 Bu arx bu suyu götürmez!

06 Buludlar asım-asımdı,
07 Yanan sehralar yasımdı.
08 Dé, neye qulaq asım, dé,
09 Bu arx bu suyu götürmez!

10 Uzaq dağlara qar yağır,
11 Zirveler göyleri sağır…
12 İster lap Allahı çağır
13 Bu arx bu suyu götürmez!

14 Alışır torpağım-daşım,
15 Yağan yağışlar, göz yaşım.
16 Burax bu suyu, qardaşım,
17 Bu arx bu suyu götürmez!

18 Gülür gözün ulduzları,
19 Düşür qoçun buynuzları,
20 Eriyir şimal buzları,
21 Bu arx bu suyu götürmez!

22 İnsanlar zalım olubdu,
23 Nadanlar alim olubdu,
24 Yaşamaq ölüm olubdu
25 Bu arx bu suyu götürmez!

26 Anyalar-ağ yataqlarda,
27 Fatmalar-yéne tendirde…
28 Nahaqlar-ağ otaqlarda
29 Haqqın boğazı kendirde.
30 Bu arx bu suyu götürmez!

31 Qar yağır vaxta-dövrana
32 Donuzlar peleng ovlayır.
33 Tülküler qalıb bir yana
34 Dünyanı ayı tovlayır
35 Bu arx bu suyu götürmez!

36 Qoyunlar çapıb talayır,
37 Qurdlar ot otlayır daha.
38 Uzunqulaq qoca şirin
39 Dizini qatlayır daha
40 Bu arx bu suyu götürmez!

41 Alışır torpağım-daşım
42 Yağan yağışlar, göz yaşım.
43 Burax bu suyu, qardaşım,
44 Bu arx bu suyu götürmez.

5

Azadlıq

Kendden, şeherden uzaq,
Qéybet-zeherden uzaq;
Derdden, qeherden uzaq
Barı birce anlığa
Unut bütün dünyanı;
Unut yéri, insanı
Dé ki, <<Her şéy menimdi
Bu dağlar, bu dereler
Yurdumdu, meskenimdi.>>
Bura qoruqdu - déme,
Unut seddi, serheddi.
Barı birce anlığa
Unut hedeni, heddi…
Mağallaq aş, éşelen,
Çiçeye, güle belen.
Qışqır sinen dolusu.
Çağır éli, ulusu…
Uzan arxası üste,
Axan buludları say.
Bir derinden nefes al
Sineni aç, dé <<oxqay>>
Körpe gicitkanlar
Dalasın ayağını,
Çiyelek, böyürtikan
Boyasın dodağını,
Ağacların budağı
Götürsün papağını…
Bir de kola ilişib
Lap cırılsın köyneyin
Bir buzbulaq başında
Yıxıl, qalmasın héyin.
Birce udum su içib,
Ara vér nefesine;
Qulaq as bu méşede
Sükutun neğmesine…

6

Ellerim

Ellerimi tapammıram,
Bir elim üzüm derir;
Bir elim-alma,
Bir elim-pambıq.
İş-çox,
Mehsul-bol.
Yığ, qardaşım, yığ!...

Bir elim şé'r yazır,
Bir elim torpaq qazır,
Bir elim çörek dalınca gédib,
Bir elim göz yaşı.
Yaman qarışıb
Ellerimin başı.
Ellerimi tapammıram:
Bir elim ata-anamın
Qocalığının yanında;
Bir elim körpemin eyninde
Qayğı donunda.
Ellerim özümün déyil,
Göz yaşı gözümün déyil…
Bir siqarét yandırın,
Qoyun damağıma
Ellerimin elinde işi var.
Bu heyatdı, qardaş.
Néçe cür biş-düşü var…
Açılar ellerimin başı,
Bir gözel günde,
Ömrümü size bağışlayaram
Bir acı siqarétin evezinde.

7

Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret

Bu vaxtın elinden qaça bilmedim,
Göyler göye çekdi, yérler torpağa.
Çıxdı qanadlarım, uça bilmedim
Arana, yaylağa, Qarsa, Qazağa;
Haçandı sesleyir min arzu qismet
Arxada hesret var, qarşıda hesret.

Gédimmi, qalımmı? - suallar ağır,
Dolaşıq yolları men néce séçim?
Yağır, yollarıma qaya-daş yağır,
Hansına üz tutum, hansından kéçim,
O yanda qürbet var, bu yanda qürbet
Arxada hesret var, qarşıda hesret.

Alıb ömrümüzü aparır iller,
Bél bağlamaq olmur bahara, yaza.
Qovur bir-birini aylar, fesiller,
Çiçekler boy atır üzü payıza.
Gözümde açılır, solur tebiet
Arxada hesret var, qarşıda hesret.

Taléyin qeribe oyunları var,
Qelbimi göyneden intizara bax!
Qışda çiçekleyir be’zen ağaclar
Ömrün avqustunda yağan qara bax!
Orda oğul-uşaq, burda mehebbet
Arxada hesret var, qarşıda hesret.

Dünya heminkidir: gözü-könlü tox…
Éle atılırıq her axan çaya.
Hele özümüzden xeberimiz yox,
<<Vefasız>> déyirik qoca dünyaya;
Gelirik, gédirik - bu da bir adet,
Arxada hesret var, qarşıda hesret.

8

Mene Tanışdı

Ne gözel yayılıb sürü çemende,
Başını qaldırıb baxmır héç neye.
Boranda, yağışda, dumanda, çende,
Otlayar, otlayar ölmesin déye,
Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

Yastı quyruqları başından ağır,
Qırxılar, sağılar, satılar… dinmez.
Sebirli, temkinli, abırlı, fağır,
Özge sürülere qatılar, dinmez,
Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

Gün kéçdi, ay kéçdi, iller ötüşdü,
Sirkdeki vehşiler ehlileşdiler.
Gün doğdu, hamının yoluna düşdü,
Gör neler… gör kimler ehlileşdiler,
Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

Sıxır varlığımı, sıxır duyğular,
Sirdir bu dünyanın torpağı, daşı.
Herenin öz yéri, öz deyeri var,
Birinin quyruğu, birinin başı…
Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

Doymuşam, doymuşam bu menzereden;
İndi sedlerini aşan bir çayam.
Uzaqda olsam da dağdan, dereden
Men de adamların arasındayam,
Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

9

01 **Nağıla Çox İnanma**
02 Seher - dolu, günorta - gün, axşam - bulud,
03 Di gel baş aç bu deyişen havalardan.
04 Sen dünenki alqışları bu gün unut.
05 Söhbet açma axan sélden, yağan qardan…

06 Gah kükreyib mecrasını aşır bu çay,
07 Gah durulub axır sısqa bulaq kimi.
08 Bir-birine benzemeyir bu ay, o ay,
09 Uşaq - ahıl, ahıl gelir uşaq kimi…

10 Gündüz - te'rif, axşam - alqış, géce - şille,
11 İsti, soyuq… Gah açılır, gah tutulur.
12 Barış, vuruş… Vuruş, barış ayla, ille,
13 Unudulan qardaş olur,
14 Qardaş olan unudulur…

15 Xoş tebessüm, hede-qorxu, ümid-güman…
16 Bu havada yaş alışır, quru yanmır.
17 Gah gün çıxır, gah qar yağır, gah da duman
18 Bu havadan felek özü baş açammır.

19 Qara zurna haldan hala düşmededi,
20 Oyna görüm!
21 Havalar héy deyişmede…
22 Un, su… su, un…
23 Yoğrulmada, bişmededi…
24 Qemle, sévinc, toy ile yas déyişmede…

25 Yuxularda gördüklerin - seher doğru…
26 Seher doğru gördüklerin - axşam oğru…
27 Axşam oğru gördüklerin - géce nağıl…
28 Sen uşaqsan, qar, yağış, gün…
29 Ne ferqi var?!
30 Éh, nağıla çox inanma,
31 Çıx gét, oğul.

10

Deyme Könlüme

Sene néylemişem, deyme könlüme
Men ki senden ötrü oddan kéçmişem.
Birce üreyimi qorumaq üçün
Ünvandan kéçmişem, addan kéçmişem.

Seni işıq bilib uçdum yéline
Aldandım yalançı parıltılara.
İnandım diline, düşdüm eline,
Menim tek çoxunu qoydun avara.

Hele ümidim var özüme gelem,
Yaxşı neyin varsa yalanmış, yalan,
Ayaq üste gezen daş bir héykelem,
Birce üreyimdi salamat qalan.

Menim her addımda canım alansan,
Yadların gözünde yaşa dönmüşem.
Sen melek donunda qara yalansan,
Qarşında héyretden daşa dönmüşem.

Yaşayır üreyim bu daş qefesde.
Özüm öz içimde dustağam hele.
Düşüb arzuların qolları üste,
Xeyallar qoynunda oyağam hele.

Sene daş gerekdi: barı tikmeye,
Sene daş gerekdi: serhed çekmeye.
Elimi daş kimi vérmişem sene,
Dilimi daş kimi vérmişem sene,
Doxunma, penahım bir üreyim var,
Daşlansa inan ki, évini yıxar.

11

Behmen Vetenoğluna

O dağlarda giléylenme, amandı,
Sesin gelib bize çatdı, qardaşım.
Bu da béle bir dövrdü, zamandı:
Buralarda çathaçatdı, qardaşım.

Orda senin şé'rin, sözün yaralı,
Burda menim rengim-rufum saralı.
O dağlarda qéybetlerden aralı
Kéf-damağdı, toy-büsatdı, qardaşım.

Köçüm gétdi o durnanın köçünde,
Méylim yoxdu dövletinde, héçinde…
O güllerin, çiçeklerin içinde
Könül çoxdu, can rahatdı, qardaşım.

Burda yolu bağlı qalıb filin de,
Orda céyran qayaların bélinde…
Burda ömür saatların elinde,
Orda öten vaxt azaddı, qardaşım.

Yaddan çıxar orda qem de, qeher de,
O dağlarda bal dadıyar zeher de.
Qebire de basabasdı şeherde,
Orda şükür, iş babatdı, qardaşım.

Déyirsen ki <<Ömür yarı, bes hanı?..>>
Kim qazandı, o şöhreti o şanı?
Kim sıyrıla, kim qınında paslanı.
Bilmek olmaz, bu heyatdı, qardaşım.

Bu deryadı, burulğundı, axındı,
Hünerin var: bu axında ax indi.
O dağlarda tanrı sene yaxındı,
Orda ölmek mükafatdı, qardaşım.

12

Yazıqlar

Dağdan bir qaya düşdü,
Héllenib çaya düşdü,
Néçesi haya düşdü,
Dere uğundu gétdi,-
Yazıq dere…

Ovçu bereye yatdı,
Céyrana gülle atdı.
Dağı-daşı oyatdı,
Bere uğundu gétdi;
Yazıq bere…

13

Senden Gözüm Su İçmeyir

Bir an kimi kéçen aydan,
Günden gözüm su içmeyir.
Dünen torpağa sepdiyim
Denden gözüm su içmeyir.

Ne yatıbsan qafil, oyan!
Kül soyusa gécdir ha yan.
Téllerimi sığallayan
Çenden gözüm su içmeyir.

Günde bir söz véren dünya,
Qılığıma giren dünya.
Qulağını gören dünya,
Senden gözüm su içmeyir.

14

Güldüm Ağlaya Ağlaya

Celil Memmedquluzadenin xatiresine.

Viran qalmış bu dünyaya
Geldim ağlaya-ağlaya.
Gördüklerim uyğu imiş,
Bildim ağlaya-ağlaya.

Anladıqca men işini,
Atdım qalmağın daşını.
Çoxlarının göz yaşını
Sildim ağlaya-ağlaya.

Dağa qardaşam dözümle,
Goru görmüşem gözümle.
Derdimi özüm-özümle
Böldüm ağlaya-ağlaya.

Boş çıxdı üz tutdum kime,
Dünya namerd imiş déme,
Göz yaşım axdı içime,
Güldüm ağlaya-ağlaya.

15

Arazdan Çox Yazan Bir Şaire

Éle Araz déye giléylenirsen
Onun ne günahı, Araz néylesin?
Bir çayla ikiye bölünüb veten
Tanrıdı penahı, Araz néylesin…

İçmek isteyirsen şé'rinde onu
Yalançı mehebbet ahdı-amandı.
Bu hicran deryadı, görünmür sonu
Sıldırım sahiller ölümdü, qandı…

Yazma démirem ki, yaz, gelende teb,
Araz ha yozula, yéne tükenmez.
Çinar qelem ola, Xezer mürekkeb
Bu qem ha yazıla, yéne tükenmez.

Buna ne ad vérek, gétme uzağa
Üzbeüz bir qonşun öle gétmirsen.
O tayı bu taya çağıran qağa,
Bu tayda menimle yola gétmirsen.

Hereye bir qara yaxırsan, ne qem,
Düz birce özünsen, bir de papağın.
Kimin ünvanına bir xoş söz désem
Açılmır düz bir ay qaşın-qabağın.

Éle qışqırırsan <<Araz, yan, Araz>>,
Çayın kölgesinde yatma, amandı.
Bu tayda béş dostun yoxdu, bunu yaz
Yoxsa aralığı qatma, amandı.

Éle Araz déye giléylenirsen,
Onun ne günahı, Araz néylesin?
Bir çayla ikiye bölünüb veten
Tanrıdı penahı, Araz néylesin?

16

Kéçib

Sen elli yaşında hele uşaqsan,
Çoxdan ömrün-günün yarıdan kéçib.
Her béşden üçüyle qanlıbıçaqsan
Seninki adamlıq sarıdan kéçib.

Bir cındır xanım var: bilir ner seni,
Çoxu yola vérir birteher seni.
Qapıdan girmirsen, görerler seni,
Çapıb talayırsan barıdan kéçib.

Sen törpü deymemiş dişli hevesen,
Büllur ruhumuza düşen güvesen.
Özün öz gözünde filsen, devesen;
Ayıl, xırdalığın darıdan kéçib.

Birce hime benddi hirsin-acığın
Qorxun yox ilandan - sözün açığı.
Zeher tuluğusan, kin dağarcığı;
Zeherin eqrebden-marıdan kéçib.

Daha qalan qalıb, ölen ağlanıb,
Taléyin yazısı gétmez, dağlanıb.
Daha olan olub, qapı bağlanıb;
Seninki <<qapıdan-qarıdan>> kéçib.

17

Quruyan Ağaclar

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer,
Payız külekleri soldura bilmez.
Bir qayğısız ömür quruyar géder,
Yüz bahar gelse de güldüre bilmez.

Nedir tebietde ömür - bir şüşe,
Hele çox işleri duymayırıq biz.
Bir palıd yıxılsa, hayqırar méşe,
Ağaclar quruyar sessiz, semirsiz.

Ağaclar quruyar, döner héykele,
Géciken baharla qalar küsülü.
Kölge düşen yérde démirem hele,
Benövşe çiçekler boynubükülü.

Dünyanın işleri qeribe imiş,
Baharın ovcunda saralar çinar.
Quşlar budağından hele köçmemiş,
Yaşıl yarpaqların uçuşu başlar.

Hele çox işleri duymayırıq biz,
Külek kéflenende tövşüyer méşe,
Ağaclar quruyar sessiz-semirsiz,
Görse yarpaqsızı, üşüyer méşe.

Bir duyğu, bir sual sıxar qelbimi,
Göylerin göresen, xeberi varmı?
Pöhreler géciken qayğılar kimi,
Göyerer, kim bilir, göye çatarmı?

Ağaclar, yıxılar, kölgesi itmez,
Duymaz, ağac-ağac soyular méşe,
Ağaclar quruyar, yatar, éşitmez,
Tek balta sesine ayılar méşe.

18

Qırmızı Feryad

Dözemmirsen sen hicrana,
Ay ve’desiz solan lale,
Bir qırmızı feryad olub
Saçlarını yolan lale.

Kim çekibdir seni dara,
Nedir köksündeki yara?
Obaşdan baxıb yollara,
Ay gözleri dolan lale.

Derdimiz bir: ne sen, ne men,
Sıxır seni bu çöl-çemen.
Ömür boyu al géyinen,
Bağrı qara olan lale.

19

Géce Növbesinden Sonra

Cibleri,
Qoynu-qolutuğu
Géceyle dolu,
Üzünde
Lampaların sarı işığı,
Fikrinde isteklisi,
Ömrünün-gününün yaraşığı.
Qulaqlarında
Motorların gürültüsü.
Pénceyinin yan cibinde
Boşalmış papiros qutusu.
Üreyinde
Hele de oyaq qalan
Ümidi, isteyi…
Éle bil
Bu dünya onun idi,
Qemin, kederin sonu idi.
Qayıdırdı évine
O, sévine-sévine…

20

01 **Uçurum Ölüme Doğru**
02 Uçuruq
03 ölüme doğru,
04 Qaçırıq
05 ölüme doğru.
06 Kéçib sévincin içinden
07 Xoşbextliyin dalınca
08 Köçürük
09 ölüme doğru.

İKİNCİ BÖLÜM: HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK

21

Gel Ay Bahar
Qayaların buz salxımı
gilelendi:
Derelere, düzenlere
gül elendi
Qış göylerde
şimşeklerle güllelendi.
Bahar geldi,
Gel, ay bahar!

Güneş yédi
lal suların qaymağını.
Alışdırdı
düzler lale çırağını.
İl çévirdi
yéne yaşıl varağını:
Bahar geldi,
Gel, ay bahar!

22

Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek

Ömür-gün eriyir yağan qar kimi,
Yollarda nefesim tengiyir daha.
Ömür-gün dönermi ilk bahar kimi?
Ömür-gün dönermi durnalar kimi?
Ümidim qalıbdı gelen sabaha.
Her şéyi tezeden başlayam gerek.

Ayın sinesini alıbdı bulud,
Sehere ne qeder qalıb, bilmirem.
İten günlerimi üreyim, unut.
Onu kim elimden alıb, bilmirem.
Saçıma qar yağıb ömrün qışından,
Ayrılıb elimin işsiz işinden,
Ayrılıb gözümün axan yaşından
Her şéyi tezeden başlayam gerek.

Gözüm su içmeyir bu gelen qışdan,
Bu ayın, bu günün sonu görünmür.
Göylere baxıram durub obaşdan,
Güneş hayandadır, hanı, görünmür.
Yatıb qar altında yallar, yamaclar,
Yatıb mışıl-mışıl bir uşaq kimi.
Yazda gül açacaq otlar, ağaclar:
Yaza çıxmaq üçün bu torpaq kimi
Her şéyi tezeden başlayam gerek.

Mene gözdağıdır qoca savalan,
Éle héy gösterir yağan qarını;
Araz aralıqda dönüb günaha.
Sanki lilli-lilli axıb sabaha,
Yuyub temizleyir günahlarını.
Araztek yumaqçün günahlarımı
Hele çox axmalı, durulmalıyam.
Hele göremmirem özüm-özümü,
Diklenen yollarda yorulmalıyam,
Her şéyi tezeden başlayam gerek!

Dağlara direnir yolumun ağzı,
Bilirem, dizimi daş aparacaq.
Gerek ağlamayam, sızıldamayam,
Ağlasam, gözümü yaş aparacaq.
Min ildir yatıram fil qulağında,
Bu yollar hele çox baş aparacaq.
Bu xezan altında uyuyur ruhum,
Ne vaxtsa göyerib çıxmalıyam men.
Bir vaxt od oğrusu olubdu adım,

44 Dünyaya güneştek baxmalıyam men
45 Her şéyi tezeden başlayam gerek.

46 Deyişib ünvanım deyişib adım,
47 Deyişib, déyesen, yaxınım-yadım.
48 Qelbim yad ürekde donur, déyesen.
49 Adım bir dodaqda yanır, déyesen…
50 Qırıb ruhumdakı buz laylarını,
51 Könlüme, gözüme bahar gelecek
52 Dolanıb taléyin dolaylarını,
53 Alnıma yazılan o yar gelecek…
54 Yéter yağan qardan, qışdan giléyim,
55 Yollarıma yağan daşdan giléyim,
56 Her şéyi tezeden başlayam gerek.

23

01 **Araz Burda Üreklerden Axar Héy**
02 Ahım qalxıb bulud-bulud köç éyler,
03 Ağrı Dağda ildırımlar çaxar héy…
04 Bu serhedler isteyimi héç éyler
05 Üreyimde yağışlarım yağar héy…

06 Béş addımda sesim-ünüm yétmeyir,
07 Ha gédirem béş addım yol bitmeyir,
08 Tanrı niye bir möcüze étmeyir?
09 Bu qem bizi yandırar héy, yaxar héy.

10 Yurdum-yuvam paçalanıb bölünüb,
11 Ana dilim haçalanıb bölünüb,
12 Ürekler de parçalanıb bölünüb
13 Araz burda üreklerden axır héy.

14 Nese çatmır söhbetimde, sözümde,
15 Zara gelib döze bilmir dözüm de.
16 Yaşıl gözlü bir ümid var gözümde,
17 Kömür bextim, kömür gözüm baxar héy…

24

Ölemmerem
<<Üzün gülmür>> - déme mene,
Gülemmerem, gülemmerem.
Deryada neyim qalıbdır,
Bilemmerem, bilemmerem.

Düz yollarım tepe, dere,
Yıxılmışam néçe kere.
Arzum yélken açan yére
Gelemmerem, gelemmerem.

Yollar meni çapıb, soyub,
Döyülmekden gözüm doyub.
Béle derdi-seri qoyub
Ölemmerem, ölemmerem.

25

Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle

Bu géce ne yaman uzandı béle,
Göylere baxmaqdan qaraldı gözüm.
Bu géce ne yaman uzandı béle
Hardasan, ay seher, ay canım-gözüm?!

Ümidim oyaqdır, qulağı sesde,
Uçan xeyallara çata bilmirem,
Daş kimi yatırdım torpağın üste
İndi qu tükünde yata bilmirem.

Gözüm baxa-baxa axır ulduzlar,
Her ulduz bir talé, bir ömür-gündür…
Axıb yaxalardan çıxır ulduzlar,
Göy üzü, yér üzü düyün-düyündür…

Gözlerim géceye öyreşir daha,
Beyaz téllerimde açılır seher.
Baxa bileremmi gören sabaha?
Yaşamaq birteher, ölmek birteher.

Ulduz soyuqluğu qalıb gözümde,
Her şéyi bir rengde, bir biçimdedir.
Meni qınamayın kölgem üzümde,
Seherim, işığım öz içimdedir.

Géce adalara dönüb otaqlar,
Yuxular, duyğular en zerif şüşe.
Yarasa yuvası olub papaqlar,
Néce baxacaqlar sabah güneşe.

Qeriblik uyuyur dağ havasında,
Xınası göyerir daşının üste.
Qartallar devdenir öz yuvasında,
Uçur yapalaqlar başının üste.

Ay girib buluda şö’lesi sönüb,
Bağrı çatlayacaq İsaq-Musağın.
Bülbülün nalesi laylaya dönüb,
Şirindir yuxusu uşaq-muşağın.

Bu géce uzansa, uzansa bir az,
Qelbimdeki seher oyanacaqdır,
Ömür süreceyem öz işığımda,
Gécem qırmızıya boyanacaqdır.

38 Çekilse yolumdan géce-qaranlıq,
39 Néylerem eriyen sebre, dözüme?!
40 Qelbimin işığı yansa bir anlıq,
41 Düşmen kesilerem özüm özüme!
42 Bu géce ne yaman uzandı béle?

26

Bu Sulh Ölümdü

İzrail müstemlekecileri Felestin azadlıg herekatı başçıları ile sülh danışıgları keçirmek istemişler. Lakin redd cavabı almışlar.

Qezétlerden.

Meni qınamasın, éller, obalar,
Ağbirçek neneler, düşgün babalar.
Qoy menim boynuma bütün baballar
Dünyada neyim var bölüm-bölümdü,
Men sulh istemirem,
bu sulh ölümdü!

Kime yön çévirim, kime el açım,
Hele didergindi qardaşım, bacım.
Ölüb dirilmekdi daha elacım.
Döyüşüm dünyaya teze gelimdi,
Men sulh istemirem,
bu sulh ölümdü!

Zeherdi, tökülüb aşımın altda,
Uyuyan ilandı daşımın altda,
Tük yastıq kimidir başımın altda,
Qefesde oxuyan söz bülbülümdü.
Men sulh istemirem,
bu sulh ölümdü!

Kırmızı kederdi, o, şadlıq déyil,
Bir parça çörekdi, azadlıq déyil.
Xaraba könlümdü, abadlıq déyil,
Yanıb tükenmişem, qalan külümdü.
Men külün altında,
bu sulh ölümdü!

Manqurt papağıdı bu sülh başımda,
Gül açan ağacdı qarlı qışımda,
Menim torpağımda, menim daşımda
Qırılan méşemdi, solan gülümdü,
Men sulh istemirem,
bu sulh ölümdü!

Hanı öz tarixim, kimem, neçiyem?
Yérsizem, yurdsuzam, qulam, kiçiyem.
Özüm öz évimde kirayeçiyem
Mütilik, fağırlıq qardaş, zülümdü,
Men sulh istemirem,
bu sulh ölümdü!

38 Meni qınamasın, éller, obalar,
39 Ağbirçek neneler, düşgün babalar.
40 Qoy menim boynuma bütün baballar
41 Biçare vetenim bölüm-bölümdü:
42 Men sulh istemirem,
43 bu sulh ölümdü!

27

01 **Belke**
02 Od göyler oğludur - déyib babalar,
03 Doğub buludların şimşeklerinden.
04 Suyun da öz yéri, öz yatağı var,
05 Süzülür dağların eteklerinden.

06 Doğma ümmanlara qovuşsun déye
07 Yağışların yolu yére sarıdı.
08 Od yanır,
09 Alovu yükselir göye,
10 Belke
11 Bu, onların é'tibarıdır?

28

01 **Ay Bağban Hardasan**
02 Ay bağban, hardasan, varsansa ayıl:
03 Axı düz-dünyanı basıb bu ağac.
04 Öten buludları şişe kéçirdir
05 Bağın nefesini kesib bu ağac.

06 Qamarlayıb emir héy solu-sağı
07 Göyden buludları, yérden torpağı.
08 Birce an dinc durmur eli-ayağı,
09 Ömür boyu barsız, kasıb bu ağac.

10 Başının üstünden quşlar périkdi,
11 Ayağı altında nardı, erikdi,
12 Tenekler elinde yaşıl hörükdü,
13 Torpağı saçından asıb bu ağac.

14 Doğranır pöhreler burda biteli,
15 Bir polad baltadan yapışıb eli.
16 Adını démirem qara kölgeli
17 Yaşıl héykel kimi susub bu ağac.

29

Türk Oğlu Türkem Men

Salam, éy manqurt qardaşlar,
Qoyunlaşmış
Qurd qardaşlar,
Atın cılğı papaqları,
Qulaq asın bir an barı:

Göyden gelib eslim-soyum:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!
Güneş-mayam, bulud-suyum,
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Atam-Tanrı, anam-boz qurd,
Min adım var, yérim min yurd…
Tatar, Türkmen, Qırğız, Başqırd:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Süreyinden uzaq olan,
Öz içinde yasaq olan,
Teklenib yalquzaq olan:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Görmüşem her bir ağrını,
Sévmişem merdi-doğrunu.
<<Menem>> déyenin bağrını
Yaran Türk oğlu Türkem men!

Torpaq bize veten-ana,
Düşübdür min bir dastana.
Gündoğandan-günbatana
Saran Türk oğlu Türkem men!

Qürbet bildim bu alemi,
Sévdim onu ustad kimi.
Zamanı minib at kimi
Yoran Türk oğlu Türkem men!

Bir vaxt arzuma çatmışdım,
Cengin daşını atmışdım.
Fil qulağında yatmışdım
Duran Türk oğlu Türkem men!

39 Yadlaşıbdı bu kend-o kend
40 Altay, Tebriz, Kerkük, Derbend
41 Param-parça, böyle bend-bend
42 Viran Türk oğlu Türkem men!

43 Salam, éy manqurt qardaşlar!
44 Qoyunlaşan
45 Qurd qardaşlar!
46 Atın cılğı papaqları
47 Tanıyın bu dostu-yarı.

48 Bölünse de bir élimiz,
49 Yaşayır tanrı dilimiz!
50 Açaq, açaq gözümüzü,
51 Tanıyaq öz-özümüzü;
52 Déyek: <<Türk oğlu Türkem men!>

30

01 **Derdim Dünya Yaşındaymış**

Aşıq Elesgere

02 Ömrüm-günüm oldu talan,
03 Düşmenlerim yalan, yalan!
04 Heyatıma balta çalan
05 Ocağımın başındaymış.

06 Gör nelerdi, neler, varım,
07 Gözde çenim, başda qarım.
08 Qelbimdeki ağrılarım
09 Déme dünya yaşındaymış!

10 İsti-soyuq, şirin-acı
11 Hamsı birdi: qardaş-bacı.
12 Könlümünse éhtiyacı
13 Görmemişem, qarşımdaymış.

14 İslam-dinim, Türkay-adım.
15 Hicran-dostum, qem-ustadım.
16 Çox çalışıb-çabaladım,
17 Heyat da öz işindeymiş.

31

Ölüm

Bu heyat bir deryadır;
Bu deryanın dibinde
Üzürük balıq kimi,
Gezirik balıq kimi…
Bizden uzaqdakılar,
Gözden uzaqdakılar
Başımızın üstünde
Yaşayır xaliq kimi…

Yuxarıda xaliqler…
Aşağıda balıqlar…

Xaliqler qarmaq atır,
Balıqlar tora düşür…
Belke de ölüm budur?
Éh, ömür-gün ötüşür…

32

Sévgim Mene Qenim Oldu

Mene qalan ağrım-acım,
Sévgim mene qenim oldu…
Éşqim menim dar ağacım,
Sévgim mene qenim oldu.

Uçrumda biten velesdim,
Derin qatlara telesdim.
Qılınctek qınımı kesdim
Sévgim mene qenim oldu.

Sine gerdim tufanlara,
Ümid bağladım bahara.
Arzum meni çekdi dara,
Sévgim mene qenim oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GELİREM QARŞIMA ÇIXANIM YOXDU

33

Atama Mektub

Başım yad ellerde menim, ay dede,
Bağışla, yanına gele bilmirem.
Düşmüşem kemende, çıxılmaz oda;
Ağlaya bilmirem, güle bilmirem.

Görmürem dövremde qohum-qardaşı
Götüre yolumdan qayanı, daşı.
Üreyime axır gözümün yaşı,
Gözümün yaşını sile bilmirem.

Ne déyim bu zalım vaxta-zamana?
Her şéy bürünübdür çene, dumana.
Sığınıb qalmışam baxta-gümana,
Yaşaya bilmirem, öle bilmirem.

34

Bu Gün Bayramındır

Bu gün bayramındır,
oturmuşum tek,
Fikrim peren-peren…
Düşünürem, meni anan varmı gören?
Éh, senden başqa kim var, kim olacaq?
Bilirem…
Elimde bir qedeh qem,
Sağlığına çekirem başıma
Mestem:
Qabağımda
Bir çimdik duz,
Bir dilim quru çörek…
Sağ ol, ana! Bayramın mübarek!
Bu gün bayramındır…
Sağlığına bade qaldırıram,
Elimde bir qedeh qem,
Gözümün-könlümün seni kem…
Gözünün, könlünün meni kem…
Bilirem…
Barmaqlarımı yandırır
Papiros kötüyüm.
Özüm özüme tuşlanmışam.
Zamanın elindedir tetiyim.
Fikirlerim derbeder.
Helelik, bu qeder…

35

Hesret Yağışı

Qeriblik bürüyüb cığırı-izi,
Köçübdü göllerin sonası, yoxdu.
Bağların saralıb-solub benizi.
Éle bil menimtek anası yoxdu.

Tutulub göylerin qaşı-qabağı,
Elleri qoynunda qalıbdı dağlar.
Méşenin çaylara yağan yarpağı
Hesret mektubudu, oxuyan ağlar.

Budaqlar, göylere hayqıran eller,
Méşeler virane şeherdi, Allah!
Qayalar dibinde titreşen güller
Qarıyan qızlardı-qeherdi, Allah!

Tek ağac anammı, hesret qarımı,
Qebirden boy véren sedadı belke?
Tökülen yarpaqlar göz yaşlarımı,
Göz yaşı içinde adadı belke?

Hava nemişkendi, cığır sürüşken,
Palıdlar odlara qalanıb gédir…
Seherler döşleri çulğalayan çen
Baharın ruhudu, dolanıb gédir…

Ağarır dağların saqqalı, bığı,
Qayalar dayanıb deyanet kimi.
Göy tala-baharın iten yaylığı,
Duman ütü çekir emanet kimi…

Çaylar yavaşıyıb, sular durulub,
Ayrılıq neğmesi çalır bulaqlar.
Éle bil vaxt susub, zaman yorulub,
Éle bil çağırır meni uzaqlar…

36

Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün

Nola dönüb uşaq olam birce gün
O çağlarım bir de döne, gele, of…
Dizin-dizin imekleyem, yıxılam.
Anam yéne göz yaşımı sile, of…

Quzuları sübh-obaşdan haylayam
Deryaz alıb çemen boyu laylayam
Ulaqları alıqlayam, taylayam,
Üst-başımdan yovşan etri gele, of…

Harda qaldı o insafsız, çağlaya;
Yéne gelib gözlerimi bağlaya.
Hörüyüne el vuranda ağlaya,
Sonra qaçıb gülümsüne, güle, of…

Men gécikdim, o yamanca telesdi,
Köçüb gétdi, üreyimde tél esdi…
İsteyime béle qara yél esdi,
Urcah oldum bir zeherli dile, of…

Çox öyündüm qelbimdeki dözümnen,
Ağ bayraqtek yaş elendi gözümden.
Böyüdükce aralandım özümden
Axır düşdüm bu delisov séle, of…

Bu heyatdı: her addımı yarışdı,
Arzularım taléyimle barışdı.
Yaşamağa başım éle qarışdı,
Ömrü-günü yaman vérdim yéle, of…

37

Daha

Gözleme yolumu, gözleme, anam,
Başdaşını öpen ayazam daha.
Coşub-çağlamayır deli séllerim,
Sengiyib düşmüşem, ay azam daha.

Beyaz güller açıb qara saçımda,
Deli qasırğalar esir içimde.
Durna hesreti var köçhaköçümde,
Uzaqda saralan payızam daha.

Yandım bir nadanın fitne-fé'linde,
Ocaqlar çatıldı her an bélimde.
Dinib-danışmadım naşı elinde,
Daşlara çırpılan bir sazam daha.

38

Gelirem, Qarşıma Çıxanım Yoxdu

Sen vardın,
Dünyada ne idi derdim,
Sen yoxsan
Bir kimse hayana gelmir.
Sen vardın
Çoxuna <<ana>> déyerdim
Sen yoxsan
Dilime <<ay ana>> gelmir.

Gelmişem yad kimi, uzaq kimiyem,
Otura bilmirem, dura bilmirem.
Özüm öz évimde qonaq kimiyem,
Elimi bir işe vura bilmirem.

Éle bil bu yuva déyilmiş menim
Gelirem, qarşıma çıxanım, hanı?
Dönürem, arxamca el éyleyenim,
Şalıyla gözünü sıxanım hanı?

Bu évin-éşiyin güneşi, ana
Dönerdik başına héy seher-axşam.
Sen yoxsan çekilib here bir yana,
Éle bil quyuya atılan daşam.

Gelirem yad kimi, uzaq kimiyem,
Erkle qapımızı aça bilmirem.
Doğulduğum évde qonaq kimiyem,
Daha qanadlanıb uça bilmirem.

Éle bil qeribem,
Bu év de qürbet!
Hanı gelişime açılan qollar?
Gözümde intizar, qelbimde hesret
Meni qebristana aparır yollar…

Senin ayrılığın qeddimi eyir,
Mezarın önünde tükenib sözüm.
Men dönüb gédirem
Oğlum gözleyir,
Sen döne bilmirsen
Gelerem özüm…

37 Sen vardın,
38 Dünyada ne idi derdim,
39 Sen yoxsan
40 Bir kimse hayana gelmir.
41 Sen vardın çoxuna <<ana>> déyerdim
42 Sen yoxsan
43 Dilime <<ay ana>> gelmir…

39

01 **Anamı Düşünerken**
02 Qeriblik, sensizlik alar üstümü,
03 Üreyim kövreler, qaynayar, çağlar…
04 Buludlar bacandan çıxan tüstümü?
05 Başımın üstünde hönkürer, ağlar…

40

01 **Éşit Ne Déyirem**
02 Éşit, ne déyirem, ay qoca dedem,
03 Temennalı çörek ne ağı imiş.
04 Mene can-can déyen dostum, hemdemim,
05 Sen déme amansız bir yağı imiş.

06 Ömrümde gah duman, gah çen görmüşem.
07 Dünyanı gah qemgin, gah şen görmüşem.
08 Ayılıb saçımı den-den görmüşem.
09 Ağ saçlar pis günün sorağı imiş.

10 Men uddum-uduzdum bu sert yarışda,
11 Üşüdüm baharda, isindim qışda.
12 Anlayıb gördüm ki, dost da tanış da
13 Birce yaxşı günün ortağı imiş.

14 O yurddan-yuvadan düşmüşem uzaq,
15 Gün geler, çekiler bu qar, bu sazaq.
16 Senin buxarında alışan ocaq
17 Menim üreyimin çırağı imiş.

41

Atadan Anadan Uzaq

Atadan, anadan uzaq,
Qardaşdan, bacıdan uzaq
Anam, men kime lazımam?
İçim yanar, çölüm sazaq,
Gel burda bir çuxur qazaq
Anam, men kime lazımam?

Ayrı düşdüm budağımdan,
Öz yurdumdan, yatağımdan.
Neye deyer dédiyin - <<can>>
Anam, men kime lazımam?

Çapılmışam, talanmışam,
Yad budağa calanmışam.
Calaq é'tibarsız olar,
Anam, men kime lazımam?

Dad étmeye sözümmü var,
Yüyürmeye dizimmi var.
Boylanmağa gözümmü var,
Daha mende dözümmü var,
Anam, men kime lazımam?

42

<<Keremi>>nin Dédiklerinden

Bu göyün altında, yérin üstünde,
Menim bu dünyada kimim var, ana.
Gözüm gördükleri her an qesdimde,
Menim bu dünyada kimim var, ana…

Taléyin sehrası yandırdı meni,
Men sınan déyildim, sındırdı meni.
Éşqim ayaqlara éndirdi meni
Menim bu dünyada kimim var, ana…

Susmadı heyatla ömrün savaşı,
Üzümde qurudu gözümün yaşı.
İtirdim, itirdim yarı, yoldaşı
Daha bu dünyada kimim var, ana…

Deryalar qoynunda qalan gemim var,
Könlümün hemdemi öz elemim var.
Bir sazım, bir qelbim, bir qelemim var
Daha bu dünyada kimim var, ana…

Ömrümde-günümde hederem daha,
Başdan-ayağadek kederem daha.
Qelbimi götürüb géderem daha,
Menim bu düyada kimim var, ana…

43

Géce Düşünceleri

Güneş qürub éder, ayaq açar şer,
Görünmez torpağın könül hemdemi.
Tebiet éle bil qara géyiner,
Gözleyer güneşi sehere kimi.

Geler yuxularda ümidlere çen,
Kiminse ömründe bir il ötüşer.
Göyler ulduz-ulduz yanar qüsseden,
Göz yaşı çiçeyin üzüne düşer.

Sükut kéşik çeker çemene, çöle,
Uyuyar dağ-dere, yatar élatlar.
Ulduzlar xelveti göz éyler güle,
Heyadan qönçenin dodağı çatlar.

Gülümser qönçeler, gören fikri ne?
Bülbülün neğmesi çağlar, yükseler.
Ses düşer gécenin qeribliyine,
Bir şair tezeden dünyaya geler.

Baxar buludlardan ay xumar-xumar,
Géceler dünyanın gözü-könlü tox.
Hardasa anadil yéne oxuyar
<< - Hardasan?>>
<< - Burdayam!>>
<< - Tapmadınmı?>>
<< - Yox!>>

Güneş qürub éder, ayaq açar şer,
Görünmez torpağın könül hemdemi.
Tebiet éle bil qara géyiner.
Gözleyer güneşi sehere kimi.

44

Daş Méşe

Buranın sükutu qulaq batırır,
Ay aman, béle de sükut olarmı?
Fikrimi dağıdır, sebrimi qırır,
Ürek béle yérde sakit olarmı?

Bu yérler dağılmış bir şeher kimi,
Mehelle-mehelle, ocaq-ocaqdır.
Oğulsan sen indi düşün alemi,
Burda uzaq-yaxın,
Yaxın-uzaqdır…

Saatım éle bil yérinde sayır,
Hanı bes quşların sesi, sorağı?
Bilmirem evveli hardan başlayır,
Buradır dünyanın qurtaracağı.

Daşlara baxıram boyumdan uca,
Neheng şamlardımı?
Belke sönübdü.
Daşlar alay-alay, qocadan qoca…
Yoxsa bir ordumu, daşa dönübdü?

Her mezar tarixdir, neler söyleyir,
Her daş bir arzudu, bir eldi belke?
Günbezler erlerin debilqesidir,
Qoyublar üstüne, dikeldi belke.

Burda her addımın qulağı sesde,
Daşlar yazılıbdı, qaralanıbdı.
Daşlar éle susub qebirler üste,
Sanki qaravulda sıralanıbdı.

Ölenler daş olub qalxıb ayağa,
Ayrılıq onları yandırıb-yaxıb.
İnsan basdırıblar qara torpağa,
Qaya vüqarları göyerib çıxıb.

Buranın sükutu qulaq batırır,
Ay aman, béle de sükut olarmı?
Fikrimi dağıdır, sebrimi qırır,
Ürek béle yérde sakit olarmı?

45

Payız

Başlayıb quşların köçhaköç demi,
Méşeye bir sarı xebermi geldi?..
Éle bil modabaz gözeller kimi
Salxım söyüdlerin saçı gödeldi…

Oxuyur hesretle çinar éle bil,
Nese bir giléy var dodaqlarında.
Belke, düşünürem yuvalar déyil.
Boş béşik yéllenir budaqlarında.

Zile köklenibdi sanki ağaclar,
Méşeler qorxulu neğme olubdur
Soyuqmu deyibdir, yoxsa ki, ne var,
Güneşin benizi béle solubdur?

Quşlar bulud-bulud uçdular göye,
Bir xeber getirdi şimal küleyi.
Hardasa qar düşdü dağa, dereye,
Üşüdü aranda payız çiçeyi.

Dolama dağ yolu aşırımların
Asılıb çiyninden héybesi teki.
Yol üste vüqarla duran çınarın
Yuvalar başında méyvesi teki…

Qedrini bilmedik bir vaxt payızın,
O aylar, o iller bir xeyal olub.
Menimle gizlenpaç oynayan qızın
Bu payız yanında dilim lal olub.

Dağlar ağ yapıncı géyir eynine,
Mağara soyuqdur, kaha soyuqdur.
Anam yün şalını salar çiynine:
-Hardasan, ay bala, daha soyuqdur…

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SENDEN UZAQLARDA SARI YARPAĞAM

46

01 **Nola Çata O Dilbere**
02 Nola çata o dilbere
03 Sözüm, ay bulud, ay bulud!
04 Ağlar qalıb senin kimi
05 Gözüm, ay bulud, ay bulud!

06 Yandım oda, gündüz, géce,
07 Dönük çıxdı o gizlice.
08 Bu hesrete söyle néce
09 Dözüm, ay bulud, ay bulud?

10 Al meni de dé - qonağım,
11 Gör hardadı gülyanağım.
12 Başı üste dolub yağım
13 Özüm, ay bulud, ay bulud!

47

Menden Uzaqdasan

Menden uzaqdasan,
Burda qar yağır,
Gören néyneyirsen menden uzaqda…
Qulağın seslense, adımı çağır
Burda üşüyürem isti otaqda.

Her yan bir rengdedi,
Başında ağ tac,
Qara ile ağı gel indi ayır.
Heyetde boynunu eyen bir ağac
Uzaqdan ağ donda sene oxşayır.

Her teref ağarıb
Yaxşı da pis de.
Gören ne paltardı géyib tebiet?
Bulud çiçekleyib başının üste,
Göylere derdini déyib tebiet…

Arzular atlana, hesret dağlana,
Ömür-gün uzana, yaş ötüşmeye…
Qar yağa,
Hicranın yolu bağlana;
Bir de aralığa gelib düşmeye!

Bağrımın başını göynetdin yéne,
Uzun ayrılıqdan yar küsen déyil.
Baharı mektuba qoy, yolla mene,
Mektubun gelmese, qar kesen déyil…

Menden uzaqdasan,
Burda qar yağır,
Gören néyneyirsen menden uzaqda…
Qulağın seslense, adımı çağır
Burda üşüyürem isti otaqda…

48

Orda Bir Söyüd Gördüm

Orda bir söyüd gördüm,
Télleri onunkitek.
Bir qulac kenmed idi;
Birce hime bend idi,
Yamanca kövrek idi,
Héyif, héyif, tek idi…

Orda bir söyüd gördüm,
Télini yélleyirdi.
Éle héy oxuyurdu,
Bilmirem ne déyirdi…

Orda bir söyüd gördüm,
Tutulmuşdu dilleri,
Saralmışdı télleri…

Orda bir söyüd gördüm,
Télleri onunkitek…
Yamanca kövrek idi:
Héyif, héyif, tek idi!
Yollara boylanırdı,
Alışırdı, yanırdı.
Belke o idi yalqız?
Ax, ay payız, ay payız!..

49

O Günden

Baxdım gözlerine,
Coşub çay kimi
Yanımdan acıqlı, hirsli ötüşdün;
Özünden xebersiz, menden xebersiz
Géce penceremden düşen ay kimi
Süzülüb gözümden könlüme düşdün.

O günden alışıb yandım éle bil,
Ovundum tarımla-neğmeqarımla.
Be’zen oğrun-oğrun elimle déyil,
Döydüm qapınızı baxışlarımla.

Açdım üreyimi, qelbimin simi
Titredi. <<Yox>> - déye durdun qesdime.
Qelbimde doğulan körpe éşqimi
Hicrana beleyib atdın üstüme.

Qovuşdum hesrete o günden béle,
Donub gözlerimde, üreyimde qem.
Tek seni itirmek bes déyil hele,
Azıb gözlerinin qaranlığında
Özüm özümü de tapa bilmirem.

50

Dünyanı Qınama

Sen indi hardasan, gören hardasan,
İndi düşüremmi senin yadına?
Bilsem men qışdayam, sen bahardasan,
Donnam, el açmaram senin oduna!

Var-dövlet, şan-şöhret seninçün yazdı,
Gözünde göy maşın göy çiçek kimi…
Téléfon zengleri en xoş avazdı,
Destek ellerinde kepenek kimi…

Gizli nisgilin var bebeklerinde,
Gözlerin qaynamır, gözlerin gülmür…
Sen gözel çiçeksen naşı elinde,
Hele indiyedek etrini bilmir.

Niye giléylisen özün özünden,
Senin ki yolunu duman almayıb.
Bir gile yaş kimi düşdün gözümden,
Gériye dönmeye güman qalmayıb…

Küseyen olubsan sen uşaq kimi,
Özün öz gözünde qara işıqsan!
Büllur qablar kimi, çilçıraq kimi,
O éve adice bir yaraşıqsan.

Hesedle baxardın özün-özüne,
Bextin qarasına neler déyirsen…
Dünya görünmürdü dünen gözüne,
Bu gün bes dünyadan ne isteyirsen?!

51

Hörükler

Biz ki, and içmişdim ilk éşqimize,
Qelbimiz bir vurar, bir de yanardı.
Xelveti durardıq be’zen üz-üze,
Téllerin şé’rimde misralanardı.

Baxardı arxanca anam da herden,
Gelecek gelinle öyünerdi o.
Qara hörükleri görende be’zen
Genclik hesretile déyinerdi o.

Qonşuyduq, yadlığı itireceydik,
Arzular, dilekler ürekde söndü.
Aradan çeperi götüreceydik;
Hörükler kesildi, çepere döndü.

Anam da deyişib nese éle bil,
Qoy qızlar düşünsün bunları barı.
Men éle bilirem hörükler déyil,
Kesildi éşqimin ilk cığırları,

Ay kéçer, il kéçer, yaşar mehebbet,
Qelbimi yandırar, yaxar hörükler.
Sen mene hesretsen, men sene hesret,
Aradan Araztek axar hörükler.

Dostumun Ağrıları Silsilesinden

52

Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq

Köksümde sağalmaz bir yarasan sen,
Meni qebre kimi izleyeceksen.
Köksümde bir leke, bir qarasan sen,
Sirrini hamıdan gizleyeceksen.

Arxadan vurulan bir bıçaq kimi
Ruhuma qaranlıq getireceksen.
Men sene oyuncaq, sen uşaq kimi
Meni birdefelik itireceksen.

Daha sağalmağa güman qalmayıb,
Gériye dönmeye yolumuz varmı?
Biz ne sayıbmışıq, sayan ki sayıb,
Qarşıda görünen çiçekmi, qarmı?

Bir zaman anamın vérdiyi üzük
İndi barmağında ilana dönüb.
Qovuşub, ayrılan çehlimik, izik,
Öten aylar-iller yalana dönüb.

Daha tanımışıq biz özümüzü,
Her yanda üzüne yollar açıqdı.
Éle bilirsen ki, bu dünya üzü
Mene qaranlıqdı, sene işıqdı?

Saplandın köksüme bir bıçaq kimi,
Bir düşün, bir düşün, gör néyledin sen.
Qelbimde uyuyan mehebbetini
Özün öz elinle mehv éyledin sen.

İndi qovuşmayan polad yollarıq,
Axı yol gelmişik oddan küledek.
İki balamız var: néçe ki varıq,
Aparaq onları bir menziledek.

53

Seni İtirdim

Dédim, ayrılığa döze bilmerem,
Axır ki, qelbimde dözümü tapdım.
Bu menden olmadı, özünden oldu
Arxanca sepilen izimi tapdım.

Dédim, ay insafsız, béle qaynama,
Sévgime gel deyme, odla oynama;
Axır ki, daş atdın könül aynama,
Ayaqlara düşen sözümü tapdım.

Günleri payıza dönen, saralan,
Bu men déyildimmi, dédin: aralan.
Senin ellerinle sönen, qaralan
Ocağımı tapdım, közümü tapdım.

Meni anlamadın, bu derd böyükdü,
Taléyin éşqimin gözünü tökdü.
Hesretin tüstüsü saçıma çökdü,
Men seni itirdim, özümü tapdım.

54

Héç Vaxt Béle Yanmamışdım

Héç vaxt béle yanmamışdım,
Sen yandırdın!
Héç vaxt béle donmamışdım,
Sen dondurdun!
Héç vaxt béle alçalmamış,
énmemişdim,
Sen éndirdin!
Bu dünyanı
Héç vaxt béle duymamışdım,
qanmamışdım,
Sen qandırdın!
Sağ ol! Sağ ol!

55

Men Seni Tezeden Séve Bilmerem

Barışaq déyirsen, nolar, barışaq,
Bizi tanıyan var; dost var, düşmen var.
Nolar, milyonlara biz de qarışaq;
Sorma: <<Gözlerinde yénemi çen var?>>
Men seni tezeden séve bilmerem.

Gécikmiş qayğıdır méhrin, qılığın,
Qara saçlarımın ağı olmusan.
Ağrı yığın-yığın, dağ yığın-yığın,
Ömrüme-günüme yağı olmusan.
Men seni tezeden séve bilmerem.

Basılmış torpağam, qurtarmış işem,
Seninçün gécikmiş baharam indi.
Özümü özümde defn éylemişem,
Ayaq üste gezen mezaram indi;
Men seni tezeden séve bilmerem.

Hanı, senden ötrü qaynar gözüm yox,
Könlünü inleden şé'rim, sözüm yox!
Gériye yol varmı, hanı, üzüm yox…
Kime yön çévirim, üz tutum kime?
Neyi isteyirsen vérim, amandı:
Mehebbet isteme, sévgi isteme,
Men seni tezeden séve bilmerem.

56

Mene İnanma

Burax xeyalımı, zalım balası,
Çıx gét üreyimden, aman günüdür.
Éşqim, mehebbetim yatır div kimi,
Hissimin, duyğumun yaman günüdür.

Onsuz da üreyim küsüb, usanıb,
Onu yuvasından qopara billem.
Senin gözlerinde alışıb-yanıb,
Évime soyuqluq apara billem.

Şirin dil acıyam, xoş üz möhtacı,
Qaynar baxışlarla besleme meni.
Düşübdür başımdan mehebbet tacı,
Bir de <<şah>> olmağa sesleme meni.

Sen deli deryasan, inanma mene,
Coşqun dalğalardan bézib géderem.
Meni sinen üste atıb-tutarsan,
Sahibsiz qayıqtek üzüb géderem.

Xeyalın könlümü yandırıb-yaxıb,
İterem mehebbet yağışlarında.
Deli sularından salamat çıxıb
Bataram oğlumun göz yaşlarında…

Burax xeyalımı, zalım balası,
Çıx gét üreyimden, aman günüdür.
Éşqim, mehebbetim yatır div kimi,
Hissimin, duyğumun yaman günüdür.

57

Of, Of

Vagifsayağı

Éle baxdı o ayüzlü, üzüme
Qelbim oldu para-para, of, of, of!
Bir ah çekdim, ahım meni yandırdı,
El çatmadı o gülzara of, of, of!

Ay üzünde heyası var, arı var,
Sinesinde köynek dolu narı var.
Gözlerinden anladım ki, yarı var,
Bu derdimi déyim hara, of, of, of!

Héç bilmirem éşqim qaragünlümü,
Ya qedemim bed haraylı, ünlümü?
O insafsız bu yaralı könlümü
Baxışıyla çekdi dara, of, of, of!

Çox déyibler bu iş haqda günahdı,
Yarı varsa, söz ummaq da günahdı!
Gözelliye göz yummaq da günahdı,
Qismet olub keklik sara, of, of, of!

58

Hayanda Sen Varsan

Daha meni gezme, meni arama,
Qar gelir, Lelesiz Kerememburda.
Melhem olammazsan könül yarama,
Hayanda sen varsan,
men yoxam orda…

Canımı almısan, quru kölgeyem,
Ruhum kéşik çekir qaralan yurda.
Éle qarayığval, bedbext ölkeyem,
Göylerden daş yağır,
sen yoxsan orda…

Acıma ömrüme yağan qarıma,
Söylenme qaramca: <<Hardasan, harda?!>>
Gelme oğrun-oğrun yuxularıma,
Hayanda sen varsan,
men yoxam orda…

59

Heyat Mehebbetdi

Üreyim qaralan ocaq kimiydi,
Birce baxışınla alışdı yéne.
Çökmüşdü ruhuma payız sükutu,
Dünyam dalğalandı, qarışdı yéne.

Qayıtdı sévincim, ahım-amanım,
Dikeldi qebirden ölmüş gümanım.
Çekildi göyümden çenim, dumanım,
İten ulduzlarım sayrışdı yéne.

Éşqim qetre-qetre gelib gözümden,
Atmışdım biryolluq onu sözümden.
Sévmişdim, küsmüşdüm özüm özümden,
Üreyim duyğumla barışdı yéne.

Könlümde bayramdı, bu ne büsatdı?
Bir cüt qara gözün meni oyatdı:
Harda gözellik var, éşq var, heyatdı,
Heyat mehebbetdi, yarışdı yéne…

Mavi Dünyam Silsilesinden

60

Mavi Mavi
Göyler kimi başım üste
Mene gülme mavi-mavi.
Bağrımda xalı toxuyub
Vurdun ilme mavi-mavi.

Men xudadan çağlayanam,
Öz-özümü dağlayanam.
Men içime ağlayanam
Gözüm silme mavi-mavi.

Bu éşq senin xetan déyil,
Tufanlarda batan déyil,
Bildim, elim çatan déyil
Yaxın gelme mavi-mavi.

Menim üçün mavi göysen:
Men torpağam, mavi göy, sen.
Axır meni bir gün duysan,
Ölmüş bilme mavi-mavi.

61

Yolumuz Goradı Zalım
Adın mavi ola-ola,
Gözlerin qaradı, zalım.
Yandım, qara téllerini
Külekler daradı, zalım.

Dustağam, yolu bağlıyam,
Dağ çekme, çetin ağlıyam.
Onsuz da sinedağlıyam,
Üreyim yaradı, zalım.

Mene melhem olammazsan,
Menle déyib gülemmezsen,
Derdin menle bölemmezsen
Yolumuz goradı, zalım!

62

Ağlama Könül Ağlama
O gözelin ne günahı?
Ağlama, könlüm, ağlama!
Unut bu amanı-ahı,
Ağlama, könlüm, ağlama!

O, mavi göy, sen torpaqsan,
Xezan döymüş bir yarpaqsan.
Öz éşqinde bil ki haqsan,
Ağlama, könlüm, ağlama!

Ne vaxtdır ki, gülmür üzün,
Qarışıb gécen, gündüzün.
Hicrandı söhbetin sözün.
Ağlama, könlüm, ağlama!

O sene könül bağlamaz,
Seni yadında saxlamaz.
Qelbi yoxmuş, o ağlamaz:
Ağlama, könlüm, ağlama!

63

Sen Derdlisen Men Derdliyem
Sen derdlisen, men derdliyem:
Derdimizi bölek, zalım.
Bu sévgini öldürmeyek:
Gel bir yola gelek, zalım.

İller kéçir, gün azalıb,
Bülbül küsüb, bağ sozalıb.
Ağlamaq bizemi qalıb?
Bir yol biz de gülek, zalım.

Baxmayaq hefteye, aya,
Aramızdan axan çaya.
Ya birge gelek dünyaya,
Ya bir yérde ölek, zalım.

64

Héyif

Vaxtı kéçir, derilmeyir
Héyif o nardan, o nardan!
Dostuna pay vérilmeyir,
Héyif o bardan, o bardan!

Ağ sinemi, qarmı, ayır:
Ruzgar döyür, vaxt korlayır.
Yéyilmeyirse, xarlayır
Héyif o qardan, o qardan!

Qara bulud ötüşmeyir,
Arzu, ümid yétişmeyir.
Dodaqlara şéh düşmeyir,
Héyif o yardan, o yardan!

65

Néce Kéçir Ömrün Günün

Néce kéçir ömrün-günün,
Men çekeni bilirsenmi?
Güldüyümüz anlar üçün
Ağlayırmı, gülürsenmi?

Qış gelib qapını alıb,
Qara téline den salıb.
İndi üreyin yuxalıb
Men déyene gelirsenmi?

İtirdik çehlimi, izi,
Dumanlar aldatdı bizi.
Bölemmedik derdimizi,
Öz-özünle bölürsenmi?

Dağ darıxar, bil ki, çensiz;
Qan ağlayar gül çemensiz
Déyirdin: ölerem sensiz,
Men ölürem, ölürsenmi?

66

O Qız

Cütbayraq tek <<cüt xencer>> in bağrıma taxıb
Varlığımı feth éyleyib baxaydı o qız.
Seherleri güneş kimi köksümden çıxıb
Axşamları üreyimde yaxaydı o qız.

67

Bu Da Bir Behanedi

O qız dürdü, incidi,
Könlümün sévincidi.
Sévdim onu, incidi,
Bağrım şane-şanedi.

Oğrun-oğrun süzer héy,
Üreyimi üzer héy,
Menden kenar gezer héy,
Bu da bir behanedi.

Çiçekdi bağça-bağı,
Dinc durmur el-ayağı.
Sinemin çarpaz dağı
O qızdan nişanedi.

68

Xatırla Meni

Ne vaxt ki qezadı, düşsem yadına
Bilsem darıxırsan, qaçıb gelerem.
Oda tut qelbimi, hesret oduna
Simurq quşu olub uçub gelerem.

Ne vaxt ki, qezadı, düşsem yadına
Oxu bu neğmemi vaxtın var iken.
Senin ünvanına, senin adına
Taléyin yazdığı bir mektubam men.

Oxu, bir mektubam senin adına
Yox éyle qelbimden qemi, qubarı.
Oxu, beyenmesen yandır oduna
Saxla xatiretek külümü barı.

Yandır, qoy bilim ki, yoxdu gülşenim,
Sonradan ağlama sen için-için.
Saxla xatiretek gülümü menim,
Düşmenin gözüne üfürmek üçün.

Başına qaxınclar tökülen zaman,
Ömrün kerpic-kerpic sökülen zaman,
Saçına ağ téller ekilen zaman
Xatırla meni.

Saxla ümidimi gereyin ollam,
Bilsem üreksizsen, üreyin ollam
Ac qalsan bir parça çöreyin ollam
Xatırla meni.

Bacı tenesinden qorunmaq üçün,
Nadan nefesinden qorunmaq üçün,
Bir yad hevesinden qorunmaq üçün
Xatırla meni.

Ne vaxt ki qezadı, düşsem yadına
Bilsem darıxırsan qaçıb gelerem.
Oda tut qelbimi, hesret oduna
Simurq quşu olub, uçub gelerem
Xatırla meni.

69

Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan

Ömrün o tayından aşıb gelmişem,
Çıxın qabağıma görüşek indi.
Qayğılar elinden qaçıb gelmişem
Çıxın yollarıma barışaq indi
Ay ağ çiçeklerim, ağ çiçeklerim.

Baxıram ömrümün gündoğanına,
Qovardım men sizi kepenek kimi.
Anam qışqırardı - yıxarsınız ha?
Kimse götürerdi téz qucağına,
Alıb elinizi ağ çiçek kimi
Baxıb üzünüze gülümseyerdim
Ay ağ çiçeklerim, ağ çiçeklerim.

Anama baxanda batardım qeme,
Eller düyün-düyün, ellikden çıxıb,
Orda neler… neler… boran, qar, yağış…
Çiçek ellerini anam
Sen déme
Bizim ağ günlere bağışlayıbmış.

O vaxt elinizde <<elifba>> idim.
Menimçün ezizdi qolumdan tutan.
İl ötdü bir defe ne ise dédim,
Yéne o elleri tutmaq istedim,
Küsdünüz…
Çıxmışdım elifbalıqdan.

Hayana gétdiniz düzü bilmirem,
Nağıllı, dünyamız uçdu o günden.
Kéçdi aylar, iller…
Sizi bilmirem,
Mense arzuların tutdum elinden.

Dédiler çiçekler çinarlaşıblar,
Geldim kölgesinde dincelem,
Dayan!
Bu nedir, qoymayın yanır bir çinar!
Éhéy, kimdir orda ocaq qalayan!
Éhéy, kimdir orda ocaq qalayan!

70

Menmi Günahkâram, Senmi Günahkâr

Bu néce sévdadı, néce mö’cüze?
Özüm öz öhdemden gele bilmirem.
Bu gündüz - mö’cüze, géce - mö’cüze,
Yaşaya bilmirem, öle bilmirem.
Ömrüme géciken ilk baharmısan,
Yağan çiçekmisen, yağan qarmısan?
Yollar ayrıcında qalmışam naçar,
Menmi günahkâram, senmi günahkâr?

Şamama tağında saralıb gédir,
Payızı qınama, payız néylesin?
Ömür bağçamızı qar alıb gédir,
Bu évli-uşaqlı yalqız néylesin?
Qeriblik duyulur doğma sözümde.
Eksini görürler iki gözümde.
Seni itirmişem,
yoxam özüm de…
Désem ki, özümü özüme qaytar,
Menmi günahkâram, senmi günahkâr?

Néyleyim, bu ömür talé payıdı,
Saçıma yağan qar eriyen déyil…
Hesret aramızda Araz çayıdı,
Milyon il axsa da quruyan déyil.
Déyerdin:
Elçatmaz dağsan, deresen.
Éh, neler çekmedin mene göre sen.
Bir zaman çağırdın milyon kere sen…
Arxada hesret var, qarşıda qubar,
Menmi günahkâram, senmi günahkâr?!

71

Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha

Sévdim gözlerini, düşdüm günaha,
Ömrüme-günüme sen qenim oldun.
Men senin en yaxın dostunam daha,
Sen menim ne yaman düşmenim oldun!

Sévgi serhedleri gizli kéçildi,
Çen-duman çekildi, yol-iz séçildi.
Gizlinde hemişe zemim biçildi,
Aşkarda gördüm ki, hemdemim oldun.

Meni héy ateşe, oda qaladın,
Çıxmadı yadımdan, çıxmadı adın,
Néynim, vüsalınla menim olmadın,
Deli hesretinle sen menim oldun.

72

Kéçerem Qırmızı İşıqda Bir Gün

Sen qırmızı donda, alov dilimi,
Alemi yandırıb-yaxarsan, gülüm.
Qaynar baxışların güneş sélimi?
Dünyama güneştek baxırsan, gülüm.

Sen qırmızı donda, qezebli sultan,
Baxıram hesretle qara qul kimi.
Bir anda édersen qanıma qeltan,
Yağar göz yaşlarım gümüş pul kimi.

Sen qırmızı donda, qırmızı bayraq,
Qaşların, gözlerin, ayım, ulduzum.
Sen qırmızı donda qızıl bir çıraq,
Eriyer nurunda qem-keder buzum.

Sen qırmızı donda, qırmızı işıq,
Yolumda yanarsan kéçe bilmerem.
Her yan çen-dumandı, her yan qarışıq,
Bir özge boyandı séçe bilmerem…

Bir gün şairliyim vurar başıma,
Yığıb yollarından gümüş pulları,
Çağırıb bir yére qara qulları,
Götürüb géderem qızıl çırağı.
O aylı-ulduzlu qızıl bayrağı,
Énderib başıma güneş sélini
Derib qoxlayaram alov gülünü,
Kéçerem qırmızı işıqda bir gün…

73

Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam

Senden uzaqlarda soyuq torpağam,
Hesretin ömrüme yağır qar kimi.
Rüzgarın elinde sarı yarpağam,
Uçaram, ruhuma dünya dar kimi.

Menden uzaqlarda yaşıl qönçesen,
Vurnuxur dövrende şéyda bülbüller.
Senden uzaqlarda heyat duman-çen,
İçimde yanğınlar, saçımda küller…

Senden uzaqlarda beledçim ölüm
Géciken qayğısan, ahsan, nalesen…
Senden uzaqlarda yaşamaq zülüm,
Menden uzaqlarda yanan lalesen…

74

Gét

Arxanca gelmeyim incidir seni,
Arxanca gelmerem, gét, arxayın gét…
Derdinden ölmeyim incidir seni,
Derdinden ölmerem, gét, arxayın gét…

BEŞİNCİ BÖLÜM: POÉMALAR

75

Ayxanın Sualları

(Lirik Poéma)

I

Göyde ne var,
Yérde ne var?
Orda ne var,
Burda ne var?
O niye ağ;
Bu, qaradı,
Bu rengleri kim yaradıb?
Sual yağır yağış kimi,
Sual bitir qamış kimi,
Her qamışda yüz zurna var:
Her sual yüz zurna çalır.
Bu havalar, bu oyunlar,
Nağılları yada salır…

Sual yağır yağış kimi…
Sual bitir qamış kimi…
Bu suallar yağışında
islanıram,
Bu suallar yağışında
men yanıram.
Oğlum topa tutur meni,
Bu döyüşde udur meni:
Babam déyir - gözüm çendi,
Gözde de çen olurmu?
SSRİ… Azerbaycan…
İki veten olurmu?

Paytaxtımız Moskvasa
Bakı nedir?
Veten, iki
Paytaxt, iki
İki nedir?
Belke éle bu qiymetdir,
Qiyametdir?
Bax, biz kimik?
On béş ölke
On béş paytaxt
Sovét xalqı
Birik, cemik.
Babam herden mene déyir:
<<Kişi iki dilli olmaz!>>
On béş dilli xalq olarmı?

42 On béş dilli kişi varmı?

43 Sual yağır yağış kimi,
44 Sual bitir qamış kimi.
45 Her qamışda yüz zurna var.
46 Her qamışın kölgesinde
47 Yuxu gören
48 Yüz xorna var…

II

49 - Azadlıq nedir ata?
50 - Éle yol gédir, oğlum.
51 - Azadlıq kimdir, ata?
52 - Bir ağlı kemdir, oğlum.
53 - Axı o ne axtarır?
54 - Onu itiren kesi.
55 Bizim içimizdedi
56 Azadlığın kölgesi…
57 - Yéri-yurdu haradır?
58 - Zülmet dolu zindanlar.
59 - Onu kim qurtaracaq?
60 - Bu ölümler, bu qanlar…
61 Ölüm, nağıldı, sirrdi:
62 İnsan azadlığını
63 Duyan günden itirdi…

76

Nağıl
Biri vardı,
Biri yoxdu,,,
Tanrının keremi çoxdu…
İnsan tanrı kölgesinde,
İnsan tanrı yanındaydı.
Bu dünyaya gelmemişdi,
Azadlığı betnindeydi,
canındaydı.
İnsan tanrı dergahında,
yanındaydı.
Xoşbextliyi betnindeydi
canındaydı…
Bu dünyaya gelmemişdi.
O bir defe ağlamamış,
gülmemişdi.
Azadlığı, xoşbextliyi,
betnindeydi,
Ölüm onu tanımırdı,
İnsan hele ölmemişdi.
İnsan tanrı dergahında,
yanındaydı.
Azadlığı betnindeydi
canındaydı.
Göyün yéddi qatındaydı,
Tanrının göy atındaydı.
Her qayğıdan uzaq idi,
Saqqallı bir uşaq idi.
Yémek derdi,
içmek derdi,
Gezmek derdi.
uçmaq derdi,
Sévgi derdi,
övlad derdi,
Şöhret derdi,
bir ad derdi,
Torpaq derdi,
veten derdi,
<<Men-men>> derdi yox idi…
Qelbi, nefsi tox idi…

Ay dolandı, iller kéçdi,
Tanrının göy atı üstde
İnsan néçe göy adladı,
Yér adladı,
Yollar kéçdi,
Éller kéçdi…

Bir gün gördü
sancır qarnı,
köksü yanır.
Gözlerinde
Göy fırlanır,
Yér fırlanır.
Ne ise démek isteyir,
Ne ise yémek isteyir.
Her sirri bilmek isteyir.
Ağlamaq, gülmek isteyir.
Doğulmaq, ölmek isteyir.
Bu istekler üreyinde
Düyünlenir ağrı-ağrı.
Tanrıya ağ olmaq üçün
Sancır qarnı,
yanır bağrı.
Éle bil eli gicişir
Neyise boğmaq isteyir.
Éle bil qurmaq, yaratmaq,
Éle bil doğmaq isteyir.

Sebri-qerarı kesilib…
İsmeti-arı kesilib…
Talayıb-çapmaq isteyir.
Üreyinden kéçenleri
Arayıb tapmaq isteyir.
Ömür-gün yapmaq isteyir.

Tanrı gördü:
İnsan daha
Bu dergahda qala bilmez.
O oynayan havaları
Bundan sonra çala bilmez.
Arzuları üreyinde
Göyerir bir ağac kimi.
İçinde yatan azadlıq
Gelir dünyaya
Ac kimi…

77

****

01 Çox ağrı-acıdan sonra
02 İnsan doğdu azadlığı.
03 Ayaq tutub yérimemiş
04 Saldı qanun kemendine
05 Boğdu onu azadlığı…
06 Yollarına çovğun, qar tek
07 Yağdı, yağdı azadlığı…

08 Gördü daha içi boşdu,
09 Üreyinde bir boşluq var.
10 İçinde yoxdu azadlıq,
11 Oturub orda qem-qubar.
12 Anladıqca öz suçunu,
13 Doldurmaq üçün içini
14 Tanrıya év yapdı insan.
15 Her gün göylere el açıb,
16 Bir teskinlik tapdı insan…

****

17 İnsan balasından qabaq
18 Doğdu azadlığını…
19 Balası belaya döndü
20 Boğdu öz balasını
21 Boğdu azadlığını…

78

III

01 Xoşbextlik nedir, ata
02 Görmüsenmi sen onu?
03 Ağdımı, qaradımı,
04 Nécedi boy-buxunu?
05 Belke yémeli şéydi,
06 Dadı nécedir onun?
07 Belke puldu-dövletdi,
08 Mükafatdı, şöhretdi,
09 Adı nécedir onun?
10 Sudumu, güneşdimi,
11 Oddumu, ateşdimi?
12 Évdimi, vetendimi,
13 Babamın gözündeki
14 Dumandımı, çendimi?
15 Déyirler ki, xoşbext az,
16 Bedbext çoxdu dünyada.
17 Belke éle adı var
18 Özü yoxdu dünyada?
19 Xoşbextlik nedir ata?!

79

01 Lövhe
02 Saçları perişan, dalğın bir cavan
03 Dolanır şeheri bir kölge kimi.
04 İşi yox, pulu yox, olacağı yox
05 Virane, yiyesiz bir ölke kimi…

06 Herden yazıq-yazıq boylanır göye,
07 Éle bil canı var nefesi yoxdu.
08 Penah getirmeye, üz çévirmeye
09 Bu derya şeherde bir kesi yoxdu.

10 Hara gétdiyini özü de bilmir,
11 İnsan denizinde adadı sanki.
12 Hamıdan küsübdü,
13 danışmır, gülmür
14 Yiyesiz bir ruhdu, sedadı sanki,

15 Ne gördü, ne oldu, dayandı birden,
16 Güldü qaşqabağı, birteher oldu.
17 O qem deryasında qerq olmuş iken
18 Éle bil bir anlıq bextever oldu.

19 Vécine déyildi şeherin küyü,
20 Uzanıb lezzetle yatırdı bir it.
21 Qolları üstünde bir cüt küçüyü
22 Yorğunluq gölünde batırdı bir it.

23 Balalar bilmirdi kötek sirrini,
24 Qayğısı bir méhr, bir qarın idi.
25 Sökürdü ananın bal döşlerini,
26 Éle bil bu dünya onların idi.

27 Ana ağuşunda xumarlanırdı,
28 Hele qulaqları kesilmemişdi.
29 Hele oxşanırdı, tumarlanırdı,
30 Hele quyruqları qısılmamışdı.

31 Deli küleklerle dolanan oğlan
32 Bu méhrin, qılığın esiri idi.
33 Herden fikir-xeyal alırdı onu:
34 Sanırdı küçüyün, o, biri idi.

35 Şirin xeyallardan ayılan kimi,
36 Elinden çıxırdı bextiyarlığı.
37 Yadına düşürdü kederi, qemi,
38 Yéne başlayırdı dünya darlığı.

39 Birden buludları qaynadı, axdı,
40 Qopdu üreyinden min feryad, min ah.
41 Zavallı itlere hesedle baxdı:
42 <<Néce de xoşbextdi bu küçük, Allah!!!>>

80

IV

Ana dili kitabında
Oxuyuram:
Köle idi babalar,
Köle idi qız-gelinler,
Köle idi obalar…
Kasıblar işleyirmiş
Birce parça çörek üçün.
Tamarzıymış
Arzu üçün, dilek üçün…
Adamlar axşamadek
Elleşirmiş qul kimi.
Torpağa alın teri
Elenirmiş pul kimi…
Varlılar yoxsulları
İstismar éleyirmiş.
Onlara gén dünyanı
Déyir, dar éleyirmiş.

İndi varlı yoxdumu?
İndi yoxsul yoxdumu?
İndi köle yoxdumu?
İndi bes qul yoxdumu?..

Qonşunun béş otağı,
Qarajı, <<Volqa>>sı var.
Bizimki niye yoxdu?
Sahilde güllü bağı,
Eyninde <<layka>>sı var
Bizimki niye yoxdu?
Kendde yéne adamlar
Elleşirler qul kimi.
Torpağa alın teri
Axır gümüş pul kimi.

İndi meni başa sal:
Köle nedir?
Bilmirem…
Elini yélleyirsen.
Béle nedir?
Bilmirem…

39 Bu kasıblar, fağırlar,
40 Bu üreyi yağırlar,
41 Haqqı oğurlananlar,
42 Nahaq yére yananlar,
43 Köle déyil,
44 Bes nedir?

45 Bu kemende düşenler,
46 Söz ürekde bişenler,
47 Yada yalaq olanlar,
48 Ruhu calaq olanlar
49 Köle déyil,
50 Bes nedir?

51 Bu dövletli, pullular,
52 Yadlar üçün çullular,
53 Öz-özünü öyenler,
54 Öz-özünü döyenler,
55 Köle déyil,
56 Bes nedir?

57 Bu üreyi yoxsullar,
58 Çinli-rütbeli qullar,
59 Qoyunlaşan bu qurdlar,
60 Bu diplomlu manqurdlar,
61 Köle déyil,
62 Bes nedir?

63 Bu başdakı başsızlar,
64 Ürekleri daşlaşan
65 Bu gözleri yaşsızlar,
66 Tarixini dananlar,
67 Özünü unudanlar,
68 Özgelere yananlar,
69 Köle déyil,
70 Bes nedir?

71 Pula, mala susayıb
72 Xalqı zelil édenler,
73 Xalqı nerdivan bilib
74 Ucuz şöhret güdenler,
75 Bu korquyu gödenler
76 Köle déyil,
77 Bes nedir?..

81

****

01 İnsan bilse, köledir,
02 Alemi qata biler.
03 Köleliyi paltartek
04 Soyunub ata biler.

05 İnsan bilse delidi,
06 Dönüb ağıllanar da.
07 Eger bilse gerekdir,
08 Su alışıb yanar da…

09 İnsan bilse köledir,
10 Alemi qata biler.
11 Şahların, xaqanların
12 Sonuna çata biler.

13 Duymur köleliyini,
14 Sanır ki, heyat budur.
15 Acığını, kinini
16 Çéyneyib baltek udur.

17 Anlamayır zavallı,
18 Azadlıq kelmesini.
19 Özüne şeref bilir,
20 Süpürgesi elinde
21 Yıxılıb ölmesini.

22 İnsan bilse köledir,
23 Felekleri dağlayar.
24 Başına hava geler,
25 Güle-güle ağlayar…

82

V

01 Ölüm nedir, ay ata,
02 Niye ölür insanlar?
03 Ölüm nedir, ay ata,
04 Onu kim duyub anlar?

05 Onun rengi nécedir,
06 Eli-ayağı varmı?
07 Yéyib içdiyi nedir
08 Burnu, qulağı varmı?

09 Hansı dilde danışır,
10 Kimdir ata-anası?
11 İlk defe bu dünyaya
12 Omu getirib yası?

13 Cavanmı, qocadırmı,
14 Düşübmü saçına den?
15 Ölüm senden güclüdü,
16 Ya sen ondan güclüsen?

17 İnsanı öldürmeyi
18 Men ona bildirerem!
19 Sen darıxma ay ata,
20 Sen darıxma böyüyüb,
21 Ölümü öldürerem!..

83

****

01 Haçandı yatırdıq qefletde,
02 Yatanı qaldırdı şehidler.
03 Düşmenler héyretde, dehşetde,
04 Dostları güldürdü şehidler.

05 Kişitek gülmeyin sirrini,
06 Kişitek ölmeyin sirrini,
07 Tezeden
08 Dünyaya gelmeyin sirrini
09 Aleme bildirdi şehidler.

10 Büründü qerenfil güllere,
11 Yayıldı dillerden dillere.
12 Birliyi gösterib éllere
13 Qan olub göl durdu şehidler.

14 Torpağın altında o susub,
15 Démeki sehv édib, uduzub.
16 İçinde qorxunu qorxuzub
17 Ölümü öldürdü şehidler…

84

VI

01 Serhed nedir, ay ata,
02 Aralığa çekibler?
03 Tikanlı direkleri
04 Sıra ile ekibler?

05 Niye obalar éller
06 Böyle bölüm-bölümdü?
07 Quş da kéçe bilmeyir
08 Kéçse qandı-ölümdü…

09 Niye Xudaferinden.
10 Bir yol kéçe bilmirik?
11 Arazın sularından
12 Niye içe bilmirik?

13 Kim bölüb yurdumuzu,
14 Yatıbmı qoç Koroğlu?
15 Niye geze bilmirik
16 İzmiri, İstanbulu?

17 Burda sovét ordusu
18 Qoruyur serhedleri:
19 <<Düşmenler>> kéçemmesin
20 Bereleri bendleri.

21 Şeherde tanklar gezir,
22 Şeherde serhedmi var?
23 Her obada bir bölük
24 Her yérde serhedmi var.

25 Bu tanklar, éle bil ki,
26 Bizi bizden qoruyur.
27 Bu çölleri, düzleri
28 Élimizden qoruyur…

29 Uşaqlar oğrun-oğrun,
30 Baxırlar boynuburuq…
31 Bu tanklar bizimdise,
32 Niye ondan qorxuruq?

33 Her addımda yoxlanış,
34 Her döngede <<Dayan>>, <<Dur>>.
35 Bu esgerler bilmirem
36 Bizi kimden qoruyur?

37 Oğrunu milis tutur,
38 Bilmirem doğrudurmu?
39 Hamı milisden qorxur,
40 Bes hamı oğrudurmu?

41 Bu ordular kim üçün,
42 Bu serhed ne üçündür?
43 Her yan çitek-çitekdir,
44 Her yan düyün-düyündür…

85

VII

01 Ata, ata, ay ata,
02 Niye titreyib esir
03 Çıraqların kölgesi?

04 Ata, ata, ay ata,
05 Söyle, üze bilirmi
06 Mayakların kölgesi?

07 Ata, ata, ay ata,
08 Niye qırmızı olmur
09 Bayraqların kölgesi?

10 Sual yağır yağış kimi…
11 Sual bitir qamış kimi…
12 Her qamışda yüz zurna var
13 Her havada gel gör ne var:
14 Bir tövlede yaşayammır
15 Qurd, quzu…
16 Qara xallı İskenderin
17 Buynuzu var, buynuzu!..

86

01 YALAN

02 **Qanlı Géce**
03 Gécelerin birinde
04 Her yan qana boyandı,
05 Alem yata bilmedi,
06 Yuxusundan oyandı.
07 O géce dalğalanıb,
08 Çalxandı derya kimi.
09 Çoxlarının yadında
10 Qalıb bir röya kimi…

11 Qalxdı aclar, çılpaqlar,
12 Barıt kimi alışdı.
13 Qalxıb yéridi <<haqlar>>,
14 Ayaqlandı <<nahaqlar>>,
15 Dünya deydi, qarışdı…

16 O géce çırpınırdı,
17 Qaynayırdı o géce.
18 Alışırdı, yanırdı
19 Vulkanlı torpaq kimi
20 Oynayırdı o géce.

21 <<Ura!>> sedalarından
22 Küçeler titreyirdi.
23 Bu dehşete, vehşete
24 Felekler baş eyirdi.

25 Deste-deste adamlar
26 Vurnuxur, qaçışırdı.
27 Bu küçe o küçeyle
28 Döyüşür, atışırdı.

29 Axan qanlar gécenin
30 Méri, ağası idi.
31 Qıvrılırdı o géce,
32 Qovrulurdu o géce
33 Nése doğası idi…

34 <<- Düşmeni gördün, öldür,
35 Öldür sorğu-sualsız!
36 Öldür körpesinedek
37 Yaşayaq qéylü-qalsız!>>

Öldürmek bir haqq idi
Qırmaq - yaşamaq idi.
Ölen kim…
Öldüren kim…
Bu sirleri bilen kim…

Qan su yérine axdı,
Géce ağrı çekirdi…
Géce hamile idi,
Néce ağrı çekirdi!

<<Xalq düşmeni>> dédiler
Varlılara o géce.
Qoşuldu bu axına
Her avara o géce.

Qaranlıqda atılan
Gülleler bir ömürdü.
Bir anlıq ümid kimi
Alışırdı, sönürdü…

Azadlıq bextiyarlıq
Hele dumanlı idi…
Gelecek xoş günlerin
Elleri qanlı idi.

Natiqler kürsülerde
Alışırdı, yanırdı.
Başından tüstü qalxır,
Sözü alovlanırdı.

Déyirdiler: <<Bu géce
Bir ağ seher doğacaq
O seher öz nurile
Zülmetleri boğacaq.

Ne quldar olacaqdır,
Ne de bil qul dünyada.
Ne varlı olacaqdı,
Ne de yoxsul dünyada.

Béş barmağın béşi de
Bir boyda olmalıdı.
Kiçik barmaq böyükden
Qisasın almalıdı.

Varlıları dünyadan
Kürüyüb atacağıq.
Sabahdan süd gölünde.
Dincelib yatacağıq.

Dövran bizim olmalı,
İş bizim olmalıdır.
Şişlik bizim olmalı,
Şiş bizim olmalıdır>>.

Bu sözden sonra sanki
İldırımlar çaxırdı.
Néçe ulduz doğurdu,
Néçe ulduz axırdı.

İllerle qurulanlar
Sökülürdü bu géce.
İnam-é'tiqad göye
Çekilirdi bu géce.

<<Dünya bizim olacaq>>
Dédikce daşırdılar.
Axır ki, bir binanı
Dévirib aşırdılar…

Qan su yérine axdı,
Géce ağrı çekirdi.
Géce hamile idi:
Néce ağrı çekirdi!..

87

Qırmızı Seher

Hava barıt qoxulu,
Her yan qan deniziydi.
Seher alayuxulu,
Bir solğun beniziydi.

Bir masanın başında
Oturub béş-on nefer.
Géceni tehlil édib,
Yéni plan çekirler.
Qızışır mübahise,
Yaman girirler behse.
Saf-çürük éleyirler
İrelini-gérini.
Be'zen olur, éle bil
Yéyirler bir-birini.

Arabir yumuruqlar
Masaya döyeclenir.
Aralıq deniz kimi
Gah qalxıb, gah da énir.

Biri déyir: <<Bu géce
Yaman amansız olduq.
Uçurduq her bir şéyi,
Dinsiz-imansız olduq!..>>

Biri déyir: << - Yox cenab,
Qırmasaq qırılarıq!
Kéçmişin iliyini
Vurmasaq, vurularıq!>>

Biri déyir: << - Yox canım,
Yanır dinim-imanım.
Yaxşı, biz bu padşahın
Évini yağmaladıq.
Özünü gülleledik,
Adını damğaladıq.
Béşikde körpesinin
Axı neydi günahı?
Günahsız axan qanın
Bizi tutacaq ahı!..>>

Biri coşur: << - Dayanın!
Menem düşmene qenim!
Ancaq icaze vérin,
Men sizden şübhelenim!

42 Yoxsa düşmenimizin
43 Vekilisen?
44 Danış bir.
45 Kulaka canı yanır
46 Düzü çox qeribedir!..>>

47 - Éle lap dünenecen
48 Böyük hümanizmden
49 Déyen sen déyildinmi?
50 Bütün impériyaları
51 Söyen sen déyildinmi?

52 - Dünene göre sağ ol
53 Gel bu günden danışaq!
54 Gözel yaddaşın varmış,
55 Ancaq uşaqsan, uşaq!
56 Siyaset başqa şéydi.
57 Ağa déyiler qara.
58 Biz seni unutmarıq.
59 Sen de o körpe kimi…
60 Ahın qoca dağlara!

61 - Heqiqet qalib geldi.
62 Hanı bizim heqiqet?
63 Yoxsa bunlar yalandı?
64 Dehşet! İlahi, dehşet!

65 Bu heqiqet uğrunda
66 Hamı qoşuldu bize.
67 Qardaş qırğını saldıq
68 Doğmaca évimize.
69 Néce qaça bilerik
70 Déyin, haqq sözümüzden?
71 Dédik, azad olarıq
72 Barı öz-özümüzden…
73 Yoxsa bunlar hamısı
74 Sadece bir oyundur?!

75 - Sen sus!
76 Saqqallı uşaq!
77 Bu xalq ki var - qoyundur.
78 Elinde göy ot tutub
79 Hara gétse, gelecek.
80 Vérme, dé ki, senindi,
81 Öl dédinmi, ölecek.

Kütle bir deli atdır,
Cilovlamaq gerekdir.
Şıllaq atsa, ovlamaq,
Yox, tovlamaq gerekdir!

- Dostlar, çox aşıb daşdıq,
Metlebden uzaqlaşdıq:
<<Avropanın jandarmı>>
Démişik ordumuza.
<<Xalqlar hebsxanası>>
Démişik yurdumuza.
Daha köhneliklerin
Dağılıbdır binası
Bu günden qurmalıyıq
<<Xalqlar yataqxanası>>

Hebsxanadan çıxıb
Yataqxanada qalmaq.
Bir parça çörek tapıb,
Rahatça nefes almaq
Hamıya xoş gelecek.
Hamı bayram édecek,
Sévinecek, gülecek…

Her kesin öz otağı,
Qapısı, penceresi,
Öz arvadı-uşağı…
İsteyende gelecek,
İsteyende gédecek.
Hamı da bir-birine
Göz qoyacaq, güdecek.
Bir dehlize çıxacaq
Hamı her seher axşam,
Birge bayram, éhtişam…

Torpaqları paylayaq,
Qoy ekib-bécersinler.
Pambıq ekib, bağ salıb,
Alma, üzüm dersinler.

Onların ellerinde
Yaxşı mehsul olacaq.
Tüklendikce özleri
Bir-birini yolacaq.

121 Çünki biz varlıların
122 Dalınca daş atmışıq.
123 Mala-dövlete qarşı
124 Hamını oyatmışıq.

125 Kimse qartal da olsa,
126 Uça bilmeyecekdir
127 Bizim <<yataqxana>>dan
128 Qaça bilmeyecekdir.

129 Uçmaq isteyenleri
130 Özümüz yolacağıq,
131 Evvelki yuvasına
132 Hebse alacağıq.

133 Hamı azad olacaq,
134 Könüller şad olacaq.
135 Yataqxanada qalmaq
136 Böyük imdad olacaq…

88

Günortaya Yaxın

<< - Alın a!
Yana-yana
qalın a!
Çıxdım hebsxanadan!
Éle bil ki
indice
doğulmuşam
anadan.
Su bizim,
torpaq bizim,
Göy bizim,
qurşaq bizim.
Daha menim
öz évim,
öz qapım,
açarım var.
İnnen béle
démerem
nisgilim
qubarım var>> -
Déyerek cavan şair
Unutmuşdu özünü.
Sonsuz pilleken kimi
Düzürdü her sözünü
Sévincinden az qala
Üreyi dayanırdı.
İlhamı qanadlanır,
Köksü sanki yanırdı.

<<Azadam -
şadam!>> déyib
Az qala bağırırdı,
Fikrinde zencirleri
Parçalayıb qırırdı.

<<Azadam>> - déyib
yolun
Gédirdi ortasıyla
Baş-başa xoşbeht idi
Öz azad dünyasıyla.

Kéçerek küçelerden,
Ayrılıb doğma yérden
Éle bil ki, uçurdu.
Gözlerinde gülürdü,

Qelbinde oxuyurdu.
Qayıdıb öz évine,
O sévine-sévine;
Öz doğma qapısını
Açdı öz açarıyla,
Böyük ixtiyar ile…

Baxdı boz divarlara
Qırmızı döşemeye.
Açdı köhne dolabı
Bir şéy yoxdu yémeye…

Baxdı qan iyi gelir
Otağın havasından.
Yéne ağrılar kéçdi
Belalı qafasından.

Döşemeni éle bil
Qan ile boyayıblar.
<<Burda çox oğulları
Divara dayayıblar:
Taq-taraq!
Qalib geldi
haqq!>>

Qulağına kiminse
Doldu deli feryadı.
O darıxdı,
karıxdı,
Pénceyini çıxartdı,
Asmağa yér tapmadı…

Götürüb boz divara,
Bir mıx çaldı,
elbeel
Qapı döyüldü.
- Gel-gel!

Qapıdan iki nefer
Girdi çox ağır-ağır.
Gördü bu qonaqların
Üzünden zeher yağır.

80 - Kéçin, kéçin eyleşin,
81 Biriniz çarpayıda,
82 Biriniz bu stulda.
83 Bir az kasıbçılıqdı,
84 Bizim xoş günlerimiz
85 Hele yol gelir yolda…
86 Oturdular:
87 - <<Haqq>>danıq.
88 Şair, nécedir qelem?
89 - <<Haqq>>dan?
90 Lap gözel oldu!
91 Men sizden giléyliyem.
92 - Niye?
93 - Baxın bu döşemeye.
94 Döşemeni, tavanı
95 Qanla boyayarlarmı?
96 Her yan qıpqırmızıdır,
97 Bunun me'nası varmı?

98 - Şair, ayıbdı size,
99 Bu qan qardaş qanıdı.
100 Bizim qanlı bayrağı
101 Bütün dünya tanıdı…

102 Tökülen qanlar seni
103 Azadlığa çıxartdı.
104 Év vérdi, éşik vérdi,
105 Qaniçen celladları
106 Silib-süpürüb atdı…

107 Güneş seher çıxanda
108 Üfüqlerde - qızıl qan!
109 Güneş de qansız çıxmır,
110 Sen indi her şé'rinde
111 Bu qandan yazmalısan.

112 Adımız qırmızıdı,
113 Sözümüz qırmızıdı.
114 Kül altında gizlenen
115 Közümüz qırmızıdı…
116 İndi bildin nedir qan?
117 Niye qıpqırmızıdı
118 Bu döşeme, bu tavan?

119 İndi kéçek metlebe,
120 Döyüş asandı génden.
121 He…
122 Sen bizden giléylisen,

123 Qonşular ise senden.
124 - Qonşu?
125 Yox ola bilmez!
126 Hansı?
127 - Hamısı: aşağı, sol, sağ.
128 Biri déyir: asta gez.
129 Biri déyir: qışqırma!
130 Biri: déyir divara
131 Bu uzunda mıx vurma…
132 - Yox-yox!
133 Bu ola bilmez!
134 Néce ye'ni asta gez?!
135 Qışqırma…
136 Divarlara mıx vurma!...

137 Bu döşeme, bu tavan,
138 Bu pencere, bu éyvan,
139 Bu dörd divar menimdi.
140 Bu dörd divar içinde
141 Her ixtiyar menimdi…

142 - Dayan, malçişka, dayan!
143 Bu döşeme, bu tavan,
144 Dövrendeki dörd divar,
145 <<Menim>> dédiyin ne var-
146 Birdefelik onu bil
147 Tekce seninki déyil.
148 - Bes kimindi?
149 - Hamının!
150 - Neyi <<haqq>> oldu bunun?
151 - <<Haqq>>dan danışma, dayan.
152 Atıb namus-arını,
153 Mıx çalıb korlayırsan
154 Qonşunun divarını.

155 Déyirler: <<yériyende
156 Sanki qulyabanıdı.>>
157 Bil ki senin döşemen
158 Qonşunun tavanıdı!
159 Sübhedek lampan yanır,
160 Bir an sesin kesilmir.
161 Şübheden, seksekeden
162 Qonşular yata bilmir.

163 - Démeli menim évim
164 Döşemesiz, tavansız,
165 Divarsızmış
166 men ise
167 Olmalıymışam cansız…
168 Ağac kimi, daş kimi,
169 Rüzgara yoldaş kimi…
170 Bu ne gün, néce halet…
171 Budurmu <<haqq>>, <<edalet>>?!

172 - Dayan, malçişka, dayan,
173 <<Haqq>>dır bu tökülen qan!
174 Haqq odur - inanasan.

175 <<Haqq>> dédiler Allah'a.
176 O haqqa inandılar.
177 Olmayan <<haqq>> yolunda
178 Çox odlara yandılar.

179 O göyde, bizse yérde,
180 Mezlumların ahıyıq.
181 Yanırıq éyni derde,
182 Biz yérin Allahıyıq…

183 - Évim var, tavanı yox,
184 Sabaha gümanı yox.
185 Divarsız, döşemesiz
186 Bir ahı-amanı yox…
187 Düzü lap tapmacadı,
188 Nedir bu évin adı?..

189 - Bura yataqxanadı.
190 <<Menim>> kelmesinden qorx!
191 Hamının her şéyi var;
192 Her kesin héç neyi yox!

193 - Axı, biz ki, qan töküb
194 Çıxmışıq azadlığa.
195 Yénemi biz hesretik
196 Yére, göye, işığa?
197 Yénemi biz hesretik
198 İxtiyara, isteye?!
199 Yénemi haqq-edalet
200 Çekildi, Allah, göye?!

201 Sabah burdan baş alıb
202 Géderem bir méşeye.
203 Orda bir koma tikib

Tüpürerem her şéye…
Bu <<haqqlar>> yalan imiş,
Bu dünya talan imiş!

- Siyasi sehv éleme,
Şair, ayıl yuxudan.
Siyaset başqa şéydi,
Birdefelik bunu qan.
Seni bu söze göre
Bilirsen ne döyerdim?!
Xalqın düşmeni kimi
Burda gülleleyerdim!

Qalıb çürümekdense,
Dünya talan yaxşıdı
Acı heqiqetdense,
Şirin yalan yaxşıdı!

Bu acı yalanları
Bal kimi yazan gerek!
Bu yuxu dövlet-varı
<<Haqq>> kimi yozan gerek!
Qur'an da şé'rledi,
Millet ona inandı.
Şé'r, bir mö'cüzedi
Şé'r dindi, imandı.

Qollarını çırmala…
Bizim heqiqetden yaz!
Bir bayraq altındakı
Azad, xoşbext firavan
Yüz bir min milletden yaz!

Yoxsa işin fenadır,
Başını ekecekler.
Yoxsa seni reng kimi
Divara çekecekler.
Biz gédirik,
fikirleş,
Ağlını yığ başına.
Su calama aşına…
Onlar gétdi,
otaqda
Bir şair, bir de sükut:
<<Dünyaya geldiyini
Unut, üreyim, unut!

Néce xoş günler vardı,

Qışdan sonra bahardı,
Kimler gelib apardı?
Unut, üreyim, unut…

Derdden dikelen dağam,
Öz içimde dustağam.
Aldanmışam ve’dlere
Saqqallı bir uşağam
Unut, üreyim, unut!>>

Biçare öz özüyle
Danışdı deli kimi,
Sonra baxıb güzgüye
Güldü gülmeli kimi:

<<Dünen alışıb yanan
Bir tonqalın külüyük.
Ayaq üste dolanan
Dirigözlü ölüyük
Göyden daş ele, Allah!
Bir quruca nefesdir
Menim dövletim varım…
Néce azadam, çatmır
Özüme ixtiyarım,
Göyden daş ele, Allah!

Üzlere güle-güle
Ve’dler ayırdı bizi.
Hansı ümidler ile
Qırdıq bir-birimizi
Göyden daş ele, Allah!

Gör néce de ömrümü
Vérdim bada, ilahi!
Men niye yaşayıram
Bu dünyada, ilahi?!>>

Biçare öz-özüyle
Danışdı deli kimi.
Baxıb özü özüne
Güldü, gülmeli kimi:

<<Bedbext şair, sen kimsen?
Sen aldanmış yétimsen.
Yérin yox, otağın yox!
Yurdun yox, torpağın yox!
Söyle kimsen, neçisen!
He, özün öz évinde
Teze kirayeçisen!>>
Sonra çıxdı otaqdan,
Çıxdı başı dumanlı,
Baxdı, hamı günahkar,
Hamının eli qanlı…

Héç kese yovuşmadı,
Sanki dünya boş idi.
Kéçenler adam déyil
Qaya idi, daş idi…
Yol boyu salamlaşıb,
Qoluna da girdiler.
Çox hal-ehval tutdular;
Çox suallar vérdiler.

Onun fikrinde qanlar.
Aldanışlar yanırdı.
Bu adamlar içinde
Özünü tenha bilib
Üreyi bulanırdı.

- Şair, ne olub yéne,
Yéne qerq olub gemin?!
Rengin-rufun saralıb,
Yiyesiz qalıb zemin?!

Xeyalın qanadlanır
Yéne qemler içinde.
Bilmirem, ne tapmısan.
Bu sitemler içinde?!
Çöreyin var, suyun var,
Qapı-bacan, öyün var.
Başımızın üstünde
Haqq-edalet bayrağı.
Bu bayraq vérdi bize
Yéri-göyü, torpağı.

Axı ne olub sene?
Çıxaq bu qem-qubardan!
Unudaq qışı-qarı,
Söhbet açaq bahardan.
Şair köksün ötürüb

Onlara baxdı-baxdı…
Gördü bu yazıqların
Hamısı éle uşaqdı.

Dédi: canım qardaşlar,
Éy igidler, erenler
Mene ağıl vérenler,
Bir tapmaca déyim tapın.

Qazan bizim -
xörek yox!
Tekne bizim -
çörek yox!
Év bizim -
divarı yox!
Bağ bizimdi -
barı yox!
Arı bizim -
balı yox!
Kol bizimdi -
gülü yox!
Qala bizim -
yolu yox!
Ocaq bizim -
közü yox!
Biri bizim -
yüzü yox!
Beraberlik, azadlıq:
Sözü bizim -
özü yox!

İgidlerim,
Tapın görüm!

Göz -
Yalan.
Söz -
Yalan.
Eyri -
Yalan!
Düz -
Yalan.
Xörek -
Yalan.
Çörek -
Yalan.
Divar -
Yalan.

Var -
Yalan.
Yol -
Yalan.
Axıb géden
Ömür - yalan!
İl - yalan!
İgidlerim!
Tapın görüm!

Hamı susdu.
Kimi qorxdu…
Kimi pusdu…
- Biz béle démemişdik
Biz yalan yémemişdik!

Éşitdiyimiz bu ses,
Aldığımız her nefes.
Bu obalar, bu éller,
Bu méşeler, bu çöller.
Bu dağlar, bu dereler,
Bu zerrin menzereler.
Bu kendler, bu şeherler,
Bu çadralı kederler,
Belke éle men özüm,
Yazdığım şé'rim, sözüm
Yalandı!
Yalan!
Yalan!
Alına!
Yana-yana
Qalına!
<<Memleketi-Rey satıram
ay alan!
Hamı çaşıb el çaldı
Sonra da üstlerini
Bir qara sükut aldı.
Şair ayrılıb gétdi
Hara gétsin, hara var?
<<Her yanda ağ yalanlar,
Her yanda bir yara var…>>

Qayıtdı öz évine,
Gah ağlaya-ağlaya,
Gah sévine-sévine…
Açdı qapını
Her yan
Divar,

döşeme,
tavan
Yéne qıpqırmızı qan…
Yéne qan iyi gelir
Otağın havasından.
Baxdı yad divarlara,
Baxdı bir qonaq kimi.
Baxdı ki, vurduğu mıx
Göyerib budaq kimi.

Gördü döşeme tavan
Éle bil bir az şişib.
O göyeren budaqdan
Divarlara çat düşüb…

Dönüb yaşıl budağı
Öpüb bağrına basdı.
Sonra péncek qarışıq
Özünü ondan asdı…

Şair yaşıl budaqda
Yéllendi bayraq kimi.
Yaşıl bir yuxu gördü
Yalançı uşaq kimi.
Gördü ağır dağların,
Ağrı-ağrı dağların
Başına qar elenir,
Gördü bu yér üzüne
Yamyaşıl nur elenir.
Dünya yaşıla dönür…
Sarı işıqlar sönür…
Ay eyri qılınc kimi
Géceni biçib tökür.
Qoşub qem kotanını
Yaşıl gözlü bir qoca
Qoca dünyanı sökür.
Yaşıl gözlü, ay üzlü,
Ay saçlı bir gözel de
Yaşıl-yaşıl ağlayır…
Göz yaşı bulaq kimi
Yaşıl-yaşıl çağlayır…

Qırmızı yataqxana
Birden dönür tendire.
Bir yaşıl alov düşür
O asılan kendire.

Eli baltalı <<haqq>>lar
Kesir şiv budaqları,
Axtarır otaqları.
Palçıqla malalayır
Divardakı çatları,
Çağırır élatları…

89

Günorta
Böyük sütunlu salon
Doludur ağzınacan.
Alqışların sélinde
İclas gédir bayaqdan.

Aşıb-daşır te’rifler,
Yalan cıdıra çıxır.
Kimse gücle dilini
Dişleyib berk-berk sıxır.

Ayaq tutar yérimez
Déyirler, yalan,
hanı?
Yalan cıdıra çıxır
Gezir éli-obanı…

Haqq-edalet donunda,
Din-imanı bilinmir.
Atişlemez günkéçmez,
Yol-erkanı bilinmir.

Hamı yéyir bal kimi,
Feqet tamı bilinmir…
Niye ona inanır
Béle hamı, bilinmir…

Salonda quşa dönüb
Qanad açır yalanlar.
Hamı déyir yüz faiz
Ödenilir planlar…

Kürsüde yarış gédir:
Yalan, terif yarışı.
Salon od tutub yanır,
Yağır çepik yağışı.

<< - Dostlar, bu béşillikde
Borudan süd axacaq.
Körpelerimiz aydan,
Ulduzlardan baxacaq>>

<<- Beli, xalqın arzusu
Axır yétdi yérine:
Can déyib, can éşidir
Hamı biri-birine>>
<< - Bağbanlarımız ilde

Üç defe mehsul alır.
Sévincimiz boy atır,
Hesret-hicran qocalır…>>

<< - Qoyunlar da fealdır:
İlde üç bala doğur!
Göylerden yağış déyil,
Mehsul yağır, pul yağır.>>

Natiqlerin dilinde
Né’metler aşıb-daşır.
Oturanlar sévincden
El vérib qucaqlaşır…

Başı kéçe papaqlı,
Şalvarları yamaqlı,
Ayağı patavalı,
Sözleri dağ havalı
İki kişi eyleşib
Adamların içinde.
Ömürleri-günleri,
Héy ekinde biçinde…
Mehemmed mürgüleyir,
Ehmed gözünü döyür
Eyilib Mehemmede:
- Eye, bunlar ne déyir?
Çekir çiyinlerini
Yérinde qurcalanır.
Éle bil ki, canına
Od düşür, qor calanır.

Söz alıb Ehmed kişi,
Qalxır axır, kürsüye.
Çıxış éyleyenlere
Coşub az qalır söye.

- Bu ne herze-hedyandı,
Bu ne yalan-palandı!
Éh, besdirin, siz Allah,
Éşitdim, bağrım yandı!

Hamı déyir: planlar
Dolur yüz elli faiz.
<<İlde üç defe mehsul!>>
Niye yéne acıq biz?

Hanı ekdiklerimiz,
Hanı yığdıqlarımız?

81 Yoxsa göye çekilir
82 Dövletimiz, varımız?

83 Seherden axşamacan
84 İşle, işle…
85 Bes hanı?!
86 <<Kéçeceyik hamını
87 Bu gédişle>>.
88 Bes hanı?!
89 Haqq-edalet ebedi
90 Zefer çalıb - déyirsiz.
91 Éle
92 bextiyarlığa
93 Lap az qalıb - déyirsiz.
94 <<Bir ayağımız burda,
95 Biri orda - bu haqqdı>>
96 Eye, Ehmed uşaqdı?
97 Paçamız, bes, aralı
98 Ne qeder qalacaqdı?!

99 Sesimiz-harayımız
100 Tutub bütün dünyanı:
101 Bağ béle bostan béle
102 Şaftalı şele-şele.
103 Hanı?!
104 Hanı?!
105 Bes, hanı?!

106 Ehmed éndi kürsüden
107 Öz yérine gelmedi.
108 Hara gétdi, nécoldu
109 Héç kim héç ne bilmedi…

110 Burdan sonra kürsüye
111 Qalxdı Mehemmed kişi.
112 Canı üşürgelendi,
113 Sanki duymuşdu işi…

114 Salona göz gezdirdi:
115 Yox, Ehmedi görmedi.
116 <<Yér uddu, göy apardı,
117 Kişi yox oldu, nedi?..>>

Özüne toxdaq vérib,
Danışdı planlardan.
Te’rifledi, söz vérdi
Olmazın olanlardan.

- Yoldaşlar, aşıb-daşır,
Yağımız, péndirimiz.
Yumurtamız, etimiz.
Süd içib, qaymaq yéyir
Pişiyimiz, itimiz…

Malımız, dövletimiz
Şanımız, şöhretimiz
Tutub bütün dünyanı
Men démirem
<<Bes hanı!>>
Onsuz da hamı görür
Çuvaldakı cidanı.
Ehmed gözüme deymir,
Déyirem, Ehmed hanı!

90

Axşamdan Kéçende

- Salam, ay baba!
- Salam.
- Ne olub?
- Yorulmuşam.
Sahilde xéyli gezdim
İndi éle bil huşam.

- Bugünkü qezétlerde
Yéne yaman yazırlar.
Sizin qanlı illeri
Héy birucdan qazırlar.

- Qoy qazsınlar,
qazdıqca
O yalanlar,
talanlar,
Günahsız axan qanlar,
O olmazın olanlar
Bir-bir çıxacaq üze.
Çox örtülü metlebler
Belli olacaq size…
Bax men ölü, siz qalı,
Bu qan bu yérde qalmaz.
Cida cırır çuvalı,
Daha ört-basdır olmaz.

- Baba, herden déyirsen
Bu cidadan, çuvaldan.
Çox soruşmaq da olmur,
Nese çıxırsan haldan.

Daha dövran deyişib,
Kim ne isteyir déyir.
Xalq özü tikdiyini
İndi sökmek isteyir.

Qaynayır böyük, uşaq,
<<Heqiqet>> qezétinde
Vérilen başlığa bax:
<<Qehr olsun qan yuvası
Xalqlar yataqxanası!>>

Daha qısqanma,
söyle:
Cida ne, çuval nedi?
Silkele qoy tökülsün:
Deymiş nedi, kal nedi.

<<Bedbext şair>> - déyirdin,-
Ona héykel qoyurlar
O cellad rehberinse
Héykelini uçurub,
Mezarını oyurlar.

Qocanın bir anlığa
Gözü alacalandı.
Derinden nefes aldı,
Yanaqları allandı.

- He, gözümün işığı,
Démeye çox sözüm var.
Déyerler: <<İlan vuran
Ala çatıdan qorxar>>
Men de éle qorxmuşam.
Öz-özüme atılan
Bir parça qara daşam…

Başım gora titreyir,
İçim qovrulub, bala…
Ömrümün yétmiş ili,
Yéle sovrulub, bala…

Bax bu yataqxanada
Hamımız günahkarıq.
Tökülen o qanlarda
Bil ki, hamımız varıq.

Burda biz yalan yéyib,
Yalanla dolanmışıq,
Bu yalanlar uğrunda
Çox oda qalanmışıq.

Bu böyük yataqxana
Dibsiz qara çuvaldı.
Çox yarmalar üyündü,
Bu çuvala boşaldı.

Bu dibsiz qara çuval
Özü boyda yalandı.
Bu yalanın içinde

78 Çox biçare şairler,
79 Çox zavallı Ehmedler
80 Cida kimi dayandı.

81 Süzülüb ordan-burdan,
82 Çuval gücle dayanır.
83 Yalan öz yalanına
84 Daha özü inanır.

85 Bu yalan bir séhrdi,
86 Bu açarsız bir sirrdi.
87 Bu en varlı-dövletli,
88 Bu en miskin yésirdi.

89 Çox şéyler ve'd éleyib,
90 Aldadıb, aldanmışıq.
91 Onu yaşatmaq üçün
92 Özümüzü danmışıq.

93 Allahın belasıdı,
94 Göze çöken çendi bu.
95 Suya susuz aparıb
96 Susuz getirendi bu.

97 Yalançının évi yanar,
98 Dé, kim ona inanar?
99 Düz dörd il évi yandı,
100 Hamı axışdı geldi.
101 Bu qeribe tufandı
102 Bu qenirsiz gözeldi.

103 Qanlı bayraq elinde,
104 Sülh şüarı dilinde.
105 Düşmene el uzadıb
106 <<Dost>> déyib yağmalayan.
107 <<Şimal>>da elin yuyub,
108 <<Hind>>e ayaq sallayan,
109 Bir zaman qurd olanı
110 İndi manqurd éleyen;
111 Ayağı deyen yéri
112 Özüne yurd éleyen;
113 <<Menem>> déyen milletin
114 Yurdunu yurd éleyen,
115 Tilsimli nerdi, bala
116 Mekrdi şerdi, bala.

Ebedi yol yoldaşı
Zelillik, éhtiyacdı.
Bütün dünya onundu
Yéne acdı ki, acdı…

Kim <<Azadlıq>> - dédise,
Dünya ona dar oldu.
Bir vaxt <<Jandarm>> idi
Dönüb <<Xilaskar>> oldu.
Bexti ayaq üstedi,
Oba-oba kéçdikce
Adı dilde gezerdi.
Oraqlayıb biçdikce
Çekicleyib ezerdi.

Dostluq perdesi altda
Çox tufanlar qopardı.
Dünyanın her yérinde
Qanlı izleri vardı.

Bax, bu neheng yalanı
Çox tikib, uçurublar.
Çox rengleyib, bezeyib,
Çox yéniden qurublar.

Heqiqet cilidinde,
Edalet cilidinde,
Qardaşlıq, beraberlik
Seadet cilidinde,
Azadlıq cilidinde
Min kere doğulubdu.
Maskası cırılanda
Sudan çıxan balıq tek
Tentiyib, boğulubdu.

Yéne çıxıb astarı
Üzü tökülüb gédir.
Ordan yamaq vururlar,
Burdan sökülüb gédir.

Yéne rengleyirler,
Yéne yamaq vururlar
Yéne qan iyi gelir
Yéne nese qururlar…

Başım gora titreyir,
İçim qovruldu gétdi.
Ömrümün yétmiş ili
Yéle sovruldu getdi…

Goru gözümle gördüm,
Bu yalanın içinde.
Çöreyim ümid oldu
Bu talanın içinde.

Men adam déyilem ha,
İndi quru nefesem.
Bir boxça xatireyem,
Daha yériyen sesem.

Ömrümün yétmiş ili
Éh, havayı ötüşdü.
He, yéne yadıma
Bir él meseli düşdü

<<Bir deli bir quyuya
Bir daş atdı - qanmadı.
Yüz ağıllı yığışıb
Daşı çıxardammadı>>

Belke éle varlığın
Bu da bir naxışıdı?
Üzümüz tanrıyadı:
Tanrı bilen yaxşıdır.

91

KÖLGELER

Yéne köksüm yandı, sinem alışdı,
Qaldırım göylere haqqın sesini!
Bu géce menimle kölgem danışdı,
Yazım kölgelerin faciesini!

Dostların çoxundan vefalıdır o,
Hemişe yanımda mene heyandı.
Dünya işlerinden bax, halıdır o,
Arxamca süründü, oduma yandı.

Hesretdir işığa yaranışından,
Görende gizlenir utanmış kimi.
Böyüyüb boy atır sökülende dan,
İşıq arzusuyla héy yanmış kimi.

Vardır kölgesine boyun eyenler,
Kölge var özünü insan sayıbdır.
Üzüme sözünü déyemmeyenler,
Arxada kölgemi qılınclayıbdır.

92

****

01 Ne qeder kölge var dünya üzünde,
02 Heresi bir rengde, bir biçimdedi.
03 Adam var kölgesi iki gözünde
04 Adam var kölgesi öz içindedi.

05 Onların öz dili öz baxışı var
06 Amalı, meqsedi rengberengdi.
07 Çoxdu kölgesinden qorxan adamlar,
08 Özü öz yanında dili gödekdi.

09 Gör neler dolanır fikrimde neler,
10 Bir özge milletdi, bir özge ölke…
11 Sahibsiz yaşayan qara kölgeler
12 Qara talé ile qohumdu belke?!

13 Bir görüm işıqda yéddice reng var,
14 Sonsuz kainatta her şéy qarışıq.
15 Qapıbir qonşudur sévincle, qubar,
16 <<İşıqda kölge var, kölgede işıq.>>

17 İşıq var el açır güneşe, aya
18 Kölge var işığı talanır hele…
19 Adam var kölgesiz gelib dünyaya
20 Kölge var yiyesiz dolanır hele…

93

****

01 Uşaqdım anamın men idim derdi:
02 <<Sene kec baxanlar saralıb solsun>>
03 Men yola çıxanda atam déyerdi:
04 <<Tanrının kölgesi üstünde olsun>>

05 Bu sözden qelbimde yanardı çıraq,
06 Hemişe göyleri tutardıq eziz.
07 Güneşin kölgesi bu ana torpaq,
08 Onun kölgesinde yaşayırıq biz!

09 Kölge rengindedi torpağın üzü,
10 Güneş - tanrı kimi, şah çıraq kimi…
11 Dostların kölgesi qayğısı, sözü,
12 Olaydı güneşle bu torpaq kimi…

94

****

01 Kölgesi özünden böyük olanlar,
02 Bütün kainatı tutmaq isteyir.
03 Dilinde zeherli şirin yalanlar,
04 Bu elvan heyatı udmaq isteyir.

05 Onun kölgesinde böyümek olmur,
06 Minnetli qayğılar dönür qılınca.
07 Kölgede olanlar yaşamır, ölmür,
08 Baxır kéçmişinin, baxır dalınca…

09 İçinde işığı ölür, sozalır,
10 Kölgede yaşayıb kölgeye dönür
11 Ulu kéçmişine qısılıb qalır,
12 Bu günü, sabahı, héç neye dönür.

13 Kölge rengindedir torpağın üzü.
14 Güneş - tanrı kimi, şah çıraq kimi.
15 Dostların kölgesi qayğısı, sözü
16 Olaydı güneşle bu torpaq kimi…

95

KÖLGELER DANIŞIR

Birinci Kölge

Bir él, bir oba idim,
Pirani baba idim.
Yérim yatağım vardı,
Başım, papağım vardı.
Yada hörmetim vardı,
Bede nifretim vardı.
Qılınclı elim vardı,
Laylalı dilim vardı.
Gécem, gündüzüm vardı,
Söhbetim-sözüm vardı.
Duyurdum her belanı
Qelbimde dözüm vardı.
Tükü tükden ayıran
Éyneksiz gözüm vardı…

Bir gün ay işığında
Qapıma kölge düşdü.
<<Dostum>>, <<qardaşım>> - déyib
Geldi, menle görüşdü.
Kölge qayğı géyinib
Döşendi yollarıma.
Serildi qollarıma;
Axdı damarlarıma,
Namusuma, arıma…

Kölge qayğıya dönüb
Belendi vüqarıma.
<<Dostum>>, <<qardaşım>> - déyib
Çatdı é'tibarıma…
Kölge qayğını géyib,
<<Dostum>>, <<qardaşım>> - déyib
Üreyime yayıldı,
Çöreyime yayıldı…
Ayılanda gördüm ki,
Her yan éle kölgedi;
Héç bilmedim bu nedi…

Tükü-tükden ayıran
Gözümü tapammadım.
Nese démek istedim
Sözümü tapammadım

41 Başım yérinde idi,
42 Tapmadım papağımı
43 Elek-velek éledim
44 Yérimi, yatağımı

45 Qılınclı elim hanı?
46 Laylalı dilim hanı?
47 Her yan éle kölgeydi,
48 Héç bilmedim bu neydi…

49 Néynim dönmüşdüm daha
50 Kölgenin kölgesine.
51 Düşdüm vaxtın nesine…
52 Yada hörmetim öldü,
53 Bede nifretim öldü.
54 Döndüm kor canavara,
55 Gördüyüm her şéy qara…
56 Dağlar da éşiderdi
57 Bir vaxt her buyruğumu,
58 Gör ne güne qalmışam,
59 Didirem öz-özümü,
60 Yéyirem quyruğumu…

96

İkinci Kölge
Adım kor yapalaqdı,
Özüm de ki bey quşam.
Géceleri ulamaq,
Gündüz yatmaqdı péşem.

Bir zaman qartal kimi
Men de qanad çalardım.
Çaqqalları téyleyib
Qolpunlardan salardım.

Başçımız qartal idi,
Zirvede dolanırdı.
Toğlugötürenle men
Derelerde yanırdıq.

Qızılquş ellerdeydi,
Söhbeti dillerdeydi.
Qırğıyla Şonqar lele
Kéşikçiydi düzlere.

Bülbül neğme déyirdi,
Yatan oyanmamışdı.
Hele gülün éşqile
Qana boyanmamışdı.

Tutuquşu alim olub
Şöhrete çatmamışdı,
O vaxt hele qarğanı
Tülkü aldatmamışdı.

Bu köçhaköç yox idi
Élde-oylaqda idik.
Qışda évde-éşikde,
Yayda yaylaqda idik…

Bir gün bizim obaya
Bir sarı kölge düşdü.
Dost kimi, qardaş kimi
Salam vérib görüşdü.

Yédi-içdi toxdadı,
Şirin-şirin danışdı.
Éle bil ki, bizimle
Yüz illerdi tanışdı:

<<Başçınız néynir orda
Zirve dumandı-çendi?!
Harda yémek tapılsa
Ora éle vetendi!..>>

O çox söhbet éledi
Azadlıqdan, çörekden,
Ağzından çıxanları
Alqışladıq ürekden,

Qartala düşmen olduq,
Obadan üz çévirdik
Qırıb bir-birimizi
Selteneti dévirdik.

Azadlığa çıxaraq
Quşlar dağılıb itdi
Here bir yana gétdi.

Éle hemin o günden
Qızılquş elden çıxdı,
Söhbeti dilden çıxdı…

Bülbülün nalesinden
Yatan güller oyandı,
Vüsal günü yazığın
Köksü qana boyandı

Tutuquşu oxuyub
Alim heddine çatdı,
Şelequyruq tülküler
Qarğaları aldatdı.

Durnalar qerib oldu.
Qerib çoxaldı artdı.
Qırğının yuvasında
Yadlar bala çıxartdı.

İtdi yaddaşımızdan
Ana veten, yurd yéri.
(Quşlar, kezib axtarır
Hele o vaxtdan beri).

Qartal qezeblenerek
Şonqarı da, meni de,
Toğlugötreni de,
İlim-ilim itirdi.
Meni kölge götürdü

77 Dédi: <<Bu günden béle
78 Gécelerin şahısan
79 Sene beylik vérirem,
80 Virane allahısan!>>

81 Yaşayıram o günden
82 Kölgenin kölgesinde.
83 Özüm özüme şaham,
84 Hem bende, hem Allaham
85 Géceler ölkesinde.

86 Adıma kor déyirler
87 Gören gözü néynirem!
88 Yémeyim-içmeyim var
89 Gün-gündüzü néynirem!

97

01 **Name'lum Kölgenin Sesi**
02 O qeder kölgede yaşamışıq ki,
03 Qorxudan güneşe baxa bilmirik.
04 Géceye vurulmuş yarasalar tek
05 İndi qaranlıqdan çıxa bilmirik.

98

Tanış Ünvan

Men onu tanıyırdım,
Kasıb bir oğlan idi.
Emeli arzuları
Éle bir dastan idi.

Héç kesi éndirmezdi,
Yaman vüqarlıydı o.
Ağılı, savadıyla
Çoxundan varlıydı o.

Dolandı günler, aylar,
İller bir-bir ötüşdü.
Çoxuna kölge salan
Özü kölgeye düşdü…

Bir qız gözelliyile
Onu kemende saldı.
Bülbül feğan éyledi,
Benövşe bende saldı…

Qızın gözelliyinin
Kölgesinde uyudu
Dédi: o qara gözler
Qırx arşınlıq quyudu.

Gerek xoşbextliyimi
Düşüb axtaram orda.
Divlerin, reqiblerin
Bağrını yaram orda.

Dédiler, tayın déyil,
Ondan aralan, bala!
Şerdi ata-anası
Qandan aralan, bala!

Sen kasıb bir adamsan.
O varlı balasıdı.
Bilirsenmi o tayfa
Allahın belasıdı…

Oğlan söze baxmadı,
Özge göze baxmadı.
Gözel qızın dalınca
Sürüdü kölge kimi.
Axır öz üreyini
Apardı belge kimi…

***

Birce il yaşadılar
Sözsüz, sakit, méhriban.
Bir ilden sonra, qardaş,
Qopdu, ne qopdu tufan:

<<Cındırından cin hürkürdü.
Seni adam éledik.
Bir çürük qoz déyildin,
Yağlı badam éledik.

Gah işe téz gédirsen,
Gah işden géc gelirsen,
Eli boş, ayağı boş…
Bir lüt olduğun yérde
Sen bize güc gelirsen!

Hele eynimdekiler
Papam aldıqlarıdı.
Déyirdin arvad erin
Namusudu, arıdı!

Menim kimi namusa
Bir karlı yiye gerek!
Armudun yaxşısını
Ayılar yéye gerek?!

İtin suya düşeni
Laykaya bürünübdü.
Er déyilsen, kölgesen,
Bu harda görünübdü?

Papamın hésabına
Év aldın, kişi oldun.
Bizim ailemizin
Ağrıyan dişi oldun…>>

Her gün nağara çaldı
Bu sözler qulağında
Gücden düşdü, boşaldı
Özü öz qabağında
Sözü söz qabağında…

Yaxına, dosta, yada
Derdini déyemmedi.
Désin, bes, néce désin?
Sévdiyi bu xöreyi
Çalışdı yéyemmedi.
Yésin, bes, néce yésin?

<<Ortada bir gül bala,
Yola gét, bala, yola…>>

Qohumların yanında
Oldu gözükölgeli
Sirrini açammadı
Qaldı sözükölgeli…

99

Palıdlı Méşenin Dédiklerinden

Dayan, ayaq saxla, eli baltalı,
Doğra budağımı, kölgeme deyme!
Mensiz yaman olar dağların halı,
Meğrur palıdıma, cökeme deyme!

Bir xoş gün görmedim hele yaşımdan,
Sél döşümden vurdu, şimşek başımdan.
Daşı torpağımdan, daşı daşımdan
Çinarlı-vüqarlı ölkeme deyme!

Déyirsen: <<xestesen, geldim, qurtarım>>
Qoy özüm yükümü özüm aparım.
Coşan bulaqlarım - derdim-azarım
Köksümde çağlayan bu qeme deyme!

Min yérden éşmisen yér-yatağımı.
Yazmısan elinle sine dağımı.
Qırıb azaltmısan yalquzağımı
Barı maralıma, tekeme deyme!

Gülen puçurların gözleri qandı,
Ümiddi, belkedi, hele gümandı.
Seni and vérirem göye, amandı,
Menim pöhreleyen belkeme deyme!
Doğra budağımı, kölgeme deyme!

100

Yazılmamış Bayatılardan

Geldim onun etrine,
Deyemmedim xetrine,
Kölgede biten gülün
Özü küsgün, etri ne!..

Bu zalım soydu meni
Soyduqca öydü meni.
Özü ağ güne çıxdı.
Kölgede qoydu meni.

Gördünmü o yağını,
Çıxartdı lap ağını.
İşığım düşen yére
Tıxadı papağını…

Yadıma feryad geldi,
Géc geldi, imdad geldi…
Qapıma kölge düşdü.
Qorxdum - yéne yad geldi…

Qılıncam, tiyem hanı,
Sözümü déyem, hanı?
Sahibsiz bir kölgeyem
Bes menim yiyem hanı?

101

Ayxanın Sualları

I

Ata, burda yazırsan ki,
Gözler - qaşın kölgesinde,
Ağıl - başın kölgesinde,
Tamah - dişin kölgesinde,
Arzu - işin kölgesinde,
Yér - güneşin kölgesinde.
Sular - göyün kölgesinde.
Yaxşı, onda mene söyle,
Güneş neyin kölgesinde?

102

II

01 Kölgem özümden büyükdü,
01 Kölgesi böyük olanlar
03 Uşaqdımı?

04 Dağlar gözümden böyükdü
05 Gözlerime néce sığır,
06 Qoçaqdımı?

07 İşıqları gören kimi
08 Kölgeler qaçıb gizlenir,
09 Qaçaqdımı?

103

III

01 Ata, ata, ay ata,
02 Niye titreyir-esir
03 Çıraqların kölgesi?

04 Ata, ata, ay ata,
05 Denizde üze bilir
06 Mayakların kölgesi?

07 Ata, ata, ay ata,
08 Niye qırmızı olmur
09 Bayrakların kölgesi?

104

Kölgede Çekilen Şekil

Arxın kenarında bir yaşıl çinar,
Yaşıl alov kimi qalxıb göylere.
O kimdir yanında béş-on quzu var,
Kölgede
Lezzetle uzanıb yére?

Başının altında kitab-defteri,
Teze çatmış olar on béş yaşına.
Üzülmüş çepişden yoxdu xeberi
Çörek çantasını géyib başına.

Yatır quru yérde, yatır daş kimi,
Éle bil dünyadan kamını alıb.
Çinar ata kimi, dost, qardaş kimi,
Ala kölgesini üstüne salıb.

Herden sifetine duman, çen çökür,
Yeqin yuxusunda alıbdır <<iki>>,
Köhne arx éle héy doğrayıb tökür,
Nese, gümüldenir anası teki.

Çöreyi yéyilib, özüse yatıb,
Dörd yanı cennetdi - güldü, çiçekdi.
Kölge yuxusuna éle bal qatıb,
Ona quru yér de yorğan-döşekdi.

Köksüne bir sarı yarpaq qonubdu.
Yanır yaxasında mükafat kimi.
Varlığı uyuyub, ruhu donubdu,
Sabah ayılacaq bir heyat kimi…

105

****

01 Oxucum, yatan uşaq
02 Éle men özüm idim.
03 Kölgeler baresinde
04 Béş-on sözümü dédim…

05 Andıqca o günleri
06 Köksüm oda qalanır,
07 Kölgem quzularıyla
08 Yéne orda dolanır…

09 Kövrek uşaqlığımla
10 Çoxdan vidalaşmışam.
11 Çox yollar dolaşmışam.
12 Çox belenler aşmışam.

13 O çinar kölgesinde
14 Kéçib gözel günlerim.
15 Kölgelerde qalıbdı.
16 Toylarım, düyünlerim…

17 Sonralar anladım ki,
18 Rengbereng kölgeler var.
19 Kölgelerde inleyen
20 Éller var, ölkeler var.

21 Kömek, qayğı donunda
22 Qılınclar, baltalar var.
23 Kömek, qayğı donunda
24 Buxovlar, xaltalar var.

25 <<Dostum, qardaşım>> - déyen
26 Oğrular var dünyada.
27 Qıpqırmızı yalançı
28 <<Doğrular>> var dünyada

29 Canavar dine bilmir
30 Qoyunun kölgesinde.
31 Yaşayıb-yaradırlar
32 Dayının kölgesinde.

33 Deyişib rengini
34 Üzler min dona düşür
35 Gözler min dona düşür.
36 Kölgelerin qorxusu
37 İliye, qana düşür,
38 Arzu, imkana düşür.

39 Kölgede yaşadıqca
40 İnsan dönür kölgeye.
41 Özünden üz çévirir
42 Üz tutur sonsuz göye…

ARXADA HESRET VAR (1986)
BİRİNCİ BÖLÜM: SABAH NE DOĞACAQ HAMİLE DÜNYA

106

Türkayam

Türkayam, bu adı qebul éyledim,
Özümü özüme men qul éyledim.
Götürüb qelbimi üzü güneşe,
İşığa, sabaha men yol éyledim!

107

Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya

Babama

Menim Türkay babam, Aya tay babam,
Ruhuyla hem bu tay, hem o tay babam.
Tek cana bir alay döşleyen babam,
On adam yérine işleyen babam.
İndi azad yurdum, azad élim var,
Firavan heyatım, azad dilim var.
Gorun nurnan dolsun rahatca uyu,
Sahibi olmuşuq torpağın, suyun…
Orda muştuluqla <<ölübdü qem>> dé!
Men senin néçenci neticenem, dé!
Senin qanın axır damarlarımdan,
Ruhun xeber vérir ilk baharımdan.
Cismin torpaqdadı, adın adımda
Yaşayan nefesin, gören gözünem.
Külün külümdedi, odun odumda,
Déye bilmediyin neğmen, sözünem…

Bu Gün Sabaha[46]

[46] "Bu Gün Sabah" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım* kitabında "Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya" adıyla yer almaktadır.

108

Veten

Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim.
Çörek çıxan yére veten démerem.
Anam öyretdiyi dilim - vetenim,
Meni sıxan yére veten démerem.

Qürbetde Allah ol, qepiye deymez,
Qürbeti ölümden béter déyibler;
Arzular güllener, budağı eymez,
Ot kökü üstünde biter, déyibler.

Köksünde veteni daşıyanları,
Hemişe gözleri dolan görmüşem,
Vetende vetensiz yaşayanları,
Saralan görmüşem, solan görmüşem.

Bir parça vetendir Füzuli qebri,
Dözmeyib, yanından öten ağlayır;
El çatmır, ün yétmir, daralıb sebri,
Qürbetin elinde veten ağlayır.

Bu qem üreklerde çıraq-çıraqdı,
Hemişe nur yayır sévinc paylayır.
Men néce déyim ki,
Sirdi-soraqdı
Vetende vetene gétmek olmayır.

Vetenden danışmaq olubdur yaman,
Vetensiz olanlar, bundan halıyam.
Bulanlık sél kimi axır vaxt, zaman,
İlan tek dilimi çıxarmalıyam.

Ölke var yaşayır ağayla köle
<<Azadlıq>>, <<edalet>>- déyib bağırır.
Millet var utanmaz-utanmaz, hele
Qan tökdüyü yéri <<Veten>> çağırır.

Veteni mal-dövlet sayanlar ne çox,
Daraşıb sökürler qarışqa kimi.
Vetenden bézikib, doyanlar ne çox,
<<Veten>> çağırırlar bütün alemi…

Olmaq isteyirler hereden bir az,
Onların ruhu da alabezekdir.
Bir éli ikiye ayıran Araz.
Duymurlar dünyada qanlı tütekdi.
Qoca savalanın esen küleyi,

40 Yanan ocağının hisi Vetendi.
41 Sabir’in, Celil’in éşqi, dileyi,
42 Bülbül’ün, Cabbar’ın sesi Vetendi.

43 Vetendir <<ata can>> déyen bu uşaq,
44 Secde éleyirem ona pir kimi.
45 Vetende vetenden uzaqdır, uzaq,
46 O kimdir danışır mühacir kimi?!

47 Vetendir
48 Qılınc tek derdli Arazım,
49 Vetenin qelbine sancılıb, qalıb.
50 Vetendir oxuyan sedefli sazım
51 Edalet éşqile yanıb-qaralıb.

52 Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim,
53 Çörek çıxan yére veten démerem.
54 Anam öyretdiyi dilim-vetenim,
55 Meni sıxan yére veten démerem!

109

Ata Yurdum, Qayıtmışam

Ata yurdum, qayıtmışam qonağın kimi,
Burdan çıxsam bir gédecek yérim var daha.
Buyur, çağır öz kiçiyin-uşağın kimi
Fikir vérme saçlarıma yağır qar daha…

Hanı menim qırğı kimi delibaş atam?
Gözlerinde at oynadır ömrün dumanı.
Ah, bu géce tük balışda çetin ki, yatam,
Uşaqlığım, decelliyim burdaydı, hanı?
Qonum-qonşu qaramızca giléylenerdi:
<<Ala qarğa elinizden bala böyütmez>>.
O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz.

Ümid tutub elimizden çekib gédirdi,
Güneş énib gözümüzden baxası idi…
Aylar, iller ömrümüzü söküb gédirdi,
Sabah… sabah qanadımız çıxası idi…
Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik,
Öten bulud gözlerini sıxası idi.
Héyif, ve'dler innen béle meni ovutmaz,
O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz.

Géce kéçir dan yéri de nese sökülmür,
Ulduzlar da avazıyıb dönüb gümüşe.
Evvelki tek gözlerimden yuxu tökülmür,
Yuxular da pul kimidi, olmur hemişe.
İxtiyar bol, ümidler bol, vaxt da bol idi,
Arxada yol, qarşıda yol, her yan yol idi,
Uşaq idik, açılardı üz tutsaq neye…
Fikirlerim, xeyallarım çekilib göye…
<<Derdin alım, gécikirsen dersine>>- déye
Anam meni <<daş>> yuxumdan bir de ayıltmaz,
O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz.

Arxada Hesret Var[47]

[47] "Arxada Hesret Var" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım* kitabında "Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret" adıyla yayımlanmıştır.

110

Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına

Ata <<gelib çatıb>> oğlu yaşına
Tezece saçına den düşür indi…
Sağ eli, déyirem, <<qardaş>> başına;
Yérişi lengiyib, gözü korşalıb,
Seksende ömrüne çen düşür indi…

Dünyaya gelibdi elinde yaba,
Kéçib <<41-45>> vuruşlarından.
Sévinib sévince, dözüb ezaba,
Yadında ne qalıb ilk baharından?
Kéçib uşaqlığı dağda-aranda,
Etirli çiçekler balıncı olub.
Haylayıb sürünü alatoranda,
Çox vaxt év-éşiyi yapıncı olub…
Eli tutan günden qurub-yaradıb,
Éline-gününe neler étmeyib.

Hesreti-möhneti doyunca dadıb,
Alovlu illerde ölüb-itmeyib…
Éndirib göylerden ayı, ulduzu.
Çıxıb ağ günlere oğulu, qızı.
Axır <<gelib çatıb>> oğlu yaşına;
Sağ eli, déyirem, <<qardaş>> başına…

Oğlu görmeyibdi qanlı illeri,
Şöhretli illeri, şanlı illeri…
Silah götürmeyib, gülle atmayıb,
Yüz adam içinde adam sayılır.
Onu atası tek top oyatmayıb
Saatın zengine gücle ayılır.
Oxuyub, gözünün qarası gédib,
Otuz béş yaşında alimdir adı.
Suallar, qayğılar ruhunu didib,
Ömrün ağ günleri saçlarındadı…
Év-éşik qayğısı, uşaq qayğısı,
Dost-yaxın qayğısı, uzaq qayğısı…
Düşüb éhtiyacın sert kemendine,
Géceler vuruşub kağızlar üste.
Düşüb nadanların fé'l-fendine
Ruhu atım-atım, üreyi xeste…
Atası çatıbdı onun yaşına;
Sağ eli déyirem <<qardaş>> başına…

Oturub üz-üze atayla oğul,
Birisi heqiqet, birisi nağıl.
Alınlar éynidi, üzler éynidi,

44 Boy-buxun, éynekli gözler éynidi.
45 Ata oddan çıxıb, ocağındadı,
46 Oğul ağ günlerin qucağındadı…
47 Biri ordénlidi, gülür, danışır,
48 Biri fikirlidi, niye, bilmirem.
49 Onlara baxanda fikrim qarışır,
50 Kim kimin oğludu?
51 Déye bilmirem…

111

01 **Azadlıq**

I

02 Göyde süzen qartalı
03 Kimse éndirecekdi.
04 Bu yanan lal çırağı
05 Kimse söndürecekdi.
06 Bu lal-kar qayaları
07 İstedi, istemedi
08 Şimşek dindirecekdi.
09 Axan bu deli çaylar
10 Denizde lal olacaq;
11 Herdenbir esib-coşub,
12 Yéne bihal olacaq…

13 Qartal yélden çekinir,
14 Çıraq elden çekinir…
15 Şimşekleri görende
16 Qayalar zağ-zağ esir,
17 Çaylar da qorxa-qorxa
18 Denizlere telesir…

19 Çaylar dönüb tersine
20 Gören axa bilermi?
21 İldırımın gözüne
22 Qaya baxa bilermi?
23 Çırağ eli yandırıb
24 Gören yaxa bilermi?..
25 Tufandan, burulğandan
26 Qartal çıxa bilermi?

112

II

01 Qabağına qoyduğun
02 Çöreyin azadlıqdır;
03 Doyunca yé, qardaşım!..
04 Ellerinde çırpınan
05 Üreyin azadlıqdır;
06 Doyunca yé, qardaşım!..

113

III

01 Qerbden şerqe daşınıb
02 Şerqden qerbe daşınıb.
03 Gah eminamanlığa
04 Gah da herbe daşınıb
05 Qanunlara bükülüb
06 Gah hediyye vérilib,
07 Gah mükafat vérilib;
08 Gah ölüb, gah dirilib…
09 Yaşayır üreklerde.
10 Yaşayır dileklerde
11 Alov kimi, köz kimi,
12 Üreklerden çıxanda
13 Dodaqları yandırıb.
14 Dileklerden çıxanda
15 Bayraqları yandırıb,
16 Çıraqları yandırıb…
17 Axtarıblar düz kimi.
18 Yaşamaq xatirine
19 Bir az utancaq olub
20 Gelin kimi, qız kimi…

IV

21 Kendden, şeherden uzaq,
22 Qéybet - zeherden uzaq;
23 Derdden, qeherden uzaq
24 Barı birce anlığa
25 Unut bütün dünyanı;
26 Unut yéri, insanı…
27 Dé ki, <<Her şéy menimdi
28 Bu dağlar, bu dereler.
29 Yurdumdu, meskenimdi >>…
30 Bura qoruqdu - déme,
31 Unut seddi, serheddi.
32 Barı birce anlığa
33 Unut hedeni, heddi…
34 Mağallaq aş, éşelen,
35 Çiçeye, güle belen.

36 Qışqır sinen dolusu.
37 Çağır éli, ulusu…
38 Uzan arxası üste,
39 Axan buludları say.
40 Bir derinden nefes al
41 Sineni aç, dé <<oxqay>>.
42 Körpe gicitikanlar
43 Dalasın ayağını,
44 Çiyelek, böyürtikan
45 Boyasın dodağını,
46 Ağacların budağı
47 Götürsün papağını…
48 Bir de kola ilişib
49 Lap cırılsın köynéyin
50 Bir buzbulaq başında
51 Yıxıl, qalmasın héyin.
52 Birce udum su içib,
53 Ara vér nefesine;
54 Qulaq as bu méşede
55 Sükutun neğmesine…

114

01 Göyde süzen qartalı
02 Kimse éndirecekdi.
03 Bu yanan gur çırağı
04 Kimse söndürecekdi.
05 Bu lal-kar qayaları
06 İstedi, istemedi
07 Şimşek dindirecekdi
08 Axan bu deli çaylar
09 Denizde lal olacaq;
10 Herden bir esib-coşub,
11 Yéne bihal olacaq…

Nağıl[48]

[48]"Nağıl" şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da "Nağıla Çox İnanma" başlığıyla yer almaktadır.

115

Bu Dağ Dağımdı Menim

Adını deyişdiler,
Qırdılar méşesini,
Batırdılar sesini.
Üstünden yol çekdiler,
Yamacını ekdiler;
Éşim-éşim éşdiler,
Yüz yérinden déşdiler,
Buz suyundan içdiler,
Başına iller boyu
Min bir oyun açdılar,
Héç vécine almayıb
Lal kimi dayandı o.
Qışda qara bürünüb
İçin-için yandı o.

Şiv palıdlar biçildi,
Boyu bir az kiçildi.
Périk düşdü quşları.
Pelengleri, qurdları
Bu dağa qurban olum
Boş qalmadı yurdları.

Bir azca alçaltdılar,
Bir azca éndirdiler,
Torpağını gec kimi
Daşıyıb yandırdılar.
Şimal küleklerinden
Başına qar elendi
İllerle erimedi.
Cenub küleklerinden
Üstüne qor elendi
Bulağı qurumadı.
Bu dağa qurban olum;
Kesilmedi nefesi,
Göyerdi benövşesi.

Eteyinde lalesi
Alışdı oda yandı,
Zirvesinde qar altda
Novruzgülü oyandı…
Yéne veles bitirdi,
Yéne cöke yétirdi.
Demirağac, şah palıd
Qolu qanadı oldu.
Qartallı qayaları
Şöhreti-adı oldu.

Derelerden boy vérdi
Yéne çeni-dumanı.
Berelerden hay vérdi
Qurdu-quşu, aslanı…
Benövşesi yéne de
Ter-benövşe qoxudu.
Bulaqları yéne de
Öz dilinde oxudu…
Bu dağa qurban olum
Min bir ağrı çekse de
Ağır kişiler kimi
Ağır-ağır dayandı.
Buludları ağladı
Çiçekleri oyandı,
İstekleri oyandı…

Milyon yaşlı bu dağın
Adını deyişdiler,
Üreyinin ateşi,
Odu deyişilmedi.
Çiçeyine, gülüne
Min bir péyvend étdiler,
Ne etri, ne de ki
Dadı deyişilmedi.
Bu dağa qurban olum!
Bu dağ dağımdı menim,
Kam oylağımdı menim,
Qem oylağımdı menim…
Bu dağ dağımdı menim.

116

Xezer Haqqında Düşünceler

Göz yaşı tek duru idi
duzlu idi,
Köksündeki esrlerin qoru idi
gizli idi,
Yolumuzda bir ebedi göy nur idi,
nazlı idi…
Xezeri gördünüzmü ola?

Ateşine <<pervaneler>> uçub geldi,
Ne'resine divaneler qaçıb geldi,
İştahlılar ağzını açıb geldi.
Xezeri gördünüzmü ola?

Lepeleri şumladılar, düzlediler,
Dalğalara buruq ekib gözlediler,
Göylerini tüstülerle bezediler,
Xezeri gördünüzmü ola?

Kağız kimi lülelenmiş lepeleri
şikayetdi,
Oxusalar bir kederli,
sızıltılı hékayetdi,
Bézib qaçır insanlardan,
Bu heyatdan nehayetdi…
Xezeri gördünüzmü ola?

Sahillerin ağzı indi zeher olub,
Çox hönkürüb, çox çalxanıb heder olub,
Denizlerden ayrı düşüb
bu da ona qeher olub…
Xezeri gördünüzmü ola?

Lüle-lüle lepelerin-
<<erizelerin>> yatacaqdır…
Kimse ona el-üzünü
Silib sene atacaqdır…
Yéne çare buna qalıb:
Coş, ay Xezer, daş ay Xezer!
Sahilleri yar, parçala, aş, ay Xezer!
Sussan, dözsen sinen üste
Buruq déyil, turp ekerler!

Arazdan Çox Yazan Bir Şaire[49]

117

Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa

Şeherde ayağım deymir torpağa,
Torpaqdan bir köynek aralanmışam.
Hesretem çiçeye, dereye, dağa
Saralıb bostanım, uralanmışam.

Şeherde ayaqlar deymir torpağa
Örtübler üstünü demirle, daşla.
Ağaclar başını eymir torpağa,
Bağışla ay baba, meni bağışla!

Ağaclar böyümür kenddeki kimi,
Etri oğurlanır çiçeyin, gülün…
Bu şeher qoynuna yığıb alemi,
Deyişir dilini obanın-élin…

Gezdikce üstünde demirin, daşın
Ürek demirleşir, ürek daşlaşır.
Hardasa, neyese qarışır başın,
Gün kéçir,
Qayğılar başından aşır.

Ürek demirleşir, ürek daşlaşır,
Bélece gözünde ölür héyretin.
Çörek daşdan çıxır
Çörek daşlaşır…
Saqqallı uşağa dönür qéyretin…

Héyret de dözüm de qurtarır darda,
Ürekler daşlaşır, çox da durmayır.
Belke buna göre qaranquşlar da
Şeher éyvanında yuva qurmayır.

Şeherin altında başlı-başına
Torpaqlar uyuyur sirri itmeyir.
Daş yollar, sekiler düşüb başına
Çemeni bitmeyir, gülü bitmeyir!

Daş yollar üstünde yaşadıqca biz,
Ayaqlar daşlaşır, ürek daşlaşır.
Ölçülü-biçili oluruq temiz
Xeyal qanadlanır, dilek daşlaşır.
Kağız güller kimi her şéy ütülü

[49] "Arazdan Çox Yazan Bir Şaire" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da yine aynı adla yer almıştır.

37 Dostluğu <<vér-vérim>>, bazar örtülü…
38 Baxışlar ütülü, üzler ütülü…
39 Söhbetler ütülü, sözler ütülü…
40 Her şéy dübbedüzdü daş yollar kimi,
41 Sévgiler ütülü, gözler ütülü…

42 Şeherde ayağım deymir torpağa,
43 Örtübler üstünü demirle, daşla.
44 Ağaclar başını eymir torpağa
45 Bağışla, a kendim,
46 Meni bağışla…

118

01 **Yuxu Gétmir Gözüme**
02 Bir kölge gülümseyir
03 Seher-axşam üzüme,
04 Şé’rime, sözüme;
05 Yuxu gétmir gözüme…

06 Gözüm o tay, bu tayda,
07 Sözüm o tay, bu tayda…
08 Başım hayda-harayda…
09 Gözüm çaş olar, anam.
10 Dilim, sözüm-söhbetim
11 Ayaq-baş olar, anam…
12 É’tibarım qalmayıb
13 Qelbimdeki dözüme,
14 Yuxu gétmir gözüme…

119

Méşenin Nağılı

(Revayet)

Xéyli vaxt olardı ki,
Méşe padşahsız idi.
Bütün héyvanlar, quşlar,
Ağaclar başsız idi.

Şahlıq quşu uçurub
Şah séçmeli idiler.
Çox ölçmeli idiler,
Bir biçmeli idiler.

Axır şahlıq quşunu
Havaya buraxdılar.
Hesretle, heyecanla
Arxasınca baxdılar.
Quşcuğaz çox dolandı,
Döndü zaman, qerine.
Axır ki, boz ayının
Qondu çiyinlerine…

Filler, şirler, pelengler
Héç halını pozmadı.
Meğrur-meğrur dolandı,
Eyri-eyri gezmedi…

Tülküler yaltaqlandı,
Çaqqallar yaltaqlandı.
Dédiler ki, <<neslimiz
Ayılara qurbandı.
Bézmişdik bu şirlerin,
Pelenglerin elinden.
Gözümüz açılmırdı
Nehenglerin elinden.
Bu palıdlar, velesler
Günden doyub özleri.
İşığa, aydınlığa
Hesret qoyub bizleri…>>

Açıldı giléylerin,
Qéybetlerin ağızı.
Çox yazıb korladılar
Qalaq-qalaq qağızı.
Baxıb bu kağızlara
Ayı qan-qan éledi.
Edaletli olmağa
Çox and-aman éledi.

42 O gün canavar beyin
43 İti saldı izine.
44 Uzunqulaq éşşeyi
45 Vezir séçdi özüne.
46 Évinde dustaq étdi
47 Pelengleri, şirleri
48 Onlar anlamadılar
49 Bu qarışıq sirleri…

50 Ferman vérdi: <<méşede
51 Canlı, cansız ne ki var,
52 Bir boyda, bir buxunda,
53 Bir fikirde olsunlar.
54 Sonra iclas çağırdı,
55 Qezeblendi, bağırdı:
56 <<Niye develer, filler
57 Şişib dam boyda olur?
58 Palıdın kölgesinde
59 Kollar saralıb solur!
60 Pelengin ne'resinden
61 Marallar zağ-zağ esir!
62 Niye qurdun önünde
63 Qoyun sesini kesir?!

64 Qartalın adınamı
65 Yazılıbdı zirveler?
66 Daha gözünden geler!
67 Göylerden ayrılmayır,
68 Beyenmir bu torpağı.
69 O bizim hamımıza
70 Baxır üstden aşağı!
71 Niye elde-ayaqda
72 Sürünür bu serçeler?
73 Ne déyim? Neler… neler…
74 Hamının haqqı éyni,
75 İxtiyarı éynidir.
76 Hamı çılpaq doğulub
77 Pulu-varı éynidir.
78 Bu méşenin üstünde
79 Tufan tek esek gerek!
80 Qürrebaz nehenglerin
81 Köksünü kesek gerek!
82 Bundan sonra çetin ki
83 Bir de yamanlıq olar.
84 Qurd quzuyla otlayar,
85 Emin-amanlıq olar!..>>
86 Méşede bir qasırğa
87 Başladı birden-bire

88 Neheng-neheng ağaclar
89 Qışqırıb deydi yére.
90 Héyvanları, quşları,
91 Ağacları, daşları
92 Bir vahime bürüdü.
93 Qoyunlar canavarın
94 Üstüne şax yéridi…
95 Qanla doldu dereler.
96 Xoruzların sözüne
97 Söz qaytardı fereler…
98 Qartal éndi zirveden
99 Serçeyle qonşu oldu.
100 Méşede alaq çekmek
101 Péşesi, işi oldu.
102 Tülküler ayılara
103 Toxudular çelengler.
104 Éşşeklerin önünde
105 Mil dayandı pelengler.
106 Qurd quzuyla otladı,
107 Unuduldu qurd adı.
108 Kollar gül çiçek açdı,
109 Bu méşe düm-düz oldu.
110 İtdi qara kölgesi,
111 Gécesi gündüz oldu…

<<SESSİZ GÜLLELER>> SİLSİLESİNDEN

120

Béle Maskalanma

Béle maskalanma, adam oğlusan,
Ömrünü-gününü sovurma yéle.
İllerle min sifet olmağın asan,
Bir gün özün olmaq çetindi béle?

Gah uşaq olursan, gah da ki yazıq,
Éle boylanırsan izime menim.
Onsuz da dünyada çoxundan azıq
İyleme, eleme sözümü menim.

Bilirem hayana bağlanıb başın,
Satırsan, qéyretle sat, satanda da.
Vurma arxasından dostun, yoldaşın.
Kişisen, qarşıdan at, atanda da.

Qanın temiz déyil, bellidi adın,
Élimde-günümde derdsen, qadasan.
Düşüb arasına qohumun, yadın,
Eslini gizleden haramzadasan.

Papağın gözüyün üstüne énib,
Yéyib namusunu, atıb arını;
<<Veten>> kelmesinin dalına sinib,
Vurursan vetenin balalarını.

Qatır başımızı dumanın, çenin,
Hele bext getirir yüyrekdi atın.
Adın bizimkidi, işin özgenin,
Belke-nevesisen Sehl-sumbatın?!

Dayanıb arxanda <<dayı>>,<<emiler>>
Yüz dona girirsen bir menim üçün.
Sen tekce déyilsen, senin kimiler
Sessiz güllelerdi vetenim üçün…

Béle maskalanma, adam oğlusan,
Ömrünü-gününü sovurdun yéle.
İllerle min sifet olmağın asan;
Özünü yaxından tanımaq üçün
Birce gün özün ol sen innen béle.

Sene Néylemişem[50]

121

Sesssizce
Sessiz gülle kimi kéçdin sinemden,
Sessizce, sessizce oda yandım men…
Sessiz, xerçeng kimi düşdün canıma,
Sessiz, zeher kimi kéçdin qanıma…
Sessiz, yuxu kimi gözümü tuttun,
Sessizce-sessizce meni unutdun…
Sessizce, qar kimi saçıma yağdın,
Sessizce-sessizce sesimi boğdun…
İndi cınqırımı çıxarım néce?!
Qalmışam Arazdan, Kürden aralı,
Sinesi yaralı, ruhu yaralı…
Sessizce mehv étdin meni bélece…

122

Kin Dağarcığı
Bir qarış boyun var
Dam dolusu toyun var,
Mezen olsun kişi.
Yaşın kéçib,
Barı bundan sonra
Adam ol eşşi!
Yanından kéçende
<<Bissimillah>> déyirler;
Üzüne susurlar,
Arxanca söyürler…
Téz-téz çalırsan,
Gürzeden bétersen;
Zeherinden
Lezzetmi alırsan?
Bilirsenmi
Hamı sene <<çayan>> - déyir,
Yoxdur abrın-hayan - déyir.
Hardan almısan
Bu qeder kini,
acığı?
Xirddeyecen kinle
dolusan,
Kin dağarcığı…

[50] "Sene Néylemişem" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da "Deyme Könlüme" adıyla yayımlanmıştır.

123

01 **Sapand Daşı**

<<Yéne de yan kéçdi bu yaz yağışı>>

S. Rüstemxanlı

02 Yıx menim évimi, qardaş
03 qara daş.
04 Men senin üçün ağladım,
05 Bu günün,
06 sabahın,
07 dünenin üçün ağladım.
08 Sen qış günü
09 Sındırdın könlümün penceresini,
10 Qaldırdın dalğa-dalğa
11 Qıpqırmızı sesini.
12 Menden gözümü aldın,
13 Yüyrek dizimi aldın,
14 Keserli sözümü aldın…

15 Baş seninkidi,
16 Huş özgenin.
17 Ağız seninkidi,
18 Diş özgenin.
19 Ömür seninkidi,
20 Yaş özgenin.
21 Eller seninkidi,
22 İş özgenin.
23 Yarımçıqsan her şéyde.
24 Meni de sal öz gününe!
25 Deyiş başımı,
26 Deyiş huşumu,
27 Deyiş dişimi,
28 Deyiş yaşımı
29 Deyiş işimi!
30 Yétişib vaxt-ve'de,
31 Onsuz da her şéy deyişmede…
32 Birce reng gören
33 gözüm gözeldi!
34 Boğazdan çıxmayan
35 sözüm gözeldi!
36 Üstünde oturduğum
37 dizim gözeldi!
38 Bir ömürlük
39 dözüm gözeldi!
40 Bax, béle…
41 Yıx menim évimi, qardaş
42 qara daş!
43 Ne barıya hörülensen,
44 Ne év tikensen.

45 Ellerde sapanddaşısan,
46 Göz tökensen.
47 Onsuz da yan kéçir yaz yağışları.
48 Boş durma, yağ görek;
49 Senden sonra ne göyerecek…

124

01 **Yarımçıq**
02 Bir qarış boyu var, edasına bax.
03 Gédir, yéridiyi yola sığışmır.
04 Birce sesine bax, sedasına bax,
05 O sağa sığışmır, sola sığışmır.

06 Bir az tercümeçi, bir azca nasir,
07 Bir az tenqidçidi, hamısından kesir…
08 <<Yarımçıq>> söyleyir çoxuna, ne sirr?
09 Aza qané olmur bola, sığışmır.

10 Bir azca ayıqdı, bir azca kéydi,
11 Dünyada sévdiyi mezedi-méydi.
12 Özü öz içinde <<özündeşéydi>>
13 Başını kollayır, kola sığışmır.

14 Herden öz-özüne dolur boşalır,
15 Salam vérende de minnetle alır.
16 Markésden danışır, Şopénden çalır
17 Di gel ki, obaya-éle sığışmır.

18 Vetenden dem vurur düşende çemi,
19 Çalmır, döyecleyir héy <<sarı simi>>
20 Gezir budaq-budaq qarışqa kimi,
21 Deymişe sığışmır, kala sığışmır.

22 İddeası dağdı, imkanı fındıq,
23 Ağzını açanda metlebin qandıq.
24 Başı göyle gédir, daha usandıq
25 Yüyene sığışmır, çula sığışmır!

26 Külü ayaqlayır saymayır odu,
27 Çekisi belke de otuz kilodu.
28 Yarımçıqlığını anlayır, odu
29 Héy düşür o haldan-hala, sığışmır…

125

Mektub

Helim xasiyyetin, güler üzünle,
Qelbime yamanca yatmışdın, lele.
İnan, gözlerimde şirin sözünle,
Allahlıq heddine çatmışdın, lele.

Layla tek hopmuşdun iliye, qana
Yaxına, uzağa bire on idin.
Qohumluq bir yana, dostluq bir yana
Sanki insanlığa étalon idin.

Böyüdü vezifen, artdı imkanın,
<<Arzuya, isteye çatıb>>- dédiler.
Her meni görende qaraldı qanın,
<<Téléfonlar başını qatıb>>- dédiler.

Néçe yol zeng vurdum, özünü dandın,
Dédin: <<iclasdadı, déyin ki, yoxdu>>
Néçe yol söz vérdin, sözünü dandın,
Yalanlar üreye atılan oxdu.

İtirdin özünü, sapdın yolundan,
Baxdın qohumlara bir <<qemiş>> kimi.
Dördelli yapışdın öz stolundan,
Sehrada su tapan <<görmemiş>> kimi.

İlbeil böyüyüb qol-budaq atdın,
Yanına-yörene kölgen düşmedi.
Öteri qayğını minnete satdın,
Yaş ötdü saçına bir den düşmedi.

Yaman <<canhacan>>san zamanla, vaxtla,
Dostların yanında çıxar paxırın.
Sévinme ezelden açılan baxtla,
Evvelin gelince, gelsin axırın!

Bir deli madyandı vezife, imkan,
Bir gün de üstünden atacaq, lele.
Vefasız qadındı bu vaxt, bu zaman
Sévdiyi bucaqda yatacaq, lele!

Bir düşün haraya baş alır bu yol,
Ürekde vetensiz-ölkesiz olma.
Torpaq ol, ağac ol, demir ol, daş ol,
Kimese gerek ol, kölgesiz olma!

<<Aşıq Edaletin Neğmeleri>> Silsilesinden

126

Koroğlunun Son Günü

Ona béle bél bağlama,
Dünya namerd dünyasıdı.
Çox sızlama, çox ağlama,
Dünya namerd dünyasıdı.

Her işini ara, ele,
Quyruğunu vérme ele.
İnsan çiy süd emib, lele,
Dünya namerd dünyasıdı.

Namerd gör ki, çapar, talar,
İsteyini göyden alar.
Merdin quru adı qalar,
Dünya namerd dünyasıdı.

Acı sözle min derd éler,
Söker bağrını-yurd éler.
Qova-qova namerd éler,
Dünya namerd dünyasıdı.

Ezelki dövranım hanı,
Qılınc qınında paslanı.
Beyenmir tülkü aslanı,
Dünya namerd dünyasıdı…

127

Koroğlu Dübéyti

Bu duman çekiler géder,
Könül, sebr éyle, sebr éyle.
Bu qar-qış söküler géder,
Könül, sebr éyle, sebr éyle…

İten bulaqlar tapılar,
Sınıq könüller yapılar.
Açılar bir gün qapılar,
Könül, sebr éyle, sebr éyle…

Gül olma amana-aha,
Dan yéri ağarır daha.
Ümidle baxaq sabaha,
Könül, sebr éyle, sebr éyle…

Gül-çiçek xalı toxuyur,
Él-oba veten qoxuyur.
Şükür, Edalet oxuyur,
Könül, sebr éyle, sebr éyle…

Bu derde düşmen yarıyar,
Yaramı yadlar sarıyar,
Arpaçay, Araz quruyar,
Könül, sebr éyle, sebr éyle…

Ağrı Dağ ağrım-acımdı,
Savalan beyaz tacımdı.
Derde dözmek elacımdı
Könül, sebr éyle, sebr éyle…

Bu qem bu hesret ha yanar,
Dünya ateşe boyanar.
Yatanlar bir gün oyanar,
Könül, sebr éyle, sebr éyle…

Bu dünya, bu gerdiş nedi,
Gördüm ki, sonu héç nedi.
Bu xemir suya teşnedi,
Könül, sebr éyle, sebr éyle…

128

01 **Yordu Bu Şeher Meni**

02 Salam, xeyallara dalan şeherim,
03 Derdi-sévinciyle qalan şeherim!
04 Daha kendden gelir sesin-sorağın,
05 Kendi öz gününe salan şeherim.

06 Sévdi toy-büsat kimi,
07 Yapışdı heyat kimi.
08 Her seher saat kimi
09 Qurdu bu şeher meni.

10 Boyadı dan yérine,
11 Üyütdü den yérine.
12 Sonra küleklerine
13 Vérdi bu şeher meni.

14 Dözdüm yayı-qışına,
15 Mat qalmışam işine;
16 Axır ehlet daşına
17 Vurdu bu şeher meni.

18 Çalım yox, çeperim yox,
19 Malım yox, keherim yox,
20 Qelbimde teperim yox,
21 Yordu bu şeher meni.

Sévgim Mene Qenim Oldu[51]
Behmen Vetenoğluna

[51] "Sévgim Mene Qenim Oldu" ve "Behmen Vetenoğluna" adlı şiirler *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı başlıklarla yayımlanmıştır.

Menmi Günahkaram Senmi Günahkar[52]

<<Yazılmamış Mektublar>> Silsilesinden
129
Seni Düşünürem
Bu soyuq havada,
Damın altında
Seni düşünürem yéne men yazıq
İki qat oluram qemin altında
Xoş gün dileyirem sene men yazıq

Seni düşünürem,
Gören nécesen,
Hardasan,
Başına belke qar yağır?
Fikrimde, duyğumda gündüz-géce sen,
Seni düşünmek de ağırdır, ağır…

Bayırda fırlanır qar boğanağı,
Fırlanır-fırlanır içimden kéçir.
Bu heyat cığırı, bu doğanağı:
Gör hardan dolanır,
Gör kimden kéçir…

Bu soyuq havada,
Tenha otaqda,
Didib-parçalayır dörd divar meni,
Bir neğme dolanır yanar dodaqda:
<<Kim salıb itirer, kim tapar meni…>>

Sanki üreyimi dara çekibler,
Üreyim éşqimden asılı qalıb.
Bütün yollarımı gora çekibler,
Ümidler gümana qısılı qalıb…

Bu soyuq havada,
Damın altında,
Seni düşünürem yéne men yazıq.
İki qat oluram qemin altında,
Xoş gün dileyirem sene men yazıq…

[52] "Menmi Günahkaram Senmi Günahkar" adlı şiir, aynı başlıkla *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da yayımlanmıştır.

Menden Uzaqdasan[53]

130

Ne Déyim

Ne déyim ürekde éşqe, ilhama,
Ne vaxtdı méylini salıb göylere.
Men qara torpağam, o mavi sema,
Ellerim uzalı qalıb göylere.

Menim mehebbetim göylere hesret,
Alışar yalvarar alov diliyle.
Menim mehebbetim göylere qismet,
Séviner, yükseler öz emeliyle…

Ay Ömrümün Seadeti[54]

131

Orda Üfüqlerin Rengi Bembeyaz

Orda üfüqlerin rengi bembeyaz
Orda xeyalımda bir işıq qalıb.
Orda menim üçün ilıqdır ayaz,
Orda fikirlerim dolaşıq qalıb.

Orda ulduzların géce hevesi,
Orda bir rengin min bir rengi var.
Orda çiçeklerin payız nefesi,
Orda tebietin öz ahengi var…

[53] "Menden Uzaqdasan" adlı şiir, aynı başlıkla *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da yayımlanmıştır.
[54] "Ay Ömrümün Seadeti" adlı şiire bir kıta daha eklenmiştir. Bu hâliyle yayımlanmamış şiirleri arasına alınmıştır.

132

Payızda Açılan Çiçek

Başlayıbdı yarpaqların yağışı
Sen ne vaxtın qönçesisen, gülüsen?
Dumanlanıb üfüqlerin baxışı
Yoxsa könlün éşqe düşüb, delisen?

Harda idin kécikmisen dé, niye?
Quşlar köçür, ağarıbsan sazaqdan.
Bülbül üçün, neğme üçün bax göye,
Bu hesretle sévin, qemlen uzaqdan.

Sarı xeber yayılıbdı çöllere,
Son baharın saçlarına den düşüb.
Qara sükut qanad gerib göllere
Bulaqların gözlerine çen düşüb.

Dağ uyuyur, lele köçüb yurd qalıb…
Kim duyacaq, qönçe-qönçe alış, yan.
Yurd yérini hesret alıb, derd alıb,
Belke éle bu hesretden çıxmısan!

Belke ömrün payızında tebiet
Gül-çiçekle qarşılayır boranı?
Qem éleme bizde de var bu adet
Hele yoxdu soruşanı-soranı…

Ne günah var indi sende, ezizim,
Hesretimi yaman saldın yadıma.
Men de tekem, bu çemende ezizim,
Qovruluram öz közüme, oduma
Hesretimi yaman saldın yadıma.

01 **<<DOSTUMUN AĞRILARI>> SİLSİLESİNDEN**

Men Seni Tezeden Séve Bilmerem[55]

133
02 **Seni Bağışlamaram**
03 Bağım baharım sola
04 Seni bağışlamaram.
05 İki dünya bir ola,
06 Seni bağışlamaram.

07 Yétişe qada-bela,
08 Ezrayıl canım ala.
09 Elacım sene qala,
10 Seni bağışlamaram.

11 Yolumda ah édesen,
12 Éşqimi şah édesen.
13 Meni Allah édesen,
14 Seni bağışlamaram.

[55] "Men Seni Tezeden Séve Bilmerem" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı başlıkla yayımlanmıştır.

POÉMALAR

Kölgeler[56]

134

Ömrün Serhedleri

I

Men dünyaya gelende
Déyirler ağlamışam.
Dostları sévindirib
Düşmeni dağlamışam,
İsti ana qucağı
O vaxt béşiyim olub,
Bu yér, bu göy, bu alem
Évim-éşiyim olub.
Hamını incitmişem
Menden incimeyibler,
Başımı sığallayıb
Éle ezizleyibler
Mene nağıl déyibler.

Dolanıb aylar, iller
Deyişibdi fesiller…
Ağlım kesen gün imiş,
Qarğı atı seyirdib
Dağda-bağda oynamaq
Mene toy-düyün imiş.
Bir gün néce olubsa
Üstüme tepinibler,
Şıltaqlıq éyleyende
İnadımı yénibler.
Xortdanla, canavarla
Qorxudublar susmuşam.
Mene her şéy yuxuymuş
Sanki yuxudaymışam.
Atamın sert baxışı,
Be'zen hede qorxusu
Bildiribdir heddimi.
Ömrümde ilk defe
Gösterib serheddimi:
<<Béle otur, béle dur
Béle dayanmaq olmaz!
Téz duran xéyir tapar,
Béle oyanmaq olmaz!
Tanı dostu, düşmeni
Qarı düşmen dost olmaz!
Pisdir, yéne senindir,

[56] "Kölgeler" poéması *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da da yayımlanmıştır.

Kök-kömence qesd olmaz!
Yériyende şax yéri,
Qabağına bax yéri.
Atan gap éyleyende
Qulaq as ses éyleme.
Böyük dédi qanundur,
Öceşib behs éyleme!
Qonşunun toyuğuna
Daş atmaq olmaz, bala.
Buynuzlu qoçun héyfi
Buynuzsuz qoçda qalmaz,
Qalmaz ki, qalmaz, bala!>>
Atamın nesiheti
Gösterdi öz heddimi,
Gösterdi serheddimi…

Bildim ses serheddi var,
Bildim behs serheddi var,
Bildim qonşu serheddi,
Bildim kend serheddi var.
Bu yér otaraq déyil
Bildim hend serheddi var.
Bildim söz serheddi var,
Duydum bu ömrün-günün
Hele yüz serheddi var.
Hele balaca iken
Bu serhedler önünde
Omaşıyıb qalmazdım.
Beyenmediyim söze
Qulaq assam da béle
Onda héç el çalmazdım.

Yériş serhedlerini,
Duruş serhedlerini,
Sesin serhedlerini,
Behsin serhedlerini,
Sözün serhedlerini,
Gözün serhedlerini,
Téz-téz pozar-aşardım;
Bax bélece yaşardım.

Dolandı aylar, iller
Kéçdi günler, fesiller.
Çatdım mekteb yaşına,
Atam hele saz idi.
Den düşse de başına
Qüsse-keder az idi.
Heyat bir çay kimiydi,

86 Séllenirdi axırdı.
87 Gündoğandan çıxan gün
88 Günbatanda yaxırdı…

89 Sévindim öyrendikce
90 Oxumağı, yazmağı
91 Öyrendim yavaş-yavaş
92 Yozulmağı, yozmağı.
93 Bir sözün néce cüre
94 Yazılmağı var imiş,
95 Bir sesin néçe yére
96 Yozulmağı var imiş…
97 <<Bu sözü béle yazma,
98 <<O>>nu <<a>> kimi oxu
99 Oxu, öyren, inleyen
100 Bir sarı simi oxu.
101 Kolxozu <<kalxoz>> oxu
102 <<Komsomolu>> <<kamsamol>>
103 Düşün bir ömrü-günü
104 Hara aparır bu yol!>>
105 Müellim danışardı
106 Neler, neler… éh neler…
107 Be’zen de dolaşardı
108 Qaranlıqla kölgeler…

109 Yavaş-yavaş anladım
110 Yaxşı nedir, pis nedir?
111 Yavaş-yavaş anladım
112 Tamah ne, nefs nedir?
113 Qonşu ne, qohum nedir,
114 Ögéy ne, doğma nedir
115 Vexşiş ne, yağma nedir?

116 Üstüme qoşun-qoşun,
117 Üstüme qatar-qatar
118 Yürüş étdi suallar,
119 Müellim sualım var;
120 Ay ata sualım var;
121 Ay emi sualım var;

122 Güneş niye qırmızı,
123 Torpaq niye qaradı?
124 Doğulduğum bu yurdun
125 Adı nedir, haradır?
126 Ulu babam kim olub?
127 Niye sévincden evvel
128 Bize mehrem qem olub?
129 Niye, başa düşürem

Özbeklerin dilini,
Qazaxların sözünü?
Radioda dinlemişem,
Görmemişem üzünü…

Déyirler ki, Erebler
Bize <<Türkman>> déyir.
Türkler <<Oğuz>> çağırır,
Farslarsa <<İran>> déyir.
Men hansına inanım?
Qulağımın dibinde
Nenem <Musurman>> déyir.

Kime üz çévirdimse
<<Ne>>ler, <<kim>>ler, <<nedir>>ler,
Bu her şé'r qadirler
Önünde diz çökdüler.
Çox ekdiler, biçdiler,
Çox biçdiler, ekdiler…
Çox sualın üstünden
Bir sükutla kéçdiler…

Aman, sükut ne sükut…
Qulaq batıran sükut…
Şirin laylaya dönüb,
Ruhu yatıran sükut…
Barmaq qıcayan sükut…
Acize qeh-qeh çekib
Be'zen acıyan sükut…

Sonra öyüd, nesihet
Sonra yéne meşveret:
Her şéyin bir heddi var,
Bir heddi, serheddi var.
Burnun girmeyen yére
Başını soxma, bala.
Kiri kişi ağlamaz,
Gözünü sıxma, bala!
Hele uşaqsan, uşaq,
Amandı étme, bala!
Tufandı, burulğandı,
Derine gétme, bala!
Otur, dersini oxu,
Senin suallarına
Cavab vérmişem, axı.
Déyirsen ki, <<kimik biz>>
Bu torpağın oğluyuq.
Biz kimik? -Biz insanıq

Éle-güne bağlıyıq.

Hele o yaşın déyil
Oxuma her kitabı.
Hésab kara gelende,
Yaxşı öyren hésabı…
Böyüklerin yanında
Axı bir heddini bil.
Éle sual vérirsen
Sözün serheddini bil.
Her şéyi soruşmazlar,
Her işe qarışmazlar.
Her yana boylanmazlar,
Adam onda çaş olar.
Her işe el aparsan
Ayaq dönüb baş olar.
Kim ne déyir qoy désin,
Derya kimi bulanma.
Ereb kimdi, fars kimdi,
Onlar dédiyi sözün
Çox başına dolanma.
Biz insanıq vessalam,
Sévirik insanları,
Héyvanları, quşları,
Ağacları, daşları.
Bu göy, bu yér bizimdi,
Év bizim, sirr bizimdi…

Müellimim, atam, emim
Sıyırmışdı qılıncı,
Başımın altındaydı
İndi sükut balıncı.
Üreyimden kéçenler
Donurdu dodağımda,
Atamın ters şillesi
Yanırdı yanağımda…

Qarşımda qalaq-qalaq
Kitablar açıldıqca;
Menim kiçik dünyamın
Serheddi çoxaldıqca,
Serheddi kiçildikce;
İlk defe arzu duydum
Üreyimin başında.
İlk defe ümid duydum
Beli mekteb yaşında.
İçimde arzu, ümid
Göyermeye başladı.

Bes, kim idi, arzumun
Kölgesini daşladı?

İlk defe arzu duydum
Üreyimin başında.
İlk defe ümid duydum
Beli on béş yaşımda.
On béş yaşım var idi,
Yay, payız, qış menimçün
Éle ilk bahar idi…

Vurulduğum gözele
Bir gün toy éylediler,
Menimse üreyimde
Sanki vay éylediler.
İlk éşqim daşa deydi,
Bildim, yaşım çatmadı.
Arxasınca daş atdım
Ona daşım çatmadı…

Ayıra bilmeyirdim
Bir vaxt qaranı ağdan,
Bostanı bağça-bağdan.
O rengler, o boyalar
Yéne séçilmez oldu.
Ömrümün serhedleri
Yaman kéçilmez oldu…

Bildim él serheddi var,
Bildim oxu serheddi,
Doğma dil serheddi var.
Bildim torpaq serheddi,
Bildim çöl serheddi var.
Bildim yol serheddi var.
Yolun sağ serheddi var,
Yolun sol serheddi var,
Bildim sévgi serheddi,
Bildim yaş serheddi var.
Anladım ki, üreyin
Hele daş serheddi var…
Bu serhedler önünde
Arzum qol-budaq atdı.
Menim yaşıl ümidim,
Menim yaşıl inamım
Axır meni yaratdı…

135

II

Birinci Monoloq

İl néce dolandı ay néce kéçdi,
Başımda dolanan fikirmi, çenmi?
Bahar néce geldi yay néce kéçdi,
Yoxsa men dünyadan xebersizemmi?

Éle kövrelmişem, éle dolmuşam,
Fikrim peren-peren, xeyalım çaşıb.
Éle bil göylerde dolanan quşam,
Dünya gözlerimde balacalaşıb.

Öten günlerimi varaqlayıram,
Haradan başlayıb axan çayam men.
Ömrümün yazını soraqlayıram
Héyif o illerden uzaqdayam men.

Kéçib ömrüm-günüm, seksen yaşım var,
Gözlerim korşalıb, dizlerim esir.
Hele görülesi milyon işim var,
Néynim, bu serhedler éyledi esir…

Gör dünen kim idim, gör bu gün kimem,
Basılmış, talanmış ölke kimiyem.
İndi hem xesteyem, hem de hekimem,
Sahibsiz dolaşan kölge kimiyem.

Şükür éyleyirem bu ana, şükür,
Hele yériyirem bax, asta-asta!
Şükür éyleyirem bu güne, şükür,
Sabah yaş gelecek yaşımın üste!

Şükür éyleyirem, bu güne şükür!
Sabah bir arzudu, sabah gümandı.
Şükür éyleyirem, gözlerim görür,
Sabah göreceyem her yan dumandı…

Hemişe sabaha can atmışam men,
Sabahda görmüşem seadetimi.
Bu günde duymayıb, axtarmamışam,
Menim gözü yaşlı heqiqetimi.

136

****

01 Böyüdüm, böyüdükce
02 Aralandım özümden.
03 Vuruldum topuğumdan,
04 Yaralandım sözümden.
05 Böyüdüm, ağac kimi,
06 Aralandım kökümden.
07 Yüküm-ağlım, qéyretim,
08 Zehlem gétdi yükümden.
09 Hansı siyahıdasa
10 Birinci gétdi adım.
11 Özgelere uyuşub
12 Özgelere oxşadım,
13 Özümü beyenmedim
14 Özgelere vuruldum.
15 Axır seksen yaşımda
16 Temizlendim, duruldum.
17 Ayıldım seksenimde,
18 Men néyleye bilerem
19 Axı qoca sinimde?!
20 Niye?
21 Dayan, telesme,
22 Söylerem niyesini.
23 Deyişse bu havalar,
24 İt tutar yiyesini…

137

****

01 Telebelik illeri
02 Bir özge alem idi.
03 Yémek-içmek, pal-paltar,
04 Pul, vaxt, beli ne ki var
05 Her şéy, her şéy kem idi…
06 Üreyimiz tox idi.
07 Açılan sabahlardan
08 Xeberimiz yox idi.

09 Düşünürdüm qurtardı.
10 Müellim tenesi de,
11 Atamın hedesi de,
12 Qoruqçunun sesi de
13 Kendin efsanesi de…

14 Daha uşaq déyilem
15 Ki mene tepineler,
16 İnadımı yéneler…
17 Ağılım var, başım var,
18 Dostum var, yoldaşım var.
19 Daha qurtardı seddler,
20 O heddler o, serhedler…

21 Hele qarşıda idi
22 Xoş ümidler, gümanlar
23 Hele qarşıda idi
24 Qıpqırmızı sabahlar
25 Gözişlemez dumanlar…

26 Adını gücle yazan
27 <<<Dörd>>, <<Béş>> ala bilermiş!
28 Telebenin dalınca
29 <<Çayka>> gele bilermiş!..
30 Müellim telebeye
31 Yaltaqlana bilermiş.
32 İnsan da ayaqüste
33 Dirigözlü ölermiş.
34 Pulla ad almaq varmış,
35 Sözden od almaq varmış…

36 Od-dédim oda düşdüm,
37 Dostlar oduma düşdü.
38 Telebelik illeri…
39 Xatireler dil açdı
40 Neler yadıma düşdü:
41 - <<Od alıb alışmasan

42 Tüstün seni yéyecek.
43 Vücudunu paltar tek
44 Öz eynine géyecek.
45 Yaşayacaqsan béle,
46 İçin tüstüyle dolu,
47 Başın hay-küyle dolu…
48 Tüstün başından çıxıb
49 Saçlarına çökecek.
50 Varlığını sürüyüb
51 Şumlayacaq, ekecek.>>

52 <<- Alışmaq asan déyil
53 Alışmaq olmur, qardaş.
54 Ağıl kesen her şéyi
55 Soruşmaq olmur, qardaş.
56 Vaxt olur, öz işine
57 Qarışmaq olmur, qardaş.
58 Deyişen havalarla
59 Yarışmaq olmur, qardaş….
60 Her an baxtla, yığvalla
61 Barışmaq olmur, qardaş>>.

62 <<Od alıb alışanlar
63 Kéçir serhedlerini,
64 Yarır öz heddlerini.
65 Yanır, éli-obası
66 İstisine qızınır,
67 İşığına boyanır.
68 Arzuları göyerir,
69 İstekleri oyanır.>>

70 <<- Bir parça çöreyim var
71 Alışsam söndürerler.
72 Çörekden néce kéçim?
73 Bir nasaz üreyim var.
74 Cehennem olsun her şéy!
75 Ürekden néce kéçim?>>

76 <<-Bilmek olmaz dünyanı
77 Ne vaxtsa işim düşer;
78 İşimden néce kéçim?
79 <<Dişlerem çiy loxmanı
80 Yérine dişim düşer>>
81 Dişimden néce kéçim.>>

82 <<- Maşınım var pulum var,
83 Düz, rahatca yolum var,

Pulumdan néce kéçim?
Alışmağın sonunda
Kül olmaq var, ölüm var,
Ömürden néce kéçim?>>

<<- Men yada uyuşmaram
Gülüm var, bülbülüm var,
Şirin-şeker dilim var.
Dilimden néce kéçim?
Élimdi-vetenimdi.
Pisdi, yéne menimdi.
Élimden néce kéçim?!>>

Dostları dinledikce
Fikir apardı meni.
Alıb qanadlarına
Yérden qopardı meni.

İki göz, iki qulaq,
İki el, iki ayaq,
Bir ürek, bir baş, min iş…
Ürekde derdler éyni,
Milyon serhedler éyni…
İlahi! Qohum imiş
İnsanlar derdlerile
Ömrün serhedlerile…

Yéne oddan söz açdım
Canım oduma düşdü.
Qanadlandı xeyalım
Neler yadıma düşdü…

138

Yaddaş Varaqlanır

Birinci Lövhe

Axşam sabah söz oldu
Onların arasında
Melhem birce <<döz>> oldu
Bu derdin çarasında
<<Döz>> dédi qız atası:
<<Dözsen olmaz xatası
Évin yox, éşiyin yox,
Derdin çox, azarın çox…

Seni hara aparım,
Burda <<ustalıq>> gerek!
<<Köpöğlu>> qoy év alsın
Sonra baxarıq, görek
Onda néce olacaq.
Dalınca sürünecek,
Saralacaq, solacaq.
Qablarını yuyacaq.
Döşemeni silecek,
Atası, anası da
Ayağına gelecek.
Onda bütün öybaşı
Qedrini bilecek!
Döz, qızım, döz, amandı,
Axmağın başı qandı.
Hele <<pişim-pişim>>- dé.
<<Sévgilim>>- dé, <<kişim>>- dé.
Éle ki <<ordér>> aldı
Başında qoz qırarsan.
Üstüne bağırarsan.
O yan bu yan élese
Haray heşir qoparıb
Kömeye çağırarsan.
Sonrası da bellidi.
Hamı onu qınayıb
Déyecekler <<delidi…>>
Men déyenle gétsen, o
Yaman güne qalacaq.
Ya redd olub gédecek,
Ya da qulun olacaq…
Besdi, üç uşağın var,
Év olsun, er tapılar.
Atalar yaxşı déyib:
<<Pul olsun, yér tapılar>>.

Oğlanla rastlaşanda

Dédi <<- Eye, bura bax,
Bu köhneliyi burax!
Bilmirem bu ne sirdi,
İyirminci esirdi;
Bu günedek qanmırsan
Kişiler qadınlara
Daim esir-yésirdi.
Dünyanın işlerine
Özge-yad déyilsen ki!
Rayonun katibinden
Böyük-zad déyilsen ki.
Camaat arasında
Başı buluda deyir.
Ancaq ki arvadının
Qarşısında baş eyir.
O yan, bu yan élese
Vezife elden çıxar.
Arvad açar sirrini.
Onun évini yıxar.
Vezife
Qarşısında
Durur bir çeper kimi
Odur ki buyruğunu
Éşidir şeker kimi…

Bu böyük ölkemizde
Kişiden çox qadın var.
Aya uçan-qadınlar,
Göye uçan-qadınlar,
Zemi biçen-qadınlar,
Yollar çeken-qadınlar,
Évler tiken-qadınlar,
Torpaq eken-qadınlar,
Pambıq yığan-qadınlar,
Uşaq doğan-qadınlar…
Bir gözel mahnı da var:
<<Qoy hemişe güneş olsun,
Qoy hemişe anam olsun,
Qoy hemişe men olum>>.
Bir bura bax, men ölüm
Ata yada düşmeyir.
Bizim cavanlar ise
Örgeşmir, yétişmeyir.
Patriarxat zamanı
Çoxdan ötüb kéçibdi.
Qerbde, şimalda hamı
Qadınları
Évde <<böyük>> séçibdi.

93 Bizlerdese hele de
94 Oğlum olsun déyirik.
95 Qız olanda küsürük,
96 Ağzımızı eyirik.

97 O qızı hirslendirme
98 Ne dése, bax sözüne.
99 Küsende gét qılıqla
100 Soyuq su sep gözüne…>>

101 Tanıyırdı qızını
102 Elinin içi kimi.
103 Anlayırdı suçunu
104 Zamanın suçu kimi.
105 Ancaq ki, övlad hissi,
106 Var éşqi, dövlet hissi,
107 Serhedd idi önünde.
108 Çox serhedler görmüşdü
109 O ömründe-gününde.
110 Hamısından kéçmişdi,
111 Bundan kéçe bilmedi.
112 Üreyinde ağladı
113 Gözlerini silmedi.
114 Qéyretinden kéçdi o,
115 Adetinden kéçdi o,
116 İsmetinden kéçdi o…
117 Hiyleni şerab kimi
118 Birnefese içdi o…

119 Ara bir az sengidi,
120 Dédi-qodu lengidi…
121 Bir gün teze menzile
122 Şad-xürrem köçseler de,
123 Öten sözün-söhbetin
124 Üstünden kéçseler de,
125 Yéne de aralıqda
126 Köhne qazan qaynadı.
127 Atası çaldığına
128 Gelin yaman oynadı.
129 Milis işe qarışdı…
130 Qaraldı yanan ocaq,
131 Onlar yéne barışdı…

132 Tézlikle genc atanın
133 Saçlarına qar yağdı.
134 Giléylendi köksünden,
135 Üreyine qor yağdı…
136 Évini-uşağını

137 Atıb géde bilmedi.
138 Dostların arasında
139 Danışmadı, gülmedi…
140 Üç bala, üç qala tek
141 Kesdi onun önünü.
142 Göy esgiye düyledi
143 Ömrünü-gününü…
144 Namusundan-arından,
145 Dövletinden varından,
146 Ağrıyan üreyinden,
147 Şirince çöreyinden,
148 Birdefelik kéçdi o.
149 Üstünden su içdi o.
150 O gül üzlü balalar
151 Qarşıda bir sedd oldu.
152 Kéçilmez serhedd oldu.

139

İkinci Lövhe

-Alo, salam, ay adaş,
Kéfler-ehvallar, qardaş!
-Siz yaxşı olun, biz de
Dolanaq kölgenizde.
Qardaş, sabah gel bize,
Qonaq ol bendenize!
-İçmeye ne olacaq
Zoğal arağın varmı?
-Hele xengel de olar,
Ona marağın varmı!
-Yaxşı.
Oldu, dé sağ ol.
-Dost-tanışın yanında
Hemişe üzü ağ ol.
Desteyi yére qoyub
Qaşlarını çatdı o.
Dişlerini qıcayıb
Qem qüsseye batdı o.
Yumruğunu stola
Döyecleyib:
-Ay alçax,
Ora menim yérimdi,
Bir mene bax, ona bax!
Mene müdürlük édir
Menden néçe yaş kiçik.
Hüre-hüre it olub
Dünenki qotur küçük.
Fikirler aleminde
Ruhu alışdı yandı.
Ürekden gelenleri
Üze déye bilmedi;
Bir anlığa dayandı.
Üreyinden kéçdi o,
Çöreyinden kéçdi o,
Şerabından kéçdi o,
Ezabından kéçdi o…
Gözü alacalandı,
Héç ne séçe bilmedi.
Balaca stolundan
Feqet, kéçe bilmedi.
Birden döze bilmeyib
Hönkür-hönkür ağladı,
Ümidini yéne de
Sabahlara bağladı.

140

Üçüncü Lövhe
Bir çırağın altında,
Bir stolun başında;
Üç qız söhbet édirdi,
Ömrün bahar yaşında.
Biri aspirant idi,
İkisise telebe.
Dumanlar içindeydi
Arzu, ümid, qelebe.
Dinleyirdi kiçikler
Danışırdı böyük qız,
Dünyadan halı idi,
Yaşı olardı otuz.
Mütenasib bedeni,
Qara gözleri vardı.
İlantek ağıllıydı,
Şirin sözleri vardı.
Mehebbeti sarıdan
Bexti getirmemişdi,
Özü dédiyi kimi
Çox şéy itirmemişdi.
<<- Sizin ne yaşınız var…
Qabaqdadı ömür-gün
Qadının etrafında
Serhedler düyün-düyün.
Gözüne min göz baxır,
İzine min göz baxır.
Gülsen <<çox güleyendi>>.
Sussan <<qaraqabaqdı>>.
Baxsan <<meni beyendi!>>
Dinsen <<dilden qocaqdı>>.
Ere gédene kimi
Umub-küsen çox olur.
Bircе süzgün baxışın
Çoxlarına ox olur.
Éle ki, ere gétdin
Bu nezerler yoxalır.
Dövrendeki serhedler
Möhkemlenir, çoxalır:
Her üze baxmaq nedi?!
Tek yola çıxmaq nedi?!
Axşama qalmaq nedi?!
Anıb kéçen günleri
Xeyala dalmaq nedi?!
Év derdi, yémek derdi,
Kimseden kömek derdi,
Uşaq doğ, uşaq böyüt,

48 Erine qulluq éle.
49 Qayğılar içinde it,
50 Yaşa bu sayaq-béle.

51 Ürek isteyen kimi
52 El-qol açmaq olmayır.
53 Bu deli serhedleri
54 O vaxt kéçmek olmayır.
55 Bir adamın üzüne
56 Ne qeder baxmaq olar?
57 Su olub éyni semte
58 Ne qeder axmaq olar?

59 Bu serhedler içinde
60 Men dayana bilmedim.
61 Bu vaxtla bu zamanla
62 Axır alvér éledim:
63 Er-aile adlanan
64 Baxtı-qismeti vérdim.
65 Kéçdim gözelliyimden
66 Heya-ismeti vérdim.
67 Evezinde hemin gün
68 Yardım bu serhedleri,
69 Qırdım bu serhedleri!
70 Kéçdim er serheddini,
71 Kéçdim yér serheddini,
72 Kéçdim vaxt serheddini,
73 Qismet, baxt serheddini!
74 İndi azad bir quşam
75 Min budağa qonmuşam
76 Bilirem dünya nedir,
77 Nağıldır, efsanedir>>.

141

İkinci Monoloq

Baş aldım göylerin yéddi qatına
Yérde bütövlüyü men qehet gördüm.
Baxdım küremizin bu heyatına
Sinesi çal-çarpaz min serhed gördüm.

Bölünüb torpaqlar, sular, méşeler
Obalar bölünüb, éller bölünüb.
Her şéy parça-parça bölünüb neler:
Lehceler bölünüb, diller bölünüb.

Sual çeten-çeten, yol çeten-çeten,
Bacar bu sirrleri agah ét, ayır:
O yanda vetendi, bu yanda veten,
Vetende vetene gétmek olmayır.

Néçe reng deyişir yanaqda, üzde
Serhedler içinde kéçir ömür-gün.
Ne qeder serhed var üreyimizde,
Duyğu düyün-düyün, ruh düyün-düyün…

Bu günle sabahın serheddi géce,
Dünyada ne varsa bölüm-bölümdü.
Tebiet işini görür gizlice,
Bir üzü heyatdı, bir üz ölümdü.

Olsaydı insanın ömrü serhedsiz
Yeqin qanadları çıxa bilerdi.
Qalxıb arzuların yéddi qatına
Özü öz qelbine baxa bilerdi.
Uçardı göylere öz qanadıyla,
Çatardı tanrıya bu inadıyla.

Serhedler deniz olur
Artıb ümmana dönür.
Evvel heqiqet olur
Sonra gümana dönür.
Bürüyür yolu izi
Çene-dumana dönür.

İnsanın ömrü-günü
Bu ümmanda bir ada
Béle-béle işler var
Béle, oğul, dünyada…

BİR GÜN GELER

01 BİRİNCİ BÖLÜM: SÖKÜLER DAN YÉRİ

Od Göyler Oğludur[57]

142

02 **Dağ Çayı**
03 Yazda köpüklendi héy çiçek-çiçek,
04 Emib bulaqları çağladı-daşdı.
05 Güvendi gücüne
06 Şıltaq uşaq tek
07 Qayadan sallandı, dağla tutaşdı.

08 Sesledi gén dere qoynuna onu,
09 Sévincle, ferehle axdı, héy axdı.
10 Feqet düşünmedi, bilmedi bunu,
11 Derede susacaq, çağlayacaqdı?

12 Lal oldu derede, hayqıran sular,
13 Üstünü çen-duman aldı, dinmedi.
14 Qayanı qopartdı, daşı qopartdı,
15 Saldı öz başına, saldı, dinmedi.

16 Zirvede bilmedi dar ne, çetin ne,
17 Derdini dağ ile böldü dağ çayı.
18 Göl oldu… Dözmedi dağ hesretine,
19 Dağın ayağında oldu dağ çayı.

[57] "Od Göyler Oğludur" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da "Belke" başlığıyla yayımlanmıştır.

143

Bir Gün Geler

İnsan emeliyle cahan kimidir,
Düzlerde baharıq, dağda qarıq biz.
Heyat fırtınalı ümman kimidir,
Üzen efsanevi adalarıq biz.

Fikirler yaşayır sakinler kimi,
Fesiller gizlenib yaddaşımızda.
Çox da öyünmeyin, bütün alemi
Fikirler axıdar göz yaşımızda.

Ürek yox, dünyadır köksümüzdeki,
Her baxış bir ümid, bir ulduz işıq.
Hardasa uyuyan adalar teki
Hele çoxlarımız tapılmamışıq.

Déyirler serin su olar derinde,
Ne vaxtsa, hardansa séllener, axar.
Söküler dan yéri bebeklerimde,
Ordan şé'rlerim boylanar, baxar.

Biz hele arzuyuq, hele ümidik,
Soyuq baxışlardan donar, yanarıq.
Belke sözümüzü déye bilmirik,
Gün geler hardasa arzulanarıq.

144

01 **Zirve**
02 Dağlar, ayrı düşdüm sizden néçe il
03 Arzum ayrılığa kesildi qenim.
04 Zirvede qıy vuran qartal éle bil
05 Qartal xeyalımı ovladı menim.

06 Size küsenirem, qartallar, ne qem,
07 Ümid çiçek-çiçek
08 Yérem, göyem men.
09 Xalqımın qelbine yol tapa bilsem
10 Sanaram en uca zirvedeyem men.

11 Yox-yox, incimesin Himalay, Qoşqar,
12 Meni qınamasın ne dağ, ne dere.
13 İnsan qelbi kimi uca zirve var,
14 Ordan baxmaq olar qerinelere!

15 Zirve - ebediyyet, zefer, son nida
16 Zirve emelimde, arzularımda…
17 Güneşin oduna yaxın olsa da
18 Orda ebedidir ömrü qarın da…

Daş Méşe[58]

[58] "Daş Méşe" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı adla yayımlanmıştır.

145

Menim Üreyimi, Özüme Vérin

Dolanıb hefteler, dolanıb iller,
Hardansan éle bil aralanmışam.
Deyişib büsbütün meni fesiller,
Min aya, min güne paralanmışam.
Ömrün o tayında qalıb uşaqlıq,
Kimse üreyine yazıb adımı,
Daha çinarlardan qaralanmışam.
Bir deli hesretle, aman, a dostlar,
Könlümden, gözümden yaralanmışam,
Menim üreyimi özüme vérin!

Mene layla çalıb deli külekler,
Fikrimde éllerin bextiyarlığı,
Gözümde arzular güler, çiçekler,
Sıxmır varlığımı méydan darlığı;
Yoluma, izime min göz ağarıb,
Déme ki, ilhamın odu sengiyir.
İzime iz düşüb, bağrımı yarıb
Nedir köksümdeki béle tengiyir?!
Uçmaq isteyirem üzü küleye,
Menim üreyimi özüme vérin!

Dünya başdan-başa toydu-mağardı,
Gözümde <<laleler bayrağa dönüb>>.
Menim vetenimde solmaz bahardı,
Hesretin, möhnetin ocağı sönüb…
Gözümün nuruna duman qarışıb,
Gördüyüm yuxunu yoza bilmirem.
Başım yaşamağa yaman qarışıb,
İndi yaşamaqdan doymayır gözüm.
Yurduma bir neğme yaza bilmirem,
Men béle déyildim, béle déyildim,
Menim üreyimi özüme vérin.

146

Géceler
Şirin bir xeyal kimi,
Yuxuları bal kimi
Géceler...
Düşünürem, qelbinde
Gizli sévgisimi var?
Ulduzlarla bezenib
Seheri qarşılayar.
Utancaq oğlan kimi
Üreyinde héy yanar.
Seherin nur şefeqli
Gözlerinden utanar...
Üreyinde ağlayar.
Üreyinde kiriyer,
Xeyal kimi eriyer,
Géceler...

Fesillerin, illerin
Ağır, qara günlerin
Belke qara sapıdır?
Bu gün ile sabahın
Arasında qapıdır
Géceler...

147

Üzüm Gülmür Déme Mene
Üzüm gülmür déme mene
Gülemmerem, gülemmerem.
Deryada neyim qalıbdır,
Bilemmerem, bilemmerem.

Düz yollarım tepe, dere,
Yıxılmışam néçe kere.
Arzum yélken açan yére
Gelemmerem, gelemmerem.

Yollar meni çapıb, soyub
Boylanmaqdan gözüm doyub...
Béle derdi-seri qoyub
Ölemmerem, ölemmerem.

Anamı Düşünerken[59]
Gel, Ay Bahar

[59] "Anamı Düşünerken" ve "Gel, Ay Bahar" adlı şiirler *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

148

Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı
Zirveye çekdiler kor yapalağı
Qartalla yanaşı dayansın déye.
Gözleri qaraldı, deyişdi halı,
Yapalaq daş kimi düşdü dereye,
Çoxları günahkar saydı qartalı.

Dağdan Bir Qaya Düşdü[60]

149

Belke
Déyirler aşiqdir yér ile güneş,
Güneş mehebbetden alışıb yanır.
Belke buna göre yér pervane tek
Güneşin başına dönür, dolanır.

Dağlara baxıram, qarlı dağlara,
Düzenler dağların eteyidirmi?
Buludlar
Güneşin torpağa o vaxt
Nişançün aldığı örpeyidirmi?

Torpağa her zaman ana démişik,
Ana bizim üçün ezizdir, eziz.
Belke atamızdır o böyük güneş
Bu iki aşiqin övladıyıq biz?

150

Sabah
Qırmızı bir seher gelecek sabah,
Güneş ovcumuzda oyanacaqdır.
Qırmızı bir xeber gelecek sabah,
Dünya qırmızıya boyanacaqdır.

Qırmızı géceler olacaq sabah,
Qırmızı yuxular göreceyik biz.
Éh, neler olacaq…
Öz-özümüze,
Haçansa imtahan véreceyik biz…

Son günü olacaq ahın, amanın,
Arzunun, ümidin yolları ağdı,
Ağ üzü yanında
Qoca dünyanın
Sabah qara üzü qızaracaqdı.

[60] “Dağdan Bir Qaya Düşdü” şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da “Yazıqlar” adıyla yayımlanmıştır.

16 Qırmızı yağışlar yağacaq sabah,
17 Qırmızı ulduzlar doğacak sabah,
18 Qırmızı yuxular göreceyik biz,
19 Qırmızı suallar véreceyik biz.
20 Elvida, elvida qara kölgeler!
21 Elvida, elvida qara belkeler.

Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen[61]

151

01 **Bahar Lövheleri**
02 Bürüyüb alemi quşların sesi,
03 Yéne tebietin eli açılıb.
04 Ne vaxtdır lal olan dağ şelalesi
05 Oxuyur, déyesen dili açılıb.

06 Tebiet bezendi, güller tezeter,
07 Ağ yağış elendi ilk nübar kimi.
08 Yollar kenarında ala kölgeler
09 Uzanıb, yorulan yolçular kimi…

10 Quzular ayrılmır yamacdan bir an,
11 Éle héy otlayır, héy meleyirler.
12 Sanki tebietin <<dağ>> kitabından
13 <<Bahar>> neğmesini ezberleyirler.

Alqışlar[62]
Mene Tanışdı[63]

[61] "Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen" başlıklı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da ve *Her Şéyi Tezeden Başlayan Gerek*'te "Yol" başlığıyla yayımlanmıştır.
[62] "Alqışlar" şiiri *Bir Gün Geler*'de iki kıtadır. Türkay daha sonra bu şiire eklemeler yapmış, şiiri yayımlamamıştır. Bu sebeple "Alqışlar" şiiri Yayımlanmamış Şiirler kısmına eklenmiştir.
[63] "Mene Tanışdı" şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı adla yayımlanmıştır.

152

Bir Ananın Ağısı

Hüséyn Cavidin xatiresine

Éhéy!.. é…héy!..
Dé hardasan?!
Oğul, oğul. Cavid! Cavid!
Ah, üreyim, sus, parçalan, dağıl, dağıl…
Cavid… Cavid…

Bir zamanlar men qedrini bilemmeddim,
Oğul… oğul…
Zindanlarda zindanlandın,
Göz yaşını silemmedim,
Oğul… oğul…
Ağlamalı günlerimde gülümsedim,
Uğunmalı anlarımda gülemmedim,
Oğul… oğul…
Ah, kaş dilim quruyaydı,
Men arxanca neler dédim,
Oğul… oğul…
Açılmayır indi éynim,
Néynim… néynim…

Hesretinden yayım, yazım, qışım yanar,
Od ağlaram,
Gözlerimde yaşım yanar.
Birce arşın mezarınçün
Héy torpağım, daşım yanar,
Cavid!.. Cavid!.. Cavid!..

153

Ata ve Anama

Payız qanad germiş bağçalarsınız,
İller saçınızda dincelir, ana.
Köçüb durnalartek, köçüb oğul, qız,
Yoxsa ömrünüze qış gelir, ana?!

Qızlar teze yurda köçdü, élemi,
Qeriblik qelbini bürüyer, beler.
Sabah ömrünüzün baharı kimi
Qızlar neveleri getirer geler.

Gözünüz yolumda qaraldı, söndü,
Dilinizin varı, yoxu men oldum.
Néyleyim, arzular bir yaya döndü,
Kamandan üzülen oxu men oldum.

İller ne téz kéçir, ne téz ötüşür,
Kime giléylenim illerden, kime?
Orda ömrünüzden yarpaqlar düşür,
Burda fikir olur yağır üstüme…

154

Karvan

Soltan Hacıbeyovun xatiresine

Yayın istisinde, qışın qarında
Uçub üreklerden kéçdi <<Karvan>>ın
Odlu könüllerin sehralarında
Qaynar baxışlardan içdi <<Karvan>>ın.

Uçdu qanad-qanad köksüme sarı,
Qelemim lületek tuşlandı göye.
İlhamım qıy vurub kesdi yolları,
Hay-haray qopardı <<xerac vér>>- déye.

<<Karvan>> bir hemlede aldı qelbimi,
Fikrim peren-peren… deyişdi halım.
Qelemim baş eydi utanmış kimi,
Neğmeler sélinde axdı xeyalım…

Ayıldım…
Sesledim, alışdı sinem,
<<Karvan>> uzaqlardan hay vérdi mene.
Qelbimi uyudub kéçdise, ne qem
<<Xerac>> yox, bir neğme pay vérdi mene…

155

01 **Dédiler**
02 Dédim sévmemişem hele ürekden,
03 Güldüler, sözüme yalan dédiler.
04 Cavanken düşübdür saçlarıma den,
05 Mene, a yüz ilden qalan, dédiler.

06 Anlaya bilmedim düzü bu sirri,
07 Gömüldüm torpağa men diri-diri.
08 Ötende sazımda <<Keremi>>, <<Misri>>
09 Mene köhne hava çalan dédiler.

10 Bağa yolum düşdü, çırpındı ürek,
11 Gördüm, aparırlar héy etek-etek;
12 Éle ki, istedim men de bir çiçek
13 Qoymayın, éyledi talan, dédiler.

14 Alışdım, heyatdan qelbim küsdümü?
15 Suallar qılınctek kesdi üstümü.
16 Dost-tanış éle bil görüb tüstümü,
17 Hele harasıdır, yan, yan, dédiler.

Géce Düşünceleri[64]

[64]"Géce Düşünceleri" şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı adla yayımlanmıştır.

156

Qeribe Yuxular

<<Seyahet>> defterinden

Dünen géce yuxumda ah,
Dünyamızı yaman gördüm.
Bir küçede, bir sekide
Min ah gördüm,
Aman gördüm.
Bir ixtiyar oturmuşdu yol üstünde.
Bir biqerar oturmuşdu yaman günde.
Sağ yanında uyuyurdu
Yaxın dostu-elağacı.
Yalvarırdı her yétene,
Her kéçene acı-acı.
Béş-on qepik atılmışdı
Papağına,
Bir az çörek qoyulmuşdu
Qabağına.
Gözlerinde bütün dünya
Duman idi.
Ayaq sesi onun üçün
Ümid idi, güman idi…
Bir ixtiyar oturmuşdu
Yol üstünde.
Bir biqerar oturmuşdu
Yaman günde.
Birden göyler buludlaşdı
Şırım-şırım yandı, yandı,
Tez kölgeler daldalandı…
Feqet torpaq öz barından
Ne utandı, ne usandı…

Göyler yaman qaralmışdı,
Yağırdı héy,
Ağlayırmı, gülürmüdü, bilemmedim.
Durmaq üçün o çırpındı,
Çağırdı héy,
Baxdım, baxdım, yazıq dédim.

İslanırdı, qoca yaman darda idi…
Onu bura getiren bes harda idi?
Gelen-géden <<yaman vurub, bu da azdır>>
déyirdiler.
Papağına béş-on qepik
Atanların,
Af-uf déyib qaşlarını çatanların
İnsafımı daşa döndü?!
Gözlerimde dünya yandı,

46 Dünya söndü…

Payız[65]
Quruyan Ağaclar

157

01 **Doğma Yurda Mektub**
02 Éşit, ne déyirem ay qoca dedem,
03 Temennalı çörek ne ağı imiş.
04 Mene can-can déyen dostum, hemdemim,
05 Sen déme amansız bir yağı imiş.

06 Ömrümde gah duman, gah çen görmüşem.
07 Dünyanı gah qemgin, gah şen görmüşem.
08 Ayılıb saçımı den-den görmüşem.
09 Ağ téller pis günün sorağı imiş.

10 Men uddum-uduzdum bu sert yarışda,
11 Üşüdüm baharda, isindim qışda.
12 Anlayıb gördüm ki, dost da, tanış da
13 Ancaq yaxşı günün ortağı imiş.

14 O yurddan-yuvadan düşmüşem uzaq,
15 Gün geler, çekiler bu qar, bu sazaq.
16 Senin buxarında alışan ocaq
17 Menim üreyimin çırağı imiş.

[65] "Payız" ve "Quruyan Ağaclar" şiirleri *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

01 İKİNCİ BÖLÜM: YADINA DÜŞSEM

158

Géçer Zaman

Géçer zaman, geler bir gün, yétişer payız,
Gözelliyin solub géder yarpaqlar kimi.
Xeyalımda sabahına géciker bir qız,
Qara teller beyazlaşar dağda qar kimi,
Gözelliyi solub géder yarpaqlar kimi.

Alar menim <<gısasımı>> zaman, darıxma!
O vaxt sene acıyaram, héyifim geler.
İndi béle cilvelenib özünden çıxma,
Sabah neler olacaqdır éh, neler, neler…
O vaxt sene acıyaram, héyifim geler.

Orda Bir Söyüd Gördüm[66]

[66] "Orda Bir Söyüd Gördüm" şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı adla yayımlanmıştır.

159

01 **Azdı Baxışlarım Qara Hörükler**
02 Azdı baxışlarım, qara hörükler
03 Qaranlıq cığırmı…
04 Qelbimi sıxdı.
05 Dönüb mene baxdın-açıldı seher,
06 Gözlerim işıqlı dünyaya çıxdı.

07 Sévdim saçlarını, ay benizini,
08 Dédim yaşadaram öz baharımla.
09 Açılan sap kimi ayaq izini
10 Dolardım könlüme baxışlarımla.

11 Bulud tek içimden alışdım, söndüm,
12 <<Yox>>- dédin, qelbine yağa bilmedim.
13 Éşqinden odlanıb güneşe döndüm,
14 Vüsal üfüqünden doğa bilmedim.

15 Dédiler kimese nişanlanmısan,
16 Hardasa bir özge könül sévindi.
17 Ah! Hansı éşqinse buludlarından
18 Qönçe dodaqlara şéh düşüb indi…

19 Ay kéçir, il kéçir… kederi, qemi
20 Mene bexş éyledin o günden béle.
21 Éşqimin ezizi anası kimi
22 Yolur saçlarını hesretin hele…

O Günden[67]
Dünyanı Qınama

[67] "O Günden" ve "Dünyanı Qınama" şiirleri *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

160

Yadına Düşsem

Éh, işdi, qezadı, düşsem yadına
Bilsem darıxırsan, qaçıb gelerem.
Oda tut qelbimi, hesret oduna,
Simurq quşu kimi uçub gelerem.

Éh, işdi, qezadı, düşsem yadına
Oxu bu neğmeni vaxtın var iken.
Senin ünvanına, senin adına
Taléyin yazdığı bir mektubam men.

Oxu, bir mektubam senin adına,
Dağıt üreyimden qemi, qubarı.
Oxu, beyenmesen yandır oduna,
Saxla xatiretek külümü barı.

Yandır, qoy bilim ki, yoxdu gülşenim,
Sonradan ağlama sen için-için.
Saxla xatiretek külümü menim,
Düşmenin gözüne üfürmek üçün.

Éh, işdi, qezadı, düşsem yadına
Bilsem darıxırsan, qaçıb gelerem.
Oda tut qelbimi, hesret oduna,
Simurq quşu kimi uçub gelerem.

161

Kesme Téllerini

Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm,
Qoy sözüm deymesin senin xetrine.
Başına dolanım, başına dönüm,
Batım téllerinin çiçek etrine.

Kesme téllerini, kesme, ezizim,
Uşaqlıq illeri çoxdan ötüşüb.
Éle bil yuxusuz gécelerimin
Senin téllerine qarası düşüb.

Démirem télinden qırx hörük ayır,
Axsın küreyinden şelale kimi.
Bilirem qırx çaya baxmaq olmayır,
Sen birce dalğada yaşat éşqimi.

Dara téllerini kirpiklerimle,
Boyasız-filansız görüm çöhreni.
Menim gözlerimde güzgülen, gülüm,
En gözel gösterer gözlerim seni.

Bir parça gécedir qara téllerin
Xeyalım hemişe géceler orda.
Ne zaman yorulsa menim ellerim,
Oxşasa inan ki, dinceler orda.

Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm,
Qoy sözüm deymesin senin xetrine.
Alışım, başına dolanım-dönüm,
Batım téllerinin çiçek etrine.

162

Öteri Mehebbet İstemirem Men

Ürekden savayı yoxdur héç neyim,
Sabah kim olaram, déye bilmerem.
Sen menim ümidim, arzum, dileyim,
Könülsüz balı da yéye bilmerem.

Méhriban baxışın menimçün yazdı,
Çiçekler gözümde dünya bir anda.
Senin soyuqluğun qardı, ayazdı,
İterem, azaram çende, dumanda.

Hesretin yuxumu alar gözümden,
Nur olub yağarsan duyğularıma.
Sensizlik dünyanı salar gözümden,
Sakitce gelersen yuxularıma.

Sına ümidini, mehebbetini,
Gör qelbin menimçün yana bilirmi?
Sına üreyini, deyanetini,
Mensiz darıxırmı, dona bilirmi?

Sına dözümünü, sına özünü,
Kim bilir yolumuz çiçekmi, qarmı?
Yoxla üreyini, neğmelerimin
Orda sesi varmı, sorağı varmı?

Be’zen fikirlerim düşer derbeder,
Göresen éşqimde bextiyarammı?
Göresen iynenin ulduzu qeder
Könlünde, gözünde senin varammı?

Men olam qelbinin dostu, hemdemi,
Öteri olmaya bu arzu, istek.
Dolanam başına pervane kimi,
Menimçün bir ömür yanasan gerek.

Déme yalvarıram, ya ağlayıram,
Bu ömür yoludur, béşgünlük déyil.
Özümü kitabtek varaqlayıram,
Könülsüz mehebbet ömürlük déyil.

Ürekden savayı yoxdur héç neyim,
Sabah kim olaram, déye bilmerem.
Sen menim sabahım, arzum, dileyim,
Könülsüz balı da yéye bilmerem.

Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan[68]

163

İmtihan
Çekilir varlığım divana her gün,
Feqet ne öldürür, ne aman vérir.
Belke de ebedi yaşamaq üçün
Éşqim hesretine imtahan vérir?

164

Gelerem
Gelerem üreyin meni istese,
Gelerem çaldığın sazın sesinde.
Gelerem üreyin meni istese,
Gelerem qelbinin döyüntüsünde.

Gelerem üreyin meni istese,
Gelerem, gelerem yox olsam béle.
Xeyalın bir vaxtı oyanıb sese
Baxarsan eksimdi gelibdi dile…

Gelerem üreyin meni istese,
Bextiyar sanaram bu ömrü-günü.
Gécenin bir vaxtı oyanıb sese
Dinlersen qelbinin döyüntüsünü…

[68] "Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da aynı başlıkla yayımlanmıştır.

HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK (1985)

01 BİRİNCİ BÖLÜM: BU GÜN SABAH

165

Sabahıma Üzürem Men
Bu dünyaya getiribdir
Hamı kimi meni ana,
Atılmışam fırtınalı
Heyat adlı bir ümmana.
Fikirlerim qayıq olub,
Arzularım mene yélken.
Qelemimi avar édib
Sabahıma üzürem men.
Ümidlerim işıq saçır
Ulduz-ulduz yollarıma.
İlhamımın qucağına
Duyğularım dama-dama,
Sabahıma üzürem men.
Men alovam,
Men çiçeyem.
Ümidlerim çıraq-çıraq
Çetin sönem,
Çetin solam,
İsterem ki bu alovla
Arzulara qarışaraq
Bir gün özüm arzu olam!

Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen[69]
Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün

[69] "Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen" *ÉMDA*'da ve *BGG*'de; "Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün" ise *ÉMDA*'da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

166

Çinarın Söhbeti

Çinartek boy atıb ucalsam da men
Senden gén düşmerem, a köküm menim.
Öten buludlardan bac alsam da men
Yéne çiynindedir bu yüküm menim.

Min yol budanmışam, şarxalanmışam,
Min péyvend olunub budaqlarıma.
Yad odda-ocaqda çox qalanmışam,
Yad neğme yatmayıb dodaqlarıma.

Ağrısan saralıb-solar yarpağım,
Ağrısan ağlayar daşım-torpağım.
Qolların en derin qatlardan kéçir,
Yolların en derin qatlardan kéçir.

Yolunda her ne var qırıb kéçmisen,
Qolunda qéyretim, gücüm yaşayır.
Belke de bu yéri yarıb kéçmisen
O üzde qardaşım, bacım yaşayır.

Bir kökden su içib böyüsek de biz,
Orda adım palıd, burda çinardı…
Orda qardaşım var, menimle ekiz
Orda payızdırsa, burda bahardı.

Nadanlar sineme min ad yazıbdı,
Ay kéçib, il kéçib itirmişem men.
Çoxları kökümü éşib, qazıbdı
Yöremde çinarlar bitirmişem men.

Gemirib gövdemi uzunqulaqlar,
Dişi batmayanlar neler söyleyib...
Néçe reng péyvendler, néçe calaqlar
Şümşad budağımda göyeremmeyib...

Qara torpakların qaranlığından,
Yaşıl alov kimi boy vérmişem men.
Bir durna hesretli dönse cenubdan,
Bahardan payıza hay vérmişem men.

Çinartek boy atıb ucalsam da men
Senden ayrılmazam a köküm menim.
Öten buludlardan bac alsam da men
Yéne çiynindedir bu yüküm menim,
Senden ayrılmaram a köküm menim.

167

01 **Memmed Araza Mektub**

02 <<Mükafat>> şé'rini oxuyarken

03 Ömrüm boyu can qoymuşam yolunda,
04 Birce defe o üzüme gülmeyib.
05 Dolanmışam héy sağında-solunda
06 Ağlamışam, göz yaşımı silmeyib.
07 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

08 Tarlasında sünbül oldum, den oldum,
09 Yaylasında duman oldum, çen oldum,
10 Dar gününde arxasında men oldum
11 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

12 Yadlar ile eylendi o, güldü o,
13 Çoxlarının qedrini bildi o.
14 Ölüm vaxtı ayağıma geldi o,
15 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

16 Ömrü-günü bu sévgide sovurdum,
17 Üreyimi köksüm altda qovurdum.
18 Öz éşqimi qanım ile yoğurdum.
19 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

20 Gör kimlere qismet oldu istisi,
21 Saçlarıma gelib çökdü tüstüsü,
22 Mehebbetin ne yaxşısı, ne pisi…
23 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

24 Onsuz déme ağlayaram, gülerem,
25 Nefesiyle göz yaşımı silerem;
26 Ölsem gédib qucağında ölerem,
27 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek[70]

Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle

Quruyan Ağaclar

[70] "Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek", "Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle" ve "Quruyan Ağaclar" şiirleri *ÉMDA*'da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

168

Tenha Buruqların Géce Neğmesi

Géce yarı,
Yéne yoxdu ses-soraq,
Yağış döyüb,
Yol-izimiz görünmür.
Qanımızla
Köksümüzden bir çıraq
Barı asın,
Bes üzümüz görünmür?
Deli külek
Minir bizi sübhecen,
Gözleyirik
Burda sizi sübhecen,
Düzenlerin
Génişliyi daralıb,
Yoxsa
Yoxuş-énişliyi qar alıb?!
Yox, qış déyil,
Payız gelib, qış yaxın.
Kéfinizi çağ éyleyen,
Üzünüzü ağ éyleyen,
Bizim
qara üzümüze bir baxın.
Ay yaxşılar,
darıxırıq,
Gelin héy!
Qışqırırıq,
Daha döze bilmirik,
Baxammırıq sola, sağa,
Baş qarışıb yaşamağa!
Bircе barmaq
Mektub yaza bilmirik.
Elleşirik
Yéddi qata énmişik,
Qaranlığın
Kölgesine dönmüşük.
Qorxuruq ki
Üreyimiz dayanar.
Çağırırıq
Gelmirsiniz haya da.
Qorxuruq ki,
Kölge kimi yox olsaq,
Bu yollarda
Qalarsınız piyada.
Kölgeyikse
Arxanızca qaçmırıq,
Sirrimizi

48 Özgelere açmırıq.
49 Biz olmasaq
50 Gözleriniz qaralar.
51 Ay işıqlar,
52 Ay işıqlar, telesin,
53 Gelin héy!

169

01 **Sual**
02 <<Bir baladı, bir candı
03 Quzu kimi oğlandı.
04 Gét söylesen gédendi,
05 Gel söylesen gelendi.
06 Qal désen, o, qalandı,
07 Öl désen, o, ölendi.
08 Vur başına eppeyin al,
09 O, üzüne gülendi...
10 Yanağı lale kimi,
11 Qaşları hale kimi,
12 Keklik teki sekir o,
13 Qızlara dağ çekir o...
14 Şerab nedir tanımaz,
15 Papiros çeken déyil.
16 Dindirmesen danışmaz,
17 Çox zehle töken déyil.
18 Kini, nifreti yoxdu,
19 Hemişe qelbi toxdu,
20 Tek baladı, bir candı,
21 Quzu kimi oğlandı>>.
22 Bélece te’riflendi
23 Quzu kimi olanlar.
24 Quzular beyenildi
25 Artdı, çoxaldı onlar.
26 Unuduldu pelengler,
27 Unuduldu aslanlar.
28 Düşünmediler, ancaq
29 Bu quzular böyüyüb
30 Axırda ne olacaq?

170

01 **Anaya Mektub**

02 Amérikada telebeler acınacaqlı heyat kéçirirler.

03 Qezétlerden

04 Bu gün bayramındır
05 Oturmuşam tek
06 Fikrim peren-peren...
07 Düşünürem, meni anan varmı gören?
08 Éh, senden başqa kim var, kim olacaq?
09 Bilirem…
10 Elimde bir qedeh qem
11 Sağlığına çekirem başıma
12 Mestem
13 Qabağımda
14 Bir çimdik duz, bir dilim quru çörek...
15 Sağ ol, ana! Bayramın mübarek!
16 Bu gün bayramındır...
17 Sağlığına bade qaldırıram
18 Elimde bir qedeh qem,
19 Gözümün-könlümün seni kem...
20 Gözünün, könlünün meni kem...
21 Bilirem...
22 Barmaqlarımı yandırır
23 Papiros kötüyüm.
24 Özüm özüme tuşlanmışam.
25 Zamanın elindedir tetiyim.
26 Fikirlerim derbeder
27 Helelik, bu qeder...

01 <<SAZIN İŞIĞINDA>> SİLSİLESİNDEN

Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden[71]

Kereminin Dédiklerinden

Senden Gözüm Su İçmeyir

171

02 **IV. Geraylı**
03 Veten éşqi nale çeker
04 Üreyimin yarasında.
05 Araz axar qanlı-qanlı
06 Gözlerimin qarasında.

07 Bahar gelir, qış ötüşür,
08 Ömür kéçir, yaş ötüşür;
09 Gelen yollar düyün düşür
10 Bu derdimin çarasında.

11 Meclis gördüm, xoşluq gördüm,
12 Şerab gördüm, şişlik gördüm,
13 Haray, yaman boşluq gördüm
14 Dostlarımın sırasında.

15 Bu da béle bir savabdı,
16 Qem itirdi, sévinc tapdı...
17 Talé mene küme yapdı
18 Odla suyun arasında.

[71] "Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden", "Kereminin Dédiklerinden", "Senden Gözüm Su İçmeyir" şiirleri *ÉMDA*'da da yayımlanmıştır.

172

Biçinçiler Haqqında Ballada

Üfüqlerin sinesimi
yaralandı? Al boyandı…
Géce élin gözlerinden
qaralandı, él oyandı…
Güneş doğdu, dünya üzü
Oda düşdü…
Derelere, düzenlere
Seda düşdü…

-Siz o üzden, biz bu üzden
Dörd bir yana, béş bir yana!
Téz ol, qardaş, vérme aman
Kéçir zaman
<<Baş bir yana, léş bir yana!>>

Baş vurdular zemilere,
Demir atlı qoç igidler
Toz dumana qarışdı héy,
Séle döndü alında ter…
Bol zemiler dümdüz oldu
Géceleri gündüz oldu
Oğurlandı yuxuları:
- Qoy itmesin élin varı!

İnsan…
İnsan ne inaddı,
Vaxtsız durdu vaxtsız yatdı,
Yuxusundan kem oyatdı.
Öz oğlunu qoca qarı,
Qoy itmesin élin varı!..
Anaları pay getirdi,
Qız-gelinler çay getirdi,
Süfre açıb kövşen üste
Her birisi min hevesde…
Béle kéçdi naharları
Qoy itmesin élin varı…
Gün altında
Alışdılar,
qaraldılar,
sönmediler.
Vuruşdular,
çalışdılar,
Sözlerinden dönmediler.
Çiçeklendi
emelleri,
arzuları.

45 Qoy itmesin élin varı.

46 Éy sabahın ümidini
47 toplayanlar,
48 Alqış size!
49 éşqi bahar,
50 andı bahar
51 Ömrü bahar
52 Şé'rimle ses vérirem
53 sesinize!
54 Alqış size!
55 Alqış size!

Géce Növbesinden Sonra[72]

173

01 **Vetenden Uzaqda**
02 <<Seyahet defteri>>nden
03 Atadan, anadan uzaq,
04 Qardaşdan, bacıdan uzaq
05 Gözel, men kime lazımam.

06 İçim yanar, çölüm sazaq,
07 Gel burda bir çuxur qazak,
08 Gözel, men kime lazımam?

09 Ayrı düşdüm budağımdan,
10 Öz yurdumdan, yatağımdan.
11 Neye deyer dédiyin <<can>>
12 Gözel, men kime lazımam?

13 Çapılmışam, talanmışam,
14 Yad budağa calanmışam.
15 Calaq é'tibarsız olar,
16 Gözel, men kime lazımam?

17 Dad étmeye sözümmü var,
18 Yüyürmeye dizimmi var.
19 Boylanmağa gözümmü var,
20 Daha mende dözümmü var,
21 Gözel, men kime lazımam?

[72] "Géce Növbesinden Sonra" şiiri ÉMDA'da da yayımlanmıştır.

174

Hüséyn Cavide

Uzun ayrılıqdan sonra H. Cavid'in
cenazesi Naxçıvan'a getirilmişdir.

Ömrün payız çağında
Bir tufan qopdu, şair.
O tufan çox dolandı,
Seni de tapdı, şair.
Döydü deli külekler
Qapını-pencereni.
Héç yana çıxammadı
Kesdi bendi-bereni.
Évinde dustaq oldun.
Doğmalara yad oldun,
Öz-özünü yandırdın
Öz-özüne od oldun…
Neheng-neheng ağaclar
O tufanda yıxıldı
Qalanların taléyi
Bir qeribe nağıldı…
Kol-koslar da yaşayıb
Tufandan çıxdıq dédi,
Bax bu gözel günlerin
Elini sıxdıq dédi.
O tufan yaman esdi,
Ulduzlar söndü, şair.
Vurğunun üreyinde
Xerçenge döndü, şair!

Hesretinden bu yurdun
Torpağı, daşı yandı
Analar od ağladı,
Gözünde yaşı yandı.
Uyudun qürbet élde,
Aylar, iller ötüşdü,
Elince qalasından
Günde bir kerpic düşdü.
Edalet güneşinden
Hesret eridi geldi.
Özün gele bilmedi,
Dözmeyib ayrılığa
Qebrin yéridi geldi.
Qayıtmısan, gül açıb
Yurdumun her bucağı
Bir barmaq ucalıbdı
Azerbaycan torpağı.

Lale[73]

Ellerim

175

01 **Elek**
02 Bir çuval un gelib kéçdi elekden,
03 Eledi, eledi, görün néyledi.
04 Unu ese-ese vérib tekneye
05 Özüne bir ovuc kepek éyledi...

06 Günler béle kéçdi... ezablı günler,
07 Açdı gözlerini, duydu haqqını,
08 Eleyin gözünde qaraldı alem.
09 Déyine-déyine feqet bir seher
10 Elek kor olubdur söyledi, nenem.

[73] Ellerim ve Lale şiiri *ÉMDA*'da yer almaktadır. Ancak Lale şiiri "Qırmızı Feryad" adıyla yer alır.

176

Bir Müdire Mektub

Susuz, cadar-cadar torpaq kimiydin.
Éle yan kéçirdi yaz yağışları,
Hesretden titreyen yarpaq kimiydin,
Yağırdı taléyin qış alqışları.

Bir insan qayğısı yétdi hayına
Güldü torpağın da, güldü daşın da.
Ümidi, isteyi düşdü payına,
Tapdın seadeti stol başında.

Ömrüne sélleme yağışlar yağır,
Pöhreleyib minbir budaq olmusan,
Hardasa yollara <<sehralar>> baxır,
Bes niye onlardan uzaq olmusan…

Özünden böyüye héy üz ağartdın,
Menimse üzüme gülmedin, qardaş!
Néçe yad-yalanın dilini tapdın,
Sen menim dilimi bilmedin, qardaş!

Yaxşı bax dövrene, gör orda kim var,
Sen isteyen sazı çala bilmedim.
Menim de silinmez bir éyibim var,
<<Zemane adamı>> ola bilmedim.
Çoxunun könlüne yaman deyirsen,
Déme, bu hikmeti çetin ki duyam:
Éle dillenende veten déyirsen,
Men ki bu vetenin bir parçasıyam.

177

Karusél

Ne vaxtdır ki fikirlerim
çidarlayıb ayağımı,
Yéne sükut
günahkartek
kilidleyib dodağımı.
Gözüm açıq olsa béle,
Baxışlarım esir düşüb
Uşaqların <<at>> bélinde,
<<fil>> bélinde şen, ferehle
<<gezdikleri>> karuséle.
Düşünürem... feqet, belke
Karuséldir küremiz de?
Yér fırlanır, fırlanırıq.
Uşağıqmı yoxsa biz de?!
Yox, yox, burda körpelerin
Alemitek déyil alem!
Kimimize fikir, keder,
Kimimize sévinc hemdem.
İndimizi geleceye
daşıyırıq şele-şele.
Oturmuşuq uşaq kimi
Biz en neheng karuséle.
Fil yérine ölüm adlı
silahları minen de var.
Arzuları gül açmamış
Zirvelerden énen de var.
At yérine vezifeni
Seksekeli tutana bax.
Dünyamızdan xebersiz héy
Üzüquylu yatana bax!
Minhamindir, çaphaçapdır...
İlhamımsa arzuların
qanadına sinib çapır,
Zaman özü ömrü boyu
Küremizi minib çapır...

İki Lövhe - I[74]

178
II

01 Men onu tanıyırdım
02 Yamanca hap-gopuydu.
03 Üzü yétişmiş armud,
04 Boynu teker topuydu.
05 Yaxını, dostu, yadı
06 Her an bézdirerdi o.
07 Qarnını qucağına
08 Alıb gezdirerdi o.
09 İlan gözleri kimi
10 Sarı gözleri vardı
11 Neye désen <<yaxşıdır>>
12 Ona bir qulp tapardı.
13 Camaatın içinde
14 Müdirini söyerdi.
15 Ara xelvet olanda
16 Ona neler déyerdi.
17 Hamıdan şübhelener,
18 Xoflu-xoflu baxardı.
19 Be'zen de öz-özünden,
20 Kölgesinden qorxardı.
21 Gözünde oğul-uşaq
22 Bir qara qepik idi.
23 Onlara hediyyesi
24 Her axşam tepik idi.
25 Ağ yél, qara yél kimi
26 Her şéyden hirslenerdi.
27 Bulanlıq bir sél kimi
28 Gah coşub, gah sénerdi.

29 Onun üçün dünyada
30 Tekce özü var idi.
31 İşi, sözü-söhbeti
32 Qéybet, qem-qubar idi.
33 Bélece yaşayırdı
34 Papağının altında,
35 Çekmesinin üstünde.
36 O, dünyanın qesdinde,
37 Dünya onun qesdinde…

[74] "İki Lövhe" şiiri *AHV*'da da yer almıştır.

179

<<Anamdan Mektublar>> Silsilesinden

Dağda çen-üşüyürem,
Saçda den-üşüyürem
Géce üstün açılıb,
Yoxsa men üşüyürem?

Bağçalar saraldı, gel.
Gözlerim qaraldı, gel.
Ömrüm-günüm sovuşdu
Qapımı qar aldı, gel!

Bozat nalın itirdi.
İpek yalın itirdi.
Bir qız gözaltıladım
O da şalın itirdi.

Güntek dolanım, yaxım.
Buludtek gözüm sıxım.
Teki sen yollarda ol
Men de yollara baxım...

180

Meni Her Gün İnandırdı

Meni her gün inandırdı,
Arxayın ol déye-déye.
Öz-özümden utandırdı
Arxayın ol déye-déye.

Bir süfrede çörek kesdik,
Dillenende dédi, dostuq,
Başım altda qoydu yastıq
Arxayın ol déye-déye

Nazirle yézne qayınmış,
O da ki ordan yayınmış,
Bildim neye arxayınmış
Arxayın ol déye-déye.

Qalxdı göye bir şar kimi,
Düşdü yére paltar kimi,
Uçdu köhne divar kimi
Arxayın ol déye-déye.

181

Géce Kéçir

Géce kéçir... xeyaldayam.
Fikirlerin qucağında
Gile-gile eriyirem
İlhamımın ocağında.
Her yan sükut... duyğularım
Çiçek-çiçek, deste-deste
Bir gécelik ümid kimi.
Çıraq yanır başım üste.

Géce kéçir... tebiet de
Menim kimi xeyaldadır.
Nese susub...
Géce gözü görsün déye,
Asimandan ayı asıb,
Belke o da şé'r yazır?
Düşünürem, xeyalımdan
Gelib kéçir tepe, dere,
Baxıram ki, tebietin
Sözlerini oğurlayıb
Köçürmüşem vereqlere...

182

Eyibdir Başını Torpağa Sarı

Eyibdir başını torpağa sarı
Gören ne düşünür, ne anır söyüd.
Ömründe bir defe olmayıb barı,
Belke bunun üçün utanır söyüd.

183

Menim Düşmenlerim
Elinden ağlamaq gelen
Kövrekler öldürdü meni.
Qönçesi payızda gülen
Çiçekler öldürdü meni...

Hayandadır bahar çağım,
Qarışıbdır qaram, ağım.
İndiyedek yazmadığım
Vereqler öldürdü meni...

Cırtdanların hedeleri,
Vezifeli dedeleri,
<<Böyükler>>in ve'deleri,
<<Görek>>ler öldürdü meni...

Tepesinden çen yükselen
Hele qalıb néçe belen…
Sonradan yadıma gelen,
<<Gerek>>ler öldürdü meni...

184

Korlar Évinde Bir Gün
El ağacları
Ellerinde bir cüt göz kimi,
Déyilibler
Heyata acı söz kimi,
Yandırıb-yaxarlar alemi.
Adsız birce reng tanıyarlar,
Allahı
Günde néçe yol yanıyarlar.
Dünyanın damağında
Bir siqarétdi onlar.
Tüstülener...
Tüstülener...
Yédek gemileri kimi
İşıqsız-filansız
Yol géderler heyatın dalğalarında...
Vay o güne
Bütün rengleri bile-bile,
Gözleri güle-güle
Yédek gemisi olasan
Ömrün baharında!
Tüstülenesen siqarét kimi
Bir qızın dodaqlarında!

185

Öpdü

Gezdim başdan-başa Dağkesemen’i,
Gözeller, göyçekler gözümden öpdü.
Orda qayalara neğmeler dédim
Keklikler gülüşüb sözümden öpdü.

Emdim Hayvalı’nın bulaq dilini,
Derdim çiçeyini, derdim gülünü.
Arxamca yélledi çinar elini
Tökülen şéhile izimden öpdü.

Sesime ses vérdi dağlar-ne işdi?
Kövreldim o günler yadıma düşdü.
Bilmedim ayağım néce sürüşdü,
Etirli çiçekler dizimden öpdü.

Yadımdan çıxarmı o al yanaqlı.
İsmetli, heyalı o bal dodaqlı.
Aldı xeyalımı haqlı, nahaqlı
Men öpe bilmedim, üzümden öpdü.

01 İKİNCİ BÖLÜM: SÉVDİM GÖZLERİNİ DÜŞDÜM GÜNAHA

Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan[75]

186

02 **Géce Küçenizde Donub Xeyalım**
03 Göylerden énmeyen terlan xeyalım,
04 Bu géce dönübdür doqqazınızda.
05 Alışıb hesretim, artıb melalım,
06 Mensiz oxuyubdur bu géce saz da…

07 Qeribe döyüşler varmış dünyada,
08 Hesretin könlümü esir alıbdır.
09 Düşmüşem qeribe ateşe-oda,
10 Gözlerin gözümü bende salıbdır.

11 Qurtarıb éşqimin şahsız günleri,
12 Qurtarıb ömrümün başsız günleri
13 Yollarım hesretle yüyürüb size…
14 xeyalım dolanıb şahlıq quşutek
15 Her defe qonubdur pencerenize…

16 Géce küçenizde olub xeyalım,
17 Burda üşümüşem isti otaqda.
18 Géce küçenizde qalıb xeyalım,
19 Héyif ki, héyif ki, özüm uzaqda…

20 Géce küçenizde donub xeyalım,
21 Seher küçenizden süpürüb atma.
22 Oyaqsa salam vér, açılar donu
23 Yatıbsa asta kéç, onu oyatma…

Hörükler[76]

Nola Çata O Dilbere

[75] "Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan" şiiri *ÉMDA*'da da yayımlanmıştır.
[76] "Hörükler" ve "Nola Çata O Dilbere" şiirleri ÉMDA'da da yayımlanmıştır.

187

Elvida

Bir bahar çiçeyi düşüb bextime
Al-elvan sévdalı iller, elvida!
Çoxları <<daş>> déyib menim éşqime,
Mene can-can déyen diller, elvida!

Sizden uzaqdayam, uzaqdayam men,
Düşübdür gözümden o gül, o çemen,
Daha gözlemeyin meni bu günden
Elimde eriyen eller, elvida!

Atın, könlünüzde eger varamsa,
Néynim ömrünüze yağan qaramsa?
Meni bağışlayın günahkaramsa
Qönçeler elvida, güller elvida!

188

Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin

Bu gün çıxmamışam qarşına senin,
Gözlerin yoluma héç baxacaqmı?
Barı xatırlayıb olub kéçeni
Üreyin menimçün darıxacaqmı?

Yéne qerib-qerib baxıb kéçersen,
Xeyalım évedek izleyer seni…
Éh, sen öz kéfinde, hardan bilersen
Doqqazda sübhedek gözleyer seni…

Gédersen sakitce, olmaz xeberi,
Hesretin yandırıb-yaxar qelbimi.
Eser gümanıma payız yélleri
Başlayar ömrümün <<yarpaq tökümü>>

Bu gün çıxmamışam qarşına senin,
Gözlerin yoluma héç baxacaqmı?
Barı xatırlayır olub kéçeni
Üreyin menimçün darıxacaqmı?

189

Tenha Söyüd Haqqında Neğme

Söyle niye perişansan
Béle ay söyüd, ay söyüd?
Dönübdü yéne téllerin
Séle ay söyüd, ay söyüd.

Bir quş qonmur budağına,
Lelek deymir yanağına,
Men döşenim ayağına,
Éle ay söyüd, ay söyüd.

Utancaqsan ayüzlümtek,
Qoy saçına hörüm çiçek.
Benzeyirsen o ağörpek
Güle ay söyüd, ay söyüd.

Bir ağ günlü sabah ola,
Léysan düşe ize, yola.
Küsüb géden nola, nola
Gele ay söyüd, ay söyüd.

190

Qoru Üreyini

Senincün darıxır üreyim ancaq,
Niye özgesini ana bilmirem?
Günde néçesine gözüm düşerdi,
İndi héç birine yana bilmirem.

Rengbereng mehebbet yoluydu dünya,
Size géden yoldan sapmaq olmayır.
Gözel qızlar ile doluydu dünya,
Hanı, bes onları tapmaq olmayır…

Dünyanın başına ne iş açmısan,
Yönü size düşür cığırların da.
Bir zaman, bir zaman menden qaçmısan,
İndi sensiz olmur yuxularım da.

Qaxınc éleyibler <<dağı>>, <<düyünü>>,
Ağlayır, sızlayır yérinden duran.
Yazırlar qızların dönüklüyünü,
Niye yazmayırlar é'tibarından?!

Dünya başdan-başa bağça-bağ idi,
Her gile bir neğme déyerdi éşqim.
Yéllerin elinde bir yarpaq idi,
Senin üreyinde göyerdi éşqim.
Qoru üreyini vefalım menim,
Ay bahar çiçeyim, vüsalım menim.

Héç Vaxt Béle Yanmamışdım[77]

[77] "Héç Vaxt Béle Yanmamışdım" şiiri ÉMDA'da da yayımlanmıştır.

191

Éle Baxdı O Ay Üzlü Üzüme

Éle baxdı o ay üzlü, üzüme
Qelbim oldu para-para, néyleyim.
Bir ah çekdim, ahım meni yandırdı,
El çatmadı o gülzara, néyleyim.

Ay üzünde heyası var, arı var,
Sinesinde köynek dolu narı var.
Gözlerinden anladım ki, yarı var,
Hesed çekdim bextiyara, néyleyim.

Héç bilmirem éşqim qaragünlümü,
Ya qedemim bed heraylı, ünlümü?
O insafsız bu yaralı könlümü
Baxışıyla çekdi dara, néyleyim.

Çox déyibler bu iş haqda günahdı,
Yarı varsa, söz ummaq da günahdı!
Gözelliye göz yummaq da günahdı,
Qelbim, ruhum géydi qara, néyleyim.

01 <<DOSTUMUN AĞRILARI>> SİLSİLESİNDEN

Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq[78]

Seni İtirdim

192

02 **III. Dehşet**

03 Bir qadınla söhbet zamanı onun
04 <<uzaqgörenliyi>> meni sarsıtdı.
05 <<Erim déyir, işleme. Yaxşı men işden
06 çıxsam, onun da başına bir iş gelse,
07 bu aileni kim saxlayar.>>
08 Dehşet, vay halına évin kişisi,
09 Bu söz varlığımı sarsıtdı, qardaş!
10 Vardır adamların yaxşısı, pisi
11 Ruhuma od vurdu, qarsıtdı, qardaş!

12 Gör ne fikirleşir heyat yoldaşın,
13 Taléyin daşlara toxunub senin.
14 Dehşet! Yaşamağa qarışıb başın,
15 Diriyken yasinin oxunub senin.

16 Belke qebirin de qazılıb artıq.
17 Belke tabutun da hazırdır indi.
18 Belke başdaşı da yazılıb artıq
19 Géden o cenaze éle senindi?!

20 Başın yaşamağa yaman qarışıb,
21 Yoxsa dözerdinmi béle bir derde.
22 Gözüyün nuruna duman qarışıb,-
23 Gözaltı olunub sabahkı er de

24 Onun ne vécine, gét as özünü,
25 Ya sen ya başqası
26 <<dolanma>> olsun.
27 Onun ne vécine, déyir sözünü:
28 Ne eli üste el, ne <<emma>> olsun.

29 Onun ne vécine solsun körpeler,
30 Göz üste qaşın var-déyen olmasın.
31 Pul olsun, év olsun-her şéy düzeler,
32 Min bir déyen olsun, yéyen olmasın.

[78] "Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq" ve "Seni İtirdim" ÉMDA'da da yayımlanmıştır.

33 Xeyanet éyleyib bir ömre-güne,
34 Atar günahını taléyin üste.
35 Döyer dizlerine o döne-döne,
36 Varlığı can vérer giléyin üste…

Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha[79]

193

01 **O Qıza Déyin Ki**
02 Déyin xına qoysun o qız eline,
03 Daha ateşine yanan déyilem.
04 Éle yandırdı ki, hesreti meni
05 Soyuq baxışıyla donan déyilem.

06 Eskiklik getirib éşqim adına,
07 Déyib ki, salmasın meni yadına.
08 Dözerem qelbimin ah-feryadına,
09 Ölsem de adını anan déyilem.

10 Belke sévmek özü ayıbmış-armış,
11 Belke men qarlı qış, o ilk baharmış?
12 Ya éşqim kiçikmiş, ya qelbi darmış,
13 Gizleden déyilem, danan déyilem.

Burax Xeyalımı Zalım Balası[80]

Gét[81]

Ömrün Serhedleri - I[82]

[79]“ Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha” ÉMDA’da da yayımlanmıştır.
[80] “Burax Xeyalımı Zalım Balası” adlı şiir ÉMDA’da “Mene İnanma” başlığıyla yer alır.
[81] “Gét” başlıklı şiir ÉMDA’da aynı başlıkla yer alır.
[82] “Ömrün Serhedleri – I” AHV’da yeni başlıklar eklenerek genişletilmiş ve öyle yayımlanmıştır.

194

Qarqar Ağıları

Yanırdı üreyim Qarqara gétdim,
Könlümde bir qorxu, bir qara, gétdim.
Mene su vérmedi orda periler,
Dédiler: dağlarda qar ara, gétdim...

Néynim ki hemişe qar qara yağır,
Fağıra felaket, derd, qara yağır...
Uzaqda bir bulud havalandı, ah...
Göy dere sümürdü, Qarqara yağır...

Uzaqdan Qarqara vuruldum, Allah,
Sévindim, şadlandım, duruldum, Allah...
Bu deli sévdadan qurtulammadım,
Daha apar meni, yoruldum, Allah...

Könlüme qar yağdı baharda béle,
Béle iş görünüb dé, harda béle?..
Göy yurda elenir qar da, Qarqar da,
Bu Qarqar da béle, bu qar da béle...

Qarqar özge yurda axır déyesen...
Şimşekler oynaşır, çaxır déyesen...
Könlümde sızılar, ahlar, feğanlar,
Éşqimde son nöqte-axır déyesen...

195

01 Şükür varlığına, şükür İlahi,
02 Néce yaratmısan bal bu sévgini...
03 Sévimli kederdi, şirin beladı
04 Onun da qelbine sal bu sévgini...

05 Mecnuna, Léyliye şöhret gönderdin,
06 Eslinin başına alov enderdin...
07 Keremin ömründe küle dönderdin,
08 Lalenin bağrında xal bu sévgini...

09 İlahi, bu éşqle oldum derbeder,
10 Öldür, onu sévmek günah sa eger.
11 Ya onun qelbine bir sévgi gönder
12 Ya menim qelbimden al bu sévgini...

13 Bir ildir ağlayıb feğan éyledin,
14 Duymadı... ömrünü qurban éyledin...
15 Az qala göylere üsyan éyledin,
16 Üreyim, unudaq gel bu sévgini...

196

01 Senin kefenin de, donun da menem,
02 Senin xeyalında, canında menem
03 Her zaman, her yérde, yanında menem,
04 Sen meni unuda bilmeyeceksen...

05 Yanınca kölgetek sürüneceyem,
06 Gözüne ruh kimi görüneceyem,
07 Sözüne, fikrine bürüneceyem,
08 Sen meni unuda bilmeyeceksen...

09 Seni öle-öle unudacağam,
10 Seni güle-güle unudacağam.
11 Bunu bile-bile unudacağam,-
12 Sen meni unuda bilmeyeceksen...

13 Bu sévda yolunda ömrüm héç oldu,
14 Qayıtmaq isteyin yéne géc oldu...
15 Bir vaxt déyeceksen: “Gören nécoldu?”
16 Sen meni unuda bilmeyeceksen...

197

01 Bayram oldu, éller güldü, sévindi,
02 Menim ise qaş-qabağım açılmır...
03 Bahar geldi, çöller yaşıl géyindi,
04 Üreyimde bir yarpağım açılmır...

05 Namerd elle alçalmışam, énmişem,
06 Coşqun çaydım, yavaşıyıb sénmişem...
07 Derd elinden, bax yumağa dönmüşem,
08 Düyün düşüb bir yumağım açılmır...

198

01 **Qorxular Hedeler O Qederdi Ki**
02 Bu heyat döyüşdür başdan ayağa,
03 Könlümde zedeler o qederdi ki.
04 Gizlice qurulan teleler kimi
05 Görüşler, ve'deler o qerdi ki...

06 Hayanda aş olsa, orda baş olan,
07 Quruyla qupquru, yaşla yaş olan.
08 Bu xalqın başına qara daş olan
09 Zırrama gedeler o qederdi ki...

10 Şırvana-şırvana quyruq bulayan,
11 Éşşektek anqırıb, qurdtek ulayan,
12 Téz-téz üzr isteyib méydan sulayan
13 Bu "...zade" dedeler o qederdi ki...

14 Millet-millet déyib milleti minen,
15 Bed günde sıpıxıb, şad günde dinen,
16 Qalxanla yükselen, énenle énen
17 Üreyi sadeler o qederdi ki...

18 Bize Haqqdan özge yiye bilmirem,
19 Dözürük zillete niye, bilmirem.
20 Çox şéyi ağardıb déye bilmirem
21 Qorxular, hedeler o qederdi ki...

199

Bir Xeber Dé

Ürek alışdı kül oldu,
Ondan mene bir xeber dé.
Bir gün san ki bir il oldu,
Ondan mene bir xeber dé.

Hardadı, gören néyleyir,
Susmaqla zülüm éyleyir...
Qaramca neler söyleyir?-
Ondan mene bir xeber dé.

Kéçdim éşqin kemendine,
Atıldım gül semendine...
Düşdüm “benövşe bendine”
Ondan mene bir xeber dé.

Ne olub, belke xestedi,
Her an qulağım sesdedi...
Ürek haykırıb sesledi,-
Ondan mene bir xeber dé.

Küsübse könlün alaram,
Onsuz saralıb, solaram...
Öl dése, Vallah ölerem,
Ondan mene bir xeber dé.

200

Hardasan

Bu dünyada biz üz-üze gelmedik,
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..
Bir-birmizi tanımadıq, bilmedik,
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

Beyenmedim mene héyran gözeli,
Men sévdiyim menden uzaq dolandı...
Béle oldu bu yazının ezeli,
Héy varlığım ateşlere qalandı,
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

Belke éle el édirsen dünyaya
Belke indi seksen yaşlı qarısan.
Boyun eyib bir taléye, bir paya,
Belke sen de bir özgenin yarısan,-
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

Belke hele gelmemisen Cahana,
Bir gözelin betninde yol gelirsen...
Sığışmayıb indi vaxta-zamana
Öz bextine yuxularda gülürsen...
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

Belke menden min il evvel yaşayıb,
İndi qar tek elenirsen başıma...
Yaz gelende qol dibinde utancaq
Benövşe tek sen çıxırsan qarşıma?..
Belke éle suya dönüb axırsan
Bir bulağın gözlerinde yaş kimi...
Yolum üstde yollarıma baxırsan,
Bir yamacda bir sal qaya, daş kimi...

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..
Heyat oyun, sévgi oyun, müemma,
Dünya sirdi, sen bextimin sirrisen.
Sen varsansa, burdasansa, utanma
Belke éle bu qızlardan birisen
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

Sen varsansa hay vér menim sesime,
Ölmüsense, men arxanca ağlayım...
Bax, başımda dumanıma, sisime
Vüsalını uzaqlara saxlayım...
Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

40 Tek ağacam, sen-suyum, sen-torpağım,
41 Lüt-üryanam, sen gülüm, sen yarpağım...
42 Göyde kéyfim, göz üstünde papağım,
43 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

44 Sensizliyim saçlarımda qar olub,
45 Üreyimde yuva salıb keder-qem...
46 Yalqızlıqdan dünya mene dar olub,
47 Bir ocaqda tüstülenen kösövem...
48 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

201

01 Ay ömrümün seadeti, gezme uzaq,
02 Hesretine-melalına qurban olum.
03 Yollarında ümidlerim çıraq-çıraq,
04 Görüşüne, vüsalına qurban olum...

05 Sen uzaqsan, sen ucasan, yétmir elim
06 Hesretinden bağrım başı dilim-dilim.
07 Xeyalınla kéçir günüm, ayım, ilim,
08 Suretine, xeyalına qurban olum...

09 Sen ay kimi, sudan duru, doğru, düzgün,
10 Bax, gör néce axıb gédir bu ay, bu gün...
11 Éh... taléyin caynağında yorğun, üzgün,
12 Qederine, bu halına qurban olum...

202

01 **Ağla Göyüm Ağla**
02 Doluxsunub, yumub, yumub tökürsen,
03 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...
04 Menim kimi sen de ağrı çekirsen,
05 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

06 Orda senin qaş-qabağın tökülü,
07 Yérde menim bağrım başı sökülür...
08 Ah... tek bulud menim kimi hönkürür,
09 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

10 Kimse yérden yoxsa sene daş atdı,-
11 Şimşeklerin hirsin ora boşaltdı...
12 O da menim gözlerime yaş atdı,
13 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

14 Men ağlasam, yér yanar daş alışar,
15 Od ağlaram gözümde yaş alışar...
16 Sen ağlasan yér de, göy de barışar
17 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

18 Anam yoxdu, bacılarım-uzaqda...
19 Ömrüm-günüm bir tufanda, sazaqda
20 Ölsem meni kim ağlayar Qazaxda...
21 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

203

01 Güneş yağıb tepelere éle bil,
02 Gül sélinde üzür qara qayalar...
03 Sarı-sarı şefeqlerdi, gül déyil,
04 Bir daş olam o yamacda qoyalar...

204

01 Anlaşılmaz bir sévda var başımda
02 Açammıram éle qönçe qalacaq...
03 Ağ saçlarım gül açıb bu yaşımda,
04 Xeyalımın el çatmayan yérinde
05 Vaxt kéçecek... éh... günlerin birinde
06 Bax, hesretin saçlarını yolacaq...

07 Bir anasız sévda meler içimde
08 Bu yiyesiz éşqim ağlar... hardasan...
09 Ölmez ümid geler... öler içimde
10 Bilirsenmi be kim ağlar... hardasan...
11 Boylanırsan sen ay kimi uzaqdan,
12 Men susuzam, sen çay kimi uzaqda...
13 Bir şérim qönçelenib ne vaxtdan
14 Könlüm onu sene saxlar... hardasan...

205

01 **Arxanca Baxırdım**

I

02 Eynine géce géymişdin
03 Başında moruq yarpaqlar...
04 Ayağın altında-daşlar
05 Yad ayaq altda-torpaqlar...
06 Fikirlerde bir dumanlıq
07 Coşmuş séller tek bulanıq
08 Yére soxulmuşdu boylar,
09 Mıxda qalmışdı papaqlar...
10 Fikrinde sene vurulan,-
11 Ne iten, ne de yorulan...

12 Gédirdin başı dumanlı...
13 Gédirdin ahlı-amanlı...

206

II

01 İlahi şérler yazanı sévdin
02 Hele qız yaşında, beyaz, bakire.
03 Şirin günahlarda azanı sévdin
04 Qara karvan kéçer... milyon it hüre...
06 Gédirdin yaralı... qelbi qaralı...
07 Özünden aralı... menden aralı...

207

01 Ruhum qarşında körpüydü,
02 Meni ayaqlayıb kéçdin...
03 Duydun-qoymaram düşesen,-
04 Sağ ol! Meni sayıb kéçdin...

05 Qelbimdedir lepirlerin,
06 Silinmezdir izler derin...
07 Üreyimden yox xeberin-
08 Yana-yana qoyub kéçdin...

09 Sen gelmişdin iman kimi,
10 Çıxıb gétdin bir çan kimi,
11 Göyden geldin léysan kimi-
12 Varlığımı oyub kéçdin...

13 Ölmerem canım sendedir,
14 Vaxtım-zamanım sendedi,
15 Gör taléyim ne gündedi-
16 Sen qarğayıb, öyüb kéçdin...

208

Unuda Bilmedim

Kéçer aylar, illler, döner dövranlar,
Deyişse inanclar-dinler, imanlar
Unudulsa derdler-ahlar-amanlar.
Men seni unuda bilmeyeceyem...

Qazıldın könlüme pozulması yox,
Başqa birisinin yazılması - yox...
Ruhumun ruhundan üzülmesi - yox,
Men seni unuda bilmeyeceyem...

Çağırsan sévincden uçub gelerem
Ömrümden -günümden kéçib gelerem...
Könlüne-gözüne köçüb gelerem,
Men seni unuda bilmeyeceyem...

Sen de menim kimi taléyi kemsen,
Başdan ayağadek sévdiyim qemsen,
Ölsem gül getirme, gel, benövşemsen
Men seni unuda bilmeyeceyem...

209

Kimi qarı gözleyir
Lopa-lopa ağ qarı...
Kimi yazı gözleyir
Gül-çiçekli baharı...
Kimi yağış gözleyir
O büllur damlaları...
Kimi sévinc gözleyir
Bitsin derdi-qubarı...
Héy hesretle baxıram
Çiskin yollara sarı...
Men ise gözleyirem
Gelmeyecek o yarı....

210

01 Ay girdi buluda yéne,
02 Göy yurda baxmağa gétdi.
03 Adı gözel bir bozqıra
04 Gülünü taxmağa gétdi...

05 Göy yurdda sineler açıq,
06 Heyalar mıxdan asılı...
07 Bozqırda éh neler açıq,
08 Abırlar künce qısılı...

09 Canım-gözüm, oğrun-oğrun
10 Buludlardan bax, yaxşı bax...
11 Meni ne güne qoymusan
12 Ax...ürek...ax...ax ürek, ax...

211

01 Bu qaranlıq dünyanın
02 Söyle harasındasan?
03 Bilirsen mi ağında,
04 Yoxsa qarasındasan?

05 Bextin -qara, sen - qara
06 Ömrün yarı - ten qara…
07 Bu dağlarda çen - qara,
08 Dağlar arasındasan…

09 Daha ne danış, ne din,
10 Olacaqsan héç kimin…
11 Çox terpetme, qelbimin
12 Çarpaz yarasındasan…

212

Unudacağam

Seni unutmağım çox çetindi, çox...
Déme éle-béle unudacağam.
Bu éle beladır-bir çaresi yox,
Ömrü vérib yéle, unudacağam…

Düşersen yarama acı duz kimi,
Yanıb-yaxılaram, men susuz kimi...
Eriyib géderem salxım buz kimi,
Seni gile-gile unudacağam...

Bil ki, yollarımda gözün qalacaq,
Ruhumda lepirin-izin qalacaq,
Bilirem unutmaq çetin qlacaq,
Seni öle-öle unudacağam…

Yanıb, men bu éşqin külü olacam,
Bir yétim feryadın zili olacam...
Ağlımı itirib deli olacam
Seni güle-güle unudacağam...

Bir éşq mezarlığı olubdu içim,
Öldü sévmek éşqim, sévilmek éşqim...
Yatmaz üreyime bir daha héç kim,
Bunu bile-bile unudacağam..

213

Kéçer

Büllur sözlerini çox yayımlama
Her terif kurşun tek sinemden kéçer...
Pozular ehvalım, qaralar qanım,
Her günüm, saatım bu qemnen kéçer...

Sen yérde gülümsen, göyde ayımsan,
Tanrı gönderdiyi talé payımsan.
Menden çox cavansan, démem tayımsan
Sensiz, ömrüm-günüm sitemnen kéçer...

Özün dağ lalesi, sözün benövşe,
Üzün bilmesem de, könlün bir şüşe...
Senden uzaqlarda bil ki hemişe
Qelbim qan ağlayar, bu demnen kéçer...

214

Gizlice

Ne men seni görüm, ne de sen meni
Belke, için-için yanaq gizlice?..
Sessiz söhbetleri, sessiz sözleri,
Sızlaya-sızlaya anaq gizlice...

Fikrimi-zikrimi qandallayıbsan,
Bu éşqi-sévgini gizlet, ayıb san;
İçinde bir çınqı varsa onu dan,
Yoxsa hücum çeker qınaq gizlice...

Ne seni düşünüm, ne meni düşün,
Yalquzaq teklikden üşürge-üşün...
Düşek ağuşuna payızın, qışın,
Dönek buz héykele donaq gizlice...

Gizlet yazdığımı, poz yazdığımı,
Min yére, min semte yoz yazdığımı;
Néce var élece düz yazdığımı
Görerler,gizleyek, sunaq gizlice...

Senin defterinde hökmüm yazılıb,
Kendirim kesilib, ümid nazilib;
Bextımın, éşqimin qebri qazılıb,
Bu da Tanrıdan mı - sınaq, gizlice?..

Her yaz lale kimi çıx bizim düze,
Axım sular kimi sizin kehrize,
Barı, bilmesinler, bir-birimize
Gelek yuxularda qonaq gizlice...

Ömrü bu sévginin bura qedermiş,
Oduna yanmağım démem hedermiş;
Bu menim taléyim - qeza-qedermiş,
Néynek, için-için yanaq gizlice,

215

01 Bu Géce Yuxuma Gelmişdin

02 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
03 Sen melhem olmuşdun derdi-serime.
04 Başımı qoymuşdum köksüne éle...
05 Etrini çekirdim ciyerlerime...

06 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
07 Héç béle déyildim ilk baharımda.
08 Ellerim, qollarım benövşe idi,
09 Qızılgül açmışdı ağ saçlarımda...

10 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
11 Çökmüşdün ruhuma ağ duman kimi...
12 Néce bexteverdim... néce gözeldin...
13 Şirin xeyal kimi, xoş güman kimi.

14 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
15 Bu xeyal dumanda itmek, ne gözel...
16 Batıb ağuşunda bexteverliyin
17 Gétmek, uzaqlara gétmek, ne gözel...

216

Hele Gözleyirsen

Hele var qelbinde birisi, hele
Hele üreyinde menim yérim yox...
Hele gezleyirsen hele susursan,
Könlünü inleden sözüm, şérim yox...

Sen de gözleyirsen men de bélece,
Onun gülüşleri çıxmır yadından...
Men ölüb-dirilim günde bélece,
Sen meni yola vér onun adından...

Men béle énmedim hele héç kime
Sen gahdan dolursan, gah boşalırsan.
Belke de gülürsen menim éşqime,
Gédenin héyfini menden alırsan...

Bilsem ki onunla üzün gülecek,
Men onu qaytarıb getire billem...
Menim üreyimi béle dağlama,
O yansa men seni itire billem...

Hele üreyinde sızlayır yéri,
Hele de başında çenler-dumanlar...
Hele de ümid var:”dönecek géri…
Unuda bilmeyir unudulanlar...

217

Unutdum allahı seni sévenden
Xeyalın önünde rüküde durdum...
Bu namerd dünyamda her yan duman-çen,
Sensiz ne vardısa söküb uçurdum...

218

Elvida

Yumdum gözlerimi senin yoluna
Bir de o yollara baxmayacağam.
Hesretden eriyib suya dönsem de
Arxanca sürünüb axmayacağam...

Dünya dağılardı sen meni sévsen,
Déye bilerem mi gel meni sév sen?
Sen başdan binadan yıxılı évsen
Neyin var ki yıxam, yıxmayacağam...

Özünü ha gizlet ha bağla béle,
Sinemi çal-çarpaz ha dağla béle.
Sonradan ha sızla, ha ağla béle
Kövrelib özümden çıxmayacağam...

Daşı üreyinde sen onu daşı,
Seni anmayacam her qedem başı...
İçime axacaq gözümün yaşı,
Sızlayıb gözümü sıxmayacağam...

219

Çox Uzaqlarda

Sen şirin xeyaldın... xeyal da qaldın,
Éle xeyal kimi çox uzaqlarda...
Néçe yol, néçe yol canımı aldın
Nağıl-vüsal kimi çox uzaqlarda...

Ne elim çatandı, ne ünüm yéten ,
Qerib benövşesen, daşlarda biten...
Xeyal dumanında gözümden iten
Yorğun, bihal kimi, çox uzaqlarda...

Men sene teşneyem bir nefes kimi
Meni sévindiren neğme, ses kimi...
Ruhuma ebedi bir qefes kimi...
Sen, bitmez yol kimi… Çox uzaqlarda...

Qarqarda çimirsen, aydan baxırsan
Kamanda sızlayıb, néyden baxırsan...
Sen üstden aşağı göyden baxırsan
Üfüqde xal kimi... çox uzaqlarda...

220

Yuxu

Gözlerin yollarımda,
Cismin se qollarımda...
Talé payın olaydım...
Yolun-izin sarıdan
Çox arxayın olaydım...
Ömrüm bitene qeder
Xeyalın gözlerimden
Sönüb itene qeder,
Sen yanımda olaydın...
Ruh kimi, can kimi
Sen canımda olaydın...

Üreyimde, gözümde
Yanaydın çıraq kimi
Qelemimin önünde
Bir esmer varaq kimi...
Xumarlanıb yataydın
Gülüstan torpaq kimi...
Gün kimi seherleri
Men köksünden çıxaydım...
Axşamları qayıdıb
Üreyinde bataydım...

221

01 Men qaranlıqda bir ayam
02 Sen ayda bir qaranlıqsan...
03 Müemmasan başdan-başa
04 Sen sorğusuz divanlıqsan...

05 Sen belasan, gizlin bela,
06 Meni saldın haldan hala...
07 Oxşayırsan büllur bala
08 Sen sonrakı péşmanlıqsan...

09 Sözün gizlin,üzün gizlin
10 Onun gizlin, yüzün gizlin...
11 Eyrin gizlin, düzün gizlin,
12 Başdan-başa dumanlıqsan…

13 Éle bilme koram, karam
14 Düneninden xeberdaram...
15 Qıl namazın aram-aram,
16 Déye bilmem imanlıqsan...

17 Sen oxuyan gécequşu
18 Apardın ağılı-huşu...
19 Bu sévdanın yox uduşu,
20 Éşqime nagümanlıqsan…

222

01 Sen meni Allaha emanet étme,
02 Sen meni özüne emanet éyle.
03 Yandır hesretinle yandır qelbimi,
04 Öldür bir şairi cinayet éyle...

05 Fikrimden, duyqumdan gétmirsen, niye?
06 Heyatda men varam-sen varsan déye...
07 Allahdan aşağı-böyük sévgiye
08 Menimle beraber ibadet éyle…

09 Ebedi bu éşqe sürgünem, gözel,
10 Qelbimde yurd saldı daha qem gözel,
11 Könlümün-gözümün seni kem, gözel,
12 İnsaf ét, sen mene inayet éyle...

13 Danıb dédiyini - pisdeme meni
14 Benzetme, benzetme héc kime meni,
15 Allah bağışlayar éşqime meni,
16 Sen se üreyine xeyanet éyle...

223

Belke
Sen indi göylerde-yéddinci qatda...
Könlümü taptala, héy ez... Sen, gözel...
Belke bir sözünce yoxam heyatda,
Belke bir misrama deymezsen, gözel…

Daha sıyrılmışam qınımdan… Daha,
Daha umudum var gelen sabaha...
Batmışam éşq adlı gözel günaha
Sen meni duymazsan, duymazsan, gözel

Uydun çévrendeki olan birlere,
Güvendin daş altda qalan sirlere...
Éşqim, ağzın açmış azman bir dere
Çox azsan, çox azsan, çox azsan, gözel...

224

Gözleyenin Ola

Gözleyeni ola adamın, Allah,
Bilesen yoluna kim ise baxır...
Bilesen géciksen, bir az lengisen
Kimi se xiffetin yandırıb-yaxır...

Bilesen vurnuxur kimse senինçün,
Bilesen kim ise intizardadır...
Yoxluğun qelbinde ola dağ-düyün,
Vurnuxa, darıxa: “Gören hardadır?“

Sen de ki uçasan yol gözleyene,
Çatıb sarılasan yanmış, ac kimi...
Öpüb oxşayasan, könlün alasan...
Sen tamarzı kimi, sen möhtac kimi...

O da gülümseye, güller açıla,
Batıb barınasan gül denizinde...
Her yana nur yağa, etir saçıla,
Bir hüzur tapasan céyran izinde...

Ovcunda döyüne ilahi narlar,
Pembe yanaqlardan alma deresen...
Üreyinde bahar, başında qarlar,
Bextever olasan, bir gün göresen...

Uyuyub yatasan qara gözlerde,
Baxışı üstünde yorğanın ola...
Orda yér qalmaya kedere, derde,
Sen onun ruhu, o canın ola...

Ömrünü -gününü sovurma yéle,
Ne çıxar derdlere héy sine ger, sen...
Seadet déyirler, budur, bax béle,
Gözleyenin varsa, sen bexteversen.

Gözleyeni ola adamı, Allah,
Bilesen yoluna kim ise baxır...
Bilesen géciksen,bir az lengisen
Kimi se xiffetin yandırıb-yaxır...

225

Orda...Xeyalımın Uzaqlığında

Orda, xeyalımın uzaqlığında...
Bir gözel qelbiyle üz-üze qalıb...
"Gören ne déyerler..." mengenesinde,
Tene tüstüsünde, qınaq hisinde
Bu derd kötüyünde möcüze qalıb...

Hebs édib éşqini öz üreyinde.
Feryadı göylere ucalır, Allah!..
Qınaq qalasında, yalqız, çaresiz
Yanır için-için sessiz, nalesiz
Orda bir mehebbet qocalır, Allah!..

Orda, xeyalımın uzaqlığında...
Bu derd kötüyünde başı müntezir...
Torpağı müntezir, daşı müntezir...
El açıb göylere, bir çare gezir...
Vurğunun yazdığı o Humay kimi,
Yérde çiçek kimi, göyde Ay kimi...
Mavi penceresi üzüme bağlı...
Menim sinem kimi sinesi dağlı...

Orda, xeyalımın uzaqlığında...
Derdiyle baş-başa bir qız ağlayır...
Atadan, anadan, qardaşdan uzaq,
Dostdan, aşinadan, sirdaşdan uzaq
Başı derd elinde, yalqız ağlayır...

Orda, xeyalımın uzaqlığında...
Bir boş mezar baxır yollara sarı...
Bitmiş çévresinde derdi-qubarı...
Bir gözel dayanıb orda gül kimi...
Éle bil çırtlayıb qarda gül kimi...
Gözünden yaş déyil benövşe yağır...
Sükut qurğuşun tek, ağırdan ağır..

Orda, xeyalımın uzaqlığında...
Bir esmer gözelin göz yaşlarından
Boş mezar güllenir, benövşelenir...
Hardandı üzümü qarsan bu henir?!
Qebirden dirilb qalxıram, Allah!..
Ne qeder yaxındı arzu-kam, Allah!..

38 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
39 Qefil ayılıram deli xeyaldan...
40 Hava aydınlaşır, gün doğur yéne...
41 Qopur xeyalımın eli xeyaldan,
42 Göyden hesret yağır, derd yağır yéne...

43 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
44 Orda göy gurlayar, bir léysan başlar...
45 Orda qızılgül tek boynun eyersen...
46 Gözünden séllener benövşe yaşlar...
47 Orda, xısın-xısın bir léysan başlar…

226

01 Dağıma çen gelmişdin,
02 Bağıma den gelmişdin,
03 Sen göylerden gelmişdin
04 Yéne göye çekildin...

227

01 **Bir şaire**
02 Gözümüz süzüler, gözünü süzme
03 Ehsen yaradana, bu bağça-bağa..
04 Yazma, oxu, gözel, özünü üzme,
05 Sen éle şéirsen başdan ayağa...

228

Alqışlar

İstiler boğurdu dağı, aranı,
Göyler itirmişdi çeni-dumanı.
Başladı, başladı bahar léysanı
Yarpaqlar el çaldı...

Göyler asım-asım bulud getirdi,
Ağaclar éle bil cırıq çetirdi.
Başladı, başladı payız léysanı,-
Son yarpaq, son bahar tir-tir esirdi,
Budaqlar el çaldı...

Bayırda qar idi, qarda bir qarı,
Qar qarını sévmez, qarı da qarı.
Yıxıldı, güldürdü, bax, uşaqları,-
Bu néce yığnaqdı, néce mahaldı -
Uşaqlar el çaldı...

Bu da bir talédi-bextdi, nedi se,
O gözel sındırdı könül tarımı…
Üzde ağız büzüb beyenmedi se,
Oğrun oxuduqca yazdıqlarımı
Dodaqlar el çaldı...

Kerpic-kerpic sökdüm ömrümü éle,
Payladım könlümü her ehli-dile.
Ürek tonqalımda bişdi sözlerim
Alovum saçımda çévrildi küle.
Ağzına su alıb susdu yaxınlar,
Uzaqlar el çaldı...

229

Dumanda Röya Tek İten Benövşem

Uzaqdan uzağa qoy sévim seni,
Uzaqdan uzağa elim çatmasın...
Uzaqdan uzağa qoy sévim seni,
Sene söz démeye dilim çatmasın...

Uzaqdan uzağa buluda dönüm
Dolub başın üstde sıxım gözümü...
Uzaqdan uzağa qoy sınım-énim,
Éşqimin önünde xıxım* özümü... (*eyim)

Uzaqdan uzağa çekim şeklini,
Qarqar sahilinde biten benövşe.
Xeyaldan yıxılıb, boylanıb baxsam
Dumanda röya tek iten benövşe...

Dinme, boynubükük benövşe kimi,
Birce “yox” sözünle durdun qesdime.
Qelbimde doğulan körpe éşqimi
Hicrana beleyib atdın üstüme...

Uzaqdan uzağa qoy sévim seni,
Başımın üstünde ay kimi dolan...
Soyuq şefeqlerin éle besimdi,
Teki sen göyümde béle alış, yan...

Men sene yaraşmam, gözelsen, gülüm,
Yazdığım şéirler yaraşa, belke…
Varsan sa ölmerem, yoxsan sa öllem,
Cismim torpağına qarışa, belke...

230

01 Dövran namerd, insan namerd,
02 Könül, namerd ol, namerd ol.
03 İman namerd, güman namerd,
04 Könül, namerd ol, namerd ol...

05 Namerdler derdden yan kécir,
06 Gözeller merdden yan kéçir,
07 Vaxt-zaman ne yaman kéçir?
08 Könül, namerd ol, namerd ol...

09 Merdler döyüşde can vérdi,
10 Namerd sağ çıxdı, bu sirrdi.
11 Tanrı namerdle dilbirdi?
12 Könül, namerd ol, namerd ol...

13 Merdler kül altda qor oldu,
14 Élçün ağlayıb kor oldu.
15 Sebrim tükendi, yoruldum,
16 Könül, namerd ol, namerd ol...

17 Merdler düz oldu, düzdedi
18 Namerdler ekib düzledi.
19 Merd batdı, namerd üzdedi
20 Könül, namerd ol, namerd ol...

21 Talé meni yaman qovur,
22 Varlığımı döyüb ovur.
23 Her şéyi küleye sovur,
24 Könül, namerd ol, namerd ol...

25 Men ne gördüm bu alemde,
26 Ömrüm-günüm kéçdi qemde.
27 Ola bilmir, men désem de
28 Könül, namerd ol, namerd ol...

231

01 O qalın qaşlara, qonur gözlere
02 Üzünde xallara vuruldum, canım...
03 Deli hesretinle düşdüm çöllere,
04 Namerd ayrılıqdan yoruldum, canım...

05 Éşq tek ekildim sévda çölünde,
06 Suyum, havam, günüm senin elinde...
07 İnsafı-mürveti olur gülün de
08 Biçildim, döyüldüm, sovruldum, canım...

232

01 Biri mene "usta" dédi
02 O, ustalar ustasıdı.
03 Mekanı lamekan idi
04 Astaların astasıdı...

05 Bax, dolanır min ad ile
06 Hem dost ile, hem yad ile,
07 Gül vururdu feryad ile
08 Bilmem kimin bestesidi...

09 Ovlayıbdı çoxu, duydum
10 Köksünde yüz oxu duydum...
11 Etrinde çox qoxu duydum
12 Derilmiş gül destesidi...

13 Dayan yüz yol sesde, gétdi...
14 Ötüb zilde, pesde, gétdi
15 Meni de mi xeste, gétdi…
16 Özü gözel xeste idi...

233

Nevem Turana Mektub
Éle bilirem ki yad bir yérdesen
Éle bilirem ki qeribsen orda
Atan da anan da bir duman, bir çen
Seni qanadında getirib yurda

Menim ruhumsan, canımsan Turan
Men gezen, görünen kölgeyem daha
Menim menden sonra sanımsan Turan
Men meğlub, basılmış ölkeyem daha

Doğub töreyersen, qalxarsan bir gün
Basılmış yurdları alarsan canım,
Gelib qebrim üste, o gün toy, düyün,
Babanı yadına salarsan canım.

234

Ağlama
(Nevem Turana)
Canım, gözüm, yağış yağır gözünden,
Zülüm-zülüm bu qılıqla ağlama.
Atan-anan, nenen, baban yanında,
Üreyimi, of, dağlama, ağlama...

Sen gülende güneş doğur üzünde,
Güller açır çehliminde, izinde,
Min neğme var anlaşılmaz sözünde,
Çaylar kimi coşub çağla, ağlama...

Böyü, boy at, sév élini, obanı,
Qoy men alım her ağrını-qadanı.
Bir gün ölsem kim ağlayar babanı?
Göz yaşından bir az saxla, ağlama...

Bacılarım, gözlerde yaş qalmayıb...
Çox vuruldum, ellerde daş qalmayıb...
Atam-anam olaydı kaş, qalmayıb...
Sen yaşama bu feraqla, ağlama...

Bir gün senden olacam çox uzaqda,
Ruhum sende, cismim ise Qazaxda...
Baxma vaxta, günde, qarda, sazaqda
Herden gelib meni yoxla, ağlama...

235

Méydan Tülkü Méydanıdı
Zemane bed geldi, lele,
Méydan tülkü méydanıdı.
Ömrüm yanıb döndü küle,
Méydan tülkü méydanıdı...

Pelengler quyruq bulayır,
Qurdlar xelveti ulayır,
Tülküler méydan sulayır,
Méydan tülkü méydanıdı...

Tutuquşu, Alabaxta
Çıxıb taxta, her şéy saxta.
At ölüb, şir, peleng axta
Méydan tülkü méydanıdı...

Tozanaqda yortur yabı,
Daş daşıyır, yoxdur tabı,
Ayı eti, néft şerabı
Méydan tülkü méydanıdı...

Haqq söyleyen esir-yésir
Bu méydanda ne qurd ne şir.
Melek dönüb tülküleşir,
Méydan tülkü méydanıdı...

Zina - azad, yalan - azad
Fırıldaqla dilen - azad,
Eyil, alçal, dolan - azad,
Méydan tülkü méydanıdı...

Alışır boş sac ocaqda,
Künde qıcqırır tabaqda.
Köç dönür, axsaq qabaqda,
Méydan tülkü méydanıdı...

Düz söz dédim, pis ad oldu,
Biclik élm-savad oldu.
Yandı könlüm, berbad oldu,-
Méydan tülkü méydanıdır...

236

01 Bir cüt kora déşiyi
02 Üstünde süzülmüş bir cüt bulud
03 Sonra it yéyib dağılmış qarpız
04 Sonra böyrü üste düşmüş süd dolçaları
05 Sonra bir cüt ağcaqayın...
06 Etirsiz bir çemene bürünmüş qar idi...
07 eriyirdi...
08 Dışarda bahar idi...

237

01 Éle tenhayam, ilahi
02 Bir gédecek yérim yoxdu...
03 Hamı acdır "alım" déyir,
04 Bir kafada "vérim" yoxdu.

05 Bu da béle bir alemdi,
06 Her addımda derddi-qemdi...
07 O fexrimdi, fexriyyemdi,
08 Ona layiq şérim yoxdu.

09 Su açıb bağa varıram,
10 Bél ile yéri yarıram.
11 Gözde se derd suvarıram
12 Daha gizli sirrim yoxdu.

13 Men ne déyim namerd baxta
14 Sévdiklerim çox uzaqda...
15 Ölmüşlerim kéf-damaqda
16 Çévremde bir dirim yoxdu.

238

Héç Ne

Özünü öldürme, a bedbext oğlu,
Bu qoca dünyanın talanı héç ne...
Quruca görmekdi,héç neyin yoxdu,
Olmazı héç nedi, olanı héç ne...

Öz ağlın, şüurun vardı, dövletdi,
Övlad da neve de quru şöhretdi,
Bu qohum, bu qardaş sözdü-söhbetdi,
Ağızdan sovrulur, yalanı héç ne...

Bu namerd sürgünden çoxu bézardı,
Kiminin yéri gén, kiminin dardı...
Baxıram her yanda açıq bazardı
Satanı héç nedir, alanı héç ne...

Arzun xatiredi, belken xatire,
Xatiren kölgedir, kölgen xatire...
Bu yurdun, mekanın, ölken xatire,
Quruca xatire, qalanı héç ne...

239

Ne évin-éşiyin, ne isti yuvan,
Ne menim yoluma melul boylanan...
Ne sene menim tek bir haykıran "can"!
Ne menim oduma acıyan, yanan...
Sen orda tenhasan, men burda tenha
Batıriq bélece olmaz günaha...
Arada kéçilmez dağlar dayanıb...
Ruhumuz qelbimiz ağlar dayanıb...
Qehr olsun bu zaman, qehr olsun bu bext
Sen orda bedbextsen, men burda bedbext...

240

01 Meni sél aparır, gülüm, éle bil
02 Kükreyen sularda batıb gédirem...
03 Cismim sél ağzında, canım sendedir,
04 Bu ac dalğalarda itib gédirem...

05 Sen durub baxırsan melul, fikirli,
06 Ne olar, sözümden tut saxla meni
07 Elimden, qolumdan tuta bilmirsen,
08 Şérimden-sözümden tut saxla meni...

09 Uzaqsan, bir kimsem qalmayıb düzü,
10 Sensiz en yaxınım éle qem olar...
11 Seninle cennetdi bu dünya üzü,
12 Sensiz cennet béle cehennem olar...

13 Néce amansızsan, birce gülümse,
14 Gülsen bu axından üzüb çıxaram.
15 Meni bu axında tutammaz kimse
16 Bu deli sulardan bézib çıxaram...

17 Qırx ildir qar yağır ömrüne éle,
18 Sévginle göm meni buzlaqlarına.
19 Meni gel öldürme sen güle-güle,
20 Sen ağla, qayıdım ilk baharıma...

21 Sen ağla menimçün, güller bitecek,
22 Qızılgül açacaq göz yaşlarında...
23 Bulud tek boşalsan derd-qem itecek,
24 Benövşe bitecek qelb daşlarında...

241

Bu Géce Yuxuma Gelmişdin

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
Sen melhem olmuşdun derdi-serime.
Başımı qoymuşdum köksüne éle...
Etrini çekirdim ciyerlerime...

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
Héç béle déyildim ilk baharımda.
Ellerim, qollarım benövşe idi,
Qızılgül açmışdı ağ saçlarımda...

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
Çökmüşdün ruhuma ağ duman kimi...
Néce bexteverdim, néce gözeldin...
Şirin xeyal kimi,xoş güman kimi.

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
Bu xeyal dumanda itmek ne gözel...
Batıb ağuşunda bexteverliyin,
Gétmek… uzaqlara gétmek ne gözel...

242

Seni düşünürem...
Hardasan?...
Derd çox...
Aramızda serhed çox...
İtirilmiş ömür çox...
Ömürden qalan kömür çox...
Hardasan...

243

Bombalanmış xaraba şeher kimisen...
Üreyin
bu viranede yétim qız kimi
ağlayır...
Men hönküre -hönküre
ellerim sene uzalı...
Gözlerinde qorxu
Küleyin elindeki alov kimi...
Ellerim sene atılan
tilov kimi...
Tutmursan ellerimden
bu fırtınalarda...

244

01 Ömrün payızıdır, qar yağır...
02 Sığınmısan bir daşa
03 Vaxtsız açan çiçek kimi...
04 Bir tülkü yanında imsileyir seni...
05 Xeyalında
06 “yaz gelecek, qar eriyecek...
07 Ağlayan üreyin kiriyecek...
08 Alemi etrin bürüyecek...
09 Gözlediyin gelecek.”
10 Qar yağır...
11 Bayırda qar...
12 Üreyinde bahar...
13 Qar... of... qar...

245

01 Ömre-güne vaxtsız gelen
02 Çene néyleyim, néyleyim...
03 Menden o qeder uzaqsan
04 Sene néyleyim, néyleyim…

05 Aramızda uçrumlar var,
06 Tufan, yağış, dolu, qar var
07 Lap uzaqlarda bahar var,
08 Yéne néyleyim, néyleyim...

09 Ömrüm yorğun, üzgün, talan,
10 Sévgi yoxdu, dédin-yalan!
11 Gözleri yollarda qalan
12 Mene néyleyim, néyleyim…

246

Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem

Dolanma boynumda durur qılınc tek,
Aşkara sözümü déye bilmirem.
Sovurur ömrümü bu esen külek,
Bu deli rüzgarı söye bilmirem.

Haraya baxıram qemdi, qubardı,
Yoxsa ki, gözler kor, qulaqlar kardı;
Dünyada bu qeder ah-nale vardı
Niye gédib çatmır göye, bilmirem.

Baxıb fexr édirik öten demlere
Dözüb-dolanırıq bu sitemlere
Bürünüb yatırıq qara qemlere
Niye oyanmırıq, niye, bilmirem?..

Bu yurd dedesinden o şaha qalıb,
Çapıb talayıblar ne daha qalıb?..
Bu mulletin işi Allaha qalıb
Bu millete başqa yiye bilmirem.

Milletden dem vurur gedanın biri,
Dövletden danışır pozğunun eri
Dost-tanış déyir ki, aye, sus, kiri
Men susub özümü eye bilmirem.

Bu beyler yol kesir, heddini aşır,
Mirzeler kim geldi, söyür, sataşır.
Sözüm boğazımda qaynayıb daşır
Sözümü çéyneyib yéye bilmirem.

Buludlar oynaşır héy sola-sağa,
Parlayan, gurlayan düşüb qabağa
Bir bir kasıb bey, biri “baş ağa”
Ağaya üz tutaq, beye, bilmirem...

Bemde oxuyuram, hanı, zilim yox,
Uşağın yanında dinen dilim yox
Sabah bir manat çörek pulum yox
Neye ümid édek, neye, bilmirem?..

247

Qorun Qardaş

Vaxtımız qandı-qadadı,
Bu qanlardan qorun, qardaş.
Ömrümüz qerib adadı,
Gümanlardan qorun, qardaş.

Seni günde terifleyen,
Atam, babam, canım-déyen.
Gizlinde kölgeni yéyen
Madyanlardan qorun, qardaş.

Gah İrana, gah Turana,
Gah rusa, gah Qurana,
İşleyen var dörd bir yana,-
Bu canlardan qorun, qardaş.

Yarı molla, yarı baqqal,
Yarı qurddur, yarı çaqqal,
Emmameli, qarasaqqal
Şéytanlardan qorun, qardaş.

Hele çaylar dayaz gelir,
Hele rüzgar ayaz gelir,
Hereden bir avaz gelir
Bu anlardan qorun, qardaş.

Millet üzgün, ruhu-talan
Kimdir onu véce alan.
Ceza çekib "şéssot" alan
İmanlardan qorun, qardaş.

Söz déyende gözün döyen,
Bir tikeye boyun eyen,
Ellerini imsileyen
Qurbanlardan qorun, qardaş.

Türkay türkün qardaşıdı,
Haqqı qelbinde daşıdı.
Talé Tanrının işidi
İmkanlardan qorun, qardaş.

248

Şimşek kimi göyden énib,
Torpaqdan kéçib gelmişem.
Böyümüşem bir sirr kimi
Dünyanı séçib gelmişem.

Torpaqdan kéçib gelende
Men torpağa bulaşmışam.
İşığım can évimdedir,
Denizler, dağlar aşmışam...

Mayam éşqdir, suyum işıq,
Ruhum torpağa çekilib.
Torpaqda her şéy qarışıq,
Évim torpaqdan tikilib.

Axırıq vaxt axarında,
Ruhum gözlerimden baxır.
Torpaqdan kéçib géderem,
Bir gün men de ezel-axır...

Bir hissem suya dönecek,
Bir hissem göye dönecek...
Yaşayacaq yazdıqlarım,
Sözlerim néye dönecek...

Ayaq izlerim qalacaq,
Canım, sözlerim qalacaq...
Kim doyubdur bu torpaqdan
İşığı dönecek géri,
Burda gözlerim qalacaq...

249

01 Dede, sen gördüyün déyil,
02 Deyişen piran dünyadı.
03 Yéne tezeden bölürler,
04 Her yanda viran dünyadı...

05 Heqiqet göye çekilib,
06 Düz, düzde qalıb ekilib...
07 Haqqın gözleri tökülüb,
08 Qanımı soran dünyadı...

09 Felek saymır,o şah sayıb…
10 Düz sözü sayırlar ayıb.
11 Düşmenler qana susayıb,
12 Bélimi qıran dünyadı...

250

13 Hökmüm yoxdu, dinemmirem,
14 Köhlenime minemmirem.
15 Men alçalıb énemmirem,
16 Qolumu buran dünyadı...

17 Su donub, hava qaynayır,
18 Her yanda dava qaynayır...
19 Şéytan çalır, cin oynayır
20 Meleyi yoran dünyadı...

21 İsrafil surun çalacaq,
22 Hésab o güne qalacaq...
23 Axırı néce olacaq?
24 Bağrımı yaran dünyadı...

25 Qelebem, günahım menim,
26 Ümidim, penahım menim,
27 Türkay, qiblegahım menim
28 Yéne de TURAN dünyadı.

251

Uca Adam

Ezizim Hidayet Orucov’a

Men onu tanıyıram
Sözü dilinden uca.
O éle ucadır ki,
İçi çölünden uca.

O bu élde fışqırıb
Buludlara millener.
Bulaq kimi oxuyub
Dalğa-dalğa séllener;
Asta-asta terpenib
Lenger-lenger dillener
Bemi zilinden uca.

Kimsesiz kimselere
Çıraq kimi görüner.
Duyğusuz manqurtlara
İraq kimi görüner
Min adamın içinde
Bayraq kimi görüner,
Él yanında ağ üzü
Beyaz télinden uca.

Doğulub el tutmağa
Yaranıb kömek üçün
Yaradıb-qurmaq üçün,
İş üçün, emek üçün,
Ucalıb él sözünü
Göylere démek üçün
O éle bir ocaqdı
Közü külünden uca.

Söz var uca adamlar
Allaha yaxın olur,
Zaman-zamanTanrıya
Yol olur, axın olur.
Ürek haqla olanda
Bu dünya haqqın olur
Haqqıyla élde haqdı.
Olmaz élinde uca

252

Gözel

Meni günaha batırma,
Her gülüşün qandı, gözel.
Men, Allahı séven bende,
Yérişin şéytandı, gözel.
Gédirsen, canım alırsan.
Amandı, amandı gözel.
Çoxları senin yolunda
Qanına qéltandı, gözel
Gülürsen, güller açılır,
Gülüşün dermandı, gözel!..

Qara téller, qara géce,
Gözler, bir cüt ulduz kimi...
Baxışların od eleyir,
Ağ ellerin, bax, buz kimi.
Éşqin vuran yaralara
Sepilirsen sen duz kimi.
Sen, sehrada coşan bulaq,
Men, yaralı, susuz kimi.
Bir bu qeder zülüm olmaz
Ah, ciyerim yandı, gözel!..

Néce melek éylemisen
Yérde bu adamı, Xudam?
Görenler ağlın itirir
Çaşıb qalıb hamı, Xudam!
Yanaqlar, Quba alması,
Qollar, Bağdad şamı, Xudam!
Yox, seherim açılmasın,
Uzat bu axşamı, Xudam!..
Daha imana gelirem,
Gözellik imandı, gözel!..

253

Qara Öküz

Éhéy babaları méydan sulayan,
Fil kimi hayqırıb qurdtek ulayan.
İndi mağmınlaşıb quyruq bulayan,
Qalmışam işine mat, qara öküz...

Bir vaxt tülküleri qovub téylerdin,
Şiri buynuzunda kabab éylerdin.
Nedir boynundakı çekilmez derdin?
Dart bu derd yükünü, dart, qara öküz!

Çoxdan elin çıxıb, aza şükür dé,
Cismine çalınan paza şükür dé;
Yarana sepilen duza şükür dé,
Sene bu da azdı, yat, qara öküz...

Boz öküz, ağ öküz oyanıb durdu,
Boynunda ne vardı qoparıb qırdı.
Yéten yalmanlayır seni: “fağırdı”
Qalx, bir aralığı qat, qara öküz!..

Yéyib fısqırardın o göy çemende,
Başın girmemişdi ipe, kemende,
İndi saman üçün boranda, çende,
Yort bu tozanaqda, yort, qara öküz !..

Yanında bu yara, bu yamaq nedir?
Bu qeder zülüme tablamaq nedir?
Sızlaya-sızlaya “kéf-damaq” nedir?
Al, bu da Türkaydan “şarrt”qara öküz!..

254

Basabas

Zelimxan Yaquba

Bu dünyanı gördüm, duydum, anladım,
Gördün yağı seni basdı, sen de bas.
Men aşiqem sen de bas,
Nazü-német sende, bas,
Şele gördün güc gelir,
Lele, durma, sen de bas.
Sen basmasan kimse seni basacaq,
Çünki gördün basabasdı, sen de bas.

Aman Allah… bir yaxşı bax qabağa,
Ustuf terpen, uçurumdu qabaq, a.
Men aşiqem qabağa,
Büllur aynaqabağa,
Huşun başından alar,
Endamı balqabaq, a.
Bextin kesib baxma dala-qabağa,
Görürsen ki, fere yasdı sen de bas.

Türkay, o qurd éli yırtıb-dağıdır,
Üreklerde çarpaz onun dağıdır.
Men aşiqem dağıdır,
Bu dağ onun dağıdır,
Özgeler toxunmayır,
Özümünkü dağıdır.
O ejdaha derya içir, dağ udur,
Ne durmusan, déme besdi, sen de bas.

255

01 Men dünyaya gelen günden
02 Güne, aya vurulmuşam.
03 Cilvelenen göy méşeye,
04 Axan çaya vurulmuşam.

05 Éşq yazılıb günahıma,
06 Göy hönkürüb her ahıma.
07 Néynım, çıxıb urcahıma
08 Bir sal qaya, vurulmuşam...

09 O bağdan çox el qovulub,
10 Gül yolunub, nar ovulub...
11 Taléye bax, bağ sovulub,
12 Men uraya vurulmuşam

13 Bu bext meni hara çekir,
14 Qabağımdan qara çekir.
15 Dünya meni dara çekir,
16 Men dünyaya vurulmuşam...

256

Oyna Menimle Oyna

Éle kéçib bir söz at
Béle kéçib bir söz at,
Süzgün baxışlarınla
Üreyime min köz at.
Oyna menimle, oyna.

Bu pak, uşaq éşqimi
Sal cin-düyün toruna.
Varlığımı sap kimi
Dola barmaqlarına.
Oyna menimle, oyna.

Meni hicrana bele,
Derde-qeme tuş olum.
Birce tebessümünle
Qoy, éle bihuş olum,
Oyna menimle, oyna...

Axıt gözümden çayı,
Hemdem olsun mene qem.
Men sévgiden savayı
Başqa oyun bilmirem
Oyna menimle, oyna...

Herden gülüb üzüme,
herden meni ele sal.
Söz qoşub her sözüme,
Meni dişe-dile sal
Oyna menimle, oyna...

Dola barmaqlarına
Bu havalı éşqimi.
Yandır dodaqlarında
Meni siqarét kimi.
Oyna menimle, oyna...

Gözlerinden bir şair
Bir gün düşüb itecek.
Sözlerim çiçek olub
Yollarında bitecek...
Onda sen déyeceksen:
Oyna menimle, oyna !..

257

01 Ellerim elinden doymaz,
02 Téllerim télinden doymaz,
03 Qollarım bélinden doymaz
04 Men açından öleceyem.

05 Seni yéle qısqanıram,
06 Aya, ile qısqanıram,
07 Sallanıb üzünü öpen
08 Qara téle qısqanıram
09 Ölsem bundan öleceyem...

10 Zerre -zerre, leçek-leçek
11 Gülüm, sene daraşmasam;
12 İsteyim bir deli çaydır
13 Axıb sene qarışmasam,
14 Vallah, inan, öleceyem.

258

01 Ömrüme acıyan gözel,
02 Gelib göz yaşımı silmez.
03 Saçıma el çeken ecel
04 Bir soruşub halım bilmez.

05 Menim yarım öz qemimdi,
06 Qemim menim hemdemimdi.
07 Qerq olan menim gemimdi,
08 Bir parçası ele gelmez...

09 Bir qanadı qırıq quşam,
10 Hara uçsam derde tuşam.
11 Bu sévdada uduzmuşam,
12 İnnen béle üzüm gülmez...

13 Könül, çox da qem éleme,
14 Ruhunu derde beleme,
15 Yéne sarıl bu qeleme
16 Sen ölersen, sözün ölmez..

259

Arxalı Köpekler Basın Qurdları

Arxalı köpekler, basın qurdları,
Yığın başınıza bu manqurdları,
Vurun ziyaları, sözü sertleri
Basın comerdleri, tutun merdleri,
Al-elvan géydirin yanar derdleri!
Arxalı köpekler, basın qurdları,
Hele zaman sizin, dövran sizindi
Yallayıb qısqırın bu manqurdları.
Bu qurban sizindi, bu qan sizindi!

Hele at bélinde ixtiyarsınız,
Hele at oynadın béleden béle.
Ağanız “bas...” déyir, bextiyarsınız,
Bir de düşmeyecek bu fürset ele.
Yırtın, parçalayın nefes çekeni.
Él üçün ağlayıb qan-yaş tökeni
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Gösterin heddini şor satanlara,
Gösterin ceddini şor satanlara,
Göy ile elleşen lüt-üryanlara,
Bu gözü qanlara, sözü qanlara,
O “kişi” démişken: “yığıb, süpürüb,
İpleyib bağlayın komisyonlara”
Ali meclis hara, şor satan hara?
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Soyun qaçqınların malını soyun,
Adına pay yazıb ölünü soyun.
Qaçqına, köçküne bir çadır yéter!
Daş, séménт, pul-para hardadır? Yéter!
Ona ümid vérin, yağlı söz déyin,
Ümid dözümedi yéne “döz” déyin,
Béle sexavetçün évsiz-éşiksiz,
Bucağı ocaqsız, eli béşiksiz,
Size öz ömründen kesib vérecek.
Déyin: “Darıxmayın, kéçid dövrüdür”
“A kişi sen dayan, kéç it” dövrüdür.
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Püşpüşe ekdirib buğda götürün,
Ölkede ne varsa, basıb ötürün,
Her yana baş vurub héy elleşdirin,

44 Bu éli-obanı özelleşdirin,
45 Diri-diri gömün yanar derdleri;
46 Vurun ziyaları, sözü sertleri,
47 Sonra ağı déyib şiven qoparın,
48 Ağlayıb çoxunun bağrını yarın!
49 Damlayın bu deli heqiqetleri,
50 Arxalı köpekler basın qurdları.

51 “Millet ac aha déyil”-déyib bağırır
52 Yalmanır, şırvanır eki balalar
53 Sizin qarnınızda tarix olmaqçün
54 Üzür size teref çeki balalar.

55 Aqiller güvenir öz ilhamına,
56 Vaxt-zaman qaranlıq bir kaha kimi...
57 Bu celal çoxunu çekir kamına
58 Açıbdır ağzını ejdaha kimi.

59 Évleri bezeyir kağız çiçekler
60 Solur mezarlarda ter güller indi.
61 Dubaydan baş vurub Londondan çıxır,
62 Ağ qızıl toplamır séviller indi.

63 Gelib hamamçının neticeleri,
64 Meşedi İbadın kötüceleri...
65 Minib at béline razı ibadlar,
66 Hem qoçu, hem ağa, qazı ibadlar...
67 Tepel kellesinden buynuz çıxarır,
68 Beslenen qurbanlar mübariz olub,
69 Aranlı tulalar donuza hürmür.
70 Qurda yérikleyib, yalan düz olub
71 Korlar şeheridir, her yan qaranlıq...
72 Bu zaman qaranlıq, dövran qaranlıq.

73 Sen de soruşursan: halın nécedir,
74 Bu bedbext şairin halı görünmür
75 Develer başını soxub pambığa
76 Korlar şeheridir, dalı görünmür!..

77 Hele suvar olun, méydan sizindi,
78 Bu celal sizindi, bu qan sizindi
79 İşıq düşen yére papaq tıxayın,
80 Doğrunun başından basın, xıxayın.
81 Yığın başınıza bu manqurdları,
82 Arxalı köpekler, basın qurdları.

83 “Ağalar ağası” bu ada bir bax!
84 Ay bu adı véren feryada bir bax!

85 “Ağalar ağası”-bu nedi, baba?
86 “Ağalar ağası” göydedi, baba!
87 Ağalar ağası göze görünmez,
88 Baş-ayaq ağalıq herzedi, baba

89 “Péndir satanlar”ın, “şorsatanlar”ın
90 “Ağalar ağası”, bir halına bax
91 Torpaq satanların, gor satanların
92 Göylere ucalan celalına bax!
93 Çörekçün qılınca çapanlara bax!
94 Dilençi taléyi tapanlara bax!
95 Oğluna, nevesi, neticesine
96 Qızına, göyüne, kötükcesine
97 Emanet, yığılar yapanlara bax!
98 Yığın, sonalayın bu servetleri
99 Arxalı köpekler basın qurdları!

100 İsalar, musalar “ya resul” olmaz,
101 Onlar “baş ağa”ya dönüb qul olmaz.
102 “Resulam”-déyeni düşman éyleyin.
103 Atın zindanlara qurban éyleyin.
104 Yığın “gede-güde péyğemberler”i,
105 Ayağa dolaşan bu qemberleri
106 Ağamalı édin ana yurdları!
107 Arxalı köpekler, basın qurdları.

108 Hele méydan sizin, dövran sizindi,
109 Hele xaqan sizin, imkan sizindi.
110 Ala sağsağanı nazir éyleyin,
111 Peleng généralı gizir éyleyin.
112 Susdurun Velini, Elini tutun!
113 Bu doğru söyleyen delini tutun!
114 Uduzun qumarda ana yurdları
115 Yığın başınıza bu manqurdları,
116 Arxalı köpekler, basın qurdları.

117 Bu qurdlar qayıdıb ulayar bir gün,
118 Özü öz qanını yalayar bir gün!..

260

01 Canım -gözüm, gel qınama sen meni
02 Ejdahayla yarışmalı olmuşam...
03 Nehr kimi çirkâblara, derdlere,
04 İstemeden qarışmalı olmuşam...

05 Ömür kéçir... artır derdim-melalım,
06 Yoxdur daha kapı çırpan o halım,
07 Évler yıxır, başlar késir o zalım
08 O şéytana irişmeli olmuşam...

09 Ayaqlarım evvelki tek yérimir,
10 İçimdeki hayqırtılar kirimir,
11 Ha gün döyür başımda qar erimir
12 Bu haletle barışmalı olmuşam...

İSLAM TÜRKAY'IN ŞİİRLERİNİN LİSTESİ

ÉŞGİM MENİM DAR AĞACIM

I. Bölüm: Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen

1. Yol
2. Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya
3. Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden
4. Bu Arx Bu Suyu Götürmez
5. Azadlıq
6. Ellerim
7. Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret
8. Mene Tanışdı
9. Nağıla Çox İnanma
10. Deyme Könlüme
11. Behmen Vetenoğluna
12. Yazıqlar
13. Senden Gözüm Su İçmeyir
14. Güldüm Ağlaya Ağlaya
15. Arazdan Çox Yazan Bir Şaire
16. Kéçib
17. Quruyan Ağaclar
18. Qırmızı Feryad
19. Géce Növbesinden Sonra
20. Uçurum Ölüme Doğru

II. Bölüm: Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek

21. Gel Ay Bahar
22. Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek
23. Araz Burda Üreklerden Axar Héy
24. Ölemmerem
25. Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle
26. Bu Sulh Ölümdü
27. Belke
28. Ay Bağban Hardasan
29. Türk Oğlu Türkem Men
30. Derdim Dünya Yaşındaymış
31. Ölüm
32. Sévgim Mene Qenim Oldu

III. Bölüm: Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu

33. Atama Mektub
34. Bu Gün Bayramındır
35. Hesret Yağışı
36. Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün
37. Daha

38. Gelirem, Qarşıma Çıxanım Yoxdu
39. Anamı Düşünerken
40. Éşit Ne Déyirem
41. Atadan Anadan Uzaq
42. <<Keremi>>nin Dédiklerinden
43. Géce Düşünceleri
44. Daş Méşe
45. Payız

IV. Bölüm: Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam

46. Nola Çata O Dilbere
47. Menden Uzaqdasan
48. Orda Bir Söyüd Gördüm
49. O Günden
50. Dünyanı Qınama
51. Hörükler

<<Dostumun Ağrıları>> Silsilesinden

52. Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq
53. Seni İtirdim
54. Héç Vaxt Béle Yanmamışdım
55. Men Seni Tezeden Séve Bilmerem
56. Mene İnanma
57. Of, Of
58. Hayanda Sen Varsan
59. Heyat Mehebbetdi

<<Mavi Dünyam>> Silsilesinden

60. Mavi Mavi
61. Yolumuz Goradı Zalım
62. Ağlama Könül Ağlama
63. Sen Derdlisen Men Derdliyem
64. Héyif
65. Bu Daşlara Maral Gelmez
66. Néce Kéçir Ömrün Günün
67. O Qız
68. Bu Da Bir Behanedi
69. Xatırla Meni
70. Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan
71. Menmi Günahkâram, Senmi Günahkâr
72. Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha
73. Kéçerem Qırmızı İşıqda Bir Gün
74. Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam
75. Gét

V. Bölüm: Poémalar

76. Ayxanın Sualları

76-1. I
76-2. II
76-3. Nağıl
76-4. III
76-5. Lövhe
76-6. IV
76-7. V
76-8. VI
76-9. VII
77. Yalan

77-1. Qanlı Géce
77-2. Qırmızı Seher
77-3. Günortaya Yaxın
77-4. Günorta
77-5. Axşamdan Kéçende

78. Kölgeler
78-1. Kölgeler Danışır
78-1.1. Birinci Kölge
78-1.2. İkinci Kölge
78-1.3. Name'lum Kölgenin Sesi
78-1.4. Tanış Ünvan
78-1.5. Palıdlı Méşenin Dédiklerinden
78-1.6. Yazılmamış Bayatılardan
78-1.7. Ayxanın Sualları (I / II / III)
78-1.8. Kölgede Çekilen Şekil

HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK

I. Bölüm: Bu Gün Sabah

1.Sabahıma Üzürem Men
2. Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen
3. Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün
4. Çınarın Söhbeti
5. Memmed Araza Mektub
6. Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek
7. Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle
8. Quruyan Ağaclar
9. Tenha Buruqların Géce Neğmesi
10. Sual
11. Anaya Mektub
12. <<Sazın İşığında>> Silsilesinden

12-1. Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden
12-2. <<Keremi>>Nin Dédiklerinden
12-3. Senden Gözüm Su İçmeyir
12-4. Geraylı
13. Biçinçiler Haqqında Ballada
14. Géce Növbesinden Sonra
15. Vetenden Uzaqda
16. Hüséyn Cavide
17. Lale
18. Ellerim
19. Elek
20. Bir Müdire Mektub
21. Karusél
22. İki Lövhe (I / II)
23. <<Anamdan Mektublar>> Silsilesinden
24. Meni Her Gün İnandırdı
25. Géce Kéçir
26. Eyibdir Başını Torpağa Sarı
27. Menim Düşmenlerim
28. Korlar Évinde Bir Gün
29. Öpdü

II. Bölüm: Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha

30. Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan
31. Géce Küçenizde Donub Xeyalım
32. Hörükler
33. Nola Çata O Dilbere
34. Elvida
35. Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin
36. Tenha Söyüd Haqqında Neğme
37. Qoru Üreyini
38. Héç Vaxt Béle Yanmamışdım
39. Éle Baxdı O Ay Üzlü Üzüme
40. <<Dostumun Ağrıları>> Silsilesinden
40-1. Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq
40-2. Seni İtirdim
40-3. Dehşet
40-4. Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha
41. O Qıza Déyin Ki
42. Burax Xeyalımı Zalım Balası
43. Gét

III. Bölüm: Ömrün Serhedleri
44. Lirik Poéma (I)

ARXADA HESRET VAR

I. Bölüm: Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya

1.Türkayam
2. Babama
3. Bu Gün Sabah
4. Veten
5. Ata Yurdum, Qayıtmışam
6. Arxada Hesret Var
7. Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına
8. Azadlıq (I / II / III / IV)
9. Nağıl
10. Bu Dağ Dağımdı Menim
11. Xezer Haqqında Düşünceler
12. Arazdan Çox Yazan Bir Şaire
13. Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa
14. Yuxu Gétmir Gözüme
15. Méşenin Nağılı

II. Bölüm: <<Sessiz Gülleler>> Silsilesinden

16. Béle Maskalanma
17. Sene Néylemişem
18. Sesssizce
19. Kin Dağarcığı
20. Sapand Daşı
21. Yarımçıq
22. Mektub

III. Bölüm: <<Aşıq Edaletin Neğmeleri>> Silsilesinden

23. Koroğlunun Son Günü
24. Koroğlu Dübéyti
25. Yordu Bu Şeher Meni
26. Sévgim Mene Qenim Oldu
27. Behmen Vetenoğluna

IV. Bölüm: <<Yazılmamış Mektublar>> Silsilesinden

28. Menmi Günahkaram, Senmi Günahkar
29. Seni Düşünürem
30. Menden Uzaqdasan
31. Ne Déyim

32. Ay Ömrümün Seadeti
33. Orda Üfüqlerin Rengi Bembeyaz
34. Payızda Açılan Çiçek

V. Bölüm: <<Dostumun Ağrıları>> Silsilesinden

35. Men Seni Tezeden Séve Bilmerem
36. Seni Bağışlamaram

POÉMALAR
37. Kölgeler
37-1. Kölgeler Danışır
37-1.1. Birinci Kölge
37-1.2. İkinci Kölge
37-1.3. Name'lum Kölgenin Sesi
37-1.4. Tanış Ünvan
37-1.5. Palıdlı Méşenin Dédiklerinden
37-1.6. Yazılmamış Bayatılardan
37-1.7. Ayxanın Sualları (I / II / III)
37-1.8. Kölgede Çekilen Şekil
38. Ömrün Serhedleri I
38-1. Birinci Monoloq
38-2. Yaddaş Varaqlanır
38-2.1. Birinci Lövhe
38-2.2. İkinci Lövhe
38-2.3. Üçüncü Lövhe
38-3. İkinci Monoloq

BİR GÜN GELER

I. Bölüm: Söküler Dan Yéri

1.Od Göyler Oğludur Déyib Babalar
2. Dağ Çayı
3. Bir Gün Geler
4. Zirve
5. Daş Méşe
6. Menim Üreyimi, Özüme Vérin
7. Géceler
8. Üzüm Gülmür Déme Mene
9. Anamı Düşünerken
10. Gel Ay Bahar
11. Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı
12. Dağdan Bir Qaya Düşdü
13. Belke
14. Sabah
15. Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen

16. Bahar Lövheleri
17. Alqışlar
18. Mene Tanışdı
19. Bir Ananın Ağısı
20. Ata ve Anama
21. Karvan
22. Dédiler
23. Géce Düşünceleri
24. Qeribe Yuxular
25. Payız
26. Quruyan Ağaclar
27. Doğma Yurda Mektub

II. Bölüm: Yadına Düşsem

28. Géçer Zaman
29. Orda Bir Söyüd Gördüm
30. Azdı Baxışlarım Qara Hörükler
31. O Günden
32. Dünyanı Qınama
33. Yadına Düşsem
34. Kesme Téllerini
35. Öteri Mehebbet İstemirem Men
36. Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan
37. İmtihan
38. Gelerem

İSLAM TÜRKAY'IN DAHA ÖNCE YAYIMLANMAMIŞ VE GAZETELERDE YAYIMLANMIŞ ŞİİRLER
1.Qarqar Ağıları
2. Şükür Varlığına
3. Senin Kefenin De Donun Da Menem
4. Bayram Oldu Eller Güldü Sévindi
5. Qorxular Hedeler O Qederdi Ki
6. Bir Xeber Dé
7. Hardasan
8. Ay Ömrümün Seadeti (3. Kıtası)
9. Ağla Göyüm Ağla
10. Güneş Yağıb Tepelere
11. Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda
12. Arxanca Baxırdım (I-II)
13. Ruhum Qarşında Körpüydü
14. Unuda Bilmedim
15. Kimi Qarı Gözleyir
16. Ay Girdi Buluda Yéne
17. Bu Qaranlıq Dünyanın
18. Unudacağam

19. Kéçer
20. Gizlice
21. Bu Géce Yuxuma Gelmişdin
22. Hele Gözleyirsen
23. Unutdum Allahı Seni Sévenden
24. Elvida
25. Çox Uzaqlarda
26. Yuxu
27. Men Qaranlıqda Bir Ayam
28. Sen Meni Allaha Emanet Étme
29. Belke
30. Gözleyenin Ola
31. Orda...Xeyalımın Uzaqlığında
32. Dağıma Çen Gelmişdin
33. Bir Şaire
34. Alqışlar
35. Dumanda Röya Tek İten Benövşem
36. Könül Namerd Ol
37. O Qalın Qaşlara Qonur Gözlere
38. Biri Mene "Usta" Dédi
39. Nevem Turana Mektub
40. Ağlama (Nevem Turana)
41. Bir Cüt Kora Déşiyi
42. Éle Tenhayam İlahi
43. Héç Ne
44. Ne Évin Éşiyin Ne İsti Yuvan
45. Meni Sél Aparır Gülüm Éle Bil
46. Bu Géce Yuxuma Gelmişdin
47. Seni Düşünürem Hardasan
48. Bombalanmış Xaraba Şeher Kimisen
49. Ömrün Payızıdır Qar Yağır
50. Ömre-Güne Vaxtsız Gelen
51. Canım Gözüm Gél Kınama Sén Méni
52. Méydan Tülkü Méydanıdı
53. Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem
54. Qorun Qardaş
55. Şimşek Kimi Göyden Énib
56. Dede Sen Gördüyün Déyil
57. Uca Adam
58. Gözel
59. Qara Öküz
60. Basabas
61. Men Dünyaya Gelen Günden
62. Oyna Menimle Oyna
63. Ellerim Elinden Doymaz
64. Ömrüme Acıyan Gözel
65. Arxalı Köpekler Basın Qurdları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç:

Türkçe farklı lehçeleri ve ağızlarıyla, farklı coğrafyalarda 200 milyonu aşkın konuşana sahip gelişmiş bir dil olması sebebiyle dünya dilleri arasında önemli bir yere sahiptir. Türkçe bir iletişim dili olmasının yanında kültür, sanat, edebiyat ve bilim dili olarak da kullanılmaktadır. Türkçenin bazı lehçelerinin de bugün yine aynı şekilde kültür, sanat, edebiyat ve bilim dili olarak kullanılması bu dilin gelişmişliğini ve zenginliğini ortaya koyar. Türkçenin ölçünlü Türkiye Türkçesinden sonra en gelişmiş lehçesi ise şüphesiz Azerbaycan Türkçesidir. Tıpkı Türkiye Türkçesi gibi Türkçenin Oğuz grubu içinde yer alan Azerbaycan Türkçesinin Sovyetler Birliği Dönemi'ndeki her türlü baskı ve engellemelere rağmen ciddi anlamda gelişme gösterdiği, Azerbaycan Türkçesiyle farklı alanlarda, farklı türlerde binlerce eser yazıldığı bilinen bir gerçektir.

Azerbaycan Edebiyatı'nda konu çeşitliliği Azerbaycan Türkçesinin söz varlığının da zenginleşmesine ve gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu katkıda kuşkusuz asıl rolü oynayanlar bu edebiyatın oluşmasını sağlayan aydınlar, şairler ve yazarlardır. Azerbaycan Türkçesiyle edebiyat alanında eserler / şiirler yazanlardan biri de asıl adı Ehmed İslam Heftikoğlu olan İslam Türkay'dır.

İslam Türkay, Türk dili ve edebiyatı, Türk tarihi, Türk kültürü ve Türk dünyasıyla ilgili bilgiye ve birikime sahip olan ender şair ve aydınlardan biridir. Bunun yansımaları şiirlerinde açıkça görülmektedir. O, bütün Türk dünyasını bin yılı aşkın bir süreden beri bir arada tutmayı başaran unsur olarak Türkçeyi görmüş; şiirlerinde Türkçeyi ustaca kullanmıştır. Nitekim şiirlerinde geçen zengin söz varlığı, kalıplaşmış dil ögeleri, söz sanatları (mecazlar, mazmunlar, metaforlar…) da buna tanıklık etmektedir.

İslam Türkay'ın şiirlerinde 3881 madde başı bulunaktadır. Bunların 2367'si isim, 1514'ü fiildir.

Tablo 13: İslam Türkay'ın Şiirlerinde Yer Alan İsimlerin ve Fiillerin Yüzdesi

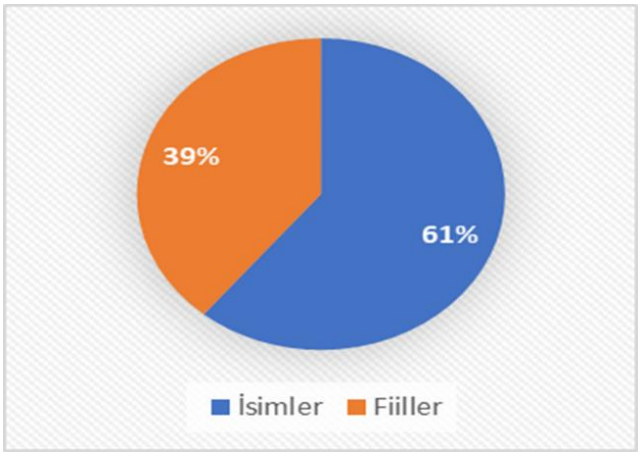

İsim türündeki kavram işaretleri Türkçe ve alıntı sözcüklerden oluşmaktadır. Alıntı sözcüklerin büyük bölümünü ise Arapça ve Farsça sözcükler oluşturmaktadır. Bunda da şairin İslam kültür çevresi içinde yetişmiş olmasının ve hedef kitlesinin de aynı inanca mensup olmasının rolü büyüktür.

İncelenen eserlerde 81 türetme eki kullanılmıştır. Bunlardan 27'si isimden isim yapım eki, 24'ü fiilden isim yapım eki, 16'sı fiilden fiil yapım eki ve 14'ü isimden fiil yapım ekidir.

Tablo 14: İslam Türkay'ın Şiirlerinde Yer Alan iiye, fiye, ifye ve ffye'nin Yüzdesi

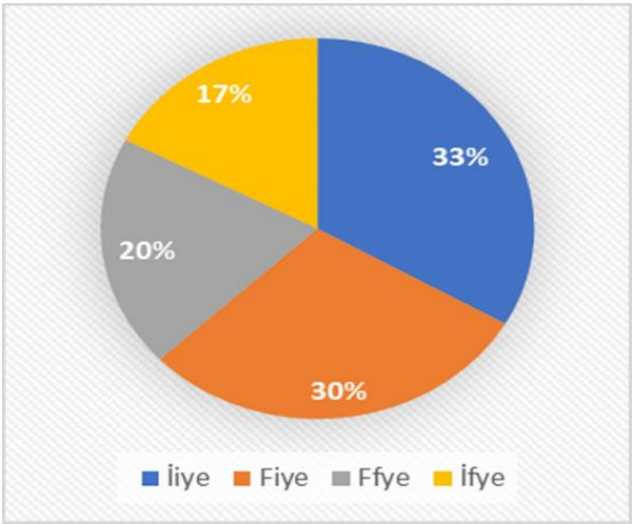

İslam Türkay şiirlerini ölçünlü Azerbaycan Türkçesinin zengin söz varlığını kullanarak yazmıştır. Ancak şair, az da olsa doğup büyüdüğü bölgenin (Kazak bölgesinin) ağızlarına ait kavram işaretlerine de şiirlerinde yer vermiştir.

İslam Türkay'ın şiirlerinde 490 deyim, 55 vecize, 38 atasözü geçmektedir. Türkay'ın şiirlerinde geçen bu kalıplaşmış dil ögeleri (deyimler, vecizeler, atasözleri) hem onun Türkçeyi (Azerbaycan Türkçesini) ustaca kullandığını hem de Azerbaycan Türkçesinin zenginliğini göstermektedir.

İslam Türkay'ın şiirlerinde geçen kavram işaretlerinin çeşitliliği son derece ilgi çekicidir. Nitekim şair dile, tarihe, kültüre, edebiyata, sanata, yaşayışa, inanışa, sosyal ve siyasi konulara ait pek çok kavram işaretine şiirlerinde yer vermiştir. Bu durum şairin bilgisini, birikimini, sosyal ve kültürel seviyesini göstermesi bakımından da önemlidir.

Türkay, şiirlerini yazarken Türk dilinin, tarihinin, kültürünün, yaşayış ve inanışının ortak ürünü olan anlatmaya dayalı edebî türlerden de (mitlerden, destanlardan, hikâyelerden…) yararlanmıştır. Onun pek çok şiiri bu bakımdan "değerler manzumesi" gibidir.

İslam Türkay'ın şiirlerinde Türk boy ve topluluklarının farklı coğrafyalarda farklı şartlar altında ıstırap içinde yaşayışları ciddi şekilde eleştirilerek tarihte olduğu gibi birlik bütünlük içinde yaşadıklarında güçlü devlet kuracakları ve mutlu olacakları vurgulanır. Türkay, Türklerin Gaspıralı İsmail'in "Dilde, fikirde, işte birlik" parolası etrafında birleşerek birbirlerine güvenmeleri hâlinde "Turan" ülküsünü de bir anlamda gerçekleştirebileceklerini belirtir.

İslam Türkay'ın şiirlerinin önemli bir kısmı da Azerbaycan'ın bağımsızlık öncesindeki dönemi ile ilgilidir. Türkay, bu şiirlerinde de Azerbaycan Türklerinin Sovyetler Birliği içerisinde yer almasının getirdiği olumsuzlukları dikkatlere sunarak bu durumun bir gün mutlaka sona ereceğini, baskıların, zulümlerin, sürgünlerin, idamların, katliamların Türkleri hiçbir zaman yıldıramayacağını açık açık ifade eder.

Bütün bunları dile getirirken dilin inceliklerinden sonuna kadar yararlanan Türkay'ın şiirlerinde yer alan anlamlı ve görevli dil ögelerinin neler olduğu, bu anlamlı ve görevli dil ögelerinin dil dediğimiz sistemde nasıl hareket ettiği çalışmamızın asıl konusunu oluşturmaktadır.

Öneriler:

Anadolu sahasında, Türk dünyasında ve farklı coğrafyalarda temsilcileri bulunan Türk Edebiyatı ve Türk dili bir bütündür. Azerbaycan Edebiyatı ve Azerbaycan Türkçesi de bu bütünün bir parçasıdır. Türk dili, Türk Edebiyatı ile ilgili araştırma ve inceleme yapanların Azerbaycan Edebiyatı'nı ve Azerbaycan Türkçesini göz ardı ederek çalışma yapmaları eksik olacaktır. Geçmişten günümüze kadar Azerbaycan Türkçesiyle yazılan eserler ve onların yazarları ve şairleri mutlaka Anadolu sahasında ve Türk dünyasında da araştırılıp incelenmeli, tanıtımları yapılmalı ve ders kitaplarında bunlara da yer verilmelidir.

Azerbaycan Türkleri ve Azerbaycan Türkçesi her ne kadar Türkiye Türklerine ve ölçünlü Türkiye Türkçesine çok yakın olsa da Azerbaycan Türkleri ve Azerbaycan Türkçesiyle ilgili olarak Türkiye'de (bu bağlamda Türk dünyasında) çalışma yapan bilim insanlarının sayısı oldukça azdır. Azerbaycan'la ilgili araştırma ve inceleme yapanların da çalışmalarında genelde belirli benzer konuları ele aldıkları, diğerlerini göz ardı ettikleri inkâr edilmez bir gerçektir. Yapılacak çalışmalarda meselelerin dil, edebiyat, tarih, kültür vd. açılardan ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmesi, Azerbaycan Türkçesiyle eser yazan yakın döneme ait şairlerin, yazarların, düşünürlerin de göz ardı edilmemesi çalışmaları daha değerli kılacaktır.

İslam Türkay ve millî konularda eserler yazan şair ve yazarların (Ahmed Cevad, Hüseyin Cavid, Mikâyıl Müşfik, Halil Rıza Ulutürk, Celil Memmedguluzade, Mirze E. Sabir, Mirze Fetheli Ahundov, Hesenbey Zerdabî, Cefer Cabbarlı, Memmed Said Ordubadî, Mehemmed Hüseyin Şehriyar, Valeh Hacılar…) eserleri Türkiye Türkçesine ve Türk lehçelerine aktarılmalı; onların şiirlerinden, öykülerinden, makalelerinden oluşan antolojiler Türk lehçeleri başta olmak üzere farklı dillere de aktarılarak / çevrilerek yayımlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Acaroğlu, M. T. (1992). *Dünya atasözleri*. İstanbul: Kaya Yayınları.

Adilov, M. (2021). *Kazakça atasözü ve deyimlerde eskicil (aktif olmayan) unsurlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akbudak, H. (1994). *İslam Türkay Éşgim menim dar ağacım*. (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2002). *Ana dilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2003), *En eski Türkçe'nin izlerinde Orhun ve Yenisey yazıtları üzerinde sözcükbilim, anlambilim ve biçimbilim incelemelerinin aydınlattığı gerçekler*. İstanbul: Multilangual.

Aksan, D. (2009). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü (II. Deyimler sözlüğü)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, Ö. A. (2018). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü (I. Atasözleri sözlüğü)*. Ankara: İnkılap Yayınları.

Aksoy, Ö. A. *vd*. (1996). *Bölge ağızlarında atasözleri ve deyimler I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, R. (1997). *İslam Türkay'ın şiirlerinden seçmeler*. (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü.

Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü I-II*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları.

Alyılmaz, C. (1995). *Uygur atasözleri ve deyimlerinden seçmeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Alyılmaz, C. (1997). Doğu Türkistan. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *7*, 157-172.

Alyılmaz, C. (1998). Nevruz kavramı ve edebiyatımızda nevruz. *Kardaş Edebiyatlar Dergisi*, *42*, 5-11.

Alyılmaz, C. (1998). Ünlemlerin seslenmeleri kuvvetlendirici işlevleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 10*, 35-43.

Alyılmaz, C. (2003). Türkçede fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili Dergisi*, *620*, 534-540.

Alyılmaz, C. (2010). Teknoloji ve dil. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 8*, 33-36.

Alyılmaz, C. (2020). yorı- (…> yürü-) eylemi nereden geliyor?. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1, 1-19.

Alyılmaz, S. (2003). *Borçalılı bilim adamı eğitimci şair Valeh Hacılar (Hayatı sanatı şiirleri)*. Ankara: Devran Yayıncılık.

Alyılmaz, S. (2010). Türkiye Türkçesinde bulunma hâli kategorisi. *Dil Araştırmaları*, *7*, 107-123.

Alyılmaz, S. (2011). *Risâle-i mûze-dûzluk (inceleme-metin-dizin)*. Ankara: Elik Yayınları.

Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *54*, 31- 50.

Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Alyılmaz, S. (2018). Türkçede birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) kavramların işaretlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 11-25.

Alyılmaz, S. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde hedef kitlenin / "öğrenen"in önemi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C 7, *4*, 2452-2463.

Alyılmaz, S. ve Karahan, B. Ü. (Ed.), (2020). *Dil Bilgisi Öğretimi.* Dil bilgisi öğretiminde bir ayrıntı: Türkçede çokluk kategorisi ve öğretimi üzerine, 187-211.

Argunşah, M. (2012). Irak Türkmen Türkçesindeki 2. teklik kişi emir eki -GınAn üzerine. *Dil ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Atabay, N., Kutluk, İ. ve Özel, S. (1983). *Sözcük türleri*. (*Haz.* D. Aksan). Ankara: TDK Yayınları.

Atalay, B. (1946). *Türkçede kelime yapma yolları*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.

Balayeva, V., Hüseynov, S. ve Qaracayeva, E. (2012). *Azerbaycan dili*. Bakı: Mütercim Neşriyyat.

Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe dil bilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Bozkurt, F. (1999). *Türklerin dili*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*. Erzurum: Eser Yayınları.

Buludxan, X. (2013). *Türkologiyaya giriş*. Bakü: Bakı Çap Evi Neşriyatı.

Buran, A. (2008). Türkçede isim çekimi ekleri. *Makaleler*. (*Ed*. E. Alkaya, S. K. Yalçın ve M. Şengül). Ankara: Turkish Studies Yayınları, 139-152.

Buran, A. ve Alkaya, E. (2017). *Çağdaş Türk lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Caferoğlu, A. (1971). Türkçemizdeki -ğıl ve -gil emir eki. *TDAYB*, 1-10.

Caferzâde, E. (2006). *Azebaycan âşık ve şair kadınları*. (*Haz.* C. Alyılmaz), Ankara: Belen Yayıncılık.

Cemiloğlu, İ. (1986). *Azeri Türkçesinin sentaks bakımından Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılması*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çoban, İ. (2017). İslam Türkay'ın "Türk oğlu Türkem men" başlıklı şiirinin Orhun Yazıtları ile metinlerarasılık bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *6*(4), 2232-2255.

Çoban, İ. (2020). *Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcükler*. Ankara: Eğiten Kitap.

Daşdemir, M. (2014). *Türkçenin yapısal işlevsel söz dizimi*. Erzurum: Eser Basım Yayınları.

Demir, T. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınları.

Demircan, Ö. (1977). *Türkiye Türkçesinde kök-ek birleşmeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dizdaroğlu, H. (1962). *Türkçede sözcük yapma yolları*. Ankara: TDK Yayınları.

Ehmedli, İ. (1981). *Bir gün geler*. Bakı: Yazıçı Neşriyyat.

Ehmedli, İ. (1985). *Her şeyi tezeden başlayam gerek*. Bakı: Genclik Neşriyyat.

Ehmedov, T. (1995). *Azerbaycan yazıcıları ensiklopedik me'lumat kitabı*. Bakı.

Eker, S. (2009). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Eliyev, K. (2011). *Azerbaycan dili*. Bakı: Elm Neşriyyatı.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesinin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eraslan, K. (2000). -sar/-ser isim-fiil ekinin yapısı ve fonksiyonları, *Hasan Eren Armağanı*. Ankara: TDK Yayınları, 92-127.

Ercilasun, A. B. (1994). Türkçede emir ve istek kipi üzerine. *Türk Dili, 1*(505), 3-9

Ercilasun, A. B. *vd.* (2019). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri grameri I: fiil - basit çekim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergene, O. (2016). Türk kişi adlarında örneklenen söz dizimsel yapılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *5*(2), 626-650.

Ergin, M. (1981). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Ebru Yayınları.

Ergin, M. (2002). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Eyüboğlu, E. K. (1975). *On üçüncü yüzyıldan günümüze kadar şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler II: deyimler (Tâbirler)*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Gemalmaz, E. (1982). *STTFED (Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin formanlarının enformatif değerleri ve bu değerlerin ihtiyaç halinde bu dilin gelişimine muhtemel etkileri)* Erzurum.

Gemalmaz, E. (1986). *Azerî Türkçesi lügati*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

Gemalmaz, E. (1989). Uyum ve standart Türkiyeli Türkçesi'nde uyumlar. *Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 17, 6.

Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı*. (*Haz.* C. Alyılmaz ve O. Mert). Ankara: Belen Yayıncılık.

Gözler, H. F. (1991). *Türkçe deyimler Türkçe ve edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gülensoy, T., Amanoğlu, E. K. ve Küçüker, P. (2009). *Nahçıvan ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülsevin, G. (1990). Türkçede -sA şart gerundiumu üzerine. *Türk Dili*, *2*(467), 276-279.

Gülsevin, G. (2017). -sA şart zarf-fiil eki ve Türk dilinde zarf-fiil eklerinin kişi ekleri alabilmesi üzerine, *XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, 431-440, Bükreş, Romanya.

Güneş, B. (2015). Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı söz varlığının alıntı sözcükler açısından karşılaştırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *4*(3), 995-1021.

Güneş, B. (2015). *Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı inceleme-metinler sözlük*. Trabzon: Serander Yayıncılık.

Gürsoy Naskali, E. (1997). *Türk dünyası gramer terimleri klavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hacıyeva, M. ve Ebdülhesenli, T. (2011). *Azerbaycan dili*. Bakı: İktisad Üniversitesi.

Hasan, H. (1997). *Makedonya ve Kosova Türklerince kullanılan atasözleri ve deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hatiboğlu, V. (1969). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hesenov, Q., Eliyév, K. ve Celilov, F. (1989). *Azerbaycan dili*. Bakı: Azerbaycan Univérsitéti Neşriyyatı, 96-98.

İpekçioğlu, F. (1987). *Türk lehçeleri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

İsmail, Z. ve Gümüş, M. (1995). *Kazak atasözleri*. Ankara: Engin Yayınları.

Karaağaç, G. (2001). Özel ad bilgisi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 593, 520-525.

Karaağaç, G. (2018). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karahan, L. (1994). -sa / -se eki hakkında. *Türk Dili*, *2*(516), 471-474

Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.

Karahan, L. (1999). Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler, *III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara: TDK Yayınları, 610.

Karahan, L. (2011). *Türk dili üzerine incelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaymaz, Z. (2021). Axı edatı üzerine bir tespit ve bir değerlendirme, *Hamza Zülfikar Armağanı*. Ankara: TDK Yayınları, 403-410.

Kazımov, Q. (2010). *Müasir Azerbaycan dili morfalogiya*, Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı.

Kocasavaş, Y. (2004). *Türkçede şahıs zamirleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Koç, N. (1992). *Açıklamalı dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Korkmaz, Z. (1995). -sa/-se Dilek-Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var Mıdır?. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C 1, Ankara: TDK Yayınları, 160-167.

Korkmaz, Z. (2007). Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözler ve Ekler, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*. Ankara: TDK Yayınları, 487-496.

Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede eklerin kullanılış şekilleri ve ek kalıplaşması olayları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2019). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kurgun, L. (2010). Özel ad-cins ad hakkında. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 102-110.

Kurgun, L. (2011). Özel adlar ve sözlük birimleri üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, 11*(2), 293-307.

Kürenov, S. ve Gümüş, M. (1995). *Türkmen atasözleri ve bilmeceleri*. Ankara: Engin Yayınları.

Mert, O. (2003). Türkçede hâl kategorisi ve öğretimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *21*, 25-32.

Mert, O. (2010). Orhun Yazıtlarında kullanılan işaretsiz (/.Ø./) görev ögeleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 15*(38), 1-20.

Mert, O. (2019). Kutadgu Bilig'de nesneyi karşılayan kavram işaretleri ile eylemler arasındaki sentaktik ilişkiyi sağlayan dışa dönük görevli dil ögeleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 431-445.

Mirzezade, H. (1990). *Azerbaycan dilinin tarixi qrammatikası*. Bakı: Azerbaycan Ünivérsitéti Neşriyyatı.

Muradov, N. (2021). *Anlam axtarışında (Seçilmiş meqaleler toplusu)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Musaoğlu, M. ve Gümüş, M. (1995). *Azerbaycan atasözleri*, Ankara: Engin Yayınları.

Öner, M. (1996). "matı Gerundiumu Hakkında". *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 833-840.

Özkan, M. ve Sevinçli, M. (2019). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Öztopçu, K. (1992). *Uygur atasözleri ve deyimleri*. İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı Yayınları.

Qurbanov, A. (2019). *Müasir Azerbaycan edebî dili (I. Cild)*. Bakı: Azerbaycan Millî Elmler Akademiyası.

Sağol Yüksekkaya, G. (2006). *Türk dili kitabı*. İstanbul: Duyap Yayıncılık.

Sarıkaya, M. (2009). Teklik ikinci kişi emir çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan ağızlarındaki değişik örnekleri üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 25*, 145-157.

Serebrennikov, B. A. ve Gadjieva, N. Z. (2018). Türk yazı dillerinin karşılaştırmalı tarihî grameri, (*çev.* T. Hacıyev ve M. Öner). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Sertkaya, O. F. (1989). "-an / -en ekli yeni şekiller ve örnekleri üzerine", *TDAYB*, 352.

Sertkaya, O. F. (1998). Bolsungıl Tep Tediler. *I. Uluslararası Türk Dili Kongresi*, (26 Eylül- 3 Ekim), Ankara: TDK Yayınları, 135-142.

Sev, İ. G. (2007). *Tarihî Türk lehçelerinde hâl ekleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Seyidov, Y. (2014). *Azerbaycan dili*. Bakı: Bakı Üniversiteti Neşriyyatı.

Şahin, H. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şahin, H. (2021). *Türk dili üzerine yazılar.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Şahin, H. (2004). *Türkçede organ isimleriyle kurulmuş deyimler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınevi.

Şçerbak, M. (2019). *Türk dillerinin karşılaştırmalı şekil bilgisi üzerine denemeler*. (*Çev.* Y. Karasoy, N. Hacızade ve M. Gülmez). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 68-77.

Şimşek, B. (2020). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkçedeki görevli dil ögelerini kullanma durumlarının incelenmesi*, (Yayımlanmış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şireliyev, M. Ş. ve İslamov, M. İ. (Ed.). (1999). *Azerbaycan dialektoloji lüğeti*, Ankara: TDK Yayınları.

Talat, T. (1957). Köktürk yazıtlarındaki deyimler üzerine I-II. *Türk Dili*, 6, 372-374 ve 423-426.

Tavkul, U. (2001). *Karaçay-Malkar atasözleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Taymas, A. B. (1988). *Kazan Türkçesinde atasözleri ve deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Türk, V. (1999). Türkçede şimdiki zaman kavramı, çekimleri ve ekleri. *Türk Dünyası Araştırmaları, 10*, 291-340.

Türkay, İ. (1986). *Arhada hesret var*. Bakı: Yazıçı Neşriyyat.

Türkay, İ. (1991). *Éşgim menim dar ağacım*. Bakı: Yazıçı Neşriyyat.

Ülküsal, M. (1970). *Dobruca'daki Kırım Türklerinde atasözleri ve deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Üstünova, K. (2018). *Türkiye Türkçesi ad işletimi (Biçim bilgisi)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Vardar, B. (1988). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Abc Basımevi.

Yalçın, S. K. (2018). *Azerbaycan Türkçesi grameri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yanar, A. (1997). *Hayvan motifli atasözleri ve deyimlerimiz*. Erdemli Yayıncılık.

Yılmaz, Ö. D. (2019). *Türkiye Türkçesinde eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yoldaşev, İ. *vd.* (1998). *Uzbek ve Türk mekalleri ve ibareleri (Özbek-Türk ata sözleri ve deyimleri sözlüğü)*. Taşkent: Engin Yayınları.

Zeynal, S. (2011). *Azerbaycan dili morfologiyasının tedqiqi tarixi (XX. esr)*. Bakı: Elm ve Tehsil.

Zeynalov, F. (1993). *Türk lehçelerinin karşılaştırmalı dilbilgisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.

DİZİN/SÖZLÜK

DİZİN/SÖZLÜKTE İZLENEN YÖNTEM HAKKINDA

• Çalışmanın "Dizin"i hazırlanırken "TürkSözDiz" dizin programı içerisinde yer alan "gramatiksel dizin" kullanılmış; madde başı olan kavram işaretlerinin anlamları verildikten sonra söz konusu kavram işaretlerinin geçtikleri cümleler (tarafımızdan önceden) numaralandırılmış olan şiirlerin satır / mısra numaralarıyla (referanslarıyla) birlikte dikkatlere sunulmuştur.

• Madde başı olarak kalıcı / sürekli anlam ifade eden kavram işaretleri / sözcükler ve sözcük grupları (isimler, fiiller, birleşik isimler, birleşik fiiller, fiil deyimleri ve ikilemeler) alınmış; söz konusu kavram işaretlerinin anlamlandırmaları yapılırken de mümkün olduğunca geçtikleri cümlelerdeki kullanımları göz önünde bulundurulmuştur.

• Sözcük ve sözcük grupları anlamlandırılırken Seyfettin Altaylı tarafından hazırlanmış olan *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II* (İstanbul, 1994); Eliheyder Oruçov, Behruz Abdullayev ve Nergiz Rehimzade tarafından hazırlanan ve Ağamusa Ahundov tarafından yayımlanan *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti I-IV* (Bakü, 2006) adlı eserler başta olmak üzere Azerbaycan Türkçesiyle ve Türkiye Türkçesiyle ilgili sözlüklerden yararlanılmıştır.

• Dizin-Sözlük'te kök, köken veya gövde hâlindeki kavram işaretlerinin hangi dillere ait oldukları veya hangi dillerden geçtikleri parantez içinde belirtilmiş; sözcüklerin kökenleriyle ilgili olarak Türkiye'de, Azerbaycan'da ve diğer ülkelerde yayımlanmış olan köken bilgisi sözlüklerinden ve diğer kaynak eserlerden yararlanılmış; bunlara çalışmanın Kaynaklar / Bibliyografya kısmında yer verilmiştir.

• Dizinde, çalışmanın incelemeye esas teşkil eden metinlerindeki ve Azerbaycan Türkçesindeki kullanımı da dikkate alınarak "ḫ" sesi / harfi için "x" kullanılmış; bu harfle başlayan kavram işaretleri kalınlık, incelik durumuna göre ilgili maddenin içinde gösterilmiştir.

DİZİN ve SÖZLÜK

A

a: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir; kavram işaretlerinin veya cümlelerin sonuna gelerek vurgulama ve kuvvetlendirme bildirir.
alın a. 088/02, 088/04, 117/45, 134/98, 145/09, 155/05, 166/03, 166/35, 166/38, 238/02, 254/12, 254/16, 259/38

abadlıq: (Far.+T.) mamur edilmiş yer; dert kederden arınma, kaygısızlık.
xaraba könlümdü a. déyil 026/22

abır: (Far.) haysiyet, şeref, hürmet.
yoxdur a.+ ın hayan déyir 122/18
a.+ lar künce qısılı 210/08

abırlı: (Far.+T.) terbiyeli, namuslu; ciddi.
sebirli temkinli a. fağır 008/09

ac: (T.) aç, yoksul.
a. kimi 076/82, 224/11, 240/04, 259/51
yéne a.+ dı ki a.+ dı 090/119
hamı a.+ dır alım déyir 237/03
niye yéne a.+ ıq biz 089/78
şirin dil a.+ ıyam xoş üz möhtacı 056/10
qalxdı a.+ lar çılpaqlar 086/11

acı: (T.) ağızda kalan yakıcı tat; ıstırap, çetin.
düşersen yarama a. duz kimi 212/06
bir a. siqarétin evezinde 006/30, 030/10, 088/217, 088/219, 126/15, 184/05
mene qalan ağrım a.+ m 032/02
ağrı dağ ağrım a.+ mdı 127/22

acı-: (T.) merhamet et-, üzül-.
a.- ma ömrüme yağan qarıma 058/12
be'zen a.- yan sükut 134/155, 239/04, 258/01
o vaxt sene a.- yaram héyifim geler 158/09, 158/12

acı acı: (T.) nefretle, acıyarak, alay ederek başkasına dokunacak tarz tarzda.
her kéçene a. 156/13

acıq: (T.) hiddet, sinir, gazap.
a.+ ı 122/21

birce hime benddi hirsin a.+ ın 016/14
a.+ ını kinini 081/15

acıqlı: (T.) hiddetli, sinirli, gazaplı, kızgın, sinirli.
yanımdan a. hirsli ötüşdün 049/04

acınacaqlı: (T.) merhamet edilecek hâlde olan, meyus olan.
amérikada telebeler a. heyat kéçirirler 170/02

acından öl-: (T.) son derece yoksul ol-, açlık çek-, yoksunluk çek-.
men a.- eceyem 257/04

aciz: (Ar.) zayıf, beceriksiz.
a.+ e qeh qeh çekib 134/154

ac qal-: (T.) karnını doyurama-; açlığı devam et-.
a.- san bir parça çöreyin ollam 068/24

aç-: (T.) aç-, açık hâle getir-; arala-; başla-; çiçeklen-.
sineni a. dé oxqay 005/22
erkle qapımızı a.- a bilmirem 038/23
yazda gül a.- acaq otlar ağaclar 022/22, 240/22
açaq a.- aq gözümüzü 029/50
a.- ammıram éle qönçe qalacaq 204/02
gül a.- an ağacdı qarlı qışımda 026/27, 244/03
ağzını a.- anda metlebin qandıq 124/23
a.- dı qapını 088/410, 088/48, 088/52, 119/108
beyaz güller a.- ıb qara saçımda 037/06, 116/11, 174/41, 204/03, 237/09
a.- ıbdır ağzını ejdaha kimi 259/58
güller a.- ır çehliminde izinde 234/08
arzuları gül a.- mamış 177/26
qızılgül a.- mışdı ağ saçlarımda 215/09, 241/09

açar: (T.) anahtar.
a.+ ım var 088/17
açdı öz a.+ ıyla 088/48

açarsız: (T.) anahtarsız; açılmayan, çözülemeyen, açılamayan.
bu a. bir sirrdi 090/86

açıq: (T.) kapalı olmayan; anlaşılır.
gözüm a. olsa béle 177/07, 210/05, 210/07, 238/12
her yanda üzüne yollar a.+ dı 052/19
qorxun yoq ilandan sözün a.+ ı 016/15

açıl-: (T.) açık hâle gel-; ortaya çık-; çiçeklen-.
o da gülümseye güller a.- a 224/14
hanı gelişime a.- an qollar 038/28, 125/28, 132/01, 137/07, 159/09
a.- ar ellerimin başı 006/27, 127/08, 186/22
uşaq idik a.- ardı üz tutsaq neye 109/27
a.- dı giléylerin 119/34, 159/05
kitablar a.- dıqca 134/209
géce üstün a.- ıb 179/04
gözümde a.- ır solur tebiet 007/18, 009/11, 025/15, 252/10
yox seherim a.- masın 252/28
a.- mayır indi eynim 152/18
a.- mır düz bir ay qaşın qabağın 015/21, 197/04, 197/08

ad: (T.) ad, isim; şan, şöhret.
bir a. derdi 076/36, 166/22, 232/05, 235/30
ağalar ağası bu a.+ a bir bax 259/83
unvandan kéçmişem a.+ dan kéçmişem 010/05
a.+ ı necedir onun 078/09, 078/17, 088/188, 090/126, 106/02, 110/30,

115/44, 119/107, 134/125, 210/03, 259/84
bir vaxt od oğrusu olubdu a.+ ım 022/43, 022/46, 022/49, 029/14, 030/14, 096/02, 136/10, 166/19
a.+ ıma kor déyirler 096/86
cismin torpaqdadı adın a.+ ımda 107/15
qulağın seslense a.+ ımı çağır 047/05, 047/29, 145/07
a.+ ımız qırmızıdı 088/112
a.+ ın mavi ola ola 061/02, 071/11, 107/15, 120/15, 120/25
senin unvanına senin a.+ ına 068/08, 068/10, 119/64, 160/08, 160/10, 193/06
sen meni yola vér onun a.+ ından 216/09
a.+ ını démirem qara kölgeli 028/16, 087/33, 115/02, 115/61, 137/26, 193/09
heyat a.+ lı bir ümmana 165/06, 177/24, 223/08

ada: (T.) deniz, göl ya da akarsuda bulunan, dört bir yanı su ile çevrili kara parçası, ada.
bu ümmanda bir a. 141/35
göz yaşı içinde a.+ dı belke 035/17, 079/11, 247/04
hardasa uyuyan a.+ lar teki 143/12
géce a.+ lara dönüb otaqlar 025/22
üzen efsanevi a.+ larıq biz 143/05

ad al-: (T.) isim, şöhret kazan-.
pulla a.- maq varmış 137/34

adam: (Ar.) insan; erkek.
kéçenler a. déyil 088/294, 090/162, 092/03, 092/04, 092/19, 107/06, 110/26, 120/03, 120/31, 134/186, 251/01
yérde bu a.+ ı xudam 252/23
bir a.+ ın üzüne 140/55, 224/02, 224/30, 251/18
a.+ lar axşamadek 080/10, 080/28, 086/25, 088/302, 092/07, 251/30
men de a.+ ların arasındayam 008/25, 089/56, 192/10
sen kasıb bir a.+ san 098/30

adam éle-: (Ar.+T.) terbiye et-, yetiştir-.
seni a.- dik 098/45

adamlıq: (Ar.+T.) insanlık, iyi huyluluk.
seninki a. sarıdan kéçib 016/05

adam ol-: (Ar.+T.) akıllı ve terbiyeli ol-.
a. eşşi 122/07

adaş: (T.) adları aynı olanlar.
alo salam ay a. 139/02

addım: (T.) adım; teşebbüs, hareket.
ha gédirem béş a. yol bitmeyir 023/07
menim her a.+ da canım alansan 010/14, 023/06, 084/33, 237/06
bu heyatdı her a.+ ı yarışdı 036/22
burda her a.+ ın qulağı sesde 044/24

adet: (Ar.) herkes tarafından uyulan yol, töre; alışılmış şey.
gelirik gédirik bu da bir a. 007/30, 132/20
a.+ inden kéçdi o 138/115

adına pay yaz-: (T.) sahte belgeyle ölen birisinin adına yardım belgesi hazırla-, ver-.
a.- ıb ölünü soyun 259/29

adice: (Ar.+T.) basit ve bayağı bir şekilde.
o éve a. bir yaraşıqsan 050/21

adla-: (T.) atla-, aş-, üzerinden geç-.
insan néçe göy a.- dı 076/43, 076/44

adlan-: (T.) belirli bir ad al-, bir adı taşı-.
er aile a.- an 140/63

adsız: (T.) adı olmayan, adı bilinmeyen; tanınmayan.
a. birce reng tanıyarlar 184/07

ad vér-: (T.) ad koy-.
buna ne a.- ek gétme uzağa 015/14

af uf: (T.) rahatsız olunan bir durumdan yakınmak için kullanılan bir ünlem.
a. déyib qaşlarını çatanların 156/43

agah ét-: (Far.+T.) bildir-, haber ver-.
bacar bu sirrleri a. ayır 141/11

ağ: (T.) ağ, ak, beyaz.
anyalar a. yataqlarda 004/26, 004/28, 036/19, 040/09, 045/26, 047/08, 047/11, 064/06, 068/20, 069/06, 069/11, 069/13, 069/19, 075/06, 086/64, 088/405, 110/32, 110/46, 150/13, 151/07, 157/09, 178/25, 189/14, 204/03, 209/02, 215/09, 215/11, 241/09, 241/11, 251/20, 252/15, 253/14, 259/62
a.+ a déyiler qara 087/57
bir vaxt qaranı a.+ dan 134/237
a.+ dımı qaradımı 078/03, 150/12
qara saçlarımın a.+ ı olmusan 055/08
qarışıbdır qaram a.+ ım 183/07
bilirsenmi a.+ ında 211/03

ağa: (T.) bey, zengin; bir şeyin hâkimi, sahibi.
hem qoçu hem a. qazı ibadlar 259/66
a.+ lar ağası bu ada bir bax 259/83, 259/85, 259/86, 259/87, 259/90
a.+ nız bas déyir bextiyarsınız 259/13
méri a.+ sı idi 086/30, 259/83, 259/85, 259/86, 259/87, 259/90
a.+ ya üz tutaq beye bilmirem 246/29
ölke var yaşayır a.+ yla köle 108/27

ağac: (T.) ağaç, meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki.
axı düz dünyanı basıb bu a. 028/03, 028/05, 028/09, 028/13, 028/17, 035/14, 047/10, 076/79, 088/168, 109/17, 125/36, 136/05
tek a.+ am sen suyum sen torpağım 200/40
gül açan a.+ dı qarlı qışımda 026/27
qışda çiçekleyir be'zen a.+ lar 007/22, 017/01, 017/09, 017/10, 017/20, 017/26, 017/28, 022/22, 045/10, 117/08, 117/10, 117/44, 119/05, 119/88, 174/16, 228/07
a.+ ları daşları 119/91, 134/197
a.+ ların budağı 005/27

ağac-ağac: (T.) ağaç ağaç.
duymaz a. soyular méşe 017/27

ağalıq: (T.) hâkimiyet, önderlik.
baş ayaq a. herzedi baba 259/88

ağamalı ét-: (T.+Ar.+T.) herhangi bir şeyi güçlü olan birisine peşkeş çek-.
a.- in ana yurdları 259/106

ağar-: (T.) beyaz renge bürün-; görünür ol-, kendi beyazlığıyla dikkati çek-; saç ve sakalı kırlaş-.
her teref a.- ıb 047/12
quşlar köçür a.- ıbsan sazaqdan 132/07
a.- ır dağların saqqalı bığı 035/22, 127/11

ağart-: (T.) açıkla-; ifşa et-, yüzüne karşı söyle-.
çox şéyi a.- ıb déye bilmirem 198/20

ağbirçek: (T.) saçları beyazlamış ihtiyar, dünya görmüş, tecrübeli kadın, yaşlı kadın.
a. neneler düşgün babalar 026/03, 026/39

ağcaqayın: (T.) düz ve uzun boylu bir orman ağacı.
sonra bir cüt a. 236/05

ağ güne çıx-: (T.) mutlu ol-, güzel hayat sür-.
özü a.- dı 100/08

ağ günlere çıx-: (T.) bk. **ağ güne çıx-.**
a.- ıb oğulu qızı 110/20

ağı: (T.) zehir; ağıt, yas.
temennalı çörek ne a. imiş 040/03, 157/03, 259/47
qarqar a.+ ları 194/01
çıxartdı lap a.+ nı 100/11
bir ananın a.+ sı 152/01

ağıl: (Ar.) akıl, us.
a. başın kölgesinde 101/04
a.+ ı savadıyla 098/08, 221/18
yüküm a.+ ım qéyretim 136/07, 137/17
a.+ ımı itirib deli olacam 212/16
öz a.+ ın şüurun vardı dövletdi 238/06

ağıl kes-: (Ar.+T.) aklına yat-, inan-; anla-.
a.- en her şéyi 137/54

ağıllan-: (Ar.+T.) akıllan-; doğru yola yönel-.
dönüb a.- ar da 081/06

ağıllı: (Ar.+T.) akıllı; düşünceli; şuurlu.
yüz a. yığışıb 090/172
ilan tek a.+ ydı 140/16

ağıl vér-: (Ar.+T.) akıl ver-, nasihat et-; yol göster-.
mene a.- enler 088/329

ağır: (T.) şiddetli, güçlü; çok zor, zahmetli.
gédimmi qalımmı suallar a. 007/08, 008/07, 088/434, 115/55, 129/13, 146/18, 225/31
sükut qurğuşun tek a.+ dan ağır 225/31
seni düşünmek de a.+ dır ağır 129/13

ağır-ağır: (T.) yavaş yavaş, usul usul.
girdi çox a. 088/77, 115/56

ağız: (T.) ağız; bir şeyin açık tarafı; bir yerin girilecek veya geçilecek tarafı.
a. seninkidi 123/17
a.+ dan sovrulur yalanı héç ne 238/09
dağlara direnir yolumun a.+ ı 022/35, 116/24, 119/35
a.+ ına su alıb susdu yaxınlar 228/25
cismim sél a.+ ında canım sendedir 240/03
a.+ ından çıxanları 096/44
iştahlılar a.+ ını açıb geldi 116/11, 124/23, 259/58

ağız büz-: (T.) beğenme-, memnuniyetsizlik bildir-.
üzde a.- üb beyenmedise 228/18

aqil: (Ar.) akıllı, aklını iyi kullanabilen.
a.+ ler güvenir öz ilhamına 259/55

ağla-: (T.) ağla-, göz yaşı akıt-.
a. göyüm a. 202/01, 202/03, 202/05, 202/09, 202/13, 202/17, 202/21, 218/12, 240/20, 240/21
buludları a.- dı 115/57, 138/112, 174/30

men senin üçün a.- dım 123/04, 123/07
a.- ma könül a.- ma 062/01, 062/03, 062/05, 062/09, 062/13, 062/17, 126/05, 234/01, 234/04, 234/06, 234/10, 234/14, 234/18, 234/22
a.- maq bize mi qalıb 063/08, 076/56, 183/02
a.- malı günlerimde gülümsedim 152/12
o bir defe a.- mamış 076/15
gerek a.- mayam sızıldamayam 022/37
qelbi yoxmuş o a.- maz 062/16, 134/162
déyirler a.- mışam 134/03, 167/06
hesret mektubudu oxuyan a.- r 035/09, 039/05, 204/08, 204/10, 239/08
a.- sam gözümü yaş aparacaq 022/38, 202/14
sen a.- san yér de göy de barışar 202/16
a.- ya bilmirem güle bilmirem 033/05, 036/12
dağ çekme çetin a.- yam 061/07
a.- yan üreyin kiriyecek 244/07
güle güle a.- yar 081/25, 146/13, 166/11, 202/20, 234/13
onsuz déme a.- yaram gülerem 167/24
bir ildir a.- yıb feğan éyledin 195/13, 230/14, 259/16, 259/48
ölmüsense men arxanca a.- yım 200/36
a.- yırmı gülürsenmi 065/05, 088/448, 108/15, 108/17, 156/33, 190/15, 225/21, 225/24
déme yalvarıram ya a.- yıram 162/30

ağlan-: (T.) ağlama işi yapıl-; için için ağla-.
daha qalan qalıb ölen a.- ıb 016/18

ağlar qal-: (T.) sürekli ağla-; ağlamaya devam et-.
a.- ıb senin kimi 046/04

ağlaya-ağlaya: (T.) ağlaya ağlaya, ağlayarak.
güldüm a. 014/01, 014/03, 014/05, 014/09, 014/13, 014/17, 088/408

ağlı kem: (Ar.+T.) akıldan noksan, akılsız.
bir a.+ dir oğlum 075/52

ağlı kes-: (Ar.+T.) anla-, idrak et-.
a.- en gün imiş 134/17

ağlını başına yığ-: (Ar.+T.) akıllan-, hareketlerinde ölçülü ol-.
a. 088/238

ağlın(ı) itir-: (Ar.+T.) aklını kaybet-, deli ol-.
görenler a.- ir 252/24

ağ ol-: (T.) Tanrı'nın iyi kulu ol-.
tanrıya a.- maq üçün 076/60

ağörpek: (T.) kadınların başlarını örtmek için kullandıkları büyük, beyaz baş örtüsü.
benzeyirsen o a. 189/12

ağrı: (T.) bedenin bir yerinde duyulan sızı; keder, gam, dert.
a. yığın yığın dağ yığın yığın 055/09
yéne a.+ lar kéçdi 088/56
dostumun a.+ ları silsilesinden 133/01, 192/01
qelbimdeki a.+ larım 030/08
mene qalan a.+ m acım 032/02, 127/22
görmüşem her bir a.+ nı 029/23

ağrı-: (T) vücudun bir tarafında ağrı hisset-; kederlen-.
a.- san saralıb solar yarpağım 166/10, 166/11
a.- yan dişi oldun 098/68, 138/146

ağrı-acı: (T.) ağrı acı, vücutta hissedilen ağrı ve yorgunluk duygusu; kırgınlık.
çox a.+ dan sonra 077/01

ağrı-ağrı: (T.) ağrı ağrı.
düyünlenir a. 076/59, 088/435

ağrı çek-: (T.) ıstırap çek-; ağrısı ol-.
géce a.- irdi 086/44, 086/46, 086/96, 086/98
menim kimi sen de a.- irsen 202/04
min bir a.- se de 115/54

ağrı dağ: (T.) özel ad, Ağrı Dağı.
a. ağrım acımdı 127/22
a.+ da ildırımlar çaxar héy 023/03

ağrını qadanı alım: (T.+ Ar.+T.) sevilen birine samimiyetle söylenen bir dua.
qoy men her a. 234/12

ağuş: (Far.) kucak; sığınılacak yer.
düşek a.+ una payızın qışın 214/12
ana a.+ unda xumarlanırdı 079/27, 215/16, 241/16

ağzını ey-: (T.) dudak bük-; alay et-; memnuniyetsizliğini bildir-.
a.- irik 138/96

ağzınacan: (T.) ağzına kadar; dopdolu.
doludur a. 089/03

ağzın(ı) aç-: (T.) ağzını aç-; konuşmaya başla-; birine sitem et-.
éşqim a.- mış azman bir dere 223/12

ax-: (T.) belirli bir yönde git-; damla damla dökül-.
hünerin var bu axında a. indi 011/27, 048/22, 210/12
gören a.- a bilermi 111/20
borudan süd a.- acaq 089/32, 218/16
a.- an buludları say 005/20, 007/27, 009/05, 022/14, 063/11, 086/29, 087/36, 090/16, 111/09, 114/08, 135/11, 255/04
araz burda üreklerden a.- ar héy 023/01, 051/21, 143/15, 171/05
göz yaşım a.- dı içime 014/16, 079/39, 086/43, 086/95, 095/24, 142/09, 154/13
sanki lilli lilli a.- ıb sabaha 022/28, 025/12, 088/372, 201/11, 257/13
a.- ım sular kimi sizin kehrize 214/23
gah durulub a.- ır sısqa bulaq kimi 009/07, 023/13, 025/10, 033/08, 080/31, 107/13, 108/25
néçe ulduz a.- ırdı 086/86, 134/86
a.- ırıq vaxt axarında 248/13
belke éle suya dönüb a.- ırsan 200/25
ne qeder a.- maq olar 140/58
hele çox a.- malı durulmalıyam 022/31
arxanca sürünüb a.- mayacağam 218/05
milyon il a.- sa da quruyan déyil 070/23
a.- sın küreyinden şelale kimi 161/11

ah: (T.) acı, heyecan, hasret hislerini ifade eden bir ünlem.
qopdu üreyinden min feryad min a. 079/40, 109/08, 152/05, 152/15, 156/03, 156/06, 159/17, 194/08, 202/08, 246/08, 252/21
gül olma amana a.+ a 127/10
yalançı mehebbet a.+ dı amandı 015/07
unut bu amanı a.+ ı 062/04, 088/186
a.+ ım qalxıb bulud bulud köç éyler 023/02, 057/04, 059/06, 191/04
göy hönkürüb her a.+ ıma 255/06, 087/60
son günü olacaq a.+ ın amanın 150/11

mezlumların a.+ ıyıq 088/180
könlümde sızılar a.+ lar feğanlar 194/20, 208/04
geciken qayğısan a.+ san nalesen 073/11

aha: (T.) Azerbaycan Türkçesinde tasdik, rıza bildiren; elbette, evet, iyi anlamlarına gelen ünlem; Türkiye Türkçesinde TDK'ya göre edat.
millet ac a. déyil déyib bağırır 259/51

axar: (T.) sürekli akan; akan bir şeyin yönü.
axırıq vaxt a.+ ında 248/13

ah çek-: (T.) keder, ıstırap, hasret, hayret, heyecan ifadesi olarak ah diye söylen-.
bir a.- dim ahım meni yandırdı 057/04, 191/04

ah ét-: (T.) hasret çek-; gamlan-; feryat, figan et-.
yolumda a.- esen 133/11

aheng: (Far.) sesler, renkler vb. arasındaki uygunluk, uyum; durum, vaziyet, düzen.
orda tebietin öz a.+ i var 131/09

ah-feryad: (T.+Far.) bağırma çağırma; inilti; şikayet.
dözerem qelbimin a.+ ına 193/08

axı: (T.) bir önceki düşünceye istinad ederek bir fikri ispat etmek, bir ifadeyi güçlendirmek için kullanılan peki, ama anlamında bir ifade.
a. düz dünyanı basıb bu ağac 028/03, 052/27, 075/53, 087/35, 088/193, 088/319, 134/170, 134/180, 136/19

ahıl: (Far.) yaşlı.
uşaq a. a. gelir uşaq kimi 009/09

axın: (T.) süratli akan su; sel; ardı arkası kesilmeden hareket eden insan, hayvan vs. topluluğu.
yol olur a. olur 251/33
atılmışıq sert a.+ a gur çaya 001/20, 086/49
hünerin var bu a.+ da ax indi 011/27, 240/15
gülsen bu a.+ dan üzüb çıxaram 240/14
bu deryadı burulğundı a.+ dı 011/26

axır: (Ar.) son, nihayet; bir şeyin son noktası.
a. düşdüm bu delisov séle of 036/21, 053/03, 053/08, 060/16, 086/93, 089/36, 089/68, 098/38, 110/21, 119/10, 119/16, 128/16, 134/259, 136/15, 140/62, 194/18, 194/21, 248/16
a.+ da ne olacaq 169/30
a.+ ı néce olacaq 250/11
evvelin gelince gelsin a.+ ın 125/29

axış-: (T.) akıp bir yere toplan-; her taraftan akıp gel-.
hamı a.- dı geldi 090/99

axıt-: (T.) akmasına sebep ol-; dök-.
a. gözümden çayı 256/17
fikirler a.- ar göz yaşımızda 143/09

ahı tut-: (T.) birinin ilenmeleri gerçekleş-.
bizi a.- acaq 087/37

ahlı-amanlı: (T.+Ar.) ağrılı; feryat figan içinde.
gédirdin a. 205/13

axmaq: (Ar.) ahmak, serseri, akılsız.
a.+ ın başı qandı 138/25

axsaq: (T.) aksak, topal.

köç dönür a. qabaqda 235/28

axşam: (T.) güneşin batma vakti, akşam.
seher dolu günorta gün a. bulud 009/02, 009/10, 009/26, 009/27, 138/03, 178/24
a.+ a qalmaq nedi 140/42
a.+ dan kéçende 090/01
uzat bu a.+ ı xudam 252/29
a.+ ları üreyimde yaxaydı o qız 066/05, 220/21

axşamadek: (T.) akşama kadar.
adamlar a. 080/10

axta: (T.) kısırlaştırılmış, erkekliği alınmış canlı.
at ölüb şir peleng a. 235/12

axtar-: (T.) gizli veya saklanmış yahut kaybolmuş bir şeyi bulmaya, ortaya çıkarmaya çalış-; ara-; elde etmeye çalış-.
düşüb a.- am orda 098/23
a.- ıblar düz kimi 113/17
axı o ne a.- ır 075/53, 088/457
bu günde duymayıb a.- mamışam 135/32

aile: (Ar.) aile, evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.
er a. adlanan 140/63
bizim a.+ mizin 098/67
bu a.+ ni kim saxlayar 192/07

al-: (T.) al-; el ile tutup götür-; satın al-; kabul et-; ele geçir-; evlen-; üret-; (nefes) al-.
a. meni de dé qonağım 046/10, 169/08, 195/12, 253/25
dörd béş a.- a bilermiş 137/27
ay a.- an 088/399, 247/24
satanı héç nedi a.- anı héç ne 238/13
menim her addımda canım a.- ansan 010/14
isteyini göyden a.- ar 126/12, 162/10
basılmış yurdları a.- arsan canım 233/11
éle ki ordér a.- dı 138/28, 154/10, 185/16
nişan çün a.- dığı örpeyidirmi 149/10
a.- dığımız her nefes 088/383
kéçen il a.- dığın köynek üzülüb 002/12
papam a.- dıqlarıdı 098/54
év a.- dın kişi oldun 098/66, 123/12, 123/13, 123/14
ömrümüzü a.- ıb aparır iller 007/14, 069/11, 132/16, 137/97, 178/08, 228/25
ayın sinesini a.- ıbdı bulud 022/08
yeqin yuxusunda a.- ıbdır iki 104/16
hamı acdır a.- ım déyir 237/03
a.- ına 088/02, 088/395
salam vérende de minnetle a.- ır 124/15
herden fikir xeyal a.- ırdı onu 079/33
hardan a.- mısan 122/19
köpöğlu qoy év a.- sın 138/13

al: (T.) al, kırmızı renk.
ömür boyu a. géyinen 018/12, 172/03, 185/14

ala: (T.) bir takım birleşik sözlerin önünde sözün ifade ettiği şeyde alacalık, karışıklık vs. nitelikler olduğunu bildirir.
a. çatıdan qorxar 090/55, 104/14, 109/11, 151/08

alabaxta: (T.) orman güvercini.
tutuquşu a. 235/10

alabezek: (T.) rengarenk, alaca.
onların ruhu da a.+ dir 108/36

alaq çek-: (T.) yabani otları ayıqla-, temizle-.
méşede a.- mek 119/100

ala sağsağan: güvercin büyüklüğünde, uzun kuyruklu, eti yenmeyen bir tür kuş.
a.+ ı nazir éyleyin 259/110

alatoran: (T.) biraz karanlık, tamamen aydınlık veya karanlık olmayan.
haylayıb sürünü a.+ da 110/13

alay-alay: (T.) grup grup, büyük kitleler hâlinde.
daşlar a. qocadan qoca 044/18

alayuxulu: (T.) uyur uyanık arası olan, uyuklayan hâlde olan.
seher a. 087/04

alçax: (T.) kalitesiz, rezil.
ay a. 139/22

alçal-: (T.) aşağı in-, yüksekliğini kaybet-; itibarını kaybet-.
eyil a. dolan azad 235/24
men a.- ıb énemmirem 250/03
héç vaxt béle a.- mamış 054/06
namerd elle a.- mışam énmişem 197/05

alçalt-: (T.) boyunu kısalt-; haysiyetini zedele-.
birazca a.- dılar 115/22

aldan-: (T.) oyuna getiril-, hileye kapıl-; yanıl-.
a.- dım yalançı parıltılara 010/07
sen a.- mış yetimsen 088/282
a.- mışam ve'dlere 088/251
a.- mışıq quru ada 003/07, 090/90

aldanış: (T.) aldanma.
a.+ lar yanırdı 088/301

aldat-: (T.) hile ile kandır-, yoldan çıkart-; vaadini yerine getirme-.
dumanlar a.- dı bizi 065/11, 096/63
a.- ıb aldanmışıq 090/90
tülkü a.- mamışdı 096/25

al-elvan: (T.+Ar.) rengarenk, çeşitli renklerde.
a. sévdalı iller elvida 187/03, 259/06

alem: (Ar.) dünya, kainat; dünyada olan bütün varlıklar; toplum, halk; muhit, çevre.
a. yata bilmedi 086/05, 134/08, 137/02, 175/08, 177/17
men ne gördüm bu a.+ de 230/25
bu da béle bir a.+ di 237/05
a.+ e bildirdi şehidler 083/09
qürbet bildim bu a.+ i 029/31, 044/08, 072/03, 081/02, 081/10, 108/34, 117/12, 143/08, 151/02, 177/17, 184/06, 244/08
fikirler a.+ inde 139/29

alqış: (T.) alkış, el çırparak yapılan övgü ve beğenme ifadesi.
gündüz te'rif axşam a. géce şille 009/10, 172/48, 172/53, 172/54
a.+ lar 228/01
sen dünenki a.+ ları bu gün unut 009/04, 176/05
a.+ ların sélinde 089/04

alqışla-: (T.) alkışla-, bir şeyi beğendiğini ifade etmek için el çırp-.
a.- dıq ürekden 096/45

alıqla-: (T.) hayvanın sırtına alık koy-, çulla-.
ulaqları a.- yam taylayam 036/08

alın: (T.) başın ön tarafının üst kısmı; bir şeyin ön tarafı.
séle döndü a.+ da ter 172/18
a.+ ıma yazılan o yar gelecek 022/53
a.+ lar éynidi üzler éynidi 110/43

alın teri: (T.) emek, zahmet.
torpağa a. 080/12, 080/30

alış-: (T.) ateşlen-, yan-, tutuş-; hiddetlen-.
kim duyacaq qönçe qönçe a. yan 132/15, 229/21
senin buxarında a.- an ocaq 040/16, 157/16
odalıb a.- anlar 137/62
a.- ar yalvarar alov diliyle 130/07, 202/14, 202/15
birce baxışınla a.- dı yéne 059/03, 086/12, 091/02, 115/36, 139/30, 154/15, 199/02
a.- dılar 172/36
a.- dım heyatdan qelbim küsdümü 155/14, 159/11
o günden a.- ıb yandım éle bil 049/08, 056/08, 081/08, 088/258, 149/03, 186/05
a.- ım başına dolanım dönüm 161/24
a.- ır torpağım daşım 004/14, 004/41, 009/16, 235/26
a.- ırdı yanırdı 048/20, 086/18, 086/54, 086/60
a.- maq asan déyil 137/52, 137/53
a.- mağın sonunda 137/85
odalıb a.- masan 137/41
a.- sam söndürerler 137/71

alışdır-: (T.) yak-, tutuştur-; hiddetlendir-.
a.- dı 021/12

ali: (Ar.) yüce, yüksek.
a. meclis hara şorsatan hara 259/25

alim: (Ar.) herhangi bir ilim alanında ihtisas sahibi olan, bilgin.
a. heddine çatdı 096/61
otuz béş yaşında a.+ dir adı 110/30

alim ol-: (Ar.+T.) bilgili ol-; ihtisas sahibi ol-.
tutuquşu a.- ub 096/22
nadanlar a.- ubdu 004/23

Allah: (Ar.) Allah, kainatın yaratıcısı olan mutlak varlık.
méşeler virane şeherdi a. 035/11, 035/13, 079/42, 088/200, 088/262, 088/267, 088/272, 089/73, 108/06, 133/13, 194/10, 194/11, 194/13, 222/15, 224/02, 224/30, 225/08, 225/11, 225/36, 225/37, 254/11
a.+ a and olsun sebrim daralıb 002/09, 088/175, 251/31
hem bende hem a.+ am 096/84
a.+ dan aşağı böyük sévgiye 222/07
ister lap a.+ ı çağır 004/12, 184/08, 217/01, 252/04
a.+ ın belasıdı 090/93
virane a.+ ısan 096/80
biz yérin a.+ ıyıq 088/182
a.+ lıq heddine çatmışdın lele 125/05

Allaha emanet ét-: (Ar.+Ar.+T.) sevdiklerini Allah'ın himayesine, korumasına bırak-.
sen meni a.- me 222/01

Allahın belası: (Ar.+ Ar.+T.) sıkıntı veren, sorun çıkartan kötü kimse.
a.+ dı 098/33

allan-: (T.) al renge boyan-.
yanaqları a.- dı 090/51

alma: (T.) kabuğu parlak, sert, kırmızı, sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyve, elma.
bir elim a. 006/04, 087/116, 224/19
yanaqlar quba a.+ sı 252/26

alo: (Fr.) telefon konuşmasına başlamadan önce kullanılan söz.
a. salam ay adaş 139/02

alov: (T.) alev, ateşten çıkan parlak ve ışıklı hava.

sen qırmızı donda a. dilimi 072/02, 072/24, 088/453, 104/03, 113/11, 130/07, 166/31, 195/06, 243/08
men a.+ am 165/16
isterem ki bu a.+ la 165/21
a.+ u yükselir göye 027/09
a.+ um saçımda çevrildi küle 228/24

alovlan-: (T.) tutuş-, alev çıkar-; sinirlen-.
sözü a.- ırdı 086/62

alovlu: (T.) şiddetle yanan; hararetli, çoşkun; hiddetli.
a. illerde ölüb itmeyib 110/18

alt: (T.) bir nesnenin yere bakan tarafı, bir şeyin yüzeyinden aşağıda olan taraf.
zeherdi tökülüb aşımın a.+ da 026/14, 026/15, 026/16, 090/129, 115/37, 167/17, 180/08, 205/05, 223/11, 230/13
yatıb qar a.+ ında yallar yamaclar 022/20, 022/41, 026/24, 028/11, 042/02, 083/14, 088/114, 104/07, 117/28, 129/04, 129/06, 129/29, 129/31, 140/02, 172/35, 178/34, 205/04
bir bayraq a.+ ındakı 088/229
başımın a.+ ındaydı 134/202

altay: (T.) yer adı, Altay.
a. tebriz kerkük derbend 029/40

al vér éle-: (T.) alışveriş yap-.
axır a.- dim 140/62

amal: (Ar.) arzular, ümitler, dilekler.
a.+ ı meqsedi rengberengdi 092/06

aman: (Ar.) emniyet, sakinlik; mühlet, zaman; imdat, yardım.
ay a. béle de sükut olarmı 044/03, 044/33, 134/149, 145/09, 156/07, 254/11
gül olma a.+ a aha 127/10
yalançı mehebbet ahdı a.+ dı 015/07, 134/165, 138/24, 252/07
unut bu a.+ ı ahı 062/04, 088/186
qayıtdı sevincim ahım a.+ ım 059/06
son günü olacaq ahın a.+ ın 150/11
unudulsa derdler ahlar a.+ lar 208/04

amandı: (Ar.+T.) "sakın", "ne olur" anlamlarında rica ve yalvarma bildiren söz.
o dağlarda giléylenme a. 011/02, 015/23, 015/25, 055/21, 099/20

aman günü: (Ar.+T.) aman günü, bağışlanma günü.
çıx gét üreyimden a.+ dür 056/03, 056/23

amansız: (Ar.+T.) merhametsiz, acımasız.
sen déme a. bir yağı imiş 040/05, 157/05
néce a.+ san birce gülümse 240/13

amansız ol-: (Ar.+T.) merhametsiz, acımasız ol-.
yaman a.- duq 087/21

aman vér-: (Ar.+T.) acı-, merhamet et-.
feqet ne öldürür ne a.- ir 163/03
téz ol qardaş a.- me 172/12

amérika: özel ad, ülke ve kıta adı, Amerika.
a.+ da telebeler acınacaqlı heyat kéçirirler 170/02

an: (Ar.) kısa bir zaman dilimi.
bir a. kimi kéçen aydan 013/02, 028/08, 029/06, 037/11, 042/04, 088/160, 137/60, 178/06, 199/15
şükür éyleyirem bu a.+ a şükür 135/22
güldüyümüz a.+ lar üçün 065/04
bu a.+ lardan qorun qardaş 247/21

uğunmalı a.+ larımda gülemmedim 152/13

an-: (T.) hatıra getir-, yâd et-.
niye özgesini a.- a bilmirem 190/03
sızlaya sızlaya a.- aq gizlice 214/05
düşünürem meni a.- an varmı gören 034/05, 170/07, 193/09
a.- dıqca o günleri 105/05
a.- ıb kéçen günleri 140/43
gören ne düşünür ne a.- ır söyüd 182/03
seni a.- mayacam her qedem başı 218/15

ana: (T.) anne, çocuğu olan kadın.
torpaq bize veten a. 029/27, 034/14, 038/07, 038/09, 038/18, 038/41, 038/43, 042/03, 042/05, 042/09, 042/13, 042/17, 042/21, 079/27, 093/07, 134/06, 149/11, 149/12, 153/03, 153/05, 165/04, 170/16
atadan a.+ dan uzaq 041/01, 041/02, 088/09, 173/03, 225/22
a.+ lar od ağladı 174/30
a.+ ları pay getirdi 172/29
atam tanrı a.+ m bozqurd 029/13, 035/14, 036/05, 037/02, 041/04, 041/07, 041/11, 041/15, 041/20, 045/28, 051/06, 051/14, 069/09, 069/17, 108/04, 108/54, 109/30, 118/09, 118/11, 138/82, 202/18, 234/17
a.+ ma baxanda qeme batardım 069/14, 153/01
a.+ mdan mektublar silsilesinden 179/01
a.+ mı düşünerken 039/01
bir elim ata a.+ mın 006/16, 052/14, 093/01
atan da a.+ n da bir duman bir çen 233/04, 234/05
sökürdü a.+ nın bal döşlerini 079/25, 152/01
éle bil menim tek a.+ sı yoxdu 035/05, 082/10, 098/28, 104/18, 138/20, 159/21
a.+ ya mektub 170/01

ana dili: (T.) çocukluktan itibaren ana-babadan öğrenilen dil.
hardasa a. yéne oxuyar 043/20
a. kitabında 080/01
a.+ m haçalanıb bölünüb 023/11

anasız: (T.) annesi olmayan, öksüz.
bir a. sévda meler içimde 204/07

ana veten: (T.+Ar.) ana yurt.
a. yurd yéri 096/69

ana yurd: (T.) bk. **ana veten.**
ağamalı édin a.+ ları 259/106, 259/114

ancaq: (T.) lakin, ama.
a. icaze vérin 087/40, 087/55, 138/105, 138/59, 157/13, 169/28, 190/02

and: (T.) yemin.
allaha a. olsun sebrim daralıb 002/09
a.+ ı bahar 172/50

and aman éle-: (T.+Ar.+T.) bir şeyi inkar veya tasdik etmek için deliller sunarak inandırmaya çalış-, yemin et-.
çox a.- di 119/41

and iç-: (T.) yemin et-, söz ver-.
biz ki a.- mişdim ilk éşqimize 051/02

and vér-: (T.) yemin ver-, yalvar-.
seni a.- irem göye amandı 099/20

anqır-: (T.) çirkin sesle genizden bağır- (at, eşek vs.).
éşşek tek a.- ıb qurd tek ulayan 198/11

anla-: (T.) kavra-, idrak et-; sez-, hisset-; belirli bir şey hakkında bir düşüncesi ol-.
a.- dıqca men işini 014/06, 077/12
gözlerinden a.- dım ki yarı var 057/08, 105/17, 134/109, 134/111, 134/253, 191/08, 254/03
onlar a.- madılar 119/48
meni a.- madın bu derd böyükdü 053/14
a.- mayır zavallı 081/17
onu kim duyub a.- r 082/04
a.- ya bilmedim düzü bu sirri 155/06
a.- yıb gördüm ki dost da tanış da 040/12, 157/12
yarımçıqlığını a.- yır odu 124/28
a.- yırdı suçunu 138/103

anlaşıl-: (T.) idrak edil-, bilin-.
a.- maz bir sévda var başımda 204/01, 234/09

anya: (Rus.) Rusça kadın adlarından Anna'nın sevgi ve içtenlik için kullanılan şekli.
a.+ lar ağ yataqlarda 004/26

apar-: (T.) bir şeyi, bir yerden başka bir yere götür-, getir-; yol göster-; kendisiyle beraber getir-.
daha a. meni yoruldum allah 194/13
évime soyuqluq a.- a billem 056/09
bilirem dizimi daş a.- acaq 022/36, 022/38, 022/40
a.- aq onları bir menzile dek 052/29
fikirler xeyallar a.- dı meni 002/22, 088/247, 089/116, 098/39, 137/96
a.- dın ağılı huşu 221/18
qoy özüm yükümü özüm a.- ım 099/11, 138/11
ömrümüzü alıb a.- ır iller 007/14, 038/30, 134/104, 240/01
gördüm a.- ırlar héy etek etek 155/11

ar: (Ar.) utanma, haya; utanılacak şey, kusur.
ay üzünde heyası var a.+ ı var 057/06, 191/06
namusudu a.+ ıdı 098/56
namusuma a.+ ıma 095/25
namusundan a.+ ından 138/144
belke sévmek özü ayıbmış a.+ mış 193/10

ara: (T.) iki şey veya iki nokta arasındaki mesafe; boşluk, açıklık.
a. bir az sengidi 138/119, 178/15
a.+ da kéçilmez dağlar dayanıb 239/07
a.+ dan araz tek axar hörükler 051/21
hesret a.+ mızda araz çayıdı 070/22, 242/04, 245/05
a.+ mızdan axan çaya 063/11
düşüb a.+ sına qohumun yadın 120/17
onların a.+ sında 138/04, 138/138, 138/57, 146/21, 171/18
dağlar a.+ sındasan 211/08
men de adamların a.+ sındayam 008/25

ara-: (T.) bulmaya çalış-, bak-; gez-.
her işini a. éle 126/07, 194/05
daha meni gezme meni a.- ma 058/02
a.- yıb tapmaq isteyir 076/71

arabir: (T.) bazen, arada bir, ara sıra.
a. yumuruqlar 087/16

aradan çeperi götür-: (T.) aradan sınırı kaldır-.
a.- eceydik 051/12

araq: (Ar.) meyve vs.'den elde edilen alkollü içki, rakı.
zoğal a.+ ın varmı 139/09

aralan-: (T.) birbirinden ayrıl-, uzaklaş-.

bu men déyildim mi dédin a. 053/11, 098/27, 098/29
böyüdükce a.- dım özümden 036/20, 136/02, 136/06
hardansa éle bil a.- mışam 145/03

aralı: (T.) birbirinden biraz uzak; uzak.
o dağlarda qéybetlerden a. 011/08, 089/97, 206/06

aralıq: (T.) iki şey arasındaki boşluk; iki yerin arası.
a. deniz kimi 087/18
bir de a.+ a gelib düşmeye 047/21, 084/02
araz a.+ da dönüb günaha 022/27, 138/125
yoxsa a.+ ı qatma amandı 015/25

aralı qal-: (T.) birbirinden uzak kal-.
a.- mışam arazdan kürden 121/11

aram-aram: (T.) yavaş yavaş, usul usul.
namazın qıl a. 221/15

aran: (T.) Azerbaycan'da dağlık yerlere nispeten alçak ve sıcak olan yerlerin adı; düzlük ovalık.
a.+ a yaylağa qarsa qazağa 007/05
üşüdü a.+ da payız çiçeyi 045/17, 110/11
istiler boğurdu dağı a.+ ı 228/02

aranlı: (T.) devamlı olarak ovalık yerlerde yaşayan kimse.
a. tulalar donuza hürmür 259/69

ara vér-: (T.) dur-, geçici olarak kesil-; ara ver-.
a. nefesine 005/34

araz: özel ad, Aras Nehri.
éle a. déye giléylenirsen 015/02, 015/03, 015/05, 015/11, 015/22, 015/26, 015/27, 015/29, 022/27, 022/30, 023/01, 023/13, 051/21, 108/37, 127/20, 171/05
a.+ dan çox yazan bir şaire 015/01, 121/11
qılınc tek derdli a.+ ım 108/48
a.+ ın sularından 084/11

araz çayı: bk. **Araz.**
hesret aramızda a.+ dı 070/22

arx: (T.) tarla ve bostanlara su akıtmak için açılan yol.
bu a. bu suyu götürmez 004/01, 004/03, 004/05, 004/09, 004/13, 004/17, 004/21, 004/25, 004/30, 004/35, 004/40, 004/44, 104/17
a.+ ın kenarında bir yaşıl çinar 104/02

arxa: (T.) sırt, bel; arka.
a.+ da hesret var qarşıda hesret 007/01, 007/07, 007/13, 007/19, 007/25, 007/31, 070/28, 109/26
a.+ dan vurulan bir bıçaq kimi 052/06
dönürem a.+ mca el éyleyenim 038/16, 091/09, 185/08
a.+ mda kölgemi qılınclayıbdır 091/17
baxardı a.+ nca anam da herden 051/06, 053/05, 074/02, 074/03, 122/11, 152/16, 200/36, 205/01, 218/05
dayanıb a.+ nda dayı emiler 120/27
a.+ nızca qaçmırıq 168/46
a.+ sınca daşatmışıq 003/21, 119/13, 134/234
vurma a.+ sından dostun yoldaşın 120/13

arxalı: (T.) himayecisi, hısım akrabası olan.
a. köpekler basın qurdları 259/01, 259/02, 259/07, 259/107, 259/116, 259/18, 259/27, 259/40, 248/50, 259/82, 259/99

arxasında ol-: (T.) birisine arka çık-; müdafa et-.

dar gününde a.- dum men 167/10

arxası üste: (T.) sırt üste, sırtı yere gelecek şekilde.
uzan a. 005/19

arxayın: (T.) rahat, kaygısız, sakin, emin.
arxanca gelmerem gét a. gét 074/03, 074/05
bildim neye a.+ mış 180/12

arxayın ol-: (T.) emin ol-; üzüntüsüz, müsterih ol-.
a. déye déye 180/03, 180/05, 180/09, 180/13, 180/17
çox a.- aydım 220/06

arı: (T.) arı, bal yapan kanatlı böcek.
a. bizim 088/339

arını at-: (Ar.+T.) arsızlaş-, hayasızlaş-.
namusunu yéyib a.- ıb 120/20

armud: (Far.) bir tür meyve, armut.
üzü yétişmiş a. 178/03
a.+ un yaxşısını 098/59

arpaçay: özel ad, Arpaçay.
a. araz quruyar 127/20

arşın: (T.) yaklaşık olarak altmış sekiz santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü.
birce a. mezarın çün 152/23
qırx a.+ lıq quyudu 098/21

art-: (T.) miktar, sayı, ölçü vs. bakımından çoğal-, fazlalaş-.
qerib çoxaldı a.- dı 096/65, 125/10, 169/25
a.- ıb ümmana dönür 141/29, 186/05
ömür kéçir a.- ır dérdim mélalım 260/05

artıq: (T.) artık; bundan sonra.
belke qebirin de qazılıb a. 192/16, 192/18

arvad: (Ar.) kadın.
ayıldım ses geldi ay a. kiri 002/08, 098/55, 138/63
öz a.+ ı uşağı 087/105
ancaq ki a.+ ının 138/59

arzu: (Far.) istek, dilek, emel.
dolandı qelbimde min a. istek 002/14, 007/06, 064/11, 080/09, 101/06, 105/38, 134/217, 140/09, 162/27, 165/23, 225/37
her daş bir a.+ du bir eldi belke 044/21, 135/27
a.+ lar atlana hesret dağlana 047/17, 051/11, 108/08, 145/14, 153/12
a.+ lara qarışaraq 165/22
a.+ ları üreyinde 076/78, 098/04, 172/44, 177/26
a.+ larım taléyimle barışdı 036/23, 165/08
zirve emelimde a.+ larımda 144/16
düşüb a.+ ların qolları üste 010/20, 141/24, 177/33
a.+ m yélken açan yére 024/08, 032/12, 134/256, 144/03, 147/08, 162/04, 162/36
bes kim idi a.+ mun 134/219
a.+ n xatiredi belken xatire 238/14
a.+ nun ümidin yolları ağdı 150/12
beli xalqın a.+ su 089/35
işıq a.+ suyla héy yanmış kimi 091/13
a.+ ya isteye çatıb dédiler 125/11
biz hele a.+ yuq hele ümidik 143/18

arzu duy-: (Far.+T.) istek duy-.
ilk defe a.- dum 134/213, 134/221

arzulan-: (Far.+T.) arzu edil-, isten-.
gün geler hardasa a.- arıq 143/21

arzuları göyer-: (Far.+T.) dilekleri, istekleri yerine gel-.

a.- ir 137/68

arzuların elinden tut-: (Far.+T.) arzularının, isteklerinin peşinden git-.
mense a.- dum 069/30

arzusuna çat-: (Far.+T.) isteğine ulaş-.
bir vaxt a.- mışdım 029/35

as-: (T.) bir şeyi yüksek bir yere iliştirip sarkıt-; idam et-.
onun ne vécine gét a. özünü 192/24
özünü ondan a.- dı 088/429
torpağı saçından a.- ıb bu ağac 028/13, 181/14
barı a.- ın 168/08
a.- mağa yér tapmadı 088/70

asan: (Far.) kolay, zahmetsiz.
illerle min sifet olmağın a. 120/05, 120/33, 137/52
döyüş a.+ dı génden 088/120

asıl-: (T.) bir yere takılıp veya tutunup sark-; idam edil-.
o a.- an kendire 088/454
a.- ıb çiyninden heybesi teki 045/19

asılı: (T.) asılmış hâlde olan.
heyalar mıxdan a. 210/06

asılı qal-: (T.) asılı kal-.
üreyim éşqimden a.- ıb 129/25

asım-asım: (T.) sıra sıra, dizi dizi.
göyler a. bulud getirdi 228/06
buludlar a.+ dı 004/06

asiman: (Far.) gökyüzü.
a.+ dan ayı asıb 181/14

aslan: (T.) bir tür yırtıcı hayvan, arslan.
qurdu quşu a.+ ı 115/48, 126/21
unuduldu a.+ lar 169/27

aspirant: (Lat.) asistan.
biri a. idi 140/06

asta: (T.) yavaş, usulca, ağır.
biri déyir a. gez 088/128, 088/134, 186/23
a.+ ların astasıdı 232/04
astaların a.+ sıdı 232/04

asta-asta: (T.) yavaş yavaş, usul usul.
hele yériyirem bax a. 135/23, 251/11

astar: (Far.) elbisenin veya başka bir şeyin yüzünü teşkil eden kumaşın altına, içine kaplanan bez.
yéne çıxıb a.+ ı 090/146

aş-: (T.) bir şeyin üzerinden atlayıp geç-; in-.
mağallaq a. éşelen 005/15, 116/35
indi sedlerini a.- an bir çayam 008/23
téz téz pozar a.- ardım 134/77
ömrün o tayından a.- ıb gelmişem 069/02, 087/86, 089/06, 089/122, 089/48
gah kükreyib mecrasını a.- ır bu çay 009/06
devirib a.- ırdılar 086/94
çox belenler a.- mışam 105/12, 248/08

aş: (T.) yemek, yenilecek şey.
hayanda a. olsa orda baş olan 198/06
zeherdi tökülüb a.+ ımın altda 026/14

aşağı: (T.) altta veya alçakta bulunan, bir şeyin yere en yakın olan tarafı.
hamısı a. sol sağ 088/127, 222/07
a.+ da balıqlar 031/11

aşıq: (Ar.) saz çalıp okuyan ve şiir söyleyen sanatçı, ozan.
a. edaletin neğmeleri silsilesinden 126/01

aşına su cala-: (T.) işini berbat et-, olmasına engel ol-.
a.- ma 088/239

aşırım: (T.) dağın aşılacak, geçilecek yeri, beli.
dolama dağ yolu a.+ ların 045/18

aşiq: (Ar.) birine sevgi duyan, meftun.
déyirler a.+ dir yér ile güneş 149/02
men a.+ em sen de bas 254/05, 254/13, 254/21
bu iki a.+ in övladıyıq biz 149/14

aşina: (Far.) tanıdık, bildik.
dostdan a.+ dan sırdaşdan uzaq 225/23

aşkar: (Far.) açık, belli, bilinen, göz önünde olan, malum olan.
a.+ a sözümü déye bilmirem 246/03
a.+ da gördüm ki hemdemim oldun 071/09

at-: (T.) bir şeyi elden bırakıp az çok fırlat-; bir şeyi yüksekten aşağıya bırak-.
kişisen qarşıdan a. atanda da 120/14, 256/05
kürüyüb a.- acağıq 086/76
kişisen qarşıdan at a.- anda da 120/14
a.- anların 156/42
a.- ar günahını taléyin üste 192/33
silib süpürüb a.- dı 088/106, 090/171, 202/12
a.- dım qalmağın daşını 014/07
hicrana beleyib a.- dın üstüme 049/15, 053/08, 229/17
meni sinen üste a.- ıb tutarsan 056/16, 088/152, 138/137
a.- ın cılğı papaqları 029/05, 029/46, 187/10, 259/103
seher küçenizden süpürüb a.- ma 186/21
daş a.- maq olmaz bala 134/49
a.- mışdım bir yolluq onu sözümden 059/11

at: (T.) binek hayvanı, at.
zamanı minib a. kimi 029/33, 177/09, 177/28, 235/12, 259/11, 259/65
kütle bir deli a.+ dır 087/82
tanrının göy a.+ ı üstde 076/42, 134/18
hele bext getirir yüyrekdi a.+ ın 120/24
tanrının göy a.+ ındaydı 076/26
demir a.+ lı qoç igidler 172/16

ata: (T.) baba, çocuğu olan erkek; ecdat, soy büyükleri.
bir elim a. anamın 006/16, 075/49, 075/51, 078/01, 078/19, 082/01, 082/03, 082/10,
082/19, 084/01, 085/01, 085/04, 085/07, 098/28, 101/02, 103/01, 103/04, 103/07, 104/13, 109/01, 109/02, 110/01, 110/02, 110/45, 134/120, 138/85, 153/01
a.+ dan anadan uzaq 041/01, 041/02, 173/03, 225/22
a.+ lar yaxşı déyib 138/43
a.+ m tanrı anam bozqurd 029/13, 093/03, 109/06, 134/200, 134/82, 234/17, 247/07
a.+ ma mektub 033/01
a.+ mın ters şillesi 134/206, 134/29, 134/53, 137/11
belke a.+ mızdır o böyük güneş 149/13
a.+ n da anan da bir duman bir çen 233/04, 234/05, 134/44
tézlikle genc a.+ nın 138/132
onu a.+ sı tek top oyatmayıb 110/27, 110/39, 138/07, 138/127, 138/20
oturub üzüze a.+ yla oğul 110/41

atacan: (T.+Far.) babacan, canım babam.
çekdi eteyimden oğlum a. 002/10, 108/43

ateş: (Far.) ateş, od; ocak.
oddumu a.+ dimi 078/11
dünya a.+ e boyanar 127/27
üreyinin a.+ i 115/62
a.+ ine pervaneler uçub geldi 116/09

ateşe oda düş-: (Far.+T.) belaya düş-.
a.- müşem qeribe 186/09

ateşe oda qala-: (Far.+T.) ateşe düşür-, yak-.
meni héy a.- dın 071/10

ateşine yan-: (Far.+T.) mec. sev-.
daha a.- an déyilem 193/03

ateşlere qalan-: (Far.+T.) bk. **ateşine yan-.**
héy varlığım a.- dı 200/09

atıl-: (T) atmak fiili; bir şeyin üzerinden geç-; hızlıca yönel-, kendini fırlat-.
éle bil quyuya a.- an daşam 038/21, 086/51, 090/57, 125/17, 243/09
a.- dım gül semendine 199/11
éle a.- ırıq her axan çaya 007/27
a.- mışam fırtınalı 165/05
béş on qepik a.- mışdı 156/14
a.- mışıq sert axına gur çaya 001/20

atış-: (T.) karşılıklı olarak birbirine ağır sözler sarfet-.
döyüşür a.- ırdı 086/28

atişleme-: (T.) at işleme-, at (bile) çalış(a)ma- / yürü(ye)me-.
a.- z günkéçmez 089/17

atlan-: (T.) ata bin-; atla-, sıçra-.
arzular a.- a hesret dağlana 047/17

at oynadanı atından sal-: (T.) at oynatanı atından düşür-; güçlüyü güçsüzleştir-.
çox a.- ıb 002/24

at oynat-: (T.) meydanı boş bul-; meydan oku-.
gözlerinde a.- ır ömrün dumanı 109/07
hele a.- ın béleden béle 259/12

avara: (Far.) boş gezen, işsiz güçsüz dolaşan; bir işe yaramayan; yersiz yurtsuz.
her a. o géce 086/50

avara qoy-: (Far.+T.) işinden gücünden et-; perişan et-.
menim tek çoxunu a.- dun 010/09

avar ét-: (Far.+T.) işinden gücünden et-; ayır-.
qelemimi a.- ib 165/09

avaz: (Far.) ses, seda, bağırtı.
hereden bir a. gelir 247/20
téléfon zengleri en xoş a.+ dı 050/08

avazı-: (T.) rengi kaç-; sol-.
ulduzlar da a.- yıb dönüb gümüşe 109/22

avqust: (Lat.) ağustos ayı, sekizinci ay.
ömrün a.+ unda yağan qara bax 007/23

avropa: (İtl.) Avrupa.
a.+ nın jandarmı 087/88

ay 1: (T.) ay, dünyanın uydusu; seslenme.
yolumuza baxan a.+ mı mayakmı 001/03, 002/08, 002/15, 008/12, 009/08, 015/21, 018/03, 018/09, 021/01, 021/09, 021/17, 025/05, 025/30, 028/01, 028/02, 033/02, 037/05, 038/09, 038/43, 040/02, 043/18, 044/03, 044/33, 045/29, 046/03, 046/05, 046/09, 046/13, 048/22, 049/06, 051/18, 053/06,

057/06, 069/06, 069/13, 076/41, 082/01, 082/03, 082/19, 084/01, 085/01, 085/04, 085/07, 088/399, 088/441, 088/447, 090/02, 095/17, 103/01, 103/04, 103/07, 116/34, 116/35, 117/09, 134/120, 134/121, 135/02, 139/02, 139/22, 157/02, 159/07, 159/19, 161/02, 161/22, 166/23, 167/07, 167/11, 167/15, 167/19, 167/23, 167/27, 168/24, 168/50, 168/51, 189/03, 189/05, 189/09, 189/13, 189/17, 190/23, 191/06, 201/01, 201/02, 201/10, 201/11, 204/11, 210/01, 225/17, 229/19, 259/84
baxmayaq hefteye a.+ a 063/10, 092/17, 138/72, 145/05, 255/02, 257/06
men qaranlıqda bir a.+ am 221/01
sen a.+ da bir qaranlıqsan 221/02
bir an kimi kéçen a.+ dan 013/02, 089/33, 219/14
éndirib göylerden a.+ ı ulduzu 110/19, 181/14
qaşların gözlerin a.+ ım ulduzum 072/11, 201/08
sen yérde gülümsen göyde a.+ ımsan 213/06
a.+ ın sinesini alıbdı bulud 022/08, 022/17
barış vuruş vuruş barış a.+ la ille 009/12
qovur birbirini a.+ lar fesiller 007/16, 045/23, 052/17, 069/28, 098/10, 109/15, 134/15, 134/79, 174/33, 208/02
o a.+ lı ulduzlu qızıl bayrağı 072/22

aya: (Far.) şaşırma ve soru ile birlikte istek ve ümit ifade eder.
menim türkay babam a. tay babam 107/03

ayaq: (T.) ayak; bir yerin son noktası; dik olarak duran şeylerin yere dokunan alt kısmı.
a. baş olar anam 118/11, 134/188, 137/100, 156/20, 159/09, 205/05, 248/21, 259/88
ölenler daş olub qalxıb a.+ a 044/28
niye elde a.+ da 119/71
a.+ ı altında nardı erikdi 028/11, 082/06, 089/53, 090/110, 098/50
şeherde a.+ ım deymir torpağa 117/02, 117/42, 185/12
çidarlayıb a.+ ımı 177/03
bir a.+ ımız burda 089/94
a.+ ın altında daşlar 205/04
dağın a.+ ında oldu dağ çayı 142/19
dalasın a.+ ını 005/24
şeherde a.+ lar deymir torpağa 117/01, 117/06, 117/33
a.+ larım evvelki tek yérimir 260/09

ayaq aç-: (T.) bir yere aceleyle gel-.
güneş qürub éder a.- ar şer 043/02, 043/25

ayağa dolaş-: (T.) mani ol-, engel ol-.
a.- an bu qemberleri 259/105

ayağına gel-: (T.) teslim ol-, memnuniyetini bildirmek için birinin huzuruna gel-.
ölüm vaxtı a.- di o 167/14
a.- ecek 138/21

ayağına döşen-: (T.) birisinin önünde diz çökerek yalvar-.
men a.- im 189/08

ayaqla-: (T.) ayaklarıyla ez-, çiğne-; takma-, ezip geç-.
meni a.- yıb kéçdin 207/02
külü a.- yır saymayır odu 124/26

ayaqlan-: (T.) ayağa kalk-, yürü-.
a.- dı nahaqlar 086/14

ayaqlara düş-: (T.) ucuzla-, saygınlığını yitir-.

a.- en sözümü tapdım 053/09

ayaqlara én-: (T.) bk. **ayaqlara düş-.**
éşqim a.- dirdi meni 042/08

ayaq saxla-: (T.) dur-.
dayan a. eli baltalı 099/02

ayaq salla-: (T.) ayak bas-; mec. hüküm sür-.
hinde a.- yan 090/107

ayaq tut-: (T.) henüz yürümeye başla-.
a.- ar yérimez 089/10
a.- ub yérimemiş 077/03

ayaq üste: (T.) ayak üzerinde, dimdik.
insan da a. 137/32
bexti a.+ di 090/124

ayaq üste dolan-: (T.) ayakları üstünde dolaş-; aylak aylak dolaş-.
a.- an 088/260

ayaq üste gez-: (T.) bk. **ayaq üste dolan-.**
a.- en daş bir heykelem 010/12, 055/15

ayaz: (T.) kuru soğuk.
orda menim üçün ilıqdır a. 131/04, 247/19
başdaşını öpen a.+ am daha 037/03
senin soyuqluğun qardı a.+ dı 162/08

aydınlaş-: (T.) aydınlık ol-, açıl-; belli ol-.
hava a.- ır gün doğur yéne 225/40

aydınlıq: (T.) aydın, ışıklı.
işığa a.+ a 119/32

aye: (Far.) bk. **aya.**
dost tanış déyir ki a. sus kiri 246/20

ayxan: kişi adı, Ayhan.
a.+ ın sualları 075/01, 101/01

ayı: (T.) ayı.
dünyanı a. tovlayır 004/34, 119/39, 235/16
a.+ lar yéye gerek 098/60
tülküler a.+ lara 119/102, 119/25
axır ki boz a.+ nın 119/16

ayıb: (Ar.) utanılacak şey; kusur, noksan.
bu éşqi sévgini gizlet a. san 214/07, 249/10
şair a.+ dı size 088/98
belke sévmek özü a.+ mış armış 193/10

ayıq: (T.) uyanık, aklı başında.
birazca a.+ dı birazca kéydi 124/10

ayıl-: (T.) uykudan uyan-; sarhoşluğu geç-; gözü açıl-.
a. xırdalığın darıdan kéçib 016/13, 028/02
sabah a.- acaq bir heyat kimi 104/26
şirin xeyallardan a.- an kimi 079/35
a.- anda gördüm ki 095/34
tek balta sesine a.- ar méşe 017/29
a.- dım ses geldi ay arvad kiri 002/08, 136/17, 154/14
a.- ıb saçımı denden görmüşem 040/08, 157/08
saatın zengine gücle a.- ır 110/28
qefil a.- ıram deli xeyaldan 225/39

ayılt-: (T.) uykudan uyandır-; sarhoş olmuş birisini kendine getir-; gözünü aç-, anlat-.
anam meni daş yuxumdan bir de a.- maz 109/30

ayır-: (T.) bütün olan bir şeyi parçala-, ilişkisini kes-; böl-; farkını idrak et-.
ağ sinemi qarmı a. 064/06, 141/11, 161/10
a.- a bilmeyirdim 134/236

bir éli ikiye a.- an araz 108/37
ve'dler a.- dı bizi 088/269

ayna: (Far.) ayna, güzgü.
axır ki daş atdın könül a.+ ma 053/08

aynaqabaq: (Far.+T.) ayna gibi parlak, güzel yüz.
büllur a.+ a 254/14

ayrıc: (T.) yol ayrımı.
yollar a.+ ında qalmışam naçar 070/08

ayrı düş-: (T.) uzaklaş-, ayrıl-.
a.- düm budağımdan 041/08, 144/02, 173/09
denizlerden a.- üb 116/26

ayrıl-: (T.) ayrı düş-, uzaklaş-; ilişkiyi kes-; vedalaş-.
qovuşub a.- an çehlimik izik 052/16
a.- ıb elimin işsiz işinden 022/13, 022/14, 088/403, 088/41
senden a.- maram a köküm menim 166/38
göylerden a.- mayır 119/67
senden a.- mazam a köküm menim 166/35
quzular a.- mır yamacdan biran 151/10

ayrılıq: (T.) ayrılık, firak.
a. neğmesi çalır bulaqlar 035/27, 044/29
dédim a.+ a döze bilmerem 053/02, 144/03, 174/39
uzun a.+ dan yar küsen déyil 047/23, 174/02, 231/04
senin a.+ ın qeddimi eyir 038/31

ayüzlü: (T.) ay yüzlü, güzel, gök gibi.
éle baxdı o a. üzüme 057/02, 088/446, 191/01, 191/02
utancaqsan a.+ mtek 189/10

az: (T.) çok olmayan; seyrek, nadir.
déyirler ki xoşbext a. 078/15, 089/70, 089/93, 108/35, 134/84, 138/119, 195/15, 224/04, 224/32, 234/14
çoxdan elin çıxıb a.+ a şükür dé 253/10
sengiyib düşmüşem ay a.+ am daha 037/05
sene bu da a.+ dı yat qara öküz 253/13
gelen géden yaman vurub bu da a.+ dır 156/39
onsuz da dünyada çoxundan a.+ ıq 120/09
çox a.+ san çox a.+ san çox a.+ san gözel 223/13

az-: (T.) yolu kaybet-, yanıl-, doğru yoldan çık-.
şirin günahlarda a.- anı sévdin 206/03
iterem a.- aram çende dumanda 162/09
a.- dı baxışlarım qara hörükler 159/01, 159/02
a.- ıb gözlerinin qaranlığında 049/19

azad: (Far.) hür, serbest; engelsiz; rahat.
a. xoşbext firavan 088/230, 088/39, 107/07, 107/08, 140/74, 235/22, 235/23, 235/24
néce a.+ am çatmır 088/265, 088/30, 088/35
orda öten vaxt a.+ dı qardaşım 011/17

azadlıq: (Far.+T.) hürriyet.
a. 005/01, 026/21, 075/49, 075/51, 076/80, 077/10, 081/18, 086/55, 088/349, 090/120, 090/141, 108/28, 111/01
a.+ a çıxartdı 088/103, 088/194, 096/50
a.+ dan çörekden 096/43
çöreyin a.+ dır 112/02, 112/05

a.+ ı betnindeydi 076/08, 076/17, 076/23, 077/02, 077/05, 077/07
a.+ ın kölgesi 075/56
insan a.+ ını 075/62, 077/18, 077/21

azad ol-: (Far.+T.) hürriyeti elde et-; özgür ol-.
hamı a.- acaq 087/133
dédik a.- arıq 087/71

aza qané ol-: (T.+Ar.+T.) aza razı ol-.
a.- mur bola sığışmır 124/09

azal-: (T.) miktarı in-, eksil-; sınırlı hâle gel-.
iller kéçir gün a.- ıb 063/06

azalt-: (T.) miktarı indir-, eksilt-.
qırıb a.- mısan yalquzağımı 099/16

azar: (Far.) hastalık.
coşan bulaqlarım derdim a.+ ım 099/12
derdin çox a.+ ın çox 138/10

azerbaycan: ülke adı; Azerbaycan.
ssri a. 075/25, 174/44

az qala: (T.) az kala, az kalsın; neredeyse.
sevincinden a. 088/26, 088/32

azman: (T.) çok büyük, azametli.
éşqim ağzın açmış a. bir dere 223/12

B

baba: (T.) dede.
b. bu qoyunlar mene tanışdı 008/06, 008/11, 008/16, 008/21, 008/26, 090/02, 090/25, 095/04, 117/09, 259/85, 259/86, 259/88
ağbirçek neneler düşgün b.+ lar 026/03, 026/39, 027/02, 080/03
éhéy b.+ ları meydan sulayan 253/02
b.+ m giléylendi yéye bilmirem 002/02, 075/23, 075/39, 107/03, 107/04, 107/05, 107/06, 134/126, 247/07
b.+ ma 107/02
b.+ mın gözündeki 078/13
atan anan nenen b.+ n yanında 234/05
b.+ nı yadına salarsan canım 233/13, 234/13

babal: (Ar.) vebal, günah.
qoy menim boynuma bütün b.+ lar 026/04, 026/40

babat: (T.) orta hâlli; ne çok iyi ne de çok kötü.
orda şükür iş b.+ dı qardaşım 011/21

babek: kişi adı, Babek.
o géce yuxuda b.+ i gördüm 002/06
hardasa b.+ in qebri daralıb 002/20

baca: (Far.) duman yolu.
buludlar b.+ ndan çıxan tüstümü 039/04

bac al-: (Far.+T.) vergi al-; edebî manada bir güzelden alınan karşılık.
öten buludlardan b.- sam da men 166/04, 166/36

bacar-: (T.) becer-, iş yapabil-.
b. bu sirrleri agah ét ayır 141/11

bacı: (T.) kız kardeş.
hamsı birdi qardaş b. 030/11, 068/26
qardaşdan b.+ dan uzaq 041/03, 173/04
anam yoxdu b.+ larım uzaqda 202/18, 234/15
hele didergindi qardaşım b.+ m 026/09, 166/17

badam: (Far.) badem.
yağlı b. éledik 098/47

bade qaldır-: (Far.+T.) kadeh kaldır-.
sağlığına b.- ıram 034/16, 170/18

bağ: (Far.) bağ; ağaçlık yer.
bülbül küsüb b. sozalıb 063/07, 088/337, 089/101, 255/11
b.+ a yolum düşdü çırpındı ürek 155/10, 237/09
dağda b.+ da oynamaq 134/19
o b.+ dan çox el qovulub 255/09
sahilde güllü b.+ ı 080/25
b.+ ım baharım sola 133/03
b.+ ıma den gelmişdin 226/02
b.+ ın nefesini kesib bu ağac 028/05
hardasan ay bahar b.+ lar saralıb 002/15
b.+ ların saralıb solub benizi 035/04

bağban: (Far.) bahçıvan.
ay b. hardasan 028/01, 028/02
b.+ larımız ilde 089/39

bağ-bostan: (Far.) bağ bahçe, bir şeyler ekilip dikilen alan.
iş b. oldu haray 003/24

bağça: (Far.) bağlık, bahçesi, çiçeği olan saha.
b.+ lar saraldı gel 179/06
payız qanad germiş b.+ larsınız 153/02
ömür b.+ mızı qaralıb gédir 070/12

bağça-bağ: (Far.) bağlık, bahçesi, çiçeği olan saha.
dünya başdan başa b. idi 190/18
ehsen yaradana bu b.+ a 227/03
bostanı b.+ dan 134/238
çiçekdi b.+ ı 067/10

bağdad: yer adı, Bağdat.
qollar b. şamı xudam 252/27

baqqal: (Ar.) bakkal.
yarı molla yarı b. 247/14

bağır: (T.) göğüs; yürek, kalp.
b.+ ı qara olan lale 018/13
b.+ ım şane şanedi 067/05, 089/74, 201/07
cütbayraq tek cüt xencerin b.+ ıma taxıb 066/02
b.+ ımda xalı toxuyub 060/04
izime iz düşüb b.+ ımı yarıb 145/18
lalenin b.+ ında xal bu sévgini 195/08
menem déyenin b.+ ını 029/25

bağır-: (T.) yüksek ve gür ses çıkar-.
üstüne b.- arsan 138/30
qezeblendi b.- dı 119/55
azadlıq edalet déyib b.- ır 108/28, 259/51
az qala b.- ırdı 088/32

bağışla-: (T.) suçunu bağışla-; affet-.
b. yanına gele bilmirem 033/03, 117/09, 117/45, 117/46
seni b.- maram 133/02, 133/04, 133/06, 133/10, 133/14
allah b.- yar éşqime meni 222/15
bizim ağ günlere b.- yıbmış 069/19
meni b.- yın günahkaramsa 187/12

bağla-: (T.) bir şeyi başka bir şeye tuttur-; tak-, as-; bir araya getir-; ümit et-.
özünü ha gizlet ha b. béle 218/10
sabahlara b.- dı 139/45
yéne gelib gözlerimi b.- ya 036/11
ipleyib b.- yın komisyonlara 259/24

bağlan-: (T.) birbirine iliştiril-; kapan-, kilitlen-.
daha olan olub qapı b.- ıb 016/20

bağlı: (T.) bağlanmış, tutturulmuş.
mavi penceresi üzüme b. 225/18

bağrı çatla-: (T.) tahammül edemeyerek öl-; çok sıkıl-.
b.- yacaq isaq musağın 025/31

bağrının başı sökül-: (T.) sıkıntı çek-, yüreği parçalan-.
yérde menim b.- ür 202/07

bağrının başını göynet-: (T.) yüreğini sızlat-.
b.- din yéne 047/22

bağrını yar-: (T.) öldür-; korkut-.
b.- an dünyadı 250/12
b.- am orda 098/25
ağlayıb çoxunun b.- ın 259/48

bağrına bas-: (T.) sevgiyle kucakla-.
öpüb b.- dı 088/427

bağrını sök-: (T.) sıkıntı çek-, yüreğini parçala-.
b.- er yurd éler 126/16

bağrı yan-: (T.) susa-; hasret çek-.
b.- ır 076/62

bağ sal-: (T.) bağ ek-.
pambıq ekib b.- ıb 087/115

bax-: (T.) bak-; görmek için gözlerini yönelt-; ilgilen-; değerlendir-.
qelbimi göyneden intizara b. 007/21, 007/23, 075/34, 090/133, 090/21, 090/35, 090/63, 091/08, 123/40, 124/02, 124/04, 132/08, 134/43, 134/78, 135/23, 138/46, 138/84, 138/98, 139/24, 174/22, 176/18, 177/29, 177/31, 197/07, 200/37, 201/11, 204/06, 210/10, 224/28, 228/13, 232/05, 252/15, 254/11, 255/11, 259/83, 259/84, 259/90, 259/92, 259/93, 259/94, 259/97
b.- a bileremmi gören sabaha 025/16, 097/03, 111/22, 141/25
ulduzlardan b.- acaq 089/34, 188/03, 188/15
néce b.- acaqlar sabah güneşe 025/25
ümidle b.- aq sabaha 127/12
yolumuza b.- an aymı mayakmı 001/03
anama b.- anda qeme batardım 069/14, 110/49
kömür bextim kömür gözüm b.- ar héy 023/17, 043/18, 143/17
b.- ardı arxanca anam da herden 051/06
hesedle b.- ardın özün özüne 050/22
sonra b.- arıq görek 138/14
b.- arsan eksimdi dile gelibdi 164/09
güneş énib gözümüzden b.- ası idi 109/14
varlığımı feth éyleyib b.- aydı o qız 066/03
éle b.- dı o ayüzlü üzüme 057/02, 079/41, 088/290, 088/324, 088/418, 088/419, 088/420, 088/50, 088/54, 191/01, 191/02
arxasınca b.- dılar 119/13
b.- dım etrafıma sıxıldı ürek 002/16, 049/02, 141/04, 156/36
b.- dın qohumlara bir qemiş kimi 125/19, 159/05
obaşdan b.- ıb yollara 018/08, 069/12, 088/256, 088/279, 119/38, 188/06, 246/10
men de yollara b.- ım 179/17
b.- ın bu döşemeye 088/93, 168/23
b.- ır kéçmişinin dalınca baxır 094/08, 140/26, 140/27, 176/12, 224/03, 224/31, 225/26, 248/14
göylere b.- ıram durub obaşdan 022/18, 044/15, 069/07, 072/07, 149/06, 181/18, 209/09, 238/12, 246/06
arxanca b.- ırdım 205/01
b.- ırlar boynuburuq 084/30
dünyama güneş tek b.- ırsan gülüm 072/05, 200/27, 219/14, 219/15, 219/16, 240/05
b.- ma vaxta günde qarda sazaqda 234/21, 254/17

oğlan söze b.- madı 098/34, 098/35
her üze b.- maq nedi 140/40, 140/56, 144/14, 161/12
göy yurda b.- mağa gétdi 210/02
göylere b.- maqdan gözüm qaraldı 025/03
dünyaya güneş tek b.- malıyam men 022/44
bir de o yollara b.- mayacağam 218/03
b.- mayaq hefteye aya 063/10
başını qaldırıb b.- mır héç neye 008/03
xeyaldan yıxılıb boylanıb b.- sam 229/12
b.- san meni beyendi 140/30

baha: (Far.) değer, kıymet, fiyat.
burda bilét bir ömürden b.+ dı 001/08

baxa-baxa: (T.) baka baka, bakarak.
gözüm b. axır ulduzlar 025/10

bahar: (Far.) ilkbahar mevsimi.
hardasan ay b. bağlar saralıb 002/15, 017/05, 021/01, 021/08, 021/09, 021/16, 021/17, 022/51, 135/04, 140/05, 151/01, 151/13, 171/07, 172/49, 172/50, 172/51, 183/06, 187/02, 190/23, 197/03, 224/20, 228/04, 228/09, 236/08, 244/12, 245/07
bél bağlamaq olmur b.+ a yaza 007/15, 032/11
senin çün gecikmiş b.+ am indi 055/13
üşüdüm b.+ da isindim qışda 040/11, 157/11, 194/14
söhbet açaq b.+ dan 088/322, 166/33
bilsem men qışdayam sen b.+ dasan 050/04
qışdan sonra b.+ dı 088/246, 145/24, 166/21
b.+ ı mektuba qoy yolla mene 047/24, 153/08, 209/04
düzlerde b.+ ıq dağda qarıq biz 143/03
bağım b.+ ım sola 133/03
dédim yaşadaram öz b.+ ımla 159/08
b.+ ın ovcunda saralar çinar 017/15, 035/21, 035/24
ömrün b.+ ında 184/21
geciken b.+ la küsülü qalar 017/11

baxış: (T.) bakış, bakmak fiili.
her b. bir ümid bir ulduz işıq 143/11
bir güler b.+ dan daş çiçekleyer 017/02
onların öz dili öz b.+ ı var 092/05, 132/04, 224/23
atamın sert b.+ ı 134/29
birce süzgün b.+ ın 140/34, 162/06
birce b.+ ınla alışdı yéne 059/03
b.+ ıyla dara çekdi of of of 057/13, 191/13, 193/05
b.+ lar ütülü üzler ütülü 117/38
soyuq b.+ lardan donar yanarıq 143/19, 154/05
azdı b.+ larım qara hörükler 159/01, 159/02, 177/08
qapınızı döydüm b.+ larımla 049/11, 159/10
b.+ ların odeleyir 252/14
süzgün b.+ larınla 256/04

baxt: (Far.) şans, talih, kader.
qismet b. serheddini 140/73
sığınıb qalmışam b.+ a gümana 033/12, 237/13
b.+ ı qismeti vérdim 140/64
sévinme ezelden açılan b.+ la 125/28, 137/60

bakı: özel ad, Azerbaycan'ın başkenti, Bakü.
b. nedir 075/28

bakire: (Ar.) dokunulmamış; saf, temiz.
hele qız yaşında beyaz b. 206/02

bal: (T.) bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde.
o dağlarda b. dadıyar zeher de 011/19, 079/25, 081/16, 088/220, 089/19, 104/21, 146/03, 195/02
b.+ ı yox 088/340, 162/05, 162/37

bala: (T.) evlat, çocuk; küçük, körpe.
hardasan ay b. daha soyuqdur 045/29, 089/44, 090/114, 090/115, 090/60, 090/62, 098/27, 098/29, 098/80, 098/81, 109/11, 134/161, 134/163, 134/165, 134/167, 134/49, 134/52, 138/140, 221/07
bir b.+ dı bir candı 169/02, 169/20
b.+ lar bilmirdi kötek sirrini 079/23, 138/150, 259/52, 259/54
vurursan vetenin b.+ larını 120/22
iki b.+ mız var néçe ki varıq 052/28
burax xeyalımı zalım b.+ sı 056/02, 056/22, 077/19
o varlı b.+ sıdı 098/31
insan b.+ sından qabaq 077/17
boğdu öz b.+ sını 077/20

balaca:(T.) küçük; az; hafif.
hele b. iken 134/65, 139/40

balacalaş-: (T.) küçül-.
dünya gözlerimde b.- ıb 135/09

bala çıxart-: (T.) yavrula-; doğur-.
yadlar b.- dı 096/67

bal dodaqlı: (T.) bal dudaklı; tatlı tatlı konuşan.
ismetli heyalı o b. 185/15

balqabaq: (T.) tatlı kabağı; beceriksiz.
endamı b. a 254/16

balıq: (T.) omurgalılardan, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.
üzürük b. kimi 031/04, 031/05
aşağıda b.+ lar 031/11, 031/13

balınc: (T.) yün veya kuş tüyünden yapılan yastık.
etirli çiçekler b.+ ı olub 110/12, 134/203

balış: (T.) yün veya kuş tüyünden yapılan yastık.
ah bu géce tük b.+ da çetin ki yatam 109/08

ballada: (Fr.) efsane, masal veya tarihi konuda yazılmış manzum hikâye.
biçinçiler haqqında b. 172/01

balta: (T.) odun kesmeye yarayan kesici alet.
tek b. sesine ayılar méşe 017/29
bir polad b.+ dan eli yapışıb 028/15
qılınclar b.+ lar var 105/22

balta çal-: (T.) kuyusunu kaz-; başına kötü işler getir-.
heyatıma b.- an 030/04

baltalı: (T.) baltası olan; zarar veren.
dayan ayaq saxla eli b. 099/02

bar: (Far.) yemiş, meyve; menfaat.
héyif o b.+ dan o b.+ dan 064/05
b.+ ı yox 088/338, 182/04
feqet torpaq öz b.+ ından 156/29

bare: (Far.) husus, konu.
kölgeler b.+ sinde 105/03

barı: (Far.) bari, hiç olmazsa.
b. birce anlığa 005/05, 005/13, 029/06, 051/15, 068/13, 087/72, 099/17, 122/06,
160/13, 168/08, 188/04, 188/16, 214/24

çapıb talayırsan b.+ dan kéçib 016/09
ne b.+ ya hörülensen 123/43

barın-: (T.) sığın-, himaye olun-; beslen-.
batıb b.- asan gül denizinde 224/15

barış: (T.) uzlaşma, barışma.
b. vuruş vuruş b. ayla ille 009/12
onlar yéne b.+ dı 138/131

barış-: (T.) düşmanlıktan vazgeçip dostluk kur-.
b.- aq déyirsen nolar b.- aq 055/02, 069/05
sen ağlasan yér de göy de b.- ar 202/16
arzularım taléyimle b.- dı 036/23, 059/13
b.- maq olmur qardaş 137/61
bu haletle b.- malı olmuşam 260/12

barıt: (Far.) yanıcı bir madde.
b. kimi alışdı 086/12, 087/02

barı tik-: (Far.+T.) çit çek-; duvar ör-.
sene daş gerekdi b.- meye 010/22

barmaq: (T.) insanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri.
kiçik b. böyükden 086/73, 134/153, 168/31, 174/43
béş b.+ ın béşi de 086/71
indi b.+ ında ilana dönüb 052/15
b.+ larımı yandırır 034/21, 170/23
dola b.+ larına 256/10, 256/27

barsız: (Far.+T.) meyvesiz; hayırsız, faydasız.
ömür boyu b. kasıb bu ağac 028/09

bas-: (T.) üstten bastır-, sık-; it-; galip gel-; kapla-;zulmet-, sıkıştır-.
gördün yağı seni basdı sen de b. 254/04, 254/05, 254/06, 254/08, 254/10, 254/18, 254/26
sen basmasan kimse seni b.- acaq 254/09
gördün yağı seni b.- dı sen de bas 254/04, 259/13
axı düz dünyanı b.- ıb bu ağac 028/03, 259/42, 259/27, 259/40, 259/50, 259/80, 259/82, 259/99
arxalı köpekler b.- ın qurdları 259/01, 259/02, 259/05, 259/07, 259/107, 259/116, 259/18,

basabas: (T.) kalabalık, üst üste olma; karışıklık, düzensizlik.
b. 254/01
qebire de b.+ dı şeherde 011/20, 254/10

basdır-: (T.) toprağa göm-; kapat-.
insan b.- ıblar qara torpağa 044/30

basıl-: (T.) yenil-, hücuma uğra- çiğnen-.
b.- mış torpağam qurtarmış işem 055/12, 135/19, 233/09, 233/11

baş: (T.) baş, kafa; yönetici kesim.
bu yollar hele çox b. aparacaq 022/40, 118/11, 123/15, 134/188, 137/101, 172/14, 259/88
gözde çenim b.+ da qarım 030/07
bu b.+ dakı başsızlar 080/62
sen b.+ dan binadan yıxılı évsen 218/08
b.+ ı papağına sığışmır daha 002/19, 004/02, 006/14, 006/27, 008/20, 089/51, 138/25, 201/07, 218/15, 225/13
b.+ ım yad ellerde menim ay dede 033/02, 060/02, 095/06, 095/41, 137/17, 180/08, 181/09
b.+ ıma qoyduğum papaq daralıb 002/13, 034/09, 072/23, 200/22
manqurt papağıdı bu sülh b.+ ımda 026/26, 135/03, 200/37, 204/01, 260/11

düşübdür b.+ ımdan mehebbet tacı 056/12, 099/07
deyiş b.+ ımı 123/25, 134/12, 215/04, 241/04
tük yastıq kimidir b.+ ımın altda 026/16, 039/05, 134/202, 229/19
b.+ ımızın üstünde 031/08, 088/315
ağıl b.+ ın kölgesinde 101/04, 137/47, 229/07, 253/19
b.+ ına qaxınclar tökülen zaman 068/18, 088/436, 104/10, 110/04, 110/22, 110/40, 117/30, 142/15, 169/08, 195/06, 198/08
bir buzbulaq b.+ ında 005/31, 045/21, 047/08, 087/06, 134/214, 134/222, 140/03, 176/09, 205/03, 216/19, 224/20
yastı quyruqları b.+ ından ağır 008/07, 259/80
ocağımın b.+ ındaymış 030/05
b.+ ını qaldırıb baxmır héç neye 008/03, 117/08, 117/44, 124/13, 134/161, 182/01, 182/02
uçur yapalaqlar b.+ ının üste 025/29, 028/10, 047/15, 104/07
yığın b.+ ınıza bu manqurdları 259/03, 259/115, 259/17, 259/26, 259/39, 259/81
évler yıxır b.+ lar kesir o zalım 260/07

baş aç-: (T.) anla-, idrak et-.
di gel b. bu deyişen havalardan 009/03
bu havadan felek özü b.- ammır 009/18

başa düş-: (T.) bk. **baş aç-.**
niye b.- ürem 134/129

baş ağa: (T.) baş ağa.
birisi kasıb bey biri b. 246/28
onlar b.+ ya dönüb qul olmaz 259/101

baş al-: (T.) git-; kaçıp git-.
b.- dım göylerin yéddi qatına 141/02
bir düşün haraya b.- ır bu yol 125/34

baş alıb gét-: (T.) bk. **baş al-.**
sabah burdan b.- erem 088/201

başa sal-: (T.) anlat-, izah et.
indi meni b. 080/32

baş-başa: (T.) beraber, yan yana.
b. xoşbext idi 088/38, 225/21

başçı: (T.) rehber, önder.
b.+ mız qartal idi 096/10
b.+ nız néynir orda 096/38

başdan ayağa: (T.) baştan başa, bir uçtan bir uca; tepeden tırnağa.
b. dek kederem daha 042/19, 198/02, 208/15, 227/05

başdan başa: (T.) tamamen, her yeri, her tarafı.
dünya b. toydu mağardı 145/22, 185/02, 190/18, 221/03, 221/12

başdaşı: (T.) mezar taşı.
belke b. da yazılıb artıq 192/18
b.+ nı öpen ayazam daha 037/03

baş ey-: (T.) hürmet et-, itaat et-.
qelemim b.- di utanmış kimi 154/12
qarşısında b.- ir 138/60
felekler b.- irdi 086/24

başqa: (T.) başka, diğer.
éh senden b. kim var kim olacaq 034/06, 087/56, 088/209, 170/08, 208/07, 246/17, 256/20

başqası: (T.) başkası, diğeri.
ya sen ya b. 192/25

başqırd: özel ad, Başkırdistan'da yaşayan Türkler.

tatar türkmen qırğız b. 029/15

başı buluda dey-: (T.) başı göğe eriş-.
b.- ir 138/58

başı derd elinde (ol-): (T.+Far.+T.) dert çek-, başı beladan kurtulma-.
b. yalqız ağlayır 225/24

başı dumanlı (ol-): (T.) kederli gamlı ol-.
çıxdı b. 088/289, 205/12

başı göyle gét-: (T.) aklı başında olma-, ayakları yere basma-.
b.- ir daha usandıq 124/24

başına çek-: (T.) hepsini birden iç-, kafasına dik-.
sağlığına b.- irem 170/11

başına vur-: (T.) üzerinde kafa yorup düşün-; yaptığı iyiliği yüzüne vurup utandır-.
bir gün şairliyim b.- ar 072/18

başı gora titre-: (T.+Far.+T.) ölmek üzere ol-.
b.- yir 090/154, 090/59

başı hayda harayda (ol-): (T.+Far.) başı sıkıntıda, dertte ol-.
b. 118/08

başımızı qat-: (T.) kandırmak maksadıyla bir işle meşgul et-.
b.- ır dumanın çenin 120/23

başı yaşamağa qarış-: (T.) yaşamakla meşgul ol-; oyalan-.
b.- ıb yaman 145/28

başına bir iş gel-: (T.) belaya uğra-, felakete maruz kal-.
onun da b.- se 192/06

başına den düş-: (T.) belaya uğra-, felakete maruz kal-.
b.- se de 134/83

başına dolan-: (T.) gereğinden fazla ilgi göster-, onun için kaygılan-; sevgiyle yalvarma ifadesi.
b.- ım başına dönüm 161/04, 161/24
çox b.- ma 134/193

başına dön-: (T.) bk. **başına dolan-.**
b.- erdik héy seher axşam 038/19
başına dolanım b.- üm 161/04
güneşin b.- ür dolanır 149/05

başına qar elen-: (T.) saçları beyazla-.
b.- di 115/27

başına qar yağ-: (T.) bk. **başına qar elen-.**
b.- ır belke 129/11

başına hava gel-: (T.+Ar.T.) aklını kaçır-, deli ol-.
b.- er 081/24

başına iş aç-: (T.) belaya uğrat-, kötülük getir-.
dünyanın b.- mısan ne 190/10

başına oyun aç-: (T.) bk. **başına iş aç-.**
min bir b.- dılar 115/11

başı bağlan-: (T.) yönel-.
bilirem hayana b.- ıb 120/11

başında qoz qır-: (T.) başında ceviz kır-; mec. çok rahatsız et-, birinin üzerinde hükümranlık kur-.
b.- arsan 138/29

başından aş-: (T.) aşıp taş-, art-.
qayğılar b.- ır 117/18

başından tüstü qalx-: (T.) çok sinirlen-, kendini kaybet-.
b.- ır 086/61

başı qarıs-: (T.) bir şeyle meşgul ol-, oyalan-.
hardasa neyese b.- ır 117/16

başını ek-: (T.) kandır-, aldat-, kandırıp uzaklaştır-.
b.- ecekler 088/233

başını qat-: (T.) meşgul et-, kandır-, aldat-.
telefonlar b.- ıb dédiler 125/13

başını pambığa sox-: (T.+Far.+T.) pamuk tarlasına gir-, mec. ortalığı mahvet-.
develer b.- ub 259/75

başı yaşamağa qarış-:(T.) yaşamak isteme-, hayattan soğu-.
b.- ıb yaman 192/20

başı üste dol-: (T.) yağmur bulutu olup birinin başının üzerinde dol- / boşal-.
b.- ub yağım 046/12

başla-: (T.) başla-, bir işe giriş-; bir işin, durumun, hadisenin ilk numunelerini göster-.
b.- dı birden bire 119/87, 134/218, 228/04, 228/08
yaşıl yarpaqların uçuşu b.- r 017/17, 225/44, 225/47
her şéyi tezeden b.- yam gerek 022/01, 022/07, 022/15, 022/24, 022/34, 022/45, 022/56
b.- yar ömrümün yarpaq tökümü 188/13
b.- yıb quşların köçhaköç demi 045/02, 135/11
b.- yıbdı yarpaqların yağışı 132/02
bilmirem evveli hardan b.- yır 044/13
yéne b.- yırdı dünya darlığı 079/38

başlı başına: (T.) kendi hâlinde, serbest; kendi kendine.
şeherin altında b. 117/28

başlıq: (T.) bir yazının ya da şiirin adı, başlığı.
verilen b.+ a bax 090/35

baş ol-: (T.) bir işte önder ol-.
hayanda aş olsa orda b.- an 198/06

başsız: (T.) başı olmayan; akılsız; rehbersiz.
ağaclar b. idi 119/05, 186/12
bu başdakı b.+ lar 080/62

baş vur-: (T.) yokla-; hücum et-; baş eğ-.
b.- dular zemilere 172/15
her yana b.- ub héy elleşdirin 259/43, 259/61

bat-: (T.) bir şeyin içine sokul-; suyun dibine çök-; zayi ol-; gömül-; fazlasıyla maruz kal-.
tufanlarda b.- an déyil 060/11
b.- aram oğlumun gözyaşlarında 056/21
üreyinde b.- aydım 220/22
merd b.- dı namerd üzdedi 230/19
b.- ıb ağuşunda bexteverliyin 215/16, 224/15, 240/02, 241/16
b.- ım téllerinin çiçek etrine 161/05, 161/25
dişi b.- mayanlar neler söyleyib 166/27

batır-: (T.) bir şeyin içine indir-; daldır-; mahvet-.
yorğunluq gölünde b.- dı bir it 079/22
b.- dılar sesini 115/04

bayaqdan: (T.) biraz evvelden, önceden, deminden.
iclas gédir b. 089/05

bayatı: (T.) Azerbaycan halk edebiyatı nazım şekillerinden biri.
yazılmamış b.+ lardan 100/01

bayır: (T.) binanın dışı, dışarı, açıklık yer.
b.+ da fırlanır qar boğanağı 129/14, 228/11, 244/11

bayraq: (T.) bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, sancak.
ağ b. tek yaş elendi gözümden 036/19, 072/10, 088/229, 088/317, 088/431, 090/102, 251/19
gözümde laleler b.+ a dönüb 145/23
o aylı ulduzlu qızıl b.+ ı 072/22, 088/100, 088/316
b.+ ları yandırıb 113/15
b.+ ların kölgesi 085/09, 103/09

bayram: (T.) herhangi bir dini veya tarihi hadiseden dolayı kutlanan gün.
birge b. éhtişam 087/112, 197/01
könlümde b.+ dı bu ne büsatdı 059/14
sağ ol ana b.+ ın mübarek 034/14, 170/16
bugün b.+ ındır 034/01, 034/02, 034/15, 170/04, 170/17

bayram ét-: (T.) kutla-; çok sevin-.
hamı b.- ecek 087/101

bazar: (Far.) pazar, alışveriş yapılan yer.
dostluğu vér vérim b. örtülü 117/37
baxıram her yanda açıq b.+ dı 238/12

be: (T.) hayret, şaşkınlık bildirir.
bilirsenmi b. kim ağlar hardasan 204/10

bebek: (T.) gözün ortasında bulunan, ışığa göre büyüyüp küçülebilen siyahlık.
söküler dan yéri b.+ lerimde 143/16
gizli nisgilin var b.+ lerinde 050/10

becer-: (T.) hizmet ederek, besleyerek yetiştir-.
qoy ekib b.- sinler 087/114

bed: (Far.) kötü, berbat, belalı.
ya qedemim b. heraylı ünlümü 057/11, 191/11, 198/15, 235/02
b.+ e nifretim vardı 095/08, 095/53

bedbext: (Far.+Ar.) talihsiz, bahtsız.
éle qarayığval b. ölkeyem 058/09, 078/16, 088/281, 090/43, 238/02, 239/10, 259/74
sen orda b.+ sen men burda bedbext 239/10

beden: (Ar.) beden, gövde.
mütenasib b.+ i 140/14

behane: (Far.) sebep, delil; sahte sebep.
bu da bir b.+ di 067/01, 067/09

behmen vetenoğlu: kişi adı, Behmen Vetenoğlu.
b.+ na 011/01

behs: (Ar.) sohbet, konuşma; bir şey hakkında etraflıca durma.
bildim b. serheddi var 134/57
b.+ in serhedlerini 134/74

behse gir-: (Ar.+T.) münakaşaya gir-, tartışmaya başla-.
yaman b.- irler 087/11

behs éyle-: (Ar.+T.) konuş-, sohbet et-; münakaşa.
öceşib b.- me 134/47

bexşiş: (Far.) bahşiş, fazladan verilen para.

v. ne yağma nedir 134/115

bexş éyle-: (Far.+T.) bağışla-, ver-.
mene b.- din o günden béle 159/20

bext: (Far.) talih, kısmet.
hele b. getirir yüyrekdi atın 120/24, 239/09, 255/13
bu da bir talédi b.+ di nedise 228/16
b.+ i ayaq üstedi 090/124, 140/19
kömür b.+ im kömür gözüm baxar héy 023/17
bir bahar çiçeyi düşüb b.+ ime 187/02
dünya sirrdi sen b.+ imin sirrisen 200/31, 214/20
b.+ in qarasına neler déyirsen 050/23, 211/05, 254/17
öz b.+ ine yuxularda gülürsen 200/19

bextever: (Far.) mutlu, şanslı, talihli.
néce b.+ dim néce gözeldin 215/12, 241/12
gözleyenin varsa sen b.+ sen 224/29

bexteverlik: (Far.+T.) mutluluk, şanslı olma.
batıb ağuşunda b.+ in 215/16, 241/16

bextever ol-: (Far.+T.) mutlu ol-.
b.- asan bir gün göresen 224/21
éle bil bir anlıq b.- du 079/18

bextiyar: (Far.) mutlu, bahtlı, talihi açık.
b. sanaram bu ömrü günü 164/11
hesed çekdim b.+ a neyleyim 191/09
göresen éşqimde b.+ ammı 162/23
ağanız bas déyir b.+ sınız 259/13

bextiyarlıq: (Far.+T.) mutluluk.
azadlıq b. 086/55
b.+ a 089/92
fikrimde éllerin b.+ ı 145/13, 079/36

bél: (T.) bedenin ortası; ayakla basarak yere batırmak suretiyle toprağı kazmakta kullanılan bir alet.
b. ile yéri yarıram 237/10
ocaqlar çatıldı her an b.+ imde 037/11
b.+ imi qıran dünyadı 249/12
orda céyran qayaların b.+ inde 011/15, 177/09, 177/10, 259/11
qollarım b.+ inden doymaz 257/03
minib at b.+ ine razı ibadlar 259/65

bela: (Ar.) felaket, müsbet; gam, keder.
sen belasan gizlin b. 221/05
sévimli kederdi şirin b.+ dı 195/03
bu éle b.+ dır bir çaresi yox 212/04
duyurdum her b.+ nı 095/13
sen b.+ san gizlin bela 221/05
allahın b.+ sıdı 090/93
balası b.+ ya döndü 077/19

belalı: (Ar.+T.) eziyet, ıstırap dolu; eziyet ve ıstıraba maruz kalmış.
b. qafasından 088/57

bél bağla-: (T.) güven-, inan-.
ona béle b.- ma 126/03
b.- maq olmur bahara yaza 007/15

béle: (T.) böyle, bu türlü, bunun gibi, bu kadar.
bu da b. bir dövrdü zamandı 011/04, 024/12, 025/01, 025/02, 025/04, 036/16, 044/03, 044/05, 044/33, 044/35, 045/13, 049/16, 053/06, 054/01, 054/02, 054/04, 054/06, 054/10, 080/36, 088/380, 089/101, 089/22, 096/77, 120/02, 120/03, 120/06, 120/31, 123/40, 126/03, 134/34, 134/35, 134/37, 134/69, 134/97, 137/45, 140/50, 141/37, 145/19, 145/31, 147/12, 159/20, 164/07, 171/15, 172/33, 175/06, 177/07, 189/03, 192/21,

194/14, 194/15, 194/17, 200/08, 215/07, 216/10, 216/16, 218/10, 218/11, 218/12, 224/28, 229/21, 237/05, 240/12, 241/07, 256/03, 259/34
bu géce ne yaman uzandı b. 025/42, 158/10

bele-: (T.) bebeği sar-, kundakla-; bula-.
qeriblik qelbini bürüyer b.- r 153/07
hicrana b.- yib atdın üstüme 049/15, 229/17

béle béle: (T.) böyle, bu türlü, bunun gibi, bu kadar.
b. işler var 141/36

bélece: (T.) böylece, bunun gibi, tamamen bu şekilde.
b. gözünde ölür héyretin 117/20, 121/13, 134/78, 169/22, 178/33, 216/06, 216/08, 239/06

beledçi: (Ar.+T.) yol gösteren, bir yeri iyi tanıyan.
senden uzaqlarda b.+ m ölüm 073/10

béleden bele: (T.) bir taraftan öbür tarafa; bu yandan öbür yana.
hele at oynadın b. 259/12

belen-: (T.) sarın-, kundaklan-.
çiçeye güle b. 005/16
b.- di vüqarıma 095/27

belen: (T.) dağ yamacında bir bölüm saha.
hele qalıb néçe b. 183/15
çox b.+ ler aşmışam 105/12

belge: (T.) halk arasındaki adete göre söz kesilen kıza damat adayının evi tarafından yollanan yüzük, baş örtüsü vs.; tarlaların sınırını gösteren işaret.
apardı b. kimi 098/39

beli: (Far.) evet; hay hay.
b. xalqın arzusu 089/35, 134/216, 134/224, 137/04

belke: (Ar+Far.) belki, olabilir, umulur; hatta.
b. de yol bu qatardan qısadı 001/10, 027/01, 027/10, 031/14, 035/15, 035/17, 044/17, 044/21, 044/23, 045/08, 048/21, 075/32, 078/05, 078/07, 078/17, 088/390, 090/174, 092/12, 117/26, 120/26, 124/27, 129/11, 132/17, 132/18, 143/20, 146/19, 149/01, 149/04, 149/13, 163/04, 166/16, 177/12, 181/15, 182/05, 192/16, 192/17, 192/18, 193/10, 193/11, 199/14, 200/11, 200/12, 200/14, 200/16, 200/21, 200/25, 200/33, 214/03, 216/12, 223/01, 223/04, 223/05, 229/23, 229/25
ümiddi b.+ di hele gümandı 099/19
elvida elvida qara b.+ ler 150/21
menim pöhreleyen b.+ me deyme 099/21
arzun xatiredi b.+ n xatire 238/14

belli: (T.) açık, meydanda olan, malum.
qanın temiz déyil b.+ di adın 120/15, 138/34

belli ol-: (T.) ortaya çık-, meydana çık-, bilin-.
b.- acaq size 090/20

bem: (Ar. bamm) müzikte kalın ses.
b.+ de oxuyuram hanı zilim yox 246/30
b.+ i zilinden uca 251/13

bembeyaz: (T.+Ar.) bembeyaz, çok beyaz.
orda üfüqlerin rengi b. 131/01, 131/02

bend: (Far.) bağ, ip, düğüm; mec. ilgi.
birce hime b. idi 048/05

birce hime b.+ di hirsin acığın 016/14
kesdi b.+ i bereni 174/11
düşdüm benövşe b.+ ine 199/12
bereleri b.+ leri 084/20

bend-bend: (Far.) boğum boğum, halka halka; bölüm bölüm.
paramparça böyle b. 029/41

bende: (Far.) kul, köle.
hem b. hem allaham 096/84, 252/04

bendeniz: (Far.+T.) bendeniz, köleniz, alçak gönüllülük göstererek ben yerine ve köleniz anlamında kullanılan bir söz.
qonaq ol b.+ e 139/07

bende sal-: (Far.+T.) ele geçir-, hapset-.
benövşe b.- dı 098/17
gözlerin gözümü b.- ıbdır 186/10

beniz: (T.) yüz, çehre, surat.
bağların saralıb solub b.+ i 035/04
sévdim saçlarını ay b.+ ini 159/07
bir solğun b.+ iydi 087/05

benizi sol-: (T.) gücünü yitir-, sağlık sorunu ol-.
güneşin b.- ubdur béle 045/13

benövşe: (Far.) menekşe.
b. çiçekler boynu bükülü 017/13, 098/17, 199/12, 200/24, 213/10, 215/08, 225/30, 225/46, 229/11, 229/13, 229/14, 240/24, 241/08
dumanda röya tek iten b.+ m 229/01
ölsem gül getirme gel b.+ msen 208/16
qerib b.+ sen daşlarda biten 219/07
göyerdi b.+ si 115/34, 115/49

benövşelen-: (Far.+T.) menekşe aç-.
boş mezar güllenir b.- ir 225/34

benze-: (T.) benze-, bir şeye benzer veya onu andırır ol-.
birbirine b.- meyir bu ay o ay 009/08
b.- yirsen o ağörpek 189/12

benzet-: (T.) bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bul-, benzet-.
b.- me b.- me héç kime meni 222/14

beraber: (Far.) birlikte.
menimle b. ibadet éyle 222/08

beraberlik: (Far.+T.) aynılık, eşitlik; birliktelik.
b. azadlıq 088/349, 090/139

berbad ol-: (Far.+T.) dağıl-, viran ol-, bozul-; mahvol-.
yandı könlüm b.- du 235/32

bere: (T.) av beklenen yer; çıkış yeri, yol.
b. uğundu gétdi 012/10, 012/11
b.+ lerden hay vérdi 115/47
b.+ leri bendleri 084/20
kesdi bendi b.+ ni 174/11
ovçu b.+ ye yatdı 012/07

beri: (T.) bu tarafa, bu yana; bu tarafta olan.
hele o vaxtdan b. 096/71

berk-berk: (T.) sert sert, katı, sağlam.
dişleyib b. sıxır 089/09

bes: (Far.) yeter, kâfi, elverir.
déyirsen ki ömür yarı b. hanı 011/22, 044/12, 049/18, 050/25, 080/21, 080/43, 080/49, 080/55, 080/61, 080/69, 080/76, 084/40, 088/148, 089/105, 089/131, 089/85, 089/88, 089/97, 098/76, 098/79, 100/21, 134/219, 156/38, 168/09, 176/13, 190/09
b.+ di üç uşağın var 138/41, 254/26

besdirin: (Far.+T.) emir şeklinde kullanılır ve yeter, kâfidir anlamı taşır.
éh b. siz allah 089/73

besim: (Ar.) güleç.
soyuq şefeqlerin éle b.+ di 229/20

besle-: (T.) yetiştir-; kalbinde sakla-, hisset-.
qaynar baxışlarla b.- me meni 056/11

beslen-: (T.) yedirilip içiril-, bakıl-.
b.- en qurbanlar mübariz olub 259/68

beste: (Far.) bir müzik eserini oluşturan ezgilerin bütün.
bilmem kimin b.+ sidi 232/08

béş: (T.) beş sayısı.
bu tayda b. dostun yoxdu bunu yaz 015/24, 023/06, 023/07, 080/22, 086/71, 137/27, 162/31, 172/11
her b.+ den üçüyle qanlı bıçaqsan 016/04
béş barmağın b.+ i de 086/71

béşik: (T.) bebekleri sallayarak uyuttukları yer.
boş b. yéllenir budaqlarında 045/09
b.+ de körpesinin 087/34
o vaxt b.+ im 134/07
bucağı ocaqsız eli b.+ siz 259/35

béşillik: (T.) beş yıllık.
dostlar bu b.+ de 089/31

béş-on: (T.) beş on, az, önemsiz miktarda.
oturub b. nefer 087/07, 104/04, 105/04, 156/14, 156/41

béter: (Far.) daha kötü, çok kötü.
qürbeti ölümden b. déyibler 108/07
gürzeden b.+ sen 122/13

betn: (Ar.) karın.
bir gözelin b.+ inde yol gelirsen 200/17
azadlığı b.+ indeydi 076/08, 076/12, 076/18, 076/23

bey: (T.) büyük, zengin, ileri gelen adam.
birisi kasıb b. biri başağa 246/28
ağaya üz tutaq b.+ e bilmirem 246/29
o gün canavar b.+ in 119/42
bu b.+ ler yol kesir heddini aşır 246/22

beyaz: (Ar.) beyaz, ak.
b. téllerimde açılır seher 025/15, 037/06, 127/23, 206/02, 251/21

beyazlaş-: (Ar.+T.) beyazlan-.
qara teller b.- ar dağda qar kimi 158/06

beyen-: (T.) benimseyip öv-, bir şey hakkında iyi düşünceye sahip ol-.
baxsan meni b.- di 140/30
özümü b.- medim 136/13, 200/06
üzde ağız büzüb b.- medise 228/18
b.- mediyim söze 134/68
oxu b.- mesen yandır oduna 068/12, 160/12
b.- mir bu torpağı 119/68, 126/21

beyenil-: (T.) benimsen-, seçil-.
quzular b.- di 169/24

beyquş: (T.) baykuş.
özüm de ki b.+ am 096/03

beylik vér-: (T.) bey olarak seç-.
sene b.- irem 096/79

béz-: (T.) usan-, bık-.

coşqun dalğalardan b.- ib géderem 056/15, 116/21, 240/16
b.- mişdik bu şirlerin 119/26

bézar: (Far.) usanmış, bıkmış, bezmiş.
bu namerd sürgünden çoxu b.+ dı 238/10

bezdir-: (T.) bıktır-, usandır-.
her an b.- erdi o 178/06

beze-: (T.) süsle-, güzelleştir-.
göylerini tüstülerle b.- diler 116/15
çox rengleyib b.- yib 090/135
évleri b.- yir kağız çiçekler 259/59

bezen-: (T.) kendini süsle-; güzel giyin-.
tebiet b.- di güller tezeter 151/06
ulduzlarla b.- ib 146/07

bezik-: (T.) bık-, usan-.
vetenden b.- ib doyanlar ne çox 108/33

be'zen: (Ar.) ara sıra; bazen.
qışda çiçekleyir b. ağaclar 007/22, 049/10, 051/04, 051/08, 087/14, 134/107, 134/155, 134/30, 162/22, 178/19

bıçaq: (T.) bıçak, kesme aleti.
arxadan vurulan bir b. kimi 052/06, 052/22

bığ: (T.) bıyık.
ağarır dağların saqqalı b.+ ı 035/22

biclik: (Far.+T.) hile, düzen, dalavere, düzenbazlık.
b. élm savad oldu 235/31

biç-: (T.) biç-, kes-.
oraqlayıb b.- dikce 090/127
çox ekdiler b.- diler 134/145, 134/146
zemi b.- en qadınlar 138/74
géceni b.- ib tökür 088/442
bir b.- meli idiler 119/09

biçare: (Far.) çaresiz, zavallı, mazlum, aciz.
b. vetenim bölüm bölümdü 026/41, 088/254, 088/277, 090/78

biçil-: (T.) yarıl-, kesil-.
gizlinde hemişe zemim b.- di 071/08, 115/16
b.- dim döyüldüm sovruldum canım 231/08

biçim: (T.) ölçü, büyüklük; yapı.
heresi bir rengde bir b.+ dedi 092/02
her şéyi bir rengde bir b.+ dedir 025/19

biçin: (T.) tahılı, otu tırpan, orak vs. ile biçmek işi.
hév ekinde b.+ de 089/58

biçinçi: (T.) ot veya tahıl biçen adam, bu işte çalışan adam.
b.+ ler haqqında ballada 172/01

biqerar: (Far.+Ar.) kararsız.
bir b. oturmuşdu yaman günde 156/09, 156/24

bihal: (Far.+Ar.) takatsiz, yorgun; kendini kaybetmiş.
yorğun b. kimi çox uzaqlarda 219/09

bihal ol-: (Far.+Ar.+T.) kendini kaybet-; bayıl-.
yéne b.- acaq 111/12, 114/11

bihuş ol-: (Far.+T.) bayıl-, kendini kaybet-.
qoy éle b.- um 256/15

bil-: (T.) bir şey hakkında bilgi sahibi ol-, haberdar ol-; anla-; hisset-; tanı-; ümit et-.

öz éşqinde b. ki haqsan 062/08, 065/14, 086/68, 088/146, 088/157, 090/66, 134/182, 212/10, 213/12
b.- dim ağlaya ağlaya 014/05, 029/31, 060/12, 134/233, 134/243, 134/244, 134/246, 134/247, 134/248, 134/251, 134/252, 134/56, 134/57, 134/58, 134/59, 134/61, 134/62, 180/12
indi b.- din nedir qan 088/116
ağlayırmı gülürmüdü b.- emmedim 156/33
b.- emmerem b.- emmerem 024/05, 147/05
bu sirleri b.- en kim 086/42, 090/177
alemi qata b.- er 081/02, 081/04, 081/10, 081/12, 111/20, 111/22, 111/24, 111/26
yeqin qanadları çıxa b.- erdi 141/23, 141/25
baxa b.- eremmi gören sabaha 025/16, 136/18, 218/07
néce qaça b.- erik 087/69
dörd béş ala b.- ermiş 137/27, 137/29, 137/31
éh sen öz kéfinde hardan b.- ersen 188/08
b.- esen yoluna kim ise baxır 224/03, 224/04, 224/06, 224/07, 224/31, 224/32
seni işıq b.- ib uçdum yéline 010/06, 080/72, 088/303
yandır qoy b.- im ki yoxdu gülşenim 068/14, 160/14
bir cındır xanım var b.- ir ner seni 016/06, 017/25, 085/05, 103/05, 162/15, 162/17, 162/19
b.- irem dizimi daş aparacaq 022/36, 034/07, 034/20, 120/11, 140/76, 161/12, 170/09, 170/22, 212/12
men çekeni b.- irsenmi 065/03, 088/212, 098/32, 122/16, 204/10, 211/03
onu yuvasından qopara b.- lem 056/07, 056/09, 216/15, 216/17
ölmüş b.- me mavi mavi 060/17
alem yata b.- medi 086/05, 089/109, 138/111, 138/137, 139/32, 139/39, 139/41, 142/10, 142/16, 174/38
birbirmizi tanımadıq b.- medik 200/04
bu vaxtın elinden qaça b.- medim 007/02, 007/04, 095/36, 095/48, 140/60, 155/06, 159/12, 159/14, 176/19, 176/21, 185/12, 185/17, 208/01
sen menim dilimi b.- medin qardaş 176/17
déye b.- mediyin neğmen sözünem 107/18
b.- mek olmaz bu heyatdı qardaşım 011/25, 076/55, 137/76
déye b.- mem imanlıqsan 221/16, 232/08
dédim ayrılığa döze b.- merem 053/02, 055/01, 055/06, 055/11, 055/16, 055/23, 072/15, 072/17, 162/03, 162/05, 162/35, 162/37
üzün b.- mesem de könlün bir şüşe 213/11
barı b.- mesinler birbirimize 214/24
uça b.- meyecekdir 087/126, 087/128
sen meni unuda b.- meyeceksen 196/04, 196/08, 196/12, 196/16
men seni unuda b.- meyeceyem 208/05, 208/09, 208/13, 208/17
birden döze b.- meyib 139/42
quş da kéçe b.- meyir 084/07, 216/21
ayıra b.- meyirdim 134/236
b.- meyirik yol yaxınmı uzaqmı 001/05
payız külekleri soldura b.- mez 017/03, 017/05, 076/75, 076/77, 088/125, 088/133, 258/04
zara gelib döze b.- mir dözüm de 023/15, 050/13, 079/10, 088/162, 105/29, 230/27
balalar b.- mirdi kötek sirrini 079/23

babam giléylendi yéye b.- mirem 002/02, 022/09, 022/11, 025/07, 025/09, 033/03, 033/05, 033/09, 033/13, 038/11, 038/13, 038/23, 038/25, 044/13, 048/11, 049/20, 057/10, 069/26, 069/29, 070/03, 070/05, 080/34, 080/37, 084/35, 084/38, 088/311, 110/48, 110/51, 138/48, 145/27, 145/30, 190/03, 190/05, 191/10, 198/18, 198/19, 198/20, 246/01, 246/03, 246/05, 246/09, 246/13, 246/17, 246/21, 246/25, 246/29, 246/33, 256/20
bir yol kéçe b.- mirik 084/10, 084/12, 084/15, 097/03, 097/05, 143/20, 168/28, 168/32
sen döne b.- mirsen 038/35, 240/07
insan b.- se köledir 081/01, 081/05, 081/07, 081/09, 081/22
b.- sem men qışdayam sen bahardasan 050/04, 068/03, 068/23, 068/31, 144/09, 160/03, 160/19, 216/14

bildir-: (T.) haber ver-, ilan et-, anlat-; hissettir-.
aleme b.- di şehidler 083/09
men ona b.- erem 082/18
b.- ibdir heddimi 134/31

bile-bile: (T.) bildiği hâlde, kasten, bilerek.
bütün rengleri b. 184/18, 196/11, 212/21

bilet: (Fr.) bilet, bir yere giriş için gerekli olan belge.
burda b. bir ömürden bahadı 001/08

bilin-: (T.) malum ol-, belli ol-; anlaşıl-.
din imanı b.- mir 089/16, 089/18, 089/20, 089/22

bina: (Ar.) yapı, ev; temel, esas.
sen başdan b.+ dan yıxılı évsen 218/08
axır ki bir b.+ nı 086/93
dağılıbdır b.+ sı 087/93

bir: (T.) bir sayısı; birlikte; eşit, aynı.
burda bilét b. ömürden bahadı 001/08, 001/09, 001/13, 003/02, 004/33, 005/21, 005/29, 005/31, 006/03, 006/04, 006/05, 006/09, 006/10, 006/11, 006/12, 006/16, 006/18, 006/22, 006/28, 006/30, 007/30, 008/23, 010/12, 010/26, 011/04, 012/02, 013/02, 013/10, 015/01, 015/04, 015/15, 015/18, 015/19, 015/20, 015/21, 015/28, 016/06, 017/02, 017/04, 017/06, 017/08, 017/22, 018/04, 018/10, 022/21, 022/43, 022/49, 023/08, 023/16, 025/11, 025/19, 026/21, 028/15, 029/06, 029/23, 029/35, 029/48, 031/02, 034/08, 034/12, 034/13, 034/17, 036/03, 036/17, 037/10, 037/13, 038/05, 038/13, 038/20, 038/40, 040/05, 041/06, 042/16, 043/07, 043/17, 044/06, 044/19, 044/21, 045/03, 045/07, 045/15, 045/22, 045/23, 047/07, 047/10, 047/21, 048/01, 048/02, 048/04, 048/08, 048/12, 048/15, 050/16, 050/21, 051/03, 052/02, 052/04, 052/06, 052/14, 052/22, 052/23, 052/29, 056/13, 057/04, 059/15, 060/16, 062/07, 063/13, 067/01, 067/09, 068/09, 068/10, 068/24, 068/28, 069/22, 069/34, 070/27, 072/01, 072/12, 072/17, 072/18, 072/20, 072/25, 075/52, 076/15, 076/28, 076/36, 076/47, 076/79, 077/09, 077/16, 079/02, 079/03, 079/05, 079/09, 079/14, 079/20, 079/21, 079/22, 079/24, 084/23, 085/14, 086/10, 086/38, 086/52, 086/64, 086/72, 086/93, 087/05, 087/06, 087/110, 087/44, 087/74, 087/82, 087/98, 088/160, 088/186, 088/202, 088/203, 088/225, 088/229, 088/242, 088/252, 088/259, 088/263, 088/330, 088/402, 088/406, 088/419, 088/432, 088/444,

088/447, 088/453, 088/53, 088/72, 089/94, 090/108, 090/122, 090/164, 090/169, 090/170, 090/171, 090/175, 090/58, 090/85, 090/86, 092/02, 092/10, 092/13, 095/03, 095/17, 095/57, 096/06, 096/30, 096/31, 098/03, 098/05, 098/14, 098/30, 098/42, 098/46, 098/51, 098/58, 098/80, 099/06, 100/20, 104/02, 104/23, 104/26, 108/14, 108/35, 108/37, 109/03, 109/12, 109/20, 109/30, 109/31, 116/06, 116/19, 118/02, 119/09, 119/52, 119/83, 119/86, 119/92, 120/06, 120/28, 122/02, 123/38, 124/02, 125/08, 125/19, 125/25, 125/30, 125/31, 125/34, 127/08, 127/28, 129/22, 131/03, 131/07, 133/05, 134/100, 134/103, 134/148, 134/158, 134/159, 134/180, 134/21, 134/229, 134/237, 134/85, 134/93, 134/95, 135/27, 137/02, 137/101, 137/70, 137/73, 138/119, 138/121, 138/151, 138/67, 138/80, 138/84, 139/24, 140/02, 140/03, 140/55, 140/74, 141/21, 141/35, 143/01, 143/11, 145/09, 145/30, 146/02, 150/02, 150/04, 152/01, 152/07, 153/12, 154/10, 154/18, 155/12, 156/05, 156/08, 156/09, 156/22, 156/24, 157/05, 158/03, 158/05, 159/16, 160/09, 160/10, 161/18, 162/29, 164/08, 164/12, 165/06, 165/23, 166/32, 168/07, 168/23, 169/02, 169/20, 170/10, 170/14, 170/15, 170/19, 171/15, 172/11, 172/14, 173/07, 174/05, 174/19, 174/35, 174/43, 175/02, 175/05, 175/09, 176/01, 176/06, 176/20, 176/25, 178/12, 178/22, 178/27, 179/12, 180/06, 180/14, 181/08, 182/04, 184/01, 184/03, 184/11, 184/23, 187/02, 189/06, 189/14, 190/12, 190/19, 190/20, 191/04, 192/03, 192/21, 192/32, 194/03, 194/08, 195/11, 195/13, 196/15, 197/04, 197/08, 199/01, 199/03, 199/04, 199/05, 199/09, 199/13, 199/17, 199/21, 200/13, 200/14, 200/17, 200/26, 200/28, 200/47, 202/19, 203/04, 204/01, 204/07, 204/13, 205/06, 207/10, 210/03, 212/04, 212/15, 212/18, 212/20, 213/11, 214/08, 218/03, 219/10, 219/12, 220/16, 221/01, 221/02, 222/04, 223/04, 223/05, 223/12, 224/04, 224/17, 224/21, 224/32, 225/03, 225/11, 225/15, 225/21, 225/26, 225/28, 225/33, 225/44, 225/47, 227/01, 228/11, 228/16, 233/02, 233/04, 233/10, 234/13, 234/14, 234/19, 236/01, 236/02, 236/05, 236/06, 237/02, 237/04, 237/05, 237/16, 239/03, 240/09, 244/02, 244/04, 246/32, 247/12, 247/20, 247/27, 248/03, 248/16, 248/17, 248/18, 251/28, 252/13, 252/20, 253/06, 254/11, 255/08, 256/02, 256/03, 256/32, 256/33, 257/12, 258/04, 258/08, 258/09, 259/117, 259/118, 259/14, 259/30, 259/56, 259/83, 259/84, 259/90

hamsı b.+ di qardaş bacı 030/11

yaxına uzağa b.+ e on idin 125/07

b.+ i bizim 088/347

b.+ ik cemik 075/38

uydun çévrendeki olan b.+ lere 223/10

quzular ayrılmır yamacdan b. an 151/10

b. anda qanıma qeltan édersen 072/08, 162/07

qelbimin işığı yansa b. anlıq 025/40, 079/18, 086/53

qocanın b.+ anlığa 090/48, 139/33

qalx b.+ ı qat qara öküz 253/17

meni b. defelik itireceksen 052/09, 088/146, 088/210, 138/148

héy b. ucdan qazırlar 090/11

here b. yana gétdi 096/52

b. yol biz de gülek zalım 063/09, 084/10

gel b.- yola gelek zalım 063/05

atmışdım b. yolluq onu sözümden 059/11

bir az: (T.) azıcık, az miktarda; çok az bir zaman.
bu géce uzansa uzansa b. 025/34, 088/423, 088/83, 113/19, 115/17, 124/06, 124/07, 156/16

bir azca: (T.) azıcık, az miktarda.
b. alçaltdılar 115/22, 115/23, 124/06, 124/10

bir bir : (T.) teker teker, ayrı ayrı.
b. üze çıxacaq 090/18, 098/11

birbiri: (T.) karşılıklı olarak bir diğeri.
barı bilmesinler b.+ mize 214/24
qırdıq b.+ mizi 088/271, 096/48, 200/04
b.+ ne benzemeyir bu ay o ay 009/08, 087/108
hamı b.+ ne 089/38
qovur b.+ ni aylar fesiller 007/16, 087/120

birbirini yé-: (T.) birbirine kötülük et-; birbiriyle tartış-.
b.- yirler 087/15

birce: (T.) yalnızca, yalnızca bir, tek; hiç olmazsa.
b. udum su içib 005/33, 010/04, 010/13, 015/19, 016/14, 028/08, 036/01, 036/02, 040/13, 048/05, 059/03, 080/07, 098/40, 120/35, 123/32, 124/04, 138/05, 140/34, 152/23, 161/13, 167/04, 168/31, 184/07, 229/15, 240/13, 256/14
barı b.+ anlıq 005/05
barı b.+ a 005/13

birden: (T.) beklenmeden, aniden.
ne gördü ne oldu dayandı b. 079/15, 079/39, 088/452, 139/42, 156/26

birden bire: (T.) bk. **birden.**
başladı b. 119/87

bir fikirde ol-: (T.+Ar.+T.) aynı fikirde ol-.
b.- sunlar 119/53

birge: (T.) birlikte, beraber.
ya b. gelek dünyaya 063/12, 087/112

biri: (T.) bilinmeyen bir şahıs, birisi; bu değil öbürü, başkası.
b. vardı 076/02, 076/03, 079/34, 087/20, 087/24, 087/28, 087/38, 088/128, 088/129, 088/130, 089/95, 110/47, 110/48, 140/06, 232/01, 246/18, 246/28
gécelerin b.+ nde 086/03, 204/05
b.+ nin quyruğu b.+ nin başı 008/20
b.+ niz çarpayıda 088/81, 088/82
belke éle bu qızlardan b.+ sen 200/33
b.+ si heqiqet b.+ si nağıl 110/42, 216/02, 246/28
başqa b.+ sinin yazılması yox 208/07

birinci: (T.) birinci, ilk sırada olan; ilk.
b. kölge 095/02, 135/01, 136/10, 138/02

bir kökden su iç-: (T.) aynı kaynaktan beslen-, aynı boydan soydan gel-.
b.- ib böyüsek de biz 166/18

bir köynek aralan-: (T.) biraz uzak kal-, ayrı düş-.
torpaqdan b.- mışam 117/03

birlik: (T.) bir ve tek olma, bölünmezlik.
b.+ i gösterib éllere 083/12

bir nefese iç-: (T.+Ar.+T.) aralıksız, arkası kesilmeden, tek seferde iç-.
b.- di 138/118

birteher: (T.+Ar.) bir şekilde.

çoxu yola vérir b. seni 016/07, 025/17

birteher ol-: (T.+Ar.+T.) bir başka şekle gir-, şaşır-, şaşırıp kal-.
güldü qaşqabağı b.- du 079/16

bissimillah: (Ar.) Allah'ın adıyla.
b. déyirler 122/09

biş-: (T.) piş-, yenecek hâle gel-; tecrübe kazan-, mükemmel hâle gel-.
ürek tonqalımda b.- di sözlerim 228/23
söz ürekde b.- enler 080/45
yoğrulmada b.- mededi 009/23

biş-düş:(T.) yemek, yemek pişirme işi.
néçe cür b.+ ü var 006/26

bit-: (T.) tamamlan-, sona er-; tüken-; neticelen-; yetiş-, yeşer-.
sen ağla menim çün güller b.- ecek 240/21, 240/24, 256/35
doğranır pöhreler burda b.- eli 028/14
uçrumda b.- en velesdim 032/06, 100/04, 219/07, 229/11
ömrüm b.- ene qeder 220/07
ot kökü üstünde b.- er déyibler 108/09
sual b.- ir qamış kimi 075/10, 075/16, 075/44, 085/11
ha gédirem béş addım yol b.- meyir 023/07, 117/31
sen b.- mez yol kimi çox uzaqlarda 219/13
b.- miş çévresinde derdi qubarı 225/27
b.- sin derdi qubarı 209/08

bitir-: (T.) yetiştir-, yeşert-.
yéne veles b.- di 115/39
yöremde çinarlar b.- mişem men 166/25

biz: (T.) birinci çoğul şahıs zamiri.
b. haçandı minmişik bu qatara 001/02, 017/07, 017/18, 051/02, 052/12, 052/18, 055/04, 063/09, 075/34, 087/121, 087/30, 087/58, 088/182, 088/193, 088/195, 088/197, 088/236,
088/380, 088/381, 089/78, 090/67, 093/08, 117/32, 134/171, 134/173, 134/194,
139/04, 143/03, 143/05, 143/18, 149/14, 150/07, 150/10, 150/18, 150/19,
166/18, 168/48, 172/10, 177/15, 177/23, 200/02
qem éleme b.+ de de var bu adet 132/20
b.+ den uzaqdakılar 031/06, 084/26, 088/122
sesin gelib b.+ e çatdı qardaşım 011/03, 029/27, 063/08, 087/66, 088/317, 098/52, 134/128, 134/135, 139/06, 198/18
bu yol b.+ i hara çekir göresen 001/06, 001/11, 001/16, 001/22, 023/09, 055/03, 065/11, 084/26, 084/36, 087/37, 088/269, 168/11
b.+ im ağ günlere bağışlayıbmış 069/19, 075/55, 086/79, 086/80, 086/81, 086/82, 086/91, 087/127, 087/62, 088/10, 088/100, 088/11, 088/12, 088/13, 088/228, 088/331, 088/333, 088/335, 088/339, 088/343, 088/345, 088/347, 088/350, 088/84, 096/30, 098/67, 119/69, 134/199, 138/86, 149/12, 168/22, 214/22
bağ b.+ imdi 088/337, 088/341, 134/198, 134/199
bu tanklar b.+ imdise 084/31
b.+ imki niye yoxdu 080/24, 080/27
adın b.+ imkidi işin özgenin 120/25
éle bil ki b.+ imle 096/36
b.+ lerdese hele de 138/93
hesret qoyub b.+ leri 119/33
o göyde b.+ se yérde 088/179

boğ-: (T.) nefes almasına engel ol-, sınırla-.
b.- du onu azadlığı 077/05, 077/20, 077/21
neyise b.- maq isteyir 076/64
istiler b.- urdu dağı aranı 228/02

boğanaq: (T.) boğucu hava.
bayırda fırlanır qar b.+ ı 129/14

boğaz: (T.) yemek borusunun başı ve nefes borusunun ön kısmı, boyun.
b.+ dan çıxmayan 123/34
haqqın b.+ ı kendirde 004/29
sözüm b.+ ımda qaynayıb daşır 246/24

boğul-: (T.) hava yetersizliğinden dolayı nefes alama-.
tentiyib b.- ubdu 090/145

boxça: (T.) içine çamaşır, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş, bohça.
bir b. xatireyem 090/164

bol: (T.) çok, oldukça fazla.
mehsul b. 006/07, 109/25, 172/19
aza qané olmur b.+ a sığışmır 124/09

bombalan-: (T.) üzerine bomba yağdırıl-.
b.- mış xaraba şeher kimisen 243/01

boran: (T.) rüzgarlı kar ve yağmur.
orda neler neler b. qar yağış 069/16
b.+ da yağışda dumanda çende 008/04, 253/20
gül çiçekle qarşılayır b.+ ı 132/19

boru: (T.) demir, lastik, plastik, cam vs.'den yapılan içi boş silindir.
b.+ dan süd axacaq 089/32

bostan: (Far.) kavun, karpuz, salatalık gibi sebze ve meyvelerin yetiştirildiği tarla.
bağ béle b. béle 089/101
b.+ ı bağca bağdan 134/238
saralıb b.+ ım uralanmışam 117/05

boş: (T.) içinde hiçbir şey olmayan.
b. béşik yéllenir budaqlarında 045/09, 088/293, 098/50, 123/48, 225/26, 225/34, 235/26
gördü daha içi b.+ du 077/08

boşal-: (T.) boş kal-; yağ-; iradesizlik göster-.
bu çuvala b.- dı 090/74, 098/71
herden öz özüne dolur b.- ır 124/14
sen gahdan dolursan gah b.- ırsan 216/11
b.- mış papiros qutusu 019/12
bulud tek b.- san derd qem itecek 240/23

boşalt-: (T.) bir şeyin içindekileri çıkarıp boş hâle getir-; yükünü indir-.
şimşeklerin hirsin ora b.- dı 202/11

boş çıx-: (T.) boşa çık-, karşılık bulma-.
b.- dı üz tutdum kime 014/14

boş qal-: (T.) boş kal-, boşal-.
b.- madı yurdları 115/21

boşluq: (T.) boş yer; yumuşaklık.
üreyinde bir b. var 077/09, 171/13

boy: (T.) uzunluk, yükseklik.
bir b.+ da olmalıdı 086/72, 090/76, 119/52, 119/57
yére soxulmuşdu b.+ lar 205/08
b.+ u biraz kiçildi 115/17, 124/02
daşlara baxıram b.+ umdan uca 044/15
bir qarış b.+ un var 122/02

boya-: (T.) boya sür-, renklendir-; daldır-, gark et-.

b.- dı dan yérine 128/10
b.- sın dodağını 005/26
qanla b.- yarlarmı 088/95
qan ile b.- yıblar 088/59

boya: (T.) renk vermek için kullanılan bir tür sıvı karışım.
o rengler o b.+ lar 134/239

boyan-: (T.) renklen-, boyu ile örtül-; gark ol-.
gécem qırmızıya b.- acaqdır 025/37, 150/05
dünya ateşe b.- ar 127/27
bir özge b.- dı séçe bilmerem 072/17, 172/03
işığına b.- ır 137/67

boyasız filansız: (T.+Ar.+T.) boya sürülmemiş; temiz, saf.
b. görüm çöhreni 161/15

boy at-: (T.) büyü-, boyu uza-.
böyü b. sév élini obanı 234/11
çinar tek b.- ıb ucalsam da men 166/02, 166/34
çiçekler b.- ır üzü payıza 007/17, 089/41, 091/12

boy-buxun: (T.) boy bos, vücut yapısı.
b. éynekli gözler éynidi 110/44
necedi b.+ u 078/04

boylan-: (T.) boynunu uzatıp, başını çıkarıp bak-; bakın-; görün-.
ne menim yoluma melul b.- an 239/02
ordan şé'rlerim b.- ar baxar 143/17
xeyaldan yıxılıb b.- ıb baxsam 229/12
herden yazıqyazıq b.- ır göye 079/06
yollara b.- ırdı 048/19
b.- ırsan sen ay kimi uzaqdan 204/11
b.- mağa gözümmü var 041/18, 173/19
b.- maqdan gözüm doyub 147/11
her yana b.- mazlar 134/185

boynuburuq: (T.) mazlum, mahzun, zavallı; zavallı bir şekilde.
baxırlar b. 084/30

boynubükük: (T.) bk. **boynuburuq.**
dinme b. benövşe kimi 229/14

boynubükülü: (T.) bk. **boynuburuq.**
benövşe çiçekler b. 017/13

boynun(u) ey-: (T.) hüzünlü bir hâl al-.
heyetde b.- en bir ağac 047/10
orda qızılgül tek b.- ersen 225/45

boyu: (T.) boyu, boyunca.
deryaz alıb çemen b. laylayam 036/07, 177/35

boyun: (T.) vücudu başla birleştiren kısım; "boynuma", "boynumda" şeklinde üzerime, üzerimde anlamında.
b.+ u teker topuydu 178/04
qoy menim b.+ uma bütün baballar 026/04, 026/40
dolanma b.+ umda durur qılınc tek 246/02
b.+ unda ne vardı qoparıb qırdı 253/15
nedir b.+ undakı çekilmez derdin 253/08

boyun ey-: (T.) bk. **boynunu ey-.**
bir tikeye b.- en 247/27
vardır kölgesine b.- enler 091/14
b.- ib bir taléye bir paya 200/13

boy vér-: (T.) büyü-, boy at-; boy veya uzunluk olarak eşit ol-.
derelerden b.- di 115/45
qebirden b.- en sedadı belke 035/15
yaşıl alov kimi b.- mişem men 166/31

boz: (T.) toprak veya deve tüyü renginde olan; alacalı renk.
baxdı b. divarlara 088/50, 088/71, 109/17, 119/16, 253/14

bozat: (T.) boz renkli at.
b. nalın itirdi 179/10

bozqır: (T.) ağaçsız ve susuz ova, step.
adı gözel bir b.+ a 210/03
b.+ da éh neler açıq 210/07

bozqurd: (T.) birçok Türk destanında yer alan kutsal hayvan, bozkurt.
atam tanrı anam b. 029/13

böl-: (T.) bir şeyi parçalara ayır-, bölük bölük et-.
derdini dağ ile b.- dü dağ çayı 142/17
derdimizi b.- ek zalım 063/03
b.- emmedik derdimizi 065/12
derdin menle b.- emmezsen 061/12
kim b.- üb yurdumuzu 084/13
yéne tezeden b.- ürler 249/03
öz özünle b.- ürsenmi 065/13

bölük: (T.) parça; bir sürü, bir grup.
her obada bir b. 084/23

bölüm-bölüm: (T.) parça parça, hisse hisse.
dünyada neyim var b.+ dü 026/05, 026/41, 084/06, 141/19

bölün-: (T.) parçalan-, küçül-; paylaştırıl-, bölüştürül-.
b.- se de bir élimiz 029/48
bir çayla ikiye b.- üb veten 015/04, 015/28, 023/10, 023/11, 023/12, 141/06, 141/07, 141/08, 141/09

böyle: (T.) bu türlü, bunun gibi.
paramparça b. bend bend 029/41, 084/06

böyür: (T.) vücudun omuzdan kalçaya kadar olan sağ ve sol tarafı.
sonra b.+ ü üste düşmüş süd dolçaları 236/04

böyü-: (T.) hacim ve miktar olarak art-, genişle-; art-, güçlen-, şiddetlen-; boyu uza-, yetiş-.
b. boyat sév élini obanı 234/11
b.- dü vezifen artdı imkanın 125/10
b.- dükce aralandım özümden 036/20, 136/01
b.- düm böyüdükce 136/01, 136/05
onun kölgesinde b.- mek olmur 094/05
ağaclar b.- mür kenddeki kimi 117/10
b.- müşem bir sirr kimi 248/03
bir kökden su içib b.- sek de biz 166/18
sen darıxma b.- yüb 082/20, 091/12, 125/22, 169/29

böyük: (T.) nitelik ve ölçü olarak büyük olan; yaşça birinden fazla olan; çok şiddetli.
b. imdad olacaq 087/136, 087/48, 088/49, 089/02, 090/33, 090/71, 094/01, 102/02, 134/46, 138/70, 138/92, 140/11, 149/13, 222/07
kiçik barmaq b.+ den 086/73
meni anlamadın bu derd b.+ dü 053/14, 102/04
özünden b.+ e héy üz ağartdın 176/14
b.+ lerin yanında 134/179, 183/12

böyük-zad: (T.+Ar.) büyük, önemli kimse.
b. déyilsen ki 138/56

böyürtikan: (T.) böğürtlen.
çiyelek b. 005/25

böyüt-: (T.) büyümesine yardım et-; yetiştir-.
uşaq doğ uşaq b. 140/47
ala qarğa elinizden bala b.- mez 109/11

bu: (T.) işaret sıfatı veya zamiri.

biz haçandı minmişik b. qatara 001/02, 001/04, 001/06, 001/07, 001/10, 001/11, 001/16, 001/22, 003/02, 003/08, 004/01, 004/03, 004/05, 004/09, 004/13, 004/16, 004/17, 004/21, 004/25, 004/30, 004/35, 004/40, 004/43, 004/44, 005/09, 005/35, 006/25, 007/02, 007/12, 007/30, 008/06, 008/11, 008/16, 008/18, 008/21, 008/22, 008/26, 009/03, 009/04, 009/06, 009/08, 009/16, 009/18, 010/18, 011/04, 011/25, 011/26, 011/27, 014/02, 015/08, 015/13, 015/16, 015/17, 015/24, 018/11, 019/17, 022/16, 022/17, 022/23, 022/40, 022/41, 023/04, 023/09, 025/01, 025/02, 025/04, 025/34, 025/42, 026/01, 026/07, 026/13, 026/19, 026/25, 026/26, 026/31, 026/37, 026/43, 027/11, 028/03, 028/05, 028/09, 028/13, 028/17, 029/31, 029/39, 029/47, 031/02, 031/03, 033/10, 034/26, 036/21, 036/22, 038/14, 038/18, 038/27, 040/10, 040/15, 042/02, 042/03, 042/05, 042/09, 042/13, 042/17, 042/21, 044/06, 045/25, 046/08, 050/25, 052/20, 053/04, 053/11, 053/14, 054/09, 057/09, 057/12, 057/14, 059/14, 060/10, 062/04, 063/04, 067/01, 067/09, 068/07, 069/34, 070/02, 070/04, 070/13, 070/20, 075/07, 075/08, 075/13, 075/17, 075/19, 075/22, 075/32, 075/60, 076/07, 076/14, 076/58, 076/75, 079/09, 079/26, 079/32, 079/42, 080/38, 080/39, 080/44, 080/50, 080/56, 080/58, 080/59, 080/62, 080/64, 080/74, 082/11, 084/25, 084/27, 084/31, 084/35, 084/41, 084/42, 086/23, 086/27, 086/42, 086/49, 086/63, 086/83, 086/88, 086/90, 087/20, 087/30, 087/53, 087/65, 087/77, 087/94, 088/111, 088/118, 088/131, 088/133, 088/137, 088/138, 088/139, 088/140, 088/143, 088/170, 088/173, 088/188, 088/205, 088/206, 088/211, 088/219, 088/221, 088/276, 088/302, 088/312, 088/317, 088/320, 088/325, 088/382, 088/384, 088/385, 088/386, 088/387, 088/388, 088/389, 088/437, 088/78, 088/82, 088/93, 088/99, 089/31, 089/71, 089/72, 089/95, 090/100, 090/101, 090/133, 090/159, 090/161, 090/175, 090/22, 090/26, 090/63, 090/69, 090/71, 090/74, 090/75, 090/77, 090/85, 090/86, 090/87, 090/88, 090/94, 090/95, 091/04, 093/05, 093/07, 093/12, 094/04, 094/12, 094/16, 095/36, 095/48, 096/26, 096/77, 098/64, 098/70, 098/77, 099/13, 100/06, 106/02, 107/04, 108/18, 108/43, 109/08, 111/04, 111/06, 111/09, 114/03, 114/05, 114/08, 115/01, 115/20, 115/32, 115/53, 115/60, 115/68, 115/69, 115/72, 116/22, 116/27, 117/12, 118/06, 118/07, 119/109, 119/26, 119/30, 119/38, 119/49, 119/68, 119/72, 119/78, 122/20, 123/05, 125/32, 125/34, 127/02, 127/04, 127/18, 127/26, 127/30, 127/32, 128/01, 128/09, 128/13, 128/17, 128/21, 129/03, 129/16, 129/19, 129/28, 132/09, 132/17, 132/20, 132/24, 134/08, 134/104, 134/124, 134/143, 134/172, 134/198, 134/255, 134/60, 134/63, 134/66, 134/97, 135/17, 135/18, 135/22, 135/24, 135/26, 135/32, 136/23, 138/06, 138/47, 138/48, 138/50, 138/70, 140/37, 140/50, 140/53, 140/59, 140/61, 140/68, 140/69, 141/04, 141/11, 141/12, 141/18, 141/27, 141/35, 146/20, 149/14, 155/06, 156/39, 157/10, 157/15, 160/07, 162/27, 162/31, 164/11, 165/01, 165/03, 165/21, 166/05, 166/16, 166/37, 167/07, 167/11, 167/15, 167/16, 167/19, 167/23,

167/27, 168/43, 169/29, 170/04, 170/17, 170/28, 171/10, 171/15, 172/10, 174/22, 174/28, 176/23, 176/25, 186/04, 186/06, 187/08, 188/01, 188/02, 188/14, 191/12, 191/14, 192/07, 192/09, 194/12, 194/17, 195/02, 195/04, 195/08, 195/09, 195/12, 195/16, 196/13, 198/02, 198/08, 198/13, 200/02, 200/08, 200/33, 201/11, 201/13, 204/03, 204/08, 211/01, 211/07, 212/04, 212/14, 213/05, 213/13, 214/07, 214/21, 214/26, 214/28, 215/01, 215/02, 215/06, 215/10, 215/14, 215/15, 217/03, 221/19, 222/09, 225/06, 225/13, 225/35, 227/03, 228/14, 228/16, 230/10, 230/25, 234/04, 234/18, 235/19, 237/05, 238/03, 238/08, 238/10, 238/16, 239/09, 240/04, 240/11, 240/14, 240/15, 240/16, 241/01, 241/02, 241/06, 241/10, 241/14, 241/15, 243/03, 243/12, 246/04, 246/05, 246/08, 246/11, 246/14, 246/16, 246/17, 246/22, 247/03, 247/13, 247/21, 248/23, 251/07, 251/35, 252/20, 252/23, 252/29, 253/09, 253/13, 253/21, 253/22, 253/23, 253/25, 254/03, 254/22, 255/13, 256/07, 256/28, 258/11, 258/15, 259/03, 248/09, 259/10, 259/105, 259/113, 259/115, 259/117, 259/14, 259/17, 259/22, 248/26, 259/39, 259/44, 259/49, 259/57, 259/72, 259/74, 259/78, 259/81, 259/83, 259/84, 259/85, 259/98, 260/12
belke de ölüm b.+ dur 031/14, 081/14, 088/171, 224/28
b.+ na ne ad vérek gétme uzağa 015/14, 116/33, 117/26, 149/04
vetensiz olanlar b.+ ndan halıyam 076/77, 108/24, 119/82, 122/06, 138/111, 257/09
yoxsa b.+ nlar yalandı 087/63, 087/73, 089/62
qoy qızlar düşünsün b.+ nları barı 051/15
bu tayda béş dostun yoxdu b.+ nu yaz 015/24, 088/210, 142/10, 196/11, 212/21
neyi haqqoldu b.+ nun 088/150, 088/97, 182/05

bucaq: (T.) köşe, genellikle bir yer; uzak yer.
sévdiyi b.+ da yatacaq lele 125/33
yurdumun her b.+ ı 174/42, 259/35

budaq: (T.) ağaç veya bitkilerin gövdelerinden ayrılan kollarının her biri, dal.
göyerib b. kimi 088/421, 176/11
yad b.+ a calanmışam 041/13, 140/75, 173/14
şair yaşıl b.+ da 088/430
o göyeren b.+ dan 088/424
ağacların b.+ ı 005/27, 088/426, 108/08
şümşad b.+ ımda göyeremmeyib 166/29
ayrı düşdüm b.+ ımdan 041/08, 173/09
doğra b.+ ımı kölgeme deyme 099/03, 099/22
bir quş qonmur b.+ ına 189/06
quşlar b.+ ından hele köçmemiş 017/16
b.+ lar göylere hayqıran eller 035/10, 228/10
kesir şiv b.+ ları 088/456
min péyvend olunub b.+ larıma 166/07
boş béşik yéllenir b.+ larında 045/09

budaq-budaq: (T.) daldan dala.
gezir b. qarışqa kimi 124/20

budan-: (T.) budakları kesilmek veya kısaltıl-.
min yol b.- mışam şarxalanmışam 166/06

buğda: (T.) buğday.
püşpüşe ekdirib b. götürün 259/41

bu gedişle: (T.) böyle giderse, böyle devam ederse.
b. 089/87

bugün: (T.) içinde bulunulan gün.
b. bayramındır 034/01, 034/02, 034/15

bugünkü: (T.) bugün yapılan, bu güne özgü olan.
b. qezétlerde 090/08

buxar: (Ar.) kömür, odun vs.'nin yanmasıyla oluşan gaz.
senin b.+ ında alışan ocaq 040/16, 157/16

buxov: (T.) otlamak için bırakılan atların ayağına takılan demir, pranga.
b.+ lar xaltalar var 105/24

buxun: (T.) boy.
bir boyda bir b.+ da 119/52

bula-: (T.) lekele-, bulaştırıp pislet-; sağa sola oynat-, salla-.
şırvana şırvana quyruq b.- yan 198/10, 253/04
pelengler quyruq b.- yır 235/06

bulaq: (T.) yerin altından kaynayıp çıkan su menbaı, pınar, kaynak.
gah durulub axır sısqa b. kimi 009/07, 088/449, 185/06, 251/09, 252/18
b.+ ı qurumadı 115/31
bir b.+ ın gözlerinde yaş kimi 200/26
ayrılıq neğmesi çalır b.+ lar 035/27, 127/06
b.+ ları yéne de 115/51, 142/04
coşan b.+ larım derdim azarım 099/12
b.+ ların gözlerine çen düşüb 132/13

bulan-: (T.) berraklığını kaybet-; hissizleş-, sıkıntılı hâle gel-.
üreyi b.- ırdı 088/304
derya kimi b.- ma 134/190

bulanıq: (T.) şeffaf, duru, temiz olmayan.
coşmuş séller tek b. 205/07

bulanlıq: (T.) şeffaf, duru, temiz olmayan.
b. sél kimi axır vaxt zaman 108/25, 178/27

bulaş-: (T.) bat-, lekelen-; karış-.
men torpağa b.- mışam 248/06

bulud: (T.) atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın, bulut; herhangi bir şeyden oluşan yoğun yığın.
seher dolu günorta gün axşam b. 009/02, 022/08, 029/10, 046/03, 046/05, 046/09, 046/13, 047/15, 064/10, 109/18, 159/11, 179/15, 194/08, 202/08, 228/06, 236/02, 240/23
ay girib b.+ a şö'lesi sönüb 025/30, 210/01, 229/06
b.+ lar asım asımdı 004/06, 039/04, 149/08, 246/26
b.+ lara millener 251/08
baxar b.+ lardan ay xumar xumar 043/18, 166/04, 166/36, 210/10
axan b.+ ları say 005/20, 028/04, 028/07, 079/39, 115/57
doğub b.+ ların şimşeklerinden 027/03
ah hansı éşqinse b.+ larından 159/17

bulud-bulud: (T.) bulut bulut.
ahım qalxıb b. köç éyler 023/02, 045/14

buludlaş-: (T.) bulutlan-, bulutla kaplan-.
birden göyler b.- dı 156/26

bur-: (T.) düz bir şeyi kıvır-.
qolumu b.- an dünyadı 250/04

bura: (T.) burası, bu yer.
b. qoruqdu déme 005/11, 088/189, 138/46, 138/84, 156/38, 214/26
b.+ da bilét bir ömürden bahadı 001/08, 002/11, 007/24, 011/07, 011/14, 011/16, 023/01, 023/13, 028/14, 041/06, 044/09, 044/24, 047/03, 047/06, 047/27, 047/30, 058/03, 075/05, 084/17, 088/214, 088/60, 089/94, 090/67, 101/02, 138/12, 153/17, 166/19, 166/21, 168/13, 173/07, 177/16, 186/17, 239/05, 239/10, 248/25
sabah b.+ dan baş alıb géderem 088/201, 089/110, 090/149, 090/81, 109/03
sen varsansa b.+ dasansa utanma 200/32
b.+ dayam 043/22
uşaqlığım decelliyim b.+ daydı hanı 109/09
b.+ dır dünyanın qurtaracağı 044/14
b.+ larda çathaçatdı qardaşım 011/05
b.+ nın sükutu qulaq batırır 044/02, 044/32

burax-: (T.) bir şeyin düşmesine, gitmesine imkan hazırla-; salıver-.
b. bu suyu qardaşım 004/16, 004/43, 056/02, 056/22, 138/47
havaya b.- dılar 119/11

buruq: (T.) petrol kuyusu.
dalğalara b. ekib gözlediler 116/14, 116/37
tenha b.+ ların géce neğmesi 168/01

burulğan: (T.) şiddetli rüzgar neticesinde burularak yükselen kar, toz bulutu.
tufandan b.+ dan 111/25
tufandı b.+ dı 134/166

burulğun: (T.) girdap.
bu deryadı b.+ dı axındı 011/26

burun: (T.) alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organ, burun.
b.+ u qulağı varmı 082/08
b.+ un girmeyen yére 134/160

buynuz: (T.) bazı hayvanların başında bulunan, tırnaksı bir maddeden, uzun, kıvrık veya çatallı korunma organı, boynuz.
tepel kellesinden b. çıxarır 259/67
düşür qoçun b.+ ları 004/19
b.+ u var b.+ u 085/17
şiri b.+ unda kabab éylerdin 253/07

buynuzlu: (T.) boynuzu olan.
b. qoçun héyfi 134/50

buynuzsuz: (T.) boynuzu olmayan.
b. qoçda qalmaz 134/51

buyruq: (T.) emir, hüküm, ferman.
bir vaxt her b.+ umu 095/57
odur ki b.+ unu 138/68

buyur-: (T.) emir ver-, emret-.
b. çağır öz kiçiyin uşağın kimi 109/04

buz: (T.) soğuktan donmuş su.
qayaların b. salxımı 021/02, 022/50, 115/09, 212/08, 214/13, 252/15
eriyir şimal b.+ ları 004/20
eriyer nurunda qem keder b.+ um 072/13

buzbulaq: (T.) soğuk su.

bir b. başında 005/31

buzlaq: (T.) çokça buz saklanan yer.
sévginle göm meni b.+ larına 240/18

bükül-: (T.) katlan-, eğil-.
qanunlara b.- üb 113/05

bülbül: (Far.) bülbül kuşu.
b. küsüb bağ sozalıb 063/07, 096/18, 098/16, 132/08
vurnuxur dövrende şéyda b.+ ler 073/07
gülüm var b.+ üm var 137/89
qefesde oxuyan söz b.+ ümdü 026/17
b.+ ün nalesi laylaya dönüb 025/32, 043/15, 096/56, 108/42

büllur: (Ar.) şeffaf, parlak bir taş; şeffaf, parlak.
b. ruhumuza düşen güvesen 016/11, 050/20, 221/07, 254/14, 209/06, 213/02

bürü-: (T.) her tarafını bir şeyle sar-, ört-.
alemi etrin b.- yecek 244/08
qeriblik qelbini b.- yer beler 153/07
qeriblik b.- yüb cığırı izi 035/02, 151/02
b.- yür yolu izi 141/32

bürün-: (T.) örtün-, kaplan-.
b.- dü qerenfil güllere 083/10
sözüne fikrine b.- eceyem 196/07
etirsiz bir çemene b.- müş qar idi 236/06
b.- üb yatırıq qara qemlere 246/12
laykaya b.- übdü 098/62
her şéy b.- übdür çene dumana 033/11

büsat: (Ar.) belirli usullere göre tertiplenmiş eğlence.
o toy hanı b. hanı 003/19
könlümde bayramdı bu ne b.+ dı 059/14

büsbütün: (T.) tamamen.
deyişib b. meni fesiller 145/04

bütövlük: (T.) bütünlük.
yérde b.+ ü men qehet gördüm 141/03

bütün: (T.) herkes; tek parça; tamamen; baştan başa.
unut b. dünyanı 005/06, 026/04, 026/40, 087/50, 088/101, 089/100, 089/129, 090/118,
094/02, 108/34, 119/04, 129/26, 138/22, 143/08, 156/18, 184/18

böyük: (T.) boyutları, benzerlerinden daha fazla olan (somut nesne).
kölgem özümden b.+ dü 102/01

C

cabbar: (Ar.) kişi adı, Cabbar.
bülbülün c.+ ın sesi vetendi 108/42

cadar-cadar: (T.) çatlak çatlak, yarık yarık, her tarafı yarılmış.
susuz c. torpaq kimiydin 176/02

cahan: (Far.) cihan, dünya, alem, kainat.
insan emeliyle c. kimidir 143/02
belke hele gelmemisen c.+ a 200/16

calaq: (T.) bir bitkinin başka bir bitkiyle aşı neticesinde büyümüş kısmı.
c. é'tibarsız olar 041/14, 173/15
néçe reng péyvendler néçe c.+ lar 166/28

calan-: (T.) aşı yapıl-; bağlan-, eklen-.
qor c.- ır 089/66
yad budağa c.- mışam 041/13, 173/14

camaat: (Ar.) halk, topluluk.
c. arasında 138/57
c.+ ın içinde 178/13

can: (Far.) hayat, varlık; güç, kuvvet; beden; insan.
könül çoxdu c. rahatdı qardaşım 011/13, 040/04, 041/10, 089/37, 173/11, 220/11, 239/03
bir baladı bir c.+ dı 169/02, 169/20
éle bil c.+ ı var nefesi yoxdu 079/07
menim her addımda c.+ ım alansan 010/14, 025/05, 087/28, 088/327, 137/108, 207/13, 210/09, 231/02, 231/04, 231/08, 233/11, 233/13, 234/03, 240/03, 247/07, 248/22, 260/01
sen c.+ ımda olaydın 220/12
menim ruhumsan c.+ ımsan turan 233/06
sen onun ruhu o c.+ ın ola 224/25
senin xeyalında c.+ ında menem 196/02
c.+ ındaydı 076/09, 076/13, 076/24
bu c.+ lardan qorun qardaş 247/13
çıxıb gétdin bir c. kimi 207/10

can at-: (Far.+ T.) bir şeyi elde etmek için gereğinden fazla ilgi göster-.
hemişe sabaha c.- mışam men 135/30

canavar: (Far.) kurt; vahşi.
c. dine bilmir 105/29, 119/42
döndüm kor c.+ a 095/54
qoyunlar c.+ ın 119/93
xortdanla c.+ la 134/25

cancan: (Far.) yakınlık, samimiyet göstermek için söylenen sevgi sözü.
mene c. déyen dostum hemdemim 157/04, 187/05

can évi: (Far.+T.) çocukluk; ana rahmi.
işığım c.+ mdedir 248/07

canhacan: (Far.) yürekle, muhabbetle, okşaya okşaya.
yaman c.+ san zamanla vaxtla 125/26

canına düş-: (Far.+T.) canına düş-, başına bela ol-, huzursuz et-.
sessiz xerçeng kimi c.- dün 121/04

canını al-: (Far.+T.) öldür-.
ezrayıl c.- a 133/08
néçe yol néçe yol c.- dın 219/04
gédirsen c.- ırsan 252/06
c.- mısan quru kölgeyem 058/07

canına od düş-: (Far.+T.) yanıp kavrul-; endişeye düş-.
éle bil ki c.- ür 089/65

canı üşürgelen-: (Far.+T.): canı tez; mec. kulağı dilek.
c.- di 089/112

canı yan-: (Far.+T.) acı-, merhamet et-.
kulaka c.- ır 087/45

canlı: (Far.+T.) diri, sağ.
c. cansız ne ki var 119/51

cansız: (Far.+T.) diri olmayan, ölü.
olmalıymışam c. 088/167, 119/51

can vér-: (Far.+T.) ölmek üzere ol-; mec. hayata döndür-.
merdler döyüşde c.- di 230/09
varlığı c.- er giléyin üste 192/35

cavab vér-: (Ar.+T.) sorulan soruya karşılık ver-.
c.- mişem axı 134/170

cavan: (Far.) genç.
saçları perişan dalğın bir c. 079/02, 082/13, 088/22
c.+ ken saçlarıma den düşübdür 155/04
bizim c.+ lar ise 138/86

menden çox c.+ san démem tayımsan 213/08

cavid: kişi adı, Hüseyin Cavid.
oğul oğul c. c. 152/04, 152/06, 152/25

caynaq: (T.) pençe.
éh taléyin c.+ ında yorğun üzgün 201/12

cedd: (Ar.) büyük, ata, dede, ecdat.
gösterin c.+ ini şorsatanlara 259/20

cehennem: (Ar.) dini inanışlara göre günah işleyenlerin öldükten sonra ebedi olarak kalacakları yer.
c. olsun her şéy 137/74, 240/12

celal: (Ar.) büyüklük, ululuk.
bu c. çoxunu kamına çekir 259/57, 259/78
göylere ucalan c.+ ına bax 259/92

celil: (Ar.) özel isim, kişi adı, Celil Memmedguluzade.
sabirin c.+ in éşqi dileyi 108/41

cellad: (Ar.) ölüm cezasına çarptırılanların ölüm cezasını uygulayan kişi; merhametsiz, acımasız.
o c. rehberinse 090/45
qaniçen c.+ ları 088/105

cem: (Ar.) bir şeyin toplamı, toplu.
birik c.+ ik 075/38

cenab: (Ar.) hürmet ve saygı ifadesi olarak kullanılır, sayın anlamında.
biri déyir yox c. 087/24

cenaze: (Ar.) kefene sarınmış ceset, ölü.
géden o c. éle senindi 192/19
c.+ si naxçıvana getirilmişdir 174/03

cengin daşını at-: (Far.+T.) savaşta tozu dumanı birbirine kat-, savaştan savaşa koş-, galip gel-.
c.- mışdım 029/36

cennet: (Ar.) dünyada sevap işleyenlere öbür dünyada Allah tarafından vaat edilen yurt; son derece güzel, manzaralı yer.
sensiz c. béle cehennem olar 240/12
dörd yanı c.+ di güldü çiçekdi 104/20, 240/11

cenub: (Ar.) dört ana yönden biri, güney.
c. küleklerinden 115/29
bir durna hesretli dönse c.+ dan 166/32

céyran: (Far.) ceylan.
orda c. qayaların bélinde 011/15, 224/17
c.+ a gülle atdı 012/08

ceza çek-: (Ar.+T.) işlediği suça göre cezalandırıl-.
c.- ib şéssot alan 247/24

cıdıra çıx-: (T.) at yarıştır-; at yarışlarının yapıldığı meydana çık-.
yalan c.- ır 089/07, 089/13

cığır: (T.) yaya gidip gelmekle meydana gelen dar yol, çığır.
hava nemişkendi c. sürüşken 035/18, 159/03
qeriblik bürüyüb c.+ ı izi 035/02, 129/16
kesildi éşqimin ilk c.+ ları 051/17
yönü size düşür c.+ ların da 190/11

cılğı: (T.) temiz; yaş deri; yaş deriden tapılmış külah.
atın c. papaqları 029/05, 029/46

cındır: (T.) tamamen eskiyip yıpranmış elbise.
bir c. xanım var bilir ner seni 016/06
c.+ ından cin hürkürdü 098/44

cınqırını çıxar-: (T.) sesini çıkar-, susma-.
indi c.- ım néce 121/10

cır-: (T.) parçala-, yırt-.
cida c.- ır çuvalı 090/23

cırıl-: (T.) yırtıl-, parçalan-.
lap c.- sın köyneyin 005/30

cırtdan: (T.) çok ufak boylu, ufak tefek adam; değersiz.
c.+ ların hedeleri 183/10

cib: (Ar.) elbiseye para, mendil gibi şeyleri koymak için yapılan yer, cep.
pénceyinin yan c.+ inde 019/11
c.+ leri 019/02

cida: (Moğ.) sivri, madeni uçlu eski bir silah, mızrak.
c. cırır çuvalı 090/23, 090/40, 090/80
bu c.+ dan çuvaldan 090/26
çuvaldakı c.+ nı 089/133

cilid: (Ar.) cilt; kitap.
heqiqet c.+ inde 090/137, 090/138, 090/140, 090/141

cilovla-: (T.) başına dizgin geçir-, yularla-; durdur-.
c.- maq gerekdir 087/83

cilvelen-: (Far.+T.) nazlan-, işvelen-.
c.- en göy méşeye 255/03
indi béle c.- ib özünden çıxma 158/10

cin: (Ar.) dinî inanışa göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık, cin.
cındırından c. hürkürdü 098/44, 250/07, 256/08

cinayet éyle-: (Ar.+T.) birini öldür-.
öldür bir şairi c. 222/04

cisim: (Ar.) beden.
c.+ im torpağına qarışa belke 229/25, 234/20, 240/03
c.+ in torpaqdadı adın adımda 107/15
c.+ ine çalınan paza şükür dé 253/11
c.+ inse qollarımda 220/03

ciyer: (Far.) iç organ.
etrini çekirdim c.+ lerime 215/05, 241/05

ciyeri yan-: (Far.+T.) çok üzül-.
ah c.- dı gözel 252/21

comerd: (Far.) (< cevan+merd) cömert, mert.
basın c.+ leri tutun merdleri 259/05

coş-: (T.) şiddetlen-, çoğalıp kabar-, dalgalan-; kendini kaybet-.
c. ay xezer daş ay xezer 116/34
c.- an bulaqlarım derdim azarım 099/12, 252/18
c.- muş séller tek bulanıq 205/07
c.- ub çağlamayır deli séllerim 037/04, 049/03, 089/70, 111/11, 114/10, 178/28, 234/10
biri c.- ur dayanın 087/38

coşqun: (T.) coşmuş, aşırı heyecana kapılmış.
c. dalğalardan bézib géderem 056/15, 197/06

cöke: (T.) ıhlamur ağacı.
yéne c. yétirdi 115/40

meğrur palıdıma c.+ me deyme 099/05

cür: (T.) tür, çeşit, kısım.
néçe c. biş düşü var 006/26
bir sözün néce c.+ e 134/93

cüt: (Far.) tek olmayan.
bir c. qara gözün meni oyatdı 059/15, 066/02, 079/21, 184/03, 236/01, 236/02, 236/05, 252/13

cütbayraq: (Far.+T.) çift bayrak.
c. tek cüt xencerin bağrıma taxıb 066/02

Ç

çabala-: (T.) uğraş-, didin-.
çox çalışıb ç.- dım 030/16

çadır: (Far.) su geçirmeyen geçici barınak.
qaçqına köçküne bir ç. yéter 259/30

çadralı: (T.) çarşaflı, çarşaf örtünmüş.
bu ç. kederler 088/389

çağ: (T.) vakit, zaman.
hayandadır bahar ç.+ ım 183/06
ömrün payız ç.+ ında 174/04
o ç.+ larım bir de döne gele of 036/03

çağ éyle-: (T.) dertsiz, kedersiz, mutlu et-.
kéfinizi ç.- yen 168/20

çaqqal: (Far.) köpeğe benzeyen, leşle beslenen yabani hayvan.
yarı quldur yarı ç. 247/15
ç.+ lar yaltaqlandı 119/23
ç.+ ları téyleyib 096/08

çağır-: (T.) sesle-; davet et-.
ister lap allahı ç. 004/12, 005/18, 047/05, 047/29, 109/04
o tayı bu taya ç.- an qağa 015/16
kömeye ç.- arsan 138/33
sonra iclas ç.- dı 119/54, 156/35
bir zaman ç.- dın milyon kere sen 070/27
ç.- ıb bir yére qara qulları 072/20
éle bil ç.- ır meni uzaqlar 035/29, 088/460, 108/30, 134/136
ç.- ırıq 168/39
veten ç.- ırlar bütün alemi 108/34
ç.- san sévincden uçub gelerem 208/10

çağla-: (T.) kaynayarak, köpürerek, taşlara, kayalara çarparak ak-, coş-, heyecanlan-.
çaylar kimi coşub ç. ağlama 234/10
emib bulaqları ç.- dı daşdı 142/04
coşub ç.- mayır deli séllerim 037/04
üreyim qaynayar ç.- r 039/03, 043/15
harda qaldı o insafsız ç.- ya 036/10
derede susacaq ç.- yacaqdı 142/11
köksümde ç.- yan bu qeme deyme 099/13
men xudadan ç.- yanam 060/06
yaşıl yaşıl ç.- yır 088/450

çax-: (T.) birdenbire ışık saç-, parla-.
ağrı dağda ildırımlar ç.- ar héy 023/03
şimşekler oynaşır ç.- ır déyesen 194/19
ildırımlar ç.- ırdı 086/84

çal-: (T.) müzik aletiyle bir şey icra et-, vur-.
bundan sonra ç.- a bilmez 076/77, 176/19
israfil surun ç.- acaq 250/09
mene köhne hava ç.- an dédiler 155/09

gelerem ç.- dığın sazın sesinde 164/03
atası ç.- dığına 138/127
zefer ç.- ıb déyirsiz 089/90
ayrılıq neğmesi ç.- ır bulaqlar 035/27, 124/16, 250/07
téz téz ç.- ırsan 122/12
ç.- mır döyecleyir héy sarı simi 124/19

çal-çağırlı: (T.) çalgılı nağmeli, şenlikli.
ç. heyat hanı 003/18

çal-çarpaz: (Far.) çapraz şekilde.
sinesi ç. min serhed gördüm 141/05, 218/11

çalxan-: (T.) dalgalan-, kabar-; sağa sola yat-.
o géce dalğalanıb ç.- dı 086/07
çox hönkürüb çox ç.- ıb heder olub 116/25

çalı: (T.) kaba ot, ağaçla ot arası bitki.
ç.+ m yox çeperim yox 128/18

çalın-: (T.) vurul-; tıkırdatıl-.
cismine ç.- an paza şükür dé 253/11

çalış-: (T.) bir şeyi elde etmek için çaba sarf et-, gayret et-.
ç.- dı yéyemmedi 098/78
ç.- dılar 172/40
çox ç.- ıb çabaladım 030/16

çanta: (T.) deri veya kumaştan yapılan ve içine bir şeyler konulan eşya.
çörek ç.+ sını géyib başına 104/10

çap-: (T.) parçala-, yar-; kaçıp git-.
çörek çün qılınca ç.- anlara bax 259/93
namerd gör ki ç.- ar talar 126/11
qoyunlar ç.- ıb talayır 004/36, 016/09, 024/10, 147/10, 246/15
qanadına sinib ç.- ır 177/34, 177/36
talayıb ç.- maq isteyir 076/69

çaphaçap: (T.) sür ha sür; sür de sür.
minhamindir ç.+ dır 177/32

çapıl-: (T.) parçalan-, doğran-, yaralan-.
ç.- mışam talanmışam 041/12, 173/13

çara: (Far.) çare, çözüm yolu.
bu derdin ç.+ sında 138/06, 171/10

çare: (Far.) bk. **çara.**
yéne ç. buna qalıb 116/33, 225/15
bu éle beladır bir ç.+ si yox 212/04

çaresiz: (Far.+T.) çaresi olmayan; ister istemez.
qınaq qalasında yalqız ç. 225/09

çarpayı: (Far.) kerevet, yataklık, karyola.
biriniz ç.+ da 088/81

çarpaz: (Far.) çapraz, birbirini kesen, haç şeklinde.
sinemin ç. dağı 067/12, 211/12, 254/20

çaş-: (T.) şaşırıp kal-, şaşır-.
hamı ç.- ıb el çaldı 088/400, 135/07
ç.- ıb qalıb hamı xudam 252/25

çaş ol-: (T.) şaşır-, hayrete düş-, ne yapacağını bilme-
adam onda ç.- ar 134/186

çat-: (T.) ulaş-, var-; yetiş-; bir şeyin zamanı gel-.
uçan xeyallara ç.- a bilmirem 025/07, 046/01, 046/02, 081/12
ç.- ardı tanrıya bu inadıyla 141/27
sesin gelib bize ç.- dı qardaşım 011/03, 095/29, 096/61
ç.- dım mekteb yaşına 134/81
ata gelib ç.- ıb oğlu yaşına 110/01, 110/02, 110/21, 125/11, 224/11

atası ç.- ıbdı onun yaşına 110/39
divardakı ç.- ları 088/459
ona daşım ç.- madı 134/235
şöhrete ç.- mamışdı 096/23
nese ç.- mır söhbetimde sözümde 023/14, 088/265, 246/09
teze ç.- mış olar on béş yaşına 104/08
allahlıq heddine ç.- mışdın lele 125/05

çat: (T.) çatlak, yarık.
divarlara ç. düşüb 088/425

çathaçat: (T.) karışık, karışıklık.
buralarda ç.+ dı qardaşım 011/05

çatı: (T.) urgan, kalın ip.
ala ç.+ dan qorxar 090/55

çatıl-: (T.) yakılmak için hazırlan- (ocak).
ocaqlar ç.- dı her an bélimde 037/11

çatla-: (T.) yarıl-, bütünlüğü bozul-.
heyadan qönçenin dodağı ç.- r 043/13

çay: (T.) ırmak, nehir.
gah kükreyib mecrasını aşır bu ç. 009/06, 049/03, 134/85, 172/30, 204/12
atılmışıq sert axına gur ç.+ a 001/20, 007/27, 012/03, 063/11, 161/12, 255/04
indi sedlerini aşan bir ç.+ am 008/23, 135/11
coşqun ç.+ dım yavaşıyıb sénmişem 197/06
isteyim bir deli ç.+ dır 257/12
dağ ç.+ ı 142/02, 142/17, 142/19, 256/17
ç.+ ın kölgesinde yatma amandı 015/23
bir ç.+ la ikiye bölünüb veten 015/04, 015/28
ç.+ lar yavaşıyıb sular durulub 035/26, 111/09, 111/17, 111/19, 114/08, 234/10, 247/18
méşenin ç.+ lara yağan yarpağı 035/08
ç.+ ların suları qandı 004/04

çayan: (T.) yılan.
hamı sene ç. déyir 122/17

çayka: (Rus.) devlet görevlilerinin hizmetine tahsis edilmiş Rus yapımı özel araçların adı.
ç. gele bilermiş 137/29

çehlim: (?) iz; yol.
itirdik ç.+ i izi 065/10
qovuşub ayrılan ç.+ ik izik 052/16
güller açır ç.+ inde izinde 234/08

çek-: (T.) bir şeyi tutup kendisine doğru hareket ettir-; bir şeyin dumanını içine çek-; benze-; azap, sıkıntı çek-.
ç.- di eteyimden oğlum atacan 002/10, 007/03
zirveye ç.- diler kor yapalağı 148/01, 148/02
kime oxşayacaq kime ç.- ecek 002/27
yollar ç.- en qadınlar 138/75
men ç.- eni bilirsenmi 065/03
ümid tutub elimizden ç.- ib gédirdi 109/13
aralığa ç.- ibler 084/02, 129/26
bu yol bizi hara ç.- ir göresen 001/06, 001/11, 001/16, 001/22, 089/63, 255/13
etrini ç.- irdim ciyerlerime 215/05, 241/05
sağlığına ç.- irem başıma 034/09
éh neler ç.- medin mene göre sen 070/26

çeki: (T.) bir şeyin terazide tartmakla belirlenen ağırlığı.
üzür size teref ç. balalar 259/54
ç.+ si belke de otuz kilodu 124/27

çekicle-: (T.) çekiç ile vur-, ez-.
ç.- yib ezerdi 090/128

çekil-: (T.) bir başka yöne doğru çekme işi yapıl-; yok ol-.
ç.- di göyümden çenim dumanım 059/08, 071/07
kölgede ç.- en şekil 104/01
gün geler ç.- er bu qar bu sazaq 040/15, 127/02, 157/15
sen yoxsan ç.- ib here bir yana 038/20
nedir boynundakı ç.- mez derdin 253/08
ç.- se yolumdan géce qaranlıq 025/38

çekin-: (T.) herhangi bir sebepten dolayı bir şeyi yapmak isteme-.
qartal yélden ç.- ir 111/13, 111/14

çekme: (T.) çizme, bot.
ç.+ sinin üstünde 178/35

çeleng: (T.) çiçek ve yapraklarla yapılmış, çoğunlukla halka şeklindeki demet.
toxudular ç.+ ler 119/103

çemen: (Far.) yeşil otlarla örtülü saha, çayırlık.
Deryaz alıb ç. boyu laylayam 036/07, 187/07
ne gözel yayılıb sürü ç.+ de 008/02, 132/24, 253/18
sükut kéşik çeker ç.+ e çöle 043/10, 236/06
ç.+ i bitmeyir gülü bitmeyir 117/31
qan ağlayar gül ç.+ siz 065/15

çem: (T.) tarz, usûl, yol.
vetenden dem vurur düşende ç.+ i 124/18

çen: (T.) sis, duman.
seherler döşleri çulğalayan ç. 035/20, 040/06, 043/06, 055/05, 073/08, 075/24, 104/15, 135/03, 157/06, 167/09, 179/02, 183/14, 211/07, 217/03, 226/01, 233/04
boranda yağışda dumanda ç.+ de 008/04, 162/09, 253/20
ç.+ den gözüm su içmeyir 013/09
babam déyir gözüm ç.+ di 075/23, 078/14, 090/94, 096/39
her şéy bürünübdür ç.+ e dumana 033/11, 141/33, 245/02
yéne ç.+ i dumanı 115/46, 228/03
gözde ç.+ im başda qarım 030/07, 059/08
başımızı qatır dumanın ç.+ in 120/23
hele de başında ç.+ ler dumanlar 216/19
dağ darıxar bil ki ç.+ siz 065/14

çen-duman: (T.) sis, duman.
ç. çekildi yol iz seçildi 071/07
her yan ç.+ dı her yan qarışıq 072/16

çeper: (T.) çit.
durur bir ç. kimi 138/67
hörükler kesildi ç.+ e döndü 051/13
çalım yox ç.+ im yox 128/18

çepik: (T.) alkış.
yağır ç. yağışı 089/30

çepiş:(T.) bir yıllık keçi yavrusu.
üzülmüş ç.+ den yoxdu xeberi 104/09

çeten-çeten: (T.) sepet sepet; mec. çok çok.
sual ç. yol ç. 141/10

çetin: (T.) zor, tahammül edilemez.
dağ çekme ç. ağlıyam 061/07, 109/08, 119/82, 142/16, 165/19, 165/20, 176/23, 212/12
bir gün özün olmaq ç.+ di béle 120/06, 212/02

çetir: (T.) şemsiye, örtü.
ağaclar éle bil köhne ç.+ di 228/07

çevir-: (T.) bir şeyin durumunu, yerini değiştir-.
il ç.- di 021/14

çevre: (T.) etraf, civar.
ç.+ mde bir dirim yoxdu 237/16
uydun ç.+ ndeki olan birlere 223/10
bitmiş ç.+ sinde derdi qubarı 225/27

çevril-: (T.) başka bir şekle, hâle getiril-
alovum saçımda ç.- di küle 228/24

çéyne-: (T.) yemek için ağıza alınan bir şeyi dişle kırıp ez-.
ç.- yib bal tek udur 081/16, 246/25

çıx-: (T.) bir yerden uzaklaş-; doğ-, görün-; yola koyul-; yeşer-; belirli bir yükseklikte ol-.
ç. gét oğul 009/31, 056/03, 056/23
indi qaranlıqdan ç.- a bilmirik 097/05, 111/26, 141/23
bir dehlize ç.- acaq 087/110
ç.- aq bu qem qubardan 088/320
héç yana ç.- ammadı 174/10
buludlar bacandan ç.- an tüstümü 039/04, 108/03, 108/53, 134/87
güneş seher ç.- anda 088/107, 093/03, 113/12, 113/14
gelirem qarşıma ç.- anım yoxdu 038/01, 038/15
ağzından ç.- anları 096/44
dostların yanında ç.- ar paxırın 125/27, 224/27
azadlığa ç.- araq 096/50
gülsen bu axından üzüb ç.- aram 240/14, 240/16
sabah sabah qanadımız ç.- ası idi 109/16
men köksünden ç.- aydım 220/20
ç.- dı qanadlarım uça bilmedim 007/04, 088/288, 088/289, 096/55, 159/06
tufandan ç.- dıq dédi 174/21
ç.- dım hebsxanadan 088/05
qaya vüqarları göyerib ç.- ıb 044/31, 056/20, 066/04, 087/96, 090/146, 110/45, 207/10, 235/11, 253/10, 255/07
düşmüşem kemende ç.- ılmaz oda 033/04
ç.- ın qabağıma görüşek indi 069/03, 069/05
dubaydan başvurub londondan ç.- ır 259/61
gah gün ç.- ır gah qar yağır gah da duman 009/17, 025/12, 117/21
benövşe tek sen qarşıma ç.- ırsan 200/24
indi béle cilvelenib özünden ç.- ma 158/10
yadımdan çıxmadı ç.- madı adın 071/11
tek yola ç.- maq nedi 140/41
ne vaxtsa göyerib ç.- malıyam men 022/42
kövrelib özümden ç.- mayacağam 218/13
boğazdan ç.- mayan 123/34
güneş de qansız ç.- mır 088/109, 216/07
belke éle bu hesretden ç.- mısan 132/17
ç.- mışdım elifbalıqdan 069/25
ç.- mışıq azadlığa 088/194
burdan ç.- sam bir gédecek yérim var daha 109/03

çıxar-: (T.) meydana gel-; oluş-; uzat-.
tepel kellesinden buynuz ç.- ır 259/67
ilan tek dilimi ç.- malıyam 108/26

çıxart-: (T.) bir şeyi bir yerden dışarıya at-, uzaklaştır-;ulaş-.
daşı ç.- ammadı 090/173
azadlığa ç.- dı 088/103, 088/69, 100/11

çıxış éyle-: (T.) toplantı, konferans gibi yerlerde kürsüye çıkarak konuşma yap-, bilgi ver-.
ç.- yenlere 089/69

çılpaq: (T.) çıplak, örtüsüz.
hamı ç. doğulub 119/76
qalxdı aclar ç.+ lar 086/11

çınqı: (T.) kıvılcım, parça, zerre.
içinde bir ç. varsa onu dan 214/08

çıraq: (Far.) her türlü aydınlatma aracı.
sen qırmızı donda qızıl bir ç. 072/12, 093/05, 093/10, 094/14, 111/14, 111/23, 168/07, 181/09, 220/14, 251/15
menim üreyimin ç.+ ı imiş 040/17, 072/21, 111/04, 114/03, 157/17
bir ç.+ ın altında 140/02
düzler lale ç.+ ını 021/13
ç.+ ları yandırıb 113/16
ç.+ ların kölgesi 085/03, 103/03

çıraq-çıraq: (Far.) ışık ışık.
ümidlerim ç. 165/18, 201/04
bu qem üreklerde ç.+ dı 108/18

çırmala-: (T.) elbisenin kolunu veya pantolonun paçasını sıva-.
qollarını ç. 088/227

çırpıl-: (T.) bir şeyle vurularak tozu çıkarıl-, temizlen-.
daşlara ç.- an bir sazam daha 037/13

çırpın-: (T.) titre-, dövün-; kendini kurtarmak için çabala-.
ellerinde ç.- an 112/04
bağa yolum düşdü ç.- dı ürek 155/10, 156/34
o géce ç.- ırdı 086/16

çırtla-: (T.) tomurcuklanmaya, çiçek açmaya başla-.
éle bil ç.- yıb qarda gül kimi 225/29

çiçek: (T.) renk renk ve güzel kokulu bitki.
gözünde göy maşın göy ç. kimi 050/07, 052/13, 069/11, 069/17, 119/108, 132/01, 155/12, 161/05, 161/25, 162/19, 189/11, 225/17, 244/03, 256/34
ç.+ di bağçabağı 067/10, 104/20
ç.+ e güle belen 005/16, 117/04
men ç.+ em 165/17
üşüdü aranda payız ç.+ i 045/17, 187/02
ay bahar ç.+ im vüsalım menim 190/23
göz yaşı ç.+ in üzüne düşer 043/09, 117/11
ç.+ ine gülüne 115/64
derdim ç.+ ini derdim gülünü 185/07
ç.+ ler boyatır üzü payıza 007/17, 017/13, 069/31, 110/12, 145/14, 162/07, 183/05, 185/13, 259/59
ç.+ leri oyandı 115/58
ay ağ ç.+ lerim ağ ç.+ lerim 069/06, 069/13
o güllerin ç.+ lerin içinde 011/12, 131/08
yağan ç.+ misen yağan qarmısan 070/07
sen gözel ç.+ sen naşı elinde 050/12

çiçek-çiçek: (T.) çiçek çiçek.
yazda köpüklendi héy ç. 142/03, 144/07, 181/07

çiçekle-: (T.) çiçek aç-.
bir güler baxışdan daş ç.- yer 017/02
bulud ç.- yib başının üste 047/15
qışda ç.- yir be'zen ağaclar 007/22

çiçeklen-: (T.) çiçek aç-, çiçeklen-; güzelleş-.
ç.- di 172/42

çidarla-: (T.) bir yerde otlaması için at gibi hayvanları kazığa bağla-.
ç.- yıb ayağımı 177/03

çilçıraq: (Far.) avize.
büllur qablar kimi ç. kimi 050/20

çim-: (T.) yıkan-.
qarqarda ç.- irsen aydan baxırsan 219/14

çimdik: (T.) parmak uçlarıyla tutarak sıkma işi.
bir ç. duz 034/12, 170/14

çinar: (Far.) çınar ağacı.
ç. qelem ola xezer mürekkeb 015/12, 017/15, 045/06, 069/34, 104/02, 104/13, 105/13, 166/02, 166/34, 185/08
orda adım palıd burda ç.+ dı 166/19
yol üste vüqarla duran ç.+ ın 045/20, 166/01
yöremde ç.+ lar bitirmişem men 166/25
daha ç.+ lardan qaralanmışam 145/08

çinarlaş-: (Far.+T.) çınara dön-.
dédiler çiçekler ç.- ıblar 069/31

çinarlı: (Far.+T.) çınarı olan.
ç. vüqarlı ölkeme deyme 099/09

çinli-rütbeli: (Rus.+T.) / (Ar.+T.) rütbeli.
ç. qullar 080/57

çirkâb: (Far.) kirli, pis sular.
nehr kimi ç.+ lara derdlere 260/03

çiskin: (T.) kapalı havada yağan ince yağmur.
ç. yollara sarı 209/10

çitek-çitek: (T.) yamalı yamalı
her yan ç.+ dir 084/43

çiy: (T.) pişmemiş.
insan ç. süd emib lele 126/09, 137/79

çiyelek: (T.) çilek.
ç. böyürtikan 005/25

çiyin: (T.) omuz.
yéne ç.+ indedir bu yüküm menim 166/05, 166/37
asılıb ç.+ inden heybesi teki 045/19
anam yün şalını salar ç.+ ine 045/28
qondu ç.+ lerine 119/17
çekir ç.+ lerini 089/63

çox: (T.) çok, fazla; sürekli.
ç. at oynadanı atından salıb 002/24, 002/25, 006/06, 009/01, 009/30, 015/01, 017/07, 017/18, 022/31, 022/40, 030/16, 036/18, 057/14, 077/01, 087/46, 087/86, 088/178, 088/298, 088/299, 088/60, 088/77, 090/130, 090/134, 090/135, 090/136, 090/19, 090/27, 090/53, 090/70, 090/73, 090/78, 090/79, 090/89, 096/42, 105/11, 105/12, 108/31, 108/33, 110/14, 116/25, 117/25, 119/08, 119/14, 119/36, 119/41, 126/05, 134/145, 134/146, 134/147, 134/193, 138/10, 138/108, 138/71, 140/21, 140/28, 140/33, 143/08, 166/08, 169/17, 174/06, 191/14, 198/20, 211/11, 212/02, 213/02, 213/08, 219/01, 219/03, 219/05, 219/09, 219/13, 219/17, 220/06, 223/13, 232/11, 234/16, 234/19, 237/14, 242/03, 242/04, 242/05, 242/06, 255/09, 258/13
könül ç.+ du can rahatdı qardaşım 011/13, 076/04, 078/16, 092/07
ovlayıbdı ç.+ u duydum 232/09

çoxal-: (T.) çok ol-, art-.
qerib ç.- dı artdı 096/65, 169/25
serheddi ç.- dıqca 134/211
möhkemlenir ç.- ır 140/39

çoxdan: (T.) uzun zamandan beri, önceden, eskiden.
ç. ömrün günün yarıdan kéçib 016/03, 105/10, 138/89, 161/07, 253/10

çoxları: (T.) pek çoğu.
ç. günahkar saydı qartalı 148/06, 166/24, 187/04, 252/08
hele ç.+ mız tapılmamışıq 143/13
ç.+ na ox olur 140/35
ç.+ nın göz yaşını 014/08, 086/09, 167/13

çoxu: (T.) çoğu.
ç. yola vérir birteher seni 016/07, 238/10
ç.+ na ana déyerdim 038/07, 038/41, 098/12, 124/08
dostların ç.+ ndan vefalıdır o 091/06, 098/09, 120/09
menim tek ç.+ nu avara qoydun 010/09, 259/57
ç.+ nun könlüne yaman deyirsen 176/22, 259/48

çovğun: (T.) rüzgarla birlikte yağan kar veya yağmur.
yollarına ç. qar tek 077/06

çöhre: (Far.) yüz, çehre.
boyasız filansız görüm ç.+ ni 161/15

çök-: (T.) olduğu yerden aşağıya in-; kapla-, bürü-.
hesretin tüstüsü saçıma ç.- dü 053/16
saçlarına ç.- ecek 137/49
göze ç.- en çendi bu 090/94
ç.- müşdü ruhuma payız sükutu 059/04
ç.- müşdün ruhuma ağ duman kimi 215/11, 241/11
herden sifetine duman çen ç.- ür 104/15

çöl: (T.) kumlu, susuz düzlük.
bildim ç. serheddi var 134/247
sükut kéşik çeker çemene ç.+ e 043/10
bu méşeler bu ç.+ ler 088/385, 197/03
sarı xeber yayılıbdı ç.+ lere 132/10, 231/03
bu ç.+ leri düzleri 084/27
içim yanar ç.+ üm sazaq 041/05, 173/06
éşq tek ekildim sévda ç.+ ünde 231/05
içi ç.+ ünden uca 251/06

çöl-çemen: (T.) çöl ve yeşil yer.
sıxır seni bu ç. 018/11

çörek: (T.) ekmek.
bir elim ç. dalınca gédib 006/11, 034/13, 040/03, 080/07, 087/98, 088/334, 088/364, 104/10, 108/03, 108/53, 117/21, 117/22, 156/16, 157/03, 170/15, 180/06, 246/32, 259/93
azadlıqdan ç.+ den 096/43, 137/72
bir parça ç.+ di azadlıq déyil 026/21
ç.+ i yéyilib özüse yatıb 104/19
ç.+ im ümid oldu 090/160, 137/70
ç.+ ime yayıldı 095/33
ac qalsan bir parça ç.+ in ollam 068/24, 088/313, 112/02
şirince ç.+ inden 138/147, 139/35

çuxur: (T.) oyulmuş yer, delik.
gel burda bir ç. qazaq 041/06, 173/07

çul: (Ar.) kıldan veya yünden dokunan, üzerinde oturmak veya soğuktan korunmak için hayvanların sırtına atılan kalın örtü; elbise.
yüyene sığışmır ç.+ a sığışmır 124/25

çulğala-: (Ar.+T.) kapla-, bürü-.
seherler döşleri ç.- yan çen 035/20

çullu: (Ar.+T.) çullu olan, giyinmiş.
yadlar üçün ç.+ lar 080/51

çuval: (Far.) tahıl, un ve benzeri şeyler koymaya yarayan kaba yün, kenevir veya pamuklu dokumadan yapılmış büyük torba.
cida ne ç. nedi 090/40, 090/75, 090/82, 175/02
bu ç.+ a boşaldı 090/74
ç.+ dakı cidanı 089/133
bu cidadan ç.+ dan 090/26
dibsiz qara ç.+ dı 090/72
cida cırır ç.+ ı 090/23

çün: (Far.) çünki.
araz tek yumaq ç. günahlarımı 022/30, 050/06, 055/13, 069/21, 149/10, 152/23, 162/06, 162/15, 162/29, 188/05, 188/17, 190/02, 224/06, 230/14, 240/21, 259/53, 259/93

çünki: (Far.) olduğu için, olduğundan, bu sebeple.
ç. biz varlıların 087/121, 254/10

çürü-: (T.) bozul-.
qalıb ç.- mekdense 088/215

çürük: (T.) çürüyüp bozulmuş.
bir ç. qoz déyildin 098/46

D

da: (T.) da, de bağlacı.
gelirik gédirik bu d. bir adet 007/30, 008/24, 009/17, 011/04, 027/04, 030/17, 040/12, 047/13, 051/06, 051/14, 056/06, 057/15, 057/16, 061/08, 067/01, 067/09, 070/23, 081/06, 081/08, 084/07, 087/108, 087/125, 087/19, 088/223, 088/297, 088/401, 089/132, 089/43, 090/175, 090/27, 095/56, 096/73, 108/36, 109/22, 109/24, 109/25, 111/17, 113/04, 116/27, 117/25, 117/26, 120/07, 120/09, 120/12, 120/14, 123/31, 123/47, 134/69, 137/32, 138/20, 138/34, 138/40, 138/80, 143/08, 144/17, 144/18, 156/39, 157/12, 162/05, 162/37, 166/02, 166/04, 166/34, 166/36, 168/40, 171/15, 174/20, 176/07, 179/13, 180/11, 181/15, 186/06, 190/11, 190/13, 191/15, 191/16, 192/06, 192/17, 192/18, 194/16, 194/17, 195/04, 196/01, 202/12, 214/21, 224/14, 228/12, 228/16, 233/04, 237/05, 238/07, 253/13, 253/25, 258/13

dad-: (T.) lezzetini anlamak için biraz yiyip iç-.
hesreti möhneti doyunca d.- ıb 110/17
o dağlarda bal d.- ıyar zeher de 011/19

dad: (T.) tat, lezzet.
d.+ ı necedir onun 078/06, 115/67

dad ét-: (Far.+T.) feryad, figan et-.
d.- meye sözümmü var 041/16, 173/17

dağ: (T.) dağ, yeryüzünün yüksek, yamaçlı, zirveli ve dik kısmı.
qeriblik uyuyur d. havasında 025/26, 043/11, 045/18, 055/09, 065/14, 089/54, 115/01, 115/69, 115/72, 132/14, 142/02, 142/17, 142/18, 142/19, 144/12, 151/04, 151/12, 213/10, 254/22, 254/25
d.+ a qardaşam dözümle 014/10, 045/16, 115/20, 115/32, 115/53, 115/68, 117/04
derdden dikelen d.+ am 088/249
kéçib uşaqlığı d.+ da aranda 110/11, 134/19, 143/03, 158/06, 179/02
uzaqda olsam da d.+ dan dereden 008/24, 012/02
iddeası d.+ dı imkanı fındıq 124/22
d.+ ı daşı oyatdı 012/09, 067/12, 190/14, 228/02

üreklerde çarpaz onun d.+ ıdır 254/20, 254/21, 254/22
d.+ ıma çen gelmişdin 226/01
bu dağ d.+ ımdı menim 115/01, 115/69, 115/72
yazmısan elinle sine d.+ ımı 099/15
milyon yaşlı bu d.+ ın 115/60, 142/19
qayadan sallandı d.+ la tutaşdı 142/07
bu d.+ lar bu dereler 005/09, 035/07, 045/26, 088/386, 095/56, 102/04, 144/02, 185/10, 211/08, 239/07, 248/08
uzaq d.+ lara qar yağır 004/10, 022/35, 087/60, 149/06
o d.+ larda giléylenme amandı 011/02, 011/08, 011/19, 011/28, 194/05, 211/07
d.+ ların başı dumandı 004/02, 027/05, 035/22, 088/434, 088/435, 099/04, 149/07
el çatmaz d.+ san deresen 070/25

dağarcıq: (T.) deriden yapılan küçük torba.
kin d.+ ı 122/01, 122/24

dağ çek-: (Far.+T.) kızgın demirle dağla-.
qızlara d.- ir o 169/13
d.- me çetin ağlıyam 061/07

dağ düyün ol-: (T.) yara, şiş / düğüm ol-.
yoxluğun qelbinde d.- a 224/08

dağıt-: (T.) yık-, alt üst et-.
d. üreyimden qemi qubarı 160/11
quşlar d.- ıb itdi 096/51
d.- ıbdır binası 087/93
fikrimi d.- ır sebrimi qırır 044/34, 254/19, 254/24

dağıl-: (T.) yıkıl-, berbat hâle gel-; mahvol-.
ah üreyim sus parçalan d. d. 152/05
dünya d.- ardı sen meni sévsen 218/06
bu yérler d.- mış bir şeher kimi 044/06, 236/03

dağkesemen: (T.) yer adı, Dağkesemen.
gezdim başdanbaşa d.+ i 185/02

dağla-: (Far.+T.) kızgın demirle damga vur-; yürekten yarala-, dert ve ıstırap ver-.
sinemi çalçarpaz d. ha béle 218/11
menim üreyimi béle d.- ma 216/16, 234/06
düşmeni d.- mışam 134/05
öz özümü d.- yanam 060/07
felekleri d.- yar 081/23

dağlan-: (Far.+T.) yürekten yaralan-, kederlendiril-.
arzular atlana hesret d.- a 047/17
taléyin yazısı gétmez d.- ıb 016/19

dağlı: (Far.+T.) damgalı, kızgın demirle damga vurulmuş.
menim sinem kimi sinesi d. 225/19

daha: (T.) başka, da, diğer, üstelik; bundan böyle.
d. vaxtın saçlarına den düşür 001/14, 002/18, 002/19, 002/26, 004/37, 004/39, 016/18, 016/20, 022/03, 025/14, 026/10, 037/01, 037/03, 037/05, 037/09, 037/13, 038/25, 041/19, 042/13, 042/17, 042/18, 042/19, 042/20, 045/29, 052/01, 052/10, 052/18, 058/02, 071/04, 076/74, 077/08, 087/92, 088/14, 090/165, 090/24, 090/29, 090/38, 090/84, 095/49, 109/03, 109/05, 119/66, 124/24, 127/11, 128/04, 137/14, 137/19, 145/08, 168/28, 173/20, 187/08, 193/03, 194/13, 211/09, 212/20, 222/10, 223/06, 223/07, 233/07, 233/09, 237/12, 246/15, 252/30, 260/06

daim: (Ar.) sürekli olarak, her zaman.

d. esir yésirdi 138/52

dal: (T.) bir şeyin arka kısmı, karşı tarafı; ardı, gerisi.
bextin kesib baxma d.+ a qabağa 254/17
korlar şeheridir d.+ ı görünmür 259/76
bir elim çörek d.+ ınca gédib 006/11

dala-: (T.) vücuda dokunup yak-, incit-.
d.- sın ayağını 005/24

daldalan: (T.) gizli bir yere sığın-, çekil-; saklan-.
téz kölgeler d.- dı 156/28

dalğa: (T.) rüzgar gibi şeylerden dolayı suyun yüzeyinin hareketi neticesinde meydana gelen olay, suyun oynayıp sallanması; hareket eden topluluk, izdiham.
sen birce d.+ da yaşat éşqimi 161/13
d.+ lara buruq ekib gözlediler 116/14
bu ac d.+ larda itib gédirem 240/04
coşqun d.+ lardan bézib géderem 056/15
yol géderler heyatın d.+ larında 184/16

dalğa-dalğa: (T.) dalgalar hâlinde, akın akın.
qaldırdın d. 123/10, 251/10

dalğalan-: (T.) suyun üzerinde dalga meydana gel-, sallan-; coş-.
dünyam d.- dı qarışdı yéne 059/05
o géce d.- ıb çalxandı 086/07

dalğın: (T.) derin düşünceye dalmış, kafası bir şeyle meşgul.
saçları perişan d. bir cavan 079/02

dalına sin-: (T.) arkasına saklan-.
veten kelmesinin d.- ib 120/21

dalınca: (T.) ardınca, arkasınca.
xoşbextliyin d. 020/07, 098/36, 137/28

dalınca daş at-: (T.) arkasından taş at-, kov-.
d.- mışıq 087/122

dalınca sürün-: (T.) arkasından git-, bir şey için çile çek-.
d.- ecek 138/16

dam: (T.) ev, bina, yapı.
şişib d. boyda olur 119/57, 122/03
d.+ ın altında 129/04, 129/29

dama-dama: (T.) damlaya damlaya.
duyğularım d. 165/14

damaq: (T.) ağız boşluğunun üst kısmı; keyif, heves.
qoyun d.+ ıma 006/23
dünyanın d.+ ında 184/10

damar: (T.) damar.
axdı d.+ larıma 095/24
senin qanın axır d.+ larımdan 107/13

damğala-: (T.) damga vur-, mühürle-; rezil et-, ifşa et-.
adını d.- dıq 087/33

damla: (T.) bir sıvından küçük bir yuvarlak hâline gelip düşen miktar.
o büllur d.+ ları 209/06

damla-: (T.) içeri tık-, hapset-.
d.- yın bu deli heqiqetleri 259/49

dan-: (T.) inkâr et-, reddet-.
içinde bir çınqı varsa onu d. 214/08
gizleden déyilem d.- an déyilem 193/13
tarixini d.- anlar 080/65

néçe yol zeng vurdum özünü d.- dın 125/14, 125/16
d.- ıb dédiyini pisdeme meni 222/13
daha ne d.- ış ne din 211/09
özümüzü d.- mışıq 090/92

dan: (T.) tan, şafak.
böyüyüb boyatır sökülende d. 091/12, 128/10

danış-: (T.) konuş-, söyle-, anlat-; sohbet et-.
d. bir 087/44
gel bu günden d.- aq 087/53
müellim d.- ardı 134/105
d.- dı deli kimi 088/255, 088/278, 089/119, 091/04, 096/35
hansı dilde d.- ır 082/09, 095/01, 108/46, 110/47, 124/16
dövletden d.- şır pozğunun eri 246/19
d.- ırdı böyük qız 140/11
haqqdan d.- ma dayan 088/151
d.- madı gülmedi 138/139
vetenden d.- maq olubdur yaman 108/23
dindirmesen d.- maz 169/16
d.- mır gülmür 079/13

dan yéri: (T.) tan ışığının göründüğü yer, ufuk.
géce kéçir d. de nese sökülmür 109/21, 127/11, 142/01, 143/16

dar: (T.) ensiz, geniş olmayan.
uçaram ruhuma dünya d. kimi 073/05, 090/121, 142/16, 167/10
héyret de dözüm de qurtarır d.+ da 117/24, 156/37
kiminin yéri gén kiminin d.+ dı 238/11
ya éşqim kiçikmiş ya qelbi d.+ mış 193/12

dara-: (T.) saç, sakal vs.'yi tarakla düzene koy-.
d. téllerini kirpiklerimle 161/14
külekler d.- dı zalım 061/05

dara çek-: (Far.+T.) darağacından asarak idam et-.
arzum meni d.- di 032/12, 057/13, 191/13
kim d.- ibdir seni 018/06
sanki üreyimi d.- ibler 129/24
dünya meni d.- ir 255/15

darağacı: (Far.+T.) idam cezası alanları asmak için kurulan sehpa, yağlı ip.
éşqim menim d.+ m 032/04

daral-: (T.) dar hâle gel-, darlaş-.
qursağım d.- ıb me'dem d.- ıb 002/03, 002/05, 002/07, 002/11, 002/13, 002/20, 002/26, 168/15

daraş-: (T.) bir şeyin üzerine hücum et-, toplan-, kon-.
d.- ıb sökürler qarışqa kimi 108/32
gülüm sene d.- masam 257/11

darı: (T.) buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki.
ayıl xırdalığın d.+ dan kéçib 016/13

darıx-: (T.) canı sıkıl-, bık-, bez-, rahatsız ol-.
vurnuxa d.- a gören hardadır 224/09
üreyin menim çün d.- acaqmı 188/05, 188/17
dağ d.- ar bil ki çensiz 065/14
o d.- dı 088/67
mensiz d.- ırmı dona bilirmi 162/17, 190/02
d.- ırıq 168/25
bilsem d.- ırsan qaçıb gelerem 068/03, 068/31, 160/03, 160/19
sen d.- ma ay ata 082/19, 082/20, 158/08
déyin d.- mayın kéçid dövrüdür 259/37

darlıq: (T.) sıkıntı; maddî sıkıntı, yoksulluk.
yéne başlayırdı dünya d.+ ı 079/38, 145/15

dart-: (T.) zorla çek-, kendisiyle beraber götürmeye çalış-.
d. bu derd yükünü d. qara öküz 253/09

dastan: (Far.) tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, destan.
éle bir d. idi 098/05
düşübdür minbir d.+ a 029/28

daş: (T.) kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde, taş.
yağır yollarıma qaya d. yağır 007/10, 010/12, 010/18, 010/22, 010/23, 010/24, 010/25, 017/02, 022/36, 025/08, 044/01, 044/21, 053/08, 058/10, 088/168, 088/262, 088/267, 088/272, 088/295, 090/171, 104/11, 109/30, 117/30, 117/32, 117/40, 123/03, 123/42, 125/36, 134/254, 134/49, 148/05, 187/04, 198/08, 200/28, 202/14, 203/04, 223/11, 234/16
sığınmısan bir d.+ a 244/02
éle bil quyuya atılan d.+ am 038/21, 090/58
yollarıma yağan d.+ dan giléyim 022/55, 117/21
sirdir bu dünyanın torpağı d.+ ı 008/18, 012/09, 033/07, 090/173, 099/08, 123/01, 142/14, 174/29, 225/14
alışır torpağım d.+ ım 004/14, 004/41, 134/235, 152/24, 166/11
menim torpağımda menim d.+ ımda 026/28
daşı torpağımdan daşı d.+ ımdan 099/08
uyuyan ilandı d.+ ımın altda 026/15
gezdikce üstünde demirin d.+ ın 117/14, 176/07
axır ehlet d.+ ına 128/16
atdım qalmağın d.+ ını 014/07
xınası göyerir d.+ ının üste 025/27
örtübler üstünü demirle d.+ la 117/07, 117/43
d.+ lar alay alay qocadan qoca 044/18, 044/25, 044/26, 205/04
d.+ lara çırpılan bir sazam daha 037/13, 044/15
qerib benövşesen d.+ larda biten 219/07
ağacları d.+ ları 119/91, 134/197
benövşe bitecek qelb d.+ larında 240/24

daş-: (T.) yatağından çıkarak etrafını su altında bırak- (nehir vs.); dökül-; abart-; taşkınlık.
coş ay xezer d. ay xezer 116/34
emib bulaqları çağladı d.- dı 142/04
dostlar çox aşıb d.- dıq 087/86
aşıb d.- ır te'rifler 089/06, 089/122, 089/48, 246/24
dédikce d.- ırdılar 086/92

daşa dön-: (T.) sertleş-, taş gibi sert ol-; yüreği katılaş-.
qarşında héyretden d.- müşem 010/17
yoxsa bir ordumu d.- übdü 044/19

daş at-: (T.) yer-, iğneleyici laflar et-.
kimse yérden yoxsa sene d.- dı 202/10
arxasınca d.- dım 134/234
arxasınca d.- mışıq 003/21

daş daşı-: (T.) taş taşı-
d.- yır yoxdur tabı 235/15

daşı-: (T.) bir şeyi bir yerden başka bir yere götür-; üzerinde ol-,

kendisiyle beraber götür-; sahip ol-
.
d. üreyinde sen onu d. 218/14
haqqı qelbinde d.- dı 247/31
köksünde veteni d.- yanları 108/10
d.- yıb yandırdılar 115/25
d.- yırıq şeleşele 177/21

daşın-: (T.) bir yerden başka bir yere götürül-, nakledil-.
qerbden şerqe d.- ıb 113/01, 113/02, 113/04

daşla-: (T.) taş at-, taşla vur-.
kölgesini d.- dı 134/220

daşlan-: (T.) taşla vurul-, taşa tutul-.
d.- sa inan ki évini yıxar 010/27

daşlaş-: (T.) taş hâline gel-, taş gibi sertleş-.
ürekleri d.- an 080/63
ürek demirleşir ürek d.- ır 117/15, 117/19, 117/22, 117/25, 117/33, 117/35

daş ol-: (T.) taş ol-, taşlaş-.
ölenler d.- ub qalxıb ayağa 044/28

daşséménт: (T.+İtl.) taş, çimento.
d. pul para hardadır yéter 259/31

dava: (Ar.) kavga, gürültü.
her yanda d. qaynayır 250/06

daya-: (T.) yasla-, birbirine yaklaştır-.
divara d.- yıblar 088/61

dayan-: (T.) destek ol-, yaslan-; karşı karşıya gel-.
d. 069/33, 084/34, 088/142, 088/151, 088/172, 099/02, 136/21, 232/13, 259/38
men d.- a bilmedim 140/60
üreyimiz d.- ar 168/38
ne gördü ne oldu d.- dı birden 079/15, 090/80, 115/13, 115/56, 139/33
d.- ıb arxanda dayı emiler 120/27, 225/28, 239/07, 239/08
biri coşur d.- ın 087/38
çuval gücle d.- ır 090/82
üreyi d.- ırdı 088/27
béle d.- maq olmaz 134/35
qartalla yanaşı d.- sın déye 148/03

dayaz: (T.) derinliği olmayan, sığ.
hele çaylar d. gelir 247/18

dayı: (T.) annenin erkek kardeşi.
dayanıb arxanda d. emiler 120/27
d.+ nın kölgesinde 105/32

de: (T.) de, da bağlacı.
belke d. yol bu qatardan qısadı 001/10, 005/29, 008/25, 011/14, 011/18, 011/19, 011/20, 015/19, 017/05, 019/14, 023/12, 023/15, 029/48, 031/14, 036/03, 038/27, 044/03, 044/33, 046/10, 047/13, 047/21, 049/20, 051/03, 055/04, 056/13, 063/09, 070/17, 075/24, 079/10, 079/42, 086/68, 086/70, 086/71, 087/59, 088/109, 088/242, 088/273, 088/447, 090/56, 096/03, 096/07, 096/73, 096/74, 104/22, 107/11, 109/12, 109/20, 109/21, 109/30, 109/31, 115/49, 115/51, 115/54, 115/66, 117/24, 119/83, 123/24, 124/15, 124/27, 125/31, 129/13, 132/20, 132/24, 134/107, 134/83, 135/20, 137/10, 137/11, 137/12, 137/13, 138/122, 138/124, 138/125, 138/93, 139/04, 139/10, 139/44, 155/12, 163/04, 166/16, 166/18, 174/07, 176/20, 177/13, 177/15, 177/25, 177/27, 178/19, 179/17, 181/10, 192/16, 192/23, 193/09, 196/01, 200/14, 202/04, 202/16, 205/11, 208/14, 213/11, 214/02, 216/06, 216/12, 216/19, 216/20, 218/03, 218/04, 224/10, 230/27, 231/07, 232/15, 238/07, 248/16, 250/16, 254/04, 254/05, 254/06, 254/08, 254/10, 254/18, 254/26, 259/14, 259/73

dé-: (T.) söyle-, bildir-; naklet-; buyruk ver-; ad ver-.
d. neye qulaq asım d. 004/08, 005/08, 005/22, 046/10, 087/80, 090/97, 107/12, 132/06, 138/26, 138/27, 139/13, 152/03, 194/15, 199/01, 199/03, 199/05, 199/09, 199/13, 199/17, 199/21, 253/10, 253/11, 253/12
d.- di dözemmirem qebrim daralıb 002/07, 088/327, 096/77, 098/20, 134/46, 138/07, 138/46, 174/21, 174/23, 180/07, 232/01
d.- dik azad olarıq 087/71
d.- dikce daşırdılar 086/92
koroğlunun qocalığında d.- diklerinden 003/01, 042/01, 099/01
d.- diler çiçekler çinarlaşıblar 069/31, 086/47, 088/175, 098/26, 119/24, 125/11, 125/13, 155/01, 155/03, 155/05, 155/09, 155/13, 155/17, 159/15, 194/05
d.- dim ayrılığa döze bilmerem 053/02, 053/06, 069/22, 105/04, 137/36, 152/16, 155/02, 156/36, 159/08, 185/04, 235/30
bu men déyildimmi d.- din aralan 053/11, 087/81, 125/15, 159/12, 245/10
kim azadlıq d.- dise 090/120
onlar d.- diyi sözün 134/192, 140/20
neye deyer d.- diyin can 041/10, 088/145, 173/11
danıb d.- diyini pisdeme meni 222/13
bura qoruqdu d.- me 005/11, 014/15, 024/02, 030/09, 040/05, 069/18, 083/15, 145/17, 147/01, 147/02, 157/05, 162/30, 167/24, 176/23, 212/03, 254/26
ne ise d.- mek isteyir 076/53, 095/39, 251/27
d.- meli menim évim 088/163
menden çox cavansan d.- mem tayımsan 213/08, 214/27
biz béle d.- memişdik 088/380
d.- merem 088/19, 108/03, 108/05, 108/53, 108/55
d.- meye çox sözüm var 090/53, 229/05
yazma d.- mirem ki yaz gelende teb 015/10, 017/12, 028/16, 089/130, 161/10
d.- mişik ordumuza 087/89, 087/91, 149/11
o kişi d.- mişken yığıb süpürüb 259/23
ne d.- se bax sözüne 138/98, 199/20
kimin unvanına bir xoş söz d.- sem 015/20, 070/18, 230/27
qal d.- sen o qalandı 169/06, 169/07, 178/11
d.- sin bes néce d.- sin 098/76, 134/189
éle araz d.- ye giléylenirsen 015/02, 015/26, 027/06, 049/13, 107/18, 109/29, 110/51, 139/32, 143/20, 148/03, 154/09, 162/03, 162/35, 181/13, 198/20, 218/07, 221/16, 222/06, 246/03
d.- yecekler delidi 138/36
bir vaxt d.- yeceksen gören nécoldu 196/15, 256/36
d.- yek türk oğlu türkem men 029/52
sözümü d.- yem hanı 100/19
derdini d.- yemmedi 098/75
üzüme sözünü d.- yemmeyenler 091/16
mene can can d.- yen dostum hemdemim 040/04, 087/49, 090/112, 105/25, 108/43, 157/04, 187/05, 192/30, 192/31, 247/07
söz d.- yende gözün döyen 247/26
men d.- yéne gelirsenmi 065/09
resulam d.- yeni düşman éyleyin 259/102
menem d.- yenin bağrını 029/25
men d.- yenle gétsen 138/37
men yola çıxanda atam d.- yerdi 093/03, 178/16, 190/19

çoxuna ana d.- yerdim 038/07, 038/41
d.- yerdin 070/24
d.- yerek cavan şair 088/22
d.- yerler ilan vuran 090/54, 225/04
deyişib d.- yesen yaxınım yadım 022/47, 022/48, 022/49, 151/05, 194/18, 194/19, 194/21
od göyler oğludur d.- yib babalar 027/02, 047/16, 088/31, 088/35, 089/37, 090/105, 095/19, 095/28, 095/31, 108/28, 138/43, 156/43, 187/04, 193/07, 198/14, 259/47, 259/51
menle d.- ib gülemmezsen 061/11
çox d.- yibler bu iş haqda günahdı 057/14, 108/07, 108/09, 134/14, 191/14
ağa d.- yiler qara 087/57
ne d.- yim bu zalım vaxta zamana 033/10, 057/09, 088/330, 108/20, 119/73, 130/01, 130/02, 237/13
d.- yin haqq sözümüzden 087/70, 125/15, 193/01, 193/02, 259/32, 259/33, 259/37
nese d.- yir tekerlerin harayı 001/15, 075/23, 075/39, 080/17, 087/20, 087/24, 087/28, 088/128, 088/129, 088/130, 089/25, 089/62, 089/75, 090/30, 122/17, 122/18, 134/135, 134/137, 134/140, 134/189, 192/05, 192/27, 237/03, 246/20, 259/13
bilmirem ne d.- yirdi 048/11, 096/18
d.- yirdiler bu géce 086/63, 156/40
d.- yirdin ölerem sensiz 065/16, 090/43, 098/55
éşit ne d.- yirem 040/01, 040/02, 089/135, 157/02
vefasız d.- yirik qoca dünyaya 007/29, 138/94
d.- yirler ki xoşbext az 078/15, 088/155, 089/11, 096/86, 122/09, 134/03, 134/134, 143/14, 149/02, 224/28
d.- yirsen ki ömür yarı bes hanı 011/22, 050/23, 055/02, 090/25, 099/10, 134/171, 176/24
zefer çalıb d.- yirsiz 089/90, 089/93

debilqe: (T.) savaşçıların başlarına taktıkları metal başlık, miğfer.
günbezler erlerin d.+ sidir 044/22

decellik: (Ar.+T.< deccâllık) yaramazlık.
uşaqlığım d.+ im burdaydı hanı 109/09

dede: (T.) baba.
başım yad ellerde menim ay d. 033/02, 249/01
bu zade d.+ ler o qederdi ki 198/13
vezifeli d.+ leri 183/11
éşit ne déyirem ay qoca d.+ m 040/02, 157/02
bu yurd d.+ sinden o şaha qalıb 246/14

dédiqodu: (T.) başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma, kov, gıybet, kılükal, dedikodu.
d. lengidi 138/120

defe: (Ar.) kere, kez.
il ötdü bir d. ne ise dédim 069/22, 076/15, 082/11, 089/40, 089/77, 134/213, 134/215, 134/221, 134/223, 134/32, 167/04, 182/04, 186/15

defn éyle-: (Ar.+T.) toprağa göm-.
özümü özümde d.- mişem 055/14

defter: (Ar.) genellikle hafif bir kapak içerisinde, yazı yazmak için bir araya tutturulmuş kâğıt yapraklar, defter.
başının altında kitab d.+ i 104/07
senin d.+ inde hökmüm yazılıb 214/18

seyahet d.+ inden 156/02, 173/02

dehliz: (Far.) evin giriş kapısıyla odaların kapıları arasında olan üzeri örtülü koridor.
bir d.+ e çıxacaq 087/110

dehşet: (Ar.) korkunç bir şey veya büyük bir tehlike karşısında şaşırıp kalma, telaşa düşme.
d. ilahi d. 087/64, 192/02, 192/08, 192/14
düşmenler héyretde d.+ de 083/03
bu d.+ e vehşete 086/23

dek: (T.) kadar, değin.
başdan ayağa d. kederem daha 042/19, 052/27, 052/29, 086/36, 138/50, 208/15

deli: (T.) akıl ve şuuru yerinde olmayan; çılgın, hırçın.
coşub çağlamayır d. séllerim 037/04, 037/07, 056/14, 056/20, 071/13, 079/31, 087/82, 088/255, 088/278, 088/66, 090/170, 111/09, 114/08, 125/30, 140/53, 145/09, 145/12, 168/10, 174/08, 194/12, 212/16, 225/39, 231/03, 240/16, 246/05, 257/12, 259/49
insan bilse d.+ di 081/05, 138/36
bu doğru söyleyen d.+ ni tutun 259/113
yoxsa könlün éşqe düşüb d.+ sen 132/05

delibaş: (T.) azgın, deli gibi, delikanlı.
hanı menim qırğı kimi d. atam 109/06

delisov: (T.) davranışları belli olmayan, kestirilemeyen; hiçbir şeyden korkmayan; korkusuz, cesur.
axır düşdüm bu d. séle of 036/21

dem: (Far.) kısa bir zaman dilimi, an, lahza.
başlayıb quşların köçhaköç d.+ i 045/02
baxıb fexr édirik öten d.+ lere 246/10
qelbim qan ağlayar bu d.+ nen kéçer 213/13

demir: (T.) atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C'de eriyen, mavimtırak esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element (simgesi Fe), demir; bu elementten yapılmış.
torpaq ol ağac ol d. ol daş ol 125/36, 172/16
gezdikce üstünde d.+ in daşın 117/14
örtübler üstünü d.+ le daşla 117/07, 117/43

demirağac: (T.) oduncukları çok sert ve ağır olan kıymetli bir ağaç çeşidi.
d. şah palıd 115/41

demirleş-: (T.) demir hâline gel-, sağlamlaş-, sertleş-.
ürek d.- ir ürek daşlaşır 117/15, 117/19

dem vur-: (Far.+T.) yetkisi, bilgisi, haberi veya hakkı olmadığı hâlde bir konuda ağız dolusu konuş-.
vetenden d.- ur düşende çemi 124/18, 246/18

den: (Far.) taneli bitkilerin tohumu, ürünü.
üyütdü d. yérine 128/11, 167/08, 179/03, 226/02
d.+ den gözümsuiçmeyir 013/05

den-den: (Far.) tane tane, taneler hâlinde.
ayılıb saçımı d. görmüşem 040/08, 157/08

deniz: (T.) yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi, deniz.
aralıq d. kimi 087/18, 141/28
d.+ de üze bilir 103/05, 111/10, 114/09
insan d.+ inde adadı sanki 079/11, 224/15
her yan qan d.+ iydi 087/03
d.+ ler dağlar aşmışam 248/08
d.+ lerden ayrı düşüb 116/26
d.+ lere telesir 111/18

den sal-: (Far.+T.) beyazlat-; saçları beyazla-.
qara téline d.- ıb 065/07

der-: (T.) kopar-, topla-.
d.- dim çiçeyini d.- dim gülünü 185/07
pembe yanaqlardan alma d.- esen 224/19
d.- ib qoxlayaram alov gülünü 072/24
bir elim üzüm d.- ir 006/03
alma üzüm d.- sinler 087/116

derbeder: (Far.) serseri, yurtsuz, yuvasız.
fikirlerim d. 034/25, 170/27

derbeder düş-: (Far.+T.) kapı kapı gez-, evsiz barksız kal-.
be'zen fikirlerim d.- er 162/22

derbeder ol-: (Far.+T.) bk. **derbeder düş-.**
ilahi bu éşqle d.- dum 195/09

derbend: (Far.) dağlardaki dar geçit.
altay tebriz kerkük d. 029/40

derd: (Far.) gam, keder, eziyet.
meni anlamadın bu d. böyükdü 053/14, 132/16, 194/07, 197/07, 225/06, 225/13, 225/42, 237/11, 240/23, 242/03, 253/09
d.+ den qeherden uzaq 005/04, 088/249, 230/05
her addımda d.+ di qemdi 237/06
bu d.+ e düşmen yarıyar 127/18, 127/24, 192/21, 224/24, 258/10
d.+ i éşq tek bu dünyada 003/08, 024/12, 076/29, 076/30, 076/31, 076/32, 076/33, 076/34, 076/35, 076/36, 076/37, 076/38, 076/39, 093/01, 128/03, 140/45, 140/46, 147/12, 209/08, 225/27
d.+ im dünya yaşındaymış 030/01, 038/03, 038/38, 099/12, 260/05
bu d.+ imi déyim hara of of of 057/09
bu d.+ imin çarasında 171/10
d.+ imiz bir ne sen ne men 018/10
d.+ imizi bölek zalım 063/03, 065/12
d.+ in menle bölemmezsen 061/12, 138/06, 138/10, 253/08
göylere d.+ ini déyib tebiet 047/16, 098/75, 142/17
d.+ iyle başbaşa bir qız ağlayır 225/21
ürekde d.+ ler éyni 137/102, 208/04
nehr kimi çirkâblara d.+ lere 260/03
alelvan géydirin yanar d.+ leri 259/06, 259/45
insanlar d.+ lerile 137/105
élimde günümde d.+ sen qadasan 120/16

derde bele-: (Far.+T.) dert ekle-, derde düşür-.
ruhunu d.- me 258/14

derde qeme tuş ol-: (Far.+Ar.+T.) derde gama ortak ol-.
d.- um 256/13

derd éle-: (Far.+T.) acı ve ıstırap veren bir olayı hatırlayarak çok kederlen-, üzül-.
acı sözle min d.- r 126/15

derde yan-: (Far.+T.) derde yan-, aynı dertle yanıp tutuş-.
éyni d.- ırıq 088/181

derdin(i) al-: (Far.+T.) her türlü sıkıntısını, derdini al-, muhatabına gelecek her türlü sıkıntıya, derde talip ol-.
d.- ım gécikirsen dersine déye 109/29

derdini böl-: (Far.+T.) derdini paylaş-.
d.- düm özüm özümle 014/12

derdinden öl-: (Far.+T.) çok sevdiği bir şeyi kaybetmesinden dolayı çok ıstırap çekerek kendini telef et-; delice sev-.
d.- merem gét arxayın gét 074/05
d.- meyim incidir seni 074/04

derd(i)-ser: (Far.) eziyet, rahatsızlık, kaygı.
sen melhem olmuşdun d.+ ime 215/03, 241/03

derdlere sine ger-: (Far.+T.+Far.+T.) dertlere göğüs ger-.
ne çıxar héy d. sen 224/27

derdli: (Far.+T.) derdi, kederi olan.
qılınc tek d. arazım 108/48
sen d.+ sen men derdliyem 063/01, 063/02
sen derdlisen men d.+ yem 063/01, 063/02

dere: (T.) genellikle yazın kuruyan küçük akarsu.
d. uğundu gétdi 012/05, 012/06, 024/06, 043/11, 142/08, 144/12, 147/06, 181/17, 194/09, 223/12
d.+ de susacaq çağlayacaqdı 142/11, 142/12
uzaqda olsam da dağdan d.+ den 008/24
bu dağlar bu d.+ ler 005/09, 088/386, 119/95
d.+ lerde yanırdıq 096/13
d.+ lerden boy vérdi 115/45
d.+ lere düzenlere 021/04, 172/08
el çatmaz dağsan d.+ sen 070/25
hardasa qar düşdü dağa d.+ ye 045/16, 117/04, 148/05

dergah: (Far.) eşik, kapı önü; büyük adamların kapısı.
bu d.+ da qala bilmez 076/75
insan tanrı d.+ ında 076/10, 076/21

deril-: (T.) derme işine konu ol-.
vaxtı kéçir d.- meyir 064/02
d.- miş gül destesidi 232/12

derin: (T.) yüzeyden aşağıya doğru uzaklığı fazla olan, sığın zıddı.
d. qatlara telesdim 032/07, 166/12, 166/13, 207/06
déyirler serin su olar d.+ de 143/14
d.+ den nefes aldı 090/50
d.+ e gétme bala 134/167

derinden: (T.) içten, çok derin.
bir d. nefes al 005/21

derman: (Far.) ilaç, şifa.
gülüşün d.+ dı gözel 252/11

ders: (Ar.) ders, eğitim, öğretim.
derdin alım gécikirsen d.+ ine déye 109/29
otur d.+ ini oxu 134/168

derya: (Far.) deniz; sonsuzluk, bolluk.
bu d. şeherde bir kesi yoxdu 079/09, 086/08, 134/190, 254/25
d.+ da neyim qalıbdır 024/04, 147/04
bu d.+ dı burulğundı axındı 011/26, 015/08
bu heyat bir d.+ dır 031/02
d.+ lar qoynunda qalan gemim var 042/14
bu d.+ nın dibinde 031/03
sen deli d.+ san inanma mene 056/14

o qem d.+ sında qerq olmuş iken 079/17

deryaz: (T.) tırpan.
d.+ alıb çemen boyu laylayam 036/07

deste: (Far.) grup, demet.
derilmiş gül d.+ sidi 232/12

deste-deste: (Far.) gruplar hâlinde, demet demet.
d. adamlar 086/25, 181/07

destek: (Far.) bir şeyin elle tutulan yeri, sap; ağaç veya başka şeylerden yapılan sütun.
d. ellerinde kepenek kimi 050/09
d.+ i yére qoyub 139/16

déş-: (T.) delik aç-, del-.
yüz yérinden d.- diler 115/08

deşik: (T.) delik; derin, dar çukur.
bir cüt kora d.+ i 236/01

devden-: (T.) dolaş-, uç-, uçuş-.
qartallar d.- ir öz yuvasında 025/28

deve: (T.) çöl hayvanı, deve.
niye d.+ ler filler 119/56, 259/75
özün öz gözünde filsen d.+ sen 016/12

devir-: (T.) yık-, ortadan kaldır-; ters çevir-.
selteneti d.- dik 096/49
d.- ib aşırdılar 086/94

dey-: (T.) dokun-, ulaşarak dokun-; kötü tesir et-.
dünya d.- di qarışdı 086/15, 119/89
ayağı d.- en yéri 090/110
neye d.- er dédiyin can 041/10, 173/11
soyuqmu d.- ibdir yoxsa ki ne var 045/12
sağ eli d.- irem qardaş başına 110/04, 110/22, 110/40
çoxunun könlüne yaman d.- irsen 176/22
d.- me könlüme 010/01, 010/02, 053/07, 099/03, 099/05, 099/09, 099/13, 099/17, 099/21, 099/22
sen törpü d.- memiş dişli hevesen 016/10
qürbetde allah ol qepiye d.- mez 108/06
belke bir misrama d.- mezsen gözel 223/05
şeherde ayaqlar d.- mir torpağa 117/01, 117/02, 117/06, 117/42, 189/07

deyanet: (Ar.) sağlamlık, sebat.
sına üreyini d.+ ini 162/16

deyanet kimi dayan-: (Ar.+T.) sabırlı bir şekilde dur- / bekle-.
qayalar d.- ıb 035/23

déye: (T.) sebep ve gaye bildirir.
otlayar otlayar ölmesin d. 008/05

déye déye: (T.) diyerek.
arxayın ol d. 180/03, 180/05, 180/09, 180/13, 180/17

deyer: (T.) kıymet, bedel, paha.
herenin öz yéri öz d.+ i var 008/19

déyil: (T.) değil.
ellerim özümün d. 006/20, 006/21, 026/20, 026/21, 026/22, 045/08, 047/23, 047/25,
049/10, 049/18, 051/16, 060/10, 060/11, 060/12, 070/21, 070/23, 080/42,
080/48, 080/54, 080/60, 080/68, 080/75, 088/147, 088/294, 089/45, 098/26,
116/37, 120/15, 134/175, 134/60, 137/52, 162/31, 162/33, 168/18, 169/15,

169/17, 177/17, 203/03, 225/30, 249/01, 259/51
vécine d.+ di şeherin küyü 079/19
men sınan d.+ dim sındırdı meni 042/07, 053/11, 145/31, 215/07, 241/07
déyen sen d.+ dinmi 087/49, 087/51, 098/46
men adam d.+ em ha 090/162, 137/14, 193/03, 193/05, 193/09, 193/13
éle bil bu yuva d.+ miş menim 038/14
er d.+ sen kölgesen 098/63, 120/29, 138/54, 138/56

déyil-: (T.) söylen-, ifade edil-.
d.- ibler 184/04

déyin-: (T.) söylen-, memnuniyetsizliğini ifade et-.
genclik hesretile d.- erdi o 051/09

déyine-déyine: (T.) söylene söylene
d. feqet bir seher 175/09

deyirman: (T.) tane öğütülen yer.
d.+ larda yatmışıq 003/25

deyiş-: (T.) değişikliğe uğra-, değiş-.
d. başımı 123/25, 123/26, 123/27, 123/28, 123/29
gözleri qaraldı d.- di halı 148/04, 154/11
adını d.- diler 115/02, 115/61
digel baş aç bu d.- en havalardan 009/03, 137/58, 249/02
iller dönüb qan d.- ib 003/14, 022/46, 022/47, 051/14, 090/29, 105/33, 145/04
d.- ibdi fesiller 134/16
d.- ir dilini obanın élin 117/13, 141/14
havalar héy d.- mede 009/21, 009/24, 123/31
d.- se inanclar dinler imanlar 208/03, 136/23

deyişil-: (T.) başkalaş-, başka hâle düş-.
odu d.- medi 115/63, 115/67

deymiş: (T.) olgunlaşmış, yetişmiş.
d. nedi kal nedi 090/42
d.+ e sığışmır kala sığışmır 124/21

dışarı: (T.) dış taraf.
d.+ da bahar idi 236/08

dib: (T.) deniz, nehir, göl vs. suyunun altındaki toprak satıh; çukur yerlerin en aşağı, derin kısmı.
bu deryanın d.+ inde 031/03, 035/12, 134/139, 200/23

dibsiz: (T.) sonu olmayan; çok derin olan.
d. qara çuvaldı 090/72, 090/75

did-: (T.) manevî ıstırap ver-, rahatsız et-, incit-.
suallar qayğılar ruhunu d.- ib 110/31, 129/21
d.- irem öz özümü 095/59

didergin: (T.) yurdundan, yuvasından uzaklarda dolaşan, yaşayan; derbeder.
hele d.+ di qardaşım bacım 026/09

digel: (T.) “haydi gel!” anlamında bir kavram işareti.
d. baş aç bu deyişen havalardan 009/03, 124/17

dikel-: (T.) doğrul-, ayağa kalk-.
qoyublar üstüne d.- di belke 044/23, 059/07
derdden d.- en dağam 088/249

diklen-: (T.) kalkıp doğrul-, yerinden kalk-.
d.- en yollarda yorulmalıyam 022/33

dil: (T.) lisan, konuşma kabiliyeti.

şirin d. acıyam xoş üz möhtacı 056/10, 134/245
hansı d.+ de danışır 082/09, 090/126
söhbeti d.+ den çıxdı 096/55, 140/31
urcah oldum bir zeherli d.+ e of 036/17
onların öz d.+ i öz baxışı var 092/05, 092/08
bu payız yanında d.+ im lal olub 045/25, 095/10, 095/46, 107/08, 108/04, 108/54, 118/10, 137/90, 246/31
d.+ imden néce kéçim 137/91
d.+ ime ay ana gelmir 038/43
d.+ imi daş kimi vérmişem sene 010/25, 108/26, 176/17
natiqlerin d.+ inde 089/47, 090/103, 094/03, 115/52
sözü d.+ inden uca 251/04
inandım d.+ ine eline düşdüm 010/08
kimse gücle d.+ ini 089/08, 117/13, 134/130, 185/06
d.+ inizin varı yoxu men oldum 153/11
alışar yalvarar alov d.+ iyle 130/07
lehçeler bölünüb d.+ ler bölünüb 141/09, 187/05
söhbeti d.+ lerdeydi 096/15
tutulmuşdu d.+ leri 048/13
kişi iki d.+ li olmaz 075/40, 075/41, 075/42

dil aç-: (T.) konuş-, derdini söyle-.
xatireler d.- dı 137/39

dilber: (Far.) güzel, sevgili.
nola çata o d.+ e 046/01, 046/02

dilbir: (T.) sözü, düşüncesi, sırrı bir olan.
tanrı namerdle d.+ di 230/11

dile-: (T.) iste-, arzu et-.
xoş gün d.- yirem sene men yazıq 129/07, 129/32

dile gel-: (T.) konuşmaya başla-.
baxarsan eksimdi d.- ibdi 164/09

dilek: (T.) istek, arzu.
arzu üçün d. üçün 080/09, 117/35
sabirin celilin éşqi d.+ i 108/41
sen menim ümidim arzum d.+ im 162/04, 162/36
arzular d.+ ler ürekde söndü 051/11
yaşayır d.+ lerde 113/10
d.+ lerden çıxanda 113/14

dilen-: (T.) dilencilik et-.
fırıldaqla d. azad 235/23

dilenci: (T.) geçimini dilenerek sağlayan kimse.
d. taléyi tapanlara bax 259/94

dili açıl-: (T.) konuşmaya başla-.
oxuyur déyesen d.- ıb 151/05

dilim: (T.) parçalara ayrılmış bir şeyin her bir yarısı.
bir d. quru çörek 034/13, 170/15
sen qırmızı donda alov d.+ i 072/02

dili çatma-: (T.) dili yetme-, konuşama-.
sene söz démeye d.- sın 229/05

dilim-dilim: (T.) dilimler hâlinde.
hesretinden bağrım başı d. 201/07

diline gel-: (T.) diline gel-, dilinin (ucuna) gel-.
d.- mir ay ana 038/09

dili quru: (T.) beddua anlamında bir deyim.
ah kaş d.- yaydı 152/15

dillen-: (T.) konuş-, dile gel-.
éle d.- ende veten déyirsen 176/24, 180/07

lenger lenger d.- er 251/12

dillerden dillere yayıl-: (T.) dilden dile yayıl- / dolaş-.
d.- dı 083/11

din-: (T.) konuş-, söz söyle-; azarla-.
canavar d.- e bilmir 105/29
hökmüm yoxdu d.- emmirem 250/01
bed günde sıpıxıb şad günde d.- en 198/15, 246/31
d.- me boynubükük benövşe kimi 229/14
üstünü çen duman aldı d.- medi 142/13, 142/15
qırxılar sağılar satılar d.- mez 008/08, 008/10
d.- sen dilden qocaqdı 140/31

din: (Ar.) Allah'a ibadet ve iman konusunda her milletin tuttuğu yol.
daha ne danış ne d. 211/09
şé'r d.+ di imandı 088/226
islam d.+ im türkay adım 030/14, 087/29
deyişse inanclar d.+ ler imanlar 208/03

dincel-: (T.) dinlen-.
geldim kölgesinde d.- em 069/32
oxşasa inan ki d.- er orda 161/21
d.- ib yatacağıq 086/78
iller saçınızda d.- ir ana 153/03

dindir-: (T) konuştur-, söylet-.
şimşek d.- ecekdi 111/08, 114/07
d.- mesen danışmaz 169/16

dinib danışma-: (T.) konuşma-, sus-.
d.- dım naşı elinde 037/12

din-iman: (Ar.) din, iman.
d.+ ı bilinmir 089/16

dinle-: (T.) işitmek için kulak ver-, bak-.
dostları d.- dikce 137/95
radioda d.- mişem 134/132
d.- rsen qelbinin döyüntüsünü 164/13
d.- yirdi kiçikler 140/10

dinsiz imansız ol-: (Ar.+T.) gaddar, merhametsiz ol-.
d.- duq 087/23

diplomlu manqurd: (İtl.+T.) diplomalı mankurt, okumuş aptal.
bu d.+ lar 080/59

direk: (T.) direk, sütun.
tikanlı d.+ leri 084/03

diren-: (T.) yaslan-, dayan-; bir engele rastla-.
dağlara d.- ir yolumun ağzı 022/35

diri: (T.) canlı, yaşayan.
çévremde bir d.+ m yoxdu 237/16
d.+ yken yasinin oxunub senin 192/15

diri diri göm-: (T.) (birini, bir şeyi toprağa, mezara) diri diri göm-.
d.- ün yanar derdleri 259/45

diri gözlü: (T.) diri / yaşayan gözlü.
d. ölüyük 088/261

diri gözlü öl-: (T.) yaşarken öl-.
d.- ermiş 137/33

diril-: (T.) canlan-, kendine gel-.
gah ölüb gah d.- ib 113/08, 225/36
men ölüb d.- im günde bélece 216/08
ölüb d.- mekdi daha elacım 026/10

diş: (T.) çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri, diş.
d. özgenin 123/18
ağrıyan d.+ i oldun 098/68, 166/27
yérine d.+ im düşer 137/80

d.+ imden néce kéçim 137/81
deyiş d.+ imi 123/27
tamah d.+ in kölgesinde 101/05
d.+ lerini qıcayıb 139/18

dişe dile sal-: (T.) dillere düşür-; dalga geç-, alay et-.
meni d. 256/25

dişle-: (T.) dişleri arasında sık-.
d.- rem çiy loxmanı 137/79
d.- yib berk berk sıxır 089/09

dişli: (T.) sözü geçen, nüfuzlu.
sen törpü deymemiş d. hevesen 016/10

div: (Far.) dev.
éşqim mehebbetim yatır d. kimi 056/04, 056/24
d.+ lerin reqiblerin 098/24

divana çekil-: (Ar.+T.) hesap sorul-.
d.- ir varlığım her gün 163/02

divane: (Far.) deli, alık.
ne'resine d.+ ler qaçıb geldi 116/10

divanlıq: (Ar.+T.) meclislik; yargılanacak, yargılanması gereken (kimse).
sen sorğusuz d.+ san 221/04

divar: (Far.) duvar.
bu dörd d. menimdi 088/139, 088/140, 088/144, 088/366, 088/412, 129/21, 180/16
biri déyir d.+ a 088/130, 088/61, 088/71
d.+ dakı çatları 088/459
d.+ ı yox 088/336
qonşunun d.+ ını 088/154
d.+ lara mıx vurma 088/136, 088/418, 088/425, 088/50
d.+ sız döşemesiz 088/185
d.+ sızmış 088/165

diz: (T.) bacak ile baldır kemiklerinin bağlanma yeri, bükülen yeri.
yüyürmeye d.+ immi var 041/17, 123/37, 173/18
etirli çiçekler d.+ imden öpdü 185/13
bilirem d.+ imi daş aparacaq 022/36, 123/13
d.+ ini qatlayır daha 004/39
gözlerim korşalıb d.+ lerim esir 135/15

diz çök-: (T.) tabii ol-, boyun eğ-.
önünde d.- düler 134/144

dizin-dizin: (T.) dizleri üstünde.
d. imekleyem yıxılam 036/04

dizlerini döy-: (T.) dizlerine vur-, ağlayıp sızla-.
d.- er o döne döne 192/34

dodaq: (T.) dudak.
adım bir d.+ da yanır déyesen 022/49, 129/22
heyadan qönçenin d.+ ı çatlar 043/13
donurdu d.+ ımda 134/205
kilidleyib d.+ ımı 177/06
boyasın d.+ ını 005/26
d.+ lar el çaldı 228/20
d.+ lara şéh düşmeyir 064/12, 159/18
d.+ ları yandırıb 113/13
yad neğme yatmayıb d.+ larıma 166/09
nese bir giléy var d.+ larında 045/07, 184/23, 256/29

doğ-: (T.) doğur-, yavrula-; çık-, görün-.
uşaq d. uşaq böyüt 140/47
vüsal üfüqünden d.- a bilmedim 159/14
sabah ne d.- acaq hamile dünya 002/01, 002/28, 086/64, 107/01
qırmızı ulduzlar d.- acak sabah 150/17
uşaq d.- an qadınlar 138/79

nése d.- ası idi 086/33
gün d.- du hamının yoluna düşdü 008/14, 077/02, 077/18, 172/06, 228/04
éle bil d.- maq isteyir 076/66
d.- ub buludların şimşeklerinden 027/03, 233/10
ilde üç bala d.- ur 089/44, 225/40, 234/07
néçe ulduz d.- urdu 086/85

doğanaq: (T.) boyuna geçirilen ip, urgan; kesici, yok edici (alet).
bu heyat cığırı bu d.+ ı 129/16

doqqaz: (T.) genellikle köylerde evin, bahçenin vs.'nin etrafını çeviren çit veya duvarda kullanılan ve birbirine geçen ağaçlardan yapılan basit kapı.
d.+ da sübhedek gözleyer seni 188/09
bu géce dönübdür d.+ ınızda 186/04

doğma: (T.) üvey olmayan; doğduğu, meydana geldiği yer; en yakın.
d. ümmanlara qovuşsun déye 027/06, 070/14, 088/41, 088/47, 134/114, 134/245, 157/01
d.+ lara yad oldun 174/13

doğmaca: (T.) aynı anne ve babanın evladı olan.
d. évimize 087/68

doğra-: (T.) kes-, parça parça kes-.
d. budağımı kölgeme deyme 099/03, 099/22
köhne arx éle héy d.- yıb tökür 104/17

doğran-: (T.) parça parça kesil-.
d.- ır pöhreler burda biteli 028/14

doğru: (T.) doğru, yalan olmayan; dürüst insan.
yuxularda gördüklerin seher d. 009/25, 009/26, 020/01, 020/03, 020/05, 020/09, 201/10, 259/113
bilmirem d.+ durmu 084/38
d.+ lar var dünyada 105/28
sévmişem merdi d.+ nu 029/24
d.+ nun başından basın xıxayın 259/80

doğul-: (T.) dünyaya gel-; meydana gel-.
qelbimde d.- an körpe éşqimi 049/14, 229/16
d.- duğum évde qonaq kimiyem 038/24, 134/124
d.- maq ölmek isteyir 076/57
d.- muşam 088/08
hamı çılpaq d.- ub 119/76, 251/22
min kere d.- ubdu 090/142

doxun-: (T.) dokun-, el sür-, karıştır-.
d.- ma penahım bir üreyim var 010/26

dol-: (T.) dol-, dolu hâle gel-; yayılıp her yanı kapla-.
d.- du deli feryadı 088/66, 119/95
éle kövrelmişem éle d.- muşam 135/06
gorun nurnan d.- sun rahatca uyu 107/09
d.- ub başın üstde sıxım gözümü 229/07
d.- ur yüz elli faiz 089/76, 124/14
sen gahdan d.- ursan gah boşalırsan 216/11

dola-: (T.) sar-, dola-.
d. barmaqlarına 256/10, 256/27
d.- rdım könlüme baxışlarımla 159/10

dolab: (Ar.) genellikle tahtadan yapılmış, bölme veya çekmelerine eşya konulan kapaklı mobilya, dolap.
açdı köhne d.+ ı 088/52

dolama: (T.) doğru olmayan, dönemeç, dönemeçli.
d. dağ yolu aşırımların 045/18

dolan-: (T.) bir şeyin etrafında dön-, dönüp dur-; canlan-.
başımın üstünde ay kimi d. 229/19, 235/24
deli küleklerle d.- an oğlan 079/31, 135/03, 135/08
d.- dı qelbimde min arzu istek 002/14, 076/41, 098/10, 119/14, 119/20, 134/79, 135/02, 174/06
d.- ıb taléyin dolaylarını 022/52, 035/21, 134/15, 145/02, 186/14
gün tek d.- ım yaxım 179/14
d.- ır şeheri bir kölge kimi 079/03, 092/09, 092/20, 105/08, 129/17, 129/22, 149/05, 232/05
zirvede d.- ırdı 096/11
dözüb d.- ırıq bu sitemlere 246/11
d.- mışam héy sağında solunda 167/05
yalanla d.- mışıq 090/68

dolanma: (T.) geçinme; ihtiyaç.
d. boynumda durur qılınc tek 246/02

dolanma ol-: (T.) (bir şeyin etrafında) dön-, dolaş-; deliye dön-
d.- sun 192/26

dolaş-: (T.) karış-; gez-.
sahibsiz d.- an kölge kimiyem 135/21
be'zen de d.- ardı 134/107
çox yollar d.- mışam 105/11

dolaşıq: (T.) dolaşmış hâlde olan, karışık.
d. yolları men néce séçim 007/09, 131/05

dolay: (T.) dağın, tepenin yamacıyla giden eğri, büğrü, dolambaçlı yol.
dolanıb taléyin d.+ larını 022/52

dolça: (T.) su veya başka sıvıları dökmek için alt kısmı nispeten geniş ve ağız kısmı gittikçe daralan uzun bir kap.
sonra böyrü üste düşmüş süd d.+ ları 236/04

doldur-: (T.) boş bir şeyi dolu hale getir-.
d.- maq üçün içini 077/13

dolu: (T.) boş olmayan; havada su buğusunun birden yoğunlaşıp katılaşmasından oluşan, türlü irilikte, yuvarlak veya düzensiz biçimli buz parçaları durumunda yere hızla düşen bir yağış türü.
seher d. günorta gün axşam bulud 009/02, 019/04, 057/07, 075/58, 137/46, 191/07, 245/06
d.+ dur ağzınacan 089/03
d.+ san 122/23
qışqır sinen d.+ su 005/17, 122/03
gözel qızlar ile d.+ ydu dünya 190/08

doluxsun: (T.) bir şeyden etkilenerek gözlerine yaş dol-.
d.- ub yumub yumub tökürsen 202/02

don: (T.) kadınların veya erkeklerin üstten giydikleri uzun etekli, beli büzgülü veya büzgüsüz elbise; suyun katı hâle gelmesi olayı.
uzaqdan ağ d.+ da sene oxşayır 047/11, 072/02, 072/06, 072/10, 072/12, 072/14
oyaqsa salam vér açılar d.+ u 186/22
senin kefenin de d.+ un da menem 196/01
qayğı d.+ unda 006/19, 010/16, 089/15, 105/21, 105/23

don-: (T.) buz tut-; hissizleş-.
mensiz darıxırmı d.- a bilirmi 162/17

dönek buz heykele d.- aq gizlice 214/13
soyuq baxışıyla d.- an déyilem 193/05
soyuq baxışlardan d.- ar yanarıq 143/19
héç vaxt béle d.- mamışdım 054/04
d.- nam el açmaram senin oduna 050/05
d.- ub gözlerimde üreyimde qem 049/17, 186/02, 186/20, 250/05
varlığı uyuyub ruhu d.- ubdu 104/25
qelbim yad ürekde d.- ur déyesen 022/48
d.- urdu dodağımda 134/205

dondur-: (T.) çok soğut-; hayretler içinde bırak-.
sen d.- dun 054/05

donuz: (T.) çift parmaklılardan, eti, yağı, derisi veya kılı için beslenen, evcil hayvan (Susacrofa domestica, domuz.
aranlı tulalar d.+ a hürmür 259/69
d.+ lar peleng ovlayır 004/32

dost: (Far.) dost, yakın arkadaş.
anlayıb gördüm ki d. da tanış da 040/12, 055/03, 090/105, 096/32, 104/13, 157/12, 232/06, 246/20
yaxına d.+ a yada 098/74
d.+ dan aşinadan sırdaşdan uzaq 225/23
d.+ lar çox aşıb daşdıq 087/86, 089/31, 137/37, 145/09
d.+ ları güldürdü şehidler 083/04, 134/04, 137/95
d.+ larımın sırasında 171/14
d.+ ların çoxundan vefalıdır o 091/06, 093/11, 094/15, 125/27, 138/138
tanıyın bu d.+ u yarı 029/47, 156/11, 162/26, 178/05
dillenende dédi d.+ uq 180/07
hicran d.+ um qem ustadım 030/15, 040/04, 095/19, 095/28, 095/31, 105/25, 137/18, 157/04
d.+ umun ağrıları silsilesinden 133/01, 192/01
bu tayda béş d.+ un yoxdu bunu yaz 015/24, 120/13
d.+ una pay vérilmeyir 064/04
men senin en yaxın d.+ unam daha 071/04

dostluq: (Far.+T.) dost olma hâli.
d. perdesi altda 090/129, 125/08
d.+ u vér vérim bazar örtülü 117/37

dost ol-: (Far.+T.) aralarında yakınlık ol-.
qarı düşmen d.- maz 134/39

dost-tanış: (Far.+T.) dost arkadaş.
d. éle bil görüb tüstümü 155/16
d.+ ın yanında 139/14

dostu düşmeni tanı-: (Far.+T.) iyiyi kötüyü ayır-.
d. 134/38

dost-yaxın: (Far.+T.) dost yakın.
d. qayğısı uzaq qayğısı 110/34

doy-: (T.) tok hâle gel-; bık-, usan-, soğu-.
vetenden bezikib d.- anlar ne çox 108/33
hesreti möhneti d.- unca dadıb 110/17, 112/03, 112/06
ellerim elinden d.- maz 257/01, 257/02, 257/03
d.- muşam d.- muşam bu menzereden 008/22
kim d.- ubdur bu torpaqdan 248/23

dön-: (T.) gittiği veya durduğu tarafın ters istikametine doğru yönel-; sözünü, kararını boz-; vazgeç-; şeklini al-.

hörükler kesildi çepere d.- dü 051/13, 077/19, 119/15, 153/12, 172/18, 174/27
d.- düm kor canavara 095/54, 159/13
o çağlarım bir de d.- e gele of 036/03, 038/35
bir hissem suya d.- ecek 248/17, 248/18, 248/20, 248/24
d.- ek buz heykele donaq gizlice 214/13
günleri payıza d.- en saralan 053/10
ağaclar quruyar d.- er heykele 017/10, 022/04, 022/05, 208/02
gériye d.- meye güman qalmayıb 050/17, 052/11
o günlerim bir de d.- mez bir de qayıtmaz 109/12, 109/20, 109/31
néynim d.- müşdüm daha 095/49
yadların gözünde yaşa d.- müşem 010/15
kölgesine d.- müşük 168/36
bir durna hesretli d.- se cenubdan 166/32
hesretden eriyib suya d.- sem de 218/04
iller d.- üb qan deyişib 003/14, 022/27, 025/22, 025/32, 036/01, 036/02, 038/33, 052/15,
052/17, 081/06, 088/426, 089/23, 090/123, 095/26, 109/22, 134/151, 134/188, 145/23, 159/05, 235/20, 259/101
d.- übdü yéne téllerin 189/04
bu géce d.- übdür doqqazınızda 186/04
alışım başına dolanım d.- üm 161/24, 229/06
dünya yaşıla d.- ür 088/439, 088/452, 094/06, 094/10, 094/12, 105/40, 117/23, 141/29,
141/31, 141/33, 235/28
d.- ürem arxamca el éyleyenim 038/16

dönder-: (T.) hâline getir-.
keremin ömründe küle d.- din 195/07

döne-döne: (T.) defalarca, tekrar tekrar.
dizlerini döyer o d. 192/34

dönge: (T.) sokağın dönülen yeri.
her d.+ de dayan dur 084/34

dönük çıx-: (T.) vefasızlık göster-.
d.- dı o gizlice 046/07

dönüklük: (T.) sözünde durmama.
yazırlar qızların d.+ ünü 190/16

dörd: (T.) dört sayısı.
bu d. divar menimdi 088/139, 088/140, 088/144, 090/98, 104/20, 129/21, 137/27, 172/11,
247/12

dördelli yapış-: (T.) gönülden isteyerek, bütün gayretiyle mücadele et-.
d.- dın öz stolundan 125/20

döş: (T.) göğüs.
seherler d.+ leri çulğalayan çen 035/20
sökürdü ananın bal d.+ lerini 079/25
sél d.+ ümden vurdu şimşek başımdan 099/07

döşek: (T.) yatak.
ona quru yér de yorğan d.+ di 104/22

döşeme: (T.) odanın alt kısmını örten tahta, zemini kaplayan tahta.
bu d. bu tavan 088/118, 088/137, 088/143, 088/413, 088/422
bil ki senin d.+ n 088/157
d.+ ni éle bil 088/58, 088/94, 138/19
d.+ siz tavansız 088/164, 088/185
qırmızı d.+ ye 088/51, 088/93

döşen-: (T.) seril-, yayıl-.

d.- di yollarıma 095/22

dövlet: (Ar.) servet, mal, mülk.
var éşqi d. hissi 138/106
d.+ den danışır pozğunun eri 246/19
belke puldu d.+ di 078/07, 238/06
mala d.+ e qarşı 087/123
menim d.+ im varım 088/264
malımız d.+ imiz 089/127, 089/82
méylim yoxdu d.+ inde héçinde 011/11
d.+ inden varından 138/145

dövletli: (Ar.+T.) çok zengin olan.
bu d. pullular 080/50

dövlet-var: (Ar.+T.) varlık, zenginlik.
bu yuxu d.+ ı 088/221

dövr: (Ar.) devir, çağ.
bu da béle bir d.+ dü zamandı 011/04
déyin darıxmayın kéçid d.+ üdür 259/37, 259/38

dövran: (Ar.) zaman, devir, çağ; talih, kader.
d. bizim olmalı 086/79, 090/29, 230/01, 259/08, 259/108, 259/72
qar yağır vaxta d.+ a 004/31
ezelki d.+ ım hanı 126/19
kéçer aylar illler döner d.+ lar 208/02

dövre: (Ar.) çevre, etraf.
görmürem d.+ mde qohum qardaşı 033/06
vurnuxur d.+ nde şéyda bülbüller 073/07
d.+ ndeki dörd divar 088/144, 140/38
yaxşı bax d.+ ne gör orda kim var 176/18

döy-: (T.) eziyet etmek veya cezalandırmak için birinin el veya vücuduna vur-; vur-, çarp- (dalga, rüzgar).
d.- dü deli külekler 174/08
söz déyende gözün d.- en 247/26
özözünü d.- enler 080/53
bilirsen ne d.- erdim 088/212
xezan d.- müş bir yarpaqsan 062/07
yağış d.- üb 168/04, 230/22
rüzgar d.- ür vaxt korlayır 064/07, 260/11

döyecle-: (T.) bir şeyle döv-, vur-.
d.- yib 139/21
çalmır d.- yir héy sarı simi 124/19

döyeclen-: (T.) bir şeyle dövül-, darbeye maruz kal-.
masaya d.- ir 087/17

döyül-: (T.) el veya başka bir şeyle vurul-, (kapı vb. için) çalın-.
qapı d.- dü 088/74
biçildim d.- düm sovruldum canım 231/08
d.- mekden gözüm doyub 024/11

döyün-: (T.) kendi kendini döv-; yüreğin hızlı hızlı çarpması.
ovcunda d.- e ilahi narlar 224/18

döyüntü: (T.) çarpıntı.
gelerem qelbinin d.+ sünde 164/05
dinlersen qelbinin d.+ sünü 164/13

döyüş-: (T.) dövüş-, birbiriyle kavga et-.
merdler d.- de can vérdi 230/09
d.- üm dünyaya teze gelimdi 026/11
d.- ür atışırdı 086/28

döyüş: (T.) kavga, münakaşa.
d. asandı génden 088/120
bu d.+ de udur meni 075/22
bu heyat d.+ dür başdan ayağa 198/02

qeribe d.+ ler varmış dünyada 186/07

döz-: (T.) tahammül et-, katlan-.
d. dédi qız atası 138/07, 138/24, 259/33
yayı qışına d.- düm 128/14
zaragelib d.- e bilmir dözüm de 023/15, 053/02, 139/42, 168/28
dédi d.- emmirem qebrim daralıb 002/07
d.- emmirsen sen hicrana 018/02
yoxsa d.- erdinmi béle bir derde 192/21
d.- erem qelbimin ah feryadına 193/08
göl oldu d.- medi dağ hesretine 142/18
derde d.- mek elacımdı 127/24
d.- meyib yanından öten ağlayır 108/15, 174/39
sussan d.- sen sinen üste 116/36, 138/08
sévinib sévince d.- üb ezaba 110/09, 246/11
d.- üm ay bulud ay bulud 046/09
d.- ürük zillete niye bilmirem 198/19

döz: (T.) tahammül, sabır.
melhem birce d. oldu 138/05

dözüm: (T.) tahammül etme, katlanma.
zara gelib döze bilmir d. de 023/15, 041/19, 095/14, 117/24, 123/39, 173/20
neylerem eriyen sebre d.+ e 025/39, 118/13
ümid d.+ edi yéne döz déyin 259/33
dağa qardaşam d.+ le 014/10
çox öyündüm qelbimdeki d.+ nen 036/18
axır ki qelbimde d.+ ü tapdım 053/03
sına d.+ ünü sına özünü 162/18

dubay: yer adı, Dubai.
d.+ dan başvurub londondan çıxır 259/61

duman: (T.) duman; bir şeyi örten, kaplayan perde; gam, keder.
gah gün çıxır gah qar yağır gah da d. 009/17, 035/25, 040/06, 073/08, 104/15, 127/02, 145/26, 156/19, 157/06, 167/09, 192/22, 215/11, 217/03, 233/04, 241/11
her şéy bürünübdür çene d.+ a 033/11, 141/33
boranda yağışda d.+ da çende 008/04, 162/09, 215/15, 229/01, 229/13, 241/15
dağların başı d.+ dı 004/02, 078/14, 096/39, 135/29
gözlerinde at oynadır ömrün d.+ ı 109/07, 115/46, 228/03
çekildi göyümden çenim d.+ ım 059/08
bax başımda d.+ ıma sisime 200/37
başımızı qatır d.+ ın çenin 120/23
xeyal d.+ ında gözümden iten 219/08
d.+ lar aldatdı bizi 065/11, 137/25, 140/08, 216/19

dumanlan-: (T.) dumanla, tütsüyle örtül-, kaplan-, dol-.
d.- ıb üfüqlerin baxışı 132/04

dumanlı: (T.) dumanla kaplı.
hele d. idi 086/56

dumanlıq: (T.) duman içinde olan; karışıklık, açık olmayan durum.
fikirlerde bir d. 205/06
başdan başa d.+ san 221/12

dur-: (T.) ayakta, dik durumda, hareketsiz bir şekilde bulun-; ayağa kalk-; bulun-; bekle-.
her döngede dayan d. 084/34, 134/34
otura bilmirem d.- a bilmirem 038/11

d.- an türk oğlu türkem men 029/38, 045/20, 134/36, 190/15
vaxtsız d.- du vaxtsız yatdı 172/25, 253/14
boş d.- ma yağ görek 123/48, 254/08
d.- maq üçün o çırpındı 156/34
ürekler daşlaşır çox da d.- mayır 117/25
ne d.- musan déme besdi sen de bas 254/26
göylere baxıram d.- ub obaşdan 022/18, 240/05
d.- ur bir çeper kimi 138/67, 246/02

durna: (T.) bir tür göçmen kuş.
d. hesreti var köçhaköçümde 037/08, 166/32
ömür gün dönermi d.+ lar kimi 022/05, 096/64, 153/04
köçüm gétdi o d.+ nın köçünde 011/10

duru: (T.) temiz, saf.
göz yaşı tek d. idi 116/02, 201/10

durul-: (T.) duru hâle gel-, berraklaş-.
temizlendim d.- dum 136/16, 194/11
hele çox axmalı d.- malıyam 022/31
gah d.- ub axır sısqa bulaq kimi 009/07, 035/26

duruş: (T.) durma şekli, tarzı; durak.
d. serhedlerini 134/72

dustaq: (T.) tutsak, hapis.
özüm öz içimde d.+ am hele 010/19, 061/06, 088/250

dustaq ét-: (T.) tutsak et-.
évinde d.- di 119/46

dustaq ol-: (T.) tutsak ol-.
évinde d.- dun 174/12

duy-: (T.) hisset-, kavra-; sez-, anla-.
kim d.- acaq qönçe qönçe alış yan 132/15
déme bu hikmeti çetin ki d.- am 176/23
d.- an günden itirdi 075/63
gözlerini açdı d.- du haqqını 175/07
d.- dum bu ömrün günün 134/63, 232/09, 232/10, 232/11, 254/03
d.- dun qoymaram düşesen 207/03
d.- madı ömrünü qurban éyledin 195/14
héç vaxt béle d.- mamışdım 054/10
bu günde d.- mayıb axtarmamışam 135/32
hele çox işleri d.- mayırıq biz 017/07, 017/18
d.- maz ağac ağac soyular méşe 017/27
sen meni d.- mazsan d.- mazsan gözel 223/09
d.- mur köleliyini 081/13
d.- murlar dünyada qanlı tütekdi 108/38
sanki d.- muşdu işi 089/113
axır meni bir gün d.- san 060/16
onu kim d.- ub anlar 082/04
d.- urdum her belanı 095/13

duyğu: (T.) hisleri ile bir şeyi anlama, idrak etme yeteneği.
bir d. bir sual qelbimi sıxar 017/22, 141/17
sıxır varlığımı sıxır d.+ lar 008/17, 025/23
d.+ larım damadama 165/14, 181/06
nur olub yağarsan d.+ larıma 162/11
fikrimde d.+ mda gündüz géce sen 129/12
fikrimden d.+ mdan gétmirsen niye 222/05
üreyim d.+ mla barışdı yéne 059/13
hissimin d.+ mun yaman günüdür 056/05, 056/25

duyğusuz: (T.) duygusu olmayan, hiçbir şey hissetmeyen.
d. manqurtlara 251/16

duyul-: (T.) hissedil-, sezil-.
qeriblik d.- ur doğma sözümde 070/14

duz: (T.) yemeğe tat vermek için kullanılan kristal bir madde.
bir çimdik d. 034/12, 170/14, 212/06, 252/17
yarana sepilen d.+ a şükür dé 253/12

duzlu: (T.) tuzlu.
d. idi 116/03

dübbedüz: (T.) dümdüz, hiçbir eğriliği olmayan.
her şéy d.+ dü daş yollar kimi 117/40

dübéyt: (Far.+Ar.) âşık makamlarından birinin adı.
koroğlu d.+ i 127/01

dümdüz: (T.) tamamen düz.
bu méşe d. oldu 119/109, 172/19

dünen: (T.) dün.
d. torpağa sepdiyim 013/04, 050/24, 088/258, 135/18, 156/03
d.+ e göre sağol 087/52
d.+ in üçün ağladım 123/07
d.+ inden xeberdaram 221/14

dünenecen: (T.) düne kadar.
éle lap d. 087/47

dünenki: (T.) dün olmuş, bir gün önce olmuş şey.
sen d. alqışları bu gün unut 009/04, 139/28

dünya: (Ar.) bir bütün olarak âlem, kainat.
sabah ne doğacaq hamile d. 002/01, 002/25, 002/28, 007/26, 013/10, 013/11, 013/12, 014/15, 019/17, 030/01, 030/09, 050/24, 073/05, 079/26, 079/38, 086/15, 086/91, 088/101, 088/206, 088/216, 088/293, 088/439, 090/118, 090/121, 091/08, 107/01, 126/04, 126/06, 126/10, 126/14, 126/18, 126/22, 127/27, 127/30, 133/05, 135/09, 140/76, 145/22, 150/05, 156/18, 156/45, 156/46, 162/07, 178/37, 190/06, 190/08, 190/18, 200/31, 218/06, 251/35, 255/15
derdi éşq tek bu d.+ da 003/08, 026/05, 038/03, 038/38, 042/03, 042/05, 042/09, 042/13,
042/17, 042/21, 078/16, 078/18, 086/68, 086/70, 088/276, 105/26, 105/28,
108/38, 120/09, 124/11, 141/19, 141/37, 178/29, 186/07, 200/02, 246/08
bu gün bes d.+ dan ne isteyirsen 050/25, 086/75, 135/05, 140/12
deyişen piran d.+ dı 249/02, 249/04, 249/08, 249/12, 250/04, 250/08, 250/12, 250/16
ürek yox d.+ dır köksümüzdeki 143/10
d.+ m dalğalandı qarışdı yéne 059/05
d.+ ma güneş tek baxırsan gülüm 072/05
bu namerd d.+ mda her yan duman çen 217/03
menim kiçik d.+ mın 134/210
nağıllı d.+ mız uçdu o günden 069/27
d.+ mızdan xebersiz héy 177/30
d.+ mızı yaman gördüm 156/04
bir zamanlar bu d.+ nı 003/02, 004/34, 005/06, 040/07, 050/01, 054/09, 088/445, 089/100,
089/129, 137/76, 157/07, 162/12, 248/04, 254/03

sirdir bu d.+ nın torpağı daşı 008/18, 017/14, 043/19, 044/14, 090/131, 138/53, 150/14, 178/36, 184/10, 190/10, 211/01, 238/03
dünya namerd d.+ sıdı 126/04, 126/06, 126/10, 126/14, 126/18, 126/22
öz azad d.+ sıyla 088/39
bu qatarda göz açmışıq d.+ ya 001/07, 001/09, 001/21, 007/29, 022/44, 026/11, 082/11, 159/06, 165/03, 200/11, 255/16

dünyadan kamını al-: (Ar.+T.+Far.+T.) dünyadan muradını / istediğin al-.
éle bil d.- ıb 104/12

dünyası dar ol-: (Ar.+T.) büyük bir felaketle karşılaş-.
yalqızlıqdan d.- ub mene 200/46

dünya üzü: (Ar.+T.) dünya, yeryüzü.
éle bilirsen ki bu d. 052/20, 172/06, 240/11
ne qeder kölge var d.+ nde 092/01

dünyaya gel-: (Ar.+T.) doğ-.
d.- dim ağlaya ağlaya 014/03
d.- diyini 088/243
ya birge d.- ek 063/12
men d.- en günden 255/01
men d.- ende 134/02
bir şair tezeden d.- er 043/17
adam var kölgesiz d.- ib 092/19
d.- ibdi elinde yaba 110/07
d.- ir 076/81
bu d.- memişdi 076/07, 076/14
d.- meyin sirrini 083/08

dür(r): (Far.) inci.
o qız d.+ dü incidi 067/02

dürat: (T.) doru at, doru renkli at.
qırat hanı d. hanı 003/20

düş-: (T.) kendi ağırlığının etkisiyle yere in-; düş-; damla-.
gün doğdu hamının yoluna d.- dü 008/14, 012/02, 012/03, 045/16, 095/18, 096/31, 098/13, 100/16, 137/108, 137/37, 148/05, 172/09, 174/35, 180/15
axır d.- düm bu delisov séle of 036/21, 095/51, 199/12, 231/03
bir gile yaş kimi d.- dün gözümden 050/16
léysan d.- e ize yola 189/15
d.- ek ağuşuna payızın qışın 214/12
büllur ruhumuza d.- en güvesen 016/11, 017/12, 049/06, 100/12
vetenden dem vurur d.- ende çemi 124/18
itin suya d.- eni 098/61
göz yaşı çiçeyin üzüne d.- er 043/09, 043/16, 137/80
d.- ersen yarama açı duz kimi 212/06
duydun qoymaram d.- esen 207/03
yanına yörene kölgen d.- medi 125/23
bir de aralığa gelib d.- meye 047/21
bir de d.- meyecek bu fürset ele 259/14
dodaqlara şéh d.- meyir 064/12
sonra böyrü üste d.- müş süd dolçaları 236/04
d.- müşem kemende çıxılmaz oda 033/04
d.- üb arzuların qolları üste 010/20, 088/425, 098/23, 110/35, 110/37, 117/30, 120/17, 145/18, 161/09, 187/02, 246/27, 256/33
d.- übdür minbir dastana 029/28, 056/12, 187/07
bir d.- ün haraya başalır bu yol 125/34
d.- ür qoçun buynuzları 004/19, 088/453, 105/37, 105/38, 153/16, 190/11

düşgün: (T.) mutluluğunu, refahını, huzurunu yitirmiş, zavallı.

ağbirçek neneler d. babalar 026/03, 026/39

düşman éyle-: (Far.+T.) düşman et-.
resulam déyeni d.- yin 259/102

düşmen: (Far.) birine kötülük etmek, zarar vermek isteyen.
bizi tanıyan var dost var d. var 055/03, 127/18, 134/39
d.+ e el uzadıb 090/104
d.+ i gördün öldür 086/34, 088/213, 134/05
sen menim ne yaman d.+ im oldun 071/05
d.+ in gözüne üfürmek üçün 068/17, 160/17
yoxsa d.+ izin 087/42
d.+ ler héyretde dehşetde 083/03, 084/19, 249/11
d.+ lerim yalan yalan 030/03, 183/01

düşmene qenim (ol-): (Far.+T.+Ar.+T.) düşmandan ganimet (alan ol-); düşmanın başına bela ol-
menem d. 087/39

düşmen kesil-: (Far.+T.) düşman ol-.
d.- erem özüm özüme 025/41

düşmen ol-: (Far.+T.) bk. **düşmen kesil-.**
qartala d.- duq 096/46

düşün-: (T.) bir şey hakkında zihni yor-; idrak et-.
oğulsan sen indi d. alemi 044/08, 052/23, 134/103, 214/10
anamı d.- erken 039/01
feqet d.- medi bilmedi bunu 142/10
d.- mediler ancaq 169/28
seni d.- mek de ağırdır ağır 129/13
qoy qızlar d.- sün bunları barı 051/15
ne seni d.- üm ne meni düşün 214/10
gören ne d.- ür ne anır söyüd 182/03
d.- ürdüm qurtardı 137/09
d.- ürem meni anan varmı gören 034/05, 045/08, 129/02, 129/05, 129/08, 129/30, 146/05, 170/07, 177/12, 181/16, 242/01

düşünce: (T.) düşünme, hayal; anlayış.
xezer haqqında d.+ ler 116/01
géce d.+ leri 043/01

düyle-: (T.) düğümle-, bağla-.
göy esgiye d.- di 138/142

düyün: (T.) düğüm; şenlik, toy, düğün.
gelib qebrim üste o gün toy d. 233/12, 256/08
toylarım d.+ lerim 105/16
qaxınc éleyibler dağı d.+ ü 190/14

düyün düş-: (T.) düğümlen-, birbirine dolaş-.
d.- üb bir yumağım açılmır 197/08
gelen yollar d.- ür 171/09

düyün-düyün: (T.) çokça düğümlenmiş hâlde, düğüm düğüm, karma karışık.
eller d. ellikden çıxıb 069/15, 140/25, 141/17
göyüzü yérüzü d.+ dür 025/13, 084/44

düyünlen-: (T.) düğüm yapıl-, birbirine karış-.
d.- ir ağrıağrı 076/59

düz: (T.) inişi, yokuşu olmayan, doğruca; dürüst, namuslu.
d. birce özünsen bir de papağın 015/19, 015/21, 024/06, 088/360, 090/98, 113/17, 137/83, 147/06, 214/16, 230/17, 235/30, 249/06, 249/10, 259/70
düz d.+ de qalıb ekilib 249/06
merdler düz oldu d.+ dedi 230/17
d.+ ler lale çırağını 021/13

d.+ lerde baharıq dağda qarıq biz 143/03
kéşikçiydi d.+ lere 096/17
bu çölleri d.+ leri 084/27
eyrin gizlin d.+ ün gizlin 221/11

düz-: (T.) tane şeklinde olan şeyleri sırayla ipe geçir-; sırala-, yerleştir-.
d.- ürdü her sözünü 088/25

düz-dünya: (T.+Ar.) âlem, her taraf; insanlar, topluluk.
axı d.+ nı basıb bu ağac 028/03

düze çıx-: (T.): boy at-, yeşerip ortaya çık-.
her yaz lale kimi d. bizim 214/22

düzen: (T.) düz olan saha, ova.
d.+ ler dağların eteyidirmi 149/07
derelere d.+ lere 021/04, 172/08
d.+ lerin 168/14

düzgün: (T.) doğru, düz; dürüst, namuslu.
sen ay kimi sudan duru doğru d. 201/10

düzle-: (T.) düz hâle getir-.
namerdler ekib d.- di 230/18
lepeleri şumladılar d.- diler 116/13

düzü: (T.) doğrusu.
hayana gétdiniz d. bilmirem 069/26, 087/46, 088/187, 155/06, 240/09

E

é: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir.
éhéy é. héy 152/02

ebedî: (Ar.) daimi, ölümsüz, sonsuz.
haqq edalet e. 089/89, 090/116, 116/06, 163/04, 219/12, 222/09
orda e.+ dir ömrü qarın da 144/18

ebediyyet: (Ar.) sonsuzluk, ölümsüzlük.
zirve e. zefer son nida 144/15

ecel: (Ar.) ölme zamanı.
saçıma elçeken e. 258/03

eda: (Ar.) tarz, yol; davranış şekli.
bir qarış boyu var e.+ sına bax 124/02

edalet: (Ar.) davranış ve hareketlerin ahlak ve hukuk kurallarına uygunluğu, hak ve hukuk prensiplerine uyma.
budurmu haqq e. 088/171, 088/199, 089/15, 089/89, 090/138, 108/28, 108/51, 127/16, 174/36
aşıq e.+ in neğmeleri silsilesinden 126/01

edaletli ol-: (Ar.+T.) hak ve hukuk prensiplerine uy-, ahlak ve hukuk kurallarına uygun davran-.
e.- mağa 119/40

efsane: (Far.) eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence, efsane.
nağıldır e.+ dir 140/77
kendin e.+ si de 137/13

efsanevi: (Far.) efsane mahiyetinde olan, efsane gibi olan.
üzen e. adalarıq biz 143/05

eger: (Far.) eğer, edat.
e. bilse gerekdir 081/07, 187/10, 195/10

eqreb: (Ar.) akrep, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcek, kuyruklu.
zeherin e.+ den marıdan kéçib 016/17

éh: (T.) ünlem.
é. nağıla çox inanma 009/30, 031/15, 034/06, 070/26, 089/73, 090/167, 134/106, 150/08, 158/11, 160/02, 160/06, 160/18, 170/08, 188/08, 201/12, 204/05, 210/07

éhéy: (T.) seslenme.
é. kimdir orda ocaq qalayan 069/01, 069/35, 069/36, 152/02, 253/02

ehlet: (Ur.) ahlat.
axır e. daşına 128/16

ehli: (Ar.) ehlileştirilmiş, evcil; görüp geçirmiş.
gör neler gör kimler e.+ leşdiler 008/15

ehlidil: (Ar.+Far.) gönül ehli, hâlden anlayan.
payladım könlümü her e.+ e 228/22

ehlileş-: (Ar.+T.) evcilleş-, ehli hâle gel-; toplumda güzel davranmaya alış-.
sirkdeki vehşiler e.- diler 008/13

ehmed: (Ar.) kişi adı, Ahmet.
e. éndi kürsüden 089/106, 089/134, 089/135, 089/60, 089/67, 089/96
yox e.+ i görmedi 089/115
çox zavallı e.+ ler 090/79

ehsen: (Ar.) ihsan, beğenme, hoşlanma ifadesi, aşk olsun, bravo anlamında.
e. yaradana bu bağca bağa 227/03

éhtişam: (Ar.) göz kamaştırma, gösteriş.
birge bayram é. 087/112

éhtiyac: (Ar.) gereksinim; yoksulluk.
zelillik é.+ dı 090/117
könlümünse é.+ ı 030/12
düşüb é.+ ın sert kemendine 110/35

ehval: (Ar.) hâller, vaziyetler, durumlar.
pozular e.+ ım qaralar qanım 213/04
kéfler e.+ lar qardaş 139/03

ejdaha: (Far.) yılana benzeyen ancak dört ayağı ve kanatları olan, ağından ateşler püskürdüğüne inanılan hayalî bir hayvan.
o e. derya içir dağ udur 254/25, 259/58
e.+ yla yarışmalı olmuşam 260/02

ek-: (T.) sürülmüş, işlenmiş toprağa tohum serp-, temelini at-.
hanı e.- diklerimiz 089/79
yamacını e.- diler 115/06, 134/145, 134/146
şumlayacaq e.- ecek 137/51
torpaq e.- en qadınlar 138/77
buruq déyil turp e.- erler 116/37
qoy e.- ib becersinler 087/114, 087/115, 116/14, 230/18
sıra ile e.- ibler 084/04

ekdir-: (T.) ekme fiili yaptır-.
püşpüşe e.- ib buğda götürün 259/41

eki: (T.) ekilmiş; anne karnında cenin.
yalmanır şırvanır e. balalar 259/52

ekil-: (T.) tohum ekme işi yapıl-.
éşq tek e.- dim sévda çölünde 231/05
saçına ağ téller e.- en zaman 068/20
düz düzde qalıb e.- ib 249/06

ekin: (T.) ekme işi.
héy e.+ de biçinde 089/58

ekiz: (T.) ikiz, anadan çift doğan.

orda qardaşım var menimle e. 166/20

eks: (Ar.) ışığın bir yere çarpıp kırılması sonucunda bir şeyin düz, parlak bir yüzey, ayna vs. üzerinde görülen şekli, sureti.
baxarsan e.+ imdi dile gelibdi 164/09
e.+ ini görürler iki gözümde 070/15

él: (T.) halk, insanlar, toplum.
bir é. meseli 090/169, 095/03, 134/243, 172/05, 230/14, 251/20, 251/26, 259/16
é.+ de oylaqda idik 096/27, 251/07, 251/36
di gel ki obaya é.+ e sığışmır 124/17, 204/02
çağır é.+ i ulusu 005/18, 089/14, 108/37, 137/65, 254/19, 259/44
indi azad yurdum azad é.+ im var 107/07, 108/02, 108/52
é.+ imde günümde derdsen qadasan 120/16
é.+ imden néce kéçim 137/94
é.+ imdi vetenimdi 137/92
bölünse de bir é.+ imiz 029/48
é.+ imizden qoruyur 084/28
deyişir dilini obanın é.+ in 117/13, 172/04, 172/22, 172/28, 172/34, 172/45
olmaz é.+ inde uca 251/37
é.+ ine gününe neler étmeyib 110/16
böyü boyat sév é.+ ini obanı 234/11
meni qınamasın é.+ ler obalar 026/02, 026/38, 076/46, 084/05, 088/384, 105/20, 141/07, 197/01
birliyi gösterib é.+ lere 083/12
köçüb gédib é.+ lerimiz 003/11
fikrimde é.+ lerin bextiyarlığı 145/13

el: (T.) kolun bilekten tırnaklara kadar olan ve bir şey tutmak , iş yapmak için kullandığı iki organından her biri.
iki e. iki ayaq 137/100, 192/28, 255/09
niye e.+ de ayaqda 119/71
çıraq e.+ den çekinir 111/14
her daş bir arzudu bir e.+ di belke 044/21
bir de düşmeyecek bu fürset e.+ e 259/14
e.+ i ayağı varmı 082/06, 098/50, 099/02, 110/04, 110/22, 110/40, 111/23, 192/28, 225/41, 259/35
bir e.+ im üzüm derir 006/03, 006/04, 006/05, 006/09, 006/10, 006/11, 006/12, 006/16, 006/18, 095/09, 095/45
e.+ imde bir qedeh qem 034/08, 034/17, 170/10, 170/19, 187/09
e.+ imden qolumdan tuta bilmirsen 240/07
e.+ imi daş kimi vérmişem sene 010/24
ayrılıb e.+ imin işsiz işinden 022/13
ümid tutub e.+ imizden çekib gédirdi 109/13
be’zen oğrun oğrun e.+ imle déyil 049/10
şimalda e.+ in yuyub 090/106, 253/10
ellerimin e.+ inde işi var 006/24, 011/16, 028/12, 037/12, 050/12, 073/04, 081/20, 087/78, 090/102, 108/17, 110/07, 190/20, 231/06
zamanın e.+ indedir tetiyim 034/24, 170/26
küleyin e.+ indeki alov kimi 243/08
bu vaxtın e.+ inden qaça bilmedim 007/02, 069/04, 119/27, 119/29, 197/07, 257/01
déyin xına qoysun o qız e.+ ine 193/02
e.+ ini yélleyirsen 080/35, 174/23, 185/08

o vaxt e.+ inizde elifba idim 069/20
ala qarğa e.+ inizden bala böyütmez 109/11
alıb e.+ inizi ağ çiçek kimi 069/11
özün öz e.+ inle mehv éyledin sen 052/25, 099/15
namerd e.+ le al çalmışam énmişem 197/05
budaqlar göylere hayqıran e.+ ler 035/10, 069/15, 123/21, 187/09
e.+ lerde sapand daşısan 123/45, 234/16
qızılquş e.+ lerdeydi 096/14
yéne o e.+ leri tutmaq istedim 069/23, 086/58
e.+ lerim 006/01, 006/20, 161/20, 215/08, 241/08, 243/06, 243/09, 257/01
tutmursan e.+ lerimden 243/11
e.+ lerimi tapammıram 006/02, 006/15
e.+ lerimin başı 006/14, 006/24, 006/27
quruyubmu e.+ lerimiz 003/12
ağ e.+ lerin bax buz kimi 252/15
destek e.+ lerinde kepenek kimi 050/09, 087/117, 112/04, 184/03
çiçek e.+ lerini anam 069/17, 247/28
senin e.+ lerinle sönen qaralan 053/12

elac: (Ar.) ilaç, çare.
ölüb dirilmekdi daha e.+ ım 026/10, 133/09
derde dözmek e.+ ımdı 127/24

el aç-: (T.) müracaat et-, iste-; yalvarıp rica et-.
her gün göylere e.- ıb 077/15, 225/15
kime yön çévirim kime e.- ım 026/08
işıq var e.- ır güneşe aya 092/17
donnam e.- maram senin oduna 050/05

elağacı: (T.) baston.
yaxın dostu e. 156/11
e.+ ları 184/02

el apar-: (T.) el uzat-, el at-.
her işe e.- san 134/187

élat: (T.) bir yerde, yurtta yaşayan topluluk, halk, evler.
uyuyar dağ dere yatar é.+ lar 043/11
çağırır é.+ ları 088/460

elbeel: (T.+Far.+T.) elden ele, birinden diğerine.
e. 088/73

el çal-: (T.) alkışla-.
hamı çaşıb e.- dı 088/400, 228/05, 228/10, 228/15, 228/20, 228/26
onda héç e.- mazdım 134/70

el çat-: (T.) ele geçirilmesi, elde edilmesi mümkün ol-.
e.- madı o gülzara of of of 057/05, 191/05
xeyalımın e.- mayan yérinde 204/04
e. dağsan deresen 070/25
e.- mır ün yétmir sebri daralıb 108/16

el çek-: (T.) bırak-, vazgeç-; yüz çevir-; fikrinden dön-.
saçıma e.- en ecel 258/03

elden çıx-: (T.) yok ol-, yitiril-.
vezife e.- ar 138/62
qızılquş e.- dı 096/54

éle: (T.) öyle, o şekilde; ancak, sadece.
mene é. geldi köksüm daralıb 002/17, 007/27, 015/02, 015/22, 015/26, 022/26, 036/24, 044/26, 048/10, 057/02, 058/09, 075/32, 075/50, 078/17, 087/47, 088/326, 088/390, 089/91, 090/174, 090/56, 095/35, 095/47, 096/41, 096/53,

098/05, 104/17, 104/21, 105/02, 120/08, 132/17, 134/13, 134/181, 134/227, 135/06, 138/28, 140/36, 151/11, 155/12, 176/03, 176/24, 189/09, 191/01, 191/02, 192/19, 193/04, 200/11, 200/25, 200/33, 212/04, 215/04, 219/03, 227/05, 228/21, 229/20, 237/01, 240/10, 240/17, 241/04, 251/05, 251/28, 256/02, 256/15

éle-: (T.) eyle-.
göyden daş e. allah 088/262, 088/267, 088/272, 126/07
e.- di e.- di görün neyledi 175/03
iyleme e.- me sözümü menim 120/10
yağlı badam é.- dik 098/47
indi manqurd é.- yen 090/109, 090/111, 090/113

éle béle: (T.) boşuna, gereksiz yere; öylesine.
déme é. unudacağam 212/03

éle bil-: (T.) zannet-, san-; ümit et-.
é. 019/16, 035/05, 035/28, 035/29, 038/14, 038/21, 038/26, 043/04, 043/27, 044/11, 045/04, 045/06, 049/08, 051/14, 076/63, 076/65, 076/66, 079/07, 079/18, 079/26, 084/25, 087/14, 088/06, 088/42, 088/423, 088/58, 089/65, 090/07, 096/36, 104/12, 135/08, 144/04, 145/03, 155/16, 161/08, 203/01, 225/29, 228/07, 240/01
men é.- irem hörükler déyil 051/16, 233/02, 233/03
é.- irsen ki bu dünya üzü 052/20
é.- me koram karam 221/13

élece: (T.) olduğu gibi, değiştirmeden, öylece.
néce var é. düz yazdığımı 214/16

ele gel-: (T.) elde edil-, ortaya çık-.
bir parçası e.- mez 258/08

éle güne bağlı: (T.) halka bağlı ol-, (aynı) boyun soyun mensubu ol-.
é.+ yıq 134/174

elek: (T.) eleme işinde kullanılan alet.
e. 175/01, 175/10
bir çuval un gelib kéçdi e.+ den 175/02
e.+ in gözünde qaraldı alem 175/08

ele kéç-: (T.) bulun-, ele geç-; yakalan-.
ezelden çox e.- ibdi dünya 002/25

elek velek éle-: (T.) alt üst et-, dağıt-.
e.- dim 095/43

elem: (Ar.) dert, gam, keder.
qızlar teze yurda köçdü é.+ i 153/06
könlümün hemdemi öz e.+ im var 042/15

elen-: (T.) elekten geçiril-; çok miktarda dökül-.
gül e.- di 021/05, 151/07
başına qar e.- ir 088/436, 088/438, 194/16
e.- irmiş pul kimi 080/13
indi qar tek e.- irsen başıma 200/22

ele sal-: (T.) ele geçir-, elde et-; kandır-.
herden meni e. 256/23

el ét-: (T.) seslen-, çağır-.
belke éle é.- irsen dünyaya 200/11

el éyle-: (T.) bk. **el et-.**
dönürem arxamca e.- yenim 038/16

el qol aç-: (T.) el kol aç-, kol kucak aç-, kucakla-.
e.- maq olmayır 140/52

eli: (Ar.) kişi adı, Ali.
susdurun velini e.+ ni tutun 259/112

eli açıl-: (T.) eli açıl-, cömert ol-.
yéne tebietin e.- ıb 151/03

eli ayağı dinc durma-: (T.) eli ayağı rahat durma-, eli ayağı yerinde durma-; devamlı olarak bir şeyle meşgul ol-; hiç gerek olmadığı hâlde hareket et-, dokun-.
e.- ur 067/11
birce an e.- ur 028/08

eli baltalı: (T.) eli baltalı, saldırgan.
e. haqqlar 088/455

elifba: (Ar.) Arap alfabesinin ilk iki harfi; Arap alfabesi; Kur'an-ı Kerim'i öğrenme kılavuzu.
o vaxt elinizde e. idim 069/20
çıxmışdım e.+ lıqdan 069/25

eli giciş-: (T.) vurmak iste-.
éle bil e.- ir 076/63

eli çat-: (T.) yetiş-, ulaş-.
bildim e.- an déyil 060/12
ne e.- andı ne ünüm yéten 219/06
uzaqdan uzağa e.- masın 229/03

elinden al-: (T.) birini bir şeyden mahrum et-.
onu kim e.- ıb bilmirem 022/11

elini işe vura bilme-: (T.) bir işle meşgul olama-, bir şey yapama-.
e.- irem bir 038/13

eli yét-: (T.) ulaş-, arzusuna kavuş-.
sen uzaqsan sen ucasan e.- mir 201/06

elince: (T.) Nahçıvan'da bir bölgenin ve kalenin adı.
e. qalasından 174/34

elinden çıx-: (T.) elinde tutama-, elinden kaçır-.
e.- ırdı bextiyarlığı 079/36

elinden gel-: (T.) becer-, gücü yet-.
e.- en ağlamaq 183/02

eline düş-: (T.) pençesine düş-.
inandım diline e.- düm 010/08

elinin içi kimi tanı-: (T.) çok iyi tanı-, bil-.
e.- yırdı 138/102

eli tut-: (T.) çok kazan-.
e.- an günden qurub yaradıb 110/15

eli yapış-: (T.) tut-.
bir polad baltadan e.- ıb 028/15

elleri qoynunda qal-: (T.) dileklerine ulaşama-, çaresiz kal-.
e.- ıbdı dağlar 035/07

elleri uzalı qal-: (T.) elleri uzalı kal-, boşuna yalvarıp yakar-.
e.- ıb göylere 130/05

elleş-: (T.) çalış-, çabala-.
e.- irik 168/33
e.- irler qul kimi 080/29
e.- irmiş qul kimi 080/11
göy ile é.- en lüt üryanlara 259/21

elleşdir-: (T.) halkın, toplumun yararına sun-.
her yana başvurub héy e.- in 259/43

elli: (T.) elli sayısı.
sen e. yaşında hele uşaqsan 016/02, 089/76

ellikden çıx-: (T.) el olmaktan çık-, mahvol-.
eller düyün düyün e.- ıb 069/15

élm-savad: (Ar.+Ar.) bilim (ve) eğitim.
biclik é. oldu 235/31

él-oba: (T.) el oba, halk (ve) oba.

é. veten qoxuyur 127/15

el tut-: (T.) selamlaş-; anlaş-; yardım et-.
doğulub e.- mağa 251/22

el uzat-: (T.) yardım iste-; yardım et-.
düşmene e.- ıb 090/104

el üzünü silib at-: (T.) elini yüzünü silip at-, elini yüzünü yıkayıp at-.
kimse ona e.- acaqdır 116/31

elvan: (Ar.) çeşitli renkte olan, rengarenk.
bu e. heyatı udmaq isteyir 094/04

el vér-: (T.) el sıkışarak selamlaş-.
e.- ib qucaqlaşır 089/50

elvida: (Ar.) sağlıcakla kal, Allah'a ısmarladık anlamında bir ifade.
e. e. qara kölgeler 150/20, 150/21, 187/01, 187/03, 187/05, 187/09, 187/13, 218/01

el vur-: (T.) dokun-, temas et-.
hörüyüne e.- anda ağlaya 036/12

em-: (T.) dudak ve dilin hareketleri ile göğüsten sütü içine çek-, soğur-.
e.- dim hayvalının bulaq dilini 185/06
insan çiy süd e.- ib lele 126/09, 142/04
qamarlayıb e.- ir héy solusağı 028/06

emanet: (Ar.) birine güvenerek bir şeyi geçici olarak bırakma, verme.
duman ütü çekir e. kimi 035/25, 259/97

emanet éyle-: (Ar.+T.) emanet et-.
sen meni özüne e. 222/02

emek: (T.) çalışma, bir işin yapılmasında sarf edilen beden ve zihin gücü; zahmet.
iş üçün e. üçün 251/25

emel: (Ar.) iş, faaliyet; arzu.
e.+ i arzuları 098/04
zirve e.+ imde arzularımda 144/16
séviner yükseler öz e.+ iyle 130/09, 143/02
e.+ leri 172/43

emi: (T.) babanın erkek kardeşi, amca.
ay e. sualım var 134/121
dayanıb arxanda dayı e.+ ler 120/27
müellimim atam e.+ m 134/200

emin-amanlıq: (Ar.+T.) sükunet, asayiş, güven, huzur.
e. olar 119/85
gah e.+ a 113/03

emma: (Ar.) şu kadar var ki, ancak, kaldı ki, gelelim; bir şeye mani olan, engel çıkaran, durum, hâl ve sebep.
ne eli üste el ne e. olsun 192/28

emmameli: (Ar.+T.) sarık takmış, başında sarık olan; din adamı.
e. qarasaqqal 247/16

en: (T.) durum bildiren sıfat ve zarfların önüne getirilerek üstünlük, şiddet, aşırılık bildirir.
yuxular duyğular e. zerif şüşe 025/23, 050/08, 071/04, 090/87, 090/88, 144/10, 161/17, 166/12, 166/13, 177/23, 240/10

én-: (T.) aşağı gel-, in-; kıymeti aşağı düş-; azal- (seviye).
ehmed é.- di kürsüden 089/106, 119/98
men alçalıb é.- emmirem 250/03
zirvelerden é.- en de var 177/27, 198/16

qalxanla yükselen é.- enle énen 198/16
güneş é.- ib gözümüzden baxası idi 109/14, 248/01
uzaqdan uzağa qoy sınım é.- im 229/08
gah qalxıb gah da é.- ir 087/19
men béle é.- medim hele héç kime 216/10
é.- memişdim 054/07
göylerden é.- meyen terlan xeyalım 186/03
namerd elle alçalmışam é.- mişem 197/05
yéddi qata é.- mişik 168/34

endam: (Far.) vücut; boy bos.
e.+ ı balqabaq a 254/16

ender-: (T.) sıvı veya serpilen şeyleri kaptan vs.'den birdenbire dök-, tamamen boşalt-.
eslinin başına alov e.- din 195/06
e.- ib başıma güneş sélini 072/23

éndir-: (T.) aşağı düşür-; değerini azalt-; iltifat gösterme-.
birazca é.- diler 115/23
sen é.- din 054/08
kimse é.- ecekdi 111/03, 114/02
é.- ib göylerden ayı ulduzu 110/19
héç kesi é.- mezdi 098/06

eppek: (T.) ekmek.
vur başına e.+ in al 169/08

er: (T.) erkek; koca; kahraman.
e. déyilsen kölgesen 098/63, 138/42, 140/63, 140/70, 192/23
dövletden danışır pozğunun e.+ i 246/19
e.+ im déyir işleme yaxşı men işden çıxsam 192/05
déyirdin arvad e.+ in 098/55
e.+ ine qulluq éle 140/48
günbezler e.+ lerin debilqesidir 044/22

ereb: (Ar.) Arap.
e. kimdi fars kimdi 134/191
déyirler ki e.+ ler 134/134

ere gét-: (T.) kocaya var-, nikahlan-.
éle ki e.- din 140/36
e.- ene kimi 140/32

eren: (T.) yiğit, cesur, bahadır.
éy igidler e.+ ler 088/328

eri-: (T.) sıcaklığın etkisiyle katı hâlden sıvı hâle gel-.
hesret e.- di geldi 174/37
illerle e.- medi 115/28
ha gün döyür başımda qar e.- mir 260/11
yaz gelecek qar e.- yecek 244/06
neylerem e.- yen sebre dözüme 025/39, 070/21, 187/09
e.- yer nurunda qem keder buzum 072/13, 146/15
e.- yib géderem salxım buz kimi 212/08, 218/04
e.- yir şimal buzları 004/20, 022/02
e.- yirdi 236/07
gile gile e.- yirem 181/04

erik: (T.) kayısı.
ayağı altında nardı e.+ di 028/11

erize: (Ar.) Bir arzu veya ricayı bildiren dilekçe.
e.+ lerin yatacaqdır 116/30

erkle: (T.) kendine yakın bilerek hareket et-, davran-.
e. qapımızı açа bilmirem 038/23

es-: (T.) titre-; hareket et-; sinirlen-.
köçüb gétdi üreyimde tél e.- di 036/15, 036/16, 174/24
tufan tek e.- ek gerek 119/79
qoca savalanın e.- en küleyi 108/39, 246/04
e.- er gümanıma payız yélleri 188/12

herden bir e.- ib coşub 111/11, 114/10
deli qasırğalar e.- ir içimde 037/07, 085/02, 103/02, 135/15

esger: (Ar.) orduda görevli kimse, asker.
bu e.+ ler bilmirem 084/35

esgi: (T.) bebekleri sarmak için kullanılan bez; eski elbise parçaları.
göy e.+ ye düyledi 138/142

esir I: (Ar.) asır, yüzyıl.
iyirminci e.+ di 138/49

esir II: (Ar.) esir, köle.
bu méhrin qılığın e.+ i idi 079/32

esir al-: (Ar.+T.) esir et-, tutsak et-.
hesretin könlümü e.- ıbdır 186/08

esir düş-: (Ar.+T.) esir ol-.
baxışlarım e.- üb 177/08

esir éyle-: (Ar.+T.) bk. **esir al-.**
néynim bu serhedler e.- di 135/17

esir-yésir: (Ar.) esir, tutsak; yoksul, hakkı elinden alınmış, zavallı.
haqq söyleyen e. 235/18
daim e.+ di 138/52

eskiklik: (Ar.+T.) esas, temel, dayanak; kök, kaynak.
e. getirib éşqim adına 193/06

esl: (Ar.) esas, temel, dayanak; kök, kaynak.
göyden gelib e.+ im soyum 029/07
e.+ ini gizleden haramzadasan 120/18

esli: (Ar.) Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin kadın kahramanı.
e.+ nin başına alov enderdin 195/06

esmer: (Ar.) koyu buğday rengi.
bir e. varaq kimi 220/16, 225/33

esr: (Ar.) yüz yıllık zaman, asır bk. **esir II.**
köksündeki e.+ lerin qoru idi 116/04

éş-: (T.) kaz-, çukurlaştır-.
çoxları kökümü é.- ib qazıbdı 166/24
min yérden é.- misen yér yatağımı 099/14

éşelen-: (T.) ayakları ile toprağı kazarak, kurcala-.
mağallaq aş é. 005/15

éşq: (Ar.) sevgi, muhabbet, arzu.
derdi é. tek bu dünyada 003/08, 059/16, 060/10, 212/18, 223/08, 231/05, 255/05
mayam é.+ dir suyum işıq 248/09
ne déyim ürekde é.+ e ilhama 130/02, 222/09
sabirin celilin é.+ i dileyi 108/41, 138/106, 171/03, 172/49, 214/07
hele gülün é.+ ile 096/20, 108/51
é.+ im menim dar ağacım 032/04, 042/08, 056/04, 056/24, 057/10, 059/10, 163/05, 190/19, 190/21, 191/10, 193/06, 193/12, 204/08, 212/19, 223/12
göresen é.+ imde bextiyarammı 162/23, 194/21
üreyim é.+ imden asılı qalıb 129/25
çoxları daş déyib menim é.+ ime 187/04, 216/12, 221/20, 222/15
qelbimde doğulan körpe é.+ imi 049/14, 133/12, 161/13, 167/18, 229/16, 256/07, 256/28
kesildi é.+ imin ilk cığırları 051/17, 053/15, 159/21, 186/11, 214/20, 229/09
biz ki and içmişdim ilk é.+ imize 051/02

yanıb men bu é.+ in külü olacam 212/14, 252/16
öz é.+ inde bil ki haqsan 062/08
é.+ inden odlanıb güneşe döndüm 159/13
hebs édib é.+ ini öz üreyinde 225/07
ah hansı é.+ inse buludlarından 159/17
ilahi bu é.+ le derbeder oldum 195/09

éşqe düş-: (Ar.+T.) âşık ol-, sev-.
yoxsa könlün é.- üb delisen 132/05

éşqi daşa dey-: (Ar.+T.) taşa / duvara tosla-; başarısız ol-, karşılık bulma-.
ilk é.- di 134/232

éşqin kemendine kéç-: (Ar.+Far.+T.): aşkın kemendine yakalan-, âşık ol-, sev-.
é.- dim 199/10

éşik: (T.) dışarı, ev bark.
év vérdi é. vérdi 088/104
qışda évde é.+ de 096/28
évim é.+ im olub 134/09
évin yox é.+ in yox 138/09, 239/01
bu évin é.+ in güneşi ana 038/18

éşim éşim éş-: (T.) (her tarafını) eş-, eşip deş-.
é.- diler 115/07

éşit-: (T.) herhangi bir sesi kulakla kavra-, duy-.
é. ne déyirem 040/01, 040/02, 157/02
é.- dim bağrım yandı 089/74
é.- diyimiz bu ses 088/382
dağlar da é.- erdi 095/56
can déyib can é.- ir 089/37, 138/69
ağaclar quruyar yatar é.- mez 017/28

éşşek: (T.) yük hayvanı, eşek.
é. tek anqırıb qurd tek ulayan 198/11
uzunqulaq é.+ i 119/44
é.+ lerin önünde 119/104

eşşi: (T.) ünlem, 'a kişi' anlamında yerine göre memnuniyetsizlik, saygısızlık, korkusuzluk veya ısrar ifade eder.
adam ol e. 122/07

et: (T.) kasaplık hayvanlardan sağlanan kaslardan oluşmuş besin maddesi, et.
ayı e.+ i néft şerabı 235/16
yumurtamız e.+ imiz 089/124

ét-: (T.) et-, eyle-.
meni allah é.- esen 133/13
amandı é.- me bala 134/165
éline gününe neler é.- meyib 110/16

étalon: (Fr.) belirlenmiş bir ölçü biriminin eksiksiz örneği; ayar.
sanki insanlığa é. idin 125/09

etek: (T.) elbisenin belden aşağıya doğru sarkan kısmı; dağın, yamacın ve genelde yüksek yerlerin aşağı tarafları.
düzenler dağların e.+ idirmi 149/07
çekdi e.+ imden oğlum atacan 002/10
e.+ inde lalesi 115/35
süzülür dağların e.+ lerinden 027/05

etek-etek: (T.) bol bol, çok miktarda.
gördüm aparırlar héy e. 155/11

etir: (Ar.) güzel koku, ıtır.
her yana nur yağa e. saçıla 224/16
üst başımdan yovşan e.+ i gele of 036/09, 100/05, 115/66, 117/11
alemi e.+ in bürüyecek 244/08
e.+ inde çox qoxu duydum 232/11

geldim onun e.+ ine 100/02, 161/05, 161/25
hele indiyedek e.+ ini bilmir 050/13, 215/05, 241/05

etirli: (Ar.+T.) güzel koku yayan.
e. çiçekler balıncı olub 110/12, 185/13

etirsiz: (Ar.+T.) kokusuz.
e. bir çemene bürünmüş qar idi 236/06

etraf: (Ar.) taraflar, yönler; dört taraf, çevre.
baxdım e.+ ıma sıxıldı ürek 002/16
qadının e.+ ında 140/24

év: (T.) ev, yuva.
bu é. de qürbet 038/27, 077/14, 088/104, 088/335, 098/66, 134/199, 138/13, 138/42, 140/45
doğulduğum é.+ de qonaq kimiyem 038/24, 096/28, 138/92
é.+ di mi vetendimi 078/12
o é.+ e adice bir yaraşıqsan 050/21
xeyalım é.+ edek izleyer seni 188/07
yalançının é.+ i yanar 090/96, 090/98
öz é.+ im 088/15, 088/163, 088/183, 134/09, 248/12
özüm öz é.+ imde kirayeçiyem 026/34, 038/12
é.+ ime soyuqluq apara billem 056/09
yıx menim é.+ imi qardaş 123/02, 123/41
doğmaca é.+ imize 087/68
bu é.+ in éşiyin güneşi ana 038/18, 088/188, 138/09, 192/08, 239/01
he özün öz é.+ inde 088/286, 119/46, 174/12, 184/01
qayıdırdı é.+ ine 019/19, 088/407, 088/45
daşlansa inan ki é.+ ini yıxar 010/27, 087/31, 138/136
é.+ ler tiken qadınlar 138/76
é.+ leri bezeyir kağız çiçekler 259/59
é.+ lér yıxır başlar kesir o zalım 260/07
sen başdan binadan yıxılı é.+ sen 218/08

év-éşik: (T.) ev, yurt yuva; aile; mal mülk.
é. qayğısı uşaq qayğısı 110/33
çox vaxt é.+ i yapıncı olub 110/14

evez: (Ar.) karşılık, bir şeyin (şahsın) yerini tutabilen şey (şahıs).
bir acı siqarétin e.+ inde 006/30, 140/67

évini yıx-: (T.) kötü yola düşür-, belalı bir işe bulaştır-.
onun é.- ar 138/64

évli-uşaqlı: (T.) ailesi, evi barkı olan, çocuğu olan.
bu é. yalqız neylesin 070/13

évsiz-éşiksiz: (T.) evi barkı olmayan, yuvasız.
béle sexavetçün é. 259/34

év tik-: (T.) ev yap-.
ne é.- ensen 123/44

evvel: (Ar.) ilk defa, birinci kere; önce.
niye sévincden e. 134/127, 141/30, 200/21
e.+ in gelince gelsin axırın 125/29

evveli: (Ar.) ilk önce.
bilmirem e. hardan başlayır 044/13

evvelki: (Ar.) ilki, önceki; bundan önceki.
e. yuvasına 087/131, 109/23
ayaqlarım e. tek yérimir 260/09

éy: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir.
salam é. manqurt qardaşlar 029/02, 029/43, 088/328, 172/46

ey-: (T.) bir tarafa meylettir-, eğ-.
men susub özümü e.- e bilmirem 246/21
e.- ibdir başını torpağa sarı 182/01, 182/02
arzular güllener budağı e.- mez 108/08
ağaclar başını e.- mir torpağa 117/08, 117/44

eye: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir.
e. bunlar ne déyir 089/62, 089/96, 138/46

éyib: (Ar.) utanılacak hâl ve hareket; kusur.
menim de silinmez bir é.+ im var 176/20

eyil-: (T.) eğril-, eğri hâle gel-; baş eğ-.
e. alçal dolan azad 235/24
e.- ib mehemmede 089/61

eyin: (T.) vücudun başın dışında kalan kısmı; elbise, giyecek.
hele e.+ imdekiler 098/53
bir elim körpemin e.+ inde 006/18, 080/26
daha e.+ indeki köynek daralıb 002/26
dağlar ağ yapıncı géyir e.+ ine 045/26, 137/44, 205/02
açılmayır indi e.+ im 152/18

eyiş-: (T.) eğil-, eğilip bükül-; ayrıl-, ayrış-, ayrı düş-.
qohum qohumla e.- ib 003/15

éyle-: (T.) eyle-, et-.
özüne bir ovuc kepek e.- di 175/05
néce melek é.- misen 252/22

eylen-: (T.) hoşça vakit geçir-.
yadlar ile e.- di o güldü o 167/12

eyleş-: (T.) otur-.
iki kişi e.- ib 089/55
kéçin kéçin e.- in 088/80

éynek: (Ar.+Far.) gözlük.
é.+ siz gözüm vardı 095/16

éynekli: (Ar.+Far.+T.) gözlüklü.
boybuxun é. gözler éynidi 110/44

éyni: (Ar.) tam, benzer, eş.
é. derde yanırıq 088/181, 119/74, 137/102, 137/103, 140/57
alınlar é.+ di üzler é.+ di 110/43, 110/44
ixtiyarı é.+ dir 119/75, 119/77

eyri: (T.) doğru olmayan, çarpık duran.
e. 088/358, 088/441
e.+ n gizlin düzün gizlin 221/11

eyri-eyri: (T.) eğri eğri.
e. gezmedi 119/21

éyvan: (Far.) teras, sundurma.
bu pencere bu é. 088/138
şeher é.+ ında yuva qurmayır 117/27

ez-: (T.) bastırarak veya sıkarak yassılat-, şeklini boz-; darmadağın et-.
könlümü taptala héy e. sen gözel 223/03
çekiçleyib e.- erdi 090/128

ezab: (Ar.) eziyet, üzüntü, keder, işkence.
sévinib sévince dözüb e.+ a 110/09
e.+ ından kéçdi o 139/37

ezablı: (Ar.+T.) çok eziyetli, ıstıraplı.
günler béle kéçdi e. günler 175/06

ezberle-: (T.) ezber et-, zihnine yerleştir-.
bahar neğmesini e.- yirler 151/13

ezel: (Ar.) başlangıcı olmayan, başı öncesi olmayan; evvel, ileri.
bir gün men de e. axır 248/16
e.+ den çox ele kéçibdi dünya 002/25, 125/28
béle oldu bu yazının e.+ i 200/08

ezelki: (Ar.) geçmişte olan, önceki.
e. dövranım hanı 126/19

eziz: (Ar.) sevilen, kıymetli, değerli.
hemişe göyleri tutardıq e. 093/06, 149/12
menim çün e.+ di qolumdan tutan 069/21
ana bizim üçün e.+ dir eziz 149/12
éşqimin e.+ i anası kimi 159/21
ne günah var indi sende e.+ im 132/22, 132/24, 161/06, 251/02

ezizle-: (Ar.+T.) çok sev-, değer ver-.
éle e.- yibler 134/13

ezrayıl: (Ar.) Azrail, dört büyük melekten biri.
e. canım ala 133/08

é'tibar: (Ar.) bir kimsenin sadakatine, samimiyetine, doğruluğuna olan inanç, itimat.
bu onların é.+ ıdır 027/11
é.+ ım qalmayıb 118/12
çatdı é.+ ıma 095/29
niye yazmayırlar é.+ ından 190/17

é'tibarsız ol-: (Ar.+T.) saygınlığını, güvenilirliğini yitir-.
calaq é.- ar 041/14, 173/15

F

facie: (Ar.) felaket, dehşetli hadise.
yazım kölgelerin f.+ sini 091/05

fağır: (Ar.) fakir, yoksul, aciz, zavallı.
sebirli temkinli abırlı f. 008/09
f.+ a felaket derd qara yağır 194/07
yéten yalmanlayır seni f.+ dı 253/16
bu kasıblar f.+ lar 080/38

fağırlıq: (Ar.+T.) fakirlik, yoksulluk, acizlik, zavallılık.
mütilik f. qardaş zülümdü 026/35

faiz: (Ar.) gelirden alınan pay.
hamı déyir yüz f. 089/25, 089/76

fars: (Ar.) İran kavmi.
ereb kimdi f. kimdi 134/191
f.+ larsa iran déyir 134/137

fatma: (Ar.) Fatma, kişi adı.
f.+ lar yéne tendirde 004/27

feal: (Ar.) çalışkan, hareketli; çalışan.
qoyunlar da f.+ dır 089/43

feğan: (Far.) feryat, inleme.
könlümde sızılar ahlar f.+ lar 194/20

feğan éyle-: (Far.+T.) inlemek, feryat et-.
bülbül f.- di 098/16
bir ildir ağlayıb f.- din 195/13

feqet: (Ar.) ama, lakin, fakat.
f. tamı bilinmir 089/20, 139/41, 142/10, 156/29, 163/03, 175/09, 177/12

fexr: (Ar.) iftihar edilecek, övünülecek (şahıs).
o f.+ imdi fexriyyemdi 237/07

fexr ét-: (Ar.+T.) iftihar et-, övün-.
baxıb f.- irik öten demlere 246/10

fexriyye: (Ar.) övünç.
o fexrimdi f.+ mdi 237/07

felaket: (Ar.) bela, afet, müsibet.
fağıra f. derd qara yağır 194/07

felek: (Ar.) gök, sema, asuman; talih, baht.
bu havadan f. özü baş açammır 009/18, 249/09
f.+ ler baş eyirdi 086/24
f.+ leri dağlayar 081/23

fena: (Ar.) kötü, berbat.
yoxsa işin f.+ dır 088/232

feraq: (Ar.) ayrılık, hicran.
sen yaşama bu f.+ la ağlama 234/18

fere: (Ar.) piliç.
görürsen ki f. yasdı sen de bas 254/18
söz qaytardı f.+ ler 119/97

fereh: (Ar.) sevinç; yürek, gönül açıklığı.
sévincle f.+ le axdı héy axdı 142/09

ferehle-: (Ar.+T.) sevinçle.
fil bélinde şen f. 177/10

ferq: (Ar.) bir kimse veya nesnenin bir başkasıyla karıştırılmamasını sağlayan ayrılık, benzer şeyleri birbirinden ayıran özellik, başkalık, ayrım, nüans, fark.
ne f.+ i var 009/29

ferman vér-: (Far.+T.) buyruk, emir ver-.
f.- di méşede 119/50

feryad: (Far.) bağırma, çağırma, ağlama.
qırmızı f. 018/01, 018/04, 079/40, 100/14, 232/07
ay bu adı véren f.+ a bir bax 259/84
doldu deli f.+ ı 088/66, 225/08
bir yétim f.+ ın zili olacam 212/15

fesil: (Ar.) yılın bölündüğü dört mevsimden her biri.
qovur birbirini aylar f.+ ler 007/16, 134/16, 134/80, 143/07, 145/04
f.+ lerin illerin 146/17

feth éyle-: (Ar.+T.) ele geçir-.
varlığımı f.- yib baxaydı o qız 066/03

fé'l-fend: (Ar.+Far.) hile fitne.
düşüb nadanların f.+ ine 110/37

fındıq: (Ar.) fındık; bir şeyi küçümsemek için kullanılır.
iddeası dağdı imkanı f. 124/22

fırıldaq: (T.) hile, tuzak, şeytanlık.
f.+ la dilen azad 235/23

fırlan-: (T.) kendi ekseni etrafında hareket et-, dön-; amaçsızca dolaş-.
göy f.- ır 076/51, 076/52, 129/14, 129/15, 177/14
yér fırlanır f.- ırıq 177/14

fırtına: (İtl.) fırtına; coşkun, mücadelelerle dolu hayat.
bu f.+ larda 243/12

fırtınalı: (İtl.+T.) fırtınalı; keşmekeşli, buhranlı olaylarla dolu.
heyat f. ümman kimidir 143/04, 165/05

fısqır-:(T.) böğür-, böğürüp ortalığı birbirine kat-.
yéyib f.- ardın o göy çemende 253/18

fışqır-: (T.) dar bir yerden ani ve şiddetle çık-, ak-.
o bu élde f.- ıb 251/07

fikir: (Ar.) düşünme, düşünce; niyet; görüş.
herden f. xeyal alırdı onu 079/33, 135/03, 137/96, 153/17, 177/18
gülümser qönçeler gören f.+ i ne 043/14
f.+ im peren peren 034/04, 135/07, 154/11, 170/06
gör neler dolanır f.+ imde neler 092/09, 129/12, 145/13
f.+ imden duyğumdan gétmirsen niye 222/05
f.+ imi dağıdır sebrimi qırır 044/34, 214/06
f.+ inde isteklisi 019/07, 088/300, 088/33, 205/10
sözüne f.+ ine bürüneceyem 196/07
f.+ ler xeyallar apardı meni 002/22, 139/29, 143/06, 143/09
f.+ lerde bir dumanlıq 205/06
f.+ lerim derbeder 034/25, 109/28, 131/05, 162/22, 165/07, 170/27, 177/02
f.+ lerin qucağında 181/03

fikirleş-: (Ar.+T.) bir konu hakkında düşün-, muhakeme et-.
f. 088/237
gör ne f.- ir heyat yoldaşın 192/12

fikirli: (Ar.+T.) dalgın, düşünceli.
sen durub baxırsan melul f. 240/05
biri f.+ di niye bilmirem 110/48

fikir vér-: (Ar.+T.) kaygılan-, bir şey için telaşlan-.
f.- me saçlarıma yağır qar daha 109/05

fikri qarış-: (Ar.+T.) aklı fikri karış-, ne yapacağını bileme-.
onlara baxanda f.- ır 110/49

fikrini dağıt-: (Ar.+T.) sıkıntısını, derdini dağıt-, neşelendir-.
f.- ır sebrimi qırır 044/04

fil: (Far.) filgillerin hortumlular takımından, Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, çok iri, kalın derili hayvan, fil.
f. bélinde şen ferehle 177/10, 177/24, 253/03
burda yolu bağlı qalıb f.+ in de 011/14
f.+ ler şirler pelengler 119/18, 119/56
özün öz gözünde f.+ sen devesen 016/12

fil qulağında yat-: (Far.+T.) hiçbir şeyle ilgilenme-, hiçbir şeyden haberi olma-; egemen ol-.
min ildir f.- ıram 022/39
f.- mışdım 029/37

firavan: (Far.) çok, bol; varlıklı.
azad xoşbext f. 088/230, 107/08

fitne-fé'l: (Ar.+Ar.) karışıklık kargaşa, fitne fücür.
yandı bir nadanın f.+ inde 037/10

fürset: (Ar.) bir işi yapmak veya bir lafı söylemek için elverişli an, fırsat.
bir de düşmeyecek bu f. ele 259/14

füzuli: (Ar.) kişi adı, şair Fuzûlî.
bir parça vetendir f. qebri 108/14

G

qab: (T.) içerisine bir şeyler koymak veya saklamak için kullanılan eşya.
büllur q.+ lar kimi çilçıraq kimi 050/20
q.+ larını yuyacaq 138/18

qabaq: (T.) ön, evvel, ileri.
insan balasından q. 077/17, 254/12
parlayan gurlayan düşüb q.+ a 246/27, 254/11, 254/13, 254/17
köç dönür axsaq q.+ da 235/28

q.+ dadı ömür gün 140/23
çıxın q.+ ıma görüşek indi 069/03
q.+ ımda 034/11, 170/13
q.+ ımdan qara çekir 255/14
açılmır düz bir ay qaşın q.+ ın 015/21
q.+ ına qoyduğun 112/01, 134/43, 156/17
özü öz q.+ ında 098/72, 098/73

qaç-: (T.) kaç-, bulunduğu yerden hızla uzaklaş-; sakın-, çekin-.
bu vaxtın elinden q.- a bilmedim 007/02, 087/128, 087/69
sonra q.- ıb gülümsüne güle of 036/13, 068/03, 068/31, 069/04, 102/08, 116/10, 160/03, 160/19
bézib q.- ır insanlardan 116/21
q.- ırıq 020/04
arxanızca q.- mırıq 168/46
bir zaman bir zaman menden q.- mısan 190/12

qaçaq: (T.) herhangi bir sebepten dolayı başını alıp gitmeye mecbur olan kimse.
q.+ dımı 102/09

qaçqın: (T.) herhangi bir sebepten dolayı yurdunu, yuvasını terk etmiş, bırakıp gitmiş kimse.
q.+ a köçküne bir çadır yéter 259/30
soyun q.+ ların malını soyun 259/28

qaçış-: (T.) herkes bir tarafa koş-, toplu hâlde herkes bir tarafa kaçış-.
vurnuxur q.- ırdı 086/26

qada: (Ar.) bela, dert, felaket.
vaxtımız qandı q.+ dı 247/02
élimde günümde derdsen q.+ san 120/16

qada-bela: (Ar.) dert bela.
yétişe q. 133/07

qadın: (T.) kadın, hatun.
kişiden çox q. var 138/71
vefasız q.+ dı bu vaxt bu zaman 125/32
q.+ ın etrafında 140/24
bir q.+ la söhbet zamanı onun 192/03
aya uçan q.+ lar 138/72, 138/73, 138/74, 138/75, 138/76, 138/77, 138/78, 138/79
kişiler q.+ lara 138/51
q.+ ları 138/91

qadir: (Ar.) kudretli, güç ve kuvvet sahibi.
bu her şé'r q.+ ler 134/143

qafa: (Ar.) kafa, baş.
belalı q.+ sından 088/57

qafil: (Ar.) ne yapacağını ve başına ne geleceğini düşünmeyip tedbir almayan; ihtiyatsız.
ne yatıbsan q. oyan 013/06

qağa: (T.) saygı için büyüklere (ağabeye, amcaya, dayıya) söylenen söz.
o tayı bu taya çağıran q. 015/16

qağız: (Far.) kâğıt.
qalaq qalaq q.+ ı 119/37

gah: (Far.) bazen, kimi zaman.
g. kükreyib mecrasını aşır bu çay 009/06, 009/07, 009/11, 009/17, 040/06, 040/07, 087/19, 088/408, 088/409, 098/48, 098/49, 113/03, 113/04, 113/06, 113/07, 113/08, 120/07, 157/06, 157/07, 178/28, 216/11, 247/10, 247/11

gahdan: (Far.+T.) bazen, arada bir.
sen g. dolursan gah boşalırsan 216/11

qaxınc: (T.) başa kakılan şey, sitem.

başına q.+ lar tökülen zaman 068/18

qaxınc éle-: (T.) yaptığı iyiliği başına kak-, yüzüne vur-.
q.- yibler dağı düyünü 190/14

qal-: (T.) olduğu yerde aynı şekilde dur-, yerini değiştirme-; var ol-, devam et-; yaşa-.
q. désen o qalandı 169/06
bu dergahda q.- a bilmez 076/75, 133/09, 195/15
yaman güne q.- acaq 138/38, 204/02, 212/11, 248/21, 248/22, 248/25, 250/10
ne qeder q.- acaqdı 089/98
daha q.- an qalıb ölen ağlanıb 016/18, 026/23, 032/02, 042/14, 155/05, 223/11, 242/06
qal désen o q.- andı 169/06
quruca xatire q.- anı héç ne 238/17
q.- anların taléyi 174/18
merdin quru adı q.- ar 126/13
harda q.- dı o insafsız çağlaya 036/10, 098/85
sen şirin xeyaldın xeyalda q.- dın 219/02
tülküler q.- ıb bir yana 004/33, 016/18, 022/09, 025/18, 063/08, 088/215, 089/93, 108/49,
110/10, 116/33, 131/03, 131/05, 132/14, 145/06, 183/15, 186/18, 225/06, 246/14, 246/15, 249/06
ümidim q.- ıbdı gelen sabaha 022/06, 105/15
deryada neyim q.- ıbdır 024/04, 147/04
gédimmi q.- ımmı suallar ağır 007/08
q.- ın a 088/04
q.- ın a 088/397
coşub az q.- ır söye 089/70, 094/11
yataqxanada q.- maq 087/135, 087/97, 140/42
atdım q.- mağın daşını 014/07
yıxıl q.- masın héyin 005/32
orda yér q.- maya kedere derde 224/24
gériye dönmeye güman q.- mayıb 050/17, 052/10, 118/12, 234/15, 234/16, 234/17, 240/09
bu bu qan yérde q.- maz 090/22, 134/51, 134/52
omaşıyıb q.- mazdım 134/67
sığınıb q.- mışam baxta gümana 033/12, 095/58
mıxda q.- mışdı papaqlar 205/09

qala: (Ar.) kale.
q. bizim 088/343, 138/140
qınaq q.+ sında yalqız çaresiz 225/09
elince q.+ sından 174/34

qalaq-qalaq: (T.) küme küme, üst üste toplanmış hâlde.
q. qağızı 119/37, 134/208

qalan-: (T.) yakıl-, alevlendiril-.
yad odda ocaqda çox q.- mışam 166/08

qaldır-: (T.) kaldır-, doğrult-; yücelt-.
yatanı q.- dı şehidler 083/02
q.- dın dalğa dalğa 123/10
başını q.- ıb baxmır héç neye 008/03
q.- ım göylere haqqın sesini 091/03

qalx-: (T.) ayağa kalk-; dik dur-; harekete geç-.
q. bir aralığı qat qara öküz 253/17
q.- anla yükselen énenle énen 198/16
doğub töreyersen q.- arsan bir gün 233/10
q.- dı aclar çılpaqlar 086/11, 089/111, 180/14
ahım q.- ıb bulud bulud köç éyler 023/02, 044/28, 086/13, 087/19, 104/03, 141/24
q.- ır axır kürsüye 089/68
qebirden dirilib q.- ıram allah 225/36

qalın: (T.) kalın, ince olmayan.
o q. qaşlara qonur gözlere 231/01

qalib gel-: (Ar.+T.) üstün gel-, yen-.
heqiqet q.- di 087/61, 088/63

qamarla-: (T.) bir şeyi aceleyle, bir anda kaba bir şekilde kapıp al-; tut-, yakala-.
q.- yıb emir héy solu sağı 028/06

qamış: (T.) sulak yerlerde yetişen, uzun, içi boş ve boğumlu bitki.
sual bitir q. kimi 075/10, 075/16, 075/44, 085/11
her q.+ da yüz zurna var 075/11, 075/45, 085/12
her q.+ ın kölgesinde 075/46

qan: (T.) atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı, soy, kan.
iller dönüb q. deyişib 003/14, 086/43, 086/95, 087/03, 088/108, 088/116, 088/173, 088/210, 088/415, 088/416, 088/54, 088/59, 088/99, 090/152, 090/22, 090/36, 259/10, 259/78
iliye q.+ a düşür 105/37, 125/06
bu q.+ dan yazmalısan 088/111, 098/29
çayların suları q.+ dı 004/04, 015/09, 084/08, 099/18, 138/25, 247/02, 252/03
bu qan qardaş q.+ ıdı 088/99
öz éşqimi q.+ ım ile yoğurdum 167/18, 213/04
q.+ ımı soran dünyadı 249/08
q.+ ımızla 168/06
günahsız axan q.+ ın 087/36, 107/13, 120/15
özü öz q.+ ını yalayar bir gün 259/118
q.+ la boyayarlarmı 088/95, 119/95
bu ölümler bu q.+ lar 075/60, 086/29, 088/102, 088/300, 090/16
bu gözü q.+ lara sözü q.+ lara 259/22
tökülen o q.+ larda 090/65
bu q.+ lardan qorun qardaş 247/03
güneş de q.+ sız çıxmır 088/109

qan-: (T.) anla-, idrak et-.
ağzını açanda metlebin q.- dıq 124/23
bir daş atdı q.- madı 090/171
q.- mamışdım 054/11
bu güne dek q.- mırsan 138/50

qana boyan-: (T.) her yer kan ol-; öldürül-.
her yan q.- dı 086/04, 096/59
q.- mamışdı 096/21

qanad: (T.) kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ.
bir q.+ ı qırıq quşam 258/09
sabah sabah q.+ ımız çıxası idi 109/16
q.+ ına sinib çapır 177/34
seni q.+ ında getirib yurda 233/05
uçardı göylere öz q.+ ıyla 141/26
xeyalın q.+ lanır 088/309
yeqin q.+ ları çıxa bilerdi 141/23
çıxdı q.+ larım uça bilmedim 007/04
alıb q.+ larına 137/97

qanad aç-: (T.) uç-, kanatlan-.
q.- ır yalanlar 089/24

qanad çal-: (T.) kanat çırp-, uç-.
men de q.- ardım 096/07

qanad-qanad: (T.) kanat kanat.
uçdu q. köksüme sarı 154/06

qanad ger-: (T.) kanat aç-, himayesi, koruması altına al-; tepesine çök-.
qara sükut q.- ib göllere 132/12

payız q.- miş bağcalarsınız 153/02

qanadlan-: (T.) uçmaya başla-, yüksel-; heveslen-, çok sevin-.
q.- dı xeyalım 137/109
daha q.- ıb uça bilmirem 038/25
ilhamı q.- ır 088/28, 117/35

qan ağla-: (T.) çok üzül-, yasa boğul-.
q.- yar gül çemensiz 065/15, 213/13

qana susa-: (T.) kavga iste-, kan dök-.
düşmenler q.- yıb 249/11

qandalla-: (T.) prangala-, el ve ayaklarına halka zincir geçir-.
fikrimi zikrimi q.- yıbsan 214/06

qandır-: (T.) öğret-; izah et-.
sen q.- dın 054/12

qan qan éle-: (T.) çok zarar ver-, şiddet göster-.
ayı q.- di 119/39

qanına qeltan ét-: (T.+Ar.+T.) kana bula-, kanını döküp öldür-.
biranda q.- ersen 072/08

qanına kéç-: (T.) kanına geç-, kanına gir-.
sessiz zeher kimi q.- din 121/05

qanına qeltan: (T.+Ar.) bk. **qanına qeltan ét-.**
q.+ dı gözel 252/09

qanı qaral-: (T.) keyfi kaç-, morali bozul-.
her meni görende q.- dı 125/12

qaniçen: (T.) zalim, gaddar, merhametsiz.
q. celladları 088/105

qanlı: (T.) kan bulaşmış, kanla dolu.
q. géce 086/02, 086/58, 088/100, 090/10, 090/102, 090/132, 108/38, 110/23

qanlıbıçaq: (T.) düşman.
her béşden üçüyle q.+ san 016/04

qanlı-qanlı: (T.) kanlı kanlı.
araz axar q. 171/05

qan olub göl dur-: (T.) kan akıp göl gibi dur-, kan(ı) akıp göl ol-.
q.- du şehidler 083/13

qan tök-: (T.) öldür-; kan akıt-.
q.- düyü yéri veten çağırır 108/30
axı biz ki q.- üb 088/193

qanun: (Ar.) sosyal ve hukukî münasebetlerin herhangi bir sahasını düzene koymak için devlet tarafından belirlenen karar, nizamnâme.
q. kemendine saldı 077/04
böyük dédi q.+ dur 134/46
q.+ lara bükülüb 113/05

qan yaş tök-: (T.) gözünden kanlı yaş ak-.
él üçün ağlayıb q.- eni 259/16

gap éyle-: (T.) konuş-, söyle-, de-.
atan g.- yende 134/44

qapı: (T.) kapı.
daha olan olub q. bağlanıb 016/20, 088/74
q.+ dan girmirsen görerler seni 016/08, 016/21, 088/76
arasında q.+ dır 146/21
açılar bir gün q.+ lar 127/08
öz q.+ m 088/16
q.+ ma kölge düşdü 095/18, 100/16
erkle q.+ mızı açа bilmirem 038/23
açdı q.+ nı 088/410, 174/09
q.+ sı penceresi 087/104
öz doğma q.+ sını 088/47

qapı-baca: (Far.) ev, bahçe, evin etrafı.
q.+ n öyün var 088/314

qapıbir: (T.) çok yakın, bir adım ötede.
q. qonşudur sevincle qubar 092/15

qapısını qar al-: (T.) kapısının önünü kar bas-, her yer karla kaplı ol-.
q.- dı gel 179/09

qapısını qış al-: (T.) bk. **qapısını qar al-**.
gelib q.- ıb 065/06

qapısını döy-: (T.) kapısını çal-.
q.- düm baxışlarımla 049/11

qar: (T.) atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne beyaz ve hafif billurlar biçiminde donarak düşen su buharı, kar.
yolumuza güneş yağar q. yağar 001/19, 004/10, 004/31, 009/17, 009/28, 022/02, 022/12, 022/20, 040/15, 045/16, 047/03, 047/19, 047/25, 047/27, 052/13, 058/03, 064/06, 069/16, 070/21, 073/03, 077/06, 088/436, 109/05, 115/37, 121/08, 127/04, 129/14, 157/15, 158/06, 162/19, 194/05, 194/06, 194/14, 194/16, 194/17, 200/22, 200/44, 228/11, 228/12, 236/06, 240/17, 244/01, 244/06, 244/10, 244/11, 244/13, 245/06, 260/11
ömrün avqustunda yağan q.+ a bax 007/23
néynim ömrünüze yağan q.+ amsa 187/11
éle bil çırtlayıb q.+ da gül kimi 225/29, 228/11, 234/21
söhbet açma axan sélden yağan q.+ dan 009/05, 022/54, 064/09
senin soyuqluğun q.+ dı ayazdı 162/08
unudaq qışı q.+ ı 088/321, 209/01, 209/02, 228/12
düzlerde baharıq dağda q.+ ıq biz 143/03
gözde çenim başda q.+ ım 030/07
acıma ömrüme yağan q.+ ıma 058/12
orda ebedidir ömrü q.+ ın da 144/18
yayın istisinde qışın q.+ ında 154/02
éle héy gösterir yağan q.+ ını 022/26
üreyinde bahar başında q.+ lar 224/20
yağan çiçekmisen yağan q.+ mısan 070/07

qara: (T.) kara, siyah.
q. zurna haldan hala düşmededi 009/19, 010/16, 018/13, 028/16, 036/16, 037/06, 043/04, 043/27, 044/30, 050/19, 051/08, 055/08, 059/15, 061/04, 064/10, 065/07, 072/07, 072/20, 087/57, 088/402, 090/58, 090/72, 090/75, 092/11, 092/12, 095/55, 098/20, 119/110, 123/03, 123/42, 130/04, 132/12, 140/15, 146/18, 146/19, 150/15, 150/20, 150/21, 158/06, 159/01, 159/02, 161/18, 166/30, 168/23, 178/22, 178/25, 191/17, 194/03, 194/06, 194/07, 198/08, 203/02, 206/04, 211/05, 211/06, 211/07, 224/22, 246/12, 252/12, 253/01, 253/05, 253/09, 253/13, 253/17, 253/21, 253/25, 257/08
gözlerin q.+ dı zalım 061/03, 075/07, 078/03, 134/123
qarışıbdır q.+ m ağım 183/07
bir vaxt q.+ nı ağdan 134/237
köksümde bir leke bir q.+ san sen 052/04
senin téllerine q.+ sı düşüb 161/09
bextin q.+ sına neler déyirsen 050/23
gözlerimin q.+ sında 171/06
yoxsa q.+ sındasan 211/04

qara bürün-: (T.) her yanı kar kapla-.

qışda q.- üb 115/14

qara çek-: (T.) kötülük et-.
qabağımdan q.- ir 255/14

qaraqabaq: (T.) yüzü asık, suratsız, çirkin.
sussan q.+ dı 140/29

qaragünlü: (T.) kötü günlü, bahtsız, talihsiz; karşılıksız.
héç bilmirem éşqim q.+ mü 057/10, 191/10

qara xallı İskender: kişi adı, Siyah Benli İskender.
q.+ in 085/16

qara ile ağı ayır-: (T.) doğruyu yanlışı ayırt et-.
q. gel indi 047/09

qaraj: (Fr.) genellikle otomobillerin konulduğu yer.
q.+ ı volqası var 080/23

qaral-: (T.) karar-; karanlık çök-; sinirden yüzünün rengi karar-.
senin ellerinle sönen q.- an 053/12, 058/08, 059/02
gözleriniz q.- ar 168/49, 213/04
q.- dı yanan ocaq 138/130, 153/10, 175/08
q.- dılar 172/37
edalet éşqile yanıb q.- ıb 108/51, 168/17
göyler yaman q.- mışdı 156/31

qaralan-: (T.) silin-, yok ol-.
q.- dı él oyandı 172/05
daşlar yazılıbdı q.- ıbdı 044/25
daha çinarlardan q.- mışam 145/08

qaralı: (T.) kararmış olan.
gédirdin yaralı qelbi q. 206/05

qaramca: (T.) (benim) karam, kara gözlüm.
söylenme q. hardasan harda 058/13, 199/08

qaramızca: (T.) arkamızca.
Qonum qonşu q. giléylenerdi 109/10

qaranquş: (T.) kırlangıç.
belke buna göre q.+ lar da 117/26

qaranlıq: (T.) ışık olmayan yer, böyle yerin hâli.
çekilse yolumdan géce q. 025/38, 052/07, 159/03, 211/01, 259/56, 259/71, 259/72
q.+ da atılan 086/51, 221/01
indi q.+ dan çıxa bilmirik 097/05
mene q.+ dı sene işıqdı 052/21
q.+ ın 168/35
azıb gözlerinin q.+ ında 049/19
qara torpaqların q.+ ından 166/30
q.+ la kölgeler 134/108
sen ayda bir q.+ san 221/02

qarasaqqal: (T.) orta yaşlı, sakalı siyah olan.
emmameli q. 247/16

qaravul: (T.) karakol.
sanki q.+ da sıralanıbdı 044/27

qara yax-: (T.) iftira at-, lekele-.
hereye bir q.- ırsan ne qem 015/18

qarayığval: (T.) kötü, berbat, talihsiz
éle q. bedbext ölkeyem 058/09

qardaş: (T.) aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı; aralarında değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri.
bu heyatdı q. 006/25, 009/13, 009/14, 026/35, 030/11, 087/67, 088/99, 096/32, 098/42, 104/13, 110/04, 110/22, 110/40, 123/02, 123/41, 137/53, 137/55, 137/57, 137/59, 137/61, 139/03, 139/06,

172/12, 176/15, 176/17, 192/09, 192/11, 238/08, 247/01, 247/03, 247/05, 247/09, 247/13, 247/17, 247/21, 247/25, 247/29, 247/33
dağa q.+ am dözümle 014/10
q.+ dan bacıdan uzaq 041/03, 173/04, 225/22
türkay türkün q.+ ıdı 247/30
q.+ ım yadla uyuşub 003/16, 004/16, 004/43, 006/08, 011/03, 011/05, 011/09, 011/13, 011/17, 011/21, 011/25, 011/29, 026/09, 095/19, 095/28, 095/31, 105/25, 112/03, 112/06, 166/17, 166/20
qurd q.+ lar 029/04, 029/43, 029/45, 088/327
salam éy manqurt g.+ lar 029/02

qardaşlıq: (T.) kardeşlik, kardeşler arasındaki bağ.
q. beraberlik 090/139

qarğa: leş ve böceklerle beslenen göğsünün altı gri renkte büyük bir kuş.
ala q. elinizden bala böyütmez 109/11
q.+ ları aldatdı 096/63
o vaxt hele q.+ nı 096/24

qarğa-: (T.) kargı-, beddua et-.
sen q.- yıb öyüb kéçdin 207/16

qarqar: (T.) Azerbaycan'da bir ırmak adı.
q. ağıları 194/01, 194/16, 194/17, 194/18, 229/11
yanırdı üreyim q.+ a gétdim 194/02, 194/09, 194/10
q.+ da çimirsen aydan baxırsan 219/14

qarğı: (T.) kamış.
q. atı seyirdib 134/18

qarı: (T.) kadın, eş; ihtiyar kadın.
tek ağac anammı hesret q.+ mı 035/14, 134/39, 172/27, 228/11, 228/12
seninki qapıdan q.+ dan kéçib 016/21
qar q.+ nı sévmez qarı da qarı 228/12
belke indi seksen yaşlı q.+ san 200/12

qarı-: (T.) ihtiyarla-.
q.- yan qızlardı qeherdi allah 035/13

qarın: (T.) karın.
qayğısı bir méhr bir q. idi 079/24
sancır q.+ ı 076/48
q.+ ını qucağına 178/07
sizin q.+ ınızda tarix olmaq çün 59/53

qarış-: (T.) başka şeyin veya şeylerin içine girerek kaybolup git-; karmakarışık ol-.
cismim torpağına q.- a belke 229/25
nolar milyonlara biz de q.- aq 055/04
arzulara q.- araq 165/22
dünyam dalğalandı q.- dı yéne 059/05, 086/15, 138/129
yaman q.- ıb 006/13, 062/11, 145/26, 192/22
q.- ıbdır qaram ağım 183/07
istemeden q.- malı olmuşam 260/04
axıb sene q.- masam 257/13

qarış: (T.) açık ve gergin durumdaki elin baş ve serçe parmak uçları arasındaki mesafe, karış.
bir q. boyun var 122/02, 124/02

qarışqa: (T.) karınca.
daraşıb sökürler q. kimi 108/32, 124/20

qarışıq: (T.) karmakarışık, anlaşılamayan durumda olan.
her yan çen dumandı her yan q. 072/16, 088/428, 092/14, 119/49, 248/11

qarlı: (T.) kar olan, karla örtülü olan.
gül açan ağacdı q. qışımda 026/27, 149/06, 193/11

qarmaq at-: (T.) olta at-.
xaliqler q.- ır 031/12

qarnı sancı-: (T.) karnına sancı gir-, sancılan-.
q.- r 076/61

qarpız: (Far.) karpuz.
sonra it yéyib dağılmış q. 236/03

qar al-: (T.) kar al-, karla kaplan-.
ömür bağcamızı q.- ıb gédir 070/12

qars: yer adı, Kars.
arana yaylağa q.+ a qazağa 007/05

qars-: (T.) ateşten geçir-, üt-.
hardandı üzümü q.- an bu henir 225/35

qarsıt-: (T.) yüzeysel olarak yak-.
ruhuma od vurdu q.- dı qardaş 192/11

qarşı: (T.) mukabil taraf; karşıt, zıt.
mala dövlete q. 087/123
arxada hesret var q.+ da hesret 007/01, 007/07, 007/13, 007/19, 007/25, 007/31, 052/13, 070/28, 109/26, 137/21, 137/23, 138/151
kişisen q.+ dan at atanda da 120/14
gelirem q.+ ma çıxanım yoxdu 038/01, 038/15, 200/24
q.+ mda qalaq qalaq 134/208
görmemişem q.+ mdaymış 030/13
q.+ nda héyretden daşa dönmüşem 010/17, 207/01
q.+ sında baş eyir 138/60, 138/66

qarşıla-: (T.) hürmet et-.
seheri q.- yar 146/08
gül çiçekle q.- yır boranı 132/19

qarşısına çıx-: (T.) karşısına çık-, karşılaş-.
bu gün q.- mamışam senin 188/01, 188/02, 188/14

qartal: (T.) kartalgillerden, genellikle kızıl siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üzerinde kuran, iri, yırtıcı bir tür kuş (Aquila), kartal.
kimse q. da olsa 087/125, 096/06, 096/10, 096/72, 111/13, 111/26, 119/98, 144/04,
144/05
q.+ a düşmen olduq 096/46
göyde süzen q.+ ı 111/02, 114/01, 148/06
q.+ ın adınamı 119/64
q.+ la yanaşı dayansın déye 148/03
q.+ lar devdenir öz yuvasında 025/28, 144/06

qartallı: (T.) kartal olan.
q. qayaları 115/43

qasırğa: (T.) şiddetli rüzgar, fırtına.
méşede bir q. 119/86
deli q.+ lar esir içimde 037/07

qaş: (T.) göz çukurunun üst kısmında yay şeklinde, kılla kaplı çıkıntı, kaş.
açılmır düz bir ay q.+ ın qabağın 015/21, 101/03, 192/30
o qalın q.+ lara qonur gözlere 231/01
q.+ ları hale kimi 169/11
q.+ ların gözlerin ayım ulduzum 072/11

qaşqabaq: (T.) hiddetli, sinirli, veya canı sıkkın olan kimsenin yüzünde beliren durum.

tutulub göylerin q.+ ı 035/06, 079/16

qaş qabağı açılma-: (T.) hiddeti, öfkesi geçme-.
menim ise q.- ır 197/02

qaş qabağı tökülü (ol-): (T.) kaşlarını çatarak yüzüne hiddetli ve hoşnut olmadığını bildiren bir hava ver-.
orda senin q. 202/06

qaşlarını çat-: (T.) suratını as-, kaşlarını çat-.
af uf déyib q.- anların 156/43
q.- dı o 139/17

qat-: (T.) ilave et-, ekle-; birleştir-.
qalx bir aralığı q. qara öküz 253/17
alemi q.- a biler 081/02, 081/10
kölge yuxusuna éle bal q.- ıb 104/21
yoxsa aralığı q.- ma amandı 015/25

qat: (T.) kat, sıra, tabaka.
yéddi q.+ a énmişik 168/34
sen indi göylerde yéddinci q.+ da 223/02
başaldım göylerin yéddi q.+ ına 141/02, 141/24
göyün yéddi q.+ ındaydı 076/25
derin q.+ lara telesdim 032/07
qolların en derin q.+ lardan kéçir 166/12, 166/13

qatar: (Ar.) kafile, kervan; tren.
biz haçandı minmişik bu q.+ a 001/02
bu q.+ da göz açmışıq dünyaya 001/07
belke de yol bu q.+ dan qısadı 001/10

qatar-qatar: (Ar.) sıra sıra, dizi dizi.
üstüme q. 134/117

qatıl-: (T.) eklen-, ilave edil-.
özge sürülere q.- ar dinmez 008/10

qatla-: (T.) bük-, kıvır-.
dizini q.- yır daha 004/39

qaya: (T.) kaya; uçurum.
yağır yollarıma q. daş yağır 007/10, 012/02, 044/31, 088/295, 111/22, 200/28, 255/08
q.+ dan sallandı dağla tutaşdı 142/07
q.+ lar dibinde titreşen güller 035/12, 035/23, 111/16, 203/02
orda q.+ lara neğmeler dédim 185/04
bu lalkar q.+ ları 111/06, 114/05, 115/43
orda céyran q.+ ların bélinde 011/15, 021/02
götüre yolumdan q.+ nı daşı 033/07, 142/14

qayğı: (T.) kaygı, düşünce, endişe.
q. donunda 006/19, 095/21, 105/21, 105/23
her q.+ dan uzaq idi 076/27
gecikmiş q.+ dır méhrin qılığın 055/07
pöhreler geciken q.+ lar kimi 017/24, 069/04, 094/06, 110/31, 117/18, 140/49
kölge q.+ nı géyib 095/30, 125/24
geciken q.+ san ahsan nalesen 073/11
q.+ sı bir méhr bir qarın idi 079/24, 093/11, 094/15, 110/33, 110/34, 176/06
kölge q.+ ya dönüb 095/26

qayğısız: (T.) endişesi, düşüncesi olmayan.
bir q. ömür quruyar géder 017/04

qayıq: (T.) küçük sandal.
sahibsiz q. tek üzüb géderem 056/17, 165/07

qayın: (T.) kadın veya erkeğin erkek kardeşi.

nazirle yézne q.+ mış 180/10

qayıt-: (T.) dön-; geri dön-.
q.- ıb öz évine 088/45, 220/21, 259/117
q.- dı sevincim ahım amanım 059/06, 088/407
sen ağla q.- ım ilkbaharıma 240/20
q.- ırdı évine 019/19
q.- maq isteyin yéne géc oldu 196/14
o günlerim bir de dönmez bir de q.- maz 109/12, 109/20, 109/31
q.- mısan gül açıb 174/41
ata yurdum q.- mışam 109/01, 109/02

qaymaq: (T.) sütün ya da yoğurdun üzerinde oluşan ince yağ tabakası.
süd içib q. yéyir 089/125
lal suların q.+ ını 021/11

qayna-: (T.) kayna-, fokurda-; kabar-, fışkır-; dalgalan-, coş-.
birden buludları q.- dı axdı 079/39
dédim ay insafsız béle q.- ma 053/06
üreyim q.- yar çağlar 039/03
sözüm boğazımda q.- yıb daşır 246/24
q.- yır böyük uşaq 090/33, 250/05, 250/06
q.- yırdı o géce 086/17

qaynar baxış: (T.) coşkuyla, canlı bir şekilde bakış.
q. baxışlardan içdi karvanın 154/05
q.+ ların güneş sélimi 072/04
q.+ larla besleme meni 056/11

qaynar göz: (T.) aşkla, sevgiyle bakan göz.
hanı senden ötrü q.+ üm yox 055/17

qaytar-: (T.) geri çevir-, gönder-.
désem ki özümü özüme q. 070/18
men onu q.- ıb getire billem 216/15

qaz-: (T.) herhangi bir aletle toprağı kaz-, çukurlaştır-; oy-.
gel burda bir çuxur q.- aq 041/06, 173/07
q.- dıqca 090/13
çoxları kökümü éşib q.- ıbdı 166/24
bir elim torpaq q.- ır 006/10
héy birucdan q.- ırlar 090/11
qoy q.- sınlar 090/12

qazax: Kazak, yer adı.
arana yaylağa qarsa q.+ a 007/05
ölsem meni kim ağlayar q.+ da 202/20, 234/20
q.+ ların sözünü 134/131

qazan-: (T.) çalışarak elde et-, fayda elde et-; ulaş-.
kim q.- dı o şöhreti o şanı 011/23

qazan: (T.) kazan, büyük kap.
q. bizim 088/331

qazan qaynat-: (T.) iş yap-, teşebbüs et-; hazırlık yap-.
köhne q.- ı 138/126

qazı: (Ar.) Tanzimata kadar her türlü davaya, Tanzimat ile Medeni Kanun arasındaki dönemde ise yalnız evlenme, boşanma, nafaka, miras davalarına bakan mahkemelerin başkanları, kadı.
hem qoçu hem ağa q. ibadlar 259/66

qazıl-: (T.) kazmak işine maruz kal-.
belke qebirin de q.- ıb artıq 192/16, 214/20

qebir: (Ar.) kabir, mezar.
q.+ den boy véren sedadı belke 035/15, 059/07, 225/36
q.+ e de basabasdı şeherde 011/20

hardasa babekin q.+ i daralıb 002/20, 108/14, 214/20
dédi dözemmirem q.+ im daralıb 002/07, 233/12
q.+ in yéridi geldi 174/40, 192/16
daşlar éle susub q.+ ler üste 044/26
meni q.+ e kimi izleyeceksen 052/03

qebristan: (Ar.+Far.) mezarlık.
meni q.+ a aparır yollar 038/30

qebul éyle-: (Ar.+T.) al-, onayla-.
türkayam bu adı q.- dim 106/02

géc: (T.) kararlaştırılan, beklenen veya alışılan zamandan sonra, erken karşıtı, geç.
gah işden g. gelirsen 098/49, 100/15
kül soyusa g.+ dir ha yan 013/07

gec: (Far.) kil ile alçının karışımından oluşan beyaz, sarımtırak renkte bir madde.
torpağını g. kimi 115/24

géce: (T.) güneşin batıp, karanlık çökmesiyle güneşin doğması arasında geçen zaman.
o g. yuxuda babeki gördüm 002/06, 009/10, 009/27, 019/01, 025/01, 025/02, 025/04, 025/22, 025/34, 025/38, 025/42, 043/01, 049/06, 070/04, 086/02, 086/07, 086/16, 086/17, 086/20, 086/31, 086/32, 086/44, 086/45, 086/48, 086/50, 086/63, 086/88, 086/90, 086/96, 086/97, 087/20, 091/04, 109/08, 109/21, 131/06, 141/18, 156/03, 168/01, 168/02, 172/04, 179/04, 181/01, 181/02, 181/10, 181/13, 186/02, 186/04, 186/06, 186/16, 186/18, 186/20, 205/02, 215/01, 215/02, 215/06, 215/10, 215/14, 241/01, 241/02, 241/06, 241/10, 241/14, 252/12
bir parça g.+ dir qara téllerin 161/18
g.+ ler dünyanın gözü könlü tox 043/19, 096/85, 110/36, 146/01, 146/04, 146/16, 146/22, 161/19
qırmızı g.+ er olacaq sabah 150/06
g.+ leri ulamaq 096/04, 172/20
éle bil yuxusuz g.+ lerimin 161/08
g.+ lerin birinde 086/03, 096/78
bir g.+ lik ümid kimi 181/08
g.+ m qırmızıya boyanacaqdır 025/37, 095/11
qarışıb g.+ n gündüzün 062/11
g.+ ni tehlil édib 087/08, 088/442
ses düşer g.+ nin qeribliyine 043/16, 086/29, 164/12
g.+ si gündüz oldu 119/111
gözlerim g.+ ye öyreşir daha 025/14, 097/04
g.+ yle dolu 019/04

gécequşu: (T.) yarasa; geceleri az uyuyan (kimse).
sen oxuyan g. 221/17

gécik-: (T.) vaktinde gelme-, geç kal-.
men g.- dim o yamanca telesdi 036/14
g.- en baharla qalar üsülü 017/11, 017/24, 070/06, 073/11
g.- miş qayğıdır méhrin qılığın 055/07, 055/13
xeyalımda sabahına g.- er bir qız 158/05
derdinalım g.- irsen dersine déye 109/29
bilesen g.- sen bir az lengisen 224/04, 224/32

géc ol-: (T.) geç ol-.
qayıtmaq isteyin yéne g.- du 196/14

géç-: (T.) geç-, akıp geç-.
g.- er zaman 158/02, 158/03

geda: (Far.) alçak; köle.

milletden dem vurur g.+ nın biri 246/18

qeddini ey-: (Ar.+T.) mutsuz et-, sars-.
senin ayrılığın q.- ir 038/31

gede: (Far.) çocuk; hizmetçi.
zırrama g.+ ler o qederdi ki 198/09

gede-güde: (Far.) eskiden, aşağı tabakaya mensup adamlara verilen aşağılayıcı ad; çoluk çocuk.
yığın g. péyğemberleri 259/104

qedeh: (Ar.) içki içmeye yarayan ayaklı bardak, kadeh.
elimde bir q. qem 034/08, 034/17, 170/10, 170/19

qedem: (Ar.) adım.
seni anmayacam her q. başı 218/15
ya q.+ im bed heraylı ünlümü 057/11, 191/11

qeder: (Ar.) miktar, kadar; kader, talih.
sehere ne q. qalıb bilmirem 022/09, 034/26, 089/98, 092/01, 097/02, 122/20, 140/56, 140/58, 141/16, 162/24, 170/28, 220/07, 220/09, 225/37, 245/03, 246/08, 252/20, 253/23
qorxular hedeler o q.+ di ki 198/01, 198/03, 198/05, 198/09, 198/13, 198/17, 198/21
q.+ ine bu halına qurban olum 201/13
ömrü bu sévginin bura q.+ miş 214/26

qedrini bil-: (Ar.+T.) gereği kadar değer ver-, hürmet et-.
çoxlarının q.- di o 167/13
q.- ecek 138/23
bir zamanlar men q.- emmeddim 152/07
q.- medik bir vaxt payızın 045/22

qefes: (Ar.) kuş veya başka hayvanların konuşması veya belenmesi için yapılan çeşitli büyüklükteki muhafaza.
ruhuma ebedi bir q. kimi 219/12
yaşayır üreyim bu daş q.+ de 010/18, 026/17

qefil: (Ar.) aniden, beklemeden.
q. ayılıram deli xeyaldan 225/39

qefletde yat-: (Ar.+T.) gaflet uykusuna yat-, her şeyden habersiz uyu-.
haçandı q.- ırdıq 083/01

qeher: (Ar.) kahır, derin acı, keder.
yaddan çıxar orda qem de q. de 011/18
derdden q.+ den uzaq 005/04
qarıyan qızlardı q.+ di allah 035/13

qeher ol-: (Ar.+T.) üzüntü, keder ol-.
bu da ona q.- ub 116/27

qehet: (Ar.) kıtlık, yokluk.
yérde bütövlüyü men q. gördüm 141/03

qeh qeh çek-: (Ar.+T.) kahkaha at-.
acize q.- ib 134/154

qehr ol-: (Ar.+T.) mahvol-, yok ol-.
q.- sun qan yuvası 090/36, 239/09

gel-: (T.) gel-; ulaş-; hissedil-; yağ-; meydana çık-.
g. ay bahar 021/01, 021/09, 021/17, 041/06, 047/09, 053/07, 063/05, 085/13,
087/53, 088/75, 124/17, 139/06, 169/05, 173/07, 179/06, 179/07, 179/09,
195/16, 208/16, 218/07, 240/19, 260/01
ayıldım ses g.- di ay arvad kiri 002/08, 002/17, 021/08, 021/16, 045/03, 090/99, 095/20, 100/14, 100/15, 100/17, 116/09, 116/10,

116/11, 135/04, 174/37, 174/40, 197/03, 235/02, 246/23
g.- dim kölgesinde dincelem 069/32, 099/10, 100/02
göyden g.- din léysan kimi 207/11
bağışla yanına g.- e bilmirem 033/03, 036/03, 036/09, 070/03, 137/29, 174/38, 189/17
könlüme gözüme bahar g.- ecek 022/51, 022/53, 051/07, 087/100, 087/106, 087/79, 135/25, 150/02, 150/04, 244/06, 244/09
g.- ek yuxularda qonaq gizlice 214/25
g.- emmerem g.- emmerem 024/09, 147/09
ümidim qalıbdı g.- en sabaha 022/06, 022/16, 156/39, 171/09, 223/07, 245/01
yazma démirem ki yaz g.- ende teb 015/10, 134/177, 200/23, 248/05
gel söylesen g.- endi 169/05
ürekden g.- enleri 139/31
gün g.- er çekiler bu qar bu sazaq 040/15, 043/06, 143/01, 143/21, 153/09, 157/15, 158/03, 204/09
g.- erem özüm 038/36, 068/03, 068/05, 068/31, 068/33, 160/03, 160/05, 160/19, 160/21, 164/01, 164/02, 164/03, 164/04, 164/05, 164/06, 164/07, 164/10, 208/10, 208/11, 208/12
sesin g.- ib bize çatdı qardaşım 011/03, 029/07, 036/11, 047/21, 059/10, 065/06, 088/247, 110/01, 110/02, 110/21, 167/21, 168/19, 175/02, 181/17, 233/12, 234/22, 258/02, 259/63
g.- in héy 168/26, 168/52
evvelin g.- ince gelsin axırın 125/29
uşaq ahıl ahıl g.- ir uşaq kimi 009/09, 058/03, 088/54, 088/85, 128/04, 153/05, 171/07, 247/18, 247/19, 247/20
g.- irem qarşıma çıxanım yoxdu 038/01, 038/15, 038/22
gédirikmi g.- irikmi dünyaya 001/21, 007/30
men déyene g.- irsenmi 065/09, 098/49, 098/52
g.- me oğrun oğrun yuxularıma 058/14, 060/13
öz yérine g.- medi 089/107
belke hele g.- memisen cahana 200/16
arxanca g.- merem gét arxayın gét 074/03
mektubun g.- mese qar kesen déyil 047/25
g.- meyecek o yarı 209/12
arxanca g.- meyim incidir seni 074/02
dilime ay ana g.- mir 038/43
g.- mirsiniz haya da 168/40
sen g.- mişdin iman kimi 207/09, 215/01, 215/02, 215/06, 215/10, 215/14, 226/01, 226/02, 226/03, 241/01, 241/02, 241/06, 241/10, 241/14
g.- mişem yad kimi uzaq kimiyem 038/10, 069/02, 069/04, 248/02, 248/04
yüz bahar g.- se de güldüre bilmez 017/05
evvelin gelince g.- sin axırın 125/29

qelb: (Ar.) kalp, yürek.

benövşe bitecek q. daşlarında 240/24
q.+ i yoxmuş o ağlamaz 062/16, 076/40, 144/13, 169/19, 193/12, 206/05
q.+ im yad ürekde donur déyesen 022/48, 042/16, 057/03, 155/14, 191/03, 191/17, 213/13
dolandı q.+ imde min arzu istek 002/14, 038/29, 049/14, 052/24, 053/03, 093/05, 095/14, 128/20, 222/10, 229/16
q.+ imdedir lepirlerin 207/05
q.+ imdeki seher oyanacaqdır 025/35, 030/08, 036/18, 118/13

yox éyle q.+ imden qemi qubarı 068/11, 195/12
q.+ ime yamanca yatmışdın lele 125/03
q.+ imi göyneden intizara bax 007/21, 042/20, 051/19, 068/04, 068/32, 106/04, 154/10, 154/17, 159/04, 160/04, 160/20, 188/11, 222/03
q.+ imin işığı yansa bir anlıq 025/40, 049/12, 193/08, 211/11
q.+ imiz bir vurar bir de yanardı 051/03, 239/08
q.+ imizde yaşatmışıq 003/09
gör q.+ in menim çün yana bilirmi 162/15
q.+ inde oxuyurdu 088/44, 146/05, 216/02, 224/08, 247/31
vetenin q.+ ine sançılıb qalıb 108/49, 141/25, 144/09, 159/12, 195/04, 195/11
qeriblik q.+ ini bürüyer beler 153/07
men olam q.+ inin dostu hemdemi 162/26, 164/05, 164/13
bir gözel q.+ iyle üz üze qalıb 225/03

qelbini sıx-: kalbini / yüreğini sık-, rahatsız et-.
bir duyğu bir sual q.- ar 017/22

qelebe: (Ar.) galibiyet, kazanma, üstünlük, başarı.
arzu ümid q. 140/09
q.+ m günahım menim 250/13

gelecek: (T.) gelecek, gelmesi beklenen zaman.
g. xoş günlerin 086/57
indimizi g.+ e 177/20

qelem: (Ar.) kalem.
çinar q. ola xezer mürekkeb 015/12, 088/88
yéne sarıl bu q.+ e 258/15
bir sazım bir qelbim bir q.+ im var 042/16, 154/07, 154/12
q.+ imi avarédib 165/09
q.+ imin önünde 220/15

gelim: (T.) gelme, geliş; gelir, kazanç.
döyüşüm dünyaya teze g.+ di 026/11

gelin: (T.) düğünü yapılan, evlenen kız.
g. kimi qız kimi 113/20, 138/128
gelecek g.+ le öyünerdi o 051/07

geliş: (T.) gelme, gelmek fiili.
hanı g.+ ime açılan qollar 038/28

qem: (Ar.) keder, dert, gam.
yaddan çıxar orda q. de qeher de 011/18, 015/13, 015/18, 023/09, 030/15, 034/08, 034/17, 049/17,072/13, 077/11, 079/17, 088/443, 107/11, 108/18, 115/71, 127/26, 134/128, 144/06, 154/17, 170/10, 170/19, 171/16, 222/10, 240/10, 240/23, 256/18
ömrüm günüm kéçdi q.+ de 230/26
her addımda derddi q.+ di 237/06, 246/06
köksümde çağlayan bu q.+ e deyme 099/13
yox éyle qelbimden q.+ i qubarı 068/11, 079/37, 159/19, 160/11
q.+ im menim hemdemimdi 258/06
menim yarım öz q.+ imdi 258/05
q.+ in kederin sonu idi 019/18, 129/06, 129/31
q.+ le sévinc toy ile yas deyişmede 009/24
yéne q.+ ler içinde 088/310
bürünüb yatırıq qara q.+ lere 246/12
her günüm saatım bu q.+ nen kéçer 213/05
başdan ayağa dek sévdiyim q.+ sen 208/15

qember: (Ar.) sadık köle.
ayağa dolaşan bu q.+ leri 259/105

qeme bat-: (Ar.+T.) son derece kederlen-, dertli ol-.
anama baxanda q.- ardım 069/14

qem éle-: (Ar.+T.) gam çek-, dert çek-.
q.- me bizde de var bu adet 132/20, 258/13

qemgin: (Ar.+Far.) kederli, gamlı, perişan.
dünyanı gah q. gah şen görmüşem 040/07, 157/07

qem-qubar: (Ar.) keder, dert, gam, gönül kırıklığı.
qéybet q. idi 178/32
çıxaq bu q.+ dan 088/320

qem qüsseye bat-: (Ar.+T.) çok fazla kederlen-.
q.- dı o 139/19

gemi: (T.) suda yüzen taşıma aracı.
yédek g.+ leri kimi 184/14
deryalar qoynunda qalan g.+ m var 042/14
qerq olan menim g.+ mdi 258/07
yéne qerq olub g.+ n 088/306
yédek g.+ si olasan 184/20

gemir-: (T.) kemir-, sert bir şeyi dişleriyle dişle-, çiğne-.
g.- ib gövdemi uzunqulaqlar 166/26

qemiş: (T.) kamış.
baxdın qohumlara bir q. kimi 125/19

qemlen-: (Ar.+T.) gamlan-, kederlen-.
bu hesretle sévin q. uzaqdan 132/09

gén: (T.) geniş; uzak.
sesledi g. dere qoynuna onu 142/08, 238/11
döyüş asandı g.+ den 088/120

genç: (T.) yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı.
tézlikle g. atanın 138/132

gençlik: (T.) genç olma durumu.
g. hesretile deyinerdi o 051/09

gén dünyanı dar éle-: (T.+Ar.+T.) büyük felaketle karşılaş-, son derece perişan ol-.
onlara g.- yirmiş 080/16

gén düş-: (T.) ayrı düş-.
senden g.- merem a köküm menim 166/03

général: (Lat.) albaydan sonra gelen ve meraşele kadar olan yüksek askeri rütbe.
peleng g.+ ı gizir éyleyin 259/111

qenim kesil-: (Ar.+T.) düşmanı ol-, düşman kesil-.
arzum ayrılığa q.- di 144/03

qenim ol-: (Ar.+T.) düşmanı ol-, düşman kesil-.
sevgim mene q.- du 032/01, 032/03, 032/05, 032/09, 032/13
ömrüme günüme sen q.- dun 071/03

qenirsiz: (T.) eşsiz, benzersiz.
bu q. gözeldi 090/101

genişlik: (T.) geniş şeyin hâli, geniş olma durumu; hürriyet.
g.+ i daralıb 168/15

qepik: (Rus.) manatın (ruble) yüzde biri.
béş on q. atılmışdı 156/14, 156/41, 178/22
qürbetde allah ol q.+ e deymez 108/06

geraylı: (T.) âşık şiirinde her kıtası dört mısradan ibaret sekiz heceli şiir.

g. 171/02

qerb: (Ar.) batı.
q.+ de şimalda hamı 138/90
q.+ den şerqe daşınıb 113/01
şerqden q.+ e daşınıb 113/02

gerdiş: (Far.) gezinti.
bu dünya bu g. nedi 127/30

gerek: (T.) lazım.
her şéyi tezeden başlayam g. 022/01, 022/07, 022/15, 022/24, 022/34, 022/37, 022/45, 022/56, 088/220, 088/222, 098/22, 098/58, 098/60, 119/79, 119/81, 125/37, 138/12, 162/29
sene daş g.+ di barı tikmeye 010/22, 010/23
eger bilse g.+ dir 081/07, 087/83, 087/85
saxla ümidimi g.+ in ollam 068/22
g.+ ler öldürdü meni 183/17

qerenfil: (Ar.) karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi, karanfil.
büründü q. güllere 083/10

qerq ol-: (Ar.+T.) bat-, boğul-.
q.- an menim gemimdi 258/07
o qem deryasında q.- muş iken 079/17
yéne q.- ub gemin 088/306

géri: (T.) arka tarafa; arka taraf, geri.
işığı dönecek g. 248/24
irelini g.+ ni 087/13
g.+ ye dönmeye güman qalmayıb 050/17, 052/11, 055/19

qerib: (Ar.) kimsesiz, zavallı.
q. çoxaldı artdı 096/65, 219/07, 247/04
éle bil q.+ em 038/26
éle bilirem ki q.+ sen orda 233/03

qeribe: (Ar.) şaşırtıcı, hazin, hüzün verici.
taléyin q. oyunları var 007/20, 017/14, 090/100, 156/01, 174/19, 186/07, 186/09
düzü çox q.+ dir 087/46

qerib-qerib: (Ar.) zavallı bir şekilde, garip garip.
yéne q. baxıb kéçersen 188/06

qeriblik: (Ar.+T.) gurbet, kimsesizlik.
q. uyuyur dağ havasında 025/26, 035/02, 039/02, 070/14, 153/07
ses düşer gécenin q.+ ine 043/16

qerib ol-: (Ar.+T.) garip, kimsesiz ol-.
durnalar q.- du 096/64

géri dön-: (T.) geri dön-.
hele de ümid var g.- ecek 216/20

qerine: (Ar.) aslında otuz üç yıllık bir zaman dilimine verilen addır fakat asır anlamında kullanılır.
döndü zaman q. 119/15
ordan baxmaq olar q.+ lere 144/14

qesd: (Ar.) meram, niyet, maksat.
kök kömence q. olmaz 134/41
gözüm gördükleri her an q.+ imde 042/04
o dünyanın q.+ inde 178/36, 178/37

qesdine dur-: (Ar.+T.) birinin ölümü veya kötülüğü için çalış-.
titredi yox déye q.- dun 049/13, 229/15

gét-: (T.) git-; yürü-; var-; ayrıl-; meydana gel-; sona er-.
çıx g. oğul 009/31, 056/03, 056/23, 074/01, 074/03, 074/05, 098/81, 138/99, 169/04, 192/24
köçüm g.- di o durnanın köçünde 011/10, 012/05, 012/10, 036/15, 088/240, 088/403, 089/108,

090/155, 090/157, 096/52, 136/10, 210/02, 210/04, 232/13, 232/14, 232/15
yanırdı üreyim qarqara g.- dim 194/02, 194/03, 194/05
çıxıb g.- din bir çan kimi 207/10
hayana g.- diniz düzü bilmirem 069/26
hara g.- diyini özü de bilmir 079/10
atıb g.- e bilmedi 138/137
isteyende g.- ecek 087/107, 109/03, 138/39, 237/02
axıb g.- ed 088/372
gelen g.- en yaman vurub bu da azdır 156/39, 189/16, 190/07, 192/19
gét söylesen g.- endi 169/04
g.- enin héyfini alırsan menden 216/13
bir qayğısız ömür quruyar g.- er 017/04, 127/02, 127/04, 158/04, 158/07
qelbimi götürüb g.- erem daha 042/20, 056/15, 056/17, 072/21, 212/08, 248/15
yol g.- erler heyatın dalğalarında 184/16
g.- ersen sakitce xeberi olmaz 188/10
köçüb g.- ib éllerimiz 003/11, 006/11, 110/29, 167/26, 246/09
g.- im mi qalımmı suallar ağır 007/08
palıdlar odlara qalanıb g.- ir 035/19, 035/21, 070/10, 070/12, 075/50, 089/05, 089/27, 090/147, 090/149, 124/03, 201/11
g.- irdi ortasıyla 088/37, 109/13, 109/15
g.- irdin başıdumanlı 205/12, 205/13, 206/05
ha g.- irem béş addım yol bitmeyir 023/07, 038/33, 240/02, 240/04
g.- irikmi gelirikmi dünyaya 001/21, 007/30, 088/236
gah işe téz g.- irsen 098/48, 252/06
buna ne ad vérek g.- me uzağa 015/14, 134/167
vetende vetene g.- mek olmayır 108/22, 141/13, 215/17, 241/17
taléyin yazısı g.- mez dağlanıb 016/19
üzbeüz bir qonşun öle g.- mirsen 015/15, 222/05
hara g.- se gelecek 087/79
men déyenle g.- sen 138/37
hara g.- sin hara var 088/404

getir-: (T.) bir şeyi alarak bir yerden başka bir yere ulaştır-; herhangi bir işte başarı kazan-; sebep ol-.
anaları pay g.- di 172/29, 172/30, 228/06
men onu qaytarıb g.- e billem 216/15
ruhuma qaranlıq g.- eceksen 052/07
onu bura g.- en bes harda idi 156/38
qızlar neveleri g.- er geler 153/09
omu g.- ib yası 082/12, 193/06, 233/05
bu dünyaya g.- ibdir 165/03
hele bext g.- ir yüyrekdi atın 120/24
ölsem gül g.- me gel benövşemsen 208/16
bexti g.- memişdi 140/19

getiril-: (T.) getirmek fiiline konu ol-, yaşlaştırıl-.
cenazesi naxçıvana g.- mişdir 174/03

qetre-qetre: (Ar.) damla damla.
éşqim q. gelib gözümden 059/10

géy-: (T.) giy-; örtün-.
qelbim ruhum g.- di qara néyleyim 191/17
öz eynine g.- ecek 137/44
gören ne paltardı g.- ib tebiet 047/14, 095/30, 104/10
dağlar ağ yapıncı g.- ir eynine 045/26
eynine géce g.- mişdin 205/02

qéybet: (Ar.) gıybet, dedikodu.
q. zeherden uzaq 005/03, 178/32
o dağlarda q.+ lerden aralı 011/08
q.+ lerin ağızı 119/35

géyin-: (T.) giyin-; örtün-.
bahar geldi çöller yaşıl g.- di 197/03
ömür boyu al g.- en 018/12
tebiet éle bil qara g.- er 043/04, 043/27
kölge qayğı g.- ib 095/21

qéylüqalsız: (Ar.+T.) dedikodusuz.
yaşayaq q. 086/37

qéyret: (Ar.) vatan, millet, aile namusu; en kutsal kabul edilen bir şeye saldırı hâlinde uyanan duygu, kıskanma duygusu.
yüküm ağlım q.+ im 136/07, 166/15
saqqallı uşağa dönür q.+ in 117/23
q.+ inden kéçdi o 138/114
satırsan q.+ le sat satanda da 120/12

géydir-: (T.) giymek fiilin yaptır-, giydir-.
alelvan g.- in yanar derdleri 259/06

gez-: (T.) dolaş-, yürü-; seyahat et-; her tarafa bak-, ara-.
biri déyir asta g. 088/128, 088/134
g.- dikce üstünde demirin daşın 117/14
g.- dikleri karuséle 177/11
sahilde xéyli g.- dim 090/06, 185/02
niye g.- e bilmirik 084/15
men g.- en görünen kölgeyem daha 233/07
adı dilde g.- erdi 090/126
şeherde tanklar g.- ir 084/21, 089/14, 124/20, 225/15
g.- irik balıq kimi 031/05
daha meni g.- me meni arama 058/02
eyri eyri g.- medi 119/21
g.- mek derdi 076/31

qeza: (Ar.) beklenmeyen bir olay.
ne vaxt ki q.+ dı yadına düşsem 068/02, 068/06, 068/30, 160/02, 160/06, 160/18

qeza-qeder: (Ar.) kaza kader.
bu menim taléyim q.+ miş 214/28

gezdir-: (T.) dolaştır-.
alıb g.- erdi o 178/08

qezeblen-: (Ar.+T.) sinirlen-, öfkelen-.
q.- di bağırdı 119/55
qartal q.- erek 096/72

qezebli: (Ar.+T.) hiddetli, öfkeli.
sen qırmızı donda q. sultan 072/06

qezét: (İtl.) gazete.
heqiqet q.+ inde 090/34
bugünkü q.+ lerde 090/08
q.+ lerden 170/03

gezle-: (T.) ağacın, tahtanın vs.'nin ucunda kertik aç-, çukur aç-.
hele g.- yirsen hele susursan 216/04

qıca-: (T.) gıcırdat-.
barmaq q.- yan sükut 134/153
dişlerini q.- yıb 139/18

qıcqır-: (T.) sıcaktan vs.'den ekşi-, kabar-.
künde q.- ır tabaqda 235/27

qılıq: (T.) alışkanlık, güzel davranış; dış görünüş.
gecikmiş qayğıdır méhrin q.+ ın 055/07, 079/32
zülüm zülüm bu q.+ la ağlama 234/04

qılığına gir-: (T.) birini kazanmak veya bir gaye için birine güler yüz göstererek, yaltaklanarak sevgisini, sempatisini kazan-.
q.- en dünya 013/11

qılıqla-: (T.) damarına gir-, tavla-, yoldan çıkar-.
küsende gét q. 138/99

qılınc: (T.) uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah, kılıç.
q. tek qınımı kesdim 032/08, 088/441, 108/48, 126/20, 155/15, 246/02
minnetli qayğılar dönür q.+ a 094/06, 259/93
q.+ am tiyem hanı 100/18
q.+ lar baltalar var 105/22

qılıncı sıyır-:(T.): kılıcını çek-.
q.- mışdı 134/201

qılıncla-: (T.) kılıçla vur-, kes-.
arxamda kölgemi q.- yıbdır 091/17

qılınclı: (T.) kılıç kuşanmış, kılıçlı.
q. elim vardı 095/09, 095/45

qın: (T.) hançer, kılıç vs. silahları muhafaza etmeye yarayan kap, kılıf.
qılınc tek q.+ ımı kesdim 032/08
q.+ ımızda pas atmışıq 003/13
kim sıyrıla kim q.+ ında paslanı 011/24, 126/20

qına-: (T.) kına-, suçla-, ayıpla-.
dünyanı q.- ma 050/01, 070/11
canım gözüm gel q.- ma sen meni 260/01
meni q.- masın éller obalar 026/02, 026/38, 144/12
meni q.- mayın kölgem üzümde 025/20
hamı onu q.- yıb 138/35

qınaq: (T.) kınama, laf söyleme, azarlama.
yoxsa hücum çeker q. gizlice 214/09, 225/05, 225/09

qınından sıyrıl-: (T.) kınından / kabından çık- / kurtul-.
daha q.- mışam daha 223/06

qıpqırmızı: (T.+Ar.) kıpkırmızı, koyu kırmızı.
yéne q. qan 088/415, 105/27, 123/11, 137/24
niye q.+ dı 088/117
her yan q.+ dır 088/96

qır-: (T.) parçala-, kır-; kes-; sars-, azalt-; hür ol-.
bélimi q.- an dünyadı 249/12
boynunda ne vardı qoparıb q.- dı 253/15
q.- dıq birbirimizi 088/271
q.- dılar méşesini 115/03
q.- dım bu serhedleri 140/69
q.- ıb ruhumdakı buz laylarını 022/50, 096/48, 099/16, 166/14
fikrimi dağıdır sebrimi q.- ır 044/34
parçalayıb q.- ırdı 088/34
q.- maq yaşamaq idi 086/39
q.- masaq qırılarıq 087/25

qırat: (T.) kır at, kır renkli at.
q. hanı dürat hanı 003/20

qırq béş: (T.) kırk beş sayısı.
kéçib qırq bir q. vuruşlarından 110/08

qırq bir: (T.) kırk bir sayısı.
kéçib q. qırq béş vuruşlarından 110/08

qırğı: şahin kuşu.
hanı menim q. kimi delibaş atam 109/06
q.+ yla şonqar lele 096/16

qırğın: (T.) hayvanların, kuşların, evcil hayvanların topluca ölmesine sebep olan bulaşıcı hastalık; toplu insan telefatı.
qardaş q.+ ı saldıq 087/67
q.+ ın yuvasında 096/66

qırğız: (T.) boy adı, Kırgız.
tatar türkmen q. başqırd 029/15

qırx: (T.) kırk sayısı.
q. arşınlıq quyudu 098/21, 161/10, 161/12, 240/17

qırxıl-: (T.) ustura, makas vs. ile kesil-.
q.- ar sağılar satılar dinmez 008/08

qırıq: (T.) kırık, kırılmış olan.
bir qanadı q. quşam 258/09

qırıl-: (T.) kesil-; mahvol-.
q.- an méşemdi solan gülümdü 026/29
qırmasaq q.- arıq 087/25

qırmızı: (Ar.) kırmızı, al.
q. feryad 018/01, 018/04, 072/01, 072/02, 072/06, 072/10, 072/12, 072/14, 072/25, 085/08, 087/01, 088/451, 088/51, 103/08, 134/122, 150/02, 150/04, 150/06, 150/07, 150/16, 150/17, 150/18, 150/19
adımız q.+ dı 088/112, 088/113, 088/115
gécem q.+ ya boyanacaqdır 025/37, 150/05

qısa: (T.) kısa, uzun olmayan.
belke de yol bu qatardan q.+ dı 001/10

gısasını al-: (Ar.+T.) bedelini / karşılığını al-, öcünü al-.
g.- ar menim zaman darıxma 158/08

qısqan-: (T.) kıskan-.
seni yéle q.- ıram 257/05, 257/06, 257/08
daha q.- ma 090/38

qısqır-: (T.) saldır-.
yallayıb q.- ın bu manqurdları 259/09

qısıl-: (T.) bir şeyin arasında kalıp sıkış-; kısıl-.
ulu kéçmişine q.- ıb qalır 094/11
hele quyruqları q.- mamışdı 079/30

qısılı: (T.) kısılmış olan.
abırlar künce q. 210/08

qısılı qal-: (T.) kısılıp kal-.
ümidler gümana q.- ıb 129/27

qış: (T.) kış mevsimi.
q. göylerde 021/06, 123/08, 127/04, 134/226, 153/05, 168/18, 168/19, 171/07, 176/05, 193/11
q.+ da çiçekleyir be'zen ağaclar 007/22, 040/11, 096/28, 115/14, 157/11
gözüm su içmeyir bu gelen q.+ dan 022/16, 022/54, 088/246
bilsem men q.+ dayam sen bahardasan 050/04
unudaq q.+ ı qarı 088/321
hesretinden yayım yazım q.+ ım yanar 152/20
gül açan ağacdı qarlı q.+ ımda 026/27
yayın istisinde q.+ ın qarında 154/02, 214/12
yayı q.+ ına dözdüm 128/14
saçıma qar yağıb ömrün q.+ ından 022/12

qışqır-: (T.) haykır-, bağır-.
q. sinen dolusu 005/17
anam q.- ardı yıxarsınız ha 069/09
q.- ıb deydi yére 119/89
q.- ırıq 168/27
éle q.- ırsan araz yan araz 015/22

biri déyir q.- ma 088/129, 088/135

qıvrıl-: (T.) kıvrıl-, bükül-; kıvran-.
q.- ırdı o géce 086/31

qıy vur-: (T.) haykır-, bağır-.
zirvede q.- an qartal éle bil 144/04
ilhamım q.- ub kesdi yolları 154/08

qız: (T.) kız, dişi çocuk veya genç.
o q. 066/01, 066/03, 066/05, 067/02, 098/14, 113/20, 138/07, 138/95, 140/04, 140/11, 153/04, 158/05, 179/12, 193/02, 206/02, 225/21, 243/03
o q.+ a déyin ki 193/01
o q.+ dan nişanedi 067/13
ağ günlere çıxıb oğulu q.+ ı 110/20, 138/97
döz q.+ ım döz amandı 138/24
menimle gizlenpaç oynayan q.+ ın 045/24, 098/18, 098/36, 184/23
q.+ ına göyüne kötükcesine 259/96
q.+ ını 138/101
qoy q.+ lar düşünsün bunları barı 051/15, 153/06, 153/09, 190/08
q.+ lara dağçekir o 169/13
belke éle bu q.+ lardan birisen 200/33
qarıyan q.+ lardı qeherdi allah 035/13
yazırlar q.+ ların dönüklüyünü 190/16

qızar-: (T.) kızar-.
sabah qara üzü q.- acaqdı 150/15

qız-gelin: (T.) kız gelin.
köle idi q.+ ler 080/04, 172/30

qızıl: (T.) kızıl, kırmızı.
sen qırmızı donda q. bir çıraq 072/12, 072/21, 072/22, 088/108, 259/62

qızılquş: (T.) avcı kuşu, şahin.
q. ellerdeydi 096/14, 096/54

qızılgül: (T.) kırmızı gül; halıda, kilimde kullanılan bir nakış türü.
q. açmışdı ağ saçlarımda 215/09, 225/45, 240/22, 241/09

qızın-: (T.) ateş veya güneşin önünde durarak ısın-.
istisine q.- ır 137/66

qızış-: (T.) ısın-, hararetlen-; hiddetlen-.
q.- ır mübahise 087/10

qiblegah: (Ar.+Far.) kıble, kıble tarafı.
türkay q.+ ım menim 250/15

gicitkan: (T.) ısırgan otu.
körpe g.+ lar 005/23

gile: (T.) damla.
bir g. yaş kimi düşdün gözümden 050/16, 190/19

gile-gile: (T.) damla damla, tane tane.
g. eriyirem 181/04, 212/09

gilélen-: (T.) bk. **giléylen-.**
g.- di 021/03

giléy: (Far. < gile) yakınma, şikâyet, hoşnutsuzluk.
nese bir g. var dodaqlarında 045/07
yéter yağan qardan qışdan g.+ im 022/54, 022/55
varlığı can vérer g.+ in üste 192/35
açıldı g.+ lerin 119/34

giléylen-: (Far.+T.) şikayetlen-, memnuniyetsiz bildir-.
babam g.- di yéye bilmirem 002/02, 138/134
qonum qonşu qaramızca g.- erdi 109/10
kime g.- im illerden kime 153/15
éle araz déye g.- irsen 015/02, 015/26
o dağlarda g.- me amandı 011/02

giléyli: (Far.+T.) şikayetçi, razı olmayan.
niye g.+ sen özün özünden 050/14, 088/122
men sizden g.+ yem 088/91

gir-: (T.) gir-; dahil ol-.
g.- di çox ağır ağır 088/77, 210/01
ay g.- ib buluda şö'lesi sönüb 025/30
başın g.- memişdi ipe kemende 253/19
burnun g.- meyen yére 134/160
qapıdan g.- mirsen görerler seni 016/08

qisasın al-: (Ar.+T.) intikamını al-.
q.- malıdı 086/74

qismet: (Ar.) talih, nasip, kader.
haçandı sesleyir min arzu q. 007/06, 130/08, 140/73
baxtı q.+ i vérdim 140/64

qismet ol-: (Ar.+T.) bahtına çık-, nasip ol-.
gör kimlere q.- du istisi 167/20
q.- ub keklik sara of of of 057/17

qiyamet: (Ar.) kıyamet, mahşer.
q.+ dir 075/33

qiymet: (Ar.) bir şeyin değeri, bedeli; önem, değer.
belke éle bu q.+ dir 075/32

gizir éyle-: (T.) yardımcı yap-, bekçi et-, bekçi yap-.
peleng généralı g.- yin 259/111

gizle-: (T.) sakla-.
sirrini hamıdan g.- yeceksen 052/05
görerler g.- yek sunaq gizlice 214/17

gizlen-: (T.) saklan-.
kül altında g.- en 088/114
fesiller g.- ib yaddaşımızda 143/07
görende g.- ir utanmış kimi 091/11, 102/08

gizlenpaç: (T.) saklambaç oyunu.
menimle g. oynayan qızın 045/24

gizlet-: (T.) sakla-.
bu éşqi sévgini g. ayıb san 214/07, 214/14, 218/10
eslini g.- en haramzadasan 120/18, 193/13

gizli: (T.) başkası veya başkaları için sır olan.
g. nisgilin var bebeklerinde 050/10, 071/06, 116/05, 146/06, 237/12

gizlice: (T.) gizli bir şekilde.
dönük çıxdı o g. 046/07, 141/20, 198/04, 214/01, 214/03, 214/05, 214/09, 214/13, 214/17, 214/21, 214/25, 214/29

gizlin: (T.) başkası veya başkaları için sır olan.
sen belasan g. bela 221/05, 221/09, 221/10, 221/11
g.+ de hemişe zemim biçildi 071/08, 247/08

qoca: (T.) eski, yaşlı, erkek eş, koca.
uzunqulaq q. şirin 004/38, 007/29, 022/25, 040/02, 044/18, 087/60, 088/444, 088/445, 108/39, 136/19, 150/14, 156/37, 157/02, 172/27, 238/03
daşlar alay alay q.+ dan qoca 044/18
cavanmı q.+ dırmı 082/13
q.+ nın biranlığa 090/48

qocaq: (T.): yiğit, koçak.
dinsen dilden q.+ dı 140/31

qocal-: (T.) yaşlan-, gücünü kaybet-.
hesret hicran q.- ır 089/42, 225/11

qocalıq: (T.) ihtiyarlık.
koroğlunun q.+ ında dédiklerinden 003/01
q.+ ının yanında 006/17

qoç: (T.) damızlık erkek koyun.
demir atlı q. igidler 172/16
buynuzsuz q.+ da qalmaz 134/51
düşür q.+ un buynuzları 004/19, 134/50

qoçaq: (T.) yiğit, cesur, çalışkan.
q.+ dımı 102/06

qoç koroğlu: Koç Köroğlu, kişi adı.
yatıbmı q. 084/14

qoçu: (T.) halka eziyet eden, kan dökmekten çekinmeyen, kimseyi tanımayan; zorba.
hem q. hem ağa qazı ibadlar 259/66

qox-: (T.) kok-, koku yay-.
él oba veten q.- uyur 127/15

qoxla-: (T.) burunla nefes alarak bir şeyin kokusunu al-.
derib q.- yaram alov gülünü 072/24

qoxu: (T.) koku.
etrinde çox q. duydum 232/11
ter benövşe q.+ du 115/50
hava barıt q.+ lu 087/02

qohum: (Ar.) birisi ile akrabalık bağı olan kişi.
q. qohumla eyişib 003/15, 134/113, 137/104, 238/08
qara talé ile q.+ du belke 092/12
qohum q.+ la eyişib 003/15
baxdın q.+ lara bir qemiş kimi 125/19
q.+ ların yanında 098/82
düşüb arasına q.+ un yadın 120/17

qohum-qardaş: (Ar.+T.) kavim-kardeş, akraba-kardeş.
görmürem dövremde q.+ ı 033/06

qohumluq: (Ar.+T.) en yakın soy birliği ile insanlar arasında oluşan durum, ilişki; akrabalık.
q. bir yana dostluq bir yana 125/08

qol: (T.) insan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm, kol.
hanı gelişime açılan q.+ lar 038/28, 252/27
düşüb arzuların q.+ ları üste 010/20, 079/21
ellerim q.+ larım benövşe idi 215/08, 241/08, 257/03
serildi q.+ larıma 095/23
cisminse q.+ larımda 220/03
q.+ ların en derin qatlardan kéçir 166/12
q.+ larını çırmala 088/227
elimden q.+ umdan tuta bilmirsen 240/07
q.+ umu buran dünyadı 250/04
q.+ unda qéyretim gücüm yaşayır 166/15

qol budaq at-: (T.) dal budak at-.
arzum q.- dı 134/256
ilbeil böyüyüb q.- dın 125/22

qolpun: (T.) uçurum.
q.+ lardan salardım 096/09

qolu qanadı ol-: (T.) kolu kanadı ol-, koruyucusu ol-.
q.- du 115/42

qolundan tut-: (T.) yardımcı ol-.
menim çün ezizdi q.- an 069/21

qoluna gir-: (T.) kolunu birinin koluna geçir-.
q.- diler da 088/297

qon-: (T.) kon-, yere in-; düş-.

q.- du çiyinlerine 119/17
bir quş q.- mur budağına 189/06
min budağa q.- muşam 140/75
köksüne bir sarı yarpaq q.- ubdu 104/23
her defe q.- ubdur pencerenize 186/15

qonaq: (T.) konuk, misafir.
özüm öz évimde q. kimiyem 038/12, 038/24, 088/419, 214/25
al meni de dé q.+ ım 046/10
ata yurdum qayıtmışam q.+ ın kimi 109/02
gördü bu q.+ ların 088/78

qonaq ol-: (T.) konuk, misafir ol-.
q. bendenize 139/07

qonşu: (T.) komşu.
q. 088/124, 134/113, 134/58
q.+ da qonşunun sebri daralıb 002/21
qapıbir q.+ dur sevincle qubar 092/15
q.+ lar ise senden 088/123, 088/162
üzbeüz bir q.+ n öle gétmirsen 015/15
qonşuda q.+ nun sebri daralıb 002/21, 080/22, 088/154, 088/158, 134/48
q.+ yduq yadlığı itireceydik 051/10

qonşu ol-: (T.) komşu ol-.
serçeyle q.- du 119/99

qonum-qonşu: (T.) yakındaki ve uzaktaki komşular.
q. qaramızca giléylenerdi 109/10

qonur: (T.) açık kahverengi.
o qalın qaşlara q. gözlere 231/01

qop-: (T.) çekil-, kırılıp ayrıl-; ilişkisini kes-.
q.- du üreyinden min feryad min ah 079/40, 098/43, 174/05
q.- ur xeyalımın eli xeyaldan 225/41

qopar-: (T.) kopar-, ayır-.
onu yuvasından q.- a billem 056/07
ruhumdan özümden q.- dı meni 002/23, 137/98
boynunda ne vardı q.- ıb qırdı 253/15

qopart-: (T.) bk. **qopar-.**
qayanı q.- dı daşı q.- dı 142/14

gor: (Far.) mezar, kabir.
torpaq satanların g. satanların 259/91
bütün yollarımı g.+ a çekibler 129/26
yolumuz g.+ adı zalım 061/01, 061/13
g.+ u görmüşem gözümle 014/11, 090/158
g.+ un nurnan dolsun rahatca uyu 107/09

qor: (T.) kor, ateş.
q. calanır 089/66
köksündeki esrlerin q.+ u idi 116/04

qorx-: (T.) korku hissine kapıl-.
menim kelmesinden q. 088/190
çoxdu kölgesinden q.- an adamlar 092/07
ala çatıdan q.- ar 090/55
kölgesinden q.- ardı 178/20
kimi q.- du 088/378
q.- dum yéne yad geldi 100/17
men de éle q.- muşam 090/56
hamı milisden q.- ur 084/39
niye ondan q.- uruq 084/32, 168/37, 168/41

qorxa-qorxa: (T.) korka korka.
çaylar da q. 111/17

qorxu: (T.) bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü, korku.
xoş tebessüm hede q. ümid güman 009/15, 194/03, 243/07
q.+ dan güneşe baxa bilmirik 097/03
q.+ lar hedeler o qederdi ki 198/01, 198/21
q.+ n yoq ilandan sözün açığı 016/15
kölgelerin q.+ su 105/36, 134/30

qorxulu: (T.) korkunç, korkutan.
méşeler q. neğme olubdur 045/11

qorxunu qorxuz-: (T.) korkuyu korkut-.
içinde q.- ub 083/16

qorxut-: (T.) korkut-, korkmasına yol aç-.
q.- ublar susmuşam 134/26

qor ol-: (T.) kor ol-.
merdler kül altda q.- du 230/13

qoru-: (T.) muhafaza et-.
q. üreyini 190/01, 190/22
birce üreyimi q.- maq üçün 010/04
q.- yur serhedleri 084/18, 084/26, 084/28, 084/36

qoruq: (T.) korunmuş yer, girilmesi yasak(lanmış) yer.
bura q.+ du déme 005/11

qoruqçu: (T.) ekin, tarla, orman, vs. nöbetçisi, muhafızı.
q.+ nun sesi de 137/12

qorun-: (T.) darbeden, hücumdan vs. kendini koru-, müdafa et-.
q. qardaş 247/01, 247/03, 247/05, 247/09, 247/13, 247/17, 247/21, 247/25, 247/29, 247/33
bacı tenesinden q.- maq üçün 068/26, 068/27, 068/28

qoş-: (T.) koş-, saban vb. için hazırla-.
q.- ub qem kotanını 088/443

qoşqar: (T.) Gence yakınlarındaki bir dağın adı.
yox yox incimesin himalay q. 144/11

qoşul-: (T.) koşmak fiiline konu ol-, bağlan-, dahil ol-.
q.- du bu axına 086/49, 087/66

qoşun-qoşun: (T.) deste deste (asker / ordu).
üstüme q. 134/116

qotur:(T.) uyuz hastalığı; uyuz.
dünenki q. küçük 139/28

qov-: (T.) kov-, uzaklaştır-.
q.- ardım men sizi kepenek kimi 069/08
bir vaxt tülküleri q.- ub téylerdin 253/06
q.- ur birbirini aylar fesiller 007/16, 230/21

qova-qova: (T.) kova kova.
q. namerdéler 126/17

qovrul-: (T.) kavrul-, yan-.
q.- uram öz közüme oduma 132/25
q.- urdu o géce 086/32

qovul-: (T.) kovul-, uzaklaştırıl-.
o bağdan çox el q.- ub 255/09

qovur-: (T.) yak-, kavur-.
üreyimi köksüm altda q.- dum 167/17

qovuş-: (T.) kavuş-, birleş-; ulaş-.
q.- dum hesrete o günden béle 049/16
daha q.- mayan polad yollarıq 052/01, 052/26

doğma ümmanlara q.- sun déye 027/06
q.- ub ayrılan çehlimik izik 052/16

qoy-: (T.) bir şeyi bir yere bırak-, emanet et-; kullan-; imkân ver-; herhangi bir hâlde veya durumda bırak-.
q. menim boynuma bütün baballar 026/04, 026/40, 047/24, 051/15, 068/14, 087/114, 090/12, 090/41, 099/11, 134/189, 138/13, 138/81, 138/82, 138/83, 160/14, 161/03, 161/23, 172/22, 172/28, 172/34, 172/45, 189/11, 229/02, 229/04, 229/08, 229/18, 234/12, 256/15
bir daş olam o yamacda q.- alar 203/04
kölgede q.- du meni 100/09, 180/08
başıma q.- duğum papaq daralıb 002/13
qabağına q.- duğun 112/01
duydun q.- maram düşesen 207/03
bu nedir q.- mayın yanır bir çinar 069/34, 155/13
meni ne güne q.- musan 210/11
başımı q.- muşdum köksüne éle 215/04, 241/04
déyin xına q.- sun o qız eline 193/02
béle derdi seri q.- ub 024/12, 139/16, 147/12, 207/08
q.- ublar üstüne dikeldi belke 044/23
q.- un damağıma 006/23
ona héykel q.- urlar 090/44

qoyn-qolutuq: (T.) koyun koltuk.
q.+u q.+u 019/03

qoyul-: (T.) bir yere yerleştiril-.
biraz çörek q.- muşdu 156/16

qoyun: (T.) koyun (hayvan); kucak.
q. sesini kesir 119/63
bu xalq ki var q.+ dur 087/77
q.+ lar çapıb talayır 004/36, 008/06, 008/11, 008/16, 008/21, 008/26, 089/43, 119/93
q.+ un kölgesinde 105/30
bu şeher q.+ una yığıb alemi 117/12, 142/08
xeyallar q.+ unda oyağam hele 010/21, 042/14

qoyunlaş-: (T.) koyun gibi ol-.
q.- an 029/44, 080/58
q.- mış 029/03

qoz: (T.) ceviz.
bir çürük q. déyildin 098/46

göd-: (T.) güt-, bekle-.
bu korquyu g.- enler 080/74

gödek: (T.) kısa; uzak olmayan.
özü öz yanında dili g.+ di 092/08

gödel-: (T.) kısal-.
salxım söyüdlerin saçı g.- di 045/05

göl: (T.) oluşması genellikle tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı olan, toprakla çevrili, derin ve geniş, tuzlu veya tuzsuz durgun su örtüsü, göl.
g. oldu dözmedi dağ hesretine 142/18
qara sükut qanad gerib g.+ lere 132/12
köçübdü g.+ lerin sonası yoxdu 035/03
yorğunluq g.+ ünde batırdı bir it 079/22, 086/77

göm-: (T.) toprakla ört-, göm-.
sévginle g. meni buzlaqlarına 240/18

qönçe: (Far.) henüz açılmamış gül.
q. dodaqlara şéh düşüb indi 159/18, 204/02

gülümser q.+ ler gören fikri ne 043/14, 187/13
heyadan q.+ nin dodağı çatlar 043/13
menden uzaqlarda yaşıl q.+ sen 073/06
q.+ si payızda gülen 183/04
sen ne vaxtın q.+ sisen gülüsen 132/03

qönçe-qönçe: (Far.) gonca gonca.
kim duyacaq q. alış yan 132/15

qönçelen-: (Far.+T.) açıl-, aç-.
bir şérim q.- ib ne vaxtdan 204/13

gönder-: (T.) yolla-.
ya onun qelbine bir sévgi g. 195/11
mecnuna leyliye şöhret g.- din 195/05
tanrı g.- diyi talé payımsan 213/07

gör-: (T.) gör-; kavra-; rastla-; bul-; gözünün önüne getir-.
g. bir harda göz açmışıq dünyaya 001/09, 008/15, 030/06, 046/11, 052/23, 085/13, 088/273, 092/09, 095/58, 126/11, 129/17, 129/18, 135/18, 162/15, 167/20, 176/18, 192/12, 201/11, 207/15
gör dünen kim idim g. bu gün kimem 135/18
bir gün g.- dü 076/47, 076/73, 077/08, 079/15, 088/325, 088/422, 088/434, 088/437, 088/78
gözüm g.- dükleri her an qesdimde 042/04
g.- düklerim uyğu imiş 014/04
yuxularda g.- düklerin seher doğru 009/25, 009/26, 009/27
o géce yuxuda babeki g.- düm 002/06, 040/12, 048/01, 048/02, 048/08, 048/12, 048/15, 071/09, 090/158, 095/34, 127/31, 141/03, 141/05, 155/11, 156/04, 156/06, 156/07, 157/12, 171/11, 171/12, 171/13, 230/25, 254/03
düşmeni g.- dün öldür 086/34, 100/10, 254/04, 254/07, 254/10
xezeri g.- dünüzmü ola 116/08, 116/12, 116/16, 116/23, 116/28
g.- düyüm her şéy qara 095/55, 145/27
dede sen g.- düyün déyil 249/01
sabah g.- eceyem her yan dumandı 135/29
boş durma yağ g.- ek 123/48, 138/14
g.- ekler öldürdü meni 183/13
hele g.- emmirem özüm özümü 022/32
qulağını g.- en dünya 013/12, 096/87, 102/07, 107/16, 123/32
qara hörükleri g.- ende be'zen 051/08, 091/11, 111/15, 125/12
g.- enler ağlın itirir 252/24
qapıdan girmirsen g.- erler seni 016/08, 214/17
bu yol bizi hara çekir g.- esen 001/06, 001/11, 001/16, 001/22, 017/23, 162/23, 162/24, 224/21
yox ehmedi g.- medi 089/115
bir xoş gün g.- medim hele yaşımdan 099/06
quruca g.- mekdi héç neyin yoxdu 238/04
g.- memişem qarşımdaymış 030/13, 134/133
oğlu g.- meyibdi qanlı illeri 110/23
g.- mürem dövremde qohum qardaşı 033/06
g.- müsenmi sen onu 078/02
çox serhedler g.- müşdü 138/108
goru g.- müşem gözümle 014/11, 029/23, 040/06, 040/07, 040/08, 108/11, 108/13, 135/31, 157/06, 157/07, 157/08
g.- se yarpaqsızı üşüyer méşe 017/21
géce gözü g.- sün déye 181/13
dost tanış éle bil g.- üb tüstümü 155/16
oyna g.- üm 009/20, 088/353, 088/376, 092/13, 161/15, 214/02
eledi eledi g.- ün neyledi 175/03

onsuz da hamı g.- ür 089/132, 135/28
eksini g.- ürler iki gözümde 070/15
g.- ürsen ki fere yasdı sen de bas 254/18

göre: (T.) sebep bildirir; bağlılık bildirir.
éh neler çekmedin mene g. sen 070/26, 087/52, 088/211, 117/26, 149/04

gören: (T.) "acaba", "bakasın" anlamlarında endişe ve soru bildirir.
bu intizar g. ne vaxt qurtarar 001/04, 025/16, 034/05, 043/14, 047/04, 047/14, 047/28, 050/02, 111/20, 111/24, 129/09, 170/07, 182/03, 196/15, 199/06, 224/09, 225/04

görmemiş: (T.) görmemiş, görgüsüz (kimse).
sehrada su tapan ö. kimi 125/21

görül-: (T.) kavran-, hissedil-.
hele g.- esi milyon işim var 135/16

görün-: (T.) göz karşısına çık-, hesap edil-.
gözüne ruh kimi g.- eceyem 196/06
qarşıda g.- en çiçekmi qarmı 052/13, 233/07
çıraq kimi g.- er 251/15, 251/17, 251/19
g.- mez torpağın könül hemdemi 043/03, 043/26
bu hicran deryadı g.- mür sonu 015/08, 022/17, 022/19, 168/05, 168/09, 259/74, 259/76
béle iş g.- üb dé harda béle 194/15
bu harda g.- übdü 098/64

görüş-: (T.) birbirini gör-; biriyle görüşüp konuşmak, fikir alışverişi yap-.
geldi menle g.- dü 095/20, 096/33
çıxın qabağıma g.- ek indi 069/03
g.- ler vedeler o qederdi ki 198/05

görüş: (T) görme işi, görme tarzı, bakış.
g.+ üne vüsalına qurban olum 201/05

göster-: (T.) görmesi için durum yarat-; sergile-.
g.- di öz heddimi 134/54, 134/55
en gözel g.- er gözlerim seni 161/17
birliyi g.- ib éllere 083/12, 134/33
g.- in ceddini şorsatanlara 259/20
éle héy g.- ir yağan qarını 022/26

götür-: (T.) kendisi ile beraber götür-; tahammül et-, kabul et-; kaldır-.
meni kölge g.- dü 096/76
g.- e yolumdan qayanı daşı 033/07
kimse g.- erdi téz qucağına 069/10
silah g.- meyib gülle atmayıb 110/25
bu arx bu suyu g.- mez 004/01, 004/03, 004/05, 004/09, 004/13, 004/17, 004/21, 004/25, 004/30, 004/35, 004/40, 004/44
g.- sün papağını 005/28
qelbimi g.- üb géderem daha 042/20, 072/21, 088/71, 106/04
püşpüşe ekdirib buğda g.- ün 259/41

gövde: (T.) vücut, beden.
gemirib g.+ mi uzunqulaqlar 166/26

göy: (T.) gökyüzü; gök.
g. tala baharın iten yaylığı 035/24, 050/07, 060/15, 062/06, 076/26, 076/42, 076/43, 076/51, 087/78, 088/12, 089/116, 116/06, 134/08, 134/198, 138/142, 194/09, 194/16, 202/16, 210/02, 210/05, 225/44, 253/18, 255/03, 255/06, 259/21

g.+ de ne var 075/02, 088/179, 111/02, 114/01, 200/42, 213/06, 225/17
ağalar ağası g.+ dedi baba 259/86
g.+ den buludları yérden torpağı 028/07, 029/07, 088/262, 088/267, 088/272, 126/12, 207/11, 219/16, 225/42, 248/01
göyler g.+ e çekdi yérler torpağa 007/03, 027/09, 045/14, 079/06, 088/196, 099/20, 105/42, 132/08, 138/73, 154/07, 180/14, 246/09, 248/18
yérem g.+ em men 144/08
g.+ ler göye çekdi yérler torpağa 007/03, 027/02, 043/08, 060/02, 156/26, 156/31, 228/03, 228/06
qış g.+ lerde 021/06, 135/08, 223/02
g.+ lerden daş yağır 058/10, 089/45, 110/19, 119/67, 186/03, 226/03
g.+ lere baxıram durub obaşdan 022/18, 025/03, 035/10, 047/16, 077/15, 091/03, 104/03, 130/03, 130/05, 130/06, 130/08, 141/26, 195/15, 225/08, 225/15, 251/27, 259/92
zirveler g.+ leri sağır 004/11, 093/06
g.+ lerin göresen xeberi varmı 017/23, 035/06, 141/02
g.+ lerini tüstülerle bezediler 116/15
menim üçün mavi g.+ sen 060/14
yéri g.+ ü torpağı 088/318
ağla g.+ üm ağla 202/01, 202/03, 202/05, 202/09, 202/13, 202/17, 202/21
teki sen g.+ ümde béle alış yan 229/21
çekildi g.+ ümden çenim dumanım 059/08
bu g.+ ün altında yérin üstünde 042/02, 076/25, 101/08
qızına g.+ üne kötükcesine 259/96

göyçek: (T.) güzel, alımlı.
gözeller g.+ ler gözümden öpdü 185/03

göye çat-: (T.) gökyüzüne ulaş-.
göyerer kim bilir g.- armı 017/25

göye çekil-: (T.) yükseklerde uç- seyret-; kıtlaş-, ele geçme-.
g.- di allah 088/200
yéne g.- din 226/04
fikirlerim xeyallarım g.- ib 109/28, 249/05
yoxsa g.- ir 089/81
g.- irdi bu géce 086/90

göyer-: (T.) mavi renge bürün-; bit-, yeşermeye başla-.
g.- di benövşesi 115/34, 190/21
senden sonra ne g.- ecek 123/49
şümşad budağımda g.- emmeyib 166/29
o g.- en budaqdan 088/424
g.- er kim bilir göye çatarmı 017/25
ne vaxtsa g.- ib çıxmalıyam men 022/42, 044/31, 088/421
xınası g.- ir daşının üste 025/27, 076/79
g.- meye başladı 134/218

göynet-: (T.) yak-, acıt-; incit-.
qelbimi g.- en intizara bax 007/21

göyüzü: (T.) gökyüzü.
g. yérüzü düyün düyündür 025/13

göz: (T.) görme organı.
g. 088/354, 137/99, 140/26, 140/27, 184/03, 192/30, 200/42
g.+ de çenim başda qarım 030/07, 075/24
g.+ den uzaqdakılar 031/07
g.+ dese derd suvarıram 237/11
g.+ e çöken çendi bu 090/94, 098/35
dédi o qara g.+ ler 098/20, 101/03, 105/35, 110/44, 117/41, 246/07, 252/13

uyuyub yatasan qara g.+ lerde 224/22, 234/15
o qalın qaşlara qonur g.+ lere 231/01
bu g.+ leri yaşsızlar 080/64, 099/18, 140/15, 178/09, 178/10, 184/19
g.+ lerim géceye öyreşir daha 025/14, 135/15, 135/28, 159/06, 161/17, 248/25
donub g.+ lerimde üreyimde qem 049/17, 125/04, 135/09, 152/22, 156/45, 161/16
xeyalın g.+ lerimden 220/08, 248/14
g.+ lerime néce sığır 102/05, 202/12
yéne gelib g.+ lerimi bağlaya 036/11, 218/02
g.+ lerimin qarasında 171/06
g.+ lerin qaradı zalım 061/03, 072/11, 186/10, 188/03, 188/15, 220/02
sorma g.+ lerinde yéne mi çen var 055/05, 056/08, 076/50, 088/43, 109/07, 156/18, 200/26, 243/07
g.+ lerinden anladım ki yarı var 057/08, 146/12, 172/04, 191/08, 256/32
baxdım g.+ lerine 049/02
sévdim g.+ lerini düşdüm günaha 071/01, 071/02, 109/18, 138/113, 186/01
azıb g.+ lerinin qaranlığında 049/19
g.+ leriniz qaralar 168/49
haqqın g.+ leri tökülüb 249/07
yaşıl g.+ lü bir ümid var gözümde 023/16, 088/444, 088/446
gören g.+ ü néynirem 096/87, 098/83, 110/05, 181/13, 259/22
kömür bextim kömür g.+ üm baxar héy 023/17, 025/05, 025/10, 041/18, 042/04, 046/05, 060/09, 075/23, 095/16, 118/06, 123/33, 173/19, 177/07, 179/15, 210/09, 234/03, 260/01
g.+ ümde açılır solur tebiet 007/18, 023/16, 025/18, 038/29, 070/15, 145/14, 145/23, 162/07, 202/15, 220/13
süzülüb g.+ ümden könlüme düşdün 049/07, 050/16, 059/10, 102/04, 145/10, 162/10, 162/12, 185/03, 187/07, 219/08, 256/17
könlüme g.+ üme bahar gelecek 022/51
goru görmüşem g.+ ümle 014/11, 090/158
ağlasam g.+ ümü yaş aparacaq 022/38, 095/38, 123/12, 186/10, 218/17, 229/07
göz yaşı g.+ ümün déyil 006/21, 022/14, 033/08, 033/09, 034/18, 042/11, 090/52, 145/26, 170/20, 218/16, 222/11
g.+ ümüz süzüler gözünü süzme 227/02
güneş énib g.+ ümüzden baxası idi 109/14
gülür g.+ ün ulduzları 004/18, 059/15, 134/76, 247/26
yadların g.+ ünde yaşa dönmüşem 010/15, 016/12, 050/07, 050/19, 092/03, 117/20, 162/25, 174/31, 175/08, 178/21
babamın g.+ ündeki 078/13
g.+ ünden yaş déyil benövşe yağır 225/30, 225/46, 234/03
düşmenin g.+ üne üfürmek üçün 068/17, 111/21, 140/26, 160/17, 196/06, 208/12
yaşayan nefesin gören g.+ ünem 107/16
g.+ ünün könlünün meni kem 034/19, 170/21
g.+ ünüz yolumda qaraldı söndü 153/10
g.+ üyün nuruna duman qarışıb 192/22

göz aç-: (T.) dünyaya gel-, doğ-.

bu qatarda g.- mışıq dünyaya 001/07, 001/09

göz ağar-: (T.) bak-, göz dik-.
yoluma izime min g.- ıb 145/16

gözaltıla-: (T.) sonradan almak veya kocaya varmak için ya da bir şeyi sonradan elde etmek için düşün-, göz önüne al-, izle-.
bir qız g.- dım 179/12

gözaltı olun-: (T.) (evlenmek için) birini göz önünde bulundur-.
g.- ub sabahkı er de 192/23

gözdağı: (T.) sonradan verilecek bir ceza ile korkutma, yıldırma, tehdit, gözdağı.
mene g.+ dır qoca savalan 022/25

göze görün-: (T.) göze görün-, gözönünde bulun-.
ağalar ağası g.- mez 259/87

gözel: (T.) göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı, güzel.
bir g. günde 006/28, 008/02, 050/12, 087/54, 088/447, 088/90, 098/36, 105/14, 138/80, 161/17, 173/05, 173/08, 173/12, 173/16, 173/21, 174/22, 190/08, 210/03, 215/02, 215/06, 215/10, 215/14, 215/15, 215/17, 222/09, 222/10, 222/11, 223/03, 223/05, 223/08, 223/09, 223/13, 225/03, 225/28, 227/04, 228/17, 232/16, 241/02, 241/06, 241/10, 241/14, 241/15, 241/17, 252/01, 252/03, 252/05, 252/07, 252/09, 252/11, 252/21, 252/31, 258/01
bu qenirsiz g.+ di 090/101, 123/33, 123/35, 123/37, 123/39
néce bexteverdim néce g.+ din 215/12, 241/12
vurulduğum g.+ e 134/228
beyenmedim mene héyran g.+ i 200/06
o g.+ in ne günahı 062/02, 200/17, 225/33
éle bil modabaz g.+ ler kimi 045/04, 185/03, 230/06
men sene yaraşmam g.+ sen gülüm 229/22

gözellik: (T.) güzellik.
harda g. var éşq var heyatdı 059/16, 252/31
g.+ e göz yummaq da günahdı 057/16, 191/16
g.+ i solub géder yarpaqlar kimi 158/07
kéçdim g.+ imden 140/65
g.+ in solub géder yarpaqlar kimi 158/04
qızın g.+ inin 098/18

göz éyle-: (T.) gözüyle işaret et-.
ulduzlar xelveti g.- r güle 043/12

göz gezdir-: (T.) her tarafa bak-.
salona g.- di 089/114

göz qoy-: (T.) hissettirmeden dikkatle bak-.
g.- acaq güdecek 087/109

gözişlemez: (T.) göz görmez, gözü görmez hâle getiren.
g. dumanlar 137/25

gözle-: (T.) bir şeyi veya bir şahsı bekle-; koru-, kaygılan-.
dalğalara buruq ekib g.- diler 116/14
g.- diyin gelecek 244/09
g.- me yolumu g.- me anam 037/02
daha g.- meyin meni bu günden 187/08
boz sehrada yol g.- yen ağac kimiydik 109/17
g.- yeni ola adamın allah 224/02, 224/30
g.- yenin ola 224/01, 224/29
g.- yer güneşi sehere kimi 043/05, 043/28, 188/09
oğlum g.- yir 038/34, 209/01, 209/03, 209/05, 209/07

men ise g.- yirem 209/11
g.- yirik 168/12
hele g.- yirsen 216/01, 216/06

gözleri dol-: (T.) ağlamak üzere ol-.
ay g.- an lale 018/09, 108/11

gözleri qaral-: (T.) durumu kötüleş-; dehşete kapıl-.
g.- dı deyişdi halı 148/04
g.- dı gel 179/07

gözlerinden yuxu tökül-: (T.) şiddetli bir şekilde uykusu gel-.
evvelki tek g.- mür 109/23

gözlerine çen düş-: (T.) gözleri buğulan-, gözleri nemlen- / dol-.
bulaqların g.- üb 132/13

gözleri qayna-: (T.) gözleri parla-, gözlerinin içi gül-.
g.- mır gözlerin gülmür 050/11

gözleri gül-: (T.) ferah, memnunluk içinde ol-.
gözlerin qaynamır g.- mür 050/11

gözlerini aç-: (T.) bk. **göz aç-.**
g.- dı duydu haqqını 175/07

gözleri yollarda qal-: (T.) hasretle yol gözle-, bekle-.
g.- an 245/11

göz tök-: (T.) (birinin) gözünü dök-, kör et-.
g.- ensen 123/46

gözü alacalan-: (T.) gözleri bulanık gör-, gözleri (bir şeyi) seçemez ol-.
g.- dı 090/49, 139/38

gözü könlü tox (ol-): (T.) tok gözlü ol-, kanaatkâr ol-.
dünya heminkidir g. 007/26, 043/19

gözü çaş ol-: (T.) gözü şaşı ol-.
g.- ar anam 118/09

gözünden yaş elen-: (T.) çok ağla-.
ağ bayraq tek g.- di 036/19

gözü doyma-: (T.) ihtiraslı ol-; açgözlülük et-.
indi yaşamaqdan g.- yır 145/29

gözü doy-: (T.) gözü doy-.
döyülmekden g.- ub 024/11, 147/11

gözü düş-: (T.) görüp âşık ol-, vurul-.
günde néçesine g.- erdi 190/04

gözüne dey-: (T.) aniden gör-, gözüne takıl-.
ehmed g.- mir 089/134

gözüne yuxu gétme-: (T.) uyuyama-, gözüne uyku girme-.
g.- ir 118/01, 118/05, 118/14

gözü qaral-: (T.) durumu kötüleş-; dehşete kapıl-.
göylere baxmaqdan g.- dı 025/03

gözü su içme-: (T.) inanma-, itimat etme-.
senden g.- yir 013/01, 013/03, 013/05, 013/09, 013/13
g.- yir bu gelen qışdan 022/16

gözünü tut-: (T.) gözünü tut-, gözünü açamaz hâle getir-.
sessiz yuxu kimi g.- tun 121/06

gözü açıl-: (T.) kavramaya, idrak etmeye başla-, uyan-.
g.- mırdı 119/28

gözünü aç-: (T.) fırsat, imkan bul-; kendine gel-.
g.- aq açaq 029/50

gözünden gel-: (T.) gözünden gel-; gözünden belli ol-.
daha g.- er 119/66

gözüne görün-: (T.) umrunda olma-, etkilenme-.
dünya g.- mürdü dünen 050/24

gözüne soyuq su sep-: (T.) gözüne / yüzüne soğuk su serp-, uyandır-, kendine getir-.
g. 138/100

gözü qal-: (T.) gördüğü bir şeyi elde etme arzusunda ol-; bakakal-.
bil ki yollarımda g.- acaq 212/10

gözünü döy-: (T.) hayretler içinde bak-, donuk gözlerle bak-.
ehmed g.- ür 089/60

gözünü sıx-: (T.) gözünün yaşını sil-.
şalıyla g.- anım hanı 038/17
g.- ma bala 134/163

gözünü süz-: (T.) gözlerini kaçır-, gözlerini kapa-.
gözümüz süzüler g.- me 227/02

gözünü tök-: (T.) gözünü dök-, kör et-.
taléyin éşqimin g.- dü 053/15

gözü yaşlı: (T.) gözü yaşlı, ağlamaklı.
menim g. heqiqetimi 135/33

göz yaşı: (T.) göz yaşı bezlerinin salgıladığı, bazı etkilerle akan duru sıvı damlacıklarından her biri, yaş.
bir elim g. 006/12, 006/21, 035/17, 043/09, 088/449, 116/02
tökülen yarpaqlar g.+ larımı 035/16
yağar g.+ larım gümüş pul kimi 072/09
bataram oğlumun g.+ larında 056/21, 240/22
bir esmer gözelin g.+ larından 225/33
yağan yağışlar g.+ m 004/15, 004/42, 014/16
anam yéne g.+ mı sile of 036/05, 167/06, 167/25, 258/02
fikirler axıdar g.+ mızda 143/09
g.+ ndan bir az saxla ağlama 234/14
çoxlarının g.+ nı 014/08, 152/10

göz yum-: (T.) önem verme-, vazgeç-.
gözelliye g.- maq da günahdı 057/16, 191/16

qu: (T.) kuğu.
indi q. tükünde yata bilmirem 025/09

quba: Guba, şehir adı.
yanaqlar q. alması 252/26

qubar: (Ar.) toz, toprak; dert, keder.
arxada hesret var qarşıda q. 070/28, 077/11, 092/15
haraya baxıram qemdi q.+ dı 246/06
yox éyle qelbimden qemi q.+ ı 068/11, 160/11, 209/08, 225/27
q.+ ım var 088/21

qucaq: (T.) açık kollarla göğüs arasındaki bölüm, aguş, kucak.
isti ana q.+ ı 134/06
kimse götürerdi téz q.+ ına 069/10, 165/13, 178/07
ölsem gédib q.+ ında ölerem 167/26, 181/03
oğul ağ günlerin q.+ ındadı 110/46

qucaqlaş-: (T.) kucaklaş-, birbirini kucakla-.
el vérib q.- ır 089/50

qul: (T.) kul, esir, köle.
baxıram hesretle qara q. kimi 072/07, 080/11, 080/21, 080/29, 086/68
yérsizem yurdsuzam q.+ am kiçiyem 026/33

yarı q.+ dur yarı çaqqal 247/15
çinli rütbeli q.+ lar 080/57
çağırıb bir yére qara q.+ ları 072/20

qulac: (T.) gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasındaki uzaklık, kulaç.
bir q. kenmed idi 048/04

qulaq: (T.) kaşın her iki yanında bulunan işitme organı, kulak.
iki göz iki q. 137/99
burnu q.+ ı varmı 082/08
q.+ ımın dibinde 134/139
q.+ ın seslense adımı çağır 047/05, 047/29
q.+ ına kiminse 088/65
bu sözler q.+ ında 098/70
q.+ ını gören dünya 013/12
yoxsa ki gözler kor q.+ lar kardı 246/07
hele q.+ ları kesilmemişdi 079/28
q.+ larında 019/09

qulaq as-: (T.) dinle-.
q. bu méşede 005/35, 134/45
dé neye q.- ım dé 004/08
q.- ın bir an barı 029/06
q.- sam da béle 134/69

qulaq batır-: (T.) sağır et-.
q.- an sükut 134/150
buranın sükutu q.- ır 044/02, 044/32

qulağı sesde (ol-): (T.) bir şeyin hasretini çek-, haber bekle-.
ümidim oyaqdır q. 025/06, 044/24
her an q.+ di 199/15

quldar: (T.+Far.) köle sahibi.
ne q. olacaqdır 086/67

qul éyle-: (T.) kul, köle et-.
özümü özüme men q.- dim 106/03

qulluq éle-: (T.) kulluk et-, hizmet et-.
erine q. 140/48

qulp tap-: (Rum.+T.) bahane bul-.
ona bir q.- ardı 178/12

qul ol-: (T.) kul, köle ol-.
ya da q.- acaq 138/40
onlar başağaya dönüb q.- maz 259/101

qulyabanı: (Ar.+Far.+Ar.) gulyabani; korkunç, hayalî bir varlık.
sanki q.+ dı 088/156

qumar: (Ar.) para veya kıymetli şeyler karşılığı oynanan oyun, kumar.
uduzun q.+ da anayurdları 259/114

qupquru: (T.) kupkuru, çok kuru.
quruyla q. yaşla yaş olan 198/07

qur-: (T.) kur-, yap-; hayalinde yarat-.
q.- du bu şeher meni 128/09
éle bil q.- maq yaratmaq 076/65, 251/24
bu günden q.- malıyıq 087/94
eli tutan günden q.- ub yaradıb 110/15
çox yéniden q.- ublar 090/136
yéne nese q.- urlar 090/153

gur: (T.) gür, şiddetli.
bu yanan g. çırağı 114/03
atılmışıq sert axına g. çaya 001/20

qurban: (Ar.) kurban.
beslenen q.+ lar mübariz olub 259/68
bu q. sizindi bu qan sizindi 259/10
ayılara q.+ dı 119/25
q.+ lardan qorun qardaş 247/29

qurban éyle-: (Ar.+T.) kurban et-.
duymadı ömrünü q.- din 195/14
atın zindanlara q.- yin 259/103

qurban ol-: (Ar.+T.) kurban ol-.

bu dağa q.- um 115/20, 115/32, 115/53, 115/68, 201/03, 201/05, 201/09, 201/13

qurcalan-: (T.) sağa sola döndürül-, kurcalan-.
yérinde q.- ır 089/64

qurd: (T.) köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan (Canis lupus), kurt.
q. qardaşlar 029/04, 029/45, 085/15, 090/108, 119/106, 119/107, 119/84, 198/11, 235/19, 253/03, 254/19
q.+ a yérikleyib yalan düz olub 259/70
q.+ lar ot otlayır daha 004/37, 080/58, 235/07, 259/117
pelengleri q.+ ları 105/19, 259/01, 259/02, 259/07, 259/107, 259/116, 259/18, 259/27, 248/40, 259/50, 259/82, 259/99
q.+ u quşu aslanı 115/48
niye q.+ un önünde 119/62

qurğuşun: (T.) mavimsi gri renkli, yumuşak, dayanıksız, kimyevî etkilere karşı dayanıklı ve ağır bir maden.
sükut q. tek ağırdan ağır 225/31

gurla-: (T.) gürülde-, gürültü sesi çıkar-.
parlayan g.- yan düşüb qabağa 246/27
orda göy g.- yar bir léysan başlar 225/44

qursaq: (T.) kuşların yemek borusu üzerinde bulunan, yiyeceklerin toplandığı torba biçiminde şişkin organ.
q. bizim 088/13
q.+ ım daralıb me'dem daralıb 002/03

qurtar-: (T.) kurtar-, bitir-, sona erdir-.
onu kim q.- acaq 075/59
buradır dünyanın q.- acağı 044/14
bu intizar gören ne vaxt q.- ar 001/04
düşünürdüm q.- dı 137/09, 137/19
q.- ıb éşqimin şahsız günleri 186/11, 186/12
déyirsen xestesen geldim q.- ım 099/10
héyret de dözüm de q.- ır darda 117/24
basılmış torpağam q.- mış işem 055/12

qurtul-: (T.) kurtul-, hürriyetine kavuş-.
bu deli sevdadan q.- ammadım 194/12

quru-: (T.) kuru-; ıslaklığı, nemi yok ol-.
üzümde q.- du gözümün yaşı 042/11
bulağı q.- madı 115/31
q.- yan ağaclar 017/01, 070/23
bir qayğısız ömür q.- yar géder 017/04, 017/09, 017/10, 017/20, 017/28, 127/20
q.- yubmu ellerimiz 003/12

quru: (T.) kuru, ıslak olmayan.
bu havada yaş alışır q. yanmır 009/16, 034/13, 058/07, 090/163, 104/11, 104/22, 170/15, 238/07
q.+ yla qupquru yaşla yaş olan 198/07

quru ad: (T.) kuru / sıradan ad.
aldanmışıq q.+ a 003/07
merdin q.+ ı qalar 126/13

quruca: (T.) kuruca.
bir q. nefesdir 088/263, 238/04, 238/17

qurul-: (T.) meydana getiril-, tertiplen-.
gizlice q.- an teleler kimi 198/04

illerle q.- anlar 086/87

qur'an: (Ar.) Kur'an-ı Kerîm.
gah rusa gah q.+ a 247/11
q. da şé'rledi 088/223

quş: (T.) yumurtlayan omurgalılardan, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı, kuş.
q. da kéçe bilmeyir 084/07, 189/06
salonda q.+ a dönüb 089/23
éle bil göylerde dolanan q.+ am 135/08, 140/74, 258/09
q.+ lar budağından hele köçmemiş 017/16, 028/10, 045/14, 096/51, 096/70, 119/04, 132/07
périk düşdü q.+ ları 115/18, 119/90, 134/196
hanı bes q.+ ların sesi sorağı 044/12, 045/02, 151/02
qurdu q.+ u aslanı 115/48, 119/06, 186/14
axır şahlıq q.+ unu 119/10

quşcuğaz: (T.) okşama bildiren bir ifade.
q. çox dolandı 119/14

qutu: (T.) ince tahta, mukavva, teneke, plastik vb.nden yapılmış, genellikle kapaklı kap, kutu.
boşalmış papiros q.+ su 019/12

quyruq: (T.) hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ, kuyruk.
şırvana şırvana q. bulayan 198/10, 235/06, 253/04
yastı q.+ ları başından ağır 008/07, 079/30
birinin q.+ u birinin başı 008/20
yéyirem q.+ umu 095/60

quyruğunu ele vér-: (T.) ele geçme-, yakalanma-.
q.- me 126/08

quyu: (T.) su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan, genellikle silindir biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan yararlanılan çukur, kuyu.
qırx arşınlıq q.+ du 098/21
éle bil q.+ ya atılan daşam 038/21, 090/170

quzu: (T.) kuzu, koyun yavrusu.
qurd q. 085/15, 104/04, 169/03, 169/21, 169/23
q.+ lar ayrılmır yamacdan biran 151/10, 169/24, 169/29
q.+ ları sübh obaşdan haylayam 036/06
kölgem q.+ larıyla 105/07
qurd q.+ yla otladı 119/106, 119/84

güc: (T.) kuvvet; kudret.
sen bize g. gelirsen 098/52
çuval g.+ le dayanır 090/82, 137/26
qolunda qéyretim g.+ üm yaşayır 166/15
güvendi g.+ üne 142/05

gücden düş-: (T.) gücünü kaybet-.
g.- dü boşaldı 098/71

güc gel-: (T.) bir işi kuvvet sarf ederek yap-.
şele gördün g.- ir 254/07

güçle: (T.) zorlukla.
kimse g. dilini 089/08, 110/28

güçlü: (T.) gücü olan, kuvvetli.
ölüm senden g.+ dü 082/15
ya sen ondan g.+ sen 082/16

gül: (Far.) gül, çiçek.
g. elendi 021/05, 022/22, 026/27, 065/15, 098/80, 119/108, 127/10, 138/150, 174/41, 177/26, 187/07,

199/11, 203/02, 203/03, 204/03, 208/16, 224/15, 225/28, 225/29, 232/07, 232/12, 255/10
çiçeye g.+ e belen 005/16, 043/12, 189/13
qayalar dibinde titreşen g.+ ler 035/12, 037/06, 096/57, 117/36, 145/14, 151/06, 187/13, 224/14, 234/08, 240/21, 252/10, 259/60
büründü qerenfil g.+ lere 083/10
saralıbdı g.+ lerimiz 003/10
o g.+ lerin çiçeklerin içinde 011/12
g.+ ü yox 088/342, 117/31
alemi yandırıb yaxarsan g.+ üm 072/03, 072/05, 137/89, 161/16, 200/41, 229/22, 240/01, 257/11
qırılan méşemdi solan g.+ ümdü 026/29
sen yérde g.+ ümsen göyde ayımsan 213/06
saxla xatire tek g.+ ümü menim 068/16
hele g.+ ün éşqile 096/20, 100/04, 117/11, 231/07
çiçeyine g.+ üne 115/64
derib qoxlayaram alov g.+ ünü 072/24, 185/07, 210/04
sen ne vaxtın qönçesisen g.+ üsen 132/03

gül-: (T.) gül-, sevin-, neşelen-.
g.- dü qaşqabağı birteher oldu 079/16, 088/257, 088/280, 104/20, 167/12, 176/07, 197/01
g.- düler sözüme yalan dédiler 155/03
g.- düm ağlaya ağlaya 014/01, 014/17
g.- düyümüz anlar üçün 065/04
ağlaya bilmirem g.- e bilmirem 033/05, 036/13
sévinecek g.- ecek 087/102
bir yol biz de g.- ek zalım 063/09
uğunmalı anlarımda g.- emmedim 152/13
g.- emmerem g.- emmerem 024/03, 147/03
menle déyib g.- emmezsen 061/11
g.- en puçurların gözleri qandı 099/18, 183/04
sen g.- ende güneş doğur üzünde 234/07
bir g.- er baxışdan daş çiçekleyer 017/02, 125/02
onsuz déme ağlayaram g.- erem 167/24
mene g.- me mavi mavi 060/03
danışmadı g.- medi 138/139
ağlamaq g.- mek isteyir 076/56
güldü g.- meli kimi 088/257, 088/280
g.- memişdi 076/16
kişi tek g.- meyin sirrini 083/05
üzün g.- mür déme mene 024/02, 062/10, 079/13
g.- sen çox güleyendi 140/28, 240/14
herden g.- üb üzüme 256/22
g.- ür gözün ulduzları 004/18, 110/47
gözlerinde g.- ürdü 088/43
ağlayırmı g.- ürmüdü bilemmedim 156/33
ağlayırmı g.- ürsenmi 065/05, 200/19, 216/12, 252/10

gül-çiçek: (Far.+T.) gül çiçek.
g. xalı toxuyur 127/14
g.+ le qarşılayır boranı 132/19
g.+ li baharı 209/04

güldür-: (T.) gülmesine sebep ol-, sevindir-, neşelendir-.
dostları g.- dü şehidler 083/04, 228/13
yüz bahar gelse de g.- e bilmez 017/05

güle-güle: (T.) gülerek.
g. ağlayar 081/25, 088/268, 184/19, 196/10, 212/17, 240/19

güleyen: (T.) çok gülen, güleç.
gülsen çox g.+ di 140/28

gülle: (Far.) mermi.

sessiz g. kimi kéçdin sinemden 121/02
g.+ ler bir ömürdü 086/52, 120/01
sessiz g.+ lerdi vetenim üçün 120/30

gülle at-: (Far.+T.) kurşun at-, mermi sık-.
céyrana g.- dı 012/08
silah götürmeyib g.- mayıb 110/25

güllele-: (Far.+T.) kurşuna diz-, kurşunla-.
özünü g.- dik 087/32
burda g.- yerdim 088/214

güllelen-: (Far.+T.) kurşuna dizil-; öldürül-.
şimşeklerle g.- di 021/07

güllen-: (Far.+T.) çiçek, gül aç-.
arzular g.- er budağı eymez 108/08
boş mezar g.- ir benövşelenir 225/34

güllü: (Far.+T.) çiçek, gül biten; gül açmış.
sahilde g. bağı 080/25

gülşen: (Far.) gül bahçesi.
yandır qoy bilim ki yoxdu g.+ im 068/14, 160/14

gülümse-: (T.) hafifçe gül-, tebessüm et-.
néce amansızsan birce g. 240/13
ağlamalı günlerimde g.- dim 152/12
g.- r qönçeler gören fikri ne 043/14
o da g.- ye güller açıla 224/14
baxıb üzünüze g.- yerdim 069/12
bir kölge g.- yir 118/02

gülümsün-: (T.) gülümse-.
sonra qaçıb g.- e güle of 036/13

gülüstan: (Far.) gül bahçesi, çiçeklik.
g. torpaq kimi 220/18

gülüş-: (T.) karşılıklı gül-.
keklikler g.- üb sözümden öpdü 185/05

gülüş: (T.) gülme, sevinç, neşe.
onun g.+ leri çıxmır yadından 216/07
her g.+ ün qandı gözel 252/03, 252/11

gülyanaq(lı): (Far.+T.) güzelin sıfatlarından biri.
gör hardadı g.+ ım 046/11

gülzar: (Far.) gül bahçesi, çiçeklik.
el çatmadı o g.+ a of of of 057/05, 191/05

güman: (Far.) şüphe kuşku.
xoş tebessüm hede qorxu ümid g. 009/15, 050/17, 052/10, 156/21, 215/13, 230/03, 241/13
sığınıb qalmışam baxta g.+ a 033/12, 129/27, 141/31
ümiddi belkedi hele g.+ dı 099/19, 135/27
sabaha g.+ ı yox 088/184
dikeldi qebirden ölmüş g.+ ım 059/07
eser g.+ ıma payız yélleri 188/12
xoş ümidler g.+ lar 137/22
g.+ lardan qorun qardaş 247/05

gümülden-: (T.) sessizce bir şeyler söyle-, sessiz sessiz mani söyle-.
nese g.- ir anası teki 104/18

gümüş: (T) gümüş elementi.
yağar gözyaşlarım g. pul kimi 072/09, 072/19, 080/31
ulduzlar da avazıyıb dönüb g.+ e 109/22

gün: (T.) güneş, ışık; güneşin çıkışından batışına kadar geçen zaman, yirmi dört saatlik süre.

g. kéçdi ay kéçdi iller ötüşdü 008/12, 008/14, 009/02, 009/04, 009/17, 009/28, 036/01, 036/02, 040/15, 050/25, 060/16, 063/06, 072/01, 072/18, 072/25, 076/47, 077/15, 088/170, 089/17, 095/17, 096/30, 098/69, 099/06, 117/17, 119/42, 120/06, 120/35, 125/31, 127/08, 127/28, 129/07, 129/32, 134/17, 134/21, 134/229, 134/87, 135/18, 138/121, 140/67, 143/01, 143/21, 146/20, 157/15, 158/03, 163/02, 165/01, 165/23, 170/04, 170/17, 172/35, 179/14, 180/01, 180/02, 184/01, 188/01, 188/02, 188/14, 199/04, 201/11, 220/19, 224/21, 225/40, 228/04, 233/10, 233/12, 234/13, 234/19, 248/16, 256/33, 259/117, 259/118, 260/11
bir gözel g.+ de 006/28, 013/10, 135/32, 156/09, 156/25, 174/35, 184/09, 190/04, 198/15, 216/08, 234/21, 247/06
gör taléyim ne g.+ dedi 207/15
g.+ den gözüm su içmeyir 013/03, 049/01, 049/08, 049/16, 069/27, 075/63, 087/53, 087/94, 096/53, 096/77, 096/81, 110/15, 159/20, 187/08, 255/01
her ulduz bir talé bir ömür g.+ dür 025/11
gör ne g.+ e qalmışam 095/58, 135/24, 135/26, 138/38, 138/50, 145/05, 184/17, 192/32, 210/11, 245/01, 250/10, 255/02
bu g.+ le sabahın serheddi géce 141/18
o xoş g.+ ler indi hanı 003/04, 088/245, 098/10, 134/80, 175/06, 185/11
bizim ağ g.+ lere bağışlayıbmış 069/19
g.+ leri payıza dönen saralan 053/10, 089/57, 105/05, 110/32, 140/43, 186/11, 186/12
kéçib gözel g.+ lerim 105/14, 109/12, 109/20, 109/31
ağlamalı g.+ lerimde gülümsedim 152/12
iten g.+ lerimi üreyim unut 022/10, 135/10
bizim xoş g.+ lerimiz 088/84
gelecek xoş g.+ lerin 086/57, 110/46, 146/18, 174/22, 204/05
bu ömür yoludur béş g.+ lük déyil 162/31
bu g.+ ü sabahı héç neye dönür 094/12, 096/58, 123/08, 126/02, 134/103, 141/34, 150/11, 164/11
hissimin duyğumun yaman g.+ üdür 056/05, 056/25
kéçib ömrüm g.+ üm ve'dem daralıb 002/05, 030/02, 135/14, 161/02, 161/22, 179/08, 201/08, 202/19, 213/05, 213/09, 230/26, 231/06
ömrümde g.+ ümde hederem daha 042/18, 120/16
ömrümden g.+ ümden kéçib gelerem 208/11
ömrüme g.+ üme yağı olmusan 055/10, 071/03
çoxdan ömrün g.+ ün yarıdan kéçib 016/03, 022/17, 040/09, 065/01, 065/02, 123/05, 134/63, 157/09, 157/13
o ömründe g.+ ünde 138/109, 167/10
éline g.+ üne neler étmeyib 110/16, 123/24, 128/05
ömrünü g.+ ünü 138/143
ömrünün g.+ ünün yaraşığı 019/08

günah: (Far.) dine ve ahlaka, ilahi emirlere aykırı davranış, uygunsuz fiil.
ne g. var indi sende ezizim 132/22
araz aralıqda dönüb g.+ a 022/27
çox déyibler bu iş haqda g.+ dı 057/14, 057/15, 057/16, 191/14, 191/15, 191/16
onun ne g.+ ı araz neylesin 015/03, 015/27, 062/02, 087/35
qelebem g.+ ım menim 250/13
éşq yazılıb g.+ ıma 255/05

şirin g.+ larda azanı sévdin 206/03
araz tek yumaq çün g.+ larımı 022/30
yuyub temizleyir g.+ larını 022/29
atar g.+ nı taléyin üste 192/33
öldür onu sévmek g.+ sa eger 195/10

günaha bat-: (Far.+T.) dine aykırı bir fiil işle-.
bélece olmaz g.- ırıq 239/06
g.- mışam éşq adlı gözel 223/08
olmaz g.- mışıq 003/17

günaha batır-: (Far.+T.) günah işlemesine sebep ol-.
meni g.- ma 252/02

günaha düş-: (Far.+T.) günah işle-.
sévdim gözlerini g.- düm 071/01, 071/02, 186/01

günahkar: (Far.) suçlu, günah işleyen.
baxdı hamı g. 088/290, 148/06, 177/05
menmi günahkaram senmi g. 070/01, 070/09, 070/19, 070/29
menmi g.+ am senmi günahkar 070/01, 070/09, 070/19, 070/29
meni bağışlayın g.+ amsa 187/12
hamımız g.+ ıq 090/64

günahsız: (Far+T.) suçsuz, günahı olmayan.
g. axan qanın 087/36, 090/16

günbatan: (T.) batı.
gündoğandan g.+ a 029/29
g.+ da yaxırdı 134/88

günbez: (Far.) yarım küre şeklindeki bina damı, kubbe.
g.+ ler erlerin debilqesidir 044/22

günden doy-: (T.) güneşe doy-.
g.- ub özleri 119/31

gündoğan: (T.) doğu.
g.+ dan günbatana 029/29, 134/87
baxıram ömrümün g.+ ına 069/07

gündüz: (T.) günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü.
g. te'rif axşam alqış géce şille 009/10, 070/04, 096/05, 119/111, 172/20
gécem g.+ üm vardı 095/11
qarışıb gécen g.+ ün 062/11

gündüz-géce: (T.) gündüz gece.
odayandım g. 046/06, 129/12

güneş: (T.) gezegenlere ve yer yuvarlağına ışık ve ısı veren büyük gök cismi, güneş.
yolumuza g. yağar qar yağar 001/19, 002/04, 021/10, 022/19, 022/44, 029/10, 043/02, 043/25, 066/04, 072/04, 072/05, 072/23, 088/107, 088/109, 093/10, 094/14, 101/10, 109/14, 134/122, 138/81, 149/02, 149/03, 149/13, 150/03, 172/06, 203/01, 234/07
sudumu g.+ di mi 078/10
néce baxacaqlar sabah g.+ e 025/25, 092/17, 097/03, 106/04, 159/13
bu évin éşiyin g.+ i ana 038/18, 043/05, 043/28
g.+ in benizi solubdur béle 045/13, 093/07, 101/07, 144/17, 149/05, 149/09
edalet g.+ inden 174/36
olaydı g.+ le bu torpaq kimi 093/12, 094/16

gün-gündüz: (T.) gün gündüz, güpegündüz.
g.+ ü néynirem 096/89

günlü: (T.) güneşli.
bir ağ g. sabah ola 189/14

günorta: (T.) gündüz saat on iki olduğu zaman, öğlen vakti.

Seher dolu g. Gün axşam bulud 009/02, 089/01
g.+ ya yaxın 088/01

qürbet: (Ar.) doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, gurbetlik, gurbet.
O yanda q. Var bu yanda q. 007/12, 029/31, 038/27
q.+ de allah ol qepiye deymez 108/06
q.+ i ölümden 789eter déyibler 108/07
q.+ in elinde veten ağlayır 108/17

qürbet él: (Ar.+T.) gurbet el, gurbet.
Uyudun q.+ de 174/32

qürrebaz: (Ar.+Far.) gururlu, kibirli.
q. nehenglerin 119/80

qürub: (Ar.) batma, batış; görünmez olma.
q.+ da saralan güneş kimiyem 002/04

qürub ét-: (Ar.+T.) bat-; yok ol-.
Güneş q.- er ayaq açar şer 043/02, 043/25

gürültü: (T.) gürültü, rahatsız edici ses.
Motorların g.+ sü 019/10

gürze: (T.) bir çeşit zehirli yılan, engerek yılanı.
g.+ den betersen 122/13

qüsse: (Ar.) gam, keder, sıkıntı.
Göyler ulduz ulduz yanar q.+ den 043/08

qüsse-keder: (Ar.) gam, keder, üzüntü.
q. az idi 134/84

güt-: (T.) birini gizlice takip et-, gözünü üzerinden ayırma-.
Göz qoyacaq g.- ecek 087/109

güve: yapağı, yünlü kumaş ve dokuma yiyen pul kanatlılardan bir böcek.
Büllur ruhumuza düşen g.+ sen 016/11

güven-: (T.) itimat et-, kibirlen-, övün-.
g.- di gücüne 142/05
g.- din daş altda qalan sirlere 223/11
aqiller g.- ir öz ilhamına 259/55

güzellik: (T.) güzel olma.
Bir qız g.+ ile 098/14

güzgü: (T) ayna.
Sonra baxıb g.+ ye 088/256

güzgülen-: (T) aynaya bak-, aynaya bakın-.
Menim gözlerimde g. Gülüm 161/16

H

ha: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir.
kül soyusa gécdir h. yan 013/07, 015/11, 015/13, 023/07, 069/09, 090/162, 127/26, 218/10, 218/11, 218/12, 260/11

haçalan-: (T.) ikiye ayrıl-, bölün-.
ana dilim h.- ıb bölünüb 023/11

haçan: (T.) ne zaman.
biz h.+ dı minmişik bu qatara 001/02, 007/06, 083/01
h.+ sa imtahan véreceyik biz 150/10

xaqan: (T.) hükümdar.
hele x. sizin imkan sizindi 259/109
şahların x.+ ların 081/11

haqq: (Ar.) gerçek, doğru; adalet, doğruluk.

öldürmek bir h. idi 086/38, 087/70, 088/171, 088/174, 088/175, 088/177, 088/199, 088/222, 088/64, 089/15, 089/89, 235/18
o h.+ a inandılar 088/176
çox déyibler bu iş h.+ da günahdı 057/14, 191/14
h.+ dan danışma dayan 088/151, 088/89, 198/18
h.+ danıq 088/87
biri orda bu h.+ dı 089/95, 251/36
h.+ dır bu tökülen qan 088/173
h.+ ı oğurlananlar 080/40, 119/74, 247/31
h.+ ın boğazı kendirde 004/29, 091/03, 249/07, 251/35
xezer h.+ ında düşünceler 116/01, 172/01, 189/01
gözlerini açdı duydu h.+ ını 175/07
h.+ ıyla élde haqdı 251/36
ürek h.+ la olanda 251/34
qalxıb yéridi h.+ lar 086/13, 088/205, 088/455
öz éşqinde bil ki h.+ san 062/08

haqq-edalet: (Ar.) hak, adalet; doğruluk, insaf.
h. bayrağı 088/316

haqq ol-: (Ar.+T.) iyi ol-, güzel ol-.
neyi h.- du bunun 088/150

haqlı: (Ar.+T.) doğru, yerinde.
aldı xeyalımı h. nahaqlı 185/16

hal: (Ar.) herhangi bir sebep, durum dolayısıyla ortaya çıkan durum, vaziyet.
mensiz yaman olar dağların h.+ ı 099/04, 148/04, 259/74
fikrim peren peren deyişdi h.+ ım 154/11, 258/04, 260/06
sen de soruşursan h.+ ın necedir 259/73
dehşet vay h.+ ına évin kişisi 192/08, 201/13, 259/90

xal: (Ar.) ben.
lalenin bağrında x. bu sévgini 195/08, 219/17
üzünde x.+ lara vuruldum canım 231/02

haldan çıx-: (Ar.+T.) sinirlen-, kendini kaybet-.
nese h.- ırsan 090/28

haldan hala düş-: (Ar.+T.+Ar.+T.) durumu bozul-, durumu kötüleş-.
qara zurna h.- mededi 009/19
héy o h.- ür sığışmır 124/29

haldan hala sal-: (Ar.+T. +Ar.+T.) çok yor-, takatini kes-.
meni h.- dın 221/06

hale: (Ar.) ayın veya güneşin etrafında bazı zamanlarda oluşan ışıklı halka.
qaşları h. kimi 169/11

hal ehval tut-: (Ar.+T.) hal hatır sor-.
çox h.- dular 088/298

halet: (Ar.) hâl, durum, vaziyet.
bu ne gün néce h. 088/170
bu h.+ le barışmalı olmuşam 260/12

xalq: (Ar.) bir ülkenin, devletin ahalisi; millet.
on béş dilli x. olarmı 075/41, 087/77, 090/31
x.+ ı zelil édenler 080/71, 080/72
x.+ ımın qelbine yol tapa bilsem 144/09
x.+ ın düşmeni kimi 088/213, 089/35, 198/08
x.+ lar hebsxanası 087/90, 087/95, 090/37

xalq düşmeni: (Ar.+Far.+T.): halk düşmanı, hain, vatan haini.
x. dédiler 086/47

halı: (T.) halı, yaygı.

dünyadan h. idi 140/12
dünya işlerinden bax h.+ dır o 091/08
vetensiz olanlar bundan h.+ yam 108/24

halını poz-: (Ar.+T.) durumuna tesir et-, sinirlendir-.
héç h.- madı 119/19

xalı toxu-: (T.) halı doku-, halı ör-.
bağrımda x.- yub 060/04
gül çiçek x.- yur 127/14

xaliq: (Ar.) yaratan.
yaşayır x. kimi 031/09
yuxarıda x.+ ler 031/10, 031/12

xalta: (Ar.) hayvanların boynuna takılan kayış, köpek tasması.
buxovlar x.+ lar var 105/24

hamamçı: (Ar.+T.) hamam sahibi veya hamamda hizmet eden adam.
gelib h.+ nın neticeleri 259/63

hamı: (T.) hepsi, bütünü; bütün insanlar.
h. milisden qorxur 084/39, 084/40, 087/101, 087/108, 087/111, 087/133, 087/66, 088/290, 088/377, 088/400, 089/132, 089/19, 089/22, 089/25, 089/38, 089/75, 090/99, 119/76, 122/17, 138/35, 138/90, 165/04, 237/03, 252/25
sirrini h.+ dan gizleyeceksen 052/05, 079/12, 178/17
h.+ mız günahkarıq 090/64, 090/66
o bizim h.+ mıza 119/69
h.+ nı oyatmışıq 087/124, 089/86, 134/10
gün doğdu h.+ nın yoluna düşdü 008/14, 088/149, 088/191, 088/291, 119/74
yoxsa bunlar h.+ sı 087/73, 088/127, 088/326
biraz tenqidçidi h.+ sından kesir 124/07, 138/110
h.+ ya xoş gelecek 087/100

hamile: (Ar.) gebe.
sabah ne doğacaq h. dünya 002/01, 002/28, 086/45, 086/97, 107/01

hamsı: (T.) hepsi, tamamı, bütünü.
h. birdi qardaş bacı 030/11

xan: (T.) han, kağan, hükümdar, emir.
hemzeler x. oldu haray 003/22

hanı: (T.) hani; nerede.
o xoş günler indi h. 003/04, 003/18, 003/19, 003/20, 011/22, 022/19, 026/32, 038/15, 038/17, 038/28, 044/12, 055/17, 055/19, 087/62, 089/103, 089/104, 089/105, 089/12, 089/131, 089/135, 089/79, 089/80, 089/85, 089/88, 095/45, 095/46, 100/18, 100/19, 100/21, 109/06, 109/09, 126/19, 190/09, 246/30

xanım: (T.) kadınlara hürmet için kullanılan söz.
bir cındır x. var bilir ner seni 016/06

hansı: (T.) hangi.
h. dilde danışır 082/09, 088/126, 088/270, 136/09, 159/17
h.+ na üz tutum hansından kéçim 007/11, 134/138
hansına üz tutum h.+ ndan kéçim 007/11

hap-gop: (T.) önemsiz sözler, boş konuşma.
yamanca h.+ uydu 178/02

hara: (T.) hangi taraf, hangi yön, nere.
bu yol bizi h. çekir göresen 001/06, 001/11, 001/16, 001/22, 057/09, 079/10, 087/79, 088/404, 089/108,

134/104, 138/11, 255/13, 258/10, 259/25
gör bir h.+ da göz açmışıq dünyaya 001/09, 059/16, 096/40, 098/64, 132/06, 194/15
bilmirem evveli h.+ dan başlayır 044/13, 122/19, 129/17, 135/11
yéri yurdu h.+ dır 075/57, 134/125
hele h.+ sıdır yan yan dédiler 155/17
söyle h.+ sındasan 211/02
bir düşün h.+ ya başalır bu yol 125/34, 246/06

xaraba: (Ar.) virane, dağılmış, yıkılmış.
x. könlümdü abadlıq déyil 026/22, 243/01

haramzada: (Ar.+Far.) hilekâr insan.
eslini gizleden h.+ san 120/18

haray: (T.) ünlem, imdat anlamında kullanılır; karışıklık, bağırıp çağırma.
hemzeler xan oldu h. 003/22, 003/23, 003/24, 171/13
nese déyir tekerlerin h.+ ı 001/15
sesimiz h.+ ımız 089/99

haray heşir qopar-: (T.) bağırıp çağır-.
h.- ıb 138/32

haraylı: (T.) sesli, sedalı.
ya qedemim bed h.+ lı ünlümü 057/11, 191/11

harda: (T.) nerede.
h. qaldı o insafsız çağlaya 036/10, 058/13, 156/38
gör h.+ dı gülyanağım 046/11, 199/06
vurnuxa darıxa gören h.+ dır 224/09, 259/31
h.+ ndı üzümü qarsan bu henir 225/35
h.+ nsa éle bil aralanmışam 145/03
h.+ san ay bahar bağlar saralıb 002/15, 025/05, 028/01, 028/02, 043/21, 045/29, 050/02, 058/13, 129/10, 152/03, 200/01, 200/03, 200/05, 200/10, 200/15, 200/20, 200/29, 200/34, 200/39, 200/43, 200/48, 204/08, 204/10, 204/14, 242/02, 242/07

hardan: (T.) nereden.
éh sen öz kéfinde h. bilersen 188/08
ne vaxtsa h.+ sa séllener axar 143/15

hardasa: (T.) neredeyse.
h. babekin qebri daralıb 002/20, 043/20, 045/16, 117/16, 143/12, 143/21, 159/16, 176/12

xarla-: (T.) ateş için kuvvetlen-; öfkelen, kız-.
yéyilmeyirse x.- yır 064/08

xasiyyet: (Ar.) karakter, yaradılış; bir şeye has olan durum.
helim x.+ in güler üzünle 125/02

xata: (Ar.) yanlış, yanlışlık.
dözsen olmaz x.+ sı 138/08

xatırla-: (Ar.+T.) hatırla-, anımsa-.
x. meni 068/01, 068/21, 068/25, 068/29, 068/34
barı x.- yıb olub kéçeni 188/04
barı x.- yır olub kéçeni 188/16

xatir: (Ar.) insanın geçmişinde olmuş bir şeyi hafızasında saklaması; zihin, hafıza.
yaşamaq x.+ ine 113/18

xatire: (Ar.) insanın aklında, hafızasında sakladığı herhangi bir şey.
saxla x. tek külümü barı 068/13, 068/16, 160/13, 160/16, 238/14, 238/15, 238/16, 238/17
arzun x.+ di belken xatire 238/14
x.+ ler dil açdı 137/39
x.+ n kölgedir kölgen xatire 238/15

bir boxça x.+ yem 090/164

hava: (Ar.) atmosferi meydana getiren gaz tabakası; herhangi bir yerde belirli bir zamanlarda atmosferin durumu (bulutlu, yağmurlu, nemli vs.); makam, ahenk, melodi.
h. nemişkendi cığır sürüşken 035/18, 087/02, 155/09, 225/40, 250/05
bu h.+ da yaş alışır quru yanmır 009/16, 085/13, 129/03, 129/19, 129/28
bu h.+ dan felek özü baş açammır 009/18
h.+ lar héy deyişmede 009/21, 075/13, 136/23
digel baş aç bu deyişen h.+ lardan 009/03
o oynayan h.+ ları 076/76
deyişen h.+ larla 137/58
sözleri dağ h.+ lı 089/54
suyum h.+ m günüm senin elinde 231/06
qeriblik uyuyur dağ h.+ sında 025/26
otağın h.+ sından 088/417, 088/55
h.+ ya buraxdılar 119/11
éh h.+ yı ötüşdü 090/167

havalan-: (Ar.+T.) havaya yüksel-.
uzaqda bir bulud h.- dı ah 194/08

havalı: (Ar.+T.) azgınlaşmış, çizgiyi aş-.
bu h. éşqimi 256/28

hay: (T.) ses, seda; seslenmeye karşı cevap; yardım.
gelmirsiniz h.+ a da 168/40
bir insan qayğısı yétdi h.+ ına 176/06

haya: (Ar.) utanma duygusu, edeb.
yoxdur abrın h.+ n déyir 122/18

haya düş-: (T.) telaşlan-, kaygılan-.
néçesi h.- dü 012/04

hayan: (T.) hangi taraf, nere.
h.+ a gétdiniz düzü bilmirem 069/26, 120/11
h.+ da sen varsan 058/01, 058/05, 058/15, 198/06
güneş h.+ dadır hanı görünmür 022/19, 183/06

hayana gel-: (T.) yardıma gel-.
bir kimse h.- mir 038/05, 038/40

hayqır-: (T.) yüksek sesle bağır-.
budaqlar göylere h.- an eller 035/10, 142/12, 239/03
bir palıd yıxılsa h.- ar méşe 017/08
ürek h.- ıb sesledi 199/16, 253/03

hayqırtı: (T.) bağırtı, haykırma.
içimdeki h.+ lar kirimir 260/10

hay haray qopar-: (T.) gürültü çıkar-.
h.- dı xerac vér déye 154/09

hay küyle dol-: (T.) haykır-, bağır-.
başın h.- u 137/47

hayla-: (T.) sesle-, çağır-.
quzuları sübh obaşdan h.- yam 036/06
h.- yıb sürünü alatoranda 110/13

hayvalı: (T.) Ayvalı, yer adı.
emdim h.+ nın bulaq dilini 185/06

hay vér-: (T.) ses ver-, karşılık ver-.
berelerden h.- di 115/47, 154/16
bahardan payıza h.- mişem men 166/33

hazır: (Ar.) hazır olan, hazırlanmış.
belke tabutun da h.+ dır indi 192/17

he: (T.) sorulan soruya müsbet cevap veya tasdik etmek için kullanılan bir ifade.

h. 088/121, 088/286, 090/168, 090/52

xeber: (Ar.) herhangi bir konuda alınan bilgi.
méşeye bir sarı x. mi geldi 045/03, 132/10, 150/04, 199/01, 199/03, 199/05, 199/09, 199/13, 199/17, 199/21
göylerin göresen x.+ i varmı 017/23, 104/09
hele özümüzden x.+ imiz yox 007/28, 137/08
üreyimden yox x.+ in 207/07

xeberdar: (Ar.+Far.) bir işten, bir olaydan haberi olan, bilgi sahibi olan.
düneninden x.+ am 221/14

xeber getir-: (Ar.+T.) duyduğu veya gördüğü bir malumatı bildir-.
bir x.- di şimal küleyi 045/15

xeberi ol-: (Ar.+T.) haberi ol-, haberdar ol-, bil-.
gédersen sakitce x.- maz 188/10

xebersiz: (Ar.+T.) bilgisiz, malumatsız.
özünden x. menden x. 049/05, 177/30
yoxsa men dünyadan x.+ emmi 135/05

xeber vér-: (Ar.+T.) haber ver-.
ruhun x.- ir ilkbaharımdan 107/14

hebse al-: (Ar.+T.) hapse at-, hürriyetinden mahrum et-.
h.- acağıq 087/132

hebs ét-: (Ar.+T.) bk. **hebse al-.**
h.- ib éşqini öz üreyinde 225/07

hebsxana: (Ar.+Far.) hapishane, ceza evi.
h.+ dan çıxıb 087/96, 088/05
xalqlar h.+ sı 087/90

héç: (Far.) hiç; asla; hiçlik.
h. vaxt béle yanmamışdım 054/01, 054/02, 054/04, 054/06, 054/10, 057/10, 095/36, 095/48, 115/12, 119/19, 134/70, 174/10, 188/03, 188/15, 191/10, 215/07, 241/07
méylim yoxdu dövletinde h.+ inde 011/11

héç biri: (Far.+T.) hiç biri.
indi h.+ ne yana bilmirem 190/05

héç éyle-: (Far.+T.) boşa çıkar-, yok et-, mahvet-.
bu serhedler isteyimi h.- r 023/04

héç kes: (Far.) hiç kimse.
h.+ e yovuşmadı 088/292
h.+ i éndirmezdi 098/06

héç kim: (Far.+T.) hiç kimse.
h. héçne bilmedi 089/109, 212/20
men béle énmedim hele h.+ e 216/10, 222/14
olacaqsan h.+ in 211/10

héç ne: (Far.+T.) hiçbir şey.
héç kim h. bilmedi 089/109, 139/39, 238/01, 238/03, 238/05, 238/09, 238/13, 238/17
gördüm ki sonu h.+ di 127/31, 238/05, 238/13
başını qaldırıb baxmır h.+ ye 008/03, 094/12
herkesin h.+ yi yox 088/192
ürekden savayı yoxdur h.+ yim 162/02, 162/34
quruca görmekdi h.+ yin yoxdu 238/04

héç ol-: (Far.+T.) yok ol-, kaybol-; boşuna git-.
bu sévda yolunda ömrüm h.- du 196/13**hedd:** (Ar.) sınır, hudud.
unut hedeni h.+ i 005/14, 134/158, 134/159
bildiribdir h.+ imi 134/31, 134/54

alim h.+ ine çatdı 096/61, 125/05
o h.+ ler o serhedler 137/20
yarır öz h.+ lerini 137/64

heddini aş-: (Ar.+T.) sınırını aş-, son derece çok ol-.
bu beyler yol kesir h.- ır 246/22

heddini bil-: (Ar.+T.) haddini bil-, dersini al-.
axı bir h. 134/180

heddini göster-: (Ar.+T.) haddini bildir-.
h.- in şorsatanlara 259/19

hede: (Ar.) tehdit, korkutma.
xoş tebessüm h. qorxu ümid güman 009/15, 134/30
qorxular h.+ ler o qederdi ki 198/01, 198/21
cırtdanların h.+ leri 183/10
unut h.+ ni heddi 005/14
atamın h.+ si de 137/11

heder: (Ar.) boşu boşuna, hiçbir sonucu olmayan; anlamsız.
ömrümde günümde h.+ em daha 042/18
oduna yanmağım démem h.+ miş 214/27

heder ol-: (Ar.+T.) mahvol-, kötü duruma düş-.
çox hönkürüb çox çalxanıb h.- ub 116/25

hediyye: (Ar.) armağan.
gah h. vérilib 113/06
onlara h.+ si 178/23

hefte: (Far.) hafta, yedi günlük zaman dilimi.
dolanıb h.+ ler dolanıb iller 145/02
baxmayaq h.+ ye aya 063/10

heqiqet: (Ar.) hakikat, gerçeklik, doğruluk.
h. qalib geldi 087/61, 087/62, 087/65, 090/137, 090/34, 110/42, 141/30, 249/05
bizim h.+ den yaz 088/228
acı h.+ dense 088/217
menim gözü yaşlı h.+ imi 135/33
damlayın bu deli h.+ leri 259/49

hékayet: (Ar.) olay, macera.
sızıltılı h.+ di 116/20

hekim: (Ar.) doktor.
indi hem xesteyem hem de h.+ em 135/20

hele: (T.) olumsuz cümlelerde bir işin zamanında olmadığını, geciktiğini bildirir; şimdiye kadar, şu ana kadar; hala.
h. özümüzden xeberimiz yox 007/28, 010/10, 010/19, 010/21, 016/02, 017/07, 017/12, 017/16, 017/18, 019/14, 022/31, 022/32, 022/40, 026/09, 049/18, 050/13, 076/20, 079/28, 079/29, 079/30, 086/56, 088/85, 092/18, 092/20, 096/20, 096/24, 096/71, 098/53, 099/06, 099/19, 108/29, 120/24, 132/21, 134/164, 134/175, 134/254, 134/64, 134/65, 134/82, 135/16, 135/23, 137/21, 137/23, 138/26, 138/93, 139/10, 143/13, 143/18, 155/02, 155/17, 159/22, 183/15, 200/16, 206/02, 216/01, 216/02, 216/03, 216/04, 216/10, 216/18, 216/19, 216/20, 247/18, 247/19, 259/08, 259/108, 259/109, 259/11, 259/12, 259/77

helelik: (T.) şimdilik, henüz.
h. bu qeder 034/26, 170/28

helim: (Ar.) karakter, yaratılış olarak yumuşak kimse.
h. xasiyyetin güler üzünle 125/02

héllen-: (T.) yuvarlan-.
çaya h.- ib düşdü 012/03

xelvet: (Ar.) tenha, sakin, gizli, gizlice.
ara x. olanda 178/15

xelveti: (Ar.) gizli, gizlice; sakin / kimsenin olmadığı yer.
ulduzlar x. gözéyler güle 043/12, 235/07

xelveti dur-: (Ar.+T.) sakin / sessiz dur-, birbirine kayıtsız davran-, uzak dur-.
x.- ardıq be'zen üzüze 051/04

hem: (Far.) üstelik, zaten, bir de.
h. bende h. allaham 096/84, 107/04, 135/20, 232/06, 259/66

hemdem: (Far.) dost, arkadaş.
kimimize sévinc h. 177/19, 256/18
könlümün h.+ i öz elemim var 042/15, 043/03, 043/26, 162/26
mene can can déyen dostum h.+ im 040/04, 071/09, 157/04
qemim menim h.+ imdi 258/06

hemin: (Ar.) işte o, aynı, benzer.
éle h. o günden 096/53, 140/67

heminki: (Ar.+T.) bk. **hemin**.
dünya h.+ dir gözü könlü tox 007/26

xemir: (Ar.) hamur.
bu x. suya teşnedi 127/32

hemişe: (Far.) daima, her zaman, her an.
gizlinde h. zemim biçildi 071/08, 091/07, 093/06, 108/11, 108/19, 109/24, 135/30, 138/81, 138/82, 138/83, 139/15, 161/19, 169/19, 194/06, 213/12

hemle: (Ar.) hücum, saldırma, üzerine atılma.
karvan bir h.+ de aldı qelbimi 154/10

hemze: (Ar.) kişi adı.
h.+ ler xan oldu haray 003/22

xencer: (Far.) ucu sivri, iki tarafı da keskin kama.
cütbayraq tek cüt x.+ in bağrıma taxıb 066/02

hend: (?) duvar; sınır.
bildim h. serheddi var 134/61

xengel: (T). mantı
hele x. de olar 139/10

henir: (Moğ.) ses, kulağa hafif hafif gelen ses, anlaşılamayan ses.
hardandı üzümü qarsan bu h. 225/35

her: (Far.) her.
yukumuz yox uzağıq h. şübheden 001/12, 007/27, 010/14, 016/04, 025/11, 029/23, 036/22, 037/11, 042/04, 044/20, 044/21, 044/24, 047/07, 047/12, 052/19, 072/16, 075/11, 075/12, 075/45, 075/46, 076/27, 076/55, 077/15, 084/23, 084/24, 084/33, 084/34, 084/43, 084/44, 085/12, 085/13, 086/50, 087/03, 087/111, 088/110, 088/141, 088/25, 088/383, 088/405, 088/406, 088/411, 088/96, 090/131, 095/13, 095/57, 098/69, 109/26, 125/12, 126/07, 128/08, 134/143, 134/176, 134/184, 134/185, 134/187, 135/29, 137/60, 140/40, 143/11, 149/11, 156/12, 156/13, 163/02, 166/14, 174/42, 178/06, 178/24, 180/01, 180/02, 181/06, 186/15, 190/19, 196/03, 199/15, 213/03, 213/05, 214/22, 217/03, 218/15, 224/16, 228/22, 234/12, 237/06, 238/12, 249/04, 250/06, 252/03, 255/06, 256/24, 259/43, 259/71

xerac: (Ar.) bir yerden / birinden zorbalıkla alınan para; vergi.
x. yox bir neğme pay vérdi mene 154/18

xerac vér-: (Ar.+T.) birine / bir yere para ver-.
hay haray qopardı x. déye 154/09

herb: (Ar.) savaş, muharebe.
gah da h.+ e daşınıb 113/04

her bir: (Far.+T.) her bir.
h.+ isi min hevesde 172/32

her bir şéy: (Far.+T.+Ar.) her bir şey.
uçurduq h.+ i 087/22

xerçeng: yengeç.
sessiz x. kimi canıma düşdün 121/04
x.+ e döndü şair 174/27

herden: (T.) bazen, arada bir.
baxardı arxanca anam da h. 051/06, 075/39, 079/06, 079/33, 090/25, 104/15, 124/14, 234/22, 256/22, 256/23

herden bir: (T.) arada bir.
h. esib coşub 111/11, 114/10

here: (T.) herkes.
sen yoxsan çekilib h. bir yana 038/20, 096/52
olmaq isteyirler h.+ den bir az 108/35, 247/20
h.+ nin öz yéri öz deyeri var 008/19
h.+ si bir rengde bir biçimdedi 092/02
h.+ ye bir qara yaxırsan ne qem 015/18

herkes: (Far.) herkes, insanların bütünü, cümle âlem.
h.+ in öz otağı 087/103, 088/192

her şéy: (Far.+Ar.) her şey.
dé ki h. menimdi 005/08, 033/11, 092/14, 095/55, 117/36, 117/40, 123/31, 134/27, 137/05, 137/74, 141/08, 235/11, 248/11
yarımçıqsan h.+ de 123/23
h.+ den hirslenerdi 178/26
tüpürerem h.+ e 088/204
h.+ i tezeden başlayam gerek 022/01, 022/07, 022/15, 022/24, 022/34, 022/45, 022/56, 025/19, 088/191, 134/183, 137/54, 230/23
h.+ in bir heddi var 134/158

her yan: (Far.+T.) her yan, her taraf.
h. qana boyandı 086/04, 095/35, 095/47

herze: (Ar.) anlamsız söz, boş laf.
baş ayaq ağalıq h.+ di baba 259/88

herze-hedyan: (Ar.) anlamsız söz, boş söz.
bu ne h.+ dı 089/71

hesed: (Ar.) çekememezlik, kıskanma.
h.+ le baxardın özün özüne 050/22, 079/41

hesed çek-: (Ar.+T.) kıskançlık et-.
h.- dim bextiyara neyleyim 191/09

hesret: (Ar.) hasret, özlem.
arxada h. var qarşıda h. 007/01, 007/07, 007/13, 007/19, 007/25, 007/31, 035/01, 035/09, 035/14, 038/29, 047/17, 051/20, 068/04, 068/32, 070/22, 070/28, 089/42, 127/26, 130/06, 132/16, 160/04, 160/20, 174/37, 225/42
belke éle bu h.+ den çıxmısan 132/17, 176/04, 218/04
h.+ dir işığa yaranışından 091/10
bu h.+ e söyle néce 046/08, 049/16
h.+ em çiçeye dereye dağa 117/04

durna h.+ i var köçhaköçümde 037/08, 110/17, 193/04
yénemi biz h.+ ik 088/195, 088/197
genclik h.+ ile deyinerdi o 051/09
alışıb h.+ im artıb melalım 186/05
h.+ imi yaman yadıma saldın 132/23, 132/26
h.+ in tüstüsü saçıma çökdü 053/16, 073/03, 145/25, 159/22, 162/10, 186/08, 188/11, 204/06
h.+ inden yayım yazım qışım yanar 152/20, 174/28, 201/07
göl oldu dözmedi dağ h.+ ine 142/18, 163/05, 201/03
deli h.+ inle sen menim oldun 071/13, 222/03, 231/03
oxuyur h.+ le çinar éle bil 045/06, 072/07, 119/12, 132/09, 145/09, 186/13, 209/09
sen mene h.+ sen men sene hesret 051/20

hesret qoy: (Ar.+T.) arzusuna, isteğine kavuşmasına engel ol-.
h.- ub bizleri 119/33

hesretli: (Ar.+T.) içinde hasreti, arzusu olan.
bir durna h. dönse cenubdan 166/32

xeste: (Far.) sağlığı yerinde olmayan, hasta.
ruhu atım atım üreyi x. 110/38, 232/15, 232/16
ne olub belke x.+ di 199/14
déyirsen x.+ sen geldim qurtarım 099/10
indi hem x.+ yem hem de hekimem 135/20

xeta: (Ar.) hata, kusur.
bu éşq senin x.+ n déyil 060/10

xetrine dey-: (Far.+T.) gönlünü, kalbini kır-.
x.- emmedim 100/03
qoy sözüm x.- mesin senin 161/03, 161/23

heve: (T.) halı, kilim vs. dokurken ilmekleri döverek sıkıştırmak için kullanılan dişli alet, kirkit.
sen törpü deymemiş dişli h.+ sen 016/10

heves: (Ar.) bir şeye karşı duyulan istek, arzu.
her birisi min h.+ de 172/32
orda ulduzların géce h.+ i 131/06
bir yad h.+ inden qorunmaq üçün 068/28

héy: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir.
havalar h. deyişmede 009/21, 022/26, 023/01, 023/03, 023/05, 023/09, 023/13, 023/17, 028/06, 038/19, 048/10, 067/06, 067/07, 067/08, 071/10, 089/58, 090/11, 091/13, 104/17, 124/19, 124/29, 142/03, 142/09, 146/10, 151/11, 152/02, 152/24, 155/11, 156/32, 156/35, 167/05, 168/26, 168/52, 172/17, 176/14, 177/30, 200/09, 202/03, 202/05, 202/09, 202/13, 202/17, 202/21, 209/09, 223/03, 224/27, 246/26, 259/43

heya: (Ar.) ar, namus, utanma duygusu.
h.+ dan qönçenin dodağı çatlar 043/13
h.+ lar mıxdan asılı 210/06
ay üzünde h.+ sı var arı var 057/06, 191/06

heya-ismet: (Ar.) namus, ar.
h.+ i vérdim 140/66

xeyal: (Ar.) insanın zihninde canlandırdığı, tasavvurunda yarattığı şey.

herden fikir x. alırdı onu 079/33, 117/35, 146/02, 146/15, 215/13, 215/15, 219/03, 219/08, 241/13, 241/15
sen şirin xeyaldın x.+ da qaldın 219/02
menim kimi x.+ dadır 181/11
qefil ayılıram deli x.+ dan 225/39, 225/41, 229/12
géce kéçir x.+ dayam 181/02
sen şirin x.+ dın xeyalda qaldın 219/02
fikrim peren peren x.+ ım çaşıb 135/07, 137/109, 154/13, 161/19, 186/02, 186/03, 186/14, 186/16, 186/18, 186/20, 188/07
orda x.+ ımda bir işıq qalıb 131/03, 158/05
düşünürem x.+ ımdan 181/16
burax x.+ ımı zalım balası 056/02, 056/22, 144/05, 185/16
x.+ ımın el çatmayan yérinde 204/04, 225/01, 225/02, 225/12, 225/20, 225/25, 225/32, 225/38, 225/41, 225/43
x.+ ın könlümü yandırıb yaxıb 056/18, 088/309, 164/08, 217/02, 220/08
suretine x.+ ına qurban olum 201/09
senin x.+ ında canında menem 196/02, 244/05
x.+ ınla kéçir günüm ayım ilim 201/08
fikirler x.+ lar apardı meni 002/22, 010/21
uçan x.+ lara çata bilmirem 025/07
şirin x.+ lardan ayılan kimi 079/35
fikirlerim x.+ larım göye çekilib 109/28

xeyala dal-: (Ar.+T.) derin düşünceye dal-.
x.- maq nedi 140/44

heyalı: (Ar.+T.) namuslu, edepli.
ismetli h. o bal dodaqlı 185/15

xeyallara dal-: (Ar.+T.) bk. **xeyala dal-.**
salam x.- an şeherim 128/02

xeyal ol-: (Ar.+T.) hayal ol-, gerçekleşmesi istenilen bir şeyin gerçekleşme ihtimali olmadığını ifade eder.
o aylar o iller bir x.- ub 045/23

heyan: (T.) yardımcı, destek; arkadaş.
hemişe yanımda mene h.+ dı 091/07

xeyanet éyle-: (Ar.+T.) ihanet et-.
sense üreyine x. 222/16
x.- yib bir ömre güne 192/32

heyat: (Ar.) hayat, canlılık, ömür.
çalçağırlı h. hanı 003/18, 030/17, 031/02, 059/01, 059/17, 073/08, 081/14, 104/26, 128/07, 129/16, 134/85, 143/04, 165/06, 170/02, 198/02, 200/30
h.+ a acı söz kimi 184/05
h.+ da men varam sen varsan déye 222/06, 223/04
bu h.+ dan nehayetdi 116/22, 155/14
bu h.+ dı qardaş 006/25, 011/25, 036/22, 059/16, 141/21
bu elvan h.+ ı udmaq isteyir 094/04
firavan h.+ ım azad dilim var 107/08
h.+ ıma balta çalan 030/04
yol géderler h.+ ın dalğalarında 184/16
baxdım küremizin bu h.+ ına 141/04
susmadı h.+ la ömrün savaşı 042/10

heyat yoldaşı: (Ar.+T.) hayat yoldaşı, eş.
gör ne fikirleşir h.+ n 192/12

heybe: (Ar.) at, eşek vb. binek hayvanlarının eyeri üzerine geçirilen veya omuzda taşınan, içine öteberi koymaya yarayan, kilim veya halıdan yapılmış iki gözlü torba.
asılıb çiyninden h.+ si teki 045/19

heyecan: (Ar.) herhangi bir sebeple hissedilen rahatsızlık, ıstırap.
hesretle h.+ la 119/12

heyet: (Ar.) evin önünde bulunan, duvarla veya çitle çevrili bahçe.
h.+ de boynunu eyen bir ağac 047/10

héyfini al-: (Ar.+T.) öcünü al-.
gédenin h.- ırsan menden 216/13

héyi: (Far.) madde, varlık.
yıxıl qalmasın h.+ n 005/32

héyif: (Ar.) acınma, üzülme ifadesi; yazık.
h. h. tek idi 048/07, 048/18, 064/01, 064/03, 064/05, 064/09, 064/13, 109/19, 135/13, 186/19
buynuzlu qoçun h.+ i 134/50

héyifi gel-: (Ar.+T.) acı-.
o vaxt sene acıyaram h.- er 158/09, 158/12

xéyir: (Ar.) fayda, menfaat.
téz duran x. tapar 134/36

héykel: (Ar.) bir canlının, daha çok insanın taş, tahta, mermer, tunç vs. şeylerden oymak suretiyle meydana getirilen şekli.
yaşıl h. kimi susub bu ağac 028/17, 090/44
ağaclar quruyar döner h.+ e 017/10, 214/13
ayaq üste gezen daş bir h.+ em 010/12
h.+ ini uçurub 090/46

xéyli: (Far.) çok miktarda, fazlaca, epey.
sahilde x. gezdim 090/06, 119/02

héyran: (Ar.) güzel bir şey karşısında hayranlık duyan; şaşıran.
beyenmedim mene h. gözeli 200/06

héyret: (Ar.) garip, beklenmeyen, anlaşılmayan.
h. de dözüm de qurtarır darda 117/24
düşmenler h.+ de dehşetde 083/03
qarşında h.+ den daşa dönmüşem 010/17
bélece gözünde ölür h.+ in 117/20

héyvan: (Ar.) hayvan.
bütün h.+ lar quşlar 119/04
h.+ ları quşları 119/90, 134/196

xezan: (Far.) sonbahar.
bu x. altında uyuyur ruhum 022/41, 062/07

xezer: özel ad, Hazar.
çinar qelem ola x. mürekkeb 015/12, 116/01, 116/34, 116/35
x.+ i gördünüzmü ola 116/08, 116/12, 116/16, 116/23, 116/28

xıx-: (T) diz çök-, eğil-.
éşqimin önünde x.- ım özümü 229/09

xıxa-: (T.) kafasını kes-, başını keserek öldür-.
doğrunun başından basın x.- yın 259/80

xına: (Ar.) kına.
déyin x. qoysun o qız eline 193/02
x.+ sı göyerir daşının üste 025/27

xırdalıq: (T.) küçüklük, ufaklık; aşağılık.
ayıl x.+ ın darıdan kéçib 016/13

xısın-xısın: (T.) yavaş yavaş; sessiz sessiz.
orda x. bir léysan başlar 225/47

hicran: (Ar.) ayrılık.
bu h. deryadı görünmür sonu 015/08, 030/15, 089/42
dözemmirsen sen h.+ a 018/02, 049/15, 229/17
h.+ dı söhbetin sözün 062/12
h.+ ın yolu bağlana 047/20

hicrana bele-: (Ar.+T.) ayrılığın verdiği şiddetli acıyla dol-.
meni h. 256/12

hidayet orucov: kişi adı, Hidayet Orucov.
ezizim h.+ a 251/02

xiffet: (Ar.) düşünce, dert, keder.
kimise x.+ in yandırıb yaxır 224/05, 224/33

hikmet: (Ar.) bilgililik, derin anlam; gizli sebep, sır.
déme bu h.+ i çetin ki duyam 176/23

xilaskar ol-: (Ar.+Far.+T.) kurtarıcı ol-.
dönüb x.- du 090/123

himalay: yer adı, Himalaya.
yox yox incimesin h. qoşqar 144/11

him: (Ar.) huy, tabiat, mizaç.
birce h.- e benddi hirsin acığın 016/14, 048/05

hind: yer adı, Hindistan.
h.+ e ayaq sallayan 090/107

xirddeyecen: (T.) gırtlağa kadar.
x. kinle 122/22

hirs: (Ar.) hiddet, öfke, sinir.
birce hime benddi h.+ in acığın 016/14, 202/11

hirslen-: (Ar.+T.) sinirlen-, öfkelen-.
herşéyden h.- erdi 178/26

hirslendir-: (Ar.+T.) sinirlendir-, öfkelendir-.
o qızı h.- me 138/97

hirsli: (Ar.+T.) sinirli, öfkeli.
yanımdan acıqlı h. ötüşdün 049/04

his: (T.) yanan bir şeyden çıkan pis duman, is.
yanan ocağının h.+ i vetendi 108/40
tene tüstüsünde qınaq h.+ inde 225/05

hiss: (Ar.) duygu.
ancaq ki övlad h.+ i 138/105, 138/106
h.+ imin duyğumun yaman günüdür 056/05, 056/25

hisse: (Ar.) bölünen bir bütünün parçalarının her biri.
bir h.+ m suya dönecek 248/17, 248/18

hiyle: (Ar.) aldatma gayesiyle yapılan her türlü oyun.
h.+ ni şerab kimi 138/117

xoflu xoflu bax-: (T.) korka korka bak-.
x.- ardı 178/18

hop-: (T.) nüfuz et-, içine geç-.
layla tek h.- muşdun iliye qana 125/06

xorna: (İtl.) ses; horultu sesi.
yüz x. var 075/48

xortdan: (T.) hortlak, mec. görünüş olarak insanı ürküten, korkunç şey.
x.+ la canavarla 134/25

xoruz: (Far.) tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı, horoz.
x.+ ların sözüne 119/96

xoş: (Far.) beğenilen, güzel, iyi.
o x. günler indi hanı 003/04, 009/15, 015/20, 050/08, 056/10, 086/57, 087/100, 088/245, 088/84, 099/06, 129/07, 129/32, 137/22, 215/13, 241/13

xoşbext: (Far.) şanslı, talihli; sevinç içinde.
déyirler ki x. az 078/15, 088/230, 088/38
néce de x.+ di bu küçük allah 079/42

xoşbextlik: (Far.+T.) mutluluk, hayattan memnunluk.
x. nedir ata 078/01, 078/19
x.+ i betnindeydi 076/12, 076/17
gerek x.+ imi 098/22
x.+ in dalınca 020/07

xoşluq: (Far.+T.) güzellik; göze, kulağa güzel gelen.
meclis gördüm x. gördüm 171/11

hökm: (Ar.) hüküm, emir, buyruk.
senin defterinde h.+ üm yazılıb 214/18, 250/01

hönkür-: (T.) hıçkırarak ağla-.
başımın üstünde h.- er ağlar 039/05
çox h.- üb çox çalxanıb heder olub 116/25, 255/06
ah tek bulud menim kimi h.- ür 202/08

hönküre hönküre ağla-: (T.) hıçkıra hıçkıra ağla-.
h.- yır 243/04

hönkür hönkür ağla-: (T.) bk. **hönküre hönküre ağla-.**
h.- dı 139/43

hör-: (T.) saça örgü yap-.
qoy saçına h.- üm çiçek 189/11

xörek: (T.) pişirilip yenen şey; yemek.
x. yox 088/332, 088/362
sévdiyi bu x.+ i 098/77

hörmet: (Ar.) saygı.
yada h.+ im vardı 095/07, 095/52

hörük: (T.) örük, örgü.
démirem télinden qırx h. ayır 161/10
tenekler elinde yaşıl h.+ dü 028/12
h.+ ler 051/01, 051/13, 051/16, 051/19, 051/21, 159/01, 159/02
qara h.+ leri görende be'zen 051/08
h.+ üne el vuranda ağlaya 036/12

hörül-: (T.) örül-.
ne barıya h.- ensen 123/43

xuda: (Far.) Allah, Tanrı.
men x.+ dan çağlayanam 060/06
yérde bu adamı x.+ m 252/23, 252/25, 252/27, 252/29

xudaferin: (Far.) Hudaferin Köprüsü; Aras Nehri üzerinde bulunan ve Kuzey Azerbaycan ile Güney Azerbaycan'ı birbirine bağlayan köprünün adı.
niye x.+ den 084/09

xumar xumar: (Ar.) süzgün, baygın (bakış).
baxar buludlardan ay x. 043/18

xumarlan-: (Ar.+T.) keyiflen-, neşelen-; mest ol-.
x.- ıb yataydın 220/17
ana ağuşunda x.- ırdı 079/27

humay: (T.) Umay; melek; Samet Vurgun'un bir şiirinde geçen kahramanın adı.
vurğunun yazdığı o h. kimi 225/16

huş: (Far.) düşünce, dikkat.
h. özgenin 123/16
indi éle bil h.+ am 090/07
apardın ağılı h.+ u 221/18
deyiş h.+ umu 123/26

huşun başından al-: (Far.+T.) aklını başına al-.
h.- ar 254/15

hücum çek-: (Ar.+T.) düşmanın üzerine yürü-, hamle et-.
yoxsa h.- er qınaq gizlice 214/09

hümanizm: (Fr.) insancıllık.
böyük h.+ den 087/48

hüner: (Far.) yetenek, ustalık.
h.+ in var bu axında ax indi 011/27

hür-: (T.) ür-, havla-.
qara karvan kéçer milyon it h.- e 206/04
aranlı tulalar donuza h.- mür 259/69

hüre hüre it ol-: (T.) (ona buna) havlaya havlaya / çemkire çemkire / saldıra saldıra köpekleş-.
h.- ub 139/27

hürk-: (T.) korkup sıçra-.
cındırından cin h.- ürdü 098/44

hüséyn cavid: kişi adı, Hüseyin Cavid.
h.+ e 174/01
uzun ayrılıqdan sonra h.+ in 174/02

hüzur: (Ar.) huzur, rahatlık.
bir h. tapasan céyran izinde 224/17

İ

i-: (T.) i- fiili.
bu dünya onun i.- di 019/17, 019/18, 038/03, 038/38, 048/04, 048/05, 048/06, 048/07, 048/18, 048/21, 076/27, 076/28, 076/39, 076/40, 079/24, 079/26, 079/32, 079/34, 080/03, 080/04, 080/05, 086/30, 086/33, 086/38, 086/39, 086/45, 086/56, 086/58, 086/97, 088/293, 088/295, 088/38, 090/122, 095/41, 096/10, 096/26, 098/03, 098/05, 109/14, 109/16, 109/18, 109/25, 109/26, 116/02, 116/03, 116/04, 116/05, 116/06, 116/07, 119/03, 119/05, 134/219, 134/225, 134/227, 134/82, 134/84, 137/02, 137/05, 137/06, 137/08, 137/21, 137/23, 138/107, 140/06, 140/12, 156/19, 156/21, 156/37, 156/38, 178/22, 178/24, 178/30, 178/32, 190/18, 190/20, 215/08, 228/11, 232/03, 232/16, 236/06, 236/08, 241/08
yamanca kövrek i.- di: 048/17
élde oylaqda i.- dik 096/27, 096/29, 109/27
şah séçmeli i.- diler 119/07, 119/08, 119/09
o vaxt elinizde elifba i.- dim 069/20, 093/01, 095/03, 095/04, 105/02, 135/18
yaxına uzağa bire on i.- din 125/07, 125/09, 132/06
oxu bu neğmemi vaxtın var i.- ken 068/07, 079/17, 134/65, 160/07
gördüklerim uyğu i.- miş 014/04, 014/15, 017/14, 040/03, 040/05, 040/09, 040/13, 040/17, 088/205, 088/206, 134/17, 134/20, 134/94, 134/96, 137/104, 157/03, 157/05, 157/09, 157/13, 157/17
il ötdü bir defe ne i.- se dédim 069/22, 076/53, 076/54, 088/123,

088/166, 138/86, 197/02, 209/11, 224/03, 224/07, 224/31, 234/20

ibad: (Ar.) kul, kullar, ibadet edenler; kişi adı.
minib at béline razı i.+ lar 259/65, 259/66

ibadet éyle-: (Ar.+T.) secde et-, Allah'a kulluk et-.
menimle beraber i. 222/08

icaze vér-: (Ar.+T.) izin ver-.
ancaq i.- in 087/40

iclas: (Ar.) toplantı.
i. gédir bayaqdan 089/05, 119/54
dédin i.+ dadı déyin ki yoxdu 125/15

iç-: (T.) iç-, sıvı bir şeyi yut-.
yedi i.- di toxdadı 096/34, 154/05
buz suyundan i.- diler 115/09
yéyib i.- diyi nedir 082/07
niye i.- e bilmirik 084/12
birce udum su i.- ib 005/33, 089/125
o ejdaha derya i.- ir dağ udur 254/25
i.- mek isteyirsen şé'rinde onu 015/06, 076/30, 137/03
i.- meye ne olacaq 139/08

iç: (T.) bir şeyin içerisi, iç kısmı.
gördü daha i.+ i boşdu 077/08, 251/06
i.+ im yanar çölüm sazaq 041/05, 212/18
özüm öz i.+ imde dustağam hele 010/19, 037/07, 073/09, 088/250, 134/217, 204/07, 204/09
seherim işığım öz i.+ imdedir 025/21
i.+ imdeki hayqırtılar kirimir 260/10
fırlanır fırlanır i.+ imden kéçir 129/15, 159/11
göz yaşım axdı i.+ ime 014/16, 218/16
bizim i.+ imizdedi 075/55
i.+ in tüstüyle dolu 137/46
o güllerin çiçeklerin i.+ inde 011/12, 029/19, 035/17, 076/80, 077/10, 083/16, 088/140, 088/302, 088/310, 088/312, 089/56, 090/159, 090/161, 090/77, 094/09, 110/26, 124/12,
140/49, 140/59, 141/15, 178/13, 214/08, 251/18
adam var kölgesi öz i.+ indedi 092/04
kéçib sevincin i.+ inden 020/06
dumanlar i.+ indeydi 140/08
doldurmaq üçün i.+ ini 077/13

içine ağla-: (T.) durumunu kimseye belli etmeden için için ağla-.
men i.- yanam 060/08

içi qovrul-: (T.) öfkesini veya başka bir duygusunu dışa vuramadığı için çok azap ve ıstırap çek-, üzül-.
i.- du gétdi 090/155
i.- ub bala 090/60

içi yan-: (T.) bk. **içi govrul-.**
i.- ar çölüm sazaq 173/06

için için ağla-: (T.) bk. **içine ağla-.**
sonradan i.- ma sen 068/15, 160/15

için için yan-: (T.) gizli gizli, acısını kimseye belli etmeden büyük üzüntü yaşa-.
belke i.- aq gizlice 214/03, 214/29
i.- dı o 115/15
i.- ır sessiz nalesiz 225/10

içmek: (T.) içilecek şey.
yemeyim i.+ im var 096/88

iddea: (Ar.) talep.
i.+ sı dağdı imkanı fındıq 124/22

igid: (T.) yiğit, cesur.

éy i.+ ler erenler 088/328, 172/16
i.+ lerim 088/375
i.+ lerim 088/352

ixtiyar: (Ar.) kendi arzu ve iradesi ile hareket etme; yetki alanı.
her i. menimdi 088/141, 088/49, 109/25, 156/08, 156/22
i.+ a isteye 088/198
i.+ ı éynidir 119/75
özüme i.+ ım 088/266
hele at bélinde i.+ sınız 259/11

iki: (T.) iki sayısı.
i. balamız var néçe ki varıq 052/28, 070/15, 075/26, 075/29, 075/30, 075/31, 075/40, 088/76, 089/55, 092/03, 104/16, 133/05, 137/100, 137/99, 149/14
bir çayla i.+ ye bölünüb veten 015/04, 015/28, 108/37
i.+si se telebe 140/07

iki qat ol-: (T.) eğil-, iki büklüm ol-.
i.- uram qemin altında 129/06, 129/31

ikinci: (T.) ikinci.
i. kölge 096/01, 139/01, 141/01

il: (T.) yıl, sene.
kéçen i. aldığın köynek üzülüb 002/12, 021/14, 043/07, 051/18, 069/22, 070/23, 088/374, 090/98, 098/40, 135/02, 144/02, 159/19, 166/23, 199/04, 200/21
bağbanlarımız i.+ de 089/39, 089/44, 089/77
bir i.+ den sonra qardaş 098/42, 155/05
min i.+ dir fil qulağında yatıram 022/39, 195/13, 240/17
aya i.+ e qısqanıram 257/06
ömrümün yétmiş i.+ i 090/156, 090/166, 090/61
xeyalınla kéçir günüm ayım i.+ im 201/08
barış vuruş vuruş barış ayla i.+ le 009/12
i.+ ler dönüb qan deyişib 003/14, 007/14, 008/12, 045/23, 052/17, 063/06, 069/28, 076/41,
098/11, 109/15, 134/15, 134/79, 145/02, 153/03, 153/14, 174/33, 187/03
alovlu i.+ lerde ölüb itmeyib 110/18
héyif o i.+ lerden uzaqdayam men 135/13, 153/15
yüz i.+ lerdi tanışdı 096/37
sizin qanlı i.+ leri 090/10, 110/23, 110/24, 137/01, 137/38, 161/07
fesillerin i.+ lerin 146/17
i.+ lerle qurulanlar 086/87, 115/28, 120/05, 120/33
kéçer aylar i.+ ller döner dövranlar 208/02

ilahi: (Ar.) ey Tanrı anlamında kullanılan bir seslenme.
dehşet i. dehşet 087/64, 088/274, 088/276, 137/104, 195/01, 195/09, 206/01, 224/18,
237/01

ilan: (T.) sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yerdegezen, uzun hayvan, yılan; sinsi ve hain.
déyerler i. vuran 090/54, 108/26, 140/16, 178/09
indi barmağında i.+ a dönüb 052/15
qorxun yoq i.+ dan sözün açığı 016/15
uyuyan i.+ dı daşımın altda 026/15

ilbeil: (T.+Far.+T.) her yıl, yıldan yıla.
i. böyüyüb qol budaq atdın 125/22

ildırım: (T.) gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması, saika, yıldırım.
i.+ ın gözüne 111/21

ağrı dağda i.+ lar çaxar héy 023/03, 086/84

ile: (T.) ile bağlacı, edatı.
qemle sévinc toy i. yas deyişmede 009/24, 084/04, 086/65, 088/270, 088/49, 088/59, 092/12, 142/17, 146/20, 149/02, 167/12, 167/18, 185/09, 190/08, 232/05, 232/06, 232/07, 237/10, 259/21

ilham: (Ar.) bazı şeylerin içine, gönlüne doğması.
ne déyim ürekde éşqe i.+ a 130/02
i.+ ı qanadlanır 088/28
i.+ ım qıy vurub kesdi yolları 154/08
i.+ ımın qucağına 165/13, 181/05
i.+ ımsa arzuların 177/33
déme ki i.+ ın odu sengiyir 145/17
aqiller güvenir öz i.+ ına 259/55

ılıq: (T.) ılık, sıcak ya da soğuk olmayan.
orda menim üçün i.+ dır ayaz 131/04

ilik: (T.) kemiklerin içindeki boşlukları dolduran yağlı madde; zarif, hoş.
i.+ e qana düşür 105/37, 125/06
kéçmişin i.+ ini 087/26

ilim ilim itir-: (T.) sesi soluğu bir daha gelemeyecek yerlere, uzaklara yolla-, uzaklaştır-; öldür-.
i.- di 096/75

iliş-: (T.) takılıp kal-.
bir de kola i.- ib 005/29

ilk: (T.) ilk, birinci, önce gelen.
biz ki and içmişdim i. éşqimize 051/02, 051/17, 082/11, 134/213, 134/215, 134/221, 134/223, 134/232, 134/32, 151/07

ilkbahar: (T.+Far.) ilkbahar mevsimi.
ömür gün dönermi i. kimi 022/04, 134/227
sen ağla qayıdım i.+ ıma 240/20
héç béle déyildim i.+ ımda 215/07, 241/07
ruhun xeber vérir i.+ ımdan 107/14
yadında ne qalıb i.+ ından 110/10
ömrüme geciken i.+ mısan 070/06
belke men qarlı qış o i.+ mış 193/11

iller boyu: (T.) yıllarca, yıllar boyu.
i. 115/10

ilme vur-: (T.) ilmik / düğüm at-; kendisine bağla-.
i.- dun mavi mavi 060/05

iman: (Ar.) inanma, inanç.
sen gelmişdin i. kimi 207/09, 230/03
şé'r dindi i.+ dı 088/226, 252/31
yanır dinim i.+ ım 087/29
deyişse inanclar dinler i.+ lar 208/03
i.+ lardan qorun qardaş 247/25

imana gel-: (Ar.+T.) hayli ısrardan sonra razı ol-, kabul et-.
daha i.- irem 252/30

imanlıq: (Ar.+T.) iman sahibi, inanmış.
déye bilmem i.+ san 221/16

imdad: (Ar.) yardım.
böyük i. olacaq 087/136, 100/15

imekle-: (T.) emekle-.
dizin dizin i.- yem yıxılam 036/04

imkan: (Ar.) olabilme, mümkün olma.
bir deli madyandı vezife i. 125/30, 259/109
arzu i.+ a düşür 105/38
iddeası dağdı i.+ ı fındıq 124/22
böyüdü vezifen artdı i.+ ın 125/10
i.+ lardan qorun qardaş 247/33

impériya: (Lat.) başında imparator olan monarşist devlet.
bütün i.+ ları 087/50

imsile-: (T.) kokla-.
ellerini i.- yen 247/28
bir tülkü yanında i.- yir seni 244/04

imtahan vér-: (Ar.+T.) sına-, dene-.
haçansa i.- eceyik biz 150/10
éşqim hesretine i.- ir 163/05

imtihan: (Ar.) sınav.
i. 163/01

inad: (Ar.) inandığı hiçbir konuda taviz vermeyen, inat.
insan ne i.+ dı 172/24
çatardı tanrıya bu i.+ ıyla 141/27

inadını yén-: (Ar.+T.) inadını bırak-, inadından vazgeç-.
i.- eler 137/16
i.- ibler 134/24

inam: (T.) inanma.
menim yaşıl i.+ ım 134/258

inam-é'tiqad: (T.+Ar.) inanma, güvenme.
i. 086/89

inan: (T.) bir şeyin doğruluğundan emin ol-.
daşlansa i. ki évini yıxar 010/27, 125/04, 161/21, 257/14
dé kim ona i.- ar 090/97
haqq odur i.- asan 088/174
millet ona i.- dı 088/224
o haqqa i.- dılar 088/176
i.- dım diline eline düşdüm 010/08
men hansına i.- ım 134/138
niye ona i.- ır 089/21, 090/84
nağıla çox i.- ma 009/01, 009/30, 056/01, 056/14

inanc: (T.) bir düşünceye gönülden bağlı bulunma; inanma duygusu.
deyişse i.+ lar dinler imanlar 208/03

inandır-: (T.) inanmasını sağla-.
meni her gün i.- dı 180/01, 180/02

inayet éyle-: (Ar.+T.) merhamet et-.
insaf ét sen mene i. 222/12

inci: (T.) istiridye gibi bazı kabuklu deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi.
o qız dürdü i.+ di 067/02

inci-: (T.) eziyet çek-; darıl-.
sévdim onu i.- di 067/04
yox yox i.- mesin himalay qoşqar 144/11

incin-: (T.) bk. **inci-.**
menden i.- meyibler 134/11

incit-: (T.) rahatsız et-; küstür-, kalbini kır-.
arxanca gelmeyim i.- ir seni 074/02, 074/04
hamını i.- mişem 134/10

indi: (T.) şimdi, hemen.
o xoş günler i. hanı 003/04, 008/23, 011/27, 025/09, 044/08, 047/09, 050/02, 050/03,
052/15, 052/26, 055/13, 055/15, 065/08, 069/03, 069/05, 080/18, 080/19, 080/20, 080/21, 080/32, 088/110, 088/116, 088/119, 090/07, 090/109, 090/163, 090/32, 097/05, 107/07, 110/03, 110/06, 116/24, 121/10, 132/22, 134/203, 135/20, 140/74, 145/29, 152/18, 158/10, 159/18, 190/05, 190/13, 192/17, 200/12, 200/18, 200/22, 223/02, 253/04, 253/20, 259/60, 259/62
i.+ mizi geleceye 177/20

indice: (T.) şimdi, bu anda.

i. 088/07

indiyedek: (T.) şimdiye kadar.
hele i. etrini bilmir 050/13, 183/08

inle-: (T.) çekilen acı sonucunda yavaşça, ağlar gibi ses çıkar-.
kölgelerde i.- yen 105/19, 134/99

inlet-: (T.) inlemesine sebep ol-.
könlünü i.- en şé'rim sözüm yox 055/18, 216/05

innen béle: (T.) bundan böyle, şimdiden sonra.
i. 088/18, 109/19, 120/35, 258/12

insaf: (Ar.) vicdan ve adalet duygusu.
i.+ ı mürveti olur gülün de 231/07

insaf ét-: (Ar.+T.) merhamet et-.
i. sen mene inayet éyle 222/12

insafı daşa dön-: (Ar.+T.) merhametsiz ol-.
i.- dü 156/44

insafsız: (Ar.+T.) merhametsiz.
harda qaldı o i. çağlaya 036/10, 053/06, 057/12, 191/12

insan: (Ar.) insan ademoğlu, beşer.
i. basdırıblar qara torpağa 044/30, 075/62, 076/05, 076/06, 076/10, 076/20, 076/21, 076/43, 076/74, 077/02, 077/14, 077/16, 077/17, 079/11, 081/01, 081/05, 081/09, 081/22, 091/15, 105/40, 126/09, 137/32, 143/02, 144/13, 172/23, 172/24, 176/06, 230/01
unut yéri i.+ ı 005/07, 082/17
biz kimik biz i.+ ıq 134/173, 134/194
olsaydı i.+ ın ömrü serhedsiz 141/22, 141/34
i.+ lar zalım olubdu 004/22, 082/02, 137/105
bézib qaçır i.+ lardan 116/21
sévirik i.+ ları 134/195

insanlıq: (Ar.+T.) insanlık, beşeriyet.
sanki i.+ a étalon idin 125/09

intizar: (Ar.) hasretle bekleme.
bu i. gören ne vaxt qurtarar 001/04, 038/29
qelbimi göyneden i.+ a bax 007/21
bilesen kim ise i.+ dadır 224/07

ip: (T.) ip, iplik.
başın girmemişdi i.+ e kemende 253/19

iple: (T.) iple bağla-.
i.- yib bağlayın komisyonlara 259/24

ipek: (T.) ipek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak tel, ipek.
i. yalın itirdi 179/11

iraq: (T.) ırak, uzak.
i. kimi görüner 251/17

iran: ülke adı, İran.
farslarsa i. déyir 134/137
gah i.+ a gah turana 247/10

ireli: (T.) ileri.
i.+ ni gérini 087/13

iriş-: (T.) eriş-, yetiş-.
o şeytana i.- méli olmuşam 260/08

İsa: özel ad, Hz. İsa.
i.+ lar musalar ya resul olmaz 259/100

İsaq-Musaq: (İbr.) İsa, Musa.
bağrı çatlayacaq i.+ ın 025/31

isin-: (T.) ısın-.
üşüdüm baharda i.- dim qışda 040/11, 157/11

islam: (Ar.) İslam dini.
i. dinim türkay adım 030/14

islan-: (T.) ıslan-.
i.- ıram 075/18
i.- ırdı qoca yaman darda idi 156/37

ismet: (Ar.) namus, ahlak.
i.+ inden kéçdi o 138/116

ismeti arı kesil-: (Ar.+T.) saflığı, temizliği kaybet-, arı hayayı yitir-.
i.- ib 076/68

ismetli: (Ar.+T.) namuslu, temiz.
i. heyalı o baldodaqlı 185/15

israfil: (Ar.) dört büyük melekten biri.
i. surun çalacaq 250/09

istanbul: şehir adı, İstanbul.
izmiri i.+ u 084/16

iste-: (T.) iste-, arzu et-.
i.- di istemedi 111/07, 114/06
yéne o elleri tutmaq i.- dim 069/23, 095/39, 155/12
mehebbet i.- me sévgi i.- me 055/22
i.- meden qarışmalı olmuşam 260/04
istedi i.- medi 111/07, 114/06
men sulh i.- mirem 026/06, 026/12, 026/18, 026/30, 026/36, 026/42, 162/01
i.- r lap allahı çağır 004/12
i.- rem ki bu alovla 165/21
gelerem üreyin meni i.- se 164/02, 164/04, 164/06, 164/10
ürek i.- yen kimi 140/51, 176/19
i.- yende gelecek 087/106, 087/107
uçmaq i.- yenleri 087/129
ne ise démek i.- yir 076/53, 076/54, 076/55, 076/56, 076/57, 076/64, 076/66, 076/69, 076/71, 076/72, 090/30, 090/32, 094/02, 094/04
uçmaq i.- yirem üzü küleye 145/20
olmaq i.- yirler hereden bir az 108/35
içmek i.- yirsen şé'rinde onu 015/06, 050/25, 055/21

istek: (T.) istek, arzu.
dolandı qelbimde min arzu i. 002/14, 162/27
ixtiyara i.+ e 088/198, 125/11
ümidi i.+ i 019/15, 176/08
i.+ im bir deli çaydır 257/12
i.+ ime béle qara yél esdi 036/16
bu serhedler i.+ imi héç éyler 023/04
qayıtmaq i.+ in yéne géc oldu 196/14
i.+ ini göyden alar 126/12
bu i.+ ler üreyinde 076/58
i.+ leri oyandı 115/59

istekli: (T.) içinde arzusu olan.
fikrinde i.+ si 019/07

isteleri oyan-: (T.) bir şeyi istemeye, arzu duymaya başla-.
i.- ır 137/69

isti: (T.) ısıtılmış; sıcaklık; sevimli, samimi.
i. soyuq gah açılır gah tutulur 009/11, 030/10, 047/06, 047/30, 134/06, 186/17, 239/01
i.+ ler boğurdu dağı aranı 228/02
gör kimlere qismet oldu i.+ si 167/20
yayın i.+ sinde qışın qarında 154/02
i.+ sine qızınır 137/66

istismar éle-: (Ar.+T.) herhangi bir gaye için sürekli çalıştır-.
i.- yirmiş 080/15

iş: (T.) çalışma, emek, zahmet; uğraşı; görev.
i. bağ bostan oldu haray 003/24, 006/06, 011/21, 057/14, 086/80,

123/22, 137/101, 191/14, 194/15, 251/25
gah i.+ den géc gelirsen 098/49
éh i.+ di qezadı yadına düşsem 160/02, 160/06, 160/18, 185/10
gah i.+ e téz gédirsen 098/48, 134/187, 138/129
basılmış torpağam qurtarmış i.+ em 055/12
ellerimin elinde i.+ i var 006/24, 079/04, 089/113, 119/101, 178/31
talé tanrının i.+ idi 247/32
hele görülesi milyon i.+ im var 135/16
i.+ imden néce kéçim 137/78
deyiş i.+ imi 123/29
yoxsa i.+ in fenadır 088/232, 101/06, 120/25
ayrılıb elimin işsiz i.+ inden 022/13
heyat da öz i.+ indeymiş 030/17
anladıqca men i.+ ini 014/06, 126/07
bele béle i.+ ler var 141/36
hele çox i.+ leri duymayırıq biz 017/07, 017/14, 017/18
dünya i.+ lerinden bax halıdır o 091/08
dünyanın i.+ lerine 138/53

işden çıx-: (T.) işinden ayrıl-.
erim déyir işleme yaxşı men i.-sam 192/05

işe qarış-: (T.) müdahale et-, yönlendir-.
her i.- mazlar 134/184

işıq: (T.) ışık, aydınlık, nur.
seni i. bilib uçdum yéline 010/06, 072/14, 091/13, 092/16, 092/17, 131/03, 143/11, 248/09
yére göye i.+ a 088/196, 091/10, 106/05, 119/32
kéçerem qırmızı i.+ da bir gün 072/01, 072/25, 092/13, 092/16
mene qaranlıqdı sene i.+ dı 052/21
lampaların sarı i.+ ı 019/06, 025/40, 090/52, 092/18, 094/09, 248/24
seherim i.+ ım öz içimdedir 025/21, 100/12, 248/07
ömür süreceyem öz i.+ ımda 025/36
i.+ ına boyanır 137/67
bir gün ay i.+ ında 095/17, 171/01
sarı i.+ lar sönür 088/440, 168/50, 168/51
i.+ ları gören kimi 102/07
özün öz gözünde qara i.+ san 050/19

işıq düşen yere papaq tıxa-: (T.) ışık gelen yeri tıka-; mec. gerçekleri karart-.
i.- yın 259/79

işıqlı: (T.) ışık saçan, mutlu, neşeli.
gözlerim i. dünyaya çıxdı 159/06

işıq saç-: (T.) etrafa ışık yay-.
ümidlerim i.- ır 165/11

işıqsız-filansız: (T.+Ar.+T.) ışıksız falansız; karanlık içinde; çaresiz.
i. 184/15

işi Allaha qal-: (T.+Ar.+T.) işi / kurtuluşu (yalnızca) Allah'a kalmış ol-.
bu milletin i.- ıb 246/16

işi düş: (T.) (birinin) yardımına muhtaç ol-.
ne vaxtsa i.- er 137/77

işine qarış-: (T.) müdahale et-.
vaxt olur öz i.- maq 137/56

işine mat qal-: (T.+Far.+T.) işi yüzünden şaşır-, hayrete düş-.
i.- mışam 128/15, 253/05

işini gör-: (T.) kendi etkisini göster-.
tebiet i.- ür gizlice 141/20

işle-: (T.) çalış-, bir işle meşgul ol-.
i. i. 089/84
erim déyir i.- me yaxşı men işden çıxsam 192/05
on adam yérine i.- yen babam 107/06, 247/12
kasıblar i.- yirmiş 080/06

işsiz: (T.) işi olmayan.
ayrılıb elimin i. işinden 022/13

iştahlı: (Ar.+T.) iştahı olan, istekli.
i.+ lar ağzını açıb geldi 116/11

it-: (T.) yit-, kaybol-, yok ol-.
quşlar dağılıb i.- di 096/51, 096/68, 119/110
bulud tek boşalsan derd qem i.- ecek 240/23, 256/33
i.- en günlerimi üreyim unut 022/10, 035/24, 059/09, 127/06, 205/11, 219/08, 229/01, 229/13
sönüb i.- ene qeder 220/09
i.- erem mehebbet yağışlarında 056/19, 162/09
bu ac dalğalarda i.- ib gédirem 240/04
bu xeyal dumanda i.- mek ne gözel 215/15, 241/15
qoy i.- mesin élin varı 172/22, 172/28, 172/34, 172/45
alovlu illerde ölüb i.- meyib 110/18
torpaqlar uyuyur sirri i.- meyir 117/29
ağaclar yıxılar kölgesi i.- mez 017/26

it: (T.) köpek; kötü huylu kimse.
uzanıb lezzetle yatırdı bir i. 079/20, 079/22, 136/24, 140/49, 206/04, 236/03, 259/38
i.+ i izine saldı 119/43
pişiyimiz i.+ imiz 089/126
i.+ in suya düşeni 098/61
zavallı i.+ lere hesedle baxdı 079/41

itir-: (T.) yitir-, kaybet-.
duyan günden i.- di 075/63, 171/16, 179/10, 179/11, 179/13
i.- dik çehlimi izi 065/10
i.- dim i.- dim yarı yoldaşı 042/12, 053/01, 053/17
i.- din özünü yolundan sapdın 125/18
o yansa men seni i.- e billem 216/17
meni bir defelik i.- eceksen 052/09
qonşuyduq yadlığı i.- eceydik 051/10
onu i.- en kesi 075/54
kim salıb i.- er kim tapar meni 129/23
ağlımı i.- ib deli olacam 212/16
tek seni i.- mek bes déyil hele 049/18
çox şéy i.- memişdi 140/21
göyler i.- mişdi çeni dumanı 228/03
seni i.- mişem 070/16, 166/23

itiril-: (T.) yitiril-, kaybedil-.
i.- miş ömür çox 242/05

iy: (T.) koku.
baxdı qan i.+ i gelir 088/54

iyi gel-: (T.) kokusu gel-.
yéne qan i.- ir 088/416, 090/152

iyirminci: (T.) yirminci.
i. esirdi 138/49

iyle-: (T.) bir şeyi öğrenmeye çalış-.
i.- me eleme sözümü menim 120/10

iyne: (T.) dikiş dikmeye yarayan, ince, ucu sivri, bir ucunda iplik geçecek deliği bulunan çelik araç, iğne.
göresen i.+ nin ulduzu qeder 162/24

iz: (T.) iz, etki; yol.

çen duman çekildi yol i. seçildi 071/07, 145/18
léysan düşe i.+ e yola 189/15
qeriblik bürüyüb cığırı i.+ i 035/02, 065/10, 141/32
qovuşub ayrılan çehlimik i.+ ik 052/16
tökülen şéh ile i.+ imden öpdü 185/09
yoluma i.+ ime min göz ağarıb 145/16, 145/18
arxanca sepilen i.+ imi tapdım 053/05
ruhumda lepirin i.+ in qalacaq 212/11, 220/05
bir hüzur tapasan céyran i.+ inde 224/17, 234/08
i.+ ine min göz baxır 140/27
açılan sap kimi ayaq i.+ ini 159/09
silinmezdir i.+ ler derin 207/06
qanlı i.+ leri vardı 090/132
ayaq i.+ lerim qalacaq 248/21

izine boylan-: (T.) izle-, takip et-.
éle i.- ırsan menim 120/08

izine sal: (T.) ardından gönder-, izini takip ettir-.
iti i.- dı 119/43

izle-: (T.) takip et-.
meni qebre kimi i.- yeceksen 052/03
xeyalım évedek i.- yer seni 188/07

izmir: şehir adı, İzmir.
i.+ i istanbulu 084/16

J

jandarm: (Fr.) jandarma.
bir vaxt j. idi 090/122
avropanın j.+ ı 087/88

K

kabab éyle-: (Ar.+T.) kebap et-, kebap yap-.
şiri buynuzunda k.- rdin 253/07

kafa: (Ar.) baş.
bir k.+ da vérim yoxdu 237/04

kağız: (Far.) kağıt.
k. kimi lülelenmiş lepeleri 116/17, 117/36, 259/59
géceler vuruşub k.+ lar üste 110/36
baxıb bu k.+ lara 119/38

kaha: (T.) mağara dağlarda olan suni oyuk.
mağara soyuqdur k. soyuqdur 045/27, 259/56

kainat: (Ar.) yaratılmış, var olan şeylerin tamamı.
bütün k.+ ı tutmaq isteyir 094/02
sonsuz k.+ ta her şéy qarışıq 092/14

kal: (T.) olgunlaşmamış, ham.
deymiş nedi k. nedi 090/42
deymişe sığışmır k.+ a sığışmır 124/21

kal-: (T.) kal-, olduğu yeri ve durumu korumak, sürdür-.
derdi sévinciyle k.- an şeherim 128/03

kalxoz: bk. **kolxoz.**
kolxozu k. oxu 134/101

kam: (Far.) arzu, istek.
k. oylağımdı menim 115/70, 225/37

kaman: (Far.) dört teli olan, çenenin altına dayayarak çalınan yaylı saz, keman; yay.
k.+ da sızlayıb néyden baxırsan 219/15
k.+ dan üzülen oxu men oldum 153/13

kamına çek-: (Far.+T.) yut-.

bu celal çoxunu k.- ir 259/57

kamsamol: (Rus.) bk. **komsomol.**
komsomolu k. 134/102

kapı çırp-: (T.) kapıları çarp-, kapıyı kapatıp git-.
yoxdur daha k.- an o halım 260/06

kar: (Far.) işitme kabiliyetini yitirmiş; bir şeye kayıtsız kalan kimse; iş, meşgale; tesir.
hésab k.+ a gelende 134/177
éle bilme koram k.+ am 221/13
yoxsa ki gözler kor qulaqlar k.+ dı 246/07

karıx-: (T.) şaşır-, şaşırıp kal-.
k.- dı 088/68

karlı: (Far.+T.) yararlı, kazançlı.
bir k. yiye gerek 098/58

karusél: (İtl.) atlı karınca.
k. 177/01
k.+ dir küremiz de 177/13
gezdikleri k.+ e 177/11, 177/23

karvan: (Far.) kervan.
k. 154/01, 154/10, 154/16, 206/04
uçub üreklerden kéçdi k.+ ın 154/03, 154/05

kasıb: (Ar.) yoksul, hiçbir şeyi olmayan.
ömür boyu barsız k. bu ağac 028/09, 098/03, 098/30, 246/28
k.+ lar işleyirmiş 080/06, 080/38

kasıbçılıq: (Ar.+T.) yoksulluk, fakirlik.
biraz k.+ dı 088/83

kaş: (Far.) keşke.
ah k. dilim quruyaydı 152/15, 234/17

katib: (Ar.) sekreter.
rayonun k.+ inden 138/55

kec bax-: (Far.+T.) eğri / kötü gözle bak-, kötülük düşün-.
sene k.- anlar saralıb solsun 093/02

kécik-: (T.) geç kalmak, herhangi bir işi kararlaştırılan zamandan sonra yap-, gecik-.
harda idin k.- misen dé niye 132/06

kéç-: (T.) hareket ederek, yürüyerek ilerle-; yer değiştir-, geçip git-.
yatıbsa asta k. onu oyatma 186/23, 259/38
gün k.- di ay k.- di iller ötüşdü 008/12, 069/28, 076/41, 076/45, 076/46, 088/56, 134/80, 135/02, 135/04, 138/114, 138/115, 138/116, 138/148, 139/34, 139/35, 139/36, 139/37, 154/03, 172/33, 175/02, 175/06, 230/26
oba oba k.- dikce 090/125
bir sükutla k.- diler 134/148
k.- dim gözelliyimden 140/65, 140/70, 140/71, 140/72
sessiz gülle kimi k.- din sinemden 121/02, 207/02, 207/04, 207/08, 207/12, 207/16
qelbimi uyudub k.- dise ne qem 154/17
yolumda yanarsan k.- e bilmerem 072/15, 084/07, 084/10, 138/111, 139/41
vaxt k.- ecek éh günlerin birinde 204/05
k.- eceyik hamını 089/86
indi k.- ek metlebe 088/119
düşmenler k.- emmesin 084/19
k.- en il aldığın köynek üzülüb 002/12, 013/02, 140/43
axşamdan k.- ende 090/01, 122/08
her k.- ene acıacı 156/13
barı xatırlayıb olub k.- eni 188/04, 188/16
k.- enler adam déyil 088/294, 134/204
üreyinden k.- enleri 076/70

ay k.- er il k.- er yaşar mehebbet 051/18, 206/04, 208/02, 213/01, 213/03, 213/05, 213/09, 213/13
k.- erek küçelerden 088/40
k.- erem qırmızı işıqda bir gün 072/01, 072/25
yéne qerib qerib baxıb k.- ersen 188/06
k.- ib ömrüm günüm ve'dem daralıb 002/05, 016/01, 016/03, 016/05, 016/09, 016/13, 016/17, 016/21, 020/06, 105/14, 110/08, 110/11, 122/05, 135/14, 166/23, 208/11, 248/02, 248/05, 248/15, 256/02, 256/03
çoxdan ötüb k.- ibdi 138/89
hansına üztutum hansından k.- im 007/11, 137/72, 137/75, 137/78, 137/81, 137/84, 137/87, 137/91, 137/94
k.- in k.- in eyleşin 088/80
iller k.- ir gün azalıb 063/06, 064/02, 065/01, 065/02, 109/21, 117/17, 129/15, 129/18,
137/63, 141/15, 153/14, 159/19, 166/12, 166/13, 171/08, 172/13, 181/01, 181/02, 181/10, 181/17, 201/08, 230/07, 260/05
o vaxt k.- mek olmayır 140/54
atişlemez gün k.- mez 089/17
yolunda her ne var qırıb k.- misen 166/14, 166/16
hamısından k.- mişdi 138/110
men ki senden ötrü oddan k.- mişem 010/03, 010/05
k.- se qandı ölümdü 084/08

kéçe: (T.) ıslatılarak dövülmek suretiyle yün veya kıldan elde edilen kalın ve kaba materyal.
başı k. papaqlı 089/51

kéçid: (T.) geçiş, geçme.
déyin darıxmayın k. dövrüdür 259/37

kéçil-: (T.) geçil-.
sévgi serhedleri gizli k.- di 071/06
k.- mez serhedd oldu 138/152, 239/07

kéçilmez ol-: (T.) geçilmez ol-.
yaman k.- du 134/242

kéçir-: (T.) bir yerde bir hayat geçir-, bir müddet kal-.
amérikada telebeler acınacaqlı heyat k.- irler 170/02

kéçirt-: (T.) geçirt-, geçir-; tak-.
öten buludları şişe k.- ir 028/04

kéçmiş: (T.) geçmiş, mazi, geçen.
k.+ in iliyini 087/26
ulu k.+ ine qısılıb qalır 094/11

kéçmişinin dalınca bax-: (T.) geçmişin arkasından bak-, hayıflan-, pişmanlık duy-.
baxır k.- ır 094/08

keder: (Ar.) gam, kaygı, tasa.
eriyer nurunda qem k. buzum 072/13, 177/18
kırmızı k.+ di o şadlıq déyil 026/20, 195/03
orda yér qalmaya k.+ e derde 224/24
başdan ayağa dek k.+ em daha 042/19
yadına düşürdü k.+ i qemi 079/37, 159/19
qemin k.+ in sonu idi 019/18
bu çadralı k.+ ler 088/389

keder-qem: (Ar.) kaygı, tasa, üzüntü.
üreyimde yuva salıb k. 200/45

kederli: (Ar+T.) gamlı, üzüntülü.
oxusalar bir k. 116/19

kéf: (Ar.) ruhî ve sıhhat yönünden durum, hâl, vaziyet.
éh sen öz k.+ inde hardan bilersen 188/08
k.+ inizi çağ éyleyen 168/20

k.+ ler ehvallar qardaş 139/03

kéf-damaq: (Ar.) hoş vakit geçirme durumu.
sızlaya sızlaya k. nedir 253/24
ölmüşlerim k.+ da 237/15
k.+ dı toy büsatdı qardaşım 011/09

kefen: (Ar.) ölünün sarılarak gömüldüğü beyaz bez.
senin k.+ in de donun da menem 196/01

kéflen-: (Ar.+T.) keyiflen-, keyfi yerinde ol-, neşelen-.
külek k.- ende tövşüyer méşe 017/19

keher: (T.) açık kestane renginde at.
malım yox k.+ im yox 128/19

kehriz: (Far.) yer altı su yolu, su kemeri.
axım sular kimi sizin k.+ e 214/23

keklik: (T.) keklik kuşu.
qismet olub k. sara of of of 057/17
k.+ ler gülüşüb sözümden öpdü 185/05

keklik teki sek-: (T.) keklik gibi sekerek yürü-.
k.- ir o 169/12

kelle: (Far.) kafa, baş.
tepel k.+ sinden buynuz çıxarır 259/67

kelme: (Ar.) kelime, söz.
menim k.+ sinden qorx 088/190
azadlıq k.+ sini 081/18
veten k.+ sinin dalına sinib 120/21

kem: (Far.) az.
gözümün könlümün seni k. 034/18, 034/19, 137/05, 170/20, 170/21, 172/26, 222/11
sen de menim kimi taléyi k.+ sen 208/14

kemend: (Far.) eskiden savaşlarda düşmanı yakalamak için uzaktan fırlatılan ve ucu ilmekli uzun ip.
düşmüşem k.+ e çıxılmaz oda 033/04, 253/19
düşüb éhtiyacın sert k.+ ine 110/35

kemende düş-: (Far.+T) tuzağa düş-.
bu k.- enler 080/44

kemende sal-: (Far.+T.) tuzağa düşür-, hile ile yakala-.
onu k.- dı 098/15

kemendine sal-: (Far.+T.) bk. **kemende sal-.**
qanun k.- dı 077/04

kenar: (Far.) bir şeyin etrafını, çevresini teşkil eden kısım veya çizgi, kıyı, sınır.
arxın k.+ ında bir yaşıl çinar 104/02, 151/08

kenar gez-: (Far.+T.) alakayı kes-, yakınlık gösterme-.
menden k.- er héy 067/08

kend: (Soğd.) kent, kasabadan küçük yerleşme yeri.
yadlaşıbdı bu k. o k. 029/39, 134/59
k.+ de yéne adamlar 080/28
ağaclar böyümür k.+ deki kimi 117/10
k.+ den şeherden uzaq 005/02, 128/04
k.+ i öz gününe salan şeherim 128/05
bağışla a k.+ im 117/45
k.+ in efsanesi de 137/13
bu k.+ ler bu şeherler 088/388

kendir: (T.) kenevir vs. bitkilerin liflerinden yapılan ip.
haqqın boğazı k.+ de 004/29
o asılan k.+ e 088/454

kendiri kesil-: (T.) urganı kesil-, idam edil-, öldürül-.
k.- ib ümid nazilib 214/19

kenmed: bk. **kemend.**
bir qulac k. idi 048/04

kepek: (T.) un elendikten sonra, elek üstünde kalan kabuk kırıntıları.
özüne bir ovuc k. éyledi 175/05

kepenek: (T.) kelebek, pervane.
destek ellerinde k. kimi 050/09, 069/08

kere: (Ar.) sefer, kez.
yıxılmışam néçe k. 024/07, 070/27, 090/142, 147/07

kerem: (Ar.) merhamet, lütuf, cömertlik.
qar gelir lelesiz k.+ em burda 058/03
tanrının k.+ i çoxdu 076/04
k.+ in ömründe küle dönderdin 195/07

keremi: (Ar.) Keremî, Azerbaycan âşık havalarından birinin adı.
ötende sazımda k. misri 155/08
k.+ nin dédiklerinden 042/01

kerkük: yer adı, Kerkük.
altay tebriz k. derbend 029/40

kerpic: (T.) duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla.
günde bir k. düşdü 174/35

kerpic-kerpic: (T.) kerpiç kerpiç.
ömrün k. sökülen zaman 068/19

kes-: (T.) kesici bir şey vasıtasıyla bütünden bir parça ayır-, böl-.
ilhamım qıy vurub k.- di yolları 154/08, 155/15, 174/11
bir süfrede çörek k.- dik 180/06
qılınc tek qınımı k.- dim 032/08
köksünü k.- ek gerek 119/81
mektubun gelmese qar k.- en déyil 047/25
bextin k.- ib baxma dala qabağa 254/17, 259/36
k.- ir şiv budaqları 088/456
évler yıxır başlar k.- ir o zalım 260/07
k.- me téllerini 161/01, 161/02, 161/06, 161/22

kes: (Far.) şahıs, adam, kimse.
onu itiren k.+ i 075/54, 079/09

keserli: (T.) keskin, etkili, inandırıcı.
k. sözümü aldın 123/14

kesil-: (T.) kesmek fiiline konu ol-; kesil-.
hörükler k.- di çepere döndü 051/13, 051/17
hele qulaqları k.- memişdi 079/28

kesir: (Ar.) noksan, kusur, eksiklik.
biraz tenqidçidi hamısından k. 124/07

kéşik çek-: (Moğ.+T.) nöbet tut-; durup bekle-.
sükut k.- er çemene çöle 043/10
ruhum k.- ir qaralan yurda 058/08

kéşikçi: (Moğ.+T.) nöbetçi.
k.+ ydi düzlere 096/17

kéy: (T.) uyuşuk hâlde, hissiz, duygusuz, cansız.
birazca ayıqdı birazca k.+ di 124/10

kéyf: (Ar.) bk. **kéf.**
göyde k.+ im göz üstünde papağım 200/42

kezib axtar-: (T.) gezip ara-.
quşlar k.- ır 096/70

kırmızı: (T.) kırmızı, al.
k. kederdi o şadlıq déyil 026/20

ki: (Far.) ki, ki bağlacı, edatı.
dé k. her şéy menimdi 005/08, 010/03, 010/27, 011/22, 015/10, 040/12, 045/12, 050/15,
051/02, 052/12, 052/20, 052/28, 053/03, 053/08, 057/08, 062/08, 062/10, 065/14, 068/02, 068/06, 068/14, 068/30, 070/18, 071/09, 078/15, 081/14, 083/15, 084/25, 086/93, 087/77, 087/80, 088/06, 088/157, 088/193, 088/42, 088/420, 089/65, 090/119, 090/66, 095/34, 096/03, 096/36, 097/02, 101/02, 105/17, 108/20, 109/08, 115/66, 119/02, 119/16, 119/24, 119/51, 119/82, 120/07, 124/17, 125/15, 126/11, 127/31, 134/134, 134/171, 134/253, 134/52, 137/04, 137/15, 138/105, 138/28, 138/54, 138/56, 138/59, 138/68, 140/36, 145/17, 155/12, 157/12, 160/14, 161/21, 165/21, 168/37, 168/41, 176/23, 176/25, 177/02, 180/11, 181/18, 186/19, 191/08, 193/01, 193/04, 193/07, 194/06, 198/01, 198/03, 198/05, 198/09, 198/13, 198/17, 198/21, 199/04, 212/10, 213/12, 216/14, 218/09, 224/10, 233/02, 233/03, 246/07, 246/20, 251/05, 254/18

kiçik: (T.) küçük.
k. barmaq böyükden 086/73, 134/210, 139/26
yérsizem yurdsuzam qulam k.+ em 026/33
buyur çağır öz k.+ in uşağın kimi 109/04
dinleyirdi k.+ ler 140/10
ya éşqim k.+ miş ya qelbi darmış 193/12

kiçil-: (T.) küçül-, daral-; azal-.
boyu biraz k.- di 115/17
serheddi k.- dikce 134/212

kilidle-: (T.) kilitle-, kapat-.
k.- yib dodağımı 177/06

kilo: (Fr.) kilogram, bin gramlık ağırlık.
çekisi belke de otuz k.+ du 124/27

kim: (T.) kim, soru zamiri.
k. qazandı o şöhreti o şanı 011/23, 011/24, 017/25, 018/06, 022/11, 034/06, 075/08, 075/59, 082/04, 084/13, 084/41, 086/40, 086/41, 086/42, 090/120, 090/30, 090/97, 110/50, 129/23, 132/15, 134/126, 134/189, 134/219, 135/18, 162/03, 162/19, 162/35, 170/08, 176/18, 192/07, 202/20, 204/10, 224/03, 224/07, 224/31, 234/13, 246/23, 248/23
bizi k.+ den qoruyur 084/36, 129/18
ereb k.+ di fars k.+ di 134/191
éhéy k.+ dir orda ocaqqalayan 069/01, 069/35, 069/36, 075/51, 082/10, 104/04, 108/46, 247/23
k.+ e oxşayacaq k.+ e çekecek 002/27, 014/14, 026/08, 041/04, 041/07, 041/11, 041/15, 041/20, 055/20, 134/141, 153/15, 173/05, 173/08, 173/12, 173/16, 173/21
hanı öz tarixim k.+ em neçiyem 026/32, 135/18
bax biz k.+ ik 075/34, 134/171, 134/173
menim bu dünyada k.+ im var ana 042/03, 042/05, 042/09, 042/13, 042/17, 042/21
k.+ in unvanına bir xoş söz désem 015/20, 110/50, 232/08
bes k.+ indi 088/148
k.+ inse ömründe bir il ötüşer 043/07, 088/65
gör neler gör k.+ ler ehlileşdiler 008/15, 088/247, 134/142

gör k.+ lere qismet oldu istisi 167/20
bedbext şair sen k.+ sen 088/281, 088/285

kimese: (T.) kimseye, herhangi birine, birisi için.
k. gerek ol kölgesiz olma 125/37, 159/15

kimi: (T.) gibi; bazısı.
gah durulub axır sısqa bulaq k. 009/07, 009/09, 010/24, 010/25, 013/02, 017/24, 022/02, 022/04, 022/05, 022/21, 022/23, 025/08, 028/17, 029/32, 029/33, 031/04, 031/05, 031/09, 035/25, 038/10, 038/22, 043/05, 043/28, 044/06, 045/04, 046/04, 049/03, 049/06, 050/07, 050/09, 050/16, 050/18, 050/20, 052/03, 052/06,052/08, 052/22, 056/04, 056/24, 060/02, 066/04, 069/08, 069/11, 072/07, 072/09, 073/03, 073/05, 075/09, 075/10, 075/15, 075/16, 075/43, 075/44,076/79, 076/82, 079/03, 079/05, 079/35, 080/11, 080/13, 080/29, 080/31, 085/10, 085/11, 086/08, 086/10, 086/12, 086/19, 086/53, 087/18, 087/59, 088/168, 088/169, 088/213, 088/220, 088/222, 088/24, 088/255, 088/257, 088/278, 088/280, 088/378, 088/379, 088/419, 088/421, 088/431, 088/433, 088/441, 088/449, 089/19, 090/80, 091/11, 091/13, 093/10, 093/12, 094/14, 094/16, 096/06, 096/32, 098/37, 098/39, 098/57, 102/07, 104/03, 104/11, 104/13, 104/24,104/26, 108/25, 108/32, 108/44, 108/46, 109/02, 109/04, 109/06, 113/11, 113/20, 115/13, 115/24, 115/55, 116/17, 117/10, 117/36, 117/40, 121/02, 121/04, 121/05, 121/06, 121/08, 124/20, 125/19, 125/21, 128/06, 128/07, 128/08, 134/190, 134/98, 136/05, 138/104, 138/117, 138/67, 138/69, 140/20, 140/32, 140/51, 143/06, 144/13, 146/02, 146/03, 146/09, 146/15, 148/05, 151/07, 151/09, 153/08, 154/12, 158/04, 158/06, 158/07, 159/09, 159/21, 160/05, 160/21, 161/11, 165/04, 166/31, 168/42, 169/03, 169/10,169/11, 169/21, 169/23, 177/22, 178/09, 178/25, 178/27, 180/14, 180/15, 180/16, 181/08, 181/11, 184/03, 184/05, 184/14, 184/22, 196/06, 198/04, 200/26, 200/28, 201/10, 202/04, 202/08, 204/11, 204/12, 207/09, 207/10, 207/11, 208/14, 209/01, 209/03, 209/05, 209/07, 212/06, 212/07, 212/08, 214/22, 214/23, 215/11, 215/13, 219/03, 219/05, 219/09, 219/10, 219/11, 219/12, 219/13, 219/17, 220/11, 220/14, 220/16, 220/18, 220/19, 224/11, 224/13, 225/16, 225/17, 225/19, 225/28, 225/29, 229/14, 229/19, 234/10, 241/11, 241/13, 243/03, 243/08, 243/10, 244/03, 248/01, 248/03, 251/09, 251/15, 251/17, 251/19, 252/13, 252/15, 252/17, 252/19, 253/03, 256/09, 256/30, 259/56, 259/58, 260/03
yuxular da pul k.+ di olmur hemişe 109/24
tük yastıq k.+ dir başımın altda 026/16, 143/02, 143/04
sen tekce déyilsen senin k.+ ler 120/29
k.+ mize fikir keder 177/18, 177/19
k.+ nin yéri gén k.+ nin dardı 238/11
k.+ se xiffetin yandırıb yaxır 224/05, 224/33
bombalanmış xaraba şeher k.+ sen 243/01
üreyim qaralan ocaq k.+ ydi 059/02, 134/85
boz sehrada yol gözleyen ağac k.+ ydik 109/17

susuz cadar cadar torpaq k.+ ydin 176/02, 176/04
qürubda saralan güneş k.+ yem 002/04, 038/10, 038/12, 038/22, 038/24, 135/19, 135/21

kimse: (T.) bilinmeyen kişi, şahıs.
bir k. hayana gelmir 038/05, 038/40, 069/10, 087/125, 089/08, 111/03, 111/05, 114/02, 114/04, 116/31, 145/07, 202/10, 224/06, 240/15, 254/09
k.+ den kömek derdi 140/46
kimsesiz k.+ lere 251/14
uzaqsan bir k.+ m qalmayıb düzü 240/09

kimsesiz: (T.) kimsesi olmayan, yalnız.
k. kimselere 251/14

kin: (Far.) içten içe duyulan öç almaya yönelik düşmanlık hissi.
k. dağarcığı 122/01, 122/24
bu qeder k.+ i 122/20, 169/18
acığını k.+ ini 081/15
xirddeyecen k.+ le 122/22

kin dağarcığı: (Far. +T.) kinle (beslenmiş) darağacı.
zeher tuluğusan k. 016/16

kirayeçi: (Ar.+T.) kiracı.
teze k.+ sen 088/287
özüm öz évimde k.+ yem 026/34

kiri-: (T.) sesini kes-, sus-; sakinleş-.
ayıldım ses geldi ay arvad k. 002/08, 134/162, 246/20
içimdeki hayqırtılar k.- mir 260/10
ağlayan üreyin k.- yecek 244/07
üreyinde k.- yer 146/14

kirpik: (T.) göz kapağının kenarındaki kıllar veya bu kıllardan her biri, kirpik.
dara téllerini k.+ lerimle 161/14

kişi: (T.) erkek; yiğit; şahıs; mert, namuslu.
k. iki dilli olmaz 075/40, 075/42, 083/05, 083/06, 089/111, 089/117, 089/55, 089/67, 098/66, 122/04, 134/162, 259/23, 259/38
k.+ den çox qadın var 138/71
ağır k.+ ler kimi 115/55, 138/51
sevgilim dé k.+ m dé 138/27
k.+ sen qarşıdan at atanda da 120/14
dehşet vay halına évin k.+ si 192/08

kitab: (Ar.) ciltli veya ciltsiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yaprakların bütünü, kitap.
başının altında k. defteri 104/07, 162/32
oxuma her k.+ ı 134/176
anadili k.+ ında 080/01
sanki tebietin dağ k.+ ından 151/12
k.+ lar açıldıqca 134/209

kol: (T.) ağaç dalı; kol.
k. bizimdi 088/341, 200/23
bir de k.+ a ilişib 005/29, 124/13
k.+ lar gül çiçek açdı 119/108, 119/59

kolxoz: (Rus.) komünist sistemde zirai üretim kooperatifi.
k.+ u kalxoz oxu 134/101

kolkos: (T.) birbirine karışmış çeşitli kaba otlar; faydasız.
k.+ lar da yaşayıb 174/20

kolla-: (T.) kaba otla ört-, (başını) otların arasına sok- / sakla-.
başını k.- yır kola sığışmır 124/13

koma: (T.) ilkel ev.
orda bir k. tikib 088/203

komisyon: (Lat.) özel bir gayeyi veya vazifeyi yapmak için herhangi bir idare veya teşkilatın yanında

çalışan organ ve bu organın heyeti.
ipleyib bağlayın k.+ lara 259/24

komsomol: (Rus.) genç komünistler.
k.+ u kamsamol 134/102

kor: (T.) gözü görmeyen.
döndüm k. canavara 095/54, 096/02, 096/86, 148/01, 148/02, 246/07
éle bilme k.+ am karam 221/13
k.+ lar évinde bir gün 184/01, 259/71, 259/76

kora: (T.) çivi, mıh.
bir cüt k. déşiyi 236/01

korqu: (T.) korku, kaygı.
bu k.+ yu gödenler 080/74

korla-: (T.) harap, berbat et-; alt üst et-.
çox yazıb k.- dılar 119/36
rüzgar döyür vaxt k.- yır 064/07
mıxçalıb k.- yırsan 088/153

koroğlu: (T.) kişi adı, Köroğlu.
k. dübéyti 127/01
k.+ nun qocalığında dédiklerinden 003/01, 126/02

kor ol-: (T.) kör ol-, görme yetisini kaybet-.
él çün ağlayıb k.- du 230/14
elek k.- ubdur söyledi nenem 175/10

korşal-: (T.) körel-, keskinliğini kaybet-.
yérişi lengiyib gözü k.- ıb 110/05, 135/15

kotan: (T.) toprağı işlemek için kullanılan büyük pulluk.
qoşub qem k.+ ını 088/443

köç-: (T.) yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştir-, göç-.
qızlar teze yurda k.- dü élemi 153/06
quşlar budağından hele k.- memiş 017/16
şad xürrem k.- seler de 138/122
k.- üb gédib éllerimiz 003/11, 036/15, 132/14, 153/04, 208/12
k.- übdü göllerin sonası yoxdu 035/03
quşlar k.- ür ağarıbsan sazaqdan 132/07
k.- ürük 020/08

köç: (T.) göç, kafile.
k. dönür axsaq qabaqda 235/28
k.+ üm gétdi o durnanın köçünde 011/10
köçüm gétdi o durnanın k.+ ünde 011/10

köç éyle-: (T.) bk. **göç-.**
ahım qalxıb bulud bulud k.- r 023/02

köçhaköç: (T.) sürekli göç etme, göç mevsimi.
başlayıb quşların k. demi 045/02, 096/26
durna hesreti var k.+ ümde 037/08

köçkün: (T.) göçen, göçebe.
qaçqına k.+ e bir çadır yéter 259/30

köçür-: (T.) birisinin yaşadığı yeri değiştir-, bir yerden başka bir yere getir-.
k.- müşem vereqlere 181/20

köhlen: (Ar.) besili at, küheylan.
k.+ ime minemmirem 250/02

köhne: (Far.) eskimiş, yıpranış, bozulmuş.

açdı k. dolabı 088/52, 104/17, 138/126, 155/09, 180/16, 228/07

köhnelik: (Far.+T.) eskilik; gerilik.
bu k.+ i burax 138/47
daha k.+ lerin 087/92

kök: (T.) bitkilerin, toprağın altında kalan kısmı; soy.
ot k.+ ü üstünde biter déyibler 108/09
senden gén düşmerem a k.+ üm menim 166/03, 166/35, 166/38
aralandım k.+ ümden 136/06
çoxları k.+ ümü éşib qazıbdı 166/24

kök-kömenc: (T.) mec. nesil, soy.
k.+ e qesd olmaz 134/41

köklen-: (T.) (istekli şekilde) yap-, (istekli şekilde) bir müzik aletini çal-.
zile k.- ibdi sanki ağaclar 045/10

köks: (T.) göğüs, yürek.
k.+ ü yanır 076/49, 088/29, 096/59
yéne k.+ üm yandı sinem alışdı 091/02, 105/06, 167/17
k.+ ümde sağalmaz bir yarasan sen 052/02, 052/04, 099/13
nedir k.+ ümdeki béle tengiyir 145/19
seherleri güneş kimi k.+ ümden çıxıb 066/04
saplandın k.+ üme bir bıçaq kimi 052/22, 154/06
ürek yox dünyadır k.+ ümüzdeki 143/10
k.+ ümüzden bir çıraq 168/07
k.+ ünde veteni daşıyanları 108/10, 232/10
nedir k.+ ündeki yara 018/07, 116/04
giléylendi k.+ ünden 138/134, 220/20
k.+ üne bir sarı yarpaq qonubdu 104/23, 215/04, 241/04
k.+ ünü kesek gerek 119/81

köksü daral-: (T.) nefes alamayacak duruma gel-.
mene éle geldi k.- ıb 002/17

köksün(ü) ötür-: (T.) düşünceden, gamdan dolayı derinden nefes al-.
şair k.- üb 088/323

köle: (T.) hür olmayan, kul, bende.
k. idi babalar 080/03, 080/04, 080/05, 080/20, 080/33, 080/42, 080/48, 080/54, 080/60, 080/68, 080/75, 108/27
insan bilse k.+ dir 081/01, 081/09, 081/22

kölelik: (T.) esaret.
k.+ i paltar tek 081/03
duymur k.+ ini 081/13

kölge: (T.) saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık.
k. düşen yérde démirem hele 017/12, 079/03, 091/15, 092/01, 092/16, 092/18, 092/20, 093/09, 094/13, 095/02, 095/18, 095/21, 095/26, 095/30, 096/01, 096/31, 096/76, 098/12, 098/37, 100/16, 104/21, 118/02, 135/21, 168/42, 196/05
işıqda kölge var k.+ de işıq 092/16, 094/07, 094/10, 097/02, 100/04, 100/09, 104/01, 104/05, 105/39
her yan éle k.+ di 095/35
xatiren k.+ dir kölgen xatire 238/15
k.+ ler 091/01, 092/11, 095/01, 102/08, 105/03, 105/18, 134/108, 150/20, 151/08, 156/28
k.+ lerde qalıbdı 105/15, 105/19
yazım k.+ lerin faciesini 091/05, 105/36
oldu gözü k.+ li 098/83, 098/85
meni qınamayın k.+ m üzümde 025/20, 091/04, 102/01, 105/07

doğra budağımı k.+ me deyme 099/03, 099/22
arxamda k.+ mi qılınclayıbdır 091/17
yanına yörene k.+ n düşmedi 125/23, 238/15
gizlinde k.+ ni yéyen 247/08
k.+ nin kölgesine 095/50, 096/82, 097/01
er déyilsen k.+ sen 098/63
ağaclar yıxılar k.+ si itmez 017/26, 075/56, 085/03, 085/06, 085/09, 092/03, 092/04, 093/04, 093/07, 093/11, 094/01, 094/15, 102/02, 103/03, 103/06, 103/09, 119/110
çayın k.+ sinde yatma amandı 015/23, 069/32, 075/46, 076/05, 093/08, 094/05, 096/82, 098/19, 101/03, 101/04, 101/05, 101/06, 101/07, 101/08, 101/10, 105/13, 105/30, 105/32, 119/58
çoxdu k.+ sinden qorxan adamlar 092/07, 178/20
vardır k.+ sine boyun eyenler 091/14, 095/50, 168/36
ala k.+ sini üstüne salıb 104/14, 134/220
her yan éle k.+ ydi 095/47
kölgede yaşayıb k.+ ye dönür 094/10, 098/13, 105/40
canımı almısan quru k.+ yem 058/07, 100/20, 233/07
k.+ yikse 168/45

kölgeli: (T.) gölge düşüren, gölgesi olan; kederli, gamlı.
adını démirem qara k. 028/16

kölgesinde dolan-: (T.) gölgesinde dolaş, gölgesinde yaşa-.
k.- aq 139/05

kölgesiz: (T.) gölgesi olmayan, gölge etmeyen.
adam var k. gelib dünyaya 092/19, 125/37

kömek: (T.) yardım.
k. qayğı donunda 105/21, 105/23, 140/46, 251/23
k.+ e çağırarsan 138/33

kömür: (T.) kömür; kara.
k. bextim k. gözüm baxar héy 023/17, 242/06

könlüne düş-: (T.) gönlü iste-, arzula-.
süzülüb gözümden k.- dün 049/07

könlüne qazıl-: (T.) gönlüne kazıl-.
k.- dın pozulması yox 208/06

könlünü al-: (T.) hoş, tatlı sözlerle sakinleştir-.
küsübse k.- aram 199/18
öpüb oxşayasan k.- asan 224/12

könül: (T.) gönül, kalp, yürek; arzu, istek.
k. çoxdu can rahatdı qardaşım 011/13, 043/03, 043/26, 053/08, 058/04, 062/01, 127/03, 127/05, 127/09, 127/13, 127/17, 127/21, 127/25, 127/29, 127/33, 159/16, 228/17, 230/02, 230/04, 230/08, 230/12, 230/16, 230/20, 230/24, 230/28, 258/13
k.+ ler şad olacaq 087/134, 127/07
odlu k.+ lerin sehralarında 154/04
ağlama k.+ üm ağlama 062/03, 062/05, 062/09, 062/13, 062/17, 204/14, 235/32
k.+ ümde bayramdı bu ne büsatdı 059/14, 194/03, 194/20, 198/03
k.+ ümden gözümden yaralanmışam 145/10
xaraba k.+ ümdü abadlıq déyil 026/22
deyme k.+ üme 010/01, 010/02, 022/51, 159/10, 194/14
xeyalın k.+ ümü yandırıb yaxıb 056/18, 057/12, 186/08, 191/12, 223/03, 228/22
gözümün k.+ ümün seni kem 034/18, 042/15, 067/03, 123/09, 170/20, 222/11

k.+ ümünse éhtiyacı 030/12
yoxsa k.+ ün éşqe düşüb delisen 132/05, 213/11
k.+ ünde gözünde senin varammı 162/25
çoxunun k.+ üne yaman deyirsen 176/22, 208/12
k.+ ünü inleden şé'rim sözüm yox 055/18, 216/05
gözünün k.+ ünün meni kem 034/19, 170/21
atın k.+ ünüzde eger varamsa 187/10

könül bağla-: (T.) âşık ol-, sev-.
o sene k.- maz 062/14

könülsüz: (T.) istemeden, hevessiz.
k. balı da yéye bilmerem 162/05, 162/33, 162/37

köpek: (T.) bir tür hayvan, köpek.
arxalı k.+ ler basın qurdları 259/01, 259/02, 259/07, 259/107, 259/116, 259/18, 259/27, 259/40, 259/50, 259/82, 259/99

köpöğlu: (T.) köpek oğlu.
k. qoy év alsın 138/13

köpüklen-: (T.) köpük meydana gel-.
yazda k.- di héy çiçek çiçek 142/03

körpe: (T.) taze; yeni olmuş; çok genç.
k. gicitkanlar 005/23, 049/14, 087/59, 229/16
onun ne vécine solsun k.+ ler 192/29
k.+ lerimiz aydan 089/33
yox yox burda k.+ lerin 177/16
k.+ m yatağına sığışmır daha 002/18
bir elim k.+ min eyninde 006/18
öldür k.+ sine dek 086/36
beşikde k.+ sinin 087/34

körpü: (T.) iki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey, köprü.
ruhum qarşında k.+ ydü 207/01

kösöv: (T.) bir kısmı yanıp kararmış veya yanıp sönmekte olan odun parçası.
bir ocaqda tüstülenen k.+ em 200/47

kötek: (T.) ağaç, sopa vs. ile vurulan darbe.
balalar bilmirdi k. sirrini 079/23

kötüce: (T.) kötü olanlar, kötülük yapanlar, işe yaramazlar.
meşedi ibadın k.+ leri 259/64

kötük: (T.) temel, kök, asıl olan.
bu derd k.+ ünde mö'cüze qalıb 225/06, 225/13

kötüy: (T.) artık, izmarit.
papiros k.+ üm 034/22, 170/24

kötükce: (T.) torunun çocuğu.
qızına göyüne k.+ sine 259/96

kövrek: (T.) gevrek, çabuk ufalanan; zayıf; çabuk etkilenen.
yamanca k. idi 048/06, 048/17, 105/09
k.+ ler öldürdü meni 183/03

kövrel-: (T.) çabuk ufalan-, gevrek hâle gel-.
k.- dim o günler yadıma düşdü 185/11
k.- ib özümden çıxmayacağam 218/13
éle k.- mişem éle dolmuşam 135/06

kövşen: (T.) tahılı biçilmiş tarla.
süfre açıb k. üste 172/31

köynek: (T.) gömlek; elbise.
kéçen il aldığın k. üzülüb 002/12, 002/26, 057/07, 191/07
lap cırılsın k.+ in 005/30

köz: (T.) ateş yandıktan sonra kalan alevsiz kor; kızgın, hararetli.
alov kimi k. kimi 113/11, 256/05
k.+ ü yox 088/346, 251/29
qovruluram öz k.+ üme oduma 132/25
ocağımı tapdım k.+ ümü tapdım 053/13
k.+ ümüz qırmızıdı 088/115

kulak: (T.) Sovyetler Birliği yönetimi tarafından 1937 yılında halk düşmanı olarak suçlanıp sürgüne gönderilenlere veya öldürülenlere verilen ad.
k.+ a canı yanır 087/45

kurşun: (T). kurşun.
her terif k. tek sinemden kéçer 213/03

küçe: (T.) cadde, geniş ve uzun şehir yolu.
bu k. o küçeyle 086/27
bir k.+ de bir sekide 156/05
k.+ ler titreyirdi 086/22
kéçerek k.+ lerden 088/40
géce k.+ nizde donub xeyalım 186/02, 186/16, 186/18, 186/20
seher k.+ nizden süpürüb atma 186/21
bu küçe o k.+ yle 086/27

küçük: (T.) köpek yavrusu, enik.
néce de xoşbextdi bu k. allah 079/42, 139/28
qolları üstünde bir cüt k.+ ü 079/21
sanırdı k.+ ün o biri idi 079/34

kükre-: (T.) çok kız-, öfkelen-.
k.- yen sularda batıb gédirem 240/02
gah k.- yib mecrasını aşır bu çay 009/06

kül: (T.) bazı maddelerin yanmasından sonra geriye kalan gri siyah renkli toz, tortu.
k. soyusa gécdir ha yan 013/07, 088/114, 230/13
axı yol gelmişik oddan k.+ e dek 052/27, 195/07, 228/24
içimde yanğınlar saçımda k.+ ler 073/09
k.+ ü ayaqlayır saymayır odu 124/26, 212/14
külün k.+ ümdedi odun odumda 107/17
yanıb tükenmişem qalan k.+ ümdü 026/23
saxla xatire tek k.+ ümü barı 068/13, 160/13, 160/16
men k.+ ün altında 026/24, 107/17
közü k.+ ünden uca 251/29
bir tonqalın k.+ üyük 088/259

küle dön-: (T.) yanıp bit-; çok eziyet çek-.
ömrüm yanıb k.- dü 235/04

külek: (T.) rüzgar.
k. kéflenende tövşüyer méşe 017/19, 168/10, 246/04
uçmaq isteyirem üzü k.+ e 145/20, 230/23
bir xeber getirdi şimal k.+ i 045/15, 108/39
k.+ in elindeki alov kimi 243/08
k.+ ler daradı zalım 061/05, 145/12, 174/08
payız k.+ leri soldura bilmez 017/03
şimal k.+ lerinden 115/26, 115/29
sonra k.+ lerine 128/12
deli k.+ lerle dolanan oğlan 079/31

kül ol-: (T.) tamamen yan-; mahvol-.
ürek alışdı k.- du 199/02
k.- maq var ölüm var 137/86

küme: (T.) ev.
talé mene k. yapdı 171/17

künc: (Far.) köşe, bucak.
abırlar k.+ e qısılı 210/08

künde: (T.) sonradan yayılmak üzere yuvarlak hâle getirilmiş hamur parçası.
k. qıcqırır tabaqda 235/27

kür: Kür, ırmak adı.
aralı qalmışam arazdan k.+ den 121/11

küre: (Ar.) yer küresi, dünya.
karuséldir k.+ miz de 177/13
k.+ mizi minib çapır 177/36
baxdım k.+ mizin bu heyatına 141/04

kürek: (T.) sırtta olan yassı kemiklerden her biri.
axsın k.+ inden şelale kimi 161/11

kürsü: (Ar.) koltuk, sandalye; konuşma yapmak için çıkılan yüksek yer.
k.+ de yarış gédir 089/27
ehmed éndi k.+ den 089/106
natiqler k.+ lerde 086/59
burdan sonra k.+ ye 089/110, 089/68

kürü-: (T.) küre-, kürekle temizle-; uzaklaştır-.
k.- yüb atacağıq 086/76

küs-: (T.) herhangi bir sebepten dolayı birbirinden incin-, gücen-; morali bozul-.
alışdım heyatdan qelbim k.- dümü 155/14
k.- dünüz 069/24
uzun ayrılıqdan yar k.- en déyil 047/23, 140/33
k.- ende gét qılıqla 138/99
sévmişdim k.- müşdüm özüm özümden 059/12
onsuz da üreyim k.- üb usanıb 056/06, 063/07, 189/16
hamıdan k.- übdü 079/12
k.- übse könlün alaram 199/18
qız olanda k.- ürük 138/95

küsen-: (T.) küser gibi ol-, memnuniyetsizliğini bildir-.
size k.- irem qartallar ne qem 144/06

küseyen: (T.) çabuk küsen, her şeye gücenen.
k. olubsan sen uşaq kimi 050/18

küsgün: (T.) küsmüş, gücenmiş.
özü k. etri ne 100/05

küsülü qal-: (T.) küskün kal-.
geciken baharla k.- ar 017/11

kütle: (Ar.) toplum, halk.
k. bir deli atdır 087/82

küy: (T.) gürültü, bağırtı.
vécine déyildi şeherin k.+ ü 079/19

L

lal: (Far.) dili tutulmuş, konuşamaz duruma gelmiş.
l. suların qaymağını 021/11, 111/04, 115/13

lale: (Far.) lale çiçeği.
ay ve'desiz solan l. 018/03, 018/05, 018/09, 018/13, 021/13, 169/10, 214/22
gözümde l.+ ler bayrağa dönüb 145/23
l.+ nin bağrında xal bu sévgini 195/08
menden uzaqlarda yanan l.+ sen 073/13
eteyinde l.+ si 115/35, 213/10

lal-kar: (Far.) dilsiz ve sağır.
bu l. qayaları 111/06, 114/05

lal ol-: (Far.+T.) konuşma yeteneğini kaybet-.
denizde l.- acaq 111/10, 114/09
ne vaxtdır l.- an dağ şelalesi 151/04
l.- du derede hayqıran sular 142/12
bu payız yanında dilim l.- ub 045/25

lamekân: (Ar.) mekânsız.
mekanı l. idi 232/03

lampa: (Rum.) aydınlatma için kullanılan lamba.
l.+ ların sarı işığı 019/06
sübhedek l.+ n yanır 088/159

lap: (T.) kelimelerin önüne gelerek onların anlamlarını güçlendirir.
ister l. allahı çağır 004/12, 005/30, 087/47, 088/187, 088/90, 089/93, 100/11, 245/07

layiq: (Ar.) layık, münasip.
ona l. şérim yoxdu 237/08

layka: (Rus.) ince ve yumuşak deri; deriden dikilmiş ceket, mont, palto vd.
eyninde l.+ sı var 080/26
l.+ ya bürünübdü 098/62

layla: (T.) küçük çocukları uyutmak için söylenen ninni.
l. tek hopmuşdun iliye qana 125/06
qırıb ruhumdakı buz l.+ rını 022/50
bülbülün nalesi l.+ ya dönüb 025/32, 134/151

layla-: (T) ninni söyle-, ninni söyleyerek uyut-.
deryaz alıb çemen boyu l.- yam 036/07

layla çal-: (T.) bk. **layla-.**

mene l.- ıb deli külekler 145/12

laylalı: (T.) ninni söyleyen.
l. dilim vardı 095/10, 095/46

lazım: (Ar.) mutlak gerekli olan, gerekli.
anam men kime l.+ am 041/04, 041/07, 041/11, 041/15, 041/20, 173/05, 173/08, 173/12, 173/16, 173/21

leçek-leçek: (T.) taç yaprakları hâlinde.
zerre zerre l. 257/10

lehçe: (Ar.) bir dilin tarihsel, bölgesel ve siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt.
l.+ ler bölünüb diller bölünüb 141/09

leke: (Far.) leke, iz.
köksümde bir l. bir qarasan sen 052/04

lele: (Far.) lala, eğitmen; beyefendi.
qelbime yamanca yatmışdın l. 125/03, 125/05, 125/31, 125/33, 126/09, 132/14, 167/07, 167/11, 167/15, 167/19, 167/23, 167/27, 235/02, 254/08
qar gelir l.+ siz kerememdə burda 058/03

lelek: (T.) kuşların kanatlarının veya kuyruklarının ucunda bulunan uzun tüyler, telek; süs için başlıklara takılan tüy.
l. deymir yanağına 189/07

lenger-lenger: (Far.) halka halka.
l. dillener 251/12

lengi-: (T.) gecik-; geride kal-, ulaşama-.
dédiqodu l.- di 138/120

bilesen géciksen bir az l.- sen
224/04, 224/32
yérişi l.- yib gözü korşalıb 110/05

lepe: (T.) dalga.
l.+ leri şumladılar düzlediler
116/13, 116/17
lüle lüle l.+ lerin 116/29

lepir: (T.) toprak, kar vs. üstünde insan ve hayvan ayağının bıraktığı iz.
ruhumda l.+ in izin qalacaq
212/11
qelbimdedir l.+ lerin 207/05

léş: (Far.) hayvan ölüsü; aşağılama amaçlı insan ölüsü için de kullanılır.
baş bir yana l. bir yana 172/14

leyli: (Ar.) özel ad, Leyla.
mecnuna l.+ ye şöhret gönderdin
195/05

léysan: (Ar.) nisan, iri taneli nisan yağmuru.
l. düşe ize yola 189/15, 207/11, 225/44, 225/47
gün doğdu başladı bahar l.+ ı
228/04, 228/08

lezzet: (Ar.) hoşluk, tatlılık; güzellik.
uzanıb l.+ le yatırdı bir it 079/20, 104/06

lezzet al-: (Ar.+T.) hoşlan-.
l.- ırsanmi 122/15

lilli-lilli: (T.) bulanık bulanık.
sanki l. axıb sabaha 022/28

loxma: (T.) bir seferde ağıza konan yemek, ekmek parçası, lokma.
dişlerem çiy l.+ nı 137/79

london: özel ad, Londra.
dubaydan başvurub l.+ dan çıxır
259/61

lopa-lopa: (T.) parça parça.
l. ağ qarı 209/02

lövhe: (Ar.) levha, yazı tahtası.
l. 079/01, 138/02, 139/01, 140/01
bahar l.+ leri 151/01

lüle: (Far.) ateşli silahlarda namlu.
qelemim l. tek tuşlandı göye
154/07

lülelen-: (Far.+T.) boru şekline getiril-.
kağız kimi l.- miş lepeleri 116/17

lüle-lüle: (Far.+Far.) boruya benzer, boru gibi.
l. lepelerin 116/29

lüt: (Far.) çıplak, elbisesi olmayan.
bir l. olduğun yérde 098/51

lüt-üryan: (Far.+Ar.) çırılçıplak.
l.+ am sen gülüm sen yarpağım
200/41
göy ile élleşen l.+ lara 259/21

M

madyan: (Far.) dişi at.
bir deli m.+ dı vezife imkan 125/30
m.+ lardan qorun qardaş 247/09

mağallaq: (T.) başının üstünde dönme, amuda kalkma.
m. aş éşelen 005/15

mağar: (Ar.) düğün, yas vs. büyük meclisler için kurulan büyük çadır.
dünya başdanbaşa toydu m.+ dı
145/22

mağara: (Ar.) bir yamaca veya kaya içine doğru uzanan, barınak olarak kullanılabilen yer kovuğu, in.
m. soyuqdur kaha soyuqdur
045/27

mağmınlaş-: (T.) yoksullaş-.
indi m.- ıb quyruq bulayan 253/04

mahal: (Ar.) büyük yer, bölge; vilayet.
bu néce yığnaqdı néce m.+ dı 228/14

mahnı: (T.) nağme, türkü, şarkı.
bir gözel m. da var 138/80

mal: (Ar.) kıymetli, değerli şey; servet; mal mülk.
m.+ a dövlete qarşı 087/123
m.+ ım yox keherim yox 128/19
m.+ ımız dövletimiz 089/127
soyun qaçqınların m.+ ını soyun 259/28

malala-: (Far.+T.) duvara sıva yap-; üstünü ört-.
palçıqla m.- yır 088/458

malçişka: (Rus.) oğlum, yavrucuğum, çocuğum anlamlarında kullanılan, sevgi ve sempati bildiren söz.
dayan m. dayan 088/142, 088/172

mal-dövlet: (Ar.) mal mülk, zenginlik, servet.
veteni m. sayanlar ne çox 108/31

manat: (Rus.) Rus para birimi.
sabah bir m. çörek pulum yox 246/32

manqurt: (T.) ulusal kimlikten uzaklaşan, içinde bulunduğu topluma yabancılaşan.
indi m. éleyen 090/109
m. papağıdı bu sülh başımda 026/26, 029/02, 029/43
duyğusuz m.+ lara 251/16
yığın başınıza bu m.+ ları 259/03, 259/09, 259/115, 259/17, 259/26, 259/39, 259/81

maraq: (Ar.) bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek.
ona m.+ ın varmı 139/11

maral: (Moğ.) ceylan, geyik.
barı m.+ ıma tekeme deyme 099/17
m.+ lar zağ zağ esir 119/61

marı: (Far.) yılan.
zeherin eqrebden m.+ dan kéçib 016/17

markés: Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Márquez.
m.+ den danışır şopénden çalır 124/16

masa: (Rum.) masa.
bir m.+ nın başında 087/06
m.+ ya döyeclenir 087/17

maskalan-: (Fr.+T.) maske takıl-; kendini olduğu gibi değil başka şekilde göster-.
béle m.- ma 120/02, 120/03, 120/31

maskası cırıl-: (Fr.+T.) gizli niyeti açığa çık-.
m.- anda 090/143

maşın: (Lat.) makine, araba.
gözünde göy m. göy çiçek kimi 050/07
m.+ ım var pulum var 137/82

mavi: (Ar.) mavi renk.
menim üçün m. göysen 060/14, 060/15, 061/02, 062/06, 130/04, 225/18

mavi-mavi: (Ar.) mavi mavi.
m. 060/01, 060/03, 060/05, 060/09, 060/13, 060/17

maya: (Far.) yaradılış, öz, nitelik.

güneş m.+ m bulud suyum
029/10, 248/09

mayak: (Rus.) gemilere yol göstermek için sinyal ışığı olan yüksek kule, deniz feneri; yol gösteren.
yolumuza baxan aymı m.+ mı 001/03
m.+ ların kölgesi 085/06, 103/06

meclis: (Ar.) bir yerde toplanan insanlar; toplantının yapıldığı yer.
m. gördüm xoşluq gördüm 171/11, 259/25

mecnun: (Ar.) özel ad, Mecnun.
m.+ a leyliye şöhret gönderdin 195/05

mecra: (Ar.) suyun aktığı yatak.
gah kükreyib m.+ sını aşır bu çay 009/06

meğlub: (Ar.) yenilmiş.
men m. basılmış ölkeyem daha 233/09

meğrur: (Ar.) gururlu.
m. palıdıma cökeme deyme 099/05

meğrur-meğrur: (Ar.) mağrurca, gururla.
m. dolandı 119/20

mehebbet: (Ar.) aşk, sevgi.
orda oğul uşaq burda m. 007/24, 015/07, 051/18, 055/22, 056/12, 056/19, 162/01, 162/33, 190/06, 225/11
güneş m.+ den alışıb yanır 149/03
heyat m.+ di 059/01, 059/17
m.+ i sarıdan 140/18
éşqim m.+ im yatır div kimi 056/04, 056/24, 130/06, 130/08
m.+ in ne yaxşısı ne pisi 167/22
qelbimde uyuyan m.+ ini 052/24, 162/14

mehelle-mehelle: (Ar.) mahalle mahalle.
m. ocaq ocaqdır 044/07

mehemmed: (Ar.) kişi adı, Muhammed.
qalxdı m. kişi 089/111, 089/59
eyilib m.+ e 089/61

méhr: (Far.) sevgi, aşk.
qayğısı bir m. bir qarın idi 079/24
gecikmiş qayğıdır m.+ in qılığın 055/07, 079/32

mehrem: (Ar.) çok yakın sayılan, yakın dost kabul edilen; sırdaş.
bize m. qem olub 134/128

méhriban: (Far.) samimi, muhabbetli, merhametli.
sözsüz sakit m. 098/41, 162/06

mehsul: (Ar.) ürün.
m. bol 006/07, 087/118, 089/46, 089/77

mehsul al-: (Ar.+T.) ürün elde et-.
üç defe m.- ır 089/40

mehvét-: (Ar.+T.) yok et-; telef et-.
sessizce m.- din meni bélece 121/13

mehvéyle-: (Ar.+T.) bk. **mehvét-.**
özün öz elinle m.- din sen 052/25

mekan: (Ar.) mekân, yer.
m.+ ı lamekan idi 232/03
bu yurdun m.+ ın ölken xatire 238/16

mekr: (Ar.) hile, tuzak, aldatma.
m.+ di şerdi bala 090/115

mekteb: (Ar.) okul.
beli m. yaşında 134/216, 134/81

mektub: (Ar.) mektup, nâme.
atama m. 033/01, 125/01, 157/01, 167/01, 168/32, 170/01, 176/01, 233/01
baharı m.+ a qoy yolla mene 047/24
taléyin yazdığı bir m.+ am men 068/09, 068/10, 160/09, 160/10
yazılmamış m.+ lar silsilesinden 129/01, 179/01
hesret m.+ udu oxuyan ağlar 035/09
m.+ un gelmese qar kesen déyil 047/25

melal: (Ar.) iç sıkıntısı; usanma, bıkma.
alışıb hesretim artıb m.+ ım 186/05
ömür kéçir artır derdim m.+ ım 260/05
hesretine m.+ ına qurban olum 201/03

mele-: (T.) bağır-, ses çıkar- (kuzu, koyun, keçi vs.); inle-, ağla-.
bir anasız sévda m.- r içimde 204/07
éle héy otlayır héy m.- yirler 151/11

melek: (Ar.) Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevi varlık, ferişte, melek.
sen m. donunda qara yalansan 010/16, 235/20, 252/22
m.+ i yoran dünyadı 250/08

melhem: (Ar.) merhem, ilaç, şifa.
m. birce döz oldu 138/05

melhem ol-: (Ar.+T.) teselli et-.
m.- ammazsan könül yarama 058/04, 061/10
sen m.- muşdun derdi serime 215/03, 241/03

melul: (Ar.) gamlı, kederli; usanmış.
ne menim yoluma m. boylanan 239/02, 240/05

memleket: (Ar.) bir halkın yaşadığı yer, ülke.
m.+ i réy satıram 088/398

memmed araz: kişi adı, Memmed Araz.
m.+ a mektub 167/01

men: (T.) ben birinci tekil kişi zamiri.
dolaşıq yolları m. néce séçim 007/09, 008/25, 010/03, 014/06, 018/10, 022/42, 022/44, 026/06, 026/12, 026/18, 026/24, 026/30, 026/36, 026/42, 029/01, 029/09, 029/12, 029/17, 029/22, 029/26, 029/30, 029/34, 029/38, 029/42, 029/52, 036/14, 038/33, 040/10, 041/04, 041/07, 041/11, 041/15, 041/20, 042/07, 050/04, 051/16, 051/20, 052/08, 053/11, 053/17, 055/01, 055/06, 055/11, 055/16, 055/23, 058/06, 058/16, 060/06, 060/08, 060/15, 063/01, 063/02, 065/03, 065/09, 065/17, 068/09, 069/08, 070/01, 070/09, 070/19, 070/29, 071/04, 075/20, 076/39, 082/18, 087/41, 088/166, 088/275, 088/390, 088/91, 089/130, 090/162, 090/21, 090/56, 093/01, 093/03, 096/07, 096/12, 098/02, 105/02, 106/03, 106/05, 107/12, 108/20, 121/03, 123/04, 129/05, 129/07, 129/30, 129/32, 130/04, 132/24, 134/02, 134/138, 135/05, 135/11, 135/13, 135/30, 136/18, 137/88, 138/37, 138/83, 138/84, 140/60, 141/03, 144/08, 144/10, 145/31, 152/07, 152/16, 153/13, 155/07, 155/12, 157/10, 160/09, 162/01, 162/26, 165/02, 165/10, 165/15, 165/16, 165/17, 166/02, 166/04, 166/23, 166/25, 166/31, 166/33, 166/34, 166/36, 167/10, 173/05, 173/08, 173/12, 173/16, 173/21, 176/25, 178/01, 179/05,

179/17, 185/17, 187/06, 189/08, 192/05, 193/11, 200/03, 200/05, 200/07, 200/10, 200/15, 200/20, 200/29, 200/34, 200/36, 200/39, 200/43, 200/48, 202/14, 204/12, 208/05, 208/09, 208/13, 208/17, 209/11, 212/07, 212/14, 214/02, 216/06, 216/08, 216/10, 216/15, 216/17, 219/10, 220/20, 221/01, 222/06, 229/22, 230/25, 230/27, 233/07, 233/09, 234/12, 237/13, 239/05, 239/10, 243/05, 246/21, 248/06, 248/16, 250/03, 251/03, 252/04, 252/19, 254/05, 254/13, 254/21, 255/01, 255/12, 255/16, 256/19, 257/04
daha m.+ de dözümmü var 041/19, 173/20
m.+ den uzaqdasan 047/01, 047/02, 047/04, 047/26, 047/28, 049/05, 053/04, 067/08,
073/06, 073/13, 123/12, 134/11, 139/26, 190/12, 200/07, 200/21, 206/06, 213/08, 216/13, 233/08, 245/03
m.+ e éle geldi köksüm daralıb 002/17, 008/01, 008/06, 008/11, 008/16, 008/21, 008/26, 022/25, 024/02, 032/01, 032/02, 032/03, 032/05, 032/09, 032/13, 040/04, 047/24, 051/20, 052/21, 056/01, 056/14, 060/03, 061/10, 070/26, 075/39, 088/329, 091/07, 101/09, 134/14, 134/20, 134/27, 137/15, 139/24, 139/25, 145/12, 147/01, 147/02, 154/16, 154/18, 155/05, 155/09, 157/04, 159/05, 159/20, 165/08, 171/17, 187/05, 194/04, 199/03, 199/05, 199/09, 199/13, 199/17, 199/21, 200/06, 200/46, 222/12, 232/01, 245/12, 256/18
m.+ em 029/08, 029/11, 029/16, 029/21, 029/25, 087/39, 090/112, 196/01, 196/02, 196/03
fikirler xeyallar apardı m.+ i 002/22, 002/23, 024/10, 025/20, 026/02, 026/38, 032/12, 034/05, 034/19, 035/29, 038/30, 042/06, 042/07, 042/08, 046/10, 052/03, 052/09, 053/14, 056/11, 056/13, 056/16, 057/04, 058/02, 059/15, 060/16, 068/01, 068/21, 068/25, 068/29, 068/34, 071/10, 075/21, 075/22, 080/32, 096/73, 096/76, 100/06, 100/07, 100/09, 108/05, 108/55, 109/19, 109/30, 117/09, 117/46, 121/07, 121/13, 123/24, 125/12, 128/01, 128/09, 128/13, 128/17, 128/21, 129/21, 129/23, 133/13, 134/259, 137/96, 137/98, 140/30, 144/12, 145/04, 147/10, 164/02, 164/04, 164/06, 164/10, 165/04, 170/07, 170/21, 180/01, 180/02, 183/03, 183/05, 183/09, 183/13, 183/17, 187/08, 187/12, 191/04, 192/04, 193/04, 193/07, 194/13, 196/04, 196/08, 196/12, 196/16, 200/03, 200/05, 200/10, 200/15, 200/20, 200/29, 200/34, 200/39, 200/43, 200/48, 202/20, 207/02, 207/04, 210/11, 214/02, 214/10, 216/09, 218/06, 218/07, 219/11, 221/06, 222/01, 222/02, 222/13, 222/14, 222/15, 223/09, 230/21, 232/15, 234/22, 240/01, 240/06, 240/08, 240/15, 240/18, 240/19, 252/02, 255/13, 255/15, 256/12, 256/23, 256/25, 256/30, 260/01
m.+ im tek çoxunu avara qoydun 010/09, 010/14, 011/07, 026/04, 026/28, 026/40, 032/04, 033/02, 035/05, 038/14, 040/17, 042/03, 042/05, 042/09, 042/21, 060/14, 068/16, 069/21, 071/05, 071/12, 071/13, 088/14, 088/145, 088/163, 088/190, 088/264, 098/57, 099/21, 100/21, 107/03, 109/06, 115/01, 115/69, 115/70, 115/71, 115/72, 120/08, 120/10, 120/28, 123/02, 123/41, 130/06, 130/08, 131/04, 134/210, 134/257, 134/258, 135/33, 139/23, 144/05, 145/01, 145/11, 145/21, 145/24, 145/32, 157/17, 158/08, 160/16, 161/16, 161/20, 162/04, 162/06, 162/15,

162/29, 162/36, 166/03, 166/05, 166/35, 166/37, 166/38, 176/17, 176/20, 181/11, 183/01, 187/04, 188/05, 188/17, 190/22, 190/23, 195/12, 197/02, 200/35, 202/04, 202/07, 202/08, 202/12, 208/14, 214/28, 216/03, 216/12, 216/16, 225/19, 233/06, 233/08, 239/02, 239/03, 239/04, 240/21, 250/13, 250/14, 250/15, 258/05, 258/06, 258/07
yay payız qış m.+ imçün 134/226
dé ki her şéy m.+ imdi 005/08, 088/139, 088/141, 137/93
bu tayda m.+ imle yola gétmirsen 015/17, 045/24, 091/04, 166/20, 222/08, 256/01, 256/06, 256/11, 256/16, 256/21, 256/26, 256/31, 256/37
m.+ imse üreyimde 134/230, 176/15
m.+ le déyib gülemmezsen 061/11, 061/12, 095/20
m.+ se arzuların elinden tutdum 069/30
m.+ siz yaman olar dağların halı 099/04, 162/17, 186/06

mengene: (Rum.) nesneleri sıkıştırıp tutmaya yarayan alet; pres.
gören ne déyerler m.+ sinde 225/04

menzere: (Ar.) bakışı, dikkati çeken her şey, manzara; durum.
doymuşam doymuşam bu m.+ den 008/22
bu zerrin m.+ ler 088/387

menzil: (Ar.) bir kimsenin yaşadığı yer, ev; mesken.
aparaq onları bir m.+ e dek 052/29, 138/121

mér: (Fr.) yönetici, vali.
m.+ i ağası idi 086/30

merd: (Far.) erkek; sözüne sadık.
m. batdı namerd üzdedi 230/19
gözeller m.+ den yan kéçir 230/06
sévmişem m.+ i doğrunu 029/24
m.+ in quru adı qalar 126/13
m.+ ler döyüşde can vérdi 230/09, 230/13, 230/17
basın comerdleri tutun m.+ leri 259/05

mesel: (Ar.) atasözü.
bir él m.+ i 090/169

mesken: (Ar.) insanın yaşadığı yer, ev.
yurdumdu m.+ imdi 005/10

mest: (Far.) sarhoş.
m.+ em 034/10, 170/12

méşe: (Far.) orman.
bir palıd yıxılsa hayqırar m. 017/08, 017/19, 017/21, 017/27, 017/29, 044/01, 119/03, 119/109
qulaq as bu m.+ de 005/35, 119/100, 119/50, 119/86
m.+ ler virane şeherdi allah 035/11, 045/11, 088/385, 141/06
qırılan m.+ mdi solan gülümdü 026/29
m.+ nin çaylara yağan yarpağı 035/08, 099/01, 119/01, 119/78
qırdılar m.+ sini 115/03
m.+ ye bir sarı xebermi geldi 045/03, 088/202, 255/03

meşedi ibad: kişi adı, Meşedi İbad.
m.+ ın kötüceleri 259/64

meşveret: (Ar.) bir konu hakkında müzakere etme.
sonra yéne m. 134/157

metleb: (Ar.) arzu, istek, dilek, maksat.
m.+ den uzaqlaşdıq 087/87
indi kéçek m.+ e 088/119
ağzını açanda m.+ in qandıq 124/23
çox örtülü m.+ ler 090/19

méy: (Far.) şarap, içki.
dünyada sévdiyi mezedi m.+ di 124/11

méydan: (Ar.) şehir, kasaba, köy içinde geniş ve düz açıklık, alan; fırsat, elverişli durum.
sıxmır varlığımı m. darlığı 145/15, 235/01, 235/03, 235/05, 235/08, 235/09, 235/13, 235/17, 235/21, 235/25, 235/29, 235/33, 259/77, 259/108,
bu m.+ da ne qurd ne şir 235/19
méydan tülkü m.+ ıdı 235/01, 235/03, 235/05, 235/09, 235/13, 235/17, 235/21, 235/25, 235/29
méydan tülkü m.+ ıdır 235/33

méydan sula-: (Ar.+T.) hükümranlık et-, hâkim göster-.
téz téz üzr isteyib m.- yan 198/12, 253/02

méyl: (Ar.) bir tarafa yönel-, eğil-.
m.+ im yoxdu dövletinde héçinde 011/11
ne vaxtdı m.+ ini salıb göylere 130/03

meyve: (Far.) meyve; ürün; netice.
yuvalar başında m.+ si teki 045/21

mezar: (Ar.) kabir, mezar.
her m. tarixdir neler söyleyir 044/20, 225/26, 225/34
ayaq üste gezen m.+ am indi 055/15
m.+ ın önünde tükenib sözüm 038/32, 152/23
m.+ ını oyurlar 090/47
solur m.+ larda ter güller indi 259/60

mezarlıq: (Ar.+T.) mezarlık.
bir éşq m.+ ı olubdu içim 212/18

meze: (Far.) içki içilirken yenilen yiyecek, meze.
dünyada sévdiyi m.+ di méydi 124/11
m.+ n olsun kişi 122/04

mezlum: (Ar.) mazlum, zulme uğramış.
m.+ ların ahıyıq 088/180

me'de: (Ar.) omurgalılarda, sindirim sisteminin, yemek borusu ile onikiparmak bağırsağı arasında besinlerin sindirime hazır duruma getirildiği; omurgasız hayvanlarda ise sindirim kanalının bu bölgeye karşılık olan parçası, mide.
qursağım daralıb m.+ m daralıb 002/03

me'na: (Ar.) mana, anlam; gaye, akla uygun sebep.
bunun m.+ sı varmı 088/97

mı: (T.) mı, soru eki-edatı.
yolumuza baxan ay m. mayak m. 001/03, 001/05, 007/08, 017/23, 017/25, 034/05, 035/14, 035/16, 043/23, 044/03, 044/05, 044/16, 044/33, 044/35, 052/11, 052/13, 055/19, 064/06, 065/05, 075/41, 075/42, 078/03, 078/14, 082/06, 082/08, 082/13, 084/14, 088/95, 088/97, 102/03, 102/06, 102/09, 119/64, 139/09, 139/11, 156/33, 156/44, 159/03, 162/17, 162/19, 162/21, 162/23, 162/25, 170/07, 177/15, 185/14, 188/03, 188/05, 188/15, 188/17, 214/21

mıx: (Far.) mıh, çivi.
baxdı ki vurduğu m. 088/420
m.+ da qalmışdı papaqlar 205/09
heyalar m.+ dan asılı 210/06

mıx çal-: (Far.+T.) çivi çak-.
bir m.- dı 088/72
m.- ıb korlayırsan 088/153

mıx vur-: (Far.+T.) bk. **mıx çal-.**
bu uzunda m.- ma 088/131, 088/136

mışıl-mışıl: (T.) derin derin, tatlı tatlı.
yatıb m. bir uşaq kimi 022/21

mi: (T.) mi, soru eki-edatı.
gédirik m. gelirik m. dünyaya 001/21, 007/08, 022/04, 022/05, 025/16, 041/17, 045/03, 050/03, 052/13, 053/11, 055/05, 063/08, 064/06, 065/03, 065/05, 065/09, 065/13, 065/17, 070/01, 070/09, 070/19, 070/29, 078/02, 078/10, 078/11, 078/12, 078/14, 085/05, 087/49, 087/51, 087/81, 088/195, 088/197, 088/199, 098/32, 111/20, 111/22, 111/24, 111/26, 122/15, 122/16, 135/03, 135/05, 146/06, 149/07, 149/10, 162/15, 162/17, 162/19, 172/02, 173/18, 192/21, 204/10, 211/03, 218/07, 232/15

mil dayan-: (Ar.+T.) hazır ol vaziyetinde durarak emir bekle-.
m.- dı pelengler 119/105

milis: (Lat.) polis.
oğrunu m. tutur 084/37, 138/129
hamı m.+ den qorxur 084/39

millen-: (Far.+T.) dimdik kalk-.
buludlara m.- er 251/08

millet: (Ar.) millet, çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus.
m. ona inandı 088/224, 108/29, 198/14, 247/22, 259/51
yüz bir min m.+ den yaz 088/231, 246/18
bir özge m.+ di bir özge ölke 092/10
bu m.+ e başqa yiye bilmirem 246/17
millet millet déyib m.+ i minen 198/14
menem déyen m.+ in 090/112, 246/16

milyon: (Fr.) milyon; son derece çok; sayısız.
m. il axsa da quruyan déyil 070/23, 070/27, 115/60, 135/16, 137/103, 206/04

milyonlar: (Fr.+T.) milyonlar, çok sayıda insan.
nolar m.+ a biz de qarışaq 055/04

min-: (T.) bin-, at veya başka bir binek hayvanının üzerine otur-.
köhlenime m.- emmirem 250/02
silahları m.- en de var 177/25, 198/14
zamanı m.- ib at kimi 029/33, 177/36, 259/65
m.- ir bizi sübhecen 168/11
biz haçandı m.- mişik bu qatara 001/02

min: (T.) bin sayısı.
dolandı qelbimde m. arzu istek 002/14, 007/06, 022/39, 029/14, 079/40, 090/142, 099/14, 120/05, 120/33, 126/15, 137/101, 140/26, 140/27, 140/75, 141/05, 145/05, 145/16, 156/06, 166/06, 166/07, 166/22, 172/32, 200/21, 214/15, 232/05, 234/09, 251/18, 256/05

min bir: (T.) bin bir, çok sayıda.
düşübdür m. dastana 029/28, 115/11, 115/54, 115/65, 131/07, 176/11, 192/31

min dona düş-: (T.) bin renge gir-, kılıktan kılığa gir-.
üzler m.- ür 105/34, 105/35

minhamin: (T.) bin ha bin, bin de bin.
m.+ dir çaphaçapdır 177/32

minnet: (Ar.) yapılan bir iyilik veya hürmete karşı kendini manevi olarak borçlu hissetme, yük altında kalma.
öteri qayğını m.+ e satdın 125/24
salam vérende de m.+ le alır 124/15

minnetli: (Ar.+T.) minnetle yapılan, minneti olan.
m. qayğılar dönür qılınca 094/06

mirze: (Far.) okumuş, yazmış, tahsilli kimse.
m.+ ler kim geldi söyür sataşır 246/23

miskin: (Ar.) zavallı, çaresiz; beceriksiz.
bu en m. yésirdi 090/88

misra: (Ar.) mısra, beyitin satırlarından her biri.
belke bir m.+ ma deymezsen gözel 223/05

misralan-: (Ar.+T.) dizelen-, sıralan-.
téllerin şé'rimde m.- ardı 051/05

misri: (Ar.) bir sazda, sözde bir makam adı.
ötende sazımda keremi m. 155/08

modabaz: (Fr.+Far.) moda düşkünü.
éle bil m. gözeller kimi 045/04

molla: (Ar.) din adamı, imam.
yarı m. yarı baqqal 247/14

monoloq: (Yun.) dram oyununda aktörün kendi kendine veya seyircilere hitaben söylediği nutuk.
birinci m. 135/01, 141/01

moruq: (T.) ahududu.
başında m. yarpaqlar 205/03

moskv: (Rus.) yer adı, Moskova.
paytaxtımız m.+ asa 075/27

motor: (Lat.) herhangi bir enerjiyi hareket enerjisine çeviren cihaz.
m.+ ların gürültüsü 019/10

mö'cüze: (Ar.) şaşkınlık uyandıran fevkalade olay.
bu gündüz m. géce mö'cüze 070/04
bu néce sevdadı néce m. 070/02, 070/04, 225/06
şé'r bir m.+ di 088/225

mö'cüze ét-: (Ar.+T.) olağanüstü bir olay yarat-.
tanrı niye bir m.- meyir 023/08

möhkemlen-: (Ar.+T.) sağlam, muhkem hâle gel-; güçlen-.
m.- ir çoxalır 140/39

möhnet: (Ar.) zahmet, eziyet, kaygı, gam.
hesreti m.+ i doyunca dadıb 110/17
hesretin m.+ in ocağı sönüb 145/25

möhtac: (Ar.) bir şeye ihtiyacı olan, muhtaç.
sen tamarzı kimi sen m. kimi 224/13
şirin dil acıyam xoş üz m.+ ı 056/10

mu: (T.) mu, soru eki-edatı.
quruyub m. ellerimiz 003/12, 044/19, 045/12, 075/24, 075/26, 078/10, 078/11, 080/18, 080/19, 080/20, 080/21, 082/12, 084/38, 084/40, 088/171

musa: özel ad, Musa.
isalar m.+ lar ya resul olmaz 259/100

musurman: (Ar.+Far. <…< müslim+an) İslam dininden olan kimse, müslüman, mümin, müslim.
nenem m. déyir 134/140

muştuluq: (T.) güzel haber, müjde.
orda m.+ la ölübdü qem de 107/11

mü: (T.) mü, soru ek-edatı.
buludlar bacandan çıxan tüstü m. 039/04, 041/16, 041/18, 041/19, 057/11, 082/14, 100/10, 116/08, 116/12, 116/16, 116/23, 116/28, 155/14, 173/17, 173/19, 173/20, 191/11

mübahise: (Ar.) bir işi, konuyu vs. müzakere ederken kendi fikri üzerinde sabit duran, kendi fikrini kabul ettirmeye çalışanlar arasında meydana gelen söz düellosu.
qızışır m. 087/10

mübarek: (Ar.) kutsal, hoş, iyi.
sağ ol ana bayramın m. 034/14, 170/16

mübariz: (Ar.) herhangi bir iş vs. yolunda mücadele eden kimse; savaşçı.
beslenen qurbanlar m. olub 259/68

müdir: (Ar.) bir idareyi, kuruluşu idare eden kimse.
bir m.+ e mektub 176/01
m.+ ini söyerdi 178/14

müdürlük ét-: (Ar.+T.) yönet-.
mene m.- ir 139/25

müellim: (Ar.) öğretmen.
m. danışardı 134/105, 134/119, 137/10, 137/30
m.+ im atam emim 134/200

müemma: (Ar.) anlamı gizli, zor anlaşılan; anlaşılmaz sır.
heyat oyun sévgi oyun m. 200/30
m.+ san başdan başa 221/03

mühacir: (Ar.) göç eden.
o kimdir danışır m. kimi 108/46

mükafat: (Ar.) ödül, bir kimseye herhangi bir sahadaki başarısı veya hizmetlerinden dolayı dolayı verilen para veya kıymetli şey.
yanır yaxasında m. kimi 104/24, 113/07, 167/02
orda ölmek m.+ dı qardaşım 011/29, 078/08

müntezir: (Ar.) hazır bekleyen, bekleyiş içinde olan.
bu derd kötüyünde başı m. 225/13, 225/14

mürekkeb: (Ar.) yazı yazmada kullanılan renkli sıvı.
çinar qelem ola xezer m. 015/12

mürgüle-: (T.) uyukla-.
mehemmed m.- yir 089/59

mürvet: (Ar.) merhamet, insaf, insanlık.
insafı m.+ i olur gülün de 231/07

mütenasib: (Ar.) birbirine uyan, muntazam.
m. bedeni 140/14

mütilik: (Ar.+T.) itaat eden kimsenin hâli, her şeye boyun eğme.
m. fağırlıq qardaş zülümdü 026/35

N

naçar qal-: (Far.+T.) çaresiz kal-, ümidi kesil-.
yollar ayrıcında n.- mışam 070/08

nadan: (Far.) cahil, bilgisiz; kaba.

n. nefesinden qorunmaq üçün 068/27
yandı bir n.+ ın fitne fé'linde 037/10
n.+ lar alim olubdu 004/23, 166/22
düşüb n.+ ların fé'l-fendine 110/37

nağara çal-: (Ar.+T.) nekkâre / davul çal-.
her gün n.- dı 098/69

nağıl: (Ar.) masal.
axşam oğru gördüklerin géce n. 009/27, 076/01, 110/42, 134/14, 219/05
n.+ a çox inanma 009/01, 009/30
ölüm n.+ dı sirrdi 075/61, 174/19
n.+ dır efsanedir 140/77
méşenin n.+ ı 119/01
n.+ ları yadasalır 075/14
n.+ lı dünyamız uçdu o günden 069/27

nagümanlıq: (Far.+T.) ümitsizlik.
éşqime n.+ san 221/20

nahaq: (Far.+Ar.) haksız, adaletsiz; yersiz.
ayaqlandı n.+ lar 086/14

nahaqlı: (Far.+Ar.+T.) hakkı olmayan, haksız olan.
aldı xeyalımı haqlı n. 185/16

nahaq yére: (Far.+Ar.+T.) haksız yere; boşuna.
n. yananlar 080/41

nahar: (Ar.) öğle yemeği; öğle vakti.
béle kéçdi n.+ ları 172/33

naxçıvan: özel ad, Nahçıvan.
cenazesi n.+ a getirilmişdir 174/03

naxış: (Ar.) nakış, süs.
bu da bir n.+ ıdı 090/175

nal: (Ar.) bazı hayvanların (at, katır vs.) ayaklarını korumak için vurulan demir.
bozat n.+ ın itirdi 179/10

nale: (Far.) inilti, feryat.
dünyada bu qeder ah n. vardı 246/08
geciken qayğısan ahsan n.+ sen 073/11
bülbülün n.+ si laylaya dönüb 025/32
bülbülün n.+ sinden 096/56

nale çek-: (Far.+T.) feryat et-, inle-; ağla-.
veten éşqi n.- er 171/03

nalesiz: (Far.+T.) ağlamadan, feryatsız.
için için yanır sessiz n. 225/10

namaz qıl-: (Far.+T.) namaz kıl-.
n. aram aram 221/15

namerd: (Far.) alçak, korkak; mert olmayan.
dünya n. imiş déme 014/15, 126/04, 126/06, 126/10, 126/11, 126/14, 126/18, 126/22, 197/05, 217/03, 230/01, 230/03, 230/10, 230/19, 231/04, 237/13, 238/10
tanrı n.+ le dilbirdi 230/11
n.+ ler derdden yan kéçir 230/05, 230/18

namerd éle-: (Far.+T.) namert et-, değersizleştir-.
qova qova n.- r 126/17

namerd ol-: (Far.+T.) mert olma-.
könül n. n. 230/02, 230/04, 230/08, 230/12, 230/16, 230/20, 230/24, 230/28

name'lum: (Far.+Ar.) tanınmayan, bilinmeyen.

n. kölgenin sesi 097/01

namus: (Ar.) edep, haya, doğruluk.
menim kimi n.+ a 098/57
n.+ udu arıdı 098/56
n.+ uma arıma 095/25
n.+ undan arından 138/144

namus-ar: (Ar.+Ar.) ahlak, edep, haya, utanma.
atıb n.+ ını 088/152

namusunu yé: (Far+T.) namusunu / hayasını yitir-.
n.- yib arını atıb 120/20

nahaq: (Far.+Ar.) haksız, adaletsiz.
n.+ lar ağ otaqlarda 004/28

nar: (Far.) nar meyvesi.
gül yolunub n. ovulub 255/10
héyif o n.+ dan o n.+ dan 064/03
ayağı altında n.+ dı erikdi 028/11
sinesinde köynek dolu n.+ ı var 057/07, 191/07
ovcunda döyüne ilahi n.+ lar 224/18

nasaz: (Far.) hasta, keyifsiz.
bir n. üreyim var 137/73

nasir: (Ar.) yazar, edip.
biraz tercümeçi birazca n. 124/06

naşı: (Ar.) yabancı, tecrübesiz; pişmemiş.
dinib danışmadım n. elinde 037/12, 050/12

natiq: (Ar.) konuşan, nutuk atan.
n.+ ler kürsülerde 086/59
n.+ lerin dilinde 089/47

naxış: (Ar.) renkli boyalarla, çizgilerle, renkli boyama suretiyle yapılan süs, resim.
bu da bir n.+ ıdı 090/175

nazil-: (Ar.) incel-, ince hâl al-.
kendirim kesilib ümid n.- ib 214/19

nazir: (Ar.) bakan.
n.+ le yézne qayınmış 180/10

nazir éyle-: (Ar.+T.) bakan yap-, bakanlık görevine getir-.
alasağsağanı n.- yin 259/110

nazlı: (Far.+T.) nazlı, cilveli; naz yapan.
n. idi 116/07

nazünémet: (Far.+ Ar.) naz ve nimet, cilve ve lütuf.
n. sen de bas 254/06

ne: (T.) ne.
bu intizar gören n. vaxt qurtarar 001/04, 001/18, 002/01, 002/28, 008/02, 009/29, 013/06, 015/03, 015/14, 015/18, 015/27, 018/10, 022/09, 022/42, 025/01, 025/02, 025/04,025/42, 033/10, 038/03, 038/38, 040/01, 040/02, 040/03, 043/14, 045/12, 047/14, 048/11, 050/25, 052/12, 059/14, 062/02, 062/10, 068/02, 068/06, 068/30, 069/22, 071/05, 075/02, 075/03, 075/04, 075/05, 075/53, 076/53, 076/54, 079/15, 084/42, 085/13, 086/67, 086/68, 086/69, 086/70, 088/145, 088/170, 088/212, 088/305, 088/311, 088/319, 089/62, 089/71, 089/72, 089/98, 090/04, 090/30, 090/40, 092/01, 095/58, 098/43, 100/05, 107/01, 108/31, 108/33, 110/10, 115/66, 119/51, 119/73, 123/43, 123/44, 123/49, 124/08, 130/01, 130/02, 130/03, 132/03, 132/22, 134/112, 134/113, 134/114, 134/115, 134/149, 134/189, 137/04, 137/77, 138/48, 138/98, 139/08, 140/22, 140/56, 140/58, 141/16, 141/19, 142/16, 143/15, 144/06, 144/12,

151/04, 153/14, 154/17, 156/30, 157/02, 157/03, 161/20, 163/03, 166/14, 167/22, 169/30, 172/24, 177/02, 182/03, 185/10, 190/10, 192/12, 192/28, 199/14, 204/13, 205/11, 207/15, 210/11, 211/09, 214/02, 214/10, 215/15, 215/17, 217/04, 219/06, 224/27, 225/04, 225/37, 230/07, 230/25, 235/19, 237/13, 239/01, 239/02, 239/03, 239/04, 240/06, 241/15, 241/17, 246/15, 253/15, 254/26, 259/42
kişi yox oldu n.+ di 089/117, 090/40, 090/42, 095/36, 127/30, 140/40, 140/41, 140/42, 140/44, 259/85
n.+ dir tebietde ömür bir şüşe 017/06, 018/07, 069/34, 075/28, 075/31, 075/49, 078/01, 078/19, 080/33, 080/36, 080/43, 080/49, 080/55, 080/61, 080/69, 080/76, 082/01, 082/03, 082/07, 084/01, 088/116, 088/188, 134/110, 134/112, 134/113, 134/114, 134/115, 134/125, 140/76, 145/19, 169/14, 253/08, 253/22, 253/23, 253/24
neler kimler n.+ dirler 134/142
bu da bir talédi bextdi n.+ dise 228/16
gör n.+ ler gör kimler ehlileşdiler 008/15, 030/06, 044/20, 050/23, 070/26, 092/09, 110/16, 134/106, 134/142, 137/110, 137/40, 141/08, 150/08, 152/16, 158/11, 166/27, 178/16, 199/08, 210/07
gör n.+ lerdi neler varım 030/06
düşdüm vaxtın n.+ sine 095/51
axı n.+ ydi günahı 087/35, 095/48
dé n.+ ye qulaq asım dé 004/08, 041/10, 109/27, 173/11, 178/11, 180/12, 246/33
n.+ yi haqq oldu bunun 088/150
n.+ yi isteyirsen vérim amandı 055/21
deryada n.+ yim qalıbdır 024/04, 026/05, 147/04
n.+ yimiz var bir ürekden savayı 001/13
yaxşı n.+ yin varsa yalanmış yalan 010/11, 101/10, 218/09
sözlerim n.+ ye dönecek 248/20

néce: (T.) nasıl.
dolaşıq yolları men n. séçim 007/09, 025/25, 046/08, 065/01, 065/02, 070/02, 079/42, 086/46, 086/98, 087/69, 088/134, 088/170, 088/245, 088/265, 088/273, 098/76, 098/79, 102/05, 108/20, 121/10, 134/21, 134/93, 135/02, 135/04, 137/72, 137/75, 137/78, 137/81, 137/84, 137/87, 137/91, 137/94, 138/15, 185/12, 195/02, 201/11, 214/16, 215/12, 228/14, 240/13, 241/12, 250/11, 252/22
n.+ di boy buxunu 078/04
dadı n.+ dir onun 078/06, 078/09, 082/05, 088/88, 259/73
gören n.+ sen 129/09

nécol-: (T.) nasıl ol-, ne ol-.
hara gétdi n.- du 089/108, 196/15

néçe: (T.) eşyanın miktarını bildirir, kaç.
n. cür biş düşü var 006/26, 024/07, 052/28, 076/43, 086/85, 086/86, 125/14, 125/16, 134/95, 139/26, 141/14, 144/02, 147/07, 166/28, 176/16, 183/15, 184/09, 219/04
n.+ si haya düşdü 012/04
günde n.+ sine gözüm düşerdi 190/04

néçenci: (T.) kaçıncı.
men senin n. neticenem dé 107/12

neçi: (T.) neci, bir kimsenin kimliğini, sanatını, mesleğini sorarken kullanılan soru zamiri.
söyle kimsen n.+ sen 088/285
hanı öz tarixim kimem n.+ yem 026/32

nefer: (Ar.) bir tek kişi, şahıs, fert.
oturub béş on n. 087/07, 088/76

nefes: (Ar.) nefes, soluk, hava.
aldığımız her n. 088/383, 219/10
éle bil canı var n.+ i yoxdu 079/07
bir quruca n.+ dir 088/263
indi quru n.+ em 090/163
orda çiçeklerin payız n.+ i 131/08
yollarda n.+ im tengiyir daha 022/03
yaşayan n.+ in gören gözünem 107/16
nadan n.+ inden qorunmaq üçün 068/27
ara vér n.+ ine 005/34
n.+ iyle göz yaşımı silerem 167/25

nefes al-: (Ar.+T.) nefes al-, rahatla-.
bir derinden n. 005/21
derinden n.- dı 090/50
rahatca n.- maq 087/99

nefes çek-: (Ar.+T.) nefes al-, yaşa-.
yırtın parçalayın n.- eni 259/15

nefesi kesil-: (Ar.+T.) takati kesil-; öl-.
n.- medi 115/33

nefesini kes-: (Ar.+T.) yor-, takatini kes-; öldür-.
bağın n.- ib bu ağac 028/05

nefs: (Ar.) ihtiras, şiddetli istek, arzu.
tamah ne n. nedir 134/112
qelbi n.+ i tox idi 076/40

néft: (Ar. < naft) petrol, petrol ürünleri.
ayı eti n. şerabı 235/16

neğme: (Ar.) türkü, ezgi.
méşeler qorxulu n. olubdur 045/11, 096/18, 129/22, 132/08, 145/30, 154/18, 166/09, 189/01, 190/19, 219/11, 234/09
n.+ ler sélinde axdı xeyalım 154/13, 185/04
aşıq edaletin n.+ leri silsilesinden 126/01
yoxla üreyini n.+ lerimin 162/20
oxu bu n.+ mi vaxtın var iken 068/07
déye bilmediyin n.+ n sözünem 107/18
oxu bu n.+ ni vaxtın var iken 160/07
ayrılıq n.+ si çalır bulaqlar 035/27, 043/15, 168/01
sükutun n.+ sine 005/36
bahar n.+ sini ezberleyirler 151/13

neğmeqar: (Ar.+Far.) şarkı, türkü okuyan, ses sanatçısı.
ovundum tarımla n.+ ımla 049/09

nehayet: (Ar.) son, nihayet, bitiş.
bu heyatdan n.+ di 116/22

neheng: (Ar.) son derece büyük, iri, kocaman.
n. şamlardımı 044/16, 090/133, 177/23
n.+ lerin elinden 119/29, 119/80

neheng-neheng: (Ar.) büyük büyük.
n. ağaclar 119/88, 174/16

nehr: (Ar.) ırmak, akarsu.
n. kimi çirkâblara derdlere 260/03

neler-neler: (T.) neler neler.
orda n. boran qar yağış 069/16, 119/73, 134/106, 158/11

nemişken: (Far.) nemli.
hava n.+ di cığır sürüşken 035/18

nene: (T.) nine.
ağ birçek n.+ ler düşgün babalar 026/03, 026/39
n.+ m musurman déyir 134/140, 175/10

atan anan n.+ n baban yanında 234/05

ner: (Far.) güçlü, kuvvetli, cesur.
bir cındır xanım var bilir n. seni 016/06
tilsimli n.+ di bala 090/114

nerdivan: (Far.) merdiven.
xalqı n. bilib 080/72

nése: (T.) ne ise.
n. déyir tekerlerin harayı 001/15, 023/14, 045/07, 051/14, 090/153, 090/28, 095/39, 104/18, 109/21, 181/12
n. doğası idi 086/33

nesihet: (Ar.) nasihat, öğüt.
sonra öyüd n. 134/156
atamın n.+ i 134/53

nesil: (Ar.) nesil, soy.
dédiler ki n.+ imiz 119/24
oğluna nevesi n.+ sine 259/95

netice: (Ar.) bir işten, olaydan çıkan sonuç, akıbet.
gelib hamamçının n.+ leri 259/63
men senin néçenci n.+ nem dé 107/12

neve: (T.) torun.
övlad da n. de quru şöhretdi 238/07
qızlar n.+ leri getirer geler 153/09
n.+ m turana mektub 233/01, 234/02
oğluna n.+ si neticesine 259/95
belke n.+ sisen sehlsumbatın 120/26

néy: (Far.) kamıştan vs. yapılan nefesli musiki aleti.
kamanda sızlayıb n.+ den baxırsan 219/15

neyese: (T.) herhangi bir şeye, bir şeylere.
hardasa n. başın qarısır 117/16

neyise: (T.) ne ise.
n. boğmaq isteyir 076/64

neyle-: (T.) neyle-.
eledi eledi görün n.- di 175/03
bir düşün bir düşün gör n.- din sen 052/23
sene n.- mişem deyme könlüme 010/02
n.- rem eriyen sebre dözüme 025/39
onun ne günahı araz n.- sin 015/03, 015/05, 015/27, 015/29, 070/11, 070/13
men n.- ye bilerem 136/18
n.- yim bu ömür talé payıdı 070/20, 153/12, 191/03, 191/05, 191/09, 191/13, 245/08, 245/12
hardadı gören n.- yir 199/06

néyne-: (T.) ne eyle-, ne yap-.
n.- k için için yanaq gizlice 214/29
n.- m vüsalınla menim olmadın 071/12, 095/49, 135/17, 152/19, 187/11, 194/06, 255/07
başçınız n.- r orda 096/38
gören gözü n.- rem 096/87, 096/89
gören n.- yirsen menden uzaqda 047/04, 047/28

nezer: (Ar.) bakış, bakma tarzı.
bu n.+ ler yoxalır 140/37

né'met: (Ar.) nimet.
n.+ ler aşıb daşır 089/48

ne're: (Ar.) nara, yüksek ses.
pelengin n.+ sinden 119/60
n.+ sine divaneler qaçıb geldi 116/10

nida: (Ar.) bağırma, seslenme.
zirve ebediyyet zefer son n. 144/15

nifret: (Ar.) tiksinme, iğrenme.
kini n.+ i yoxdu 169/18
bede n.+ im vardı 095/08, 095/53

nisgil: (Ar.< miskin?) herhangi bir şeyden dolayı içte kalan hoşnutsuzluk duygusu, yüreğe işleyen bir dert, keder.
n.+ im 088/20
gizli n.+ in var bebeklerinde 050/10

nişan: (Far.) iz, alamet, eser, belirti.
n. çün aldığı örpeyidirmi 149/10

nişane: (Far.) bk. **nişan.**
o qızdan n.+ di 067/13

nişanlan-: (Far.+T.) nişan yüzüğü takın-.
dédiler kimese n.- mısan 159/15

niye: (T.) niye, niçin.
tanrı n. bir mö'cüze étmeyir 023/08, 050/14, 075/06, 080/24, 080/27, 082/02, 084/05, 084/09, 084/12, 084/15, 084/32, 085/02, 085/08, 088/117, 088/275, 088/92, 089/21, 089/78, 103/02, 103/08, 110/48, 119/56, 119/62, 119/71, 132/06, 134/122, 134/123, 134/127, 134/129, 136/20, 176/13, 189/02, 190/03, 190/17, 198/19, 222/05, 246/01, 246/09, 246/13
söylerem n.+ sini 136/22

nol-: (T.) ne ol-.
barışaq déyirsen n.- ar barışaq 055/02, 055/04
n.- a dönüb uşaq olam birce gün 036/01, 036/02, 046/01, 046/02, 189/16

novruzgülü: (Far.+T.) kardelen çiçeği.
n. oyandı 115/38

nöqte: (Ar.) güç seçilebilen, noktaya benzeyen küçük şey.
éşqimde son n. axır déyesen 194/21

növbe: (Ar.) nöbet, sıra.
géce n.+ sinden sonra 019/01

nur: (Ar.) aydınlık, ışık.
o seher öz n. ile 086/65, 088/438, 108/19, 116/06, 146/11, 162/11, 224/16
gorun n.+ nan dolsun rahatca uyu 107/09
gözümün n.+ una duman qarışıb 145/26, 192/22
eriyer n.+ unda qem keder buzum 072/13

nübar: (Far.) ilk meyve, yeni meyve, meyve.
ağ yağış elendi ilk n. kimi 151/07

O

o: (T.) o, üçüncü tekil kişi zamiri, işaret zamiri, işaret sıfatı.
o. géce yuxuda babeki gördüm 002/06, 003/04, 003/19, 007/12, 009/08, 011/02, 011/08, 011/10, 011/12, 011/19, 011/23, 011/28, 015/16, 019/20, 022/53, 026/20, 029/39, 036/03, 036/10, 036/14, 040/14, 045/23, 046/01, 046/02, 046/07, 048/21, 049/01, 049/08, 049/16, 050/21, 051/07, 051/09, 057/02, 057/05, 057/12, 062/02, 062/06, 062/14, 062/16, 064/03, 064/05, 064/09, 064/13, 066/01, 066/03, 066/05, 067/02, 067/13, 069/02, 069/20, 069/23, 069/27, 072/22, 075/06, 075/53, 076/15, 076/76, 079/17, 079/34, 082/12, 083/14, 086/07, 086/16, 086/17, 086/20, 086/27, 086/31, 086/32, 086/48, 086/50, 086/65, 087/59, 088/176, 088/179, 088/424, 088/454, 088/46, 088/67, 090/14,

090/17, 090/45, 090/65, 091/06, 091/08, 096/24, 096/42, 096/53, 096/71, 096/81, 097/02, 098/07, 098/09, 098/20, 098/31, 098/32, 100/10, 104/04, 105/05, 105/13, 107/04, 108/46, 109/12, 109/20, 109/31, 115/13, 115/15, 118/06, 118/07, 119/42, 119/69, 124/05, 124/29, 130/04, 134/07, 134/175, 134/239, 135/13, 137/20, 138/109, 138/114, 138/115, 138/116, 138/148, 138/149, 138/150, 138/97, 139/17, 139/19, 139/34, 139/35, 139/36, 139/37, 140/54, 141/12, 145/06, 149/09, 149/13, 156/34, 157/14, 158/09, 158/12, 159/20, 166/17, 167/04, 167/12, 167/13, 167/14, 169/06, 169/07, 169/09, 169/12, 169/13, 172/10, 174/06, 174/17, 174/24, 178/06, 178/08, 178/36, 179/13, 180/11, 181/15, 184/17, 185/11, 185/14, 185/15, 187/07, 189/12, 191/01, 191/02, 191/05, 191/12, 192/19, 192/34, 193/01, 193/02, 193/11, 198/01, 198/03, 198/05, 198/09, 198/13, 198/17, 198/21, 202/12, 203/04, 209/06, 209/12, 216/17, 218/03, 224/14, 224/25, 225/16, 228/17, 231/01, 232/02, 233/12, 237/07, 245/03, 246/14, 249/09, 250/10, 251/05, 251/07, 251/28, 253/18, 254/19, 254/25, 255/09, 259/23, 260/06, 260/07, 260/08
yarımçıqlığını anlayır o.+ du 124/28
haqq o.+ dur inanasan 088/174, 138/68
men o.+ na bildirerem 082/18, 088/224, 089/21, 090/121, 090/44, 090/97, 104/22, 108/44, 116/27, 116/31, 126/03, 134/235, 139/11, 139/24, 178/12, 178/16, 237/08, 259/32
yaxşı o.+ nda mene söyle 101/09, 134/186, 134/70, 138/15, 138/22, 256/36
ya sen o.+ ndan güçlüsen 082/16, 084/32, 088/429, 098/27, 199/03, 199/05, 199/09, 199/13, 199/17, 199/21
o.+ nsuz da üreyim küsüb usanıb 056/06, 061/08, 089/132, 120/09, 123/31, 123/47, 167/24, 199/19
içmek isteyirsen şé'rinde o.+ nu 015/06, 022/11, 029/32, 056/07, 059/11, 067/04, 075/54, 075/59, 076/19, 077/05, 078/02, 079/33, 082/04, 088/146, 090/91, 098/02, 098/15, 110/27, 134/98, 138/35, 142/08, 156/38, 178/01, 186/23, 195/10, 204/14, 214/08, 216/15, 218/14, 247/23, 251/03
o.+ nun ne günahı araz neylesin 015/03, 015/27, 019/17, 078/06, 078/09, 082/05, 088/300, 093/08, 094/05, 100/02, 110/39, 138/141, 138/64, 156/20, 178/29, 178/37, 192/03, 192/06, 192/24, 192/27, 192/29, 195/04, 195/11, 216/07, 216/09, 224/25, 254/20, 254/22
bütün dünya o.+ nundu 090/118
télleri o.+ nunki tek 048/03, 048/16
bilsem ki o.+ nunla üzün gülecek 216/14

oba: (T.) oba, birkaç evden, haneden oluşan küçük köy; göçebelerin konak yeri.
bir él bir o. idim 095/03
her o.+ da bir bölük 084/23
o.+ dan üz çévirdik 096/47
meni qınamasın éller o.+ lar 026/02, 026/38, 080/05, 084/05, 088/384, 141/07
gezir éli o.+ nı 089/14, 234/11, 259/44
deyişir dilini o.+ nın élin 117/13
yanır éli o.+ sı 137/65
ömrümüzden ne vérmişik o.+ ya 001/18, 096/30, 124/17

oba-oba: (T.) oba oba.
o. kéçdikce 090/125

obaşdan: (T.) o taraftan; sabah erkenden.
o. baxıb yollara 018/08, 022/18

ocaq: (T.) ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer.
senin buxarında alışan o. 040/16, 059/02, 088/345, 138/130, 157/16
yad odda o.+ da çox qalanmışam 166/08, 200/47, 235/26
o éle bir o.+ dı 251/28
hesretin möhnetin o.+ ı sönüb 145/25
o.+ ımı tapdım közümü tapdım 053/13
o.+ ımın başındaymış 030/05
ilhamımın o.+ ında 181/05
ata oddan çıxıb o.+ ındadı 110/45
yanan o.+ ının hisi vetendi 108/40
o.+ lar çatıldı her an bélimde 037/11
bucağı o.+ sız eli beşiksiz 259/35

ocaq qala-: (T.) ocak yak-.
éhéy kimdir orda o.- yan 069/01, 069/35, 069/36

ocaq-ocaq: (T.) ocak ocak.
mehelle mehelle o.+ dır 044/07

od: (T.) ateş; çok sıcak; hararet.
bir vaxt o. oğrusu olubdu adım 022/43, 027/02, 027/08, 137/36, 174/30
düşmüşem kemende çıxılmaz o.+ a 033/04, 068/04, 068/32
yad o.+ da ocaqda çox qalanmışam 166/08
men ki senden ötrü o.+ dan kéçmişem 010/03, 052/27, 110/45, 137/107
o.+ dumu ateşdimi 078/11
o.+ la suyun arasında 171/18
o.+ u deyişilmedi 115/63, 124/26, 145/17
qovruluram öz közüme o.+ uma 132/25, 137/108, 137/37, 239/04
külün külümdedi odun o.+ umda 107/17
külün külümdedi o.+ un odumda 107/17
donnam elaçmaram senin o.+ una 050/05, 068/04, 068/12, 068/32, 144/17, 160/04, 160/12, 160/20

oda düş-: (T.) ateşe düş-, yan-.
o.- dü 172/07
od dédim o.- düm 137/36

oda qalan-: (T.) ateşe düş-, yan-.
köksüm o.- ır 105/06
çox o.- mışıq 090/70

od ağla-: (T.) içi yan-, yana yana ağla-.
o.- ram 152/21, 202/15

od al-: (T.) ateş al-, yan-, tutuş-.
o.- ıb alışmasan 137/41, 137/62
sözden o.- maq varmış 137/35

oda tut-: (T.) yak-, yakıp kavur-.
o. qelbimi hesret oduna 160/04, 160/20

oda yan-: (T.) yan-, yanıp kavrul-.
alışdı o.- dı 115/36
o.- dım gündüz géce 046/06, 121/03

od ele-: (T.) ateş aç-, ateşli silahla vur-.
baxışların o.- yir 252/14

odlan-: (T.) yakıl-.
éşqinden o.- ıb güneşe döndüm 159/13

odla oyna-: (T.) ateşle oyna-.
sevgime gel deyme o.- ma 053/07

odlara qalan-: (T.) bk. **oda qalan-.**
palıdlar o.- ıb gédir 035/19

odlara yan-: (T.) bk. **oda yan-.**

çox o.- dılar 088/178

odlu: (T.) ateşli, yanan.
o. könüllerin sehralarında 154/04

od ol-: (T.) kendi kendini yak-, ateş gibi ol-.
öz özüne o.- dun 174/15

od tutub yan-: (T.) sıtması tut-, harareti yüksel-.
salon o.- ır 089/29

oduna yan-: (T.) ateşine yan- uğruna yanıp yakıl-.
arxamca süründü o.- dı 091/09
o.- mağım démem hedermiş 214/27

of: (T.) sıkıntı, keder, acı, yorgunluk, üzüntü bildirir.
o çağlarım bir de döne gele o. 036/03, 036/05, 036/09, 036/13, 036/17, 036/21, 036/25, 057/01, 057/03, 057/05, 057/09, 057/13, 057/17, 234/06, 244/13

oğlan: (T.) erkek çocuk.
deli küleklerle dolanan o. 079/31, 098/03, 098/34, 146/09
quzu kimi o.+ dı 169/03, 169/21
o.+ la rastlaşanda 138/45

oğru: (T.) hırsız.
seher doğru gördüklerin axşam o. 009/26, 009/27
bes hamı o.+ durmu 084/40
o.+ lar var dünyada 105/26
o.+ nu milis tutur 084/37
bir vaxt od o.+ su olubdu adım 022/43

oğrun: (T.) gizlice, başkasına hissettirmeden.
o. oxuduqca yazdıqlarımı 228/19

oğrun-oğrun: (T.) gizli gizli.
be'zen o. elimle déyil 049/10, 058/14, 067/06, 084/29, 210/09

oğul: (T.) erkek çocuk.
orda o. uşaq burda mehebbet 007/24, 009/31, 110/41, 110/46, 141/37, 152/04, 152/08, 152/11, 152/14, 152/17, 153/04
burda çox o.+ ları 088/60
o.+ san sen indi düşün alemi 044/08
türk o.+ u türkem men 029/01, 029/09, 029/12, 029/17, 029/22, 029/26, 029/30, 029/34, 029/38, 029/42, 029/52, 110/01, 110/02, 110/20, 110/21, 110/23, 238/02
kim kimin o.+ udu 110/50
od göyler o.+ udur déyib babalar 027/02
çekdi eteyimden o.+ um atacan 002/10, 038/34, 075/21, 075/50, 075/52, 138/94
bataram o.+ umun gözyaşlarında 056/21
o.+ una nevesi neticesine 259/95
öz o.+ unu qoca qarı 172/27
béle maskalanma adam o.+ usan 120/03, 120/31
bu torpağın o.+ uyuq 134/172

oğul-uşaq: (T.) evlat.
gözünde o. 178/21

oğurla: (T.) çal-, hırsızlık yap-.
yuxumuzu o.- yıb yatanlar 001/17, 181/19

oğurlan-: (T.) çalın-.
haqqı o.- anlar 080/40
o.- dı yuxuları 172/21
etri o.- ır çiçeyin gülün 117/11

oğuz: (T.) özel ad, Oğuz.
türkler o. çağırır 134/136

ox: (T.) yayla atılan, ucu temrenli, ince kısa mil, çubuk.

çoxlarına o. olur 140/35
yalanlar üreye atılan o.+ du 125/17
kamandan üzülen o.+ u men oldum 153/13, 232/10

oxqay: (T.) “Oh bee!”, “Çok şükür!” anlamlarında kullanılan bir kavram işareti.
sineni aç dé o. 005/22

oxşa-: (T.) okşa-, sev-; benze-.
özgelere o.- dım 136/12
o.- sa inan ki dinceler orda 161/21
kime o.- yacaq kime çekecek 002/27
öpüb o.- yasan könlün alasan 224/12
uzaqdan ağ donda sene o.- yır 047/11
o.- yırsan büllur bala 221/07

oxşan-: (T.) sevil-, okşan-.
hele o.- ırdı tumarlanırdı 079/29

oxu-: (T.) oku-; tahsil gör-; şarkı, türkü söyle-; sez-.
o. bu neğmemi vaxtın var iken 068/07, 068/10, 068/12, 134/100, 134/101, 134/168, 134/244, 134/98, 134/99, 160/07, 160/10, 160/12, 227/04
öz dilinde o.- du 115/52
oğrun o.- duqca yazdıqlarımı 228/19
o.- ma her kitabı 134/176
o.- mağı yazmağı 134/90
o.- salar bir kederli 116/19
qefesde o.- yan söz bülbülümdü 026/17, 035/09, 108/50, 221/17
hardasa anadil yéne o.- yar 043/20
mükafat şé’rini o.- yarken 167/02
tutuquşu o.- yub 096/60, 110/29, 251/09
mensiz o.- yubdur bu géce saz da 186/06
o.- yur hesretle çinar éle bil 045/06, 127/16, 151/05
o.- yuram 080/02, 246/30
éle héy o.- yurdu 048/10, 088/44

oxucu: (T.) okuyucu.
o.+ m yatan uşaq 105/01

oxun-: (T.) okun-.
diriyken yasinin o.- ub senin 192/15

ol: (T.) ol-, var ol; yaşa-; meydana gel-; sahip ol-.
qürbetde allah o. qepiye deymez 108/06, 125/36, 125/37, 179/16
çinar qelem o.- a xezer mürekkeb 015/12, 061/02, 088/125, 088/133, 133/05, 189/14, 224/01, 224/02, 224/23, 224/25, 224/30, 230/27
sabah neler o.- acaqdır éh neler neler 158/11
éh senden başqa kim var kim o.- acaq 034/06, 086/91, 087/118, 087/136, 138/15, 139/08, 150/06, 150/08, 150/11, 169/30, 170/08, 212/12, 250/11
ne varlı o.- acaqdı 086/69
ne quldar o.- acaqdır 086/67
o.- acaqsan héç kimin 211/10
işi yox pulu yox o.- acağı yox 079/04
yanıb men bu éşqin külü o.- acam 212/14, 212/15, 212/16, 234/19
men o.- am qelbinin dostu hemdemi 162/26, 165/23, 203/04
qardaş o.- an unudulur 009/14, 016/20, 018/13, 029/18, 029/19, 029/20, 198/07, 198/08, 223/10
qız o.- anda küsürük 138/95, 178/15, 251/34
bir zaman qurd o.- anı 090/108, 238/05
o olmazın o.- anlar 090/17, 094/01, 094/07, 102/02, 108/24, 169/23
olmazın o.- anlardan 089/121
ay aman béle de sükut o.- armı 044/03, 044/33, 075/41, 099/04,

104/08, 118/11, 119/83, 119/85, 134/188, 139/10, 140/56, 140/58, 143/14, 144/14, 240/06, 240/10, 240/12
sabah kim o.- aram déye bilmerem 162/03, 162/35
xéyli vaxt o.- ardı ki 119/02, 140/13
yédek gemisi o.- asan 184/20
o.- aydı güneşle bu torpaq kimi 093/12, 094/16, 234/17
sen yanımda o.- aydın 220/10, 220/12
hemzeler xan o.- du haray 003/22, 003/24, 053/04, 079/15, 088/90, 090/121, 090/160, 098/83, 115/44, 119/101, 119/109, 119/111, 138/05, 138/151, 138/152, 139/13, 142/18, 142/19, 172/19, 172/20, 197/01, 199/04, 200/08, 230/17, 235/30, 235/31
bir lüt o.- duğun yérde 098/51
kamandan üzülen oxu men o.- dum 153/13, 167/08, 167/09
sen menim ne yaman düşmenim o.- dun 071/05, 071/09, 071/13, 098/66, 098/68
saxla ümidimi gereyin o.- lam 068/22, 068/23, 068/24
ürekde vetensiz ölkesiz o.- ma 125/35, 125/37, 127/10
bu menden o.- madı özünden oldu 053/04
néynim vüsalınla menim o.- madın 071/12
o.- maq isteyirler hereden bir az 108/35, 259/53
bir de şah o.- mağa sesleme meni 056/13
illerle min sifet o.- mağın asan 120/05, 120/33
dövran bizim o.- malı 086/79, 086/81
bir boyda o.- malıdı 086/72
iş bizim o.- malıdır 086/80, 086/82
o.- malıymışam cansız 088/167
biz o.- masaq 168/48
göz üste qaşın var déyen o.- masın 192/30, 192/31
öteri o.- maya bu arzu istek 162/27
o.- mayan haqq yolunda 088/177
ömründe bir defe o.- mayıb barı 182/04
vetende vetene gétmek o.- mayır 108/22, 140/52, 140/54, 141/13, 161/12, 190/07, 190/09
o.- maz günaha batmışıq 003/17, 011/25, 075/40, 090/24, 134/35, 134/37, 134/41, 134/49, 137/76, 138/08, 239/06, 251/37, 252/20, 259/100
o.- mazı héçnedi olanı héç ne 238/05
o.- mazın olanlardan 089/121, 090/17
bél bağlamaq o.- mur bahara yaza 007/15, 085/08, 090/27, 094/05, 103/08, 109/24, 137/53, 137/55, 137/57, 137/59, 137/61, 190/13
qara saçlarımın ağı o.- musan 055/08, 176/11
sahibi o.- muşuq torpağın suyun 107/10
ejdahayla yarışmalı o.- muşam 260/02, 260/04, 260/08, 260/12
kimse qartal da o.- sa 087/125, 144/17, 177/07, 198/06
uzaqda o.- sam da dağdan dereden 008/24
o.- saydı insanın ömrü serhedsiz 141/22
allaha and o.- sun sebrim daralıb 002/09, 093/04, 122/04, 137/74, 138/42, 138/44, 138/81, 138/82, 138/94, 192/28, 192/31, 256/18
daha olan o.- ub qapı bağlanıb 016/20, 018/04, 025/24, 068/05, 068/33, 088/305, 088/319, 090/04, 110/12, 110/14, 134/09, 134/126, 134/128, 140/57, 162/11, 165/07, 186/16, 188/04, 188/16, 199/14, 200/44, 256/34, 259/68, 259/70
yaşamaq ölüm o.- ubdu 004/24, 022/43, 212/18

méşeler qorxulu neğme o.- ubdur 045/11, 108/23
bir gün néce o.- ubsa 134/21
küseyen o.- ubsan sen uşaq kimi 050/18
qoy hemişe men o.- um 138/83
unudulan qardaş o.- ur 009/13, 075/24, 075/26, 087/14, 119/57, 137/56, 140/33, 140/35, 141/28, 141/30, 153/17, 231/07, 251/31, 251/33, 251/35
gah uşaq o.- ursan gah da ki yazıq 120/07
ölçülü biçili o.- uruq temiz 117/34

ola: (T.) seslenme.
xezeri gördünüzmü o. 116/08, 116/12, 116/16, 116/23, 116/28

olun-: (T.) olmak fiiline konu ol-.
min péyvend o.- ub budaqlarıma 166/07

omaşı-: (T.) sakin sessiz kal-.
o.- yıb qalmazdım 134/67

on: (T.) on sayısı.
o. adam yérine işleyen babam 107/06, 125/07
o.+ un gizlin yüzün gizlin 221/10

on béş: (T.) on beş sayısı.
o. ölke 075/35, 075/36, 075/41, 075/42, 104/08, 134/224, 134/225

onlar: (T.) onlar, üçüncü çoğul kişi zamiri.
o. gétdi 088/240, 119/48, 134/192, 138/131, 169/25, 184/11, 259/101
o.+ a gén dünyanı dar éleyirmiş 080/16, 088/324, 110/49, 178/23
bes niye o.+ dan uzaq olmusan 176/13
ayrılıq o.+ ı yandırıb yaxıb 044/29, 052/29, 190/09
bu o.+ ın é'tibarıdır 027/11, 079/26, 087/117, 092/05, 108/36, 138/04

ora: (T.) orası, o yer.
o. éle vetendi 096/41, 139/23, 202/11
o.+ da oğul uşaq burda mehebbet 007/24, 011/06, 011/15, 011/17, 011/18, 011/21, 011/29, 048/01, 048/02, 048/08, 048/12, 048/15, 058/06, 058/11, 058/16, 069/01, 069/16, 069/35, 069/36, 075/04, 077/11, 088/203, 089/95, 096/38, 098/23, 098/25, 105/08, 107/11, 131/01, 131/02, 131/03, 131/04, 131/05, 131/06, 131/07, 131/08, 131/09, 144/18, 153/16, 161/19, 161/21, 162/21, 166/19, 166/20, 166/21, 176/18, 185/04, 194/04, 198/06, 202/06, 224/24, 225/01, 225/02, 225/11, 225/12, 225/20, 225/25, 225/28, 225/32, 225/38, 225/43, 225/44, 225/45, 225/47, 233/03, 239/05, 239/10
o.+ dan yamaq vururlar 090/148, 090/81, 143/17, 144/14, 180/11

oraqla-: (T.) orakla biç-.
o.- yıb biçdikce 090/127

ordénli: (Lat.+T.) devlet tarafından yaptığı hizmetlerden dolayı verilen madalyası, nişanı olan.
biri o.+ di gülür danışır 110/47

ordér: (Fr.) yazılı emir, buyruk.
éle ki o. aldı 138/28

ordu: (T.) devletin silahlı güçleri.
yoxsa bir o.+ mu daşa dönübdü 044/19
bu o.+ lar kim üçün 084/41
démişik o.+ muza 087/89

orta: (T.) orta, bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer.
o.+ da bir gül bala 098/80
gédirdi o.+ sıyla 088/37

ortaq: (T.) beraber iş yapan.
ancaq yaxşı günün o.+ ı imiş 157/13

ot: (T.) ot, bitki.
elinde göy o. tutub 087/78, 108/09
yazda gül açacaq o.+ lar ağaclar 022/22

otaq: (T.) oda.
burda üşüyürem isti o.+ da 047/06, 047/30, 088/241, 129/20, 186/17
sonra çıxdı o.+ dan 088/288
qonşunun béş o.+ ı 080/22, 087/103
yérin yox o.+ ın yox 088/283, 088/417, 088/55
géce adalara dönüb o.+ lar 025/22
nahaqlar ağ o.+ larda 004/28
axtarır o.+ ları 088/457

otaraq: (T.) hayvan otlatılacak yer, otlak, mera.
bu yér o. déyil 134/60

otla-: (T.) otlakta ot ye-.
qurd quzuyla o.- dı 119/106
o.- yar o.- yar ölmesin déye 008/05, 119/84
éle héy o.- yır héy meleyirler 151/11

ot otla-: (T.) bk. **otla-.**
qurdlar o.- yır daha 004/37

otur-: (T.) vücudunun alt kısmını bir yere koyarak yerleştir-.
o. dersini oxu 134/168, 134/34
o.- a bilmirem dura bilmirem 038/11
o.- anlar sevincden 089/49
üstünde o.- duğum 123/36
o.- dular 088/86
o.- muşam tek 034/03, 170/05
bir ixtiyar o.- muşdu yol üstünde 156/08, 156/09, 156/22, 156/24
o.- muşuq uşaq kimi 177/22
o.- ub orda qem qubar 077/11, 087/07, 110/41

otuz: (T.) otuz sayısı.
çekisi belke de o. kilodu 124/27, 140/13

otuz béş: (T.) otuz beş sayısı.
o. yaşında alimdir adı 110/30

ov-: (T.) vücudunun herhangi bir tarafını parmaklar vasıtasıyla sık-, ov-.
varlığımı döyüb o.- ur 230/22

ovçu: (T.) avcı.
o. bereye yatdı 012/07

ovla-: (T.) avla-; çal-.
qartal xeyalımı o.- dı menim 144/05
şıllaqatsa o.- maq 087/84
o.- yıbdı çoxu duydum 232/09
donuzlar peleng o.- yır 004/32

ovuc: (T.) elin iç kısmı, avuç.
özüne bir o. kepek éyledi 175/05
güneş o.+ umuzda oyanacaqdır 150/03
baharın o.+ unda saralar çinar 017/15, 224/18

ovul-: (T.) ufalanıp dökül-.
gül yolunub nar o.- ub 255/10

ovun-: (T.) sakinleş-, teselli bul-.
o.- dum tarımla neğmeqarımla 049/09

ovut-: (T.) avut-, teselli et-.
héyif ve’dler innen béle meni o.- maz 109/19

oy: (T.) del-, yar-.
varlığımı o.- ub kéçdin 207/12
mezarını o.- urlar 090/47

oyaq: (T.) uyanık.

xeyallar qoynunda o.+ am hele 010/21
ümidim o.+ dır qulağı sesde 025/06
o.+ sa salam vér açılar donu 186/22

oyaq qal-: (T.) uyanık kal-.
hele de o.- an 019/14

oyan-: (T.) uykudan uyan-; canlan-; gözü açıl-.
ne yatıbsan qafil o. 013/06
qelbimdeki seher o.- acaqdır 025/35, 150/03
yatanlar bir gün o.- ar 127/28
yuxusundan o.- dı 086/06, 096/57, 115/38, 115/58, 115/59, 172/05
xeyalın bir vaxtı o.- ıb sese 164/08, 164/12, 253/14
béle o.- maq olmaz 134/37
yatan o.- mamışdı 096/19
niye o.- mırıq niye bilmirem 246/01, 246/13

o yan bu yan éle-: (T.) karşı çık-, karşı koy-.
o.- se 138/31, 138/61

oyat-: (T.) uykudan kaldır-; gaflet uykusundan uyandır-.
dağı daşı o.- dı 012/09, 059/15, 172/26
yatıbsa asta kéç onu o.- ma 186/23
onu atası tek top o.- mayıb 110/27
yuxusundan o.- mışıq 003/03, 087/124

oylaq: (T.) mesken, yer, meydan; geniş düzlük.
élde o.+ da idik 096/27
kam o.+ ımdı menim 115/70, 115/71

oyna: (T.) oyun oyna-; dans et-; eğlen-.
o. görüm 009/20, 256/01, 256/06, 256/11, 256/16, 256/21, 256/26, 256/31, 256/37
gelin yaman o.- dı 138/128
dağda bağda o.- maq 134/19
menimle gizlenpaç o.- yan qızın 045/24, 076/76
şéytan çalır cin o.- yır 250/07
o.- yırdı o géce 086/20

oynaş-: (T.) birbiri ile oyna-, eğlen-.
şimşekler o.- ır çaxır déyesen 194/19, 246/26

oyun: (T.) oyun, dans.
heyat o. sévgi o. müemma 200/30, 256/20
sadece bir o.+ dur 087/74
bu havalar bu o.+ lar 075/13
taléyin qeribe o.+ ları var 007/20

oyuncaq: (T.) oyuncak; eğlenmek için araç olarak kullanılan şey.
men sene o. sen uşaq kimi 052/08

Ö

öceş-: (T.) münakaşa et-, tartış-.
ö.- ib behs éyleme 134/47

ödenil-: (T.) ödemek fiiline konu ol-.
ö.- ir planlar 089/26

ögéy: (T.) üvey, öz olmayan.
ö. ne doğma nedir 134/114

öhde: (Ar.) bir şeyi, işi üzerine alma, yüklenme; sorumluluk.
özüm öz ö.+ mden gele bilmirem 070/03

öküz: (T.) orta, bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer.
qara ö. 253/01, 253/05, 253/09, 253/13, 253/14, 253/17, 253/21, 253/25

öl-: (T.) öl-, hayatı sona er-; can at-.
ö. dédinmi ölecek 087/81, 169/07, 199/20

yada hörmetim ö.- dü 095/52, 095/53, 212/19
üzbeüz bir qonşun ö.- e gétmirsen 015/15, 033/13, 070/05
öl dédinmi ö.- ecek 087/81
ölsem bundan ö.- eceyem 257/09, 257/14
ya bir yérde ö.- ek zalım 063/13
ö.- emmerem 024/01, 024/13, 147/13
daha qalan qalıb ö.- en ağlanıb 016/18, 086/40
öl désen o ö.- endi 169/07
ö.- enler daşolub qalxıb ayağa 044/28
ölmez ümid geler ö.- er içimde 204/09
déyirdin ö.- erem sensiz 065/16, 167/26, 199/20
sen ö.- ersen sözün ölmez 258/16
varsansa ölmerem yoxsansa ö.- lem 229/24
orda ö.- mek mükafatdı qardaşım 011/29, 025/17, 076/57
insan hele ö.- memişdi 076/20
ö.- merem canım sendedir 207/13, 229/24
otlayar otlayar ö.- mesin déye 008/05
yıxılıb ö.- mesini 081/21
kişi tek ö.- meyin sirrini 083/06
ö.- mez ümid geler öler içimde 204/09, 258/16
kölgede olanlar yaşamır ö.- mür 094/07
ö.- müsense men arxanca ağlayım 200/36
dikeldi qebirden ö.- müş gümanım 059/07, 060/17
ö.- müşlerim kéf damaqda 237/15
ö.- müşük yoxsa yatmışıq 003/05
ö.- sem gédib qucağında ölerem 167/26, 193/09, 202/20, 208/16, 234/13, 257/09
ö.- üb dirilmekdi daha elacım 026/10, 110/18, 113/08, 216/08, 235/12
orda muştuluqla ö.- übdü qem de 107/11
bir bura bax men ö.- üm 138/84
niye ö.- ür insanlar 082/02, 094/09, 117/20
men ö.- ürem ölürsen mi 065/17
men ölürem ö.- ürsenmi 065/17

ölç-: (T.) kıyasla-, mukayese et-.
çox ö.- meli idiler 119/08

ölçülü-biçili: (T.) etraflıca düşünülüp taşınılmış, tam tamına, uygun.
ö. oluruq temiz 117/34

öldür-: (T.) hayatına son ver-.
düşmeni gördün ö. 086/34, 086/35, 086/36, 195/10, 222/04
ölümü ö.- dü şehidler 083/17, 183/03, 183/05, 183/09, 183/13, 183/17
ö.- en kim 086/41
ölümü ö.- erem 082/21
özünü ö.- me a bedbext oğlu 238/02, 240/19
ö.- mek bir haqq idi 086/38
bu sevgini ö.- meyek 063/04
insanı ö.- meyi 082/17
feqet ne ö.- ür ne aman vérir 163/03

öle-öle: (T.) öle öle, ölerek.
seni ö. unudacağam 196/09, 212/13

ölke: (T.) memleket, ülke.
on béş ö. 075/35, 079/05, 092/10, 108/27, 135/19
ö.+ de ne varsa basıb ötürün 259/42
éller var ö.+ ler var 105/20
çinarlı vüqarlı ö.+ me deyme 099/09
bu böyük ö.+ mizde 138/70
bu yurdun mekanın ö.+ n xatire 238/16
géceler ö.+ sinde 096/85

éle qarayığval bedbext ö.+ yem 058/09, 233/09

ölkesiz: (T.) ülkesi, vatanı olmayan.
ürekde vetensiz ö. olma 125/35

ölü: (T.) canlı olmayan, ölmüş kimse.
bax men ö. siz qalı 090/21
adına pay yazıb ö.+ nü soyun 259/29
diri gözlü ö.+ yük 088/261

ölüm: (T.) bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat.
yaşamaq ö. olubdu 004/24, 031/01, 031/14, 073/10, 075/61, 076/19, 082/01, 082/03, 082/15, 137/86, 167/14, 177/24
qürbeti ö.+ den béter déyibler 108/07
sıldırım sahiller ö.+ dü qandı 015/09, 026/01, 026/07, 026/13, 026/19, 026/25, 026/31, 026/37, 026/43, 084/08, 141/21
uçurum ö.+ e doğru 020/01, 020/03, 020/05, 020/09
bu ö.+ ler bu qanlar 075/60
ö.+ ü öldürerem 082/21, 083/17

ömrü günü sovur-: (Ar.+T.) ömrünü boşa geçir-.
ö.- dum bu sévgide 167/16

ömrü günü yéle vér-: (Ar.+T.) bk. **ömrü günü sovur-.**
ö.- dim yaman of 036/25

ömür boyu: (Ar.+T.) sağ kalındığı, yaşandığı sürece, ömür boyunca, yaşam boyu, yaşam boyunca, hayat boyu.
ö. al géyinen 018/12, 028/09
ö. yolunda can qoymuşam 167/03

ömrünü bada vér-: (Ar.+Far+T.) bk. **ömrü günü sovur-.**
gör néce de ö.- dim 088/273

ömrünü bağışla-: (Ar.+T.) ömrünü ver-, hayatını ada-.
size ö.- yaram 006/29

ömrünü kerpic kerpic sök: (Ar.+T.) ömrünü sök-, çok fazla sıkıntı çek-.
ö.- düm éle 228/21

ömrüne çen düş-: (Ar.+T.) ömrünü duman / sis çök-, talihi yaver gitme-.
seksende ö.- ür indi 110/06

ömrünü gününü yéle sovur-: (Ar.+T.) ömrü günü sovur-.
ö.- dun 120/32
ö.- ma 120/04, 224/26

ömrü yéle vér-: (Ar.+T.) bk. **ömrü günü sovur-.**
ö.- ib unudacağam 212/05

ömür: (Ar.) yaşam.
burda ö. saatların elinde 011/16, 011/22, 017/04, 017/06, 025/11, 070/12, 070/20, 088/373, 123/19, 162/29, 162/31, 171/08, 242/05, 260/05
burda bilét bir ö.+ den bahadı 001/08, 137/87, 242/06
gülleler bir ö.+ dü 086/52
xeyanet éyleyib bir ö.+ e güne 192/32, 245/01
ö.+ leri günleri 089/57
bir ö.+ lük 123/38
düşün bir ö.+ ü günü 134/103, 141/22, 141/34, 144/18, 164/11, 172/51, 177/35, 214/26
kéçib ö.+ üm günüm ve'dem daralıb 002/05, 030/02, 135/14, 161/02, 161/22, 179/08, 196/13, 202/19, 213/09, 220/07, 230/26, 235/04, 245/09

ö.+ ümde gah duman gah çen görmüşem 040/06, 042/18, 134/32, 157/06
ö.+ ümden günümden kéçib gelerem 208/11
ö.+ üme günüme yağı olmusan 055/10, 058/12, 070/06, 071/03, 073/03, 258/01
sovurur ö.+ ümü bu esen külek 246/04
baxıram ö.+ ümün gündoğanına 069/07, 090/156, 090/166, 090/61, 134/241, 135/12, 186/12, 188/13, 201/01, 201/02
ö.+ ümüz qerib adadı 247/04
ö.+ ümüzden ne vérmişik obaya 001/18
ö.+ ümüzü alıb aparır iller 007/14, 109/15
ö.+ ün avqustunda yağan qara bax 007/23, 016/03, 022/12, 042/10, 065/01, 065/02, 068/19, 069/02, 109/07, 110/32, 132/18, 134/01, 134/63, 137/106, 140/05, 145/06, 174/04, 184/21, 211/06, 244/01
kiminse ö.+ ünde bir il ötüşer 043/07, 138/109, 182/04, 195/07
size öz ö.+ ünden kesib vérecek 259/36
ö.+ üne sélleme yağışlar yağır 176/10, 240/17
ö.+ ünü gününü 138/143, 195/14
ö.+ ünün gününün yaraşığı 019/08
orda ö.+ ünüzden yarpaqlar düşür 153/16
yoxsa ö.+ ünüze qış gelir ana 153/05, 187/11
sabah ö.+ ünüzün baharı kimi 153/08

ömür-gün: (Ar.+T.) ömür gün.
ö. eriyir yağan qar kimi 022/02, 022/04, 022/05, 031/15, 047/18, 076/72, 140/23, 141/15

ömürlük: (Ar.+T.) ömrünün sonuna kadar devam eden.
könülsüz mehebbet ö. déyil 162/33

ömür sür-: (Ar.+T.) yaşa-.
ö.- eceyem öz işığımda 025/36

ön: (T.) ön, bir şeyin ön tarafı.
mezarın ö.+ ünde tükenib sözüm 038/32, 119/104, 119/62, 134/144, 134/255, 134/66, 138/107, 217/02, 220/15, 229/09

önünü kes-: (T.) engelle-.
ö.- di onun 138/141

öp-: (T.) öp-; dokun-.
ö.- dü 185/01, 185/03, 185/05, 185/09, 185/13, 185/17
men ö.- e bilmedim üzümden öpdü 185/17
başdaşını ö.- en ayazam daha 037/03, 257/07
ö.- üb bağrına basdı 088/427, 224/12

örgeş-: (T.) öğren-, bil-.
ö.- mir yétişmeyir 138/87

örpek: (T.) kadınların başlarına örttükleri büyük baş örtüsü.
nişan çün aldığı ö.+ idirmi 149/10

ört-: (T.) kapat-, kapla-.
ö.- übler üstünü demirle daşla 117/07, 117/43

ört-basdır: (T.) üstünü örtme, kapatma.
daha ö. olmaz 090/24

örtülü: (T.) örtülmüş, kapatılmış.
çox ö. metlebler 090/19, 117/37

öt-: (T.) geç-, geçip git-.
il ö.- dü bir defe ne ise dédim 069/22, 125/25
ö.- ende sazımda keremi misri 155/08

çoxdan ö.- üb kéçibdi 138/89, 232/14

öten: (T.) geçen, bundan önceki, geçmiş.
orda ö. vaxt azaddı qardaşım 011/17, 028/04, 052/17, 108/15, 109/18, 135/10, 138/123, 166/04, 166/36, 246/10

öteri: (T.) gönülsüz, geçici.
ö. qayğını minnete satdın 125/24, 162/01, 162/27

ötrü: (T.) sebebiyle, dolayısıyla.
men ki senden ö. oddan kéçmişem 010/03, 055/17

ötür: (T.) bir şeyi çabucak, gizlice bir başkasına ver-; önem verme-; aç gözlülükle ye-.
ölkede ne varsa basıb ö.- ün 259/42

ötüş-: (T.) gelip geç-.
gün kéçdi ay kéçdi iller ö.- dü 008/12, 090/167, 098/11, 174/33
yanımdan acıqlı hirsli ö.- dün 049/04
kiminse ömründe bir il ö.- er 043/07
ömür gün uzana yaş ö.- meye 047/18
qara bulud ö.- meyir 064/10
uşaqlıq illeri çoxdan ö.- üb 161/07
éh ömür gün ö.- ür 031/15, 153/14, 171/07, 171/08

övlad: (Ar.) evlat, çoluk çocuk.
ö. derdi 076/34, 138/105, 238/07
bu iki aşiqin ö.+ ıyıq biz 149/14

öy-: (T.) öv-, methet-.
soyduqca ö.- dü meni 100/07
öz özünü ö.- enler 080/52
sen qarğayıb ö.- üb kéçdin 207/16

öy: (T.) ev, hane.
qapı bacan ö.+ ün var 088/314

öy-baş: (T.) ev yurt, ev bark; el oba.
onda bütün ö.+ ı 138/22

öyren-: (T.) öğren-, bilgi edin-, belle-.
yaxşı ö. hésabı 134/178, 134/99
sévindim ö.- dikce 134/89
ö.- dim yavaş yavaş 134/91

öyreş-: (T.) alış-, ısın-.
gözlerim géceye ö.- ir daha 025/14

öyret-: (T.) öğret-, bilgi sahibi et-, bellet-.
anam ö.- diyi dilim vetenim 108/04, 108/54

öyüd: (T.) öğüt, nasihat.
sonra ö. nesihet 134/156

öyün-: (T.) övün-, kendini öv-.
çox ö.- düm qelbimdeki dözümnen 036/18
gelecek gelinle ö.- erdi o 051/07
çox da ö.- meyin bütün alemi 143/08

öz: (T.) kendi, dönüşlülük zamiri.
herenin ö. yéri ö. deyeri var 008/19, 010/19, 016/12, 025/21, 025/28, 025/36, 026/32, 026/34, 027/04, 029/19, 030/17, 038/12, 041/09, 042/15, 050/19, 052/25, 062/08, 070/03, 077/12, 077/20, 086/65, 087/103, 087/105, 088/15, 088/16, 088/250, 088/286, 088/39, 088/407, 088/45, 088/47, 088/48, 089/107, 090/83, 092/04, 092/05, 092/08, 098/38, 098/72, 109/04, 115/52, 123/24, 124/12, 125/20, 128/05, 130/09, 131/09, 132/25, 134/54, 137/44, 137/56, 137/64, 141/25, 141/26, 142/15, 156/29, 159/08, 167/18, 172/27, 173/10, 188/08, 200/19, 225/07, 238/06, 258/05, 259/118, 259/36, 259/55

tüklendikce ö.+ leri 087/119, 119/31
bu havadan felek ö.+ ü baş açammır 009/18, 078/18, 079/10, 088/279, 088/351, 090/31, 090/76, 090/84, 092/08, 098/13, 098/72, 100/05, 100/08, 124/12, 140/20, 141/25, 177/35, 193/10, 232/16, 259/118
ö.+ üm öz içimde dustağam hele 010/19, 014/12, 022/32, 025/41, 026/34, 034/23, 038/12, 038/36, 046/13, 049/20, 059/12, 070/03, 070/17, 088/390, 096/03, 096/83, 099/11, 105/02, 165/23, 170/25, 186/19
özümü ö.+ ümde defn éylemişem 055/14
ruhumdan ö.+ ümden qopardı meni 002/23, 036/20, 059/12, 102/01, 136/02, 218/13
düşmen kesilerem özüm ö.+ üme 025/41, 034/23, 070/18, 088/266, 096/83, 106/03, 145/01, 145/11, 145/21, 145/32, 170/25
derdimi böldüm özüm ö.+ ümle 014/12
hele göremmirem özüm ö.+ ümü 022/32, 049/20, 053/17, 055/14, 070/18, 106/03, 136/13, 162/32, 229/09, 246/21
ellerim ö.+ ümün déyil 006/20
ö.+ ümünkü dağıdır 254/24
ö.+ ümüz yolacağıq 087/130
hele ö.+ ümüzden xeberimiz yox 007/28
daha tanımışıq biz ö.+ ümüzü 052/18, 090/92
ö.+ ün öz gözünde filsen devesen 016/12, 050/14, 050/19, 050/22, 052/25, 088/286, 174/38, 213/10
özü öz içinde ö.+ ünde şéydi 124/12
ö.+ ünden xebersiz menden xebersiz 049/05, 050/14, 053/04, 094/01, 105/41, 158/10, 176/14, 206/06
hesedle baxardın özün ö.+ üne 050/22, 081/19, 088/279, 089/118, 090/111, 119/45, 175/05, 222/02
düz birce ö.+ ünsen bir de papağın 015/19
ö.+ ünü unudanlar 080/66, 087/32, 088/23, 088/303, 088/429, 091/15, 120/34, 125/14,
125/18, 162/18, 192/24, 218/10, 227/04, 238/02
çöreyi yéyilib ö.+ üse yatıb 104/19

özbek: (T.) özel ad, boy adı, Özbek.
ö.+ lerin dilini 134/130

özelleşdir-: (T.) bir şeyi özel duruma getirmek veya özel olarak kullanmak, kamulaştırmak karşıtı, özelleştir-.
bu éli obanı ö.- in 259/44

özge: (T.) başka, diğer.
ö. sürülere qatılar dinmez 008/10, 072/17, 092/10, 098/35, 137/02, 159/16, 194/18, 198/18
ö.+ ler toxunmayır 254/23
ö.+ lere yananlar 080/67, 136/11, 136/12, 136/14
adın bizimkidi işin ö.+ nin 120/25, 123/16, 123/18, 123/20, 123/22, 200/14
niye ö.+ sini ana bilmirem 190/03

özgelere aç-: (T.) başkasına, yabancılara söyle-.
sirimizi ö.- mırıq 168/47

özge-yad: (T.) yabancı, başka, diğer.
ö. déyilsen ki 138/54

öz özü: (T.) kendi kendisi.
be'zen de ö.+ nden 178/19
herden ö.+ ne dolur boşalır 124/14
ö.+ nü öyenler 080/52, 080/53
biçare ö.+ yle 088/254, 088/277

öz özüm: (T.) kendi kendim.

ö.+ den utandırdı 180/04
ö.+ e atılan 090/57
ö.+ ü dağlayanam 060/07, 095/59

öz özümüz: (T.) kendi kendimiz.
barı ö.+ den 087/72
ö.+ e 150/09
tanıyaq ö.+ ü 029/51

öz özün: (T.) kendi kendin.
ö.+ e od oldun 174/15
ö.+ le bölürsenmi 065/13
ö.+ ü yandırdın 174/14

özü: (T.) kendisi.
tekce ö. var idi 178/30

özüne gel-: (T.) kendine gel-; aklı başına gel-.
hele ümidim var ö.- em 010/10

özü ol-: (T.) kendisi ol-, yapmacık davranma-.
birce gün ö. sen innen béle 120/35
bir gün ö.- maq çetindi béle 120/06

P

paça: (Far.) bacak, bacakların dizden aşağı kısmı.
p.+ mız bes aralı 089/97

paçalan-: (Far.+T.) ikiye ayrıl-, parçalan-, bölün-.
yurdum yuvam p.- ıb bölünüb 023/10

padşah: (Far.) padişah, hükümdar.
yaxşı biz bu p.+ ın 087/30

padşahsız: (Far.+T.) padişahı olmayan.
méşe p. idi 119/03

paxır: (T.) madenlerin, nemin etkisiyle oksitlenerek yüzlerinde meydana gelen madde, pas.
dostların yanında çıxar p.+ ın 125/27

pak: (Far.) temiz, saf; kutsal, aziz.
bu p. uşaq éşqimi 256/07

palçıq: (T.) ıslanarak sıvı kıvam hâline gelmiş toprak.
p.+ la malalayır 088/458

palıd: (Ar.) palamut ağacı ve bu ağacın meyvesi, pelit ormanı.
bir p. yıxılsa hayqırar méşe 017/08, 115/41, 166/19
meğrur p.+ ıma cökeme deyme 099/05
p.+ ın kölgesinde 119/58
p.+ lar odlara qalanıb gédir 035/19, 115/16, 119/30
p.+ lı méşenin dédiklerinden 099/01

pal-paltar: (T.) partal, elbiseler, giyecekler.
yémek içmek p. 137/03

paltar: (T.) partal, her türlü giyim eşyası; çok yıpranmış elbise.
köleliyi p. tek 081/03, 137/43, 180/15
gören ne p.+ dı géyib tebiet 047/14

pambıq: (Far.) pamuk, ebümecigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi.
bir elim p. 006/05, 087/115, 138/78

papa: (T.) baba.
p.+ m aldıqlarıdı 098/54
p.+ mın hésabına 098/65

papaq: (T.) genellikle Azerbaycan ve Kafkasya'da giyilen, kuzu

derisinden veya yününden yapılan, uzun tüylü başlık.
başıma qoyduğum p. daralıb 002/13
manqurt p.+ ıdı bu sülh başımda 026/26
başım p.+ ım vardı 095/06, 200/42
tapmadım p.+ ımı 095/42
düz birce özünsen bir de p.+ ın 015/19
başı p.+ ına sığışmır daha 002/19, 156/15, 156/41
götürsün p.+ ını 005/28, 100/13
p.+ ının altında 178/34
yarasa yuvası olub p.+ lar 025/24, 205/09
atın cılğı p.+ ları 029/05, 029/46

papağı gözüyün üstüne én-: (T.) utancından başını önüne eğ-, kimsenin yüzüne bakamaz duruma gel-.
p.- ib 120/19

papaqlı: (T.) başlığı olan.
başı kéçe p. 089/51

papiros: (Alm.) sigara tütünü doldurulmuş sigara kağıdı.
boşalmış p. qutusu 019/12, 034/22, 170/24

papiros çek-: (Alm.+T.) tütün iç-.
p.- en déyil 169/15

paralan-: (T.) parçalan-.
min aya min güne p.- mışam 145/05

paramparça: (T.+Far.) parça parça olmuş.
p. böyle bend bend 029/41

para para ol-: (Far.+T.) parça parça ol-.
qelbim p.- du of of of 057/03, 191/03

parça: (Far.) bir bütünden ayrılan, ayrı sayılan veya artakalan şey.
bir p. çörekdi azadlıq déyil 026/21, 068/24, 080/07, 087/98, 090/58, 108/14, 137/70, 161/18
bir p.+ sı ele gelmez 258/08
men ki bu vetenin bir p.+ sıyam 176/25

parçala-: (Far.+T.) parça parça et-.
sahilleri yar p. aş ay xezer 116/35
p.- yıb qırırdı 088/34
yırtın p.- yın nefes çekeni 259/15
didib p.- yır dörd divar meni 129/21

parçalan-: (Far.+T.) parça parça ol-; kırıl-.
ah üreyim sus p. dağıl dağıl 152/05
ürekler de p.- ıb bölünüb 023/12

parça-parça: (Far.) parça parça.
herşéy p. bölünüb neler 141/08

parıltı: (T.) kıvılcımlanarak ışıklar saçan göz kamaştırıcı ışık.
aldandım yalançı p.+ lara 010/07

parla-: (T.) ışık saç-.
p.- yan gurlayan düşüb qabağa 246/27

pas at-: (T.) paslan-.
qınımızda p.- mışıq 003/13

paslan-: (T.) pas tut-.
kim sıyrıla kim qınında p.- ı 011/24, 126/20

patavalı: (Far.+T.) ayağına sargı sarmış kimse.
ayağı p. 089/53

patriarxat: (Yun.) Patrik'in idaresi altındaki kilise.
p. zamanı 138/88

pay: (T.) birden fazla kişi arasında bölüşülmüş bir bütünden, bu kişilerin her birine düşen bölüm, hisse.
anaları p. getirdi 172/29
boyun eyib bir taléye bir p.+ a 200/13
neyleyim bu ömür talé p.+ ıdı 070/20
tanrı gönderdiyi talé p.+ ımsan 213/07

payına düş-: (T.) kısmeti ol-.
ümidi isteyi p.- dü 176/08

payız: (Far.) sonbahar mevsimi.
p. külekleri soldura bilmez 017/03, 045/01, 045/17, 045/25, 048/22, 059/04, 070/11, 131/08, 134/226, 153/02, 158/03, 168/19, 174/04, 188/12, 228/08
çiçekler boyatır üzü p.+ a 007/17, 053/10, 166/33
uzaqda saralan p.+ am daha 037/09
p.+ da açılan çiçek 132/01, 183/04
orda p.+ dırsa burda bahardı 166/21
p.+ ı qınama payız neylesin 070/11
ömrün p.+ ıdır qar yağır 244/01
qedrini bilmedik bir vaxt p.+ ın 045/22, 214/12
belke ömrün p.+ ında tebiet 132/18

payla-: (T.) birden çok kimseye bölüştür-; herkese kendi payını ver-.
p.- dım könlümü her ehlidile 228/22
torpaqları p.- yaq 087/113
hemişe nur yayır sévinc p.- yır 108/19

paytaxt: (Far.) başkent, baş şehir.
p. iki 075/30, 075/36
p.+ ımız moskvasa 075/27

pay vér-: (T.) hisse ver-.
xerac yox bir neğme p.- di mene 154/18

pay veril-: (T.) hisse veril-.
dostuna p.- meyir 064/04

paz: (T.) bir şeyi yarıp parçalamak veya bir yarığı, deliği genişletmek için kullanılan ucu sivrilmiş odun parçası.
cismine çalınan p.+ a şükür dé 253/11

peleng: (Far.) kaplan.
donuzlar p. ovlayır 004/32, 235/12, 259/111
p.+ in ne'resinden 119/60
mil dayandı p.+ ler 119/105, 119/18, 169/26, 235/06
p.+ leri qurdları 115/19, 119/47
p.+ lerin elinden 119/27

pembe: (Far.) pembe rengi.
p. yanaqlardan alma deresen 224/19

penah: (Far.) sığınma.
tanrıdı p.+ ı araz neylesin 015/05, 015/29
doxunma p.+ ım bir üreyim var 010/26, 250/14

penah getir-: (Far.+T.) yardım iste-.
p.- meye üz çévirmeye 079/08

péncek: (İng.) ceket.
sonra p. qarışıq 088/428
p.+ ini çıxartdı 088/69
p.+ inin yan cibinde 019/11

pencere: (Far.) yapıları veya tren, vapur vb. ulaşım araçlarını aydınlatmak, havalandırmak amacıyla yapılan, çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen açıklık.

bu p. bu éyvan 088/138
géce p.+ mden düşen ay kimi 049/06
qapını p.+ ni 174/09
her defe qonubdur p.+ nize 186/15
qapısı p.+ si 087/104, 225/18
sındırdın könlümün p.+ sini 123/09

péndir: (Far.) peynir.
p. satanların şorsatanların 259/89
yağımız p.+ imiz 089/123

perde: (Far.) iki yeri birbirinden ayıran bölme, perde.
dostluq p.+ si altda 090/129

peren-peren: (Far.) paramparça, parça parça, dağınık, dağınık hâlde.
fikrim p. 034/04, 135/07, 154/11, 170/06

peri: (Far.) doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık.
mene su vérmedi orda p.+ ler 194/04

périk-: (T.) kork-, korkup kaç-.
başının üstünden quşlar p.- di 028/10

périk düş-: (T.) kork-, korkup kaç-.
p.- dü quşları 115/18

perişan: (Far.) dağınık, karmakarışık, düzensiz.
saçları p. dalğın bir cavan 079/02
söyle niye p.+ san 189/02

pervane: (Far.) kelebek.
belke buna göre yér p. tek 149/04
ateşine p.+ ler uçub geldi 116/09

pervane kimi başına dolan-: (Far.+T.) aşırı sev-.
p.- am 162/28

pes: (Far.) alçak, yavaş, hafif ses.
ötüb zilde p.+ de gétdi 232/14

péşe: (Far.) alışkanlık, huy; meşguliyet.
gündüz yatmaqdı p.+ m 096/05
p.+ si işi oldu 119/101

péşmanlıq: (Far.+T.) pişman olma.
sen sonrakı p.+ san 221/08

péyğember: (Far.) insanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna, dine çağıran kimse, yalvaç, yalavaç, elçi, peygamber.
yığın gede güde p.+ leri 259/104

péyvend: (Far.) aşı.
min p. olunub budaqlarıma 166/07
néçe reng p.+ ler néçe calaqlar 166/28

péyvend ét-: (Far.+T.) aşıla-.
minbir p.- diler 115/65

pilleken: (Far.) merdiven.
sonsuz p. kimi 088/24

pir: (Far.) üstad, önder.
secde éleyirem ona p. kimi 108/44

piran: (Far.) pir, çok yaşlı.
deyişen p. dünyadı 249/02

pirani: (Far.) ihtiyar, yaşlı.
p. baba idim 095/04

pis: (T.) kötü.
ağ saçlar p. günün sorağı imiş 040/09, 047/13, 134/110, 157/09, 235/30
p.+ di yéne menimdi 137/93
p.+ dir yéne senindir 134/40
mehebbetin ne yaxşısı ne p.+ i 167/22, 192/10

pisde-: (T.) bir kimse hakkında kötü konuş-.
danıb dédiyini p.- me meni 222/13

pişik: (T.) kedi.
p.+ imiz itimiz 089/126

pişi-pişi: (T.) kedileri sevmek için kullanılan söz öbeği.
hele p.+ m dé 138/26

piyada qal- : (Far.+T.) yaya kal-.
p.- arsınız 168/44

plan: (Fr.) bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen.
ödenilir p.+ lar 089/26, 089/75
danışdı p.+ lardan 089/119

plan çek-: (Fr.+T.) niyetini, arzusunu icra etmek için yollar düşün-.
yéni p.- irler 087/09

polad: (Far.) çelik, çelikten yapılmış şey; sağlam.
bir p. baltadan eli yapışıb 028/15, 052/01, 052/26

poz-: (T.) yazılmış yazıyı silgi ile silmek veya karala-; izin verilmeyen bir şey yap-.
gizlet yazdığımı p. yazdığımı 214/14
téz téz p.- ar aşardım 134/77

pozğun: (T.) ahlaksız, kötü.
dövletden danışır p.+ un eri 246/19

pozul-: (T.) üzerinden çizgi çizil-; mec. keyfi kaç-.
p.- ar ehvalım qaralar qanım 213/04
könlüme qazıldın p.- ması yox 208/06

pöhre: (T.) ağaç ve otların dibinden yeşeren filizler; fidan.
p.+ ler geciken qayğılar kimi 017/24, 028/14

pöhrele-: (T.) yeşer-; dal budak sal-.
menim p.- yen belkeme deyme 099/21
p.- yib min bir budaq olmusan 176/11

puçur: (T.) tomurcuk.
gülen p.+ ların gözleri qandı 099/18

pul: (Far.) para.
yağar gözyaşlarım gümüş p. kimi 072/09, 080/13, 080/31, 089/46, 109/24, 137/04, 138/44
belke p.+ du dövletdi 078/07
p.+ la ad almaq varmış 137/34
yığıb yollarından gümüş p.+ ları 072/19
işi yox p.+ u yox olacağı yox 079/04, 119/77
maşınım var p.+ um var 137/82, 246/32
p.+ umdan néce kéçim 137/84

pula mala susa-: (Far.+T.+Ar. +T.) paraya mala susa-, para, servet için her şeyi yap-.
p.- yıb 080/70

pullu: (Far.+T.) paralı, zengin.
bu dövletli p.+ lar 080/50

pul-para: (Far.) para.
daş sément p. hardadır yéter 259/31

pus-: (T.) gizlice, hissettirmeden gözetle-.
kimi p.- du 088/379

püşpüşe: (T.) pisi pisi otu.
p. ekdirib buğda götürün 259/41

R

radio: (Lat.) radyo.
r.+ da dinlemişem 134/132

rahat: (Ar.) eziyetsiz, zahmetsiz.
könül çoxdu can r.+ dı qardaşım 011/13

rahatca: (Ar.) rahatça, zahmetsizce.
r. nefes almaq 087/99, 107/09, 137/83

rastlaş-: (Far.+T.) karşılaş-, tesadüf et-.
oğlanla r.- anda 138/45

rayon: (Fr.) bölge.
r.+ un katibinden 138/55

razı: (Ar.) uygun bulan, kabul eden, isteyen.
minib at béline r. ibadlar 259/65

redd ol-: (Ar.+T.) kabul edilme-, geri çevril-.
ya r.- ub gédecek 138/39

reqib: (Ar.) rakip, karşı taraf.
divlerin r.+ lerin 098/24

rehber: (Far.) önder, başkan, yol gösteren.
o cellad r.+ inse 090/45

reng: (Far.) renk.
bir görüm işıqda yéddice r. var 092/13, 123/32, 141/14, 166/28, 184/07
her şéyi bir r.+ de bir biçimdedir 025/19, 092/02
her yan bir r.+ dedi 047/07
onun r.+ i necedir 082/05, 131/01, 131/02, 131/07
burda menim r.+ im rufum saralı 011/07
orda bir r.+ in minbir rengi var 131/07
kölge r.+ indedi torpağın üzü 093/09
kölge r.+ indedir torpağın üzü 094/13
deyişib r.+ ini 105/33
o r.+ ler o boyalar 134/239
bu r.+ leri kim yaradıb 075/08, 184/18

rengbereng: (Far.) rengarenk, çeşitli renklerde olan.
r. kölgeler var 105/18, 190/06
amalı meqsedi r.+ di 092/06

rengi rufu saral-: (Far.+T.) çeşitli sebeplerle yüzünün rengi sol-.
r.- ıb 088/307

reng kimi divara çek-: (Far.+T.+Far.+T.) boya gibi duvara sür-.
r.- ecekler 088/235

rengle-: (Far.+T.) boya ile renk ver-.
çox r.- yib bezeyib 090/135
yéne r.- yirler 090/150

resul: (Ar.) kendisine kitap indirilmiş peygamber.
isalar musalar ya r. olmaz 259/100
r.+ am déyeni düşman éyleyin 259/102

réy: (Far.) İran'ın Tahran eyaletinde bir şehrin adı.
memleketi r. satıram 088/398

röya: (Ar.) rüya.
bir r. kimi 086/10, 229/01, 229/13

ruf: (Far.) < ru(y) yüz, çehre.
burda menim rengim r.+ um saralı 011/07

ruh: (Ar.) ruh, manevî âlem.
duyğu düyün düyün r. düyün düyün 141/17, 196/06, 220/11
yiyesiz bir r.+ du sedadı sanki 079/14
varlığı uyuyub r.+ u donubdu 104/25, 108/36, 121/12, 134/152, 139/30, 224/25
millet üzgün r.+ u talan 247/22

baharın r.+ udu dolanıb gédir 035/21
bu xezan altında uyuyur r.+ um 022/41, 058/08, 191/17, 207/01, 234/20, 248/10, 248/14
r.+ uma qaranlıq getireceksen 052/07, 059/04, 073/05, 215/11, 219/12, 241/11
r.+ umda lepirin izin qalacaq 212/11
qırıb r.+ umdakı buz laylarını 022/50
r.+ umdan özümden qopardı meni 002/23
menim r.+ umsan canımsan turan 233/06
r.+ umun ruhundan üzülmesi yox 208/08
r.+ umuz qelbimiz ağlar dayanıb 239/08
büllur r.+ umuza düşen güvesen 016/11
r.+ un xeber vérir ilkbaharımdan 107/14
ruhumun r.+ undan üzülmesi yox 208/08
suallar qayğılar r.+ unu didib 110/31, 258/14
r.+ uyla hem bu tay hem o tay babam 107/04

ruhu atım atım: (Ar.+T.) ruhu atım atım olma, rahatsız olma, aklı fikri karışma.
r. üreyi xeste 110/38

ruhu calaq ol-: (Ar.+T.) aklı fikri başkalarında ol-, yabancılaş-.
r.- anlar 080/47

ruhuna od vur-: (Ar.+T.) ruhuna ateş düşür-, yanıp yakıl-.
r.- du qarsıtdı qardaş 192/11

rus: özel ad, Rus.
gah r.+ a gah qurana 247/11

rüküde dur-: (Ar.+T.) eğil-; namazda elleri dizlere dayayıp öne doğru eğil-.
xeyalın önünde r.- dum 217/02

rüzgar: (Far.) rüzgar.
r. döyür vaxt korlayır 064/07, 247/19
r.+ a yoldaş kimi 088/169
bu deli r.+ ı söye bilmirem 246/05
r.+ ın elinde sarı yarpağam 073/04

S

saat: (Ar.) saat; zaman ölçüsü birimi.
her seher s. kimi 128/08
s.+ ım éle bil yérinde sayır 044/11, 213/05
s.+ ın zengine gücle ayılır 110/28
burda ömür s.+ ların elinde 011/16

sabah: (Ar.) günün başlangıcı; seher.
s. ne doğacaq hamile dünya 002/01, 002/28, 025/25, 088/201, 104/26, 107/01, 109/16, 135/25, 135/27, 135/29, 138/03, 139/06, 150/01, 150/02, 150/04, 150/06, 150/15, 150/16, 150/17, 153/08, 158/11, 162/03, 162/35, 165/01, 189/14, 246/32
ümidim qalıbdı gelen s.+ a 022/06, 022/28, 025/16, 088/184, 106/05, 127/12, 135/30, 223/07
s.+ da görmüşem seadetimi 135/31
bu günü s.+ ı héç neye dönür 094/12
sen menim s.+ ım arzum dileyim 162/36
s.+ ıma üzürem men 165/02, 165/10, 165/15
s.+ ın 123/06, 141/18, 146/20, 172/46
xeyalımda s.+ ına géciker bir qız 158/05
qıpqırmızı s.+ lar 137/24
s.+ lara bağladı 139/45

açılan s.+ lardan 137/07

sabahdan: (Ar.+T.) sabah başlar başlamaz, günün başlangıcından itibaren, erkenden.
s. süd gölünde 086/77

sabahkı: (Ar.+T.) yarınki, yarın olacak.
gözaltı olunub s. er de 192/23

sabir: kişi adı, Sabir.
s.+ in celilin éşqi dileyi 108/41

sac: (T.) üzerinde ekmek, bazlama vs pişirilen sacdan yapılmış yuvarlak ve ortası çukur alet.
alışır boş s. ocaqda 235/26

saç: (T.) insan başında bulunan kıl ve tüyler.
s.+ da den üşüyürem 179/03
salxım söyüdlerin s.+ ı gödeldi 045/05
s.+ ıma qar yağıb ömrün qışından 022/12, 053/16, 070/21, 121/08, 258/03
beyaz güller açıb qara s.+ ımda 037/06, 073/09, 228/24
ayılıb s.+ ımı denden görmüşem 040/08, 157/08
s.+ ına ağ téller ekilen zaman 068/20, 189/11
torpağı s.+ ından asıb bu ağac 028/13
iller s.+ ınızda dincelir ana 153/03
ağ s.+ lar pis günün sorağı imiş 040/09
s.+ ları perişan dalğın bir cavan 079/02
ağ s.+ larım gül açıb bu yaşımda 204/03
fikir vérme s.+ larıma yağır qar daha 109/05
sensizliyim s.+ larımda qar olub 200/44, 215/09, 241/09
qara s.+ larımın ağı olmusan 055/08
s.+ larına çökecek 137/49
ömrün ağ günleri s.+ larındadı 110/32
s.+ larını yolan lale 018/05, 159/07, 159/22, 204/06
ay s.+ lı bir gözel de 088/447

saçıl-: (T.) yayıl-.
her yana nur yağa etir s.- a 224/16

saçına den düş-: (T.) saçları ağar-, beyazlamak.
yaş ötdü s.- medi bir 125/25
s.- übmü 082/14
tezece s.- ür indi 110/03

saçlarına tüstüsü çök-: (T.) saçlarına dumanı çök-, saçlarına kokusu çök-.
s.- dü gelib 167/21

saçlarına den düş-: (T.) bk. **saçına den düş-.**
sonbaharın s.- üb 132/11
cavanken s.- übdür 155/04
daha vaxtın s.- ür 001/14

saçlarına qar yağ-: (T.) saçları ağar-, beyazlaş-.
s.- dı 138/133

sade: (Far.) saf kalpli, çabuk kanan.
üreyi s.+ ler o qederdi ki 198/17

sadece: (Far.) yalnızca.
s. bir oyundur 087/74

saf çürük éle-: (Ar.+T.) bir şeyin sağlamını çürüğünden ayır-; iyiyi kötüden ayır-.
s.- yirler 087/12

sağ-: (T.) sütü hayvanların memesinden çekip çıkar-; birisinden maddi menfaat elde et-.
zirveler göyleri s.- ır 004/11

sağ: (T.) sağ taraf, sol karşıtı.

hamısı aşağı sol s. 088/127, 110/04, 110/22, 110/40, 134/249, 156/10
o s.+ a sığışmır sola sığışmır 124/05, 246/26
dolanmışam héy s.+ ında solunda 167/05

sağal-: (T.) iyileş-.
daha s.- mağa güman qalmayıb 052/10
köksümde s.- maz bir yarasan sen 052/02

sağ çıx-: (T.) sağ çık-, yaşa-.
namerd s.- dı bu sirrdi 230/10

saqqal: (T.) yetişkin erkeklerde yanak ve alt çenede çıkan kılların tümü.
ağarır dağların s.+ ı bığı 035/22

saqqallı: (T.) sakalı olan.
s. bir uşaq idi 076/28, 087/76, 088/252, 117/23

sağıl-: (T.) sağmak fiiline konu ol-.
qırxılar s.- ar satılar dinmez 008/08

sağlıq: (T.) vücudun bütün organlarının sağlam olması, sıhhatli olma.
s.+ ına çekirem başıma 034/09, 034/16, 170/11, 170/18

sağ ol: (T.) teşekkür etme, minnettar olma anlamında bir kalıp söz.
s. ana bayramın mübarek 034/14, 054/13, 087/52, 139/13, 170/16, 207/04

sahib: (Ar.) malik olan, bir şeyin sahibi.
s.+ i olmuşuq torpağın suyun 107/10

sahibsiz: (Ar.+T.) sahibi olmayan.
s. qayıq tek üzüb géderem 056/17, 092/11, 100/20, 135/21

sahil: (Ar.) denizin, ırmağın, gölün kara ile birleştiği yer.
s.+ de güllü bağı 080/25, 090/06
qarqar s.+ inde biten benövşe 229/11
sıldırım s.+ ler ölümdü qandı 015/09
s.+ leri yar parçala aş ay xezer 116/35
s.+ lerin ağzı indi zeherolub 116/24

saxla-: (T.) sakla-, gizle-; koru-.
s. xatire tek külümü barı 068/13, 068/16, 068/22, 160/13, 160/16, 234/14, 240/06, 240/08
könlüm onu sene s.- r hardasan 204/14
bu aileni kim s.- yar 192/07
vüsalını uzaqlara s.- yım 200/38

saxta: (Far.) aslı, orijinali olmayan, benzetilerek yapılan; yapma.
çıxıb taxta her şéy s. 235/11

sakin: (Ar.) bir yerde yaşayan, oturan.
fikirler yaşayır s.+ ler kimi 143/06

sakit: (Ar.) sessizce, usulca; sakin, sessiz.
sözsüz s. méhriban 098/41

sakitce: (Ar.+T.) sessizce, usulca.
s. yuxularıma gelersen 162/13, 188/10

sakit ol-: (Ar.+T.) sakinleş-.
ürek béle yérde s.- armı 044/05, 044/35

sal-: (T.) bir şeyi yüksek bir yerden aşağı at-, düşür-; ört-; tak-.
meni de s. öz gününe 123/24, 195/04, 256/08
çoxuna kölge s.- an 098/12, 128/05
anam yün şalını s.- ar çiynine 045/28, 162/12

qolpunlardan s.- ardım 096/09
s.- dı öz başına s.- dı dinmedi 142/15
qardaş qırğını s.- dıq 087/67
ala kölgesini üstüne s.- ıb 104/14, 129/23, 130/03

sal: (T.) kesilmiş ağaç gövdelerinin yan yana bağlanmasıyla yapılan ve su taşımacılığında kullanılan basit vasıta.
bir yamacda bir s. qaya daş kimi 200/28, 255/08

salam: (Ar.) kzarşılaşınca merhaba anlamında söylenen söz.
s. éy manqurt qardaşlar 029/02, 029/43, 090/02, 090/03, 128/02, 139/02

salamat: (Ar.) sağ, canlı, diri.
deli sularından s. çıxıb 056/20

salamat qal-: (Ar.+T.) sağ kal-, yaşa-; beladan kurtul-.
birce üreyimdi s.- an 010/13

salamlaş-: (Ar.+T.) birbirine selam ver-.
yolboyu s.- ıb 088/296

salam vér-: (Ar.+T.) biriyle karşılaşınca "selam" diyerek tebrik et-.
oyaqsa s. açılar donu 186/22
s.- ende de minnetle alır 124/15
s.- ib görüşdü 096/33

salxım: (T) salkım, salkım şeklinde olan.
eriyib géderem s. buz kimi 212/08
qayaların buz s.+ ı 021/02

salxım söyüd: (T.) bir ağaç türü.
s.+ lerin saçı gödeldi 045/05

sallan-: (T.) başı aşağı doğru sark-, asıl-; mec. nazla yürü-.
qayadan s.- dı dağla tutaşdı 142/07
s.- ıb üzünü öpen 257/07

salon: (Fr.) misafirler için ayrılmış kabul odası, en büyük oda; çeşitli toplantıların yapıldığı kapalı yer.
böyük sütunlu s. 089/02, 089/29
s.+ a göz gezdirdi 089/114
s.+ da quşa dönüb 089/23

saman: (T.) ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları.
indi s. üçün boranda çende 253/20

san: (Far.) ad, nam.
menim menden sonar s.+ ımsan turan 233/08

san-: (T.) san-, zannet-, farzet-; say-.
bir gün s. ki bir il oldu 199/04, 214/07
s.- aram en uca zirvedeyem men 144/10, 164/11
s.- ır ki heyat budur 081/14
s.- ırdı küçüyün o biri idi 079/34

sancı-: (T.) ağrı.
s.- r qarnı 076/48

sancıl-: (T.) batırıl-, saplan-.
vetenin qelbine s.- ıb qalıb 108/49

sanki: (T.+Far.) farz edelim ki, güya.
s. lilli lilli axıb sabaha 022/28, 044/27, 045/10, 079/11, 079/14, 086/83, 088/156, 088/29, 088/293, 089/113, 125/09, 129/24, 134/231, 134/28, 151/12

sap: (T.) ip, incecik ip; sap; gövde.
açılan s. kimi ayaq izini 159/09, 256/09
belke qara s.+ ıdır 146/19

sap-: (T.) doğru yoldan çık-.

size géden yoldan s.- maq olmayır
190/07

sapand: (T.) sapan, içine taş koyulup fırlatılan, ipli torba.
s. daşı 123/01

sapanddaşı: (T.) sapan atarken kullanılan taş.
ellerde s.+ san 123/45

saplan-: (T.) bat-, sokul-.
s.- dın köksüme bir bıçaq kimi
052/22

sar-: (T.) kapla-, bürü-; yayılıp tesiri altına al-.
qismet olub keklik s.- a of of of
057/17
s.- an türk oğlu türkem men
029/30

saral-: (T.) sarar-, sarı renk al-; hastalıktan, kederden vb. rengi sarar-.
s.- acaq solacaq 138/17
qürubda s.- an güneş kimiyem
002/04, 037/09, 053/10, 108/13
baharın ovcunda s.- ar çinar
017/15
bağcalar s.- dı gel 179/06
burda menim rengim rufum s.+ ı
011/07
hardasan ay bahar bağlar s.- ıb
002/15, 035/04, 070/10, 093/02,
117/05, 119/59, 166/10, 199/19
s.- ıbdı güllerimiz 003/10
s.- mışdı télleri 048/14

sarı I: (T.) sarı, sarı renk.
lampaların s. işığı 019/06, 045/03,
073/01, 073/04, 088/440, 096/31,
104/23, 124/19,
132/10, 134/100, 154/06, 178/10,
182/01, 182/02, 203/03, 209/10,
225/26

sarı II: (T.) taraf, yön; -e sarı, -e doğru.
yağışların yolu yere s.+ dı 027/07
seninki adamlıq s.+ dan kéçib
016/05, 140/18, 220/05

sarıl-: (T.) çevrele-; kucakla-.
yéne s. bu qeleme 258/15
çatıb s.- asan yanmış ac kimi
224/11

sarsıt-: (T.) dehşete düşür-.
uzaq görenliyi meni s.- dı 192/04,
192/09

sat-: (T.) para alarak karşılığında bir şey ver-.
satırsan qéyretle s. satanda da
120/12
satırsan qéyretle sat s.- anda da
120/12
s.- anı héç nedi alanı héç ne
238/13
péndir s.- anların şorsatanların
259/89, 259/91
öteri qayğını minnete s.- dın
125/24
memleketi réy s.- ıram 088/398
s.- ırsan qéyretle sat satanda da
120/12

sataş-: (T.) birisini sinirlendir-, hiddetlendir-; laf at-.
mirzeler kim geldi söyür s.- ır
246/23

satıl-: (T.) satmak fiiline konu ol-.
qırxılar sağılar s.- ar dinmez
008/08

savab: (Ar.) yapılan iyiliğin, ibadetin, Allah'a bağlılığın karşılığı olarak Allah tarafından verilecek olan mükafat, sevap.
bu da béle bir s.+ dı 171/15

savad: (Ar.) okuma, yazmayı becerme, okuma-yazma.
ağılı s.+ ıyla 098/08

savalan: İran'da (Güney Azerbaycan'da) Erdebil yakınlarında bir dağın adı.
mene gözdağıdır qoca s. 022/25, 127/23
qoca s.+ ın esen küleyi 108/39

savaş: (T.) kavga, dövüş.
susmadı heyatla ömrün s.+ ı 042/10

savayı: (T.) başka, -den başka, diğer, öbürü.
neyimiz var bir ürekden s. 001/13, 162/02, 162/34, 256/19

say-: (T.) rakamları sırasıyla söyle-; saygı göster-; bil-, değerlendir-.
axan buludları s. 005/20
biz ne sayıbmışıq s.- an ki sayıb 052/12
veteni mal dövlet s.- anlar ne çox 108/31
çoxları günahkar s.- dı qartalı 148/06
biz ne sayıbmışıq sayan ki s.- ıb 052/12, 207/04, 249/09
kölge var özünü insan s.- ıbdır 091/15
biz ne s.- ıbmışıq sayan ki sayıb 052/12
düz sözü s.- ırlar ayıb 249/10
külü ayaqlayır s.- mayır odu 124/26
felek s.- mır o şah sayıb 249/09

sayaq: (T.) benzerlik bildirir; tür, gibi, şekilde.
yaşa bu s. béle 140/50

sayıl-: (T.) kıymetlendiril-, değerlendiril-.
yüz adam içinde adam s.- ır 110/26

sayrış-: (T.) titrek, zayıf ışık saç-; parla-.
iten ulduzlarım s.- dı yéne 059/09

saz: (Far.) mızrapla çalınan telli musiki aleti.
atam hele s. idi 134/82, 186/06
daşlara çırpılan bir s.+ am daha 037/13
sen isteyen s.+ ı çala bilmedim 176/19
bir s.+ ım bir qelbim bir qelemim var 042/16, 108/50
ötende s.+ ımda keremi misri 155/08
gelerem çaldığın s.+ ın sesinde 164/03, 171/01

sazaq: (T.) şiddetli kuru ve soğuk hava.
gün geler çekiler bu qar bu s. 040/15, 041/05, 157/15, 173/06
ömrüm günüm bir tufanda s.+ da 202/19, 234/21
quşlar köçür ağarıbsan s.+ dan 132/07

seadet: (Ar.) mutluluk, bahtiyarlık.
s. cilidinde 090/140, 224/28
tapdın s.+ i stol başında 176/09, 201/01, 201/02
sabahda görmüşem s.+ imi 135/31

sebir: (Ar.) sabır, üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme dönemi, tahammül.
neylerem eriyen s.+ e dözüme 025/39
s.+ im tükendi yoruldum 230/15
fikrimi dağıdır s.+ imi qırır 044/34

sebirli: (Ar.+T.) sabrı olan, sabreden.
s. temkinli abırlı fağır 008/09

sebr éyle-: (Ar.+T.) kötü durumlara karşı şikâyet etmeden tahammül et-.
könül s. s. 127/03, 127/05, 127/09, 127/13, 127/17, 127/21, 127/25, 127/29, 127/33

sebri daral-: (Ar.+T.) tahammülsüzleş-.
qonşuda qonşunun s.- ıb 002/21, 108/16

sebri qerarı kesil-: (Ar.+T.) artık tahammül edeme-, dayanama-.
s.- ib 076/67
allaha and olsun s.- ıb 002/09

sebrini qır-: (Ar.+T.) sabrını yok ek-.
fikrimi dağıdır s.- ır 044/04

secde éle-: (Ar.+T.) önünde baş eğ-, boyun eğ-.
s.- yirem ona pir kimi 108/44

séç-: (T.) ayırt edebil-; herhangi bir özelliği dolayısıyla benzerleri arasından birini beğenip ayır-.
vezir s.- di özüne 119/45
bir özge boyandı s.- e bilmerem 072/17, 139/39
dünyanı s.- ib gelmişem 248/04
évde böyük s.- ibdi 138/92
dolaşıq yolları men néce s.- im 007/09
şah s.- meli idiler 119/07

seçil-: (T.) ayırt edil-; dağıl-.
çen duman çekildi yol iz s.- di 071/07

séçilmez ol-: (T.) seçilmez / tanınmaz ol-, bilinme-.
yéne s.- du 134/240

seda: (Ar.) ses, avaz.
s. düşdü 172/09
qebirden boy véren s.+ dı belke 035/15, 079/14
ura s.+ larından 086/21
birce sesine bax s.+ sına bax 124/04

sedd: (Ar.) çeşitli amaçlar için örülen duvar; engel.
qarşıda bir s. oldu 138/151
unut s.+ i serheddi 005/12
daha qurtardı s.+ ler 137/19
indi s.+ lerini aşan bir çayam 008/23

sedefli: (Ar.+T.) sedefle kaplanmış, süslenmiş.
vetendir oxuyan s. sazım 108/50

sexavet: (Ar.) el açıklığı, cömertlik.
béle s.+ çün évsiz éşiksiz 259/34

seher: (Ar.) günün başlangıç saatleri.
s. dolu günorta gün axşam bulud 009/02, 009/25, 009/26, 025/05, 025/15, 025/35, 086/64, 086/65, 087/01, 087/04, 088/107, 128/08, 150/02, 159/05, 175/09, 186/21
s.+ e ne qeder qalıb bilmirem 022/09, 043/05, 043/28
s.+ i qarşılayar 146/08
s.+ im işığım öz içimdedir 025/21, 252/28
s.+ in nur şefeqli 146/11
s.+ ler döşleri çulğalayan çen 035/20
s.+ leri güneş kimi köksümden çıxıb 066/04, 220/19

seher-axşam: (Ar.) hem sabah hem akşam; sabah akşam, her vakit.
başınadönerdik héy s. 038/19, 087/111, 118/03

seherden axşamacan: (Ar.+T.) sabahtan akşama kadar.
s. 089/83

sehl-sumbat: kişi adı, Sehl ibn Sumbat. Azerbaycan'ın halk kahramanı, Hürremîlerin lideri Babek'e (798-838) ihanet edip Afşin'e teslim eden kişinin adı.
belke nevesisen s.+ ın 120/26

séhr: (Ar.) sihir, efsun.
bu yalan bir s.+ di 090/85

sehra: (Ar.) kır, çöl.

boz s.+ da yol gözleyen ağac kimiydik 109/17, 125/21, 252/18
yanan s.+ lar yasımdı 004/07, 176/12
odlu könüllerin s.+ larında 154/04
taléyin s.+ sı yandırdı meni 042/06

sehv ét-: (Ar.+T.) hata et-; yanlışlık yap-.
déme ki s.- ib uduzub 083/15

sehv éle-: (Ar.+T.) bk. **sehv ét-.**
siyasi s.- me 088/207

seki: (T.) oturulacak sedir biçiminde taş veya set, kerevet.
bir küçede bir s.+ de 156/05
daş yollar s.+ ler düşüb başına 117/30

sekseke: (T.) heyecan, ıstırap, endişe, telaş.
şübheden s.+ den 088/161

seksekeli: (T.) heyecanlı, ıstıraplı, endişeli.
s. tutana bax 177/29

seksen: (T.) seksen sayısı.
kéçib ömrüm günüm s. yaşım var 135/14, 136/15, 200/12
s.+ de ömrüne çen düşür indi 110/06
ayıldım s.+ imde 136/17

sél: (Ar. < seyl) sürekli yağan yağmur ve eriyen karlardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su.
s. döşümden vurdu şimşek başımdan 099/07, 108/25, 178/27, 240/01, 240/03
söhbet açma axan s.+ den yağan qardan 009/05
axır düşdüm bu delisov s.+ e of 036/21, 172/18, 189/05
qaynar baxışların güneş s.+ imi 072/04
alqışların s.+ inde 089/04, 154/13, 203/02
enderib başıma güneş s.+ ini 072/23
coşmuş s.+ ler tek bulanıq 205/07
coşub çağlamayır deli s.+ lerim 037/04

sélleme: (Ar.+T.) şiddetli yağmur suyu, sağanak.
ömrüne s. yağışlar yağır 176/10

séllen-: (Ar.+T.) sel gibi ak-, sele dön-.
ne vaxtsa hardansa s.- er axar 143/15, 225/46, 251/10
s.- irdi axırdı 134/86

seltenet: (Ar.) padişahlık.
s.+ i devirdik 096/49

sema: (Ar.) gök, asuman.
men qara torpağam o mavi s. 130/04

semend: (Far.) kula renkli at.
atıldım gül s.+ ine 199/11

semt: (Ar.) taraf, yön, yan.
su olub éyni s.+ e 140/57, 214/15

sen: (T.) ikinci tekil kişi zamiri.
s. dünenki alqışları bu gün unut 009/04, 009/28, 010/16, 016/02, 016/10, 018/02, 018/10, 038/02, 038/04, 038/06, 038/08, 038/20, 038/35, 038/37, 038/39, 038/41, 038/42, 040/05, 044/08, 050/02, 050/04, 050/12, 050/18, 051/20, 052/02, 052/04, 052/08, 052/23, 052/25, 054/03, 054/05, 054/08, 054/12, 056/14, 058/01, 058/05, 058/11, 058/15, 060/15, 062/06, 063/01, 063/02, 068/15, 069/18, 070/01, 070/09, 070/19, 070/26, 070/27, 070/29, 071/03, 071/05, 071/13, 072/02, 072/06, 072/10, 072/12, 072/14, 078/02, 082/16, 082/19, 082/20, 087/49, 087/51,

087/59, 087/75, 088/110, 088/122, 088/281, 088/282, 098/30, 098/52, 120/29, 120/35, 123/08, 129/12, 132/03, 157/05, 160/15, 161/13, 162/04, 162/36, 176/17, 176/19, 179/16, 188/08, 192/25, 196/04, 196/08, 196/12, 196/16, 200/14, 200/24, 200/31, 200/32, 200/35, 200/40, 200/41, 201/06, 201/10, 202/04, 202/16, 204/11, 204/12, 207/09, 207/16, 208/14, 211/05, 213/06, 214/02, 215/03, 216/06, 216/09, 216/11, 218/06, 218/07, 218/08, 218/14, 219/02, 219/13, 219/16, 220/10, 220/12, 221/02, 221/04, 221/05, 221/08, 221/17, 222/01, 222/02, 222/06, 222/12, 223/02, 223/03, 223/09, 224/10, 224/13, 224/25, 224/27, 224/29, 226/03, 227/05, 229/21, 234/07, 234/18, 239/05, 239/10, 240/05, 240/19, 240/20, 240/21, 241/03, 249/01, 252/17, 252/18, 254/04, 254/05, 254/06, 254/08, 254/09, 254/10, 254/18, 254/26, 256/36, 258/16, 259/38, 259/73, 260/01

ne günah var indi s.+ de ezizim 132/22, 234/20

vaxtım zamanım s.+ dedi 207/14

ölmerem canım s.+ dedir 207/13, 240/03

men ki s.+ den ötrü oddan kéçmişem 010/03, 013/01, 013/13, 034/06, 055/17, 073/01, 073/02, 073/08, 073/10, 073/12, 082/15, 088/123, 123/49, 166/03, 166/35, 166/38, 170/08, 213/12, 234/19

s.+ e neylemişem deyme könlüme 010/02, 010/22, 010/23, 010/24, 010/25, 011/28, 047/11, 051/20, 052/08, 052/21, 062/14, 088/319, 093/02, 096/79, 116/32, 122/17, 129/07, 129/32, 133/09, 158/09, 158/12, 202/10, 204/14, 205/10, 219/10, 229/05, 229/22, 239/03, 243/06, 243/09, 245/04, 253/13, 257/11, 257/13

s.+ i işıq bilib uçdum yéline 010/06, 016/06, 016/07, 016/08, 018/06, 018/11, 034/18, 049/18, 053/01, 053/17, 055/01, 055/06, 055/11, 055/16, 055/23, 062/15, 070/16, 074/02, 074/04, 087/58, 088/102, 088/211, 088/234, 098/45, 099/20, 129/02, 129/05, 129/08, 129/13, 129/30, 133/02, 133/04, 133/06, 133/10, 133/14, 137/42, 138/11, 161/17, 170/20, 174/07, 188/07, 188/09, 196/09, 196/10, 208/05, 208/09, 208/13, 208/17, 212/02, 212/09, 212/13, 212/17, 214/02, 214/10, 216/17, 217/01, 218/15, 222/11, 229/02, 229/04, 229/18, 233/05, 242/01, 244/04, 247/06, 253/16, 254/04, 254/09, 257/05

orda s.+ in şé'rin sözün yaralı 011/06, 038/31, 040/16, 046/04, 050/03, 050/05, 050/06, 050/15, 053/12, 055/13, 056/08, 060/10, 068/08, 068/10, 071/04, 088/157, 107/12, 107/13, 120/29, 123/04, 134/169, 157/16, 160/08, 160/10, 161/03, 161/09, 161/23, 162/08, 162/25, 188/01, 188/02, 188/14, 190/02, 190/21, 192/13, 192/15, 196/01, 196/02, 202/06, 214/18, 218/02, 224/06, 231/06, 252/08

vérme dé ki s.+ indi 087/80, 192/19

pisdir yéne s.+ indir 134/40

s.+ inki adamlıq sarıdan kéçib 016/05, 016/21, 088/147

baş s.+ inkidi 123/15, 123/17, 123/19, 123/21

s.+ inle cennetdi bu dünya üzü 240/11

s.+ se üreyine xeyanet éyle 222/16

déyirdin ölerem s.+ siz 065/16, 190/13, 217/04, 240/10, 240/12

s.+ sizliyim saçlarımda qar olub 200/44

s.+ siz ömrüm günüm sitemnen kéçer 213/09

qeriblik s. + sizlik üstümü alar 039/02, 162/12

sén-: (T.) sin-, saklan-; sus-.
gah coşub gah s.- erdi 178/28
coşqun çaydım yavaşıyıb s.- mişem 197/06

sengi-: (T.) hiddeti geç-, sakinleş-.
ara bir az s.- di 138/119
s.- yib düşmüşem ay azam daha 037/05
déme ki ilhamın odu s.- yir 145/17

sep-: (T.) serp-, saç-.
dünen torpağa s.- diyim 013/04

sepil-: (T.) serpil-, saçıl-.
arxanca s.- en izimi tapdım 053/05, 253/12
s.- irsen sen duz kimi 252/17

ser: (Far.) baş, kafa.
béle derdi s.+ i qoyub 024/12, 147/12

serçe: (T.) bir kuş türü.
sürünür bu s.+ ler 119/72
s.+ yle qonşu oldu 119/99

serhed çek-: (Far.+Ar.+T.) sınır çek-, sınır koy-.
sene daş gerekdi s.- meye 010/23

serhedd: (Far.+Ar.) sınır, hudut.
s. nedir ay ata 084/01, 084/42, 138/107, 138/152, 141/05, 141/16, 242/04
unut seddi s.+ i 005/12, 134/159, 134/211, 134/212, 134/243, 134/244, 134/245, 134/246, 134/247, 134/248, 134/249, 134/250, 134/251, 134/252, 134/254, 134/56, 134/57, 134/58, 134/59, 134/61, 134/62, 134/64, 141/18
gösterib s.+ imi 134/33, 134/55
sözün s.+ ini bil 134/182, 140/70, 140/71, 140/72, 140/73
bu s.+ ler isteyimi héç éyler 023/04, 134/255, 134/66, 135/17, 137/103, 137/20, 138/108, 140/25, 140/38, 140/59, 141/15, 141/28
sévgi s.+ leri gizli kéçildi 071/06, 084/18, 134/01, 134/241, 140/53, 140/68, 140/69
ömrün s.+ lerile 137/106
yériş s.+ lerini 134/71, 134/72, 134/73, 134/74, 134/75, 134/76, 137/63
her yérde s.+ mi var 084/24
şeherde s.+ mi var 084/22

serhedsiz: (Far.+Ar.+T.) sınırsız.
olsaydı insanın ömrü s. 141/22

seril-: (T.) kollarını ve ayaklarını açıp otur-; düşüp kal-.
s.- di qollarıma 095/23

serin: (T.) azıcık soğuk.
déyirler s. su olar derinde 143/14

sert: (T.) hırçın.
atılmışıq s. axına gur çaya 001/20, 040/10, 110/35, 134/29, 157/10
vurun ziyaları sözü s.+ leri 259/04, 259/46

servet: (Ar.) zenginlik, mal, mülk.
yığın sonalayın bu s.+ leri 259/98

ses: (T.) kulağın duyabildiği titreşimlerin tamamı.
ayıldım s. geldi ay arvad kiri 002/08, 043/16, 088/382, 134/56, 219/11
dayan yüz yol s.+ de gétdi 232/13
xeyalın bir vaxtı oyanıb s.+ e 164/08, 164/12
daha yériyen s.+ em 090/165
hanı bes quşların s.+ i sorağı 044/12, 097/01, 108/42, 137/12, 151/02, 156/20, 162/21

béş addımda s.+ im ünüm yétmeyir 023/06
s.+ imiz harayımız 089/99
s.+ in gelib bize çatdı qardaşım 011/03, 128/04, 134/73, 134/95
gelerem çaldığın sazın s.+ inde 164/03
tek balta s.+ ine ayılar méşe 017/29, 124/04
qaldırım göylere haqqın s.+ ini 091/03, 115/04, 123/11

ses éyle-: (T.) ses çıkar-, ses yap-.
qulaq as s.- me 134/45

sesine hay vér-: (T.) ses ver-.
sen varsansa s. menim 200/35

sesine ses vér-: (T.) bk. **sesine hay vér-**.
s.- di dağlar ne işdi 185/10
şé'rimle s.- irem 172/52

sesini boğ-: (T.) sesini kes-.
sessizce sessizce s.- dun 121/09

sesini kes-: (T.) sus-, ses çıkarma-.
qoyun s.- ir 119/63

sesi kesil-: (T.) sus-.
bir an s.- mir 088/160

sesle: (T.) çağır-.
s.- di gén dere qoynuna onu 142/08, 199/16
s.- dim alışdı sinem 154/15
bir de şah olmağa s.- me meni 056/13
haçandı s.- yir min arzu qismet 007/06

seslen-: (T.) seslen-, çınla-.
qulağın s.- se adımı çağır 047/05, 047/29

sessiz: (T.) sessiz, ses çıkarmayan.
s. gülleler silsilesinden 120/01, 120/30, 121/02, 121/04, 121/05, 121/06, 214/04, 225/10

sessizce: (T.) sessiz olarak, sessiz bir biçimde.
s. 121/01, 121/03, 121/07, 121/08, 121/09, 121/13

sessiz-semirsiz: (T.) tamamen sessiz, sükut içinde.
ağaclar quruyar s. 017/09, 017/20

ses-soraq: (T.) ses-seda, haber.
yéne yoxdu s. 168/03

sév-: (T.) âşık ol-, birine sevgiyle bağlan-, bir şeyden veya kimseden hoşlan-.
déye bileremmi gel meni s. sen 218/07, 234/11
s.- di toy büsat kimi 128/06
s.- diklerim çox uzaqda 237/14
s.- dim onu ustad kimi 029/32, 067/04, 071/01, 071/02, 159/07, 186/01
ilahi şérler yazanı s.- din 206/01, 206/03
s.- diyi bu xöreyi 098/77, 124/11, 125/33
meni séven men s.- diyim hardasan 200/03, 200/05, 200/07, 200/10, 200/15, 200/20, 200/29, 200/34, 200/39, 200/43, 200/48, 208/15
men seni tezeden s.- e bilmerem 055/01, 055/06, 055/11, 055/16, 055/23
meni s.- en men sévdiyim hardasan 200/03, 200/05, 200/10, 200/15, 200/20, 200/29, 200/34, 200/39, 200/43, 200/48, 252/04
unutdum allahı seni s.- enden 217/01
uzaqdan uzağa qoy s.- im seni 229/02, 229/04, 229/18
sévinib s.- ince dözüb ezaba 110/09
s.- irik insanları 134/195

belke s.- mek özü ayıbmış armış 193/10, 195/10, 212/19
dédim s.- memişem hele ürekden 155/02
qar qarını s.- mez qarı da qarı 228/12
s.- mişdim küsmüşdüm özüm özümden 059/12
s.- mişem merdi doğrunu 029/24
dünya dağılardı sen meni s.- sen 218/06

sévda: (Ar.) sevgi, muhabbet.
bu s. yolunda ömrüm héç oldu 196/13, 204/01, 204/07, 231/05
bu s.+ da uduzmuşam 258/11
bu deli s.+ dan qurtulammadım 194/12
bu néce s.+ dı néce mö'cüze 070/02
bu s.+ nın yox uduşu 221/19

sévdalı: (Ar.+T.) sevdaya düşmüş, âşık olmuş.
al elvan s. iller elvida 187/03

sévgi: (T.) muhabbet, aşk.
mehebbet isteme s. isteme 055/22, 071/06, 076/33, 134/251, 195/11, 200/30, 245/10
bu s.+ de yarımadım ay lele 167/07, 167/11, 167/15, 167/16, 167/19, 167/23, 167/27
men s.+ den savayı 256/19
s.+ ler ütülü gözler ütülü 117/41
s.+ m mene qenim oldu 032/01, 032/03, 032/05, 032/09, 032/13
s.+ me gel deyme odla oynama 053/07
bu s.+ ni öldürmeyek 063/04
néce yaratmısan bal bu s.+ ni 195/02, 195/04, 195/08, 195/12, 195/16, 214/07
ömrü bu s.+ nin bura qedermiş 214/26
s.+ nle göm meni buzlaqlarına 240/18
gizli s.+ si mi var 146/06
allahdan aşağı böyük s.+ ye 222/07

sévgili: (T.) çok seven, âşık olunan kimse; yar.
s.+ m dé kişim dé 138/27

sévil-: (T.) sevmek fiiline konu ol-.
öldü sévmek éşqim s.- mek éşqim 212/19

sévil: (T.) kadın adı.
ağ qızıl toplamır s.+ ler indi 259/62

sévimli: (T.) aziz, sevgili, mihriban; hoşa giden.
s. kederdi şirin beladı 195/03

sévin- (T.) güzel bir haber, olay veya işten dolayı neşelen-, ferahlık duy-.
bu hesretle s. qemlen uzaqdan 132/09
hardasa bir özge könül s.- di 159/16, 197/01
s.- dim öyrendikce 134/89, 194/11
s.- ecek gülecek 087/102
s.- er yükseler öz emeliyle 130/09
s.- ib sévince dözüb ezaba 110/09
s.- me ezelden açılan baxtla 125/28

sévinc: (T.) ferahlık, sevinme.
qemle s. toy ile yas deyişmede 009/24, 108/19, 171/16, 177/19, 209/07
oturanlar s.+ den 089/49
niye s.+ den evvel 134/127, 208/10
könlümün s.+ idi 067/03
qayıtdı s.+ im ahım amanım 059/06
s.+ imiz boyatır 089/41
kéçib s.+ in içinden 020/06
s.+ inden azqala 088/26
qapıbir qonşudur s.+ le qubar 092/15
derdi s.+ iyle kalan şeherim 128/03
s.+ le ferehle axdı héy axdı 142/09

sévindir-: (T.) sevindir-, mutlu et-.

meni s.- en neğme ses kimi 219/11
dostları s.- ib 134/04

sévine-sévine: (T.) sevinerek.
o s. 019/20, 088/409, 088/46

seyahet: (Ar.) gezi, yolculuk.
s. defterinden 156/02, 173/02

seyirt-: (T.) atı dörtnala sür-.
qarğı atı s.- ib 134/18

sığ-: (T.) yerleş-, bir yere girebil-.
gözlerime néce s.- ır 102/05

sığalla-: (T.) ellerini bir şeyin üzerinde hafifçe dolaştırarak eğriliğini düzelt-, okşa-.
téllerimi s.- yan 013/08
başımı s.- yıb 134/12

sığın-: (T.) korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak, başkalarının yardım ve korunmasına ihtiyaç duy-.
s.- ıb qalmışam baxta gümana 033/12
s.- mısan bir daşa 244/02

sığış-: (T.) yerleş-, bir yere girebil-.
s.- mayıb indi vaxta zamana 200/18
körpem yatağına s.- mır daha 002/18, 002/19, 124/03, 124/05, 124/09, 124/13, 124/17, 124/21, 124/25, 124/29

sıx-: (T.) üzerinden veya yanlarından basınç yap-, bas-; kıs-.
meni s.- an yére veten démerem 108/05, 108/55
öten bulud gözlerini s.- ası idi 109/18
qelbimi s.- dı 159/04
elini s.- dıq dédi 174/23
bulud tek gözüm s.- ım 179/15, 229/07
s.- ır varlığımı s.- ır duyğular 008/17, 018/11, 089/09
sızlayıb gözümü s.- mayacağam 218/17
s.- mır varlığımı méydan darlığı 145/15

sıxıl-: (T.) daral-.
baxdım etrafıma s.- dı ürek 002/16

sıldırım: (T.) tırmanması güç olan, sarp ve yalçın.
s. sahiller ölümdü qandı 015/09

sın-: (T.) parçalan-, dağıl-; mec. incin-, kırıl-.
men s.- an déyildim sındırdı meni 042/07
uzaqdan uzağa qoy s.- ım énim 229/08

sına-: (T.) dene-, yokla-.
s. ümidini mehebbetini 162/14, 162/16, 162/18

sınaq: (T.) sınav, imtihan.
bu da tanrıdanmı s. gizlice 214/21

sındır-: (T.) kırıp dök-, parçala-.
men sınan déyildim s.- dı meni 042/07, 228/17
s.- dın könlümün penceresini 123/09

sınıq: (T.) kırık.
s. könüller yapılar 127/07

sıpıx-: (T.) birden kaybol-; toz ol-.
bed günde s.- ıb şad günde dinen 198/15

sıra: (T.) bir çizgi üzerinde yan yana veya peş peşe olan şeyler; herhangi bir sebeple bir araya gelen topluluk.
s. ile ekibler 084/04
dostlarımın s.+ sında 171/14

sıralan-: (T.) birbirinin yanında peş peşe dizil-.
sanki qaravulda s.- ıbdı 044/27

sırdaş: (Ar.+T.) birinin sırrını bilecek kadar ona yakın olan kimse, mahrem.
dostdan aşinadan s.+ dan uzaq 225/23

sısqa: (T.) cılız, çok zayıf.
gah durulub axır s. bulaq kimi 009/07

sıyrıl-: (T.) mec. fırlayıp çık-.
kim s.- a kim qınında paslanı 011/24

sızı: (T.) hafif ve ince ağrı.
könlümde s.+ lar ahlar feğanlar 194/20

sızılda-: (T.) hafifçe ağrı-; ağlayıp sızla-.
gerek ağlamayam s.- mayam 022/37

sızıltılı: (T.) yanıklı, etkili.
s. hékayetdi 116/20

sızla-: (T.) bk. **sızılda-.**
sonradan ha s. ha ağla béle 218/12
çox s.- ma çox ağlama 126/05
s.- yıb gözümü sıxmayacağam 218/17, 219/15
ağlayır s.- yır yérinden duran 190/15, 216/18

sızlaya-sızlaya: (T.) sızlaya sızlaya.
s. anaq gizlice 214/05, 253/24

sifet: (Ar.) bir ismi nitelik, nicelik, yer, sıra vs. bakımından niteleyen belirten kelime; sıfat.
illerle min s. olmağın asan 120/05, 120/33
herden s.+ ine duman çen çökür 104/15

siqarét: (İsp.) sigara.
bir s. yandırın 006/22, 184/22, 256/30
bir s.+ di onlar 184/11
bir acı s.+ in evezinde 006/30

sil-: (T.) sil-, temizle-; arındır-.
s.- dim ağlaya ağlaya 014/09
gözümün yaşını s.- e bilmirem 033/09, 036/05
döşemeni s.- ecek 138/19
göz yaşını s.- emmedim 152/10
nefesiyle göz yaşımı s.- erem 167/25
gözüm s.- me mavi mavi 060/09
gözlerini s.- medi 138/113
ağlamışam göz yaşımı s.- meyib 167/06
gelib göz yaşımı s.- mez 258/02

silah: (Ar.) savunma veya saldırı amacıyla kullanılan araç.
s. götürmeyib gülle atmayıb 110/25
s.+ ları minen de var 177/25

silib süpür-: (T.) silip süpür-, bir şey bırakma-.
s.- üb atdı 088/106

silin-: (T.) yok ol-; kaybol-.
menim de s.- mez bir éyibim var 176/20
s.- mezdir izler derin 207/06

silkele-: (T.) çırp-.
s. qoy tökülsün 090/41

silsile: (Ar.) birbirine bağlı, birbiriyle ilgili şeylerin oluşturduğu dizi, sıra.
sessiz gülleler s.+ sinden 120/01, 126/01, 129/01, 133/01, 171/01, 179/01, 192/01

sim: (Far.) telli sazların teli.

üreyimi açdım qelbimin s.+ i 049/12, 124/19, 134/100

simurq quşu: (Far.+T.) Zümrüdüanka; eski İran mitolojisinde Kaf (Elbruz) dağında yaşadığına inanılan büyük, efsanevî kuş.
s. olub uçub gelerem 068/05, 068/33, 160/05, 160/21

sin: (Ar. < sinn) yaş, ömrün derecesi.
axı qoca s.+ imde 136/19

sin-: (T.) büzül-, saklan-.
qanadına s.- ib çapır 177/34

sine: (Far.) göğüs, yamaç; mec. gönül.
ağ s.+ mi qarmı ayır 064/06, 099/15
göy yurdda s.+ ler açıq 210/05
yéne köksüm yandı s.+ m alışdı 091/02, 154/15, 225/19
sessiz gülle kimi kéçdin s.+ mden 121/02, 213/03
nadanlar s.+ me min ad yazıbdı 166/22
s.+ mi çalçarpaz dağla ha béle 218/11
s.+ min çarpaz dağı 067/12
qışqır s.+ n dolusu 005/17, 056/16, 116/36
s.+ ni aç dé oxqay 005/22
s.+ si yaralı ruhu yaralı 121/12, 141/05, 172/02, 225/19
s.+ sinde köynek dolu narı var 057/07, 191/07
ayın s.+ sini alıbdı bulud 022/08

sinedağlı: (Far.+T.) eziyet edilmiş, ağrı ve acı çeken.
onsuz da s.+ yam 061/08

sine ger-: (Far.+T.) göğüs ger-, mücadele et-.
s.- dim tufanlara 032/10

sirk: (Lat.) eğitilmiş hayvanların ve cambazların akrobasi hareketleri yaptıkları, genel olarak kapalı olan yer.
s.+ deki vehşiler ehlileşdiler 008/13

sirr: (Ar.) gizli olan, başkalarından saklanan söz, iş vs.
yarımçıq söyleyir çoxuna ne s. 124/08, 134/199, 248/03
ölüm nağıldı s.+ di 075/61, 090/86, 108/21, 138/48, 200/31, 230/10
s.+ dir bu dünyanın torpağı daşı 008/18
her s.+ i bilmek isteyir 076/55, 117/29, 155/06
daha gizli s.+ im yoxdu 237/12
s.+ imizi özgelere açmırıq 168/47
s.+ ini hamıdan gizleyeceksen 052/05, 083/05, 083/06, 083/08
dünya sirrdi sen bextimin s.+ isen 200/31
güvendin daş altda qalan s.+ lere 223/11
bu s.+ leri bilen kim 086/42, 119/49, 141/11
balalar bilmirdi kötek s.+ rini 079/23

sirrini aç-: (Ar.+T.) gizli olan bir şeyi açıkla-, söyle-.
s.- ammadı 098/84
arvad s.- ar 138/63

sis: (T.) sis, duman.
bax başımda dumanıma s.+ ime 200/37

sitem: (Far.) zulüm, eziyet, cefa.
bu s.+ ler içinde 088/312
dözüb dolanırıq bu s.+ lere 246/11
sensiz ömrüm günüm s.+ nen kéçer 213/09

siyahı: (Far.) liste.
hansı s.+ dasa 136/09

siyaset: (Ar.) politika; devlet işlerini düzenleme ve yürütme.

s. başqa şéydi 087/56, 088/209

siyasi: (Ar.) siyasetle ilgili, siyasal, politik.
s. sehv éleme 088/207

siz: (T.) ikinci çokluk kişi zamiri.
éh besdirin s. allah 089/73, 090/21, 139/04, 172/10
men s.+ den şübhelenim 087/41, 088/91, 144/02, 187/06
s.+ e ömrümü bağışlayaram 006/29, 088/98, 090/20, 144/06, 172/48, 172/53, 172/54, 186/13, 190/07, 190/11, 259/36, 259/54
qovardım men s.+ i kepenek kimi 069/08, 069/29, 168/13
s.+ in qanlı illeri 090/10, 140/22, 214/23, 259/08, 259/108, 259/109, 259/53
hele zaman sizin dövran s.+ indi 259/08, 248/10, 259/108, 259/109, 259/77, 259/78

sox- (T.) içine veya arasına girmesini sağla-, sok-.
başını s.- ma bala 134/161

soxul-: (T.) sokmak işine konu ol-; zorla gir-.
yére s.- muşdu boylar 205/08

sol-: (T.) rengini, tazeliğini kaybet-; rengi sol-.
bağım baharım s.- a 133/03
saralacaq s.- acaq 138/17
çetin s.- am 165/20
ay ve'desiz s.- an lale 018/03, 026/29, 108/13
ağrısan saralıb s.- ar yarpağım 166/10
onsuz saralıb s.- aram 199/19
menim vetenimde s.- maz bahardı 145/24
sene kec baxanlar saralıb s.- sun 093/02, 192/29
bağların saralıb s.- ub benizi 035/04, 158/04, 158/07
gözümde açılır s.- ur tebiet 007/18, 119/59, 259/60

sol: (T.) sağ karşıtı, sol.
hamısı aşağı s. sağ 088/127, 134/250
o sağa sığışmır s.+ a sığışmır 124/05, 246/26
dolanmışam héy sağında s.+ unda 167/05
qamarlayıb emir héy s. + u sağı 028/06

sola sağa bax-: (T.) sola sağa bak-, ara-, arayıp dur-.
s.- ammırıq 168/29

soldur-: (T.) solmasına sebep ol-.
payız külekleri s.- a bilmez 017/03

solğun: (T.) rengini, parlaklığını ve tazeliğini yitirmiş, solmuş.
bir s. beniziydi 087/05

son: (T.) nihayet, bitiş.
koroğlunun s. günü 126/02, 144/15, 150/11, 194/21, 228/09
bu hicran deryadı görünmür s.+ u 015/08, 019/18, 022/17, 127/31
s.+ una çata biler 081/12
alışmağın s.+ unda 137/85

sona: (T.) erkek ördek.
köçübdü göllerin s.+ sı yoxdu 035/03

sonala-: (T.) her şeyde bir noksanlık, kusur ara-; kolay beğenme-.
yığın s.- yın bu servetleri 259/98

sonbahar: (T.+Far.) güz, hazan.
s.+ ın saçlarına den düşüb 132/11

sonra: (T.) sonra, daha ileri bir zamanda.
géce növbesinden s. 019/01, 036/13, 077/01, 086/83, 088/246, 088/256, 088/288, 088/401, 088/428, 089/110, 098/42, 119/54,

119/82, 122/06, 123/49, 128/12, 134/156, 134/157, 138/14, 141/31, 174/02, 236/03, 236/04, 236/05, 259/47
menim menden s. sanımsan turan 233/08
s.+ dan yadıma gelen 183/16, 218/12
s. + dan ağlama sen için için 068/15, 160/15
sen s. +kı péşmanlıqsan 221/08
s.+ lar anladım ki 105/17
s.+ sı da bellidi 138/34

sonsuz: (T.) sınırsız, ebedi.
s. pilleken kimi 088/24, 092/14, 105/42

sor-: (T.) em-; birine soru yönelterek herhangi bir konuda ondan bilgi iste-.
qanımı s.- an dünyadı 249/08
hele yoxdu soruşanı s.- anı 132/21
s.- ma gözlerinde yenemi çen var 055/05

soraq: (T.) sorarak öğrenilen şey; haber, bilgi.
sirdi s.+ dı 108/21
ağ saçlar pis günün s.+ ı imiş 040/09, 044/12, 157/09, 162/21
daha kendden gelir sesin s.+ ın 128/04

soraqla-: (T.) başkalarından sorarak öğren-.
ömrümün yazını s.- yıram 135/12

sorğu-sualsız: (T.+Ar.+T.) soru sormadan; muhakeme etmeden.
öldür s. 086/35

sorğusuz: (T.) bk. **sorğu-sualsız.**
sen s. divanlıqsan 221/04

soruş-: (T.) bir şeyi öğrenmek için başkasına soru yönelt-.
hele yoxdu s.- anı soranı 132/21
çox s.- maq da olmur 090/27, 137/55
her şéyi s.- mazlar 134/183
bir s.- ub halım bilmez 258/04
sen de s.- ursan halın nécedir 259/73

sovét xalqı: (Rus.+Ar.+T.) Sovyet halkı.
s. 075/37

sovét ordusu: (Rus.+T.) Sovyet ordusu.
burda s. 084/17

sovrul-: (T.) savrul-.
biçildim döyüldüm s.- dum canım 231/08
yéle s.- ub bala 090/62
ağızdan s.- ur yalanı héçne 238/09

sovul-: (T.) suyu çekil-, suyu azalıp yok ol-.
taléye bax bağ s.- ub 255/11

sovur-: (T.) savur-, havaya at-, dağıt-.
her şéyi küleye s. 230/23
s.- ur ömrümü bu esen külek 246/04

sovuş-: çekip git-, uzaklaş-.
ömrüm günüm s.- du 179/08

soy-: (T.) bütün varını, yoğunu elinden al-.
bu zalım s.- du meni 100/06
s.- duqca öydü meni 100/07
yollar meni çapıb s.- ub 024/10, 147/10
s.- un qaçqınların malını s.- un 259/28, 259/29

soy: (T.) aynı kanı taşıyan topluluk.
göyden gelib eslim s.+ um 029/07

soyu-: (T.) ısısını kaybet-, soğu-.
kül s.- sa gécdir ha yan 013/07

soyuq: (T.) soğuk, ısısı düşük olan.

isti s. gah açılır gah tutulur 009/11, 030/10, 045/12, 073/02, 129/03, 129/19, 129/28, 143/19, 193/05, 229/20
mağara s.+ dur kaha s.+ dur 045/27, 045/29

soyuqluq: (T.) soğuk olma surumu; mec. önceki sevginin, saygının, yakınlığın kaybolma durumu.
évime s. apara billem 056/09
ulduz s.+ u qalıb gözümde 025/18
senin s.+ un qardı ayazdı 162/08

soyul-: (T.) kabuğu, derisi çıkarıl-.
duymaz ağac ağac s.- ar méşe 017/27

soyunub at-: (T.) soyunup at-, çıkarıp at-.
s.- a biler 081/04

sozal-: (T.) rengi kaç-, hasta gibi görün-.
bülbül küsüb bağ s.- ıb 063/07
içinde işığı ölür s.- ır 094/09

söhbet: (Ar.) konuşma, yarenlik.
bir qadınla s. zamanı onun 192/03
bu qohum bu qardaş sözdü s.+ di 238/08
s.+ i dillerdeydi 096/15, 096/55, 166/01, 178/31
dilim sözüm s.+ im 118/10
s.+ im sözüm vardı 095/12
nese çatmır s.+ imde sözümde 023/14
hicrandı s.+ in sözün 062/12, 138/123
s.+ ler ütülü sözler ütülü 117/39, 214/04

söhbet aç-: (Ar.+T.) bir şahıs veya bir şey hakkında konuş-.
s.- aq bahardan 088/322
s.- ma axan sélden yağan qardan 009/05

söhbet éle-: (Ar.+T.) bir yerde oturarak konuşup vakit geçir-.
o çox s.- di 096/42

söhbet ét-: (Ar.+T.) bk. **söhbet éle-.**
üç qız s.- irdi 140/04

sök-: (T.) bir şeyi parçalarına ayır-, dağıt; parçala-.
indi s.- mek isteyir 090/32
aylar iller ömrümüzü s.- üb gédirdi 109/15, 217/04
qoca dünyanı s.- ür 088/445
s.- ürdü ananın bal döşlerini 079/25
daraşıb s.- ürler qarışqa kimi 108/32

sökül-: (T.) parçalan-; aydınlan-, açıl- (ufuk).
ömrün kerpic kerpic s.- en zaman 068/19
böyüyüb boy atır s.- ende dan 091/12
bu qar qış s.- er géder 127/04, 142/01, 143/16
géce kéçir dan yéri de nese s.- mür 109/21
burdan s.- üb gédir 090/149
s.- ürdü bu géce 086/88

sön-: (T.) yanmaz hâle gel-, ışığı git-; sakinleş-.
arzular dilekler ürekde s.- dü 051/11, 153/10, 156/46, 174/25
bulud tek içimden alışdım s.- düm 159/11
çetin s.- em 165/19
senin ellerinle s.- en qaralan 053/12
s.- mediler 172/38
ay girib buluda şö'lesi s.- üb 025/30, 145/25, 220/09
belke s.- übdü 044/17
sarı işıqlar s.- ür 088/440
alışırdı s.- ürdü 086/54

söndür-: (T.) yanmasına, aydınlatmasına son ver-.
kimse s.- ecekdi 111/05, 114/04
alışsam s.- erler 137/71

söy-: (T.) söv-, haysiyet kırıcı kötü sözler sarf etmek; küfretmek.
coşub az qalır s.- e 089/70, 246/05
s.- en sen déyildinmi 087/51
müdirini s.- erdi 178/14
mirzeler kim geldi s.- ür sataşır 246/23
arxanca s.- ürler 122/11

söyle-: (T.) düşündüğünü veya bildiğini sözle anlat-, bildir-.
bu hesrete s. néce 046/08, 085/05, 088/285, 090/39, 101/09, 189/02, 211/02
elek kor olubdur s.- di nenem 175/10
s.- rem niyesini 136/22
gét s.- sen gédendi 169/04, 169/05
haqq s.- yen esir yésir 235/18, 259/113
dişi batmayanlar neler s.- yib 166/27
her mezar tarixdir neler s.- yir 044/20, 124/08, 199/08

söylen-: (T.) kendi kendine konuşup bir şeyden şikâyetlen-.
s.- me qaramca hardasan harda 058/13

söyüd: (T.) (bot.) bir tür ağaç.
orda bir s. gördüm 048/01, 048/02, 048/08, 048/12, 048/15, 182/03, 182/05, 189/01,
189/03, 189/05, 189/09, 189/13, 189/17

söz: (T.) kelime, sözcük; söylenilen şey; dil.
kimin unvanına bir xoş s. désem 015/20, 026/17, 080/45, 088/356, 098/73, 134/62, 184/05, 192/09, 229/05, 235/30, 247/26, 251/30
bu s.+ den sonra sanki 086/83, 093/05, 137/35
bu qohum bu qardaş s.+ dü söhbetdi 238/08
seni bu s.+ e göre 088/211, 098/34, 134/68
acı s.+ le min derd éler 126/15
bu s.+ ler qulağında 098/70, 117/39
s.+ leri dağ havalı 089/54, 140/17, 214/04
ürek tonqalımda bişdi s.+ lerim 228/23, 248/20, 248/22, 256/34
s.+ lerini oğurlayıb 181/19, 213/02
s.+ ü alovlanırdı 086/62, 088/350, 093/11, 094/15, 098/73, 098/85, 134/97, 178/31, 249/10, 251/04, 259/04, 259/22, 259/46
mezarın önünde tükenib s.+ üm 038/32, 041/16, 046/03, 055/18, 088/391, 090/53, 118/07, 118/10, 123/35, 161/03, 161/23, 173/17, 216/05, 246/24
nese çatmır söhbetimde s.+ ümde 023/14, 070/14
atmışdım bir yolluq onu s.+ ümden 059/11, 136/04, 185/05, 240/06, 240/08
şé'rime s.+ üme 118/04, 155/03
ayaqlara düşen s.+ ümü tapdım 053/09, 095/40, 100/19, 105/04, 120/10, 123/14, 246/03, 246/25
s.+ ümüz qırmızıdı 088/113
déyin haqq s.+ ümüzden 087/70
belke s.+ ümüzü déye bilmirik 143/20
orda senin şé'rin s.+ ün yaralı 011/06, 016/15, 062/12, 134/182, 134/192, 134/75, 134/93, 138/123, 213/10, 221/09, 258/16
belke bir s.+ ünce yoxam heyatda 223/04
min neğme var anlaşılmaz s.+ ünde 234/09
xoruzların s.+ üne 119/96, 138/98, 196/07
déye bilmediyin neğmen s.+ ünem 107/18

inan gözlerimde şirin s.+ ünle 125/04, 229/15
düzürdü her s.+ ünü 088/25, 091/16, 125/16, 134/131, 192/27, 251/26

söz aç-: (T.) bir konu üzerine konuşmaya başla-.
yéne oddan s.- dım 137/107

söz al-: (T.) konuşmak için izin iste-.
s.- ıb ehmed kişi 089/67

söz at-: (T.) kapalı bir şekilde laf söyle-; iğnele-.
éle kéçib bir s. 256/02, 256/03

söz qaytar-: (T.) karşı gel-, itiraz et.
s.- dı fereler 119/97

sözlerinden dön-: (T.) verdiği sözü yerine getirme-.
s.- mediler 172/41

söz ol-: (T.) dedikoduya konu ol-.
axşam sabah s.- du 138/03

sözsüz: (T.) itirazsız, kesin.
s. sakit méhriban 098/41

söz um-: (T.) (sevgilinin) bir şey söylemesini / konuşmasını um- / bekle-.
yarı varsa s.- maq da günahdı 057/15, 191/15

sözüne söz qoş-: (T.) sözüne söz kat- / ekle-.
her s.- ub 256/24

söz vér-: (T.) vaat et-.
te'rifledi s.- di 089/120
néçe yol s.- din sözünü dandın 125/16
günde bir s.- en dünya 013/10

ssri: (Rus.) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kısaltması.
s. azerbaycan 075/25

stol: (Rus.) masa; mec. sofra.
tapdın seadeti s. başında 176/09
yumruğunu s.+ a 139/20
bir s.+ un başında 140/03
dördelli yapışdın öz s.+ undan 125/20, 139/40

stul: (Rus.) sandalye, koltuk.
biriniz bu s.+ da 088/82

su: (T.) su.
birce udum s. içib 005/33, 009/22, 081/08, 086/43, 086/95, 088/10, 125/21, 140/57, 143/14, 194/04, 228/25, 237/09, 250/05
sen ay kimi s.+ dan duru doğru düzgün 201/10
s.+ dumu güneşdimi 078/10
çaylar yavaşıyıb s.+ lar durulub 035/26, 101/08, 141/06, 142/12, 214/23
kükreyen s.+ larda batıb gédirem 240/02
bu deli s.+ lardan bézib çıxaram 240/16
çayların s.+ ları qandı 004/04
lal s.+ ların qaymağını 021/11
deli s.+ larından salamat çıxıb 056/20, 084/11
itin s.+ ya düşeni 098/61, 127/32, 218/04, 248/17
bu arx bu s.+ yu götürmez 004/01, 004/03, 004/05, 004/09, 004/13, 004/16, 004/17, 004/21, 004/25, 004/30, 004/35, 004/40, 004/43, 004/44
güneş mayam bulud s.+ yum 029/10, 200/40, 231/06, 248/09
s.+ yun da öz yéri öz yatağı var 027/04, 088/313, 107/10, 171/18
buz s.+ yundan içdiler 115/09

sual: (Ar.) soru.

bir duyğu bir s. qelbimi sıxar 017/22, 075/09, 075/10, 075/12, 075/15, 075/16, 075/43, 075/44, 085/10, 085/11, 141/10, 169/01
müellim s.+ ım var 134/119, 134/120, 134/121
çox s.+ ın üstünden 134/147
gédimmi qalımmı s.+ lar ağır 007/08, 075/17, 075/19, 088/299, 110/31, 134/118, 155/15
ayxanın s.+ ları 075/01, 101/01
senin s.+ larına 134/169

sual vér-: (Ar.+T.) soru sor-.
qırmızı s.- eceyik biz 150/19
éle s.- irsen 134/181

suç: (T.) din, töre, ahlak kurallarına ve yasalara aykırı davranış.
zamanın s.+ u kimi 138/104
anladıqca öz s.+ unu 077/12, 138/103

sudan çıxan balıq tek: (T.) sudan çıkmış balık gibi.
s. 090/144

sula-: (T.) sula-, su dök-.
tülküler méydan s.- yır 235/08

sulh: (Ar.) barış.
bu s. ölümdü 026/01, 026/06, 026/07, 026/12, 026/13, 026/18, 026/19, 026/25,
026/30, 026/31, 026/36, 026/37, 026/42, 026/43

sultan: (Ar.) Müslüman, özellikle Sünnî hükümdarların kullandıkları unvan, padişah.
sen qırmızı donda qezebli s. 072/06

sun-: (T.) sun-.
görerler gizleyek s.- ak gizlice 214/17

sur: (Ar.) büyük boynuza benzer bir müzik aleti.
israfil s.+ un çalacaq 250/09

suret: (Ar.) zahiri görünüş, resim; yüz, surat, çehre.
s.+ ine xeyalına qurban olum 201/09

sus-: (T.) konuşma-; duygu ve düşüncesini açığa vurma-.
sen s. 087/75, 152/05, 246/20
derede s.- acaq çağlayacaqdı 142/11
hamı s.- du 088/377, 228/25
s.- madı heyatla ömrün savaşı 042/10
s.- maqla zülüm éyleyir 199/07
qorxudublar s.- muşam 134/26
s.- san dözsen sinen üste 116/36, 140/29
yaşıl héykel kimi s.- ub bu ağac 028/17, 035/28, 044/26, 083/14, 181/12, 246/21
üzüne s.- urlar 122/10
hele gezleyirsen hele s.- ursan 216/04

susdur-: (T.) sustur-.
s.- un velini elini tutun 259/112

susuz: (T.) suyu çekilmiş, kuru.
s. cadar cadar torpaq kimiydin 176/02, 212/07, 252/19
men s.+ am sen çay kimi uzaqda 204/12

suvar-: (T.) toprağa su ver-, sula-.
gözdese derd s.- ıram 237/11

suvar ol-: (Far.+T.) binici ol-, atlara bin-.
hele s.- un méydan sizindi 259/77

suya dön-: (T.) su gibi ol-.
belke éle s.- üb axırsan 200/25

suya susuz aparıb susuz getir-: (T.) suya susuz götürüp susuz getir-.
s.- endi bu 090/95

sübhecen: (Ar.+T.) sabaha kadar.
minir bizi s. 168/11, 168/13

sübhedek: (Ar.+T.) bk. **sübhecen.**
s. lampan yanır 088/159, 188/09

sübh-obaş: (Ar.+T.) sabahın erken vakti, seher vakti.
quzuları s.+ dan haylayam 036/06

süd: (T.) süt.
sabahdan s. gölünde 086/77, 089/125, 089/32, 126/09, 236/04

süfre: (Ar.) masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu.
bir s.+ de çörek kesdik 180/06

süfre aç-: (Ar.+T.) sofra hazırla-.
s.- ıb kövşen üste 172/31

sükut: (Ar.) susma, konuşmama; sessizlik.
s. kéşik çeker çemene çöle 043/10, 044/03, 044/33, 088/242, 088/402, 132/12, 134/149, 134/150, 134/152, 134/153, 134/155, 134/203, 177/04, 181/06, 225/31
bir s.+ la kéçdiler 134/148
buranın s.+ u qulaq batırır 044/02, 044/32, 059/04
s.+ un neğmesine 005/36

sülh: (Ar.) barış, rahatlık, sakinlik.
manqurt papağıdı bu s. başımda 026/26, 090/103

sümür-: (T.) em-, sömür-; tatlı dille birisini kandırıp varını yoğunu elinden al-.
göy dere s.- dü qarqara yağır 194/09

sünbül: (Far.) tahılların başağı.
tarlasında s. oldum den oldum 167/08

süpür-: (T.) süpürge yardımıyla temizle-.
seher küçenizden s.- üb atma 186/21, 259/23

süpürge: (T.) süpürmeye yarayan alet.
s.+ si elinde 081/20

sürek: (T.) büyük sürü.
s.+ inden uzaq olan 029/18

sürgün: (T.) bir kimseyi ceza olarak, belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtma.
bu namerd s.+ den çoxu bézardı 238/10
ebedi bu éşqe s.+ em gözel 222/09

sürü: (T.) bir yerde otlayan hayvanlar topluluğu.
ne gözel yayılıb s. çemende 008/02
özge s.+ lere qatılar dinmez 008/10
haylayıb s.+ nü alatoranda 110/13

sürü-: (T.) zorla bir yöne götürmek veya getir-.
varlığını s.- yüb 137/50

sürün-: (T.) karnı üzerinde sürünerek ilerle-; mec. yavaş hareket et-.
arxamca s.- dü oduma yandı 091/09, 098/37
yanınca kölge tek s.- eceyem 196/05
arxanca s.- üb axmayacağam 218/05
s.- ür bu serçeler 119/72

sürüş-: (T.) kaygan zeminde hareket et-, kay-.
bilmedim ayağım néce s.- dü 185/12

sürüşken: (T.) kaygan zemin.

hava nemişkendi cığır s. 035/18

sütun: (Far.) herhangi bir maddeden yapılan, zaman zaman üstünde çıkıntılı bir bölüm olan, genellikle bir altlığa, bazen doğrudan doğruya yere dayalı silindir biçiminde düşey destek, kolon.
böyük s.+ lu salon 089/02

süz-: (T.) kanat çırpmadan süzülerek uç-; baygın gözlerle nazlı nazlı bak-.
göyde s.- en qartalı 111/02, 114/01
oğrun oğrun s.- er héy 067/06

süzgün: (T.) nazlı nazlı bakan; baygın bakış.
birce s. baxışın 140/34, 256/04

süzül-: (T.) süzmek işine konu ol-; damla damla dökül-.
gözümüz s.- er gözünü süzme 227/02
üstünde s.- müş bir cüt bulud 236/02
s.- üb gözümden könlüme düşdün 049/07, 090/81
s.- ür dağların eteklerinden 027/05

Ş

şad: (Far.) sevinen, mutlu.
bed günde sıpıxıb ş. günde dinen 198/15
ş.+ am déyib 088/31

şad-xürrem: (Far.) sevinli mutlu.
ş. köçseler de 138/122

şadlan-: (Far.+T.) sevin-, mutlu ol-.
sévindim ş.- dım duruldum allah 194/11

şadlıq: (Far.+T.) sevinç, mutluluk.
kırmızı kederdi o ş. déyil 026/20

şad ol-: (Far.+T.) sevin-, neşelen-, mutlu ol-.
könüller ş.- acaq 087/134

şaftalı: (Far.) şeftali meyvesi.
ş. şele şele 089/102

şah: (Far.) hükümdar.
bir de ş. olmağa sesleme meni 056/13, 093/10, 094/14, 115/41, 119/07, 249/09
bu yurd dedesinden o ş.+ a qalıb 246/14
özüm özüme ş.+ am 096/83
gécelerin ş.+ ısan 096/78
ş.+ ların xaqanların 081/11

şah ét-: (Far.+T.) yücelt-.
éşqimi ş.- esen 133/12

şahlıq: (Far.+T.) padişahlık, hükümdarlık.
ş. quşu uçurub 119/06, 119/10, 186/14

şahsız: (Far.+T.) hükümdarsız, sultansız; özgür.
qurtarıb éşqimin ş. günleri 186/11

şax yéri-: (T.) (haklı olduğu için) dimdik yürü-, dosdoğru hareket et-.
üstüne ş.+ di 119/94, 134/42

şair: (Ar.) şiir yazan kimse.
bir ş. tezeden dünyaya geler 043/17, 088/208, 088/22, 088/242, 088/281, 088/305, 088/323, 088/403, 088/430, 088/88, 088/98, 090/43, 174/05, 174/07, 174/25, 174/27, 256/32
arazdan çox yazan bir ş.+ e 015/01, 227/01
öldür bir ş.+ i cinayet éyle 222/04
bu bedbext ş.+ in halı görünmür 259/74
çox biçare ş.+ ler 090/78

şairlik: (Ar.+T.) şair yazma sanatı.
bir gün ş.+ im başıma vurar 072/18

şal: (Far.) genellikle Hindistan'da dokunan, özel motifleri olan değerli bir yün kumaş.
o da ş.+ ın itirdi 179/13
anam yün ş.+ ını salar çiynine 045/28
ş.+ ıyla gözünü sıxanım hanı 038/17

şalvar: (Far.) genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir pantolon türü.
ş.+ ları yamaqlı 089/52

şam: (Ar.) mum.
qollar bağdad ş.+ ı xudam 252/27
neheng ş.+ lardımı 044/16

şamama: (Ar.) kavun, süs kavunu; mec. meme.
ş. tağında saralıb gédir 070/10

şan: (Ar.) şöhret, ün, şeref.
kim qazandı o şöhreti o ş.+ ı 011/23
ş.+ ımız şöhretimiz 089/128

şane-şane: (Far.) parça parça; delik deşik.
bağrım ş.+ di 067/05

şanlı: (Ar.+T.) ünlü, şöhretli.
şöhretli illeri ş. illeri 110/24

şan-şöhret: (Ar.) ün, ad.
var dövlet ş. senin çün yazdı 050/06

şar: (Rus) balon.
qalxdı göye bir ş. kimi 180/14

şarxalan-: (Ar.+T.) dilim dilim ol-, parçalan-.
min yol budanmışam ş.- mışam 166/06

şarrt: (T.) yansıma ses, tokat sesi.
al bu da türkaydan ş. qara öküz 253/25

şefeq: (Ar.) güneş doğarken veya batarken gökte meydana gelen kızıllık, şafak.
sarı sarı ş.+ lerdi gül déyil 203/03
soyuq ş.+ lerin éle besimdi 229/20

şefeqli: (Ar.+T.) ışık saçan, parlayan.
seherin nur ş. 146/11

şéh düş-: (T.) çiy / su damlacığı düş-.
qönçe dodaqlara ş.- üb indi 159/18
dodaqlara ş.- meyir 064/12, 185/09

şeher: (Far.) büyük yerleşme merkezi.
bu yérler dağılmış bir ş. kimi 044/06, 117/12, 117/27, 128/01, 128/09, 128/13, 128/17, 128/21, 243/01
qebire de basabasdı ş.+ de 011/20, 079/09, 084/21, 117/01, 117/02, 117/06, 117/42
kendden ş.+ den uzaq 005/02
méşeler virane ş.+ di allah 035/11
ş.+ e serhed var 084/22
dolanır ş.+ i bir kölge kimi 079/03
korlar ş.+ idir her yan qaranlıq 259/71, 259/76
salam xeyallara dalan ş.+ im 128/02, 128/03, 128/05
vécine déyildi ş.+ in küyü 079/19, 117/28
bu kendler bu ş.+ ler 088/388

şehid: (Ar.) yüksek bir gaye yolunda ölen kimse.
yatanı qaldırdı ş.+ ler 083/02, 083/04, 083/09, 083/13, 083/17

şéir: (Ar.) şiir.
yazdığım ş.+ ler yaraşa belke 229/23
sen éle ş.+ sen başdan ayağa 227/05

şeker: (Far.) tatlı, lezzetli.

éşidir ş. kimi 138/69

şekil: (Ar.) bir şeyin veya insanın dış görünüşü; suret.
kölgede çekilen ş. 104/01

şeklini çek-: (Ar.+T.) fotoğrafını çek-.
uzaqdan uzağa ş.- im 229/10

şelale: (Ar.) büyük çağlayan, çavlan.
axsın küreyinden ş. kimi 161/11
ne vaxtdır lal olan dağ ş.+ si 151/04

şele: (T.) sırtta götürülebilecek kadar yapılmış yük.
ş. gördün güc gelir 254/07

şele quyruq: (T.) tilkinin lakabı.
ş. tülküler 096/62

şele-şele: (T.) denklerle yığın yığın.
şaftalı ş. 089/102, 177/21

şen: (T.) sevinçli, mutlu.
dünyanı gah qemgin gah ş. görmüşem 040/07, 157/07, 177/10

şer: (Ar.) kötülük, fenalık.
güneş qürub éder ayaq açar ş. 043/02, 043/25
mekrdi ş.+ di bala 090/115, 098/28

şér: (Ar.) bk. **şéir.**
bir ş.+ im qönçelenib ne vaxtdan 204/13, 216/05, 237/08
ş.+ imden sözümden tut saxla meni 240/08
ilahi ş.+ ler yazanı sévdin 206/01

şerab: (Ar.) üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey.
hiyleni ş. kimi 138/117, 169/14, 171/12
ayı eti néft ş.+ ı 235/16
ş.+ ından kéçdi o 139/36

şeref bil-: (Ar.+T.) şeref say-.
özüne ş.- ir 081/19

şerq: (Ar.) dört ana yönden birisi; doğu.
ş.+ den qerbe daşınıb 113/02
qerbden ş.+ e daşınıb 113/01

şéssot: (Rus.) 600 / altı yüz, mercedes marka araçların bir modeli; Mercedes 600.
ceza çekib ş. alan 247/24

şéy: (Ar.) hayatta lazım olan, gereken herhangi bir cisim, madde, eşya, nesne.
bir ş. yoxdu yémeye 088/53, 140/21
belke yémeli ş.+ di 078/05, 087/56, 088/209, 124/12
çox ş.+ i ağardıb déye bilmirem 198/20
çox ş.+ ler ve'déleyib 090/89

şéyda: (Far.) delice seven, vurgun.
vurnuxur dövrende ş. bülbüller 073/07

şéytan: (Ar.) Allah'ın rahmetinden uzak bulunan varlık; kandıran; kötü huylu kimse.
o ş.+ a irişmeli olmuşam
ş. çalır cin oynayır 250/07
yrişin ş.+ dı gözel 252/05
ş.+ lardan qorun qardaş 247/17

şé'r: (Ar.) bk. **şéir.**
bir elim ş. yazır 006/09, 088/225, 088/226, 134/143, 181/15
könlünü inleden ş.+ im sözüm yox 055/18, 088/391
téllerin ş.+ imde misralanardı 051/05
ş.+ ime sözüme 118/04
ş.+ imle sesinize ses vérirem 172/52
orda senin ş.+ in sözün yaralı 011/06

içmek isteyirsen ş.+ inde onu 015/06, 088/110
mükafat ş.+ ini oxuyarken 167/02
qur'an da ş.+ ledi 088/223
ordan ş.+ lerim boylanar baxar 143/17

şıllaq at-: (T.) tekme at-, ayakla vur-.
ş.- sa ovlamaq 087/84

şıltaq: (T.) yaramaz.
ş. uşaq tek 142/06

şıltaqlıq éyle-: (T.) yaramazlık yap-
ş.- yende 134/23

şırım-şırım: (T) çizik çizik, hatlar hâlinde.
ş. yandı yandı 156/27

şırvan-: (T.) yakınlık göster-, yalakalık et-, ayakları arasında dolaş-.
yalmanır ş.- ır eki balalar 259/52

şırvana-şırvana: (T.) yalakalık ede ede, sürtüne sürtüne.
ş. quyruq bulayan 198/10

şikayet: (Ar.) hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma.
ş.+ di 116/18

şille: (Far.) sille; açık elin iç yüzüyle vurulan darbe.
gündüz te'rif axşam alqış géce ş. 009/10
atamın ters ş.+ si 134/206

şimal: (Ar.) kuzey yönü, güneyin karşıtı.
eriyir ş. buzları 004/20, 045/15, 115/26
ş.+ da elin yuyub 090/106, 138/90

şimşek: (T.) bir bulutun tabanı ile yer arasında, iki bulut arasında veya bir bulut içinde elektrik boşalırken oluşan kırık çizgi biçimindeki geçici ışık.
sél döşümden vurdu ş. başımdan 099/07, 111/08, 114/07, 248/01
ş.+ ler oynaşır çaxır déyesen 194/19
ş.+ leri görende 111/15
ş.+ lerin hirsin ora boşaltdı 202/11
doğub buludların ş.+ lerinden 027/03
ş.+ lerle güllelendi 021/07

şir: (Far.) aslan.
at ölüb ş. peleng axta 235/12, 235/19
ş.+ i buynuzunda kabab éylerdin 253/07
uzunqulaq qoca ş.+ in 004/38
filler ş.+ ler pelengler 119/18
pelengleri ş.+ leri 119/47
bézmişdik bu ş.+ lerin 119/26

şirin: (Far.) tatlı.
isti soyuq ş. acı 030/10, 056/10, 079/35, 088/218, 094/03, 125/04, 134/151, 140/17, 146/02, 195/03, 206/03, 215/13, 219/02, 241/13
ş.+ dir yuxusu uşaq muşağın 025/33

şirince: (Far.+T.) çok tatlı.
ş. çöreyinden 138/147

şirin-şeker: (Far.) tatlı, hoş.
ş. dilim var 137/90

şirin-şirin: (Far.) tatlı tatlı.
ş. danışdı 096/35

şiş: (T) şiş, şişe geçirilerek pişirilmiş et.
ş. bizim olmalıdır 086/82
öten buludları ş.+ e kéçirdir 028/04

şiş-: (T.) kabar-.
éle bil biraz ş.- ib 088/423, 119/57

şişlik: (T) şiş, şişe geçirilerek pişirilmiş et.

ş. bizim olmalı 086/81, 171/12

şiv: (?) ağacın yeni sürgünü, yeni dal.
kesir ş. budaqları 088/456, 115/16

şiven qopar-: (Far.+T.) feryad et-; yüksek sesle ağla-.
sonra ağı déyib ş.- ın 259/47

şonqar: (T.) şahin.
ş.+ ı da meni de 096/73
qırğıyla ş. lele 096/16

şopén: Frédéric François Chopin Polonyalı piyanist ve besteci.
markésden danışır ş.+ den çalır 124/16

şorsatan: (T.) çökelek tarzı bir yiyecek satan kimse.
ali meclis hara ş. hara 259/25
heddini gösterin ş.+ lara 259/19, 259/20
péndir satanların ş.+ ların 259/89

şöhret: (Ar.) ün, şan, herkes tarafından tanınma durumu.
ş. derdi 076/35, 195/05
mükafatdı ş.+ di 078/08, 238/07
ş.+ e çatmamışdı 096/23
kim qazandı o ş.+ i o şanı 011/23, 115/44
şanımız ş.+ imiz 089/128

şöhretli: (Ar.+T.) meşhur, tanınmış.
ş. illeri şanlı illeri 110/24

şö'le: (Ar.) alev, parıltı, ışık.
ay girib buluda ş.+ si sönüb 025/30

şumla-: (T.) toprağı pullukla sür-.
lepeleri ş.- dılar düzlediler 116/13
ş.- yacaq ekecek 137/51

şüar: (Ar.) slogan.
sülh ş.+ ı dilinde 090/103

şübhe: (Ar.) bir şeyin gerçek olduğuna inanmama.
yukumuz yox uzağıq her ş.+ den 001/12, 088/161

şübhelen-: (Ar.+T.) bir şeyin gerçekliğinden, doğruluğundan emin olma-.
hamıdan ş.- er 178/17
men sizden ş.- im 087/41

şükür: (Ar.) yapılan bir iyiliğe karşı teşekkür ifadesi.
orda ş. iş babatdı qardaşım 011/21, 127/16, 135/22, 135/24, 135/26, 195/01, 253/10, 253/11, 253/12

şükür éyle-: (Ar.+T.) minnettarlığını bildir-, teşekkür et-.
ş.- yirem bu ana şükür 135/22, 135/24, 135/26, 135/28

şümşad: (Far.) şimşir ağacı.
ş. budağımda göyeremmeyib 166/29

şüşe: (Far.) şişe.
nedir tebietde ömür bir ş. 017/06, 025/23, 213/11

şüur: (Ar.) idrak, kavrama gücü.
öz ağlın ş.+ un vardı dövletdi 238/06

T

tab: (Far.) güç, kuvvet.
daş daşıyır yoxdur t.+ ı 235/15

tabaq: (Ar.) hamur teknesi.
künde qıcqırır t.+ da 235/27

tabla-: (Far.+T.) tahammül et-, dayan-.
bu qeder zülüme t.- maq nedir 253/23

tabut: (Ar.) ölünün mezarlığa götürülürken içine konulduğu sandık.
belke t.+ un da hazırdır indi 192/17

tac: (Far.) taç; en yüksek zirve, en kıymetli kimse veya şey.
başında ağ t. 047/08
düşübdür başımdan mehebbet t.+ ı 056/12
savalan beyaz t.+ ımdı 127/23

tağ: (T.) dağ.
şamama t.+ ında saralıb gédir 070/10

taq-taraq: (T.) mermi / top sesi, gürültü patırtı.
t. 088/62

tax-: (T.) tak-, iki şeyi birbirine geçir-.
cütbayraq tek cüt xencerin bağrıma t.- ıb 066/02
gülünü t.- mağa gétdi 210/04

taxt: (Far.) yaslanılacak kısmı olmayan geniş divan.
çıxıb t.+ a her şéy saxta 235/11

tala-: (T.) soy, yağmala-.
namerd gör ki çapar t.- r 126/11
t.- yıb çapmaq isteyir 076/69
çapıb t.- yıblar ne daha qalıb 246/15
qoyunlar çapıb t.- yır 004/36
çapıb t.- yırsan barıdan kéçib 016/09

tala: (T.) ormanda ağaçsız, çıplak saha.
göy t. baharın iten yaylığı 035/24

talan-: (T.) soyul-, varı yoğu elinden alın-.
kölge var işığı t.- ır hele 092/18
basılmış t.- mış ölke kimiyem 135/19
çapılmışam t.- mışam 041/12, 173/13

talan: (T.) soygun, vurgun.
bu dünya t. imiş 088/206, 088/216, 245/09, 247/22
bu qoca dünyanın t.+ ı héç ne 238/03
bu t.+ ın içinde 090/161
t.+ lar 090/15

talan éyle-: bk**. tala-.**
qoymayın t.- di dédiler 155/13

talan ol-: bk. **talan-.**
ömrüm günüm t.- du 030/02

talé: (Ar.) baht, kısmet.
her ulduz bir t. bir ömür gündür 025/11, 070/20, 092/12, 171/17, 213/07, 230/21, 247/32
bu da bir t.+ di bextdi nedise 228/16
boyun eyib bir t.+ ye bir paya 200/13, 255/11
qalanların t.+ yi 174/18, 208/14, 259/94
gör t.+ yim ne gündedi 207/15, 214/28
arzularım t.+ yimle barışdı 036/23
t.+ yin qeribe oyunları var 007/20, 016/19, 022/52, 042/06, 053/15, 068/09, 160/09, 176/05, 192/33, 201/12

talé payı ol-: (Ar.+T.) talihin payı / kısmeti.
t.- aydım 220/04

taléyi daşlara toxun-: (Ar.+T.) talihsiz / bahtsız ol-, işi rast gitme-.
t.- ub senin 192/13

tam: (Ar.) tamamen, bütün.
feqet t.+ ı bilinmir 089/20

tamah: (Ar.) aç gözlülük, hırs.
t. dişin kölgesinde 101/05, 134/112

tamarzı: (Ar.+Far. < Ar. teme + Far. arzu) yiyilip içilen bir şeyin özlemini çekme; hasret, özlem.
sen t. kimi sen möhtac kimi 224/13
t.+ ymış 080/08

tanı-: (T.) tanış ol-; bil-; ayırt edebil-.
bütün dünya t.- dı 088/101
birbirmizi t.- madıq bilmedik 200/04
özünü yaxından t.- maq üçün 120/34
şerab nedir t.- maz 169/14
ölüm onu t.- mırdı 076/19
daha t.- mışıq biz özümüzü 052/18
t.- yaq öz özümüzü 029/51
bizi t.- yan var dost var düşmen var 055/03
adsız birce reng t.- yarlar 184/07
t.- yın bu dostu yarı 029/47
men onu t.- yıram 251/03
men onu t.- yırdım 098/02, 178/01

tanış: (T.) tanıdık, bildik.
anlayıb gördüm ki dost da t. da 040/12, 098/01, 157/12, 246/20
mene t.+ dı 008/01, 008/06, 008/11, 008/16, 008/21, 008/26

tanış-: (T.) birbirini tanır duruma gel-.
yüz illerdi t.- dı 096/37

tank: (İng.) zırhlı ve silahlı, paletli tekerleri olan motorlu savaş aracı.
şeherde t.+ lar gezir 084/21, 084/25, 084/31

tanrı: (T.) Tanrı / Allah, yaratıcı.
o dağlarda t. sene yaxındı 011/28, 023/08, 029/13, 076/05, 076/06, 076/10, 076/21, 076/73, 090/177, 093/10, 094/14, 213/07, 230/11
bu da t.+ danmı sınaq gizlice 214/21
t.+ dı penahı araz neylesin 015/05, 015/29
t.+ nın keremi çoxdu 076/04, 076/26, 076/42, 093/04, 247/32
t.+ ya ağ olmaq üçün 076/60, 077/14, 141/27, 251/32
üzümüz t.+ yadı 090/176

tanrı dili: (T.) Tanrı / Allah tarafından verilen dil, ana dili.
yaşayır t.+ miz 029/49

tap-: (T.) arayıp bul-.
özüm özümü de t.- a bilmirem 049/20, 144/09
gözümü t.- ammadım 095/38, 095/40
ellerimi t.- ammıram 006/02, 006/15
sehrada su t.- an örmemiş kimi 125/21
dilençi taléyi t.- anlara bax 259/94
kim salıb itirer kim t.- ar meni 129/23, 134/36
bir hüzur t.- asan céyran izinde 224/17
qem itirdi sévinc t.- dı 171/16, 174/07
axır ki qelbimde dözümü t.- dım 053/03, 053/05, 053/09, 053/13, 053/17
t.- dın seadeti stol başında 176/09
bir parça çörek t.- ıb 087/98
bir tapmaca déyim t.- ın 088/330, 088/353, 088/376
asmağa yér t.- madı 088/70
t.- madım papağımı 095/42
t.- madınmı 043/23
arayıb t.- maq isteyir 076/71, 190/09
bilmirem ne t.- mısan 088/311

tapıl-: (T.) bulun-.
iten bulaqlar t.- ar 127/06, 138/42, 138/44
hele çoxlarımız t.- mamışıq 143/13
harda yémek t.- sa 096/40

tapmaca: (T.) bilmece.
bir t. déyim tapın 088/330
düzü lap t.+ dı 088/187

taptala-: (T.) ayaklar altına al-, çiğne-, ez-, kır-.
könlümü t. héy ez sen gözel 223/03

tar: (T.) Azerbaycan'da yaygın olarak kullanılan, mızrapla çalınan telli bir müzik aleti.
o gözel sındırdı könül t.+ ımı 228/17
ovundum t.+ ımla neğmeqarımla 049/09

tarix: (Ar.) bir olayın meydana geldiği zaman dilimi.
sizin qarnınızda t. olmaq çün 259/53
her mezar t.+ dir neler söyleyir 044/20
hanı öz t.+ im kimem neçiyem 026/32
t.+ ini dananlar 080/65

tarla: (T.) tarıma elverişli yer, arazi.
t.+ sında sünbül oldum den oldum 167/08

tatar: (T.) Tataristan'da, Kırım'da Kuzey Kafkasya'da ve Sibirya'da yaşayan Kıpçak asıllı Türk topluluğuna mensup kimse.
t. türkmen qırğız başqırd 029/15

tavan: (T.) bir yapının, kapalı bir yerin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey.
bu döşeme bu t. 088/118, 088/137, 088/143, 088/414, 088/422
évim var t.+ ı yox 088/183, 088/94
qonşunun t.+ ıdı 088/158
döşemesiz t.+ sız 088/164

tay: (Far.) denk, eşit; münasip.
menim türkay babam aya t. babam 107/03, 107/04, 118/06, 118/07
o tayı bu t.+ a çağıran qağa 015/16
bu t.+ da menimle yola gétmirsen 015/17, 015/24, 118/06, 118/07
o t.+ ı bu taya çağıran qağa 015/16
menden çox cavansan démem t.+ ımsan 213/08
dédiler t.+ ın déyil 098/26
ömrün o t.+ ında qalıb uşaqlıq 145/06
ömrün o t.+ ından aşıb gelmişem 069/02

tayfa: (Ar.) genel özelliklere sahip şahıslar topluluğu.
bilirsenmi o t. 098/32

tayla-: (Far.+T.) eşleştir-.
ulaqları alıqlayam t.- yam 036/08

teb: (Ar.) ilham, heves.
yazma démirem ki yaz gelende t. 015/10

tebessüm: (Ar.) gülümseme.
xoş t. hede qorxu ümid güman 009/15
birce t.+ ünle 256/14

tebiet: (Ar.) yerde tabii durumun, insan faaliyeti dışında oluşan ve değişen her şeyi (iklim, bitki alemi vs.).
gözümde açılır solur t. 007/18, 043/04, 043/27, 047/14, 047/16, 132/18, 141/20, 151/06, 181/10
nedir t.+ de ömür bir şüşe 017/06
orda t.+ in öz ahengi var 131/09, 151/03, 151/12, 181/18

tebriz: İran'da bir şehir.
altay t. kerkük derbend 029/40

tehlil ét-: (Ar.+T.) tahlil et-, incele-.
géceni t.- ib 087/08

tek: (T.) bir, sadece bir; gibi; yalnız.
derdi éşq t. bu dünyada 003/08, 010/09, 017/29, 022/30, 022/44, 032/08, 034/03, 035/05, 035/14, 036/19, 048/03, 048/07, 048/16, 048/18, 049/18, 051/21, 056/17, 066/02, 068/13, 068/16, 072/05, 077/06, 081/03, 081/16, 083/05,

083/06, 097/04, 108/26, 108/48, 109/23, 110/27, 116/02, 119/79, 125/06, 137/43, 138/140, 140/16, 140/41, 142/06, 149/04, 153/04, 154/07, 155/15, 159/11, 160/13, 160/16, 162/32, 166/02, 166/34, 169/20, 170/05, 177/05, 177/17, 179/14, 179/15, 186/14, 196/05, 198/11, 200/22, 200/24, 200/40, 202/08, 205/07, 213/03, 225/31, 225/45, 229/01, 229/13, 231/05, 239/03, 240/23, 246/02, 253/03, 260/09
men de t.+ em bu çemende ezizim 132/24

tek cana bir alay döşle-: (Ar.+T.) tek başına bir alayla / orduyla mücadele et- / göğüs ger-.
t.- yen babam 107/05

tekce: (T.) yalnız, tek başına.
t. seninki déyil 088/147, 120/29, 178/30

teke: (T.) dağ keçisi; erkek keçi.
barı maralıma t.+ me deyme 099/17

teker: (Ar.) tekerlek.
boynu t. topuydu 178/04
nese déyir t.+ lerin harayı 001/15

teki: (T.) gibi, benzerlik bildirir.
asılıb çiyninden heybesi t. 045/19, 045/21, 104/18, 143/12, 179/16, 229/21

teklen-: (T.) yalnız kal-.
t.- ib yalquzaq olan 029/20

teklik: (T.) yalnız, tek olma durumu.
yalquzaq t.+ den üşürge üşün 214/11

tekne: (T.) genellikle hamur yoğurmada kullanılan derin, büyük kap.
t. bizim 088/333
unu ese ese vérib t.+ ye 175/04

tél: (T.) saç.
köçüb gétdi üreyimde t. esdi 036/15
qara t.+ e qısqanıram 257/08
démirem t.+ inden qırx hörük ayır 161/10, 251/21, 257/02
qara t.+ ine den salıb 065/07
t.+ ini yélleyirdi 048/09
saçına ağ t.+ ler ekilen zaman 068/20, 157/09, 252/12
t.+ leri onunki tek 048/03, 048/14, 048/16
t.+ lerim télinden doymaz 257/02
beyaz t.+ lerimde açılır seher 025/15
t.+ lerimi sığallayan 013/08
t.+ lerin şé'rimde misralanardı 051/05, 161/18, 189/04
senin t.+ lerine qarası düşüb 161/09
yandım qara t.+ lerini 061/04, 161/01, 161/02, 161/06, 161/14, 161/22
batım t.+ lerinin çiçek etrine 161/05, 161/25
qara t.+ ler beyazlaşar dağda qar kimi 158/06

tele: (T.) hile, tuzak.
gizlice qurulan t.+ ler kimi 198/04

telebe: (Ar.) öğrenci.
ikisise t. 140/07
amérikada t.+ ler acınacaqlı heyat kéçirirler 170/02
t.+ nin dalınca 137/28
müellim t.+ ye 137/30

telebelik: (Ar.+T.) öğrencilik.
t. illeri 137/01, 137/38

téléfon: (Fr.) telefon.
t. zengleri en xoş avazdı 050/08
t.+ lar başını qatıb dédiler 125/13

teles-: (T.) acele et-.

men gecikdim o yamanca t.- di 036/14
derin qatlara t.- dim 032/07
ay işıqlar t.- in 168/51
denizlere t.- ir 111/18
dayan t.- me 136/21

temennalı: (Ar.) belli bir amaç / menfaat için yapılan.
t. çörek ne ağı imiş 040/03, 157/03

temiz: (Ar.) kirli olmayan.
ölçülü biçili oluruq t. 117/34, 120/15

temizle-: (Ar.+T.) temiz hâle getir-.
yuyub t.- yir günahlarını 022/29

temizlen-: (Ar.+T.) temiz hâle getiril-.
t.- dim duruldum 136/16

temkinli: (Ar.+T.) kendinden emin bir şekilde.
sebirli t. abırlı fağır 008/09

ten: (Far.) vücut.
ömrün yarı t. qara 211/06

tendir: (Ar. < tennûr) tandır.
fatmalar yéne t.+ de 004/27
birden dönür t.+ e 088/452

tene: (Ar.) azar, kınama.
t. tüstüsünde qınaq hisinde 225/05
müellim t.+ si de 137/10
bacı t.+ sinden qorunmaq üçün 068/26

tenek: (T.) üzüm ağacı.
t.+ ler elinde yaşıl hörükdü 028/12

tengi-: (Far.+T.) daral-, sıkış-.
yollarda nefesim t.- yir daha 022/03, 145/19

tenqidçi: (Ar.+T.) eleştiren, tenkitçi**.**
biraz t.+ di hamısından kesir 124/07

tenha: (Far.) yalnız, kimsesiz.
özünü t. bilib 088/303, 129/20, 168/01, 189/01, 239/05
sen orda t.+ san men burda tenha 239/05
éle t.+ yam ilahi 237/01

tenti-: (T.) acele et-, sabırsızla-, kork-.
t.- yib boğulubdu 090/145

tepe: (T.) yüksek yer, küçük dağ.
düz yollarım t. dere 024/06, 147/06, 181/17
güneş yağıb t.+ lere éle bil 203/01
t.+ sinden çen yükselen 183/14

tepel: (T.) hayvanların alnındaki beyaz leke; böyle lekesi olan hayvan.
t. kellesinden buynuz çıxarır 259/67

teper: (T.) gayret, istek.
qelbimde t.+ im yox 128/20

tepik: (T.) tekme.
her axşam t. idi 178/24

tepin-: (T.) sinirlen-, azarla-; üzerine yürü-.
ki mene t.- eler 137/15
üstüme t.- ibler 134/22

ter: (T) deri altındaki bezlerin salgıladığı renksiz, tuzlu ve kokulu sıvı.
séle döndü alında t. 172/18, 259/60

terbenövşe: (Far.) henüz solmamış, taze menekşe.
t. qoxudu 115/50

tercümeçi: (Ar.+T.) çevirmen, mütercim.
biraz t. birazca nasir 124/06

teref: (Ar.) taraf, yan.
her t. ağarıb 047/12, 259/54

terif: (Ar.) övme, övgü.
yalan t. yarışı 089/28, 213/03

terifle-: (Ar.+T.) öv-.
seni günde t.- yen 247/06

terlan: (T.) (zool.) bir tür yırtıcı kuş; mec. yiğit, korkusuz.
göylerden énmeyen t. xeyalım 186/03

terpen-: (T.) kımılda-, olduğu yerde hareket et-.
ustuf t. uçurumdu qabaq a 254/12
asta asta t.- ib 251/11

terpet-: (T.) kımıldat-, hareket ettir-.
çox t.- me qelbimin 211/11

ters: (T.) sinirli, asık suratlı.
atamın t. şillesi 134/206

tersine dön-: (T.) tersine dön-, tersine ak-.
çaylar t.- üb 111/19

teskinlik tap-: (Ar+T.) sakinleş-, rahatla-.
bir t.- dı insan 077/16

teşne-: (Far.+T. < teşne+e-) susa-; çok iste-.
bu xemir suya t.- di 127/32

teşne: (Far.) susamış; çok istekli.
men sene t.+ yem bir nefes kimi 219/10

tetik: (T.) silahlarda ateşleme cihazı.
zamanın elindedir t.+ im 034/24, 170/26

téyle-: (T.) çok keskin bir bıçakla kes-.
bir vaxt tülküleri qovub t.- rdin 253/06
çaqqalları t.- yib 096/08

téz: (Far.) derhal, çabuk, hemen.
kimse götürerdi t. qucağına 069/10, 098/48, 134/36, 153/14, 156/28

teze: (Far.) yeni.
döyüşüm dünyaya t. gelimdi 026/11, 088/287, 104/08, 138/121, 153/06
her şéyi t. +den başlayam gerek 022/01, 022/07, 022/15, 022/24, 022/34, 022/45, 022/56, 043/17, 055/01, 055/06, 055/11, 055/16, 055/23, 083/07, 249/03

tezece: (Far.+T.) yeni, taptaze.
t. saçına den düşür indi 110/03

tezeter: (Far.) taptaze, yemyeşil.
tebiet bezendi güller t. 151/06

tézlikle: (Far.+T.) kısa zamanda, hemen, çarçabuk.
t. genc atanın 138/132

téz ol-: (Far.+T.) çabucak, süratle hareket et-.
t. qardaş vérme aman 172/12

téz-téz: (Far.) aralarından çok zaman geçmeden olan; her zaman, devamlı.
t. çalırsan 122/12, 134/77, 198/12

te'rif: (Ar.) övgü, övme.
gündüz t. axşam alqış géce şille 009/10
aşıb daşır t.+ ler 089/06

te'rifle-: (Ar+T.) öv-, methet-.
t.- di söz vérdi 089/120

te'riflen-: (Ar.+T.) övül-, methedil-.
bélece t.- di 169/22

tıxa-: (T.) zorla sıkıştır-, yerleştir-.
t.- dı papağını 100/13

tik-: (T.) taş, kerpiç vs. ile bina, duvar vs. inşa et-, ör-; tayin et-, getir-.
xalq özü t.- diyini 090/31
évler t.- en qadınlar 138/76
orda bir koma t.- ib 088/203, 090/134

tikanlı: (T.) dikeni olan.
t. direkleri 084/03

tike: (T.) büyük bir şeyden kopan her bir parça.
bir t.+ ye boyun eyen 247/27

tikil-: (T.) inşa edil-, yapıl-.
évim torpaqdan t.- ib 248/12

tilov: (T.) balık yakalamak için kullanılan olta.
t. kimi 243/10

tilsim: (Ar.) sihirli gücü olduğu kabul edilen şey, tılsım.
t.+ li nerdi bala 090/114

tir-tir es-: (T) soğuktan, korkudan, heyecandan dolayı şiddetli titre-.
son yarpaq son bahar t.- irdi 228/09

titre-: (T.) es-; titre-; ıstırap çek-.
t.- di yox déye durdun qesdime 049/13
hesretden t.- yen yarpaq kimiydin 176/04
niye t.- yib esir 085/02
niye t.- yir esir 103/02
küçeler t.- yirdi 086/22

titreş-: (T.) titreşim durumunda ol-, ihtizaz et-, titreş-.
qayalar dibinde t.- en güller 035/12

tiye: (T.) bıçak, kılıç, hançer vs.'de kesici taraf, ağız.
qılıncam t.+ m hanı 100/18

toğlugötüren: (T.) tokluyu / kuzuyu kapıp kaçıran.
t.+ i de 096/74
t.+ le men 096/12

tox: (T.) açlığını gidermiş, doymuş, aç karşıtı, tok.
qelbi nefsi t. idi 076/40, 137/06
hemişe qelbi t.+ du 169/19

toxda-: (T.) bekle-.
yedi içdi t.- dı 096/34

toxdaq vér-: (T.) sakinleştir-, rahatlat-.
özüne t.- ib 089/118

toxu-: (T.) doku-.
t.- dular çelengler 119/103

toxun-: (T.) kötü etki et-, kalbini kır-.
özgeler t.- mayır 254/23

tonqal: (T.) yakmak için bir yere toplanmış çer çöp, odun, dal vs. yığını.
ürek t.+ ımda bişdi sözlerim 228/23
bir t.+ ın külüyük 088/259

top: (T.) top; çapı dört santimetreden fazla olan ateşli silah.
onu atası tek t. oyatmayıb 110/27
boynu teker t.+ uydu 178/04

topa tut-: (T.) üzerine top at-; eleştirmek, aşağılamak amacıyla kötü sözler söyle-, şiddetli şekilde kına-.
oğlum t.- ur meni 075/21

topla-: (T.) topla-, bir araya getir-.
ağ qızıl t.- mır seviller indi 259/62
t.- yanlar 172/47

topuq: (T.) ayağın yuvarlakça olan alt bölümü.
vuruldum t.+ umdan 136/03

tor: (T.) tuzak; ağ.
sal cin düyün t.+ una 256/08

tora düş-: (T.) aldan-, tuzağa düş-.
balıqlar t.- ür 031/13

torpaq: (T.) yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü, toprak.
bir elim t. qazır 006/10, 022/23, 029/27, 076/37, 086/19, 088/11, 093/07, 093/12, 094/16, 108/02, 108/52, 125/36, 134/123, 134/246, 138/77, 156/29, 176/02, 220/18, 259/91
göyler göye çekdi yérler t.+ a 007/03, 013/04, 044/30, 080/12, 080/30, 117/01, 117/02, 117/06, 117/08, 117/42, 117/44, 149/09, 149/11, 182/01, 182/02, 248/06
basılmış t.+ am qurtarmış işem 055/12, 060/15, 073/02, 130/04
t.+ da her şéy qarışıq 248/11
cismin t.+ dadı adın adımda 107/15
t.+ dan bir köynek aralanmışam 117/03, 248/02, 248/05, 248/12, 248/15, 248/23
sirdir bu dünyanın t.+ ı daşı 008/18, 028/07, 028/13, 088/318, 119/68, 174/29, 174/44, 225/14
alışır t.+ ım daşım 004/14, 004/41, 152/24, 166/11, 200/40
menim t.+ ımda menim daşımda 026/28
daşı t.+ ımdan daşı daşımdan 099/08
daş kimi yatırdım t.+ ın üste 025/08, 043/03, 043/26, 083/14, 088/284, 093/09, 094/13, 107/10, 134/172, 176/07
cismim t.+ ına qarışa belke 229/25
t.+ ını gec kimi 115/24
t.+ lar uyuyur sirri itmeyir 117/29, 141/06, 205/05
t.+ ları paylayaq 087/113
qara t.+ ların qaranlığından 166/30
o mavi göy sen t.+ san 062/06

torpağa çekil-: (T.) toprağa karış-, toprağa sin-.
ruhum t.- ib 248/10

torpağa diri diri gömül-: (T.) toprağa diri diri gömül-,öl-.
t.- düm men 155/07

tovla-: (T.) hareket ettir-; tatlı dille kandır-.
yox t.- maq gerekdir 087/85
dünyanı ayı t.- yır 004/34

toy: (T.) düğün merasimi; şenlik.
o t. hanı büsat hanı 003/19, 009/24, 233/12
dünya başdan başa t.+ du mağardı 145/22
t.+ larım düyünlerim 105/16
dam dolusu t.+ un var 122/03

toy-büsat: (T.+Ar.) düğün, bayram.
sévdi t. kimi 128/06
kéf damağdı t.+ dı qardaşım 011/09

toy-düyün: (T.) toy düğün, düğün, düğün meclisi.
mene t. imiş 134/20

toy éyle-: (T.) düğün yap-.
bir gün t.- diler 134/229

toyuq: (T.) tavuk.
qonşunun t.+ una 134/48

tozanaq: (T.) rüzgar sonucunda kalkan toz.
t.+ da yortur yabı 235/14, 253/21

toz dumana qarış-: (T.) toz duman birbirine karış-, alt üst ol-.
t.- dı héy 172/17

tök-: (T.) dök-, boşalt-.
géceni biçib t.- ür 088/442, 104/17

doluxsunub yumub yumub t.- ürsen 202/02

tökül: (T.) ak-; düş-.
t.- en yarpaqlar gözyaşlarımı 035/16, 068/18, 088/102, 088/173, 090/65, 185/09
silkele qoy t.- sün 090/41
zeherdi t.- üb aşımın altda 026/14, 090/147

töküm: (T.) döküm, (yaprak) dökülme zamanı.
başlayar ömrümün yarpaq t.+ ü 188/13

töre-: (T.) doğup türe-.
doğub t.- yersen qalxarsan bir gün 233/10

törpü: (T.) çeşitli şekillerde olan, kısa ve sivri çıkıntılı dişleri olan eğe.
sen t. deymemiş dişli hevesen 016/10

tövle: (Ar.) tavla, at ve benzeri hayvanlara ait ahır.
bir t.+ de yaşayammır 085/14

tövşü-: (T.) koşmak , yorgunluk veya çok çalışmaktan dolayı zorlukla nefes alıp ver-.
külek kéflenende t.- yer méşe 017/19

tufan: (Ar.) fırtına; şiddetli rüzgarlı yağmur veya kar.
qopdu ne qopdu t. 098/43, 119/79, 174/05, 174/06, 174/24, 245/06
o t.+ da yıxıldı 174/17, 202/19
t.+ dan burulğandan 111/25, 174/21
bu qeribe t.+ dı 090/100, 134/166
sine gerdim t.+ lara 032/10
t.+ larda batan déyil 060/11

tufanlar qopar-: (Ar.+T.) kıyameti kopar-; ortalığı yerle bir et-.
çox t.- dı 090/130

tula: (T.) düzgün uzun tüyleri olan uzun bacaklı büyük av köpeği.
aranlı t.+ lar donuza hürmür 259/69

tumarlan-: (Far.+T.) tüylerine düzen veril-.
hele oxşanırdı t.- ırdı 079/29

turan: (Far.) dünyadaki bütün Türkleri bir bayrak altına toplama ülküsü; kişi adı.
menim ruhumsan canımsan t. 233/06, 233/08, 250/16
nevem t.+ a mektub 233/01, 234/02, 247/10

turp: (Far.) turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki (Raphanus sativus), turp.
buruq déyil t. ekerler 116/37

tuş: (T.) eş, denk, tesadüf etme, denk gelme.
hara uçsam derde t.+ am 258/10

tuşlan-: (T.) yöneltil-.
qelemim lüle tek t.- dı göye 154/07
özüm özüme t.- mışam 034/23, 170/25

tut-: (T.) tek veya iki elle bir şeyi yakala-; destekle-; hedef olarak al-.
oda t. qelbimi hesret oduna 068/04, 068/32, 240/06, 240/08
elimden qolumdan t.- a bilmirsen 240/07
meni bu axında t.- ammaz kimse 240/15
seksekeli t.- ana bax 177/29
it t.- ar yiyesini 136/24
hemişe göyleri t.- ardıq eziz 093/06
meni sinen üste atıb t.- arsan 056/16

yéne o elleri t.- maq istedim 069/23, 094/02
t.- mursan ellerimden 243/11
elinde göy ot t.- ub 087/78, 089/100, 089/129, 109/13
basın comerdleri t.- un merdleri 259/05, 259/112, 259/113
oğrunu milis t.- ur 084/37

tutaş-: (T.) dövüş-; mücadele et-.
qayadan sallandı dağla t.- dı 142/07

tutuquşu: (Far.+T.) papağan, dudu kuşu; mec. taklitçi.
t. alim olub 096/22, 096/60, 235/10

tutul-: (T.) tutul-; bozul-, neşesi kaç-.
t.- muşdu dilleri 048/13
t.- ub göylerin qaşı qabağı 035/06
isti soyuq gah açılır gah t.- ur 009/11

tük: (T.) deri üzerinde biten ince kıl, tüy.
t. yastıq kimidir başımın altda 026/16, 109/08
indi qu t.+ ünde yata bilmirem 025/09

tüken-: (T.) bit-, tüken-, sona er-.
sebrim t.- di yoruldum 230/15
mezarın önünde t.- ib sözüm 038/32
araz ha yozula yéne t.- mez 015/11, 015/13
yanıb t.- mişem qalan külümdü 026/23

tüklen-: (T.) tüylen-.
t.- dikce özleri 087/119

tükü tükden ayır-: (T.) en ince işareti, gayeyi anla-, idrak et-.
t.- an 095/15, 095/37

tülkü: (T.) (zool.) tilki, mec. kurnaz, hilekar kimse.
t. aldatmamışdı 096/25, 126/21, 235/01, 235/03, 235/05, 235/09, 235/13, 235/17, 235/21, 235/25, 235/29, 235/33, 244/04
t.+ ler qalıb bir yana 004/33, 096/62, 119/102, 119/22, 235/08
bir vaxt t.+ leri qovub téylerdin 253/06

tülküleş-: (T.) tilkileş-, tilki gibi ol-.
melek dönüb t.- ir 235/20

tüpür-: (T.) tükür-.
t.- erem her şéye 088/204

türk: (T.) Türk, Türk milleti.
t. oğlu türkem men 029/01, 029/09, 029/12, 029/17, 029/22, 029/26, 029/30, 029/34, 029/38, 029/42, 029/52
türk oğlu t.+ em men 029/01, 029/09, 029/12, 029/17, 029/22, 029/26, 029/30, 029/34, 029/38, 029/42, 029/52
t.+ ler oğuz çağırır 134/136
türkay t.+ ün qardaşıdı 247/30

türkay: (T.) İslam Türkay.
islam dinim t. adım 030/14, 107/03, 247/30, 250/15, 254/19
t.+ am 106/01, 106/02
al bu da t.+ dan şarrt qara öküz 253/25

türkman: (T.) Türkmen.
bize t. déyir 134/135

türkmen: (T.) bk. **Türkman.**
tatar t. qırğız başqırd 029/15

tüstü: (T.) tütsü, duman.
buludlar bacandan çıxan t.+ mü 039/04
göylerini t.+ lerle bezediler 116/15
dost tanış éle bil görüb t.+ mü 155/16
t.+ n seni yéyecek 137/42

hesretin t.+ sü saçıma çökdü 053/16
tene t.+ sünde qınaq hisinde 225/05
için t.+ yle dolu 137/46

tüstülen-: (T.) tütsülen-, duman çıkar-.
bir ocaqda t.- en kösövem 200/47
t.- er 184/12, 184/13
t.- esen siqarét kimi 184/22

tüstüsü başından çıx-: (T.) çok sinirlen-.
t.- ıb 137/48

tütek: (T.) kamıştan vs. yapılan nefesli musiki aleti.
duymurlar dünyada qanlı t.+ di 108/38

U

uca: (T.) yüce, ulu; yüksek.
daşlara baxıram boyumdan u. 044/15, 144/10, 144/13, 251/01, 251/04, 251/06, 251/13, 251/21, 251/29, 251/30, 251/37
o éle u.+ dır ki 251/05
sen uzaqsan sen u.+ san yétmir elim 201/06

ucal-: (T.) yücel-; yüksel-; uza-, boy at-.
göylere u.- an celalına bax 259/92
u.- ıb él sözünü 251/26
bir barmaq u.- ıbdı 174/43
feryadı göylere u.- ır allah 225/08
çinar tek boyatıb u.- sam da men 166/02, 166/34

ucuz şöhret güd-: (T.) kısa yoldan meşhur olmaya çalış-, meşhur olmak için her yola başvur-.
u.- enler 080/73

uç-: (T.) uç-, havalan-; git-; geçip git-; kaybol-.
çıxdı qanadlarım u.- a bilmedim 007/04, 087/126, 038/25
u.- an xeyallara çata bilmirem 025/07, 138/72, 138/73
u.- aram ruhuma dünya dar kimi 073/05
u.- ardı göylere öz qanadıyla 141/26
sen de ki u.- asan yol gözleyene 224/10
nağıllı dünyamız u.- du o günden 069/27, 154/06, 180/16
quşlar bulud bulud u.- dular göye 045/14
seni işıq bilib u.- dum yéline 010/06
u.- maq derdi 076/32, 087/129, 145/20
hara u.- sam derde tuşam 258/10
simurq quşu olub u.- ub gelerem 068/05, 068/33, 116/09, 154/03, 160/05, 160/21, 208/10
u.- ur yapalaqlar başının üste 025/29
éle bil ki u.- urdu 088/42
u.- uruq 020/02
u.- urum ölüme doğru 020/01

uçur-: (T.) uçmasına yardım et-; bir binayı vs. yık-, harabeye çevir-; son ver-, yok et-.
u.- duq her bir şéyi 087/22
sensiz ne vardısa söküb u.- dum 217/04
heykelini u.- ub 090/46, 119/06
çox tikib u.- ublar 090/134

uçurum: (T.) çok sarp ve derin yamaç; mec. tehlike; mec. mesafe.
u.+ da biten velesdim 032/06
ustuf terpen u.+ du qabaq a 254/12
aramızda u.+ lar var 245/05

uçuş: (T.) uçma işi.
yaşıl yarpaqların u.+ u başlar 017/17

ud-: (T.) yut-; mec. yok et-; kavra-; galip gel-.
yér u.- du göy apardı 089/116

men u.- dum uduzdum bu sert yarışda 040/10,157/10
bu elvan heyatı u.- maq isteyir 094/04
bu döyüşde u.- ur meni 075/22, 081/16, 254/25

udum: (T.) yudum.
birce u. su içib 005/33

uduş: (T.) kazanma.
bu sevdanın yox u.+ u 221/19

uduz-: (T.) oyunda, yarışmada vs. kaybet-, yenil-.
men uddum u.- dum bu sert yarışda 040/10, 157/10
bu sevdada u.- muşam 258/11
déme ki sehv édib u.- ub 083/15
u.- un qumarda ana yurdları 259/114

uğun-: (T.) gülmekten bayılacak gibi ol-, kendinden geç-.
dere u.- du gétdi 012/05, 012/10
u.- malı anlarımda gülemmedim 152/13

uğur: (T.) baht, mutluluk.
bu heqiqet u.+ unda 087/65, 090/69

ula-: (T.) ulu-.
géceleri u.- maq 096/04
éşşek tek anqırıb qurd tek u.- yan 198/11, 253/03
bu qurdlar qayıdıb u.- yar bir gün 259/117
qurdlar xelveti u.- yır 235/07

ulaq: (T.) yük ve binek hayvanı.
u.+ ları alıqlayam taylayam 036/08

ulduz: (T.) yıldız; iğnenin ip takılacak kısmı.
her u. bir talé bir ömür gündür 025/11, 025/18, 086/85, 086/86, 143/11, 252/13
gözüm baxa baxa axır u.+ lar 025/10, 025/12, 043/12, 109/22, 150/17, 174/25
u.+ lardan baxacaq 089/34
gülür gözün u.+ ları 004/18
iten u.+ larım sayrışdı yéne 059/09
orda u.+ ların géce hevesi 131/06
u.+ larla bezenib 146/07
o aylı u.+ lu qızıl bayrağı 072/22
éndirib göylerden ayı u.+ u 110/19, 162/24
qaşların gözlerin ayım u.+ um 072/11

ulduz-ulduz: (T.) yıldız yıldız.
göyler u. yanar qüsseden 043/08, 165/12

ulu: (T.) çok büyük, yüce.
u. kéçmişine qısılıb qalır 094/11, 134/126

ulus: (T.) belirli bir coğrafya üzerinde yaşayan halk.
çağır éli u.+ u 005/18

um-: (T.) um-; beklentisi ol-.
u.- ub küsen çox olur 140/33

umud: (T.) ümit.
daha u.+ um var gelen sabaha 223/07

un: (T.) öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri, un.
u. su su u. 009/22, 175/02

unud-: (T.) unut-, hafızadan, akıldan çıkar-.
u. bütün dünyanı 005/06, 005/07, 005/12, 005/14, 009/04, 022/10, 062/04, 088/244, 088/248, 088/253
sen meni u.- a bilmeyeceksen 196/04, 196/08, 196/12, 196/16, 208/01, 208/05, 208/09, 208/13, 208/17, 216/21

seni öle öle u.- acağam 196/09, 196/10, 196/11, 212/01, 212/03, 212/05, 212/09, 212/13, 212/17, 212/21
u.- aq qışı qarı 088/321, 195/16
özünü u.- anlar 080/66
u.- dum allahı seni sévenden 217/01
sessizce sessizce meni u.- dun 121/07
bilirem u.- maq çetin olacaq 212/12
seni u.- mağım çox çetindi çox 212/02
biz seni u.- marıq 087/58
u.- muşdu özünü 088/23

unudul-: (T.) unutul-.
u.- an qardaş olur 009/13
unuda bilmeyir u.- anlar 216/21
u.- du qurd adı 119/107, 169/26, 169/27
u.- sa derdler ahlar amanlar 208/04
qardaş olan u.- ur 009/14

unu ese ese vér-: (T.) unu (tekneye) titreye titreye dök- / koy-.
u.- ib tekneye 175/04

ura: (Hint-Avrupa dilleri ortak) hurra; Rus askerlerinin savaş sırasında attıkları nara.
u. sedalarından 086/21
men u.+ ya vurulmuşam 255/12

uralan-: (T.) (sebze, meyve için) vakti geçtikten / işe yaramaz hâle geldikten sonra toplan-.
saralıb bostanım u.- mışam 117/05

urcah: (?) karşılaşma, rastlama; tesadüf.
néynim çıxıb u.+ ıma 255/07

urcah ol-: ((?)+T.) karşılaş-, tesadüf et-, rastla-.
u.- dum bir zeherli dile of 036/17

usan-: (T.) usan-, bık-.
ne utandı ne u.- dı 156/30
başı göyle gédir daha u.- dıq 124/24
onsuz da üreyim küsüb u.- ıb 056/06

usta: (T.) bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse, usta.
biri mene u. dédi 232/01
o u.+ lar ustasıdı 232/02
o ustalar u.+ sıdı 232/02

ustad: (Far.) ilim ve sanatta geniş ve derin bilgisi ve yeteneği olan kimse; mec. öğretmen.
sévdim onu u. kimi 029/32
hicran dostum qem u.+ ım 030/15

ustalıq: (Far.+T.) maharet, beceri.
burda u. gerek 138/12

ustuf: (Ar. < üslûb) dikkatli, yavaş.
u. terpen uçurumdu qabaq a 254/12

uşaq: (T.) çocuk; genç.
orda oğul u. burda mehebbet 007/24, 009/09, 022/21, 050/18, 052/08, 076/28, 087/55, 087/76, 088/433, 090/33, 105/01, 108/43, 109/27, 110/33, 120/07, 134/164, 137/14, 138/79, 140/47, 142/06, 177/22, 256/07
saqqallı u.+ a dönür qéyretin 117/23
saqqallı bir u.+ am 088/252
hamısı éle u.+ dı 088/326, 089/96, 102/03
u.+ dım anamın men idim derdi 093/01
öz arvadı u.+ ı 087/105
u.+ ıqmı yoxsa biz de 177/15
buyur çağır öz kiçiyin u.+ ın kimi 109/04, 138/41, 246/31
évini u.+ ını 138/136
u.+ lar oğrun oğrun 084/29, 228/15
yıxıldı güldürdü bax u.+ ları 228/13

u.+ ların at bélinde 177/09
sen u.+ san qar yağış gün 009/28, 016/02, 087/55, 134/164

uşaqlıq: (T.) çocukluk çağı.
ömrün o tayında qalıb u. 145/06, 161/07
kéçib u.+ ı dağda aranda 110/11
u.+ ım decelliyim burdaydı hanı 109/09
kövrek u.+ ımla 105/09

uşaq-muşaq: (T.) çoluk çocuk.
şirindir yuxusu u.+ ın 025/33

uşaq ol-: (T.) çocuk ol-.
nola dönüb u.- am birce gün 036/01, 036/02

utan-: (T.) utan-, çekin-.
gözlerinden u.- ar 146/12
yaz gelende kol dibinde u.- caq 200/23
ne u.- dı ne usandı 156/30
belke bunun üçün u.- ır söyüd 182/05
sen varsansa burdasansa u.- ma 200/32
millet var u.- maz u.- maz hele 108/29
görende gizlenir u.- mış kimi 091/11, 154/12

utancaq: (T.) utangaç.
u. oğlan kimi 146/09
u.+ san ayüzlümtek 189/10

utancaq ol-: (T.) utangaç ol-.
biraz u.- ub 113/19

utandır-: (T.) utandır-.
öz özümden u.- dı 180/04

uy-: (T.) inanarak tâbi ol-.
u.- dun çévrendeki olan birlere 223/10

uyğu: (T.) uyku.
gördüklerim u. imiş 014/04

uyu-: (T.) uyu-.
gorun nurnan dolsun rahatca u. 107/09
kölgesinde u.- du 098/19
u.- dun qürbet élde 174/32
u.- yan ilandı daşımın altda 026/15, 052/24, 143/12
u.- yar dağ dere yatar élatlar 043/11
varlığı u.- yub ruhu donubdu 104/25, 224/22
bu xezan altında u.- yur ruhum 022/41, 025/26, 117/29, 132/14
sağ yanında u.- yurdu 156/10

uyud-: (T.) uyumasını sağla-.
qelbimi u.- ub kéçdise ne qem 154/17

uyuş-: (T.) birbirine uy-.
men yada u.- maram 137/88
qardaşım yadla u.- ub 003/16, 136/11

uzaq: (T.) uzak; mec. yabancı.
bilmeyirik yol yaxınmı u.+ mı 001/05, 004/10, 005/02, 005/03, 005/04, 029/18, 038/10, 038/22, 041/01, 041/02, 041/03, 044/09, 076/27, 108/45, 110/34, 173/03, 173/04, 225/22, 225/23
buna ne ad vérek gétme u.+ a 015/14, 125/07
u.+ da olsam da dağdan dereden 008/24, 037/09, 047/04, 047/28, 173/01, 186/19, 194/08, 202/18, 204/12, 234/19, 237/14
bizden u.+ dakılar 031/06, 031/07
u.+ dan ağ donda sene oxşayır 047/11, 132/09, 194/10, 204/11
menden u.+ dasan 047/01, 047/02, 047/26
héyif o illerden u.+ dayam men 135/13, 187/06
yaxın u.+ dır 044/10, 108/45

yukumuz yox u.+ ıq her şübheden 001/12
éle bil çağırır meni u.+ lar 035/29, 228/26
vüsalını u.+ lara saxlayım 200/38, 215/17, 241/17
senden u.+ larda sarı yarpağam 073/01, 073/02, 073/06, 073/08, 073/10, 073/12, 073/13, 213/12, 219/01, 219/03, 219/05, 219/09, 219/13, 219/17, 245/07
karvan u.+ lardan hay vérdi mene 154/16
sen u.+ san sen ucasan yétmir elim 201/06, 240/09, 245/03

uzaqdan uzağa: (T.) uzak mesafeden.
u. qoy sévim seni 229/02, 229/03, 229/04, 229/06, 229/08, 229/10, 229/18

uzaq dolan-: (T.) yaklaşma-, yakınlık gösterme-.
men sévdiyim menden u.- dı 200/07

uzaq düş-: (T.) uzakta kal-, uzakta ol-.
o yurddan yuvadan u.- müşem 040/14, 157/14

uzaq gez-: (T.) bk. **uzaq dolan-.**
ay ömrümün seadeti u.- me 201/02

uzaqgörenlik: (T.) bir şeyin sonucunu önceden görebilme yeteneği.
u.+ i meni sarsıtdı 192/04

uzaqlaş: (T.) uzaklaş-, konunun dışına çık-.
metlebden u.- dıq 087/87

uzaqlıq: (T.) uzaklık, mesafe.
orda xeyalımın u.+ ında 225/01, 225/02, 225/12, 225/20, 225/25, 225/32, 225/38, 225/43

uzaq ol-: (T.) uzaklaş-.
bes niye onlardan u.- musan 176/13

uzalı: (T.) uzatılmış hâlde.
ellerim sene u. 243/06

uzan-: (T.) uzunlamasına yat-; gecik-; uza-.
u. arxası üste 005/19
ömür gün u.- a yaş ötüşmeye 047/18
bu géce ne yaman u.- dı béle 025/01, 025/02, 025/04, 025/42
u.- ıb lezzetle yatırdı bir it 079/20, 104/06, 151/09
bu géce u.- sa u.- sa biraz 025/34

uzat-: (T.) vaktini, müddetini artır-.
u. bu axşamı xudam 252/29

uzun: (T.) uzunluk; süre olarak uzun olan.
u. ayrılıqdan yar küsen déyil 047/23, 174/02
bu u.+ da mıx vurma 088/131

uzunqulaq: (T.) kulakları uzun olan; eşek.
u. qoca şirin 004/38, 119/44
gemirib gövdemi u.+ lar 166/26

Ü

üç: (T.) üç sayısı.
ü. defe mehsul alır 089/40, 089/44, 089/77, 138/140, 138/41, 140/04
her béşden ü.+ üyle qanlıbıçaqsan 016/04

üçün: (T.) için, sebebiyle.
birce üreyimi qorumaq ü. 010/04, 022/23, 060/14, 065/04, 068/17, 068/26, 068/27, 068/28, 076/60, 077/13, 080/07, 080/09, 080/51, 084/41, 090/91, 120/28, 120/30, 120/34, 123/04, 123/07, 131/04, 132/08, 149/12, 156/20, 156/34, 160/17, 163/04, 178/29, 182/05,

251/23, 251/24, 251/25, 251/27, 253/20, 259/16
bu serhed ne ü.+ dür 084/42

üçüncü: (T.) üçüncü.
ü. lövhe 140/01

üfüq: (Ar.) gökle yerin veya denizin birleşir gibi göründüğü yer; mec. imkân.
ü.+ de xal kimi çox uzaqlarda 219/17
ü.+ lerde qızıl qan 088/108
orda ü.+ lerin rengi bembeyaz 131/01, 131/02, 132/04, 172/02
vüsal ü.+ ünden doğa bilmedim 159/14

üfür-: (T.) üfle-.
düşmenin gözüne ü.- mek üçün 068/17, 160/17

ümid: (Far.) ümit, umut; çare.
xoş tebessüm hede qorxu ü. güman 009/15, 023/16, 064/11, 086/53, 090/160, 109/13, 134/217, 140/09, 143/11, 144/07, 156/21, 181/08, 204/09, 214/19, 216/202, 48/33
ü.+ di belkedi hele gümandı 099/19
ü.+ i isteyi 019/15, 176/08
biz hele arzuyuq hele ü.+ ik 143/18
hele ü.+ im var özüme gelem 010/10, 022/06, 025/06, 134/257, 162/04, 250/14
saxla ü.+ imi gereyin ollam 068/22
arzunun ü.+ in yolları ağdı 150/12
ü.+ ini yéne de 139/44, 162/14, 172/46
ü.+ le baxaq sabaha 127/12
hansı ü.+ ler ile 088/270, 109/25, 129/27, 137/22
geler yuxularda ü.+ lere çen 043/06
ü.+ lerim işıq saçır 165/11, 165/18, 201/04

ümid bağla-: (Far.+T.) iyi bir şeyin olacağına inan-.
ü.- dım bahara 032/11

ümid duy-: (Far.+T.) bk. **ümid bağla-.**
ilk defe ü.- dum 134/215, 134/223

ümid ét-: (Far.+T.) bk. **ümid bağla-.**
neye ü.- ek neye bilmirem 246/33

ümid vér-: (Far+T.) ümitlenmesini sağla-; inandır-.
ona ü.- in yağlı söz déyin 259/32

ümman: (Ar.) büyük deniz, okyanus; sonsuz, sınırsız.
heyat fırtınalı ü. kimidir 143/04
artıb ü.+ a dönür 141/29, 165/06
bu ü.+ da bir ada 141/35
doğma ü.+ lara qovuşsun déye 027/06

ün: (T.) ses, seda.
ya qedemim bed heraylı ü.+ lümü 057/11
béş addımda sesim ü.+ üm yétmeyir 023/06

ünlü: (T.) ünlü, meşhur.
ya qedemim bed heraylı ü.+ mü 191/11

ünü yét-: (T.) sesi ulaş-.
ne elim çatandı ne ü.- en 219/06

ünvan: (Ar.) unvan, ad, şöhret.
tanış ü. 098/01
ü.+ dan kéçmişem addan kéçmişem 010/05
deyişib ü.+ ım deyişib adım 022/46
kimin ü.+ ına bir xoş söz désem 015/20, 068/08, 160/08

ün(ü) yét-: (T.) sesi yetiş-, sesini duyur-.
el çatmır ü.- mir sebri daralıb 108/16

ürek: (T.) yürek, kalp; gönül.
baxdım etrafıma sıxıldı ü. 002/16, 044/05, 044/35, 117/15, 117/19, 117/33, 137/101, 140/51, 143/10, 155/10, 199/02, 199/16, 210/12, 228/23, 251/34
qelbim yad ü.+ de donur déyesen 022/48, 051/11, 080/45, 125/35, 130/02, 137/102
neyimiz var bir ü.+ den savayı 001/13, 096/45, 137/75, 139/31, 155/02, 162/02, 162/34
yalanlar ü.+ e atılan oxdu 125/17
bu ü.+ i yağırlar 080/39, 080/56, 088/27, 088/304, 110/38, 198/17
yaşayır ü.+ im bu daş qefesde 010/18, 010/26, 022/10, 039/03, 056/06, 059/02, 059/13, 061/09, 088/244, 088/248, 088/253, 129/25, 137/73, 152/05, 190/02, 194/02, 195/16
ü.+ imde yağışlarım yağar héy 023/05, 036/15, 049/17, 066/05, 134/230, 197/04, 200/45, 220/13
çıx gét ü.+ imden aman günüdür 056/03, 056/23, 134/204, 160/11, 207/07
birce ü.+ imdi salamat qalan 010/13
ü.+ ime axır gözümün yaşı 033/08, 095/32, 212/20, 256/05
birce ü.+ imi qorumaq üçün 010/04, 067/07, 129/24, 145/01, 145/11, 145/21, 145/32, 167/17, 216/16, 234/06
menim ü.+ imin çırağı imiş 040/17, 134/214, 134/222, 157/17, 171/04
ü.+ imiz tox idi 137/06, 168/38
ne qeder serhed var ü.+ imizde 141/16
indi ü.+ in yuxalıb 065/08, 068/23, 112/05, 134/253, 145/07, 164/02, 164/04, 164/06, 164/10, 188/05, 188/17, 243/02, 244/07
ü.+ inde 019/13, 076/58, 076/78, 077/09, 138/112, 146/10, 146/13, 146/14, 174/26, 190/21, 216/03, 216/18, 218/14, 220/22, 224/20, 225/07, 244/12
ü.+ inden kéçenleri 076/70, 079/40, 138/146, 139/34
sense ü.+ ine xeyanet éyle 222/16
axır öz ü.+ ini 098/38, 162/20, 190/01, 190/22
ü.+ inin ateşi 115/62
ü.+ ler de parçalanıb bölünüb 023/12, 117/25
bu qem ü.+ lerde çıraq çıraqdı 108/18, 113/09, 254/20
araz burda ü.+ lerden axar héy 023/01, 023/13, 113/12, 154/03
ü.+ leri daşlaşan 080/63
sına ü.+ yini deyanetini 162/16

üreksiz: (T.) kalpsiz.
bilsem ü.+ sen üreyin ollam 068/23

üreyi qan ol-: (T.) son derece kederlen-, üzül-.
ü.- du haray 003/23

üreyini aç-: (T.) yüreğindekileri açıp söyle-, konuş-.
ü.- dım qelbimin simi 049/12

üreyine qor yağ-: (T.) yüreğine ateş düş-.
ü.- dı 138/135

üst: (T.) bir şeyin yukarı kısmı; elbise.
tanrının göy atı ü.+ de 076/42, 200/27, 229/07
düşüb arzuların qolları ü.+ e 010/20, 047/15, 110/36, 116/36, 172/31, 181/09, 192/28, 192/30, 192/33, 192/35, 233/12, 236/04
hicrana beleyib atdın ü.+ üme 049/15, 134/116, 134/117, 134/22, 153/17, 229/17
suallar qılınc tek kesdi ü.+ ümü 155/15
géce ü.+ ün açılıb 179/04
başımızın ü.+ ünde 031/08, 039/05, 042/02, 079/21, 088/315, 093/04, 108/09, 117/14, 117/32,

119/78, 123/36, 156/08, 156/23, 178/35, 200/42, 224/23, 229/19, 236/02
başının ü.+ ünden quşlar périkdi 028/10, 115/05, 134/147
qoyublar ü.+ üne dikeldi belke 044/23, 104/14, 119/94, 138/30
örtübler ü.+ ünü demirle daşla 117/07, 117/43

üst-baş: (T.) elbise.
ü.+ ımdan yovşan etri gele of 036/09

üstden aşağı: (T.) yukardan aşağıya.
sen ü. göyden baxırsan 219/16

üstden aşağı bax-: (T.) yukarıdan aşağı bak-, küçümse-.
ü.- ır 119/70

üste: (T.) üstünde.
daş kimi yatırdım torpağın ü. 025/08, 025/27, 025/29, 044/26, 045/20, 056/16, 060/02, 135/25

üstünü al-: (T.) kovalayarak yakala-; hemen ulaş-.
qeriblik sensizlik ü.- ar 039/02
bir qara sükut ü.- dı 088/402

üstünden at-: (T.) üzerinden kaldırıp at-, bir kenara düşürüp at-.
bir gün de ü.- acaq lele 125/31

üstünden kéç-: (T.) takılma-, önem verme-.
ü.- seler de 138/124

üstünden su iç-: (T.) üzerine (soğuk) su iç-.
ü.- di o 138/149

üstüne qor elen-: (T.) üstüne / başına ateşler yağ-, başı dertten kurtulma-.
ü.- di 115/30

üstünü çen duman al-: (T.) üstünü / başını sis duman bürü-, sıkıntıda ol-.
ü.- dı dinmedi 142/13

üsyan éyle-: (Ar.) isyan et-.
az qala göylere ü.- din 195/15

üşü-: (T.) üşü-.
ü.- dü aranda payız çiçeyi 045/17
ü.- düm baharda isindim qışda 040/11, 157/11
burda ü.- müşem isti otaqda 186/17
görse yarpaqsızı ü.- yer méşe 017/21
burda ü.- yürem isti otaqda 047/06, 047/30, 179/02, 179/03, 179/05

üşün-: (T.) üşü-.
yalquzaq teklikden üşürge ü. 214/11

üşürge: (T.) titreme, üşüme.
yalquzaq teklikden ü. üşün 214/11

ütü çek-: (T.) ütüle-.
duman ü.- ir emanet kimi 035/25

ütülü: (T.) ütülenmiş.
kağız güller kimi her şéy ü. 117/36, 117/38, 117/39, 117/41

üyün-: (T.) (buğday, hububat vb. için) öğün-, ezil-, un hâline gel-.
çox yarmalar ü.- dü 090/73

üyüt-: (T.) öğüt-.
ü.- dü den yérine 128/11

üz: (T.) başın ön kısmı, çehre.
şirin dil acıyam xoş ü. möhtacı 056/10, 141/21
néçe reng deyişir yanaqda ü.+ de 141/14, 166/17, 228/18
merd batdı namerd ü.+ dedi 230/19
siz o ü.+ den biz bu ü.+ den 172/10
ü.+ e déye bilmedi 139/32, 140/40

ü.+ ler min dona düşür 105/34, 110/43, 117/38
ü.+ lere güle güle 088/268
o gül ü.+ lü balalar 138/150
çiçekler boyatır ü.+ ü payıza 007/17, 090/147, 093/09, 094/13, 106/04, 141/21, 145/20, 150/13, 150/15, 178/03, 251/20
gériye yol varmı hanı ü.+ üm yox 055/19
meni qınamayın kölgem ü.+ ümde 025/20, 042/11
men öpe bilmedim ü.+ ümden öpdü 185/17
éle baxdı o ayüzlü ü.+ üme 057/02, 091/16, 118/03, 191/01, 191/02, 225/18, 256/22
hardandı ü.+ ümü qarsan bu henir 225/35
ü.+ ümüz tanrıyadı 090/176, 168/09
qara ü.+ ümüze bir baxın 168/23
ü.+ ün gülmür déme mene 024/02, 062/10, 213/11, 221/09
ü.+ ünde 019/05, 057/06, 191/06, 231/02, 234/07
göz yaşı çiçeyin ü.+ üne düşer 043/09, 052/19, 122/10, 140/55
helim xasiyyetin güler ü.+ ünle 125/02
görmemişem ü.+ ünü 134/133, 257/07
baxıb ü.+ ünüze gülümseyerdim 069/12

üz- I: (T.) yüz-, bir sıvının yüzeyinde batmadan dur-.
sahibsiz qayıq tek ü.- üb géderem 056/17, 240/14
sabahıma ü.- ürem men 165/02, 165/10, 165/15
ü.- ürük balıq kimi 031/04
gül sélinde ü.- ür qara qayalar 203/02
ü.- en efsanevi adalarıq biz 143/05
söyle ü.- e bilirmi 085/05, 103/05

üz- II: üz-, canını sık-.
üreyimi ü.- er héy 067/07
yazma oxu gözel özünü ü.- me 227/04

üz ağart-: (T.) iyi iş yap-, güze hareket et-.
özünden böyüye héy ü.- dın 176/14

üzbeüz: (T.+Far.+T.) yüz yüze, diz dize.
ü. bir qonşun öle gétmirsen 015/15

üz çévir-: (T.) alakasını kes-, yüz çevir-.
obadan ü.- dik 096/47
kime ü.- dimse 134/141
özünden ü.- ir 105/41
penah getirmeye ü.- meye 079/08

üze çıx-: (T.) ortaya çık-, bilin-.
bir bir ü.- acaq 090/18

üz qoy-: (T.) yönel-.
ü.- duğum torpaq élim vetenim 108/02, 108/52

üzgün: (T.) takatsiz, yorgun, üzgün.
éh taléyin caynağında yorğun ü. 201/12, 245/09, 247/22

üzr iste-: (Ar.+T.) özür dile-, affını dile-.
téz téz ü.- yib méydan sulayan 198/12

üz tut-: (T.) yüz çevir-; yönel-.
ağaya ü.- aq beye bilmirem 246/29
boş çıxdı ü.- dum kime 014/14
uşaq idik açılardı ü.- saq neye 109/27
hansına ü.- um hansından kéçim 007/11, 055/20
ü.- ur sonsuz göye 105/42

üzü ağ ol-: (T.) yaptığı güzel işi, hareketi ve temizliğinden dolayı iftihar etmeye layık ol-, güvenini boşa çıkarma-.
hemişe ü. 139/15

üzüquylu yat-: (T.) yüzü üste yat-.
ü.- ana bax 177/31

üzük: (T.) yüzük.
bir zaman anamın vérdiyi ü. 052/14

üzül-: (T.) kop-, ayrıl-; çok eski-, yıpran-.
kamandan ü.- en oxu men oldum 153/13
ruhumun ruhundan ü.- mesi yox 208/08
ü.- müş çepişden yoxdu xeberi 104/09
kéçen il aldığın köynek ü.- üb 002/12

üzüm: (T.) asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi, üzüm.
bir elim ü. derir 006/03, 087/116

üzü gül-: (T.) yüzü gül-, sevin-.
innen béle ü.- mez 258/12
ü.- mür déme mene 147/01, 147/02
bilsem ki onunla ü.- ecek 216/14

üzünden zeher yağ-: (T.) yüzünden zehir yağ-, kötü kötü bak-.
ü.- ır 088/79

üzüne gül-: (T.) yüzüne gül-, hoşuna git-.
o ü.- endi 169/09
menimse ü.- medin qardaş 176/15
birce defe o ü.- meyib 167/04

üzünüzü ağ éyle-: (T.) bk. **üz ağart-.**
ü.- yen 168/21

üzür: (Ar.) özür.
ü. size teref çeki balalar 259/54

üz-üze: (T.) bk. **üzbeüz.**
xelveti durardıq be'zen ü. 051/04, 110/41

üz-üze qal-: (T.) yüz yüze kal-, karşı karşıya kal-.
bir gözel qelbiyle ü.- ıb 225/03

üz-üze gel-: (T.) karşılaş-.
bu dünyada biz ü.- medik 200/02

V

vahime bürü-: (Ar.+T.) çok kork-, dehşete kapıl-.
bir v.- dü 119/92

vaxt: (Ar.) zaman, vakit; devir, çağ; mevsim.
bu intizar gören ne v. qurtarar 001/04, 011/17, 022/43, 029/35, 035/28, 045/22, 054/01, 054/02, 054/04, 054/06, 054/10, 064/07, 068/02, 068/06, 068/30, 069/20, 090/122, 095/57, 096/24, 108/25, 109/25, 110/14, 119/02, 125/32, 134/07, 134/237, 137/04, 137/56, 140/54, 140/72, 149/09, 158/09, 158/12, 196/15, 204/05, 230/07, 248/13, 253/06
qar yağır v.+ a dövrana 004/31, 033/10, 200/18, 234/21
hele o v.+ dan beri 096/71, 204/13
ne v.+ dı méylini salıb göylere 130/03
ne v.+ dır ki gülmür üzün 062/10, 151/04, 177/02
v.+ ı kéçir derilmeyir 064/02, 164/08, 164/12, 167/14
v.+ ım zamanım sendedi 207/14
v.+ ımız qandı qadadı 247/02
daha v.+ ın saçlarına den düşür 001/14, 007/02, 068/07, 095/51, 132/03, 160/07
yaman canhacansan zamanla v.+ la 125/26, 140/61
ne v.+ sa göyerib çıxmalıyam men 022/42, 137/77, 143/15

vaxtsız: (Ar.+T.) vakitsiz, zamansız.

v. durdu v. yatdı 172/25, 244/03, 245/01

vaxt-ve'de: (Ar.) zaman, müddet.
yétişib v. 123/30

vaxt-zaman: (Ar.) bk. **vaxt-ve'de.**
v. qaranlıq bir kaha kimi 259/56

vallah: (Ar.) Allah hakkı için, yemin ifadesi.
öl dése v. ölerem 199/20, 257/14

var: (T.) var, mevcut olan; servet, mal-mülk.
neyimiz v. bir ürekden savayı 001/13, 006/24, 006/26, 007/01, 007/07, 007/12, 007/13, 007/19, 007/20, 007/25, 007/31, 008/19, 009/29, 010/10, 010/26, 011/27, 016/06, 017/23, 023/16, 026/05, 027/04, 029/14, 034/05, 034/06, 037/08, 041/16, 041/17, 041/18, 041/19, 042/03, 042/05, 042/09, 042/13, 042/14, 042/15, 042/16, 042/17, 042/21, 045/07, 045/12, 050/10, 052/11, 052/28, 055/03, 055/05, 055/19, 057/06, 057/07, 057/08, 059/16, 068/07, 070/28, 075/02, 075/03, 075/04, 075/05, 075/11, 075/42, 075/45, 075/48, 077/09, 078/17, 079/07, 080/23, 080/26, 082/06, 082/08, 084/22, 084/24, 085/12, 085/13, 085/17, 087/77, 088/145, 088/17, 088/183, 088/191, 088/21, 088/313, 088/314, 088/368, 088/404, 088/406, 088/97, 090/53, 091/15, 092/01, 092/03, 092/04, 092/05, 092/13, 092/16, 092/17, 092/18, 092/19, 092/20, 096/88, 104/04, 105/18, 105/20, 105/22, 105/24, 105/26, 105/28, 107/07, 107/08, 108/27, 108/29, 109/03, 119/51, 122/02, 122/03, 124/02, 131/07, 131/09, 132/20, 132/22, 134/119, 134/120, 134/121, 134/158, 134/159, 134/225, 134/243, 134/245, 134/247, 134/248, 134/249, 134/250, 134/252, 134/254, 134/56, 134/57, 134/59, 134/61, 134/62, 134/64, 134/94, 134/96, 135/14, 135/16, 137/04, 137/17, 137/18, 137/70, 137/73, 137/82, 137/83, 137/86, 137/89, 137/90, 138/106, 138/41, 138/71, 138/80, 139/09, 139/11, 140/22, 141/16, 141/36, 144/13, 146/06, 160/07, 162/21, 166/14, 166/20, 170/07, 170/08, 173/17, 173/18,173/19, 173/20, 176/18, 176/20, 177/25, 177/27, 178/30, 191/06, 191/07, 191/08, 192/30, 204/01, 214/16, 216/02, 216/20, 218/09, 223/07, 234/09, 245/05, 245/06, 245/07, 247/12, 251/30
könlünde gözünde senin v.+ ammı 162/25, 222/06
atın könlünüzde eger v.+ amsa 187/10
biri v.+ dı 076/02, 088/245, 090/132, 095/05, 095/06, 095/07, 095/08, 095/09, 095/10, 095/11, 095/12, 095/14, 095/16, 140/15, 140/17, 178/10, 238/06, 246/08, 253/15
sen v.+ dın 038/02, 038/06, 038/37, 038/41
v.+ dır kölgesine boyun eyenler 091/14, 192/10
sensiz ne v.+ dısa söküb uçurdum 217/04
pulu v.+ ı éynidir 119/77, 172/22, 172/28, 172/34, 172/45
iki balamız var néçe ki v.+ ıq 052/28, 090/66
gör nelerdi neler v.+ ım 030/06, 088/264
dövletimiz v.+ ımız 089/82
dövletinden v.+ ından 138/145
gözel yaddaşın v.+ mış 087/54, 137/34, 137/35, 186/07
yaxşı neyin v.+ sa yalanmış yalan 010/11, 057/15, 141/19, 191/15, 214/08, 224/29, 259/42

hayanda sen v.+ san 058/01, 058/05, 058/15, 222/06
ay bağban hardasan v.+ sansa ayıl 028/02, 200/32, 200/35, 229/24

var-: (T.) ulaş-, git-.
su açıb bağa v.- ıram 237/09

varaq: (Ar.) yaprak.
bir esmer v. kimi 220/16
yéne yaşıl v.+ ını 021/15

varaqla-: (Ar.+T.) sayfalarını çevir-, geri dönüp bak-.
öten günlerimi v.- yıram 135/10, 162/32

varaqlan-: (Ar.+T.) sayfaları çevril-, hatırlan-.
yaddaş v.- ır 138/01

var-dövlet: (T.+Ar.) servet, mal-mülk.
v. şan şöhret senin çün yazdı 050/06

varı yoxu ol-: (T.) her şeyi ol-.
dilinizin v.- dummen 153/11

varlı: (T.) zengin.
indi v. yoxdumu 080/18, 086/69, 098/31
v.+ lar yoxsulları 080/14
v.+ lara o géce 086/48
v.+ ları dünyadan 086/75
çünki biz v.+ ların 087/121
çoxundan v.+ ydı o 098/09

varlı-dövletli: (T.+Ar.) bk. **varlı.**
bu en v. 090/87

varlıq: (T.) mevcut olma, var olma; madde alemi.
v.+ ı uyuyub ruhu donubdu 104/25, 192/35
divana çekilir v.+ ım her gün 163/02, 200/09
sıxır v.+ ımı sıxır duyğular 008/17, 066/03, 145/15, 192/09, 207/12, 230/22, 256/09
belke éle v.+ ın 090/174
şükür v.+ ına şükür ilahi 195/01
v.+ ını sürüyüb 137/50

vay: (T.) korku, heyecan, keder, ağrı, hayret sevinç vs. duyguları ifade etmek için kullanılan bir ünlem.
v. o güne 184/17, 192/08

vay éyle-: (T.) yas, ölüm töreni düzenle-.
sanki v.- diler 134/231

ve: (Ar.) ve bağlacı.
ata v. anama 153/01

véc: (Ar.< vech) umur; değer.
onun ne v. + ine gét as özünü 192/24, 192/27, 192/29
v. + ine déyildi şeherin küyü 079/19

véce al-: (Ar.+T.) önem ver-, say-.
kimdir onu v.- an 247/23

vécine al-: (Ar.+T.) bk. **véce al-.**
héç v.- mayıb 115/12

vefalı: (Ar.+T.) vefası olan, sözünü yerine getiren.
dostların çoxundan v.+ dır o 091/06
qoru üreyini v.+ m menim 190/22

vefasız: (Ar.+T.) vefası olmayan, sevgi ve dostluğu geçici olan.
v. déyirik qoca dünyaya 007/29, 125/32

vehşet: (Ar.) korku, dehşet.
bu dehşete v.+ e 086/23

vehşi: (Ar.) ehlileşememiş, ilkel, yabani.
sirkdeki v.+ ler ehlileşdiler 008/13

vekil: (Ar.) başkasının yerine ve adına hareket eden ve konuşan.
v.+ isen 087/43

veles: gürgen ağacı.
yéne v. bitirdi 115/39
uçrumda biten v.+ dim 032/06
bu palıdlar v.+ ler 119/30

veli: özel ad, Veli.
susdurun v.+ ni elini tutun 259/112

vér-: (T.) bir şeyi başkasına ver-, ulaştır-, teslim et-; hediye et-; harca-.
év v.- di éşik v.- di 088/104, 088/317, 128/13
çox suallar v.- diler 088/299
baxtı qismeti v.- dim 140/64, 140/66
bir zaman anamın v.- diyi üzük 052/14
ay bu adı v.- en feryada bir bax 259/84
size öz ömründen kesib v.- ecek 259/36
neyi isteyirsen v.- im amandı 055/21, 237/04
menim üreyimi özüme v.- in 145/01, 145/11, 145/21, 145/32
v.- me dé ki senindi 087/80
mene su v.- medi orda periler 194/04
elimi daş kimi v.- mişem sene 010/24, 010/25
ömrümüzden ne v.- mişik obaya 001/18

vereq: (Ar.) varak, sayfa, yazılı kâğıt.
v.+ ler öldürdü meni 183/09
köçürmüşem v.+ lere 181/20

véril-: (T.) veril-, verme işine konu ol-; başlık atıl- (gazete, dergi vb.).
v.- en başlığa bax 090/35
gah hediyye v.- ib 113/06, 113/07

vér-vérim: (T.) alışveriş.
dostluğu v. bazar örtülü 117/37

vessalam: (Ar.) sözün kısası, kısaca.
biz insanıq v. 134/194

veten: (Ar.) vatan, ülke.
bir çayla ikiye bölünüb v. 015/04, 015/28, 029/27, 075/26, 075/29, 076/38, 108/01, 108/03, 108/05, 108/17, 108/30, 108/34, 108/53, 108/55, 120/21, 127/15, 141/12, 171/03, 176/24
v.+ de vetensiz yaşayanları 108/12, 108/22, 108/45, 141/13
v.+ den danışmaq olubdur yaman 108/23, 108/33, 108/45, 124/18, 173/01
évdimi v.+ dimi 078/12, 096/41, 108/40, 108/42, 141/12
bir parça v.+ dir füzuli qebri 108/14, 108/43, 108/47, 108/50
vetende v.+ e gétmek olmayır 108/22, 141/13
köksünde v.+ i daşıyanları 108/10, 108/31
biçare v.+ im bölüm bölümdü 026/41, 108/02, 108/04, 108/52, 108/54, 120/30
menim v.+ imde solmaz bahardı 145/24
élimdi v.+ imdi 137/92
v.+ in qelbine sançılıb qalıb 108/49, 120/22, 176/25

vetensiz: (Ar.+T.) vatansız, yurtsuz.
vetende v. yaşayanları 108/12, 108/24, 125/35

vezife: (Ar.) bir kimsenin yapmakla yükümlü olduğu iş, görev.
bir deli madyandı v. imkan 125/30, 138/62, 138/65
böyüdü v.+ n artdı imkanın 125/10
at yérine v.+ ni 177/28

vezifeli: (Ar.+T.) görevli.
v. dedeleri 183/11

vezir: (Ar.) padişahın yardımcısı.
v. séçdi özüne 119/45

ve'd: (Ar.) bir işi yapmak için önceden söz verme, vaat.
v.+ ler ayırdı bizi 088/269, 109/19
aldanmışam v.+ lere 088/251

ve'de: (Ar.) bir iş için önceden tayin edilen zaman, vakit.
görüşler v.+ ler o qederdi ki 198/05
böyüklerin v.+ leri 183/12
kéçib ömrüm günüm v.+ m daralıb 002/05

ve'd éle-: (Ar.+T.) bir işi yapmak için önceden söz ver-.
çox şéyler v.- yib 090/89

ve'desiz: (Ar.+T.) belli bir zamanı, müddeti olmayan; zamanı tayin edilmemiş.
ay v. solan lale 018/03

vidalaş-: (Ar.+T.) vedalaş-, ayrıl-.
çoxdan v.- mışam 105/10

viran: (Far.) yıkılmış, harap.
v. türk oğlu türkem men 029/42, 249/04

virane: (Far.) harabe, yıkık.
méşeler v. şeherdi allah 035/11, 079/05, 096/80
bu v.+ de yétim qız kimi 243/03

viran qal-: (Far.+T.) mahvol-, yok ol-.
v.- mış bu 014/02

volqa: (Rus.) bir araba markasının adı.
qarajı v.+ sı var 080/23

vulkanlı: (Lat.+T.) volkanlı.
v. torpaq kimi 086/19

vur-: (T.) eliyle veya başka bir şeyle vur-; kurşunla vurup öldür-; çarp- (kalp).
v. başına eppeyin al 169/08
déyerler ilan v.- an 090/54, 252/16
qelbimiz bir v.- ar bir de yanardı 051/03
sél döşümden v.- du şimşek başımdan 099/07, 128/17
baxdı ki v.- duğu mıx 088/420
v.- ma arxasından dostun yoldaşın 120/13
v.- masaq vurularıq 087/27
gelen géden yaman v.- ub bu da azdır 156/39
v.- un ziyaları sözü sertleri 259/04, 259/46
gül v.- urdu feryad ile 232/07
v.- ursan vetenin balalarını 120/22

vurğun: özel ad, şair Samed Vurğun.
v.+ un üreyinde 174/26, 225/16

vurnux-: (T.) boşu boşuna bir o tarafa bir bu tarafa git-; çalışıp çabala-; endişeye kapıl-.
v.- a darıxa gören hardadır 224/09
v.- ur dövrende şéyda bülbüller 073/07, 086/26, 224/06

vurul-: (T.) vurul-, darbe indiril-; kurşun vs. ile vurul-; aşırı sevgi besle-.
arxadan v.- an bir bıçaq kimi 052/06, 205/10
vurmasaq v.- arıq 087/27
v.- duğum gözele 134/228
v.- dum topuğumdan 136/03, 136/14, 194/10, 231/02, 234/16
géceye v.- muş yarasalar tek 097/04
güne aya v.- muşam 255/02, 255/04, 255/08, 255/12, 255/16

vuruş: (T.) kavga, dövüş.
barış v. v. barış ayla ille 009/12
kéçib qırq bir qırq béş v.+ larından 110/08

vuruş-: (T.) birbiriyle kavga et-, vuruş-.
v.- dular 172/39
géceler v.- ub kağızlar üste 110/36

vücud: (Ar.) beden.
v.+ unu paltar tek 137/43

vüqar: (Ar.) ağırbaşlılık, ciddiyet; mec. büyüklük.
belendi v.+ ıma 095/27
yol üste v.+ la duran çinarın 045/20
qaya v.+ ları göyerib çıxıb 044/31

vüqarlı: (Ar.+T.) ağırbaşlı, ciddiyetini koruyan.
çinarlı v. ölkeme deyme 099/09
yaman v.+ ydı o 098/07

vüsal: (Ar.) kavuşma.
v. günü yazığın 096/58, 159/14, 219/05
ay bahar çiçeyim v.+ ım menim 190/23
görüşüne v.+ ına qurban olum 201/05
v.+ ını uzaqlara saxlayım 200/38
néynim v.+ ınla menim olmadın 071/12

Y

ya: (T.) ya bağlacı.
y. qedemim bed heraylı ünlümü 057/11, 063/12, 063/13, 082/16, 138/39, 138/40, 162/30, 191/11, 192/25, 193/12, 195/11, 195/12, 259/100

yaba: (T.) harman savurmakta kullanılan alet, dirgen.
dünyaya gelibdi elinde y. 110/07

yabı: (T.) zayıf, güçsüz at.
tozanaqda yortur y. 235/14

yad: (T.) yabancı.
qelbim y. ürekde donur déyesen 022/48, 038/10, 038/22, 041/13, 068/28, 088/418, 100/17, 166/08, 166/09, 173/14, 205/05, 232/06, 233/02
y.+ a hörmetim vardı 095/07, 095/52, 098/74, 137/88
yaxını dostu y.+ ı 178/05
deyişib déyesen yaxınım y.+ ım 022/47
y.+ ıma feryad geldi 100/14
düşüb arasına qohumun y.+ ın 120/17
y.+ ında ne qalıb ilkbaharından 110/10
onun gülüşleri çıxmır y.+ ından 216/07
qardaşım y.+ la uyuşub 003/16
y.+ lar üçün çullular 080/51, 096/67, 127/19, 167/12
y.+ ların gözünde yaşa dönmüşem 010/15

yada düş-: (Far.+T.) aklına gel-.
ata y.- meyir 138/85

yada sal-: bk. **yada düş-.**
nağılları y.- ır 075/14

yada yalaq ol-: (T.) yabancılara / başkalarına yalakalık et-.
y.- anlar 080/46

yaddan çıx-: (Far.+T.) unutul-.
y.- ar orda qem de qeher de 011/18

yaddaş: (Far.+T.) hafıza, bellek.
y. varaqlanır 138/01
fesiller gizlenib y.+ ımızda 143/07
itdi y.+ ımızdan 096/68
gözel y.+ ın varmış 087/54

yad el: (T.) yabancı yerler.
başım y.+ lerde menim ay dede 033/02

yadına düş-: bk. **yada düş-.**
he yéne y.- dü 090/168, 137/110, 137/40, 185/11

ne vaxt ki qezadı y.- sem 068/02, 068/06, 068/30, 158/01, 160/01, 160/02, 160/06, 160/18
y.- ürdü kederi qemi 079/37
indi y.- üremmi senin 050/03

yadına gel-: bk. **yada düş-.**
sonradan y.- en 183/16

yadına sal-: bk. **yada düş-.**
hesretimi yaman y.- dın 132/23, 132/26
babanı y.- arsan canım 233/13
déyib ki y.- masın meni 193/07

yadından çıx-: (Far.+T.) unut-, hatırlama-.
y.- armı o al yanaqlı 185/14
y.- madı çıxmadı adın 071/11

yadında qal-: (Far.+T.) aklından çıkma-, unutma-.
çoxlarının y.- ıb 086/09

yadında saxla-: (Far.+T.) bk. **yadında qal-.**
seni y.- maz 062/15

yadlaş-: (T.) yabancılaş-.
y.- ıbdı bu kend o kend 029/39

yadlıq: (T.) yabancılık.
qonşuyduq y.+ ı itireceydik 051/10

yad ol-: (T.) bk. **yadlaş-.**
doğmalara y.- dun 174/13

yad yalanın dilini tap-: (T.) başkalarının yalanlarına kan- / inan-.
néçe y.- dın 176/16

yağ-: (T.) yağ-, havadan dökül-.
boş durma y. görek 123/48
qar y.- a 047/19, 159/12, 224/16
qırmızı yağışlar y.- acaq sabah 150/16
y.- an yağışlar göz yaşım 004/15, 004/42, 007/23, 009/05, 022/02, 022/26, 022/54, 022/55, 035/08, 058/12, 070/07, 070/21, 187/11
yolumuza güneş y.- ar qar y.- ar 001/19, 023/05, 072/09
nur olub y.- arsan duyğularıma 162/11
y.- dı y.- dı azadlığı 077/07, 194/14
sessizce qar kimi saçıma y.- dın 121/08
saçıma qar y.- ıb ömrün qışından 022/12, 203/01
uzaq dağlara qar y.- ır 004/10, 004/31, 007/10, 009/17, 047/03, 047/27, 058/10, 073/03,
075/09, 075/15, 075/43, 085/10, 089/30, 089/46, 109/05, 153/17, 176/10, 194/06, 194/07, 194/09, 225/30, 225/42, 240/17, 244/01, 244/10
y.- ırdı héy 156/32, 176/05

yağ: (T.) yağ, bitkilerden veya hayvanlardan elde edilen bir tür yiyecek maddesi.
y.+ ımız péndirimiz 089/123
yağır yollarıma qaya daş y.+ ır 007/10

yağı: (T.) düşman.
sen déme amansız bir y. imiş 040/05, 157/05, 254/04
başı üste dolub y.+ m 046/12
gördünmü o y.+ nı 100/10

yağı ol-: (T.) düşman ol-.
ömrüme günüme y.- musan 055/10

yağır: (T.) sırt kemiği üzerinde meydana gelen, geç iyileşen derin yara.
bu üreyi y.+ lar 080/39

yağış: (T.) yağmur.
sen uşaqsan qar y. gün 009/28, 069/16, 075/09, 075/15, 075/43, 085/10, 089/45, 151/07,
168/04, 209/05, 245/06

boranda y.+ da dumanda çende 008/04
hesret y.+ ı 035/01, 089/30, 132/02
bu suallar y.+ ında 075/17, 075/19
yağan y.+ lar göz yaşım 004/15, 004/42, 150/16, 176/10
onsuz da yankéçir yaz y.+ ları 123/47, 176/03
üreyimde y.+ larım yağar héy 023/05
y.+ ların yolu yere sarıdı 027/07
iterem mehebbet y.+ larında 056/19

yağış yağ-: (T.) yağmur gibi göz yaşı akıt-.
canım gözüm y.- ır gözünden 234/03

yağlı: (T.) yağlı, yağı olan.
y. badam éledik 098/47

yağlısöz: (T.) güzel söz, gönül alıcı söz.
ona ümid vérin y. déyin 259/32

yağma: (T.) soygun.
vexşiş ne y. nedir 134/115

yağmala-: (T.) soy-, talan et-.
évini y.- dıq 087/31
dost déyib y.- yan 090/105

yax-: (T.) yak-; mec. acı ver-.
gören y.- a bilermi 111/24
bu qem bizi yandırar héy y.- ar héy 023/09, 051/19, 188/11
yandırıb y.- arlar alemi 184/06
alemi yandırıb y.- arsan gülüm 072/03
axşamları üreyimde y.- aydı o qız 066/05
ayrılıq onları yandırıb y.- ıb 044/29, 056/18
gün tek dolanım y.- ım 179/14
kimise xiffetin yandırıb y.- ır 224/05, 224/33
günbatanda y.- ırdı 134/88

yaxa: (T.) giyeceklerin boyun kısmı; kıyı.
axıb y.+ lardan çıxır ulduzlar 025/12
yanır y.+ sında mükafat kimi 104/24

yaxıl-: (T.) yakıl-, yakma işi yapıl-
yanıb y.- aram men susuz kimi 212/07

yaxın: (T.) yakın, mesafe olarak uzak olmayan; dost, arkadaş.
bilmeyirik yol y.+ mı uzaqmı 001/05, 044/09, 044/10, 060/13, 071/04, 088/01, 144/17, 156/11, 168/19, 251/31
y.+ a dosta yada 098/74, 125/07
özünü y.+ dan tanımaq üçün 120/34
o dağlarda tanrı sene y.+ dı 011/28, 225/37
y.+ ı dostu yadı 178/05
deyişib déyesen y.+ ım yadım 022/47, 240/10
ağzına su alıb susdu y.+ lar 228/25

yaxşı: (T.) güzel, iyi.
y. neyin varsa yalanmış yalan 010/11, 047/13, 087/118, 087/30, 101/09, 134/110, 134/178, 138/43, 139/12, 157/13, 176/18, 192/05, 210/10, 254/11
dünya talan y.+ dı 088/216, 088/218
tanrı bilen y.+ dır 090/177, 178/11
ay y.+ lar 168/24
mehebbetin ne y.+ sı ne pisi 167/22, 192/10
armudun y.+ sını 098/59

yaxşı günün ortağı: (T.) iyi gün dostu.
birce y. imiş 040/13

yaxşı ol-: (T.) iyi ol-, afiyette ol-.
siz y.- un biz de 139/04

yal: (T.) yüksek bir yerin tepesi; mec. saç.
ipek y.+ ın itirdi 179/11
yatıb qar altında y.+ lar yamaclar 022/20

yala-: (T.) yala-, bir şeyin üzerinden dilini sürüp geçir-.
özü öz qanını y.- yar bir gün 259/118

yalan: (T.) doğru olmayan.
yaxşı neyin varsa yalanmış y. 010/11, 030/03, 086/01, 088/205, 088/218, 088/355, 088/357, 088/359, 088/361, 088/363, 088/365, 088/367, 088/369, 088/371, 088/373, 088/374, 088/381, 088/393, 088/394, 089/07, 089/11, 089/13, 089/28, 090/83, 090/85, 155/03, 235/22, 245/10, 259/70
öten aylar iller y.+ a dönüb 052/17
yoxsa bunlar y.+ dı 087/63, 088/392, 090/76
bax bu neheng y.+ ı 090/133, 238/09
bu y.+ ın içinde 090/159, 090/77
yalan öz y.+ ına 090/83
y.+ la dolanmışıq 090/68
her yanda ağ y.+ lar 088/405, 089/24, 090/14, 090/69, 094/03, 125/17
bu acı y.+ ları 088/219
yaxşı neyin varsa y.+ mış yalan 010/11
sen melek donunda qara y.+ san 010/16

yalancı: (T.) yalan söyleyen.
aldandım y. parıltılara 010/07, 015/07, 088/433, 105/27
y.+ nın évi yanar 090/96

yalan-palan: (T.) yalan, boş, asılsız sözler, yalan dolan.
bu ne y.+ dı 089/72

yalan yé-: (T.) yalanla beslen-, yalan söyle-.
burda biz y.- yib 090/67

yala yada dost ol-: (T.) ötekilerle yabancılarla dost ol-.
y.- muşuq 003/06

yalqız: (T.) yalnız, kimsesiz.
belke o y. idi 048/21, 070/13, 225/09, 225/24

yalqızlıq: (T.) yalnızlık, kimsesizlik.
y.+ dan dünya dar olub mene 200/46

yalquzaq: (T.) kurt, canavar.
teklenib y. olan 029/20, 214/11
qırıb azaltmısan y.+ ımı 099/16

yalla-: (T.) yelesinden, yularından tut-, tutup sürükle-.
y.- yıb qısqırın bu manqurdları 259/09

yalman-: (T.) baş eğ-, yaltaklık et-.
y.- ır şırvanır eki balalar 259/52

yalmanla-: (T.) yelesinden tut-.
yéten y.- yır seni fağırdı 253/16

yaltaqlan-: (T.) yaltaklık et-.
y.- a bilermiş 137/31
tülküler y.- dı 119/22, 119/23

yalvar-: (T.) acındırıcı bir şekilde bir kimsenin gönlünü almaya çalış-.
alışar y.- ar alov diliyle 130/07
déme y.- ıram ya ağlayıram 162/30
y.- ırdı her yétene 156/12

yamaç: (T.) dağın, tepenin en yüksek noktasından aşağıya meyilli yüzeyi.
bir y.+ da bir sal qaya daş kimi 200/28, 203/04
quzular ayrılmır y.+ dan biran 151/10

y.+ ını ekdiler 115/06
yatıb qar altında yallar y.+ lar 022/20

yamaq: (T.) yama; mec. yama gibi görünen, ahengi, düzeni bozan.
yanında bu yara bu y. nedir 253/22

yamaqlı: (T.) yamalı.
şalvarları y. 089/52

yamaq vur-: (T.) yırtılan yere yama koy-.
ordan y.- urlar 090/148, 090/151

yaman: (T.) kötü, fena.
y. qarışıb 006/13, 025/01, 025/02, 025/04, 025/42, 036/25, 056/05, 056/25,
071/05, 087/11, 087/21, 090/09, 098/07, 099/04, 108/23, 125/26, 132/23,
132/26, 134/242, 138/128, 138/38, 145/28, 156/04, 156/09, 156/25, 156/31,
156/37, 156/39, 171/13, 174/24, 176/22, 192/20, 230/07, 230/21

yamanca: (T.) çok, hayli.
men gecikdim o y. telesdi 036/14, 048/06, 048/17, 125/03, 178/02

yamanlıq: (T.) kötülük.
bir de y. olar 119/83

yamyaşıl: (T.) yemyeşil.
y. nur elenir 088/438

yan-: (T.) yan-, alevlen-; tutuş-; şiddetli susuzluk hisset-; görün-, kızararak belir-.
kül soyusa gécdir ha y. 013/07, 015/22, 132/15, 155/17, 229/21
gör qelbin menim çün y.- a bilirmi 162/15, 190/05
y.- an sehralar yasımdı 004/07, 073/13, 088/258, 108/40, 111/04, 114/03, 138/130, 239/04
nahaq yére y.- anlar 080/41, 080/67
içim y.- ar çölüm sazaq 041/05, 043/08, 081/08, 090/96, 127/26, 129/22, 146/10, 152/20,
152/22, 152/24, 202/14, 259/06, 259/45
qelbimiz bir vurar bir de y.- ardı 051/03, 093/05
soyuq baxışlardan donar y.- arıq 143/19
yolumda y.- arsan kéçe bilmerem 072/15
menim çün bir ömür y.- asan gerek 162/29
y.- aydın çıraq kimi 220/14
y.- dı bir nadanın fitnefé'linde 037/10, 089/74, 090/98, 091/02, 139/30, 156/27, 156/45, 174/29, 174/31, 235/32
o günden alışıb y.- dım éle bil 049/08, 061/04
y.- ıb tükenmişem qalan külümdü 026/23, 056/08, 108/51, 212/07, 212/14, 235/04
adım bir dodaqda y.- ır déyesen 022/49, 027/08, 069/34, 076/49, 087/29, 088/159, 089/29, 104/24, 137/65, 149/03, 181/09
men y.- ıram 075/20
alışırdı y.- ırdı 048/20, 086/18, 086/60, 088/29, 134/207, 194/02
derelerde y.- ırdıq 096/13
günde néçe yol y.- ıyarlar 184/09
héç vaxt béle y.- mamışdım 054/01, 054/02
bu havada yaş alışır quru y.- mır 009/16
işıq arzusuyla héy y.- mış kimi 091/13, 224/11
qelbimin işığı y.- sa bir anlıq 025/40, 216/17

yan: (T.) yan, taraf, etraf.
pénceyinin y. cibinde 019/11, 047/07, 072/16, 084/43, 084/44, 087/03, 088/411, 088/96,

109/26, 135/29, 181/06, 217/03, 259/71
tülküler qalıb bir y.+ a 004/33, 038/20, 125/08, 134/185, 172/11, 172/14, 174/10, 224/16, 247/12, 259/43
o y.+ da qürbet var bu y.+ da qürbet 007/12, 052/19, 088/405, 088/406, 141/12, 238/12, 249/04, 250/06
dörd y.+ ı cennetdi güldü çiçekdi 104/20
hemişe y.+ ımda mene heyandı 091/07, 220/10
y.+ ımdan acıqlı hirsli ötüşdün 049/04
bağışla y.+ ına gele bilmirem 033/03, 125/23
qocalığının y.+ ında 006/17, 045/25, 092/08, 098/82, 104/04, 125/27, 134/179, 139/14, 150/13, 156/10, 196/03, 234/05, 244/04, 246/31, 251/20, 253/22
dözmeyib y.+ ından öten ağlayır 108/15, 122/08
insan tanrı y.+ ındaydı 076/06, 076/11, 076/22
aldanışlar y.+ ırdı 088/301

yanaq: (T.) yanak.
néçe reng deyişir y.+ da üzde 141/14
y.+ ı lale kimi 169/10
yanırdı y.+ ımda 134/207
lelek deymir y.+ ına 189/07
y.+ lar quba alması 252/26
pembe y.+ lardan alma deresen 224/19
y.+ ları allandı 090/51
yadımdan çıxarmı o al y.+ lı 185/14

yanaşı: (T.) yan yana, birlikte.
qartalla y. dayansın déye 148/03

yana-yana: (T.) yanarak.
y. 088/03, 088/396, 207/08

yandır-: (T.) yanmasına sebep ol-, tutuştur-; mec. manevî ıstırap ver-.
oxu beyenmesen y. oduna 068/12, 068/14, 160/12, 160/14, 222/03, 256/29
bu qem bizi y.- ar héy yaxar héy 023/09, 051/19
taléyin sehrası y.- dı meni 042/06, 057/04, 191/04, 193/04
daşıyıb y.- dılar 115/25
sen y.- dın 054/03, 174/14
ayrılıq onları y.- ıb yaxıb 044/29, 056/18, 072/03, 111/23, 113/13, 113/15, 113/16, 184/06, 188/11, 224/05, 224/33
bir siqarét y.- ın 006/22
barmaqlarımı y.- ır 034/21, 170/23

yanğın: (T.) yangın; mec. içte duyulan sıkıntı.
içimde y.+ lar saçımda küller 073/09

yanınca: (T.) yanında.
y. kölge tek sürüneceyem 196/05

yan kéç-: (T.) yanından geç-, uğrama-; yağma-
onsuz da y.- ir yaz yağışları 123/47, 230/05, 230/06
éle y.- irdi yaz yağışları 176/03

yap-: (T.) yap-, ortaya koy-, gerçekleştir-, oluştur-, meydana getir-.
emanet yığılar y.- anlara bax 259/97
tanrıya év y.- dı insan 077/14, 171/17
ömür gün y.- maq isteyir 076/72

yapalaq: (T.) baykuşlar grubundan yırtıcı bir kuş; mec. acizlik, korkaklık sembolü.
y. daş kimi düşdü dereye 148/05
adım kor y.+ dı 096/02
zirveye çekdiler kor y.+ ı 148/01, 148/02

uçur y.+ lar başının üste 025/29

yapıl-: (T.) yapmak fiiline konu ol-.
sınıq könüller y.- ar 127/07

yapıncı: (T.) keçeden yapılan kolsuz, uzun elbise, kepenek.
dağlar ağ y. géyir eynine 045/26, 110/14

yapış-: (T.) dokunduğu şeye bitiş-.
y.- dı heyat kimi 128/07

yapraq: (T.) yaprak, bitkilerde solunum, karbon özümlenmesi, terleme vb. olayların oluştuğu, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler.
senden uzaqlarda sarı y.+ am 073/01
üreyimde bir y.+ ım açılmır 197/04

yar: (Far.) sevgili.
alnıma yazılan o y. gelecek 022/53, 047/23
héyif o y.+ dan o y.+ dan 064/13
tanıyın bu dostu y.+ ı 029/47, 042/12, 057/08, 057/15, 191/08, 191/15, 209/12
menim y.+ ım öz qemimdi 258/05

yar-: (T.) böl-; yol aç-.
sahilleri y. parçala aş ay xezer 116/35
y.- an türk oğlu türkem men 029/26
y.- dım bu serhedleri 140/68
izime iz düşüb bağrımı y.- ıb 145/18, 166/16
y.- ır öz heddlerini 137/64
bél ile yéri y.- ıram 237/10

yara: (T.) keskin bir şeyle veya bir vuruşla oluşan derin kesik; mec. acı, üzüntü.
nedir köksündeki y. 018/07, 088/406, 253/22
üreyim y.+ dı zalım 061/09
éşqin vuran y.+ lara 252/16
melhem olammazsan könül y.+ ma 058/04, 212/06
y.+ na sepilen duza şükür dé 253/12
géceye vurulmuş y.+ salar tek 097/04
köksümde sağalmaz bir y.+ san sen 052/02
üreyimin y.+ sında 171/04
çarpaz y.+ sındasan 211/12

yaradan: (T.) yaratıcı, Allah.
ehsen y.+ a bu bağca bağa 227/03

yarat-: (T.) vücuda getir-, meydana getir-.
bu rengleri kim y.- ıb 075/08, 110/15, 251/24
yaşayıb y.- ırlar 105/31
axır meni y.- dı 134/259
éle bil qurmaq y.- maq 076/65
néce y.- mısan bal bu sévgini 195/02

yaralan-: (T.) yara açıl-; mec. şiddetli manevî sarsıntı geçir-.
y.- dı al boyandı 172/03
y.- dım sözümden 136/04
könlümden gözümden y.- mışam 145/10

yaralı: (T.) yaralanmış; mec. dertli, kederli.
orda senin şé'rin sözün y. 011/06, 057/12, 121/12, 191/12, 206/05, 252/19

yarasını sar-: (T.) yardım et-, avut-.
y.- ıyar yadlar 127/19

yaran-: (T.) bir kimsenin hoşuna gitmek için tavırlarını, hareketlerini ona göre uydur-.
y.- ıb kömek üçün 251/23

yaranış: (T.) meydana gelme, yoktan var olma.
hesretdir işığa y.+ ından 091/10

yarasa: (T.) yarasa.
y. yuvası olub papaqlar 025/24

yaraş-: (T.) yakış-, uygun ol-.
yazdığım şéirler y.- a belke 229/23
men sene y.- mam gözelsen gülüm 229/22

yaraşıq: (T.) bezek, süs, güzellik.
ömrünün gününün y.+ ı 019/08
o éve adice bir y.+ san 050/21

yarı: (T.) bir şeyin iki eşit parçasından her biri.
déyirsen ki ömür y. bes hanı 011/22, 168/02, 211/06, 247/14, 247/15
çoxdan ömrün günün y.+ dan kéçib 016/03
belke sen de bir özgenin y.+ san 200/14

yarı: (T.) gerekli ol-; mutlu ol-.
bu sévgide y.- madı ay lele 167/19
bu sévgide y.- madım ay lele 167/07, 167/11, 167/15, 167/23, 167/27
bu derde düşmen y.- yar 127/18

yarımçıq: (T.) yarım.
y. 124/01, 124/08
y.+ san her şéyde 123/23

yarımçıqlıq: (T.) yarım olma durumu.
y.+ ını anlayır odu 124/28

yarış: (T.) yarışma, rekabet.
kürsüde y. gédir 089/27
men üddüm üdüzdüm bu sert y.+ da 040/10, 157/10
bu heyatdı her addımı y.+ dı 036/22, 059/17
yalan terif y.+ ı 089/28

yarış-: (T.) bir işte birbirini geçmeye çalış-.
y.- maq olmur qardaş 137/59
ejdahayla y.- malı olmuşam 260/02

yarma: (T.) bulgur.
çox y.+ lar üyündü 090/73

yarpaq: (T.) yaprak.
köksüne bir sarı y. qonubdu 104/23, 176/04, 188/13, 190/20, 228/09
rüzgarın elinde sarı y.+ am 073/04
méşenin çaylara yağan y.+ ı 035/08
ağrısan saralıb solar y.+ ım 166/10, 200/41
tökülen y.+ lar gözyaşlarımı 035/16, 153/16, 158/04, 158/07, 205/03, 228/05
yaşıl y.+ ların uçuşu başlar 017/17, 132/02
xezan döymüş bir y.+ san 062/07

yarpaqsız: (T.) yaprağı olmayan; çıplak.
görse y.+ ı üşüyer méşe 017/21

yas: (T.) üzüntü, matem.
qemle sévinc toy ile y. deyişmede 009/24
görürsen ki fere y.+ dı sen de bas 254/18
omu getirib y.+ ı 082/12
yanan sehralar y.+ ımdı 004/07

yasaq: (T.) engel.
öz içinde y. olan 029/19

yasin: (Ar.) Yasin suresi.
diriyken y.+ in oxunub senin 192/15

yastı: (T.) yassı.
y. quyruqları başından ağır 008/07

yastıq: (T.) minder.
tük y. kimidir başımın altda 026/16, 180/08

yaş: (T.) kuru olmayan; gözyaşı; insanın yaşı.
bu havada y. alışır quru yanmır 009/16, 022/38, 047/18, 050/16, 123/20, 125/25, 134/252, 135/25, 139/26, 171/08, 198/07, 200/26, 202/12, 202/15, 225/30, 234/15
yadların gözünde y.+ a dönmüşem 010/15
üreyime axır gözümün y.+ ı 033/08, 042/11, 140/13, 174/31, 218/16
on béş y.+ ım var idi 134/225, 135/14, 152/22
beli on béş y.+ ımda 134/224, 136/15, 204/03
bir xoş gün görmedim hele y.+ ımdan 099/06
deyiş y.+ ımı 123/28
sabah yaş gelecek y.+ ımın üste 135/25
y.+ ın kéçib 122/05, 134/175
teze çatmış olar on béş y.+ ına 104/08, 110/01, 110/02, 110/21, 110/39, 134/81
sen elli y.+ ında hele uşaqsan 016/02, 110/30, 134/216, 140/05, 206/02
ayrılıb gözümün axan y.+ ından 022/14
derdim dünya y.+ ındaymış 030/01, 030/09
gözümün y.+ ını sile bilmirem 033/09
sizin ne y.+ ınız var 140/22
quruyla qupquru y.+ la yaş olan 198/07
gözünden séllener benövşe y.+ lar 225/46
milyon y.+ lı bu dağın 115/60, 200/12

yaşa-: (T.) hayatta ol-.
y. bu sayaq béle 140/50
kölgede y.- dıqca 105/39, 117/32
birce il y.- dılar 098/40
sen y.- ma bu feraqla ağlama 234/18
y.- maq ölüm olubdu 004/24, 025/17, 073/12, 086/39, 113/18, 163/04
indi y.- maqdan gözüm doymayır 145/29
kölgede olanlar y.- mır ölmür 094/07
o qeder kölgede y.- mışıq ki 097/02
ay kéçer il kéçer y.- r mehebbet 051/18
bax bélece y.- rdım 134/78
y.- ya bilmirem öle bilmirem 033/13, 070/05
y.- yacaq yazdıqlarım 248/19
y.- yacaqsan béle 137/45
y.- yaq qéylüqalsız 086/37
bir tövlede y.- yammır 085/14
sahibsiz y.- yan qara kölgeler 092/11, 107/16
vetende vetensiz y.- yanları 108/12
kölgede y.- yıb kölgeye dönür 094/10, 105/31, 174/20, 200/21
y.- yır üreyim bu daş qefesde 010/18, 029/49, 031/09, 108/27, 113/09, 113/10, 143/06, 166/15, 166/17
men niye y.- yıram 088/275, 096/81
bélece y.- yırdı 178/33
onun kölgesinde y.- yırıq biz 093/08

yaşamağa başı qarış-: (T.) yaşayıp yaşamakta kararsız kal-, yaşamak isteme-.
y.- ıb 168/30
y.- dı éle 036/24
dehşet y.- ıb 192/14

yaşat-: (T.) yaşamasına sebep ol-.
dédim y.- aram öz baharımla 159/08
sen birce dalğada y. éşqimi 161/13
onu y.- maq üçün 090/91
qelbimizde y.- mışıq 003/09

yaşıl: (T.) yeşil.

y. yarpaqların uçuşu başlar 017/17, 021/15, 023/16, 028/12, 028/17, 073/06, 088/426, 088/430, 088/432, 088/444, 088/446, 088/453, 104/02, 104/03, 134/257, 134/258, 166/31, 197/03
dünya y.+ a dönür 088/439

yaşıl-yaşıl: (T.) yeşil yeşil.
y. ağlayır 088/448, 088/450

yaşı çatma-: (T.) yaşı yetme-.
bildim y.- dı 134/233

yaşsız: (T.) gözünde göz yaşı olmayan.
bu gözleri y.+ lar 080/64

yat-: (T.) uyu-; uzan-.
sene bu da azdı y. qara öküz 253/13
indi qu tükünde y.- a bilmirem 025/09, 086/05, 088/162
sévdiyi bucaqda y.- acaq lele 125/33
erizelerin y.- acaqdır 116/30
dincelib y.- acağıq 086/78
ah bu géce tük balışda çetin ki y.- am 109/08
burda y.- ammıram yataq daralıb 002/11
içinde y.- an azadlıq 076/80, 096/19, 096/57, 105/01
y.- anı qaldırdı şehidler 083/02
yuxumuzu oğurlayıb y.- anlar 001/17, 127/28
ağaclar quruyar y.- ar éşitmez 017/28, 043/11
uyuyub y.- asan qara gözlerde 224/22
xumarlanıb y.- aydın 220/17
ovçu bereye y.- dı 012/07, 172/25
y.- ıb qar altında yallar yamaclar 022/20, 022/21, 084/14, 104/19
y.- ıbsa asta kéç onu oyatma 186/23
ne y.- ıbsan qafil oyan 013/06
éşqim mehebbetim y.- ır div kimi 056/04, 056/24, 104/11
uzanıb lezzetle y.- ırdı bir it 079/20
daş kimi y.- ırdım torpağın üste 025/08
bürünüb y.- ırıq qara qemlere 246/12
çayın kölgesinde y.- ma amandı 015/23
gündüz y.- maqdı péşem 096/05
yad neğme y.- mayıb dodaqlarıma 166/09
y.- maz üreyime bir daha héç kim 212/20
qelbime yamanca y.- mışdın lele 125/03
ölmüşük yoxsa y.- mışıq 003/05, 003/25

yataq: (T.) yatak; dere yatağı.
burda yatammıram y. daralıb 002/11
suyun da öz yéri öz y.+ ı var 027/04
yérim y.+ ım vardı 095/05
öz yurdumdan y.+ ımdan 041/09, 173/10
yérimi y.+ ımı 095/44
körpem y.+ ına sığışmır daha 002/18
anyalar ağ y.+ larda 004/26

yataqxana: (T.+Far.) yatakhane.
qırmızı y. 088/451, 090/71
y.+ da qalmaq 087/135, 087/97, 090/63
bizim y.+ dan 087/127
bura y.+ dı 088/189
xalqlar y.+ sı 087/95, 090/37

yatır-: (T.) mec. sakinleştir-, etkisini, gücünü azalt-.
ruhu y.- an sükut 134/152

yavaşı-: (T.) yavaşla-, sürati azal-.
çaylar y.- yıb sular durulub 035/26, 197/06

yavaş-yavaş: (T.) yavaş yavaş, usul usul.

y. anladım 134/109, 134/111, 134/91

yay: (T.) yaz mevsimi.
y. payız qış menimçün 134/226, 135/04
neyleyim arzular bir y.+ a döndü 153/12
y.+ da yaylaqda idik 096/29
y.+ ı qışına dözdüm 128/14
hesretinden y.+ ım yazım qışım yanar 152/20
y.+ ın istisinde qışın qarında 154/02

yay-: (T.) dağıt-, saç-.
hemişe nur y.- ır sévinc paylayır 108/19

yayıl-: (T.) kapla-; otla-; bilinir hâle gel- (haber).
üreyime y.- dı 095/32, 095/33
ne gözel y.- ıb sürü çemende 008/02
sarı xeber y.- ıbdı çöllere 132/10

yayımla-: (T.) yay-, söyle-.
büllur sözlerini çox y.- ma 213/02

yayın-: (T.) bir başka yere (yöne, şeye vs.) celbedil-, yönlendiril-, başka bir şeyle meşgul ol-.
o da ki ordan y.- mış 180/11

yayla: (T.) yüksek yerlerde bulunan düzlük.
y.+ sında duman oldum çen oldum 167/09

yaylaq: (T.) bk. **yayla.**
arana y.+ a qarsa qazağa 007/05
yayda y.+ da idik 096/29

yaylıq: (T.) mendil.
göy tala baharın iten y.+ ı 035/24

yaz-: (T.) yazı yaz-.
yazma démirem ki y. gelende teb 015/10, 015/24, 088/228, 088/231
yurduma bir neğme y.- a bilmirem 145/30, 168/32
arazdan çox y.- an bir şaire 015/01, 088/220, 137/26
ilahi şérler y.- anı sévdin 206/01
var dövlet şan şöhret senin çün y.- dı 050/06
taléyin y.- dığı bir mektubam men 068/09, 160/09, 225/16
y.- dığım şé'rim sözüm 088/391, 229/23
gizlet y.- dığımı poz y.- dığımı 214/14, 214/15, 214/16
yaşayacaq y.- dıqlarım 248/19
oğrun oxuduqca y.- dıqlarımı 228/19
çox y.- ıb korladılar 119/36, 145/07
nadanlar sineme min ad y.- ıbdı 166/22
y.- ım kölgelerin faciesini 091/05
bir elim şé'r y.- ır 006/09, 181/15
yéne yaman y.- ırlar 090/09, 190/16
ata burda y.- ırsan ki 101/02
y.- ma démirem ki yaz gelende teb 015/10, 134/97, 227/04
indiyedek y.- madığım 183/08
oxumağı y.- mağı 134/90
bu qandan y.- malısan 088/111
niye y.- mayırlar é'tibarından 190/17
y.- mısan elinle sine dağımı 099/15

yaz: (T.) ilkbahar mevsimi.
onsuz da yan kéçir y. yağışları 123/47, 176/03, 200/23, 214/22, 244/06
bél bağlamaq olmur bahara y.+ a 007/15
y.+ da gül açacaq otlar ağaclar 022/22, 142/03
méhriban baxışın menim çün y.+ dı 162/06
kimi y.+ ı gözleyir 209/03

hesretinden yayım y.+ ım qışım yanar 152/20
ömrümün y.+ ını soraqlayıram 135/12

yaza çıx-: (T.) yaza çık-, yaz ayını gör-.
y.- maq üçün bu torpaq kimi 022/23

yazı: (T.) kader.
béle oldu bu y.+ nın ezeli 200/08
taléyin y.+ sı gétmez dağlanıb 016/19

yazıq: (T.) sakin, sessiz, aciz, acınacaklı hâlde olan.
y. dere 012/06, 012/11, 120/07, 129/05, 129/07, 129/30, 129/32, 156/36
vüsal günü y.+ ın 096/58
y.+ lar 012/01
gördü bu y.+ ların 088/325

yazıq-yazıq: (T.) zavallı bir şekilde.
herden y. boylanır göye 079/06

yazıl-: (T.) bir şeyin yazılı metni hazırlan-; kaderi ol-.
bu qem ha y.- a yéne tükenmez 015/13
alnıma y.- an o yar gelecek 022/53
belke başdaşı da y.- ıb artıq 192/18, 214/18, 255/05
daşlar y.- ıbdı qaralanıbdı 044/25, 119/65
y.- mağı var imiş 134/94
y.- mamış bayatılardan 100/01, 129/01
başqa birisinin y.- ması yox 208/07

yé-: (T.) bir şeyi ağzında çiğneyip yut-.
doyunca y. qardaşım 112/03, 112/06
güneş y.- di 021/10, 096/34
y.- mek derdi 076/29, 076/54, 137/03
belke y.- meli şéydi 078/05
biz yalan y.- memişdik 088/381
bir şéy yoxdu y.- meye 088/53
y.- sin bes néce y.- sin 098/79
babam giléylendi y.- ye bilmirem 002/02, 098/60, 162/05, 162/37, 246/25
tüstün seni y.- yecek 137/42
çalışdı y.- yemmedi 098/78
min bir déyen olsun y.- yen olmasın 192/31, 247/08
y.- yib içdiyi nedir 082/07, 236/03, 253/18
süd içib qaymaq y.- yir 089/125, 089/19
y.- yirem quyruğumu 095/60

yéddi: (T.) yedi sayısı.
göyün y. qatındaydı 076/25, 141/02, 141/24, 168/34

yéddice: (T.) yedi tane.
bir görüm işıqda y. reng var 092/13

yéddinci: (T.) yedinci.
sen indi göylerde y. qatda 223/02

yédek: (T.) yedek gemisi, başka gemileri, motorları yedeğine alıp götüren gemi.
y. gemileri kimi 184/14, 184/20

yeqin: (T.) belki, belki de; kuşkusuz.
y. yuxusunda alıbdır iki 104/16
y. qanadları çıxa bilerdi 141/23

yél: (T.) rüzgar.
isteyime béle qara y. esdi 036/16, 178/25
qartal y.+ den çekinir 111/13
y.+ e sovrulub bala 090/62, 257/05
seni işıq bilib uçdum y.+ ine 010/06
eser gümanıma payız y.+ leri 188/12
y.+ lerin elinde bir yarpaq idi 190/20

yéle sovrul-: (T.) hızlıca geçip git-, tüken-.

y.- du gétdi 090/157

yélken: (T.) gemi direğine takılan ve rüzgar gücünden istifade ederek hareketi sağlamak için kullanılan bez, yelken.
arzularım mene y. 165/08

yélken aç-: (T.) yelkenleri açıp hareket et-, yola koyul-.
arzum y.- an yére 024/08, 147/08

yélle-: (T.) salla-; kımıldat-; estir-.
arxamca y.- di çinar elini 185/08
télini y.- yirdi 048/09
elini y.- yirsen 080/35

yéllen-: (T.) sallan-.
y.- di bayraq kimi 088/431
boş béşik y.- ir budaqlarında 045/09

yémek: (T.) yemek, yenilecek şey.
harda y. tapılsa 096/40, 140/45
y.+ im içmeyim var 096/88

yéne: (T.) tekrar, yeniden.
fatmalar y. tendirde 004/27, 015/11, 015/13, 021/15, 036/05, 036/11, 043/20, 047/22,
059/03, 059/05, 059/09, 059/13, 069/23, 079/38, 080/28, 088/305, 088/306, 088/310, 088/415, 088/416, 088/56, 089/78, 090/09, 090/119, 090/146, 090/150, 090/151, 090/152, 090/153, 090/168, 091/02, 100/17, 105/08, 111/12, 114/11, 115/39, 115/40, 115/46, 115/49, 115/51, 116/33, 134/157, 134/240, 134/40, 137/107, 137/93, 138/125, 138/131, 139/44, 151/03, 166/05, 166/37, 168/03, 177/04, 188/06, 189/04, 196/14, 210/01, 225/40, 225/42, 226/04, 245/08, 249/03, 250/16, 258/15, 259/33
sorma gözlerinde y. mi çen var 055/05, 059/17, 088/195, 088/197, 088/199, 129/05, 129/30

yéni: (T.) yeni.
y. plan çekirler 087/09

yéniden: (T.) tekrar, tekraren.
çox y. qurublar 090/136

yér: (T.) yer; ülke, yurt; belirli bir alan.
y. adladı 076/44, 076/52, 088/70, 089/116, 101/07, 104/22, 134/08, 134/198, 134/60, 138/44, 140/71, 149/02, 149/04, 177/14, 202/14, 202/16, 224/24
kölge düşen y.+ de démirem hele 017/12, 044/05, 044/35, 063/13, 075/03, 084/24, 088/179, 090/22, 098/51, 104/11, 141/03, 196/03, 202/07, 213/06, 225/17, 252/23
göyden buludları y.+ den torpağı 028/07, 099/14, 137/98, 202/10, 088/41
éle bilirem ki yad bir y.+ desen 233/02
arzum yélken açan y.+ e 024/08, 072/20, 088/196, 100/12, 104/06, 108/03, 108/05, 108/53, 108/55, 119/89, 134/160, 134/95, 139/16, 147/08, 180/15, 205/08, 214/15, 027/07
y.+ em göyem men 144/08
unut y.+ i insanı 005/07, 008/19, 027/04, 075/57, 088/318, 090/110, 096/69, 108/30,
166/16, 216/18, 237/10, 238/11
min adım var y.+ im min yurd 029/14, 095/05, 109/03, 216/03, 237/02
ora menim y.+ imdi 139/23
y.+ imi yatağımı 095/44
bu göyün altında y.+ in üstünde 042/02, 088/182, 088/283
y.+ inde qurcalanır 089/64, 090/131, 095/41, 204/04
yüz y.+ inden déşdiler 115/08, 190/15
qan su y.+ ine axdı 086/43, 089/107, 107/06, 128/10, 128/11, 137/80, 177/24

yurd y.+ ini hesret alıb derd alıb 132/16
göyler göye çekdi y.+ ler torpağa 007/03, 044/06

yéri-: (T.) yürü-; yayıl-.
yériyende şax y. 134/42, 134/43
qalxıb y.- di haqlar 086/13, 119/94, 174/40
gédir y.- diyi yola sığışmır 124/03
ayaq tutub y.- memiş 077/03
ayaq tutar y.- mez 089/10
ayaqlarım evvelki tek y.- mir 260/09
daha y.- yen sesem 090/165
déyirler y.- yende 088/155, 134/42
hele y.- yirem bax asta asta 135/23

yérikle-: (T.) aşer-; bir şeyin hasretini çek-; benzemeye çalış-.
qurda y.- yib yalan düz olub 259/70

yérinde say-: (T.) ilerleme-, dur-.
saatım éle bil y.- ır 044/11

yérine: (T.) yerine, bir şeyin veya bir kimsenin yerini almak üzere.
qan su y. axdı 086/95, 177/28

yérine yét-: (T.) yerine ulaş-.
axır y.- di 089/36

yériş: (T.) yürüyüş.
y. serhedlerini 134/71
y.+ i lengiyib gözü korşalıb 110/05
y.+ in şéytandı gözel 252/05

yérsiz: (T.) yeri yurdu olmayan.
y.+ em yurdsuzam qulam kiçiyem 026/33

yér üzü: (T.) yeryüzü.
göyüzü y. düyün düyündür 025/13
gördü bu y.+ ne 088/437

yéryataq: (T.) yatak, yatak yorgan; yatılacak yer.
min yérden éşmisen y.+ ımı 099/14

yésir: (Ar.) esir.
bu en miskin y.+ di 090/88

yét-: (T.) yetiş-, ulaş-; yeterli ol-.
bir insan qayğısı y.+ di hayına 176/06
y.- en yalmanlayır seni fağırdı 253/16
yalvarırdı her y.- ene 156/12
qaçqına köçküne bir çadır y.- er 259/30, 259/31
béş addımda sesim ünüm y.- meyir 023/06

yéter: (T.) yeter, kâfi, yetişir, yeterli anlamlarında bir söz.
y. yağan qardan qışdan giléyim 022/54

yétim: (Ar.) annesi babası ölen çocuk.
bir y. feryadın zili olacam 212/15, 243/03
sen aldanmış y.+ sen 088/282

yétir-: (T.) büyüt-.
yéne cöke y.- di 115/40

yetiş-: (T.) ulaş-; olgunlaş-.
y.- e qada bela 133/07
géçer zaman geler bir gün y.- er payız 158/03
y.- ib vaxt ve'de 123/30
arzu ümid y.- meyir 064/11, 138/87
üzü y.- miş armud 178/03

yétmiş: (T.) yetmiş sayısı.
ömrümün y. ili 090/156, 090/166, 090/61

yéyil-: (T.) ağızda çiğnenip yutul-.
çöreyi y.- ib özüse yatıb 104/19
y.- meyirse xarlayır 064/08

yézne: (T.) enişte, kız kardeşin kocası.
nazirle y. qayınmış 180/10

ye'ni: (Ar.) yani, demek ki.
néce y. asta gez 088/134

yığ-: (T.) bir yere topla-, küme küme koy-.
y. qardaşım y. 006/08
pambıq y.- an qadınlar 138/78
hanı y.- dıqlarımız 089/80
y.- ıb yollarından gümüş pulları 072/19, 117/12, 259/23
y.- ın başınıza bu manqurdları 259/03, 259/104, 259/115, 259/17, 259/39, 259/81, 259/98, 259/26

yığıl-: (T.) yığıl-, toplan-.
emanet y.+ ar yapanlara bax 259/97

yığın-yığın: (T.) yığın yığın, küme küme.
ağrı y. dağ y. 055/09

yığış-: (T.) bir yere toplan-.
yüz ağıllı y.- ıb 090/172

yığnaq: (T.) topluluk, küme.
bu néce y.+ dı néce mahaldı 228/14

yığval: (Ar. < ikbâl) baht açıklığı, istek, arzu.
her an baxtla y.+ la 137/60

yıx-: (T.) itip, vurup, şiddetli dokunup yere devir-, yık-.
y. menim évimi qardaş 123/02, 123/41
neyin var ki y.- am yıxmayacağam 218/09
daşlansa inan ki évini y.- ar 010/27
anam qışqırardı y.- arsınız ha 069/09
évler y.- ır başlar kesir o zalım 260/07
neyin var ki yıxam y.- mayacağam 218/09

yıxıl-: (T.) yıkıl-, devril-.
y. qalmasın héyin 005/32
dizin dizin imekleyem y.- am 036/04
ağaclar y.- ar kölgesi itmez 017/26
o tufanda y.- dı 174/17, 228/13
sen başdan binadan y.- ı évsen 218/08
y.- ıb ölmesini 081/21, 229/12
y.- mışam néçe kere 024/07, 147/07
bir palıd y.- sa hayqırar méşe 017/08

yırt-: (T.) yırt-; ortadan kaldır-.
türkay o qurd éli y.- ıb dağıdır 254/19
y.- ın parçalayın nefes çekeni 259/15

yiye: (T.) sahip, herhangi bir şey üzerinde mülkiyet hakkı olan kimse.
bir karlı y. gerek 098/58, 198/18, 246/17
bes menim y.+ m hanı 100/21
it tutar y.+ sini 136/24

yiyesiz: (T.) sahipsiz.
virane y. bir ölke kimi 079/05, 079/14, 092/20, 204/08

yiyesiz qal-: (T.) sahipsiz kal-.
y.- ıb zemin 088/308

yoğrul-: (T.) yoğurmak fiiline konu ol-.
y.- mada bişmededi 009/23

yoğur-: (T.) katı bir maddeyi ezerek yaygın hâle getir-.
öz éşqimi qanım ile y.- dum 167/18

yox: (T.) bir şeyin olmadığını bildirir; değil.
qorxun y. ilandan sözün açığı 016/15
yukumuz y. uzağıq her şübheden 001/12, 007/28, 043/24, 049/13,

055/17, 055/18, 055/19, 076/39, 079/04, 087/24, 087/28, 087/85, 088/125, 088/183, 088/184, 088/186, 088/192, 088/283, 088/284, 088/332, 088/334, 088/336, 088/338, 088/340, 088/342, 088/344, 088/346, 088/348, 088/351, 089/115, 096/26, 128/18, 128/19, 128/20, 137/08, 138/09, 143/10, 154/18, 159/12, 168/18, 177/16, 207/07, 208/06, 208/07, 208/08, 212/04, 216/03, 216/05, 221/19, 229/15, 246/30, 246/31, 246/32, 252/28
men y.+ am orda 058/06, 058/16, 070/17, 223/04
méylim y.+ du dövletinde héçinde 011/11, 015/24, 035/03, 035/05, 038/01, 068/14, 076/03, 077/10, 078/18, 079/07, 079/09, 080/18, 080/19, 080/20, 080/21, 080/24, 080/27, 088/53, 104/09, 125/15, 132/21, 160/14, 168/03, 169/18, 202/18, 237/02, 237/04, 237/08, 237/12, 237/16, 238/04, 245/10, 250/01
y.+ dur abrın hayan déyir 122/18, 162/02, 162/34, 235/15, 260/06
qelbi y.+ muş o ağlamaz 062/16
sen y.+ san 038/04, 038/08, 038/20, 038/39, 038/42, 058/11
varsansa ölmerem y.+ sansa öllem 229/24

yoxal-: (T.) yok ol-, kaybol-.
bu nezerler y.- ır 140/37

yox éyle-: (T.) hiç et-, mahvet-.
y. qelbimden qemi qubarı 068/11

yoxla-: (T.) bir şeyi incele-, gözden geçir-.
y. üreyini neğmelerimin 162/20, 234/22

yoxlanış: (T.) incelenme.
her addımda y. 084/33

yoxluq: (T.) yokluk, bir şeyin olmaması.
y.+ un qelbinde dağ düyün ola 224/08

yox ol-: (T.) gözden kaybol-.
kişi y.- du nedi 089/117
kölge kimi y.- saq 168/42
gelerem gelerem y.- sam béle 164/07

yoxsa: (T.) aksi takdirde, yahut, acaba.
ölmüşük y. yatmışıq 003/05, 015/25, 044/19, 045/12, 087/42, 087/63, 087/73, 088/232, 088/234, 089/81, 132/05, 135/05, 153/05, 168/16, 177/15, 179/05, 192/21, 202/10, 211/04, 214/09, 246/07

yoxsul: (T.) fakir.
indi y. yoxdumu 080/19, 086/70
bu üreyi y.+ lar 080/56
varlılar y.+ ları 080/14

yoxuş-énişlik: (T.) yokuş iniş.
y.+ i qaralıb 168/17

yox yox: (T.) yok yok, öyle değil.
y. 088/132, 144/11

yol: (T.) yol; uğur.
y. 001/01, 001/05, 001/06, 001/10, 001/11, 001/16, 001/22, 023/07, 045/20, 055/19, 071/07, 075/50, 088/370, 088/85, 090/116, 109/17, 109/26, 125/14, 125/16, 125/34, 134/104, 134/248, 141/10, 144/09, 156/08, 156/23, 166/06, 184/09, 184/16, 219/04, 219/13, 232/13, 251/33
men y.+ a çıxanda atam déyerdi 093/03, 098/81, 124/03, 140/41, 189/15
hele yol gelir y.+ da 088/85
size géden y.+ dan sapmaq olmayır 190/07
bu y.+ lar hele çox baş aparacaq 022/40, 024/10, 038/30, 052/19,

070/08, 076/45, 105/11, 117/30, 117/32, 117/40, 138/75, 147/10, 151/08, 171/09
obaşdan baxıb y.+ lara 018/08, 048/19, 176/12, 179/17, 209/10, 218/03, 225/26
y.+ larda nefesim tengiyir daha 022/03, 022/33, 168/43, 179/16
dolaşıq y.+ ları men néce séçim 007/09, 150/12, 154/08
daha qovuşmayan polad y.+ larıq 052/01, 052/26
düz y.+ larım tepe dere 024/06, 147/06, 186/13
yağır y.+ larıma qaya daş yağır 007/10, 022/55, 069/05, 095/22, 165/12, 200/27
bil ki y.+ larımda gözün qalacaq 212/10, 220/02
bütün y.+ larımı gora çekibler 129/26
y.+ ların en derin qatlardan kéçir 166/13
y.+ larına çovğun qar tek 077/06
y.+ larında ümidlerim çıraq çıraq 201/04, 256/35
yığıb y.+ larından gümüş pulları 072/19
yağışların y.+ u yere sarıdı 027/07, 045/18, 088/344, 141/32
bu ömür y.+ udur béş günlük déyil 162/31
düz rahatca y.+ um var 137/83, 200/27
y.+ uma izime min göz ağarıb 145/16, 188/03, 188/15, 239/02
y.+ umda yanarsan kéçe bilmerem 072/15, 133/11, 153/10
çekilse y.+ umdan géce qaranlıq 025/38, 033/07
gözleme y.+ umu gözleme anam 037/02
dağlara direnir y.+ umun ağzı 022/35
gériye dönmeye y.+ umuz varmı 052/11, 061/01, 061/13, 162/19
y.+ umuza baxan aymı mayakmı 001/03, 001/19
y.+ umuzda bir ebedi göy nur idi 116/06
y.+ un 088/36, 134/249, 134/250, 220/05
gün doğdu hamının y.+ una düşdü 008/14, 218/02, 224/03, 224/31
olmayan haqq y.+ unda 088/177, 166/14, 196/13, 252/08
rengbereng mehebbet y.+ uydu dünya 190/06

yol-: (T.) çekip kopar-.
birbirini y.- acaq 087/120, 204/06
özümüz y.- acağıq 087/130
saçlarını y.- an lale 018/05
y.- ur saçlarını hesretin hele 159/22

yola gét-: (T.) iyi davran-, güzel geçin-.
bu tayda menimle y.- mirsen 015/17

yola vér-: (T.) iyi davran-, idare et-; vazgeç-.
sen meni y. onun adından 216/09
çoxu y.- ir birteher seni 016/07

yol boyu: (T.) yolculuk süresince.
y. salamlaşıb 088/296

yolcu: (T.) yolcu, yolculuğa çıkmış kimse.
uzanıb yorulan y.+ lar kimi 151/09

yol çek-: (T.) şose veya demir yolu yap-.
üstünden y.- diler 115/05

yoldaş: (T.) arkadaş, dost.
rüzgara y. kimi 088/169
itirdim itirdim yarı y.+ ı 042/12, 090/116
dostum var y.+ ım var 137/18
vurma arxasından dostun y.+ ın 120/13
y.+ lar aşıb daşır 089/122

yol-erkan: (T.+Ar.) yol yöntem.
y.+ ı bilinmir 089/18

yol éyle-: (T.) haddinden fazla gidip gel-.
işığa sabaha men y.- dim 106/05

yol gel-: (T.) bir yerden gel-.
bir gözelin betninde y.- irsen 200/17
axı y.- mişik oddan küle dek 052/27

yol gözle-: (T.) bir kimsenin gelmesini bekle-.
sen de ki uçasan y.- yne 224/10

yol-iz: (T.) yol.
y.+ imiz görünmür 168/05

yol kes-: (T.) engel ol-, yol vermeme-.
bu beyler y.- ir heddini aşır 246/22

yolla-: (T.) gönder-.
baharı mektuba qoy y. mene 047/24

yolu bağlan-: (T.) yolu kesil-, yolu kapan-.
hicranın y.- a 047/20

yolu bağlı: (T.) engel olunmuş.
dustağam y.+ yam 061/06

yolu bağlı qal-: (T.) yolu kapalı kal-.
burda y.- ıb filin de 011/14

yolu düş-: (T.) tesadüfen gitmek gel-.
bağa y.- dü çırpındı ürek 155/10

yolun-: (T.) tüyleri çekilip koparıl-.
gül y.- ub nar ovulub 255/10

yolunda can qoy-: (T.+Far.) birinin uğruna öl-.
ömrüm boyu y.- muşam 167/03

yolundan sap-: (T.) mec. yolundan çık-.
itirdin özünü y.- dın 125/18

yolunu duman al-: (T.) yolunu duman al-, yolunun önünü göreme-, durumu kötüleş-.
senin ki y.- mayıb 050/15

yor-: (T.) yor-, yorulmasına sebep ol-.
y.- an türk oğlu türkem men 029/34, 250/08
y.- du bu şeher meni 128/01, 128/21

yorğan: (T.) yorgan.
ona quru yér de y. döşekdi 104/22
baxışı üstünde y.+ ın ola 224/23

yorğun: (T.) yorgun, güçsüz.
éh taléyin caynağında y. üzgün 201/12, 219/09, 245/09

yorğunluq: (T.) fazla enerji harcamaktan kaynaklı vücudun gücünü kaybetmesi.
y. gölünde batırdı bir it 079/22

yort-: (T.) boşu boşuna gez-; tırıs tarzında yürü-.
y. bu tozanaqda y. qara öküz 253/21
tozanaqda y.- ur yabı 235/14

yorul-: (T.) yorul-, yorgun duruma gel-.
uzanıb y.- an yolcular kimi 151/09, 205/11
daha apar meni y.- dum allah 194/13, 230/15, 231/04
diklenen yollarda y.- malıyam 022/33
y.- muşam 090/05
ne zaman y.- sa menim ellerim 161/20
éle bil vaxt susub zaman y.- ub 035/28

yovşan: (T.) keskin kokulu bir tür bitki tavşan otu.
üst başımdan y. etri gele of 036/09

yovuş-: (T.) yakınlaş-, iyi ilişki kur-.
héç kese y.- madı 088/292

yoz-: (T.) kendi istediği gibi anlam ver-.
min yére min semte y. yazdığımı 214/15
gördüyüm yuxunu y.- a bilmirem 145/27
haqq kimi y.- an gerek 088/222
yozulmağı y.- mağı 134/92

yozul-: (T.) istenen anlam veril-, yorul-, açıklan-.
araz ha y.- a yéne tükenmez 015/11
y.- mağı yozmağı 134/92, 134/96

yön: (T.) ön taraf, ön.
y.+ ü size düşür cığırların da 190/11

yön çévir-: (T.) yüz çevir-, başka tarafa yönel-.
kime y.- im kime el açım 026/08, 055/20

yöre: (T.) yan, etraf.
y.+ mde çinarlar bitirmişem men 166/25
yanına y.+ ne kölgen düşmedi 125/23

yu-: (T.) temizle-.
araz tek y.- maq çün günahlarımı 022/30
qablarını y.- yacaq 138/18
y.- yub temizleyir günahlarını 022/29, 090/106

yuxal-: (T.) yumuşa-.
indi üreyin y.- ıb 065/08

yuxarı: (T.) yukarı, bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı.
y.+ da xaliqler 031/10

yuxu: (T.) uyku.
bu y. dövlet varı 088/221, 121/06, 220/01
o géce y.+ da babeki gördüm 002/06
sanki y.+ daymışam 134/28
y.+ lar duyğular en zerif şüşe 025/23, 109/24, 156/01
y.+ larda gördüklerin seher doğru 009/25, 043/06, 200/19, 214/25
y.+ ları bal kimi 146/03, 172/21
indi sensiz olmur y.+ larım da 190/13
gelme oğrun oğrun y.+ larıma 058/14
bu géce y.+ ma gelmişdin 215/01, 215/02, 215/06, 215/10, 215/14, 241/01, 241/02, 241/06, 241/10, 241/14
dünen géce y.+ mda ah 156/03
anam meni daş y.+ mdan bir de ayıltmaz 109/30
hesretin y.+ mu gözümden alar 162/10
y.+ muz yox uzağıq her şübheden 001/12
y.+ muzu oğurlayıb yatanlar 001/17
gördüyüm y.+ nu yoza bilmirem 145/27
şirindir y.+ su uşaq muşağın 025/33
kölge y.+ suna éle bal qatıb 104/21
yeqin y.+ sunda alıbdır iki 104/16
y.+ sundan oyatmışıq 003/03, 086/06, 172/26
mene her şéy y.+ ymuş 134/27

yuxudan ayıl-: (T.) uyan-; mec. gerçekleri gör-.
şair y. 088/208

yuxu gör-: (T.) rüya gör-.
yaşıl bir y.- dü 088/432
y.- en 075/47

yuxular gör-: (T.) bk. **yuxu gör-.**
qırmızı y.- eceyik biz 150/07, 150/18

yuxularına gel-: (T.) bir şeyi rüyada gör-.
sakitce y.- ersen 162/13

yuxusuz: (T.) uykusuz, uyumadan.
éle bil y. gécelerimin 161/08

yum-: (T.) gözlerini kapat-, ört-.
y.- dum gözlerimi senin yoluna 218/02
doluxsunub y.- ub y.- ub tökürsen 202/02

yumaq: (T.) top şeklinde sarılmış iplik.
düyündüşüb bir y.+ ım açılmır 197/08

yumağa dön-: (T.) büzüş-, küçül-, yumak gibi ol-.
derd elinden bax y.- müşem 197/07

yumruq: (T.) sıkılarak kapatılmış elin aldığı şekil, yumruk.
y.+ unu stola 139/20

yumurta: (T.) yumurta, kanatlı hayvanların çoğalmasını sağlayan kabuklu bir besin maddesi.
y.+ mız etimiz 089/124

yumuruq: (T.) bk. **yumruq.**
ara bir y.+ lar 087/16

yurd: (T.) insanın doğup büyüdüğü yer memleket; vatan.
min adım var yérim min y. 029/14, 090/111, 090/113, 096/69, 132/14, 132/16, 246/14
ruhum kéşik çekir qaralan y.+ a 058/08, 153/06, 157/01, 194/16, 194/18, 210/02, 233/05
göy y.+ da sineler açıq 210/05
o y.+ dan yuvadan düşmüşem uzaq 040/14, 157/14
boş qalmadı y.+ ları 115/21, 233/11
yéri y.+ u haradır 075/57
y.+ um yuvam paçalanıb bölünüb 023/10, 107/07, 109/01, 109/02
y.+ uma bir neğme yaza bilmirem 145/30
öz y.+ umdan yatağımdan 041/09, 173/10
y.+ umdu meskenimdi 005/10
y.+ umun her bucağı 174/42
démişik y.+ umuza 087/91
kim bölüb y.+ umuzu 084/13
y.+ un yox torpağın yox 088/284, 134/124, 174/28, 238/16
y.+ unu yurd éleyen 090/113

yurd éle-: (T.) yurt olarak kabul et-; vatan tut-.
bağrını söker y.- r 126/16

yurd sal-: (T.) otur-, yaşa-.
qelbimde y.- dı daha qem gözel 222/10

yurdsuz: (T.) evi barkı olmayan.
yérsizem y.+ am qulam kiçiyem 026/33

yuva: (T.) ev, mesken; kuşlara veya bazı hayvanlara ait barınak.
éle bil bu y. déyilmiş menim 038/14
o yurddan y.+ dan düşmüşem uzaq 040/14, 157/14
belke düşünürem y.+ lar déyil 045/08, 045/21
yurdum y.+ m paçalanıb bölünüb 023/10
ne évin éşiyin ne isti y.+ n 239/01
yarasa y.+ sı olub papaqlar 025/24, 090/36
evvelki y.+ sına 087/131
qartallar devdenir öz y.+ sında 025/28, 096/66
onu y.+ sından qopara billem 056/07

yuva qur-: (T.) aile kur-.
şeher éyvanında y.- mayır 117/27

yuva sal-: (T.) yaşamak için mesken tut-.
üreyimde y.- ıb keder qem 200/45

yük: (T.) taşınacak her şey.
y.+ üm ağlım qéyretim 136/07, 166/05, 166/37
zehlem gétdi y.+ ümden 136/08
qoy özüm y.+ ümü özüm aparım 099/11
dart bu derd y.+ ünü dart qara öküz 253/09

yüksel-: (T.) yükseğe çık-; art-, çoğal-; duyul-.
tepesinden çen y.- en 183/14, 198/16
bülbülün neğmesi çağlar y.- er 043/15, 130/09
alovu y.- ir göye 027/09

yün: (T.) yün, küçükbaş hayvanın tüyü.
anam y. şalını salar çiynine 045/28

yürüş ét-: (T.) hücum et-, akın et-.
y.- di suallar 134/118

yüyen: (T.) atın başına takılan dizgin ve gemden oluşan takım.
y.+ e sığışmır çula sığışmır 124/25

yüyrek: (T.) çok hızlı koşan.
y. dizimi aldın 123/13
hele bext getirir y.+ di atın 120/24

yüyür-: (T.) koş-; hızlı git-.
y.- meye dizimmi var 041/17, 173/18
yollarım hesretle y.- üb size 186/13

yüz: (T.) yüz sayısı.
y. bahar gelse de güldüre bilmez 017/05, 075/11, 075/12, 075/45, 075/48, 085/12, 089/25, 089/76, 090/172, 096/37, 110/26, 115/08, 134/64, 155/05, 232/10, 232/13
y.+ ü yox 088/348
onun gizlin y.+ ün gizlin 221/10

yüz bir min: (T.) yüz bir bin.
y. milletden yaz 088/231

yüz dona gir-: (T.) hâlden hâle bürün-; sürekli değiş-.
y.- irsen bir menim üçün 120/28

Z

zade: (Far.) evlat.
bu z. dedeler o qederdi ki 198/13

zağ-zağ es-: (?+T.) çok korkarak korkudan titre-, tir tir titre-.
qayalar z.- ir 111/16, 119/61

zalım: (Ar.) zalim, insafsız, merhametsiz.
ne déyim bu z. vaxta zamana 033/10, 056/02, 056/22, 061/01, 061/03, 061/05, 061/09, 061/13, 063/03, 063/05, 063/09, 063/13, 100/06, 260/07

zalım ol-: (Ar.+T.) zalim / insafsız ol-, merhametsiz ol-.
insanlar z.- ubdu 004/22

zaman: (Ar.) vakit, devir, dönem.
éle bil vaxt susub z. yorulub 035/28, 052/14, 068/18, 068/19, 068/20, 070/27, 090/108, 096/06, 108/25, 119/15, 125/32, 149/11, 158/02, 158/03, 158/08, 161/20, 172/13, 177/35, 190/12, 196/03, 230/07, 239/09, 259/08, 259/72
ne déyim bu zalım vaxta z.+ a 033/10, 200/18
bu da béle bir dövrdü z.+ dı 011/04
z.+ ı minib at kimi 029/33, 138/88, 192/03
vaxtım z.+ ım sendedi 207/14
z.+ ın elindedir tetiyim 034/24, 138/104, 170/26
yaman canhacansan z.+ la vaxtla 125/26, 140/61

bir z.+ lar bu dünyanı 003/02, 152/07

zaman-zaman: (Ar.) bazen, ara sıra.
z. tanrıya 251/32

zara gel-: (Far.+T.) bık-, usan-.
z.- ib döze bilmir dözüm de 023/15

zavallı: (Ar.+T.) acınacak hâlde olan.
z. itlere hesedle baxdı 079/41, 081/17, 090/79

zede: (Far.) incinme.
könlümde z.+ ler o qederdi ki 198/03

zefer: (Ar.) zafer, üstünlük.
z. çalıb déyirsiz 089/90, 144/15

zeher: (Far.) zehir.
o dağlarda bal dadıyar z. de 011/19, 121/05
qéybet z.+ den uzaq 005/03
z.+ di tökülüb aşımın altda 026/14
z.+ in eqrebden marıdan kéçib 016/17
z.+ inden 122/14

zeherli: (Far.+T.) zehirli.
urcaholdum bir z. dile of 036/17, 094/03

zeher ol-: (Far.+T.): zehir ol-, burnundan gel-, ağzının tadı kaç-.
sahillerin ağzı indi z.- ub 116/24

zeher tuluğu: (Far.+ T.) acı sözlü, kırıcı konuşan.
z.+ san kin dağarcığı 016/16

zehlesi gét-: (?+T.) görmek istemeyecek kadar sevme-, nefret et-.
z.- di yükümden 136/08

zehle tök-: (?+T.) bıktır-, usandır-.
çox z.- en déyil 169/17

zelil ét-: (Ar.+T.) kötü duruma düşür-.
xalqı z.- enler 080/71

zelillik: (Ar.+T.) zavallılık, zillete düşme durumu.
z. éhtiyacdı 090/117

zelimxan yaqub: Gürcistan doğumlu Karapapak Türkü şair, halk ozanı, Zelimhan Yakub (1950-2016).
z.+ a 254/02

zemane: (Ar.) yaşanılan vakit, devir; baht, talih.
z. bed geldi lele 235/02

zemane adamı ol-: (Ar.+T.) zamana, döneme uygun bir insan ol-.
z.- a bilmedim 176/21

zemi: (Far.) tarla, arazi.
z. biçen qadınlar 138/74
bol z.+ ler dümdüz oldu 172/19
başvurdular z.+ lere 172/15
gizlinde hemişe z.+ m biçildi 071/08
yiyesiz qalıb z.+ n 088/308

zencir: (Far.) birbirine geçmiş halkalardan meydana gelen metal bağ.
fikrinde z.+ leri 088/33

zeng: (Far.) zil.
saatın z.+ ine gücle ayılır 110/28
téléfon z.+ leri en xoş avazdı 050/08

zeng vur-: (Far.+ T.) zilin sesi çık-; telefon aç-.
néçe yol z.- dum özünü dandın 125/14

zerif: (Ar.) ince, zarif; hoş, gönül açan.
yuxular duyğular en z. şüşe 025/23

zerre-zerre: (Ar.) çok küçük parçalar, zerreler hâlinde.

z. leçek leçek 257/10

zerrin: (Far.) altından yapılmış; altın gibi.
bu z. menzereler 088/387

zırrama: (T.) serseri; lafını, hareketini kontrol edemeyen.
z. gedeler o qederdi ki 198/09

zikir: (Ar.) adını anma, yâd etme.
fikrimi z.+ imi qandallayıbsan 214/06

zil: (Far.) tiz ses.
ötüb z.+ de pesde gétdi 232/14
z.+ e köklenibdi sanki ağaclar 045/10
bir yétim feryadın z.+ i olacam 212/15
bemde oxuyuram hanı z.+ im yox 246/30
bemi z.+ inden uca 251/13

zillet: (Ar.) zorluk, ağır şart; kötü durum.
dözürük z.+ e niye bilmirem 198/19

zina: (Ar.) aralarında nikâh bağı olmayan kadın ve erkek arasındaki cinsi münasebet.
z. azad yalan azad 235/22

zindan: (Far.) hapishane, mec. çok karanlık, dar, can sıkıcı yer.
zülmet dolu z.+ lar 075/58
atın z.+ lara qurban éyleyin 259/103
z.+ larda zindanlandın 152/09

zindanlan-: (Far.+T.) hapishaneye atıl-.
zindanlarda z.- dın 152/09

zirve: (Ar.) dağın en yüksek noktası.
z. dumandı çendi 096/39, 144/01, 144/13, 144/15, 144/16
z.+ de dolanırdı 096/11, 142/16, 144/04
qartal éndi z.+ den 119/98
sanaram en uca z.+ deyem men 144/10
z.+ ler göyleri sağır 004/11, 119/65
z.+ lerden énen de var 177/27
z.+ sinde qar altda 115/37
z.+ ye çekdiler kor yapalağı 148/01, 148/02

ziya: (Ar.) kişi adı, 1997 yılında katledilen ünlü tarihçi, yazar, akademisyen Ziya Bünyadov (1923-1997).
vurun z.+ ları sözü sertleri 259/04, 259/46

zoğal: kızılcık meyvesi.
z. arağın varmı 139/09

zurna: (Far.) keskin sesli, nefesli bir müzik âleti.
qara z. haldan hala düşmededi 009/19, 075/11, 075/45, 085/12

zurna çal-: (Far.+T.) mec. boş, anlamsız konuş-, kafa şişir-; şayia çıkar-.
her sual yüz z.- ır 075/12

zülmet-: (Ar.) karanlık.
z. dolu zindanlar 075/58

zülmetleri boğ-: (Ar.+ T.) karanlıkları ortadan kaldır-; mec. cehaleti yok et-.
z.- acaq 086/66

zülüm: (Ar.) zülm, haksızlık, insafsızlık, cefa.
senden uzaqlarda yaşamaq z. 073/12, 252/20
mütilik fağırlıq qardaş z.+ dü 026/35
bu qeder z.+ e tablamaq nedir 253/23

zülüm éyle-: (Ar.+T.) eziyet et-, insafsızlık et-.
susmaqla z.- yir 199/07

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Dicle		TEBEROĞLU
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	**Başlama - Bitirme Yılı**		**Kurum Adı**
Lise	2004	2007	Dr. Şerafettin Tombuloğlu Lisesi
Lisans	2009	2013	Sakarya Üniversitesi
Yüksek Lisans	2015	2018	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doktora	2019	2022	Bursa Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum	**Başlama - Ayrılma**		**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	22.01.2020	22.03.2020	Bursa Uludağ Üniversitesi ULUTÖMER
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	The Adaptation Guide to Educational System And Social Life for International Students (SOS)		
Yayınlar:	1.Özdemir, D. (2020). Mikâyıl Müşfik"in "oku tar" adlı şiirinin kültürel ögeler bakımından incelenmesi. BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 1(1), 85-110. 2.Özdemir, D. (2020). Ötüken Uygur Kağanlığı Dönemi Yazıtlarından Tes, Tariat ve Şine Us Yazıtlarında Kavramların İşaretlenmesi. I. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Sempozyumu, 103-124. 3. Teberoğlu, D. (2022). İslam Türkay ve Türk dünyası ile ilgili görüşleri. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 11(1), 220-246. 4.Teberoğlu, D. (2022). İslam Türkay'ın şiirlerinde kalıplaşmış dil ögeleri. TDAY Belleten, 73, 109-149.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih: **İmza:** **Adı-Soyadı:**	Dicle TEBEROĞLU		